

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Darius scituus quo modo p[er]t[er]e p[er]t[er]e p[er]t[er]e
cum ad p[er]t[er]e monumenta v[er]t[er]e p[er]t[er]e / 290

T. IV
DES. ERASMI ROT. OPERVM

QVARTVS TOMVS

QVAE AD MORVM INSTITVTIO-
NEM PERTINENT COMPLECTENS,

quorum catalogum uersa pagina docet.

Ex Augusta Bibliotheca Thvana.

BASILEAE EX OFFICINA FROBENIANA

ANNO M D XL.

Q V A R T V S T O M V S O P E R V M D E S.

Erasmi Roterod. continet sequentes libros.

Ex Plutarcho uersa

De discrimine adulatoris & amici	pag. 5
Quomodo utilitas capiatur ex inimicis	26
De tuenda bona ualetudine	31
Cum principibus philosopho maxime disputandum	46
Animi an corporis morbi grauiores	48
Num recte dictum sit, λάθε βίωσας	50
De cupiditate diuitiarum	52
De cohibenda iracundia	57
De curiositate	67
De uitiosa uerecundia	73
 Apophthegmatum libri octo	 84
Μωρίας ἑγκώμιον. Stultitiæ laus	353
Ad Philippum Burgundionum principem panegyricus	390
Ad Philippum eundem carmen gratulatorium	428
Institutio principis Christiani	433
Isocratis de regno administrando, uersum	474
Declamatio, De morte	479
Declamatiuncula gratulatoria	484
Querela Pacis	486
Lingua	503
Xenophontis Hieron	583
Carmen de Senectute ad G. Copum Basiliensem	595

IN VICTISSIMO ANGLORVM

REGI HENRICO OCTAVO DES. ERA/

smus Roterodamus s. d.

SICVTI non alia res, uel ad uitæ consuetudinem iucundior, uel ad obeunda negocia magis necessaria, quàm syncerus ac uere liber amicus: ita nihil omnium solet hominì rarius contingere: quemadmodum & alias præstantissimarum rerum summa raritas esse consuevit. Verùm ut scite differit Hieron ille Xenophonticus, hanc tantā felicitatis partē nulli magis desiderāt, quàm principes alioquin felicissimi, quum nulli magis habeant opus amicis uel pluribus, uel syncerioribus. Etenim plurimum perspiciat oportet is, qui unus tot hominum milibus prospicit. Proinde multis oculis, hoc est multis prudentibus ac fidis amicis præditum esse principem decet. Quod quidem prudenter intelligens Darius Persarum rex, oblato malo punico quopiam, insigni magnitudine, tantum optauit Zopyrorum, quantum inesset in eo granorum. Erat is Zopyrus uir egregie probus, regiꝝ amicus, unde illum rex non iniuria tanti fecit, ut diceret se malle Zopyrum unum integrum, quàm centum capere Babylonas, palàm testificans, nullum esse thesaurum, quo non sit amicus preciosior. At huius filius Xerxes, Græciam inuasurus in tot hominum milibus, quot nullus adhuc hominum ausus est credere, unum reperit Demaratum, à quo libere & amice moneretur: sed cuius fidem nō prius intellexerit, quàm euentu compertam. Quod ipsum usu uenit & Cræso Lydorum regi in Solone. Alexander item Magnus in tam numerosa conuictorum turba, unum habuisse Calisthenem legitur, Aristotelis discipulum, & hunc tamen liberum magis quàm amicum. Dionysio Syracusano solus aderat Dion & Plato, Neroni Seneca, cuius consilijs si paruisset, & imperium habuisset diuturnius, & inter bonos principes numerari potuisset. Sed horum fortasse mores & ingenium ingenuos amicos non recipiebant. Quāquam etiam si facillima sit natura principis, planeꝝ tua, qua nihil cogitari potest facilius, tamen fortunæ splendor, qui turbam amicorum allectat, idem obstat quo minus queat uerus amicus à fucato dignosci. Neque enim temere dictum est illud, Amicos secundæ res parant, aduersæ probant. Atqui quo melior est possessio syncerus amicus, hoc nimirum est pestilentior qui hoc titulo personatus obrepit. Itaque cum coticulis diligenter exploremus aurum, purum sit an secus, neque defint notæ, quibus natiuam gemmam à factitia secernamus, nonne uehementer absurdum sit, in re tanto maioris momenti parem diligentiam non adhibere, uidelicet ut assentatorem ab amico, hoc est, rem omnium longe pestilentissimam ab omnium saluberrima dignoscamus. Verum ne cui ceu uenenum gustu, sic amicum experimento, magno suo malo deprehendere sit necesse, Plutarchus autor, inter Græcos sine controuersia doctissimus, miram quandam rationem prodidit, qua facile possit ingenuus ac syncerus amicus à personato fucatoꝝ distingui. Iam uero quoniam in admonendis amicis, uelut in medicando non sat est adesse fidem, uerum & prudentiam adhibere conuenit, ne dum parum apte mederi studemus erratis amici, subuertamus amicitiam, & hanc adic-

Hieron

Zopyrus

Sententia

Similitudo optima

Similitudo

Coronidem adijcere

4

cit coronidem, docens qua modératione sit admonendus amicus, siquid extiterit
admonitione dignum. Tam frugiferum igitur opus in maiestatis tuæ gratiam la-
tinitate donauimus, quo idem studium eundem animum quem tibi
olim amplissimæ spei puero testati sumus, nunc regi
regum omnium florentissimo testare-
mur. Beneuale.

EX PLVTARCHO

VERSA PER DES. ERASMV M RO-

TERODAMVM, AC POSTREMVM RECOGNITA
per eundem, ex Græcorum uolumi-
num collatione.

QVO FACTO POSSIS ADVLATOREM
ab amico dignoscere.

VI FATEATUR sese plurimum amare seipsum, Antio-
che Philopappe, huic omnes ueniam dare solent, quemad-
modum inquit Plato. Quum tamen ea res, præter alia mul-
ta uitia, illud quoq; grauissimum gignat in homine malum,
quod nõ potest esse sui iudex, æquus & incorruptus. Quis-
quis enim amat hallucinatur ac cæcutit in eo quod amat,
nisi quis doctrina consuescat, ea magis habere in precio, se-
ctariq; quæ sint honesta, quam quæ cognata, domesticaq;
Atq; id quidem amplum locum ac spatium inter amicos præ-
bet assentatori, quippe cui facilem & cõmodum in nos adi-
tum aperit, amor nostri, per quem, quando sibi quisq; adula-

tor est, primus ac maximus, haud grauatim admittit & alium, si eorũ quæ appetit ac uult,
sibi testis simul & astipulator accedat. Siquidem qui contumeliæ causa dicitur philoco-
lax, hoc est gaudens assentatoribus, is uehementer est amans sui, ac propter beneuolen-
tiam, qua seipsum prosequitur, nihil non adesse sibi, non solum cupit, sed etiam arbitra-
tur. Quanquam hominum huiusmodi, cupiditas quidem haud quaquam absurda, cæte-
rum opinio periculosa est, quæ multam desideret cautionem. Quod si diuina quædam res
est ueritas, ex qua ceu fonte, dñs pariter atq; hominibus omnia bona proficiſcantur auto-
re Platone, cõsequens est, ut adulator cū dñs omnibus sit hostis, tum uero maxime Apol-
lini pythio: Semper enim illi repugnat oraculo, nosce teipsum, id inferens in animos mor-
talium, ut unusquisq; fallat seipsum, ignoretq; sua ipsius bona, ac mala: Bona quidem mu-
tila reddens, & imperfecta, mala uero prorsus inemendabilia. Ergo si, quemadmodum
cætera ferè faciunt mala, sordidos & humiles duntaxat impeteret adulator, haud esset,
res perinde pestilens, nec æque uitatu difficilis. At posteaquam uti teredines lignis tene-
ris ac dulcibus potissimum innascuntur: sic ingenia generosa, gloriaq; cupida, proba &
humana, recipiunt adulatorem, & adnascuntem alunt. Ad hæc quoniam (ut inquit Simo-
nides) quemadmodum morbus alendi equos, non Lecythum comitari solet, sed arua fru-
mentifera, sic uidemus adulationem nõ esse comitem, pauperum, aut ignobilium, aut pa-
rum potentium, sed ingentium familiarum ac negotiorum ruinam ac morbum existere,
adeo ut sapenumero regna quoque subuertat & imperia, non mediocris est negotij, ne-
que uulgarem postulat curam & prouidentiam, si quis de ea uelit expendere, quibus ra-
tionibus fieri possit, ut quum maxime se circumagat, ac penetret in omnia, tamen amici-
tiam non lædat, neque traducat. Nam pediculi discedunt a morientibus, & corpora relin-
quunt, simul atque sanguis extinctus fuerit, quo nutriri solent: assentatores autem ui-
deas, nec attingere prorsus res aridas ac frigidas, nobilibus ac potentibus imminet, hisq;
aluntur. Sed ijdem rebus commutatis statim auolant, Verum haud oportebit illius tem-
poris experimentum expectare, tum quidem inutile, uel potius noxium, neque periculo
uacans. Graue siquidem est, in eo demum articulo sentire, qui non sint amici, quo amicis
est opus, quum non liceat iam, incertum & insyncerum amicum, cum certo synceroq;
permutare. Quin magis ut nummum ita amicum habere conuenit nempe probatum an-
tequam eo sit opus, non usu ipso deprehensum. Neque enim oportet intelligere postea
quam malum acceptum est, sed ne quid accipiamus mali, experimentum adulatoris est
capiendum, & animaduersio. Alioqui idem nobis accidet, quod solet his, qui letale ue-

philoco-

Simonides

Similitudo

nenum non aliter sentiunt, nisi quum p̄ragustarint, suo exitio iudicantes. Neque hos sane probamus, neq; rursus illos, qui amicos honesto metientes & utilitate, protinus ipsa re deprehendisse se putant assentatores esse, quorum consuetudo iucundior est, & blandior. Nec enim insuavis res est amicus, nec incondita, neque quisquis asper est & agrestis hoc ipso amicus est, quod seuerus & austerus, uerum ipsum amicitiae decus; & grauitas, suavis est & amabilis.

Hanc iuxta Charitesq; & amor sedem posuere.

Neq; enim afflicto solum dulce est, uultum intueri uiri beneuolentis, quēadmodum inquit Euripides, uerum in utraq; fortuna praesto est amicitia, non minus uoluptatē & gratiam addens bonis, quā malis molestiam adimens, ac desperationem. Et quemadmodum Eueni sententia, condimentum potissimū est ignis ipse: sic deus qui uitae mortalium amicitiam admiscuit, omnia lauta, dulcia, grataq; reddidit, hac praesente, simulq; res conidente. Alioqui quomodo per delectationem insinuaret sese adulator, si conspiceret amicitiam, nequaquam admittere uoluptatem: certe nullo pacto. Sed uti quae nō aurea sunt, sed aurum arte mentientia, facticiaq; solum splendorem ac nitorem imitantur auri: sic adulator amici iucunditatem ac festiuitatem effingēs, omni tempore sese hilarem ac blandum exhibere uidetur, nusquam repugnans, nusquam obsistens. Vnde qui nos laudant, non eos protinus suspectos adulationis habere conuenit. Siquidem non minus est amici, laudare in loco amicum, quā reprehendere. Quin potius prorsus esse morosum ac querulum, alienum est ab amicitia, mutuaq; uitae consuetudine. Verum candide libenterq; recte factis suam laudem tribuēt beneuolentiam, facile citraq; molestiam ferunt, rursus & admonentem, & libere loquentem, dum & in bonam accipiunt partem, & credunt, qui libenter laudat, eundem non nisi necessario reprehendere. Ergo difficile est dixerit aliquis, assentatorem ab amico discernere, siquidem neq; delectando differunt, neq; laudando. Nam in officijs & obsequijs saepenumero uidere licet, amicitiam ab adulatione superari. Cur uero non magis, dixerimus utiq; uerum adulatorem & cum calliditate & arte rem tractantem persequimur: ac non quemadmodum uulgius hominū facit, adulatores existimamus, istos quos autolecythos ac mensarios uocant, quiq; tum audiuntur, postquam manibus infusa est aqua, ueluti dixit quidam, Siquidem horum sordidum ac seruilem animū, in unico calice, ac patina, scurrilitas & nugacitas prodit & arguit. Neq; enim opus fuit Melanthium, Alexandri Pherei parasitum deprehendere, qui interrogantibus quomodo fuisset interfectus Alexander, per costam, inquit, in meū uentrem. Neq; hos qui mensas opulentas cingunt, quos nec ignis, nec ferrum, nec as prohibet, quo minus ad coenam uentitent. Neq; rursus Cyprias illas assentatriculas, quas, quū in Syriam transissent, gradulos appellabant, quod regum uxoribus in currum ascensuris, inclinatae ceu gradus praerberent. A quonam igitur cauendum est: Nimirū hoc qui non uidetur adulari, neq; pra se fert adulatorem, quem non reperias circa culinam, neque deprehenditur umbram dimetiens, uti coenae tempus cognoscat, neque temere cadit uiuo temulentus, sed plerunque sobrius est, curiosus est, ad rem pertinere putat, ut negotiorum tuorum sit particeps, uult arcanorum fieri conscius: in summa tragicus est amicitiae histrio, non satyricus, aut comicus. Nam uti Plato dicit, extremum iniustitiae genus esse, iustum haberi qui iustus non sit: ita sentiendum est, & adulationem esse periculosam, quae lateat, non eam quam aliquis pra se ferat. Neque eam quae ludicra sit, sed quae seria, propterea quod haec facit, ut uerae quoque diffidatur amicitiae, cui multa saepe cum illa conueniunt, si quis animaduertit. Gobryas igitur, quum forte in idem incidisset domicilium obscurum, in quod fugerat magus, iam que cum eo colluctari coepisset, Darium imminentem & ambigentem, iussit utrunque transfodere. Nos uero quandoquidem minime probamus dictum illud, ualeat amicus cum inimico, & adulatorem cum amico multarum rerum similitudine connexū, distrahere conamur, diligenter cauere debemus, ne quando uel unā cum malo eijciamus id quod est utile, uel parcētes ei quod ad rem pertinet, incidamus in id quod noxium est. Nimirum ut inter agrestia semina, quae forma ac magnitudine similia sunt, frumētis admixta, difficile repurgantur, aut enim non excidunt per angustiora foramina, aut simul excidunt per ampliora: Sic adulatio difficile separatur ab amicitia, quippe quae sese in omnem affectū, in omnem animi motum, utilitatem,

& con

Ex poeta quo
pian

Gobryas

& consuetudinem cum illa commiscet. Iam quoniā omnium rerum iucundissima res est amicitia, nec est aliud quicquam quod æque delectet, ob hoc & adulator uoluptatibus irrepit, & uoluptati esse studet. Rursum quoniā gratia & utilitas consequitur amicitiam, unde dictum est etiam illud, amicum magis esse necessarium, quā aquam, aut ignem: ob id adulator ingerens sese ministerijs, & obsequijs, uehementer dat operam, ut diligens, im- *Amicus magis est necessarius quā aqua aut ignis* peger, ac promptus esse uideatur. Porro quoniā morum ac studiorum similitudo præcipua res est, quæ conciliet & contineat amicitias, & in summa, iisdem gaudere, eadem fu- *Morum et studiorum similitudo conciliatrix amicitie* gere, primum in unum cōmittit & copulat per affectuum concordiam: id perspicuens adulator, sese ceu materiam quandam componit ac format, accommodare sese studens, & *Senarius* adaptare, quosunque fuerit aggressus, effingens & imitans illos, quum sit uerus ac mol- *Libertas loquendi propria amicitie* lis, idoneusque qui quiduis probabiliter exprimat & imitetur, ut illud possis dicere:

Es ipse Achilles, non Achillis filius.

Ad hæc autem quod est omnium in adulatore astutissimū, quoniā intelligit loquen- *Principium amicitie* di libertatem tum dici, tum uideri propriam amicitie uocem, uelut animantis cuiuspiam, *Versus senarii* contra non libere loqui, & ab amicitia, & ab ingenuis moribus alienum, ne hanc quidem inimitatam relinquit. Verum non aliter atque callidi obsoniorum artifices amarum succis, & austeris utuntur condimentis, quo dulcium satietatem adimant: sic assentatores haud ueram illam nec utilem, sed uelut e supercilio promicantem, palamque titillantem adhibent libertatem. His itaque de causis difficillimum est hominem deprehendere, quod quidem accidit & in animantibus, quæ colorem mutare solent, & rebus ac locis subiectis, similia redduntur. At quoniā ille fallit & obtegatur similitudine, nostræ partes sunt ostensis discriminum notis, eundem retere ac renudare, alienis coloribus ac formis, quæadmodum inquit Plato, propterea quod proprijs careat, ornatum. Protinus igitur à principio rem *Principium amicitie* consideremus. Principium aut amicitie plerisque mortalibus esse dictum est, affectuum in genijque similitudinem, mores eosdem, eandemque uitæ rationem libenter amplectentem, iisdem gaudentem studijs, negocijs, exercitamentis, quibus de rebus dicta sunt & illa.

Seni Senilis lingua iucundissima est.

Puero puellus, mulier apta est mulieri.

Aegrotus ægro, quem tenet sors aspera

Multis malis exercito est accommodus.

Ergo perspicuens adulator, insitum esse nobis consimilibus gaudere & uti, eaque libenter amplectit: hac uia primum nititur unicuique semet adiungere, & in familiaritatem insinua- re, non secus atque hi faciunt, qui beluam aliquam immanem alunt, iisdem studijs & exerci- tamentis, earundem rerum cura, tractatione, paulatim accommodans sese, & in eundem transformans uitæ colorē, donec ille ansam aliquā præbuerit, ac mansuetus iam palpanti, familiarisque reddatur: interea uituperat ac damnat, et res, & instituta uitæ, & homines, qui buscumque senserit illum offendi. Rursum quæ placent, ea laudat haud moderate, sed ita, ut cum stupore & admiratione, supra modum efferre uideatur. Porro quod amat & odit, id confirmat à iudicio proficisci potius quā affectu. Qua nam igitur ratione deprehendi- tur, aut quibus discriminum notis capitur ille qui nec est, nec fit similis, uerum se similem mentitur. Primum illud animaduertendum erit, num simile sit uitæ institutum, & num si- militudo perpetua sit & continens, num semper eisdem gaudeat, eadem laudet, num ad idem exemplar uitæ suam dirigat, componatque, sicuti dignū est ingenuo, cui uera cordi est amicitia, uitæque cōsuetudo, morum similitudine cohærens. Nā huiusmodi est amicus. Ast adulator qui nullam morum stabilem habeat sedem, nec ullum uitæ genus sibi præscri- pserit, sed nunc his, nunc illis accommodet sese, & affingat, haud quā simplex est, nec unus sed in quamuis mutabili specie ac uariis, alio atque alio subinde habitu, aquarum in mo- rem semper transeuntium, ac præterfluentium, quæ ad subiecti soli speciem transmutantur. Nam simius quidē ut uidetur, hominē imitari studens capi solet, dum unā cū illis moue- tur ac saltat. Contra assentator, ultro alios illicet ac fallit imitando, non quidē eodem modo omnes, sed cum hoc quidem unā saltans ac cantās, cum illo colluctans & cōficians. Por- *Simius hominem imitatur* ro nactus hominē uenandi studiosum, sequitur tantū non exclamās ea quæ Phædra dicit in Tragœdijs. Per deos gestio canibus dilacerare, ceruos maculosos, caesibus implicās. Atqui nihil ille molitur in feram, sed ipsum irretit ac circumuallat uenatorem. Quod si

iuuenem uenetur, & captet, literarum ac discendi cupidum, rursus in libris est totus; barbam ad talos usque demittit, amicitur pallio, in uictu nullus delectus, tum in ore habet, numeros, rectangulos, & triangulos Platonicos. Rursus si quis solutior in eum inciderit, & computationibus gaudens, ac diues,

*Homeri
uersus*

Deinde quidem pannis uaser est exutus Vlysses.

Abjicitur pallium, detondetur barba ceu messis infrugifera, poscuntur delicata uascula, refrigerando uino, & phiala, proferuntur risus ac ioci in deambulationibus, iaciuntur dicteria in philosophos, id quod accidisse narrant Syraculis, quum illuc aduenisset Plato ac Dionysius. miro quodam ardore philosophia teneretur, nempe regiam puluere fuisse refertam, praeturbata geometricas pingentium figuras. At simul atque iam offendisset Plato ac Dionysius relicta philosophia, rursus ad computationes, ad mulserculas, ad nugas, ad lasciuiam praecipuus raperetur, statim uniuersos, perinde quasi Circes poculis transformatos literarum odium, obliuio, uitaque mollicies occupauit. Testantur autem & magnorum adulatorum facta, & eorum qui rem publicam administrant, quorum summus Alcibiades, is Athenis dicteris ludebat, alebat equos, comemque quandam & festiuam agebat uitam. Idem apud Lacedaemonios ad cutem usque radebatur, gestabat pallium, frigida lauabat. Rursus in Thracia belligerabatur ac potabat. Porro quum peruenisset ad Tisaphernem, delicijs, molliciei, fastuique se dedit. Atque ad hunc modum effingens sese, & ad omnium mores accommodans plebem sibi conciliabat, & in consuetudinem ac familiaritatem sese insinuabat. At non talis fuit Epaminondas, nec Agesilaus, qui tamen cum pluribus hominibus, ac diuersorum institutorum ciuitatibus haberent consuetudinem, tamen ubique mores se dignos, & amictu & uictu, & oratione, & uita tuebantur. Sic & Plato non alius fuit Syraculis, quam in Academia, nec alius apud Dionysium quam apud Dionem. Ceterum adulatoris ueluti polypi piscis mutationes facillime deprehendere licebit, dum idem in diuersa uerti uidetur, ut superans quam prius laudauerat uitam, rursus approbans facta, uitae rationem, dicta, perinde quasi placeant quibus antea offendebar. Videbis enim illum haud quam stabilem, ac suum, neque proprio affectu diligentem, aut odio habentem, gaudentem, aut dolentem, sed speculi ritu, externorum affectuum, uitarum ac motuum imagines in se recipientem. Talis enim est, ut si uerbotenus amicum aliquem apud illum uituperes, dicat, sero tu quidem hominem pernoctas. Nam mihi nec initio placebat. Rursus si murata sententia laudes, per Iouem gratulor inquit, & illius nomine gratiam habeo, planeque uera credo quae dicis. Quod si dixeris diuersum uitae genus esse suscipiendum, tanquam a rei publicae negotijs digressus, ad tranquillam, & a negotijs alienam uitam te uelis conferre. Iam olim, inquit, nos ab his tumultibus, & inuidentijs liberari conueniebat. Quod si rursus ad negocia, & agendas causas propensus uidearis, statim acclamat, digna te cogitas: nam a negotijs abesse, iucunda quidem res est, sed humilis & ingloria. In hunc igitur protinus illud dicere conueniet:

*Assentator
speculo com-
paratur*

Homeri

Hospes nunc alius mihi quam prius esse uideris.

uersus

Nihil opus est amico, qui mecum mutet locum, qui mecum annuat, quandoquidem ista multo magis facit umbra, sed eo qui mecum uera loquatur, qui mecum diiudicet. Atque una quidem adulatorem deprehendendi ratio haec est. Alterum autem discrimen quod obseruandum inter similitudines, hoc est. Qui uerus est amicus, is nec imitatur omnia, nec facile laudat omnia, sed optima tantum.

Nam socius esse amoris haud cursum solet,

quemadmodum inquit Sophocles: imò per Iouem, in recte factis, in honestarum rerum studio socius est amicus non in peccando, nec in facinoribus, nisi si quis insciens uitium & improbitatem ex conuictu & familiaritate sibi contraxerit, quemadmodum oculorum morbus contagio serpit & inficit uicinum. Sic enim ferunt Platonis familiares contractos humeros expressisse, item Aristotelis amicos, balbutiem illius imitari solitos. Rursus Alexandri regis familiares ceruicem inflexam, & in dicendo uocis asperitatem reddidisse.

*Adulator cha-
malconiti simi-*

sunt enim nonnulli, qui non sentientes ex alienis moribus & ingenijs multa in se recipiunt. Verum adulatori prorsus id accidit, quod solet chamaeleonti. Siquidem & ille colorum omnium exprimit similitudinem, praeterquam albi. Idem adulator quum sese similem praestare nequeat in his, quae digna sunt studio, nihil in turpibus imitatum relinquit. Sed quemadmo-

quemadmodum imperiti pictiores, quum quæ pulchra sunt, assequi nequeant, in rugis, ac lentiginibus, & cicatricibus similitudinem repræsentant: Sic assentator, imitatur intemperantiam, superstitionem, iracundiam, acerbiter in famulos, diffidentiam erga domesticos & cognatos. Nam præterquod quod est suapte quoque natura procliuus ad deteriora, uideatur sibi ita longissime abesse à uitio reprehensionis, si turpia imitetur. Suspecti sunt enim, qui quærunt meliora, quique amicorum erratis offendi, eaque moleste ferre uidentur. Quæ quidem res, & Dionysio Dionem, & Samium Philippo, & Cleomenem Ptolemæo suspectos & inuisos reddidit. Adulator autem, simul & iucundus uideri studet & fidus, quasi præ magnitudine amoris, ne malis quidem offendatur, sed in omnibus ipsiusdem ducatur affectibus, & ingenio consentiat. Vnde tales nec fortuitarum rerum, quæque citra nostrum accidunt consilium expertes esse uolunt, quin & simili morbo teneri se fingunt, assentantes ægrotantibus, & nec acute cernere, nec audire, si cum lusciosis ac surdastris agant. Quemadmodum Dionysio cæcutiente adulatores illius, alius in alium impingentes, & patinas inter cœnandum deſcipientes, simulabant & ipsi cæcutientiam. Nonnulli uero magis etiam penetrantes in affectus, interius & altius insinuant sese, & usque ad arcana, similitudinem affectuum commiscunt. Etenim quum senserint aliquos infelicitè duxisse uxorem, uel de filiis aut domesticis male suspicari, ipsi suis non parcunt, sed queruntur de liberis proprijs, aut uxore, aut cognatis, aut familiaribus, arcana quædam crimina proferentes. Siquidem similitudo facit, ut magis affici tangique uideantur amici malis, iamque illi ceu datis obsidibus, effuriunt uicissim arcanarum rerum quippiam. Ast ubi effutierint, utuntur illis, metuuntque fidei desertores uideri. Ego uero noui quendam, qui uxorem suam eiecerit, ut amicus item suam repudiauerat: deprehensus est autem clanculum ad illam commeare, uel ad sese accersire, id quod etiam ab amici uxore animaduersum est. Usque adeo non nouerat adulatoris ingenium, qui credidit hos uersus Iambicos magis conuenire cancro quam assentatori.

Est uenter omne corpus, undique obtuens

Oculus, suisque bestia reptat dentibus.

Nam huiusmodi quidem est imago parasiti, & amicorum qui patellam sequuntur, & ad prandia præsto sunt, quemadmodum inquit Eupolis. Verum hæc quidem omitamus in præsentia, suo dicenda loco. At aliud adulatoris artificium haud est prætermittendum, quod si quid etiam imitatur honestum, in eo quem assentando captat, tamen illi cedit uictoriam. Inter hos enim qui ueri sunt amici, nec ulla intercedit æmulatio, nec inuidia, sed siue pares fuerint in recte factis, siue impares, æquo animo ferunt. At assentator, cui semper curæ est secundas agere partes, sic imitatur æqualitatem, ut superetur, sitque inferior omnibus in rebus uinci sese dicens, præterquam in malis. Porro in malis haud concedit illi primas, uerum si fuerit ille morosus, sese prædicat atræ bili obnoxium esse: si ille fuerit superstitiosus, se dicit numine quopiam afflari rapique: si amarit ille, se dicit insanire. Immodice inquit risi, at ego inquit præ risu emoriebar. In bonis autem rebus contra facit. Nam se quidē ait currere uelociter, sed illum uolare, se quidem equitare mediocriter. Sed quid inquit ad hunc Hippocentaurum? Poeta sum non infelicis ingenij, nec pessimos omnino facio uersus, tonare uero non meum est, sed Iouis. Et sic adulatur, ut ostendat sibi conatum honesti non defuisse, quum imitetur, sed dum non assequitur uiribus destitui. Quantum igitur ad similitudinem attinet, huiusmodi notis dignoscere possis adulatorem & amicum. Cæterum quoniam uti iam dictum est, delectatio quoque communis est ambo bus. Neque enim minus uir bonus delectatur amicis, quam malus assentatoribus: age distinguamus & hanc partem. Est autē distinguendi ratio, ut ad suum finem delectatio referatur, id quod hunc ad modum cōsideres licebit. Habet unguentū fragrantia, habet & pharmacum, sed hoc interest, quod illud ad nihil aliud quam ad delectandum paratum est, in hoc uero quod purgat, quod calefacit, quod carne uulnus obducit, præter hanc uim, obiter etiam bene olet. Rursum pictiores floridos colores ac tincturas miscent. Sunt autem & medicorum nonnulla pharmaca, aspectu florida, coloribusque non inamœnis. Qui differunt igitur? Nimirum hoc, quod usus fini discernuntur. Ad consimilem ergo modum, amicorum mutua beneuolentia in re quapiam honesta frugiferaque habet quiddam quod oblectet, uelut florulentum. Aliquoties autem lusibus, conuiujs, uino sese oblectant

oblectant, nonnunquam iocis ac facetijs, inter se ueluti condimentis honestarum ac seriarum rerum utuntur. Vnde & illud dictum est,

Oblectant animum uario sermone uicissim.

Et illud,

Indiscretus amor fuit, indiscreta uoluptas.

Verum unum hoc agit adulator, unum hoc spectat, ut semper uel lulum aliquem, uel rem uel orationem ad uoluptatem comminiscatur, & arte condiat. Sed ut rem in pauca conferam, adulator quo delectet, nihil non faciendum sibi putat. At amicus semper faciens quod oportet saepe iucundus est, saepe molestus, non hoc uolens, nec uero fugiens, siquidem esset utilius. Sicut enim medicus quum expedit crocum & nardum immiscet pharmacis, atque adeo saepenumero & lauat placide, & alit benigne, nonnunquam his praetermissis, castorium immittit,

Aut graue olens polium, uirus inamabile cuius,

Aut tritum elleborum cogit ebibere, nec hic molestiam nec illic iucunditatem ceu finem spectans, sed utrisque modis ad idem tendens, nempe ut eum quem curat, ad meliorem adducat ualitudinem. Itidem amicus, nonnunquam efferens ac delectans amicum, laude & beniuolentia, ad honestum adducit, uelut ille apud Homerum,

Teucer amice mihi Telamonie, ductor Achiuum

Fac isto iaculere modo.

Et illud,

Post equidem quinquam diui obliuiscar Vlisis:

Rursum quum cohertione est opus, tum sermone mordaci, castigatoriisque libertate tangens, ait, Infantis Menelae, nec haec dementia quicquam, Profuerit tibi.

Nonnunquam facto simul & dictis corripit. Quemadmodum Menedemus Asclepiadis amici filium luxuriosum & incompositae uitae, excludens, nec alloquens, sobrium reddidit. Et Barro scholam interdixit Arcesilaus, quum uersum in Cleanthem fecisset in comedia. Caeterum postea quod Cleanthi satisfecisset, factique poeniteret, recepit hominem in gratiam. Oportet enim sic amicum contristare ut pro sis, non oportet autem contristando tollere necessitudinem, sed dolore ceu mordaci pharmaco conueniet uti, quod seruet & incolumem reddat eum qui curatur. Vnde sicut Musicus, itidem & amicus, ad honestatem & utilitatem utens mutatione, dum quaedam concedit ac remittit, quaedam intendit, saepe quidem iucundus est, semper autem utilis. Contra assentator, semper eadem formula, eodemque tenore, quod delectat, & ad gratiam facit assonare solitus, neque factio nouit repugnare, neque dictio molestus esse, tantum quod illum uelle uiderit, id sequitur. Semper ad illius uocem concinens & concordans. Quemadmodum igitur Xenophon narrat, Agesilaum libenter ab his laudari solitum, qui non dubitarent & uituperare: ita putandus est amice iucundus & blandus esse, qui quandoque possit contristare amicum, ac resistere. Consuetudinem autem perpetuo iucundam, & ad immodicam gratiam obseruientem, omni que carentem morfu, suspectam habere conuenit. Atque adeo Laconis illud, in promptu habere, qui, Charillum regem laudante quopiam, quonam inquit pacto, hic bonus esse possit, qui ne malis quidem acerbior est. Aiunt itaque tauris oestrum in aurem ingredi, & canibus item uermiculum quem crotonem uocant. Adulator autem ambitiosorum aures laudibus occupans, & affixus, haud facile excutitur. Vnde iam maxime uigilanti iudicio fuerit utendum & obseruandum, utrum ea laus retribuatur, an homini. Rei tribuitur, si magis laudent absentes quam praesentes, si iidem uelint eadem, suspicientes non nos solum, sed quoscunque consimiles, ac non modo haec, modo diuersa tum dicant, tum faciant. Ad haec, quod est omnium maximum, considerandum est, si non senserimus ipsi nosmetipsos uel poenitere, uel pudere eorum, de quibus laudamur, ac non optare potius diuersa a nobis facta dictaque fuisse. Siquidem domesticum animi iudicium reclamans, nec agnoscens eiusmodi laudes, haud corrumpitur, aut tangitur affectibus, nec assentatoribus capi potest. Verum haud scio quo pacto complures in rebus quidem aduersis consolationem non ferunt, sed magis hos admittunt, qui una secum lamentantur ac desunt. Porro cum errauerint ac deliquerint, si quis eos coarguerit, mordacique reprehensione poenitudinem inducere conetur, hunc hostem & criminatorem esse se ducunt. Qui uero collaudet ac praedicet quae fecerint, eum amplectuntur, hunc beniuolum & amicum esse putant. Iam uero qui factum aut dictum quicquid illud fuerit, quod uel

ue serio dixerit, uel false in quempia luserit, laudant & applaudunt, si solum ad praesens, ac statim noxij deprehenduntur. Ast qui laudando penetrant ad ipsos mores, & per ipsos adulantur, perinde faciunt ac famuli solent, qui non de aceruo, sed de semine furantur. Nam dum uirtutis uocabula, uirtutibus tribuunt, nimirum inficiunt affectum actionum seminarium, & habitum animi, unde ceu fonte omnia uitae officia proficiuntur. Scribit enim Thucydides in seditionibus ac bellis, solitam uocabulorum dignitatem, non his tribui factis quibus oportebat, sed accommodari his quae fiebant. Siquidem audacia temeraria, fortitudo contentiosa iudicabatur, contatio prouida, timiditas decora. Contra modestiae nomine praetexebatur ignauia, & diligens in omni re prudentia, segnicies habebatur. Caeterum in adulationibus perspicere & cauere conuenit luxum liberalitatis nomine fucatum, timiditatem cautelae, temeritatem celeritatis. Rursum sordes frugalitatis palliatas uocabulo, tum eum qui foedis amoribus est deditus, appellatum comem & amantem, iracundum autem ac praeferozem, dictum magnanimum. Porro uilis abiectique animi hominem, uocatum humanum. Quemadmodum alicubi scribit & Plato, amantem, quoniam adulator est is quos amat, eum qui simis est naribus, amabilem appellare: qui naso sit adunco, regalem: qui nigri sint uiriles: qui candidi, deorum filios. Porro mellei cognomen, prorsus amantis esse fucum, diminuentis, facileque ferentis amati pallorem. Quamquam cui persuasum est, ipsum esse formosum, quum sit deformis, aut procerum esse, quum sit pusillus, is nec diu tenetur hoc errore, & leui afficitur incommodo, nec eo quidem inmedicabili: uerum quum uitia uirtutum nominibus laudantur, ut iam pecces, non mordo, non dolens, sed gaudens etiam, detrahiturque peccatis pudor, ea nimirum res, Siculo subuertit, quod Dionysij Phalaridisque crudelitatem, iustitiam, & sceleratorum odium uocarent adulatores. Eadem Aegyptum perdidit, quod Ptolemaei muliebritatem, afflatus, eiulatus, liliorum ac tympanorum insculpturas, religionem deorumque cultum appellarent. Eadem Rhomanorum mores tam integros, ad nihilum redegit, ac sustulit, quod Antonij delitias, libidines, ac uiscerationes, ita blandientes extenuarent, ut humanitatem & hilaritatem uocarent, indulgente illi potentia fortunaque. Porro quanam alia res Ptolemaeo capistrum ac tibias addidit? Quid aliud Neroni Tragicum addidit ornatum? quid personam & cothurnos induit? An non assentatorum laudatio? Iam reges plerique, nonne si quum musicantur, uocantur Apollines, quum inebriantur, Bacchi: quum luctantur, Hercules, in omne dedecus, gaudentes adulatione abducuntur? Quapropter potissimum in laudibus cauendus erit assentator, id quod nec illum ipsum fugit, sed miro artificio cauens, ne suspectus sit, si quem nactus fuerit splendide cultum gloriosum, aut agrestem, crassa uestitum tunica, tum toto utitur naso. Quemadmodum Struthias insultans Bianti, ac laudibus in stuporem illius debacchans: Plus, inquit, bibisti, quam rex Alexander. Item quum risu Cyprium incesset. Quod si uiderit eos nasutiores, maxime si conspexerit animaduertentes, ac regionem hanc, ac locum, ne possit adulator occupare, custodientes, tum non e directo laudem inducit, sed procul discerdens, longisque circumactus ambagibus, tandem accedit, nullo strepitu ceu beluam manu contrectans ac palps, tentansque. Interdum enim aliorum de illo laudes renunciat, rhetorum exemplo, alienam inducens personam, dicens in foro se hospitibus quibusdam, aut senibus admodum libenter assistisse, multa, & ea quidem bona de illo referentibus, & illius uirtutes admirantibus. Rursum aliquoties leuibus quibusdam & falsis criminibus confictis, & in illum compositis, perinde quae ea ab alijs audierit, accedit festinabundus, ac serius rogans, ubi nam hoc aut illud dixerit feceritque: tum ubi negarit ille, sicuti consentaneum est, hac ipsa occasione tenens hominem, in laudes conicit. At ego mirabar, inquit, si tu cuiquam amicorum maledixisses, qui ne inimicis quidem soleas. Mirabar si tu occupasses aliena, qui tam multa largiare de proprijs. Rursum alij pictorum in morem, qui quo quaedam illustriora reddant, ac splendidiora, addunt in propinquo umbrosa quaedam & obscura, ita clam laudant & alunt eorum uitia quibus adulantur, dum his contraria uituperant, insectantur, carpunt ac derident. Siquidem apud luxuriosos, auaros, ac sceleratos, improbos, qui sibi diuitias foedis modis pepererunt, frugalitatem rusticitatis nomine uituperant, sua contentum esse sorte, iustitiamque, hominis nihil audentis esse dicunt, qui sit imbecillis ad capeffenda negocia. Caeterum ubi uersantur cum inextinguibilibus

tibus & ocio deditis, ac mediam ciuitatis lucem fugientibus, non pudet illos reipublicæ administrationem, alienorū negotiorum laboriosam gestionem appellare, & magistratus honorē, inanem uocare gloriā ad nihil utilem. Iam uero nonnunquā & rhetorica adulatione traducunt philosophū, & infamāt, & apud lasciuas mulierculas magni fiūt, dum matronas uno contentas, & uirorum amantes, rusticas & alienas à Venere uocant. Est autem illud omnium sceleratissimū, quod nec à seipsis temperant adulescentes. Nam quem admodum luctatores suū corpus humiliant, ut denūciant alios, sic illi uituperādo seipsos, clanculum huc irrepunt, ut alios laudent. Timidū inquiunt sum Mancipium in mari, à laboribus abhorreo, insanio iracundia, si quis mihi maledixerit. Verum in hoc quidem, nihil est mirum, neq; uitio tribuendum. Quanquam is qui uere sit homo, cuncta placide, citraq; molestiam tolerat. Quod si quis fuerit, qui sibi plurimum sapere uideatur, & cupiat seuerus ac rigidus uideri, semper Homericum illud ueluti præ rectitudine quadam animi in medium adferens,

Tytide, neq; ualde probes, neq; uituperes me,
Hunc non hac artifex assentator aggreditur uia, sed est alia quædam ars qua captet hominem. Accedit enim de suis ipsius negocijs, ut uidelicet prudentia præstantiorem, consulturus: & se quidem alios familiariores habere dicit, cogit tamen, ut illi negocium exhibeat. Nam quò confugiamus inquit, quum opus est consilio, aut cui fidem habeamus? Deinde posteaquā audierit, quicquid illud sit quod ille dixerit, ita discedit, ut confirmet se oraculum accepisse, non consilium. Quod si quem uiderit, qui facundus & eruditus haberi studeat, huic aliquid suorum scriptorū exhibet, orat uti legat & emendet. Porro Mithridati regi rei medicæ studioso, quidam amici & secandos & urendos sese præbuerunt, factis non uerbis adulantes. Siquidem testimonium esse uidebatur artis quod illi crederent.

Sanè uaria est forma deorum.

Cæterum illud dissimulatum laudationis genus, diligentiorē requirēs cautionem, arguendum & aperiendum est, quod data opera, absurda quædam profert consilia monitaq; & correptiones nihil ad rem pertinetes. Etenim dum nihil refellit, omnibus annuit, approbat omnia, & ad singula succlamat, bene dictum, satis factum, nimirum palam intelligitur, rogare studio, cæterum aliquid persequens hoc agere, ut laudet, ac laudatum ut inflatum reddat magis. Ad hæc, sicuti quidam picturam definierunt, tacentem esse poeticam, sic & adulatio nonnunquam tacendo laudat. Vt enim qui uenantur ita magis fallere solent quæ captant, si non hoc agere, sed uel iter facere, uel pascere greges, uel agricolare uideatur: sic adulescentes tum maxime mouent laudando, quum uidentur non laudare, sed aliud quiddam agere. Nam qui locum cedit ad consessum uenienti, & qui loquēs apud populum aut in curia, si senserit diuitem aliquem uelle loqui, obticescit interim, locum simul & orationem illi cedens, silēdo magis declarat, quā alius clamore, quod illum superiore & sapientia præstantiorem existimat. Vnde cernere licet istos prima sedilia in recitationibus & spectaculis occupantes, non quod ipsi se dignos his arbitrentur, sed quo cedentes diuitibus, eis adulentur. Item uidere est illos in comitijs & concilijs primas dicendi partes occupare, mox eas concedere potentioribus, ac facillime in diuersam ire sententiam, si potens, aut diues, aut nobilis fuerit qui contradicit. Atq; hac nota potissimum istiusmodi concessiones illorum & delationes oportebit deprehendere, quod haud concedant usui rerum, neq; uirtuti, neq; ætati, sed opibus, & nobilitati. Nam Apelles pictor assidenti sibi Megabyzo, & nescio quid de lineis & umbris loqui conāti, uidet inquit hos pueros Melidem colorem terentes: hi tacentem te suspiciebant, purpuram et aurum admirabantur, at nunc nunc derident, posteaquā de his loqui cœperis, quæ non didicisti. Et Solon Cræso de felicitate percontanti, Telum quempiam Atheniensem obscurum hominē, ad hoc Bitonem & Cleobim, pronunciauit esse feliciores. At assentatores, reges, diuites, ac primates, non felices tantū ac beatos prædicāt, sed ipsē & in prudentia, in artificio, in uirtute primas tribuūt. Hæc quū ita habeant, sunt qui Stoicos nec audire sustineant, quū sapientem simul & diuitē & formosum, & clarū, & regē appellāt. Adulescentes autē qui diues sit, eū simul & rhetorē & poetā, quod si uisum sit, etiā pictorem ac tibicinē faciunt. Insuper & pedibus celerē, & robustū, dum

Apelles

Solon

dum illi succumbūt inter luctandum, & in cursu superantur. Sic enim Crissus Himerus cursu contendens cum Alexandro, data opera uincebatur, quod quidē sentiens rex, indigne tulit. At Carneades dicere solitus est, diuitum & regum filios, nihil recte neq; bene dicere, praterq; equitare, propterea quod his assentetur praeceptor in exercitatione literarum, usq; laudans quicquid dixerint, aduletur & is qui colluctatur, cedēs ac submittens sese. Porro equus haud intelligens neq; cogitans, priuatus quis sit an magistratus, diues an pauper, praecipitat quisquis ignarus sit equitandi. Stulta igitur & aspernanda, quae dixit Bion, Si quis agrum laudando feracem & frugiferum reddere queat, non uideri errare, quid facere malit, quam fodere & fatigari. Ad eundem modum haud absurde facere uideatur, qui laudet aliquem, si ei quem laudat utilitatem ac frugem adferat laudando. Nam ager quidem nihilo deterior redditur quum laudatur. At qui hominem falso praeterq; meritum laudant, timidum illum reddunt ac perdunt. Ac de his quidem haecenus satis dictum est, superest ut de loquendi libertate uideamus. Itaq; quēadmodum Patroclus, Achillis induens arma & equos in pugna educens, solam hastam Peliaea non ausus est attingere, sed hanc omisit: sic cōueniebat ut adulator, quum amici cultū & supellectilem adumbrat, hucusq; notas & insignia imitatus, solam loquendi libertatem, tanq; eximium amicitiae gestamen, graue uidelicet, ingens & ualidum, intactam & inimitatam relinqueret. Verum quoniā, cauentes ne in iocis, aut uino, dicerijsq; & lusibus deprehendantur, iam ad superciliū & seueritatem rem transferūt, & adulantur austeritatis praetextu, reprehensionem quandā & admonitionem admiscētes, age ne id quidē inexploratū relinquamus. Quemadmodū igitur in Menandri comedia falsus Hercules inducitur clauam gestans, non grauē neq; robustā, neq; rigidam, sed molle quoddā & inane figmentū: sic arbitror assentatoris libertatē ijs, qui capiunt experientū, mollem uideri, minimeq; grauem neq; rigorem habentem, sed idem facientē quod dolent muliercularum capitibus impositorū struices, quae quū uideantur earum capitibus insidēti & resistere, cedūt magis & obsecundant: itidem & ista fucata dicendi libertas, quū in eadem et falsam ac sanie plenā habeat mollem, attollitur quidē ac tumet, ut subsidens & cōtrahens sese, capiat & pariter abripiat, in ipsam sese conijcientē. Nam uera & amica libertas, peccatis imminet, salutarem ac medicam adferens molestiam, nō secus atq; mel, quod ulcerosa mordet, ac repurgat, alioqui iucundū & utile. Sed huic rei suus dabitur sermo. Adulator aut in ceteros quidem, acerbis & uehementer asper & inexorabilis uidetur. Nam suis famulis grauis est, cognatorū ac familiarū errata, grauius incelsit, nec externorū quenq; aut miratur, aut reueretur, sed fastidit ac despicit ignoscens nemini, sed deferens ac calūnians, ut alios ad iram instiget, hoc modo captans famam & opinionē hominis uitijs infesti, ut nec in hos uideat studio temperare à libera obiurgatione, neq; quicq; ad gratiā uel facere, uel dicere. Deinde idem in ueris ac magnis eorū quibus adulatur peccatis, nihil se scire nec intelligere simulans, ad errata leuissima, nihil ad hoc pertinentia, mire cōcitur: magnoq; amore & acrimonia iurgatur, si quod uas neglectū iacere conspexerit, si parū splendide habitantē, si parum diligenter à tonsore curatū, si togam, canem aut equū parum, ut oportet, curatū uiderit. Ceterum parentum contemptus, liberorū neglectus, uxoris cōtumelia, fastus in familiares, pecuniarum absumptio, nihil hunc mouent, in his elinguis est, in his timidus: perinde quasi Aliptes, Athletā inebriari scortariq; sinens, circa Lecythū & strigilem morosus sit: aut si grammaticus puerū de tabula, deq; stilo castiget, porro solēcismū aut barbarismū committentē audire se dissimulet. Talis em̄ est adulator, qualis sit is qui in imperito ridiculoq; oratore, nihilq; dicente quod ad causam pertineat, de uoce cauilletur, & grauius accuset, quod frigidā potans, corrūpat arteriam: aut si iussus scripturā malam & imperitā, emendandi causa percurrere, causetur, quod crassior sit charta, ac nō magis scriptorē ipsum malum ac negligentē appellet. Ad hunc modū adultores, & Ptolemaeo, quum discendi cupidus uideretur, de lingua, de uersiculo, de historiola digladiante, ad mediā usq; noctem reluctabantur. At uero saeuiēti, ferociēti, tympanis utenti, uectigalibus oneranti populum, nullus ē tā multis obfistebat. Non aliter ergo, ac si quis hominis tubera fistulasq; habentis, medico ferro, pilos incidat & ungues: sic assentatores, obiurgandi libertatē his ad mouent partibus, quae nō dolent neq; molestiā adferunt. Quin etiā sunt & his astutiores nonnulli, qui ipsa reprehendendi libertate, ad gratiā & uoluptatem utuntur. Quemadmo-

Agis dum Agis Argivus, quū Alexander ridiculo cuidam ingētia daret munera, præ inuidia ac dolore exclamavit, O rem uehementer absurdā. At postq̃ Alexander ira percitus conuersus ad illum dixisset, & quid tu tandē ais? Fateor, inquit, me moleste ferre & indignari quum uideā omnes è Ioue prognatos, æque adulatoribus & ridiculis hominibus delectari. Siquidem & Hercules Cercopibus quibusdā, & Bacchus Silenis delectabatur, et apud te uidere licet, huiusmodi magni fieri. Porro quū aliquando Tiberius Cæsar in senatū uenisset, surgens adulator quidam, ait hominibus liberis libere loquendum esse, nihilq; metu dissimulandum, neq; quicq; reticendum eorum quæ ad publicā utilitatem pertinerent. His uerbis quum omnes excitasset, factoque silentio, & ipso etiam auscultante Tiberio: Audi Cæsar, inquit, in quo te quidem culpamus omnes, etiā si nemo palam audet dicere. Negligis teipsum, corpusq; tuum exponis pro nobis, sollicitudinibus & laboribus illud conficiens, nec interdiu nec noctu quiescens. Huiusmodi multa quum ille dixisset, aiunt oratorem Calsium Seuerum subiecisse, ista libertas hunc hominē exitio dabit. Atq; hæc quidem leuiora sunt, sed illa sane periculosa, & stultorum animos inficientia, quoties diuersos morbos ac uicia criminantur his, quibus laboras, cui palpantur. Quemadmodum assentator Himerius Athenis diuitem quendā sordidissimū, & auarissimū, ueluti per contumeliam luxuriosum, reiq; familiaris indiligentem appellauit, addens futurum, ut unā cum liberis aliquando misere egeret. Aut rursus cum luxuriosis & profusis parsimoniam ac fordiciem exprobrant, ueluti Neroni Titus Petronius: aut quum principes crudeliter & acerbe subiectis imminentes admonent, ut abijciant immodicam humanitatem, intempestiuamq; & inutilem misericordiam. His affinis est & ille, qui stupidum ac bardum hominem, perinde cauere sese ac metuere simulat, quasi callidum quempiā ac uersutū: Item qui inuidum ac semper maledicere carpereq; gaudentē, si quando compulsus fuerit celebrem aliquem uirū laudare, reprehendit, eiq; contradicens, tanq; hoc uitio morboq; laboret, laudas inquit homines nihil. Quis enim est iste, aut quid unquam magnificum uel fecit, uel dixit? Porro in amoribus potissimū insidiantur his quos captant, quo magis accendant. Etenim quum germanos inter se dissidentes uiderint, aut à liberis parentes haberi despectui, aut maritos male de uxoribus suspicari, tum nec admonent, nec accusant, sed magis ac magis instigant. Non sentis inquit, teipsum harum rerum esse causam, qui nimium obsequentem ac modestum te illi præbeas. Quod si quis iracundiæ pruritus ex ira & zelotypia subortus fuerit in amicam, aut adulteram quam amat, bi præsto est adulatio, splendidam imitans libertatem, ignem igni, quod aiunt, adiiciens. Accusat & in ius uocat amantem, quod multa parum amatorie, multa dura & reprehendenda fecerit. O ingrate, inquit, & immemor crebrorum suauiorum. Sic Antonio quum Aegyptiam amaret, & incensus esset, amici persuadebant, ipsum ab illa adamari, & conuiciantes rigidum ac superbum uocabant. Mulier, inquebant, relicto regno tam opulento, tamq; felicibus familiaritatibus, amore deperit, tecum militans, concubinae cultu specieq;

Proverbium

Ast immota tibi duro sub pectore mens est Qui illam negligas afflictam.
Ille uero nō illibenter admittens reprehensionē uelut illi faceret iniuriam, & sic huiusmodi gaudens accusatoribus, ut nō æque laudatoribus, haud sensit sese simulata reprehensione, magis etiam depruari. Talis obiurgandi libertas similis est lasciuientium muliercularum moribus. Excitat enim tantum ac titillat, & hoc ipso quod dolorem facere uidetur, delectat. Non aliter ac uinum alioqui remedium efficax aduersus cicuram, si pariter utrumq; commiscuerint, planè uim ueneni reddunt immedicabilē, quod uini calore, celerius ad cor penetret: Ira callidi quidā intelligentes liberam admonitionem efficax esse remedium aduersus adulationem, ipsi libertati monendi adulationem admiscunt. Proinde nec Bias recte dixisse uidetur, quū interroganti, quod esset animal omnium maxime noxium responderet, inter immitia tyrannus, inter mitia adulator. Verius enim dixisset, quod inter adulatorem mansueti sunt hi, qui in balneis & circa mensas uersantur. At uero qui in penetralia, & gynæcea, curiositatem, calumniam, maliciam, perinde quasi retia quædam intendit, hic immitis, ac ferus, & intractabilis. Cæterū una cauendi ratio uidetur esse, si cognouerimus semperq; meminerimus, quod quū animus noster duas habeat partes, alteram ueram, honestis gaudentē, rationi obtemperantem, alteram rationis expertem, mendacijs gaudentem, affectibus obseruantem, amicus quidem semper in potiore partem consulit, &

huic

huic patrocínatur, medicorū exemplo, quod sanum est id augens ac tuens. Adulator autē brutā, & affectibus obnoxia partī assidet, hanc scabit ac titillat, huic persuadet & abducit à ratione, perniciosam quandā molliciē illi moliens inducere. Ergo quēadmodum tibi nōnulli sunt, qui neq; sanguini sunt adiumēto, neq; spiritibus, neq; nervis, aut medullis uisgoris aliquid addūt, sed pudenda modo permouēt, aluum tumefaciunt, & carnē gignunt supputrem & flaccidā: sic assentatoris oratio nihil addit sobrietati, nihil prudētiā, sed eum aut amoris delectatione quadā delinire, aut stultam incitare iracundiā, aut inuidiam irritare, aut animi fastum inducere, molestū & inanem, aut in dolore collachrymari, aut difficultatem morum, & illiberalitatē ac pertinaciā, semper delationibus quibusdā, & præsensionibus turbulentā ac suspicacem reddere, nō ignorabit quisquis animaduuerit. Semper enim alicui imminet animi morbo, hunc premit & urget Bubonis in morē, undiq; putribus & inflammatis animi partibus incumbens. Si irasceris, ulciscere inquit, si cōcupiscis, fruiere, si times, fugiamus, inquit, si suspicaris, crede inquit. Quod si in huiusmodi perturbationibus animi nō queat facile deprehendi, propterea quod ratio uehemētia magnitudinēq; cupiditatū excutiat, in alijs ansam magis præbebit, & in illis sui similis. Siquidem ubi contigerit amicū suspicari, ne quid peccarit crapula, aut si quid de balneo, deq; cibo dubitet, ibi amicus cohercebit hominem, admonebitq; ut sibi caueat, ac uitet periculum. Contra adulator in balneum pertrahit, iubens ut superiori peccato nouum aliud addat, neq; sinat corpus cohibitum segnescere. Quod si uiderit illum ad iter seu nauigationem, aut aliud quippiam agendum ob molliciē parum animatum esse, non dicit urgere tempus, sed nihilominus effecturum, si uel differat, uel alium miserit. Porro si pollicitus sit familiari cuiuspiam se mutuo daturū aut largiturum pecuniā, & pœnitet quidem promissi, ceterum pudet negare: ibi adulator ad peiorem additus lancem, sententiam pro crumena confirmat, & suo consilio bilancem impellens, uerecundiam illam excutit, iubens eum rebus suis parcere, quippe qui multa insumat, quiq; multis suppeditare cupiat. Vnde nisi ipsi non sentiamus nos ipsos cupidos esse, impudenter facere, ignauos esse, nihil nos fallat adulator. His enim affectibus ille semper patrocínatur, libere reprehendens ubi uelis ab his discedere. Atq; hisce quidem de rebus hucusq; satis dictum est, deinceps ad utilitatem & obsequia, nostra se conferat oratio, quandoquidem in his quoq; sic confunduntur omnia, ut difficillimum sit adulatorem ab amico distinguere, dum & ille uidetur impiger, & Euripidis sententia ad omnia promptus, nihilq; recusans. Nā ut ueritatis iuxta Euripidē, simplex est oratio, sic & amici mores simplices sunt, synceri, fucosq; carētes: uerum adulatoris mores, quum reuera morbidi sint in ipso, multis ac doctis opus habent pharmacis, atq; adeo nouis & exquisitis. Ut igitur in cōgressibus, sic se habet amicus, ut cum neq; dicat quippiam, neq; audiat, tamen aspectu risuq; beneuolentiam, uerumq; pectoris affectum tacite dans ac uicissim accipiens prætereat. At assentator, currit, affectatur, salutat eminus, si prior uisus, appellatus fuerit, excusat sese testibus adhibitis, sapius & cum iureiurando: Sic & in negocijs, permulta prætermittunt amici minuta, non ex arte exquirentes, neq; curiosi, neq; semetipsos in quoduis obsequium ingerentes. At hic in huiusmodi rebus, assiduus ac perpetuus, & infatigabilis, alij nemini locum dans, neq; spacium inseruiendi, sed exigens uti sibi mandet, & si mandatum non fuerit, moleste fert, uel potius prorsus exanimatur, & obtestatur deos. Ergo & ista quoq; significant his qui sapiunt non ueram, neq; synceram amicitiam, sed meretriciā quandam, citius cōplectentē his, quos id facere conuenit. Quamquam primum in pollicitationibus animaduertendum est adulatoris & amici discrimen. Siquidem recte dictum est illud à nostris maioribus, hanc amici pollicitationem esse:

Si præstare queam, & fuerit præstabile nobis.

Homerus

Rursus adulatoris hanc.

Dic quicquid uersas animo.

Tales enim inducunt comici:

Senarij uersus

Nicomache me fac militi isti opponite,

Flagris nisi illum, peponem torum fecero,

Reddideroq; illi os mollius uel spongia.

Adde his quod amicis nemo cōmodat operam in negotio peragendo, nisi prius suscipi enti negocij consilium approbarit, sed ita demum postq; probarit, statueritq; rem uel ad

Tom. 4

b 2

honor

honestatem, uel ad utilitatem pertinere, Contra adulator, etiam si quis eum de suscipiendo negotio consulat, suamque uelit aperire sententiam, is tamen quoniam non solum concedere amico & gratificari studet, uerum etiam metuit, ne ueniat in suspicionem quod detrectet, fugiatque laborem, accommodat sese ad illius cupiditatem, eamque magis instigat. Siquidem nulli diuitum neque regum facile est dicere illud:

Senarij ex tragico quopiam

Mendicus utinam sit mihi, uel si libet,
Mendicum & infra, qui mihi uolens bene
Timore posito, possit ex animo loqui,

Sed quemadmodum Tragediarum histriones egent amicorum choro concinentium, aut spectatoribus applaudentibus, itidem & illi. Vnde Merope in Tragedia monet ad hunc modum.

Hos fac amicos, qui tibi concedere
Nolint, at istos improbos, ad gratiam
Inseruiantes, ac uoluptatem, tuam
Excludat & procul arceat claustrum domus.

At isti prepostere faciunt, dum eos qui non concedant in disceptationibus, sed resistunt suadentes quod conducibilis est, abominantur & auersantur. Ceterum qui callide ad gratiam obsecundant abiectos & impostores, non solum intra domus septa, uerum etiam in affectus & arcana recipiunt negocia. Quorum qui simplicior est, censet haud conuenire, neque dignum se iudicat, qui in tantarum rerum consilium adhibeatur, sed ministrum & adiutorem se præbet. Porro qui uersutior est, adest quidem in deliberando, simul adducit supercilia, simul annuit uultu, loquitur autem nihil. Quod si ille dixerit quid sibi uideatur. Papæ inquit, paululo me anteuertisti loquendo. Nam istuc ipsum ego dicturus eram. Sicut enim mathematici dicunt superficies & lineas, per se nec inflecti, nec extendi, nec moueri, quum res sint intellectus, non corporeæ, cum corporibus autem una flecti, & extendi, & loco moueri, quorum sunt extremitates: sic adulatorem comperies semper cum alijs confitentem, sententiam dicentem, intelligentem, irascentem, ut in his sane facillimum sit discrimen animaduertere. Sed multo adhuc facilius, in inseruiendi modo. Siquidem officium quod ab amico proficiscitur, ceu uisuum quoddam animal, utres maxime proprias in intimis habet, nihil autem accedit ostentationis aut plausibilitatis, quin sæpe numero fit, ut quemadmodum fidus medicus, ægroto nesciente sanat, sic amicus prosit, uel congregiendus, uel discedens, ignorante amico negotium illius curans. Huiusmodi fuit Arcesilaus, tum in alijs, tum erga Apellem Chium, quem ægotantem quum egere quoque cognouisset, denuo reuisit hominem, & uiginti drachmas adferens & absidens proximo: Hic inquit nihil est præter Empedoclis elementa uidelicet hæc,

Ignem & aquam, terramque & sphaeras ætheris alti.

Ac ne cubas quidem satis commode: simulque mouens illius ceruicem, clanculum pecuniam subiecit. Quam simul atque reperisset anicula quæ inseruiebat ægotanti, & admirans quid esset, Apelli retulisset, ridens ille, Arcesilai, inquit, hoc furtum est. Et in philosophia, sanè filij nascuntur similes parentibus. Lacydes enim Arcesilai familiaris, Cephisocrati, læsæ maiestatis crimen deprecanti unà cum reliquis amicis aderat. At quum accusator anulum postulasset, isque tacite demisisset, Lacydes sentiens, imposito pede cōtexit. Erat autem in eo anulo, quo coargui poterat. Post latam uero sententiam, quum Cephisocrates iudicibus gratias ageret, unus quispiam illorum, qui sicuti uidetur, rem conspexerat, iussit uti gratias ageret Lacydi. & rem ipsam narrauit, quum Lacydes ipse nemini retulisset. Hoc pacto deos etiam arbitror, plerumque bene mereri de mortalibus, ut non sentiantur bene mereri. & ob id ipsum benefacere, quod suapte natura gaudeant benefacere. Rursum adulatoris officium, nihil habet iustum, nihil uerum, nihil simplex, neque liberale, sed sudorem, discursationem, clamorem, & uultus contractionem, quæ speciem & opinionem præbeat, rei laboriosæ, magnoque studio curatæ, non aliter quam operosa quædam pictura, coloribus impudentibus, uestibus inflexis, ac fractis, rugis & angulis id affectans, ut rem euidenter repræsentare uideatur. Quin grauis etiam & molestus est, quoties errores quosdam & curas pro illo susceptas commemorat, deinde simultates cum alijs susceptas, deinde

Inde molestias innumerabiles, & ingentia mala recenset, ut dicere possis, non tanti sunt illa, ut hæc feram. Nam omne beneficium si exprobetur, molestum est, & gratiam perdit, nec ferri potest. At adulator non tum exprobrat beneficium postquam præstiterit, sed tam quum præstat protinus exprobrationem & pudorem admiscet. Amicus autem si necesse fuerit dicere, rem quidem ipsam modeste narrat, de se uero nihil loquitur. Sic & Lacedæmonij cum Smyrnejis egentibus comæatum misissent, atque illi beneficium cœpissent extollere, occupantes, nihil magni est, inquiunt, hæc enim collegimus, unius diei prandio nobis & iumentis detractio. Siquidem huiusmodi beneficentia, non solum liberalis est, uerum etiam accipientibus iucundior, propterea quod citra magnum benemerentium incommodum conferri uideatur. Ergo non in hoc potissimum possis hominis naturam cognoscere, quod adulator inseruit moleste, & pollicetur facile: sed longe magis hoc quod amicus inseruit in rebus honestis, adulator turpibus, hic ad gratiam, ille ad utilitatem. Siquidem amicus non quemadmodum censuit Gorgias, sibi quidem in rebus iustis amicum obsequi uolet, inseruiturus tamen illi sæpenumero in rebus etiam non iustis.

Nam sano adesse haud desipiscienti solet.

Itaque potius illum dehortabitur ab his, quæ non decent. Quod si non patietur ille, tum bellum erit uti eo, quod Antipatro dixit Phocion: Non potes me simul & amico uti, & adulatorem, hoc est, amico, & non amico. In factis enim adiutandus est amicus, non in malefactis, & in consilijs, non in insidijs, & in testimonijs, non in fraudibus, atque adeo infortunij participem esse conuenit amico, sed non iniusticiæ. Nam si nec conscium esse turpitudinis amico conuenit, quanto minus decet illi turpiter agenti, & indecore se gerenti, commodare operam. Quemadmodum igitur Lacedæmonij prælio superati ab Antipatro, ita cum eo rem componebant, ut imperaret, quantumuis damnoſa grauiaque modo ne quid turpe: sic amicus, si qua inciderit necessitas, quæ sumptum aut periculum, aut laborem postulet, cupit uocari primus, citraque tergiuersationem & prompte negotium in se suscipit, tantum ubi res cum dedecore coniuncta est, detrectat obsequium, sibique parci postulat. Adulator uero contra facit. In laboriosis quidem ac periculosis officijs excusat. Quod si ceu uasa solemus, ita pulsu tentes hominem, causans aliquid insyncerum quendam & minime generosum tinnitum reddit. Cæterum in dedecorosis, sordidis & infamibus obsequijs, abutere calca, nihil illic graue, nihil contumeliosum existimat. Vidēsne simtam? non potest custodire domum, ut canis, non gestare sarcinas, ut equus, non arare terram, ut boues, & ideo tolerat iniurias, scurratur, lusus ac risus se præbet instrumētum. Sic & adulator, quoniam nec in dicendo, nec in consulendo, nec in certaminibus ac periculis adesse potest amico, quippe ab omnibus laboribus, omniq; studio abhorrens, in negocijs subalariis, id est quæ ad uoluptatem pertinent, nihil recusat, fidus amoris minister, & in adducendo scorto diligentissimus, nec indiligens ad efficiendam ex animo sumptuum conuiuij curam, neque segnis in cœnis apparandis, obsequiosus in concubinas, in affines autem rigidus & impudens, si iubeatur in illos audere, aut uxorem domo eijcere. Vnde fit, ut nec in his difficile sit hominem deprehendere. Siquidem, si mandes quicquid libitum fuerit, rerum infamium & minus honestarum, paratus est, nihil sibi parcens, modo gratum faciat mandanti. Quanquam non minus & hinc agnosci possit plurimum à uero amico discrepare, quod longe secus erga reliquos amicos affectus est. Verus enim amicus quoniam nihil ducit iucundius, quam cum multis amare simul & amari, id agens perpetuo cum amico uersatur, ut quamplurimis amicus sit & charus. Etenim quum existimet res amicorum esse communes, nihil iudicat tam commune esse debere, quam ipsos amicos. At uero falsus amicus & adulterinus, ac factitius, qui maxime iam intelligat sese iniuriam facere amicitiae, quippe cuius ceu falsæ monetæ nomisma finxerit, natura quidem inuidus est, uerum hunc morbum exercet in sui similes, hos superare contendens scurrilitate, loquacitateque: præstantiorem autem ueretur & timet, haud sane pedestri cursu prope rans ad Lydium currum, sed ad aurum purum, ut inquit Simonides ac purum, nihil in se plumbi habens. Ergo quum ipse sit leuis & inanis, factitiusque & fucatus, si comminus ex pendatur ad ueram, grauem ac solidam amicitiam haud sustinet, sed quum proditur idem facit, quod is qui gallos infelicitè pinxerat, puero mandans ut ueros gallos procul

Sententia

Gorgias

Sciti Phocion
nis dictumLacedæmoniorum
pactum
cū AntipatroComparatio
Simiæ ad assen
tatores

Subalaria negotia

Prouerbijs me
minit & Bass

abigeret à tabula, Sic & adulator ueros abigit amicos, neq; sint accedere propius. Quot si non possit, blanditur quidem palam, & affectatur, ac miratur, ceu praestantiores, cunctum autem subdit, ac subserit calumnias quasdam. Cæterum ubi clandestinus sermo, uel licauit hulus, nec tamen omnino statim efficere potuit, tum memor obseruat quod Medius solet. Erat hic Medius inter adulatorum greges, qui cum Alexandro uuebant uelut dux, ac magister antesignanus aduersus optimates oppositus. Iubebat igitur uti audacter calumnijs morderent & incesserent, docens, etiam si qui morsus sit, uulneri medeatur, cicatricem tamen calumniae relinqui. His sane cicatricibus, uel ut uerius dicā, gangrenis & carcinomatis corrosus Alexander, sustulit Callisthenē, Parmenionem & Philotam. Cæterum Agnonibus, & Bagois, Agesijs, ac Demetrijs impune praeiuit sese subuertendum, dum adoratur, ac stolis amicitur, & ab illis ceu barbarica quæpiā statua refingitur, Adeo magnam uim habet ad gratiā obsequi, & maximam, ut uidetur, in his qui maximi uidentur. Et enim quod sibi uidetur optimi, talesq; uelint uideri ceteris, ea res & fidem conciliat adulatori, & addit fiduciam. Nam loca quidem æditiōra & excelsa, inaccessa, difficultatq; aditu redduntur insidiantibus. At animus parum sapiens ob fortunæ successus, aut formam sublimis & elatus, pusillis & humilibus, maxime peruius est & expositus. Vnde quod initio sermonis admonebamus, idem & nunc iubemus, uti nostri amorem, & arrogantē de nobis ipsis opinionem abscindamus, quæ nobis praeblandiēs, molliores nos reddat externis adulatoribus, utpote iam paratos ac pròptos. Quod si parentes deb, & oraculum, nosce te ipsum, uelut cuiq; utilissimum edocti, simul & naturam, & educationem & institutionem nostram reputemus, & contemplemur, quàm innumera habeat admixta, ab honesto degenerantia, quàmq; multa, & uitiosa & temeraria, idq; tum in factis, tum in dictis, tum in affectibus, haud facile nosmetipsos praebebitus assentatoribus, ut suo arbitratu nobis insultent. Nam Alexander quidem duabus rebus commoneri sese dicebat, quo minus fidem haberet his, qui sese deum esse prædicarent, nempe somno & Veneris usu: quod in his degeneraret, pliusque solito afficeretur. Nos uero undique in rebus nostris foeda, multa molesta, multa imperfecta, multa perperam facta, semper conspicientes deprehendemus nosmetipsos, domi non belle habere: idque amico quopiam, haud laudante, & extollente, sed arguente, libereque reprehendente. Primum enim inter multos perpauci sunt, qui uelint & ausint amicum libere reprehendere, magis quàm ad gratiam loqui. Rursum inter hos paucos haud facile reperias, qui id facere norint, sed ita se libere loqui putant, si conuientur ac uituperent. Atqui habet hoc ceu pharmacum non in tempore datum, intempestiua libertas, ut perturbet, ac molestiam adferat nulla utilitate, & idem quodammodo efficiat cum dolore, quod cum uoluptate facit adulator. Laeduntur enim non hi modo, qui laudantur quum non oportet, uerum etiam qui uituperantur non in loco, atque hæc res facit, ut facilius ab assentatoribus captantur, dum ab immodice resistentibus & aduersantibus, aquæ ritu, ad caua molliāque delabuntur. Quapropter libertas iucunditate morum erit condienda, ea que ratione temperanda, ut uelut lucis, sic immodicam ipsius uim auferamus, ne dum conturbantur molestiaq; afficiuntur, à quiduis reprehendentibus, & quibuslibet de causis incusantibus, ad assentatoris umbram confugiant, & ad id quod molestia uacat, sese conuertant. Siquidem omne uitium Philopappe uirtute uitandum est, non diuerso uitio quemadmodum nonnulli sentiunt, pudorem impudentia uitare oportere, rusticitatem scurrilitate. Cæterum ab igna uia, mollicieque mores ita maxime seiungi, si ad temeritatem & confidentiam quàmproxime uideantur accedere. Sunt qui superstitionem ita fugiunt, ac deprecantur, ut nullos credant esse deos, & ita desinunt esse abiecti, ut incipiant esse facinorosi, uitam non aliter ac lignum incuruum in diuersum torquentes, quod ignorent artem corrigendi. Porro turpissimum est, hoc modo adulationis opinionem effugere, ut citra utilitatem molestus sis, atque ita uitare ne in amicitia uidearis seruilis & abiectus, ut inurbana, & ad consuetudinem prorsus inepta familiaritate, grauis sis & iniucundus: cuiusmodi libertinus inducitur in comœdijs, qui dum criminatur, ex æquo & blande se loqui credit. Quoniam igitur foedum est, dum placere studes in adulationem incidere: rursus foedum, dum adulationem uitas, immodica reprehendendi libertate, gratiam amicitiae simulque medendi perdere utilitatem: sed neutrum est committendum, uerum ut bona sit libertas, id ex moderatio-

moderatione sumendum, quemadmodum & alijs in rebus facere oportet: uidetur ipse sermo succedens poscere, ut hanc Coronidem addamus libello. Ergo quum uideamus reprehendendi libertati multas pestes adesse, primum illi detrahamus amorem sui, diligenter obseruantes, ne nostrapte causa uideamur obiurgare, uel quod offensi simus, uel quod doleat aliquid. Etenim si de teipso loquaris, uideris non ob beneuolentiam, sed iracundiam dicere quæ dicis, nec admonere, sed accusare querique. Nam admonitio libera, amicum quiddam habet, & graue. Contra querimonia, sui amorem, ac sordidum animum sapit. Vnde fit, ut libere increpantes reuercantur ac suspiciant, querulos autem & inculantes uicissim accusent contemnântque. Quemadmodum Agamemnon Achillem mediocri in dicendo utentem libertate non iulit. Rursus quum Vlysses increpat acriter ac dicit:

Perdite, dissimiles utinam moderere phalangas,

Homerus

Non has egregias,

cedit, animoq; temperat, emendatorio, cordatoq; sermone correptus. Nam hic quidem, quum nullam haberet priuatim irascendi causam, Græciæ nomine hac in illum utebatur libertate, ille uero sua ipsius causa potissimum indignari uidebatur. Quanquam Achilles ipse, etiam si animo parum leni placidoq; præditus, sed

Difficilis uir, qui haud dubitet culpare uacantem

Homerus

Culpa, Patroclum tacitus ferebat, multa id genus in sese dicentem,

Non tibi eques genitor fuit immittissime Peleus

Nec Thetis est genitrix, glaucum te protulit æquor

Aeriazq; rupes, tibi nam durissima mens est.

Quemadmodum enim Hyperides iubeat Athenienses considerare non solum an esset acerbus, sed an gratis acerbus: sic amici admonitio, uacans omni perturbatione propria, reuerentiam habet & seueritatem, ut non ausis contra tollere oculos. Quod si quis in obiurgando præ se ferat, amici in se delicta se planè prætermittere negligereque, sed alia quædam commissa reprehendere, ob alia quædam obiurgare, nec amico parcere, inexpugnabilis est huiusmodi reprehensionis uehementia, quippe quæ suauitate morientis intendat & acuat acerbitatem & austeritatem admonitionis. Vnde dictum recte est illud: Quum irascimur aut dissidemus cum amicis, semper aliquid agendum ac sperandum esse, quod ad illorum pertineat utilitatem, aut honestatem. Cæterum non minus amicum est & illud, quum ipsi despici negligi que uidebimur, super alijs neglectui habitis, amicum admonere, taciteque commonefacere. Quemadmodum Plato quum à Dionysio fastidiretur, parumque cum illo conueniret, poposcit congregiendi copiam, ille putans Platonem aliquid de se questurum, dedit. Plato uero in hunc modum cum eo disseruit: Siquem senseris inimicum in Siciliam appulisse Dionysi, qui mali quippiam tibi facere uoluerit, cæterum non data opportunitate, nihil mali fecerit, num hunc sineres abire, citràque noxam dimitteres. Multum abest, inquit Dionysius, ut id faciam ô Plato. Oportet enim hostium non facta solum, sed animi quoque propositum odisse, & ulcisci. Ergo si quis, inquit Plato, tui amore, beneuolentiæque huc profectus, boni quippiam tibi cupiat adferre, non faciat autem, te non præbente illi opportunitatem, num par est hunc nulla cum gratia contemptum abijcere? Hic quum Dionysius interrogasset, quis nam is esset: Aeschines, inquit, uir & moribus cū quouis Socratis amicorū conferendus, & qui possit dicendo meliores reddere, cum quibus habeat consuetudinem: is quum huc, multū emensus maris adnauigarit, ut per philosophiam tecum haberet consuetudinem, neglectus est. Hæc Platonis oratio, intantum commouit Dionysium, ut protinus ipsum amplecteretur, beneuolentia hominis animiq; magnitudine delectatus, Aeschinē uero honorifice splendideq; tractaret. Iam igitur secundo loco uelut expurgantes omnē contumeliā ac risum, dicacitatē & scurrilitatē ut mala condimenta, ab admonitione tollamus. Quemadmodū enim medico secante carnem, concinnitatē quandam

Magnanimis
& candida
Platonis oratio

Simila

perdunt admonendi libertatem. Vnde cantor ille, non inſcite nec ineleganter ſilentium impoſuit Philippo, de pulſandis fidibus ſibi contradicenti, quum diceret: Abſit à te tantum mali ô rex, ut hæc melius me ſcias. At nō recte Epicharmus, qui cum Hieron quorſdam è familiaribus ſuis è medio ſuſtuliffet, paucisq; poſt diebus eum uocaſſet ad cœnam, at nuper inquit, quum immolares amicos, non uocabas. Perperam & Antiphon, qui quum apud Dionyſium quæreretur, ac diſputaretur, quod æris genus eſſet optimum, illud inquit, ex quo ſtatuas Harmodij & Ariſtogitonis fecerunt Athenienſes. Nec enim prodeſt in huiusmodi dictis acerbitas ac mordacitas, nec delectat ſcurrilitas ac iocus, ſed eſt eiufmodi intemperantiæ petulantiaq; genus, ſimul ex malicia contumeliâq; & inimicitia commixtum, quo qui utuntur, in exitium cōijciunt ſeipſos, plane ſaltationem illam ſaltantes, quam circa puteum proverbio uocant. Nam & Antiphon interfectus eſt à Dionyſio, & Timagenes à Cæſaris excidit amicitia, quum nullam unquam uocē liberā emiſſiſſet, ſed paſſim in conuiuijs & inambulationibus ad nullam rem ſeriam,

Sed fore ridiculum quodcunq; putaffet Achivius

ad criminandum illius amicitiam, ceu conuicium arte excogitatum, obijciebat. Quando quidem & comici permulta ſolent in ſpectatores ſeuere ciuilitatē dicta fingere, uerum quoniam illis ludicrum & iocus admixtus eſt, non aliter quàm cibus malum quiddam & inſipidum intritum, elutam reddit & inutilem admonitionem. Itaq; & qui dicunt mordacitatis & ſcurrilitatis auferunt opinionem, & qui audiunt ex ijs quæ dicuntur, nihil capiunt utilitatis. Aliàs igitur amicis riſus ac iocus erat adhibendus. Cæterum admonitio ſeria ſit & bene morata. Quæ quidem ſi fiat de rebus grauioribus, talis ſit oratio, ut affectu habitu, uehementiaq; uocis, & fidem mereatur, & audientem permoueat. Porro opportunitas non obſeruata, quum omnibus quidem in rebus ingens adfert malum, tum uero maxime in admonendo detrahit utilitatem. Satis igitur liquet ab admonitionibus huiusmodi temperandum inter pocula, & in ebrietate. Primum quod ſerenitati nubilum inducat, qui inter iocos & hilaritatem amicorum, ſermonem mouet, quo contrahatur ſupercilium, & frons obducatur. Repugnat enim is Lydio deo, moleſtiarum ac ſolicitudinum funiculum ſoluenti, uelut inquit Pindarus. Deinde periculum ingens habet huiusmodi linguæ petulantia, propterea quod animi uino caleſcētes, procliues ſunt ad iracundiam, ac ſapenumero fit, ut ebrietas occupans admonendi libertatem, ſimulatē gignat. Deniq; proſus ignauum eſt, ac minime generoſum & audax, eum, qui ſobrius libere loqui non audeat, id in menſa facere, quemadmodum canes faciunt ignaui. Nihil igitur opus eſt de his ſermonem in longum producere. Cæterum quoniam pleriq; amicos donec proſperæ res ſunt, nec uolunt, nec audent corrigere, ſed omnino felicitatem rem eſſe putant, ad quam admonitio non poſſit adire, nec pertingere, eoſdem lapſos, ac deiectos inuadūt & calcant, humiles iam & abiectos redditos, totam ſimul obiurgandi libertatem effundentes in illos, non aliter quàm flumen, quod præter naturam uicit, occasione mutatae fortunæ libenter utentes, ob priſtinā illorum ſuperbiam ac faſtum, ſuamq; imbecillitatem, non inutile fuerit de his tam diſſerere, & Euripidi reſpondere, qui dixit,

Senarius

Quid opus amicis, quando res ſunt proſperæ?

Sententia

Quoniam quibus res ſecundæ ſunt, ijs maxime amicis opus eſt, qui libere admoneant, & immodicum animi faſtum ſubducant. Perpauci ſunt enim, quibus contigit ſimul & felices eſſe, & ſapere. At pleriq; mortales opus habent aliena prudentia, conſilioq; aliunde accedente, quod illos à fortuna inflatos iactatosq; premat. Nam ubi fortuna faſtum ac tumorē deiecerit ac ſuſtulerit, tum rebus iſſis ineſt quod admoneat, ac pœnitudinem inducat. Vnde nullus tum uſus amici libere monentis, nec opus eſt uerbis grauib; ac mordacibus, ſed reuera in huiusmodi fortunæ commutationibus,

Senarius

Vultum intueri beneuoli uiri iuuat,

qui conſoletur & addat animum: quemadmodum Clearchi uultus, quum in prælijs ac rebus afflictiſ, beneuolus & humanus conſpiceretur, fiduciam addebat periclitantibus, ut inquit Xenophon. At qui liberam & mordacem obiurgationē admouet homini, rebus aduerſis afflicto, ceu pharmacū, quo ſolet acui uſus, oculo perturbato inflammatoq; nihil quidem confert ad ſanitatē, nec ullam aufert doloris partē, quin magis iram addit dolori, & afflictiū exacerbat. Proinde mox ubi reddita eſt ſanitas, nullus admodū indigne fert

feret, aut asperere, uirum amicum, reprehendentem Veneris usum, & cōpotationes, reprehendentem inertiam, aut exercitia, aut assidua balnea, & intempestiuas ingurgitationes. Aegrotanti uero intolerabile est, sed grauius est ipso morbo, audire, hæc tibi ex intemperantia uenerunt, ex mollicie, ex obsonijs, ex mulieribus. O hominē intempestiuum, scribo testamentum, & paratur mihi castorium aut scammonium à medicis, & tu me oburgas ac philosopharis. Sic igitur etiā res afflictorum, haud recipiūt obiurgandi libertatem, aut sententiarū recitationem, sed humanitatem & subsidiū desiderant. Siquidem & nutrices ad pueros lapsos haud accurrunt cum conuicijs, sed erigunt, abluunt & componunt, deinde obiurgant ac puniunt. Narratur & Demetrius Phalereus, quum exularet, & Thebis inglorius & humilis uiueret, Cratetem adeuntem, haud libenter uidisse, quod Cynicam libertatem, & sermonē asperum expectaret ab illo. Verum ubi Crates illum placide conuenisset, deq; exilio disseruisset, quod nihil haberet miserum, neq; grauius ferendum, quum esset à periculosis negocijs & incertis liberatus, simulq; adhortaretur, ut in seipso, suoque animo fiduciam collocaret, exhilaratus ille, receptoque animo, ad amicos inquit: Male sit negocijs & occupationibus, per quas huiusmodi uirum non licuit cognoscere,

Cratetis ad Demetriū sermo

Senarij

Etenim dolenti grata amici oratio est,

At monita sanè desipiscenti nimis.

Atq; hic mos est ingenuorum amicorum. Contra uiles & humiles, felicibus adulantes, quemadmodū Demosthenes dixit rupturas & uulsuras, quoties corpori maius quippiam inciderit, tum moueri, sic hi rebus in diuersum commutatis imminēt, ueluti gaudentes ac fruētes. Nam si qua submonitiuncula sit opus in his, in quibus per se lapsus sit, remane perpenſa, satis fuerit illud,

Similitudo

Haud ex mente mea, nam sapius ista monebam.

Homerici

Quibus igitur in rebus oportet amicum acrem esse, & quando conueniet acerba uti reprehensionē? Quoties tempus hortatur, ut uoluptate, aut ira, aut ferocitate præcipitem coerceas, aut ut auaritiam cohibeas, aut ut aduersus stultum aliquem animi motum reuocaueris. Sic libere locutus est Solon apud Cræsum, instabili felicitate corruptum actumidum, iubens spectare finem. Sic Socrates compescuit Alcibiadem, ac ueras expressit lachrymas, quum illum coargueret, & cor illi funditus moueret. Huiusmodi Cyri dicta ad Cyaxarem, & ad Dionem Platonis, quem hic quum esset florentissimus, & ob pulchritudinem rerum gestarum atque magnitudinem, omnium in se uertisset animos, admonuit caueret ac metueret contumaciam, ut cuius comes esset solitudo. Scripsit eidem Speusippus, ne superbiret, quod magnifieret inter pueros & mulierculas, sed uideret ut Siciliam æquirate, iustitia, optimisque legibus sic ornaret, ut celebrem redderet Academiā. Rursum Eucius & Eulæus amici Persei, donec secundæ res fuerunt semper illi quemadmodum & cæteri blandiebantur, assentabantur, & obsecundabant. Cæterum ubi cum Rhomanis congressus apud Pydnam, concidit ac fugit, tum acriter insectantes illum obiurgabant acerbè, & commemorabant quæ peccasset, & ut quemq; fastidisset, exprobrantes, donec homo dolore pariter & ira uictus, ambos gladio peremit. At communis quidem admonendi opportunitas, ad hunc modum perpendi potest. Iam uero quas ipsi sæpenumero ministrant amici, eas non oportet reiicere, cui curæ sit amicus, sed arripere atque uti. Nonnullis enim percontatio uel narratio quæpiam, uel similitum rerum in alijs reprehensio seu laus, uelut ansam præbuit libere monendi. Quomodo narrant Demaratum Corintho uenisse in Macedoniam id temporis, quo cum uxore filioq; dissidium Philippus habebat: hunc igitur quum rex esset complexus, rogassetq; quomodo inter sese concordarent Græci, respondisse ferunt Demaratum, ut beneuolum ac familiarem Philippo: planè Philippe, pulchre docet te de Atheniensium Peloponnesiorumq; concordia percontari, quum tuam ipsius domum negligas, tanta seditione, tantoq; dissidio refertam. Scite & Diogenes, qui quum in Philippi castra uenisset eo tempore, quo parabat cum Græcis configere, adductus est ad regem. Is quum eum non nosset, rogabat num explorator esset. Prorsus inquit, Philippe, explorator temeritatis & amentiae tuæ, per quam nulla adductus necessitate huc ueneris, una hora de regno simul & de uita periculum subiturus, aleamq; iaciurus. Quanquā id quicquid acrius uideri potest. Sed est & altera admonendi occasio, quoties sit ut ab alijs affecti probis,

Quando admonendum

sua uitia exprobrantibus, submissi redditi fuerint & humiles. Hac scite uti poterit homo comis & urbanus, maledicos quidem refellens ac submouens, ceterum seorsum amicum taxans & comonefaciens, etiam si nihil esset aliud, tamen uel ob id ipsum cauendum esse sibi, ne tantum audeant inimici. Quid enim est in quo possint os aperire, aut quid habeant quod in te dicant, si ista quae tibi obijciunt, mutaris & abieceris. Fit enim ad eum modum, ut molestia imputetur conuicianti, utilitas admonenti. Nonnulli uero uenustius etiam de alijs uerba faciendo corripiunt amicum, dum inculpant alios, quae sciunt ab illo committi. Noster autem magister & institutor Ammonius, quum in pomeridiana confabulatione familiarium sensisset quosdam praeiosos esse prandium haud simplex, sed opiparum & uarium, liberto mandauit ut suo filio plagas impingeret, addens elogium. Non potest, inquit, prandere absque aceto: simulque in nos flexit oculos, ut increpatio tangeret obnoxios. Insuper cauendum erit & illud, ne coram pluribus obiurgemus amicum, ac Platonis illud habere conueniet in animo. Nam quum Socrates acrius obiurgaret familiarē quempiam, in conuiuio cum eo disceptans, nonne satius fuerat inquit Plato, haec illi seorsim dixisse? Et Socrates. At tu sane nonne satius fecisses, si seorsim ista mihi dixisses? Porro quum Pythagoras in familiarē quempiam asperius coram pluribus fuisset inuectus, adolescentem laqueo praefocasse guttur aiunt, ex eo tempore nunquam Pythagoram quenquam alio praesente reprehendisse. Siquidem ut morbi parum honesti, sic & peccati reprehensionem ac refectionem, secretam esse conuenit, non ut ceu ludii solennes uniuerso populo exhibeantur, nec ut ostentetur, & spectatores ac testes accersat. Neque enim amicum est, sed sophistam cum, ex alienis erratis sibi parare gloriam, & apud eos qui adsunt sese iactare, quemadmodum solent medici, quos chirurgos uocant, in theatris artem ostentantes, quo ipsorum opera à pluribus conducatur. Iam uero praeter contumeliam, quam ab omni prorsus curatione conuenit abesse, cauendum erit & illud, ne quod est uitiosum, in admonendo contentiosi simus, & contumaces. Nec enim simpliciter amor obiurgatus magis premit, iuxta sententiam Euripidis, uerum ita, si quis obiurget coram multis, nihil parcens amico, is omne malum, & omnem morbum uertit ad impudentiam. Sicut igitur Plato censeat, ut senes qui studeant uerecundiam inferere adolescentibus, ipsi primum reuerentur adolescentibus: ita cum uerecunde reprehendit amicus, id potissimum gignit in eo uerecundiam. Cumque pudenter ac paulatim aggreditur & castigat peccantem, superat ac conficit amici uitium, quem totum occupauit pudor pudescens, & reuerentia reuerentis. Vnde rectissimum fuerit illud Homericum,

Sententia

Admoto capite, ne quisquam exaudiat alter,

Minimeque decet, ut aperias delicia uel mariti, audiente uxore, uel patris sub oculis liberorum, uel amantis praesente amasio, uel praceptorum coram discipulis. Exagitantur enim dolore & iracundia, quum arguuntur apud eos, quibus probari cupiunt. Arbitror autem nec in Cletum perinde concitatum Alexandrum fuisse uino, ut quod illum multis praesentibus coerceret. Et Aristomenes institutor Ptolemaei, quod dormitanti praesentibus legatis institerit & expergefecerit, ansam quandam praebuit adulatoribus, regis uicem in dignari sese simulantibus, si tantis laboribus ac uigilijs fessum, somnus occupauit, seorsim inquirunt, admonere te debemus, non coram tam multis uiris manum injicere. At ille ueneni misso poculo, iussit hominem ebibere. Aristophanes autem ait in hoc se criminari Cleonem, quod

De ciuitate apud hospites dicat male,

Atque hac re irritet Atheniensium animos.

Quapropter inter alia cauendum & illud in primis, ne libertatem admonendi iacemus, ac uulgo circumferamus, sed adiuuandum ac sanandum amicum ea duntaxat utamur. Quanquam quod Thucydides Corinthios de seipsis loquentes fecit, idoneos esse se qui reprehendant alios, haud male dictum est, & id habere conuenit eos, qui libere uelint obiurgare amicum. Lysander autem in Megarensem quandam inter belli socios libere loquentem pro Graecia, ait illius dictis opus esse ciuitate. Sed ad hoc ut quisque omnino libere loquatur, moribus fortassis opus est integris, atque id uerissime dicitur de ijs, qui alios admonent & castigant. Itaque Platodiciere solebat, per uitam ipsam admonere Speusippum. Quoadmodum uidelicet & Polemonem, Xenocrates conspectus tantum in disputatione, & intuitus uertit, & in alium mutauit

mutauit hominem. Caterum ubi leuis quispiam, & improbis moribus homo dictus obiurgat & castigat, prius illud audire debet.

Mederis alijs, ipse huiusmodi scatus.

Sed tamen quoniam saepenumero res ipsae nos inuitant, ut licet ipsi parum boni, cum alijs similibus habentes consuetudinem, eos increpemus, dexterrimus obiurgandi modus fuerit, si qui obiurgat, se modis omnibus admisceat culpae. Quo modo dictum est illud apud Homerum,

Tytide, quidnam accidit, ut nos Martia uirtus

Fugerit oblitus?

Item illud,

At nunc nihili sumus Hector.

Adeundem modum Socrates tacite redarguebat adolescentes, perinde quasi & ipse teneretur ignorantia, & opus haberet una cum illis uirtutem amplecti, uerumque disquire. Siquidem & beneuolentes uidentur, & fides habetur ijs, qui uidentur iisdem quidem obnoxij uitij, amicos autem non aliter quam seipsos corrigere. Caterum qui corripit alterum, seipsum iaciat, perinde quasi liber & immunis a uitij omnibus, nisi sit aetate multo prouectior, aut nisi sit eiusmodi, ut omnes illi uirtutis dignitatem ac laudem tribuant, grauis ac molestus uidebitur, neque quicquam proderit amico. Vnde non simpliciter Phoenix, de suis infortunijs mentionem iniecit, quod quum per iracundiam patrem interficere statuisset, mox poenituerit.

Occisor patris ne diceret inter Achiuos.

Ne sic uideretur illum admonere, quasi ipse nihil ira commoueretur, aut peccaret. Talia siquidem magis penetrant in affectus, magisque cedunt homines ijs, qui communibus tanguntur affectibus, quam qui despiciere uidentur. Quoniam uero neque lumen admouendum est oculo inflato, nec animus aegrotus admittit libertatem, & admonitionem indultam, utilissimum remedium fuerit, laus leniter admixta obiurgationi, uelut in his,

Vobis haud adeo curae est iam bellica uirtus

Quamuis in castris non sit praestantior ullus,

Sanè ego nec pugnem cum illo, qui praelia tentet

Quum sit iners, uerum uobis succenseo corde.

Item in hoc,

Pandare ubi arcus, ubi illa uolucra tela, decusque

Quo tecum haud alius castris contenderit huiusce.

Quin & huiusmodi tacita quadam significatione uehementer reuocant aberrantes.

Oedipus ubi ille, ubi clara sunt enigmata?

Item,

Tam multa passus ista dicit Hercules.

Non enim solum lenit ac remittit reprehensionis asperitatem, & adhortationis, uerum etiam gignit in homine emulationem quandam erga seipsum, ut secum ipse certet, dum honeste factorum commemoratione, turpium pudescit, & ob id se meliorum exemplum praestare studet. Nam quum alios, puta uel aequales, uel ciues, uel cognatos cum eo conferimus, moleste fert & irritatur improba ambitio, neque raro solet illud cum ira submurmurare: Quin tu igitur abis hinc ad me meliores, & mihi negotium facessere desinis? Proinde cauendum erit, ne apud eos quos libere corripimus, laudemus alios, nisi sane fuerint pariter, quemadmodum apud Homerum fa-

Natum haud ualde patri similem genuit sibi Tydeus.

(cit Agamemnon:

Et Vlysses in tragœdia, cui titulus Domini,

Tu splendidum natalium obscurans decus,

Lanam trahis, patre natus Argiuum optimo?

Ceterum illud haud quaquam fieri conuenit, ut qui admonetur, uicissim admoneat, & libertatem opponat libertati. Siquidem ea res protinus incendit animos, ac dissidium parit. Et omnino uidebitur ita commoueri, non quod libertatem libertate pensare studeat, sed quod liberam admonitionem non ferat. Satius est igitur amicum admonere uolentem ferre. Etenim si eueniat, ut ipse postea peccet, & correptione sit opus, tum haec ipsa res libertati quodammodo tribuit libertatem: submonitus enim citra refractionem iniuriarum, ne ipsum quidem amicos delinquentes solere negligere, sed arguere & castigare, nimirum magis admittet, accipietque correptionem, ut qua beneuolentia referatur & officium, non accusatio aut ira. Ad haec, hunc quidem ad modum scripsit Thucydides: quisquis aduersus summates uiros inuidiam suscipit, is recte consulit. Ceterum amici munus est, amicorum offensam quae ex admonitione nascatur in magnis

in magnis, plurimumq; momenti habentibus rebus, in se recipere. Nam si quibuslibet, & ad quælibet molestus sit, & offendat, nec amice, sed imperiole more pædagogorum familiares incessat, hic cū in maximis negocijs admonebit, hebes erit & inefficax: haud secus atq; medicus, acri quidem & amaro pharmaco, necessario tamen & sumptuoso, in uulgaria leuiacq; minusq; necessaria, admonendi libertate abusus. Igitur ipse quidem cauebit ne assidue reprehendat, & obiurgandi cupidus esse uideatur. Porro quoties amicus quibuslibet in rebus erit morosior, & quiduis calumniabitur, tum alter uelut ansam habebit, eum in maioribus erratis admonēdi. Nam medicus Philotimus, quum quidam epar habens suppuratum, digitum ostendisset exulceratum: Non est, inquit, o bone tibi negocium de reduuia. Itidem occasione data licebit & amico dicere, leuiculis de rebus, & nullius momēti incusanti. De lusibus, comporationibus, ac nugis loquimur. Sed heus tu iste potius ableget amicam, aut desinat aleam ludere. Ac cæteris quidem in rebus uir nobis est admirandus. Etenim cui leuibus in rebus conceditur uenia, is in maioribus haud grauatim permittit amico libere loqui. Rursum qui semper instat, in quouis negocio acerbus & insuauis, omnia cognoscens, omnium curiosus: is adeo nec liberis est tolerandus, nec fratribus, ut ne a seruis quidem ferri possit. Iam uero quoniam ut senectæ non omnia assunt mala, ueluti dixit Eurípides, ita nec amicorum prauitati, oportet amicos obseruare, non solum quum delinquent, uerum etiam quum recte faciunt. At primū quidem candide conueniet illos laudare: deinde ueluti ferrum solidatur refrigeratione, ac duriciē accipit, prius calore solutum, ac molle redditum: sic amicis solutis & calefactis collaudatione, libertatem admonendi ceu tincturam paulatim addere. Dabitur enim occasio, ut dicere possis: Num illa cum his cōferenda sunt? Vidēs ne cuiusmodi fructus reddit honestas? Hæc abs te requirimus amici. Hæc tua sunt, teq; digna. Ad hæc natus es, illa uero reiicienda sunt, Vel maris undosi in fluctus, uel in auia montis.

simile Nam sicuti bonus medicus magis cupiet somno, seu cibo, morbum ægroti depellere, quàm Castorio, aut Scammonio. Sic & æquus amicus, & bonus pater, ac præceptor, laude potius quàm reprehensione gaudet uti, ad emendandos suorum mores. Quandoquidem non alia res præstat, ut libere admonēs & offendas minime, & sanes maxime, quàm si temperans ab iracundia, modeste & cum beneuolentia delinquentem aggrediaris. Unde nec inficantes oportet acerbius coarguere, nec obsistere purgantibus sese. Quin magis honestas occasiones undecunque subministrare, & à peioribus abstinere causis, atque ad hunc modum amico concedere, ut leuius peccasse uideatur, Quemadmodum Hector in fratrem Paridem:

Non ira ista tibi in pectus descendit honeste.

Ceu quod in congressu aduersus Menelaum cesserat, nō fuga fuerit, aut timiditas, sed iracundia. Item Nestor ad Agamemnonem,

Tu porro tuo iam pectore celso

Cessisti.

Ciuius enim arbitror, si quis dicat, ignorasti, quàm si dicat, iniuriam fecisti; & non attendisti, dictu mollius est, quam turpiter egisti. Rursum ne cōtendas cum fratre, moderatius sit, quàm si dicas, ne inuideas fratri. Item fuge mulierem te corrūpentem, urbanius, quàm si dicas, Desine mulierem corrumpere. Nam hunc desiderat modum admonitio, qua mereri uelis amico. Cæterum in actione negotiorum diuersa ratione utendum est. Quoties enim inciderit, ut amicus alioqui peccaturus, sit coercendus, aut in impetu, qui impiam animo propēsus, qui transuersum rapiat, aut quoties ad res honestas mollem & segnem incitare & inflammare conabimur: ibi conueniet rem ad causas foedas & indecoras referre. Sicut Vlysses apud Sophoclem Achillem extimulans, non ait illum cœnæ gratia succensere, Sed iam inquit Troiæ simulacra aspiciens metuis, Ad hæc quum rursus indignaretur Achilles, seq; ab nauigaturum diceret,

Scio quid fugis, non ne quid audias male,

Sed instat Hector, hinc manere haud expedit.

Ad hunc igitur modum eum qui sit animosus, ac fortis, timiditatis opinione territantes, incitant ad honesta, & abducunt à turpibus, sobrium & temperantem, opinione intemperantiae, liberalem & magnificum, opinione sordii & auaritiæ, moderatiores ac leniores in his, quibus mederi non possunt, molestiæ modum expedientes, ut in admonendo magis

magis amici uicem dolete, quàm reprehendere uideantur. Contra in cohibendis peccatis, acriter aduersus amici cupiditates repugnantes, hic implacabiles & assidui. Nam id tempus pertinacem beneuolentiam, & animum uere liberum requirit. At reprehensione factorum uidemus & inimicos inter sese uti. Quemadmodum dixit Diogenes, ad salutem opus esse, uel bonis amicis, uel acribus inimicis, propterea quod illi docent, hi redarguunt. Verum præstat, ut amicorum consilijs parens, caueas ne pecces, quàm si ob inimicorum conuitia poeniteat admissi. Quapropter etiam utendum erit arte in amicis corripiendis, quãdoquidem hæc res maximum & efficacissimum est remedium, maximeque desiderans & opportunitatem & modum. At quoniam sicuti dictum est sæpenumero, curanti molesta est huiusmodi libertas, medicos imitari conueniet. Neque enim hi quum secant, partem afficiam, in cruciatu molestiaque destituunt, sed placide rigant ac fouent: neque qui admonent ciuiler amicum, aufugiunt, posteaquam amara mordaciaque admouerint, sed alijs colloquijs & comitate uerborum deliniunt ac exhilarant. Quemadmodum & fabri lapidarij, uulnus ac cicatricem, quam ictu celtis infixerunt in statuis, rursum poliendo leuigant, ac nitidum reddunt. Cæterum qui reprehensione uulneratus ac perfossus, deinde ira perturbatus ac tumens, turbatusque dimittitur, hunc postea difficile reuoces, aut consoleris. Hoc igitur in primis cauendum est his, qui amicum obiurgant, ne post obiurgationem eum destituant, neue committant, ut ita contristent, & irritent familiares, ut ea res finiat consuetudinem, ac familiaritatem.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI D. D.

Thomæ Archiepiscopo & Cardinali Eboracensi Erasmus

Roterodamus s. d.

VVM hoc literario xeniolo, præsul ornatissime cuperem & meum in te animum testificari, & tuum uicissim ambire fauorem, cuius tanta est apud regiam maiestatem, tum autoritas tum gratia, ut nullus in uniuerfa Britannia, non idem & optet, & agat: aliquandiu me deterruit magnitudinis tuæ splendor, dum uehementer improbum existimarem, tantulo munusculo, heroa tam incomparabilem sollicitare. At e diuerso multo magis tua inuitauit facilitas bonitasque, cogitantem quàm non sapiant mores tui fortunam tuam, quamque sis omnibus iuuandis expositus: haud ignorans diuino consilio tibi contigisse, ut unus omnium plurimum posses, quo unus omnibus quàm plurimum prodesse. Est libellus perquam exiguus, sed memineris minutissimis nonnunquam gemmis, maximum esse precium. Quin magis ut eum tibi compendio commendem, Plutarchi est, quem ita demum intelligam amplitudini tuæ placuisse, si libellum eum, quem regio nomini nuncupauit, te commendante sensero non displicuisse. Atque id quoque ita liquebit, si negotij quod agimus euentus, & meis uotis, & uestris pollicitis respondebit. Nullus est, cui plus debere possim, quàm regi regum omnium florentissimo, nullus cui magis debere uelim, quàm principi principum omnium optimo, præsertim de nostro ingeniolo tam candide sentienti, tam honorifice loquenti. Equidem plurimum illi iam debeo, quod me toties ornat testimonio uocis suæ. Quis enim non gaudeat tali ore laudari? Plus tamen debiturus sim, si auctis fortunulis nostris, fidem quoque laudibus, quas mihi tribuit, astruat, Nam nunc quidem multi non credunt me talem esse, qualem ille prædicat, quod conspiciant hanc fortunam tam magnificis illius præconijs parum respondere. Bene uale, eximium & regis, & totius regni decus.

Tom. 4

6

QVO PACTO QVIS EFFICIAT

VT EX INIMICIS CAPIAT UTILITATEM, PLV.

tarchi Charonenfis Erasmo Roterodamo interprete.

*Lion in omni
ni republica.*

*Creta caret
ueneris*

*Chilonis di-
ctum*

Xenophon

*Mira similitu-
do*

*Alia similitu-
do*

Similitudo

Fabellalepida

Collatio

Crates

Zenon

Simile

Preceptum

IDEO quidem te Corneli Pulcher placidissimum uitæ genus, & reipublicæ negotijs semotum tibi delegisse, in quo tamen ita maximam adfers utilitatē reipublicæ, dum omnibus qui te adeunt, quicquid tecum agunt consuetudinem, te ipsum & comem & iucundum præbes. Verum quandoquidem ita res habet, ut regionem quidem liceat inuenire, quæ feris ac noxijs careat beluis, quemadmodum ferunt de Creta, nulla sit autem adhuc reperta respub. quæ non aluerit intra se inuidiam, æmulationem, cōtentionem, quibus ex affectibus

inimicitia potissimum nasci consuevit, imò ut nihil aliud sit, ipse nos amicitia inimicitijs inuoluunt. Quod quidem quum intelligeret Chilon ille sapiens, quendam dicentem sibi nullum esse inimicū, interrogauit, an nullum etiā haberet amicū; uidentur mihi partes uiri ciuilis, & in administranda repub. uersantis, ut inter alias curas inimicorum etiam habeat rationem, atq; illud animaduerrat, haud frustra dictum à Xenophonte, cordati prudentisq; uiri esse, etiam ex inimicis utilitatem capere. Proinde quæ nuper hūc de rebus differenti, mihi ueniebant in mentē, ea collegi, totidemq; uerbis ad te scripta misi, cauens quam potui maxime, ne quid eorum attingerem, quæ prius in ciuilibus præceptis à me conscripta fuērāt, quādoquidem & eum libellum uideo tibi frequenter in manibus esse.

Priscis illis mortalibus satis erat, si non læderentur à diuersi generis animantibus, & hac modo finī cum noxijs bestijs depugnabant. At posteriores ratione deprehensa, quæ feris uterentur, non solum ab illis non offenduntur, uerum etiam utilitatem capiūt, dum carnibus illarū aluntur, pilis uestiuntur, sel & coagulum ad morborum adhibent remedia, deniq; dum se pellibus armant & muniunt, ut periculum iam sit, ne si fera deficiant homini, ferina iam, syluestris & inops eius uita futura sit. Itaq; quoniam cæteris quidem satis est, si nihil accipiant ab inimicis mali, hos uero qui sapiunt Xenophon ait, etiam uti uideat ex aduersarijs capere, non est abroganda fides tanto auctori, quin potius uiam, ac rationem oportet inquirere, qua commoditatem hanc consequi possint, quibus absque

simultatibus uiuere non licet. Non potest agricola efficere, ut omnis arbor exuat syluestrem naturam, neq; uenator omnem feram potest cicurem reddere, ac mansuetam. Itaq; ratio quæ sita est, ut ad alios nihilominus usus, illi quidem arbores infrugifera, huic autem

immites bestia commoditatem adferrent. Aqua marina potui quidem inutilis est, & insuauis, uerum alii pisces, commode transmittit, quocunq; uelis proficisci, importandisq; exportandisq; rebus seruit. At uero Satyrus, quum primum ignem uidisset, eumq; complecti uellet & osculari, Prometheus, heus inquit, nisi caues Hirce, profectio dolebit tibi mentum. Vrit enim, si quis attingat, non ualet in istum usum, sed lucem & calorem ministrat, tum artium omnium instrumentum est, si quis uti nouerit. Videndum est igitur, num & hostis alioqui noxius & inaccessus, alia quacunque uia contingi possit, ac peculiarem

aliquem usum sui præbeat, & commoditatis nonnihil adferre ualeat. Nam complures res sunt inuisæ, grauesq; quibus incidunt, ex quibus tamen usus aliquis excerpitur. Vides enim nonnullos morbo corporis, ad occasionem otij, fuisse usos, item labores casu obiectos multorum ualitudinem exercitatione reddidisse firmiorem. Ad hæc fuere nonnulli, quibus exilium & pecuniarum iactura uaticum extiterit ad studium ac philosophiam, ueluti Diogeni & Crateti. Nam Zenon ubi nauigium suum fractum audisset: Be-

ne facis inquit, Fortuna, quum ad pallium nos cōpellijs. Quemadmodum enim animantia quæ plurimum stomacho ualent, quæq; corporibus sunt saluberrimis, etiam si serpentes ac scorpiones edant, conseruant. Sunt autem, quæ saxi etiam ac testis alantur, & has propter spirituum uehementiam, caloremq; in alimentum uertentia, quum interim graciles isti ac ualitudinarii, panem etiam ac uinum appositum fastidiant: Ita stulti corrumpunt ac perdunt etiam amicitias. Contra qui sapiunt, etiam simultatibus commode norunt uti.

Primum igitur quod est in similitate maxime noxium, id mihi uidetur summam

nam utilitatem allaturum, si quis animum aduerterit. Quid nam istud est inquis? Nempe inimicus semper aduigilans obseruat, quid agas, & ansam captans calumniæ, lustrat ac circumspicit undiq; uitam tuam, non tantum quercus, testas ac saxa oculorum acie, penetrens, sicuti narrant de Lynceo, uerum etiam amicum, famulum, & quisquis tecum habet consuetudinem, ut quoad potest, deprehendat quid agas, perfodiens ac scrutans tua consilia. Quum interim amici, contatione negligentiaq; nostra, sæpenumero nobis inscijs & agrotent, & moriantur. Inimicorum uero propemodum & somnia curiose obseruamus, iam uero morbi, æs alienum, dissidia cum uxoribus, citius eos ipsos quorum sunt fugerint, quam inimicum. Quanquam ante omnia peccatis imminet, hæc in primis uestigat. Néc secus ac uultures ad putrium corporum odorem rapiuntur, syncera sanaq; non sentiunt: ita si quid morbidum est in uita, si quid uitiosum, si quid affectum, id demum excitat ac mouet inimicum, ad hæc assilit, quisquis odit, hæc cōtreclat uellicatq;. An non est igitur conducibile, ad hoc cogi te, ut per omnia cautim & attente uiuas, & neque facias quicquam, neque dicas oscitanter & incircumspecte, sed semper eorum more, qui suspicionē morbi diligenti, exactaq; uitæ moderatione cauent, ne quid offendant ualitudinem, inculpato usque mores & irreprehenso conserues. Siquidem eiusmodi cautio, dum & animi cohibet cupiditates, & cogitationem cogit aduocatq;, gignit in nobis studiū ac propositum, integre & inculpate uiuendi. Etenim quemadmodum hæc ciuitates, quas finitimus hostis & cōtinens bellum, sobrietatem uigilantiamq; docuit, & leges obseruant diligentius, & rectius administrant rempublicam: Ita quos huc inimicitia compellit, ut in uita sobrii sint ac uigilantes, ut uitent socordiam, ut omnia citra neglectum illius & comiter agant, paulatim nec sentientes ducuntur in consuetudinem non peccandi moresq; componendi, si modo uel paulum adiuuerit ratio. Nam quibus illud quod est apud Homerum,

*Lynceus per-
spicax*

Similitudo

Simile

Homerus.

Respectus ho-

stium

Simile

Dionysiaci

cantores

Sententia

Apophthe-

gma Nasicæ

Diogenis apo-

phthegma

Gaudeat hinc Priamus, simul & Priamæa proles,

semper in promptu est; eos nimirum auocat, arcet, & abducit ab his, quæ sunt inimicis uoluptatem ac risum allatura. Quin etiam Dionysiacos, quos uocant artifices, hoc est cantores, uidemus sæpenumero remissos, supinos, minimeq; accurate certantes in theatro, quoties soli canunt. Quod si contentio inciderit, ac certamen cum alijs, tum uero non solum ipsi magis intendunt animum, uerum etiam organa sua diligentius apparant, fides deligunt, easq; concinnant accuratius, explorato sapius concentu: Ita quisquis intelligit habere se uitæ famæq; æmulum, attentius sibi cauet, facta sua circumspicit, uitam omnem componit. Quandoquidem & hoc habet peculiare malicia, ut in peccando magis reuereatur inimicos quam amicos. Proinde Nasicæ, quum quidam existimarent res Romanas iam in tuto esse, nimirum Carthaginensibus extinctis, Græcis in seruitutem subactis, immo nunc inquit, summo in periculo sumus, posteaquam nulli supersunt, quos uel timeamus, uel reuereamur. Accipe nunc & Diogenis responsum, urbanum in primis ac philosopho dignum. Cuidam interroganti, quo pacto posset inimicum ulcisci, si te ipsum inquit, honestum ac bonum uirum præstiteris.

Quum bellos equos, ac laudatos inimicorum canes conspexerint, moleste ferunt. Rursus si fundum uiderint excultum, si hortum amœnum ac floridum, ingemiscunt. Quid igitur futurum putas, si te ipsum ostenderis uirum iustum, cordatum, probum, ac frugi, admirandum in dicendo, in rebus gerendis syncerum & incorruptum, intemperantia uictus sobrium ac moderatum.

Alto fruentem pectoris sulco probi

Consilia de quo germinant pulcherrima.

Senarij uer-

sus.

Pindari dictū

Qui uincuntur, ut inquit Pindarus, uinctam habent linguam, ut non audeant hiscere. Verum id non competit simpliciter in quemuis, qui quacunque ratione uincitur, sed in eos duntaxat, qui se superari conspiciunt ab inimicis, diligentia, probitate, animi magnitudine, humanitate, beneficentia. Hæc linguam detorquent, ut inquit Demosthenes, hæc os obturant & obsepunt, hæc præfocant guttur, hæc silentium inducunt, hæc faciunt, ut quod ait Pindarus, non ausis hiscere.

Proinde tu conare, quandoquidem potes

Vii malis appareas præstantior.

Senarij

- Itaq; si discruciare cupis inimicum, ne id hac uia facere uelis, ut eum per contumeliā ap-
pelles cinædum, aut intemperantem, aut scurrā, aut parcum, aut sordidum & impu-
rum, sed ipse magis da operam ut uir sis, da operam ut sis temperatus & cōtēns, ut ue-
rax, ut humaniter & æque tractes eos, qui tecum habent consuetudinē atq; cōmercium.
- Utilitas ex
conuiciando* Quod si contigerit, ut ad conuicia quoq; processeris, uideto ut q̄ longissime ab sis ab his
probris, quæ iactis in alterum. Fac descendas in tuum ipsius pectus, iustitiam tuam ipsius si-
num, ac diligenter circumspecte, num qua sint illic cariosa, uitioq; obnoxia, ne forte sit un-
de tibi maledicus aliquis tacite secū conuiciū illud sumptum ē tragœdia possit obijcere,
Medetur alijs ipse hūlceribus scatens.
- Senarius pro
uerbialis* Verum si te dixerit ineruditum, tu fac in teipso studium intendas, & acuas industriam,
si ignauum, fortitudinem, animiq; præsentiam excites, si incontinentem ac libidinolum,
uoluptatis studium ex animo profliga, si quod huiusmodi inscio te, uestigium inharet.
- Sententia
Simile* Nihil enim turpius conuicio, quod in autorem recidit, Ac ne grauius quidem aut acere-
bius quicquam. Etenim quemadmodum luminis percussus uehementius offendit in-
firmos oculos, ita magis dolent maledicta, quæ ueritas in ipsos unde profecta sunt retor-
serit. Siquidem ut Cæcias ad se nubes uocat, teste prouerbio, sic mala uita ad sese attrahit
conuicia. Proinde Plato quoties incidisset in eos, qui facerent indecori quippiam, digres-
sus consueuit apud se dicere: Nuncubi ego talis? Cæterum qui in alium maledicta cōges-
sit, si continuo suam ipsius uitam contempletur, & componat, mutans eam in diuersum,
& corrigens, is uidelicet nonnullam ex maledicendo capiet utilitatem, quum alioqui res
inanis & habeatur, & sit. Itaq; uulgus ridere solet, si quis ipse caluus aut gibbo deforma-
tus, alijs hæc opprobret uitia. Quin magis in totum ridiculum est, in alterum iacere con-
uiciū, in quem conuiciū aliquod uicissim torqueri possit. Sicuti Leo Byzantinus,
quum oculorum infirmitatem obiecisset sibi quidam gibbo deformis, humanum in-
quit, opprobasti uitium, quum ipse nemesis, hoc est, reprehensionem in tergo portes.
Quapropter caue cuiquam exprobres adulterium, ipse fœdiori libidinis generi obno-
xius, neque luxum, ipse sordidus.
- Cognatus es maritici dæ fœminæ.
- Exemplum* Ita maledicit Alcæon Adrasto. Quid is igitur? Nempe proprium ei non alienum
impingens probum respondet, Matrem ipse manibus interemisti tuis. Domitius in
Crassum ad hunc iocatus est modum: Non fleuisti, murena quam in uiuario alueras
mortua? At Crassus ita retorsit conuiciū, num tu lachrymabas, cum treis extuleris
uxores? Qui sit in alium dicturus, non hunc oportet facetum, aut clamosum, aut im-
probum esse, uerum eum esse conuenit, in quem nullum conuiciū aut crimen hæreat.
- Nosce te ipsum* Deus enim nulli magis præcepisse uidetur illud: Nosce te ipsum, quā ei, qui sit alium
uituperaturus, ne si dixerint quæ uolunt, audiant quæ non uolunt. Nam fieri solet, ut
iuxta Sophoclis dictum,
Vbi uerba temere fuderis, tum quæ uolens
Dixisti, uicissim eadem illa nolens audias.
- Senarij* Atq; hoc quidem utilitatis & commodi excerpti potest ex maledicendo inimicis. At non
minus utilitatis ex altero proficiscitur, nempe si quis male audiat, & conuicijs afficiatur
ab inimicis. Vnde recte dictum est ab Antisthene, ad salutem & incolumitatem tuendam
opus esse, aut amicis ingenuis, aut acribus inimicis, propterea quod illi dum admonent
peccantes, hi dum maledicunt, reuocant à uitijs. Sed quoniam his sanè temporibus, ad li-
bere loquendum penè uocem amisit amicitia: loquax est autem assentatio, admonitio mu-
ta, superest ut ab inimicis uerum audiamus. Nam uti Telephus, quum medicū amicum
nancisci non posset, uulnus hostili lanceæ submisit: sic ij quibus non adest beneuolus ad-
monitor, maleuolentis inimici uerba ferant oportet, qua mala ipsorum redarguant casti-
gentq;. Quo quidem in tempore rem ipsam spectare conueniet, non animum maledicen-
tis. Sicut enim is qui Prometheus Thessalum cogitabat occidere, casu tuber ita percussit
ac dissecuit, ut seruaret hominem, ruptoq; tubere periculo liberaret: ita nō raro fit, ut con-
uiciū per similitudinem & odium impactum, medeatur animi morbo uel ignorato, uel ne-
glecto. At uero pleriq; conuicio tacti, non illud considerant, num ipsi obnoxij sint ei pro-
bro quod obijcitur, sed perpendunt potius, an qui maledixit, aliud quippiā habeat quod
in illum

in illam dici possit. Dumque more colluctantium in palaestra probra ceu puluerem non abstergunt à se, sed seipsos conspergunt & obliniunt, postea congressu facto, uterque ab altero contaminatur ac denigratur. Quia magis conveniebat, ut cui conuictum dixit inimicus, id à se tollat, quod obiectum est, quod faceret, si quis maculam uesti inhaerentem ostenderet. Iam etiam si quis obiecerit probum, à quo sis alienus, tamen inquirendum erit, quibus ex causis maledictum hoc natum sit, deinde cauendum ac metuendum, ne quid imprudentes deliquerimus, uel affine, uel simile ei, quod nobis obiectum est. Quem admodum Lacydes Argiuorum rex, ob comam compositionem, & incessum delicatorem uulgo male audiuit, ueluti mollis & effoeminatus. Idem accidit Pompeio, propterea quod uno digito scalperet caput, quum à mollicie & lasciua longissime abesset. Accidit & Crasso, cui sapius adeundi uirginem quandam uestalem, causa hæc fuit, quod prædium quoddam elegans ab illa mercari cuperet, atque hac gratia frequenter cum ea congreuebatur, captans mulierem. Posthumiae uero risu solutior ac liberior cum uiris cōsuetudine peperit infamiam, ita ut incestus accusaretur. Quanquam igitur compertum esset illam à crimine absuisse, tamen summus pontifex Spurius Minutius dimissam admonuit, ne inuerecundius loqueretur, quàm uiueret. Themistocles autem quum nihil peccasset, ex Pausania tamen proditiōis suspicionem contraxit, quod eo familiariter uteretur, quotidieque literas ac nuncios ad illum missitaret. Proinde quum dictum fuerit aliquid in te quod uerum non sit, non oportebit ob id, quia falsum est contemnere, ac negligere, sed expendere tecum, num quid dixeris aut feceris, aut conatus fueris, aut nunquid fuerit in tuis familiaribus, quod illi calumniæ probabilem ministrauerit occasionem, idque simul atque deprehenderis, cauendum erit, atque uitandum. Etenim si difficultates ac molestiae temere fortuitoque incidentes, alios docent, quid expediat, uelut in fabulis Merope inquit, fortuna sublati his quæ mihi erant charissima, mercede me sapientem reddidit: quid uetat, quo minus gratuito præceptore utamur inimico, qui nobis prosit, aliquidque doceat, quod antea fugiebat, quandoquidem plerumque magis intelligit inimicus, quàm amicus propterea quod amor cæcutiat in re amata, uelut inquit Plato. Porro odio coniuncta est, tum curiositas, tum garrulitas. Cum Hieroni scætor oris ab inimico quodam opprobriatus esset, domum reuersus, obiurgauit uxorem. Quid ais inquit, hoc uitium ne tu quidem mihi indicasti? At illa quum esset pudica & simplex, putabam inquit omnes uiros ad eundem modum olere. Adeo & quæ sensibus percipiuntur, & quæ corpori insunt, & quæ conspicua sunt omnibus, citius ex inimicis cognoscas, quàm ex amicis, aut familiaribus. Adde his, quod quum non exigua uirtutis pars sit, linguam habere moderatam, semperque rationi morigeram & obedientem, id non contingit nisi multa exercitatione, cura studioque pessimos animi motus edomueris, quod genus est ira. Siquidem ut imprudentibus uox excidat, & Homericum illud,

Simile

Exempla

Collatio

Exemplum

Fugiens uox oris claustra reliquit
Item illud ab alio quodam dictum, uerba nonnulla ultro euolare, id solet usu uenire potissimum animis inexercitatis, ceu labentibus ac perfluentibus, ob impotentiam iracundiae, ob mentis intemperantiam, ob temerariam uitæ rationem. Caterum loquacitatem rem omnium leuissimam, ut diuinus inquit Plato, grauissima poena uindictant, tum dii, tum homines. Contra silentium quum ubique innoxium est, nedum ad ipsos, uelut ait Hipocrates: tum uero in conuiuijs constans quiddam, ac Socraticum habere uidetur, uel Herculeum magis. Siquidem ille quoque

Homeri uersus

Vel minus ac muscas curabat uerba molesta.

Sanè quum non alia res neque grauior, neque pulchrior, quàm si conuiuiante inimico quietem agas, ueluti mordacem Lissi scopulum præternauigans, tum latius ea patet exercitatio, Nam si consuecas inimicum conuiuiantem ferre tacitus, facillime nimirum feres, & uxoris rixantis iracundiam, & amici clamorem, & fratris amarulentiam citra perturbationem sustinebis. Nam patri matrique etiam pulsandum te feriendumque præbebis, nihil ira commotus. At Socrates quidem Xanthippam uxorem, iracundam ac molestatam domi ferebat, ceu facilius cum alijs consuetudinem acturus, si illam perpeti consueuisset. Verum longe præstat, ut inimicorum dictis, conuiuijs & odijs exercitatus, consuecas iracundiam premere, nec cum maledictis incusseris excandescere. Ad hunc igitur modum mansuetudinem

Exemplum

dinem ac tolerantiam in simultatibus prestare conuenit. *Ceterum simplicitas ac magnanimitas benignitasque magis in amicitijs locum habet.* Neque enim perinde pulchrum est de amico bene mereri, quam foedum id non facere, quoties opus est. At humanum habetur, ultionem inimici, si quando per occasionem in te incideris, negligere. Eius uero, cui lapsus inimici dolet, etiam qui roganti opitulatur, liberis ac domesticis rebus periclitantibus, studium aliquod, animique propensionem exhibet, quisquis non amplectitur beneuolentiam, quisquis non laudat benignitatem, is nimirum cor habet adamantanum, aut ferro excusum. Quum Cæsar Pompeij statuas delectas reponi iussisset, tum M. Tullius, statuas, inquit, Pompeij collocasti, tuas constabilisti. Vnde nec maligne laudandus est, nec honore fraudandus inimicus, merito laudandus, ac celebris, propterea quod maior laus hinc credit ad ipsos qui laudant. Ad hæc qui promerentem laudat, ei rursus fides habetur uituperanti, ueluti qui non hominem ipsum oderit, sed qui factum illius non probet. Iam uero quod est omnium & pulcherrimum & utilissimum, nequaquam inuidebit, uel amicis felicibus, uel familiaribus cum laude quippiam agentibus, quisquis assueuerit & inimicos laudare, & neque ringi, neque morderi successibus illorum. Est ne aliud ullum studium, quod parem utilitatem pariat, aut habitum potiorē gignat in animis nostris, quam id quod æmulationem & inuidentiam nobis admittit? *Nam quemadmodum in republica, permulta sunt, necessaria quidem illa, sed tamen mala, quæ posteaquam in consuetudinem abierunt, iamque legis uim nata sunt, tamen haud facile depellant, quibus ea molesta noxiæque sunt: sic similtas multa secum inducit uitia, nempe liuorem, suspicionem, gaudium ex alienis malis, tenacem iniuriarum memoriam, & horum uestigia relinquit in animo, Præter ea quædam, quæ si facias in inimicum, nec mala uideantur nec iniqua, ita remanent in nobis, ut abijci difficile possint, quod genus sunt, uersutia, fraus, insidiæ. Deinde fit ut propter assuetudinem ipsædem utamur in amicos, nisi cauerimus in inimicos uti. Proinde recte præcepit Pythagoras, quum ab aucupio dehortaretur, & empto retium iactu, pisces captos iuberet amitti. Cumque omnium initium animantium eadem interdiceret, uidelicet ut in brutis animalibus nos consuefaceret, a crudelitate & rapacitate temperare. At qui multo pulchrius est, ut dum in simultatibus, ac dissidijs aduersus homines & contentionibus, generosum, equum, ac simplicem inimicum agis, improbos, sordidos, ac fraudulentos affectus castiges, premasque, quo nimirum in commercijs amicorum prorsus conquiescant, & a fallendo temperent. Scaurus cum Domitio similtatem habebat, eumque fecerat reum. Itaque Domitij seruus quidam, priusquam ageretur causa, Scaurum adijt, significans habere se quippiam arcanum, quod illi uellet indicare. At ille non passus est hominem loqui, sed comprehensum ad herum remisit. Catonem quum Murenæ ambitus reum ageret, & accusationis argumenta colligeret, affectabantur ex more, qui quid fieret obseruabant. Hi frequenter eum interrogabant, nunquid eo die collecturus esset, aut acturus aliquid quod ad accusationem pertineret. Quod si negasset, credebant ac discedebant, Atque id quidem maximum erat argumentum, quam bene sentirent de Catone. Verum illud & maius est, & longe pulcherrimum, quod assuefacti iuste recteque agere cum inimicis, haud unquam iniuste dolore cum amicis & familiaribus agemus. At quoniam necessum est galeritis omnibus inesse cristam iuxta Simonidem, & omne mortalium ingenium, contentionem, suspicionem, & inuidentiam ex se gignit, inter mente uacuos amicos, ut inquit Pindarus, haud mediocriter profuerit, si quis horum affectuum repurgationem in inimicos effuderit, eamque ueluti cloacam, quam longissime a domesticis ac familiaribus auerterit. Id quod intellexisse uidetur Onomademus, uir urbanus: qui quum orta in Chio seditione, in his esset partibus, quæ uicerant, admonebat suos, ne cunctos expellerent, qui diuersarum fuissent partium, uerum sinerent superesse nonnullos: ne cum amicis, inquit, incipiamus dissidere, si prorsus desint inimici. Ad eundem modum si nobis hæc animi uitia consumantur in inimicos, minus erunt molesta amicis. Neque enim oportet figulum inuidere figulo, neque cantorem cantori, quemadmodum inquit Hesiodus, neque cōuenit uicinum æmulari uicino neque consobрино, neque fratri ad diuitias properanti, & felicibus rerum utenti successibus, sed si non est alia uia, qua te ipsum a contentione inuidentia & æmulatione liberum reddas, cōsuesce secundis inimicorum rebus morderi, in hos iracundiæ mucronē exacue. Nam sicut*

sicut elegantes agricolæ rosas ac uiolas ita meliores futuras putant, si cepas & allia serant in proximo, quod quicquid in illis acris ac grauis odoris inest, in hæc repurgetur: sic inimicus in se recipiens, ac deriuans inuidiam, ac morosiratem, candidiores nos minusq; graues reddit amicis, prospera fortuna utentibus. Quapropter cum illis sunt exercenda certamina, de gloria, de imperio, de iustis lucris, non hæcenus tantum, ut discruciemur, si quid illi plus habeant nobis, sed ut obseruemus singula, quibus rationibus nos superent, eosq; diligentia, industria, sobrietate, & cautione præire conemur. Quemadmodum dicere solitus est Themistocles, sibi non licere somnum capere per Miltiadis in Marathonæ uictoriam. Etenim qui derigitur animo, penitusq; liuore contabescit, propterea quod se credat ab inimico uinci, uel in gerendis magistratibus, uel in agendis causis, uel gratia & autoritate apud amicos, aut optimates, ac non potius conatur aliquid & emulatur, hæc ociosa quædam & iners habet inuidia. At quem non excæcat odium, quo minus iudicet de eo quem odit, sed æquis oculis spectat illius & uitã & mores, dicta simul & facta, is nimirum perspiciet ea, quibus inuidet, pleraq; è diligẽtia, prouidentia, recteq; factis, illi contigisse. Et ad hæc animũ intendens, studium ac sedulitatẽ ipsius circa res honestas imitabitur. Oscitantiam uero ac socordiã excutiet. Quod si uidebuntur in aula principis, aut in re publica, potentiam indignam & inhonestam assecuti, uel assentatione, uel fraudulentia, uel corruptis iudicijs, uel largitionibus: id nobis haud quaquã molestum erit, quin potius uoluptatem adferet, integritatem uitę nostrę, æquitatemq; cum illorum illiberalitate conferentibus. Siquidem uniuersum aurum, quod uel super terram est, uel sub terra, non est æquiparabile uirtuti, uelut inquit Plato. Illud etiam Solonis dictum, semper conueniet in promptu habere: At nos uirtutẽ non ita diuitijs permutabimus, nec acclamationibus epulo conductę multitudinis, nec honoribus, summoq; accubitu apud eunuchos & concubinas, nec regum præfecturis. Nihil enim suspiciendũ, neq; præclarum, quod ex turpitudine nascitur. Sed amãs cæcutit in eo quod amat, autore Platone: magisq; sentimus si quid præter decorũ faciant inimici. Non oportet autem, siue quid peccat inutili affici gaudio: siue quid recte faciunt, ocioso dolore tangi. Verum illud in utroq; cogitandum est, ut & illa cauentes meliores illis simus, & hæc imitantes non simus deteriores.

PLVTARCHI DE TVENDA BONA

VALETVDINE PRAECEPTA, ERASMO ROTERO/
damo interprete.

τὰ πρόσωπα

MOSCHION ET ZEUXIPPVS.

V SANE Glaucum medicũ heri deterrebas Zeuxippe, unã nobiscũ philosophari cupientem. ZEUXIPPVS. Neq; deterrebam amice Moschion, neq; ille nobiscũ philosophari cupiebat. Quin magis fugiebam, metuens ne quam præberẽ ansam homini pugnae auido. Nam in re quidẽ medica uir ille, quemadmodum inquit Homerus,

Alijs æquandus pluribus unus.

Cæterum erga philosophiã parũ amico est animo, sed cũ in disputando semper acerbum quiddã habet, ac morosum: tum uero id quidẽ temporis infestus in nos tendebat, acrius etiam illud uociferans: haud mediocriter iniquũ facinus ausos esse nos, qui disciplinarum terminos confudissemus, de ratione uictus ad tuendam bonam ualetudinem conducibili differentes. Separatam enim aiebat esse philosophorũ ac medicorum professionem, non aliter atq; Myforũ ac Phrygum fines, ut habet prouerbũ. Ac nonnulla à nobis dicta, non illa quidem accurate, neq; serio, at rursũ nõ inutiliter, repetens carpebat ac dilacerabat. MOSCHION. At ego Zeuxippe, tum ista, tum reliqua illa cupide lubensq; audierim. ZEUXIP. Nimirũ cum philosophus sis natura Moschion, philosopho succēses, parum studio medico, & indignum existimas, si magis officij sui putat esse, ut in Geometrię, Dialecticę, Musicę studio uersari uideatur, quàm ut inquirat cupiatq; cognoscere

6 4 Aedibus

Ansam præ
bere
Homerus

Homeri uer- Aedibus in proprijs, quæ praua aut recta gerantur,
sus proueria ipso uidelicet corpore. Quanc̃ illuc frequentiores uideas spectatores, ubi nonnihil sacræ
laus me- pecuniæ, qua ad spectaculum inuitetur, distribuitur affluenti multitudinē, ita ut fieri solet
dicina Athenis. At medicina sic est de numero disciplinarum liberalium, ut politie, splendore, iu-
 cunditate, nulla sit inferior: porro mercedem abunde magnam addit sui studiosis, nempe
 corporis salubritatem, ac prosperam ualeitudinem. Proinde non oportet in ius uocare
 philosophos, quasi terminos præterierint, si de his quæ ad bonam ualeitudinem conducunt,
 disputent: uerum ita magis accusandos ducere, si prorsus sublati finibus, existima-
 rint cōmuniter uelut in eadem regione rerum quæcunq; sint bonestæ, studiosos uersari o-
 portere, sectantes pariter & quod in disputando delectet, & quod ad usum uitæ sit necessa-
 rium. MOSCHION. Quin Glaucū missum faciamus Zeuxippe, qui ob fastum absolu-
 tus uideri studet, nec egens auxilijs philosophiæ. Tu uero disputationem omnem nobis
 recense, primoq; loco, si uidetur, ea quæ dicebas non admodum serio abs te dicta, carpsis-
 se Glaucum. ZEUXIPPVS. Aiebat igitur amicus ille noster sese audiuisse quendam qui
 diceret, non mediocriter fore momentum ad bonam ualeitudinem, si quis manus semper ca-
 lidas haberet, neq; pateretur eas frigere. Rursus extremarum corporis partium frigidita-
 tem, dum calorem ad interiora cogit, ceu familiaritatem quandam & assuetudinem febris
 inducere. Rursum si ea quæ foras uergunt, & ad summas partes tendunt, unā cum calore
 per omne corpus deducant, ac dispensent materiam, id salubre est. Itaque si quod operis
 faciamus, in quo manibus sit utendum, tum calorem ultro ab ipsa corporis agitatione
 induci membris, ac contineri: ubi uero nihil agas operis istiusmodi, tum summis a mem-
 bris frigus arcendum esse. Hoc igitur erat unum eorum quæ ab illo ridebantur. Alterum
 autem, ni fallor, erat de cibis, quos ægrotantibus exhibetis. Præcipiebat enim hos multo
 ante tempore sumendos, atq; degustandos esse, quo sani uidelicet illis assuesceremus, ne
 post uelut pueri uictum eum horreamus, & auersemur, sed paulatim familiaris ac dome-
 sticus stomacho reddatur, ne in morbo cibis perinde ut pharmacis offendamur, neue mo-
 leste feramus, si quando simplicem aliquem cibum, sine obsonio & sine nidore, sumere
 necessum erit. Vnde ne illud quidē aliquando fugiendum, ut illoti ad cibum capiendum
 accedamus, nec uti potemus aquam cum absit uinū, nec ut calidum bibas æstate, licet ap-
 posita niue: neglectis interim his, qui ad ostentationem, moreq; sophistarum ab istiusmo-
 di rebus abstinēt, ac temperatiē nomine semet efferūt. Quin & ipsi magis nostræ spon-
 te paulatim & stomachum ita consuefaciamus, ut citra molestiam pareat utilitati, tum pro-
 cul ab animo tollamus nimis anxiam & superstitosam huiusmodi rerum curam in mor-
 bis, neue collamentemur deplorantibus, quod ē magnis ac iucundis uoluptatibus, in sor-
 didam illam atq; humilem uitæ rationem sint redacti. Nam recte dictum illud: Optimam
 uitæ rationem delige, eam tibi iucundam reddet consuetudo, cum singulis quicquid ag-
 grediare cōducibile fuerit, tum uero maxime, si in ijs quæ ad corporis uictum uitæq; ratio-
 nem attinent, ijs assuescens quæ sunt saluberrima, eadem amica cognataq; ac domestica
 naturæ reddas: memor eorum quæ nonnulli tum patiuntur, tum faciunt in morbis, quam
 moleste ferant, quamq; uix tolerēt, quoties aqua calida apponitur, aut sorbitio seu panis,
 non solum ista detestabilia & insauia, uerum etiam ipsos qui sumere compellunt detesta-
 biles ac molestos appellantes. Porro non paucos etiam balneum extinxit, cum initio nul-
 lo graui morbo tenerentur, nisi quod nō possent, neq; ferrent cibum capere, nisi loti. Quo-
 rum de numero Titus erat imperator, quemadmodum referunt ij, qui egrotanti ministra-
 runt. Ad hæc relatum est hoc quoq; corpora gracilia, minimeq; obesa semper esse salubrio-
 ra, maximeq; cauendam ingurgitationem, ebrietatem, & immodicū deliciarum usum his
 qui solenne epulum sint celebraturi, aut qui amicos apparant conuiuio accipere, aut futu-
 rum est ut à diuite quopiam, aut principe, conuiuio splendido adhibeantur, expectentq;
 commune bibendi certamen, quod recusare non liceat. Quo nimirū iam tum in tranquil-
 litate corpus expeditū ac leue reddant, uelut aduersus imminētē uentorum ac undarum
 tempestatem. Siquidem perdifficile fuerit, in cœtu hominum, & inter inuitatiunculas illo-
 rum, te ipsum intra mediocritatem, solitamq; temperantiam continere, ut non omnibus
 uehemēter grauis ac molestus & onerosus esse uidearis. Itaq; ne ignis addatur igni (quem
 admodum prouerbio dicitur) hoc est, ne ingurgitatio ingurgitationi, intemperantia
 intemper-

intemperantiæ, diligenter oportebit meminisse, quod per iocū festiuiter fecit Philippus. Id erat huiusmodi: Cum paucis inambulantiem quidam uocaret ad cœnam, deinde cum uideret illum complures secum adducentem, cum non admodum multum epularum apparasset, sanè conturbatus est. Id sentiens Philippus, submisit qui singulos amicos admoneret, ut placentiæ locum relinquerent: at hi dum uere credunt placentiā apponendam, atq; expectant, abstinere ab his quæ fuerant apposita, atq; eum ad modum factum est, ut conuiuium omnibus sufficeret. Hoc igitur pacto conueniet & nosmetipsos ad inuitabiles compotationes preparare, ut obsonijs, bellarijs, atq; adeo ebrietari quoq; locum in corpore referuamus, atq; integram ad eiusmodi conuiuiū stomachi appetentiā adferamus. Quod si nos iam expletos, grauiusq; affectos, talis quæpiam necessitas occuparit, optimatibus presentibus, aut hospitibus de repente oblatis, ut pudore cōpellamur ad eadem uenire, & compotare cum his qui satis id ferre queant, ibi uero maxime nos arment oportet atque instruant, aduersus pudorem rem magnopere noxiam mortalibus, contraq; uitiosam erubescentiā, ea quæ Creon loquitur in Tragoedia:

Mihi amice longe satius esse dixerim,

Tibi nunc ut hostis reddar ac gratus parum,

Quam ut leuis in te, postea grauius gemam.

Etenim ob metum, ne rusticior uidearis, in laterum aut renum dolorem teipsum dare precipitem, id uere rustici est hominis, menteq; ac ratione carentis, qua qui præditi sunt, non sunt & absq; poculis ac nidore cum hominibus conuiuere. Quandoq; si dextre urbanitaterq; recuses, nō minus grata fuerit recusatio quam compotatio. Tum si quis epulum exhibeat ueluti sacrificium, unde nihil degustet ipse, sed abstineat, atq; interim inter pocula, superq; mensam hilariter atq; festiuiter simul & iocetur, & dicat aliquid in seipsum, is iucundior uidebitur, quam si pariter inebrietur, simulq; uoret obsonia. Adduxit autem ex antiquis quidem Alexandrum, qui post multam potationem, cum Medio rursus ad bibendi certamen prouocanti, & rursus ad meri potationem pertrahenti recusare uereretur eam ob causam perisset. Porro ex nostri temporis hominibus Rhiglū Pancratiasten commemorauit, qui quidē à Tito Cæsare ad balneū mane inuitatus, abiit, simulq; lauit: cumq; semel duntaxat bibisset, quemadmodum aiunt, correptus apoplexia, subito mortuus est. Hæc nobis Glaucus quasi ridens obijciebat, ueluti paradagogica. De reliquis autem, neq; illi libebat audire, neq; nobis illi narrare, neq; perpendebat unumquodq; eorum quæ dicta fuerant. Primus itaq; Socrates admonens cauendos esse cibos, qui non esurientes de nouo ad edendum inuitent, cauendos esse potus, qui non sitientes ad bibendum illecent, non simpliciter interdixit, ne his uteremur, sed quatenus opus sit, uti docuit, ut harum rerum delectationē ad usum ac necessitatem accommodemus. Non aliter q̄ faciunt hi, qui in republica pecuniā in ædendis in theatro ludis destinātā, uertunt in usus belli. Nam quod natura delectet, donec pars fuerit, eius quod alit proprium est. Atq; oportet eos etiam qui esuriunt, necessarijs frui potius, q̄ suauibus. Seorsum autē haud quāq; irritare nouas appetentiās, posteaq; à communibus epulis discederimus. Nam quæadmodum Socrati saltatio, exercitatio erat nequaq; iniucunda, sic is cui bellaria & secundæ mensæ, lauticiæq; sunt cœnæ ac cibi loco, minus ab his offenditur. Cæterum qui iam acceperit quod nature satis est, seseq; expleuerit, ne is auide talia sumat, id uero cum primis cauendū est. Atq; in his nō minus fugienda est imperitia & ambitio, q̄ uoluptas & ingluuiēs. Propterea quod hæ quoq; sapius inuitāt ad edendum cum nō esurias, ad bibendū cum non sitias, dum illi berales admodū & molestas suggerunt imaginationes, quasi sit absurdū claris sumptuosiq; rebus nō frui cum adsint, uelut sumine, aut fungis Italicis, aut Samia placenta, aut niue in Ægypto. Siquidem ista se penumero illecent, ut celebratis ac raris utare cibis, uelut ab inanis gloriæ nidore adductus, uti corpus adigas cum cibis habere cōmercium, cū nihil sit opus: quo possis apud alios prædicare, admiraturos ac felicē iudicatueros, cui rebus tam non obuijs, tamq; exquisitis frui cōtigerit. Consimilem autem ad modum afficiuntur erga mulieres nobiles: fit enim aliquoties, ut cum proprijs dormiētes, tum formosis, tum etiam amantibus, nihil tamen cōmoueantur. Cæterum Phrynæ, Laidiue per soluto argento, cum corpore sint ægro, & ad coitum ignauo, excitant tamen & irritant lasciuia ad uoluptatem, id quæ inanis gloriæ causa. Quo factum est, ut ipsa Phryne iam anus facta, dixerit

Pbrynes dicitur dixerit à multis fecem emi propter gloriam. Porro magnum est ac mirum, si quascunque natura postulat ac recipit uoluptates, eas adhibētes corpori, imò si plerumque propter occupationes, reluctantes illi flagitanti, differentesque quod postulat, ac uix uoluptates magnopere necessarias suppeditantes, aut quēadmodum inquit Plato, titillanti etiam & uehementer instanti morigerantes, citra noxā discesserimus. Iam uero illius cupiditates quę prępostere ab animo scatent in corpus, coguntque affectibus obsequi & inseruire, nulla ratione fieri potest, quin grauissima maximaque incōmoda, ex inualidis inanibusque uoluptatibus, in eo relinquantur. Nequaquam autem competit animi cupiditate corpus ad uoluptatem concitare. Nam ut hinc uoluptas oriatur, id pręter naturam est. Quemadmodum enim axillarum titillationes haud proprium, neque amabilem risum, prębent animo, sed molestum spasmodumque similem, ita quascunque uoluptates corpus extimulatum ab animo, turbatumque capit, hæ nimirum & stupidae sunt & turbulentę, & à natura alienę. Quoties igitur rarum aliquod, aut nobile cibi genus fruendum appositum fuit, magis ita quærenda gloria ut abstineamus, quàm ut fruamur, memores quēadmodum dixit Sīmonides nunquam sese pœnituisse, quod tacuisset, quod locutus esset sape, ita nos quoque nunquam pœnituisse, quod obsonium recusauerimus, aut quod aquam phaleri loco biberimus. Quin ediuerso magis non solum non est ad ista cogenda natura, uerum etiam si quid istiusmodi proponatur desideranti, conueniet ob consuetudinem & exercitationem sapius ad leuia consuetaque reuocare appetentiam. Nam si ius uiolandum, quemadmodum dixit Thebanus ille, etiam si nō recte, optimum est imperij causa uiolare. Nos uero melius, si gloria affectanda est, optimū est eam sanitatis causa in huiusmodi rerū abstinentia affectare. Quamquam sunt nonnulli, quos parsimonia cōiuncta cum gulę uitio, adducit, ut cum domi coerceant cupiditatem, apud alios lauticijs fruantur, expleantque sese, ampliter ingurgitantes, perinde quasi rebus bello partis, deinde grauiter affectio corpore discedūt, postero die pręmium ingurgitationis auferentes, nempe stomachi cruditatem. Crates igitur cum existimaret in ciuitatibus seditiones ac tyrannides potissimū ē delitijs & luxu nasci, per iocum aduerbialis sententia adhortetur quisque, ne semper prę lente augens patinam, in seditionē nos conijcias. Sed seipsum nasturcio & olea ad farcimen & piscem desciscens, ex repletionē corpori seditionē concitet & tumultum, ac alui profluiuiū. Nam cibi uiliiores appetentiā intra naturę modū cōhibent. Caterum artes istorum, qui obsoniorū sunt opifices atque architecti, & operosę istę cupedię, neque non ingeniosa cōdimenta semper, ut inquit comicus, uoluptatis fines longius promouent, ac uitiant utilitatē. Atqui haud scio quo pacto fiat, ut cum uxores, quę phileris ac ueneficijs in utros uiuntur, abominemur fastidiumusque, cōducticijs ac seruis cibos, & obsonia nostra proficiamus, ut ea penē dixerim ueneficijs ac pręstigijs uirient. Proinde quanquam amariū illud ab Arcefilao dictum uidetur in adulteros ac libidinosos, nihil referre aduersus, an auersus cinadus sit aliquis, tamen haud male quadrat & in hanc rem de qua agimus. Quid enim (ut uerum loquar) interest, utrum exhibitis satyrijs intemperantiam ad uoluptatem excites atque irrites, angustum odoribus & lauticijs prouoces, ut cęu membra scabiosa, scalpitu, frictuque semper opus habeamus. Sed alias fortassis aduersus uoluptates dicemus, quanquam per se honesta res et egregia sit temperantia demonstrabimus. Nunc nobis de multitudine, ac magnitudine uoluptatum est institutus sermo. Morbi igitur, nō tam multa negocia, neque tot spes, neque tot peregrinationes, neque tam multa exercitia nobis eripiunt ac perdunt, quàm multis adimunt uoluptates, unde fit, ut qui maxime sectantur uoluptatem, his minime expediat corporis sanitatem negligere. Siquidem permulti sunt, quibus aduersa ualetudo nequaquam est impedimento, quominus philosophiæ dent operam, aut rem etiā exerceant militarem, aut imperium administrent. At corporis uoluptates aut huiusmodi sunt, ut his in morbo frui nullo modo possis. Quod si quibus in morbo quoque locus est, hæ nec illam ipsam delectatiunculā suapte natura breuem, puram exhibēt. Sed magna ex parte malis alienis fermentatā ac cicatricosam, uelut ē procella ac tempestate quapiā reddūt. Neque enim ueneri locus in ingurgitatione, quin magis in corporis serenitate tranquillitateque. Nam Veneris finis uoluptas est, quemadmodum & esus ac potus. At bona ualetudo, uoluptatibus haud aliter atque cœli tranquillitas Alcyonibus prębet, ut tuto cōmodeque generent incubentque. Eleganter enim Prodicus uisus est dixisse

disse, optimum condimentū esse ignem ipsum. Nam uerissime quis dixerit, bonam ualitudinem maxime diuinum longeque blandissimum esse cōdimentum. Siquidem cibi elixi, alsicōctiq; his qui morbo laborant, aut crapula grauantur, qui ue stomacho nauseāt, nullam adferunt, neque uoluptatem, neque iucunditatem. At pura, synceraque stomachi appetentia, corpori sano quidlibet etiam reddet suaue, & accommodum, atque harpaleon, quē admodum inquit Homerus, id est, quod rapere libeat. Sed sicuti Demades Athenienses, qui non in tempore bellum capessērent, aiebat nunc nisi pullatos pacem decernere: ita nobis haud unquā tenuis ac moderata uictus ratio uenit in mentē, nisi iam febris astantibus, & ad motis pharmacis. Atque adeo cum in hac inciderimus, mirum tamen, quā peccatum nostrum celamus, nimirum innitentes famę & opinionī. Quemadmodū mortalium uulgus assolēt, qui nunc cōelum, nunc regionis insalubritatē criminantes, aut pestilentes aliquos morbos loqui solent, ne morbi causa uideatur luxus, & uoluptatū immoderatio uisus. Sed quēadmodum cum Lysimachus inter Getas, siti cōstrictus sese pariter atque exercitum hostibus deditisset, ac deinde frigidā bibisset aquā, dñi boni inquit, quā breuis uoluptatis gratia, magnā deposui felicitatē. Itidem & nobis ipsis in morbo debemus in animū reuocare, quod ob frigidam potionem, non in tempore sumptam, aut balneum intempestiuum, aut cōpotationem, cōplures earum rerum delectationes amiserimus, deinde præ clara negocia permulta, postremo non paucas exercitationes iucundas perdiderimus. Facit enim huiusmodi reputatio, ut dolor quidē animum mordeat, uulneransque memoriā ueluti cicatrix quepiam remanens in bona ualetudine, cautiōres ac circumspectiōres nos reddat in obseruanda uitę ratione. Neque enim tum corpus sanitati redditum, admodum magnas pariet cupiditates, nec intractabiles, aut inusitatas, & inuincibiles. Quin magis foris & intrepido animo esse oportet, aduersus appetentiā erumpentem, & ad fruendum his quę cupit, exiliētē, ut quę nihil habeat præter leues, ac pueriles querimōnias, ac platus, deinde mox conquiescat sublata mensa, neque quicquam incuset, aut lædat, sed contra potius pura atque hilaris, minimeque grauis, minimeque fastidiosa, duret in posterum diem. Quemadmodum uidelicet Timotheus, qui superiore die in Academia apud Platonem cœnauerat musicam tenuemque cœnulam, dixit, qui cœnassent apud Platonem, eos la postero quoque die suauiter agere. Fertur autem & Alexander dixisse post ea quā solitos obsoniorum artifices abieciisset, se longe cōmodiores secum posse ducere, nempe nocturnam profectiōem ad cōdiendum prandium, ad cœnā uero prandij tenuitatem. Quāquam equidem non sum nescius fieri, ut lassitudo, aut æstus, aut frigus febrem cōciliet hominibus: uerum quēadmodum flosculorū ornamenta per se parum efficacia, si oleo admiscantur, uehementiorē uim habent: itidem istiusmodi morborum causis & inijs quę foris accidunt, humorum abundantia iam ante collecta, corpus exhibet ac tradit. Ea si non adsint, nihil ab illis fuerit periculi, uerum facile euanescent illa, ac dissipantur, si sanguine subitili, si puris spiritibus inciderit istiusmodi quæpiam affectio. Rursum distento corpore, & humoribus redundante, ueluti cœnum cōmorum, noxia, difficilia, quęque non facile profliges, reddit omnia. Proinde cauendum est, ne sicuti mali naucleri, posteaquam ob auiditatem multum oneris in nauim coniecerint, deinde perpetuo labore sentinam exhauriūt, aquamque marinā efficiunt: ita nos quoque simulatque corpus expleuerimus, onerauerimusque tum rursum repurgemus & clysteribus exoneremus. Sed leue & expeditum seruare conueniet, quo si quando etiam continget premi, suberis in morem ob leuitatem sursum emicet. Sed maxime præcauendum, cum morbus adueniat ac præsentitur. Neque enim morbi omnes adueniunt taciti, uelut inquit Hesiodus,

Vocem ubi præripuit consultor Iuppiter omnem,

Imò plerique uiatores habent, qui prænunciēt, præcurrantque, nempe stomachi cruditatem & corporis segniciem ac torporē. Grauitates inquit Hipocrates, ac lassitudines per se obortę, morbum denunciant: idque uidetur accidere, quod corpus intus repletum sit neque non propter distentos ac impactos spiritus circa neruos. Atqui cum interim corpus ipsum, quodammodo reluctetur, & ad lectulum quietemque pertrahat, tamen alij gulę deliciarumque intemperantia in balnea se coniungunt, ad propinationes festinant, cibis onerantes sese uelut in futuram obsidionem, quasi uero metuant, ne sese febris impransos occupet. Alij rursum magnificētiōres, ista quidem ratione nō capiuntur, sed dum

Prodicus
Bona ualetudo
do bonum diu
uinum
Demades

Lysimachus
ob sitim hosti
bus se deditum

Musica cœna
Timothei dis
tum
Lepidum Ale
xandri dictum

Humorum ab
bundantia cor
pus ad mor
bos propensum
reddit

Proverbium
Hesiodus

Hipocrates

dum longe abiectius pudet ingurgitationem, aut cruditatem fateri, totumque diem in uer-
 stimentis suis agere, cæteris in certamen euntibus, ac eodē prouocantibus, iurgit & ipsi.
 simulque cum alijs uestes exuunt, eademque faciunt quæ sani. Sunt complures quos intem-
 perantiæ, mollitiæque suæ prouerbio patrocinantes, spes impellit, ac persuadet, ut relictis
 stratis audacter ad consuetā uitæ rationē accedant, perinde quasi iam uinū uino, crapulā
 Cato crapula profligarint ac discusserint. Aduersus hanc igitur spem cautio Catonis est adhi-
 benda, quæ quidem, ut inquit uir ille, quæ magna sunt, ea pusilla facit, quæ pusilla pror-
 sus tollit: ac meminisse oportebit satius esse, ut præter necessitatē abstineas à cibo, & quie-
 tem agas, quàm tractus ad balneum atque conuiuium ibi prouoluaris atque concidas. Nam
 si quid est periculi, nocebit nō cauisse, nec abstinuisse. Si nihil est, haud nocebit corripuisse
 se corpus, ac purgatius reddidisse. At puerilis ille, qui ueretur ne amicis ac famulis fiat pa-
 lam, ex ingurgitatione luxurque collectum esse morbum, dum præ pudore grauatur hodie
 fateri cruditatem, postridie fatebitur alui profluuium, aut febrim, aut uentris tormina,
 uel cum pudore. Summum probrum ducis esuritionem, at longe turpius existima, si cor-
 pus crudum cibis onustum ac distentum ad balneum pertrahas, non aliter quam si in ma-
 re deducas nauem putrē ac rimosam. Nec aliter profecto, quàm nauigantes nōnullos pu-
 det, sæuiente tempestate in littore tempus terere: at iidem paulo post in altū perducti, tur-
 pissime sese gerunt, uociferantes ac nauseantes: Sic hi qui corpus ad morbum iam esse pro-
 pensum sentiunt, dum ignauum arbitrantur, unum diem lecto decubere, nec apponi men-
 sam, postea turpissime decumbunt complures dies, dum purgantur, inunguntur, dum me-
 dicis obseruiunt atque obsecundant, dum uinum aut frigidam aquam postulant, coacti inte-
 rea, partim ob cruciatum, partim ob metum absurda, & indecora permulta, quum facere
 tum dicere. Atqui istos, qui uicti uoluptatibus sibi non temperant, sed in affectus procli-
 ues ab his præcipites rapiuntur, docere ac cōmonefacere oportebit, uoluptatibus maxi-
 mam delectationis partem ab ipso corpore proficisci. Et quemadmodum Lacones cum
 acetum ac salem coquo dederint, reliquum in ipsa uictima iubent quærere: ita condimen-
 tum esse optimum appositum cibi, si sano puroque corpori apponatur. Nam dulce quidem ac
 opiparum, aliquid per se & absque his dici potest. Consuevit autem ita demum iucundum
 fieri, si inciderit in etus corpus qui gaudet ac delectatur, quicque iuxta naturam uitam agit.
 Rursum in morosis, crudis, ac male affectis, hæc omnia gratiam sui perdunt & usum. Pro-
 inde non illud oportebit expendere, num recens sit piscis, num syncerus panis, num cale-
 at balneum, num formosum scortum: sed seipsum cōsideret, fastidiosusne sit, aut parum
 tranquillius, aut marcidus, aut perturbatus. Quod ni factum erit, haud secus, ac si comes-
 satores ebrii in ædes irrumpant luctu funestas, nihil hilaritatis, neque uoluptatis sint allatu-
 ri, quin eiulatum potius excitaturi: Sic etiam uenus, obsonia, balnea, uinum, siquidem in
 corpore male, præterque naturam affectio misceantur, his etiam humoribus, qui nondum
 certum uitium, aut corruptionem acceperunt, phlegma bilemque mouent, exagitant, ma-
 gis ac magis excitant. Porro delectationem nullam adferunt, quam magnificias, neque fru-
 endi uoluptatem, qualis fuerat expectata, reddunt. Igitur exacta quidē illa, & uehemen-
 ter ad unguem, ut dici solet, obseruata uitæ ratio, simul & corpus formidolosum reddit, ac
 periculis obnoxium, & animi frangit uigorem & alacritatem, dum omnia negocia refu-
 git, dumque nō audet, nec in uoluptatibus, nec in laboribus uersari, dum omnē rerum admi-
 nistrationem suspectam habet, neque quicquam confidenter & intrepide aggreditur. Verum
 oportebit corpus non aliter quàm nauis uelum, neque contrahere sereno cœlo, neque uehe-
 menter premere, neque rursus laxatis uti linteis, & negligenter ac supine agere, cum suspi-
 cio sit tempestatis. Sed obsequi conueniet, ac leue corpus reddere, quemadmodum est di-
 Indicia febris cium, nō expectata cruditate aut perfluuio neque feruore, aut torpedine. Quibus rebus per
 future inde ceu nunciij quidā, ac uiatores, febrim in foribus adesse renunciarint, uix tandem per-
 turbati nonnulli tum contrahunt sese. Quin magis procul multo ante præcauendū erit,
 quàm tempestas inciderit, quasi summū maris equor crispante Borea. Siquidē absurdum
 fuerit, coruos crocitantés, gallinas glocientes, & fues iactatis manipulis insaniētes, uelut
 Democritus inquit Democritus, diligenter obseruare. his rebus uentum aut himbrem imminere signi-
 ficantes: in corpore uero motus & exundationes, & morbi præludia, nō animo præcipere
 aut præcauere, nec ulla tenere signa, quibus tempestatē in teipso coarcturam, præsentias.
 Vnde.

Vnde non in cibis solum & exercitationibus conueniet obseruare corpus, num præter so-
litum illis grauatum & illibenter utatur, aut contra, num siticulosius, magis ue famelicum
sit quàm consueuerit. Sed etiam illud obseruandum erit, si quando somnus nec perpetu-
us fuerit, nec placidus, sed inæqualis & interruptus. Quin insuper insomniorum etiam ab-
surditatem conueniet annotare. Nam si nefaria, minimeque consueta uisa occurrerint, aut
crasis humoribus abundare corpus, aut spiritus intus turbatos esse declarant. Iam uero &
animi affectiones indicant, corpus ad morbum esse propensum. Nam sæpenumero fit, ut
occupet quosdam tristitia, nullam ob causam idoneam oborta, aut metus, repente spes ex-
tinguens, idque cum nihil appareat cur sit metuendum. Redduntur autem & iracundi sic,
ut facile commoueantur, & ob rem quantumlibet leuem indoleant, lachrymanturque ac moe-
rent, quoties mali uapores & exhalationes amarae, condensatae, animi circuitus, ut inquit
Plato, præpediunt occupantque. Quamobrem quibus acciderint ista, considerent ac memi-
nerint oportet, si nulla res animi sit in causa, tum corporale quippiam esse, quod subductio-
nem aliquam ac temperantiam requirat. Rursum profuerit & illud, si quis amicos laboran-
tes obseruans, sciscitetur morbi causam, non ita sane, ut sophistice, præterque rem de corpo-
re molis intensiōibus, & sanguinis in arterias dilapsu, ac communitatibus garriat, fru-
straque quæ calleat medicorum uocabula, quamque sit eruditus, ostendet. Verum ubi leuia ista,
uulgariaque non oscitanter audierit, puta de repletionē, inanitionē, lassitudine & uigilijs,
præcipue uero quo uictu tum uteretur cum in febrim inciderit: deinde sicut in alienis erra-
tis Plato solitus est, discedens secum dicere, Num & ego sum istiusmodi? ita ex amicorum ma-
lis sibi quæque consulere & cauere conueniet, ac meminisse, ne in eadem incidat, neue simili-
ter ipse lecto affixus, laudet ac desideret preciosissimam illam sanitatem. Sed alio laborante
secum annotabit, quam preciosa res sit bene ualere, dandaque erit opera, ut eum thesaurum
sibi conseruet, curam habeat, ac parcat. Nec inutile fuerit, ut nostram ipsorum uitæ rationem
seorsum pensitemus. Nam si fors acciderit, ut comotationi, seu inuitatiunculis, aut labo-
ribus aliquibus, aut alioqui parum moderatis rebus interfuerimus, neque corpus interim
ullam morbi suspicionem, aut præensionem præbeat, nihilo secius tamen ultro nos caue-
re & occupare conueniet, ut post uenerem ac fatigationem, otium ac requiem adhibea-
mus, post remulentiam & comotationem, aquam potemus. Maxime uero si cibis usi si-
mus onerosi, puta carniū, aut uarijs, tum oportebit exiguo pastu contentos esse, neque
superfluum quicquam in corpore reliquum facere. Siquidem ut hæc ipsa per se multarum
agritudinum sunt causæ, ita alijs causis materiam ac uim adiungunt. Proinde præclare di-
ctum est illud. Velci citra saturitatem, impigrum esse ad laborem, uitale semen conserua-
re, res esse longe saluberrimas. Etenim coitus immodicus, propterea quod maxime uim
eam extrahit, qua cibus concoquitur, plurimum superfluitatis & redundantia gignit. Ita
que rursus ab initio repetito sermone, de singulis ordine differamus, ac primo loco de ex-
ercitamentis, quæ literarum studiosis congruant. Sed quemadmodum is qui dixit mariti-
mis non esse scribendum de cura dentium, usum aquæ marinæ docuit, ita dixerit aliquis,
literarum studiosis non oportere præcepta tradere corporis exercitationibus, quod ipse quo-
tidianus disputationis usus, qui uoce peragitur, mira quædam est exercitatio, conducent
non solum ad bonam ualitudinem, uerum etiam ad corporis robur, non illud quidem palestri-
cium, neque quod carne cutem distendat, incrustet, infarciatque foris, uelut in ædificio, sed quod
partibus maxime uitalibus, principalissimisque, uim internam, uigoremque uerum ac genui-
num inserat. Porro spiritum ad uires facere, ipsi declarant aliptæ, iubentes athleticis ut ob-
nitantur frictionibus, ac semper se opponant, moueantque corporis partes inunctas & con-
trectatas. At cum uox sit agitatio spiritus, non leuiter, nec in superficie, sed uelut in ipso fon-
te in ipsis uisceribus ualens, & calorem auget, & sanguinem subtilem reddit, et omnes purgat
uenas, & omnes aperit arterias. Humorem uero superfluum non sinit crassescere, neque con-
crescere, neque fecis in morem subsidere in his conceptaculis quibus accipitur & confici-
tur cibus. Itaque cum primis danda est opera, ut sese huic exercitationi familiares & assue-
tos reddant, assidue differendo, aut legendo, siue recitando, si quid suspicabuntur corpus
esse lassum, aut imbecillius. Nam quod ad certaminum laborem est gestatio, id est ad disputatio-
nem lectio, quæ uelut alieni sermonis uehiculo mollius nos agit, & placide uocem per-
fert. At disputatio, contentiōem, ac certamen adiungit, cum animi labor, una cum corporis

Somnus & in
somnia consi-
deranda
De affectioni-
bus animi

Platonis dictum

Memorable
dictum

Studiosorum ex-
ercitatio

Attende com-
moda exerci-
tationis

Lectiōis ex-
ercitatio

labore copulatur. Quanquam à nimis commotis uociferationibus & iurgiosis clamoribus est temperandum. Siquidē inæquales illæ spiritus intensiones & impetus, rupturas & spasmos solent inducere. Cæterum à recitatione, seu disputatione priusq̃ inambules, pingui calidoq̃ frictu conueniet uti, ac mollire carnem, quantum fieri potest uisceribus contactis, & spiritu leniter adæquato, & ad summas corporis partes diffuso. Sit autem hic frictus modus, ut eò usq̃ utaris, donec gratū minimeq̃ molestum senseris. Quisquis ad hūc modum composuerit in intimis ortam turbationem, ac spiritus intensionem, is nec è superfluitate quicquam molestiæ sentiet, & si temporis incommoditas, aut negocium aliū quod obstabat, quo minus inambulatione liceat uti, nihil fuerit periculū. Nam quod erat suum, id ipsa natura adepta est. Neque causari oportebit in nauigatione, aut in diuersorio publico deesse silentiū, ne si derideant quidē omnes. Etenim ubi turpe nō est cibum capere, ibi nimirū nec exerceri turpe est: imò turpius est metuere ac uereri nautas, muliones ac stabularios irridentes, nō quod sphaera ludas, aut umbraticam pugnā exerceas, sed quod te exercitando simul & dispuēs, doceas, quæras aliquid, aut discas, & in memoriā reuoces. Quare Socrates solitus est dicere, saltatione mouēti sese, spaciōsa domo opus esse, in qua exerceretur. Ac si cantu, dictionēue exercitaretur, uel stanti, uel accūbenti quem Repletis & uis locum sufficere. Vnum illud erit in his cauendum, ne conscij nobis, uel repletionis, uel lassatis nō cō/ immoderata libidinis, uel defatigationis acrius intendamus, & exasperemus uocem, id uenit forte ex quod oratoribus ac sophistis nō paucis usu uenire consueuit, alijs quidem ob gloriam & exercitium ambitionem, alijs rursus, dum præmijs ad publica certamina prouocati, uehementius contendunt, quā expediat. Niger autem familiaris noster dum in Galatia sophisticen profiteretur, forte fortuna piscis spinam deglutierat: interea dum alius quispiam sophista peregrinus esset exortus, & artem suam exercere cœpisset, metuens hic, ne is sibi gloriam præriperet, si concessisset, spina etiamnum gutturi infixā cœpit exercere; uerum exorto tumore duro asperoque, doloris impatiens, coactus est foris sectionem adhibere, ferro alte adacto, At spina quidem per uulnus educta est, cæterum cum uulnus factum esset periculo. am, ac profluens sustulit hominem. Sed hæc aliquis postea suo loco meminerit. Cæterum ab exercitamentis, frigidis uti balneis, ambitiosum magis est ac iuuenile, quā salubre. Nam dispositio quæ agre externorum hæsiōi obnoxia est, & duricies corporis, quā inducere uidetur, ea plus mali gignit in intimis, cum meatus occupat, & humores cōdensat, cum exhalationes sistit, quæ semper laxari cupiunt ac resolui. Ad hæc necessum est, ut qui frigidis utuntur balneis, in eandem rursus incidant, quā uitamus, exactam illam, & anxie præscriptam uitæ rationem, semper solliciti, ne si quid præteritum fuerit, protinus quiduis peccati possit acriter imputari. Verum in calidis balneis multum est ueniæ. Neque enim ea res tantundem adimit uigoris, ac roboris, quantum adiumenti confert ad sanitatem, dum ea subministrat quæ cōmoda sunt & amica concoctioni. Ea uero quæ concoqui non possunt, nisi planè cruda fuerint, & in summo hæreant stomacho, citra molestiam diffundit ac dissipat, & occultas lassitudines refocillat, ac mitigat tepore. Quanquam ubi natura significante senseris corpus temperate, satisq̃ recte affectum esse, satius erit omisissis balneis ungi ad ignem, si corpori tepore fuerit opus, Nam calor ipsius prout libet distribuitur. Verum sol neque magis neque minus, sed prout ad aerem temperatus est, usum suū præbet. Hactenus igitur de exercitationibus satis dictum est. Iam uero ut ad cibi rationem ueniamus, si quid profuerunt ea quæ superius dicta sunt, quibus appetentiam coercemus ac mansuefacimus, quid attinet de reliquis præcipere? Quod si sit molestum, ueluti solum uinculis tractare uentrem, & contendere cum aluo, auribus Aluus auri/ bus caret rem reddamus expletionem. Id ita fiet, si solidiores multiq̃e nutrimenti cibos, quod genus sunt, carnes, caseus, fici sicci, oua assa, cum apponuntur, cautim attingamus, Nam Cibi multi nutrimenti semper recusare difficile sit, Subtilibus autem ac leuius immoremur, cuiusmodi sunt ole/ Leuibis cibus ra pleraque, uolatilia, & siqui pisces sunt, non pingues. Siquidem fieri potest, ut his ex/ immorandum hibitis, ita palato gratificeris, ut corpus tamen non graues. In primis autem cauenda cru/ Carnium esus dititas, quæ ex esu carniū nascitur, propterea quod non solum protinus grauant uehe/ tēperādius est menter, uerum etiam in posterum noxiæ harum reliquiæ remanent. At optimum quidem fuerit ita consuefacere corpus, ut nullum carniū esum desideret. Nam terra pluri/ ma sup/

ma suppeditat, quæ abunde satis sint, non ad alimoniam modo, uerum etiam ad delicias ac uoluptatem. Quorum alia sic exhibet, ut citra negocium protinus eis uti liceat. Alia rursum, ut cæteris admixta omnijugis rationibus, ea condulcent, condiantq. Iam uero quoniam consuetudo tantum abest ut præter naturam sit, ut ipsa uelut in naturam quodammodo transeat, non decet luporum ac leonum ritu, ad explendam appetentiam carniū esu uti, sed iacto ceu fundamento ac munimento pastus, tum reliquis cibarijs uti conueniet, alijsq. obsonijs, his uidelicet quæ cum magis cōgruunt cum natura corporis, tum minus hebetant rationalem animi partem, ut quæ e tenui leuiq. materia excitari solet. Ex his quidam aut non oportebit lacte uice potus uti, sed cibi loco, ut quod fortiter & copiose nutrit. Porro uino eadem à nobis dicenda sunt, quæ Veneri dixit Euripides. Contingat mihi hi tui copia, sed cōtingat moderata, ne unq. mihi desis. Siquidem uinum & potus est uti lissimus, & pharmacum suauissimum & obsonium quāminime noxiū, siquidem temperatum esse contigerit, idq. magis ut in tempore modice sumas, q. ut aqua diluas. Aqua uero non solum si uino admisceatur, uerum si perinde inter uina diluta per se sola bibatur magis innoxiiū reddit id quod dilutum est. Proinde consuefacere nosmetipsos oportebit, ut extra quotidianam uictus rationē, duos trēsue aquæ cyathos addamus: quibus & uini uis, uigorq. lenior redditur, & corpus assuescit aquæ potandæ, quo siquando necessitas inciderit nō offendatur insolentia nouitateq. neq. remuat ac recuset. Fit enim ut nōnulli tum maxime uinū appetant, cū maxime opus est aquæ potu: siquidē quoties sole æstuant, aut cōtra frigore rigent, aut ubi uehementius dicendo laborarūt, aut acrius cogitationē intenderunt, in summa post labores ac delassationes, existimant bibendū esse uinum. Perinde quasi natura solatiū aliquod corpori postulet adhiberi, quo à laboribus refocillet. At natura solatium quidē haud postulat, si delicias solatiū appelles, refocillationē autem postulat quæ media sit inter uoluptatē & laborem. Quapropter in istiusmodi, minuendus est etiā cibus, uinū aut omnino subtrahendū, aut adhibendū est multa subinde aquæ potatione temperatum ac dilutum. Etenim cum uehemens & uelocis efficaciz sit uinū, corpus iam turbatum magis exagitat, quæq. cōmota sunt, magis exasperat atq. exacerbatur, cum mitigatione potius egeant, ac lenimine, ad quæ maxime cōducit aqua. Nam si quando nō cum sitimus, sed alioqui post fatigationem, calidam biberimus aquam, aut post uehementem commotionem, æstum ue, protinus in intimis laxamentum ac lenimentum sentire solemus. Propterea quod lenis est humoraquæ, minimeq. motorius. Contra uini potus multum habet impetum, uimq. nequaquam amicā ac placidam morbis nascentibus. At quoniam sunt qui dicunt in ediam corpori siccitatem & amaritudinē adferre, si quis id metuat, aut si quis puerorum more durum existimet, non apponit mensam, priusquam febris accesserit, quam accessuram suspicatur, huic aptissimum fuerit confinium aquæ potus. Nam ipsi quoq. Baccho Nephelia sacra frequēter exhibemus, à sobrietate sic appellata. quod in his uinum bibere nephas esset, recte nosmetipsos assuefacientes, ne semper merum requiramus. At Minos & tibiam submouit à sacris, & coronā à luctu. Atqui scimus animum do-
lenis aqua
dioussu vno
phalia budo
id est baccho
sobria sacrifici
care
Minos
Lydorum in
stitutum
Attende ado-
lescentulorum
honestum pu-
dorem
 lentem, nihil uel à tibijs, uel à coronis offendi aut affici posse. Sed nullum corpus adeo ualidum est, quod non lædatur, si commoto & inflammato uinum accesserit. Feruntur autem Lydi, siquando fames & annonæ penuria inciderit, ita transigere tempus, ut alternis diebus pascātur, deinde ludant ac tesseriis certēt. Porro studiosus ac literarū amans si quando pro tempore serius fuerit cœnandum, picturam Geographicā, aut librum, aut lyram haud quaquam abiiciet, cum uentre bellum gerens, sed assidue cogitationem auocans à mensa, & ad illa traducens, cibi cupiditatem, uelut harpyias, literis discutiet. Nam si non ueretur Scythia, quum inter potandū subinde contrectat arcum, neruoq. soluto cantat, uidelicet ab ebrietate reuocans animum, uir Græcus num metuet ne rideatur quum literis ac libris improbam ac impotentē cupiditatem sensim remittit ac relaxat. Nam & adolescentuli illi apud Menandrū, quibus inter pocula leno tendit insidias, formosis aliquot ac magnificis inductis meretricibus, in sese quisq. dimissis, ut inquit, oculis arrodebant bellaria, non ausi in eas oculos deflectere. Verum eruditionis studiosi, & honestas, & per multas iucundas habent rationes, quibus auocent atq. auertant animū, si nequeant alia uia cibis appositis caninam ac ferinam stomachi appetentiam cohibere. Cæterum quum undiq. uociferentur aliptæ, undiq. discitit pædottibæ, quod inter cœnam disputare de
Tom. 4
d 2
literis

literis, & alimenta corrumpit, & capitis grauedinem inducit: id tum deniq; metuendum erit, quoties aut Indum resoluturi, aut de dominante disputaturi sumus in cōuiuio. Nam palmæ cerebrum quum sit admodum dulce, tamen aiunt capitis dolorem parere. Dialectica uero eduliū est in cœna, ut minime suaue, ita uehementer & capitis dolorem, & grauedinem gignens. Quod si non sinent nos aliud quippiā super cœnam uel inquirere, uel disputare, uel legere ex his quæ in honestate & utilitate, uoluptatem ac iucunditatem afferunt, admonebimus eos, nequid obturbent, neue molesti sint, uerum abeant ipsi potius eademq; ista narrent Athletis in Xysto, siue in palestra uersantibus. Quos dum à libris arcent, omnemq; uitam in cauillis, ac scurrilibus iocis peragere cōsuefaciunt, gymnasiorum columnis similes reddunt, nempe pingues & saxeos, quemadmodum uenuste dictum est ab Aristone. Nos ipsi uero medicis credētes qui admonēt, ut inter cœnā & somnū interuallū aliquod sinamus intercedere, neq; cibos in corpus cōgeramus, ac spiritus offendamus, nec protinus crudis & feruentibus etiamdū escis concoctionē oneremus, uerū interpirationem & laxamentum indulgeamus: quemadmodum facere solent hi, qui quum à cœna statuerunt agitare corpus, haud quaquam id faciunt cursibus, aut pancratijs, sed mollioribus exercitijs, puta inambulationibus, modulatisq; saltationibus ac choreis: Itidem & nos existimare debemus, animum à cœna nō esse uexandum, neq; negocijs, neq; curis, neq; sophisticis contentionibus, quæ ferè in ambitiosum certamen ac tumultū exeunt. Sed sunt complures de rerum naturis quæstiones, ut minime graues ita probabiles. Complures item narrationes quæ ad mores pertinent, & in quibus inest aliquid considerandum atq; expendendum, coniunctæ tamen cum eo, quod Homerus uocat menôices, id est animum deliniens, alienæ ab omni contentione pugnaq;. Porro istiusmodi historiarum & poeticarū quæstionū exercitiū culas, sunt qui nō iniucūde, studiosorū & eruditiorum hominū secundas mentes cognominarunt. Sunt item narrationes, in quibus nihil est molestiæ. Sunt fabulæ. Tū de lyra tibiaq; aliquid uel audire, uel dicere leuius est, quam ipsam lyram tibiāq; sonantem auscultare. Porro modus temporis in eo est, si paulatim subsidente cibo, & conspirante, temperata fuerit concoctio cōmodaq;. At quoniam Aristoteles in hac est sententiā, ut putet ambulationem à cœna calorem excitare: Somnum autem, si quis ilico dormiat, eundem calorem suffocare: rursus alijs placet, quiete concoctionem magis adiuuari, agitatione cōtra turbare digestionē: factum est ut alij rationem Aristotelis secuti, protinus à cœna inambulent, alij diuersa permoti sententiā conquireant: peculiarem & utrinq; mixtā rationem sequi uidebitur, qui corpus post cœnam foueat, contineatq;, neq; uexans cogitationem, neque rursus ocio statim languens, sed (ut dictum est) leniter digerens spiritus, & subtiliores reddens, uel fabulando, uel audiendo aliquid placidum ac lepidum, quod neq; mordeat animum, neq; grauet. Porro uomitus & alui subductiones, quæ pharmacis fiunt, ut mala solatia repletionis, nisi grauis exigat necessitas, non oportebit experiri. Quod autem uulgus hominum facit, qui in hoc ipsum corpus explent, ut possint euacuare, rursus euacuant, ut possint explere, utrumq; cōtra naturam, non minus interim cruciati distensione, q̃ inanitate: imò potius expletionem modis omnibus grauantur, tanquam quæ delicijs sit impedimento, inanitatem uero ueluti locum ac spacium uoluptatibus semper præparant. Non enim obscurū est ista noxiam adducere, quum utraq; corpus perturbent, atq; conuellant. Habet aut uomitus & peculiare malum, quod insatiabilitatem auget alitq;. Nascuntur enim uelut intercisi fluctus, esuritiones acres ac turbulentæ, & per uim ad cibum pertrahunt, semper relinquentes, non appetentiam similem his qui cibis opus habent, sed inflammationibus pharmacorum ac cataplasmatum. Vnde quum uoluptates illis cōtingunt repentinæ & imperfectæ, multumq; torminis habentes in fruendo: tum uero distensiones, ac plagæ meatuum, spirituumq; conclusiones succedunt, quæ naturales educationes non expectient: sed ita redundant in corporibus, tanquam in nauigijs sentinæ plenæ: quibus onerum eiectione opus est, non accessione. Iam commotiones per pharmaca in aluo inferiore, corrumpunt, ac liquefaciunt partes subiectas, & plus addunt superfluitatis, quàm educunt. Itaque non aliter, quàm si quis grauius ferens Græcorum multitudinem, ac turbam eadem in ciuitate commorantem, Arabis ac Scythijs peregrinis expleat ciuitatē: sic nōnulli tota errant uia, dum eijs endis consuetis ac domesticis superfluitatibus, aliunde grana quædam Cnidia, & Scamonia

moniam in corpore ingerunt, itemque alias compositiones intemperatas atque agrestes, quæ tantum absunt ut naturam expurgare queant, ut ipsa magis indigeant purgatione. Proinde optimum fuerit moderato frugalique uictu tale corpus efficere, quantum ad inanitiones & repletiones attinet, ut ipsum sibi sufficiat constetque. Quod si quando necessum erit nouare corporis statum, tum citra pharmacâ, citraque curiositatem uomitus faciendus est, ita ut nihil cõturbemus, sed ad euitandam cruditatem, redundantem euacuationem per se, citra alienam curam permittamus. Nam quemadmodum linthea si cinere nitroque lauentur, magis atteruntur lotionem, quam si proluantur undis: Itidem uomitus pharmacis extorti magis offendunt, uitiantque corpus. Porro quum dura sumus aluo, non aliud remedium melius quam ut his utamur cibis, qui leniter cient aluum, ac placide soluant. Quorum quum familiaris est experientia, tum usus molestia uacat. Quod si minus his rebus commoueatut, tum oportebit complures dies aquam potare, aut abstinere cibis, denique clyster sumendus potius quam pharmaca ista, corpus perturbantia simul & uitiantia, quæ uulgi cupide, facileque solet appetere, non aliter quam mulieres ueneficijs utentes, quibus abortum faciunt, sortumque perdant, ut rursum impleantur ac uoluptuentur. Sed hos quidem dimittamus. Porro qui nimium sunt diligentes, ac statas quasdam, certoque dierum recursum decretas inedia sibi imponunt, haud recte faciunt, quippe qui naturam, quum nihil sit opus, docent indigere abstinentia, & facere necessaria quæ necessaria non est, cibi subtractionem in tempore statum morem expetente. Præstabilius enim est, non ex præscripto, sed libere castigationes istiusmodi corpori adhibere: uerum quum nulla morbi præsentio est, neque suspitio, tum oportebit reliquam omnem uitæ rationem ita præparatam habere, ut pro re nata, facile commodeque ferat nouitatem, & obsequatur, non ut seruiat, eidemque uitæ tenori sit alligata, sic instituta & assuefacta, ut ad certa tempora, numeros, circuitus redigatur. Nam id neque tutum est, neque facile, neque ciuile, neque hominis omnino, sed ostre magis, aut stipitis uita uidetur. Nam qui sic ad eundem perpetuo tenorem astringunt sese, in cibis, in abstinentijs, in exercitijs, in quiete, in umbraticam quandam & ighauam uel tam singularem, ab amicitia, à gloria, à ciuilitate maxime alienam conspiciunt, contrahuntque seipsos, me quidem, inquit, haud quaquam approbante, neque enim inertia & otio comparatur bona ualetudo, quum hæc præcipua duo mala putentur, quæ morbis adiuncta sint. Neque quicquam interest inter eum qui oculorum sanitatem hac uia tuetur, ut nihil aspiciat, & uocem hac ratione seruat, ut nihil loquatur, & hunc qui credit bonam ualitudinem non aliter seruari posse, quam si ea non utatur, nec exerceat. Etenim quum recte ualet is, nihilo tamen ipse sibi fuerit utilior, ad multa humanitatis officia præstanda. Proinde nequaquam existimandum est salubrem esse inertiam, siquidem id perdit, cuius gratia salubritas expetitur. Ac ne illud quidem uerum est, ualere rectius eos qui degant in ocio. Siquidem neque Xenocrates rectius ualuit quam Phocion, neque Theophrastus, quam Demetrius, neque quicquam profuit Epicuro, nec Epicureis, ad eam quam tantopere laudant, bonam corporis institutionem, quod omnem rerum administrationem & ambitionem effugerint. Sed alijs rationibus naturalem illum corporis habitum oportebit tueri, sic ut meminermus in quouis uite genere, & morbo, & bonæ ualitudini locum esse. At sane qui in reipublicæ negocijs uersantur, inquit, diuersa ratione sunt admonendi, quam ea qua Plato consuevit adolescentibus præcipere. Siquidem è disputatione discedens, dicere solitus est ad hunc modum: Videte pueri, ut ocium in re quapiam honesta collocetis. At nos hortabimur eos qui rempublicam administrant, ut in rebus honestis ac necessarijs laboribus exerceantur, neque uilium, aut mediocrium gratia corpus exagitent. Sic enim complures in morbum incidunt, dum se quibuslibet de causis discruciant uigilando, peregrinando, sursum ac deorsum cursitando: quum interim nihil utile aut bonum agant, sed alijs uel detrahant, uel inuideant, uel contendant, aut gloriolas inanes & infrugiferas aucupentur. In hos (ni fallor) maxime quadrat illud, quod dixit Democritus: Si corpus animum in ius uocaret, non futurum ut ille malæ tractionis crimen effugeret. Atque haud scio, Theophrastum an uerum dixerit Theophrastus, quum per translationem ait, animum ingentem prolo stus cata domo mercedem corpori persolvere. Quanquam plus malorum accipit corpus ab animo, quum is eo non utitur ut par est, neque curat, uti debet. Nam quoties affectibus suis, contensionibus & curis occupatus est animus, tum non parcat corpori. Miror itaque

Optima com/
paratio
Leniter cienti
bus aluum u/
tendum

Admonitio
platonis

Animus corp/
poris inquit

*Versus senari
us ex poeta
quopiam*

Heraclitus

*Studiosis non
uacat memi
nisse uolupta
tum*

*Iocus Epami
nonde.*

*Tiberius Cae
sar*

*Sui cui libet
pulsus atten
dendi*

quid Iasoni uenerit in mentem, quum diceret, in paruis negocijs ius esse uiolandum, ut in magnis seruari posset. Nos uero iure optimo monebimus uirum in reipublicæ negocijs uersantem, ut in rebus minutis remissus sit & ociosus, & in his sese refocillet, si uelit ad præclara & ardua negocia corpus habere laboris patiens, non languidum, neque detrectans, sed uelut statione nauali curatum ac redintegratum ocio, quo quum animus rursus ad necessarios usus uocaretur, cursu sequatur, pullus ut lactens equum. Quapropter quoties per negocia licebit, reficiant sese, neque somnum interim corpori, neque prandium inuidentes, neque relaxationem, quæ quidem media est inter uoluptatem & afflictionem, nec terminos obseruat, cuiusmodi plerique mortales obseruantes, corpus perinde ac ferrum immergendo crebris permutationibus, consumunt, quum aliquando laboribus supra modum urgetur, atque intenditur, rursus uoluptatibus liquefit præter modum, ac mollescit: post hæc iterum uenere uinoque dissolutum, ac flaccidum, in forum, aut curiam, aut aliam consimilem functionem trahitur, quæ uiuidum & acre desideret studium. Heraclitus quidem quum aqua intercute laboraret, medico præcepit, ut ex hîmbre faceret siccitatem. At multi tota errant uia, qui quoties in laboribus, fagationibus, cibi somnique inopia fuerint uersati, tum maxime dant operam, ut corpus uoluptatibus soluant, atque remollescant, rursus autem post uoluptates denuo distringant atque intendant. Nec enim naturalis pensationes ac sarturas corporis requirit, sed animus magis intemperans atque illiberalis, qui dum nautarum exemplo à laboribus digressus, ad uoluptates ac delicias rapitur, rursus post uoluptates ad quæstus ac labores incitatur, non sinit naturam id consequi, quo potissimum opus habet, nempe constantiam ac tranquillitatem, uerum inæqualitatem uitæ perturbat, atque à statu suo dimouet. At hi qui sapiunt, nequaquam fatigato corpori uoluptates admovent. Neque enim omnino desiderant, immo ne meminerint quidem istiusmodi, ut quibus mens sit honestis intenta negocijs, eaque pars animi quæ uoluptatem affectatura fuerat, alijs cupiditatibus obruatur. Etenim quod aiunt per iocum dixisse Epaminondam, quum uir quispiam probus, tempore Leuctrici belli, morbo perisset, papæ, quo pacto fuit ocium moriendi homini in tam multis negocijs? hoc uere licet dicere de uiro, uel publicis negocijs, uel philosophiæ studijs occupato: quod autem ocium nunc est isti uiro, ut crudus sit, aut ut temulentus, aut uti lasciuat? Verum ubi rursus à negocijs in ocium sese receperint, relaxant ac refocillant corpus, cauentes ac uitantes, quum labores inutiles, tum uero præcipue uoluptates non necessarias, uelut hostes naturæ. Equidem Tiberium Cæsarem aliquando dicentem audiui: Ridiculum hominem esse, qui sexagesimum prætergressus annum, manum porrigeret medico. Sed hoc ille mihi dixisse uidetur arrogantius. Quanquam illud esse uerum arbitror, conuenire ne sui quisque pulsus peculiare rationes ignoret: singulis enim diuersæ sunt: neque suæ temperaturæ sit imperitus quam calidum, quam siccum habeat corpus, neque quarum rerum usu uel iuuari soleat, uel offendi. Siquidem ipse sui sensu caret, cæcusque ac surdus corpus inhabitat, quisquis ista discat ab alio, medicum percontans, utrum rectius æstate ualeat, an hyeme. Et utrum humida facilius accipiat, quam sicca, & utrum pulsum natura densum habeat, an rarum. Nam ista scire non solum utile est, uerum etiā per facile, quippe qui assidue experiamur, & adsumus. Ceterum inter ciborum ac potus genera magis oportet cognoscere quæ iuuant, quam quæ delectant, ac magis peritum esse eorum, quæ stomacho sunt amica, quam quæ inimica, & eorum quæ non perturbant concoctionem, quam quæ palatum magnopere titillant. Etenim à medico sciscitari, quid sibi sit concoctum facile, aut difficile, quid alio conducatur, aut noceat, id non minus sit turpe, quam interrogare, quid dulce, quid amarum, quid austerum. Nunc uero ipsos quidem obsoniorum artifices reprehendunt, castigantque experimento dijudicantes, ubi plus dulcedinis, aut salis, aut austeritatis insit, quam oportet. At iidem ignorant quæ res si corpori admisceatur, leuis, aut innoxia, aut utilis sit futura: unde fit, ut in condiendo iure raro peccetur apud istos: at dum seipsos perperam ac male condiunt, plurimum negocij quotidie medicis exhibent. Ac ius quidem non ita ducunt optimū esse, si sit dulcissimum, quin acris quoque permulta commiscant. Verum in ipsum corpus multas & satietatem & nauileam gignent, uoluptates inuergunt, partim quod ignoret, partim quod non meminerint his quæ salubria sunt, & utilia, uoluptatem innoxiam ac perpetuam à natura adiungi. Quin & illud ad rem pertinet, ut meminerimus quæ cognata sint, & accommodata corpori, & quæ secus

secus, in tēporarijs affectionibus, ac reliquis casibus, ut inuenerimus propriā ac peculiārē cuiq; uictus rationē accommodare. Nā quæ pleriq; uulgò incurrūt anxietatis ac illiberalitatis offendicula, circa colligendos ac laboriose adseruādos fructus, uigilijs ac cōcursationibus corporis debilitatē ac marcorē contrahentes, nō est uerendū, ne studiosis aut reipublicam administrantibus uiris accidant, ad quos nobis est institutus sermo. Sed his in literis ac disciplinis alia quēdam acrior anxietas est uitanda, qua fit, ut neq; parcere corpori, neq; curam illius habere compellantur sapenumero iam deficienti nō indulgentes, uerum adigentes ut mortale cum immortalī, terrigenum cum olympio certamen suscipiat ac perficiat, Deinde bos camelo conseruo recusanti sese oneris parte subleuare, imò inquit paulo post, & me ipsum, & hæc omnia portabis. Id quod etiam euenit boue mortuo. Idem usu uenit animo, qui dum pusillum relaxare & concedere renuit fatigato corpori, & postulāti, paulo post febri quāpiam incedente, seu capitis uertigine, libris, disputationibus, & exercitijs literarijs omissis, cogitur unā cum illo ægrotare simulq; laborare. Proinde recte monebat Plato, ut neq; corpus exerceremus sine animo, neq; animum sine corpore, sed ueluti iugaliū quorundam æquilibrium seruaremus. Quum corpus maxime animo nauat operam, seq; laborum socium præbet, tum plurimam illi curam ac sollicitudinem uicissim impendamus, præclaram illam & optabilem incolumitatem præmij uice rependentes, existimantes omnium bonorum, quæ præstat animus, nihil excellentius dari posse corpori, quā ut omni careat impedimento, uel ad uirtutis cognitionem, uel ad uisum, tum dicendi, tum agendi.

*Contra studio
sos corpori
nō parcentes*

*Festinus apo-
logus*

*Platonis ad
monitio*

IN PRINCIPE REQVIRI DOCTRI

NAM PLVTARCHI COMMENTARIUM, ERA-

simo Roterodamo interprete.

PLATO rogatus à Cyrenensibus, ut sibi leges scriberet scriptasq; relinqueret, ac reipublicæ statum componeret, recusauit, dicens esse perdifficile leges condere Cyrenensibus, qui tam essent felices. Nihil enim tam superbum, nihil tam intractabile ac morosum esse, q̃ hominem quem felicitatis opinio corripuerit. Quapropter difficile est his qui gerunt imperium, de imperio consulere. Reformidant enim rationem, cū principem admittere, ne potentiæ bonum, quod habere uidentur, impediatur, si id astringat, & seruire cogat honesto.

Idq; faciunt, quod ignorent sententiam Theopompi Spartanorum ducis, qui quum prius in Sparta regiæ potestati adiunxisset magistratus Ephoros, deinde uxor dixisset probro illi futurum, si filijs traderet minus imperiū, quā accepisset ipse, imò maius inquit relinquo, nimirum hoc maius quo firmius. Nam quum acerbitatem ac sauitiam imperij remisisset, unā cum inuidia uitauit & periculum. Quanquam Theopompus ex imperio uelut magno flumine deductis riuīs, quantum alijs dedit, tantum sibi detraxit. At ratio quam adfert sapientiæ studium, si principi assideat, ei ceu domesticus custos adiuncta bonæ ualeitudinis, sublato eo quod est periculo obnoxium, quod sanum est relinquit. Sed pleriq; reges ac principes parum cordati, statuarios imperitos imitantur, qui credunt colossos magnos & amplos uideri, si tibijs uehementer diductis, si late distentos, & hiantes finxerint. Nam hi quoq; grauitate uocis, toruitate uultus, ac morū truculētia, fugaq; consuetudinis humanæ, maiestātē & autoritatē imperij sibi uidentur imitari, nihil prorsum à colossorū signis discrepātes, qui quū foris heroicā, ac diuinā quandā speciē præ se ferant, intus pleni sunt terra, lapide, plumbo, nisi quod istud colossorū pondus rectitudinē illorum stabilē & immotā seruat. At ineruditi duces ac principes, propterea quod intus male librati sint, sapenumero uacillant, ac subuertuntur: etenim quū basi nō recte positæ sublimē superstruūt potestātē, simul cū ipso pondere nutant, & ad ruinā inclinātur. Verum quemadmodum oportet, ut ipsa regula primū recta sit, nihil habens obliquū, deinde cætera sibi admota, quatenus sibi congruunt, exæquet: consimili modo princeps postea quam imperium in seipso parauerit, ac direxerit, uitamq; suā composuerit, tum debet si-

*Sententia
Theopompi
Imperium nō
spatio, sed sta-
bilitate meti-
endum*

*Bona similitu-
do*

*Comparatio
principis ad
regulam*

d 4 bi coaptare

- Sententia* bi coaptare eos, quibus imperat. Nec enim cadentis est alium erigere, nec ignorantis docere, nec incompositi componere, nec ordinare inordinati, nec imperare eius qui non pareat imperio. At qui parum sapiunt, illud præcipuum imperij bonum esse ducunt, quod nullius imperio subiaceant. At Persarum quidem rex omnes pro seruis habebat, præter uxorem suam, cuius maxime conueniebat esse dominum. Quis igitur imperabit principem? Nempe lex omnium regina & mortalium, & immortalium, ut ait Pindarus, non ista quidem lex foris in libris, aut ligneis scripta tabulis, sed animata ipsi insita ratio, semper conuiuens, ac familiaris principi, nec unquam animum suo ductu, sua moderatione destituens. Nam Persarum rex unum habebat cubicularium, cui hoc negotij mandatum erat, ut diluculo ingressus illi diceret. Surge rex, atque ea cura negotia, quæ te curare uoluit Meformasdes. At erudito prudentique principi intus in animo adest, qui semper idem dicit ac iubet. Polemon dicebat amorem esse deorum obsequium ad prospiciendum adolescentulis. Sed uerius quis dixerit, principes ministros esse dei, ad curam ac salutem hominum, uti bonæ quæ deus illis largitur, partim distribuant, partim seruent. Vides in sublimi cælum hoc immensum, quod terram undique liquidis ulnis amplectitur. Illud quidem demittit seminum, quibus opus est, principia, terra uero producit. Crescunt autem partim himbribus, partim uentis, partim stellis, ac luna confoventibus. Porro sol ornat omnia, omnibus uim amoris ex sese admiscens. Sed tot tantisque muneribus ac bonis quæ dii largiuntur, non licet, nec frui, nec uti recte si desit lex, iusticia, & princeps. Itaque iusticia quidem legis est finis, lex autem principis opus. Princeps uero dei simulacrum administrantis uniuersa, nihil egens Phidia statuario, neque Polycleto, neque Myrone. Sed ipse se ipsum per uirtutem deo similem reddit, ac fabricatur statuam omnium uisu iucundissimam, ac magnificentissimam. Quemadmodum enim deus in cælo pulcherrimum suipius simulacrum constituit, solem ac lunam, talis est in republica imago, ac lumen princeps, qui dei reuerens, iusticiam tuetur, hoc est dei rationem gestat, nempe intellectum, non sceptrum, aut fulmen, aut tridentem, qua specie seipsum nonnulli fingunt ac pingunt, iusticiam suam, quod uideantur inaccessi, reddentes inuidiosam. Offenditur enim deus his, qui tonitrua, fulmina, radiorum iaculationes imitantur. Delectatur autem his, qui suam æmulantes uirtutem, semet in honestate & humanitate reddunt adsimiles, atque hos in maius prouehit, impertiens suam æquitatem, iusticiam, ueritatem ac mansuetudinem. Quibus rebus nihil est diuinius, neque ignis, neque lux, neque solis cursus, nec exortus & occasus astrorum, nec ipsa æternitas, aut immortalitas. Non enim felix est deus uitæ spacio, sed principatu uirtutis. Hic enim diuinus est. Honestum autem est etiam quicquid imperio ipsius subiacet. Anaxarchus igitur, cum Alexandrum de Cliti cade discruciantem sese cōsolaretur, dixit ad hunc modum. Clito iusticiam cōtigisse, quæ diis assideat, ut quicquid à rege fieret, fas iusque uideretur: idque nec recte, nec utiliter, quum regem errati poenitentem animare ad similia patranda existimaretur. Quod si hisce de rebus similitudines sunt conferendæ, non assidet Ioui iusticia, sed ipse iusticia, fasque est, lexque tum antiquissima, tum exactissima. Veteres ita & loquuntur, & scribunt, & docent, absque iusticia principatum recte gerere, ne Iouem quidem ipsum posse. Atque eadem, uirgo est iuxta Heliodum, nimirum incorrupta, pudoris, modestiæ, & utilitatis amica, unde & reuerendos cognominant reges. Conuenit enim, ut hi maxime reuereantur, qui minime timent. Ceterum principem magis oportet timere, ne quid mali faciat, quam ne quid patiat. Nam hoc ex illo nascitur. Atque hic est principis metus, & humanus, nec ingenerosus, ut his quibus imperat, metuatur, ne quid se inscio lædantur. Non aliter atque canes nocturnam ac laboriosam agentes ouium in septis custodiam, simulatque truem audierint feram, timent non sibi, sed his quæ custodiunt. Epaminondas Thebanis in ludos quosdam festos & comotationes solutis, solus adibat arma, mœniæque, dicens se sobrium esse, ac uigilare, quo liceret alijs ebrios esse, ac dormire. Præterea Cato in Utica, uictore Cæsare, reliquos omnes iussit ad mare uocari: eos simulatque imposuisset, ac prosperam esset navigationem precatus, ipse reuersus domum, sibi necem sua manu consciiuit, docens uidelicet, quibus debeat timere princeps, & quæ debeat contemnere. Contra Clearchus Ponticyrannus arculæ inclusus, serpentis in morem dormire solitus est. Et Aristodemus Argiuus in cœnaculo domicilium habebat, ostio pensili, cui impolitæ lectica, dormire consuevit

confuevit una cum amica, puellae mater scalas detrahebat, easque rursus apponebat orta luce. Quotopere creditis hunc horuisse theatrum, palatium, curiam, conuiuium, qui e cubiculo sibi ipsi carcerem fecerit: Itaque qui uere sunt reges, timent his, in quos habent imperium. Contra tyranni eos ipsos timent, proinde metum augent, aucta potentia, propterea quod quo pluribus imperant, hoc plures metuunt. Nec enim consentaneum est, neque decens, id quod a nonnullis philosophis dictum est, in hyle, id est materia quae cuncta patitur, quaeque in rebus innumeras recipiat necessitates, casus, commutationes, latere deum admixtum: sed supra nos in sublimi, iuxta naturam quae semper eodem modo se habet, in sanctis (ut inquit Plato) fundamentis fixus sedens, recta perficit iuxta naturam obambulans. Quemadmodum autem in coelo solem pulcherrimum sui simulacrum quod se ceu speculo repraesentet, ostendit his, qui illum per se possunt intueri: ita in ciuitatibus iustitiae lucem, huiusque rationem uelut imaginem constituit, quam felices ac prudentes effingunt philosophia, ad summam rerum pulchritudinem accommodantes sese. Hunc autem animi habitum nihil est quod gignat in nobis, nisi ratio est philosophia proficiscens: ut ne idem accadat quod Alexandro, qui quum Corinthi uidisset Diogenem, eiusque probasset ingenium, ac uiri prudentiam ac magnitudinem esset admiratus: Ni Alexander esset, inquit, Diogenes essem: aliquantulum, ut ita dicam, onustus sua felicitate, ac splendore, potentiaque, uelut impedimentis, & ocium negantibus ad capeffendam uirtutem, inuidens tamen interim Diogeni pallium ac peram, quibus ille inuictus erat, & insuperabilis, non quemadmodum ipse armis equis & sarisilis. Licebat igitur philosophantem simul & affectu fieri Diogenem, & fortuna manere Alexandrum. Et ob hoc magis etiam Diogenem fieri conueniebat, quod Alexander esset, ut qui aduersus magnam fortunam, turbulentam ac procellosam, multis opus haberet futuris, magnoque gubernatore. Nam in imbecillibus, humilibus, ac priuatis, eo quod ut sunt stulti, ita parum possunt offendere, molestia quaedam ueluti malis somnijs perturbat animum, qui nequeat cupiditates explere. At potestas coniuncta cum malicia anxietatem molestiamque adiungit cupiditatibus. Verumque est illud Dionysii, qui dicebat se tum maxime capere fructum ex imperio, quum quae uellet celeriter efficeret. Itaque uehementer est periculosum, uelle quae non decet, eum qui quae uelit, facere possit.

Attende Alexander ad Diogenem dictum

At simul ac dictum est uerbum res ipsa peracta est,

Malicia celerem nata cursum ex potestate, quemuis affectum aggrauat ac auget, iram efficiens caedem, amorem, adulterium, auaritiam, proscriptionem. Ac simul ut uerbum dictum est, actum est de eo qui suspicionem offendit, perijtque delatus. Et quemadmodum docent Physici, fulgur posterius erumpere, quam tonitru, prius tamen apparere: sicuti sanguis prius apparet quam uulnus, propterea quod sonitum quidem excipiant aures, luminis uero uisus occurrat: Sic in imperijs supplicia praeuertunt accusationes, & prius emittunt condemnationes, quam probationes.

Mira similitudo

Illic enim ira iam nequit resistere,

Senarij uersus.

Hamata sicut anchora aequori fero:

Simile

Nisi rationis pondus frangat ac premat potentiam, uti princeps solem imitetur, qui quum altissimus est, ad polum septentrionalem euectus, tum minimum mouetur, cursum tutum reddens tarditate. Neque enim fieri potest ut malicia lateat in potestate. Verum eos quidem qui morbo comitali sint obnoxij, si in frigus aliquod incidant, eoque corripiantur, continuo capitis occupat uertigo, ac uacillatio morbum arguens. At indoctos & ineruditos simulatque fortuna paulum extulerit, opibus ac gloria, aut potentia, subuectos in altum, protinus ostendit caducos. Immo potius quemadmodum in uasis inanibus non queas dignoscere, integra sint, an uitiosa, uerum ubi infuderis aliquid, tum apparet qua perstillent: Sic animi putres non ferentes potentiam, effluunt cupiditatibus, nempe iracundia, fastu,

insolentia. Sed quid attinet de his dicere, quum minima etiam nobilium &

illustrium uirorum delicta calumnientur homines. Catoni uirum

num obieciatur, Scipioni somnus: Lucullus ob

coenas sumptuosiores male audijt.

S.

CVM PRINCIPIBUS MAXIME PHI-

LOSOPHV DEBERE DISPV TARE, PLVTARCHI,

Erasmo Roterdamo interprete.

IN AMOREM insinuare sese, & aliorum amicitiam ambire, & alios in amicitiam recipere, eamque colere, quæ multis sit tum publice, tum priuatim utilitatem ac fructum allatura, id hominū est ciuiliū honestate & humanitate præditorum, non gloriæ cupidorum, quem admodum nonnulli desistant. Quin contra potius is & gloriæ sitis, & probri metuens uidetur, qui reformidat ac ueretur, ne dicatur studiosus & obseruans eorū, qui potestate præcellunt. Alioquin quid dicit amicitia cultor, qui sanabilis est & philosophū desiderat? Utinā sim Simon ille coriarius, aut grāmatisa Dionysius, & Periclis aut Cimonis familia, uti mecum confabulet, mihiq; assideat Socrates, quem admodum illis. Et Ariston Chius, quū male audiret à Sophistis, quod cū omnibus quicunq; uellent, disputaret, utinā inquit, etiam feræ intelligerent sermones qui prouocent ad uirtutem. Et nos refugiemus habere consuetudinem cum uiris potentibus, & optimatibus, perinde quasi immites sint ac feræ. Philosophiæ doctrina non est huiusmodi statuarum artifex, ut signa fingat, quæ in basi mutantur & sensus expertia, quemadmodū dixit Pindarus: Sed agilia studet facere quæcunq; aggreditur, actiuoq; ac animata. Addit impetus, quibus excitetur, addit iudicium quod inuitet ad utilia, addit delectum, quo sequamur potiora, addit prudentiam, animiq; magnitudinem, cum mansuetudine cautelaq; coniunctam. Per quas res uiri ciuiles libentius habent familiaritatem & consuetudinem cum præcellentibus dignitate uiris ac præpotentibus. Etenim si quis medicus sit egregius, libentius illi medebitur oculo, qui pro multis circumspiciat, multosq; custodiat. Ita philosophus eius animi curam libentius agat, quem uidet pro multis sollicitum, quæq; oporteat multis sapere, multis esse philosophum, multis exhibere iustitiā. Etenim si peritus artifex fuisset in exquirēdis & contrahendis aquis cuiusmodi narrant Herculem ac ueterū complures, non gauisus esset fodere in extremis oris, iuxta Corū rupem, subulcicā illam Arēthufam: sed amnis alicuius perennis fontes aperuisset ciuitati & exercitui, regū arbutis ac saltibus. Audiuimus sanē Homerum, Minos dei paristē appellatē, hoc est, interprete Platone, familiarē ac discipulum. Neq; enim cēsebat priuatos homines, aut ædium custodes, aut ociosos esse deorum discipulos, sed reges, Quibus si contingerit rectum cōsiliū, iustitia, probitas, fortitudo, continuo futurum est, ut omnes adiuuentur, fructumq; capiant, qui cum eis habent commercium. Ferunt si erungium herbam una aliqua capra sumperit in os, primum ipsam sisti, deinde reliquum omnem gregem cum illa consistere, donec accedēs caprarius, herbam eximat. Eiusmodi quædam uis & acrimonia fluit à potestate, quæ ignis in morem depascatur, ac dissipet quæcunq; propius admota fuerint. Atqui philosophiæ ratio, si in hominem priuatū incidit, gaudentem ocio, seseq; ueluti centro, ac spacio geometrico, corporis necessitatibus circumscribentem, nihil transfundit in alios, sed facta in uno illo tranquillitate & quiete marcescit, simulq; cum eo deficit. Verum si principē, aut magistratū, & in negotijs uersantem attigerit, atq; hunc expleuerit honestate, per unum prodest cōpluribus, quemadmodū fecit Anaxagoras Pericli familiaris, Dioni Plato, Pythagoras Italiæ principibus. Ac Cato ipse relicto exercitū, nauigauit ad Athenodorum. Scipio Panætium accersiuit, quū à senatu legatus esset ad res sociorum inspiciēdas, ut narrat Posidonius. Quid igitur oportuit dicere Panætium? Si quidē esses Castor, aut Pollux, aut alius quispiam priuatus, cupiens mediam urbis lucem effugere, per ocium in angulo quopiam philosophorum syllogismos resoluens ac neciens, lubens te docendum suscepissem, tuaq; uterer consuetudine. Sed posteaquā es Aemilij Pauli bis consulis filius, nepos autem Scipionis Africani, eius qui Hannibalem Carthaginēsem deuicit, haud differam tecum. Cæterum quod dicunt nonnulli duplicem esse philosophiæ rationem, alteram ipso in animo sitam, Hegemonis, id est ducis Mercurij munus, alteram in efferendo & enuncians do positam, atque organicam, id friuolum est, coniungendumq; cum illo, quod dici solet: Hoc

Ariston
ChiusEx poeta quo
piancapitis
Reges deorū
discipuliMirum de ca
pris
ap' y' y' y' y'Qui princi
pes quos do
ctos habuerit

Ironia

ἀνθρώπων

Hoc noueram antequam Theognis natus est. Quanquam ea distinctio nihil obstitit, *Prouerbialis*
 propterea quod tum eius rationis quæ sita est in animo, tum eius quæ posita est in enun- *senarius*
 ciando, finis est amicitia. Huius quidem erga alterum, illius uero erga seipsum. Ergo quæ
 per philosophiam omnia refert ad uirtutem, ipsum secum concordem, sibiq; consensien-
 tem, ac talem, ut ipse de se nihil queratur, pacis & gaudij plenum, semper sibi ipsi amicum
 ac beneuolentem reddit hominem. Non hic seditio, non impiũ bellum in membris, non
 affectus parum dicto audiens rationi, non cupiditas cum cupiditate pugnans, non cõcur-
 sus cogitationis cum cogitatione, non uelut in confinio cupientis ac pœnitētis asperitas,
 ac turbulentia cum delectatione coniuncta. Sed amica pacataq; omnia, per quæ sit, ut u-
 nusquisq; pluribus fruatur bonis, ac seipso gaudeat. At enunciatiuæ rationis musam, Pin-
 darus negat olim quæstus auidam & operariam fuisse. Ego ne nunc quidem esse puto,
 sed inscitia & honesti neglectu, communem illum Mercurium, negociatorem ac mercen- *κοινὸς δῖος*
 narium esse redditum. neq; enim consentaneum est, Venerem sacrifici sui filiabus indi- *μῆς*
 gnatam fuisse, quod primæ tentarint meretricijs artibus illectare adulescentulos: Callio-
 pen autem & Vraniam & Clio gaudere his, qui sermonem ac doctrinam pecuniæ gratia
 tradant. At mihi sanè sic uidetur, musarũ opera muneraq; magis q̃ Veneris esse cũ amici-
 tia beneuolentiæq; coniuncta, magisq; ad hæc paranda conducere. Nam gloria fama-
 quam nonnulli doctrinæ finem faciunt, uelut initium ac seminarium amicitia diligitur.
 Quin potius hominũ uulgus in totum gloriam beneuolentiæ metiuntur, arbitantes nos
 eos duntaxat laudare quos amamus. Verum sicut Ixion Iunonem insequens, in nubem
 incidit, sic isti pro amicitia, falsum amicitia simulacrum, populare, uagumq; amplectun-
 tur. At is qui sapit, si in administranda repub. uersetur/ac negocijs, is tantũ gloriæ deside-
 rabit, quantum satis est ad conciliandum illi in rebus gerendis auctoritatem, quæ nascitur
 inde, quod uir optimus creditur. Neq; enim iucundũ est, neq; facile prodesse, si quis nolit
 prodesse. Ut autẽ uelis, facit opinio, fidesq; tibi habita. Sicuti lumen bonũ est, non tam his
 qui uidentur, q̃ his qui uident: itidem fama, his qui sentiunt potius, q̃ his qui non negli-
 guntur. At his qui semotus à publicis negocijs secum ipse uiuit, quiq; finem boni collo-
 cat in ocio & quiete, ut gloriam in turbis hominum, in theatris per omnem populum cir-
 cunvolantem, nō aliter quàm Venerem Hippolytus, quod castus esset, procul salutat, ita
 eam quæ à probis cordatisq; uiris proficiscitur, idem haud aspernatur. Opes porrò &
 maiestatem regiam/ac potētiam, nec oportet persequi in amicitijs, neque fugere, tamen
 si cum modestis moribus hæc fuerint coniuncta. Neque enim philosophus adulescentes
 requirit formosos, & uenustos, sed tractabiles, cõpositos, & discendi cupidos. Neq; rur-
 sum, si quibus adest decór & forma, flosq; æui, id deterret philosophũ, neq; pulchritudo
 alienat, aut abigit à curãdis his, qui digni sunt. Itaq; si principis dignitas ac potētia simul
 cõtigerit homini modesto & humano, nō abstinebit ab huius amore, beneuolentiæq; phi-
 losophus, neq; metuet hominum rumores, ne dicatur aulicus, & principum cultor.

Quicumq; Venerem fugit, insanit nimis:

Non aliter atq; hi, qui student bona tollere.

Similiter & isti, qui erga tam splendidam amicitiam optimatum eodem modo sunt affe-
 cti. Ergo philosophus à negocijs alienus, non refugiet, nec abhorrebit ab huiusmodi. At
 cõuulsis eos etiam audire cupiet, non obstrepens ac molestus, nec aures infarciens importu-
 nis ac sophisticis disputationibus. Verum cum his qui cupiunt, gaudebit & disputare, &
 ociari, & libenter habere familiaritatem.

Bis sex dierum iter, sero arua fertilem

Berecynthium agrum.

Hic non solum agricolationis studiosus, uerum etiam hominum, libentius utiq; conseruit
 agrum, qui tantam hominum multitudinem alere posset, quàm illum Antisthenis agel-
 lum, qui uix ipsi sufficiebat. Ego uero si te an idem facere uelis interrogem, uniuersum ter-
 rarum orbem inuerrere recuso dixeris. Atqui Epicurus summum bonum in ocio altissi-
 mo cõstituens, uelut in portu tràquillo, qui nullis agitur undis, nullo strepat fragore, di-
 cit nō modo pulchrius esse beneficio afficere, q̃ affici, uerũ etiã iucundius. Nā nulla res per
 inde parit gaudiũ, ut beneficētia, Sapiebat aut̃ qui Gratijs indidit noĩa, Aglaia, Euphro-
 syna, ac Thaliq. Lætitia em̃ & hilaritas amplior & purior est in eo qui beneficiũ confert.

Quapropter

*Senarij è tra-
gœdia quapiã*

Quapropter multi saepe pudore suffunduntur, quum beneficiū accipiunt, semper autem gaudent, quum beneficium praestant. Porro de multis bene merentur, qui eos reddunt bonos, quorum opera plures indigent. Ac rursus qui semper corrumpunt principes, reges ac tyrannos, nempe delatores, calumniatores ac adulatores ab omnibus exiguntur puniunturque, ut qui non in unum calicem letale uenenum mittant, sed in fontem publicitus scatentem, & quo uident omnes uti. Quemadmodum igitur Calliae adulatores in comœdijs taxati sunt, quod eos nec ignis, nec ferrum, nec æs arcere potuerit, quo minus ad cœnam uentitarent, teste Eupolide: Apollodori autem tyranni & Phalaridis ac Dionysii familiares & amicos plebeijs macularunt, torserunt, exusserunt, & execrabiles ac deuotos reddiderunt, quod illi unum modo lederent, hi multos per unum imperium gerentem: Sic hi qui cum priuatis hominibus habent consuetudinē, efficiunt, ut ipsi sibi molesti non sint, sintque innocui & placidi: sed qui principis malos mores, aut sententiam mutat, prout res postulat eum emendans, is quodammodo publicitus philosophatur, ac rem publicam corrigit, qua uniuersi gubernantur. Sacerdotibus reuerentiam & honorem impendunt ciuitates, quod a dijs postulent bona, non solum sibi ipsis, amicis ac familiaribus, uerum etiā in comune omnibus ciuibus, quum tamen sacerdotes non id efficiant, ut dij sint bonorum datores, sed tales quum sint, inuocant. At philosophi qui cum principibus uiuunt, eos reddunt meliores ac moderatiores, & ad benefaciendū propensiores. Vnde par est eos etiam magis honorari. At ego quidem sic existimo eum qui lyrae fabricandæ sit artifex, libentius faciendum lyram, ac promptius, simul atque cognouerit futurum, ut eius lyrae possessor Thebanorum urbem mœnibus cingat, (quemadmodum fecit Amphion) quam cuius possessor sit Lacedæmoniorum seditionem compositorus, incinens ac delinens eos, ita ut fecit Thales. Itidem faber libentius faciet clauum, si percontatus intellexerit futurum, ut is Themistoclis imperatoriam nauem gubernet pro Græcia propugnantem, quàm si Pompei nauem esset gubernaturus cum piratis nauali bello pugnantis. Quid igitur sentis de philosopho doctrina & eruditione prædito? Nimirum quod quicumque in republica constitutus ac principatus gerens uir hunc ipsum assumpserit, is toti reipublicæ profuerit, exhibens iustitiam, condens leges, puniens nocentes, euehens moderatos ac bonos. Mihi uero uidetur & nauium opifex elegans libentius clauum fabricaturus fuisse, qui audisset futurum, ut is Argo gubernaret, pro qua omnes essent solliciti, & faber lignarius non tam libenter compositorus aratrum, aut plaustrum, quàm tabulas illas, in quibus Solon leges scripturus esset. Et sanè philosophorum rationem si principū & reipublice administrantium animis inscribantur, infiganturque sic, uti inhærescant, legum uim nanciscuntur. Si quidem & Plato nauigauit in Siciliam, futurum sperans ut philosophiæ decreta, & leges & facta gignerent in Dionysii negocijs. Verum reperit Dionysium ceu librum prioribus literis derasis denuo scriptum, ac maculis mendisque plenum, nec remittentem tyrannidis tincturam, qua longo iam tempore fuerat imbutus, ut non facile posset elui. Faciles autem adhuc & mutabiles sint, oportet, qui honestas accipiunt rationes.

VTRVM GRAUIORES SINT ANIMI

MORBI, QUAM CORPORIS, PLUTARCHVS

Erasmo interprete.

HOMERVS quidem, ubi mortalium animantium genera contemplatus esset, horumque uitæ rationem & statū inter se contulisset, in hanc uocem erupit, omnium quæ in terris & spirarent, & serperent, nihil esse calamitosius homine, principatum haud sane felicem homini tribuens, ut in malorum præminetia primas teneat, atque excellat. At nos hominem tanquam iam uincens calamitate, iamque animantū omnium pronunciatum miserimum, ipsum cum seipso conferimus, ut proprijs malis secum ipse certet, eum in corpus atque animū partiētes: quod quidem negotij nequaquam fuerit inutile, sed uehementer ad rem pertinens, nimirum ut intelligamus, utrū per animum, an per nos ipsos miserius uiuamus. Nam morbus quidē natura corpori innascitur, uitium uero & malitia primū actus est ab animo proficiscens, deinde morbus eiusdem. Quanquam non paulo æquiore animo ferendum erat, si uel id quod

quod peius est, esset medicabile, uel leuius esset quod est immedicabile. Proinde quū uul- *De uulpe Aesopica*
pes Aesopica de uariiegata maculis pelle cū pardali certaret, nam hæc corpus summa cu- *lopica*
te florulentum, uarijsq; picturatum notis ostentabat, illi contra, flauor quidam erat squa-
lidus, minimeq; iucundus aspectu. Atqui, inquit, si me introspexeris iudex, uidebis me par-
dali magis uersicolore, significans morū dexteritatem ad complures usus respondere.
Dicamus igitur ipsi nobis, complures quidem o homo morbos, ac mala corpus tuum, & *Sententia*
gignit, ac prodit ex sese, & foris incidētes accipit; uerū si te ipsum intus aperueris, uarium *aurca*
quoddam, ac multis refertum malis penu reperies, ac mundum quendam miseriarum re-
conditum, quemadmodum inquit Democritus, non quidem foris incidentium, sed ipso
in solo, ipsaq; in terra suos habentium fontes, unde scaturiāt: quos remittit malitia, copio-
sum ac largum fluxum præbens affectibus. Quod si corporis morbi pulsibus arteriarum,
aut coloris rubore deprehenduntur, hosq; feruor aut facilis lassitudo solet arguere, cōtra
animi mala plerosq; ita fallunt, ut non habeantur pro malis, nimirum ob id ipsum pericu- *Animi mala*
losiora sunt, quod sui sensum adimunt ægrotanti: siquidem corporis morbos ratio sana *latere*
percipit, at animi morbos ipsa simul ægrotans non potest iudicare, in quibus patitur, pro-
pterea quod ægrotet ea pars, cuius erat iudicare. Proinde inter primos ac maximos ani- *Dementia præ-*
mi morbos ponenda est dementia, per quam fit, ut plerisq; immedicabilis ac domestica *cipius animi*
sit, & conuiuat, & commoriatur malitia. Etenim sanitatis initiū est, si qui laborat, sentiat *morbis*
sibi opus esse remedio. Rursus qui nō uidet quibus eget, propterea quod non credat se
se ægrotum, etiam si præsto sit qui medeatur, tamen recusat, nec admittit curationē. Nam
inter corporum morbos, perniciosiores sunt hi, qui sui sensu uacant, quod genus sunt, Le-
thargus, capitis dolor, morbus comitialis, febres, atq; hæc potissimum febres, quæ inflam-
mationem ad delirium exacerbant, ac sensum uelut in organo perturbant mouētq; chor-
das non mouendas mentium. Quapropter medici uolunt quidem, ut ne ægrotet homo,
si uero ægrotet, ut ne ignoret quod ægrotat, id quod in omnibus animi morbis solet usu
uenire. Neq; em̄ qui desipiūt, neq; qui sunt petulātes, neq; qui faciūt iniuriā sibi uidētur
peccare: uerū etiā sunt, qui tū officiose se facere putāt. Febrim enim nemo uocat sanitatē,
neq; tabē quisq; appellat bonā habitudinē, neq; podagrā pedū uelocitatē, neq; pallorē no-
minat ruborē. At iracūdiā multi fortitudinis nomē imponūt, amorem amicitiae nomine
palliāt, inuidiā emulationis, timiditatē diligētiā, qua res in tuto collocētur. Hinc fit, ut il-
li quidē medicos accersant, quippe qui intelligāt quid morbus postulet. E diuerso hi fugi-
tent philosophos, uerū ne non assequātur eas res, in quibus delinquūt. Atq; his quidem
rationibus adductis, dicimus ophthalmiā, id est oculorū morbū esse leuiorē insanīā, poda-
gram phrenesi: propterea quod ille morbum intelligens uociferans accersit medicū, cui
cum adest, oculos inungendos, capitisq; uenam secandā prebet, porro Agauen insanien-
tem audis ob morbum etiam sibi carissima non agnouisse. Adducimus domum e monte *Ex poeta quo-*
pampinum recens decisam, felicem prædam. Nam qui corporis morbo tenetur, is protu- *piam*
nus in lectulum sese conijcit, atq; interim dum curatur quietem agit. Quod si paululum
exerat sese, commoueatq; corpus illapsa inflammatione, assidentū aliquis blande dicens,
mane miser quietus in stratis tuis, cohibet hominem atq; cōpescit. Contra qui animi mor-
bis laborant, tum maxime sunt in negotio, minimeq; quiescunt. Nam ut agas aliquid ab
animi impetu proficiscitur, at impetus uehemētia à morbo nascitur. Itaq; non sinit animū
esse quietum adeo, ut quum maxime opus est homini tolerantia, silentio atq; secessu, tum
maxime pertrahant illum sub diū, aperiantq; irā, cōtentiones, amores, dolores, cogātq;
multa, tum facere nefaria, tum loqui nequaq; accommoda tempori. Itaq; quēadmodum
periculosior est tempestas, quæ uetat in portū appellere, quā ea quæ cohibet à nauigan-
do: itidem quæ in animo accidunt tēpestates, grauiores erunt, quæ non sinunt hominem
contrahi, neq; rationem perturbatam consistere, sed nullo gubernatore, nullis fulturis in
perturbatione atq; errore, pernicioso cursu procul auectus, præceps in metuendum ali-
quod incidit naufragium, suamq; ipsius uitam illisus cōminuit. Proinde his quoq; de cau-
sis, grauius est animo, quā corpore ægrotare, propterea quod hi tantum patiantur, il-
li non solum patiantur, uerum etiam faciant male. Deniq; quorsum attinet de morbis
multa uerba facere: ipsum tempus nos admonet. Videtis ingentem hanc multitudinem,
& confusaneam, omniq; ex hominū genere permixtam turbam hic circum tribunal ac
forum

forum congregatam. Non in hoc conuenerunt isti uti dijs patrjs rem diuinā faciant, non ut communia inter se sacra peragant, non uti Ascræo Ioui Lydorum fructuum primitias ferant, non Baccho furiosum thyrsus, sacris noctibus, & communibus epulis orgia celebrantes, quin magis ceu morborum ui uicibus annuis recrudescente, huc ad lites & condita certamina ueniunt, suas facultates collaturi. Porro causarum multitudo, negotiorumq; ueluti collectarum fluxionum, in unū incidit forum, inflammataq; & erumpit, perdentibus quibusdam, ac pereuntibus. Quæ febres ista faciunt, qui epiali, quæ corporeæ molis intensiones, aut sanguinis in arteriam dilapsiones: aut quæ caloris intemperantia, quæ humoris exundantia. Si litem unamquamq; uelut hominem, perconteris unde nata sit, unde uenerit, hanc ira præfracta peperit, illam insana contentio, aliam iniqua cupiditas.

NVM RECTE DICTVM SIT AAΘE

ΒΙΩΣΑΣ, ID EST, SIC VIVE, VT NEMO TE
sentiat uixisse.

Sententia pro
uerbialis

NE ille quidem ipse, qui hoc dixit, latere uoluit, quandoquidem hoc ipsum ideo dixit, ne esset ignotus, sed uideretur aliquid supra uulgus sapere, adhortando ad gloriæ contemptum immeritam sibi parans gloriam. Sapientem ego odi, qui sibi ipsi non sapit. Narrant enim Philoxerum Eryxidis filium & Gnathonem Siculum, obsonatorum auidissimos, nasi mucum emungere solitos in catinum, quo reliquis conuiujs deterritis, ipsi soli cibis apposis explerentur. Sed qui immodice sunt auidi gloriæ, alijs ad satietatem usq; damnant gloriā, ueluti riuales, ut ea citra æmulum potiantur, idemq; faciunt quod remiges solent. Etenim quemadmodum illi ad puppim spectantes, proræ tamen impetum adiuuant, ut undæ quoq; percussus cymbam arreptam impellat: ita qui præcepta huiusmodi prodiderunt, gloriā uelut auersi sectantur, alioqui quorsum attinebat hoc dicere, quorsum autem scribere, scriptum edere, ac posteris tradere? An sue gratiæ homines latere uoluit, qui ne posteris quidem uoluit ignotus esse? Quin illud ipsum nonne malum est, sic uiuere, ut nemo sentiat te uixisse, perinde quasi suffosso monumento. An hoc ipsum uiuere turpe est, ut omnibus conueniat esse ignotum? Ego uero dixerim, ne male quidem uiuens latere uelis. Sed esto notus, resipisce, pœniteat, siue uirtute præditus es, ne fias inutilis, siue malus es, ne maneat incuratus. Immo distingue ac discerne, cuius istud præcipias: si indocto, malo, ac stulto, perinde est ac si dicas, nemo te sciat febricitari, nemo te sciat teneri phrenesi, ne te nouerit medicus abi, conijce te aliquo in tebras ignouis unā cum tuis malis. Et tu abi cum tuo uitio, morbo laborans immedicabili ac pernicioso, occultans inuidiam, ac superstitionem, ueritus ceu pulsum quendam exhibere, his qui monere possunt, ac mederi. At prisca illi mortales, ægrotos palam exposcebant, eorum unusquisq; si quid habuisset conducibile, quod uel ipse ægrotans, uel alterum curans comperisset, consulebat ei cui opus erat. Atq; ita ferunt artem experimentis singulatim collectam, in maius auctam esse: uerum illud etiam oportebat, morbidam uitam, animiq; morbos omnibus retere, ut qui tetigisset & affectus perspexisset, posset dicere, irascaris, hoc caueto. Zelotypus es, hoc facito. Amas, & ego quondā amaui, uerum pœnituit. Nunc contra negant, occultant, cōtrahunt, alteq; in semetipsis animi pestem reconducunt. Iam si bonis præcipis ut lateant, & ignorētur, dicis igitur Epaminonda, Ne fueris dux exercitus. Lycurgo, ne leges condideris. Thrasibulo, ne peremeris tyrannos. Pythagoræ, ne doceto. Socrati, ne disputato, ac tibi ipsi in primis Epicure, ne quid scribas amicis quos habes in Asia, neue communices cum his, qui ab Aegypto profecti te uisunt, ne Lampfacenis ephēbis stipatus incedas, ne passim emittas libros omnibus uiris, ac mulieribus sapientiam tuam ostentans, ne quid ordines de sepultura. Quorsum enim pertinent mensæ communes? Quorsum studiosorum & bonorum conuentus? Quorsum tot uersuum milia, ad Metrodorum, ad Aristobolum, ad Chæredemum scripta, accurateq; composita, ut ne defuncti quidem ignoti sint, an ut uirtuti præscribas obliterationem, ocium arti, silentium philosophiæ, obliuionem beneficentiæ? Quod si uelut ē cōuiuio lumen, sic ē uita tollis cognitionem, quo nesciantur omnia ex uoluptate, & ad uoluptatem facere, nemo sciat te uixisse. Prorsum igitur si quis cum iucundo scortio sit uitam acturus, si cum

Leontio

Leontio consuetudinem habiturus, si formosam amplexurus, si summum bonum in carnis titillatione positurus, hæc extremas desiderant tenebras, hæc noctem, ad hæc obliuionem & ignorationem præcipe. Sed si quis in naturalibus deum laudet, eiusque iustitiam, ac providentiam, in mortalibus autem legem, benignitatem, & rerum administrationem, in administratione uero, honestum, non utilitatē, cur debeat huius latere uita? An ne quem erudiat, ne quem ad uirtutis imitationē excitet, ne cui sit exemplo ad honestatē? Si Themistocles ignotus fuisset Atheniensibus, Græcia non expulisset Xerxen: si Romanis Camillus, non esset ciuitas Romana, si Dionii Plato, non fuisset liberata Sicilia. Verū quem admodum lumen in causa est, ut non solum alij alijs conspicui simus, uerum etiam utiles: ita noticia, non gloriam modo, uerum exercitationem parit uirtutis. Epaminondas igitur ad quadragessimum usque annum ignotus, nihil profuit Thebanis, deinde præfectus rebus gerendis, & imperium nactus, rempub. pereuntem seruauit, Græciam seruitute liberauit, uirtutem in gloria uelut in luce, suo tempore non ociosam præstans. Refulgescit enim quum res & usus postularit, uelut generosum æs, quod per tempus ociosum iacuit, impetum suum per domum declarat, uelut inquit Sophocles. Quin etiam hominis ingenium, ceu cariem & senium in ocio contrahit, propter obscuritatem. At mutua quies, uitaque sedentaria in ocio semota, non corporibus modo, uerum etiam animis marcorem conciliat. Non secus atque aquæ latentes, propterea quod umbra sint opacæ, torpeantque, neque profluant, putrescunt. Idem eorum qui in ocio degunt, uita, si quid habeat usui futurum, tamen quia non promanat ad alios, nullo inde bibente, corrumpitur & consenescit uis illa natia. An non uides instante nocte, tum corpora inertī torpore occupari, tum animos pigra quadam inertia segnescere, contractamque & coarctatam in sese rationem, uelut ignem, penè extinctum ob inertiam ac mororē, paululum distractis imaginationibus moueri, ut hominem uiuere tantū indicet? At simul atque sol emergens, fulgurantia submouit somnia, ac uelut in unum commiscens, reuexit atque excitauit sua luce acius & cogitationes omnium, quæadmodum inquit Democritus, nouo in die uersantes homines, mutua inter ipsos alacritate, ueluti subita renouatione denuo creati, alius aliunde surgunt ad opera. Ego sanè sic existimo, hoc ipsum quod uiuimus, quod omnino nascimur, quod in hominum genus asciti sumus, in hoc à deo donatum esse ut innotescat. Latet autem & incognitus est, in turba uniuersi, dumque per minuta sparsim mouetur. Verum ubi natus fuerit, & se ipse collegerit sumpseritque magnitudinem, tum elucescit, fitque ex ignoto manifestus, ex obscuro conspicuus. Neque enim cognitio uia est ad essentiam, quemadmodum dicunt nonnulli, sed essentia potius ad cognitionem. Neque enim ille producit aut gignit omnia quæ nascuntur, sed ostendit. Quemadmodum nec corruptio est sublatio existentis ad non esse, sed magis abductio rei dissolutæ ad obscuritatem. Vnde qui solem Apollinē esse credunt ex maiorum ac priscorum mysterijs Delium ac Pythium eundem cognominant. Cæterum eum qui diuersæ partis est dominus, siue deus is est, siue dæmon, adē, id est orcum appellant, quod mortui in locum tenebrosū & obscurū demigremus, ad densæ noctis, somniique inertis regem. Opinor autem à ueteribus hominē quoque similē de causa dictum esse phota, nimirum à luce, propterea quod omnibus uehemens quædam insita sit cupiditas & cognoscendi, & innotescendi. Sunt autem & philosophi nonnulli, qui ipsam animi substantiam lumen esse putent, quum alijs adducti coniecturis, tum hac potissimum, quod nihil omnium æque refugit & odit, atque ignorantiam & quicquid luce uacuat, id refugit, eoque perturbatur, quod tenebræ illi suspectæ terrorem incutiant. Contra lux usque adeo est iucunda & amabilis, ut nihil eorum quæ natura uoluptatem adferunt, absque luce cupiat in tenebris, uerum ea uoluptatem omnem, omne studium quacunque re frui uelis, ceu nouum condimentum admixtum, exhilarat, & iucundum facit. At qui hominem coniicit in ignorationem, & obscuritatem, ac tenebris obtegit, uitamque quasi sepelit, is uidetur hoc ipsum grauiter ferre, quod nascimur, & eo reuocare nos, ut non simus. Et tamen aiunt gloriæ essentiaque locum sedem esse piorum, quibus splendet solis uigor, deinde noctem inferne in pratis roseo colore purpurantibus, quibus intonsa uernant omnia, & procerarum arborum floribus amœnus cōuestitur campus, tum amnes quidam fletus ignari ac lenes eum perfluunt, ipsi transigunt iucunde tempus colloquijs & commemoratione rerum præteritarum ac præsentium, deducentes sese mutuo, & inter se consuetudinem

Simile

Epaminondas

Vita sedentaria marcorem conciliat

Ex poetâ quopiam

Ædops
E poetâ quopiam
quæ

uita agitantes. Porro tertia uia eorum est, qui impie uixerunt & iniuste, animas in obscu-
rum locum & barathrum quoddam præcipitans, unde immensas ructant tenebras, lan-
guida noctis obscuræ flumina, quæ recipiunt, & ignorance atq; obliuione regunt eos
qui puniuntur. Neque enim uultures semper arrodunt epar fontium in terra iacentium.
Nam aut exustum est, aut computruit. Neq; grauium quorundam onerum gestatio affli-
git, conficitq; corpus eorum qui puniuntur. Neq; enim iam carnes aut ossa cohærent ner-
uis. Nullæ sunt corporis reliquæ uita defunctis, cruciatuum eorum capaces, qui speciem
sibi respondentem requirunt. Sed una profectio ratio puniendi eos, qui male uixerunt,
nempe obscuritas & ignoratio, & modis omnibus abolitio, tollens in tristem amnem, eiq;
lethe, id est obliuione præcipitans in abyssum, ac uastum pelagus, uidelicet ignauiam &
ocium, quod suo fluctu ignorationem & obscuritatem secum trahit.

PLVTARCHVS DE CVPIDITATE

DIVITIARVM, DESIDERIO ERASMO

Roterodamo interprete.

IPPOMACHVS Aliptes, quibusdam laude efferentibus, prælon-
gum quempiam, ac prælongis manibus hominem, tanquam ad plu-
gilum certamen idoneum, sane inquit, si suspensa in alto corona fo-
ret detrahenda. Idem licebit dicere in hos qui pulchra prædia, qui am-
plas ædes, qui pecuniæ uim stupent, atq; his in rebus felicitatē sitam
esse ducunt, sanè siquidem uenalis esset emēda felicitas. Quanquam
permultos uideas, qui malint esse diuites, simulq; miseri, quam dato
argento parare felicitatem. At non emitur nummis, animus liber om-
ni molestia, suaq; contentus sorte, nec magnanimitas, neq; tranquillitas, neq; libertas.
Diuitem esse, non est diuitias contemnere, nec immodicas opes possidere, sed non egere
superuacaneis. A quibus igitur malis liberant diuitiæ, si ne hoc ipsum quidē adimunt ma-
lum, sui cupiditatem: Quin potius sedat sitim, cibis famē sanat. Et ille qui dicit, da pallium
Hipponacti, uehementer enim algeo, pluribus impositis pallijs offenditur, ac disijcit. Cæ-
terum argenti cupidinem non extinguit argentum, nec aurū auri, neq; si plura possideas,
coercetur plura possidendi cupiditas. Quin idem dicas licebit diuitijs, quod in medicum
competit impostorem, pharmacum tuum morbum auget. Nam illæ quæ susceperint ho-
mines egentes pane, tectio, mediocribus indumentis, & obsonio quolibet, implent cupi-
ditate auri, argenti, eboris, smaragdorum, canum, equorum uidelicet à necessarijs ad peri-
culosa, rara, paratu difficilia & inusitata, traductio appetitu. Quandoquidem nemo pau-
per est earum rerum, quæ naturæ sufficiunt, neq; quisquam unquam scœnore mutuum ac-
cepit, ut farinam, caseum, panem, aut oleæ baccas emeret. Sed hunc sumptuosa domus
aerī alieno reddidit obnoxium, illum contiguum suis agris oliuetum, alios arua frumen-
taria seu uineta, nonnullos mulæ galaticæ, alios equi iugiferi, uehicula magnifica cū plau-
su ducentes præcipitarunt in barathrum pactorum, usurarum, pignorum. Deinde fit, ut
quemadmodum hi qui non sitientes bibunt, neq; esurientes edunt, etiam ea quæ sitientes
atq; esurientes sumptuerant, reuomunt: sic hi dum superuacanea & inusitata appetunt, ne
necessarijs quidem potiantur. Atq; isti quidem sunt huiusmodi. Cæterum eos qui nihil
insumunt, possident autem permulta, semperq; plura desiderant, magis etiam admirabi-
tur qui meminerit Aristippi. Nam is solitus est dicere, si quis multum ederit, multumq; bi-
berit, nec unquam expleatur, adit medicos, percontatur quid sit morbi, quæ sit affectio,
qua ratione queat leuari. At si quis habens quinq; lectos, requirat decem, ac decem possi-
dens mensas, alteras totidem coemat, quumq; multum adsit agrorum, multum pecuniæ,
non tamen expletur, uerum in alia inhians uigilat, nullisq; omnino rebus satiari potest:
hic non existimat sibi opus esse à quo curetur, quicq; ostendat, quibus ex causis morbus is
sit ortus. Ac sane qui quum nondum biberit, sitiāt, futurum expectes, ut is simul atq; bibe-
rit, siti liberetur. Eum uero qui continenter bibat, nec ullum faciat finem, huic non exple-
tione, sed purgatione iudicamus opus esse, iubemusq; uomere, quippe qui non perturbe-
tur

Ex poeta quo
pian

aut inopia, sed acrimonia caloreque quopiam, qui præter naturam inest. Ergo etiam qui eget atque inopia laborat, ex eorum numero, qui parant facultates, fortasse quiescet, parata domo, aut inuento thesauro, aut amici cuiuspiam ope persoluto, liberatus ære alieno à sœneratore. At qui plura quàm sat est possidet, plura nihilominus concupiscens, hunc nec aurum, nec argentum sanare potest, nec equi, nec oues, nec boues, sed eiectione aut purgatione opus habet. Neque enim huius morbus est penuria, sed insatiabilitas, amorque diuitiarum à prauo, & à ratione alieno iudicio proficiscens: quæ nisi quis reuellat ab animo ceu malum transuersim inhærens, non desinet superfluis egere, hoc est desiderare ea quibus non est opus. Medicus ad hominem ingressus, lecto affixum, suspirantem, ac cibum capere recusantem, simul atque tetigerit eum, ac percontatus fuerit, deprehenderitque non teneri febri, animi morbus est inquit, ac discedit. Nos igitur quum uiderimus hominem lucris ad dictum & intabescentem, sumptibus ingementem, à nulla turpitudine molestiaque temperantem, quæ modo conducatur ad rem faciendam, quum domos habeat, agros, armenta, mancipia, uestes, quo tandem morbo dicemus hunc hominem teneri, nisi animi paupertate? Quandoquidem pecuniarum inopiam, quemadmodum ait Menander, uel unus amicus benemerens sustulerit. At illam animi penuriam, ne uniuersi quidem expleant, neque uiuentes, neque uita defuncti. Quare illud eleganter in hos dictum est à Solone,

Haud est finis opum fixus mortalibus ullus.

Alioqui hi qui sapiunt, hi naturæ modum habent præscriptum, adestque finis aliquis necessitatis ueluti centro & interstitio circumscriptus. Iam uero est & illud auaritiæ proprium, quod hæc cupiditas ipsa sibi repugnat ne satietur, quum reliquæ magis ad id adiuuent. Itaque nemo sanus ab obsonijs abstinet, ob id ipsum quod sit auidus obsoniorum, nec à uino quod uini sit appetens, quemadmodum isti à pecunijs abstinent, ob pecuniæ cupiditatem. Et sanè nonne morbus insanitiæ similis ac miserandus uideatur, si quis ob id non utatur ueste quod algeat, neque pane quod esuriat, neque diuitijs quod diuitiarum sit auidus? Sed isdem in malis est, in quibus Thrasonides ille, nam intra me est, licet hoc mihi, & uolo sed non facio, quemadmodum solent hi, qui insanissime amant. Sed posteaquam omnia concludero, obsignaueroque, aut usurarijs ac negociatoribus denueraro, tum alia coaceruo uenorumque, urgeo famulos, agricolas, debitores. Deum immortalem num quem hominem miseriorem uidisti aut amantem infelicis? Sophocles interrogatus posset ne congregari cum muliere: bona uerba inquit o homo. Nam liber iam sum factus, & ab inclementibus istis ac furiosis dominis aufugi, senectutis beneficio. Elegans enim est, ut cum uoluptatibus, simul desinant & cupiditates, quas neque uir potest effugere, quemadmodum dixit Alcæus, neque mulier. Atqui id non accidit in cupiditate diuitiarum, sed magis tanquam acerba grauisque domina, cogit quidem ut pares, cæterum uetat ne fruaris. Et cupiditatem quidem acuit, uoluptatem autem subducit. Stratonicus igitur Rhodiensium luxuriam taxauit, quum diceret eos ædificare, tanquam immortales, obsonare tanquam breui tempore uicturos. At auari parant quidem opus tanquam splendidi, utuntur autem uelut sordidi, & labores tolerant, quum careant uoluptatibus. Itaque quum Demades adesset aliquando Phocioni prandenti, uideretque mensam illi parcam ac frugalem esse, demiror te Phocion, inquit, qui rempublicam administras, quum possis ad istum prædere modum. Nam ipse uentri gerebat magistratus, adeo, ut quum existimaret Athenas minus esse, quam ut suo luxui suppeditare possent, è Macedonia quoque commeatum pararet: unde & Antipater hunc iam senem conspiciens, dicebat uelut è uictima oblata, nihil esse reliquum, præter linguam & uentrè. Te uero quis non admiretur infelicissime, si quum possis istum ad modum uiuere uitam adeo sordidam, adeo ab homine alienam, nemini quicquam impertiens, tam incomis in amicos, tam non munificus erga rempublicam, tamen affligeris, uigilas, operas conducis, captas hereditates, submittis te, quum tantum habeas omnium uitium, nempe sordidam parsimoniam? Narrant Byzantium quendam quum moechum in deformi uxore deprehendisset, dixisse, O miser quid opus est sapragoræ dote? Age tu quidem scelestè misces ac subtaxas reges, quod opes sibi comparent, regumque prefectos, tum hos qui dominari in republica primasque tenere uolunt: at his quidem necessitas est, dum ob ambitionem, fastum, & inanem gloriam exhibent conuiuia, largiuntur, satellitum alunt, munera mittunt, alunt exercitus, gladiatores emunt: tu uero tantum negocij susti-

nes, perturbans ac distorquens teipsum, quum cochleæ uitam uiuas, ob animi sordes ac parimoniam, & omnia molesta perfers, nullum inde fructum capiens, haud secus atque balneatoris asinus, qui quum ligna sarmenta; deportet, semper tamen fumo ac fauillis est oppletus, nec unquam particeps fit, neq; balnei, neq; teporis, neq; mundicie. Atq; hæc dixerim aduersus asininam istam, ac formicarum uitæ simillimam diuitiarum cupiditatem. Est autem & aliud auariciæ genus ferinum, nempe eius quæ calumniatur, quæ captat hæreditates, quæ circūuenit, quæ pluribus negocijs inuoluit sese, quæ curis discrutiat, numeratq; quot adhuc ex amicis sint superstites. Atq; hæc omnia quum faciat, nulla tamen ex parte fruitur quæsitis, itaq; quemadmodum uiperas, cantharides, ac phalangia magis detestamur, atq; odimus, quàm ipsos urfos ac leones, propterea quod interficiant ac perimant homines, nullum usum capientes ex his quos occiderint: ita magis conuenit inensos esse his qui per sordes ac parimoniam mali sunt, quàm his qui per luxum. Nam alijs eripiunt, quibus ipsi uti, neq; possunt, neq; solent: unde fit, ut illi quidem quum abundant, & quod satis sit habent, indutias agant, quemadmodum respondit Demosthenes, his qui credebant Demadem desuisse malum esse. Iam enim inquit saturum uidetis, uelut leones. At his uersantibus in publicis officijs, idq; ad nullam rem nec iucundam nec utilem, nullæ prorsus indutiæ, neq; feriæ sunt cumulandi diuitias, propterea quod semper inanes sint, semperq; egeant omnibus. At isti sanè, dixerit quispiam, liberis & hæredibus seruant ac recondunt opes, quibus dum uiuunt, nihil impertunt. Verū perinde accidit ut in muribus qui in metallis aureis uescuntur arenulis, nec licet per eos auro potiri, nisi mortui sectione aperiantur. Porro filijs atq; hæredibus, qua de causa cupiunt multam pecuniam, & amplas relinquere facultates: Nimirum ut hi quoq; seruent alijs filijs, non aliter quàm faciunt canales fictiles, quæ nihil ipsæ in se recipiunt humoris, sed omnes alia in alia transfundunt aquam: donec aliunde quispiam, uel calumniator, uel tyrannus extiterit, qui custodem illum intercidat, eoq; comminuto alio diuitias auerrat ac deriuat: aut donec, quemadmodum dicunt, aliquis qui sit totius generis sceleratissimus, omnia bona solus deuoret. Non enim seruorum tantum liberi nascuntur prodigi iuxta Euripidis sententiam, uerum etiam sordidorum: quemadmodum Diogenes facete taxauit hoc hominum genus, quum diceret præstare arietē esse uiri Megarensis, quàm filium: siquidem quum erudire uidentur & instituere, perdunt ac deprauant, inferentes in animos eorum pecuniæ studium, ac parimoniam, ueluti munitum quempiam locum in hæredibus ædificantes, in quo tuto seruetur hæreditas. Nam hæc sunt quæ monent ac docent, Lucrator, ac parcito, tantiq; teipsum esse putato, quantum habueris. Atqui istud non est instituere, sed cōtrahere sarcinēq; uelut marsupium, quo capere seruareq; possit quod fuerit immissum. Quanquam marsupium tum deniq; redditur sordidum ac male olens, posteaquā immissum fuerit argentum. At auarorum liberi priusquam accipiant diuitias, implentur amore diuitiarum, ab ipsis parentibus: quibus illi sane dignam pro institutione mercedem reppendunt, dum eos non ob id amant, quod multum ab illis sint accepturi, sed oderūt quod nondum accipiant. Etenim quum ab illis didicerint nihil admirari præter diuitias, nec alio uitæ rationes referre, nisi ut quàm plurima possideant, nō sinunt illos uiuere, putantq; tantum sibi adimere tempus quantum illis adiecerit. Quas ob res uiuis adhuc parētib; clanculum utcunq; surripiunt, ac suffurantur uoluptatem, fruunturq;, & tanquam de alieno impertiūt amicis, insumētes in cupiditates ubi quid audito perceperint: uerū ubi de functis parentibus claues acceperint, ac sigilla, tum protinus alia uitæ species, uultus grauis & austerus atq; inaffabilis, non uenit in mentem follis, non pila, non lucra, non academia, non lyceum, sed seruorum examinatio, syngrapharum inspectio, cum dispensatoribus, ac debitoribus disceptatio, tum occupatio ac sollicitudo, quæ prandio priuet, quæq; noctu ipsum in balneum comitatur. Cæterum exercitamenta in quibus fuerat institutus, & aqua Dirces negliguntur: quod si quis illi dixerit, non audis philosophum? qui possum inquit: non est mihi ocium patre mortuo. O te miserum, quid tibi reliquit pater, conferendum cum eo quod abstulit? nempe libertatem & ocium: quanquam non tam ibi abstulit, quàm ipsa rerum opulentia, quæ tibi circumfusa tui que uictrix inflamat te, ut apud Hesiodum uxor absque torre, crudeli que tradit senectuti, tanquam præproperras rugas, & canos inducēs animo, uidelicet curas, e studio ditescēdi eq; negocijs nascen-

tes, per quæ marcescit a laetitia, splendor, & humanitas. Sed dicet aliquis, at non uides quosdam, splendide pecunijs utentes? Sed tu, sic enim respondebimus, non audis Aristotelem dicentem, alios quidem uti, alios uero abuti, perinde quasi neutrum ad rem pertinet. Verum illos sua opulentia, nec ornat, nec iuuat, hos uero laedit etiam ac dehonestat. Age sane, consideremus in primis quisnam sit usus iste, cuius gratia magnificimus diuitias, num est earum rerum, quas requirit natura? At in his nihilo plus habent locupletes, quæ hi qui fortuna sunt mediocri. Verum opulentia res est profecto leuis nec admodum suspicienda, quemadmodum dictum est à Theophrasto, si Callias Atheniensium opulentissimus & Ismenias Thebanorum locupletissimus, hisdem usi sunt, quibus Socrates & Epaminondas. Nam sicut Agathon tibi as cōuiuiorelegauit ad mulieres, satis esse iudicās confabulationē eorū qui adessent, ita stragulas purpureas, mensas preciosas, cunctaq; superuacanea submouerit, qui uideat diuites hisdē rebus uiuētes, quibus & pauperes. non

Agathon tibi
as ex cōuiuiorelegauit
Versus Horatius
di

Protinus arenti temonem imposito fumo

Intereatq; labor mulumq; bouumq; ualentum,

sed aurificum, tornatorum, unguentariorū, coquorum, si rerum inutilium luxus per temperantiam probe eijciatur. Quod si ea quæ natura requirit, etiam diuitum sunt cōmunia, diuitiæ uero sese iactant de superfluis: Scopamq; Thessalum laudandum duxeris, à quo quum peteretur aliquid ex rebus domesticis, uelut superfluum, ita etiam inutile. At qui inquit his superuacaneis felices sumus ac beati, non illis necessarijs: uide ne pompam magis ac solennes ludos laudare uidearis, quàm uitam. Patrium Bacchanalium festum olim populariter atq; hilariter agebatur, pompa erat, amphora uini & pampinus, deinde hircum trahebat quispiam, hunc alius sequebatur caricarum cophinum gestans, postremo loco phallus erat. At ista nunc despiciuntur & obscurata sunt, nimirum dum circumferuntur aurea uasa, magnificæ uestes, dum aguntur currus ac personæ: ita quæ erant necessaria atque utilia in diuitijs, ea sunt obruta superfluis & inutilibus. Verum plerisq; nostrum accidit illud Telemachi. Nam ille per imperitiam, uel potius ob rusticitatem, quum Nestoris domum uideret instructam mensis, uestibus, stragulis, uino suauis, non admiratus est eum rebus necessarijs & utilibus abundantem. Caterum apud Menelaum conspicatus ebur aurum & electrum, obstupuit dixitq;

Talis adest aula hæc, qualis Iouis altitonantis

Plurima dictu mira, stupor me habet aspicientem.

Versus Horatius
ri

Porro Socrates aut Diogenes dixisset, quàm multa hic misera, inutilia, stulta, risus me capit aspicientem. Quid ais stolidè: quum debueris detrahere purpuram & ornatum à muliere, ut desineret delictiarum rerumq; peregrinarum amore insanire, tu contra exornas eam, perinde quasi theatrum, aut scenam ingredientibus. Huiusmodi felicitatem adferunt diuitiæ quæ sit spectatorum ac testium, aut certe nulla. At temperatum esse, philosophum esse, de dijs scire, quæ scitu sunt necessaria, id semper idem est, etiā si uniuersi nesciant mortales, sed proprium iubar magnamq; lucem habet in animo, & gaudium domesticum parit, ipso suo ipsius fruente bono, siue uideat aliquis, siue lateat omnes, & deos & homines. Huiusmodi quidem res est, uirtus, ueritas, disciplinarum Geometriæ & Astrologiæ pulchritudo, an conuenit huic phaleras istas diuitiarum, monilia, puellariq; conferre ostentacula? Si nemo uideat, nec aspiciat, ueræ cæcæ sunt, & orbæ luce sunt diuitiæ. Siquidem diues quum solus coenat cum uxore seu familiaribus, non facessit negotium mensis conuiualibus, neque poculis aureis, sed utitur quibuslibet, ac plebeis: adest uxor, nullo auro, nulla purpura insignis, sed simplici cultu. Verum ubi iam concoenatio, hoc est, pompa & spectaculum adornatur, fabulaq; diuitiarum inducitur, tum è nauibus effert lebetesq; tripodesq; ordine disponuntur lucernæ, contrahuntur calices, mutant pocillatores, reuestiunt omnia, omnia mouent, aurum, argentum gemmis additum, palam se diuites esse confitentur, cæterum abest alacritas, abest temperantia, etiam si solus coenat.

Ex poeta quopiam

Non solis famijs existimes oculos esse emissitios, uir ornatissime, aut soli Midæ prælongas aures; en nos tanto locorum interuallo dirempti, etiam isthuc usque porrectis auribus atq; oculis audimus quid optimus quisq; de te prædicet. Spectamus ac suspicimus raras animi tui dotes, quibus longe ditior es, quam thesauris regijs, etiam si tuum esset, quicquid dispensandum accepisti. Quin potius quod te non uisum nouimus, haud quaquam aurium aut oculorum nostrorum curiositati tribuendum est, sed quemadmodum tonitruï strepitus procul auditur etiã surdastris, ac fulguris emicantis iubar procul etiam cæcutientium præstringit oculos, ita uirtutum tuarum splendor famaq; nusquam gentium nõ penetrat. Nos uero natura penè dormitabundos hisce temporibus expergefacerit necessitas, ut homines uirtute præstantes, & cognoscere studeamus, & cognitos demereri; non aliter q̃ qui uiribus hostium pressi metuunt extrema, è regionibus quamlibet longinquis asciscunt auxilia, & nusquã non habent aures atq; oculos, uidelicet captantes si quid alicunde præsidij rebus laborantibus affulgeat. Itaq; quum perspiciamus homines quosdam, si tamen qui tales sunt, homines dici merentur, deuotis animis & coniuratis copijs imminere bonarum literarum extitio, quibus ut ingenue fateor me debere plurimũ, ita fatentur & illæ, se nonnihil uicissim & mihi debere, non pudet undiquaq; præstantium heroum emendicare præsidia, aduersus Gothorum ac Vuandalorum istorum insanas incursiones: ut prorsus uideatur actum, non modo de linguis ac politioribus literis, uerum etiam de disciplinis omnibus homine libero dignis, ni cõtingat non unus aliquis Camillus, sed multi propugnatores, qui tantum ualeant, ingenio, uirtute, & autoritate, quantũ aduersarij ualent insania, malicia, & impudentia, quibus rebus sine cõtrouersia ualent plurimum. Extinctis aut huiusmodi studijs, queso quantum aberit uita nostra à uita pecudum, ferarum ac piscium? Atque ut hanc legationem publico studiorum nomine non detrectarem ad te suscipere uir clarissime, ceu calcar addidit Ioannes Antonnius Cassouiensis, uir moribus non minus integris quàm castididis. Apud me certe fidei spectatissimæ sit oportet, cui corpusculum hoc, uitro fragilius, ausim credere, quod tamẽ nulli seni medico uel fidentius uel felicius unquam credidi, quàm illi iuueni. Is mihi quum hic esset, nunquam destitit prædicare, quàm propensus esset animi tui fauor, erga rectorum studiorum cultores, tum autẽ quantum apud inclytum Hungariæ regem polleres gratia, quantum apud Hungaros omnes autoritate. Quid multis? persuasit hanc legationem, nec mihi nec studijs infeliciter cessuram. Orator itaque pro literis ueniens ab ipsis literis munusculum adfero, duos Plutarchi libellos, qui utinam per me tam diserte loquãtur latinis auribus, quàm hactenus Græce peritis loquebantur. Mihi certe non mediocre negocium exhibuit, ipsa Plutarchicæ phraseos subtilitas, sensusq; reconditi ex retrusis omnium autorum ac disciplinarum apothecis sic deprompti conexique, ut non orationem sed Centonem, aut ut melius dicam, musaicum opus existimes, ex emblematis exquisitissimis concinnatum: quod ut illi fuit facillimum, qui pectus habebat instructissimum omni genere literariæ supellectilis, ita difficillimum est interpreti, quid unde decerpserit obseruare, præsertim quum plerique scriptores non exstent e quorum pratis decerpserit suos flosculos, unde corollas hæcce contexuit. Præter hanc difficultatem habet concisum quiddam & abruptum, subito lectoris animum transmouens in diuersam regionem; ut iam non solum requirat undiquaq; doctum, uerum etiam attentum ac uigilantem. Denique Boetius quidem est Plutarchus, sed aurem animumque Boetum longe submouet à lectione. De mendis interim librariorum nihil dicam, quæ tamen ueluti salebræ non raro cursum nostrum remoratæ sunt. Vicimus quidem per multas, nonnullas sed admodum paucas transiliimus uerius quàm submouimus. Verum omnem difficultatem abunde pensat utilitas argumenti. Socrates philosophiam è coelis deduxit in terras, Plutarchus introduxit in cubiculum, in conclaue, in thalamos singulorum. In huiusmodi campis nunc ideo uersor libentius, quod eò tumultus uideam deuenisse rem Christianam, ut de Christo loqui parum sit tutum, siue bene loquaris siue male, adeo sub omni lapide scorpis dormit. Plutarchus autem in his libellis ea tractat

ea tractat, quæ quivis quovis tēpore mox in usum vitæ depromere possit. Quo magis admiror, quicquid hic autor prodidit de moribus, non teri manibus omnium, non à pueris edisci. His certe libellis quanq̃ & olim non indiligenter lectis, sentio me nonnihil profecisse, dum attentius uerso, dumq̃ penitus intropicio. Sunt vitia, quæ senectus uel tollit, uel saltem mitigat. Cæterum ira, quam in iuuenibus acuit sanguinis feruor, ac rerum insci- tia, in senibus repubescit, nimirum ob ætatis imbecillitatem, nisi rerum usus ac philoso- phiæ ratio pharmacum præsentaneum admoueat. Quin & curiositatis uitium utriq̃ æta- ti pubescenti uidelicet ac repuerascenti familiare uidetur, nisi quod in pueris nomen ha- bet leuitatis, in senibus suspitionis. Et si Peripateticis credimus, pueris hic ueluti stimu- lus additus est ad rerum cognitionem, senibus ceu remedium aduersus lethargum ac ue- ternum, aut submonitor porius aduersus captionem. Rerum alienarum curiositas adeo me nunquam tenuit, ut propriarum etiam securior sim quam expediat. Cæterum irasci- celer, at sic ut placibilis essem. Nonnunquam anteuertit hic affectus ac fallit animi pro- positum, præsertim ubi quod peccatur cum impudentia malitiæq̃ coniunctum est. Et ta- men unum e paucis esse me puto qui grauatim ac serio discedunt ab amicitia, quicq̃ capi- taliter læsi, idq̃ non semel, possunt non *μνησθήσονται*. Fortassis tuæ prudentiæ, ingenijq̃ le- nitati, non est opus talibus remedijs, nisi quod tantum negotiorum sustinēti perdifficile est non alibi commoueri. Certe nullus est mortalium tam absolutus, ut non habeat quò proficiat, etiam si desit quod corrigat. Bene uale uir clarissime. Basileæ pridie calendas Maïas. Anno 1525

DE COHIBENDA IRACUNDIA

DIALOGVS SYLLAE ET FUNDANI, AVTORE PLV-
tarcho Chæroneo, interprete Erasmo Rot.

E C T E mihi facere uidetur Fundane pictores qui priusquam absol- uant opera sua, ex interuallo temporis solent ea contemplari, pro- pterea quod dum ea seponunt, nec in oculis habent, frequenter iu- dicādo, faciunt ut nouū sit iudiciū, quo tenue discrimen magis attingitur, id quod celat assiduitas & assuetudo. Quoniam autem fieri non potest, ut homo à seipso seiunctus, ac interrupto sensu assidui- tatis rursus ex interuallo semet adeat, imò ea res uel maxime facit unumquēq̃ deteriorem suipsius iudicem quam aliorum: proxi-

mum fuerit, ut amicos quisq̃ suos ex interuallo contempletur, pariterq̃ seipsum illis con- templandum exhibeat, non an breui consenuerit, & utrum corpus melius an deterius ha- beat: sed mores potius ac uitam oportet inspicere, an his aliquid boni tempus addiderit, aut aliquid mali detraxerit. Ego igitur cum hic alter sit annus quod Romā adueni, dein- de hic mensis quintus, quod tecum ago consuetudinem, non arbitror admodum esse mi- randum, quod ob ingenij tui dexteritatem ad ea bona, quæ prius aderant, tantum incre- mentum, tantaq̃ facta est accessio. Cæterum ubi uideo tantam illam ingenij uehementi- am, & igneum, ut ita dixerim, ad iram imperiū, rationis magisterio uersum in tantam mo- rum placabilitatem ac mansuetudinem, subit ad illum irati animi impetum hoc dicere, O diui quanto est iam mollior. Ita Græci quidem de Hectore iam exanimi. Cæterū hæc *iliados* molli- tudo non segniciem aut dissolutionem, sed nō aliter quam terra cultu subacta, lenita- tem ac profunditatem ad res agendas efficacem, pro impetu illo ac uehementia accepit. Vnde liquet & illud, iracundiā ac ferociam, non per ætatem simul cum deficiente corpo- ris uigore, neq̃ suapte spōte uelut emarcescere, sed honestis quibusdam ac placidis ratio- nibus sanari. Quanquam sanè, nam uerum apud te non tacebitur, Eros amicus, qui hæc nobis renunciabat, suspectus erat, quasi ob beneuolentiam ea testificaretur, non quæ ad- essent, sed quæ deceret adesse honestis ac bonis amicis: etiam si, quod tu nosti, nō solet faci- le huc adduci, ut in cuiusq̃ gratiā cōcedat de sententia. Verū & ille nunc à falsi testimonij crimine liberat, & tu, quando præbet ocium ipsa profectio, enarra nobis, ueluti curationē tuipsius, ac medicinā quampiam, qua usus, animum iracundum reddideris adeo tractabi- lem, simplicem, ac rationi audientem, obtemperatēq̃. Itane nō consideras amicissime *Fundanus*

Sylla

Sylla, ne & ipse ob amicitiam ac beneuolentiam qua nos prosequeris, hallucineris alicubi in iudicandis nostris. Siquidem Eroti, cum frequenter ne ipse quidem stabilem habeat animum, & in HomERICA persuasione permanentem, sed exacerbationem odio uitiorum, uerisimile est nos uideri mansuetiores, quemadmodum in picturis figurarum musicarum transmutandis, netæ quædam, quæ sonum reddunt acutissimum collatæ ad alias ne-

Sylla tas, ordinem accipiunt hypatarum, quæ sonant grauissime. Neutrum horum accidit ô
Fundanus Fundane, sed age fac quod dico, nobisq; gratificare. Atqui in his quæ multa pulchre dicta à Musonio meminimus, est & illud ô Sylla, his qui uelint esse salui, semper curandam esse uitam. Nec enim opinor conuenire, ut quemadmodum elleborus in curationem adhibitus, simul cum morbo ejicitur, itidem ejiciatur & ratio, quam oportet in animo manentem, continere seruareq; iudiciū. Neq; enim pharmacis assimilis est rationis uis, sed cibus salubribus, placide habitū bonum gignens, in his quibus facta fuerit familiaris. Cæterum admonitiones & obiurgationes adhibitæ malo uigenti tumentiq; egre quidem ac uix perficiunt quod agunt, nihil autem differunt à pastillis odoriferis, qui morbo comitiali obnoxios erigunt quidem collapsos, non liberant tamen à morbo. Ac cætera quidem mala, etiam tum cum uiget morbi uis, ut cunq; cedunt & admittunt orationem opiferam, aliunde uenientem in animum: uerum ira non quemadmodum ait Melanthios:

Acerba patrat, mentem ab ædibus suis,

Alias in ædes transferens, sed expellens ex ædibus, denique & excludens, non aliter quàm isti qui sese unà cum ipsis ædibus incendunt, ita tumultu, fumo, caligine cuncta intus replet ira, ut nec uidere possis, nec audire eos qui cupiunt subuenire. Quapropter nauis in mari tempestate periclitans sine nauclero, citius aliunde recipiat gubernatorem, q̃ orationem alienam admissurus sit homo, quum impetu & ira ceu fluctibus iactatur, nisi paratā habeat domi rationem. Sed quemadmodū qui expectant obsidionem contrahunt & in promptu collocant quibus est opus, nihil spei collocantes in his quæ sunt extra ciuitatem: ita maxime nos oportet, aduersus iracundiam auxilia, è longinquo petita, nimirum è philosophia comportare in animum, ne cum tempus aduenerit eorum usum postulans, non facile possint aliunde inuehi. Neq; enim tum audit animus eos qui foris sunt ob tumultum, nisi intus habeat uelut monitorem rationem suam celeriter accipientem & intelligentem, quid in quacq; re præcipitur. Cæterum ira ubi audierit, ea quidem quæ sensim ac placide dicuntur, negligit, rursus aduersus eos qui acerbius instant, iritatur. Etenim, cum ira superba sit ac præfracta, quæq; omnino difficile moueri patitur ab alio, non aliter quàm undiq; satellitio cōmunita tyrannis, ex sese habeat oportet domesticū aliquid ac familiare, quod ipsam dissoluat. Itaq; irascendi assiduitas, ac frequenter in iram impingere, habitum peruersum gignit in animo, quē appellant iracundiam, huc tandem deducens hominem, ut facile commoueatur, utq; sit amarulentus ac morosus. Postquam animus reditus est ulcerosus, ac leues ob causas ægrefcens ac de quibuslibet mouens querimonias, non aliter quàm ferrum tenue & inualidum, non fert denuo sculpentis manum. Cæterum ratio iudex, quæ protinus instat ac premit iracundiam, non solum præsentim edetur malo, uerum etiam in reliquum tempus firmum reddit animum, ut non facile morbo tentetur. Mihi quidem igitur posteaquam semel atque iterum iræ restitissim, accidit id quod Thebanis, qui cum primum repulissent Lacedæmonios, tum ut uidebantur inuincibiles, postea nullo in prælio ab iisdem superati sunt. Iam enim intelligebant, ratione prudentiaq; uictoriam esse parandam, Videbam autem, nō solum frigore offuso desinere iram, quem admodum dixit Aristoteles, uerum etiam metu admoto extinguī. Quinetiam per Iouem subito oborto gaudio multis, iuxta Homerum, effloruit, atque exporrectus est animus ira turbatus. Itaq; mihi persuasum est, non omnino malum esse immedicabile, si qui morbo uelint. Neq; enim ira semper ex magnis ac ualidis inijs oritur, sed uel dicterij, uel iocus, uel ridere quēpiam uel innuere, aliaq; huius generis multa, complures ad iram concitant. Velut Helena fratris filiam alloquens:

In Eurip. Electra, uirgo longa temporis mora Me fari adegit.
Oreste Et cætera quæ inibi sequuntur, uicissim audit à uirgine:
Nunc quidem sero sapis,
Quæ tum penates turpiter reliqueris.

Itidem

Iddem Alexandrū offendit Clāsthenes, qui cum in conuiuiō circumferretur ingens patēra nolo, inquit, Alexander bibendo committere, ut mihi Aesculapio sit opus. Quemadmodum igitur flammā pilis leporum aut stuppis paleisq; succensam, facile est cohibere, quo d si corripuerit solida, ac spissitudinem habentia, mox corrumpit ac simul perdit. Sursum inualescēs, opera fabrorū ardua, ut dixit Aeschylus: Ita qui statim initio in iram animaduertit, dum uidet paulatim ex leuibus dictis, ac stuppea scurrilitate fumare & incendium colligere, non opus habet magno negotio, sed frequenter ipso silentio ac negligendo restinguit. Nam ut incendiū, qui non addit materiā extinguit, sic & iram quisquis non aluit nactentem, nec eam flatu concitauit, seipsum seruat ac subtrahit incendio. Proinde, quanquam alioqui multa dicens & præcipiens utilia Hieronymus mihi tamen non satisfecit in hoc quod dicit, ob celeritatem in nobis non esse sensum iræ nascentis, sed nātæ duntaxat, ac præsentis. Neque enim ullum est uitium, quod dum colligitur ac concitatur, habeat æque manifestam originem & incrementum, quemadmodum erudite nos docet Homerus, dum Achillem quidem mox ē uestigio facit animo discruciarī, dīcio pro uocatum. Sic enim ait:

Sic ille, hunc nubes contextit nigra doloris.

Agamemnonem uero quanquam multis uerbis prouocetur, tamen inducit lentum ad irascendum. Ea si quis statim initio subtraxisset illis, ac progredi uetuisset, non eouſq; increuisset discordia. Proinde Socrates quoties sensit sese acerbius commoueri, aduersus amicorum quēpiam, uelut ante tempestatem ad quendam marinum scopulum perueniens, remittebat uocem, ac uultu arridebat, faciemq; placidiorem ostendebat. Itaque alteram in partem defleſcendo atq; in diuersum nitendo q̄ quō uocabat affectus animi, seruabat seipsum inconcussū & inuictū. Est enim quoddam ō amice, iræ, ceu tyranni, dissoluendi initium, si non obtemperes, nec auscultes illi imperanti, ut acriter uocifereris, ut truciſis aspectu, ut cadas teipsum, sed si quiescas, nec iram ceu morbum ſactatione corporis & clamore reddas uehementiorem. Nam ea quæ facere solent amantes, dum adlaſciunt, dum occinunt, dum coronant fores amicæ, habent ut cunq; alleuiationem, non ingrātā, nec inelegantem:

Adueniens autem non clamore effero, cuius,

Aut quis, sed fixi dilectæ basia amicæ.

Hæc iniuria si est, fateor, sum iniurius.

Præterea quæ permittuntur lugentibus, complorare ac lamentari, bonam doloris partem unā cum lachrymis educunt. Contra, ira uehementius incitatur his quæ faciunt ac dicunt qui ea sunt occupati. Proinde quiescere optimum est, aut effugere aut occultari, seſeq; ad silentium uelut in portum recipere, quemadmodum solent qui sentiunt morbum comitalem oborientem, ne concidamus, aut potius ne in quenquam irruamus. Nam in amicos & potissimum & frequentissime irruimus. Nec enim amamus omnes, nec omnibus inuidemus, nec omnes metuimus. Cæterum nihil est quod non inuadat & in quod non faciat impetum ira, sed irascimur tum inimicis & amicis, tum liberis ac parentibus, ac per Iouem etiam dijs, denique bestijs ac uasis anima carentibus, quemadmodum fecit

Cornuq; rumpens auro id obuinctum licet

(Thamyris,

Modulosq; rumpens fidibus intensæ lyræ.

Ac Pandarus, seipsum deuouens, nisi arcus manibus cōfractos in ignem conijceret. Xerxes uero etiam ipsi mari notas ac plagas incussit, ac monti misit epistolas: Atho infelix, ad cœlum usq; porrecte, ne meis operibus facias lapides magnos & ad eruendum difficiles, Alioqui excisum te projiciam in mare. Multa enim sunt horrenda, quæ designat ira, multa rursus ridicula. Quapropter nullus est animi morbus, qui magis uel habeatur odio, uel contemnatur magis. Profuerit autem utraque considerasse. Ego igitur, nescio quidem an recte fecerim, attamen cum hinc medendi fecissem initium, quemadmodum Lacones solent in Helotibus (sic enim illi uocant homines mediæ conditionis, inter seruos & ingenuos) ostendere, q̄ foeda res esset ebrietas, ita ego in alijs didici qualis esset ira. Ac primū quidem, sicut Hippocrates ait, eum morbū esse grauissimū, qui faciem agrotantis quāmaxime mutet in diuersum: ita conspiciens alios ob iram maxime mente moueri, ac uultum immutantes, colorem, incessum, uocē, in diuersum uertere, hinc uelut imaginem eius

malum mihi fingebam admodum dolens, si quando tam formidabilis & commotus uiderer amicis, uxori, ac liberis, non tantum aspectu truci, & ad consuetudinem inamœno, uerum etiam uocem emittens immitē & asperam, quemadmodum in alios familiares incideram, qui neque mores, neque formam, neque sermonis gratiam, nec affabilitatem & comitatem in colloquio, præ ira seruire possent. Itaque Caio Graccho, qui fuit orator, & moribus acerbis, & in dicendo uehementior, fistula erat modulata, qua cantores uocem paulatim uel intendunt, uel remittunt, tonos ad id aptos occinentes. Hanc seruus tenens dicenti adestabat à tergo, tonumque accommodabat placidum ac mansuetum, quo clamorem illius reuocabat, uocisque contentionem & asperitatem adimebat. Quemadmodum arguta pastorum cera compacta perstrepat fistula, modulos somnum conciliantes blande occinens, ita oratoris iracundiam sedabat. Quod si mihi famulus esset diligens & elegans, haud moleste tulerim, si in ira speculum adferret, quemadmodum nonnullis offerunt, ubi lauerint nulli usui futurum. Ceterum si quis seipsum contempletur, præter naturam affectum conturbatumque, non parum habeat momenti ad infamandum iræ morbum. Nam & Mineruam aiunt qui iocosis fabulis delectantur, cum tibia caneret, à satyro admonitam non aduertisse quidem tum animum:

Non te decet forma ista, mitte tibias,

Sume arma, buccas, ut decet, composito.

Ceterum ubi figuram oris uidisset in amne quodam, offensam tibias abieciisse, quamuis ars deformitatis solatium, habet aptam modulationem. Ac Marfyas, ut uidetur, capistrum quodam ac folliculis ori circumpositis per uim flatus stridorem cohibebat & uultus deformitatem corrigebat, atque inæqualitatem celabat:

Auro fulgenti hirsutum caput undique cinxit,

Ac tenerum loris os à ceruice retinctis.

E diuerso, ira inflans ac distendens indecore uultum, foediorum etiam uocem emittit & insuauiorum,

Fides mouendo non mouendas mentium.

Mare quidem cum uentis turbatum, algam & fucum reijcit, aiunt purgari. Verum iræ animo exastuante & inuerso, sermones reijcit impudicos, amarulentos ac scurriles, quibus primum ipsos loquentes conspurcat, oppletque infamia, quippe qui talia semper quidem in sese contineant, hisque sordibus abundant, ceterum per iram quod latebat aperiant. Unde fit ut pro leuissima re, uidelicet oratione, grauissimas (ut ait Plato) dent poenas, dum pro hostibus ac maledicis, & improbis habentur. Hæc itaque dum considero & obseruo, fit ut placide reponam apud me, semperque habeam in memoria, quod in febris quidem bonum est, sed melius in ira, linguam teneram ac leuem habere. Nam lingua febricitantium, si minus affecta sit secundum naturam, malæ quidem rei signum est, causa nequaquam. At irascentium lingua posteaquam facta est aspera sordidaque, ac diffluens in sermones absurdos, emittit ferocem, & contumeliosum sermonem immedicabilis inimicitiae parentem, ac latentis maleuolentiae proditorem. Neque enim indiluta uini potatio refundit quicquam tam petulans ac molestum, quam ira. Atque illa quidem risui & lusui curæ sunt, hæc uero bilis sunt temperata. Ac in comotationibus quidem qui silet, molestus grauisque est familiaribus, ceterum in ira nihil decentius est quiete, quam si non repente adesse possit, in pectore custodire linguam frustra latrantem. Iam non hæc tantum reputare licet ei qui attenderit quomodo sint affecti, quos ira corripuit, uerum aliam etiam iram perspicere naturam. Videlicet quam non generosa res sit, neque uirilis, nec prudentiam obtinens, nec animi celsitudinem. Tamen uulgi hominum, quoniam ira turbas ciet, putat esse agilitatem, & quod minax est, credit esse fiduciam, & quod intracabilis est, opinatur esse fortitudinem. Nonnulli etiam crudelitatem interpretantur esse dexteritatem ad res grandes gerendas, & implacabilitatem, putant esse constantiam, denique morositatem, difficultatemque faciunt odium uitiorum, idque non recte. Nam ipsa facta, ipsæ commotiones, ipsi habitus multam arguunt humilitatem atque imbecillitatem, non solum ob id, quod pueros diuexant, quod in mulierculas exacerbantur, quod canes, equos, & mulos putant esse poenis afficiendos, quemadmodum Ctesiphon pancratiastes mulæ recalcitrans: uerum etiam in cædibus tyrannicis dum in amarulentia conspicitur illorum pusillanimitas, dumque

dumq; in eo quod agunt, perspicitur quid patiantur, res similis uidetur serpentum morſibus, qui poſtquam exarſerint, & circum circa dolorē excitarint, tum demum medici his quæ læſerunt adhibitis, exhauriunt inflammationem. Quemadmodum enim tumor accidit ex magna in carne plaga, ita in molliſſimis animis, ſi quis ſe præbeat dolori, hoc ipſo quo maior eſt imbecillitas, hoc maiorem elicit iracundiam. Atque hac de cauſa, mulieres iracundiores ſunt uiris, ægroti ſanis, ſenes ætate uigentibus, & infelices felicibus. Iracundiſſimus enim eſt auarus aduerſus diſpenſatorem, lurco aduerſus popinatorem, zelotypus aduerſus uxorem, glorioſus in maledicos. At longe ſauisſimi ſunt uiri, qui honores ambiunt in ciuitatibus, aut ſeditionem ſplendidam, ut ait Pindarus, moleſtiam. Sic ex eo quod maxime dolet, & ægrotat in animo, maxime ob imbecillitatem naſcitur ira, nequaquam neruis adſimilis animi, ſicut dixit quidam, ſed intentionibus & conuulſionibus in uindicandi impetu uehementius inſurgentiſ. Ita que malarum rerum exempla, ſpectaculum præbent, non iucundum, ſed utile duntaxat ac neceſſarium. Cæterū cum eos qui placide leniterq; ſeſe gerunt in ira, uel ſpectare uel audire exiſtimem eſſe pulcherrimum, incipio. contemneſte iſtos qui dicunt:

Læſo uiro, uir ſuſtinendus eſt tibi.

Item illud:

Impinge ceruici calcem, impinge & uſq; ad ſolum.

Aliaq; dicta ad ultionem iritantia, per quæ nonnulli iram ex conclauſ mulierum, in conclauſe uirorum transferunt, haud recte. Nam fortitudo in cæteris conſentiens ſociatq; iuſticia, mihi uidetur de ſola manſuetudine digladiari, ut quæ ipſam magis deceat. Siquidem non raro contingit, ut homines deteriores ſuperent meliores. Cæterū erigere trophæa in animo aduerſus iracundiam, qui cum difficile eſt conſligere, ut inquit Heracletus, quicquid enim uelis uita emitur, magnæ cuiuſdam eſt ac palmarie uirtutis, quippe quæ uere ceu neruos ac tendones habeat rationis iudiciū aduerſus animi cupiditates. Quas ob res ſemper ſtudeo colligere, ac legere, non ſolum iſta, quorundam philoſophorum, quos qui ſapiunt, affirmant carere bili, ſed regum potius ac tyrannorum dicta factaq;, uelut illud Antigoni, cui cum milites iuxta tentorium clam maledicerent, exiſtimantes eum non audire, baculo foras prolato: Papæ, inquit, non uos aliquo longius hinc digreſſi, male loque mini de nobis: Præterea cum Arcadion quidā Achiuſ nō deſineret maledicere Philippo, monitusq; ut fugeret ubicunq; locorum eſſent, qui nō noſſent Philippum, ubi poſt aliquo caſu rurſus eſſet uiſus in Macedonia, amici erāt autores ut puniretur, nec enim oportere negligi tantam petulantiam, Philippus autē cum occuriſſet homini humaniter cum eo colloquutus, mox etiam xenijs ac donis ad eum miſiſ, poſtea iuſſit eos percontari, quomodo iam de ſe loqueretur apud Græcos. Cunctis autē teſtificantibus, eum hominem iam mirum Philippi laudatorē eſſe factum, ego igitur, inquit, melior medicus quam uos. In olympijs autem cum conuiicia iacerentur in ipſum, ac nonnulli dicerent, Græcos dignos eſſe ſupplicio, qui beneficijs affectū à Philippo, male de ipſo loquerentur, quid igitur, inquit, facerent, ſi illos læderē: Egregia uero ſunt, quæ Piſiſtratus fecit erga Thraſybulum, quæq; Porſena erga Mutium, quæq; Magas erga Philemonē: qui cum à poeta publice taxatus eſſet in theatro hiſce uerſibus:

En rege ab ipſo literæ adſunt tibi Maga,

Sed tu miſelle literarum ignarus es:

& præ tempeſtate in Parætonium portum delatum cepiſſet, ſatelliti mandauit, ut nudo enſe ceruicem duntaxat attingeret, moxq; comiter abiret. Deinde miſiſ talis ac pila, tanquam puerulo, qui non ſaperet, dimiſit. Ptolemæus uero Grammatici irridens ignorantiam, rogabat quis fuiſſet pater Pelei. At ille: Dicā inquit, ſi tu prius dixeris quis fuerit Lagi pater. Hoc dicto, tetigit regis ignobilitatem, cunctiq; indigne ferebant, uelut intolerabile conuicium. Hic Ptolemæus, ſi regium, inquit, non eſt ferre dicteria, nec illud regium eſt, dicterijs quenquam laceſſere. Alexander uero amarulentior ſolito fuit, in his quæ geſſit aduerſus Calliſthenem & Clitum. Quare etiam Porus captus cū hortaretur eum, ut ſe regaliter tractaret, ac rege percōtante, nunquid præterea? In hac uoce, inquit, regaliter inſunt omnia. Quapropter deorum regē, Milichion, hoc eſt, placidū, Athenienſes uero, niſ fallor, Mēmacien appellant, à benefaciendī promptitudine. Cæterum punire ad furias & dæmonia pertinet, minime uero diuinum eſt aut olympium. Itaque ſicut de Phi-

*Idem paulo a
liter refer-
tur in Apoph-
thegmatibus*

lippo qui Olynthum subuerterat, dixit quidam: At talem ciuitatem non posset condere, ita dicendum est de ira: Subuertere quidem perdere ac diruere potes, erigere uero ac seruare, parcere & tolerare, mansuetudinis est & clementiæ, & moderationis, hoc est, Camilli est, Metelli est, & Aristidis ac Socratis. Cæterum infligere dentem ac mordere, formicarum est & murum. Quin insuper cum simul & ad uindictam respicio, ulciscendæ rationem quæ per iram geritur, comperio plerumque irritam, ut quæ morsu labiorum, stridoribus dentium, inanibus incurtionibus, conuicijs præter dementes minas nihil habentibus, consumitur. Deinde fit, quod in cursu pueri solent facere, qui quoniã sibi temperare non ualent, ridicule cadunt priusquam perueniant ad metam ad quam festinabãt. Vnde non male Rhodius ille, aduersus ministrum Imperatoris Romani, uociferantem ac ferocientem: Non curo, inquit, quid tu dicas, sed quid ille taceat. Idem & Sophocles, cum Neoptolemum & Eurypylum armasset:

Torsere, inquit, tela sine conuicijs

Armorum in orbem æreorum.

Nam nonnulli quidem barbari ferrum ueneno tingunt, Cæterum fortitudo non eget ira, siquidem à ratione tincta est. Porro quod furore & ira corruptum est, facile frangitur, estque putre. Proinde Lacedæmonij, pugnaturis iram adimunt concentu tibiarum, ac musis rem diuinam faciunt antequam ineant prælium, quo uidelicet ratio permaneat in illis. Et cum hostem uerterint in fugam, non eum persequuntur, sed reprimunt iram, quippe quæ facile reuocari possit, non aliter quàm moderatæ mensuræ gladioli. Contra, ira innumeros sustulit ante uindictam, ueluti Cyrum ac Pelopidem Thebanum. Agathocles uero cum conuicijs incessetur ab his quorum ciuitatem obsidebat, placide ferebat, cumque dixisset quidam: Figule, unde perfolues hospitibus mercedem? Ille arridens, fristam, inquit, excidero. In Antigonom autem quidam è muro dicteria iaciebant, quod esset deformis: Attamen, inquit, uidebar mihi formosus esse. Verum ubi cepisset ciuitatem, uendidit irrisores, testatus sese cum dominis illorum loquuturum, si rursus in ipsum iacerent conuicia. Quin & uenatores & oratores uideo uehementer labi præ ira. Aristoteles refert Satyri amicos cum litem haberent, aures illius obturasse cera, ne cum ab aduersarijs conuicijs afficeretur, propter iram causæ cognitio turbaretur. Quin nobis ipsis quoque frequenter accidit, ut ulcisci non queamus seruum qui deliquit. Aufugiunt enim, minis ac dictis territi. Itaque quod nutrices dicere solent pueris, ne plora, & accipies, hoc non inutiliter dicitur ire: Ne festina, ne clama, ne urge, atque ita citius quæ uis fient, ac melius. Etenim pater ubi uidet filium tantem ferro secare quippiã, aut findere, ipse arrepto ferro facit. Itaque qui iræ interceptus è manibus ultionem, ipse tuto nulloque detrimento, atque etiam cum utilitate, punit cõmeritum, non seipsum uice illius, quem ulcisci uolebat, id quod non raro facit ira. Cæterum cum omnes animi cupiditates egeant assuetudine, ueluti domitricæ, quæ exercitatione superet impetum rationi rebellem & intractabilem, non alibi maius est certamen heris inter famulos, quàm aduersus iram. Neque enim aduersus hos oboritur, neque inuidia, neque metus ullus, neque ambitio. Sed iræ etiam assiduæ, quæ multas pariunt offensas & errores, ob faciendū quod uelis licentiam, uelut in lubrico loco subuertētes animū, nemine obsistente aut prohibente. Nec enim fieri potest, ut in eo affectu nihil peccans, cohibeat rebelles animi motus, nisi quis multam illam quod uelit faciendæ licentiam, multa lenitate circumsepserit, ac nisi multas uoces tolerauerit uxoris & amicorum incusantium lenitatem & socordiam, quibus potissimum exacerbabat & ipse aduersus famulos, ueluti quos corrumperē non castigando. Tandem uero cognoui quod primū quidem præstaret illos reddere deteriores tolerantia, quàm si quis amarulentia & ira deprauet seipsum, dum corrigere uult alios. Deinde cum uiderē multos, hoc ipso quod non punirentur, sæpenumero uereri malos esse, quodque his mutandorum morū initium, magis esset ignoscencia quàm ultio: atque adeo per Iouē, conspicerem eos ad nutū, sine responsatione promptiusque seruire quibusdam, quàm alijs cum plagis ac flagellis, persuasus sum, rationē magis herilem esse & principatui gerendo accommodam, quàm iram. Non enim sicut poeta dixit: Vbi enim est timor, & pudor hic est, sed contra, pudescitibus innascitur timor, modestum reddens. Cæterum assidua uerberatio, non admissis precibus aut excusatione, nequaquam hoc efficit in seruis ut poeniteat peccasse, sed ut prospiciant, ne sentiantur peccare. Tertio, semper memor, ac mecum reputas & illud

& illud quod nec is qui nos docuit iaculari, prohibuit ne mitteremus sagittam, sed ne ab-
erremus a scopo: ita nec obstat quo minus sumas poenas, si quis doceat id facere tempe-
stiuer, moderate, utiliter, & quoadmodum decet: conor iram subducere maxime, non
denegans ijs qui puniuntur pro se respondendi facultatem, sed audiendo quid adferant.
Nam cum ipsum tempus gignit in perturbatione, quo sese occupet, & inducit cunctatio-
nem remittentem impetum irae, tum iudicium inuenit modum aptum ac decentem poe-
nae magnitudinem. Adhuc non relinquitur ei de quo poena sumitur occasio reluctandi ad-
uersus correctionem, si non per iracundiam, sed reuictus puniatur, nec iam est id quod est
turpissimum, ut famulus uideatur iustiora loqui, quam dominus. Proinde quemadmodum
Phocion post Alexandri mortem, non sine Athenienses ante tempus commoueri, nec fac-
ile credere rumori: Si hodie, inquit, uiri Athenienses Alexander mortuus est, & cras & per-
endie erit mortuus: Sic nimirum oportet hominem per iram ad uindictam properantem si-
bi ipsi suggerere, si hic hodie peccauit, & cras & perendie uerum fuerit eum peccasse, ne-
que quicquam erit periculi, si paulo serius det poenas, sed si praepropere punitus, semper
uidebitur non peccasse, quod iam frequenter accidit. Quis enim nostrum usque adeo mo-
rosus ac seuius est, ut puniat ac flagris cadat seruum, quod ante quinque aut decem dies ad-
usserit obsonium, aut mensam subuerterit, aut tardius auscultauerit. Atqui haec sunt, ob-
que protinus ut acciderunt ac reces admissa sunt, turbamur, exacerbamur, & implacabiles
sumus. quoadmodum enim per nebulam corpora, ita per iram maiora uidentur commissa
quam sunt. Quapropter oportet ilico horum hisque similium praceptorum reminisci, deinde
cum liberi ab affectu suspecti esse desierimus, si purae rationi sibi que constanti uidebitur
admissum scelus, animaduertere, nec tum dissimulare nec ultionem omittere eorum, ue-
lut cibum dimittunt hi, quos edendi destituit appetentia. Neque enim perinde culpandum
est praesente ira punire, quam ubi se remisit non punire, sed remissum ac dissolutum fieri, ut
idem accidat nobis quod solet pigris nautis, qui dum est tranquillitas commorantur in por-
tu, deinde periclitantur uento uelificantes. Nam nos quoque neglecta rationis mansuetudi-
ne ac mollitudine in puniendo, properamus id facere adueniente ira, ceu flatu periculoso.
Ac cibo quidem secundum naturam utitur qui esurit, ultione uero tum recte quis utitur,
cum eam nec sitit, nec esurit, nec iam opus habet ira ad puniendum uelut obsonio ad eden-
dum: quin potius cum longissime coeperit abesse ab appetitu uindictae, necessario ratio-
nem ac prudentiam admouens. Neque enim quoadmodum refert Aristoteles, suo tempore
apud Tyrrhenos ad tibiā seruos cadi solitos, sic oportet ad uoluptatem, poenae ceu rei iu-
cundae appetitu satiari gaudereque, rursus ubi punieris, poenitentia cruciari. Quorum illud
ferinum est, hoc muliebre, sed absque dolore simul & uoluptate, eo tempore quo uiget ra-
tio poenas sumere, nulla irae relicta occasione. Haec itaque fortasse non uidetur irae medicina,
sed depulsio potius & cautio, ne quid peccetur eorum quae solent per iram committi. Quanquam
& splenis tumor solet simul accidere cum febre. Ceterum is ubi resederit, febrim adleuiat
sicut inquit Hieronymus. Porro ubi mecum recolo quibus modis nascatur ira, uideo ali-
os alijs de causis in eam incidere, quibus omnibus probabiliter haec accidit opinio, ut se
contemni negligique credant. Quapropter his qui se defendunt, quasi iure irascantur, sic o-
portet succurrere, ut quod admissum est, quam longissime remoueamus a suspitione con-
temptus & contumaciae, transferentes ad opinionem dementiae, necessitatis, morbi, aut
infelicitatis, quemadmodum fecit Sophocles:

Neque mens enim o rex, quamlibet urgens, manet

Fortuna quibus est tristis, imò his excidit.

Ita fecit & Agamemnon, qui Briseidis ablationem in Aten reiecit. Nihilominus mox cu-
pit satisfacere, ac Donare ingentia dona.

Nam rogare, non est contemnenti. Et qui laesit, dum se praebet humilem, amouit contem-
ptus suspicionem. Verum haec non oportet expectare eum qui ira correptus est, sed illud
potius Diogenis: Hi te derident o Diogenes. Ego uero, inquit, non derideor, sibi ipsi assu-
mere, nec existimare se contemni, sed illum magis contemnere, ut qui per imbecillitatem,
aut errorem, aut praecipitantiam, aut incogitantiam, aut ob seruire ingenium, aut ob senium
aut iuuentutem delinquit. Famulis autem & amicis modis omnibus talia sunt remittenda,
non enim quasi non possimus ulcisci, aut quasi frustra sumus molituri uindictam, negligi-

mur in his: uerum ob humanitatem aut beneuolentiam, illi negligunt nos ut placabiles, ut amantes. Nunc uero non tantum aduersus uxorem, seruos & amicos quasi contemnamur ab illis, exasperamur, sed & in caupones, in nautas, in muliones, in ebrios frequenter ob iracundiam irruimus, dum nos putamus ab his contemni. Quin etiā & canibus latrantibus, & asinis in nos impingentibus indignamur. Quemadmodum fecit ille, qui cum uerberare uellet agasonem, atq; ille clamaret: Atheniensis sum. At qui tu, inquit asino loquēs, Atheniensis non es, eumq; uerberauit, multasq; plagas inflixit. Attamen huiusmodi perpetuas ac frequentes iras, quæ paulatim in animis colliguntur, potissimum gignunt in nobis, amor nostri, morositas, cum delicijs ac mollitie coniuncta, non aliter q̄ examen apum aut uestiparum. Proinde ad mansuetudinem nullum maius uitaticum, quàm facilitas ac simplicitas morum, erga famulos, uxorem & amicos, uidelicet si possimus rebus presentibus esse contenti, nec egere multis ac superfluis.

At qui nec asis, qui nec elixis nimis,
Nec plus minusue, nec cibus gaudet modo
Medio apparatis, sic ut apposita approbet,
Sed nix nisi adsit, non bibit, nec è foro
Panem edit, eq; uasculis frugalibus
Testaceis ue, haud attigit piscem, neq;
Lecto incumbat stratis ue nisi tumentibus
Non aliter ac mare, fundo ab imo concitum:

Sed uirgis ac uerberibus mensæ ministros cogit accelerare, non sine cursu, clamore ac furore, perinde quasi non cibum adferant, sed ulcerum cataplasmata: is debili iurgio satq; æquerule diætæ inseruiens non sentit se ex multis offensis, uelut à perpetua tussi, ulcerosa ac distillatoria affectionem circa iræ sedem effecisse. Itaque consuefaciendum est corpori, ut per frugalitatem facilitatq; discat sibi sufficere (etenim qui pauca requirit, non frustratur multis) ut quæ nihil tumultus mouēs cibi gratia, silentio utatur his quæ forte contigerunt, ut ne multis de causis irascētes & indignantes, ingurgitemus nos obsonio insuauissimo, tum nobis, tum amicis, uidelicet iræ.

Hac cœna haud possit contingere tristior ulla,

Dum famuli uerberantur, uxor conuicijs afficitur, propter cibum adustum, aut fumum, aut salis defectum, aut panē sicciorē. Arcesilaus uero, cum hospites quosdam unā cum amicis acciperet conuiuio, apposita est cœna, sed deerat panis, nimirum famulis oblitis emere, quo quidē in casu, quis nostrum nō rupisset parietes clamore? At ille ridens: Quàm inquit, res est apta cōuiuijs apparandis esse sapientem. Socrates uero, cum è palæstra redeuntē Euthydemū casu duxisset ad conuiuū, Xanthippe cū irata surrexisset dixissetq; conuicia, tandem etiā mensam subuertit. Euthydemus autē surgens abire cœpit, dolore affectus. Tum Socrates: At domi tuæ nuper, inquit, nōne accidit, ut gallina quædam subuolans idem hoc efficeret? Nos tamen non indignabamur. Oportet enim cum comitate, risu, ac beneuolentia amicos accipere, nō adducentes supercilium, nec horrorem ac tremorem incutientes ministris. Consuefaciendum est autē, ut faciliter assuecamus et uasculis quibuslibet, nec hoc magis utamur q̄ illo. Quemadmodum nōnulli poculo quopiam è multis sibi delecto, sicuti narrant Mariū adamasse poculi genus, quod cantharum uocant, nequa q̄ biberent ex alio. Similiter affecti sunt erga lecythos ac strigiles, ex omnibus unā adamantes. Deinde si quod istorum comminutum fuerit, aut perierit, grauiter ferunt, ac pœnas sumunt. Proinde qui ad iram propensus est, huic abstinēdum est à raris ac insignibus, uelut à poculis, sigillis, ac lapidibus preciosis: propterea quod si pereāt, magis turbantur, quàm, ob ea quæ paratu facilia sunt & uulgaria. Itaq; cum Nero aulēum quoddam apparasset, magnificum spectaculum, tum pulchritudine, tum precio: Declarasti, inquit Seneca, te esse pauperē. Nam si hoc amiseris, non possis alterum parare simile. Et sanē euenit ut naue dimerfa, periret aulēum. At Nero reminiscens Senecæ, moderatius tulit. Ceterum facilitas in rebus utendis, etiā erga famulos reddit hominem facilem ac mansuetum. Quod si tales reddit erga famulos, haud dubium est, quin multo magis erga amicos, & erga illos, in quos gerimus imperium. Videmus autem et seruos nuper emptos de eo à quo empti sunt percontantes, non an sit superstitiosus, non an inuidus, uerum an iracundus.

Atq; in

Atq; in uniuersum si adsit iracundia, uidemus, neq; uiros posse ferre uxorum pudicitiam, nec uxores uiroꝝ amorem, nec amicos mutuam inter se consuetudinem, adeo ut neq; coniugium, neq; amicitia tolerari possit si adsit iracundia. Contra, si non adsit, etiam ebrietas res est toleratu facilis. Nam ipsa Bacchi ferula satis est ad castigandum ebrium, nisi addita iracundia uinum indilutum, pro lyæo & chorio, quæ eius dei cognomina sunt à soluendis curis, choreisq; ducendis imposita, reddat, Omeſten ac Mænolen, quæ crudelitatis & insanie sunt cognomina. Atq; insanie quidem si sola sit, medetur Anticyra, quod si mixta fuerit iræ, tragœdias ac fabulas excitat. Cæterum nec inter ludendum ac iocos oportet iræ dare locum, propterea quod inimicitiam asciscat beneuolentiæ: nec in colloquijs ac disputationibus, eo quod ex cognoscendi studio gignit contentionem, nec in iudicando, nam uolentiam addit autoritati: nec in docendo, desperationē enim adfert, ac studiorum odium: nec in rebus prosperis, eo quod auget inuidiam: nec in aduersis, aufert enim misericordiam, quoties se præbent difficiles ac præfractos his qui simul dolent. Sic Priamus:

Obiurgatores procul hinc, procul ite moleſti.

Num uobis deest luctus, ut huc me curaturi Veneritis?

Contra, morum facilitas, alijs opitulatur, alia uero componit, alia condulcat. Vincit autem mansuetudine & iram & omnem morum difficultatem, quemadmodum de Euclide narrat, cui cum frater ob diffidiū dixisset, peream ni te fuero ultus. At ego, inquit, peream ni tibi perſuaſero. Hoc dicto, mox uertit in diuerſum fratris animū. Polemon item, cum in hunc quidam diceret conuicia, homo qui gemmis delectabatur, & in ſigilla præcioſa inſaniebat, nihil quidem respondit, uerum in unum quoddam ſigillum erat intentus, eiusq; naturam explorabat. Id ubi ſenſit homo, Non ſic, inquit, Polemon, ſed ad lucem contem-
plare, & uidebitur multo melius. Ariſtippo poſtea q; ipſi cum Aſchine nescio quid tre in-
cidisset, & quidam illi diceret: O Ariſtippe, ubi nunc amicitia ueſtra? Dormit, inquit, ſed
tam ego excitabo. Adijt q; Aſchiniem: Adeone, inquit, tibi uideor modis omnibus infe-
lix & inſanabilis, ut ne moneri quidem merear abs te? At Aſchines: Non mirum, inquit,
ſi cum in omnibus me præcellas natura, hic quoq; prior uideris, quid eſſet factio opus.

Etenim ferocem non modo mulier caprum

Verum & puellus ſcalpitans tenera manu

Fleſcit facilius quàm paleſtes quilibet.

Nos uero beſtias feras tucuramus, ac luporum catulos manſuefacimus, etiam leonum ca-
tulos in ulnis circumferentes, ac poſt hæc & filios & amicos & familiares per iracundiam
eiſcimus, in ſeruos autem ac ciues, iram uelut feram immittimus, morbum noſtrum hoc
prætextu extenuantes, quaſi uitioꝝ odio cōmoueamur, non recte, ſed ita nimirū, quem-
admodum & in cæteris animi morbis, dum aliū appellamus prouidentiam, aliū inge-
nuitatē, aliū pietatem, à nullo liberari poſſumus. Et ſane quẽadmodū dixit Zenon, ſper-
ma mixturam ac temperaturā eſſe, ex omnibus animæ uiribus reuulſum, ita uidetur & ira
ſemen quoddam eſſe, ex omnibus animi perturbationibus cōmixtum, ſiquidem & à do-
lore, & à uoluptate & à ferocia decerpta eſt. Tum ab inuidia quidem hoc habet, quod ma-
lis gaudet alienis. Cæterum homicidio deterior eſt. Nam illud conatur ira, non ne quid
ipſa patiatur mali, ſed ut male habeat, modo funditus perdat aliū. Habet autē & ex con-
cupiſcentia ſibi quod eſt inſuauiffimum, innatum. Siquidem libido adeſt alterum afficien-
di moleſtia. Itaq; cum luxurioſorum ædes adimus, tibicinā audimus mane canentem, ac-
lutum, ut quidam dixit, uini fragmentaq; coronarum, ac famulos uidemus in foribus cra-
pula grauatos. At iracundorum ac difficilium hominum indicia, uidebis in uultibus fa-
mulorum, & in cicatricibus, & in compedibus:

At cantor unus in ædibus aſperi uiri

Nunquam deſt ploratus,

dum flagris cēduntur œconomi, dum torquentur ancillæ, ut qui uident has iræ moleſtias
in ipſis concupiſcentijs ac uoluptatibus, commiſereantur. Verum enim uero quibus acci-
dit, ut uere ob uitioꝝ odium frequenter ira corripiantur, hos oportet iræ nimietatem
& intemperantiā detrahère, ſimulq; credendi facilitatem, ſi quid deſertur de his quibus
cum habent conſuetudinem. Siquidem hæc cauſa potiſſimum exaggerat iram, cū is qui
pro bono habitus eſt, apparet improbus, & qui uiſus eſt amare, incidit in diffidium ac re-

prehensionem. Porro mōres meos profecto nosti, quanto impetu rāpiantur ad beneuolendum ac fidendum hominibus. Itaq; quod usu uenit his, qui per uacuum eunt, ubi magis innitor amori, sibi pecco magis, lapsusq; moleste fero. Atq; hanc quidem ad amandum immodicam propensionē mihi penitus insitam, nondum sanē possim eximere. Caterum aduersus credendi facilitatem fortassis utar freno, uidelicet Platonis cautione. Ait enim Heliconem mathematicum sic se laudare tanq; hominem animal natura mutabile. Et, metuere se, ne qui in ciuitate recte fuerint educati, cum sint homines & ab hominibus progenerati, declarent alicubi naturæ imbecillitatem. At quomodo ait Sophocles:

Pleraq; furum turpitudine, nil quidem

Est aliud, ac mortalium deprehensio.

uidetur nos supra modum incessere ac deſcendere. Attamen hæc iudicandi de nobis morositas, & ad accusandum immodica propensio, nos reddit modestiores in ira. Etenim quod subito ac præter expectationem accidit, reddit attonitos. Caterum oportet, ut alicubi dixit etiam Panætius, uti Anaxagoræ exemplo, & quemadmodum ille in filij morte dixit: Sciebam me genuisse mortalem, hoc unumquēq; nostrum subijcere his qui nos peccatis ad iram prouocant: sciebam me non emisse seruum sapientem: sciebam me non parasse amicum affectibus uacuum: sciebam, quod uxorem duxissem mulierem. Quod si quis illud Platonis semper assonans alienis peccatis, nuncubi & ego talis? rationē ab externis referat intro, & alienorum erratorū inculpationi interſerat cautionem, non admodum exacerbitur aliena peccata, considerans sibi ipsi multa opus esse ueniā. Nunc unusquisq; nostrum dum irascitur ac punit, Aristidis Catonisq; uoces infert: ne furator, ne mentitor. Quare cessatores? Deniq; quod est omnium turpissimum, irascentes increpamus iracunde, quæq; per iram commissa sunt, per iram castigamus, non quidem ut medici solent, qui Amaram amaro pharmaco bilem eluunt: sed exacerbantes potius & exasperantes. Itaque cum hæc mecum reputo, simul conor etiā aliquid detrahere curiositati. Nam omnia exacte obseruare ac deprehendere, & quicquid gerit famulus in medium adducere, quicquid agit amicus, quicquid exercet filius, quicquid clanculum garrit uxor, multū adſect irarum & frequentium & quotidianarum, quarum caput est, morum difficultas ac morositas. Deus igitur, quemadmodum dixit Euripides, quæ sunt immodica attingit,

Curanda uero parua fortunæ ſinit,

Ego uero non arbitror quicquam esse committendum fortunæ, neq; negligēdam tamē ei qui sapit, sed concedenda, alia quidem uxori, alia uero famulis, alia amicis ueluti principibus, principum præfectis quibusdam, rationalibus & gubernatoribus, sic ut ipse per rationem tractet ea, quæ potissimum ad rem pertinent, quæq; sunt momenti maximi. Etenim quemadmodum minutæ literæ uisum, ita pusilla negocia, quoniam magis reddunt intentos, pungunt & cōmouent iram, malam hinc consuetudinem sibi contrahentem ad maiora. Super omnia uero illud Empedoclis magnum quiddā & diuinum existimabam, ieiunium esse à malicia. Laudabam interim & illas non inuentustas, nec abhorrentes à studio sapientiæ actas in precibus consuetudines, annum à re Venerea uinoq; pueros uiuere, colentes interim deum temperantia, aut rursus à mentiendo certū tempus abstinere, nos ipsos interim obseruātes, ut uera loquamur, tum in ludicris, tum in serijs rebus omnibus. Deinde hisce rebus instruebam animum meum, ut qui non minus amet pietatem, q̃ philosophiam, ut primum paucos dies sacros sine irascendo transigerem, uelut absq; temulentia uino q̃, non aliter q̃ si celebrassem Nephalia aut Melisponda, in quibus uinum attingere aut luxui indulgere fas nō est, deinde idem faciebā mensem unum aut duos, paulatim meipsum periculū faciēns. Sic tempore proficiebā ad ulteriorem malorum tolerantiam diligenter attendens & cōseruans meipsum, cū uerbis bene ominātibus, placidum iræq; uacuum, purum & à dictis improbis & à factis absurdis, & à cupiditate, quæ ob uoluptatem exiguam, & inuentustam, tum turbas ingētes, tum pœnitentiam turpissimam adduceret. Vnde, ut opinor, etiā deo aliqua ex parte adiuuante, ipsa experientia declarauit illud esse uere iudicatum, quod placabilitas hæc & mansuetudo & humanitas nulli familiarium perinde grata est, nulli tam amica, nec tam molestia carens, quā ipsis quibus hæc adſunt.

EIVSDEM DE CVRIOSITATE

EODEM INTERPRETE

P T I M V M fortasse fuerat prorsus fugere domum haud quaquam perflabilem, aut tenebrosam, aut frigori uētisq; obnoxiam, aut alioqui morbidam. Ceterum si quis ob assuetudinem loco delectetur, licet uel translato lumine, uel alio transpositis scalaris, uel ostijs alibi apertis, alibi rursus occlusis, illustriorem, magisq; perflabilem, ac salubriorem reddere. Ac nonnulli ciuitatibus huiusmodi rerū transmutatione profuerūt. Quem admodum & meam patriam spectantem ad zephyrum uentum, ac solem tendentem ad occasum à Parnaso accipientē, ferunt ad exortū fuisse uersam à Chærone. Empedocles autem phycus montis cuiusdam profundum inter rupes hiatus, grauem, ac morbiferum, eo quod notum uentū efflaret in uicinos campos, obstruxit, atq; ita uisus est pestilentiam e regione depulisse. Itaq; si quæ sunt cupiditates pestiferae, noxiaq; tempestatem ac tenebras inuehentes animo, optimū quidem fuerit eas expellere, atq; ad solum usq; demoliri, quo nobis ipsis paremus aerem apertū, lucem ac spiritum purum. Quod si minus poterimus, certe illud adnitendū erit, ut quibuscūq; modis licebit, translatis & inuersis quæ nos offendunt, reddamus ea nobis aptiora cōmodioraq;. Velut ecce protinus curiositas: Studium est quoddā cognoscendi mala aliena, morbus qui neq; ab inuidentiā purus esse uidetur, nec ab improbitate. Cur o homo inuidētissime, in alienis malis perspicaces habes oculos, in tuis cæcutis? Inuerte cognoscendi studiū, & istam curiositatem, ab externis transfer ad ea quæ sunt intra te. Si cordi est aggredi malorum historiam, habes altissimū domi quod agas.

Quanta Isthmum circum defertur copia aquarum,

Aut quercum circum quantum stratum est foliorum:

tantam reperies multitudinem errorum in uita tua, malarumq; cupiditatum in animo, nec minus negligentia in his quæ fuerat officij præstare. Etenim quemadmodum scribit Xenophon, dispensatoribus rerū domesticarum seorsum esse repositā suppellectilē quæ pertinet ad sacra, seorsum quæ ad cōuiuia, rursus alibi reposita, quæ pertinet ad agriculturam, alibi quæ ad bellū: itidem tibi digesta sunt mala, partim quæ proficiunt ab inuidia, partim quæ à zelotypia, partim ab ignauia, partim à parsimonia. Hæc recenseto, hæc recognosce, fenestras unde prospectus in uicinos aditusq; curiositatis obturato. Ceterū alias aperito uias, quæ ducunt in uirorū conclaue quod tibi domi est, in cōclaue muliebri, in loca in quibus uersantur famuli. Illic habet istud percōtandī studiū, & curiositas, negocium nec inutile, nec improbum, uerum utile ac salutiferum: cum sibi quisq; sic loquitur:

Quo lapsus, quid feci: quod mihi munus omissum est?

Nunc uero, sicut fabulæ narrant, Lamiam domi quidem degere cecam, oculos habentem in uasculo quodam repositos, uerum ubi prodit foras reponere, ac tum oculatam esse: ita quisq; nostrum foris & in rebus aliorum ob maleuolentiam, sibi curiositatem uelut oculum imponit. In nostris autem ipsorum erratis ac malis frequenter labimur præ ignorantia, ad hæc nec oculos habentes, nec lucem. Quapropter homo curiosus, hostibus utilior est quàm sibi. Siquidem illorum mala cōarguit, profertq;, commonstrans illis quid sit cauendum, quid ue corrigendum. Porro pleraq; quæ domi geruntur, non animaduertit, ut delictet attonitus studio negociorum alienorum. Proinde Vlysses ne cum matre quidem prius colloqui uoluit, q̃ ex uate percontatus esset ea, quorū gratia descenderat ad inferos. Ea cum audisset, tum demum & ad matrem sese uertit, & alias mulieres percontatus est, quæ nam esset Tyro, & quæ formosa Chloris, & quam ob rem mortua sit Epicastra,

Dum tristem laquei nodum trabe necit ab alta.

Nos uero mire securi ignariq; eorū quæ ad nos ipsos pertinet, aliorū genus inquirimus, ut delictet quod auus uicini fuerit Syrus, auia uero Thræssa. Ille uero debet talenta tria, nec usuram persoluit. Quin & huiusmodi disquirimus, unde illius uxor redijt domū, quid hic & ille soli in angulo collocuti sunt. At Socrates obambulabat ambigēs, quid Pythagoras dictis suis persuadere uoluerit. Et Aristippus in Olympijs cum Ischomacho congressus interrogabat, cui Socrates disputans sic afficiat adolescentes, quumq; pusilla quædam

f 4 dictorum

dictorum illius semina & exempla cepisset, sic fuit commotus, ut corpore concideret, fieretq; modis omnibus pallidus & macilentus, donec nauigasset Athenas sitibundus & incensus, haussissetq; de fonte, simulq; & uirum & huius sermones ac philosophiam didicisset, cuius hæc erat summa: Vt quisq; norit sua ipsius mala, quo uidelicet ab his liberetur. Atqui nonnulli propriam uitam uelut inamœnissimum spectaculum nō sustinent intueri, neq; rationē ueluti lucem, ad sese reflectere, ac circumducere. Verum animus omni genere maiorū scatens, horrens ac metuens quæ sunt intus, exilit foras, uagaturq; circa aliena, nutriens ac saginans animi uitiū. Etenim quemadmodum gallina in ædibus frequenter, cum cibus sit appositus, subit angulum, ibiq; scalpens terram,

Sicubi, ut in fimo, uel granum appareat unum:

Itidem qui curiositatis uitio laborant, prætermittis interim sermonibus institutis, ac narrationibus, alijsq; quæ nullus uetat percontari, nec quisquam moleste fert, si quis interroget, occulta secretaq; mala totius domus efferūt. Atqui scitum est illud, quod Aegyptius respondit interroganti, quid ferret obuelatum: Ideo, inquit, obuelatum est. Tu uero cur curiose uestigas quod occultum est? Si nihil esset mali, non fuisset occultatum. Et sanè in alienas ædes, non est mos ingredi quenquam, nisi prius pulsarit fores, quanquam nunc adhibentur ianitores, olim mallei circuli ue peniles, illi si foribus, efficiebant ut sentiretur ingredi uolens, ne matrem familias alienus in opere deprehenderet, aut uirginem, aut uapulantem famulum, aut clamantes ancillas. Curiosus aut ad hæc ipsa clam subit, pudicæ domus, recteq; constitutæ, nequaquam libenter spectator futurus, etiam si quis uocet. Ea uero quorum causa, clauis, repagulum, ac uestibulum adhibentur, reteggit & effert in uulgus. Atqui uentorum hi nobis sunt molestissimi, sicut ait Ariston, qui nobis reuellunt pallia. Curiosus autem non pallia uicinorum, neq; tunicas, sed parietes detegit, fores referat, & ad teneram usq; uirginem, non aliter q̃ uentus penetrat irrepitq; per omnia, bacchana lia, choreas, ac pannychidas, quæ noctu celebrantur Dianæ, perscrutās & exquirens quod calumniatur. Ad hæc quemadmodum Cleonis, quem taxat uetus comœdia,

In Clupidis mens erat, in Aetolis manus:

sic hominis curiosi mens simul est in ædibus diuitum, in casis pauperum, in aulis regum, in thalamis nuper nuptarum, scrutans omnia omnium negocia, tum hospitum, tum præsidum, atq; id quidem haud citra periculum: sed perinde ac si quis gustet aconitum curiositatis uitio scire cupiens quale sit, priusq̃ sentiat tollitur e medio: sic qui potentiorum inquirunt mala, prius absumunt seipsos q̃ intelligant. Etenim qui solis radios, largos sanè atq; omnibus diffusos intueri nolunt, sed ipsum solis orbem impudenter obtinentur, ac lucem in semet auerti cogunt audaces, excacantur. Itaq; scite Philippides comœdiarum scriptor, cum rex Lysimachus ipsi dixisset: Quid e meis rebus tibi impartiar? Quiduis, inquit, o rex, modo ne quid arcanorum. Etenim quæ regum sunt, iucundissima pulcherrimaq; foris posita sunt, conuiuia, diuitiæ, solennes conuentus, munificentia. Verum si quid arcanum est, ne adeas ne ue moueas. Non celatur regis gaudium, cum res sunt prosperæ, neq; risus ludentis, neq; cum apparat aliquē humanitate seu beneficio prosequi. Quod occultatur formidabile est, triste, inamœnum, inaccessum, suppuratæ cuiusdam iracundiæ thesaurus, aut ultionis profunda in animo uersatio, aut zelotypia in uxore, aut suspicio quæpiam in filium, aut diffidentia erga amicum. Fuge nigram istam & condensantem se nubem. Senties tonare ac fulgurare simulatq; eruperit, quod nunc latet. Quanam igitur fugiendi ratio? Si cōtrahas & astringas, ut dixi, curiositatem, potissimum autem si mentem uerteris ad ea quæ magis profunt iuuatq; Curiose perquire quæ sunt in cœlo, quæ in terra, quæ in aere, quæ in mari. Vtrū paruarū rerū contēplatione delectaris, an magnarū? Si magnarū, circa solē curiosus esto, ubi occidat, & unde exoriatur. Quære cur luna uelut homo subinde mutetur, ubi tantū luminis absumpserit, unde rursus quod amisit reparauerit.

Vbi iam uideri desijt, qui fiat, ut

Primum noua ac uultu decora prodeat,

Sensim usq; ad orbis aucta plenitudinem.

Rursum ubi decorem enituit ad summum, statim

Senescat imminuta, donec nulla sit.

Atque hæc quidem sunt arcana naturæ, nec indignatur ea deprehendentibus. At
magna

magna contemnis. Curiosus igitur esto circa minora, qui fiat ut in his quæ terra producit, alia perpetuo floreat & uireant, omniq; tempore uernent, opes suas ostendantia, alia rursus nunc quidem sint illis similia, nunc rursus uelut homo negligens rei familiaris, qui semel omnes facultates profudit, nuda mendicq; relinquuntur. Deinde, quamobrem alia quidem fructus ædant proceros, alia angulosos, alia circulares aut rotundos. Fortassis eam ob causam non es harum rerum curiosus, quod in his nihil insit mali. Quod si omnia non necesse est curiositatem in malis, quemadmodum serpentem in letiferis syluis semper aliuersariq; ducamus illam ad historias, atq; illinc nobis congeramus copiam minime malignam, abundantiaq; malorum. Hic enim insunt ruina uirorum, profusiones facultatum, corruptiones uxorū, insidia famulorum, calumnia amicorū, apparatus ueneficiorum, inuidia, zelotypie, naufragia familiarum, electiones principum. Hisce temet expleto, his te oblectato, nemini molestiam aut dolorem allaturus eorum, quibus cum uiuis. Verum ut uidetur, curiositas non gaudet per antiquis & obsoletis malis, sed calidis ac recentibus, nouasq; tragœdias libenter spectat. Cum comicis autem & argumentis hilarioribus non admodum gaudet habere commercium. Proinde si quis de coniugio quoptam loquatur, aut de sacrificio, aut de deductione, indiligenter & oscitanter audit curiosus, atq; sibi plerq; iam ante audita esse iubetq; narrantem conferre sermonem in pauca, aut pratercurrere. Quod si quis assidens referre cœperit uiciatam uirginem, aut adulteratam uxorē, aut institutam litem, aut dissidium fratrum, hic neq; dormitat, neq; causatur deesse otium,

Quin alias quærit uoces, atq; admouet aures.

Atq; illud, heu ut magis in aures fertur mortaliū malum, quàm felicitas, uere dictū est de curiosis. Quemadmodum enim cucurbitulæ, quod in carne deterrimum est ad se trahunt, sic curiosorum aures deterrimos quosq; sermones attrahunt: &, ut melius dicam, sicut ciuitates habent portas quasdam nefastas sinistrique ominis, per quas educit supplicio capitis destinatos, sordesq; ac purgamenta eiciunt, nihil autem purum aut sacrum per eas uel ingreditur uel egreditur: ita per curiosorum aures, nihil probum aut uenustum transit, sed sermones de cædibus aditum inueniunt, atque ibi uersantur, impuras & impias fabulas secum deferentes.

Semper canens in ædibus manet meis Ploratus.

Hæc est curiosis musa ac siren unica, neq; quicquam est istis audire iucundius. Siquidem curiositas est libido audiendi secreta retrusaq;. Nullus autem occulit, si quid habet boni. Quandoquidem hic simulantur adesse bona etiam quæ non adsunt. Proinde curiosus, qui appetit cognoscere mala, obnoxius est morbo, gaudendi de malis aliorum, liuoris & inuidia fratri. Nam inuidia dolor est de bonis alienis. Cæterum epichazecacia, uoluptas est ex alienis malis concepta. Cæterum utrunq; nascitur ex affectu immani ferinoq; malicia. A deo uero molestum est unicuiq;, si quis ipsius mala retegat, ut multi moriantur citius, quàm ut medicis aliquid secretorum morborum uelint ostendere. Age si Herophilus aut Erasistratus, aut Aesculapius ipse quum inter homines esset, tenēs remedia & instrumenta iuxta domum astans, percontatus fuisset, num quis haberet fistulam iuxta posticum, aut num uxor cancrum in membro pudendo (quanquam huius artis curiositas salutifera est) attamen nemo, ni fallor, non abegisset percontatorem, qui non expectata necessitate inuocatus uenisset ad aliena mala cognoscenda. Atqui curiosi hæc eadem atque his etiā peiora disquirunt, idq; non ut sanent, sed tantū ut retegāt, unde non iniuria habentur inuisi. Nam & telonis indignamur grauiterq; ferimus, non cum decerpunt aliquid ex his quæ palam importantur, sed quoties inquirentes quæ sunt occulta, in alienis uasis ac sarcinis uersantur. Et tamen illis hoc permittit lex, & damno afficiuntur, ni fecerint. Contra, curiosi perdunt ac proijciunt sua ipsorum negocia, dum intenti sunt alienis. Neq; frequenter eunt rus, eo quod non ferant quietem ac silentium agrorum. Quod si quando sese post longum tempus eo contulerint, uicinorū uineas intuentur potius quàm suas, percontanturq; quot boues uicino perierint, aut quantum uini illi acuerit, citiq; recurrūt in urbem his expleti. Itaq; qui uerus est agricola, nec eum sermonē libenter recipit, qui sua sponte uenit ex urbe. Dicit enim: Itane mihi fodiens dicet, quibus conditionibus cōpositæ lites sint? Nam nunc harū rerum curiosus obambulat scelerosus iste. Cæterum curiosi, fugiunt rusticationem, uti rem quanpiam inanem, frigidam, neq; quicquā habentē Tragædiaz

gediæ, ad tribunalia, fora & portus se recipiunt. Nihil ne noui? Nam mane non eras in foro. Quid igitur, num tribus horis existimas immutatam esse ciuitatem? Et tamen si quis habeat tale quippiam quod narret, descendit ex equo, dataq; dextra, & exosculatus hominem, consistit auscultans. Quod si quis forte obuius dicat, nihil esse noui, tanquam offensus, quid ais, inquit? Non fuisti in foro? Non præteristi prætorium, nec incidisti in eos qui uenerunt ex Italia? Itaq; laudanda Locrensiū lex, quæ si quis peregre reuersus rogasset, nunquid noui, eū multa afficiebat. Quemadmodum enim coqui optant uberē pecudum prouentum, piscatores pisciū: sic curiosi optant annonā malorum, ac negotiorum multitudinem, nouitatesq; & rerū mutationes, quo semper habeant quod uenētur macientq;. Quin & Thuriensium legibus recte cautū est, quæ uetant in comœdijs taxari ciues, præterquam adulteros & curiosos. Siquidem uidetur & adulteriū esse curiositas alienæ uoluptatis, inquisitioq; ac percrutatio rerum, quæ sic asseruantur, ut pleroseq; lateant. Ipsa uero curiositas, paralytis est ac tabes, renudatioq; rerum non efferendarum. Itaq; fere fit, ut multa cognoscendi studium, comitetur garrulitatis uitium. Quapropter & Pythagoras solitus est iuuenibus indicere silentiū quinquenne, quod ille uocabat echemythiam, à continendo sermone. Caterum fieri non potest, ut curiositatem non comitetur maledicentia. Etenim quæ libenter audiunt, ea libenter effutunt, & quæ ab alijs studiose colligunt, apud alios cum uoluptate efferunt. Itaq; morbus hic præter alia mala adfert & illud, quod impedimento est, quo minus assequantur quod concupiscunt. Etenim omnes illos obseruant celantq;, neq; libenter aut faciunt quicquid uidente curioso, neq; dicunt audiente. Verum & consilium differunt & negotiorū considerationes in aliud reijciunt tempus, donec è medio se tollat homo talis. Quod si forte subito superuenerit curiosus, dum quippiam arcani sermonis habetur, aut rei seriæ geritur, non aliter quam fele prætercurrente solent piscem, ita tollunt è medio quod erat præ manibus, & abscondunt, adeo ut pleroseq; quæ cæteris audire spectareq; licet, his solis nec audire nec spectare detur. Quamobrem prorsus omni fide caret homo curiosus, famulis enim & peregrinis citius credimus epistolas, aut literas, aut sigilla, quam amicis aut familiaribus curiosis. At Bellerophontes ille hæc aduersus seipsum quidem scriptas literas cum portaret, resignauit, sed abstinuit manū ab epistola regis, quemadmodum abstinuerat ab eiūdem uxore, nimirum eadem animi temperantia. Siquidem intemperantiæ est curiosum esse, non aliter q̃ adulterum esse: adiuncta est autem intemperantiæ, grauis stulticia ac dementia. Nam præteritis quæ plurimæ sunt, cōmunibus ac publicis mulieribus, ad conclusam ac sumptuosam ferri, frequenter ut accidit, deformem, insignis cuiusdam insanix dementiæq; est. Atqui idem faciunt curiosi, præteritis multis ac pulchris spectaculis, prælectionibus, studijs ac disputationibus, alienas perfodiunt epistolas, aures admovent uicinorū parietibus, ac susurros miscēt cum famulis & uxorculis, nec id fere citra pericuium, certe semper cum infamia. Proinde conducibile fuerit curiosis ad morbi depulsionem, si quam maxime fieri potest, recordentur, quæ ante compererunt. Etenim si quemadmodum Simonides dixit, se cum ex interuallo temporis aperiret scrinia, alterū quidem quod mercedibus erat dicatum, inuenire plenum, alterum quod gratijs erat sacrum, uacuum: ita si quis ex interuallo, curiositatis penum aperiat inspiciatq; multis inutilibus, superuacaneis, & inamœnis rebus plenum, fortassis ipsum rei facies offendet, cum apparuerit modis omnibus inamabilis ac nugatoria. Nunc age, si quis aggressus ueterū libros, ex his pessima quæq; decerpit, ac librū habeat hinc compositum, uelut ex Homericis uersibus, qui acephali dicuntur, aut ex tragicis solœcismis, aut ex his quæ Archilochus aduersus mulieres indecēter & intemperāter dixit, seipsum interim traducens, an non is uideatur tragicis dignus imprecationibus.

Male pereas, mortalium excerptis mala.

Quin & absq; tragicis imprecationibus, indecora est & inutilis collectio, repositioq; peccatorū alienorum. Qualis erat illa ciuitas, quā Philippus ex pessimis quibusq; ac deploratissimis conditam ex re uocauit *πυρρόπολις*. Itaq; curiosi dū undiq; colligunt congeruntq;, non uersuum ac poematū, sed alienæ uitæ lapsus, errata, ac solœcismos, inuenustissimum & iniucundissimū malorū grammatophylacion circumferunt, suam ipsorum memoriā. Quemadmodum igitur Romæ quidam picturas ac statuas, ac per leuem etiam puerorum uenaliū ac mulierum formas, pro nihilo ducētes, obuersantur circa forum in quo uenundan

uenundantur portenta, insipientes perquirentesq; mutilos sibijs, felium instar habentes cubitos, aut quibus sunt tres oculi, aut qui capitis forma passerem representant, aut si quæ alia species commixta, aut si quod portentum abortiuum. Cæterum, si quis assidue perducatur illos ad huiusmodi spectacula, cito res ipsa satietatem ac nauseam pariet. Ita qui curiosi sunt circa lapsus alienæ uitæ, circa probra generis, circa turbas ac peccata, quæ inciderunt in ædibus alienis, ea quæ prius compèrerunt in memoriam reuocent, meminerintq; quod ex alienorum malorum obseruatione nullam neq; gratiam, neque utilitatem retulerint. Igitur ad huiusmodi morbi depulsionem plurimum profuerit, si cōsuecamus exercere nosmetipsos initio è lōgino factio, atq; hoc pacto discamus in hoc affectu temperare nobis. Quoniam enim ex assuetudine natum est incrementum morbi, paulatim in peius proficientis, eodem modo sumus pariter & de exercitatione temperantiæ disputaturi. Proinde sumamus initium ab his quæ & celerrime fieri possunt, & maxime uulgaria sunt. Quantulum enim negocij est per uias, sepulchrorum inscriptiones non legeret: aut quid habet difficultatis, inter deambulandum literas parietibus inscriptas, oculis præterire, tacite nos ipsos commonentes, in illis nihil esse scriptum, quod utilitatem aut oblectationē adferat, sed Meminit ille illius in bonum, & Amicorū optimus hic est quispiam: multaq; his similia illis uisuntur, plena nugamentorum. Quæ uidentur quidem nihil offîcere, cum leguntur, lædunt tamen clanculum, eo quod gignunt in nobis studium disquirendi quæ nihil attinent. Et quemadmodum uenatores non sinunt canes aberrare, & quemlibet odorem persequi, sed loris retrahunt reuocantq; olfactum illorum seruantes purum & integrum officio peculiari, ut acrius inhæreat uestigijs,

Naribus inquirens uestigia summa ferarum.

Sic oportet & curiositatē ad quiduis spectandum audiendumue excurrentem, atq; oberantem cohibere ac retrahere, quo seruetur ad utilia. Etenim sicuti leones & aquilæ dum ambulant, ungues uertunt introrsum, ne aciem illorum & cuspidē deterant: sic existimantes curiositatem ad multarum cognitionē aciem quandam & acumen habere, ne confusamur illud, neq; hebetemus in rebus deterrimis. Secundo uero loco consuecamus, si quando præterimus fores alienas, nō introspicere, neq; in ea quæ sunt intus oculis irrumparamus, curiositate manus utentes uice: sed illud Xenocratis in promptu sit, qui negauit quicquam referre, utrum pedes an oculos inferas in ædes alienas. Neq; enim iustum, neque honestum, ac ne iucundum quidem spectaculum est,

Hospes uidere, turpe si quid intus est.

Nam ea quæ uidentur in ædibus ferre sunt huiusmodi, uascula humi iacentia, aut ancillæ sedentes, nihil uero serium, nihil iucundum. Cæterum, turpe est ad hæc obiter diuertere mentis oculos, huc intendere aciem ingenij, hisq; assuescere malum est. Diogenes quidem cū spectaret Dioxippum Olympionicen curru inuehi, nec ualentē interim oculos auertere à formosa muliercula, quæ spectabat pompam, sed respectantem, ac circumtorquentem ad illam oculos, uidete, inquit, athletam à puellula collo obtorto uinci. Curiosos autem uideas pariter ad quoduis spectaculum flectere ceruicem ac circumagi, posteaq; eos ceperit assuetudo curaq; oculos per omnia circunducendi. Oportet autē, ut arbitror, sensum nequaquam foris deuagari, ueluti famulam nō probe institutam, uerum cum ab animo dimittitur ad negocia, in illis uersari, celeriterq; renunciare quod mandatum est. Deinde rursus decenter intus apud rationem uersari, illiq; attendere. Nunc autem accidit illud quod ait Sophocles:

Deinde uero uiri non tenentis habenas

Liberi equi uirapiunt:

ita sensus destituti recto, quæadmodum diximus, ductu atq; exercitatione, ultro excurrunt, ac plerunq; secum unā trahunt animum ad quæ non oportuit, tandem dant illum præcipitem. Vnde illud quidem falso iactatū est de Democrito, quod sponte sibi ademerit oculos, ad mouēs eos speculis igni candētibus, & ab his re percussu accepto, ne quid obturbarent menti, subinde uocantes ad res externas, sed sinerent illam intus seruare domū, uersariq; in rebus intelligibilibus, uelut obturatis quæ in uia spectant fenestris. Illud tamen uerissimū est, quod raro mouēt sensum, qui plerunq; mentis agitatione utuntur. Siquidem & musea quammaxime procul ab urbibus collocabant, & noctem uelut amicam intelligentiæ,

ligentia, uocabant euphronen, uidelicet arbitantes quietem & assiduitatem illam, nullis interpellantibus aliarum rerum curis, multum habere momenti ad inuentionem eorum quæ inquiruntur. Ac ne illud quidem arduum est ac difficile, quoties homines in foro sese uicissim conuicijs ac maledictis impetunt, non adire: aut si quando multorum concursus fuerit, manere sedentem: quod si tibi non temperas, surgere atque abire. Nam si te ipsum curiosis admiscueris, nullius bonæ rei fructum inde capies. Plurimam uero capies utilitatem, si curiositatem auertas, utque coherceas, ut consuescat obtemperare rationi. Ab hoc initio proficiens ad acriorē exercitationē, recte feceris, si theatrum in quo quid iucundi recitatur prætereas, sique amicos ad saltationis aut comœdiæ spectaculum secum abducere conantes repellas, aut si clamore in stadio circūue exorto non aduertas oculos. Quæadmodum enim Socrates monebat cauendos esse cibos, qui non esurientes inuitarent ad edendum, similiter & potum, qui non sitientes ad bibendum: itidē oportet & nos, omnia spectacula omnesque recitationes cauere fugereque, quæ nos ad se cogunt alleclantque, cum illis nihil sit opus. At Cyrus nolebat aspicere Pantheam, uerum cum Araspus diceret, mulieris formam dignam esse quam contemplaretur: Ob hoc ipsum igitur, inquit, magis abstinendum est ab ea. Etenim si tuū secutus consilium illam adiero, fortassis ipsa rursus mihi persuaserit, ut ad ipsam cōmeem, etiam cum non uacabit, spectemque & assideam, neglectis interim multis serijs negocijs, Eundem ad modum nec Alexander uenit in conspectum uxoris Darij, cum prædicaretur esse decentissima specie, sed huius matrē conueniens anum, puellam ac formosam uidere non sustinuit. Nos dum in uxorū cubicula clam immittimus oculos etiam à fenestris pensiles, nihil flagitij nobis uidemur admittere, qui curiositatem nostram patiamur illabi, influereque per omnia. Est igitur & ad iusticiam exercendam utile, nonnunquam & quod iustum est prætermittere, quo consuecas procul abesse à factis iniustis. Similiter & ad pudicitiam conducit nonnunquam à proprijs uxoribus abstinere, ne quando commouearis in alienas. Hanc denique consuetudinem adducens curiositati, tenta nonnunquam & eorum quæ ad te pertinent, nonnulla dissimulare, nec in aures admittere, & si quis uoluerit aliquid earum rerum quæ domi tuæ gestæ sunt renunciare, differas, uerbaque quæ de te dicta uidentur, repellas ab auribus. Siquidem Oedipodem curiositas maximis inuoluit malis. Etenim cum de seipso perquireret, quasi non esset Corinthius sed hospes, obuium habuit Laium, quo perempto, propriaque matre in matrimonium ducta, dotisque nomine regnum adeptus, cum iam uideretur beatus, rursus inquisiuit de seipso, idque cum non permitteret uxor, uehementius etiam redarguebat senem cōscium, nihil non admouens, quo cogi posset ad prodendum arcanum. Tandem cum rei suspicio iam illum torqueret, & senex exclamasset:

Heu me eloquendi iam premit necessitas,
nihilò secius tamen curiositatis uitio deuinctus & discruciat, respondit:

Ac me audiendi, audire oportet attamen.

Usque adeo dulcis quædam est amaritudo, nec cohiberi potest curiositatis titillatio, uelut ulcus semetipsum cruentans dum lancinatur. Cæterum qui sit hoc morbo liberatus, naturaque placidus, neque gnarus ullius mali, dicturus est,

O diua quam sapias malorum obliuio.

Quapropter & aduersus hæc est consuetudo ducenda, ne redditā epistolam mox ac protinus soluamus, quemadmodum faciunt plerique, qui si manus sint tardiores, dentibus epistolæ uincula dilacerant. Tum sicunde ueniat nuncijs, ne accurramus, neque surgamus loco, si quis amicus dixerit, habeo nonnihil nouæ rei quod tibi dicam. Imò potius si quid habes quod utilitatem ac fructum adferat. Cum ego quondam Romæ differerem, Rusticus ille quem post occidit Domitianus, gloriæ illius inuidens, me loquentem audiebat, atque interim satelles accedens, Cæsaris epistolam illi reddidit. Atque orto silentio, meque sermonem interrompente, quo posset epistolam legere, noluit, nec prius resignauit, quam ego finissem orationem, ac dimissem auditorium. Qua quidem in re omnes uiri grauitatem admirati sunt. Verū ubi iam quis quibuscunque potest modis alens curiositatis morbum ualidum ac uolentū reddiderit, non iam facile est eam cohibere, propterea quod ob assuetudinem fertur rapiturque ad ea quæ uetita sunt. Verum hi resignant epistolas, secretis amicorum cōcilijs semet ingerunt, sacrorum inspectatores fiunt, quæ uidere fas non est, loca inaccessa calcant

calcant, facta dictaq; regum scrutantur. Et tamen tyrānos quos necesse est omnia cognoscere, inuisissimos reddit hominum genus, quos aures ac delatores appellant. Primus itaque Darius minor, quosdam habebat auscultatores, quos *αἰσχρολόγοι* uocant, sibi ipsi diffidens, nullosq; non suspectos habens ac metuens. Dionysii uero, delatores huiusmodi Syracusanis admiscuerunt. Vnde nouatis rebus hos primum apprehensos Syracusani occiderunt. Etenim delatorum genus ex curiosorum gente familiaq; est. Ac sycophantæ quidem inquirunt, si quid quis mali uel decreuit uel fecit. Curiosi uero etiam calamitates uicinarū, quæ præter animi decretum accidunt, exquirunt atq; in uulgus efferunt. Dicitur autē & Aliterij cognomen ex curiositatis uicio primum esse natum. Cum enim, ut est uerisimile, ualida fames esset apud Athenienses, nec hi quibus erat frumentum proferrent in medium, sed clam noctuq; domi molerent, isti obambulantes obseruabant molarum strepitum, unde cognomen inditum Aliterijs. Simili de causa narrant Sycophantarum cognomen ortum. Cum enim lege uetitum esset, ne quis exportaret ficos, qui prodebant ac deferebant exportantes, Sycophantæ dicti sunt. Proinde nec illud fuerit inutile curiosis, quo pudeat ipsos sui, si cogitent sese simili cognatoq; studio teneri, quo tenentur hi, qui maxime sunt inuisi molestiq; cunctis.

DES. ERASMVVS ROTERODAMVS ORNATISSIMO
iuueni Francisco Dilso salutem dicit.

ULLA uitia grauiorem afferunt perniciem, Franciscæ charissime, quæ uirtutis specie fucantur. Quorum de genere est immodica uerecundia, quæ Græci uocant *δυσωπία*. Atq; hoc noxiū germen optimis quibusq; ac generosissimis ingenijs potissimum innascitur, quod si uirtutes euellere, succedit aliud nocētius.

Si relinquas, multam malorum uim secum inuehit. Cæterum si cauta moderatione corrigas, optimus est innocentiae custos, ac uirtutū omnium uelut ornamētum. Et recte quidem Aristoteles negat pudorē esse uirtutem, sed in adolescentib. affectionē probā bonæq; spei indolem arguentem. Ita comicus ille senex: Erubuit, salua res est. Verum is si immodicus sit, celat uitia, ne possint sanari, quæ admodum scripsit Flaccus: Incurata malus pudor ulcera celat. Et Plato censet hunc affectū largiorib. inuitatiunculis excutiendū. Obstupescit ingenij uigorem. Vnde prisce primū insaniae gradū, quæ gignere dicitur strychnū drachmæ pondere potum, lusum pudoris uocauerunt. Nec rarū est cernere quosdā huiusmodi pudore sic delirantes, ut mens abesse uideatur. Breuiter nō solum ad discendum ac iudicandum, uerum etiā ad dicendum & ad omnē honestā uitæ functionem reddit inutiles. Itaq; hunc Plutarchi libellum, quæ linguæ nostræ appendicem esse uolui, eo libentius uerti, quod ipse repetens animo uitæ peractæ seriem, comperio me nō alia rem magis peccasse quæ *δυσωπία*, neq; quicquam infelicius mihi cessisse quæ ea quæ cōtra animi mei sententiā, amicorum improbis flagitationibus tribui. Quoniā autē animaduerti cum eximijs naturæ tuæ doribus, multum uerecundiæ, multumq; facilitatis esse coniunctum, hoc libello te uelut antidoto muniendum putauī, ne quando pudor exeat in *δυσωπία*, quæ an tibi hac ætate damno fuerit nescio, certe illi acceptum fero, quod sero cognoui tam felix & amicū ingenij. Quod si maturius cōtigisset, tuo quoq; ni fallor, bono contigisset. Sed non te remorabor diutius à Plutarcho, ex quo melius audies hæc omnia. Bene uale. Basileæ postrid. purificationis. Anno à Christo nato M D XXVI

PLVTARCHVS CHAERONEVS DE

VITIOSA VERECUNDIA, ERASMO ROTERODAMO interprete.

X HIS quæ terra producit, quædam sunt non modo suapte natura syluestria infrugiferaq; uerum etiā mitibus frugiferisq; seminibus ac plantis suo incremento officientia: attamen hæc agricolæ iudicant argumenta solī nequaquā mali, sed pinguis ac feracis. Itidem sunt & affectiones animi, per se quidem non bonæ, sed tamen ceu germina quædam ac flores bonæ indolis, quæq; semetipsam rationi colendam commode possit exhibere

exhibere. In his numero & eam quam Græci uocant dysopliam, hanc dicere possis uitiosum pudorem, aut stupidam uerecundiam, quæ signum quidem est haud quaquam malum, quum sit causa mali. Etenim qui pudescunt frequenter eadem peccant, quæ solent impudentes, nisi quod illi quum peccant, dolore molestiaq; afficiuntur, non autem delectantur, quemadmodum isti. Quisquis enim pudore uacat, non sentit dolorem ex turpiter factis. Contra qui facile pudescit, cito commouetur, non solum obiectis his quæ uere turpia sunt, uerum etiam quæ speciem habent turpitudinis. Siquidem immodicus pudor *δυσωπία* dicitur, hinc imposito nomine, quod uultus quodammodo simul cū animo uertatur, locoq; dimoueatur. Quemadmodum enim *κατήφεια*, quam pronitatem aut putiditatem Latine possis dicere, definiunt dolorem in nobis efficientem, ut uultum demittamus: sic pudorem adeo nos afficientem ut non audeamus obuiui quos oportebat, *δυσωπία* appellant uoce cōposita ex *ὠπν* aspectu, & *δυσ* particula quæ difficultatis habet significationem. Vnde orator quidem ille de impudente dixit, quod in oculis haberet non *ὠπν* sed *ὠφην*, id est, nō pupillas sed scorta, uidelicet ludēs ex ambiguo uocis *ὠπν*, quæ & uirginem sonat, & oculi pupillam. At ē diuerso qui facile pudescit, animum plus satis muliebrem ac mollem in uultu præ se fert, extenuans interim uitium suum, & id quo uincitur ab impudente pudorem appellans. Itaq; Cato dicebat sibi magis placere adolescentes qui rubescerent, quàm qui pallecerent: recte consuefaciens illos docensq; probum esse metuendum magis quàm reprehensionem, & suspicionem potius quàm periculum. Attamen immodicus ille metus suspicioq; probri eximenda est ex animo, eo quod sæpe penumero fit in nōnullis, ut dum non minus metuunt audire male, quàm affici malis, deterreantur ac resiliant ab honesto, quod non queant perpeti infamiam. Nec horū sanē fouendus est affectus, qui tam molles sunt & imbecilles, neq; rursus laudandus est ille animi rigor & immobilitas. Cæterū in hoc quod quis

Intrepide fixisq; oculis contra aspicit omnes,

Lucet Anaxarchi uis improbitasq; canina.

Quin magis arte conandum est, ut ex utroq; modulata quædā fiat tēperatura, quæ simul & à perpetuo fixoq; obtutu, tollat impudentiā, & à nimia modestia tollat imbecillitatem. Est profecto & difficilis horū curatio, nec absq; periculo fit ab excessibus huiusmodi reuocatio. Sicut enim agricola quū euellit syluestre germē & infrugiferum, ibi ualide impa-
cō ligone, subuertit radicē, aut admoto igni incendit, Cæterū quum uitē aggreditur putandam, aut mali arborem aut oleastrum tractat, circumspecte manū admouet, metuēs ne quid ex his quæ sana sunt refecet, Itidem philosophus, quū ex adolescentis animo eximit inuidiæ infrugiferum germen, quodq; non facile mansuescit, aut intempestiuum pecuniæ studium, aut quū libidinis intemperantiā execat, cruentat premitq; ac sectionem & cicatricē profundam facit. Cæterum quoties ad delicatam teneramq; animi partē sermonem adhibet auocantem à uitio, qualis est ea, quæ immodico pudore cōmouetur ac turbatur, cauet ne imprudēs simul refecet ingenuū pudorem. Nutrices enim dum frequenter pressius extergunt sordes ab infantibus, nonnunquā & carnē unā cū sordibus abstrahunt læduntq;. Proinde nō est cōmittendum, ut dum modis omnib; ab adolescentibus ad uiuum usq; pudorē immodicum extundimus, incogitantes eos reddamus ac præter modum improbos. Quin potius quemadmodū nō qui demoluntur ædes sacris ædificijs contiguas, quæ proxima sunt & continentia manere sinunt ac fulciunt; Ita dum immodici pudoris uitium attingimus, cauendum est ne simul & illa detrahamus, quæ contigua sunt pudori, modestiæ ac mansuetudini. Nam sub his latitat, his adhæret uitiosus pudor, palpians & assentans immodice uerecundo, uelut humano ciuiliq;, ac sensum habenti cōmunem, minimeq; rigido ac præfractio. Hanc ob causam Stoici his de rebus disserturi, protinus ipso etiā nomine distinxerunt erubescentiā ac uitiosum pudorē à uerecundiā, ne si commune uocabulum reliquissent, uitio darent occasionē lædendi: uerū nobis concedant nomina, citra calumniā uti, uel potius largiantur nobis Homérico more loqui. Siquidē ille dixit:

Valde pudor mortale genus læditū iuuatue.

Et haud male quidē lædēdi uerbū priore loco posuit. Fit enim pudor utilis ratione, quæ & detrahit quod redundabat, & quod erat moderatū relinquit. Illud igitur in primis persuadendū est ei, qui immodico pudori obnoxius est, quod affectu noxio teneatur. Nihil autē est

est noxium quod idē sit honestū: quodq; nō oporteat uoluptatē capere, quoties laudib; demulcet, dum pro graui, excello ac iusto prädicatur elegās & hilaris, neq; quēadmodū Euripidis Pegasus: Pauitādo cessit insidenti plus satis Bellerophōtæ, ita sese prabeat quibuslibet rogātibus, atq; ad illorū humilitatē simul & semetipsū deiciat, metuēs ne audiat durus & inexorabilis. Etenim Bocchoridi Ægyptiō, quū esset natura sauius, Isis ut ferret, immisit aspidē, quē circūuoluta capiti, supne obūbraret, uidelicet quo iuste iudicaret. At pudor immodicus mollib; & effœminatis imminēs, nec ualēs ad ullā petitionē reuertere aut cōtradicere, & iudices auertit à iustitia, & in cōsultatiōe sedētibus obturat os, multaq; cogit tū dicere tū facere incōsulte. Ceterū qui improbiissimus est, semp huius affectus dominus ac superior est, sic excutiēs pudoris affectū ut nunq; pudefiat. Itaq; pudor immodicus dū nullā interpellationē potest repellere nec submouere: pīnde ut ager supīnus ac mollis, turpissimis tū factis tū cupiditatib; peruius est. Nā huiusmodi pudor malus custos est tenerē etatis, quēadmodū dixit Brutus, sibi nō uideri eum ætatis florē recte collocasse, qui nihil negaret. Rursus malus est thalamī & fœminei cōclauis curator. Sicut apud Sophoclē loquit illa adultero iam facti poenitēs: Suasu impulisti, blandiēdo illecta sum. Itaq; pudor immodicus, postea q̄ intēperantiā ad turpia procliūe magis etiā non obfistendo corrupt, omnia prębet inuadētibus immunita, patētia, procliūia. Et in dādo quidē perdunt ingenia sceleratissima. Obsequēdi uero facilitate, & immodico pudore, corrūpunt etiā uerecunda. Nō interim cōmemoro detrimenta rerū utilitū, quæ parit immodicus pudor dum mutuū dant, quibus diffidūt: dum sponsores fiunt, pro quibus nolunt, dum laudant quidē illud, sponde, sed præsto est noxa, cæterū eo in rebus gerendis uti nō possunt. Quam multos autē hic morbus sustulerit, nemo facile recensuerit. Siquidē Creon dum sic

Mulier satius est hostis ut fiam tibi:

(Medeam alloquitur.

Quam si obsequar nunc, gemere dira in posterum.

alijs quid esset agendum præscripsit: At ipse stulto pudore uictus dum unū diem poscens dat, subuertit domum. Nōnulli uero etiā quum cædes & uenena suspicarentur parari, tamen ob pudorē uitiosum subuersi sunt. Hunc in modū periit Dion, nō quod ignoraret sibi à Callippo strui insidias, sed quia puduit obseruare amicum & hospitē. Sic Antipatēr Casandri filius, uocato ad cœnā Demetrio. Deinde postero die quum uicissim esset uocatus ab ipso, puduit recusare, ne uideret ei diffidere qui ipsi filius fuisset. Quū isset igitur, super cœnā interfectus est. Ceterū Polyperchon paucius talenta centū, receperat Casandro sese perempturum Hercule Alexandri ex Barsine nothū, deinde ad cœnā uocabat. Porro quum adolescēs suspectā quidē haberet eam uocationē, metueretq; sibi, ceterū excusaret incōmodam ualetudinē, Polyperchon ueniēs ad illum prior ita loquutus est: O puer imitare mortū paternorum facilitatē humanitatēq; nisi profecto metuis nos, quasi tibi struamus insidias. Adolescentulus autē pudefactus, sequutus est, illi uero peracta cœna eum iugularunt. Nō est igitur ridicula, quod aiunt quidā, nec illiberalis, sed prudens illa Hesiodi sententia: Ad cœnam uoca amicum, ne accersueris hostem.

Ne sis immodice pudēs erga osorē, neq; submoueris eum, qui uidet fidere. Etenim si uocaris uicissim uocaberis, & cœna accipies, si fueris acceptus, tinctura, ut ita loquar, custodia diffidentia, pudore mollita abiecta. Conādum est igitur, ut hic morbus multorum causa malorū propellatur primum per exercitationē factio initio, more eorū qui alijs in rebus quippia meditantur, à pusillis, & ubi nō difficile sit cōtra oculos tollere: ueluti si quis tibi propinet in cœna, quū satis biberis, ne te moueat pudor inutilis, neq; tibi ipsi uim facias, sed deponito poculum. Rursus aliquis prouocat ad talos inter pocula, ne pudeas neq; metuas si petaris dicterio, sed imitare Xenophontē Lagī, quē quum Hermoneus meticulosum uocaret, quod nollet cū ipso talis ludere, cōfessus est se nō modo timidum, sed uehementer etiā timidū & meticulosum esse aduersus inhonestā. Rursus incidisti in hominem inepte loquacē, qui te apprehendit, & inharens cōplexu retinet, ne sis hic immodice pudens, sed interruptū sermonē urge & absolue. Nam huiusmodi recusatiōes ac discussiōes quoniam in minoribus malis preparant exercentq; ad excutiendum inutilē pudorē, conuēciunt nos ad maiora. At hoc sanē loco nō alienum fuerit cōmemorare quod dixit Demosthenes. Etenim quū Athenienses gestirēt Harpalo ferre auxilia, iamq; aduersus Alexandrū armarentur, de repente apparuit Philoxenus, quē Alexander maritimis negocijs

ducem præfecerat. Quæ uero populus attonitus metu, cōsilesceat, quid faciāt, inquit Demosthenes, si solem uideāt qui nō possint obtueri lucernā: Quid em̄ facturus es in arduis negocijs, si rex interueniat aut populus pudore obticeſcat, quum familiari propinanti poculumq; porrigenti, nō possis recusare, neq; garrulū apprehendentē effugere; sed hominē nugaci præbeas teipsum quoad illi lubet immorari, nō habēs tantū roboris ut dicas: uidebo te posthac, nunc nō est ocium. Iam uero aduersus laudes adulantū, nō inutillis fuerit in rebus leuioribus meditatio exercitatioq; ad expellendū uitiosum pudorem. Quod genus sit, in amici cōuiuio citharædus inscite canit, aut comædus magno emptus inscita actiōne perdit Menandrū, pleriq; plaudentibus & admirantibus. Nō fuerit opinor molestum aut difficile cum silentio audire, nec illiberaliter laudare, supra q; tibi uideatur. Quod si in his tibi non temperas, quid facies amico recitante malum carmen, aut scriptā orationem ostendentē? Nimirū illiberaliter ridiculeq; laudabis, simulq; cum cæteris adulantibus applaudens augebis tumultū. Quomodo igitur reprehēdes in negotio serio delinquētem? Quomodo in gerēdo principatu, aut in nuptijs, aut in administranda republica nō recte se gerentē admonebis? Nam ego quidē nec Periclis illud probarim, quod respondit cuiſdam amico postulanti, ut pro se ferret falsum testimoniū cui cōiunctum erat iusiurandum, usq; ad aram inquisens amicus sum. Nimis em̄ prope iam accessit. Ceterū qui ē longinquo sese consuefecerit, ut neq; dicentem laudet præter animi sententiam, neq; canenti applaudit, neq; scōmatis parum dextre ludenti arrideat, non cōmittet ut eouſq; progrediatur aliquis, ut uel dicere audeat hominē in huiusmodi negocijs nō plus satis uerecūdo: Iura prome, dic falsum testimoniū, aut pronuncia præter iustū. Idem oportet & pecuniā mutuam flagitantibus obsistere, cōsuetudinē multo ante parata in rebus neq; magni momēti, neq; recusatu difficilibus. Archelaus Macedonū rex, quum ab ipso poculum aureum postulareret quidam, qui nihil ducebat honestum præterquā accipere, iussit ministro ut id Eutripidi daret. Et hominē illum intuitus: Tu quidem, inquit, dignus es qui poscas nec accipias: hic uero dignus est qui etiam non postulans accipiat: pulchre declarans non ex pudoris arbitrio, sed ex iudicij delectu donationem ac largitiōē esse faciendam. Nos uero sæpenumero modestis hominibus ac familiaribus quum egent cōtemptis, alijs instanter improbeq; flagitantibus damus, non quod dare uelimus, sed quod negare nō ualeamus. Quemadmodum Antigonus senior, quum frequenter Biantem moleſte flagitantem turliſſet. Date, inquit, Bianti talentū uel ui. Tameſi is regum omnīū maxime erat exercitatus & instructus dictis ad huiusmodi postulationes excutiendas. Etenim quum aliquando Cynicus quidā petiſſet ab ipso drachmam, non est, inquit, regum dare drachmā, & quum ille subiecisset, ergo da mihi talentum, respondit, atqui non est Cynici accipere. Diogenes quidem obambulans in Ceramico, petebat à statuis. Id factum admirantibus respondit, se in hoc exerceri ut assueſceret frustrari postulatīs. Nobis autem primum exercitatio summa menda est in rebus uulgaribus, ac meditandum in paruis negare ijs qui flagitant, præter meritum accepturi, ne desit quod respondeamus maiora recusaturi. Siquidem nullus, ut inquit Demosthenes, qui quod habebat inſumpſit in quæ nō oportebat, quæ non possidet si contingant, utetur in quæ oportet. Quoties autem deficimus circa honesta, redundantes in superuacaneis, oritur multiplex turpitudine. Ad hæc uitiosus pudor, non modo malus & imprudens dispensator est pecuniarum, uerum etiā maioribus in rebus non admittit utiliter consulentē rationem. Etenim ægotantes nō accersimus medicum periculum ueritū familiaritatem offendere, ac liberis præceptores eligimus eos potius qui nos huc ambitu suo prouocant, quā idoneos. Quin & in litibus frequenter non patimur eum patrum dicere, qui causæ utilis est & rei forensis peritus, sed amici cuiuspiā aut cognati filio gratificantes, tradimus apud populum agendā causam. Postremo permultos cernere est ex eorum numero qui philosophiæ uacare dicuntur, quum sint Epicurei ac Stoici, non delectu neq; iudicio uersantes cū amicis ac familiaribus, uerū ultro se præbentes illis impudenter aliquid postulantis. Age igitur ut ad hæc multo ante in rebus uulgaribus ac pusillis nosmetipsos exerceamus, assueſcētes, neq; tonsore neq; piclore per immodicū pudorem uti, neq; in sordido diuerſorio manere, si copia sit melioris, eo quod caupo frequenter salutarit nos, sed in consuetudinē ducamus, etiam in minimis eligere quod melius est. Sicut Pythagorici semper cauebant, ne quando dextro femori leuū imponerent, neq; par-

rem numero

etiam numerum pro impari sumerent, quoties in ceteris esset æqualitas. Quin & illud du-
cendum in consuetudinē, ne quum rem diuinā facimus, aut nuptias celebramus, aut ali-
ud huiusmodi conuiuium apparamus, uocemus saluantē aut ultro accurrentē potius quā
beneuolum & humanum. Etenim qui ad hunc modum sese consuefecerit exercueritque,
haud facile capietur, quin potius tutus erit in negocijs grauioribus. Ac de exercitatione
quidem hæc sufficiunt. Ceterū rationum ad hæc cōducibilium illa prima est, quæ nos do-
cet & cōmonefacit quod omnes affectus ac morbos ea sequunt, quæ per illos uidemus
nobis effugere: uelut ignominia, gloriæ studium, dolores, uoluptatum amorem, labores,
mollitiem, & ambitionē uincendi, sequitur uinci & cōdempnari. Ceterū illud palam acci-
dit immodico pudori, ut dum fumum uitat ignominie, in ignē sese conijciat. Etenim quos
pudet eis contradicere qui improbe molesti sunt, petendo quod equum nō est, postea pu-
desunt ab illis qui merito uocāt in ius: dumque metunt leuē reprehensionē, frequēter con-
fitemur pudorē sustinent. Nā amico petenti pecuniā, dum prę pudore nō audent contra-
dicere, paulo post indecōre pudescunt redarguti, & aliquibus auxiliū polliciti, litigare co-
guntur. Deinde subuersis amicis latitant ac fugitant. Quin permultos uitiosus pudor po-
steaque eos inutili promisso de nuptijs, aut de filia sororeue cōstrinxit, rursus in diuersum
mutata sententiā mentiri cogit. Etenim qui dixit omnes Asianos unī seruire hominī, eo
quod non possent unam sonare syllabā, non, haud serio dixit, sed facetiā lusit. Ceterū qui
pudore tenentur uitioso, etiam si nihil omnino dixerint, tantū adductis supercilij, aut in
terram demisso uultu, licet multa incōsulta & absurda obsequia effugere. Nam silētium,
Euripides ait, sapientibus responsi loco esse. Et fortassis aduersus improbos magis opus
erit silentio, quandoquidem humanioribus licet nos excusare. Quin & multa crebraque ui-
rorum illustrium ac bonorū responsa conueniet in prōptu habere, ac meminisse aduersus
eos qui nostro pudori uim faciūt, quod genus est illud Phocionis ad Antipatrū. Non po-
tes me simul & amico uti & adulate. Rursum quod respondit Atheniensibus flagitan-
tibus ab eo ut aliquid adderet in festū, simulque applaudentibus: Pudet, inquit, uobis adde-
re, et huic nō reddere. Calliclē ostendēs ipsius sceneratorem. Nō enim turpe est fateri pau-
pertatem, ut ait Thucydides, sed re ipsa non effugere turpius est. Atqui ob imbecillitatem
mollitiemque animi, non audet ob pudorem ineptum respondere petenti

Non est in antro argentū amice candidum, mox uelutī proiecō arabone:

Compedibus obstrictus tenetur, non faber

Quas cudit ære, sed pudor quas addidit.

Persæus aut quum noto cuidam mutuam daret pecuniā, apud forum ac mensam fecit cau-
tionem, memor uidelicet illius Hesiodi dictū:

Et fratri testem ridens adhibere memento:

Verum quum ille admirans dixisset: Adeone Persæe legaliter, scilicet, inquit, ut amanter
recipiam, nec legaliter reposcā. Multi siquidem ob immodicum pudorē initio non cau-
tes ne fallantur, post cū amicitia detrimento cogunt legibus experiri. Cōtra Plato quum
Heliconi Cyziceno daret ad Dionysium literas, cōmendauit illum et humanum ac mode-
stum. Deinde in calce literarum ascripsit. Hæc aut tibi scribo de homine, animante natura
mutabili. Xenocrates tamen si moribus alioqui esset austeris, tamen pudore uictus, literis
cōmendauit Polyperchontem, hominem minime probum, ut res indicauit. Hunc ubi cō-
plexus esset Macedo, rogaretque num qua re opus haberet, poposcit talētum. Atque ille qui-
dem dedit, ceterum Xenocratē per literas admonuit, ut posthac diligentius circūspice-
ret, quos cōmendaret. At Xenocrates ignorabat, quem commendabat. Nos uero quos
comperimus, idque frequēter improbos, in hos nō modo literas cōmendatitias profundi-
mus, uerum etiam pecunias, ipsi nobis noxam accersentes, haud quaque cum uoluptate,
quemadmodū si qui meretricibus et assentatoribus sua largiuntur, sed moleste graueretque
ferentes postulantiū impudentiam, quæ nobis iudiciū subuertit opprimitque. Porro
sicubi alias, certe aduersus eos qui nos pudore grauant dicere licet illud:

Intelligo quæ sim patraturus mala,

si falsum præbuero testimoniū, aut si præter æquum iudicauero, aut si suffragiū tulerō
negocio inutili, aut si mutuū dēdero, nō reddituro. Quapropter habet hoc peculiare pu-
dor uitiosus, quod quū ceteras cupiditates sequat poenitentia, hic nō sequitur, sed proti-

nus in ipsis factis adest. Nā et quum damus, discruciamur, et testimonium ferentes, pude-
scimus: & auxiliantes, infamiam contrahimus: & non obsequentes redarguimur. Quoniam
enim imbecilliores sumus, quā ut possimus postulantibus recusare, etiam illa pollicemur ipsi
qui nos urgent, quā praeſtare nequaquā possumus, ueluti commendationes in principum au-
las, & intercessiones apud praesides, dum nec uolumus nec audemus dicere: Non nouit
nos rex, sed alios potius respicit. Hoc pacto Lyſander, quum offendisset Agesilaum, gloriae
tamen causa cupiens uideri plurimum apud illum posse, non erubuit excusare aduentibus
iubens illos ad alios ire, & illos tentare, qui plus ipso ualerent apud regem. Nec enim tur-
pe est non omnia posse: ceterum quum non possis aut idoneus sis ad talia negotia suscipi-
enda, ad haec recipienda pudore protrudi, praeterquam quod turpe est summam etiam ad-
fert molestiam. Ceterum aliunde proficisci debet, ut in his quae uirium nostrarum sunt & ho-
nesta, libenter obsequamur ipsis qui nostrum requirunt officium, non coacti pudore, sed uo-
lentes. In noxijs uero & inhonestis, conuenit illud Zenonis semper habere in promptu:
qui cum incidisset in adolescentem quendam ipsi familiarem iuxta moenia furtim ambulan-
tem, audissetque quod fugeret amicum a quo postulabat ad ferendum falsum testimonium:
Quid ais, inquit, ignaue? Ille ausus est te malo iniuriatque afficere, nec erubescit, & tu illi pro
iustitia non audes obsistere? Proinde qui dixit,

Improbos aduersus homines armat improbitas probet
male docet sic ulcisci malitiam, ut illam imitemur. Ceterum quisquis improbitatem illo-
rum, qui impudenter ac fronte perfrecta obstrepunt, pari impudentia retundit, nec turpia
concedit, uerens facere inuerecunda, recte iureque facit, id quod faciunt quicumque sapiunt.
Iam uero, obscuris et humilibus nulliusque pretij hominibus quum obturbant, non magni nego-
cij fuerit obsistere, uerum tales cum risu quoque & salibus nonnulli submouent. Quēadmo-
dum Theocritus, quum in balneo duo strigile comodato peterent, quorum alter erat per-
egrinus, alter notus fur: Te, inquit, non noui, te noui. itaque ioco repulit ambos. Lyſimache
uero apud Athenienses Mineruae quae Polias dicitur sacerdos, mulionibus sacra adducen-
tibus iubentibusque ut infunderet: Non faciam, inquit, ne hoc quoque fiat patrum & in consuetu-
dinem ueniat. Item Antigonus ad adolescentem quempiam, qui prognatus quidē ex elegan-
te uiro belli duce, sed ipse ignauus ac mollis postulabat tamē ob id ceteris anteferrī: Apud
me, inquit, o adolescens, uirorum non parentum uirtutibus premia sunt. Attamen si qui nos
grauat pudore, nobilis sit ac potēs, quod hominum genus difficillime recipit excusationē,
nec patiens est repulse, praesertim quoties in iudicijs ac suffragijs interpellant, quod Cato
iuuenis etiamnum fecit erga Catulum, fortassis alicui nec facile uidebitur nec necessarium.
Siquidem Catulo summa erat apud Romanos autoritas, ac tum censuram gerebat. Adijt
autem Catonem tum aearij questorem, deprecaturus pro quodam, cui Cato multam dixerat:
eoque supplicem se prebuit, quo precibus eum uinceret cogeretque, nec finem fecit donec Ca-
to non ferens deprecatoris improbitatem: Turpe fuerit, inquit, Catule, te censorem, quum
hinc nolis discedere, a ministris meis abstrahi. Moxque Catulus erubescens simul & iratus
discessit. Quin illud potius considera, quod fecit Agesilaus, quodque Themistocles humanus
simul ac modestius. Nam Agesilaus patri iubenti, ut in causa quadam praeter leges pronuncia-
ret, imo, inquit, abs te pater a puero didici parere legibus. Quāobrem nunc quoque tibi ob-
tempero, cauens ne quid faciam praeter legem. Themistocles autem Simonidi petenti quid-
dam iniustum, nec tu, inquit, bonus poeta fueris si praeter numerum canas, nec ego bonus prin-
ceps si praeter leges iudicē. Quāquā autem non ob pedem lyrae modulis parum respondentem
quēadmodum dixit Plato, & ciuitates cum ciuitatibus & amici cum amicis dissentiētes, leuissi-
ma tum faciunt tum patiunt, sed ob id potius quod in his quae sunt legum ac iustitiae peccat: attamen
sunt quae quum in modulis ac literis metrisque ad unguem obseruēt quod artis est, ab alijs ta-
men postulant ut in obeundo magistratu, ut in iudicijs ac negotijs negligat honestum. Pro-
inde quod dicam maxime seruandū erga tales. Interpellat te rhetor in iudicio sedentem, aut
concionator in consilio uersantem, promittito, si ille solocismum committat in dicendo proce-
mio, aut barbarismum faciat in narratione. Non enim id uolet, propterea quod turpe non tam
sit quam uideatur: adeo ut nonnullos uideamus in dicendo ne uocalis quidē cum uocali con-
cursum ferre. Rursus ubi molestus est nobilis quispiam & in precio habitus, iubeto ut sal-
rans forum, aut distorto uultu transleat. Quod si recuset, tū tibi loqui tempestiuū erit ac per-
contari

contari, utrum sit turpius, solocismum admittere, aut distorquere uultu, an uolare legem, transgredi iusiurandum, ac præter ius & æquum malo bonum posthabere. Ad hæc quemadmodum Nicostriatus Arguius, quum ab Archidamo sollicitaretur ingenti promissa pecunia, tum coniugio cuiuscunque uellet Lacæna, ut Crōnum traderet, respondit Archidamum non ducere genus ab Hercule, quod ille obambulans solitus esset improbos afficere supplicio, ipse autem ex bonis faceret improbos: Idem & nobis ad hominem qui postulet honestus ac probus haberi, dicendum est, si molestus sit, & pudorem nostrum urgeat, quod nec ipsi decora faciat, nec ipsius uel claritate uel uirtute digna. Cæterum in uulgaribus illud uidendum ac dispiciendum, an avarum huc pudore possis adigere, ut absque cautione credat talentum, an honoris audio persuadere ualeas, ut locum honoratiorem alteri cedat, an ei qui gaudet gerere magistratum quum iam imminet gloria, ut temperet ab imperando. Profectio merito uideatur absurdum, si quum illi in cupiditatibus suis ac uitiolis affectibus inflexibiles, rigidi & immobiles perseuerent, nos qui non solum esse uolumus, uerum etiam esse nos profitemur, studiosos honesti, & amantes æqui, non temperemus nobis, sed subuertamus abijciamusque uirtutem. Etenim si qui nobis molesti sunt, gloriæ potentiaque causa id faciunt, absurdum est eos qui aliorum mores componunt & educant, seipsos dehonestare, ac sibi sinistram conflare rumorem: quemadmodum male audiunt qui in certaminibus perperam addicunt præmia, qui uel in comitijs suffragia ferunt ad gratiam, officio patum honesto alijs parantes palatia, coronas & gloriā, sibi ipsis bonam opinionem & honestum detrahunt. Quod si qui nostrum pudorem urget, pecuniæ causa molestus est, qui sit ut non protinus succurrat, absurdum esse, propriæ opinionis ac uirtutis iacturam facere, ut huius aut illius crumena reddatur onustior. Verum ista quidem succurrunt permultis, nec ignorat sese à recto deflectere, non aliter quam solent ij, qui cum cogunt ingentes epotare calices, ægre ac suspirantes, uultumque distorquentes perficiunt quod impetratum est. Sed uidetur animi imbecillitas ob corporis temperaturā, & aduersus calorem male composita, & aduersus frigoris rigorem. Nam & quum laudant ab improbis, gesticunt, ac dilatant, & erga querimonias ac suspiciones eorum quibus negant obsequium, meticulosi sunt ac probri plus satis metuētes. Sed oportet aduersus utrumque muniri, ut nec territantibus nec assentantibus cedamus: Thucydides igitur existimans inuidiam necessario comitem esse potentie, dicit illum recto consilio duci, qui in maximis rebus eligit quod inuidia est obnoxium. Nos uero existimantes perdifficile esse inuidiam effugere, in querimonias autem non incurrere, aut efficere ne quid accedat molestiæ ab ijs, quibus cum habemus consuetudinem, uidentes prorsus impossibile, recte nobis consulerimus, si simulates improborum suscipere malimus quam iure meritoque criminantium, illis præter bonum & æquum obsequētes. Ac laudes quidem ab improbis proficiscentes, quum sint fucatae & insynceræ, modis omnibus cauendæ sunt, nec oportet ab his sic affici, quemadmodum afficiuntur sues, dum fricantur ac titillantur, ut nos ipsos facillime præbeamus utendos cuius uolenti, deijcētes nos & ad scalpturam accommodantes. Etenim qui præbent aures palponibus, nihil differunt ab his, qui crura præbent supplantantibus, nisi quod turpius subuertuntur caduntque, tum ij qui pœnas remittunt hominibus improbis, quo uidelicet misericordes, humani, facilesque uocentur, tum isti qui contra, simulates & accusationes haud quam necessarias, nec periculo uacantes suscipiunt, persuasi ab his qui ipsos laudant, tanquam soli sint uiri, soli aduersus adulationem inuicti, denique ora & uioces eos appellant. Itaque Bion tales similes esse dicebat amphoris, quod auribus facile circumferrentur. Quemadmodum narrant Alexinum Sophistam inter ambulandum multa mala dixisse in Stilponem Megarensē. quum autem quispiam ex ijs qui aderant dixisset: Atqui ille te nuper laudauit. Per Iouem, inquit, uir enim optimus est, ac præstantissimus. Contra Menedemus quum audisset, quod frequenter ab Alexino laudaretur: At ego, inquit, semper uitupero Alexinum. Itaque uir malus est, & is qui malum laudat, & is qui à bono uituperatur. Usque adeo à talibus nec flecti poterat nec capi. seruās præceptum illud, quod Antisthenius Hercules præcepit filiis, ne quam haberent gratiam ijs à quibus laudarentur. Hoc autem nihil aliud erat, quam non uinci stulto pudore, nec mutuo adulari laudantibus. Sufficit autem opinor illud Pittarī, cui cum quidam dixisset, quod ipsum ubique & apud omnes prædicaret. Et ego, inquit, refero tibi gratiam, efficiens ut uera prædices. Igitur quod aduersus omnes affectus conducit, huius oportet

eos qui facile uincuntur inuiti pudore, quoties morbo superasti præter animi sententiam peccant ac subuertuntur, firmiter meminisse, notasque morsus ac poenitentia, defixas in animo, reuocare seruareque in longissimum tempus. Sicut enim uatores posteaque semel in lapidem impigerunt, aut nautæ, posteaque ad scopulum fregerunt nauem, si meminerint, perpetuo metuunt cauereque non illa tantum, uerum etiam alia illis similia. Ita qui turpitudinem damnaque ex uitioso pudore accepta, assidue ingerunt animo poenitentia morsusque uulneraque, in similibus postea reuocabunt seipsum nec facile patientur se à recto cursu deduci.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI IUNIO-

RI GVILHELMO, DVCI CLIVENSI, IVLIACENSI, MONTENSI, Comitū Marchiæ & in Rauensburg, &c. Des.

Erasmus Roterodamus S. D.

QUONIAM priores libellos quos mei erga te animi uelut arabonem qualemcumque miseram, tam comiter accepisti Guillelme Princeps iunior illustrissime: nec tu modo, sed & ambo clarissimi parentes tui, uisum est aliquid & tua nobilitate dignius, & tuis studiis, ni fallor, utilis adiungere. Proinde ex optimis quibusque autoribus collegi, quæ Græci uocant Apophthegmata, hoc est, egregie dicta, quod uiderem non aliud argumenti genus principi, præsertim iuueni, magis accommodum. Sunt illa quidem scitu dignissima, quæ philosophi de moribus, de rebus administranda, deque bello gerendo literis prodiderunt. Sed quoto cuique uel priuato tantum est otij, ut apud Platonem Socraticarum argutationum, ironiarum & Isagogarum ambages ac labyrinthos euoluere uacet? Aristoteles autem copiose quidem scripsit de moribus, sed philosophis scripsisse uidetur, non principi. Dilucidiora sunt quæ tradidit de re & economica & politica, sed is uir nusquam non requirit lectorem & attentum, & ociosum: ad hæc, quoniam affectibus caret, non perinde retinet animum principalibus curis intentum. Iam in philosophicis & Marci Tullij de philosophia libris pleraque sunt eius generis, ut non admodum referat principem ea scire: quod genus sunt quæ disputantur ab illis de finibus bonorum ac malorum, maiore subtilitate quam fructu. Conueniunt hæc illorum institutio, qui de honesto per omnem uitam nihil aliud quam disputant. At ei qui ditioni nascitur, statim expedienda uirtus est, non per ocium disputanda. Restat historia, quæ quoniam res præclare secusue gestas uelut in tabula spectandas repræsentat, nec id absque uoluptate, magnatibus uiris aptior esse uidetur: sed hic ut infinitam uoluminum uim principi uacet euoluere, quis possit meminisse? Atqui quemadmodum ij qui certant in palæstra, certos quosdamprehendendi elabendi que modos ad manum habent: ita qui in pacis belli que negotijs uersantur certas rationes in promptu habere conuenit, quibus admoneantur, quid pro re nata sit factio opus, quid non. Hac in parte uidemus eruditissimos uiros principum curas sua diligentia subleuare conatos, quorum alij scripsere sententias, ueluti Theognis & Illocrates, alij celebrium uirorum strategemata & apophthegmata, ueluti Valerius Maximus, & Sextus Iulius Frontinus, qui indicat idem ab alijs nonnullis facilitatum. Non mediocris otij res est aurum scrutari in uenis, aut gemmas in harenis mariue quærere. Is demum occupatissimo principi gratum præstat officium, qui aurum purum factumque exhibet, qui selectas ac repurgatas gemmas, auro inclusas, aut poculis additas offert. Id officium quum à multis tentatum sit, mea tamen sententia, nemo felicius præstitit quam Plutarchus, qui post æditum egregie frugiferum opus De uitis uirorum illustrium, in quo permixtum facta simul ac dicta illorum referunt, Traiano Cæsarem laudatis, collegit insignia diuersorum apophthegmata, quod in his uelut in certissimo speculo repræsentatur animus singulorum. Nam in factis bonam laudis partem sibi uindicat consiliarius, dux ac miles, maximam fortunam, per quam uidemus interdum optime consulta pessimum habere exitum: rursus quorundam inconsultam temeritatem felicissime cedere. Nam quemadmodum dixisse fertur Siramnes Persa, Dux, ut opinor, interrogatus quare facta præclaris eius dictis non responderet: quid loquar mihi in manu est, quid eueniat in arbitrio fortunæ & regis. Nec tam ideo sua laude frustrantur honesta consilia. Plutarchus autem non tantum in delectu ceteris præstat, uerum etiam

in ex/

in explicando, Flabent enim apophthegmata peculiarē quandam rationem & indolem suam, ut breuiter, argute, salte, & urbane cuiusq; ingenium exprimant. Siquidem ut singulis hominibus, ita singulis etiam nationibus suus quidam genius est: unde fit ut alia conueniant Alexandro, alia Philippo aut Antigono, alia Phocioni, alia Alcibiadi: rursus alia quadrent in Laconem, alia in Scytham aut Thracem, alia in Atheniensem, aut in Romanum. In his igitur exprimēdis mihi dilucior uidetur Xenophon, suffrigidus Herodotus, loquacior Diodorus & Quintus Curtius, ne pergam de cæteris dicere. Plutarchus omnes impleuit numeros. Eoq; uisum est hunc ex omnibus potissimum sequi. Quicquid igitur erat in huius opere quod inscripsit, de apophthegmatibus, hic in solidū reperiēs. Comperimus hoc opus bis latine uersum, primum à Franciscō Philelpho, deinde à Raphaelē Regio, quem Parauij nouimus. Philelphus in nonnullis locis fuerat lapsus quæ restituit Raphael, sed ipse rursus impingens alicubi: nimirum homines erant ambo. Sed uterq; nihil aliud esse uoluit q̃ interpretes, nos Plutarchum multis de causis sequi maluimus quam interpretari, explanare q̃ uertere. Primum ut dilucidior esset oratio, quippe minus astricta Græcis uocibus. Nō enim hæc Traiano scribuntur; uiro tum utraq; literatura, tum longo rerum usu exercitatissimo, sed adolescenti principi, imò per te pueris & adolescentulis omnibus liberalium studiorū candidatis: nec illo seculo, quo dicta gesta q̃ eiusmodi uulgi fabulis celebrabant, in balneis, in cōsultijs ac circulis forēlibus: dein ut mihi liceret indicare dicti argutiā, si quod occurreret obscurius, qualia nunc sunt permulta, nō solum rudibus, uerum etiā ultra mediocritatē eruditīs. Me certe in multis torsit diuinatio, & haud scio an alicubi fefellerit etiam. Nec paucis in locis lucta fuit cū mendis codicū, in quas necessario impegerunt etiā interpretes. Vix enim credibile est quantū sibi permiserint uel librarij, uel scioli quidam in hunc autorem, cui summa debebatur religio. Nullus enim extitit inter Græcos scriptores, Plutarcho præsertim quod ad mores attinet, sanctior aut lectu dignior. Atqui hoc ipsum quod absterre debuerat, inuitauit gloriæ quæstusq; sitientes ad deprauandum, addendum, detrahendum. Etenim quo quisq; scriptor est plausibilior ac celebrior, hoc magis ad quæstum corrumpitur. Arguit hoc ipsa Græcorum codicum uarietas. Nam ut alijs omīssis, de hoc opere quod est in manibus loquar, quædam habet Philelphus quæ Raphael non attigit, & contra. Deinde quum Plutarchus in præfatione, profiteatur sese in uitis, dicta factaq; uirorum illustrium promiscue rerulisse, sed in hoc opere compendij gratia tantum apophthegmata cōtexuisse, permulta tamen admixta uidemus quæ nihil aliud sunt quàm stratagemata. Iam eodem in opere toties eadem repetita, nonne palam clamitant, argumentum hoc ab alio cōtaminatum? Ut iam ignoscamus, apophthegma referri sub eius nomīne cui dictum est, non à quo dictum est, ut de Lysimachio & Philippo. Nam in Plutarchi collectaneis quod à Philippo responsum est Lysimachio, sub titulo Lysimachi refertur. Maioris erat audacię, quod ex uno opere fecerūt duo. Quoniam enim Plutarchus à Laconicis quæ plurima feruntur, ea duntaxat attigisset quæ uidebantur occupatissimo Cæsari futura satis, ille quisquis fuit, si modo fuit unus aliquis, Lacedæmoniorum dictis proprium uolumen dedit, id quæ secundum ordinem literarum Græcarum, quem Raphael uertit in ordinem latinarum. At hic erat è tribus omnium deterrimus. Nam ordinem sententiarum sequuntur Valerius & Frontinus, quæ ad religionem, pietatem in patriam, ad fidem, ad fortitudinem ac iustitiam pertinent, & item de cæteris, in suam quæq; classē digerentes. Eruditissimus est quem sequutus erat Plutarchus seriem regionum ac regnorum obseruans, & in singulis ætatem, ordinem; unicuique regum suos adiungens duces, & cuique ducum suos collegas. A Persis uenit ad Aegyptios, ab Aegyptijs ad Thraces, à Thracibus ad Scythas, à Scythijs ad Siculos, à Siculis ad Macedones, hinc ad Athenienses, ab his ad Lacedæmonios, in horū singulis temporum non literarum ordinem sequens: à Lacedæmonijs ad Thebanos, à Thebanis ad Romanos, ut lector è paucorum dictis historiæ totius agnoscat seriem quam misere confudit is qui Laconica separauit, repetens interim eadem quæ ad Traianū collegerat Plutarchus: quanquam id frequentius in altero deprehenditur opere, sed in utroq; toties, ut ea dormitatio non cadat in Plutarchum scriptorem exactæ diligentię. Adde quod hæc pars nullam habet præfationē, nec illa prior ad Traianū quadrat ad utrunq; opus. Iā quid gratiæ debeat his, qui celebriū auctorum libros ad hunc cōtaminant modum, in præsentia non disputo.

disputo; mihi sacrilegij genus esse uidetur. A me tamē, exceptis aliquot Laconicis, quod eadem in altero catalogo repetuntur omnia, nihil eorum prætermisum est, quæ Plutarchi titulo ferunt: partim ne quid hic desideraret lector auidus magis quæ elegans, partim quæ nihil illic uiderem non dignum cognitu, licet non suo dictum loco. Sed totum opus quodam modo meum feci, dum & explanatius effero quæ Græce referunt, interiectis interdum quæ apud alios autores addita cõperissem, additis item permultis quæ in hoc opere non habebantur, ubique ueluti scholijs indicās uel sensum uel usum apophthegmatis, in his duntaxat quæ lucis aliquid desiderabāt, sed hoc ipsum breuiter, ne ab apophthegmatum natura degenerarē. Ordo uero nobis etiā cõfusior est quā illic inueni, quod quū initio statuissemus paucos duntaxat eximios recēdere, calor operis incitauit, ut mutata sentētia longius prouehere mur: nec erat futurus finis, nisi rerū sese offerentū uelut immensum pelagus, receptui canere cõpulisset. Nam ut Quintilianus inter grāmatici uirtutes collocat, quædā nescire: ita in hoc argumenti genere, diligentia pars esse uidetur quædam præterire. Itaque lautus conuuator esse malui quæ molestus, præsertim quod si quid in hac coena prætermisum est, poterit in alia proponi, postea quæ hæc erunt concocta. Porro ordinis neglecti incōmodum indicē pensauimus. De titulo nihil refert anxium esse, quū in his quæ collegit Plutarchus sub apophthegmatum nomine, multa sint quæ alius mallet *σύνμματα, λοιδόγια, ἀσεία, ἀνέκταλα* siue *πλοία* dicere. Cæterum posteaquam in his distinguendis frustra sudauit M. Tullius, nec Quintiliano satisfecit Marcellus homo doctissimus, atque adeo nec ipse Quintilianus Marcellus doctior sibi, non arbitratus sum operæ præcium in hoc anxia operam sumere, sat habens alicubi dicti, loci uel speciem obiter indicasse. In his certe quæ nos adiecimus, sedulo cauimus, ne strategemata cum apophthegmatis cõfunderemus, tū ne quid omnino poneremus, nisi ex probatissimis utriusque linguæ scriptoribus, ipsaque uetustis decerptum: non quod nesciā à recentioribus permulta referri falsè lepideque dicta, sed plus habent auctoritatis quæ cõsecrauit antiquitas, & adhibendus erat operi modus. Ne illud quidē quentius mouere debet, quod nonnunquam idem dictū, ab hoc ascribitur huic, & ab illo tribuitur alteri. Nec enim tam refert à quo quid dictū sit, quæ quid dicatur, etiā si celebris & graciosus autor nonnihil ponderis & gratiæ dictis adiungit. Id frequētius occurrit, quæ ut exemplis sit probandum. Fit autē hoc interdum humanæ memoriæ lapsu, quam quæ nihil uetat eandē sententiam à diuersis autoribus proficisci, siue id faciat imitatio, siue casus: quæadmodum hūc scenarium, *σοφοὶ τὴν αὐτοῦ τὸ ἑκάστου σῶμα*, cõstat esse Sophoclis, & tamē citatur à Platone ex Euripide. Rursus hic uersus, *γέρον γέροντα πᾶσι λαγῶσι σ' ἐγὼ*, quū sit in Philoctete Sophoclis, tamen idem reperitur in Bacchis Euripidis. Similiter hic uersus, *σὺ γὰρ δ' ὅπως δὴ καὶ λέγον τὰ καίρια*, quum sit in Aeschyli Prometheo, deprehenditur apud Euripidē, duabus literulis immutatis *σὺ γὰρ λέγεις*. Nonnunquam nec de re nec de nomine cõuenit inter auctores. Velut qui Fabio Max. exprobrauit, quod ipsius opera recepisset Tarētum M. Tullio est Lilius Salinator, T. Lilius M. Lilius, Plutarcho M. Lucius, siue ut Græci codices habent, *μάρκιος λιλίος*. Item Fabius & Philostratus narrat Leonē Sophistā corpore insigniter obeso mouisse risum populo Atheniensi, Plutarchus pusillo. Val. Max. & Plin. de altercatione Cn. Domitij & Lucij Crassi quā diffonant in narrando: Illa frigidissima sunt quæ personis fabulosis affinguntur, quod genus sunt Philostrati Sophistæ, quum Palamedes, Vlyssiæ similibus affingit quod libet: eaque fiunt bis frigida tractando, quorum omnino nihil attigimus. Proxima sunt, quæ uarijs personis attribuuntur in dialogis, non ad ueri fidem, sed ad delectandum cõfictis. Minus illa frigent quæ dicuntur in comædijs aut tragædijs, habentque magnam gratiam in loco adhibita, tametsi sub apophthegmatis appellationem non cadunt, nisi quum ab autore nobili ad rem præsentem accommodantur, gratiora si nonnihil etiam ad alienum sensum detorqueantur. Veluti quū Aristoteles Calisthenem liberius cum Alexandro quæ expediret agentē, Homérico uersu admonuit,

ἀνέμωσθ' ὅτι μὲν τέλει ἐστὶν οἱ ἀργεῖοι.

Nec ex Herodoto libuit multa colligere, quod pleraque uideantur à scriptoris ingenio repta. Eiusdē farinæ sunt quæ incidunt in orationibus quas historiographi pro suo quicquid ingenio solent attexere personis, licet & illa plurimum conducant & ad iudiciū, & ad dicendi facultatem. Optimū apophthegmatis genus est, quod paucis uerbis sensum non uulgare significat potius quā exprimit, quale nemo facile possit studio fingere, quod quo

quo propius ac diutius cōtemplare, hoc magis ac magis delectat. Vniuersum aut hoc genus quod prouerbia, sententias, insigniter dicta factaq; cōplectitur, accōmodissimum est principibus uiris, quibus ob reip. negotia nō uacat magnā uitæ partem libris impendere. Hæc aut ut cum uoluptate discuntur, facileq; insidunt animo, ita longe plus habent philosophiæ in recessu q̃ prima fronte præ se ferunt. Legimus Cæsarem Augustū, quicquid usq; talium præceptorum nactus esset, describendū curare solitum, & ad uaria loca mittere. Videmus aut priscis illis sapientibus hoc præcipuo fuisse studio, ut res dignas cognitu, uoluptatis illecebra teneris ingenijs insererent, quo rudis ætas nondum matura serijs philosophiæ præceptis per lusum disceret, quæ per omnē uitam magno foret usui. Hoc cōsilio cosmographiam, astrologiam, & musicā, naturalem ac moralem philosophiā, scite confictis fabulis & apologis asperserunt. In his uero nostris uidebuntur esse quædā, quæ nihil faciunt ad bonos mores, sed risum modo cōmoueant. Ne id quidem uitio dandū existimo, risu nonnunq; relaxare animum curis fatigatum, modo risus sit argutus ac liberalis. Hæc enim exhilarant ac uegetāt iuuenum ingenia, nec mediocriter faciūt & ad uitæ comitatem & ad orationis iuctūditatem. Quid enim magis edulcat M. Tullij dictionem, quàm quod eam huiusmodi dictis subinde condit: Quid porro sunt Plutarchi moralia, nisi aulae huiusmodi coloribus picturata? Iam illa quæ maxime uidentur ridicula, tractando fiunt seria. Quid enim magis ridiculum q̃ Diogenes in meridie cum lucerna obambulans, & hominem se in frequenti foro quærere dictitans? At interim ridendo discimus, nō esse statim homines qui speciē habent hominis, quam habent & statuæ, sed ut inuenias hominē inuestigandus est animus. Is si recta ratione ducitur potius q̃ affectu, tum demum reperisti hominē. Item quid æque ridiculū, atq; quod Phryne stipulata ut quod ipsa prior faceret, idē ceteræ mulieres in conuiuio facerent omnes: manū bis aquæ immersam admouit fronti, hoc cōmentio magno omnium risu prodens, cæterarū fucos, quum ipsa uideretur etiā formosior? Sed hic risus nos docet idē quod serio dixit Socrates, ut tales esse studeamus quales haberi uelimus, ne detractio fuco pro gloria male affectata reportemus ignominia. Docet & illud, ne nitamur bonis externis fluxisq; quæ uarijs casibus facile eripiūtur hominī, sed paremus ueras opes animi, in quas nullū ius habet fortuna. Tantū seriæ philosophiæ docet nos illud ridiculū meretriculæ factum. Proinde quantū alioqui seueris rationibus institueret ciues suos Lycurgus, tamen liberales iocos illis nō solum pmisit, sed etiam præcepit. Instituit em̃ exercitamenti genus quod λίσσις appellabat, ad quod cōueniebant seniores iam à publicis functionib. emeriti, lepidis dictis liberalibusq; iocis tempus cū uoluptate transmittentes, sed quæ uel ad honesti laudē, uel ad uitiorū uituperationē conducere. Quin & signū collocauit γέλωτ deo, id est, Risui, quod utilissimū iudicaret modestis facie animorū uigorē recreare, & ad honestos labores alacres reddere, quādo in reb. humanis, qđ caret alterna requie durabile non est. Quin & Cleomenes adeo seuerus, ut nec mimos, nec psaltrias, nec tibicines unq; admiserit in remp. probauit tamē ut ciues iocis liberalib. falsisq; dictis inter se decertarent. Deniq; quoties dat à negocijs uacū tēpus, aut ipsa res postulat hilaritatē, quāto decētius est huiusmodi dictis ludere, q̃ illiberalib. indocilis & obscœnis fabulis oblectari. Mihi uidet aliquāto cōsultius pueros in ludis literarijs huiusmodi thematis exerceri, q̃ uulgaribus istis, q̃ ut sensiculos habēt frigidos, ita nō indigent linguæ latinæ mysteria: modo præceptor indicet rationes quibus quod breuiter dictū est queat dilatari, & quod ridicule dictū est, possit ad usum serium accōmodari. His addamus & illud: in sacris cōcionibus fortasse non cōuenit scripturis diuinis admiscere iocos humanos, sed tamē excusatiùs hæc adhiberētur ad excitandos dormitantes, q̃ aniles fabulæ, quas nōnulli solent ex abrupto interponere, prorsus è mediā uulgi fece hauistas. Iulius Cæsar tot ciuilia bellicaq; negotia sustinens, argutis dictis, quib. adeo delectabatur, ut etiam in ipsum torta pbarer, modo scita, solet curarū lassitudinē discutere. Vix aliū imperatorū fuit Augusto Cæsare uel sanctior uel occupatior. At rursus quis in hoc genere urbanior? De M. Tullio nihil dicā, qui nōnullis uidet in iocando nec modi nec decori satis meminisse. Xenocrates philosophus ingenij fuit tristioris, uir aliq; magnus, sed hūc Plato subinde iubebat litare Gratijs. Zenon totus Stoicus, Socratē ob perpetuā sermonū urbanitatē, scurrā Atticū solet appellare: nullus tamē est quin fateatur Socratē utroq; sanctiorē. Ne cōmemorē quod nullorū dicta magis celebrant q̃ quæ leporibus cōdita sunt, certe

pueris

pueris instituendis utilis esset Socrates, Diogenes aut Aristippus, & Xenocrates aut Zeno. Quod si recte uisum est sapientissimis uiris primam etatem oblectamenti quibusdam ad amorem sapietiae seuerioris allicere, multo magis id cōuenit tum iuuenitum Principi, quem ut uigilantē esse decet, ita non oportet nec ipsum unquē esse tristem, nec quenquē à se tristem dimittere. Animus autē amoenioribus studijs educatus, sit ad omnes curas ferendas uegetior, et ad omnē hominū consuetudinē festiuor. His rationibus me tueri poteram, si nihil collegissem nisi facetias: nunc serijs hæc duntaxat admixta sunt, ueluti conuiuij condimenta. Quo genere si te sensero delectatū, haud me poenitebit huius operæ licet humilioris, ut aliqui fortasse iudicabunt. Scribunt aliqui prouectioribus, nos principis ætatem tenerā lactamus. Quod si hæc infra tuos profectus fuerint, certe optarim esse, tamē scio tibi non ingratum fore, per te cōmunibus adulescentulorū studijs hoc utilitatis accessisse. Et nos fortasse dabimus aliquando seueriora, postquā hæc edidiceris. Nam ediscenda sunt omnino, quo semper ad manum præsto sint. Quāquid meis opus, quum domū habeas Conradum Heresbachium, uirum omni genere literarum absolutū, quem sic in te uideo affectum, ut quod optimo præceptore dignum est, alumni sui cōmodis & ornamentis impensius gaudeat quā suis. Is ut tuam pueritiā formauit literis, ita grandiorē ætatem poterit fidelibus prudentibusque cōsilijs adiuuare. Mihi quoque nō minus iucundum quā honorificum fuerit, quantula cūque ex parte felicissimam indolē tuam, nostra promouisse industria. Quod superest Deum Optimum Maximum precamur, ut sua dona quæ largissimē in te contulit, seruare, tueri, & augere dignetur, quo simul & laudatissimorum parentum uotis respondeas, & clarissimis maiorum tuorum imaginibus dignus euadas, & luculētæ ditioni, cui natus ac destinatus es, par esse queas. Desinā si uerbum addidero: dum in his uersaris, memento te non Christianorum, sed ethnicorum apophthegmata legere, uidelicet ut legas cum iudicio. Apud Friburgum Brisgoiæ quarto Kalend. Martias. Anno M. D. XXXI

APOPHTHEGMATA LEPIDEQVE DICTA, PRINCIPVM, PHILOSOPHORVM, AC DIVERSI GENERIS HOMINUM, ex Græcis pariter ac Latinis autoribus selecta, cū interpretatione comoda, dicti argutiā aperiente, per Des. Erasmi Roterodamum.

APOPHTHEGMATA LACONICA SECVNDVM ORDINEM literarum Græcarum.

LIBER PRIMVS.

AGASICLES.

ACEDAEMONII quoniā seueriores erant, ac moribus incorruptioribus, bellique gloriam potissimum spectabant, contemnebant omnis artis quæ ciuium animos uidebantur emalculare, & à uera uirtute ad ociosam ostentationē traducere. Nam & Roma cum adhuc spiraret germanam illam austeritatem, Græculos professores urbe exegit. Hoc genus studijs nulla Græciæ pars corruptior erat quā Attica, ubi Gorgias, Lysias, Isocrates, Prodicus, alijque innumeri sophistæ magno cū applausu populī, nec mediocri mercede garriebant.

Cum igitur Agasicles Lacedæmoniorum Regi diceret quid Generose dam, admirari sese quod cum esset auidus discendi, non adiungeret sibi Philophanem sophistam, regali prorsus indole respondit, Eorum, inquiens, uolo esse discipulus, quorum sum & filius: significans non minus interesse quos nactus sis parentes, quā quos adsciticos præceptores. Etenim ut liberi fermè referūt maiorum unde prognati sunt ingenium, ita præceptorum uitia demigrant in eos qui instituunt. Et honestæ uitæ institutio potissimum ab illis petenda est, qui uirtutem ipsis factis præstiterunt, non ab ijs qui compositis arte

arte uerbis de uirtute nugantur. At nunc summi orbis monarchia futuri, deum immortalem, quibus interdum uiris a teneris annis formandi instituendiq; creduntur: quum principi non minus tum perniciosum sit tum indecorum, ab inhonestis institui, quam nasci. Nec qualibet artes discendae sunt principi, sed haec duntaxat, quae tradunt rationem recte administrandi regnum.

Rursus quum alius quispiam ab eo discitaretur, quo pacto posset aliquis tuto imperare, nullo stipatus satellitio, respondit, si licet imperet suis, quemadmodum pater imperat liberis. Nemo plura dixit unquam maiore compendio. Domini tantum timentur a seruis, quo mali metu coherceantur, quos non corrigit pudor. Pater quoniam liberis consulit potius quam sibi, diligitur ab illis, sic ut auctoritatem comitetur reuerentia. Aduersus hos adeo non est opus satellitio, ut non aliud sit satellitium fidelius illorum stipatu. Quod si rex beneuolentia ac beneficiis adiungeret sibi ciuium animos, non esset opus barbarico conductioq; satellitio, sed nullos haberet corporis sui custodes tutiores quam ciues, erga quos patris gereret affectum. Porro quibus placet hoc dictum, oderint dum metuant, nullos magis habent suspectos, quam quibus oportebat maxime confidere: ac multos metuat oportet, quem metuunt multi.

AGESILAUS

Agésilauus ille magnus Lacedaemoniorum rex, quum in computatione quadam sortibus ex more ductis factus esset princeps conuiuij, (huius autem partes erant praescribere re quantum quisque biberet) rogatus a pincerna, quantum cuique uini debet apponere, Si multum, inquit, uini paratum est, dato cuique quantum poscit: sin parum, cunctis ex aequo diuidito. Hac dexteritate mire prospexit, ne uel parata uini copia deesset, quibus placeret largior potatio: uel ad bibendum cogerentur quibus placeret sobrietas. Rursus in maligniore uini copia, per aequalitatem exclusit occasionem murmuris. Etenim cum singulis aequa uini portio distribueretur, nihil deerat his qui bibebant moderatius: & qui largius fuerant bibitori, quum haberent quod naturae satis esset, queri non poterant si deerat libidini, eo quod nemo omnium plus aut minus haberet ceteris. Itaque aequis animis se illi quoque ad moderationem componebant, quibus alioqui placebat luxus. Porro Lacedaemonij praeter ceteros Graecos uictus frugalitatem probabant.

Quum uero narraretur apud eum, maleficum quempiam ac scelerosum hominem constanter pertulisse tormenta, Ut insigniter, inquit, miser est homo, qui tolerantiam ac patientiam in res flagitiosas ac turpes collocet. Apud Lacedaemonios admirabilis erat malorum tolerantia, quae si suscipiatur ob res honestas, magnam promeretur laudem: sin ob turpes, non solum non meretur fortitudinis laudem qui tolerat, sed hoc miserior est ac uir peior, quo constantius se gesserit. *novvpos* enim Graece & malum sonat, & translato tono, laboriosum siue calamitosum. Dolebat egregio duci, tantum animi robur ac naturae uim in re turpi consumptam, quam si attulisset ad res honestas, magno usui poterat esse reipublicae.

Alio quodam laudante rhetorem hoc nomine, quod mirifice res exiguas uerbis amplificaret. Ego, inquit, ne sutorem quidem arbitrer bonum, qui paruo pedi magnos inducat calceos. Veritas in dicendo maxime probanda est: & is optime dicit, cuius oratio congruit rebus, ex quibus petenda est orationis qualitas potius quam ex artificio.

Quum quidam urgeret illum improbe postulando, diceretque ei, promissisti, atque idem crebro repeteret, quasi iam fas non esset negare quod petebatur, Recte sane, inquit, si qui iustum est quod petis, promissi: sin minus, dixi, non promissi. Hoc dicto elusit flagitatoris improbitatem. Ille uero quum nondum faceret flagitandi finem, sed subijceret, At qui decet reges praestare quicquid uel capite annuerint, Nihil magis, inquit, quam eos qui reges adeunt, decet ea petere loquique quae iusta sunt, spectantes simul & opportunitatem, & quid regibus conueniat decorumque sit. Sunt qui principes uelut ex insidijs adoruntur, & a bene potis, aut alioqui aliud agentibus, ut non uacet quale sit quod petitur considerare, postulant quod iniquum est: his merito negatur quod promissum est, & repulsi immerito requirunt fidem a promissore, qui sui officij non meminerint in postulando.

Quoties audiebat aliquos ab alijs laudari aut uituperari, existimabat, non minus esse discendos eorum mores qui loquebantur, quam eorum de quibus loquebantur. Sensit uir prudentissimus, qui auide obrectat alienae laudi, magis proderet morbum suum quam

detegere mores alienos: & qui ob res parum honestas laudat quempiam, aut ob laudabiles uiruperant, indicare stultitiam suam peruersumque iudicium.

8 *Magnanimi* / *ter* Quum adhuc puer esset, & ageretur ludus solennis, quo pueritia tum exercebatur, atque is qui negotio praefectus erat, statuisset illum in loco parum honorifico, paruit quidem tamen iam rex designatus, ac dixit, Bene sane habet, ostendam enim, non locum uiris, sed uiros loco conciliare dignitatem. Nimirum uox ea declarat in puero, miram animi celsitudinem cum pari moderatione coniunctam. Nec alij magis sunt administrando regno idonei. Simile quiddam tribuunt Aristippo.

9 *Argute* Quum medicus quispiam illi praescriberet curationem nimis exactam, minimeque simplicem, qualis esse solet apud Lacedaemonios, Per geminos, inquit, sumam quae praescribis, si mihi prorsus est in fatis ut non uiuam, etiamsi non omnia sumpsero. Significabat, eiusmodi curationes citius acceleraturas mortem, quam depulsuras morbum. Nec tam operosa pharmaca sumenda, nisi qui destinauit mori. Omnibus in rebus et genti placuit frugalitas ac simplicitas.

10 *Simpliciter* Quum adstantem arae Palladis, cui apud Spartanos ab ereo delubro *χαλκιοίω* cognomen est, ut bouem immolaret, momordisset pediculus, non auersus est, sed arreptum pariter omnibus occidit, Per deos, inquit, equidem insidiatorem lubens uel in ipsa ara: uel delictet declarauit animum nec inepto pudori, nec superstitioni obnoxium: recteque significauit, insidias molentibus nullam aram aut asylum oportere tutum esse.

11 Quum puer quidam eo uidente murem captum ex cauo protraheret, musque conuersus momordisset tenentis manum atque effugisset, Agesilaus indicauit his qui aderant, dixitque, Posteaquam minimum animalculum sic ulciscitur eos a quibus laeditur, quid uiros oporteat facere cogitare. Ita dux fortissimus undecumque captata occasione animum addere studebat suis, ut audentiores fierent aduersus hostem. Sed idem exemplum magis eo ualet, ne quis quamlibet potens iniuria prouocet infirmiore. Fit enim saepenumero, ut qui, sicut ait Flaccus, fragili quaerit illidere dentem, Infringat solido.

12 *Religiose* Quum in animo haberet mouere bellum aduersus regem Persarum, quo Graecos Asiam incolentes libertati restitueret, consuluit oraculum Iouis Dodonaei. Nam ea gens ex oraculis deorum plerumque gerebat. Is quum iussisset, ut pro suo arbitratu bellum institueret, Agesilaus dei responsum renunciauit Ephoris (Hi erant quinque iudices, quorum auctoritati reges quoque parere cogebantur) Illi uero suaserunt ut adiret & Delphicum oraculum, ipsi dem de rebus sciscitaturus. Eo profectus, hoc pacto proposuit consultationem, Apollo, num idem tibi uidetur quod patri? Quum Apollo comprobasset Iouis oraculum, ita demum delectus imperator bellum apparat: unico facto non una rem nos docens, primum moderationem animi, qui quum rex esset, non grauatus sit Ephoris obtemperare rem suam peruacancam imperantibus: deinde declarauit, quam non temere sit bellum capeendum. Illis non sat erat Iouis oraculum, quum hodie principes frequenter incōsultis uel potius inuitis proceribus ac ciuitatibus ad arma profiliant. Postremo demonstrauit, quam religiosam haberet de dijs opinionem, qui si inter se dissentiant, non sint dii: obiter notans Homeri fabulas, qui fingit deorum ac dearum atrociora dissidia, & quod in principibus ac magistratibus turpe sit, adscribit suis numinibus.

13 Tisaphernes Persarum dux cum Agesilao foedus non ex animo, sed metu percusserat, hac lege, ut Graecas ciuitates sineret libere suisque uiuere legibus: mox ingentibus copiis a rege suo accersitis bellum illi denunciauit, ni Asia decederet. Hoc foedus uiolatum libenter arripuit Agesilaus, legatis hilari uultu respondens, Se magnam habere gratiam Tisapherni, quod periurio suo & deos & homines sibi infensos reddidisset, aduersa uero parti propitios. Recte sensit, absque prouidentia dei nihil geri in rebus mortalium, magisque fidendum diuino fauori quam humanis consilijs aut uiribus. Caeterum exercitum mouit uelut in Cariam impressionem faciurus: quod quum Tisaphernes ignarus doli, cogeret militem, Agesilaus repente copias mouit in Phrygiam: ubi cum multas cepisset urbes, magnamque pecuniarum uim abstulisset, dixit amicis. Foedera quidem uiolare praeter causam impium est, caeterum hostibus imponere, non modo iustum est ac laude dignum, uerum etiam & iucundum & lucrosam. Vir bellandi audax, tamen ab iniusto bello abhorrebat, nec eius suscipiendi ansam dare uoluit, datam feliciter arripuit: nec turpe putauit doli in illum uti, qui uiolato foedere periurio fefellisset & deos & homines.

Idem

Idem quum parū esset instructus equitatu, Ephesum sese recepit: ibi opulentis denuntiavit, ut quisquis pro se uirum & equum praeberet, à militia esset immunis. Hac arte factum est, ut pro ignavis ac timidis diuitibus breui colligeret & equos & uiros strenuos ac bello idoneos. Qua quidē in re dicebat sese Agamemnonis exemplum retulisse, quod is accepta equa generosa uirum diuitem, sed ignauum, militia liberasset. Locus autem est apud Homerum Iliados 4.

Τὴν ἄγαμέμνονι δῶκε ἄγχιστάδης ἐχέπωλος
Δῶρ, ἵνα μὴ οἱ ἐπιδ' ὑπὸ ἱλίου λυγρόταται
Ἀλλ' αὐτ' τὸ πῶϊο μῶλον, μέγα γὰρ οἶδ' ὅτι
Ζεὺς ἄφινος, τῶν γ' ὅν' ὄνυχ' ἄρ' οὐκ ὀκνῶνι.

de equa loquitur.

Quam dederat Anchisiades Echepolus Atridae.
Dono, ne huius comes iret ad altae moenia Troiae,
Sed remanere domi, ac sese oblectare liceret.
Nam uiro opes pater altitonans donarat opimas.
Incoluit uero praediuitem agris Sicyonem.

Hae sunt artes excellenti principe dignae, quibus efficitur, ut quod ad reipub. dignitatem incolumitatemue necessarium est, non per uolentiam inuidiosam extorqueat, sed ea dexterritate impetret, ut nec tenues grauet, & à ditioribus etiam gratiam ineat.

Ceterum quum edixisset ut captiui nudi uenderentur, Laphyropolae, quorum munus erat res praedatitias diuendere, quod erant iussi faciebant: ac uestium quidem (quonia iuxta barbaricum morem erant splendidae, multiq; pretij) complures extiterunt emptores, ceterum ipsa corpora candida, prorsusq; tenera ac delicata, nec quicquam uirile praeseferentia, quippe in umbra, otio ac uoluptatibus educata, adeo nemo concupiuit emere, ut deriderent etiam hoc mercium genus, uelut inutilium, nec ullius omnino pretij. Id animaduertens Agesi-
15
laus, qui auctioni praesidebat, & hunc casum torsit ad animandos ad fortitudinem milites. Hae, inquit, sunt pro quibus pugnat, ornamenta captiuorum ostendens: hi qui bus cum pugnat, nuda captiuorum corpora demonstrans. Duplici nimirum argumento addidit suis animos, amplissima spe praemiorum, & hostium imbellium extremo contemptu.

Solertiter

Idem quum in Lydia Tissaphernem uertisset in fugam, ac quam plurimis interemptis iam in agros regiones fecisset incursionem, rex Persarum per legatos, quorum praecipuus Titraustes ingentem pecuniarum uim ulcro ad illum misit, petens ut à bello desisteret: Agesi-
16
laus spreta pecunia respondit, Pacis quidem tempore reipub. uigere auctoritatem, utius habeat decernendi quod ad tuendam ciuitatis tranquillitatem censuerit conducere: belli uero tempore non item. Sibi uero iucundius esse, si milites suos ditet, quam si ditescat ipse: praeterea se pulcherrimum ducere, si Graeci non munera caperent ab hostibus, sed armis pararent spolia. Vox excellentis animi, qui non aliud uirtutis praemium ambiret quam gloriam, nec pacem hosti uenderet fraudato milite.

Liberaliter

Quum Megabates Spithridatis filius eximia forma adolescens, Agesilaum adisset ali-
17
quando salutandi gratia, ac iuxta Persarum morem osculum offerret, quod ab eo uideretur admodum amari: Agesi-
18
laus auertit uultum fugiens osculum. Ceterum quum erubuisse ille, ratus se contemptui fuisse, ac deinceps saluaret eum eminus: rex poenitens uisitati osculi, finxit se mirari quid accidisset Megabatae, quod ipsum non saluaret osculo: familiares responderunt, ipse fuisti in causa o rex, qui uenientem non exceperis, sed formosi basium exhorrueris: alio qui nunc quoque persuaderi poterit, ut tibi ueniat ad osculum, tantum ne rursus refugias. Hic posteaquam Agesi-
19
laus aliquandiu tacitus suo cum animo cogitasset, Non est, inquit, opus ut illi reditum persuadeatis. Nam ego mihi sic uideor affectus, ut malim huiusmodi rebus superior esse, quam aduersariorum urbem fortibus uiris instructissimam per uim capere. Prestantius enim duco, ut quis sibi ipsi seruet suam libertatem, quam ut alijs libertatem adimat. O uirum gerendo in alios imperio idoneum, qui suis cupiditatibus imperare posset. Quis non miretur, tam philosophicum in hominem militari iudicium? Intellexit, neminem esse liberum qui seruiret cupiditatibus: intellexit, nullum esse imperium speciosius, quam si quis animo suo posset imperare. Hoc exemplum temperantiae multo pulchrius uidebitur reputanti, quod Graecorum leges formosorum adolescentium amore concedant, citra turpitudinem tamen aut uim. Quamquam hoc apophthegma

Continenter

Plutarchus in *Vitis paulo* secus refert, Ego, inquit, denuo malim flammam de osculo pugnare pugnam, quam omnia quæ uiderim mihi fieri aurea. Quo uir ille sensit amoris flammam acriorem, hoc pulchrius ducebat, non obsequi animo.

Humaniter 18 Cum cæteris in rebus esset rigidior, & exacte iusti legumque tenax, tamen in amicorum negotiis existimabat, inhumanitatis ac sauitiæ prætextum esse, nimium aduersus illos esse iustum. Huius rei testis est epistola quædam perbreuis, quæ fertur ad Hidrieum Caræ scripta, qua cuidam amico ueniam deprecatur in hunc modum: Nicias si nihil peccat, dimitte hominem: si peccat, mihi dimitte, sed omnino dimitte. Innocentem punire, scelus est: culpam interdum cōdonare in gratiā honesti deprecatoris, humanitas est. Quum enim iustitiam semper oporteat esse clementia temperatam, quoties nata est grauem interpellatorem, & minus habet inuidiæ, & plus impetrat gratiæ. In plerisque igitur amicorum negotiis ad eum modum se gerebat Agesilaus: interdum tamen magis sequebatur reipublicæ utilitatem per occasionem oblatam, quam indulgebat amicitia.

Continenter et sapienter 19 Quodam ergo die quum castra tumultuosius essent mouenda, adolescentem cuius amore tenebatur relinquebat ægrotum, quumque is & blandis precibus & lachrymis illum remorari conaretur, uersus ad suos, Quam difficile est, inquit, simul & misereri & sapere: malens sequi quod id tēporis expediebat, quam quod dictabat in amicum affectus. His animi donibus cæteris præcellebat Agesilaus.

Temperate 20 Cæterum quod ad corporis curā attinebat, nulla in re melius habebat quam hi quibuscum uiuebat: à saturitate quidem & crapula in totum abstinens: somno uero sic utebatur, non ut ille dominaretur, sed ut seruiret negotiis: aduersus æstum autē & frigus sic erat instructus, ut quatuor anni temporibus unicis tantum uestibus uteretur. Cæterum quū in tentorijs inter milites ageret, uelut unus quilibet e numero, nihilo meliorem culcitram habebat quam cæteri: illud assidue habens in ore, Principis esse, non mollicie delicijs ue, sed temperantia ac fortitudine priuatis hominibus antecellere. O uere regiā uocem, si addidisset, sapientia. Nam ea uox omnes principis uirtutes complectitur.

Moderate 21 Sciscitante quodā quid Spartæ fructus attulissent Lycurgi leges, Voluptatū, inquit, contemptū: uidelicet indicans, non alia magis ex re nasci reip. corruptelam, quam ex delicijs.

Sapienter 22 Alij cuidam qui se dicebat admirari, quod Agesilaus cum cæteris Lacedæmonijs tam frugali cibo uestituque uteretur, Atqui, inquit, o hospes, pro hac frugalitate optimam messem metimus, libertatem: sapienter admonens nullam esse uoluptatem uiris ingenuis libertate suauiore: nec ibi diu libertatem esse posse, ubi regnat luxus.

Continenter et constanter 23 Rursus quum alius quidam eum admoneret, ut aliquid de uitæ rigore remitteret, causam addens, quod, quæ est uitæ uolubilitas, euenire posset, ut tēpus ipsum exigeret aliam uiuendi rationem, At ego, inquit, me consuefacio, ut quæcunque inciderit fortunæ mutatio, ne quæram ipse mutationem. Mira animi continentia, qui nec in austeriore uitæ deliciis requireret, nec inter delicias agens ab illis corrumpi posset.

Graviter 24 Quin ne senex quidem factus quicquam de uictus uitæque ratione, & corporis exercitijs remisit. Itaque percontanti quur per acrem hyemē solo pallio tectus obambulet absque tunica homo tam prouectæ ætatis, Ut, inquit, iuuenes hanc uitæ rationem imitentur, quum exemplum habeant & extremæ senectutis hominem, & principem: sapienter admonens, senibus ita uiuendum esse, ut adolescentibus exhibeant recte uiuendi formam: & uulgus nihil imitari libentius, quam quod à uiris principibus conspexerint faciliari.

Frugaliter 25 Thasiarum gens, ut copia rerum abundabat, præcipue uini præstantia nobilis, ita delicijs erat addictior: per horum agros cum exercitu proficiscenti Agesilao Thasii honoris gratia miserunt farinas, anseres, bellaria, liba ex melle condita, & item omnis generis alia maximi precij tum esculenta, tum poculenta: at ille præter farinas nihil accepit, reliqua domum referri iussit ab his qui attulerant, tanquam sibi suisque prorsus inutilia. Cæterum quum illi precibus & obtestationibus urgerent omnino ut acciperet xenia, iussit ea inter Helotes distribuī: id erat apud Lacedæmonios mancipiorū genus. Eius facti causam sciscitantibus respondit, Non decere qui uirtutis ac fortitudinis studio tenerentur, id genus delicias cupediasque recipere: propterea quod istiusmodi res quibus inescarentur ingenio serui nati, oporteret à liberis procul abesse: grauiter taxans Thasiarū mores, quidum uoluptatibus seruiret, nec ingenuos se præstarent nec liberos: & sapienter ostendens, nihil

nihil esse feruilius abiectiusque, quam gulæ uentrisque uoluptatibus obnoxium uiuere.

Aduersus uoluptates quidē inuicti pectoris hoc specimen dedit: aduersus inanem gloria nō minus insuperabilē fuisse declarat, quod diciturus sum. Thasii quoniam intelligebat Agēsilaū de ipsis optime meritū, tēplis ac diuinis honorib. illū dignati sunt: atque hac de re legationē ad illum miserunt. Is ubi legisset honores quos legati ad illum detulerant, percontatus est, num illorum patria potestatem haberet ex hominibus faciēdi deos: quū illi respondissent, habere, Agedum, inquit, primum uos ipsos deos facite: id si prastiteritis, tum uobis credam quod me quoque deum facere poteritis. Vtrū hic prius admirari cōuenit, an nimirum cellitudinem adeo contemnentis oblatū, ob quod Empedocles philosophus semet in Aetnam cōiecit, quodque tot eruditi principes tot artib. & impendijs ambierūt: an ingenij solertia, qua Thasius uel summā stultitiā, uel abiectā adulationē suā in oculos ingessit.

Nec minus excelsi animi fuit, quod quum nationes quæ id temporis Græciam incolerant, decreuissent illi in clarissimis quibusque ciuitatibus honoris causa statuas erigi, rescriptis illis hunc in modum, Mei nulla sit imago neque picta, neque ficta, neque ullo alio artificio parata. At principū uulgus hoc honoris genere se dijs æquiparari credebat, summumque rerum bene gestarum præmium arbitrabatur. Agēsilaus ipso honesto contentus, negligebat eiusmodi adulationes uerius quam glorias, malens inculpi prudentum ac bonorum hominum pectoribus, quam in foro æreus aureusue stare. Eximiam uirtutē sponte suum consequitur decus. Nec ulla speciosior statua, quam honorifica bene actæ uitæ memoria.

In Asia quum ædes quasdam cōspexisset, quarū tectum quadratis trabibus cōtextum esset, rogauit ædium dominum, num apud illos ligna quadra nascerentur: qui quū negasset talia nasci, sed ex rotundis arte quadrari, Quid, inquit, ergo ne si quadrata nascerentur, faceretis rotunda? Immane quantum absuit illius regis animus à nostrorum edificiorū delicijs, in quib. nihil placet, nisi ex alieno deuectū orbe, aut multo artificio adulteratum.

Quum aliquando quidam percontatus esset, quinam essent fines Laconicæ ditionis; uibrata lancea, Quousque, inquit, hæc ualeat pertingere. Vox egregia duce digna, qui bellum non nisi iustum susciperet, imperiumque uirtute partum uirtute tueretur.

Rursus alij cuidam percontanti, quam ob causam Sparta non cingeretur mœnibus? ostendit ciues armatos, Hi, inquiens, sunt Spartanæ ciuitatis mœnia: significans respu. nullo munimento tutiores esse, quam uirtute ciuium.

Similiter quum alius quidam hoc idem percontatus esset, respondit, Ciuitatem non saxis lignisue, sed pro uallis ac mœnibus, incolentium uirtute muniri oportere: quos si iungat concordia, nullus potest esse murus inexpugnabilior.

Aduersus pecuniarum studium, quo uitio plerique laborant, amicos admonere consueuit, ne tam pecunijs quam fortitudine ac uirtute studerent ditescere: quod frustra parat pes, qui ueris animi bonis uacat.

Si quid autem esset quod per milites celeriter confici uellet, primum ipse sub oculis omnium operas aggrediebatur, quo uel pudore ad industriam extimularentur. Efficacissimum exhortationis genus, principem hoc facere, quod ab alijs fieri uelit.

Illud sibi cum primis ducere solet gloriæ, quod cum rex esset, cæterisque consilio prospiceret, nihilo secius in laboribus obeūdis nemini cederet: quodque sibi ipsi imperaret, suique uirita loquar, rex esset, id pulchrius esse iudicabat, quam quod regnum obtineret in alios.

Quidam conspiciens Lacedæmonium quendam claudum ad bellum exeūtem, quum esequum ueluti debili necessarium quæreret, Non intelligis, inquit Agēsilaus, in bello opus esse, non qui fugiant, sed qui loco maneant? Significans eos demum esse bello utiles milites, quibus decretum est in prælio aut uincere, aut mortem oppetere.

Percontanti cuidam qua ratione sibi pararet eximiam gloriam, Si mortē, inquit, contempseris. Nihil enim in bello præclaræ rei geret, cuius animum mortis metus occupauit. Idem affectus in omni uita mortalium à pulcherrimis facinoribus reuocare solet.

Roganti quam ob causam Spartatæ ad tibiæ cantum inituri præliū exercerentur, Vt quum ad numerum, inquit, incedunt, appareat qui formidolosi sint, qui fortes. Nam anapæstorum iclus strennuis addebant animum, uehemēter meticulosis pallorem ac tremorem incutiebant. Itaque quum pes non responderet ad modulos tibiæ, prodebatur ignauorū imbecillitas. Magni siquidem refert, ut dux perfectos habeat militū suorum

26
Libert & gra
uiter

27
Magnanimi
ter

28
Temperate

29
Fortiter

30
Fortiter

31
Sapienter

32
Sapienter

33
Impigre ex
empli

34
Grauiter

35
Facite

36
Grauiter

37
Prudenter

animos, quo non sit qui sint à praelio submouendi, aut qui qua parte exercitus collocandi. Valerius Maximus libro secundo putat tibias adhiberi solitas ad incitandos militum animos: contra Thucydides apud A. Gellium tradit, pro tubis & cornibus Lacedaemonios ad praelium tibijs uti solitos, ad moderandam uim & impetum militum, ne sparsi dispersi praeuenerent in hostem, sed compositae incederent suo quisque ordine. Proditum est literis, Cretenses cithara praecinente praelium inire solitos.

38 Quum quidam apud Agesilaum admiraretur regis Persarum felicitatem, quod admodum iuuenis esset, Ne Priamus quidem, inquit, quum hoc esset ætatis, erat infelix: indicans neminem appellandum beatum nisi ad supremum uitæ diem peruenisset, quod nec Priamo nec Croeso contigit.

39 Quum maximam Asiæ partem armis sibi subegisset, constituerat ad ipsum regem Persarum proficisci, ut eum compesceret: qui sic erat quietus à bello, ut interim Græcorum duces pecunia corrumperet: cæterum reuocatus domum ab Ephoris ob Spartam Græcorum obsidione cinctam (Nam id rex Persarum pecunijs missis effecerat) paruit dicens, Bonum imperatorem legum imperatis parere oportere: citraque cunctationem soluit ex Asia, magno sui desiderio relicto Græcis Asiaticis. Offerebatur rei bene gerendæ occasio, inuitabat illum Græcorum affectus ut instituta perageret, sed rex à tyrannide alienissimus legum auctoritatem existimabat omnibus anteponendam.

40 Quoniam uero Persarum numisma sagittarium habebat insculptum, ex Asia discedens aiebat, se triginta sagittariorum milibus à rege Asia depelli. Tot enim Daricorum aureorum milibus Athenas ac Thebas deportatis, & in plebis moderatores distributis, Timocrates effecerat ut populus hostilem animum aduersus milites susciperet. Ephoris autem rescripsit in hunc modum, Agesilaus Ephoris salutem. Asiam magna ex parte subegimus, barbaros expulimus, frequenter in Ionia confliximus: attamen quoniam pro magistratus auctoritate iubetis ut istuc ad diem præscriptum adsim, consequor hanc meam epistolam, ac fortassis anteuertam etiam. Nec enim mihi principatum gero, sed tum reip. tum socijs & amicis reip. Atque ita demum qui potitur imperio, uere legitimeque imperat, quum & ipse pareat imperio legum & Ephorum, aut quicumque sint illi, qui in rep. magistratu funguntur. Quid huius ducis animo moderatius? at quid eodem excelsius?

41 Dein quum transmissso Hellesponto iter faceret per Thraciam, nulli quidem barbarorum supplex fuit ut daretur transitus, sed missis ad singulos nuncijs, rogabat utrum per hostium an amicorum regionem iret: ac cæteri quidem illum amice recipiebant uenientem, ac discedentem deducebant. Cæterum qui Troadenses appellatur, à quibus, ut fertur, Xerxes datis muneribus transeundi copiam emerat, transitus mercedem postulabant ab Agesilaio, centum argenti talenta, toridemque foeminas. At is irridens eos, rogauit cur non protinus uenissent accepturi quod postulabant. Admouit exercitum, & congressus cum his qui se obiter collocarant in acie, omnes uertit in fugam, compluribus trucidatis: itaque sibi ferro uiam aperuit.

42 Itidem & ad Macedonum regem nuncios misit, rogans utrum per hostium solum irent, an amicorum. Quum ille respondisset, se consultaturum, Fiat, inquit, igitur consultatio, nos tamen interim iter faciemus. Rex admiratus hominis audaciam, sibi quoque metuens, satis esse censuit illum ut amicum suscipere.

43 Thessalorum, qui hostibus tulerant suppetias, agros depopulatus est. Virtus sic erat æquitate temperata, ut nec amicos læderet, nec inimicis parceret, ubi fortuna dedisset ulciscendi occasionem. Hoc apophthegma non est, & ab indocto quodam truncatum adiectum est.

44 Ad Larissæos autem qui non iuuerant res hostium, Xenoclem ac Scythen legatos misit, ut sit amicitiae concilianda gratia. Hos quum Larissæi comprehensos asseruarent in custodia, cæteri quidem id factum grauius ferentes censuerunt, ut Agesilaus admoto exercitu Larissam urbem obsidione uallaret. At ille negabat, se uel uniuersam Thessaliam hac conditione uelle capere, ut ex his quos miserat alterius faceret iacturam, amissurus utrumque si illos bello laceffisset: itaque captos acceptis conditionibus liberauit ac recepit. Tam atrocem iniuriam duorum amicorum incolumitati condonauit, alioqui contumeliarum impatiens: dicas illum suos affectus in sua habuisse potestate.

45 Feliciter pugnatum erat apud Corinthum: in eo praelio quanquam accepisset Spartanorum admodum paucos desideratos: cæterum à Corinthijs & Atheniensibus alijsque socijs

Pro obs. d. n. in
1543. apud b. m.

locijs ingentem numerum interisse, adeo nō gauisus est, nec elatus ea uictoria, ut grauius ingemiscens deploraret Græciæ uicem, Heu, inquit, Græciam, quæ tot uiros intestino bello perdidit, quot uniuersis barbaris debellandis satis esse poterant. Viro magnanimo uictoria erat optabilis, sed charior erat sociorū incolumitas. Quo animo tulisset ille si plurimorum ciuium interitu fuisset empta uictoria? Non parum laudis promeretur hic affectus in duce Lacedæmonio, tum natura bellaci, tum ethnico: at Christiano principi nulla non debet esse lugubris uictoria, quæ plurimorum etiam hostium exitio contigit.

Cæterum quum Pharsali urgerent, latrocinijsq; uexarent ipsius exercitum, sexcentis equitibus uertit illos in fugam, moxq; trophæum statuit sub Narthacijs. Nec alia uictoria magis lætatus est, quod ipse per se constituto equitatu paucorū, nec alijs adhibitis copijs, eos superasset, qui de re equestri præcipue gloriabantur. Pulchrum est uincere læsentes, præsertim his præsidijs, quibus hostes potissimum sese iactant.

Nunc accipe geminum in gloriæ cupidissimo duce, temperantiæ exemplum. Quum Diphridas illi e patria nuncium attulisset, ut omisis quæ tum agebat protinus in Bœotiam irrumperet, quanquā destinarat hoc ipsum postea maiore aggredi apparatu, tamen magistratibus obtemperans, accersitis ad se uiginti milibus eorum qui apud Corinthum militabant, inuasit Bœotiam, ac iuxta Coroneam congressus cum Thebanis, Atheniensibus, Argiuis & Corinthijs, ambas acies superauit, licet ipse multis acceptis uulneribus corpore esset grauius affectus. Quæ pugna cum esset inter res ab illo gestas omnium maxima, quemadmodum scripsit Xenophon, tamen domum reuersus, nihil de pristino uictu uitæq; modestia mutauit ob tantos rerum successus, totq; uictorias. Multo dignior erat triumpho uictoria, qua uir ille primum suis consilijs anteposuit legum auctoritatem, deinde tot egregijs facinoribus nibilo factus est insolentior.

Animaduertens ciuium nonnullos qui in precio habebantur, ac sibi placebant quod equis alendis intenderent animum, sorori Cyniscæ persuasit, ut consensu curru certaret in Olympijs: hoc pacto Græcis ostendere cupiens, id genus exercitamentum nullius esse ueræ uirtutis, sed nihil aliud habere quàm opum & impendiorum ostentationē, eoq; foemina esse digniorem quàm uiris.

Quum haberet apud se Xenophontem illum sapientem, eumq; plurimi faceret, iussit ut filios suos accerferet Lacedæmonem, docendos artem omnium pulcherrimam, uidelicet imperare, & parere imperio. Athenis florebat omnium liberaliū disciplinarū genus, sed hanc cæteris omnibus præstantiorem existimabat nusquam melius disci quàm apud Lacedæmonios, ubi non uerbis disputabatur de bene administranda repub. sed ciuium moribus honestissimæ rei exemplum exprimebatur. Simul indicans, eos non esse gerendo magistratui idoneos, qui legibus ac magistratui nescirent obsequi.

Proinde rogatus abs quopiā, quam ob rem Spartanorū resp. præ cæteris, secundis rebus floreret, Quoniam, inquit, plus cæteris in hoc sese exercent, ut pariter & imperare & parere sciant. Quæ duæ res à ciuitatibus excludunt seditiones, & tuentur concordiam.

Cum uita defunctua esset Lysander, Agesilaus numerosam sodalitatem aggregatā comperit, quam ille ex Asia domum reuersus statim aduersus Agesilaum instituerat: id indicne ferēs Agesilaus, destinabat omnibus palam facere, cuiusmodi ciuis fuisset Lysander, dum uiueret, ac perlecta quadam oratione, quam Lysander in libro descriptam reliquerat, composiram quidem a Creonte Halicarnasseo, sed in hoc ut hanc Lysander edisceret, atq; apud popularem multitudinem recitaret (Tractabat autem oratio de nouandis rebus, deq; mutando reip. statu) hanc, quoniam arguebat Lysandrū fuisse ciuem perniciosum ac seditionis audum, Agesilaus uoluit euulgare. Cæterum ubi senex quidam Ephorus orationem perlegisset, metuens dictionis grauitatem ac uehementiam, ne lecta quoq; multos ad rerum nouarum studium excitaret, consuluit Agesilao ne Lysandrū sepultum refoderet, sed orationē premeret. Senis consilio paruit, & à cœptis conqueuit Agesilaus doctus non solum obtemperare publicis legibus ac magistratui, uerum etiam priuato senioris consilio. Vir excelli animi plus apud se ualere uoluit publicam utilitatē, quàm priuatum odium: simulq; perspexit, indecorum esse, simultatem exercere cum sepulto. Hac moderatione usus est aduersus manifestum inimicum.

Porro qui clanculum ipsi aduersarentur, eis palam quidem non exhibebat negotiū, sed

h 4 efficiebat

46

Felicitas

47

Modestia

48

Facetas

49

Grauitas

50

Disciplina ciuilis

51

Moderatio

52

Moderate efficiebat ut ipsum in militiam sequerentur, atq; ex his nonnullos duces exercitus ac magistratus facios euehebat: qui cū se in magistratu improbe & auare gessissent, eoq; in ius uocati periclitarentur, rursus Agesilaus illis patrocīnabatur, & ab ipsis stabat, atq; hac arte reddebat eos ex clancularijs hostibus amicos, & ad se reuocabat: quibus rebus factum est, ut iam neminem haberet aduersarium. Quid hac prudentia ciuilius, qua mederi male uolis maluit quā ulcisci?

Inste
Humaniter 53 Quidā petijt ab Agesilao, ut se scriptis ad hospites & amicos suos Asiaticos literis commendaret, quo apud illos ius suum consequeretur: respondit, Nihil esse opus literis commendatricibus. Nam mei, inquit, hospites sua spōte quæ iusta sunt faciunt, etiā si illis non scripsero. Apud bonos in bona causa superuacua est commendatio, quum ipsa res impetret quod precib. exoraretur. Dux egregius nō nisi cū sui similib. hospitium cōiunxerat.

Graviter 54 Ostendebat illi quidā ciuitatis cuiusdā muros bene tutos ualideq; extructos: quumq; rogasset uiderētur ne pulchri, Pulchri, inquit, per Iouem: uerum apparet in hoc paratos, ut mulieres inhabitent, non uiri: sentiens, non alijs moenibus rectius cōmuni ciuitatem quā strennuis ciuib.

Modeste 55 Megarensi cuidā multa iuueniliter de sua ciuitate aduersus Agesilaum iactanti, Adolefscens, inquit, tui sermones opus habēt magnis uiribus. Significans indecenter cum magnifice loqui, cui uires non suppetunt orationi pares.

Graviter 56 Tantum & cæteris in rebus aberat à uulgi iudicio uir prudentissimus, ut quæ cernebat alios admirari, ipse in tantum contemneret ut ne nosset quidem. Quod euenit in Callipide. Is erat tragœdiarum actor, multi nominis, famæq; celebris apud Græcos, & à cūctis in pretio habitus, Primum quidem occurrit Agesilao, eumq; est allocutus: post improbe semet admiscuit his qui simul cum rege ambulabant, seseq; ostentabat, ratus futurū ut rex prior ipsum comiter & cum beneuolentia quadam amplecteretur. Id quum non fieret, tandem, Non, inquit, agnoscis me ô rex, nec audisti qui sim? Agesilaus autem intuitus illum, An non tu es, inquit, ille Dicelicta? Nam hac uoce peculiaris Lacedæmoniorum lingua signat mimum, hoc est, imitatore. *Διελικτῶν* enim illis simulachrū sonat aut efficiam imaginem. Adeo uir prudens, & omnia reipub. commodis metiens, nullo honore dignatus est, histriōnem quamuis insignem, cuius ars ad solam parata uoluptatem corrumpendis ciuium moribus esset accommodatior quā erudiendis.

Argute 57 Huic simile est, quod rogatus ut uellet audire quendam, qui mira similitudine lusciniæ uocem imitabatur, recusauit, Frequenter, inquiens, ipsam audiui lusciniam: significans ineptam esse uoluptatem, magis delectari ipsa simulatione quā natura.

Facete
Modeste 58 Quemadmodum autem ipse singulari modestia præditus erat, ita non tulit in alijs arrogantiam. Menecrates quidam medicus, quum desperatæ quædam curationes ipsi feliciter cessissent, populari adulatione dictus est Iupiter. Hoc cognomento uir arrogantis in genij delectatus, insolentius usus est eo titulo. Tandem quū & Agesilao scriberet, nec ueritus esset hac uti salutatione, Menecrates Iupiter Agesilao regi salutem, Rex eo offensus procemio, præterea nihil dignatus est legere, sed rescripsit in hunc modū, Rex Agesilaus Menecrati sanitatem. *χάρις* Græci dicunt quibus bene precantur, *ὕγιαίνων* ambiguū uerbum fere in malum sonat, quum significamus abesse sanitatem mētis. Eo uerbo quidam Cæsari exprobrauit insaniam.

Fortiter 59 Fortitudinis etiam in rebus aduersis insigne dedit specimen. Conon & Pharnabazus per classem regiā mari potiti obsidebant maritimas Lacedæmoniorū regiones, quum interim Atheniensium ciuitas moenibus esset cincta. Itaq; Lacedæmonij Pharnabazo donante pecuniā pacem ineunt cū rege, mittuntq; ciuem Antalcidam ad Teribazum, Græcos Asiaticos, pro quibus bellum gesserat Agesilaus, tradētes regi: unde pessime euenit, ut huius ignominia portio recideret in Agesilaum. Antalcidas enim inimicus erat Agesilao, eo pacem quacunq; occasione cōfecit, inuidens illius gloriæ, quem uidebat bello crescere, reddiq; maximum ac maxime celebrem. Nec tamen hæc infelicitas deiecit illius animum, quin etiam cuidam dicenti quod Lacedæmonij Medisfarent, ita respōdit, Imò Medipotius Laconissant: significans indolem suæ gentis corrupti fortuna non posse.

Inste 60 Quodam tempore rogatus, utra uirtus esset præstantior, fortitudo an iustitia, grauiter respondit, Fortitudinis nullum esse usum nisi adsit iustitia. Quod si omnes essent iusti, nihil

hil opus fore fortitudine. En animum summo dignum duce, qui nihil ui præter æquū iudicari facendum: recteq; perspexerit, plurimū interesse inter audaciam & fortitudinem.

Quum Græci qui Asiam incolebant, Persarum regem ex more magnum appellarent, 61
Qua, inquit, re ille me maior est, nisi sit iustior ac temperantior? Contempsit uir egregius *Animose*
externa bona, quæ uulgus præcipue suspicit: totamq; hominis felicitatē animi bonis metiebatur. Ea sententia philosophis esse cōsuevit in ore, sed hanc bellator expressit affectu.

Notans præposteram licentiam eorum qui Asiam incolebant eius gētis corrupti moribus, dicere solet: Inter illos qui improbi essent, eos esse liberos; contra qui probi, eos esse *Grāuiter*
seruos: quod ibi uicijs licerent omnia, uirtus haberetur odio.

Interrogatus qua ratione potissimum quis assequi posset, ut apud homines honestam 63
haberet famā, Si loquatur, inquit, quæ sunt optima, & faciat quæ sunt honestissima. Quid *Sapienter*
dici poterat breuius, at rursus quid absolutius? Idem Socrates idem percontanti, Si talis inquit, esse studeas, qualis haberi uis. Siquidem fucis parata gloria ut non est uera gloria, ita nec diuturna est.

Celebratur & hoc illius dictū principibus ediscendum, Imperatoris officiū esse, erga re 64
bellātes audacia, erga subiectos beneuolētia uti: quod idem Maro nobili carmine docuit, *ruste*

Parcere subiectis & debellare superbos.

Nec enim uere uicior est, qui iracundiæ uindictam flagitanti frenum nescit imponere. *Moderate*

Cuidam sciscitanti, quæ potissimum pueris essent discenda, Ea inquit, quibus usuri 65
sint & quum ad uirilem peruenerint ætatem. Recte censuit uir prudens, solam uirtutem *Sapienter*
primū ac statim à teneris unguiculis disci oportere: nec ullam aut portionē artibus frivolis dandam: quæ ut in pueris habent ostentationem plausibilem, ita nec grandibus decoræ futuræ sint, nec ad seria uocatis utiles.

Idem quum in causā quadam sederet iudex, & is quidem qui accusabat recte dixisset, 66
patronus contra male, subinde tamen repeteret inter dicendum, Agesilae, decet regem *Sale*
pitulari legibus: perinde quasi bonam haberet causam, & ab ipso starent leges: hominis improbitatem interpellans Agesilaus, Si quis, inquit, tibi domum perfoderit, aut uestem abstulerit, num expectaturus esses, ut architectus, aut qui uestem contexuit, tibi sit auxilio futurus? Subindicabat, regem esse ueluti legum architectum, nec conuenire, ut is opituletur ei, qui contra leges aliquid admiserit.

Cum pax coisset, eiq; à rege Persarum essent allatæ litere, quas Perse una cum Callia 67
Lacedæmonem perferibat, de hospitio deq; amicitia tractantes, non recepit: sed iussit illos *Incorrupte*
regi renūciare, Nihil esse necesse priuatim ad ipsum literas mittere: cæterum si perspicuum foret, illum bene uelle Lacedæmonijs & Græcis, ipsum quoq; illi pro uiribus futurum amicum. Quod si deprehenderetur insidias tendere, ne putet, inquit, quod me sit habiturus amicum, etiam si uehementer multas ab eo recepero epistolas. Quid hoc animo sublimius, cui in omnibus rebus gerendis hic unicus erat scopus, cōsulere reip. cōmodis?

Quum miro esset affectu erga liberos suos, dicitur aliquando arundine pro equo con- 68
secuta, unā cū pueris lusisse domi. Id quum forte uidisset ex amicis illius quidam, rogabat *Pie, urbane*
ne cui diceret quod uiderat, priusquam ipse quoq; liberorum parens esset factus: festiue subindicans, eū lusum non esse leuitatis, sed pietatis: nec hoc agebat uideri posse ineptum ei, qui modo experrus esset, quā ingens sit affectus charitatis parentum erga filios.

Quum assidue belligeraretur aduersus Thebanos, ac in prælio quodam uulnus acce- 69
pisset, Antalcidas, ut fertur, ait, Præclara doctrinæ tuæ præmia recipis à Thebanis Age- *Salse*
lae, quos quum nec uellent bellare nec scirent, bellare docueris. Nam aiunt re uera, Thebanos crebris Lacedæmoniorū aduersus ipsos expeditionibus multo bellicosiores esse factos quā antea fuerant. Eoq; Lycurgus ille priscus legum cōditor, in legibus quæ uocantur *Rhetæ*, ueluti dicas oracula à dijs profecta, uetuit sapius eosdem bello laceSSI, ne hostes usu bellare discerent. Quanquam hoc apophthegma non est Agesilae.

Audierat socios moleste ferre tam crebras expeditiones, præsertim quum ipsi permul- 70
ti Lacedæmonios numero paucos sequerentur. Agesilaus itaq; uolens ostendere quanta *Solertiter*
esset Lacedæmoniorum multitudo, iussit uniuersos socios simul confidere permixtos inuicem, Lacedæmonios item separatim solos. Mox per præconem edixit, ut primi omnium surgerent: figuli: hi quum surrexissent, secundo loco per præconem iussit sur-
gere

gere fabros ærarios: deinceps architectos, ac domorum opifices, similiter & aliarum artium singulos. Ita factum est, ut propemodum socij surgerent omnes, Lacedæmoniorum uero nullus, eo quod Lacedæmonijs, qui militiæ parantur, interdictum sit, opificium aut artem sedentariam uel exercere uel discere. Hoc factio risit Agelilaus, Videtis, inquit, o uiri, quanto plures nos educimus quàm uos: Hoc strategemate dux inclytus demonstrauit, non perinde referre quàm numerosum militem educas in præliū, ut quæ fortē & exercitatum.

71 *Solenter* In pugna Leuctrica, quum Lacedæmoniorum multi fugissent, ipsæ legibus pœnas dare deberent, Ephori reputantes, ciuitatem uiris desertam egere militibus, cupiebant eā ignominiam militibus remittere, simulque seruare leges. Deligunt igitur Agelilaum nouarum legum conditorem. Is prodiens in suggestum, Ego, inquit, alias leges haud quaquam laturus sum. Neque enim his quas habetis aut additurus sum aliquid, aut detractus, neque quicquam omnino mutaturus. Sed mihi rectum uidetur, ut leges quas habetis, à die crastino robur habeant & auctoritatem. Eo commento uir solers simul & præsentis ciuitatis necessitati consuluit, & periculosum mutandarum legum exemplum exclusit à republica, uno tantum die legibus abrogatis.

72 *Fortiter* Exemplū erat præsentis & imperterriti animi, quod quū Epaminondas cum admirabili impetu ac pcella irrueret, adeo ut Thebani sociique iam de uictoria gloriarentur, nihilo minus Agelilaus tutatus est Spartā ciuitatē: in qua tamen pauci erant, tamē hostes coegit domū reuerti. Hoc quocunque nomine uoces licebit, certe Apophthegma dici non potest.

73 *Prudenter* Ut hoc erat fortitudinis, ita quod dicturus sum consilij prudentiæque laudem habet. Quū pugnaretur apud Mantineam, admonuit Lacedæmonios, ut cæteris omissis omnibus, in unum Epaminondam intenderent uim prælij, dicēs, Solos cordatos esse uiros fortes, hosque solos esse autores uictoriæ. Itaque si hunc, inquit, ceperimus facillime cæteros in potestatem nostram redigemus, utpote uæcordes nulliusque precij, quod & euenit. Nam inclinante ad Epaminondam uictoria, quum nonnullorum fuga fieret, adhortanti illi suos, & à fuga reuocanti, Lacedæmonius quispiam letale uulnus inflixit. Eo prostrato, qui erant cum Agelilaio à fuga reuersi, iam ancipiti Marte cum hoste depugnarunt, sic tamen ut multo inferiores Thebani, multo præstantiores Lacedæmonij uiderentur. Hac arte prudentia ducis consuluit incolumitati suæ, qui fuerat haud dubie perituri: simul illud docuit, in bello plus habere momenti unum uere prudentem & cordatū, quàm turbā imprudentium.

74 *Pie in patriā* Quum Spartanos pecuniæ deficerent ad bellum, eo quod alerent externum militem, Agelilaus in Aegyptū profectus est, ab Thaco Aegypti rege accitus stipendio. Cæterum Agelilaus ob corpus incultum ac uestis utilitatem uenit in contemptum eius gentis hominibus, qui sperarant se uisuros Spartanum regem talem, qualis esset rex Persarum, corpore decentissime ornatum: perperam sane de regibus sentientes, quos externo cultu putarint æstimandos potius quàm animi uirtutibus. Nihil ille quidem de cultus ac uelut similitudine mutauit, sed interim ostendit, maiestatem, dignitatemque regiā non uestiū splendore, sed prudentia ac fortitudine parari oportere: grauiterque taxauit uulgares monarchas quibus si diadema, purpuram, aurum & gemmas detrahas, nihil uideas præterea regium. Quin eodem facto declarauit insignem erga patriam pietatem, qui ob publicā utilitatem non grauatus sit in Aegyptum proficisci: nec ætatis iam seræ ac uergentis ad annum octogimum excusatione uti uoluit, quo minus apud barbaros stipendium faceret, modo rei publicæ subueniret. Athenæus hoc modo rem narrat. Agelilaus in Aegyptū profectus Tacho regi laturus suppetias, quoniam corpore erat pusillo, his uerbis à rege cōtemptus est, Parturit mons, Iupiter metuit, at ille peperit murem. Id ut audiuit Agelilaus, At ego inquit, aliquando tibi uidebor leo. Nam post, quum illi non adesset Agelilaus, regno pulsus confugit ad Persas.

75 *Callide* Cæterum ubi quos educiturus erat in aciem, conspiceret ob imminens periculum formidolosos, partim propter hostium multitudinem (erant enim numero ducenta milia) partim ob ipsorum paucitatem, decreuit ante conficiendum rem diuinam facere, uelut captaturus auspiciū ab extis: itaque non consensu cæteris, leuæ manu uolæ literis interfecta uictoriam inscripsit, deinde iecur ab aruspice acceptum supposuit manu quæ clami scripturam habebat, diuque tenuit, fingens interim se deliberandum, ac dubitantis speciem præ se ferēs, donec literarum figuræ tecinori imprimerentur: moxque militibus, quos in aciem educiturus

educturus erat ostendit, dicens, deos his literis certò portendere uictoriam. Illi uero exstimantes sese certum habere signum futuræ uictoriæ, uehementer animati sunt ad pugnam. Hic dolus multo plus ualuit quàm oratio quauis proluxa ac meditata. Et hoc stragemma est, non apophthegma.

Cum hostes Agésilai exercitum fossa cingerent, id quod facile poterant ob multitudi- 76
nem, ac Nectabius, cui suppetias ferebat, censeret erumpendum, & cum hoste conseren-
das manus, ne quod instituerant perficerent, ille negabat impediendos hostes, qui pares *Animosè*
hostibus esse studerent, non superiores. Si quidem fossa utriusq; adimebat confligendi co-
piam. Porro quum parum abesset quin fossa coiret, per hoc angustum interuallū instru-
xit quod erat reliquum militum: ac inter partes commissa pugna uertit illos in fugam, ho-
stiumq; ingentem stragem edidit paucis militibus quos secū habebat, atq; ex præda ma-
gnam pecuniarum uim misit Spartam.

Decessit ab Aegypto patriam repetens, morbo implicitus in portu qui Menelai dici- 7
tur. Moriens autem mandauit ijs qui aderant, ne quam fictilem aut aliàs imitaram corpo-
ris sui imaginem facerent, Si quod, inquit, præclarū facinus gessi, hoc erit monumētum *Modeste*
mei: sin minus, ne omnes quidem statuæ, quū sint uilium ac nullius rei opificum opera,
illustrabunt mei memoriam. Quis non miretur in bellatore peccius tam Philosophicum?

Crebro solet in concione admonere milites suos, ne captiuos ut facinorosos cruciaret, 78
sed ut homines seruari. Infantibus etiam in bello captis prouidit ut in unum locū com-
portarentur, ne mutatis castris relictis perirent. Eandem curam impendit senibus captiuis *Humaniter*
ne, quoniam sequi non possent, à canibus lupisue discerperentur. Hæc autem humanitas
illi non solum aliorum, uerum etiam captiuorum miram beneuolentiam conciliauit. Et
nunc homines sibi uidentur, qui trucidatis infantibus ac senibus, eam ætatem abducunt,
quæ uel libidini apta est, uel labori, uel utriq; Quo progressa est immanis illa feritas?

EX PROBO AEMILIO

Apud Coroneam Athenienses ac Boeotios cum suis socijs, Agésilai iter impedire co- 79
natos graui prælio uicitei uictoriæ per se magnificæ multum laudis apposuit religionis
exemplo. Multi è prælio confugerant ad templum Mineruæ, de his rogatus quid uellet
fieri Agésilai, uetuit illos uiolari, quum in eo prælio uulnera aliquot accepisset: uidere, *Religiosè*
aurq; uehementer iratus omnibus qui tum arma aduersus ipsum tulerant, tamen plus a-
pud illum ualuit religio quàm ira. Neq; hoc solum in Græcia fecit, ut templa deorum ha-
beret sancta, uerum etiam apud barbaros summa religione simulacra arasq; consecrauit,
quasi in hæc nullum esset ius belli. Itaq; præclare solitus est dicere, se uehementer admira-
ri, eos non haberi sacrilegorum numero, qui læderent ipsis supplices, ac per deos obte-
stātes: nec grauiōres sumi pœnas de his, qui religionem minuerent, q̃ qui templa spolia-
rent: recte iudicans, dñs esse chariorem hominū salutem, q̃ muta templorū ornamenta.

Accipe nunc exemplum fortitudinis clementia temperatæ. Posteaquam ingenti stra- 80
ge fregisset Corinthiorum uires, eosq; intra mœnia compulisset, multis hortatibus ut ur-
bem oppugnaret, negauit id suæ uirtuti cōuenire, qui peccātes ad officium cogeret, non
qui nobilissimas Græciæ urbes subuerteret. Vt hoc est eximie cuiusdam moderationis, *Moderatè*
ita quod adiecit, admirabilem uiri prudentiam arguebat, Si, inquit, eos extinguere uolue-
rimus, qui nobiscum aduersus barbaros steterūt, ipsi nos expugnauerimus, uel quiescen-
tibus hostibus, qui subuersis socijs nullo negotio, quando uolent, nos oppriment. *Prudentè*

Diuinitatis cuiusdam esse uidetur quod adiiciam. Quum adornaretur expeditio apud 81
Leucira, quæ Lacedæmonijs fuit luctuosissima, Agésilai quum à plerisq; urgeretur ut
exiret, proficisci noluit, perinde quasi calamitatem irrecuperabilem animo præsentiret.

Rursus accipe solertiæ reipublicæ salutaris argumentum. Quum Epaminondas incre- 82
dibili impetu Spartam urbem inuaderet, ac ciuitas careret mœnibus, aliquot adolescen-
tes hostium aduentu territi statuerant ad Thebanos transfugere, iamq; locum extra ur-
bem editum occupant. Agésilai perpendens, actum fore de ciuitatis incolumitate, si
sensisset populus aliquos ad Thebanos transfugere conari: dissimulans cum suis ad ado-
lescentum turmam peruenit, ac perinde quasi id bono animo fecissent collaudauit consi-
lium, quod eum locū occupassent: sibiq; in animo fuisse dixit idem facere. Sic adolescen-
tulos ficta laudatione tēperauit, & adiunctis suis comitibus locū tutū reddidit. Etenim qui
transfugiendi

transfugiendi consilium clam ceperat, uidentes maiorem adiunctum numerum eorum, qui eius consilij fuerant expertes, non ausi sunt sese commouere: eoq; libentius conueniunt, quod latere arbitrabantur quæ cogitarent. Absq; dubio Sparta non erat futura Sparta, nisi tum Agesilaus celeritate consilij salutem attulisset. Eadem arte & iuuenili temeritatæ remedium adhibuit pro supplicio.

AGESIPOLIS CLEOMBROTI

83 *Clementer* Agesipolis Cleombroti filius, quum quispiam apud ipsum ceu rem magnificam prædicaret, quod Philippus Macedonum rex intra pauculos dies subuertisset Olynthum, Atqui per deos, inquit, talem ciuitatem longe maiore temporis spatio non exstructurus est: significans multo regalius esse, condere urbes, quam conditas demoliri.

84 *Iuste* Cum alius quidam dixisset, ipsum cum rex esset cum æqualibus suis fuisse obsidem, non liberos aut uxores eorum, uelut hoc esset regi dedecorofum, dari in manus ac ius aliorum, quum alij reges soleant uxorem ac liberos pro se dare obsides, Et quidem iure inquit, optimo: par est enim ut nos nostra ipsorum feramus errata: subindicans si quid calamitatis accidit in bello aut in republica regum uitio accidere, eoq; iustum esse, ut hi potissimum puniantur, per quos uenit calamitas. Ceterum morem iniquum esse quo receptum est, ut coniuges ac liberi, qui nihil commeruerint, dedantur obsides.

85 *Argute* Idem quum à Sparta iussisset mitti catulos, ac respondisset aliquis, non exportari apud Lacedæmonios catulos, Ne uiros quidem, inquit, antea, atqui nunc fieri coepit. Festiuiter indicabat, in republica bene instituta omnia proficere in melius. Olim Lacedæmonij ægre sua tuebantur, post ausi sunt reges ac gentes procul semotas bello laceffere. Quemadmodum autem recta institutio uiros reddit bello reipublicæ utiles, ita canes ad uenatum habiles reddit educatio.

AGESIPOLIS PAUSANIAE

86 *Generose* Agesipolis Pausaniae filius, quum Athenienses querimoniarum, quas cum ipso multas habebant, arbitram delegissent Megarensium ciuitatem, quæ controuersiam inter eos cõponeret, Turpe, inquit, si Megarēses melius norūt quid iustum sit, q̃ hi qui se Græcorū duces ac rectores præstitissent. Megarēses apud Græcos male audiebāt, de quib; iactatū est, quod neq; primi essent neq; secūdi, neq; tertij, neq; quarti, neq; ullo in numero: quū Athenienses plerq; Græciæ imperarint. Ab ipsis igitur quibuscū litem habebat rex uolebat finiri dissidiū: simul declarans, & quā suæ fideret causæ, & quā aduersarijs non diffideret: malens clarissimæ ciuitatis iudicio uinci, q̃ Megarensium arbitrio uincere.

AGIS PRIMVS

87 *Proditio turpis* Agis Archidami filius, quum Ephori quodam tempore dicerent, Proficiscere iuuentutem tecum ducens ad huius patriam: nam is ipse te perducet in arcem. Et qui conuenit inquit, ô Ephori, tot iuuenes ei credere, qui suam ipsius patriam prodidit: grauius admonens, nihil illis tutò credi qui in patriam perfidi fuerint.

88 Interrogatus à quodam quod disciplinæ genus potissimum exerceretur apud Spartanos, Scire, inquit, & imperare & ferre imperium. Athenis enim complures disciplinæ colebantur, curiosæ magis quā ad recte gubernandam rempublicam necessariæ.

89 *Animose* Fortiter & illud dixisse fertur, Lacedæmonios non oportere percontari quot sint hostes, sed ubi sint: significans non à militum numero pendere uictoriam, sed à fortitudine, rei q; gerendæ celeritate. Statim enim congregari uult qui quærit ubi sint hostes.

90 *Animose* Apud Mantinæam quibusdam dissuadentibus ne cū aduersarijs quod numero plures essent conflingeret, Cum multis, inquit, pugnet, oportet, qui multis uelit imperare.

91 *Argute* Cuidam sciscitanti quot essent Lacedæmonij, Quot satis sunt, inquit, ad propulsandos malos: ostendens magis referre quā fortes uiros habeat ciuitas, q̃ quā multos.

92 *Salse* Idem quum præteriret Corinthiorum mœnia, conspiceretq; uehementer excelsa murus, & in longum porrecta spatium, Quæ sunt, inquit, mulieres hunc locum incolentes: innuens, fortibus uiris non esse opus mœnibus.

93 *Salse* Cum sophista quispiam apud eum dixisset, orationem esse rerum omnium præstantissimam, uidelicet prædicans artem quam profitebatur, Ergo, inquit Agis, tu quum taces, nullius es pretij: significans, multo præclarius esse res magnificas gerere, quā habere linguam ad magnifice loquendum expeditam.

Vicerat

Vicerat Argiuos praelio, qui post redintegratis uiribus rursus ferociore*s illi occurr* 94
rebant. Agis itaq; cōspicatus multos e socijs turbari, Sitis, inquit, bono animo uiri: quum *Solertē*
enim nōs qui uicimus trepidamus, quid facere censetis eos, qui à nobis uicti sunt: Eo di-
cto ducis solertia protinus reddidit animum suis.

Peculiaris erat Lacedæmonijs uerborū paucitas, unde & ab ea regione breuiloquen- 95
tia Laconismus dicitur. Quum igitur Abderitarum legatus apud Agidem multa loquu- *Loquacitas*
tus, uix tandem dicendi finem fecisset, rogaretq; quid ciuibus suis esset renuntiaturus: A- *notata*
gis, illud, inquit, renuncia, quantum temporis tibi fuit opus ad dicendum, tantū me silen-
sem audisse. Hoc dicto exprobrauit stolido oratori inanē loquacitatē responso indignam.

Quibusdam Eleos hoc nomine prædicantibus, quod in certaminibus Olympiacis es- 96
sent iustissimi, Quid, inquit, magni miri ue faciunt, si intra quinque annos uno tantū die se *iuste*
iustos præstāt: Nō putabat uir sapientissimus in eū cōpetere iustitiæ laudem, nisi qui per
omnē uitam in omnibusq; actionibus iustitiam coleret. Nam ludī Olympiaci semel tan-
tum intra quinquennium celebrabantur.

Quum quidam apud illum dicerent, esse nonnullos alienæ familiæ qui ipsi inuiderēt, 97
Geminam igitur, inquit, habebunt molestiam, quos & sua ipsorum mala discruciabunt, *Inuidia nota*
atq; insuper tum meis, tum amicorum meorum bonis torquebuntur. Magnifica uox de- *ta*
clarās eos, quos habet inuidia, magis esse misericordia dignos quàm ira: propterea quod
inuidus abunde dat poenarum etiam si nemo ulciscatur.

Cuidam consulenti ut hostibus fugientibus daret transitum, Et quomodo, inquit, pu- 98
gnabimus cum his qui ob fortitudinem manent, si non pugnamus cum fugientibus: Ex- *Argute*
istimabat uir animosus, aduersus hostes nullam prætereundam occasionem.

Cum de Græcorum libertate quidam in medium adduxisset, magnifica quidem, sed 99
factu perquàm difficilia, Tua, inquit, uerba hospes opus habent uiribus & pecunia: per-
quàm scite declarās, frustra de his uerba fieri, ad quæ perficiēda non suppetit facultas. In
cōsultationib. em̄ nō solum spectandū est quid sit factu pulcherrimū, sed quid fieri possit.

Quodam dicente, Philippum effecturum ne Lacedæmonijs pateat iter in Graciā, No- 100
bis, inquit, o hospes nostra patria sufficit ad illic uiuendum. Pectus ad utrunq; paratū, & *Moderatē*
ad proferendum imperium si contingat, & ab boni consulendum fortunam licet medio-
crem: quum principum uulgus nec quod obigit sapienter administrent, nec ullis satien-
tur ditionis accessionibus.

Perinthiorum orator in Lacedæmoniā missus, quum apud Agidē dixisset admodum 1
prolixè, ubi perorasset rogauit eum, quid Perinthijs renunciandum, Quid aliud, inquit, *Loquacitas*
nisi quod tu uix dicēdi finem feceris, ego uero tacuerim. Hoc apophthegma simillimum
est illi, quo superius Abderitæ legati multiloquiū taxarat.

Cum legationē suscepisset, solus ad Philippum profectus est. Is ubi admirans dixisset, 2
quid hoc rei est: unus uenisti? Agis, quid ni, inquit, ad unum? Grauitè taxauit aliorum *simpliciter*
principum ambitionem, qui sumptuosius ac splendidis legationibus exhauriunt erarium,
quum unus uir cordatus possit totum hoc præstare quod reipub. interest.

Quum e senioribus quidam uidēs priscas leges & instituta uetera aboleri, & alia pra- 3
ua succedere, atq; ob id res Spartanorum inuerti, quæ summa fuerāt in imum deiectis, & *Lepide*
conterit: hac quum apud Agidem iam senē deploraret, ioco respondit, Si fit, inquit, quod
narras, recto ordine res procedunt. Siquidem ego puer à patre audiui, quod iam tum illis
temporibus res inuerterentur. Itaq; si rursus inuertuntur, redierunt in locum pristinum.
Hoc quidem ille ludens. Cæterum serio dicebat, se puerum hoc quoq; accepisse à patre,
nihil esse mirum si præsentibus succedant deteriora, sed mirandum si succedant meliora,
aut similia. Notauit peculiarem senibus querelam de rebus in deterius prolapsis, simulq;
rerum humanarum hanc esse naturam, ut usq; in peius degenerent.

Rogatus à quodam, quo pacto quis libertatem suam tueri possit. Si mortē, inquit, con- 4
tempserit. Hic metus qui cadere dicitur in constantem uirum, multos deterret à pulcher-
rimis facinoribus, hoc qui caret, potest ubiq; quod rectum est sequi, nec est quod timeat
improbos, qui ut extrema moliantur nihil aliud possunt quàm occidere.

AGIS SECVNDVS

Agis iunior, Demadi dicenti quod enses Laconici ob breuitatem à circulatoribus ac 5
Tom. 4 i præstigijs

Vrbane praestigias imitantibus deuorarentur. Atqui his, inquit, ensibus Lacedaemonij assequuntur hostes longioribus armatos gladijs: declarans non referre quo quid apparatu fiat, sed quantum efficiatur. Siquidem hoc speciosior uictoris gloria, quo minus habet praesidij praeter uirtutem.

Libere 6 Quemadmodum ad improbum subinde percontantem quis esset inter Spartiatas uir optimus, Qui tui, inquit, est dissimillimus. Indigne tulit uir generosus, eum de uirtutis praesstantia loqui, qui ipse esset uitij oblitus.

AGIS VLTIMVS

Fortiter 7 Agis Laconicorum regum ultimus, per insidias captus, ac praeter meritum ab Ephoris condemnatus, quum ad laqueum duceretur, conspiceretque quendam e licitoribus flentem ob indignitate rei, cuius cogeatur esse minister, Desine, inquit, o homo uice meam flere. Nam sic moriens praeter ius & aequum, melior feliciorque sum his qui me occidunt. Haec loquutus ultro collum laqueo induit. Quo nemo Stoicorum docuit quicquam fortius, hoc ille iuuenis non uerbis, sed re praestitit, felicitatem omnem solo honesto metiens, eosque iudicans infeliciores, qui faciunt iniuriam quam qui patiuntur.

Iuste 8 Parentibus rogantibus, ut sibi in re quapiam iniusta adesset, recusauit illis aliquandiu: *Graviter* caeterum quum instarent, hunc in modum respondit, Donec essem apud uos, nullam omnino tenebam iustitiae scientiam, uerum ubi me patriae tradidistis, patriaeque legibus, insuper & iustitiam & honestate pro uiribus docuistis, conabor huic magis obtemperare quam uobis. Et quandoquidem haec est uestra uoluntas, ut quae sunt optima faciam: optima uero sunt quae iusta sunt, quum homini priuato, tum praecipue principatum gerenti: quae uultis faciam, quae dicitis negabo. Narrant Agidem puerum in summis delitijs fuisse educatum, sed simulatque adolescens etiamnum ad reipublicae gubernacula admotus est, incredibili mutatione reiectis pristinae uitae uoluptatibus huc totum animum adiecit, ut Spartam barbarorum ac Graecorum moribus corruptissimam ad pristinam frugalitatem reuocaret, quae res illi fuit exitij causa. Utinam autem caeteri principes, quorum prima aetas fere luxu delitijsque corrumpitur, saltem cum Agide tum animum uertant ad bonam frugem, quum regni habenas accipiunt: atque hanc formam sequantur, quam praescripsit Agis, si quis quid petat ab ipsis quod legibus & honesto aduersatur. Nec tamen egregius iuuenis morosa atque aspera recusatione contristauit parentum animos, sed mira ciuilitate respondit, se magis hoc pacto obtemperare parentibus, si faceret quod illorum perpetua uoluntas optabat, quodque semper essent probaturi, quam si praesenti affectui indulgisset.

Ex Plutarchi 9 Idem cum in carcere rogaretur ab Ephoro, num poeniteret eorum quae gessisset, impauide respondit, se nulla tangi poenitentia consilij cum prudentia honestoque coniuncti, tametsi non ignoraret, se mortem praemij loco relaturum: sciens ipsam uirtutem abunde *Constanter* magnum esse sui praemium, quicumque sequatur euentus.

Improbe 10 Agesilaus Ephorus, quum ipsius suasu factum esset, ut fieret omnium debitorum solutio, iamque tabulis in forum Clarium comportatis ignis esset iniectus, ac flamma exurgeret, caeteris creditoribus moestis insultabat dicens, Se nunquam clarius lumen, aut ignem uidisse puriorem. Debebat enim ipse plurimum, & erat agrorum praediues, nihil tamen cuique soluere habebat in animo. Extrema improbitatis est linea, etiam illudere quos affligeris.

ALCAMENES

Graviter 11 Alcamenes Telecri filius cuidam percontanti, quo pacto quis optime regnum seruari posset, Si lucrum, inquit, non magni fecerit: longe lateque dissentiens a uulgo principum, qui non alia magis ratione principatum constabilire student, quam attenuandis ciuium, suis augendis opibus: quum iustitia & aequitas maxime reddant diuturnum imperium.

Integre 12 Alio quodam rogante quid a Messenjis oblata munera recusasset, Quoniam si recepissem, inquit, cum legibus pacem habere non poteram. o mentem regno dignam, quae magno obuioque lucro legum autoritate anteposuit. Et ubi sunt interim qui clamant, quod principi placuit, legis uigore habet: & principem dare quidem leges, at non teneri legibus?

Continenter 13 Cum quidam illi obijceret quod parce frugaliterque uiueret, quum facultates amplas possideret, Decet enim, inquit, eum qui multa possidet, pro ratione non pro libidine uiuere: significans perniciosas esse diuitias nisi adsit animus diuitijs superior, qui

qui possit earum usum non ex copia sed ex necessitate moderari.

ANAXANDRIDAS

Anaxandridas Leontis filius cuidam acerbe ferenti, quod cogeretur urbe exulare, Ne, inquit, uir optime exhorrescas exulare ciuitate, sed à iustitia exulare horrendum est. Sensit, non esse miseros quib. præter meritum incolumique innocentia accidit aliqua calamitas, sed eos uere deplorandos, qui sua sponte discesserunt ab honesto, etiam nulla sequat calamitas.

14
Sapienter

Cum quidam Ephoris opportuna quidem loqueretur, sed pluribus quam sat erat, Anaxandridas hospes, inquit, re necessaria in non necessario uteris: significans quod per se rectum est & utile, non egere prolixa oratione: quod ipsa causa bonitas facile seipsam commendat. Quod si usquam locus est loquacitati, eam oportet ad inhonestas causas adhibere.

15
Loquacitas

Percontanti cuidam cur Lacedæmonij Helotibus (sic apud illos dicebantur, quorum conditio media erat inter seruos & ingenuos) committerent colendos agros, ac non ipsi potius eos colerent. Quoniam, inquit, non ipsorum causa, sed nostra Helotas nobis comparauimus: uidelicet stultitiam eorum taxans, qui mancipia ad ostentationem alunt otiosa, & seruos socios ac ministros uoluptatum habere malunt, quam frugiferis operis occupatos.

16
Argute

Alius quidam cum dixisset, gloriam ac celebre nomen nocere, eoque felicem esse qui illud effugerit, Ergo, inquit, Anaxandridas, si uera loqueris, qui nepharia perpetrant felices erunt. Nam quis fieri potest, ut qui sacrilegium committit, aut aliud iniustum facinus perpetrat, gloriæ curam habeat? Notauit eos, qui sic contemunt laudem, ut interim per ignauiam nihil gerant laudabile: quum eximiam uirtutem honesta fama comitetur ultro, ac generosis animis amor laudum ueluti stimulus ad præclara facinora sit inhatus.

17

Salte

Alij cuiusdam percontanti, quam ob causam Spartani impauide semet exponerent periculis, Quoniam, inquit, pro uita timere consueuimus, non aliorum more expauescere: significans, moderatam uitæ curam addere calcar ad fortiter agendum, immodicum mortis pauorem ab egregijs factis detertere.

18
Prudenter

Cuidam ab ipso sciscitanti, quam ob rem seniores apud Lacedæmonios plures dies sumerent ad cognoscendum in causis capitalibus, & si quis fuerit absolutus, nihilo minus obnoxius sit legi, Ideo, inquit, pluribus diebus cognoscunt, quoniam si in capitis discrimine errauerint, non est corrigendi consilij potestas. oportet autem à causa liberatum obnoxium manere legibus, quod fieri potest, ut secundum eandem legem liceat aliquid rectius de reo statuere. Hoc temperamento prouisum est, ne uel occidatur innocens, uel effugiat nocens: qui quamuis errore iudicum sit absolutus, potest eadem lege denuo conueniri, poenasque dare legibus.

19

Prudenter
Iuste

ANAXANDER

Anaxander Eurycratis filius, roganti cuidam, quid Spartani non colligerent pecunias in ærarium publicum, Ne, inquit, corrumpantur qui facti fuerint illarum custodes: Quam male consulunt integritati suæ, qui priuatim pecuniarum uim in arcam recondunt, si uir prudens ciuium suorum moribus timuit à pecunia publica, cuius tantum erant custodes futuri, non domini.

20

Integrè

ANAXILAS

Cuidam admiranti quod Ephori regibus non assurgerent, præsertim à regibus constituti, Ob hoc ipsum, inquit, Anaxilas, quod Ephori sunt. Magistratus est apud Lacedæmonios, quo qui funguntur Ephori dicuntur: eos prisca reges in hoc instituerant, ut essent regum ministri: quorum potentia postea eo creuit, ut ipsis etiam regibus imperarent, deum & occiderent. Vox animi moderatissimi testis, quod percontator ille contumeliosum ac superbum iudicabat, ille interpretatus est esse ius legitimum.

21

moderate
moderate
moderate

ANDROCLIDAS

Androclidas quidam Lacon cture claudicans, coniecit sese in ordinem bellatorum: id prohibitori cum insurrexissent quidam ob cruris uitium, ille, Imò, inquit, non fugientem sed manentem oportet bellare cum hostibus: perquam lepide hoc ipso uitio ob quod reijciatur se colligens utiliore prælio, quam essent ceteri pedibus integris.

22

ANTALCIDAS

Antalcidas quum in Samothracia initiaretur, rogatus à sacerdote quid egregium pararet

23

Tom. 4

1 2 tractet

Modeste trasset in uita. Si quid, inquit, mihi tale peractum est, sciunt ipsi dii: existimans ineptum commemoratione suorum gestorum se diis commendare, qui siue prædicaret siue sileret nihilominus nouerant. Nam apud sacerdotem poterat etiam falsa narrare. Sit hoc modeste exemplum, ac de deo præclare sentientis.

Graniter **24** Quum Atheniensis quidam Lacedæmonios appellaret indoctos, Soli igitur nos, inquit, nihil mali à uobis didicimus. Sensit artes quibus se iactabant Athenienses, magis ad ostentationem, ocium ac uoluptatem accommodas, quam ad rempub. gubernandam, ad quod nulla disciplina deerat Lacedæmoniis.

25 **Salse** Alteri cuidam Atheniensi sic apud ipsum glorianti, uerū tamen nos sæpenumero uos à Cephiso propulimus, Sed nos, inquit, uos nunq̃ ab Eurota summouimus: significans hoc ipsum esse fortitudinis argumentum, quod Lacedæmonij frequenter ausi fuissent usq̃ ad Cephisum flumen Atticæ progredi, quum Athenienses nunquam sustinuissent accedere ad Eurotam Spartæ fluuium.

26 **Sapienter** Rogatus à quodam, quo pacto quis maxime placere possit hominibus, Si, inquit, loquatur illis iucundissime, præstet autem utilissima. Admonuit in colloquijs adhibendam sermonis comitatem, in officijs præstandis spectandam utilitatem. Reprehendendi sunt qui quum re sint fideles, tamen officium orationis asperitate corrumpunt: his peiores sunt qui sermone benigni, re lædūt: pessimi uero qui quū uerbis molesti sunt, tum factis noxij.

27 **Salse** Cum sophista quispiam appararet recitare librum, & Antalcidæ percontanti quod esset argumentum, respondisset, Herculis encomium, Quis, inquit, illum uituperat? superuacaneum existimans in eo laudando sumere operam, quem uno ore prædicaret omnes. Hercules autem apud Spartanos religiosissime colebatur.

28 Ad Agésilauum in pugna cum Thebanis uulneratum, Habes, inquit, doctrinæ tuæ mercedem, qui eos pugnare docueris, quum ante pugnare nec scirent nec uellent. Videbantur enim Thebani crebris Agésilai aduersos ipsos expeditionibus euasisse bellaces. Significabat inutile semper cum iisdem bello configere, ne usu colligant bellandi peritiam.

29 Idem muros Spartæ dicebat, iuuenes esse Spartanos: fines autem Spartanæ ditionis, esse lancearum cuspides: sentiens, ciuitatem non egere moenibus, quæ iuuentutem alat bellis idoneam, & eousq̃ porrigi ditionem Lacedæmoniorum, quousq̃ pertingerent armis: significans uirtute non dolis aut pecunia propagandum imperium.

30 **Lepide** Cuidam roganti, quamobrem Lacones in bello breuibus pugionibus uterentur, Quoniam, inquit, cominus cum hoste pugnamus. Lepide torsit in argumentum fortitudinis, quo ille uolebat eos uideri minus utiles bello.

ANTIOCHVS

31 **Argute** Antiochus Ephorus quū audisset, quod Philippus Messenijs dedisset agros, præcontabatur, num uires quoq̃ dedisset, per quas aduersus pugnantes pro agris tueri possent quod (erat datum.)

ARGEVS

32 **Pudicitia coniugum** Argeus, quibusdam nō suas sed aliorum quorundam uxores prædicantibus, Per deos, inquit, de bonis & honestis mulieribus nihil temere loquendum est, sed in totum quales sint oportet ignorari, præter quàm solis maritis quibuscū uiuunt. Tam insignis erat apud priscos uirginum & uxorū pudicitia, ut eas ab alijs quàm à parentibus aut suis maritis conspici, gradus aliquis ad impudicitiam haberetur: tantaq̃ cautione consulebatur illarum famæ, ut parum pudica uideretur, de qua rumor, quamuis uanus, oriri potuit: sed ea demum summa matronalis pudicitiae laus haberetur, si mulier adeo domi conclusa uiueret, ut nullus esset, qui de ea uel bene uel male loqui posset: propterea quod hoc ipsum matronam uersari in fabulis, trahiq̃ per ora hominum, prostitutionis genus putaretur. Etenim qui laudat alienam uxorem, uidetur habere cognitā cuius laudes prædicat, quod ipsum aliquid detrahit pudori foemineo. Quid igit̃ uir ille præclarus sentiret de matronis, quæ sine maritis interesse gaudent iuuenum conuiujs, quæ cursitant ad alienarum ciuitatum dies festos & emporia, quæ ducunt choreas ex uiris ac foeminis alterne mixtas, quæ in balneis corpus nudum ostendunt quorumlibet uiroꝝ oculis?

Quodam tempore faciens iter per Selinuntē, quum in monumento quodam hoc Elegiacum, carmen uidisset, inscriptum,

Hosce tyrannida dum extinguunt Mars sustulit atrox,

Ponē

Pone Selinuntis moenia conciderant.

Iure peristis, inquit, qui tyrannidem ardentem conati sitis extinguere: cetera magis oportuit illam sinere, donec tota deflagraret. Arripuit iocum ex occasione uerbi extinguere. Extinguitur enim quod opprimitur, & extinguitur incendium.

ARISTO

Aristo cuidam laudibus uehementi dictum Cleomenis, qui rogatus, quid oporteret 34 bonum regem facere, respondit, Amicis benefacere, inimicis male; At quanto praestanti-
us est, inquit, uir optime, amicis benefacere & ex inimicis reddere amicos? Hanc senten-
tiam citra controuersiam primus omnium Socrates prodidit, & ad illum autorem refertur. *Humaniter*

Alii cuiuspiam rogati, quot essent numero Spartiatae, Quot, inquit, ad arcēdos multos fuit 35

Cum Atheniensis quidam apud illum recitaret funebrem orationē conscriptam (siciunt. 36
ptam in laudem eorum qui fuerant à Lacedaemonijs in bello cæsi, Quales igitur, inquit, no-
stros esse putas qui istos uicerunt? Mos erat apud Athenienses, ut qui in prælio cecidisset, publicitus oratione laudarentur, quā illi uocant Epitaphiū: in hac magno artificio
amplificabantur & ciuitas Atheniensis & populus: postremo peculiariter hi, qui fortiter
in bello mortem oppetissent. At uir generosi animi non inuidit arte exaggeratis Athenien-
sium laudibus, sed eas in suæ gentis gloriā retorfit. Itaque recitator ille magis illustrabat uirtu-
tē Lacedaemoniorū quā Atheniensium: quandoquidē hoc consilio Homerus multis modis
artollit uirtutem Hectoris, ut Achilles uictoriam reddat illustriorem.

Archelaus regni socius Charilao solitus est de illo dicere. Quo pacto nō sit uir bonus 37
Charilaus, qui ne sceleratis quidem molestus esset Fertur enim Charilaus mansuetissimū
fuisse ingenij. Hoc mox in catalogo commemoratur in diuersam sententiam, ac meo iu-
dicio argutiorē: Et haud scio an in uita Lycurgi supersit syllaba *uix*. Ad hæc nescio an
Charilaus & Charillus idem sint.

ARCHIDAMIDAS

Archidamidas cuidam in laudem Charilli prædicanti quod pariter erga cunctos fuit 38
set mitis & mansuetus, Et qua fronte laudetur aliquis, inquit, qui erga sceleratos se mitē
præbeat? Perspexit uir egregius, mansuetudinem cum iustitia cōiunctam esse oportere.
Alioqui principis in facinorosos lenitas quid aliud est quā in bonos crudelitas?

Idem cuidam qui uitio uertebat Hecataeo rhetori, quod adhibitus ad ipsorum conu-
uium nihil dixisset, Videris, inquit, mihi nescire, quod is qui dicendi nouit artem, etiam 39
dicendi norit opportunitatem. In senatu, in foro, in concionibus, in legationibus, alijsq;
reipub. negocijs locus est oratori: in conuiuijs temulentis maiore cum laude silet erudi-
tus quā loquitur. Sic periti bellatoris est, non minus scire fugiendi artē quā pugnandi.

ARCHIDAMVS

Archidamus Zeuxidami filius, roganti qui nam essent Spartanae ciuitatis præfecti, 40
Leges, inquit, ac legitimi magistratus. Grauius censuit, in repub. bene instituta supremā
autoritatem esse legibus deferendam, nec ulli magistratui fas esse quicquam contra le-
ges publicas tentare. *Legum auctoritas*

Apud hunc quum quidam prædicaret citharœdum, eiusq; in canendo facultatem ad 41
miraretur, Heus, inquit, uir optime, quid honoris ac præmij abs te ferent boni uiri, quum
tantopere prædices citharœdum? Recte taxauit non uulgi modo, uerum & principum
præpostera iudicia, qui plerumq; pluris faciunt Mithum aut Morionem, quā sapientem
fidiq; consilij uirum. Citharœdum uero, cuius ars non reipub. sed uoluptati seruit, adeo
non iudicauit prædicandum, ut nec inter bonos uiros habendum duceret.

Adeum qui ipsi cantorem cōmendare uolens dixit, hic est bonus cātor, At apud nos, 42
inquit, hic est bonus condimentum artifex: perinde quasi nihil referret, utrum quis mu-
sicorum instrumentorum sono, an obsonijs & condimentis uoluptatē adferret. Apud
Athenienses, cantores erant in summo pretio, cum coquis non haberetur idem honos:
Lacedaemonijs uero nihil placebat artium, quod ciuium animos effœminaret magis, quā ad
Quodam illi pollicente uinum suaue, Quorsum, inquit, opus? (uirtutem accenderet:
quandoquidem & plus absumeretur, & quæ fortes decet ea reddent inutiliora. O uere ma-
sculinum animum, & omnium deliciarum contemptorem. *Artes inuti-
les
cantores in pretio*

Cum Corinthiorum urbem obsideret, uidit e solo moenibus proximo exilire lepores, 43
Continentes

Cum Corinthiorum urbem obsideret, uidit e solo moenibus proximo exilire lepores, 44

Tom. 4

i j

innox

moxq; uersus ad cōmilitones, Habemus, inquit, hostes expugnati faciles: quod fortuito acciderat, uelut in omē sapiens. Molles em̄ ac parū uiros Græci leporis uocabulo notare solent. argumento est illud ē Comœdia, Tute lepus es, & pulpamentum quæris.

45 *Solenter* A duobus inter se dissidentibus delectus arbiter, ambos duxit in lucum Mineruæ cogno-
nomento Chalcioecæ sacrum, ibi exegit ab illis iusiurandū, ut starent arbitri iudicio: id ubi iurassent, Pronūcio, inquit, ne prius hunc locū exeatis, quā quod estis inter uos dissidij deponatur, & inuicem reconciliemini. Reperit uir ingeniosus quo pacto fieret, ut nec ambos offenderet recusato arbitrio, nec alterum ē duobus alienaret, si pro altero contra alterum tulisset sententiam. Apud Lacedæmonios autem nefas erat fallere quicquid in Mineruæ templo promissum esset.

46 *Scere* Cū Dionysius Siciliæ tyrānus filiabus Archidami uestes splendidas multiq; pretij dono misisset, recusauit accipere, dicēs, Vereor ne hōc amictu puellæ mihi turpes uideant. Intellexit uir prudens, uirgines nullo cultu melius ornari quā simplici: porro sericis, gēmis & auro dehonestari magis quā ornari: propterea quod uestium luxus arguit animum parum sobrium, & intuentium animos ad libidinem sollicitat citius, quā ad honestam opinionem. Decet autem ut uirgo tota & undiq; uirgo sit, nec ulla ex parte det corruptæ mentis significationem.

47 *Audacia periculosa* Conspiciens filium suum cum Atheniensibus iuueniliter ac temere congregientem, Aut uiribus, inquit, adde, aut animis adime: docens, periculosam esse audaciā si uires nō
ARCHIDAMVS ALTER (suppetant spiritibus.

48 *Arrogantia* Archidamus Agelilai filius post conflictum apud Cheroneam habitum, quum à Philippo rege Macedonum literas accepisset acerbius scriptas, hūc in modum rescripsit, Si metieris umbram tuam, haud quaquam reperies illam factam maiorem quā erat ante uictoriam. Grauius admonens, non esse prudentis ob fortunæ successum intumescere, quum ipse sit nihilo maior. Aequū autem est, ut homo se suis ac proprijs bonis metiatur potius quā externis, quæ fortuna cum libet dat, quum uisum est eripit.

49 Percōtanti quā spaciosam regionē obmerent Spartiaræ, Quantiā, inquit, hasta possunt assequi. Allusum est autē ad mensores agrorū, qui decēpedis aruorū spatia metiunt.

50 *Degeneratio* Perianthro qui quū esset arte medēdi celebris, & in primis laudatus, carmina scriberet infelicia, Quid, inquit, tibi accidit Perianther, ut pro eleganti medico malus poeta uocari concupiscas? Norauit hominum mores, qui res honestas aggressi degenerant ad sordidi ora, quum consilium sit, unumquenq; in ea se arte exercere, in qua ualet plurimum.

51 *Fortiter* In bello quod gerebatur cum Philippo, quibusdā suadentib. ut procul à patria pugnaretur, Haud istud spectandū est, inquit, sed bene pugnantes hostibus erimus superiores: significans nō perinde referre ubi cōligas cū hoste, ut q̄ strēnue se gerat dux aut miles in

52 *Victoria speciosa* Cū Arcadas bello superasset, ob id laudatus à quodā, Præstātius erat, inquit, si illos prudētia quā uirib. superassemus. Intellexit dux egregius, nullā esse speciosiorē uictoriā, q̄ uirtute uincere, quum uirib. superemur & à brutis animantibus.

53 *Breuius* Cum irrupisset in Arcadiam, audito quod hostibus Elei ferrent auxilium, scripsit illis in hunc modum, Archidamus Eleis, Quies bona. Non potuit breuius & suadere quod erat illis commodum, & minari malum si quid perperam aggredierentur. Decet hæc breuiloquentia & ducem & Laconem.

54 In bello Peloponnesiaco socijs rogantibus, quanta pecunia futura esset satis, ac postulantibus ut tributorū certum modum præscriberet, Bellum, inquit, non quærit definita: significans eos qui bellum susceperunt, oportere per omnia seruire belli necessitatib. quarum nullus est certus modus, quod uariæ sint bellorum præter expectationē occasiones.

55 *Fortiter* Vbi uidisset iaculum catapulta mittendum, id temporis primū ex Sicilia aduectum, exclamans inquit, Hercules, perijt uiri uirtus. Quoties enim instrumentis bellum gerit quæ misso telo saxōue procul feriunt, minimum interstest inter fortem uirum & ignauum: uerum ubi cominus res geritur, tum apparet qui uiri sint, qui non.

56 *Vasfre* Quum Græci nollent rescindere pacta quæ cum Antigono & Cratero pepigerant, & amplecti libertatem, quam offerebat Archidamus, ueriti ne grauius essent habituri Lacedæmonios quā Macedones, Quis, inquit, semper eandem ædit uocem. Caterum homo multas ac uarias emittit uoces, donec quod decreuit confecerit; hoc dicto significans fallendam

fallendam esse fidem, si qua magna inuiter utilitas. Nullum autem est animal cui tam uaria uox sit quam homo. Hoc apophthegma uideri possit indignum Lacone, nisi post ingritas eius gentis, barbarorum commertio degenerasset. Dicti potest honestus aliquis uisus esse, ueluti si quis admoneat, pro tempore proque re nata uariandum esse sermonis habitum. Est ubi loquendum sit seuerius, est ubi blandius, est ubi magnificentius, est ubi submissus: est ubi iucundius, est ubi durius: id si fiat citra perfidiam, prudentia est. Porro omnium mores dicuntur hominum stupidorum, qui sese nesciunt rebus ac personis accommodare. Græcorum igitur constantiam Archidamus stultitiæ tribuit, qui proposita libertate nollent mutare uocem.

ASTYCRATIDAS

Astycratidas postea Agis superatus est apud Megalopolin in prælio aduersus Antigonom, cuidam dicenti, Quid nunc facturi estis Lacedæmonij, an Macedonibus seruiturum? Quid tandem, inquit? num Antigonus uetare potest quo minus in pugna pro patria mortem oppetamus? Generosa uox, sentiens libertatem urbis esse uita chariorē, nec turpiter occumbere qui pro patria pugnans moritur. Quoniam moriendi potestatem nullus hostis potest eripere, quisquis mortem contemnit habet quo quum uult semet in libertatem asserat. Ea uox arguit egregie fortem animum, sed cuius exemplū nulli bono sit imitandum. Fortius est diutinam seruitutem quamuis duram perferre, quam morte finire dolores: multoque sanctius est, quod docet Socrates, non esse fas animam de corporis præsidio decedere iniussu imperatoris.

BIAS LACEDÆMONIUS

Bias Lacon insidijs circumseptus ab Iphicrate Atheniensium duce, quum illius milites rogarent quid in eo rerum statu esset faciendum. Quid aliud, inquit, nisi ut uos seruemini ego pugnando moriar? Talis erat animus Catonis Vticensis, qui cæteris suasit, ut suæ salutis consulere, ipse spontanea morte turpem effugit seruitutem.

BRASIDAS

Brasidas quum murem in caricis cōprehendisset, morsus ab eo dimisit captum, moxque ad eos qui aderāt, Ut nullū, inquit, est animal tam minutū, quin seruari possit, modo ausit ulcisci inuadētes. Hoc dicto fortis & animosus dux suis animū aduersus hostes addidit.

In prælio quodā per clypeū uulneratus, eduxit hastā e uulnere, & eadē hostē interemit qui uulnerauerat. Pulcherrimū est, inimicū suis ipsius armis opprimere. Hoc apophthegma

Cuidā percōtanti quomodo uulnus accepisset, perque festiuiter respōdit, (gma nō est. Prodēte me scuto. Ita crebro malū per illos uenit, quorum præsidio credimus nos esse tutos.

Egressus ad bellum in hunc modum scripsit Ephoris, Quicquid erit malorū in bello, aut profligabo aut moriar: testatus animum fortissimo duce dignum. Nam euentus homini non est in manu. Cæterum ubi cecidisset in prælio, dum Græcos Thraciam incolentes liberat, & id nunciaturi oratores Lacedæmonē missi matrem eius Archileonidē adissent, illa nihil prius rogauit, quam an Brasidas honeste occubisset. Thracibus illius uirtutem collaudantibus dicentibusque, non esse apud Lacedæmonios alium illi parem, Ignoratis, inquit, hospites, quales sint Lacedæmonij. Erat quidem uir bonus Brasidas, cæterum Sparta multos habet illo præstantiores. Vtrum in hac scemina magis admirari cōuenit animi ne generositatem, quæ de filij morte quod obtigisset honesta, gloriandum etiā putaret, tantum abest ut muliebriter desleuerit: an modestiā & in patriam affectum, quæ nō passa sit ita filium prædicari, ut reliquorum Spartanorum gloriæ decederet aliquid.

DAMONIDAS

Damonidas quū à chori magistro postremū in choro locū accepisset, Euge, inquit, chore reperisti quo pacto & hic locus quū per se sit inhonoratus, fiat honorificus. Generosus adolescentis animus, qui fiducia sui non metuit ne locus abiectionis esset dedecori, sed citius futurū arbitrabatur, ut per ipsum locus fieret honoratior. Id em̄ se penumero faciū legimus, ut hominis uirtus magistratui per se contempto & humili dignitatē conciliaret.

DAMIS

Damis quum Alexander Magnus per literas petisset, ut Lacedæmoniorum decreto decernerentur ipsi diuini honores, & in deorum numero referretur, Age, inquit, cōcedamus Alexandro, si uelis appellari deus. Ut despectim risit stultā principis ambitionē, qui

57

Generose

1

58

Fortiter

59

Solenter

60

61

Lepida

62

Fortiter

63

64

Ambitio no-

tata

i

4

puta

putarit ab ijs posse creari deos, qui ipsi nihil aliud essent quam homines: aut si hoc non putauit, insigni stultitia falsi nominis umbra gloriaretur.

DAMINDAS

65 Damindas quum Philippus irrupisset in Peloponnesum, & quidam ita loqueretur, periculum est ne acerba patiantur Lacedæmonij, nisi Philippo reconcilientur, O semiuir inquit, quid nobis poterit acerbe accidere, qui mortem contemnimus?

DERCILLIDAS

66 Dercillidas orator missus ad Pyrrhum, qui iam exercitum induxerat in terram Spartanorum, ut cognosceret quid sibi uellet: quum Pyrrhus præscriberet, ut regem suum Cleonymum reciperent, alioquin futurum ut intelligerent se nihilo cæteris esse fortiores. hunc in modum respondit, Si deus est Cleonymus, non metuimus eum, quippe qui nihil sceleris commisimus: sin homo est, nihilo est nobis præstantior. Hoc dilemmate taxauit superbas regum minas. Dñj, qui quos uelint possunt lædere, nec à quoquam lædi uicissim, non nocent nisi improbis: homines hominibus ex æquo metuendi sunt, proinde qui superbe minantur alijs, aut dñj sibi uidentur, aut nō cogitant, id quod minantur alijs, in ipsos

DE MARATVS

67 Demaratus postquam cum ipso colloquium Orontes habuisset asperius, cuidam dicenti, asperius tecum egit Orontes o Demarate, Nihil, inquit, in me peccauit. Siquidem qui ad gratiam colloquuntur, hi lædunt, non qui durius cumq; maleuolentia uerba faciunt. Intellexit uir prudens, nihil esse nocentius blandiloquio, quod ut non fallat, reddit hominem insolentiorē: at qui non ex odio durius loquitur, adeo non lædit, ut interdum proficit etiam ei, præsertim qui nouit ex inimico decerpere fructum aliquem.

68 Cuidam percontanti, quam ob causam apud Spartanos qui scutum abiecerant notarentur ignominia, & infamii uocabulo Rhipsaspides appellarentur: qui galeas aut thoraces, non item, Quoniam, inquit, hæc sua ipsorum causa gerunt, scutum uero communis exercitus gratia: significans unicuiq; pluris esse faciendam communem utilitatem, quam propriam. Qui galeam aut thoracem abiecit, seipsum prodit tantum & exarmat: qui scutum abiecit, prodit uniuersam phalangem. Nam obtentu clypeorum tota acies tuta est aduersus hostium iacula.

69 Cum audiret cætorē quendam ostentantē artem suam, nihil aliud laudis illi tribuit, tantum ait, Mihi uidetur nō male nugari. Tantus erat contemptus artiū, quæ licet essent operosæ, tamen solūmodo delinirent aures, nullam seriam utilitatem adferrent reipub.

70 In confessu quodam rogatus, utrum ob stultitiam an ob sermonis inopiam sileret, At qui stultus, inquit, ne possit quidem silere. Quidam hoc præclarum existimant, si nunquam sileant, quum id sit certissimum fatuitatis argumentum: ut contra silentium, ubi loquendi tempus non est, prudentiæ signum est.

71 Cuidam percontanti, quor exularet Sparra, quum esset rex, Quoniam, inquit, leges sunt in ea potentiores: significans, regem apud Lacedæmonios esse principem ciuitatis, at non legum dominum, sed his non minus obnoxium regem quam ciues: hoc ipsum laudabat in suæ gentis institutis, per quod cōgebatur exulare. Dedit interim insigne moderationis specimen, æquo animo ferens exilium autoritate legum indicium, nec de patria male loquens, nec de legum iniquitate quærens.

72 Cum Persa quidam crebris muneribus puerum quem amabat Demaratus, tandem abduxisset, atq; id iactans apud illum dixisset, O Lacon, uenatus sum amasium tuum, Per deos, inquit, nō tu sane uenatus es, sed mercatus: in iocum uertens contumeliā, ob quam alij solent cælum miscere terræ: simulq; significans, non esse speciosum pecunia uincere.

73 Persa quidam à rege defecerat, Is suasu Demarati mutatus quum reuertisset ad suos, tentaretq; eum rex interficere, Turpe, inquit, fuerit, o rex, si cum hostis fuerit non ualens ab eo defectionis pœnas sumere, nunc amicum factum uellis occidere. Hoc prudentissimo dicto, & regis indignationem temperauit, & eius cui reditum persuaserat incolumitati consuluit. Vtriq; consultor utilis, alteri ne quid indignum regia mansuetudine committeret, alteri ne pœniteret ab errore reuocanti paruisse.

74 Ad eum uero qui apud regem Persarum parasitum agebat, ac subinde in Demarati exilium dicterijs ludebat, Non, inquit, amice tecum pugnaturus sum, nam ultra aciem absumpsi

absumpsi. Ludens ex ambiguitate uocis. τῆς enim Græce, tum ordinem sonat, tum aciem. Nullus autem ad pugnam instructus est, cui nulla superest acies: & ordinem uitæ absumpsit, qui ex rege factus est exul.

EMEREPE S

Emerepes Ephorus, ex Phrynidis musici cithara nouem habēte chordas, duas incidit, Noli, inquit, deprauare musicam. Prisci cantores non nouerant nisi septem chordas, quib. aliquid addere, ac musicam pro simplici reddere operosiores, iudicabat artis esse corruptelam. Adeo Lacedæmonijs nulla non in re placebat simplicitas ac frugalitas. 75
Frugaliter

EPÆNETVS

Epænetus dicere solitus est, mendaces omnium scelerum & iniuriarum autores esse. Ea sententia non dissonat à literis Hebræorum, quæ narrant, serpentis mendacio primū fores apertas omni uitiorum generi. Mendacium autem nomine continentur assentatores, calumniatores, infidi consiliarij, pueri educatores, qui fontes sunt fere malorum omnium, quibus sursum deorsum turbatur uita mortalium. 76
Mendacium

EVBOIDAS

Euboidas audiens à quibusdam prædicari uxores alienas, non approbavit id factum, dicens: De moribus ingenioq; uxorū apud exteros nullā omnino faciendam esse mentionem. Qui nō tulit laudari coniuges aliorum, quid faceret uituperantibus? Prima laus pudicitie matronalis est, nulli notam esse præterquā suo uiro quicum cubat. 77

EVDAMIDAS

Budamidas Archidami filius, Agidis frater, quum audisset Xenocratem iam senem in academia cum amicis disputantem, percontatus est, quis esset ille senex: ubi responderat aliquis, illum esse uirum sapientem, & ex eorum numero, qui uirutem quærerent, Et quādo, inquit, ea usus est, si adhuc quærit? Visum est Laconi ineptum, per omnem uitam de uirtute disputare, uelut de re controuersa, quum oporteat à prima statim adolescētia habere certissima decreta de honesto impressa animo, & secundum uirtutem exerceri, nō quætere, quēadmodū faciunt philosophi, qui magna contentione inter ipsos de summo bono ac malo digladiant, ne in hoc quidē satis cōsentientes, quid sit uirtus aut beatitudo. 78
Argute

Idem audito philosopho, qui disseruerat, solum sapientem esse bonum belli ducem, Sermo quidem, inquit, mirificus est, at qui eum dicit, fide caret, eo quod illum nūquam circumsonuit tuba. Probauit sententiam, sed indicauit, neminem cum fide loqui de re quam nullo modo sit expertus. 79
Experientia

Die quodam quum Xenocrates argumentum quod tractabat differendo absoluisset, iamq; finem dicendi fecisset, superuenit Eudamidas: cui cum comitū quispiam dixisset, posteaquam nos adsumus tum ille desijt dicere, Recte, inquit, siquidem ea dixit quæ uoluit. Rursus cum alter diceret, bonum erat audire, putans fore ut sua causa iuberet Xenocratem eadem de integro differere. Quid, inquit, Eudamidas, si uenissemus iam ad cœnatum, num postularem ut cœnaret iterum? Ciuitas erat quod philosophum ad iterandam disputationē percellere noluit, quod ea res non caruisset tædio dicentis: Laconicæ uirtutis erat, quod magis admirabat præclara facinora designātes q̃ de uirtute disserētes. 80
Vrbane

Cuidā percōtanti, quur ciuib. bellū aduersus Macedones suscipere uolentibus ipse autor esset quiescendi, Quoniā, inquit, nolo illos mēdaciū arguere: recte significās, Sparta nos gloriose magis quā serio bellū poscere: eos prodidisset Eudamidas, si ipse quoq; bellum approbasset. Tum enim fore putabat, ut ciues bellum detrectarent. Nunc effecit, ut per ipsum stetisse uideretur, quo minus bellū susceptum esset, ac ciuib. fortitudinis gloriam reliquit integram, quasi promptos haberent ad bellandum animos. 81
Ciuitate

Cum quidā cōmemorando laudem ac trophæa quæ Lacedæmonij ex rebus cū Persis præclare gestis retulissent, hortaretur ad bellum cum Macedonibus suscipiendum, Ignorare mihi uideris, inquit, istuc idem esse, ac si quis deuictis mille ouibus pugnaret cū quinquaginta lupis: significans, Persas ut delictijs effœminatos, & ob id imbelles non fuisse difficile uincere: sed aliud esse cum Macedonibus bellacissima gēte rem habere. Proinde qui ob uictorias à Persis reportatas censeret cum Macedonibus bellum item suscipiendum, nihilo probabilius diceret, quā si quis ei qui uicisset mille oues diceret, aude cum quinquaginta lupis congregi, qui tot oues deuiceris. 82
Argute

Rogatus

83 *Art inutilis* Rogatus de cantore quodam, qui feliciter cecinerat, qualis ipsi uideretur, Magnus, inquit, in re parua delinitor. Contempsit operosam artem, cuius nullus erat fructus praeter inanem ac temporariam delectationem aurium.

84 *Integre* Cum quispiam praedicaret laudes urbis Athenarum, Quis, inquit, eam ciuitatem merito laudet, quam nemo dilexit factus seipso melior? Non iudicauit eam urbem esse dignam ulla laude, quae sic esset corrupta delitijs ac uitijs, ut nullus in ea libenter uiuens euaderet melior, sed deteriores omnes: tacite praeferebat Spartam Athenis, in qua qui uiuisset efficeretur melior.

85 *Argute* Argiuo cuiusdam dicenti, Lacedaemonios peregrinationibus reddi deteriores, quod interim degenerent a maiorum legibus & institutis, At uos, inquit, quum Spartam uenitis non deteriores, sed meliores euaditis. Dicum retorsit in Argiuum. Nam hoc dicens magis suam gentem uituperauit quam Lacedaemoniorum: simul indicauit, quapropter referat inter quos uiuas.

86 *Argute* Cum Alexander in Olympijs praconio ius fecisset, omnibus exulibus in suam cuique patriam redeundi, praeterquam Thebanis, Infortunatum quidem, inquit, pracontum, sed uobis o Thebani gloriosum. Solos enim uos metuit Alexander. Ad consolandos Thebanos sic interpretatus est uir animi solertis. Etenim qui permittit exulibus reditum in suam patriam, non metuit ne moliantur uindictam. A Thebanis igitur solis metuebat.

87 *Generose* Rogatus a quodam, quam ob causam Lacedaemonij priusquam irent in praedium, Musis immolarent, cum Musis nihil uideretur cum Marte esse commercij, Vt rebus, inquit, fortiter gestis contingat honesta commemoratio. Bene gerendae rei laudem sibi tribuebant: ut autem egregia gesta splendidis uerbis celebrarentur, hoc a Musis eloquentiae praesidijs petendum iudicarunt, eo quod ipsi negligerent eloquentiae studium: simul admonerat, non expetendam honorificam memoriam nisi recte factis promeritam.

EVRYCRATIDAS

88 Eurycratidas Anaxandridae filius, percontanti quur Ephori per singulos dies de conuentis & contractibus ius dicerent, Vt inter hostes etiam, inquit, mutuam fidem inueniamus. Maiore reip. discrimine pacta uiolantur in bellis, sed illic quoque uiolantur ab his, qui domi consueuerint fallere.

HERONDAS

89 *Generose* Herondas cum esset Athenis, audissetque quendam iudicum sententia damnatum de crimine occisij, qui moestus incederet, & ab amicis moestis deduceretur, iussit sibi demonstrari eum, qui in causa liberali reus perageretur. Lacedaemonij quicquid erat sordidarum artium, non per ciues, sed per Helotas mancipia exerceri uolebant: eoque mirabatur Herondas, ob id quenquam uocari in ius quod seruilia non exerceret, ibique pro crimine haberi, quod Lacedaemone iudicaretur honestum ac liberale.

THEARIDAS

90 *Calumnia* Thearidas quum gladium cote acueret, rogatus a quopiam num esset acutus, Acutior, inquit, calumnia: grauiter innuens, rem omnium rerum nocentissimam esse calumniam.

THEMISTEAS

91 *Humaniter* Themistneas quum esset uates, praedixit Leonidae regi, futura apud Thermopylas interitionem tum ipsius tum comilitonum eius. Itaque quum a Leonida Lacedaemonem mitteretur, hoc quidem titulo ut renunciaret euentura, sed re uera ne simul cum alijs periret, non sustinuit ire, dicens, Vt pugnarem huc missus sum, non ut ferrem nuncia. Quis non admitteretur in uate tam praesentem animum? Prauidit exitium, nec euitare uoluit, quum id liceret honesto titulo. Admirabilis etiam fuit Leonidae moderatio, qui uati tristia nuntiata non tantum non succensuit, ut principum uulgus solet, sed & uitae & fame illius consultum uoluit.

THEOPOMPOS

92 *Moderate* Theopompos interroganti quo pacto quis regnum tuto possit tueri, Si, inquit, amicis concedat iustam libertatem, pro uiribus interim aduigilans ne subditi afficiantur iniuria. Multis principibus exitio fuit, quod amicis nihil non permitterent, ciues iniuria affectos negligerent. Hic temperantia adhibenda est, ut princeps nec amicos alienet tyrannica saeuitia, nec patiatur illos regia familiaritate abuti ad quiduis audendum praeter uisum aduersus plebeios, qui nimium irritati saepe reges subs excusserunt.

Hospiti

Hospiti cuidā factanti quod apud Theopōpi ciues philolacon, hoc est, Laconū amās 93
diceretur, Præstaret, inquit, si φιλοπολίτης, id est, ciuiū amans dicereris, potius quā Laconū
conū. Ater expectabat ut sibi pro studio erga Lacones ageretur gratiæ, at ille notauit ho- Argutē
spitē, qui alienæ ciuitatis studiosus haberi mallet quā suæ, quum prima charitas debeat
atur patriæ. Porro quisquis alienā remp. uehementē adamat, suā quodāmodo uituperat.

Huic simile est illud, Quū legatus ab Helide missus diceret, sibi ob id à ciuibz legatio- 94
nem cōmissam, quod unus Laconicam uitam admiraretur: rogauit hominem utrum me-
liorem duceret uitā aliorum ciuiū, an suam ipsius: cum is respondisset, suam ipsius, Qui Argutē
potest, inquit, igitur ista ciuitas seruari, in qua quum multi sint, unus tantū bonus est? Sal-
setaxauit oratoris imprudentiā, qui Lacedæmonios ac sese laudari cum suorum ciuium
uituperatione. Probabat Lacedæmoniorum mores, sed solus Helidensium: restabat igitur
ut apud Helidenfes non esset nisi unus uir bonus, cui placerent honesta.

Dicente quodā, ideo seruari remp. Spartanā, quod reges scirent imperare, Imò potius 95
inquit, quod ciues sciant parere: insigni modestia regum laudē in ciues transferens. Mul-
tum habet momenti principis integritas, sed multo plus ciuium recta institutio. Grauius

Cum Pylī decretum ædidissent, quo Theopompo tribuebantur summi honores, re- 96
scripsit, Mediocres honores ipsum tempus auget, immodicos abolet. Hoc animo quid
excellentius? quod alij sibi aut uindictant arroganter, aut ambiunt inepte, hoc ultro dela-
tum reiecit: simul & suam declarans modestiā, & amicos admonens, in omni re modum
esse optimū. Quin & illud acute perspexit, quæ subito crescunt in altū, non esse diuturna
quod genus sunt betæ & cucurbitæ: cæterum quæ paulatim augescunt, ea ferre ætatem,
ueluti quercum & buxum. Modeste

Cuidam ostendenti ciuitatis suæ mœnia, ac percōtanti, num ualida & alta uiderentur, 97
Minime, inquit, siquidem sunt mulierū: sentiens ciuitatem satis munitam esse si uiros ha-
beat: sin minus, nihil prodesse quamlibet operosa munimenta.

Vxori obiurganti, quod regnum humilīus ac minus esset filijs traditurus quā acce-
pisset, Hacenus igitur, inquit, maius, quod diuturnius. Ita Plutarchus in Vita Lycurgi. 98
Quæ moderata sunt, in longum tempus durant, & hoc ipso meliora sunt. Sapienter

TECTAMENES

Tectamenes postea q̃ Ephori capitis sententiā in ipsum pronūtiassent, abiit ridēs: ro- 99
gantib. qui aderāt, an etiā contēneret Spartanorū leges, Nequa q̃, inquit, quin gaudeo
potius, quod hac mihi multa soluēda est, quū eā nec indixerim cuipiam, nec à quopiam
mutuo acceperim. Vir innocēs nō accusauit patriæ suæ leges, sed hoc felicitatis esse iudi-
cabat, quod mori iuberetur, qui neminē ad mortē adegisset, nec cuiq̃ deberet uitā nisi si-
bi. Facete mortis pœnā uocauit multā, rem atrocē molliori uocabulo signās. Iure autem
cogitur soluere pecuniā, qui eam uel extorsit ab alio, uel mutuo sumpsit. M. Tul. hoc a-
pophthegma sic uertit Tusc. quæst. lib. i. Cū Lacedæmonius quidā, cuius ne nomē quidē
proditum est, mortē tantopere contēpserit, ut quū ad eam duceretur dānatus ab Ephoris
& esset uuku hilarit atq̃ lato, dixissetq̃ ei quidā inimicus, Cōtemnis ne leges Lycugi? re-
sponderit, Ego uero illi maximā habeo gratiā, qui me ea pœna multauit, quā sine mu-
tatione & sine uersura possem dissoluere. O uirū Sparta dignum, ut mihi quidē qui tam
magno animo fuerit, innocens damnatus esse uideatur. Pro διατίσαντα Cicero uertisse
uidetur, uersurā. Lusi autem cōtemptu mortis Tectamenes, quasi mors leuior esset mul-
cta, quā pecuniaria, quod illam quisq̃ de suo posset soluere, ob hanc multi cogantur
usuram aut uersuram facere.

THERYCION

Therycion e Delphis rediēs, quū uideret in Isthmo angustias à Philippi copijs occupa- 100
tas, Malos, inquit, o Corinthij portarum custodes uos habet Peloponnesus. Allusit eo,
quod grauius animaduerti solet in ciues, quibus urbis portæ commissæ sunt, si eas indi-
ligenter custodierint. Multo magis accusari merebantur Corinthij, qui totius Pelopon-
nesi portas Philippo prodidissent.

HIPPODAMVS

Hippodamus quo tempore Agis aduersus Archidamum aciem instructam habebat, &
simul cum Agide iussus est ire Spartam, curaturus illie ea quibus erat opus, An non,
inquit

inquit, honestius est, ut pro Sparta fortem bonumq; uirum praestans mortem oppetam. Ac post sumptis armis, stansq; regi ad dexteram pugnando interijt. Consultum uolebat illius senectuti, quæ uiribus defecta in bello non ita multum esset habitura momēti, in patria futura nonnulli usui (excesserat enim annum octogesium) at ipse sibi non indulgit.

HIPPOCRATIDAS

- 2 Hippocratidas acceptis literis à Cariae satrapa, in quibus continebatur, Lacedæmonij quendam quum fuisset conscius insidiarum, quas quidam ipsi struxerant, non indicasse rē, sed silentio texisse, simulq; rogabat satrapas quid de illo facturum esset, respondit hunc in modum, Si quo magno beneficio illum affecisti, interfice; sin minus, ejice e regione, ut ad uirtutem formidolosum. Ingratitudinem erga bene meritū cēsuit morte plectendam. Cæterum quod esset non per malitiam, sed per formidolositatem cōmissum, ei satis supplicij iudicabat exilium. Non enim ipse struxerat insidias, sed sibi metuens non prodidit.
- 3 Hunc quum aliquando fuisset obuius adolescens, quē amator sequebatur, erubescēti adulescentulo, Cum his, inquit, oportet ambulare, cum quibus conspectus, nō mutes colorē. Docuit, ex improbis cōuiciis nihil capi fructus, nisi probrum & ignominiam.

CALLICRATIDAS

- 4 Callicratidas classis præfectus, à Lyfandri amicis sollicitatus, ut unum quēdam ex inimicorum numero permitteret ipsis interimere, & acciperet talenta quinquaginta: tamen si uehementer opus haberet pecunijs ad soluēdum nautis stipendium, haud tamen concessit. At quum Cleander, qui erat illi à consilijs, dixisset, accepissem si fuisset Callicratidas, Et ego, inquit, si fuissem Cleander. Mira ducis integritas, qui nulla pecunia licet necessaria, uel ad hoc corrumpi quīuerit, ut in unum hominem pateretur aliquid iniquum fieri: simulq; monuit, in omni actione spectandum esse decorum personæ. Quod forte de cuius Cleandrum, non decuisset Callicratidem. Quod deceret plebeium, non semper decet principem.
- 5 Idem profectus Sardeis ad Cyrum iuniorem, quo tum Lacedæmonij in bellicis socio utebantur, petiturus pecunias rei nauali necessarias, primo statim die iussit renuñciari, se cum Cyro uelle colloqui, Quē ut audiit bibere, expectabo, inquit, donec biberit. Actum quidem abiit, quoniam intellexit, eo die non posse dari conueniendi regis copiam, ne parum ciuilis haberetur. Postero uero quum iterum audisset illum bibere, nec se admitti ad colloquium, dixit, Ita curam habendam pecuniarum, ut ne quid tamen committeretur Sparta indignum: moxq; inde recessit Ephesum, multa imprecatus mala ijs, qui primi à barbaris fuissent ludibrio habitū, eosq; sua patientia docuissent illos fiducia diuitiarum alijs illudere. Iurauitq; apud comites, sese ut primum Spartam redisset, nihil nō facturum, ut Græcos inter se conciliaret, quo barbaris fierēt magis formidabiles, desinerentq; illius regis uiribus inter sese pugnantibus egere. Quid non & faciunt & patiuntur homines, ubi pecuniarū urget inopia? At generosa Spartani mens maluit pecuniam negligere, quam effœminati regis tertio pati fastidium, quum alij leuioribus de causis æquo animo ferant, si uel post totos sex menses admittantur ad regis colloquium. Deinde nihil imprecatus est ipsis barbaris aut regi, sed ijs indignabatur, qui primi sua tolerantia docuissent eos ob opulentiam tantas cristas sumere. Nam si fuissent omnes, quales erant Spartani, opū ac uoluptatum contemptores, nunquam ad tantam insolentiam uenissent barbari. Postremo singularis erat prudentia, quod perspexit, Græcos nō alia magis ratione posse barbaris reddi formidabiles, q̃ si positis intestinis simultatibus, mutuam inter se concordiam sancirent.
- 6 Interrogatus quod genus homines essent Iones, Liberi, inquit, mali, sed serui boni: significans illos nescire imperare, ac libertate uti, sed seruitutem a quo animo ferre: uidelicet referendos ad secundum hominum genus iuxta distinctionem Hesiodi, qui per se quidem non sapiunt, sed parent recte sapienti.
- 7 Quum Cyrus stipendium misisset militibus, Callicratidi seorsim xenia, amicitia monumenta: Stipendium quidem accepit, xenia uero remisit, negans sibi cum ipso priuatam habendam amicitiam, sed quam haberet publicam cum Lacedæmonijs omnibus, eandem illi secum quoque intercedere. Quid hoc animo incorruptius, qui totus ad rei publicæ commoda spectabat?
- 8 Apud Arginusas quū esset nauali pugna cōflicturus, atq; Hermon nauclerus diceret, bonum

bonum esse ab eo loco solueré, quod Atheniësiū triremes numero longe plures essent, Quid, inquit, tum postea? Atqui fugere ignominiosum est Spartæ ac damnosum: contrā, *Mors cōm* manentem aut mori aut uincere, honestissimum. Gloriam uitæ anteposuit, sed publicam *tempta* gentis, non priuatam suam.

Ante cōflictum peractio sacrificio, quum aruspex nunciaret ex incensis, exercitui qui 9 dem portendi uictoriam, sed imperatori mortem: nihil expauefactus, Haud penes unum, inquit, sunt res Spartæ: me siquidem mortuo nihilo deterius habitura est patria: sed si cesso hostibus, aliquid decedet patriæ. Itaq; quum Cleandrum pro se ducem designasset, naualem pugnam aggressus est, ac pugnando interiit.

CLEARCHVS

Clearchus militum auribus subinde solet inculcare, Militi magis esse metuendum im- 10 peratorem quàm hostem: quæ uox mortem minabatur militi, qui parum gnauiter se gessisset in prælio. Honestius autem est cum laude uitam impendere patriæ, quàm cum dedecore poenæ. Hoc dictum non quiuīs milites laturos sint, sed hi facile ferebāt, quibus matres domi solent edicere, ut aut uictiores cum armis redirent, aut mortui in armis referrentur.

CLEOMBROTVS

Cleombrotus Pausaniæ filius, cum hospes quidam controuerſiam haberet cum patre 11 de uirtute, Tantisper, inquit, pater est te præstantior, quoad tu quoque genueris. Ciuilitate deterruit hominem à cōtentione, quod pater uel hoc nomine superior esset, quod filium dedisset patriæ, quum ille nondum pater esset. *Urbane*

CLEOMENES

Cleomenes Anaxandridæ filius dicere solet, Homerū esse poetam ciuium Lacedæmo- 12 niorum, Hesiodum uero Helotum, hoc est, seruorū, quod ille docuisset quomodo gerendum sit bellum, hic quomodo colendi agri. Nam, ut ante dictū est, Lacedæmonij tantum ad bellicas res instituebantur, eoq; humilliores operas & artes manuarias seruis comittebant, quos illi uocant Helotes. *Argute*

Idem cum Argiuis septem dierum pactus inducias, quum obseruāsprehendisset il- 13 los tertia nocte indulgere fomno, fiducia uidelicet induciarum, adortus est eos, & alios interfecit, alios abduxit captiuos. Cætetū quum illi probro daretur uiolata iusiurandi fides, De diebus, inquit, pactus sum, noctes non additæ sunt in iureiurando. Quamquam & alio, *Vasfr* qui quicquid mali quis fecerit hostibus, id & apud deos & apud homines habetur iustitia præstantius: uerum huic magnificæ uoci non respondit euentus. Nam & urbe, cuius gratia uiolarat conuenta, frustratus est, eo quod mulieres detractis e templis deorum armis illum ultæ sunt: perinde quasi dijs ipsis, quos contempserat, poenas de ipso sumentibus. Postremo uersus in dementiā, ipse sibi gladiolo quodam fodit & incidit corpus à talis usq; ad loca uitalia, itaq; uitam finijt ridens, & ore diducto. In hoc apophthegmate nihil habes imitatu dignum, utile tamen exemplum ad uitandam iusiurandi uiolationem.

Cum augur illum dehortaretur ne exercitū educeræ ad urbem Argiuorum, alioqui 14 reditum illinc fore turpem: posteaquā admouisset ciuitati copias, ac portas uideret clauſas, & mulieres in mœnibus. Hic, inquit, reditus ubi turpis uidetur, in quo uiris mortuis uxores occlusere portas: Fortis animus, si cum æquo bonoq; fuisset coniunctus. *Animæ*

Argiuis nonnullis illum conuicio laceſſantibus, ut periurum & impiū, Vobis, inquit, 15 potestas est mihi maledicendi, at mihi potestas est uobis faciendi male. Admonet, nō esse tutum eos maledictis irritare, quibus in manu est, quum uelint, re ipsa lædere: ad hæc non oportere potentes humiliorū dictis admodum cōmoueri. Satis enim uindictæ est, quod licet quum libet ulcisci, quum illis nihil aliud reliquū sit quàm male loqui. *Moderatè*

Venerunt ad Cleomenem Samiorum oratores, hortaturi ut cum Polycrate tyranno 16 bellum susciperet: id quum fecissent oratione plus æquo proluxa, respondit in hunc modum, Quæ primo loco dixistis non memini, & ob id ne media quidem intelligo, quæ uero 17 ro dixistis omnium postremā, non probō. Admonet, multiloquiū non solum molestum esse auditori, uerumetiā ad persuadendū inutile, præsertim apud principes, tum uariis curis occupatos, tum auribus fastidiosos. *Loquacit*

Pirata quidam populabundus discurrebat per agros Lacedæmoniorum. Is ut captus 17 est, rogatus quur id ausus esset, Quoniam, inquit, deerat mihi cōmeatus, quem militibus *Andetia* præbere

præberē, ad eos uenit qui & habebāt, nec sponte dabant, uerepturus. Ad id Cleomenes, Compendiosa, inquit, malitia : detestatus prædonis nefarium scelus, probauit tamen orationis expeditam breuitatem.

- 18 *Moderate* Cum improbus quidam ipsum cōuicijs incesset, Num ideo, inquit, tu maledicis omnibus, ne si uelimus respondere, ocium habeamus uicissim de tua dicendi malitia? Vt e sublimi contempsit maledicum, nec ullo responso, nec alia pœna dignum iudicauit hominem nullius rei, cui nihil esset præsidij præter maledicam linguam.
- 19 *Urbanæ* Cum e ciuibus quispiā apud eum diceret, bonum regem omnino erga omnes mitem & placidum esse oportere, Sed hactenus, inquit, ne sit cōtemptui: significans, erga improbos mansuetudinem nimiam esse inutilem ciuitati: notansq; quorundam mores, qui principes uehementer bonos & clementes, quum impensius amare debuerint, discunt habere contemptui. Est quidem præcipua uirtus in principe comitas ac mansuetudo, uerū ob malorum ingenium hæc ita temperanda est, ut principis sua constet autoritas.
- 20 *Argute* Cum diutino morbo uexatus, expiatorib; ac diuinis auscultaret, ante non solitus idem facere, quodam id admirante, Quid miraris, inquit? Non enim idem sum nunc, qui tunc eram. Cum autem non sim idem, nec probo eadem. Elusit quidem ille inconstantie reprehensionem, uerum tamen est, non eadem placere senī, quæ iuueni placuerant.
- 21 *Decorum* Sophista quodam de fortitudine multa differente risit Cleomenes. At sophista dicens, quid rides Cleomenes, audiens de fortitudine differentem, præsertim quum sis rex? Quoniam, inquit, o amice, si hirundo de fortitudine loqueretur, idem facerem quod nūc facio: si aquila, magno silentio auscultarem. Visum est ineptum, quenquam de fortitudine magnificis uti uerbis, qui ipse nihil fortiter gessisset unquam, nec aliud posset quam in hirundinis morem garrere.
- 22 *Facete* Argiuis profitentibus se prioris conflictus fortunam, in qua uicti fuerant, iterato prælio sarcire uelle, Demiror, inquit, si duarum syllabarū accessione facti estis meliores quam eratis prius. Huius apophthegmatis argutia latine reddi non potest. Nam Græcis μάχεσθαι pugnare est, ἀναμάχεσθαι redintegrare pugnam. Inter hæc duo uerba nihil interest, nisi quod posterius superat prius duabus syllabis, ἀνα.
- 23 *Belle retortū* Quidam per conuicium illum dixerat delicijs deditum, At hoc, inquit, satius est quam iniustum esse. At tu pecuniarū amore teneris, quum quod satis est possideas. Argute significauit, neminem esse posse iustitiæ tenacem, qui supra quam satis est congerendi studio tenetur. ad hæc, stultum esse, qui alteri leuius exprobrat uitium, quū in ipsum ilico grauius crimen possit retotqueri.
- 24 *Integre* Quidam uero Cleomeni cantorem quendam cōmendaret, quum alijs multis nominibus prædicabat hominē. rum illud in primis affirmabat, eum esse cantorem inter Græcos præstantissimum. At Cleomenes ostenso quodam ex his qui aderant, At per deos hic, inquit, apud me iuris condiendi artifex. Contempsit artem ad solam delectationem utilem.
- 25 *Integre* Mæander Samiorum tyrannus ob incursionem Persarū profugerat Spartam, ostenditq; quantam pecuniarū uim secum apportasset, & quantum Cleomenes uellet largiri. At Cleomenes ipse quidem nihil accepit, sed ueritus ne quid alijs ciuibus donaret, adiit Ephoros, dixitq; satius esse si hospitem suum Samiū e Peloponneso submouerent, ne cui Spartano persuadeat ut fiat malus. Ephori uero Cleomenis consilio parentes, eodem statim die promulgarunt edictum, ut Mæander Pelopōneso decederet. Quantus in hoc homine diuitiarū contemptus, à quibus non secus atq; a præsentissimo ueneno timuit ciuib; suis: quum pleriq; nō aliter existiment beatas ciuitates, q̃ si quammaxime abundent opibus. Munc Mæandrum Herodotus lib. 3 Mæandrium appellat.
- 26 *Industrie* Quodam interrogante, quor Argiuos cum Lacedæmonijs bellum gerentes, quum saepenumero uicissent, non deleuerint. Ne optauerimus quidem, inquit, illos deletos, ut habeamus qui iuuenes nostros exerceāt. Perspexerat egregius dux, corrumpi iuuentutem, si permittatur ocio, luxus ac malorum omnium magistro.
- 27 *Fortiter* Percontanti cuidam, quam ob causam Spartiæ non dicarent dijs spolia ab hostibus detracta, Quoniam, inquit, a timidis uenerunt. Porro quæ parta sunt ab his qui ob uitiam capti sunt, nec decet intueri iuuenes, nec dijs cōsecrata reponi. Sensit, in bello aut uincēdum, aut fortiter occumbendū; adeoq; rem ignominiosam iudicabat metū mortis, ut alienæ

ut alienæ quoq; timiditatis monumenta putaret ab iuuenum oculis submouenda.

Cleomenes quum amicus quidam hospiti in Phiditijs nihil apposuisset, nisi uinum ni- 28
grum, & panem igni duratum, succensuit homini dicens, Erga peregrinos non oportere
nimium λακωνίζεσθαι. Seueritas est si quis à seipso exigat uictum duriores: at inhumanita-
tis est, hospitem eodem compellere.

CLEOMENES ALTER

Cleomenes Cleombroti filius, quum quispiam illi donaret gallos gallinaceos pugna- 29
ces, ac munus suum ornans uerbis diceret, illos ob uictoriam pugnando interire, Da igitur Lepide
tur, inquit, mihi aliquot ex his qui hos occidunt. Nam illi his sunt praestantiores. Vir mili-
taris ad bellum torlit omnia. Quisquis laudat uictum, illustrat uictoris gloriam.

LABOTVS

Labotus cuidam apud ipsum prolixiore utenti sermone, Quid mihi, inquit, de re pu- 30
silla longa tēsis procēmia: Quanta res est, tātam oportet & orationem esse qua uteris. Est Loquacitas
hoc omnibus Spartanis peculiare, offendi sermone quā causa postulat longiore, adeo
nusquam non placebat frugalitas. Nam ad causam non magnam adhibere superuacuum
uerborū copiam, luxuriæ genus est. Hunc Labotū Herodotus Leobotan appellat, quod
nobis sonat populi pastorem.

LEONTYCHIDAS PRIMVS

Leontychidas huius nominis primus, cuidam obijcienti quod facile mutaretur, Mu- 31
tor, inquit, sed pro temporū ratione, non, ut uos, proprio morbo. Prudentis est, pro re na- Non habetur
ta nouare consilia: at sine causa subinde alium fieri, inconstantiae uitium est. in Graeco

Idem rogatus à quodam, quo pacto quis bona quæ adsunt tueri ualeret, Si non omnia, 32
inquit, fortunæ crediderit. In animi bona nullū ius habet fortuna. Tum externa bona red Prudenter
demus nobis stabiliora, si quædam seposuerimus, nec fortunæ uolubili cōmiserimus. At
sunt principes, qui proferendæ ditionis studio semet in periculū cōijciunt, ne hoc ipsum
quod habent imperium amittāt: multi item diuites augendæ rei studio quicquid habent
totum committunt nauibus.

Interrogatus quid potissimū oporteret pueros ingenuos discere, Quæ illis, inquit, ubi 33
ad uirilem ætatem peruenerint, usui sint futura.

Percontanti cuidam, quamobrem Spartiatæ parcissime biberent, Ne, inquit, pro no- 34
bis alijs, sed nos potius pro alijs cōsultemus: falsissime notans, uinosos non esse ad consul- Sobrietas
tandum idoneos, sed salubrium consiliorum parens est sobrietas.

Leontychidas unus ē seniorū numero, quos ferunt Lacedæmonijs fuisse uiginti octo, 35
quum Corinthi cœnaret apud hospitem, rogauit num illic ligna quadrata nascerentur: il-
lo negante, Quid igitur, inquit, si quadrata nascerentur, faceretis rotundas: Ita Plutarchus
in uita Lyncurgi. Quamq; hoc alibi refertur alterius nomine, uidelicet Agesilai.

LEONTYCHIDAS ALTER

Leontychidas Aristone natus, cuidam ipsi dicenti, quod Demarati amici male de eo lo- 36
querentur, Per deos, inquit, nihil miror, quandoquidē nullus illorum de quoquam bene lo Maledicentia
qui posset. Docuit cōtemnendam esse maledicentiā, quæ non à iudicio, sed ab animi mor-
bo profisciscitur. Qui uero passim maledicunt omnibus, eos palam est id naturæ uitio face-
re, non ex eorum merito quibus obrectant.

Quum portæ illi proximæ clauem draco circunuolutus esset complexus, idq; augures 37
affirmarent esse portentum, Mihi, inquit, nequaquā uidetur, sed si clauis fuisset circūplexa Lepide
draconem, portetum erat. Lepide irrisit hominum superstitionem, qui terrentur his quæ
casu, nec præter naturā accidunt. Hunc mortalis ingenij morbum alunt augures, arioli, aru-
spices ac diuini. Verum ubi quis præter rectum & honestū instituit nefaria consilia, tum
oportebat horrere portentum, & aliquid magni mali secuturum expectare.

Philippus quidā erat profitens Orphei mysteria, et his alios initiare solitus: is quū esset 38
extremæ paupertatis, tamen apud Leontychidā diceret, eos q apud ipsum Orphei sacris
initiati essent, post obitū fore beatos: Quin igitur, inquit, o demens quæ ocissime uitā abrum- Superstitio
pis, ut desinas infelicitatē tuam ac inopiā deplorare: O animū ab omni supstitione liberū. nulla
Post hanc uitā felices erunt qui hic pie iusteq; uixerint, nō qui fictis ceremonijs fuerit ini-
ciatus. Hoc psuasum erat Lacedæmonijs, qui hic pie uixissent, eos ab obitu fieri diuos.

LEON

39 *Aequalitas* Leon Eurycratidis filius interrogatus, in qua tandē urbe aliquis possit tuto uitam agere. In ea, inquit, quam qui incolunt, neq; plus possident, neq; minus: & ubi iustitia uiget, in iustitia imbecillis est. Grauius admonuit, aequalitatem esse pacis & tranquillitatis altitatem: inaequalitatem seditionis esse seminarium: nec ibi locum esse iustitiae, ubi ut quisque potentior est, ita licentius opprimit imbecilliolem.

40 *Iuste* Idem quum uideret in Olympijs cursores sollicitos de emissionē, ut aliquid lucri haberent ad occupandā uictoriā, Quanto maior est, inquit, cura cursoribus de celeritate quam de iustitia. Vir integræ mentis etiam in ludis uolebat haberi rationem iustitiae, nec tātum agendum ut prior quis ad metam pertingeret, sed ut iuste uinceret.

41 Cuidam de rebus haudquaquā inutilibus intempestiue loquenti, O hospes, inquit, re opportuna nō opportune uteris. Nihil oratione melius si parce promas linguae thesaurū.

LEONIDAS

42 *Moderate* Leonidas Anaxandridæ filius, frater Cleomenis, cuidam ad ipsum ita loquenti, exopto regno nulla re nobis praestas, At, inquit, ni uobis fuisset melior, non essem rex. Moderatissimo dicto & refellit conuiciū, & suam dignitatem sibi defendit. Etenim ubi reges non nascuntur, sed ciuium suffragijs eliguntur, hoc ipso publicis calculis princeps iudicatus est ceteris melior, quod ad regnum ascitus est.

43 *Graviter* Cum ad Thermopylas proficisceretur cum Persis cōflicaturus, uxori Gorgoni roganti si quid ipsi mandaret, Vt bonis, inquit, nubas, bonosq; liberos parias. Haec uox testatur illum animo praesagisse interitum: nec hac praesensione deterritus est ab expeditione, pulcherrimum esse ducens, pro patria pugnantem occumbere.

44 *Argute* Ephoris dicentibus, quod ad Thermopylas proficiscens paucos secum educeret, Nimirum ad hoc, inquit, negociū ad quod proficiscimur. Indicans satis multos educi ad moriendum in bello: satius enim perire paucos quam multos.

45 *Mors con- tempta* Rursus quum Ephori percōtarentur, si quid praeterea rei facere statuisset, Nihil aliud, inquit, quam uerbotenens impediturus barbarorum transitum, sed re uera pro Græcis moriturus. Egregium imperterriti pectoris documentum, in causa honesta, piaq; nec certam mortem horrescere.

46 *Fortiter* Vbi peruenerat Thermopylas, sic cōmilitiones affatus est, Aiunt Barbarum in propinquo esse, nos autem tempus terimus. Nunc enim peruenimus ad barbaros, quos aut uincamus oportet, aut uicti moriamur.

47 *Lepide* Quodam ita dicente, pra iaculis barbarorū nec solem uidere licebit, An non, inquit, lepdatum fuerit, si cum illis sub umbra pugnaturi sumus? Quid hoc animo fortius? Ad mortem eunti etiam iocari libuit: sed ludens interim metum exemit suorū animis. Hoc apophthegma refert M. T. Tusc. quæst. lib. 1 uelut de ignoto, E quibus, inquit, unus quū Perses hostis in colloquio dixisset glorians, solem pra iaculorum multitudine & sagittarum umbra non uidebitis, In umbra igitur, inquit, pugnabimus.

48 *Animose* Quum alius quidam militū de hostibus dixisset, Sunt prope nos, Et nos, inquit, prope illos: significans ob id non minus imminere discriminis hosti quam ipsis.

49 *Fortiter* Cuidam dicenti, Siccine cum paucis aduersus multos belli fortunam experturus huc uenisti? Leonidas, Si putatis, inquit, me multitudine fretum huc uenisse, ne Græcia quidem omnis satis sit, Siquidem ea ad barbarorum multitudinem collata exigua portio est. sin uirtute, & hic numerus suffecerit. In bello iudicauit plus habere momēti quales ducas milites, quam quam multos.

50 Alteri cuidam dicenti, q cum paucis aduersus multos cōflicurus iret, Imò multos, inquit, duco ut morituros. Hoc conuenit cum eo quod ante respondit Ephoris.

51 *Iuste* Xerxes Leonidæ scripserat, Si desinas *δυναστέω*, id est, cum dijs bellare, sed meis te cōpijs adiunxeris, potes Græciæ fieri monarcha. Huic ita respondit, Si nouisses quæ sint in uita honesta, abstinuisses à concupiscendis alienis. Mihi uero potius est pro Græcia mori, quam in populares meos gerere monarchiam. Quid tam impiū est, quod mortalium uulgus non admittat ampli principatus gratia? At hic prius duxit honestam mortem pro amicis liberandis oppetere, quam monarcha factus eos seruitute premere, à quibus uenerat depulsurus seruitutem barbarorum.

Rursus

Rurſus quū Xerxes ſcripſiſſet, mitte arma: reſcripſit, Veni & cape. Maluit armis mori, quā traditis armis turpiter de uita cum hoſte paſci.

52

Animoſe

Cæterum ubi iam adornaret cum hoſte conſtigere, belli duces admonuerūt, expectaret reliquos ſocios, Non adſunt, inquit, qui pugnaturi ſunt: An nescitis eos ſolos cum hoſtibus pugnare, qui reges uerentur ac metuunt: Non putauit eos expectandos, qui ad præſcriptum ab imperatore tempus non adſent: reliquos etiam ſi adſint non pugnare.

53

Grauitate

Milites ſic adhortatus eſt, Ita prandete cōmilītones mei, tanquam apud inferos cœnaturi. Hæc uox ignauis ademīſſet animū, at uiris fortibus addidit: admonēs ne cibo uinocq; graues uenirent ad prælium, aut certe pro patria fortiter occumberent.

54

Idem percontanti, quam ob cauſam fortes uiri glorioſam mortem ingloriæ uitæ antepoſant, Quoniā, inquit, alterū naturæ propriū, alterū peculiariter ſuum eſſe ducūt. Nam naturæ beneficio uiuūt & ignauīſſimī, at honeſte mori nō contingit, niſi uirtute præditis.

55

Sapienter

Quum cuperet iuuenes cœlibes quo forent incolumes, abeſſe à belli periculo, ſciretq; illos id minime laturos, ſingulis illorū tradidit ſcytalas, id eſt epiſtolarū Laconicarum genus, cumq; his miſit illos ad Ephoros. Cum uero treis etiam ex his qui grandiores iam duxerāt uxores, optaret ſaluos, ac ſimili prætextu ablegare conaretur in patriā, intellecto dolo, non ſuſtinuerunt accipere ſcytalas. Quorum unus ſe ita excuſauit, nō præco, ſed pugnatore te ſecurus ſum. Alter uero, hic, inquit, manens ero melior. Tertius porro, non poſtremus, inquit, horum, ſed primus inibo pugnam. Vtrum hic potius admirari conuenit, du cis ne animum qui de ſe nihil ſolicitus, eorum incolumitati proſpexit, quos adhuc uiuere referebat patriæ: an in ætate florenti tantum uitæ contemptum?

56

Humaniter

Animoſe

LOCHADVS

Lochadus Polyænide filius, Sironis pater, nuntianti quod e filijs ipſius alter interiſſet, Olīm ſciebam, inquit, illi moriendum eſſe. Nihil illi uiſum eſt nouæ rei, ſi mortalis natus moreretur: nec magni referre, paulo ſerius an citius uita decederet, cui omnino breui foret decedendum.

57

Fortiter

LYCVRGVS

Lycurgus is qui Lacedæmonijs leges condidit, quum conaretur ciues ſuos à moribus præſentibus ad temperantiore uiuendi rationem traducere, eoſq; uirtutis & honeſti ſtudioſos reddere: nam erant corrupti delicijs: duos educauit catulos eodem patre eademq; matre progenitos, quorum alterum paſſus eſt domi lautioribus ueluti cibis, alterum educum uenatibus exercuit. Dein quum ambos produxiſſet in forum apud multitudinē, poſuit illic ſpinas, ſimul & eſcas aliquas delicatiores, mox emiſit leporem: quumq; uterq; raperetur ad aſſueta, alter ad eſcas, alter leporē inuaderet, An nō uidetis, inquit, ciues, duos catulos, quum eiſdem ſint generis, tamen ob diuerſam educationem admodum diſſimiles inter ſeſe eualiſſe, pluſq; ad honeſtatē momenti habere exercitationē quā naturam? Sunt qui dicāt ab illo productos catulos, non quidē ex iſſdem parentibus natos, ſed quorum alter eſſet ex ignobili canum genere, qui aluntur ad ædium cuſtodiam, alter ex his qui aluntur ad uenādum. Deinde qui erat ex ignobiliore genere, exercuit ad uenatum: alterum qui erat ex præſtantiore genere, tantum delicijs exercuit. Deinde quum uterq; ferretur ad ea quibus aſſueuerat, atq; hoc paſſo palām omnibus feciſſet Lycurgus, quantum inſtitutio ualeret, tum ad meliora, tum ad deteriora, dixit. Proinde ne nobis quidem o ciues nobilitas quam miratur hominum uulguſ, ductumq; ab Hercule genus profuerit, niſi ea geſſerimus, per quæ ille mortalium omnium clariſſimus ac generoſiſſimus extitit, ac per omnem uitam quæ honeſta ſunt & diſcamus & exerceamus. Reperit uir ingenioſus uiam, qua multitudini philoſophicis rationibus non ſatis idonea, uirtutis imaginem ob oculos poneret: magis enim mouent ac penetrant animos quæ cernuntur, quā quæ audiuntur. Quod autem ille fecit in ciuitate, hoc cuiq; patriſamilias in ſua domo, cuiq; moderatori in ſuo grege faciendum eſt. Res quidem efficax eſt natura, ſed potentior eſt inſtitutio quæ malam naturam corrigit & uertit in bonam. Quales naſcantur liberi nulli in manu eſt, at ut recta inſtitutione euadant boni, noſtræ poteſtatis eſt.

58

Educatio

Quoniam intelligebat æqualitatem ad frugalitatem & ad concordiam in primis conducere, fecerat nouam agrorum partitionē, & in ſingulos ciues æquam portionem diſtribuerat. Fertur itaq; quum dein ex peregrinatione rediens, iter faceret per agrum recens

59

Æqualitas

demeffum, cōfpiceretq; manipulorum acervos ordine pofitos æquales, delectatus eo fpectaculo cum rifu dixiffe comitibus, Vt tota Lacedæmon uideretur multorum effe fratrum, qui nuper inter fe diuiferint hæreditatem. Bono principi nihil iucundius effe ciuium concordia, rurfum tyranno nihil formidabilius.

60 *Diuitiarum contemptus* Idem quū inductis nouis tabulis debitores æris alieni liberaffet, iam & ea quæ quifq; priuatim in ædibus habebat, ex æquo partiri tētauit, quo funditus e ciuitate tolleretur difcrimen opum & inæqualitatem: fed quum cerneret eos ægre laturos manifef tam rerum ablationem, idem occultiore uia facere aggreffus effe, monetam auream fimul & argenteam abrogauit, inftituit que ut ciues ferreo duntaxat nūmo uterentur, & quatenus postulabat ufus ad huius permutationem, totius fubftantię modum præfcripfit. Hoc factio omnis in iuftitia exulabat ab Lacedæmone. Neque enim iam furari, neque largitionibus corrumpere corrupi ue, neque fraudare dolo, neq; rapere per uim quifquam poterat, quod nec cælari ualeret, nec parare magnificum effe, nec uti periculo uacaret, nec importare aut exportare tutum foret. Hac arte uir folertis ingenij, quibus diuitiarum contemptum perfuadere nō potuit, diuitiarum ufum fubtraxit, ac reponendi ftudium negociandi que materiam ademit.

61 *Artes fuperuacue* Ad hæc, quicquid erat rerum superuacanearū e ciuitate eijciendū curauit, adeo ut nec negotiator, nec fophifta, nec uates, nec circulator, nec lautitiarum artifex Spartam ingrederetur. Neq; enim paffus effe illic effe pecuniam talibus utilem: tātum ferream monetam cudit, quæ pondere Aeginetico æquabat minam, ualore æreos quatuor. His remedijs expugnauit auaritiā.

62 *Communitas* Cæterum quum ftatuiffet inuadere delicias luxumq; & in his quoq; tollere diuitiarum admirationem, inftituit fyffitia, hoc effe, conuiuia publica. Percontanti uero cur ea conftituiffet, fic ut in fingulis cōuiuijs pauci cum armis difcumberent, Vt, inquit, expediti fint ad parendum imperatis, & fi quid tumultus inciderit, penes paucos fit delictum, fitq; inter omnes potus ac cibi æqua portio: deniq; non folum in efculentis ac poculentis, uerum ne in ftratu quidem, aut uafis, aut alia re quacunque plus haberet diues quā pauper. Hæ rationibus quum diuitijs detraxiffet admirationem, pofteaquā nemo erat qui uel uti poffet illis, uel oftentare, dicebat amicis, Quā præclarum effe o amici, ipfa re declaraffe cuiusmodi fint diuitiæ, fi quando cæcæ funt, carentq; fpectatoribus & admiratoribus. Interim obferuabat, ne quis prius domi fumpta cœna ueniret ad publica conuiuia, & expletus alijs cibis alioque potu. Quod fi quis cum cæteris non biberet ederet ue, eum uituperabant, ut qui alijs edulijs delinitus abhorreret a uictu communi. Porro qui palam cōuictus effet id feciffe, ei multa dicebatur. Vnde Agis qui multo poft Lycurgum tempore rex fuit, debellatis Athenienfibus domum reuerfus, quum uellet unum diem cœnam capere cum uxore, miffus a fyffitijs pofcenti præfecti militiæ non miferunt. Ea res quum poftero die innotuiffet Ephoris, multam illi dixerunt. In eodem factio geminum exemplum nobis effe proditum, primum frugalitatis, deinde feueritatis, quum in caufa non graui leges nec regi pepercerint.

63 *Moderate* Sed Lycurgo euenit, quod ferè folet his qui cum corruptis populi moribus bellum fufcipiunt. Diuites hoc genus institutionis indigne ferebant, coortiq; funt in illum, & nō folum conuicijs infectabantur, uerum etiam saxa in illum iaculabantur, conantes eum lapidare. At quum urgerent perfequētes, dilapfus effe per forum, ac reliquos quidem fugiens anteuertit. Alcander autem pertinacius insequens fufte refpiciēti in tergum extudit oculum. Hunc Alcandrū quum noxæ deditum publico decreto accepiffet puniendum, nec ullo affecit incommodo, nec incufauit, fed quum illum fui inftituti focium haberet, effecit ut & ipfum Lycurgum & uitæ rationem quam cum eo egerat, prædicaret: nec uictum modo, fed uniuerfam ciuium educationem amaret, quam Lycurgus induxerat. Porro mali quod acciderat monumentum locauit dicatum in templo Mineruę, cui ab æreo delubro nomen Chaciæco, deaq; cognomentum addidit, ut Optiletis diceretur: nam Dore Lacedæmonem incolentes, oculos optilos uocant, ab opto, quod Græcis fonat uideo. Et hic habemus geminum exemplum: alterum admonens, non absque difcrimine mores ciuitatis corruptæ uicijs ad meliorem frugem reuocari: alterum in fignis tolerantia, quæ ex hofte capitali reddidit amicum ac propugnatorem: quem etiamfi necaffet, ut ipfi licuit, nihil

nihilominus tamen minus ipse fuisset luscus, & uno legum suarum defensore minus habuisset.

Percontanti quam ob causam non uteretur legibus scriptis, Quoniam, inquit, eruditi ⁶⁴ qui sunt, recteque educati, probant quid pro ratione temporis expediat: significans scriptum Prudenter tam non mutari, quum pro uarietate occasionum uir probus & sapiens saepenumero cogatur mutare consiliū. Ea res nominatim praescribi non potest. Satis est, ciues honeste fuisse institutos, hi sua sponte uidebunt quid pro tempore facto sit opus.

Rursus alijs percontantibus quā ob rem statuisset, ut ad ædium culmen imponendum ⁶⁵ fabri securi uterentur, ad fores uero addendas sola ferra, nec ullo alio instrumento, Vt, in Frugaliter inquit, ciues mediocritatem seruent in omnibus quæ in ædes inferunt, neque quicquam habeant earum rerum quæ apud alios sunt admirationi. Videbatur enim indecorum, si per ostium rude ac uile supellex inferretur exotica, pretio chara, arte operosa. Id ne fieret ipse quodāmodo fores admonebant. Hinc aiunt accidisse, quod Leontychidas primus apud Lacones rex, quum coenaret apud quendam, cerneretque tectum domus sumptuoso apparatu factum, ac lacunaribus ornatū, rogabat hospitem, num ligna apud eos quadrata nascerentur: adeo luxum esse putabat, naturam artificio corrumpere.

Rogatus aliquando Lycurgus, quam ob rem uetuisset frequenter aduersus eosdem ex- ⁶⁶ peditiones agere, Ne, inquit, dum crebro sese defendunt, bellandi peritiam usu colligant. Vnde & Agesilaus grauiter accusatus est, quod crebris in Boeotiam expeditionibus ac bellis Thebanos Lacedæmoniorū hostes ad repugnandum induxisset. Nam cum Antalcidas uidisset illum sauciū, exprobrauit quod Thebanos præliandi artem docuisset, quum ante nec sciret bellare, nec uellent, Præclaram, inquit, doctrinæ tuæ mercedem habes, qui Thebanos nec animatos ad bellandum, nec exercitados, uel inuitos consuefeceris, docuerisque bellum gerere. Hoc strategema latius etiam patet, uidelicet ne sapius cum iisdem litigemus aut contendamus, ne tandem assueti uel contemnant nos uel superent.

Alio quoque percontante, quam ob rem uirginū corpora cursibus, luctis, discorū ac ⁶⁷ telorum iactibus fatigaret, Vt, inquit, foetū profeminatio ab ipsa statim radice ualidum. Fæmina in ualidis corporibus initium sumens, recte germinet: simul ut ipsæ in perferendis partibus facile simul & generose certent aduersus pariēdi nixus doloresque: postremo si quā in cidat necessitas, possint & pro se & pro liberis et pro patria pugnare. Intellexit uir prudēs quanta rerum publicarū pestis sit ocium atque ignauia: contra moderatos labores etiam corpora reddere tum firmitiora, tum salubriora: unde nec uirginibus permisit in ocio uiuere, sed has quoque masculinis exercitijs quodāmodo uertit in masculos, quum in plerisque ciuitatibus per delicias ac luxum masculi transformarentur in foeminas.

Cæterum quum essent qui uitio darent, quod uirgines in pompis ac ludis solennibus ⁶⁸ nudas exhiberet oculis omnium, causamque quid id instituisset requirerent, Vt, iisdem, inquit, cum masculis rationibus institutæ, nihil sint illis inferiores, uel robore, uel salubritate corporum, uel animorū uirtute, ac generositate, studioque ueræ laudis, uulgarem autem gloriam contemnāt. Vnde tale quiddam fertur de Gorgone Leonide uxore, Quum quædam, ut probabile est, extera mulier illi dixisset, Solæ Lacenæ uiris imperatis, respondit, Nimirum solæ uiros parimus. Hoc exemplum nec in masculis, nec in puellis imitandū censuerim: hæc tamen conducit, ut stupidum pudorem qui frequenter obstat honestis actionibus ab ætate tenera excutiamus, statimque discant, nihil esse uere pudendum, præter turpitudinem. Innumeras uero reperias quæ nudatæ uehementer erubescant: si quid præ pudor præter honestum dixerint fecerint ue, non mutant colorem. Sunt item innumera quibus amicus uilior cultusque simplicior genas rubore tingat, contra gloriosum esse ducant, si splendido uestitu prodeant in publicum, negligentes earum rerum quæ uerum probum, uerumque laudem adferunt.

Ciues qui à nuptijs abhorrent, coelibesque uiuere mallent, à spectaculis quibus nudi ⁶⁹ pueri incedebant, arcebat Lycurgus, aliasque addebat ignominias, hac arte prouidens diligenter, ut ciues creandis liberis operam darent. Quum enim mos esset apud Lacedæmonios, ut iuniores senioribus multum honorem cultumque præstarent, hoc honoris ademit ijs qui coniugibus ductis nollent augere ciuium numerū. Vnde nec illud in Dercyllidam Celibatus damnatus dictum reprehendit quisquam, quum tamen belli dux esset probatissimus. Quum enim aduenienti iuuenis quidā non assurgeret, atque ille diceret, num mihi assurgēs cessisti, Nec tu, inquit

inquit, mihi cessurum genuisti. Tam procax iuuenis dictum in seniorē, eumq; bellica laude celebrem, nūquam tulisset populus Spartanus, nisi pro pessimis ciuibus habuisset eos, qui sponte steriles esse statuissent, nec agnoscerent quid patriæ deberent. Nam rem propius intuentibus non ita magnum discrimen est inter eum qui ciuem occidit, et qui ciuem reipub. dare quum possit, recusat.

Vxor eligenda 70 Cuidam percontanti, quam ob causam lege cauisset, ut sine dote uirgines elocarentur, Vt, inquit, neq; propter inopiam ullæ relinqueretur innuptæ, neq; ob diuitias expeterentur, sed ut iuuenum quisque ad puellæ mores respiciens, ex uirtute faceret electionem. Eadem de causa fucos & ornamenta quibus aliæ formam uel fingere uel cōmendare solent, ex urbe submouit. Vt ubiq; uir egregius studuit æqualitati.

71 Idem quum certum tempus præscripsisset quo puellæ nubere, iuuenes ducere deberent, interrogatus quur id statuendū putarit, Vt, inquit, soboles ex adultis perfectæq; ætatis parentibus nata, ualida sit & uegeta. Ex coitu præpropere non solum læduntur corpora gignentium, uerum etiam proles nascitur imbecilla. Tum qui ante tempus dant operam liberis, carent apud illos autoritate, quam ætas conciliat: rursus qui uergente iam ætate, nec fruuntur liberis suis, nec eos possunt ad perfectam institutionem perducere, morte lenioq; præuenti.

Coitus moderatus 72 Altero quodam admirante, quam ob rem uetuisset sponsum cum sponsa simul dormire, sed statuisset ut uterq; cum suis æqualibus maximam diei partem uersaretur, cumq; his totas noctes quiesceret, cum sponsa uero furtim ac uerecunde cōgrederetur, Primum, inquit, ut corporibus essent ualidi, si non uterentur congressu ad satietatē, dein ut illis amor mutuus semper maneret recens ac uigens, deniq; ut fœtus æderent robustiores. Hoc hōc demum est patriæ patrem agere, nusquam non aduigilare ad reipub. utilitatem, ciuiumq; tum animis tum corporibus undiquaq; cōsulare. At multi sunt qui sibi legitimi magistratus uidentur, si quā plurimum tributorū ac uectigaliū ē ciuibus extorqueant, & interdum puniant immania scelera, quum alioqui scelerū iramenta præbeant suis.

Deliciae 73 Quin & unguenta eiecit ē reipub. tanquā olei corruptelam ac perniciem. Nam oleum odoribus uitiatū nullum habet usum, nec ad esum, nec ad membrorum unctionem; atque dum rem necessariam ad delicias corrumpunt, fit ut minor sit cōpia.

Vnguenta 74 Submouit & tingendi artificium, ueluti sensus adulationem. Etenim dum color blanditur oculis, natura rei corrumpitur. In summa, cunctis ornandorū lenocinio corporum artificibus Spartanā urbe interdixit, ut qui malis artibus bonas artes corrumperet: propterea quod huiusmodi delicijs ciues a salubribus ac serijs exercitijs auocarentur.

Additum 75 Tanta porro erat illis temporibus uxorū pudicitia, tantumq; aberant ab ea facilitate quæ post inuasit, ut prius esset incredibile, adulterij crimen apud Spartanos inueniri: ferturq; dictum cuiusdā uetustissimi Spartani Geradæ, qui rogatus ab hospite quodā, quid poenarum darent apud Spartanos adulteri, neq; enim uidere se quicquā super hac re sancitum a Lycurgo, Nullus, inquit, o amice apud nos adulter est. Quū ille subiecisset, Quid igitur si existat? Dabit, inquit, bouem tantum, ut porrecto ultra Taygetum montem collo bibat ex Eurotā. Cumq; ille ridens dixisset, fieri non potest ut tantus bos inueniatur, Et quo pacto, inquit Geradas, Spartæ existat adulter, in qua diuitiæ, deliciae, & corporis ascitius cultus probro habentur: contra uerecundia, modestia, ac obedientia magistratibus debita obseruatio, decori laudiq; dantur? Prudenter intellexit Geradas, ibi non posse nasci uitiā, ubi non admittuntur uitiorum seminaria, eaq; ubique iacere, quibus pro honore tribuitur ignominia. Atq; hæc est clementissima ratio medendi prauis moribus, excitandiq; uirtutis studium.

Argute 76 Cuidam postulanti ut in ciuitate pro aristocratia, id est, optimatū gubernatione, constitueret democratiā, hoc est, popularem gubernationem, Tu fac, inquit, prius domi tuæ democratiā instituas. Compendio docuit, eam reip. speciem nō esse utilē ciuitati, quam nemo uellet esse in sua familia. Ciuitas autem nihil aliud quā magna domus.

Sacrificia frugalit 77 Percontanti cur instituisset ut minutis ac uilibus rebus sacrificaretur, Ne unq;, inquit Lycurgus, deficiat nos quo numen honoremus. Quis non diceret in solenni deorum cultu magnificentiam ac splendorem adhibendum? At uir prudens intellexit, numen magis delectari frugalitate quā opimis uictimis, ne sub religionis obtentu luxus irreperet, aut cer

aut certe rerum penuria. Deus enim non eget nostris impendijs, amat autē homines, quorum necessitati poterat illis impendijs succurri.

E certaminibus ea sola concesserat exercere, in quibus manus non extenderetur in alium. Eius constitutionis causam percontanti, Ne quis, inquit, illorum laborando consuescat defatigari. Siquidē exercitia ad confirmandū corporis robur adhibentur, non ad exhauriendas vires. Qui uero subinde delassantur in exercitiamentis, quoniā imbecilliores ueniunt ad labores necessarios, facilius deficiunt.

Cuidam percontanti quam ob rem crebro mutari castra iuberet, Vt magis, inquit, laedamus hostem. Lacedæmonij quoniam erant expediti, non magno negotio transferebāt exercitum: uerum idem facere non perinde commodum erat hostibus, magnam sarcinarum & impedimentorum uim secum trahentibus, præsertim qui castra fere fossis, aggeribus ac uallis solent commūnre.

Rogati qua de causa uetuisset oppugnari turres, Ne, inquit, a foemina pueroue, aut ab alio quopiā homine puero ac foeminae non dissimili, uiri præstantiores occidantur. Non probauit prælij genus, in quo uirtuti locus non esset. E turribus uero puer aut mulier deiectu saxorum potest uirum quātumuis fortem interimere. Quis igitur locus uirtuti in bellis nostris, in quibus præcipuas partes agunt bombardæ.

Quum Thebanī cōsulerent Lycurgum de sacrificio luctuq; quem illi Leucotheæ solēt facere, Si, inquit, deam esse creditis, ne lugeatis: sin hominem, ne ut deæ rem diuinā faciat. Mire taxauit Thebanorū ritus secum pugnautes. Non enim cōuenit simul lugere & sacrificare, hoc est, ab ea petere opem, quæ ipsa sit in calamitate, ac lugenda.

Ciuius quibuscūq; interrogantibus, quomodo liceret hostium insultum effugere, Si, inquit, pauperes fueritis, nec alius alio plus requirat. Ad opulentos & onustos prædæ spes inuitat hostem, nec facile potest elabi, qui sarcinis & impedimentis retardatur: ad hæc tutiores sunt ab hostiū incurſu, inter quos est æqualitas, & ex æqualitate concordia.

Iisdem percontantibus cur prohibuisset urbem cingi muris, Quoniam, inquit, non caret mœnibus ciuitas, quæ non lateribus sed uiris cincta est. Indicauit id genus munimenta magis arguere ciuium ignauiam, quàm fortitudinem.

Spartanis studio est alere comam, & super ea quoq; re narrat Lycurgum reddidisse rationem, Quoniam, inquit, coma formosis addit decorem, deformes uero reddit hostibus terribiliores. Vt enim decet coma speciosos, ita minus felici specie præditis horrorem ac ferinum quiddā conciliat. Capillitium naturalis est ornatu, minimoq; constans: hoc genus nō damnauit Lycurgus, ut quod nec operosis artibus cōstaret, nec pro frugalitate luxum induceret. Adscititiū cultum magnoq; paranda lenocinia non probauit. Quo magis detestanda est quorundam præpostera cura, qui corporis eas partes uellunt raduntq;, qui bus natura pilos dedit, nō tantum ad decorem aut uerecundiā, uerum etiam ad tuendam ualitudinē: contra illic eliciunt sylvam artificio, ubi natura uoluit esse glabriciem.

Præcipere solet, ut posteaquā in bello hostem uertissent in fugam, ac superassent, tam diu fugientes insequerentur, donec certa esset uictoria, moxq; retrocederēt. Neque enim Græcorum cōuenire moribus, eos trucidare qui celsissent: idq; non solum honestius, uerum etiam utilius esse dicebat. Siquidē hostes, quibus cum res est, ubi cognorint Lacedæmonios parcere cedentibus, occidere uero qui loco non cedunt, sibi conducibilius existimabunt fugere quàm persistere. Frequenter enim desperatio magnū robur addit animo, non minus quàm spes uictoriæ. Decet autē Græcos legibus ac disciplinis imbutos etiam in bellis meminisse clementiæ: Barbaricæ feritatis est sæuire in prostratos. Sed rursus ita temperanda est clementia, ne nobis sit exitio. Fit enim non raro, ut hostis fugam simulet, ut redintegratis uiribus acrior insurgat in uictorem.

Percōtanti quam ob rem hostiū cæsorū cadauera spoliare uetuisset, Ne, inquit, dum spolijs incumbunt, pugnam negligant, sed paupertatem unā cum ordine seruent. Vt uir ille sapiens ubiq; ciuibz suis metuit à diuitijs, tanquam à fonte plurimorum malorum, quum apud hominum uulgus nihil expetatur auidius, quasi in his sint præcipua felicitatis humanæ præsidia.

Dicere solet, rempub. duobus rebus contineri, præmio & pœna. Refert Marcus Tullius libro Epistolarum ad Brutum.

Lyfander

78

Exercitatio

79

Strategema

80

Strategema

81

Argute

82

Paupertas

expedita

83

Fortiter

84

Coma

85

Moderatio

uictorie

86

Strategema

87

LYSANDER

- 88 Lyfander preciosas uestes, quas Dionysius ad filias ipsius miserat, non accepit, dicens:
Vereor ne his amictæ turpes uideantur.
- 89 Idem quū aliquanto post idem Dionysius ipsi misisset stolas duas, iubens ut utram ele
Vasfre gisset eam mitteret filiæ, Ipsa, inquit, rectius eligit: itaq; accepit ambas & abiit. In hoc exem
plo nihil est imitandum, nec uiro Lacedæmonio dignum: nec aliud ab hoc duce expectan
dum fere præter malitiosam ingenij uafriem.
- 90 Is quum egregius simulandi artifex euasisset, ac pleraq; quæ crudeliter & auare gere
Vtilitas uirtu bat, callidis fucis ornaret, iustum non alia re quàm utilitate, & honestum cōmodo metiēs,
te potior fatebatur quidem ueritatem mendacio præstantiorē esse, sed utriusq; dignitatem ac pre
cium utilitate æstimandā. Inuertit uir improbus philosophorum dogma, qui quod hone
stum est, idem uolunt utile esse: hic quicquid esset utile, idem ducebat honestum.
- 91 Ad eos uero qui ipsi probro dabant, quod pleraq; dolo ac fraude gereret, nō palam uir
Vasfre tute conficeret, hac parte Hercule generis autore indignus, ridens dixit, Vbi quod uellet
non assequeretur leonis exuuiū, ibi uulpinum applicandū esse: sentiens quod honestis ra
tionibus non posset effici, id fraude dolisq; perficiendum.
- 92 Rursus alijs illi uitio uertentibus, quod fœdera quæ cum iureiurando fecisset in Mi
Perfidiose leto uiolasset, ait, Pueros talis esse fallendos, uiros iureiurando: quasi hoc ipsum esset ui
ro dignum, periurio fallere.
- 93 Quū Athenienses non uirtute, sed insidijs uicisset iuxta flumen, cui nomen Aegis, eisq;
Gloriose fame pressis, urbem in fidem suam accepisset, scripsit Ephoris, captæ sunt Athenæ: perin
de quasi ui rem gessisset, gloriam aucupans mendacio.
- 94 Quum Argiui de ditionis finibus ambigerēt cum Lacedæmonijs, asseuerarentq; se iu
Violente stiores habere causam, Lyfander stricto ense, Qui hoc, inquit, superior est, is optime de fi
nibus disputat. Ab æquo & bono uir insolens ad uim prouocauit.
- 95 Ad Bœotos ancipites, nec huic nec illi parti addictos, quum per illorum confinia face
ret iter, legatos misit, qui percontarētur, utrum rectis an inflexis hastis per illorū agros pro
ficisci deberet: significans siue amici essent Bœotij, siue inimici, nihilo minus se cœpto iti
nere perrecturū, nisi quod per hostium agros iturus esset erectis hastis ad propulsandū si
quis obsisteret: per amicorū inuersis, ueluti nemini nociturus. Hoc dictū nonnihil respicit
indolis Laconicæ, qui nec inimicis supplex esse uellet, nec amicis grauis.
- 96 Megarensi cuidam in publico cōuentu liberius aduersus ipsum loquenti, Tua uerba,
Libertas in inquit, amice opus habent ciuitate: significās in ciuili consensu cuiq; liberum esse quæ ui
dicendo dentur dicere, in bello non esse eandem libertatem.
- 97 Cum ad Corinthiorū qui defecerāt muros peruenisset, uidens Lacedæmonios conati
Solerter tes aggredi, ac forte accidisset, ut lepus conspiceretur excitatus transilire fossam, Non pu
det, inquit, ô Spartani huiusmodi formidare hostes, quorum mœnibus ob ipsorum igna
uiam lepores indormiunt: Casum fortuitum solertia ducis torfit ad animum addendum
militibus.
- 98 Eidem in Samothrace oraculū consulenti sacerdos iussit, ut quod in uita maxime scele
ratum cōmisisset, diceret, Ille sacerdotem rogauit, Vtrum hoc tuo an deorum iussu facere
oportet: quū sacerdos respondisset, deorum iussu, Tu igitur hinc discede, ac dijs dicam si
percontentur. Hic cuiq; liberum est, utrum malit laudare animum ab omni superstitione
liberū, an prudentiā qui senserit sacrifici fucum hoc agentis, ut ex conscientia criminis ha
beret illum obnoxium. Mos erat Lacedæmonijs, nihil aggredi nouæ rei, nisi cōsultis ora
culis: at Lyfander, quum nulla religione teneretur, nihilo secius hinc quoq; solitus est suis
uitijs honesti speciem petere, tametsi parum successit.
- 99 Interroganti Persæ, quam rempub. maxime probaret, Eam, inquit, in qua fortibus ui
Præmia ris ac meticulosis congrua utrisq; redduntur. Sensit uirtutē inuitari præmijs, ignauos ex
uirtutis citari ignominia. Nimirū hoc est, quod apud Homerum stomachatur Achilles, idem ho
noris haberi ignauis ac fortibus. Ea sententia nō solum habet locum in republica, uerum
etiam in priuatis familijs. Sunt enim hæc duo præcipua ad conseruandam cuiuslibet gre
gis disciplinam. Honos enim non solum alit artes, ut habet prouerbium, uerū etiam uirtu
tem. Nec tã refert monarchia sit, an aristocratia, an democratia, an aliqua reip. forma ex
his tem

his temperata, quam ut in quacunque gubernatione discrimen habeatur publicum inter uiros utiles reipub. & suo uiuentes abdomini.

Cuidam apud Lyfandrum factanti, quod ipsum & laudibus ueheret, & aduersus ob-
trecentes tueret, Duo, inquit, mihi sunt boues ruri, tacentibus ambobus, tamen certo no-
ui uter sit ignauus, uter ad laborem strenuus. Sensit, ueram uirtutem non egere laudibus
humanis, quum ipsa secum ducat suam laudem ac decus. Ceterum qui nihil gerunt prae-
clari, his opus est praconibus.

Ad quendam a quo conuicijs impetebatur, Dic, inquit, assidue o amicule, dic dic, nihil
omittas, si qua tuum animu malis, quibus uideris plenus, ualeas exonerare. Ingētis animi
argumentu, ne ira quidem dignum arbitrari maledicum, quum in promptu esset ultio.

Aliquanto post defuncto iam Lyfandro, quum de societate belli nata esset controuer-
sia, Agesilaus adiit Lyfandri domu, inquisiturus super hac re literas, quas Lyfander apud
se detinuerat. Reperit autem praeterea librum Lyfandro conscriptum de nouando reipub.
statu, quod oportet regnum ab Eurytionidis & Agide ablatum (Nam ex his tantum fa-
milijs fas erat creare reges) in comune ponere, ac regem eligi ex optimis: quo uidelicet hoc
honoris decerneretur, non his qui genus duxissent ab Hercule, sed ijs qui tales essent ui-
rute, qualis fuisset Hercules: quando quidem uirtute, non generis commendatione, & ille
ad diuinos honores subuectus est. Hanc orationem Agesilaus nitebatur apud ciues euul-
gare, cupiens per eam ostendere, qualis ciuis clanculum fuisset Lyfander, non sine calum-
nia eorum, qui Lyfandro fauerat. Sed ferunt Cratidem, qui tum inter Ephoros primas te-
nebat, ueritum ne lecta oratio persuaderet, reuocasse ab eo consilio Agesilaum, ac dixisse,
non solum non esse refodiendum Lyfandrum, sed ipsam potius orationem cum illo defo-
diendam, quod callide & ad persuadendum accommodata composita uideretur. Hoc fa-
ctum declarat Lyfandri peruersam ambitionem, qui nihil intentatu reliquerit ad regnum
adipiscendum: sed idem arguit Agesilai moderationem, qui priuatam similitatem post-
habuit utilitati reipublicae.

Ceterum qui filiarum illius nuptias prius ambierant, mox post obitum eius, quod re-
pertus esset pauper, eas recusabant, ijs Ephori dixerunt mulctam, eo quod quem diuitem esse
credentes coluerant, eundem iustum ac probum ex paupertate agnatum contemnerent.
Hoc ut apophthegma non est, ita salubre est exemplum seueritatis, quod admoneat, in con-
ciliandis matrimonijs magis spectandam uirtutem quam censum: eosque perfidos & incon-
stantes esse amicos, qui amicitiam comodo metiuntur, cuius spe adempta protinus rece-
dunt ab amicitia. Quin & illud nos admonet, honestius esse fama quam pecunia ditescere.

NAMERTES

Namertes quum legatione fungens, a quodam eius gentis ad quam erat missus, beatus
predicaretur, eo quod multos haberet amicos, interrogauit quomodo qui multos habe-
ret amicos, periculum faceret an amicum haberet synceru ac probum. Id quum alter fas-
sus se nescire, cuperet discere, Per aduersam, inquit, fortunam.

NICANDER

Nicander cuidam dicenti, quod Argiui male de ipso loquerentur, Num igitur, inquit,
dant poenas qui de bonis loquuntur male: significans rempub. male moratam, ubi liceret
impune maledicere nihil mali commeritis.

Idem percotanti, quare Lacedaemonij comam ac barbam alerent, Quonia, inquit, hic
ornatus quum sit homini omniu pulcherrimus ac proprius, nullo constat impendio.

Cum Atheniensis quidam dixisset, nimiu o Nicander amplectimini ocium, Veru, in-
quit, praedicas, sed non quemadmodu uos, quocunque modo nobis parare studemus. Sen-
sit, ocium honestis rationibus partu non esse reprehendendu: sed eos uituperio dignos, qui
per fas nefasque sectarentur ocium. Ocium aut Atheniensis dixit, non exercere fordidas artes.

ZEUXIDAMVS

Zeuxidamus cuidam percontanti, quam ob causam Lacedaemonij leges de fortitudi-
ne citra scriptum seruarent, ac non potius descriptas traderent iuuenibus legendas, Quo-
niam, inquit, assuefaciendi sunt, ut praeclaris gestis potius quam scriptis intendant. Iner-
tia genus est, de fortitudine philosophorum more disputare, sed protinus factis exercen-
da uirtus, quae paucis dogmatibus tradi potest.

Aetolo

- 9 Aetolo quodam dicente, quòd qui studerent probitatem cum fortitudine coniungere, ijs bellum esset potius pace. Non per deos, inquit, sed his mors uita potior esse debet. Correxìt Lacon dictum Aetoli. Non enim optandum bellum, sed nec in bello, nec in pace libertatem tueri licet, nisi mortis terrorem abieceris.

PANTHOIDAS

- 10 Panthoidas legatus missus in Asiam, ostendentibus ipsi murum probe munitum, Per deos, inquit, ò hospes, bellum conclaue mulierum.

- 11 Idem quum in academia philosophos audisset multa de uirtute differentes, interrogatus, cuiusmodi uiderentur eiusmodi sermones, Quid aliud, inquit, quam probi, sed prorsus inutiles uobis, qui illis non utimini. Salse tetigit mores Atheniensium, qui uirtutē haberent in labris, non in factis.

PAVSANIAS

- 12 Pausanias Cleombroti filius, quum Delij de insula cum Atheniensibus haberent controuersiam, atq; inter cetera dicerent, quòd ex more regionis, neq; mulieres in insula parerent, neq; mortui sepelirentur, Quomodo igitur, inquit, hæc insula erit uobis patria, in qua neq; fuit quisquā uestrum, nec futurus est? Argute notauit ineptam Deliorū consuetudinē, qui suos in patria, neq; nasci sinerēt uiuos, nec humari mortuos: quū ut mulier, ita nec regio mater sit, nisi gignat. Alienū autē sit à materna pietate, nolle sepeliri quos genuit.

- 13 Quum Atheniensium exules hortarentur illum, ut aduersus Athenienses moueret exercitum, dicerentq; quum in Olympijs præconis uoce pronunciaretur uictor, soli Athenienses ipsum exhibuissent, Quum hoc, inquit, fecerint in bene meritū, quid faciuros creditis, si illis malefecerō? Insigne moderationis exemplum, nihil tam atroci commoueri contumelia, at idem ingenij mirē solertis argumentū, quod adferebat uelut instigaturū Pausaniae animum ad suscipiendum bellum, id in partem diuersam retorquere.

- 14 Percōtanti, quur Tyrtæum poetam Spartæ ciuem fecissent, Ne quis, inquit, externus nobis dux fuisse uideatur. Poetę apud Lacedæmonios non erant in precio, nec hoc nomine Tyrtæus meruit apud illos honorem, sed quoniā strenuum ducem in bello præstiterat, putarunt eam laudem patriæ uindicandam.

- 15 Ad quendam imbecilli corpore, tamen hortantem ut cum hostibus terra marique expelleretur, Vis, inquit, igitur positis uestibus teipsum ostendere, qualis sis, qui nobis bellandi es autor? Salse risit ad id hortantem alios, in quo ipse nihil opis adferre posset.

- 16 Quibusdam in spolijs barbarorum demirantibus preciosas uestes, Præstiterat, inquit, ipsos esse multi precij, quàm possidere preciosa. Correxìt suorum admirationē, eosq; ad uerorum bonorum admirationem reuocauit.

- 17 Post uictoriam à Medis apud Plateas reportatā, præcepit suis ut apponerent coenam Persicā, quam sibi barbari prius apparauerāt. Ea quum esset opipera ac sumptuosa, Lurco, inquit, eras ò Persa, qui quum tantas haberes delicias, ad nostram ueneris mazam: id erat panis genus cōtemptum ac uulgare. Admonuit, stultissimum esse, locupletes pugnare cum his quibus nō multum est quod eripiatur. Etenim si feliciter cadit Martis alea, exile lucrum est: sin secus, ingens est damnum. Dicti uero argutia in hoc est, quòd fastidiosè delicatus uidetur, qui inter uarias delicias appetit cibum uilem ac plebeium. Nam id solent interdum diuites, quibus assidua copia lauticiarum parit nauseam.

PAVSANIAS ALTER

- 18 Pausanias Plistonactis filius cuidam roganti, quam ob rem apud Spartanos nefas esset ullam priscarum nouare legum, Quoniā, inquit, legibus cōuenit autoritas in homines, non hominibus in leges.

- 19 E patria profugus quum Tegeæ laudaret Lacedæmonios, cuidam dicenti, quin igitur mansisti Spartæ, sed fugere maluisti? Quoniā, inquit, nec medici apud sanos, sed apud agrotos uersari solent. Salsissime conuiciū exilij retorlit in Tegeaten, quòd eius gentis corrupti mores egerent Spartana disciplina.

- 20 Alteri percōtanti, quo pacto possent debellari Thraces, Si, inquit, qui uir optimus est, eum belli ducem delegerimus. Admonens, plurimum ad uictoriam momenti esse in imperatore. Quemadmodum in omni negotio magni refert, quales sint, quibus gerendę res creditur autoritas.

Medicus

Medicus qui inuisebat Pausaniam dicebat, nihil habes mali, Non enim, inquit, te me- 21
dico utor. Hoc ipsum quod nihil habebat mali, adeo non acceptum ferebat medicis, ut eos *Medicinis*
solos iudicaret prospera esse ualitudine, qui medicis non uterentur. Id ut perpetuo uerum *contemptus*
non sit, tamen extra controversiam est, maximam malorum partem a medicis proficisci, uel
quia sint imperiti, uel quia negligentes, uel quia ambitione questuue corrupti.

Quum ab amico argueretur, quod de medico quodam male loqueretur, a quo nec ulla re 22
latus esset, nec cuius fecisset periculum, Si fecissem, inquit, periculum, nequaquam uiuerem.

Medico cuidam dicenti Pausaniae, ad senectutem peruenisti, Ob id, inquit, quod te me- 23
dico non sum usus. Medicus existimabat arti suae debet, si cui contigisset senectus: at ille cre- *Medicorum*
debat uix unquam ad senectutem pertingere, qui medicis utuntur. *osor*

Eum uero medicum censebat optimum, qui non sineret aegrotos extabescere, sed quam 24
primum sepeliret. Inhumanior quidem uidetur haec sententia, sed tamen a Socratis opinio- *Medicus*
ne non multum abhorrens, qui uult admodum ualitudinarios nec ulla tam ex parte uti- *optimus*
les reipub. aequo animo debere euita decedere, sic tamen, ut nemo sibi uitam adferat, sed ho- *quis*
nestis actionibus immortalatur. Certe non apparet quid magni faciat, quum quatuordecim
medici multo tempore immodicis impendijs adnuntur, ut anui tam praemortuae uitam
in unum alterum uel mensem proferant. Quid enim aliud agunt, nisi quod arte sua mor-
tem reddunt longiorem, quasi hoc cuiquam sano sit optabile, diu mori? At uiri sapientes
mortem inopinatam ac breuem iudicant optimam.

PAEDARETVS

Paedaretus cuidam dicenti, magnum esse numerum hostium, Tanto, inquit, plus glo- 25
riae referemus, quoniam plures interficiemus. Quod alter adferebat ad persuadendam igna *Fortiter*
uiam, ille uertit in calcar fortius agendi. Eodem relo repelli possunt, quicunque difficultatis
causatione dehortantur ab honesto.

Idem conspectio quodam, qui natura mollis, tamen ob humanitatem laudabatur a ciui- 26
bus, dixit, Nec uiros qui mulierum similes sint, oportere laudare: nec mulieres, quae uiro *Decorum*
rum sunt similes, nisi si qua mulierem urgeat necessitas. Sensit, aliud decere bonum uirum,
aliud bonam mulierem: ac pro muliere in uirum transfigurata accipit necessitatis excusa-
tionem: in uiro degenerante in mulierem, nullam recipit excusationem. Ita non eadem laus
decora principi est, quae plebeio, non eadem magistratus quae priuato.

Quum in trecentorum uirorum ordinem non esset adscriptus, qui honos apud Sparta 27
nos primam dignitatem obtinebat, repulsus discessit hilaris ac ridens: reuocantibus autem *Candor*
Ephoris, quidam rideret percontantibus, Gratulor, inquit, huic reipublicae, quae trecentos
habeat ciues multo me meliores. Quid hoc pectore magis philosophicum? Nec moleste tu
lit repulsam, nec questus est de Ephorum iudicio, sed plus uoluptatis capiebat ex publi-
co reipublicae bono, quam sensurus erat ex honore impetrato.

PLISTARCHVS

Plistarchus Leonidae filius cuidam interroganti, quam ob causam reges Lacedaemonio- 28
rum non a priscis regibus cognomen fortirentur, Quoniam, inquit, illi ducere quam reg- *Moderate*
nare maluerunt, posteriores illis nequaquam. Primus omnium regum Lacedaemoniorum
Agis dictus est, & hoc nomen in aliquot posteriores demanauit. Agis autem dictum est a
ducendo, quoniam clementer imperabant: & regum est imperare potius quam persuade-
re. Plistarchus autem sonat, plurimis imperantem.

Quum patronus quidam ridicula loqueretur in causa, Plistarchus interpellans illum di- 29
xit, Non tu cauebis amice perpetuo risu digna dicere, ne quemadmodum qui assiduo palae- *Stultiloquus*
stricam exercent palaestritae fiunt, ita tu fias ridiculus. Sensit uir egregius, raris lapsibus dan-
dam esse ueniam: ceterum quum error transit in habitum & consuetudinem, fit immedi-
cabilis. Expedit autem hac Plistarchi interpellatione amicos crebrius peccantes reuocare,
ne peccandi colligant usum, & uitium transeat in naturam.

Cuidam referenti ipsum a maledico quodam laudari, Demiror, inquit, si quis illi dixit 30
me mortuum esse. Nam ille de uiuo bene loqui possit nemine. Non delectatus est uir gene-
rosus laude, quae a uiro illaudato proficisceretur.

PLISTONAX

Plistonax Pausaniae filius, quum rhetor quidam Atticus Lacedaemonios dixisset indo- 31
ctos

atos, Nos enim, inquit, Græcorū soli nihil à uobis didicimus mali. Lacedæmonij malum existimabant, quicquid non faceret ad efficiendam ciuitatem meliorem.

POLYDORVS

- 32 *Generose* Polydorus Alcamenis filius, in eum qui nō cessabat minitare hostibus, Non intelligis, inquit, te maximam uindictæ partem frustra cōsumerer? Qui statuit inimicum ulcisci, minis nihil aliud efficit, nisi ut præmonito inimico sibi minuatur lædendi facultatem. Fortium autem uirorum est, male facere ijs qui malo digni sunt, non maledicere.
- 33 *Dissimulante* Quum in Messenensiū regionem eduxisset copias, roganti cuiusnam, num aduersus fratres essent pugnaturi, Non, inquit, sed in eam agrorū partem proficiscimur, quæ nondum sortito diuisa est. Elusit percontatorem, dissimulans consilium suum. Sit hoc quoque exemplum celandi propositum, si quem cupias lædere.
- 34 *Moderate* Quum Argiui post illam trecentorū pugnam rursus essent prælio superati, socij Polydorum adhortabātur, ne eam opportunitatem præteriret, sed aggressus hostium muros, ciuitatem illorum caperet. Id enim factu fore facillimū, quum interfectis uiris solæ mulieres essent reliquæ. His in hunc respondit modum, Mihi pari Martis alea rebellantes deuincere honestum est. Cæterum quum pro agris pugnam, urbem uelle capere non arbitror esse iustum. Siquidem huc ueni agros recepturus, non urbem occupaturus. Vir excellentis animi ne cum hostibus quidem putauit agendū secus quàm postulabat equitas, quum hominū uulgus sibi in hostem putet licere omnia, in tantum ut si de frigido oppidulo fuerit cōcertatio, uictor existimet sibi ius esse, regnum uniuersum uicti occupare. Ille etiā turpe sibi iudicabat bellare cum his quibus deerant paria ad bellum præsidia. Talis enim uictoria nullam habet uirtutis laudem, sed crudelitatis crimen.
- 35 *Sapienter* Percontanti quid esset in causa, quod Spartani in bello fortiter sese periculis obijcerēt, Quoniam, inquit, duces reuereri didicerunt potius quàm timere. Reuerentiā cum amore coniuncta est, meruimus autem illos maxime, quos odimus. Rectius autem suo fungitur officio, qui ex animo facit, quàm qui metu mali.

POLYCRATIDAS

- 36 *Patriæ studiū* Polycratidas unus cum cæteris missus orator ad duces regios, quum ab his interrogaretur, utrū priuatim uenissent, an publice missi, Si impetramus, inquit, publice: sin minus, priuatim. Vox pij candoris in patriam index, Si cessisset ex sententia legatio, gloriam uolebat reip. cedere: sin minus, ignominiam repulsæ ad patriam non pertinere.

SOEBIDAS

- 37 *Argute* Soebidas cum essent Lacedæmonij in pugna Leuctrica Martis aleā experturi, cuidam dicenti, hic dies declarabit uirum bonum, Præclarus, inquit, dies, qui possit declarare uirum bonum incolumem: prælagiens in eo prælio plurimos egregios uiros fortiter occubituos, quos ipse patriæ maluisset incolumes.
- 38 *Callide* Idem quum esset loco iniquo, præterea nullam habente aquā, obsessus ab hostibus, dicitur ita pactus cum hostibus, ut eis terram bello partam cederent, si milites unā cum ipso à uicino fonte bibissent. Nam eum fontem hostes obsederant. Icto fœdere congregatis ad se suis, omnibus pollicitus est se daturum eius regionis imperium ei qui non bibisset. Porro quum nemo sibi temperaret, sed bibissent omnes, ipse post omnes descendit in fontem: & aqua conspersus, hostibus etiānum presentibus abiit, ac regionem occupauit, ut qui solus non bibisset. Eodem strategemate & exercitum à sitis periculo liberauit, & hostem elusit, & regnum sibi uindicauit tolerantia. Non erat obstrictus inimicis ex fœdere, quia non omnes cum ipso biberant: nec milites fefellit, quia nemo præter ipsum à potu abstinuit. Quod si hostes uoluissent ad arma currere, iam nactus locum pugnae cōmodiorem, ac fonte positus, facile poterat illis esse par.

TELECRVS

- 39 *Pietas in patrem* Telecrus ipsi nunciati patrem de eo male loqui, Nisi, inquit, illi dicendum esset, haudquaquam diceret. Maluit in se transferre culpam, quàm committere, ut pater quicquid temere loqui uideretur. Habes & pietatis simul & modestiæ exemplum.
- 40 *Comiter* Iam fratri suo querenti, quod ciues erga se nō perinde afficerent, atque erga illū, sed inhumanus tractarent, quod nondū ab illis esset creatus Ephorus, Tu, inquit, iniuriā ferre nescis, ego scio: significās ei qui uelit uti fauentib. ciuib. ad multas iniurias esse cōueniendum.

Percon

Percontanti, quare mos esset apud Spartanos ut iuuenes assurgant senioribus, Vt, inquit, assueti honorem habere nulla propinquitate iunctis, magis honorent parētes. Optima ratio consuefaciendi ad debitum officium, si ultra quam debetur doceamus praestandum. Veluti si quis assuescat cum uxore uerecunde caſteq; cōiungere, multo minus improbus erit apud alienas.

Percontanti quantum possideret facultatum, Non plus, inquit, quàm sat est. Diuitias non cupiditate, sed usu metiebatur.

CHARILLVS SIVE CHARILAVS

Charillus interroganti, quam ob causam Lycurgus tam paucas leges tulisset Lacedaemonijs, Quoniā, inquit, pauca loquētibus, paucis etiam legibus est opus. Sensit nimirum pleraq; mala ex multiloquio nasci. Laconibus autē peculiaris erat breuiloquentia.

Alteri percontanti, quam ob rem Lacedaemonij uirgines nudas producerēt in publicum, uxores uero tectas, Quoniā, inquit, uirginibus mariti sunt inueniendi, uxores uero seruandae ijs qui eas nacti sunt. Huc spectabat ea consuetudo, ut nec puellis deessent mariti, nec cōtaminarentur matrimonia praeter aliarū gentium consuetudinē, ubi uirgines uideri nefas est, uxores oculis hominum exponuntur.

Seruo cuidam audacius agenti cum ipso, Nī iratus essem, inquit, occiderem te. Adeo putabat nihil recte dici fieriue ab irato, ut ne in seruum quidem animaduerrere uoluerit commotior.

Interroganti quam arbitraretur optimam rempublicam, In qua, inquit, plurimi ciues de uirtute inter se decertāt citra seditionem. In plerisq; ciuitatibus certamen est de opibus & honoribus, de uirtute qui certent penē nulli. Quanquam hoc quoq; certamen de honesto debet haecenus seruire, ne prorumpat in seditionem. Iam enim non est cōcertatio uirtutis sed ambitionis. Qui uera uirtute praeditus est, nihil spectat, nisi ut prosit reipublicae. At seditio, praesens uenenum est ciuitatis.

Percontanti cuidam, quam ob rem omnium deorum statuæ apud Lacedaemonios ponerentur armatae, Ne, inquit, probra quae ob ignauiam iaciuntur in homines ad deos referamus, neue iuuenes nisi armati deos comprecantur. Eo cōmento ciuium animis hanc opinionem insigere studebant, dijs gratam esse fortitudinem, inuisam ignauiam: simulq; iuuentutem armis ferendis debere assuescere, quo simul & minus indulgerent delicijs, & utiliores bello euaderent, si ne religionis quidem causa fas esset arma ponere, cuius obtentu ferre solet ocium & luxus in ciuitates irrepere.

LIBER SECVNDVS LACO=

NVM ALIQVOT ANONYMON
apophthegmata.

AMIORVM legatis prolixiore utentibus oratione dixerūt Spartani, Prima sumus oblitī, postrema nō intellexim⁹, qā prima nō meminim⁹.

Ad Thebanos item, qui de quibusdam pertinacius contradicebant:

Oportet, inquiunt, aut minus habere spirituum, aut plus uirium.

Lacon quidam senex interrogatus, quur barbā gestaret syluosam ac promissam, Vt, inquit, intuens canos pilos, nihil committam illis indignum. Vir bonus undecunque uenatur stimulos ad uirtutem.

Alius cuidā laudibus immodicis efferenti bellatores optimos. Apud Troiam, inquit. Significans tales olim fuisse, sed hoc genus hominum iam olim desisse inueniri.

Alius quidā Lacon, quum audisset quosdā à cœna cogi ad bibendum, Num, inquit, coguntur etiam ad edendū? Notauit Graecorum morem in conuiujs compellentium ad certum cyathorū modum, quum id re uera nihilo absurdius sit q̃ hominem, qui non esuriat ad certum escarū modum compellere, nisi q̃ alterius absurditatem eleuat consuetudo.

Recitato quod scripsit Pindarus, Graeciae fulcimentū esse Athenas, Lacon dixit, ruituram Græciam, si tali futura niteretur. Taxauit Atheniensium mollitiem, quae poetæ elogio non responderet, aut certe poetæ uanitatē, qui tali praconio celebrasset indignos.

Tom. 4

1 2 Quidam

- 7 **Salse** Quidam cōspecta tabula quæ picturam habebat, quomodo Lacedæmonij trucidaren-
tur ab Atheniēlibus, dixit: fortes Athenienses. Id Lacon audiens, subiecit, In tabula: signi-
ficans ridiculū esse de pictura gloriari, q̄ ea non minus mentiri soleat quā poetæ.
- 8 **Maledici** Ad eum qui maledicta in alios per calumniā iactata solet facile admittere, Lacon, Desi-
ne, inquit, aduersum me præbere aures. Sensit non solum eos uituperio dignos qui calu-
miniarentur alios, uerum etiā qui calumniantibus accommodarēt aures. Et iniuriæ genus
est, aduersus nihil male meritum audire maledicam linguam. Non enim essent maledici,
si nullum inuenirent auscultatorem. Proinde Lacon exposulauit etiā cum illo qui præ-
buerat aures de ipso male loquenti.
- 9 **Argute** Quidā seruo qui dum puniretur dicebat, non uolens errauit, Non uolens igitur, inquit,
poenas dato. Vulgaris quidem, sed frigida excusatio est, insciens feci: uigilandum erat, ne
quid committeret imprudens.
- 10 **Seuere** Alius quum in peregrinatione uidisset homines in sellis curulibus sedentes, Absit, in-
quit, ut in talibus sedeam sellis, unde non liceat assurgere seniori. In his enim sedebant de-
licati porrectis cruribus, ac cœlum imminens capiti prohibebat exurgere. Apud Lacedæ-
monios uero scelus erat, iuuenem non assurrexisse seni.
- 11 **Licentia** Chij quondam Spartæ peregrinantes à cœna, uomuerant in Ephorum curia: dein
etiā in sedes in quibus sedere solent Ephori, uentris onus deiecerāt. Ac primū quidem
acris inquisitio facta est, qui nam hoc designassent, ne forte ciues essent. Vt uero comper-
tum est fuisse Chios, edixerunt se Chijs permittere, ut agant intēperantius. Excellentium
uirorum est negligere contumeliā, quæ à palām improbis profiscitur, à quibus etiā
laudari turpe est.
- 12 **Lepide** Alius quidā Lacon, quū duas amygdalas duras duplo uendī conspiceret, Sunt ne hic
inquit, rari lapides? Quasi nihil interesset inter silicem & duram amygdalā. Adeo Lacon
deliciarū erat rudis, ut nesciret sub gemino cortice latere nucleum. Et apparet, hoc genus
arboris non quibuslibet regionibus fuisse notum, quando Plinius dubitat an ætate Cato-
nis fuerit in Italia.
- 13 **Loquacitas** Alius quum in lusciniā plumis reuulsis minimū reperisset carniū, Vox, inquit, tu es,
præterea nihil. In eos dici potest, q̄ præter garrulā linguā ac magnifica uerba nihil habent.
- 14 **Argute** Alius quidam quum uideret Diogenem cognomento canem, in uehementi frigore sta-
tuam gream amplectentem, rogauit num algeret: illo negante, Quid igitur, inquit Lacon,
magnificis? Philosophus gloriæ mancipiū, hoc ipsum existimabat magnificum, q̄ sic ha-
beret corpus ad omnes iniurias duratum ut in rigore frigida statua complexū ferre pos-
set absq̄ dolore. Id Laconi nihilo pulchrius uidebatur, quā si quis in æstate simile quip-
piam amplecteretur nullo suo incommodo.
- 15 **Argute** Quidam Metapontinus Laconi obijcienti ignauiam, Atqui, inquit, non parum aliene
regionis possidemus. Ergo, inquit Lacon, non solum ignauī estis, uerum etiā iniusti. Signi-
ficans non posse fieri, ut quis meticulosus & imbellis multum teneat alienæ ditionis, nisi
fraude partum.
- 16 **Ridicule** Hospes quidam apud Lacedæmonios, quum ipsi stanti interim altero pede, crepida in
alterū indueretur, dixit cuidam, Non arbitror te Lacon tantū temporis unī pedi posse in-
sistere, quantū ego possum. Lacedæmonius excipiens, Fateor, inquit, attamen nullus est an-
serum, qui istuc non possit. Iure derisit hominē, qui longo usu didicisset artem, quæ nihil
utilitatis adferret reip. Huiusmodi sunt artes præstigiatorū, funambulorum & similibum.
- 17 **Grauitate** Cuidā iactanti de arte rhetorica, At per geminos, inquit Lacon, ars nisi uerū attigerit,
nec est, nec unq̄ erit. Notauit rhetores qui se profitent̄ uerisimilia dicere, licet uera nō sint.
- 18 **Argute** Argiuo quodam dicente, multa Spartanorum sepulchra apud nos sunt, Lacon exci-
piens: Atqui Argiuorum apud nos nullum est sepulchrum: innuens quod Spartani sem-
per inuasissent Argos, Argi uero Spartanos nunquam. Solerter Lacon quod ille dixerat
in gentis suæ laudem, retorfit in ignominiam.
- 19 Lacon in bello captus cum sub hasta ueniret, ac præco diceret, Laconem uendo, obtu-
rauit illos, Captiuum, inquit, prædica te uendere. Suam conditionem æquo animo tulit,
patriæ ignominiam ferre non potuit in auctione traducendæ.
- 20 Ex his militibus qui sub Lysimacho stipendiū faciebant, quidā quum ab eo rogaretur,
num

num esset quispiam ex Helotum, id est, seruorum Laconicorū numero, Tu ne, inquit, existimas Laconem ad te uenturum, ut abs te ferat quatuor obolos: Maluit se fateri seruum, quam hoc probri admittere in nomen Lacedæmonicum.

Quum Thebani deuictis apud Leuctra Lacedæmonijs ad ipsum uenissent Eurotam, 21
& quidam gloriabundus dixisset, ubi nunc Lacones? Spartanus quidam ab illis captus, Generose
Non adsunt, inquit, alioqui uos huc non uenissetis. Ne uictus quidem & captiuus potuit
obliuisci indolis Laconicæ, nec tulit uictoris iactantiam.

Atheniensibus quum tradita ciuitate postularent, ut Samum tantum ipsis reliquerent, 22
ita responderunt Lacones, Hoc tempore quo uestri non estis, alios habere postulatis: un- Argute
de natum est prouerbiū,

Qui semetipsum non habet, Samum petit.

Quum Lacones ciuitatem quandam armis cepissent, Ephori dixerunt, Perijt iuuentu 23
tis luctamen, Non enim posthac habebunt aduersarios. Gaudebant quidem de uictoria,
sed iuuenibus exercendæ uirtutis materiam ereptam dolebant.

Quum Lacedæmoniorū rex polliceretur se funditus euersurum alteram quandam ci- 24
uitatem, quæ sæpenumero Lacedæmonijs exhibuerat negocium, nō permiserunt Epho- Generose
ri dicentes, Nequaquā abolebis, neq; subuertes iuuenum cotem. Urbem infestam appel-
labant cotem iuuentutis, quod per eam iuuentus acueretur ad bellandī peritiā.

Lacedæmonij non præficiebant pædotribas, qui pueros ad luctam exercerent, ut uir- 25
tutis esset certamen non artis. Vnde & Lysander interrogatus, quo pacto à Charonte ui-
ctus esset, respondit, uario artificio. Non existimabat ea gens, in qua uis re speciosam esse
uictoriam, quæ callidis consilijs contigisset, potiusquā animi corporisq; robore. Ars au-
tem omnis ut à naturali simplicitate recedit, ita dolo affinis est.

Philippo quū peruenisset in agros Lacedæmoniorū, scripsissetq; utrum uellent ipsum 26
uenire hostem, an amicū, responderunt, Neutrum. Vnico uerbo absoluerūt sententiam, Libere
quod erat Laconū: ac simpliciter negantes regi transitū, quod erat uirorum fortium.

Lacones legatum quem ad Antigonū Demetrii filium miserant, quoniā acceperant q- 27
Antigonum appellasset regem, mulctarunt, quamuis in annonæ penuria medimnū fru- Factum
menti in singulos ab ipso reportaret. Tantus erat apud illos legum rigor, ut nec tanto be-
neficio subleuata inopia ab illis ueniam impetraret, ut unius uoculæ gratiā facerent pro-
spere legatione perfunctio.

Quum improbus quidam sententiā dixisset optimam, ipsam quidem sententiam ap- 28
probarunt, sed eo qui dixerat amoto, alteri cuidā inculpatis moribus eandem sententiam Factum
tribuerunt. Adeo in repub. nihil honoris habendū putarunt his qui flagitiose uiuerent: au-
torem mutarunt, ne esset dedecori reipublicæ, consiliū non reiecerunt, ne ob priuatā igno-
miniam publicā utilitatem neglexisse uiderentur. Meminit huius & A. Gellius.

Quum duo fratres inter se dissidium haberent, Lacedæmonij mulctam dixere patri, q- 29
filiorum discordiā dissimulasset. Iuuenibus ignoscendū putarunt, sed quicquid illi per Factum
calorē gratis peccassent, parenti imputabant, cuius autoritas providere debuerat, ne quid
inter filios oriretur simultatis.

Cantori apud Sparranos peregrinanti dixere mulctam, quod citharam digitis pulsa- 30
ret, non ebore. Adeo non patiebantur innouari publico usu recepta. Hoc studio cuidam Factum
alteri ex nouem chordis duas indicit Lacedæmonius ille. Seuerè

Duo pueri inter se pugnabant, quorum unus alteri letale uulnus inflixit. Puerorum au- 31
tem sodales quum saucijs ille moriturus esset, polliciti sunt illi uindictā, seq; uulneris au- Generose
torem interfecturos. At ille, Nequaquā, inquit, per deos: Non enim æquum est, quando-
quidem & ipse hoc facturus eram, si anteuertissem, siq; strenuus fuisset. Indolē uere La-
conicam, qui uictus ac moriens iusto tamen uictori fauebat, quod uirtute non dolo supe-
rasset aduersarium. Quid talibus ingenijs felicius, si à teneris ad ueram uirtutē fuissent in-
stituta, potiusquā ad militarem duriciem?

Alter quidā puer eo tempore quo mos erat apud Spartanos, ut pueris ingenuis phas 32
esset, quod quisq; possit suffurari, sed hæcenus ut deprehendi turpe esset: quum uiuā uul-
peculam quam sodales erant furati, sibi ab eis traditam seruaret, uenissentq; qui eam per-
diderant, inquirēdi gratia, uulpeculam sub ueste abditam tenebat. Cæterum quū efferata

bestia latus pueri usq; ad intestina eroderet, dissimulauit tacitus, ne proderet furtū. Mox uero quū digressis illis pueri uidissent quod acciderant, obiurgabant illum dicentes, præstiterat aperire uulpeculam, quā ad mortem usq; cælare. Nequaquam, inquit, imò præstat doloribus immori, quā hac nota traduci, ut ob molliciē dicar lucrifecisse uitā ignominiosam. Quid absolutius, si tam feliciter natis ingenijs accessisset philosophia?

Animose 33 Quum quidam forte obuī Laconibus dixissent, fortunati estis o Lacones: nam modo hinc abiungere latrones, Nō nos, inquiunt, per Enyalium (sic enim illi Martem uocant) sed illi potius fortunati sunt, qui in nos non inciderint. Adeo gens ea gerebat animos ad omnia impauidos, quæ uulgi hominum formidat.

Generose 34 Lacon quidam interrogatus, quid artis sciret, Liber, inquit, esse. Ea gens nec disciplinis philosophorum, nec opificijs exercebatur, tantum inuictis animis libertatē tuebatur, nec hominibus nec uicijs seruire docilis.

Fortiter 35 Puer Spartanus captus ab Antigono rege, ac sub hasta uenditus, in cæteris omnibus, quæcūq; putabat ab ingenuo decenter fieri posse, obsequens erat ei, qui ipsum fuerat mercatus, cæterum iussus adferre matulam, haud sustinuit dicens, non seruīam. At quum instaret herus, puer consensu recto dixit, Senties cuiusmodi mercatum feceris: moxq; se è sublimi præcipitem dedit ac periit. Captiuus esse poterat, seruilia facere non poterat, ac semet in libertatem morte asseruit.

36 Alter quū uenderetur, rogatus à licitatore, eris ne frugi si fuero mercatus, Etiam si non fueris mercatus, Ne fortuna quidem seruilis docere potuit illum seruilia loqui, Qui enim natura probus est, ubiq; & apud omnes probus est.

37 Alter quidam captiuus, quum uenderetur, ac præco diceret se mancipium uendere, Scelestē, inquit, non tu dices captiuum? Non puduit duræ cōditionis, sed puduit tituli seruilis. Tantis erat libertatis amor.

Salse 38 Lacon quidam in clypeo pro insigni gerens muscam, eamq; non maiorem uera: quibusdam iridentibus dicentibusq;, quod id studio fecisset quo laceret, Imò, inquit, ut sim conspicuus. Tam enim prope accedo ad hostes, ut ab ipsis insigne cuiusmodi sit uideri possit. Salsissime conuicium ignauiae uertit in argumentum fortitudinis.

Seuere 39 Lacedæmonius alter quum super conuiuium esset illata lyra, Nos est, inquit, Laconicum nugari, longe dissentiens à cæteris Græcis, quibus nullum conuiuium suauē uidebatur absq; musica. Id Laconicum uidebatur, qui lautius existimabat honestis ac festiuis fabulis condire comotationem, quā inani lyrae strepitu.

Argute 40 Spartanus interrogatus, num tutum esset ad Spartam iter, Refert, inquit, qualis eò descendas. Nam leones illuc euntes plorant, lepores autem in umbraculis uenamur: significauit nec ferocibus ac uiolentis esse tutum proficisci Spartam, nec mollibus & effœminatis: quòd hostili animo illuc proficiscentes male acciperentur à fortioribus, delicatos homines illic non sinerent lasciuire in tenebris.

Argute 41 In luctandi genere, quod illi chirapsiam appellant, quum is qui collum alterius urgebat frustra, præterq; legem palæstræ pulsaret undiq;, & in terram detraheret, posteaquam corporis uiribus destitueretur, qui inhaerenti cedere cogebatur, brachii urgentis momordit: cumq; alter diceret, mordes o Lacon fœminarū more, Non, inquit, sed more leonum. Ut solerter obiectam ignauiam detorsit in laudem fortitudinis. Nullum enim probum apud illos detestabilius, quā muliebris imbecillitatis. Iure autem se morso liberauit, qui præter ius certaminis urgebatur à uictio.

42 Claudus ad bellum proficiscens, quum ab alijs rideretur, Nō opus est fugientibus, inquit, sed qui subsistant, locumq; in acie tueantur.

Generose 43 Alius sagitta percussus, quum animam ageret, dicebat, Non me mouet quòd morior, sed partim quòd ab imbelli sagittario ac mulierculæ simili, partim q; nullo facinore è dito morior. Victis solet esse solatio, uirtute præstantis uiri dextra cadere. Lacedæmonij uero, quoniam ensibus pugnare solent cominus, non putabant esse uirtutis procul missa sagitta quempiam interficere, quod idem possunt & fœminæ. Tum æquiore animo decedunt è uita, qui recte factorum post se relinquunt memoriam.

Frugaliter 44 Quidam ingressus diuersorium cauponi dedit obsonium ut appararet: quum ille posceret caseum & oleum, Quid, inquit Lacon, si caseum haberem, iam nō egerem obsonio?

Caupo

Caupo casei et oleum petebat ad condiendū piscem, at Lacon id uidēs, cui sufficiebat uici-
us simplicitas, superuacū existimabat, cibum cibo miscere, quum alter per se satis esse
posset. Quātum absunt ab huius Laconis animo, qui centum rerum species in unum mi-
scent discunt.

Cuidam Lampen Aeginetam efferenti, ac felicem prædicanti, quod prædiues uideba-
tur, multorum nauigiorum dominus, Lacon, nihil, inquit, moror felicitatem de funibus
pendentem. Quum omnes diuitiæ sunt in manu fortunæ, tum eæ præcipue quas negocia-
tores cōmiserē nauibus: ruptis funibus sequitur naufragium, & hinc mercium omnium in-
teritus. Vnde philosophus quidam interrogatus, utrum putaret maiorem esse numerū ui-
uorum an mortuorum, uicissim rogauit, utro loco haberet nauigantes, quod hi uersantes
in summo uitæ discrimine, uix essent habendi pro uiuis.

Quidam Laconi dixit, Mentiris: ille contra, Nimirū, inquit, liberi sumus, alij uero nisi
uera dixerint uapulant. Nihil cōmotus est Lacedæmonius, sed atrox conuiciū elusit io-
co, obiter taxās maledicum quod ipse non esset Lacedæmonius, atq; ob id nec liber. Por-
rò serui si quid fallant mendacio, loris emendantur.

Alius quum uellet cadauer statuere rectum, nec id posset efficere, quum nihil nō fecis-
set, Per Iouem, inquit, aliquid intus sit oportet. Suspiciatus est Lacon animam aut genium
malum latere in cadauere. Solent enim cadauera in rogo erecta poni.

Tynnichus Thrasymbuli filij mortem perquam forti animo tulit, in hunc hoc factum
est epigramma,

Exanimis Pitane clypeo Thrasymbule redisti
Septem ex argiuis uulnera sæua gerens,
Aduersa ostendis tamen omnia, sanguinolenta
Membra rogo imponens Tynnichus hæc senior,
Plorantur timidi, mi infletus humabere fili,
Qui & patre hoc uere dignus es & patria.

Quum Alcibiadi Atheniensi balnearior plurimū administraret aquæ, Lacon id uidēs,
Quid hoc rei est, inquit: plus aquæ infundit, quasi nō puro, sed uehementer sordido. Hoc
scommate notauit Alcibiadis uitam multa infamia contaminatam.

Philippo regi Macedonum quædam per literas imperanti rescripserunt Lacedæmo-
nii, De quibus nobis scripsisti, non. Ad prolixam regis epistolam unica syllaba responder-
unt, oix, quam grandibus literis pinxerāt, ut expleret iustum epistolæ spatium, simul &
gentilis breuiloquentiæ memores, & solitæ fortitudinis.

Rursus quum Philippus in agro Lacedæmoniorum duxisset exercitum, resq; in eo es-
set statu, ut probabile esset eos ad unum omnes interituros, rex dixit cuidam Spartiata,
Quid nunc facietis Lacedæmonij? At ille, Quid, inquit, aliud, nisi quod fortiter morie-
mur, quando nos soli Græcorum liberi esse, non alijs parere didicimus. Nemo seruire
cogitur, qui mori paratus est. Quam dulce bonum est libertas quæ morte emitur, quam
miseræ res seruitus cui mors antepōnitur? Quid igitur mētis dicemus his esse qui se spon-
te dedunt in eam seruitutem, unde nec dato peculio possunt redimi, nec gratuita manu-
missione liberari?

Post Agin bello superatum Antipatro postulanti obsides pueros quinquaginta, Eteo
cles qui tum Ephorum agebat respondit, Se pueros non daturum, ne si licenter uixissent,
fierent indociles patriæ disciplinæ, itaq; ne ciues quidem essent: cæterum senes ac mulie-
res se duplo numero daturū. Verum Antipatro dira minitanti ni acciperet postulata, po-
pulus una uoce respōdit, Si imperas acerbiora morte, facilius moriemur. Hunc animum
in uno alteroue ciuium reperire, fortasse non ita magni miraculi esse uideatur, in uniuers-
o populo tantū esse cōsensum, prodigiosum est. Hoc exemplo simul admonemur, quan-
ta sollicitudo debeatur ætati teneræ ad probitatem educandæ, quando licenter educatos
iuuenes illi non putarunt habendos pro ciuibus, perinde quasi mater abdicet filium ex se
natum, nisi probitate morum maioribus suis respondeat.

Senex in Olympijs cupidus erat spectandi certaminis quod agebatur, sed quum nulla
uacaret sedes, ad uaria loca sese cōferens ludibrio erat, ac scommatis petebatur, q̄ nullus
eum exciperet: ut uero peruenit ad Lacedæmonios, non solū pueri omnes assurrexerunt,

1 4 uerum

uerumetiam uiri multi cesserunt illi locum. Id factum quum cæteri Græci quotquot aderant plausu cōprobassent, patriumq; morem supra modum collaudassent, Senex

Concutiens canasq; genas & tempora cana,

Salte Ac fufis lachrymis, Heu miseriam, inquit, ut omnes Græci norunt quid sit honestum, sed eo soli utuntur Lacedæmonij.

54 Sunt qui narrent hoc idem accidisse Athenis. Quum enim agerentur Panathenæa, Attici senem ludibrio habuerunt, inuitantes tanquam admissuri, cæterū ubi uenisset non admittentes. Verum iam perambulatis ferè omnibus, tandem ad Lacedæmonios spectatores quum uenisset, omnes e sedibus assurgentes, locum illi cesserunt. Eo facto delectatus populus, plausu multaq; gestuum significatione comprobauit. Inter hæc e Spartanis quidam dixit, Per geminos norunt Athenienses quæ sint honesta, at nō ea faciunt. Apud Athenienses maxime florebat philosophia, quæ docet quid turpe, quid honestum: Spartani non recipiebant eiusmodi disciplinas, sed ex institutione maiorum uirtutem factis ac moribus præstabant. Ita factū est, ut apud Athenienses essent uerba philosophiæ, apud Lacones ipsa res. Admonet apophthegma turpissimū esse scire qd deceat, & tamē diuersa seq.

55 Mendicus quidam petijt aliquid à Lacone: at ille, Si quid, inquit, dederō, magis es futurus mendicus. Verum istius probrosæ uitæ tuæ fuit autor qui tibi primus dedit, teq; fecit inertem. Apud Lacedæmonios probro dabatur mēdicitas, quod & ocium odissent, & minimo essent contenti. Benignitas autē in mendicos speciem habet magnæ uirtutis, sed ea priorum hominum bonitas alit plurimorū malorum luxuriosam ignauiam.

56 Lacedæmonius uidens quendam dijs corrogantem, Nihil, inquit, moror deos qui me sint paupiores. Hinc liquet, uetus esse sub obtentu religionis exercere mendicitatē, quum plerunq; tali collecta titulo non impendantur diuis, qui nullius rei sunt egeni, sed improborum luxui ac libidini.

57 Alius quidam quum adulterū apud deformem uxorem deprehēdisset, *Miser*, inquit, quæ tibi fuit necessitas: Primum hic æditum est nobis moderationis exemplum. Quis sibi temperet in adulterum deprehensum? Hic potius uidetur misertus hominis, qui graui quapiam necessitate uideretur huc cōpulsus, ut cum deformi rem haberet. Neq; enim uerisimile erat adulterum uoluptatis gratia sese in hoc discrimen coniecisse.

58 Alius quum audiret rhetorem magnos sermonis circuitus cōnectentem, *Per geminos*, inquit, fortis sanè homo, qui quum nullum habeat argumentū, tamen egregie uoluit linguam. Lacedæmonijs nulla placebat oratio, nisi breuis & uera, & ad rem seriā pertinens. Proinde ridiculū existimabat, q; orator in fictio themate tantā uerborū copiā pfunderet.

59 Quidam profectus in Lacedæmonem, quum uidisset honorē quem iuniores præstant senioribus, *In sola*, inquit, Sparta expedit senescere. Paupertas onus est et miserum & graue, ut ait Comicus: sed in hac molestiarū maxima pars est, quod homines facit etiam ridiculos, ut ait Satyricus. Sic inter incōmoda quæ fert ætas ingrauescens, non minima pars est, quod senes ferè contemptui sunt ac ludibrio. Proinde Sparta uisa est multis honestissimum uirtutis domicilium.

60 Lacedæmonius percontanti quid ipsi uideretur Tyrtæus poeta, Bonus, inquit, ad deprauandos iuuenum animos. Quemadmodū Plato indicabat *Homeri* poesim inutilem esse reipub. qualem institui uolebat, ita Lacedæmonij non recipiebant poetas, qui blanda scriberent potius quàm salubria.

61 Cuidam qui laborans ab oculis exierat in bellū, quū nōnulli dicerent, quò uadis ad istum affectus modum, aut quid faciurus? Vt nihil, inquit, aliud, certe hostis gladium habetaro, Hoc dictum falsius ne sit an fortius, nondum statui.

62 Buris & Spartis Lacedæmonij sponte profecti sunt ad Xerxem regem Persarum, daturi pœnas quas Lacedæmonij iuxta oraculum pendere debebant, eo quod oratores à Persa missos occidissent. Hi quum uenissent ad Xerxen, iusserunt ut ipsos quocunque modo uideretur interficeret pro Lacedæmonijs. Quūq; rex admiratus, & pietatem in patriam, & animorum fortitudinem liberasset illos à pœna, peteret que ut apud se manerent, Qui possumus, inquiunt, hic uiuere relicta patria, patrijs que legibus ac uiris, quorum gratia tantum iter suscepimus morituri? Cæterum quum Hydarnes exercitus regij dux, rogans instaret, diceret que fore, ut in pari honore haberentur, cum his qui inter regis

regis amicos primas tenebant, hunc in modum responderunt, Videre nobis ignorare quod ingens bonum sit libertas, quam nemo sanus uel cum Persarum regno commutaret. In eodem facto nobis propositum est exemplum pietatis erga patriam, & constanter adamare libertatis, & animi mortis terrore uacui. Cæterum Herodotus libro 7 hos duos appellat *σπερθίην καὶ βούλιν*, id est, Sperthien & Bulin.

Laconem hospes quem pridie declinauerat, postridie stragulis commodato sumptis splendide excepit: at ille stragulis conculcatis dixit, Propter has heri ne storijs quidem indormire licuit. Lepide risit illorum morem, qui quum sint tenues, tamen affectant uideri diuites corrogata, aut cōducta suppellectile, quod maxime solent in excipiendis hospitibus, in nuptijs, aut alioqui solēnibus epulis. Porro quum ineptum sit ostentare tuas diuitias, quanto magis ridiculum est ostentare supellectilem alienam, interdum ab usurarijs sumptam. At Lacedæmonij non solum oratores regum, uerum ipsos etiam reges ad sua phiditia inuitabant, eam frugalitatem sibi magno etiam honori futuram existimantes.

Alius quidā quū uenisset Athenas, uidissetque illic præcones, qui muriam promitterent, qui obsonium, qui publicanos & lenones, aliasque parum honestas functiones profiterentur, neque quicquid sibi turpe ducerent: ubi reuersus est in patriā, ciuibus percontantibus quomodo se res haberent Athenis, Omnia, inquit, honesta: per ironiam innuens, Athenis omnia haberi honesta, turpe nihil. Argutia dicti est in ambiguo sermonis.

Alter interrogatus de re quapiā, respondit, Non. Verum ubi percōtator dixisset illum mentiri, Non uides igitur, inquit Lacon, te stultum esse, qui scisciteris de his quæ noueris? Salse taxauit in illo uitium garrulitatis, qui de nihilo quæsierit fabulandi materiam.

Venerunt aliquando Lacedæmonij ad Lygdamīn tyrannum legatione fungentes: sed quum ille uarijs causationibus frequenter distulisset colloquendi copiam, tandem post omnes excusationes dictum est, illum parum firma esse ualetudine, sed languere nonnihil. Legati responderunt, Per Iouem nō uenimus huc cum illo luctaturi, sed colloquuturi. Belle taxarunt barbari regis fastū ac delicias, qui quamuis friuola de causa res serias omitteret.

Quidā sacris initiaturus, Laconem rogauit, quid sibi cōsciret maxime impie factū per omnem uitam. At ille hoc, inquit, dii sciunt. Quū initiator magis urgeret diceretque, omnino proferas necesse est. Lacon uicissim rogauit, Vtrū, inquit, oportet me tibi dicere an deo: quū ille respondisset deo, Tu ergo, inquit, hinc secede, ut illi dicam.

Alius Lacon quidā noctu præteriens monumentū, quū sibi uisus esset uidere spectrū, accurrit lancea traiecturus, & in hoc nitens, Quò me fugis, inquit, aia bis moritura? O mentē uere liberā omni formidine, quæ nec laruarū nec lemurū occurſu terreri potuerit.

Lacon alius quū uoto se obstrinxisset, quod se de Leucate præcipitē daret, cōscendit monumentum, & cōspecta altitudine sese auertit. Id quū illi probri gratia obijceretur, Nō putaram, inquit, illi uoto maiore uoto opus esse. Loco elusit incōstantiæ formidinisque crimē. Etenim qui facinus arduū concipit animo, prius à dijs optare debet animum facinori parem.

Quidam in acie quum stricū iam ensē in hostem esset infixurus, quoniā interim signum datum est receptui canens, nō infixit. Roganti uero cuidam, quur hostem quem in potestate habebat non occidisset, Quoniā, inquit, melius est parere imperatori, quā hostem occidere. Exemplum disciplinæ militaris, à qua immane quantū recesserunt, qui sub belli titulo mera exercent latrocinia. Olim nō licebat ferire hostem, nisi tuba dedisset signum: eadem simulatque cecinerat receptui, homicidij crimen erat hostem interemisse.

Quidam Laconi in Olympico certamine superato dixit. Aduersarius tuus ô Lacon te fuit potentior, Imò, inquit, ad deiiciendum accommodatior. Quoniā certamen artis erat magis quā uirtutis, Lacedæmonius non putabat se ob id detiorem quā uictus esset. Dicti argutia sita est in ancipiti uoce: nam *λεῖος* & meliorem significat & potentiorē, siue superiorem aut præstantiorem. Is uere inferior est, qui honesto uincitur.

Aetoli quondam ingressi regionem Laconicam, abduxerunt quinquaginta seruorum milia: unde Lacon quispiā senior festiuiter dixisse fertur, Magno bono fuerunt hostes Laconicæ, quam tanta turba leuarunt.

Mos erat apud Lacedæmonios, ut rex hostes aggrediretur, præcedente quopiā gestante coronā, qui in certamine uictor aliquādo tulisset coronā. Quum igitur Lacon quidam in Olympijs magnam pecuniæ uim respuisset, sed multo cum sudore deiectione aduersario coronam

Generose coronam tulisset cuidam dicenti, Quid emolumenti tibi adfert uictoria o Lacon? Illeridens & alacer respondit, Ante regem, inquit, coronatus incedēs pugnabo cum hostibus. Generosæ mentis est, laudis honore teneri potius quàm pecuniæ.

74 Miles quidā Lacedæmonius quum prostrato hostis insideret tergo occisurus, rogauit ut se uerteret, & in pectus potius stringeret ensē: rogatus quid ita, Ne amarius, inquit, meus erubescat, si uiderit auerſis confossum uulneribus.

75 Lacon quidā ad Rhodiū Diagoram, qui in Olympijs & filios, & ex filio filiaq; nepotes uidisset coronari, Morere, inquit, Diagora, non in Olympum ascendes: sentiens tum optimū exire de uita, quū res sunt prosperrimæ. Ita Plutarchus in Vitis. Meminit & Cic. in Tusculanis quæstionibus, libro primo. Lepos est in ambiguo: nā Olympus mōs est, in quo singulis lustris peragebātur Olympica certamina, & pro cœlo accipitur.

76 Lacon quidam pædagogus pueri cura suscepta, quum interrogaretur quid esset illum docturus, Efficiam, inquit, ut honestis delectetur, turpibus offendatur. Nihil efficacius ad ueram felicitatem, quàm amare uirtutem propter se, odisse uitium propter se.

77 Spartanus quidam interrogatus, quid conferrent utilitatis pueris adhibiti pædagogi, Efficiunt, inquit, ut quæ sunt honesta, eadem pueris fiant etiam iucunda.

78 Agelilaus dicebat, sibi iucundū esse laudari ab his qui non uererentur & uituperare, si quid displicuisset. Tales enim si quid laudant, iudicio laudant, nō metu aut adulatione.

79 Demonides amissis furto crepidis, precatus est, ut eius qui sustulerat, pedibus conuenirent. Visus est bene precari, quum illi magnum precaretur malum, uidelicet pedes distortos, quales habebat Demonides.

80 Lacedæmonij cum Smyrnæis egentibus cōmeatum misissent, atq; illi beneficiū uerbis attollerent, Lacedæmonij sermonē interrumpētes, Nil magni est, inquit, Hęc enim collegimus unius diei prandio nobis & iumentis detracto. Gratius est beneficium quod extenuatur ab eo qui cōfert. Nam qui quod largiuntur exaggerant (qui pleriq; mos est) bonam gratiæ partem amittunt.

81 Lacydes Arcesilai familiaris, Cephisicrati crimen læsæ maiestatis deprecanti, unā cum reliquis amicis aderat. At quum accusator annulum exhiberi flagitaret, per quem coargui poterat: isq; clam in terram demisisset, Lacydes sentiens pede imposito textit. Inficiatus est igitur Cephisicrates & absolutus. Mox reo iudicibus, ut mos est, agēti gratias, quidam ē iudicum numero qui uiderat, iussit ut Lacydi quoq; gratias ageret.

82 Arcesilaus quū arderet podagræ doloribus, cumq; Carneades inuississet, atq; exiret tristis, Mane, inquit, Carneade, nihil enim illinc huc peruenit, ostēsis pedibus & pectore: Sentiens pedes quidem dolere, sed animum dolore uacuum esse.

PRISCA LACEDÆMONIORVM INSTITUTA

Silentium 1 Ad publica cōuiuia ingredientibus, qui natu erat maximus singulis ostendebat fores, dicens, per has nullus egreditur sermo, admonēs nihil effutiendū, si quid liberius dictum esset in conuiuio. Hunc morem instituit Lycurgus.

Exercitatio pro condimento 2 Quoniam apud Lacedæmonios in summo precio erat ius, quod illi nigrum appellāt, adeo ut seniores hoc cōtenti non desiderarent carnes, sed eas iuuenibus cederent, Dionysius Siciliæ tyrannus dicitur huius gratia coquum emisse Laconicū, eiq; mandasse ut sibi hoc ius apparet, nullis parcens impendijs. Quod ubi rex gustasset, ac displicuisset, expuit. Tum coquus, hoc, inquit, ius o rex sumendum est posteaquā te Laconum more exercearis, & in Eurota laueris. Festiuus hoc narratur à M. Tul. Tusc. quæst. lib. 5 in hoc uarians à Plutarcho, quod scribit illū Spartę in phiditijs cœnauisse, & à cœna negasse sibi nigrum illud ius quod cœnæ caput erat placuisse: tum q illud coxerat respondiſſe, minime mirum si displicuisset, condimenta enim deesse: ac Dionysio rogante quæ tandem illa? Labor, inquit, in uenatu, sudor, curſus ab Eurota, fames, sitis: his enim rebus Lacedæmoniorum epulas condiri.

Tenebris assuescere 3 Lacedæmonij postea q moderate biberunt in cōuiujs publicis, discedunt absq; tēda: non enim fas est illis ad lumen incedere, nec hac uia, nec illa, quo consueſcant in tenebris noctuq; cōfidenter & intrepide ire. Id interdū in bellis usu uenit ut necesse sit.

4 Idem literas quidem discabant ad usum, cæteras uero disciplinas exoticas eiſciebant, nec minus homines harum professores quàm ipsos libros. Hęc autem erat illorū eruditio, bene

bene parere magistratibus, patientē esse laborum, & in praelio aut uincere aut mori. Hoc animo fuerunt olim & Romanorum quidam, qui philosophos Græcos urbe pepulere, quod curiosis disciplinis auerterent iuuentutem ad ocium & ignauiam, redderentq; ad differendum quidem instructos, ad gerenda uero reip. munia inutiles. Quid illi dixissent, si sophistarum gryphos, si nominaliū & realium frigidissimas argutias audissent?

Perseuerabant absq; tunicis uestem unicam accipientes, corporibus squalidi, quippe a balneis & unguētis fere in totū abstinentes. Nemo tales facile inuadit tum inopes, tum duros; nec malis artibus cogeantur rem querere, qui tam paruo contenti sunt. Hæc Lacedæmonij, qui nec philosophorū dogmata, nec Christū nouerant, & non pudet nos de licitarum nostrarum Anachoritas uocamus, qui quatuor uestibus contenti sunt.

Iuuenes uero gregatim ac turmatim dormiebāt supra stibadas, herba genus quas ipsi sibi congregabant ex arundine apud Eurotam nascente, cuius summa non ferro, sed manibus defringebant. Per hyemem uero substernebant sibi, quos uocant lycophanes, ac stibadijs cōmiscabant, quod ea materia caloris quiddam habere uideretur. Vbi sunt nunc qui toto corpore plumis anserinis indormientes queruntur ob deridē sibi dolet laterar?

Amare puerorum indolem, qui probo ingenio uidebantur, permissum illis erat, ceterum abuti illis turpissimum habebatur, quasi corpus adamaretur potius quam animus. Quod si quis accusatus esset, quod parum honestam cum illis habuisset consuetudinem, is per omnem uitam infamis erat, & a publicis honoribus submouebatur. Hoc nō solum in pueris, quorum ætati consulens lex permisit grandioribus amare, sed citra turpitudinem locum habet, uerum etiam in coniugibus; non enim recte amat uxorem, qui corpus amat potius quam animam.

Mos erat ut adolescentes quopiam abiturū a senioribus interrogarentur quō irent, & ad quid; obiurgabatur autem, qui uel non responderet percontanti, aut friuolas causas recitaret. Senior qui non obiurgarat adolescentem ipso præsente delinquentem, eidem poenæ erat obnoxius, quam daturus erat si peccasset ipse. Ceterum qui obiurgationem moleste ferebat, in magno erat probro. Merito puerorum errata imputantur ijs quorum partes erant ea uel arcere uel corrigere. Simul autem magna necessitas habebat, seniores ne quid testibus adolescentibus præter decorum committerent. Nam qua fronte obiurgarent iuniores, si ipsi senes essent obiurgandi?

Si quis in peccato deprehensus fuisset, is cogeatur aram quandam, quæ erat in urbe, circumire, ac uituperationem interim in ipsum compositam canere, quod nihil aliud erat quam seipsum sua uoce obiurgare. Ingenui pudore & laudis amore melius ducuntur ad honesta: uirgis ac flagris cædi seruire est.

Quin & ille mos erat, ut iuuenes non solum suos quisq; parentes reuererētur, hisq; discipulantes essent, uerum etiam ut omnes seniores uererētur, tum de uia cedentes, tum a sedibus assurgentes, ac prætereuntibus illis tacti quietiq;. Qua re factum est, ut quisque non quemadmodum fit in alijs ciuitatibus, in proprios modo liberos, seruos ac possessiones auctoritatem haberet, uerum etiam in amicorum ac uicinorum liberos ac possessiones perinde ius haberet, atq; in sua propria: ut omnia quam maxime inter se communiter haberent, ac aliena quisq; non aliter quam sua curaret. Intellexerunt illi quantam utilitatem haberet cōmunitas, non adacta, sed ex mutua beneuolentia proficiscens. Quod enim a Pythagora proditum est, amicorum communia esse omnia, id illi uolebant in repub. sua quam latissime patere. Omnes enim ciues inter se amici sunt, multo magis omnes eisdem professi religionē. Postremo inter omnes homines ob hoc ipsum quod homines sunt, intercedere deberet mutua beneuolentia.

Ceterum puer abs quopiam castigatus, si querelam ad patrem detulisset, turpe erat patris, si hoc audito non iterum filium emendasset. Siquidem ex institutione maiorum habebant hanc de se mutuo fiduciam, ut crederent neminem esse, qui cuiusquam liberis, quos quisq; pro suis habebat, quicquā imperaret in honestum. Prima ætas quoniam nondum sentit quid turpe, quid honestū, uerberibus eget. Solent autem pueri a præceptoribus cæsi apud parentes queri de crudelitate eorum a quibus castigati sunt. Ea res quoniam minuebat aliorum seniorum auctoritatem, hanc fenestram occluserunt liberis suis, ut omnium seniorum eadem esset in pueros auctoritas.

Furantur

- 12 Furantur illi pueri etiam ex esculentis quicquid possunt, discētes dextre imponere uel dormientibus uel indiligentius sua seruantibus. Deprehenso poena erat uapulare & risu
Purandi ars rire. Datur enim illis cōna perquam tenuis, quo suopte ingenio depellētes inopiā, cogan-
 tur audaces esse & callidi. Hoc erat quur cibi inopiā premerentur: quin ob id etiam daba-
 tur illis uictus exiguus, uti consuescerent nunquam expleri ad satietatem usq; sed famem
 tollerare possent. Siquidem hac ratione existimabant illos & ad bellum utiliores euasur-
 ros, si ualerent & post toleratam inediā perdurare in laboribus: quin & temperantiores
 uilibusq; contentos fore, si longo tempore minimis impendijs degerent: insup si citra ob-
Non est stilus sonium assuescerent uiuere, & quemuis cibum appositum boni consulere, existimabant
Plutarchi corpora fore tum salubriora, tum maiora: quōd subtracta cibi copia conferret ad proceri
Sententia est tatem, dum non depressa corpora tolluntur in altum potius quā in latum, reddunturq;
apud Xenophontem etiam pulchriora. Tenuis enim & gracilis corporum habitudo obsequitur artuum mo-
 mento: obesitas uero ex cibi copia collecta, propter grauitatem obsistit. Vt ea gens nihil
 dabat uoluptati delicijs ue, sed in omnibus spectabat reipub. cōmoda, longe lateq; dissen-
 tiens à plurimorum sententia, qui sibi persuadent, nihil esse utilius, quā pueros immodi-
 co cibo potuq; saginare: quum ea res non modo pigros reddat, & laboribus inutiles, ue-
 rum etiam tum corpora reddat deformiora, tum ingenia crassiora.
- 13 Nec minor illis cura fuit de genere musices, modulorū & cantionum, q̄ de uictu, cultu
Musica uirilis & ceteris quæ commemorauimus. Hæc autem talis erat, ut animi uim ac spiritus excita-
 ret, & impetū diuino afflatui similem, adq; res gerendas accōmodum induceret, quū reli-
 quis Græciæ ciuitatibus magis placeret musica demulcens, & ad uoluptatē molliētiēq;
 effeminans animos. Nam Plato magni referre putat, quo genere musices utatur ciuitas.
- 14 Quin & orationis genus simplex & inaffectatum, nihil habens molle ac delicatum,
 nec in alijs uersabatur argumentis, quā uel in laudibus eorum qui fortiter ac generose
 uitā exegissent, quicq; pro Sparta occubuissent, & ob id ab omnibus ut beati celebraban-
 tur: uel in uituperandis his qui metu periculorum nihil egregij gessissent, & qui ob igna-
 uiam à morte cruciabilem infelicēq; uitam uiuerent: uel in pollicitatione per gloriæ stu-
Chori tres dium accendente animos ad uirtutem, ad cuiusq; ætatem accommodate. Itaq; tres erant
 apud illos chori iuxta triplex ætatum discrimen, quibus in festis simul constitutis senum
 chorus inciπens canebat,
 Nos fuimus olim strennui iuuenuli.
 Secundus in quo erant uiri robustæ ætatis, ita respondebat,
 At nos sumus, si uis facito periculum.
 Porro tertius qui erat puerorum, ita canebat,
 Præstantiores nos futuri olim sumus.
- 15 Quin insuper apud illos erant numeri, ad quos tempearent incessum concitandis
Musica animis ad fortitudinem, audaciam, mortisq; contemptum accommodi, quibus utebatur
genus tum in choris, tum ad tibiā tendentes in hostem: Siquidē Lycurgus rei bellicæ studium
 cum musices studio copulauit, quo nimirum nimius bellādī ardor modulatione tempera-
 tus cōsonantiā aptūq; cōcēntum haberet. Vnde mos erat, ut in bellis rex priusquam
 iniret prælium, musis sacrificaret, quo pugnantes facinora æderent digna, quæ scriptis ho-
 nestaq; memoria celebrarentur. Nec mittebant ut quisquam aliquid de ueteri musica
 mutaret, adeo ut Terpandrum quum esset antiquissimus, & omnium eius qui citharædo-
 rum præstantissimus, egregiusq; gestorum heroicorum celebrator, tamen Ephori multa
 uerint, eiusq; citharam arreptā paxillo affixerint, quod unam tantum chordam in ea præ-
 ter necessitatem intendisset, ob uocis uarietatem, Non enim probant modos nisi simpli-
 cissimos. Ac Timotheum certantem in Carneis (id festum erat in honorē Carni cuius-
 dam uatis institutum: Pausanias autem indicat apud illos Apollinem dici Carnion) ex
 Ephoris quidā arrepto ense interrogaret, ex utra citharæ parte incidi uellet chordas quæ
 accesserant ultra septem. Vt ubique gens illa frugalitatem colebat, luxum horrebat, me-
 tuens à maiorū institutis recedere, quod ex his fontibus nasci soleat omnis rerum publi-
 carum pernicies.
- 16 Quin & sepulchrorum uniuersam superstitionē sustulit Lycurgus, permittens ut non
 solum intra ciuitatem humarentur cadauera, uerum etiam ut monumenta templis uicinis
 haberent

haberentur. Submouit & funebres expiationes: nec concessit, ut quicquam unâ cum caduere sepeliretur. Nam aliæ nationes si quid fuisset uiuo charissimum, id mortuo addabant in sepulchro, damnosa simul ac ridicula superstitione, quasi mortui sentiant aliquid: sed in puniceo amictu, & oleæ folijs ex æquo positos, omnes sepeliri iussit. Vetuit etiam titulos, & inscriptiones addi monumentis, præterquam eorum, qui in bello cecidissent. Sustulit autem & luctus & funebres nœnias, quas reliquorum hominum uulgius incredibili sumptu & apparatu, etiam per conductos ploratores celebrare consuevit, magna specie dementiæ, quasi manum sit ullus sensus: aut si quid sentiunt, iisdem rebus delectetur, quas in uita non iudicio, sed animi uitio dilexerunt.

Superstitio
nerum

Peregrinari illis concessum non erat, ne morum peregrinorum, uitæq; incompositæ contagium attraherent. Quin & peregrinos urbe exigebant, ne paulatim inundantes mali cuiuspiam ciuibz existerent magistri. Quisquis autem ciuium non tulisset liberorum suorum iuxta patrios ritus institutionem, iure ciuium priuabatur. Rursus narrant quidam, quicumque peregrinus Spartanæ ciuitatis institutis sustineret exerceri, eum ex Lycurgi sententia admitti in eam ciuilitatis portionem quæ fuerat à priscis ordinata. Cæterum uendere ius ciuitatis nulli phas erat. Perspexerat uir ille prudentissimus, commercijs exterorum ac negociatorum, ciuitates quamuis bene institutas corrumpi, quod ad nequitiam omnes sunt magis dociles quam ad uirtutem. Sed nulla mixtura perniciosior, quam quæ per imperij translationem prolationemue inuehitur. Sic influxu Græcarum nationum effœminata est Roma: sic barbarorum commercio tandem & Sparta ex sanctissima facta est corruptissima: sic aliarum nationum admixtu effœminata est Gallia, non nihil etiam Germania.

17
Peregrini mo
res

Vicinorum famulis perinde ut suis uti mos erat, si quando quis opus haberet. Itidem & canibus & equis, nisi forsitan his tum opus esset hero. Quin & ruri si qua re quis egeret, apertis foribus, & ablatis ab eo qui habebat ad usum præsentem accommodis, obsignabat locum unde abstulerat atq; abibat. Inter huiusmodi mores ubi locum inueniret insatiabilis auaritia & ubi rapacitas aliena pro suis uindicantium & ubi supercilium è diuitijs sumptum & ubi latronum immanitas ob aliquantulum nummorum uiatorem ignotum & innocuum iugulantium: Diceret hos germane Christianos, si pro Lycurgo Christum nacti fuissent legum latorem.

18
Communitas

In bellis utebantur puniceis tunicis, siue quod hic color uidebatur illis aliquid habere uirile: siue quod sanguineus coloris rubor plus terroris incuteret bellorum imperitis: siue ne protinus conspicuum esset hostibus, si quis uulnus accepisset, sed utiliter lateret, obuestem sanguini concolorem.

19
Callide

Si quando strategemate, hoc est, callido consilio superassent hostem, Marti bouem immolabant: sin aperto prælio, gallum: hoc pacto consuefacientes belli duces, ut non solum fortes essent ad prælium, uerum etiam callidis consilijs aduersus hostem instructi. Præclarius enim existimabāt hostem ingenio citra sanguinem deicere, q̃ pugna plerūq; utrinq; cruenta.

20
Consilium in
bellis

Quum deos comprecantur hoc uotis addunt, ut possint iniuriam pati, quod neminem iudicarent ad gerendum imperium, aut alioqui magnas res obeundas idoneum, qui quauis iniuria commoueretur.

21
Tolerantia

Summa comprecationis hæc erat, ut dii bonis adderēt honesta, præterea nihil. Non aliud petebant uirtutis præmium q̃ honestam famam, quā multo alia sint aliarū gentiū uota, non solum multiloqua, uerum etiam inutilia, nonnunquā & turpia à dijs postulantur.

22
Vota

Venerem quam illi uocant *μαρμα*, armatam colunt, quin omnes etiam deos deasq; hac figura fingunt ut lanceā teneant, hac imagine significātes omnes esse bellica uirtute præditos. Quoniam nihil ducebant turpius ignauia, nihil bellica uirtute pulchrius: tali specie proponebant deos suos, quales cupiebant esse ciues. At cæterorum Græcorum theologia faciebat deos ociosos & quietos, eoque fingebāt illos gestu recumbentiū. Porro quum archetypum omnis honesti petendum sit à numine, periculosum est reipub. tales facere deos, quales si quis imitetur, inutilis aut perniciosus sit reipublicæ futurus.

23
Armati dij

Iam & prouerbio celebratum est apud illos, adnota manu fortunam esse inuocandam: quo significabant, sic esse inuocandos deos, ut simul & manum apponamus, & nostram addamus operam, alioqui frustra inuocari. Verum est, numini acceptum ferri oportere,

24
Industria

si quid in actionibus hominū prospere cōt, sed non fauet numen ociosis, ac pigris: uult sua munera ad nos, per nostram uenire industriam, ne stultū uideatur, si faueat ipsius dona contemnentibus.

Temulentia 25 Pueris ostendebāt seruos, qui uino essent temulenti, quo magis abominarentur ebrietatem, uidentes quā deforme spectaculum sit, homo immodico madens uino, quāq; dementissimilis. Immo cogeabant Helotes quā plurimum bibere, deinde saltationes ineptas saltare, & carmina quādam ridicula canere. Ita quod alij prolixo sermone uix persuadent, sobrietatem esse rem honestissimam, ebrietate nihil esse homine indignius, illi compendio ponebant ob oculos, sed in mancipijs, ad quorum mores degenerare ingenuis turpissimum est.

26 Mos erat apud illos, non pulsare fores atriorum, sed uoce foras euocare si quid uellēt. Adeo nihil clam geri uolebant, sed propalam omnia.

Parfimonia 27 Strigilibus quibus sudor abstergetur, non ferreis sed arundineis utebantur in balneis, ut minus operosis, paruocq; parabilibus: nusquā nō memores frugalitatis ac parsimoniae.

28 Comœdias & tragœdias non audiebant, ut nec serio nec ioco quicquam audirent repugnans legibus. Leges enim prohibent stupra, incestum & adulteria, prohibent dolos, iniurias, furta, cæteraq; flagitia: at in fabulis talia poetæ dijs affingūt. Nec placuit illis quorundam excusatio, fabulas ad uoluptatem fingi, non ad fidem ueri. Voluptas ea corrumpit imbecillium animos. Hanc ob causam Archilochum poetam quum uenisset in Lacedæmonem, eadem hora expulerunt, quod intellexerant ab illo scriptum, satius esse abijcere arma quā mori. Carmen sic habet,

Scuto aliquis gaudet Saïorum, quod bene pulchrum

Deferui nolens inter opaca rubi.

Ille quidem clypeus ualeat, quoniam mihi posthac

Illo haud deterior forsitan obuoniet.

29 Virginib. ac pueris sacra erāt coia, quo uel sic puellæ ad masculinū robur proficerent.

Lenitas 30 Sciraphidam mulctarunt Ephori, quod à multis erat iniuria affectus. Interpretabantur enim illius ignauiam esse in causa, quod complures auderent eundem lædere. Nam qui ueterem impune fert iniuriam, inuitat nouam. Si qui primus læserat delatus dedisset pœnas legibus, cæteri temperassent ab iniuria.

Seueritas 31 Scutiferum militem interemere, quod scuto nonnihil purpurei panni intertexuisset. In tantum horrebant exemplum peregrinæ luxuriæ, non ignari, ex minimis initijs immedicabilem uitiorum colluuiem inundare, eoq; tutissimum esse iudicantes principijs obstaré. Ob id in primos autores seuerissime animaduertebant. Plurimum nocuit reipublicæ quisquis fenestram uitijs aperuit.

Peregrini mores 32 Adolescentulum ex eorum numero qui exercebantur, increpauerūt, quod uiam nossent quæ ducit in Pyleam: adeo studebant suos à peregrinationibus ac rerum exoticarum cognitione seruare alienos, ne per occasionem à patrijs institutis degenerarent: præsertim cum Arcadia, cuius est Pylea, luxu delitijsq; barbaricis esset corrupta.

Loquacitas 33 Ctesiphontem eiecerunt, qui se profitebantur de re quauis totum diem posse dicere, dicentes, Boni oratoris esse, sermonem habere rebus parem. Nulla in re iustius putarūt adhibendam frugalitatem quā in oratione, quā Hesiodus nō aliter quā preciosum thesaurum parcissime censet esse depromendam ad usum, non ad ostentationem.

Pueritia dura 34 Pueri apud illos in ara Dianæ, cui ab indeijcibili uirtute cognomē Orthia, flagellis ex more totum diem cæduntur: itaq; frequenter durant ad mortem usq; hilares ac læti, concertantes inter sese de uictoria, quis ipsorum diutissime fortissimeq; toleret uerbera, uictor cum primis celebris habetur. Hoc certaminis genus appellant *ἀγασίωμα*. Renouatur autem quotannis. Huius consuetudinis originem indicat Plutarchus in uita Aristidis. Quū Pausanias paulisper semotus à statione militum rem diuinā faceret, Lydi aliquot incurfione facta, sacrificiorum apparatus diripuerunt: quos ipse cū comitibus suis comprehensos, quoniam inermes erant, loris cecidit. In huius facti memoriam fieri cœptum est Spartæ quod retulimus. Pausanias in Laconicis diuersam adfert huius consuetudinis causam. Quum Limnates, Cynosurense, Mesoani, & Pitaneenses Dianæ sacrificarent, in dissidium uenerunt, ex dissidio ad pugnam, adeo ut multis cadaueribus ara compleretur, reliquos

reliquos pestilentia consumpsit. Hinc proditum est oraculum, aram Dianæ humano sanguine expiandam esse. Quum igitur immolarent cuiusque fors obuenisset, Lycurgus eam maculationem uertit in flagellationem adolescentulorum. Ita factum est, ut citra necem hominum ara sanguine humano expiaretur. Hoc exemplum ut imitari sit ineptum, ita nobis exprobat immodicam indulgentiam erga pueros, qui sic in delictis eos educamus, ut ad studiorum quoque laborem sint inutiles, & omnis increpationis quamuis blandè impatiētes.

Hæc utcumque æstimentur, unum tamen quiddam ad honestatem, ac beatitudinē conducentibus ciuib. suis præstitisse uidetur Lycurgus. Quid hoc? Affatim oculi, propterea quod sedentarias artes in totum attingere phas non erat. Neque prorsus opus erat ullo opificio negotioque operoso ad questum, posteaquam diuitijs in totum tum admirationem, tum honorem ademerat. Sed Helotes, hoc est, mancipia colebant illis agros, fructumque reddebant à maioribus præfinitum. Sunt & hodie qui hoc exemplum imitentur, per seruos, aut conductitias operas, aut per eos quos ex liberis seruos faciunt pleraque facientes, non ut ipsi interim uacet meditari meliora, sed ut otium habeant bibendi, aut ludendi aleam.

Erat autem detestabile, si quis alicui pluris locasset agrum, quam erat præscriptum: quo simul & mancipia lucri gratia libentius inferrent, nec ciues plus solito quærerent. Quanto consilio ea gens omnium uitiorum materiam in mancipia reiciebat, ab ingenuis arcebat, contra quam reliquæ faciebant nationes, quæ liberis luxus, libidinis, auaritiæ, temulentiaque seminaria uindicant, seruos ad paupertatem & frugalitatem adigunt.

Interdictum erat illis nauticam exercere, ac naualibus uti pugnatis, tamen post naualibus prælijs mare potius rursus abstintuerunt, quum perspicerent ciuium mores corrum-
pi. Sed denuo ab hac sententiâ mutati sunt, quemadmodum in cæteris omnibus. Vbi pecuniæ sunt in Lacedæmoniorum regionem conuectæ, qui eas importarant morte damnati sunt. Siquidem Alcameni ac Theopompo regibus hoc oraculum erat redditum,

Pecuniarum amor Spartam perdet. Nihilominus tamen Lyfander deuictis Atheniensibus, magnam auri argentique uim inuexit, nec solum pecunias receperunt, uerum etiam ipsi uiro honos est habitus. Proinde Sparta donec Lycurgi legibus uteretur, nec à iureiurando recederet, sexcentis annis in Græcia primas tenuit & legum æquitate & gloria. Ceterum quum ab his paulatim defluerent, inundaretque obiter diuitiarum amor & auaritiæ malum: non solum ob hæc decreuit illorum potentia, uerum etiam quibus antea socijs & amicis in bello fuerant usi, eos inimicos habere cœperunt. Porro quum ita se gererent, tamen post Philippi Macedonis in Chæronea uictoriam, quanquam Græci ceteri omnes illum imperatorem terra pariter ac mari declarassent, ac post hunc Alexandrum filium, euerlis Thebanis, soli Lacedæmonij tamen ciuitatem haberent nullis cinctam muris, essentque non modo perpauci propter assidua bella, sed multo quam antea imbecilliores captu faciles essent facti, quoniam adhuc seruabant admodum exiguas quasdam Lycurgicarum legum scintillas, non se præbuerunt bellis socios, neque cæteris Græcis, neque post Macedonicis regibus, neque in commune cum illis concilium uenerunt, neque tributum pendere coacti sunt: donec per omnia contemptis Lycurgi legibus, à proprijs ciuib. tyrannide oppressi sunt, ita ut nihil iam reliquum esset patriæ institutionis, sed reliquorum similes effecti, & gloria, & libertate quam prius obtinuerant exuti sunt, & in seruitutem traducti: ac nunc quemadmodum ceteri sub Romanorum uiuunt imperio. Graue documentum uniuerfis, imperia uirtute parari: auaritia, luxu, delictisque uel perire, uel uerti in tyrannidem.

APOPTHEGMATA LACÆNARVM

Archileonis Brasidæ mater, post obitum filij quum Amphipolitæ quidam uenissent Spartam, eamque inuiderent, percontata est num honeste, & ut Spartano dignum erat, occubuisset: illis iuuenis uirtutem amplificanti-
bus ac dicentibus, eum in bellicis negocijs Lacedæmoniorum omnium esse præstantissimum, respondit, O hospes, honestus quidem ac strenuus erat filius meus, sed multo illo præstantiores habet Lacedæmon.

Gorgo Cleomenis regis filia, quum Aristagoras Milesius Cleomenem ad bellum pro Ionibus aduersus regem Persarum suscipiendum hortaretur, magnam pecuniarum uim pollicens, quantoque magis ille recusabat, tanto plus adderet promissæ summæ, Pater, inquit, corrumper te hic peregrinulus, nisi ocyus eum adibus extruseris. Vbi nunc sunt qui

35
Ociū liberale

37
Pecunia pesti-
fera res

Degeneratio

2
Pecunia con-
tempta

dicunt, avarum mulierum genus, quum Gorgo pro hortatrice patri fuerit dehortatrix?

3 Eadem quum pater aliquando mandasset, ut cuidam mercedis nomine daret frumentum, & elogium addidisset, docuit enim me uinum reddere suauius. Ergo, inquit, o pater, & uini plus bibetur, & qui bibent delicatesiores deterioresque reddentur. Quis satis praedicet hanc puellam, & sene & uiro seueriorem? Atqui solet hic sexus maxime capi rebus suauibus.

4 Eadem quum uideret Aristagoram a quopiam e famulis calceari, Quid, inquit, pater? *Scire* Hospes iste manus non habet? Existimabat non ferendas uiri delicias qui in eo abutebatur famuli opera, quod ipse suis manibus facere sibi poterat. Et non pudet quosdam quibus uestiendis comendisque uix decem famuli sufficiunt? Opus est famulo qui uentre exone turo soluat ligulas, qui foenum aut lanam porrigat exterfuro, ac minimominus qui abstergat.

5 Quum hospes quispiam molliter & aegre uestem praelongam attraheret, protrulit *Scire* hominem, dicens, Non tu hinc abis, qui nec ea possis quae sunt foeminarum? Mulierum est laciniolis & in humum defluentibus uti uestibus, quin & caudas admodum longas interdum trahunt, nec tamen grauantur onere, aut succingunt.

6 Gyrtias, quum Acrotatis qui illi erat ex filia nepos, e quadam puerorum pugna multis acceptis plagis domum pro exanimi relatus esset, plorantibus ceteris familiaribus ac notis, Non tacebitis, inquit: Declarauit cuius esset sanguinis. Addidit fortes non esse complorandos sed sanandos.

7 Quum illi e Creta nuncius esset allatus de morte Acrotati, Quis ad hostes, inquit, proficisceretur, nonne futurum erat, ut aut ipse moreretur, aut illos occideret? Lucundius autem est audire quod mortuus est, ut & ipso & ciuitate & progenitoribus dignum erat, quod si iners & imbellis per omne auum uiueret. Solent auiae tenerius & impotentius amare nepotes suos quam ipsae matres. Et ubi nunc sunt quae in morte liberorum confugiunt ad laqueum, quum Gyrtias nepotem & seminecem lugeri uetuerit, nec eundem flendum putarit, quod fortiter pugnans interisset?

8 Damatria quum accepisset filium ita se gerere in bello, ut tali matre uideretur indignus, *Fortiter* domum redeuntem interemit. Qua de re hoc fertur epigramma,

Transgressum leges mater Damatria natum,

Ipsa lacæna necat non Lacedæmonium.

Hoc facinus propius accedit ad barbaricam immanitatem, quam ad fortitudinem, utile tamen exemplum est ad exprobandam uulgo matrum nimiam in liberos indulgentiam, quae ob hoc ipsum saepe impotentius amant eos, quod sint nequitia corruptissimi.

9 Altera quaedam Lacæna filium, qui deserto in acie loco fugerat, ut patria indignum *Fortiter* interemit, dicens: Haud meum est hoc germen, in quam hoc extat epigramma,

Germen iners abeas ad tartara, teque perosus

Eurotas ceruis nec det aquam timidus.

Ignauus catulus, mala fors, hinc uade sub orcum,

I, Sparta indignus, quem nec ego peperit.

Alia quaedam quum filium audisset fortiter in acie cecidisse, ait,

Plorentur timidi, mi infletus humabere nate,

Et matre hac uera dignus es & patria.

Hoc ante tributum est Tynnicho, quod tamen Philadelphus separatim commemorat.

10 Alia quaedam ut audierat filium incolumem, sed fugisse ab hostibus, scripsit illi: *Animose* Malus rumor de te sparsus est, aut hunc dilue, aut ne sis. Praestabilius iudicauit mori, quam cum ignominia uiuere.

11 Alia rursus quum filii qui e prelio fugerant, ad ipsam uenirent, Quod, inquit, itis ignaua *Rustice* & fugitiua mancipia? & ostende uentre, Num huc, inquit, denuo subituri unde emersistis? Hoc apophthegma Cynica dignum est.

12 Quaedam filium ad se uenientem conspiciata, percotata est quid ageret patria: is quum *Fortiter* respondisset, periire omnes, laterem coniecit in illum occiditque, dicens: Te igitur nobis misere mali nuncium: Vita putauit indignum, qui cum suis perire non sustinisset.

13 Cuidam qui matri narrasset quam generose frater occubuisset, Proinde an non turpe *Animose* est, inquit, tibi non contigisse illi esse comitem?

Quaedam

Quædam filios quos habebat quinque posteaquâ in bellum emiserat, ante suburbium sta-
bat expectans quis esset belli exitus. Ut accessit quispiam nunciatus filios illius omnes oc-
cubuisse, Non istuc percontabar, inquit, ignauum mancipium, sed quid ageret patria. Is
quum respondisset, à patria stetisse uictoriam, Libenter igitur, inquit, accipio filiorum in-
teritum. Egregia mulier priuatum in liberos affectum publicæ in patriâ pietati posthabuit.

Quædam sepeliebat filium, ad eam quum uilis anicula quædam accessisset, dicens,
Heu fortunam o mulier, illa subiecit, Per geminos, inquit, bonam equidem arbitror. Si
quidem cuius gratia filium peperit, uidelicet ut pro Sparta moreretur, id mihi contigit.
Fortissima mulier aniculæ deplorationem uertit in gratulationem. Huius meminit M. Tul-
lius Tusc. quæst. libro primo.

Quum mulier quædam Ionica de texto quodam suo ut præcioso gloriaretur, Lacæna
ostensis quatuor filiis quos habebat moribus compositissimis, Huiusmodi, inquit, decet
esse honestæ probæque mulieris opera, deque his tollere animos & gloriari. Iones operosis
texturis uacant, quæ uaria picturarum habent argumenta. At Spartana docuit, nullum
opus esse præclarior, quàm si filios honestis moribus instituat. His enim melius ornari pa-
triam, quàm aulaeis aut uestibus Ionicis.

Alia quum accepisset quod filius peregre agens, inhoneste se gereret, scripsit illi, Ma-
lus rumor de te sparsus est, hunc tollito, aut ne esto.

Similiter quum Chij exules uenissent Spartam, multis nominibus inculabant Pæda-
retum. Eos mater Teleutia ad se accersit, ex his ubi cognouisset quæ filio obijcerent, uide-
returque filius in culpa esse, scripsit illi in hunc modum, Mater Pædareto, ut aut melius ui-
ueret, aut illic maneret, desperans se Sparta esse incolumem. Virago mortem minata est
filio, ni mores corrigeret suos.

Altera filio iniuriarum postulato, Aut crimine, inquit, fili, aut uita te ipsum libera. Ma-
ter in filium seuerior quàm iudex, quæ extinctum malebat, quàm cum ignominia uiuum.

Alia filium claudum in aciem proficiscentem deducens, Fili, inquit, singulo quoque gra-
du fac uirtutis memineris. Alijs claudicationis uitium solet formidinem incutere: at hæc
monuit ut ex ipso uitio sumeret animos ad rem fortiter gerendam ita cogitans, nihil est in
fuga præsidij claudum, aut uincendum est, aut moriendum.

Alia quum illi filius redisset ex acie, atque ex uulnere pedibus uehementer doleret: Si uir-
tutis, inquit, memineris o fili, non solum non dolebis, uerum etiam bono futurus es ani-
mo. At uulgus matrum solet filiorum dolorem suis querimonijs & lachrymis exaspera-
re, hæc animauit ad doloris tolerantiam.

Lacedæmonius quidam sic in bello uulneratus, ut ingredi non posset, sed quadrupes
dum more ambularet, quum ob id derisus erubesceret, à matre reprehensus est his uerbis:
Quanto præstabat fili de fortitudine gaudere, quàm de stulto risu pudescere? Simile nar-
rat Cicero de matre Sp. Claudij, uerba mulieris sumens ex apophthegmate, quod paulo
ante præcessit.

Alia clypeum imponens filio sic illum adhortata est, Fili, aut hunc, aut super hunc: La-
conica breuitate sentiens sic rem gerendam in bello, ut aut uictor clypeum referret, aut mor-
tuus in eo domum reportaretur.

Alia rursus filio ad bellum proficiscenti clypeum imponens, Hunc, inquit, tibi pater
semper seruauit, proinde tu fac serues eundem, aut ne sis.

Alia filio dicenti quod breuem haberet gladium, Tu, inquit, adde gradum: significas
nihil obfuturam gladij breuitatem, si propius ad hostem accederet.

Alia quum audisset, quod filius fortiter in prælio se gerens occubisset: Nimirum, in-
quit, meuserat. Non deplorauit mortem filij, sed de uirtute sibi gratulata est. Contra
quum de altero audisset, quod ob timiditatem prælium detractans saluus esset: Nimi-
rum, inquit, non erat meus, sentiens non esse habendos pro liberis qui à parentum insti-
tutione degenerassent.

Alia quum audisset filium in prælio cæsum, Deponite illum, inquit, ut erat in ordine lo-
catus, eiusque locum expleat frater. Tale robur animi quàm in paucis reperias uiris. Non
metuit orbitatem, modo uita patriæ impenderetur.

Alia quum in publica solenni pompa audisset filium in prælio quidem tulisse uictoriam,

sed ex uulnerum multitudine mori, coronam non deposuit, sed glorians cōmītibz dixit, Quanto pulchrius est amicæ, in acie uictorem occumbere, quàm in Olympijs parta uictoria uiuere. Quantum hæc uirago dissensit à cæteris mortalibus, quibus persuasum erat, dijs proximum esse in Olympijs ferre palmam, quum ibi non ageretur certamē uirtutis, sed artis & impēdiorum: tum nihil esse terribilius morte, neq; quicquam esse tantū, quod uitæ iactura sit emendum. Hæc nullam existimauit uictoriam speciosiore, quàm quæ patriæ quæreretur, nec ullam mortem optabiliorem, q̃ quæ cum hac laude contigisset.

29 Quū quidā forori suæ narraret, q̃ fortiter ipsius filius in prælio occubisset, Quātum, inq̃t, illa, de filio cœpi uoluptatis, tantū tuā doleo uicē, q̃ à tã honesta societate defeceris.

30 Quidam Lacænā missō nuncio sollicitauit, nū assentiretur ut ipsi sui faceret copiam. *Pudice* Cui illa, respondit, Quum essem puella, parenti obedire didici, idq; feci, mulier autem facta, uiro. Itaq; si me inuitat ad honesta, uiro meo primum rem aperiat.

31 Virgo quædam paupercula rogantī quam sponso dotem esset allatura, *Pudiciā*, inquit, à maioribus traditam. Generose professā est, eam esse pulchre dotatam, quæ mores incorruptos adferret ad nuptias.

32 Lacæna rogata num ad uirū accessisset, Non, inquit, sed ille ad me: significans sese non libidinis causā commercium habere cū uiro, sed parentibus ac legibus obtemperātem. *Pudice* Turpissimum enim esse fœminæ, si uirum ad coitum sollicitet.

33 Virgo quædam clanculum corrupta fortum extinxit, tam interim patiens dolorum, *Fortiter* ut nullam æderet uocem, adeo ut parturiens & patrem & alios qui aderant falleret. Nam magnitudinem cruciatus turpīdo cum honestate coniuncta superauit. Generosi animi erat quod ignominiam pati non posset: factum ipsum habebat turpitudinem, quam ut effugeret, nixus, in quibus aliæ mulieres solent miseras uoces ædere, silentio perpeffa est.

34 Aliā quum uenderetur, interrogata quid sciret, *Fidelis*, inquit, esse. Existimabat fidem *Generose* in famula quouis opificio esse melius.

35 Aliā similiter captiua, quum interrogaretur, quid sciret, Probe, inquit, regere domum. Et hæc non uulgaris ars est in muliere.

36 Quædam à licitatore interrogata, num esset futura proba si ipsam emeret, Etiam, inquit, si me non emeris.

37 Aliā quum in auctiōne præco rogaret illam quid sciret, Libera, inquit, esse: significans sese captiuam quidem esse, cæterum ad illiberalia iussa non parituram. Itaq; quū emptor imperasset quædam non cōuenientia libera, Plorabis, inquit, qui tibi ipsi talem inuideris possessionem, moxq; sibi necem consciuit.

38 Agelistrata quum Agidem filium exanimem iacentem uideret, exosculata faciem dixit, Nimia tua o fili bonitas, nimia mansuetudo & humanitas te simul & nos perdidit. Moliebatur enim Agis facinus sanè præclarum, sed inuidiosum, nimirum ut degenerantes Lacedæmoniorum mores ad priscam illam seueritatem reuocaret. Interim dum studet offendere neminem, & gratificari omnibus, semetipsum in exitium coniecit.

39 Eadem laqueo guttur inserens, In hoc tantum, inquit, Sparta utilis fui. Doluit generosa fœminæ, quod filio non licuit de patria quemadmodum uoluit bene mereri.

40 Quum Thebani irrupissent in Laconicam, & inter captiuos captiuasq; multos etiam *seruorū tur* abduxissent helotas, iusserunt illos Terpandri, Alcmanis ac Spendonis Laconica carmina canere: illi recusarunt dicentes, id nolle filias heriles. adeo plus apud illos ualuit captiuarum puellarum autoritas, quàm iussa uictoris. Hinc probatū quidam esse uerum quod uulgo diceretur: liberum Sparta maxime liberum esse, contra seruū maxime seruū. Ita Plutarchus in uita Lycurgi.

41 Theanō uestem induens casu brachium nudauit: cuidam autem dicenti, o pulchrum brachium, At non publicum, inquit. Admonens uni pulchrum esse, non cuius, & laudatoris illius intemperantiam notans, qui alieni corporis nimium curiosus spectator esset.

CHILONIS LACONIS APOPTH.

1 Non dubium est quin Chilo Lacedæmonius, qui fertur unus de numero septem Græcia sapientum, in apophthegmatis Laconicam indolem retulerit, quanquam scriptorum *Idē tribuitur* alteri ut opinor, uitio, non habent eandem gratiam quæ illi tribuuntur. Diogenes Laertius hæc *Moderate* illi ascribit. Fratri quærenti quod Ephorus ipse non crearetur, quū ille esset; Ego, inquit, iniuriam

In iuriam ferre noui, tu non: significans neminem esse idoneum magistratui, qui non possit dissimulare multa præter æquum & bonū facta, iuxta illud, ἀρετὴ ἀνομιῶν καὶ δικαιοσύνη ἀδικίας, id est, Princeps æqua & iniqua pariter audias.

Ab Aesopo Interrogatus, quid ageret Iupiter, respondit, Excelsa deprimi, depressa ex tolli: indicans arbitrio numinis res hominum sursum deorsum uolui reuoluiq.

Interrogatus, qua re docti præcellerēt indoctos, Bona, inquit, spe. Doctos autē appellabat, honestis legib. ac morib. institutos, & iuxta rectā institutionē uitā agentes. Hi ceteris rebus pares hoc uno superāt improbos, quod post hāc uitā sperāt recte factorū præmia. Nā Lacones existimabant egregios uiros post obitū in uitā beatā translatos fieri diuos.

Dicere solet, quod Lydius lapis est auro, id aurum esse homini. Lapis enim index affricu prodit quale sit aurum, ipsum autem aurum arguit quale hominis ingenium, iuxta illud, Magistratus uirum arguit.

Iam grandæuus dicebat, se sibi nullius facti consciū esse, cuius poeniteret, uno excepto, quod quū esset ascitus arbiter, ut inter duos amicos finiret controuersia, nec quicquā uellet aduersus leges facere, persuasit alteri amico, ut ad alios deferret arbitriū. Hoc pacto & legem seruauit & amicū. Hic scrupulus nonnihil mouebat senis animum, quod perfectæ uirtutis fuisset, nullo metu à regula legū deflectere, nec illius amicitia magnificare, qui ob sententiā secundum leges non secundum ipsum datā desineret amicus esse. Quid illā sanctius anima, qui per omnem uiram, quæ illi longa contigit, hoc tantum criminis admisit?

Quidam, quorum est A. Gellius, huic tribuunt & illud, Sic ama tanquam osurus, sic oderis tanquam amaturus. Hoc dictio admonuit, nec similitates tam acriter exercendas, ut præcludatur omnis in gratiam reditus: nec amicis adeo fidendum, ut illis committas, quo si fiant inimici possint te perdere.

Docebat, neminem conuicijs laceffendum, ne si dixerimus quæ lubet, audiamus uicissim quæ dolent. Habet enim & maledicendi morbus suam uoluptatem, sed quæ plerumq. male audiendi summo dolore pensatur. Huc alludit M. Tullius, Salustio comminans fore, ut si quam uoluptatem male dicendo cepisset, eam male audiendo perderet.

Dicebat, non committendum ut lingua præcuteret animum: admonēs prius cogitandum quid loquaris, quam lingua prorumpat in uerba. Nescit enim uox missa reuerti. Cogitatio prior potest corrigi posteriore meliore, ut habet prouerbium, uox non item.

Damnum aiebat turpi lucro præferendum. Nam illud semel dolere, hoc semper. Iactu rei facile sarciri potest, fama contaminata uix unquam diluitur. Res amissa exiguo tempore dolet, sceleris conscientia semper cruciat animum. Itaq. lucrum scelere partum, damnum est non lucrum.

Non esse tentanda quæ fieri nō possunt. Quædā honesta sunt ac magnifica, sed magno reip. malo tentantur, si nequeas perficere. Atq. hæc est præcipua pars boni consultoris, dispicere non solum quid per se optimum sit, sed quid pro temporū ratione possit obtineri.

Rogatus quid esset difficile, Arcanum, inquit, reticere. Tanta est linguæ omnium maxime uolubilis incontinentia, quum alioqui nihil uideatur facilius quàm silere.

Idem præcipiebat, linguam quum aliās semper, tum præcipue in conuiuio continendam, quod illic cibus & potus inuitet ad intemperantiam. Porro ubi plus est periculi, sibi maior est adhibenda cautio.

Nulli minandū esse, nō solum quod id mulierū uideatur esse potius q. uirorum, uerum etiā quod minari ei cui uelis nocere, est inimicum admonere ut sibi caueat, tibi q. ipsi lædendi facultatē adimere. Amicis autē minari, parū est humanū. Recte tamē minamur, quoties aliquem hoc remedio correctū esse cupimus, & hac pœna decreuimus esse contenti.

Promptius ad amicorum aduersam fortunā, q. ad res secundas accurrendum. Rebus prosperis aduolāt quilibet, etiā minus amici: q. adsunt reflante fortuna, hi uere sunt amici.

Vxorem humilem modico apparatu ducendam, ne pro coniuge dominam accersas domum. Sat enim dotata uenit puella, quæ pudicitiam & honestos mores secū adfert. Proinde hoc erat unum ex Laconicis institutis, ut uirgines sine dote nuptum irent.

Vetabat de mortuis male loqui, quod ignauum uideretur, eos incessere lingua, qui respondere non possunt, ac turpe esset cum umbris ac laruis luctari. Nam id est quodammodo sepulchrum refodere.

- 17 *Senectus ho-* Docebat honorem à iunioribus habendum senectuti, ut ipsi facti senes ab alijs habeantur in precio. Ea res geminam habebat utilitatem. Siquidem ut senum autoritas ac reuerentia temperabat ætatem lasciuam à peccando, ita senes cauebant, ne quid cõmitterent, quo iuuenibus uel ob ineptiam ludibrio possent esse, uel ob turpitudinem perniciosi: sed inter omnes iuuenes omnesq; senes ea esset reuerentia, quæ inter parentes ac liberos.
- 18 *Insolentia* Admonebat secundis rebus elato non applaudendum nec arridendum. Infelix felicitas est, quæ hominem reddit insolentior, eoq; non plausum meretur, sed lachrymas. Grauiusq; peccant, qui docent insolentiam, quàm qui utuntur. Sæpe populus clamat in auaritiā ac tyrannidem principum, quum ipse doceat illos hæc uitia. Quidam codex Græcus habebat, ἀτυχόντι μὴ ἐπὶ γὰρ, id est, infelicem non esse irridendum, siue infelici non insultandum; id enim extremæ est inhumanitatis.
- 19 *Moderate* Docuit potentia adiungendam mansuetudinem, ut à suis non tam metū extorqueat, quàm impetret reuerentiam. Reuerentia comes est amor, metus odium. Amari autem non solum honestius est, uerum etiam tutius.
- 20 Admonebat, ut suæ quisq; domui bene præset. Primam enim curam debemus familiaribus; nec idoneus uidetur administrandæ reip. qui priuatā recte gubernare nescit. Domus enim nihil aliud est quàm parua ciuitas.
- 21 Vincendam iram, quod is affectus sit cæteris potentior, quam superare fortius est, q̃ hostem armatum dericere, nec minus exitij mortalibus sit ab ira, quàm ab hoste.
- 22 *Diuinatio* Diuinationem non esse detestandam, quod hanc deorum munus esse crederet, quæ ratione percipi posset ab homine insigni uirtute prædito. Nam ipse prædixisse fertur, futurum ut ex insula Cythera summum malum oriretur Lacedæmonijs, cuius situm naturamq; cum didicisset, Vtinam, inquit, hæc aut nunquam fuisset, aut simul ut nata fuit, subuersa fuisset. Nam Demaratus Lacedæmone profugus Xerxi suasit, ut in ea insula classē haberet: ac planè Græciam subegisset Xerxes, si Demarati consilium fuisset sequutus. Post Nicias ea potitus statuit illic præsidium Atheniensem, & Lacedæmonios multis cladibus afflixit.
- 23 *Mores in pu-* Fertur & hoc illius nomine, in uia properandū. Ex incessu colligitur animus, præceps arguit præcipitem, nimium lentus ignauum. Decet autem in publico compositis esse moribus. Fortasse deterruit à præcipiti consilio.
- 24 Huic simillimum est, inter loquendum non esse mouendam manum. Id enim esse uæcordium. Vnde & in Hebræorum prouerbijs est, Stultum digito loqui.
- 25 *Legum auto-* Monuit obtemperandum legibus. Hoc ad principes præcipue pertinet, qui se credunt non teneri legibus. Nec aliunde magis florent respub. quàm si legum uigeat autoritas. Nec ibi tyrannis oriri potest, ubi ex arbitrio præscarum legum geruntur omnia.
- 26 *Ocium* Dicebat, adamandam esse quietem, quoties datur honestū ociū, iuxta illud, ἡσυχία καὶ λῶν. Nihil enim uel tutius, uel iucundius. Nullum autem negociū periculosius q̃ bellum.
- 27 *Cautio sui* Quin & illud huic ascribitur, *Caue tibi ipsi.* Fortasse legendū, caue te ipsum, siue à te ipso, siue obserua te ipsum. Nam Græce est, φυλάττω ἐαυτὸν, ut admoneat sibi quenq; debere suspectum esse. Omnes sibi cauent ab alijs, at frequenter nemo magis hostis est homini, quàm homo sibi, dum libidinem, dum iram, dum ambitionē aliasq; cupiditates adhibet in consilium. Demiror autem quem autorem sequutus Ausonius hæc illi ascribat.
- 28 *Amari sine contemptu* Ita moderandum uitam, ut nec inferioribus sis terrori, nec superioribus despectui. Metui à subditis, tyrannicum est: negligentia uero est, sic agere, ut à maioribus cõtemnaris. Hoc & ad ætatem referri potest. Sic temperandi mores, ut à iunioribus ameris potius q̃ timearis, à maioribus non cõtemnaris. Immodica seueritas parit terrorem: somnolentia, uinolentia, incogitantia similiaq; uitia gignunt contemptum. Potest & ad fortunam accommodari, quæ si sit uehementer ampla, parat qui metuant citius, quàm qui ament aut reuerentur: sin humilior, patet contemptui. Mediocritas igitur hic quoq; est optima. Ausonii carmen sic habet,
- Nolo minor me timeat, despiciatq; maior.
- 29 *Mors quater nus cõtēnēda* Præterea sic esse cõtemnendam mortem, ut nihilo secius curā habeas incolumitatis. Non enim est fortitudinis, sed amētia, semet temere in uitæ discrimen conijcere: sed quoties aut inuitabilis necessitas urget, aut grauis honestaq; causa suadet, mortē cõtemnere fortis

fortis animi est. In morbo non est metuenda mors; sed interim adhibenda curatio mediocris. In bello sumendus est animus ad mortem paratus, sed interim fortiter pugnandum pro uictoria. Ausonii carmen sic legendum arbitror,

Vive memor mortis, uti sis memor & salutis.

Potest autem & hic accipi sensus, Hac tenus memineris te moriturum, ut abstineas à uitijis curisque superuacaneis: sed interim perinde quasi diu uicturus sis, ea cures quæ ad honestam beatamque uitam pertinent. Multos mortis consideratio deterret ab honestis actionibus, contra mortis obliuio multos inuitat ad licentius peccandum. Potest & sic intelligi, Ne sic metas moriemur, ut uiuas anxius ac tristis, sed uitæ spes mortis horrorem temperet. Hunc sensum indicat carmen quod sequitur.

Tristitia cuncta exuperans aut animo, aut amico.

Hæc uita præterquam quod multis miserijis exposita est, nihil habet tristius, quàm quod *Amicus contra* mortem habet certissimam, diem mortis incertissimum. Sed omnia superanda sunt, aut *solator* animi fortitudine, aut amicorum alloquijs. Nullum enim in dolore remedium præsentius quàm curas æstusque animi in amicorum sinum effundere, quorum & consolatio, & communis dolor maximam mali partem tollit.

Beneficij dati obliuisci decet, accepti meminisse. Vulgus hominum contra facit. Si *30* quid cui benefecerunt, & sine fine prædicant, & sine modo exaggerant: si quid in ipsos *Gratitudo* collocatum fuerit officij, mox aut obliuiscuntur, aut dissimulant, aut eleuant. Carmen Ausonii sic habet,

Tu bene si quid facias, non meminisse fas est.

Eidem hanc tribuit sententiam, optabilem esse senectutem iuuenilem, molestam esse *31* iuuentutem senilem. Maxima malorum pars ob, quæ male audit senectus, à uitijis hominum *Senectus iuue* proficiscitur: habet autem ex sese nonnulla commoda, plurimarum rerum usum ac memoriam, consulendi facultatem, reuerentiam & auctoritatem: hæc si adsint commoda, absintque incommoda, ea senectus optabilior est multorum iuuentute, uitijis & inertia marcete, Vi *nilis* deas autem in nonnullis iuuenibus senilem imbecillitatem, senilem somnolentiam, senilem ignauiam, senilem morositatem: horum iuuentus peior est senectute. Nam quum senectia careant, senio tamen abundant, Ausoniani uersus sic habent,

Grata senectus homini, quæ parilis iuuentæ.

Illa iuuentus grauior, quæ similis senectæ.

Plinius & illud oraculi uice celebratum ascribit Chiloni, *ἡγῶνα, ἀπαρὰ δ' ἄρ' ἔσθ' ὄντα*, sponde, *32* sed noxa præsto est.

A. Gellius Noct. Atticarum lib. 1. cap. 3. adscribit illi quod dicat, idque autore Plutarcho *33* in lib. De anima. quendam prædicantem, sibi nullum esse inimicum, rogauit, an ullum etiam haberet amicum: sentiens amicitias & inimicitias inuicem sese consequi: nec fieri posse, quin qui multos habet amicos, complures habeat & inimicos. Sit hic huius conuiuij secundus missus, si uidetur, cui subiiciemus philosophos, non omnes, ne nullus sit finis, sed aliquot eximios, ut uarietas excludat lectionis tædium. Quod si quem huius patinæ maior audivitas tenet, huic Diogenes Laertius facile stomachum explebit, si modo non habeat nimis fastidiosum.

LIBER TERTIVS

SOCRATICA

ALACONICAM indolem mihi proxime uidetur accedere Socrates; non tantum integritate morum, decretis ac dictorum sale, uerum etiam tolerantia, ut dicas patria quidem Atheniensem, ingenio uero Spartanum, nisi quod Laconicam breuiloquentiam non affectauit, magis studens uirtutem persuadere quàm præcipere. Ad id potissimum utebatur similibus & inductionibus, quas Græci uocant *ἐγκύβητες*, cui generi non conuenit illa Laconica breuitas. Ut autem hac parte uincitur à Lacedæmonijs, ita sanctitate dictorum superat illos, quorum aliquot recensere non ab re fuerit.

Dicebat, deos omnium optimos ac felicissimos, ad horum similitudinem quo quisque *1* propius

- propius accederet, hoc & melliorē esse & beatiorē. Si corrigas unus uocis numerum, nihil dici potest Christianius.
- Vota qualia** 2 A dijs nihil petendum, nisi bona simpliciter, quum uulgi petat bene dotatā uxorem, opes, honores, regnum, longam uitam, quasi prescribentes hominī, quid oporteat facere. At deus optime nouit, quid nobis bonum sit, quid non.
- Sacrificia minimi sumptus** 3 Sacrificia uolebat q̄ minimis impendijs constare, quod dii ut non egent rebus hominum, ita magis spectant affectus immolantium, q̄ diuitias. Alioqui quum improbissimi quiq; maxime abundant diuitijs, actum esset de rebus humanis, si malorum potius quam bonorum uictimis delectarentur. Eoq; uersum hunc magnopere probare consuevit, *καὶ δὲ δούλῳ μὴ δ' ἐπὶ δὲ ἐν ἁδανάβῳ δῖον.*
- Hoc dictum & ad nos Christianos pertinet, qui immodicis impendijs ornamus templa, peragimus sacra & parentalia, gratius facturi deo, si quod ultra frugalem mundiciem superest, fratribus egenis erogaremus. Eandem frugalitatem adhibendam docuit in excipiendo hospitibus, eodem utens uersiculo, *καὶ δὲ δούλῳ μὴ δ' ἐπὶ δὲ.*
- Argute** 4 Quum admoneretur ab amico, quod excepturus hospites admodum tenuem fecisset apparatus, Si boni sunt, inquit, satis erit: sin minus, plus satis.
- Frugalitas** 5 Docuit abstinendū a cibis, qui nō esurientē incitarēt ad edendū: & a potu, qui nō sitientē inuitaret ad bibendū. His em̄ reb. nō est utēdū, nisi quatenus corporis necessitas exigit.
- Frugalitas** 6 Dicebat optimū condimentū esse famē, q̄ & optime edulcaret oīa, & nullius esset impēdij. Vnde ipse semp̄ iucūde edebat ac bibebat, q̄a neutrū faciebat nisi esuriēs ac sitiens.
- Affectus cobi** 7 Quin & ad famem ac sitim tolerandam exercuerat sese: post sudorem enim ē palæstra collectum, quum alij potum uehementer appetunt, nunquam bibebat de primo cratere: **biti** rogatus quamobrem id faceret, ne cōsuescam, inquit, obsequi affectibus. Interdum enim licet sitias, noxium est bibere: hic quum ratio suadet abstinentiam, affectus hortatur ut bibas, magis obtemperandum est rationi.
- Voluptas ex uirtute** 8 Dicebat eos qui se ad cōtinentiam ac frugalitatem exercuissent, & longe plus habere uoluptatis, ac minus dolorū, quam qui summa cura undiq; pararent oblectamēta, quod uoluptates intemperantium præter animi sibi male conscij cruciatum, præter infamiam ac paupertatem, frequenter ipsi etiam corpori plus adferant molestiæ quam delectationis. Contrā quæ sunt optima, eadem fiunt iucundissima si quis assuerit.
- Seruire uoluptatibus** 9 Aiebat esse turpe, si quis sua sponte seruiens uoluptatibus, talem se faceret, quales nemō domi suæ uellet habere seruos. Talibus autem nullam salutis spem reliquam esse, nisi pro eis deos comprecarentur alij, ut bonos dominos nancisci possent, quādo prorsus decretum erat seruire. Existimabat autem nullos scēdiorē miserioremq; seruire seruitutem, quam qui & animo & corpore seruirent uoluptatibus.
- Prodesse pluribus** 10 Interrogatus quam ob rem ipse non administraret rempub. quum administrandi ratio nem optime sciret, respondit, Eum utiliore esse ciuitati, qui multos efficeret idoneos gubernandæ reipub. quam qui ipse recte gubernaret. Idem mihi respondit Nicolaus Leonicensis Ferrariæ, demiranti quur artem medicandi, quam profitebatur, ipse nō exerceret, Plus, inquit, ago, docens omnes medicos. Nec dissimile mihi respōdit unicus studiorum meorum Mœcenas Guilhelms archiepiscopus Cantuariensis sacerdotium improbe recusanti, dicentiq; Quā fronte fruar illorum pecunijs, quibus ut linguæ ignarus nec concionari possum, nec monendo, nec consolando adesse, nec ullum boni pastoris officium præstare: Quasi, inquit, non plus efficias, qui libris doces pastores omnes, quam si unī rusticanae plebeculae inseruias. Fassus sum, amice dictum, mihi tamen non persuasit.
- Fama quomodo paranda** 11 Rogatus quo pacto quis posset honestā assequi famam, Si talis, inquit, esse studeas, quæ illis haberi uelis. Veluti si quis bonus tibicen haberi cupiat, ea præstet oportet, quæ a probatis tibicinib. fieri uiderit. Quemadmodū qui medendi est imperitus, non ideo medicus est, quod pro medico ascitus est, & uulgo medicus appellatur: ita non statim princeps est aut magistratus, qui populi suffragijs declaratus sit, nisi sciāt artem gubernandę ciuitatis.
- Ars gubernandi** 12 Dicebat, uehementer absurdum esse, quum artes sedentarias nemo profiteatur absq; dedecore, qui eas non didicerat, neq; quisquam scrinium faciundum locet ei, qui rudis sit leui opificij: ad publicos magistratus admitti, qui nunquam dederunt operam disciplinis, sine quibus nemo potest recte magistratum gerere: quumq; nemo nō detestatur sit eum

eum qui clauo affideret ignarus artis nauticæ, multo magis detestandos, qui remp. capessent ignari politicæ philosophiæ. Neq; eum putabat appellandum impostorem, qui a persuaso quopiam pecuniam aut uasculum acciperet, quod non posset reddere: sed illos magis impostores habendos dicebat, qui dolo persuaderent se idoneos gubernandæ rei publicæ quum sint homines nihili. Hoc dictum multo magis ad principes, magistratus & episcopos Christianos pertinet, quàm ad ethnîcos.

Dicere solitus est, nullam esse possessionem preciosiorem uero bonoq; amico, nec aliunde plus fructus aut uoluptatis capi. Itaq; præpostere facere multos, qui pecuniæ dispendium grauius ferunt, quàm amici iacturam: quicq; se beneficiū perdidiſſe clamant gratias collocatum, quum eo sibi conciliarint amicum quouis lucro potio-¹³ *Amicus synce*
^{rus}

Ut illis committimus statuas faciendas, a quibus uidemus aliquot statuas eleganter factas: ita non sunt admittendi in amicitiam, nisi quos cognouerimus erga alios præstitisse¹⁴ *E factis iudicium*
^{cium}

Quendam acrius castigantem seruum percontabatur, quam obrem ita sæuiret: quoniam, inquit, quum sit obsoniorum uoracissimus, tamen ignauissimus est: quumq; sit au-¹⁵ *Punire in alijs quod ipse*
^{committimus}

Cuidam cupienti quidem ire ad Olympia, sed itineris labore deterrito, Quum, inquit, domi sæpenumero totum prope diem ambules, ante prandium, rursus ante coenam: si domesticas ambulationes proferas ad quinque sexue dies, facile peruenies Olympiā. Docuit uir ingeniosus, id quod terret in adeundis laboribus, imaginationē esse potius quàm ipsum laborem. Si quid honestæ rei gratia periculi, dispendij, aut laboris suscipiendum est, excusamus, detrectamus, horremus, quum frequenter ultro in rebus nihili, non enim dicam turpibus, plus impendamus. Ita quidam inuitati ad studia literarum, excusant ualitudinem, infomniam, impendia librorum, quum interim totam noctem ludant aleam, potatione contrahant febrim, podagram, hydropem, & lippitudinem, scortatione paraly-¹⁶ *Spontanei labores*
^{sim}, aut scabiem nouam, quam Gallicam appellant.

Quendā conquerentē se defatigatum longo itinere rogauit, num puer ipsum potuerit consequi. Ait. Rogauit, uacuum ne an aliquid ferens oneris. Portauit, inquit, non nihil sarcinarum. Quid, inquit, queritur ne ille se defessum? Quum negaret, An non pudet, inquit, te molliciei, qui uacuum ambulans defessus fueris, quum ille gestans sarcinam non queratur se fatigatum? Ostendebat Socrates, seruum in hoc feliciorem domino, quod ad labores exercitior minus sentiret molestiæ.¹⁷ *Seruus domini*
^{no melior}

Admonere solet, quod apud alios diceretur edere aut conuiuari, apud Athenienses dici βρωμα, qua uoce dicebat nos admoneri, eo temperamento sumendū cibum, ut nec corpus, nec animus oneretur: huc opinor alludens, quod βρωμα sonet uehi, unde βρωμα uehiculum, quanquam βρωμα dicatur & cibus, eoq; additum βρωμα, ne sarcina iusto grauior imponeretur corpori.

Dicebat, optime natis ingenuisq; potissimum adhibendam rectam institutionē. Idem enim in his usu uenire quod in equis, in quibus qui feroces sunt ac generosæ indolis, si statim a primis annis recte instituantur, egregij & ad omnem usum accommodi euadunt: sin minus, efferati, intractabiles, & ad nihil utiles. Eoq; fit, ut feliciss. quæq; ingenia corrumpantur inscitia instituentium, qui mox equos uertunt in asinos, quod erectis ac liberis animis imperare nesciant.

Dicitabat, illū impudēter facere, qui quū boues efficeret pauciores, postularet tamen haberi bonus bubulcus: sed multo absurdus esse, si quis haberi uelit bonus reip. gubernator, quū ciuiū numerū imminuat. Hoc dictū torfit in Critiā & Chariclē, qui multos ciuiū trucidarant. Nec illos id latuit: Critias enim illi minatus est, ni sileret, fore ut ipse quoq; faceret boues pauciores: et qd minatus est uerbo, re præstitit. Nā huius opa Socrates perijt.

E priscis autoribus selegerat uersiculos aliquot, quos prouerbiorum uice frequenter usurpabat, quorum est ille Hesiodius,

Εργον ὁδὸν ὀνείδω, ἀεργὸν δὲ ὀνείδω. Id est,

Non probrum est operari, aut est cessatio probrum.

Ociū turpe
Quo

Quo dehortabatur iuuenes non solum ab ocio, uerum etiam ab actionibus infruggeris? Siquidem eos appellabat ociosos, qui alea, comotationib. & scortis aetatem absumeret.

22 Item i. lud Homeri, ut indicat Gellius ac Laertius,

Curiositas

ὁπότε οἱ μεγάροις κακῶν ἀγαθῶν τίττονται

Id est,

Aedibus in nostris quæ praua aut recta gerantur.

Eo non solum reuocauit auditorem à curiositate rerum alienarum, uerum etiam à disciplinis non necessarijs: uelut ab exacta cognitione astrologiæ, aut geometriæ, aut causarum naturalium, aut rerum ultramundandarum, ad cognitionem ethices, cuius scientia præstat, ut nobis ipsi noti simus, utq; rem domesticam aut publicam utiliter administremus.

23 Eodem spectat & illud, quod illi adscribitur, & in primis celebratur, Quæ supra nos, Curiositas nihil ad nos. Sic enim respondere solet admirantibus, quòd de moribus semper, de astris, deq; meteorologis nunquam disputaret.

24 Quum in uia quidam illi per lasciuiam calcem impigisset, admirantibus quòd id pate Patienter retur, Quid facerem, inquit: Illis hortantibus ut uocaret hominem in ius, Ridiculum, inquit, si quis asinus me calce percussisset, diceretis mihi, uoca illū in ius: Nihil putabat interesse inter asinum, & hominem brutum, nullaq; uirtute præditum: ac uehemēter absurdum uideri, non pati ab homine, quod ab animante bruto passurus sis.

25 Quidam ab eo salutatus non resalutauit, nec id moleste tulit Socrates: amicis autem ad Moderate mirantibus, & ob hominis inciuilitatem indignantibus dixit, Si quis nos præteriret, peius affectus corpore quàm nos sumus, nequaquam illi succensereimus: quur igitur illi succenseam, qui peius affectus est animo, quàm nos sumus?

26 Euripides obtulit Socrati librum ab Heraclito conscriptum, eo lecto rogauit quid illi Salse uideretur, Per Iouem, inquit, quæ intellexi mihi præclara uidentur, qualia puto & ea quæ non intellexi, sed opus est Delio quopiā natatore. Notauit perquàm false affectatam eius scriptoris obscuritatem, unde & ἐλεῖον cognomen inditum est. De Delio natatore diximus in Chiliadibus.

27 Quum Alcibiades illi spaciosam aream offerret dono, in qua sibi domum ædificaret, Quid, inquit, si mihi calceis opus esset, num coriū dares unde mihi calceos cōficerem? Et si dares, an nō ipse ridiculus essem si acciperē? Hac similitudine munus inutile recusauit.

28 Per forum obambulans, quum aspiceret mercium copiam, quæ illic uendebantur, ita Frugalitas secum loqui consueuit, Quàm multis rebus ego non egeo, ast alij cruciantur animo ita cogitantes, quàm multa mihi defunt. Socrates sibi gratulabatur, quòd iuxta naturam uiuēs, ac paucis assuetus, aurum, purpurā, gemmas, ebur, aulæa, reliquasq; diuitum delitias, nec cuperet, nec egeret, quas dicere solet magis necessarias agēdis tragœdijs q̄ ad usum uitæ. In hanc sententiam usurpabat uersus Iambicos poetæ nescio cuius.

τάδ' ἀργυρέματα δὲν, ἢ τε πορφύρεα

Εἰς αὐτὰ τραγῳδίας γράσιμ', ὅκ' εἰς τὸν βίον.

Id est,

Argentea isthæc uasa simul ac purpura

Tragœdiarum accommoda histrionibus

Sunt ad beatam conferunt uitam nihil.

29 Dicere solitus est, eum esse dījs simillimum, qui q̄ paucissimis egeret, quum dīj omnino nullius egeant rei. At uulgus diuites dījs proximos existimat, quorum delitijs nihil fatis est. De his enim dictum est in comœdia Terentiana, Quàm uos facillime agitis. Hoc autem Homerus dījs tribuit, quos appellat εἰσὶν ἀγῶντας, id est, facillime uiuentes. Facillime autem uiuit, qui paucissimis contentus est.

30 Dicebat, qui suauiter ederet panem, huic non esse opus obsonio: & qui suauiter biberet quemlibet potum, hunc non desiderare poculum præter id quod adest. Fames enim Frugalitas & sitis optime condit omnia.

31 Dicebat, cuius esse promptum, si quid rerum insignium haberet proloqui, quum difficillimum esset nominare quos possideret amicos, quum hac possessione nulla sit charior: Amicus syn/ Hoc dicto taxabat præposterum uulgi de rebus iudicium, qui hoc negligentissime haberet, quod omnium plurimi faciendum erat. Ditiore sibi uideretur cui pecuniæ non nihil obtriguit, & damnum deplorat cui perijt: at qui sibi parauit bonum amicum, non uidetur sibi factus beator, nec iacturam deflet qui perdidit.

Euclidi

Euclid contentiosarum argutationum admodum studioſo, Sophiſtis, inquit, ô Euclid uti poteris, hominibus non poteris. Indicans, Sophiſticen inutilem ad publicas functiones, quas qui affectat, eum non oportet gryphis & inanibus argutijs ludere, ſed hominum moribus ſemet accommodare.

Scientiam dicebat unicum eſſe bonum: contra, unicum malum ignorantiam, quod quicumque committunt rem iniuſtam, hoc peccant, quod ignorant quid cuique ſit tribuendum: & qui fortes ſunt, non alia re fortes ſunt, niſi quod ſciunt ea expetenda, quæ uulguſ exiſtimat horreda: & qui intemperantes ſunt, hoc errant, quod ea putant ſuauiſſima aut decora, quæ minime ſunt. Summum igitur bonum eſſe dicebat, ſcientiam rerum expetendarum ac refugiendarum.

Cuidam dicenti, Antiſthenem philoſophum matre Threicia prognatum eſſe, uelut hoc probum impingenti uiro quod hybrida eſſet, patre quidem Athenienſi, ſed matre barbarâ, Quid, inquit, an tu putas uirum adeo præclarum ex utroque parente Athenienſi naſci potuiſſet? Notans corruptiſſimos Athenienſium mores, ut citius è Thrace Scythæ natione ſci poſſet uir probus, quam ex Athenienſi: & hoc quod habebat probitatis Antiſthenes, matri tribuendum putauit.

Dicebat, ocium poſſeſſionum omnium optimam, Ocium autem ſenſit non ignauiam, ſed à tumultuoſis negocijs, & à cupiditatibus animi tranquillitatem uitiantibus eſſe quietum.

Illud omnium maxime celebratur quod dicebat, ſe nihil ſcire, niſi hoc unum, quod niſi nihil ſciat, inquirebat enim de ſingulis, tanquam ambigens, non quod re uera nihil habet certo cognitum: ſed hac ironia & ſuam declarabat modeſtiam, & aliorum redarguebat arrogantiam, qui ſe profitebantur nihil neſcire, quum re uera nihil ſciunt. Sophiſtæ quidam publice profitebantur, ſe ſe ex tempore reſponſuros ad omnem propositam materiam, horum arrogantem inſcitiam ſæpenumero confutabat Socrates. Atque ob hoc ipſum, ut ipſe quidem interpretatur, ab Apolline iudicatus eſt ſapiens, quod quamuis omnium rerum ignorantiam cum cæteris haberet communem, eo nomine tamen illos ſuperaret, quod ſuam inſcitiam agnoſceret, quum illi hoc quoque neſcirent, ſe nihil ſcire.

Laertius & hoc illi tribuit, Cœpiſſe, dimidium facti. Dicebat enim dimidium operis per actum ei, qui iam eſſet aggreſſus. Sunt enim qui contando ac deliberando uitam omnem abſumant. Eſt autem hemiſtichium Heſiodium, *Ἀεὶ μὲν οὐρανὸν πάντες*.

Qui res præcoces magno emerent, eos aiebat deſperare, quod ad tempus maturitatis eſſent peruenturi. Alioqui ſtultum eſt, & pluris & deterius emere, quum paulo poſt liceat & minoris & meliores. Ita nuſquam non reuocabat hominum cupiditates rationis expertes ad ſobrium iudicium.

Quodam tempore quum Euripides ita de uirtute diſſereret, ut diceret,

Καὶ τοῦ αἵματος ταῦτα τὰ ἀφαιρέσια. Id eſt

Hæc miſſa temere eſt optimum relinquere.

Quaſi uirtus inueniri uix poſſet: ſurrexit Socrates dicens, Rîdiculum eſſe, quum mancipium ſi non protinus inueniatur, operæ precium exiſtimemus inueſtigare: uirtutem nulla inueſtigatione dignam iudicare, ſi non protinus contingat homini.

Rogatus ab adoleſcente quodam, utrum melius cenſeret, uxorem ducere, an non ducere. Vtrum eunque inquit, feceris, poenitebit: iudicans & cœlibatum & coniugium habere ſuas moleſtias, ad quas perferendas eſſet præparandus animus. Cœlibatum comitatur ſolitudo, orbitas, generis interitus, hæres alienus: matrimonium perpetua ſollicitudo, iuges querelæ, dotis exprobratio, affinum graue ſupercilium, garrula ſocrus lingua, ſubſeſſor alieni matrimonij, incertus liberorum euentus, aliaque innumera incommoda. Proinde non hic eſt electio, qualis eſt inter bonum & malum, ſed qualis inter leuiora & grauiora incommoda.

Quendam ex amicis conquerentem, quod Athenis omnia magno uenirent, uinum enim Chium minâ, purpuram tribus minis conſtare, mellis heminâ quinque drachmis: manu illius prehenſa duxit in penſam fatinariam, obolo, inquit, ſemiſextarius uenit, uilis igitur annona eſt. Hinc ad oleariam deducens, duobus, inquit, æreis ſextarius. Non magno igitur in urbe ueneunt omnia: Qui paucis ac neceſſarijs contentus eſt, ſibi facit uilem annonam.

Archelaus rex Socratem ad ſe uocarat, multa pollicens, Socrates reſpondit, ſe nolle ad eum uenire à quo acciperet beneficia, quum illi reddere paria non poſſet; Hoc dictum im-

probat Seneca, quod philosophus persuadens auri argentiq; contemptum, plus dat q̄ si det aurum & argentum.

43 *Vltronea be-* Quodā tempore reuersus ē foro, inter amicos dixit, Emissem pallium, si nummos ha-
neſicientia buissem. Nihil postulauit, tantum uerecunde admonuit egestatis. Mox inter amicos an-
bitus erat, à quo Socrates acciperet. Et tamen post eam uocē quisquis properauit, ut ait
Seneca, sero dedit.

44 *Peregrinatio* Cuidam querēti, quod peregrinationes sibi nihil profuissent, Non immerito, inquit, tibi
inutilis istud euenit. Tecum enim peregrinabar. Multi putāt, longinquis peregrinationibus
colligi prudentiam, quum Horatius clamet,

Coelum non animum mutat, qui trans mare currit;

Congressus sapientium confert prudentiam, non montes aut maria.

45 *Patienter* Colapho percussus à quodam in uia, nihil aliud respondit, quàm quod homines nesci-
rent, quando prodire deberent cum galea. Simile quiddam Laertius ascribit Diogeni.

46 *Lepide* Aiebat se mirari, quod quum statuarum artifices id summo studio conuiterentur, ut la-
pis quàm simillimus homini redderetur, non pariter hoc curarent, ne ipsi lapidibus simi-
les & uiderentur & essent. Sunt autem qui putent Socratem priusquam, ad ocium philo-
sophiæ sese conferret, statuarum opificem fuisse.

47 *Cultus animi* Adhortabatur iuuenes, ut se subinde ad speculum contuerentur, quo si essent egregia
corporis forma, cauere ne quid ea indignum committerēt: sin minus, quod corpori de-
esset, id ingenij cultu morumq; honestate pensarent. A deo uir ille undecumq; rapiebat oc-
casionem ad uirtutis studium adhortandi.

48 *Frugalitas* Aduocarat diuites aliquot ad cenā: ob id sollicita Xanthippe, quod apparatus esset
perquàm exiguus, Bono animo es, inquit. Nam si frugi temperantesq; sunt, boni confu-
lent: sin minus, nulla nobis horum cura debet esse. Hoc dilemma nobis merito excuteret
operosam & sumptuosam ambitionem in excipiendis conuiuiis.

49 *Luxus* Dicebat, multos in hoc uiuere ut ederēt biberētq;, se cōtrā ob id edere ac bibere ut ui-
ueret, quod his rebus nō ad uoluptatē, sed ad naturæ necessitatē uteretur. Hanc sententiā
reulit Satyricus, Non uiuas ut edas, sed edas ut uiuere possis.

50 *Pecunia qua-* Eos qui multitudinē imperitæ fidem habebant, aiebat perinde facere, ac si quis tetra-
lis drachmum unum contemnens reiiceret, & aceruum ē similibus congestum probaret re-
ciperetq;. Cui non fideres soli, ei nihilo magis fidendum est in turba similiū. Nec enim
refert quàm multi sint, sed q̄ graues. Nummus adulterinus etiam in quamuis magno a-
ceruo adulterinus est. Hoc aduersus turbam testium, & indocti uulgi iudicia.

51 *Comiter* Quum Aeschines ambiret esse de numero discipulorū Socratis, excusaretq; uerecun-
de paupertatem suam, ac moleste ferret, quod quum ceteri Socratis amici diuites multa
largirentur, sibi nihil esset quod daret præter seipsum, An non intelligis, inquit, quàm ma-
gnū munus mihi dederis, nisi forte te ipsum paruo æstimas? Itaque mihi curæ erit, ut te
tibi reddam meliorem quàm accepi. Alij Sophistæ quum meras nugas docerent, nullum
admittebant discipulum nisi magna mercede, Socrates nihilominus libenter recepit ino-
pem quàm opulentos.

52 *Mors inuita* Quum quidam illi diceret, Athenienses te morti adiudicarunt, Et illos, inquit, natura.
bilis Sentiens, non esse magnum malum, si quis adigatur ad mortem, paulo post moriturus,
etiam si nemo interficiat. Quanquam hoc dictum quidam ad Anaxagoram referunt.

53 *Mors non de* Vxori muliebriter comploranti dicētiq;, Mi uir, innocēs morieris, Quid, inquit, uxor,
flenda num me nocentem mori malle? Mors bonorū ob hoc ipsum minus deslenda est, quod
præter meritum occiduntur: bis uero deplorandi sunt, qui ob malefacta dant pœnas: sed
longe miserius est, meruisse pœnas quàm dedisse.

54 *Funeris cura* Eo die quo Socrates bibiturus erat uenenū, Apollodorus ei palliū multi precij ad sola-
tium obtulit, ut eo inducus moreretur. At ille recusans donum, Quid, inquit, hoc meum
palliū quod uiuenti conuenit, mortuo non cōueniet: Damnans quorundā ambitionem,
hoc miro studio prouidentium, ut q̄ honorificentissime efferantur ac sepeliantur.

55 *Moderate* Nuntianti quod quidam de ipso male loqueretur, Nimirum, inquit, non didicit bene
loqui: linguæ morbi non malitiæ tribuens, sed inscitia: nec ad se iudicauit pertinere, quid
de se dicerent, qui morbo animi, non iudicio loquuntur.

Quum

Quum Antisthenes Cynicus pallium haberet pertusum, idq; obuertens fissuram omnibus daret inspiciendam, Per fissuram, inquit Socrates, pallij tui uideo tuam inanitatem: eleganter notans, turpiorem esse ambitionē uilitate cultus, quā ex amictu splendido. Atq; utinam inter Christianos non sint multi Antisthenes, qui sub ueste fusca, uili sordidaq; plus calet gloria, quā alij diuites habeant in holosericis ac byssinis.

Cuidam admiranti, quod nihil in eum commoueretur, à quo conuicijs incessebatur. Mihi, inquit, non maledicit, quandoquidem ea quæ dicit, mihi non adsunt, nec in me hærent. Atqui ob hanc causam hominum uulgius magis commouetur, si quid dicitur in immerentem. Boni quum male audiunt, sibi gratulantur quod puri sint ab his malis quæ ipsis impinguntur, nec in se dici interpretantur: nihilo magis quā si quis oculorum errore Platonem appellet Socratē, & in Socratem congerat maledicta, is nō maledicit Platoni, sed ei quem existimat esse Platonem.

Vetus comœdia solet nominatim in ciues dictoria iacere. Horum libertatem quū plerique metuerēt, Socrates dicebat expedire, ut quis semet illic sciens ac uolens obijceret. Nā si quid, inquit, dixerint in nos merito reprehendendum, admoniti corrigemus, & profuerint: sin falsum conuiuium in nos iaculabuntur, nihil ad nos.

Socrates quum Xanthippen diu rixantem tulisset in ædibus, ac tandem fessus confisset ante fores, illa magis iritata quiete uiri, de fenestra perfudit eum lotio. Rideñtibus qui præteribant, & ipse Socrates arridebat, dicens: Facile diuinabam, post tantum tonitru sequuturam pluuiam.

Alcibiadi demiranti, quod Xanthippen supra modum rixosam domi perpeteretur, Ego, inquit, iam pridem his sic assueui, ut non magis offendar, quā si rotæ quæ aquam educit e puteo stridorem audiam. Nam is stridor molestissimus est insuetis, eundem qui quotidie audit, adeo moleste non fert, ut se audire nesciat.

Eidem simile quiddam dicenti, At tu, inquit Socrates, nonne domi tuæ toleras gallinarum glorientium strepitum? Tolerō, inquit Alcibiades, sed gallinæ mihi pariūt oua pullosq;. Et mihi, ait Socrates, mea Xanthippe parit liberos.

Sunt qui putent Socratem simul aluisse domi duas uxores, Myrthō & Xanthippen. Proinde demiranti cuidam, in quem tandem usum aleret duas mulieres, præsertim rixosas, nec eas domo exigeret: Hæ, inquit, me domi docent tolerantiam, qua mihi in publico utendum est: harum moribus exercitatus, commodior ero ad aliorum consuetudinem. Hunc percontatorem A. Gellius facit Alcibiadem.

Quum Xanthippe in publico pallium marito detraxisset, ac familiares admonerēt, ut tantam iniuriam manu ulcisceretur, Pulchre, inquit, nimirum ut nobis colluciantibus ac clametis, alius, Eia Socrates, alius, Eia Xanthippe. Nam huiusmodi uocibus spectatores animant duos inter se commissos. Maluit autem uir sapiens, tolerantia exemplum de se præbere, quā ridiculum exhibere spectaculum uiri cum uxore concertantis.

Percontanti, quur Xanthippen moribus incommodissimis fœminam haberet domi, dicebat, Sic habendam consuetudinem cum morosis uxoribus, quēadmodum qui se ad studium equestre exercent, parant equos ingenij ferocioris, quos si subegerint, ac perpeti possint, cæteris utuntur commodius: ita qui morosæ coniugis mores ferre didicerit, multo facilius cum quibuslibet habebit consuetudinem.

Quum Socrati Lysias orationem, quam in eius defensionem composuerat, recitasset, Præclara, inquit, & elegans oratio est, sed non conuenit Socrati. Erat enim forensi iustitio aptior, quā philosopho, ac tali philosopho. Rursus Lysia percontari, quur si bonam iudicaret orationem, putaret sibi non cōuenire: Nonne, inquit, fieri potest, ut amictus aut calceus elegans sit ac pulcher, qui tamen alicui non conueniat: Hoc ipsum Valerius Maximus narrat odiosius, minusq; Socratice. Sic enim Lysie respōdisse memorat. Aufer quæ so istam. Nam ego si adduci possem, ut eam in ultima Scythiæ solitudine perorarem, tum me ipsum morte mulctandum concederem.

Quum iudices inter se disceptarent, qua pœna dignus esset Socrates, Ego, inquit, ob ea quæ feci dignum me censeo, qui publicitus alar in prytaneo. Nam hoc honoris haberi solet, qui præclare de repub. fuissent meriti. M. Tullius hoc refert lib. De oratore primo, Erat, inquit, Athenis reo damnato, si fraus capitalis non esset, quasi pœnæ aestimatio ex sen

tentia quum iudicibus daretur, interrogabatur reus, quam quasi æstimationem commiseruisse se maxime confiteretur: quod quum interrogatus Socrates esset, respondit, se meruisse, ut amplissimis honoribus & præmijs decoraretur, & ut ei uictus quotidianus publice in Prytaneo præberetur: qui honos apud Græcos maximus habebatur. Cuius responsio iudices sic exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent.

Cultus animi 67 Xenophontem in angiportu quodam Socrates habuit obuium, quumq; uideret adolescentem rara indole, porrectio baculo uetuit ne præteriret: ubi cõstiterat rogauit, ubi fierent uenderenturq; uariæ merces, quibus uulgo utuntur homines: ad id quum promptè respondisset Xenophon, percontatus est, ubi homines fierent boni: cum adolescens respondisset, se id nescire, Me igitur sequere, inquit, ut hoc discas. Ex eo Xenophon cœpit esse Socratis auditor. Absurdum est scire ubi parare queas honestam uestē, aut poculum, & ignorare unde tibi comparare possis animi cultum.

Fragilitas 68 Quondam pro foribus deambulanti contentius usq; ad uesperam: quum prætereun-
Tuf. quæst. tium quispiam dixisset, Quid agis Socrates? Obsonium, inquit, mihi cõparo in cœnam:
lib. 5 de fame sentiens, quam agitatione corporis excitabat. M. Tullius sic explicat, Quo melius cœnem, obsono ambulando famem.

69 Aiebat unguenta relinquenda fœminis, in iuuenibus nullum unguentum melius olere q̃ oleum, quo inter exercendum utebātur. Nam amaracino, aut foliato, protinus idem olent seruus & ingenuus. Rogatus, quid senes olere deceat, probitatem, inquit. Rogatus ubi hoc unguentum uenderetur, recitauit Theognidis carmen,

Εσθλῶν μὲν γὰρ ἂν ἐσθλὰ δίδῃται. Id est,

Oratio speculum animi 70 Qui bonus est, ab eo bona discite. Huius generis quædā congerit Xenophon in cõuiuio: Quum diues quidam filium adolescentulum ad Socratē misisset, ut indolem illius inspiceret, ac pædagogus diceret, Pater ad te ô Socrates misit filium, ut eū uideres: tum Socrates ad puerum, Loquere igitur, inquit, adolescens, ut te uideam: significans, ingenium hominis non tam in uulgi relucere, q̃ in oratione, quod hoc sit certissimū minimeq; mendax animi speculum.

Fœmineus sexus ad omnia docilis 71 Dicebat, muliebrem sexum non minus esse docilem & ad disciplinas, & ad omnē uirtutem, etiam fortitudinem, quæ tanquam uiris propria, Græcis à uiro dicitur ἀνδρεία, si diligenter instituat. Id collegit ex puella saltatrix, quæ inducta in conuiuium, mira arte trochos duodecim in altum proiectos excipiebat, ita temperato altitudinis spatio, numerisq; pedum, ut nunquam falleret: eadem inter acutissimos gladios, non sine horrore spectantium, impauida saltaret.

72 Quum iret ab Agathone uocatus ad conuiuium soleatus & unctus, idq; præter morem, & ab amico quodam obuio rogaretur, quid esset solito nitidior, ludens dixit, Vt pulcher eam ad pulchrum, quum nullus esset ab huiusmodi affectibus alienior.

Voluptas do- 73 Eo die quo bibiturus esset uenenum, quum detractis compedibus ex frictu sensisset
lotis comes uoluptatem, dicebat amicis, Quam mire hoc natura comparatum, ut hæ duæ res sese inuicem comitentur, uoluptas ac dolor: nisi enim præcessisset molestia, non sentirem hanc uoluptatem.

Hilaritas in re tristis 74 Carceris ministrū portigentem in poculo cicutam interrogauit, quomodo sumendum esset hoc pharmacum, quod eius artis esset peritus: alludēs ad ægrotos, qui à medicis discunt, quando & quomodo oporteat sumere, quod ab illis temperatum est: quumq; puer respondisset, semel totū hauriendum si posset, deinde tantisper inambulādum, donec sentiret grauedinē in cruribus, post in lecto decumbēdum supino corpore, ibi pharmacum effecturum quod solet. Socrates rogauit, liceret ne inde aliquid libare, quod in conuiuijs mos sit, effusa uini portiuncula, nominatim alicui deo libare: minister respondit, se tantū miscuisse, quantū opus esset: hoc sermone innuēs, nihil esse quod effunderetur. Tum Socrates, sed & phas est, & oportet orare deos, ut felix faustaq; sit hæc mea migratio.

Hilaritas in morte 75 Quum puer illum detexisset, quod illi iam frigerent præcordia, Debemus, inquit, ô Crito, gallum Aesculapio, quem persoluere ne neglexeris: perinde quasi sumpta potione medica conualuisset. Nam Crito hoc summis uiribus egerat, ut Socrates uitæ suæ consuleret. Adeo inerat illi uiro natia quædam uis urbanitatis, ut moriens etiam iocaretur. Nam hanc ferunt illi fuisse supremam uocem.

Docuit

Docuit, animorum formam magis amandam quam corporum, eamque uoluptatem, quam in nobis gignit conspecta formosa facies, ad longe pulchriorem, sed latentem animi speciem esse transferendam. Verum ut hanc uideamus, philosophicis oculis opus esse. Notabat *Ἀλέξανδρος* Græcam uocem ancipitem esse od osculandum & amandum, quorum prius est corpus amantium, alterum mentem. 76 *Amor castus*

Critoni uehementi studio suadenti, ut si uitam ipse suam negligeret, certe liberis etiam non paruulis, & amicis ab ipso pendentibus se seruaret incolumem, Liberi, inquit, deo qui mihi eos dedit curæ erunt: amicos hinc discedens inueniam uobis aut similes, aut etiā meliores, ne uestra quidem consuetudine diu cariturus, quandoquidem uos breui eodem estis commigraturi. 77 *Mors sancta*

Eos qui corpus tantum amarent, similes esse aiebat medicis, qui semper egerent, semper instarent aliquid flagitantes: rursus qui amici essent potius quam amatores, similes esse his qui propriū fundum possiderent, quem semper student reddere meliorem. Amator suam querit explere uoluptatem, amicus haud quaquam ad se spectans, hoc se putat ditorem, quo meliorem reddiderit amicum. 78 *Amor castus*

In conuiuio apud Xenophontem singulis dicere iussis, quo artificio quoue bono sibi præcipue placerent: quū ordo uenisset ad Socratem, ioco dixit, se maxime gloriari de lenocinio: sentiens se tradere ueram uirtutem, quæ potissimum commendat habentem, quæque tum priuatim, tum publice conciliat hominī beneuolentiam & amorem. 79 *Lenocinium*

Physiognomon, qui se profitebatur ex habitu corporis, & oris liniamētis posse hominis ingenium certo deprehendere, inspecto Socrate pronunciauit, illū esse hominē bardum ac stupidū, tum mulierosum, ac puerorū amoribus impurum, uinolentū & intemperantem. Quū amici uehementer indignati minarētur hominī, Socrates illos cohibuit dicens, Nihil, inquit, mēditus est, oīno talis erā futurus, nisi me philosophiæ gubernādū tradidissem. 80 *Philosophia naturā mutat*

Quū Aristippus Socratis discipulus ex quæstu, quē Socraticorū primus facere instituit, præceptori misisset uiginti minas, remisit ilico Socrates ad illū pecuniā, dicens, ipsius genium hoc nequaquā permittere. Dicebat enim Socrates, sibi peculiare esse dæmonem, a quo prohiberetur arcano signo, si quid tentaret patū honestū. Genium autē illum opinor fuisse rationē. Atque interim ciuilitē indicauit Aristippo, sibi non probari, quod philosophiam doceret mercede, eoque donum ceu sacrilegio partum reiecit. 81 *Pecunie contemptus*

Socrates e palastra redeuntem Euthydemum casu factus obulus, duxit ad cœnam. Illis autem inter se multa commentantibus, Xanthippe irata surrexit, multaque in maritum dixit conuicia, quibus quū ille nihil commoueretur, tandem & mēsam subuertit. Quum autem Euthydemus ualde perturbatus surgēs abire cœpisset, Quid habes, inquit Socrates, Nonne nuper hoc idem accidit domi tuæ, ut gallina subuolans euerterit quæ erant in mensa: Nos tamen ob id non indignabamur. 82 *Patientia*

Quū in Aristophanis comœdia, cui titulus Nebulæ, multis & acerbis conuicijs proscinderetur, & adstantiū quidā diceret, Non hæc iniquo fers animo Socrates: Nō per Io uem, inquit, ægre fero, si in theatro, perinde ut in magno cōuiuio, salibus mordeor. Mos hic etiam nū durat apud quosdā Germanos, ut in celebrib. cōuiujs adhibeatur dicax aliquis, qui in conuiuas iaciat scommata, quibus commoueri uehementer inciuile habetur. 83 *Comœdia libertas*

Dicere solitus est, saltatione mouenti corpus spatiosa domo opus esse ad exercendum sese: at qui cantu aut oratione sese exerceat, huic uel stanti, uel accumbenti quemuis locū sufficere. Hoc dicto probabat moderatas exercitationes, præsertim a cibo sumpto, turbulētiōes improbat. 84 *Exercitatio moderata*

Socrati acius obiurganti familiarem quempiam in conuiuio, Plato dixit, Nonne satis erat hæc illi dixisse seorsum: Cui Socrates, Et an non tu quoque rectius fecisses, si hæc mihi seorsum dixisses? Salsissime taxauit hoc ipsum reprehendendo committentem, quod reprehendebat. 85 *Salse*

Socrates in conuiuio uidens adolescentem auidius uescentem obsonio, ac subinde panem in ius immergentem, o conuiua, inquit, quis uestrum pane utitur pro obsonio, obsonio pro pane? Hinc orta inter cōuiuas disputatione, sensit iuuenis & erubuit, cœpitque moderatius obsonio uesci. 86 *Delicia*

Rogatus quæ esset præcipua iuuenis uirtus, Vt, inquit, ne quid nimis tentent. Nam ca-

lor ætatis uix finit illos seruare modum. Huc Terentius spectauit in iuvene Pamphilo,

88 *Memoria* Literas quas uulgi putat repertas iuuandæ memoriæ, dixit uehementer officere memoriæ. Olim enim homines si quid audissent dignum cognitu, nō libris sed animo inseribebant; hac exercitatione confirmata memoria facile tenebāt quicquid uolebāt: & quod quisq; sciebat, habebat in promptu. Post reperto literarum usu, dum libris fidunt, non perinde studuerunt animo insigere quod didicerāt. Ita factum est, ut neglecto memoriæ cultu, minus uiuida esset rerum cognitio, & pauciora quisq; sciret: quandoquidem tantum scimus, quantum memoria tenemus.

89 *Animamortalis* Quum iam tempus urgeret moriēdi, rogatus à Critone, quomodo sepeliri uellet, Multam, inquit, o amici, operā frustra consumpsi, Critoni enim nostro nondum persuasi, me hinc auolaturum, neq; quicquam mei relicturū. Veruntamen o Crito, si me assequi poteris, aut sicubi nactus eris, ut cunq; tibi uideatur sepelito, Sed mihi crede, nemo me uestrum quum hinc excessero consequetur. Sensit Socrates, animum esse hominem, corpus nihil aliud esse quā animi uel organum uel domicilium. Eoq; stulte facere illos, qui solliciti sunt quomodo sepeliantur.

90 *Mors & Somnus* Idem dicere solet, mortem esse similem profundo somno, aut diutina peregrinationi. Somnus profundior adimit omnem sensum, & animus à corpore digressus, aliquādo in suum domicilium rediturus est.

91 *Sua cuiq; fors displicet* Idem dicere solet, ut omnes omnium hominū calamitates in unū conferrentur, moxq; singulis ex eo aceruo portiones æquæ distribuerentur, ita fore, ut suas quisq; calamitates recipere malit, q̃ æquam e communi portionem. Hoc aduersus uulgares hominum mores, qui alienæ inuidet, suam deplorant sortem.

92 Didicit fidibus canere iam natu grandior inter pueros, id admirantibus uelut absurdum, negauit absurdum esse, quæ quis nesciret ea discere. Nulli enim uitio uertitur, ea sibi parare, quibus opus est, si desint; nec hic spectanda est ætas, sed egestas.

93 Dicebat bene incipere, non esse pusillum, sed iuxta pusillum. Græca sic habent, *ὃ ἀρχαῖον μὲν μὴ ἐστὶν, παραμικρὸν δέ*, quod Laertij interpretes ita reddidit, Bene incipere paruum non esse, sed maximum. Quanquam aliud exprimūt uerba Socratis, sed sentit, ni fallor, bene incipere non esse quidem paruum, sed parui fieri. Aut, recte incipere nō esse pusillum, sed iuxta pusillum. Paulatim enim incipiendum, eo quod qui in initio præproperi sunt, serius perueniāt ad finem, ut alludat ad Hesiodum iubentem, ut pusillum pusillo addamus. Dicti argutia est in Græcis uocibus, eaq; latine reddi non potest.

94 Admonebat esse dandam operam geometriæ, donec quis possit mensura terram & accipere & tradere. Græca sic habent, *ἵσθασκε δ' αὖ γεωμετρεῖν, μέχρι ἅντις μέτρα δ' αἰσθῆται γῆν. παραλαβάντε δ' παραδόναι*. Opinor eum sensisse, moderatos agros esse parandos, quos & tibi cōmodum sit à maiorib. accipere, & hæredibus tuis tradere. Nam immodicę possessiones ut non sine negotio parantur, ita nō absq; lite perueniūt ad hæredes. Dicti argutia est in uerbo *γεωμετρεῖν*, quod anceps est, ad artem geometricam, & ad agrorum mensores.

95 Cuidam moleste ferenti, quod negligeretur, quo tempore triginta tyrāni rempub. occuparant, Nunquid est, inquit, cuius te poenitet? Sentiens non esse moleste ferendum, si quis contemnatur ab improbis, nec hoc nomine sibi quenquā oportere displicere, sed si quid cōmisit, ob quod merito & sibi & alijs bonis displiceat, Malis enim displicere, laui-

96 Quum in somnis quidam ipsi uisus esset dicere, (dis est

ἡματι μὲν τρίτῳ φθίλω εἰς βολονίκοιο.

Ad Phthiam uenias simul ac lux tertia surget:

Aeschini dixit, tertio die moriar: uersum Homericum pro oraculo interpretans: idq; euenit. Phthia erat patria Achillis, & amici conati sunt persuadere Socrati, ut in Thessaliam fugeret, quod illic haberet bonos amicos.

97 Dicebat, uiros oportere ciuitatis parere legibus, uxores autē maritorū quibuscū uiuēt moribus: Norma coniugis uir est, quæ recte uiuit, si ille publicis legibus obtemperet.

98 Admonebat, uoluptates non aliter q̃ Sirenas esse prætereundas ei, qui properat ut uirtutem ueluti patriam conspiciat. Alludit ad Vlyssēm, qui cera obturatis auribus præterna uigauit Sirenas, ut Ithacæ fumum subsilientem cerneret.

99 Quum audiret recitare Lysidem Platonis, Deum, inquit, immortalem, q̃ multa de me mentitur

mentitur adolescens; siue quod ob modestiam non agnosceret laudes quas ipsi tribuebat Plato, siue quod in dialogo multa de Socrate fingeret.

Aeschinē, qui premebatur inopia, solet admonere, ut à seipso sumeret mutuum siue ¹⁰⁶ usuram, καὶ αὐτὸς ἀναλίσσει, & addidit modum, sibi ipsi subtrahendo cibaria, iuxta illud, magnum uectigal parsimonia. Expeditissima ratio est augendi census, detrahere sumptibus.

Interrogatus de Archelao Perdicæ filio, qui tū fortissimus habebatur, num eum beatum iudicaret, Nescio, inquit, nunquam cum eo colloquutus sum. Subijcienti, eadem opera de rege Persarū dubitare potes an sit beatus, Quid ni, inquit, quum nesciam quā sit doctus, aut quā uir bonus. Socrates hominis beatitudinem ueris animi bonis metiebatur. Refertur à Cicerone lib. Tusculanarum quæst. 5. ex Gorgia Platonis.

ARISTIPPVS

Arbitror conuenire, ut discipulum & ætate & auctoritate primum, præceptori iungamus, quo nemo fuit inter philosophos uel ingenij dexterioris, & ad omnē uitæ habitum accommodatioris, uel in dictis urbanior aut festiuor, tamen non præstitisse uidetur eā morum sanctimoniam, quam in Socrate mirantur omnes.

Inter hunc & Diogenem Cynicum nonnulla fuit æmulatio ob diuersum uitæ institutum. Diogenes Aristippum appellabat canem regium, quod Dionysium Siciliae tyrannum coleret. In quem uicissim Aristippus, Si Diogenes sciret uti regibus, non uesceretur crudis holeribus. Contra Diogenes, Si Aristippus didicisset esse contentus crudis holeribus, non esset canis regius. Libertas

Quum aliquando perdicem quinquaginta drachmis iussisset emi, cuidam detestati luxum in philosopho, Et tu, inquit Aristippus, si obolo uenalis esset, non emerēs: Quum is respondisset, se empturum, Et mihi, inquit, tantū sunt quinquaginta drachmæ. Quod ille luxus nomine damnabat, hic detorsit ad laudem contemptæ pecuniæ. Siquidem qui precij magnitudine deterretur ab emendo, is non contemnit cibum, sed pluri facit pecuniam. At philosopho nihilo pluri æstimabatur quinquaginta drachmæ, quā illi obolus. Aristippus itaque obsonij cupiditate par, superior erat despectu numorum. Argute

Quum Dionysius illi tres uenustas meretrices obtulisset admonens, ut ex his quā uellet eligeret, omnes apprehendit dicens, Ne Paridi quidem fuisse tutum, unam ceteris prætulisse: ac puellas deduxit ad aulae uestibulum, dimisitque, non minus in contemnendo facilius, quā in amplectendo. Lepide

Strato, siue, ut alij tradunt, Plato, dixit Aristippo, Tibi uni & chlamydē & pannū ferre datū est. Chlamys uestis est satraparū, pannus mendicorū. Id notauit Horatius quū ait, Omnis Aristippum decuit color.

Apud Dionysium saltauit in purpura, interdū uisū pallio utebatur, semper tamē decori memor.

Consputus à Dionysio, æquo animo tulit: ob eam contumeliam indignantibus, Piscatores, inquit, ut gobionem capiant: aqua marina se patiuntur aspergi, ego ut balenam capiam, non patiar me aspergi saliuar. Balenæ uocabulo regem signans, quem sua patientia conabatur ad philosophiæ studium allicere. Plurimum autem utilitatis ex principum sapientia nascitur. 5

Rogatus quid fructus cepisset ex philosophiæ studio. Quod cum quibuscumque libet, inquit, libere loqui possim. Nec enim metuebat potentes, nec fastidiebat humiles. Quoniam autem nihil habebat spe pariter ac metu liberum, nemini seruiebat, neque cuiquam assentiebatur præter animi sententiam. 6 Libertas

Quum quidam illi probro darent, quod splendide exquisitèque uiueret philosophus, Id, inquit, si uitium esset, in celebritatibus deorum nequaquam fieret. In his enim & magnifice uestiri, & lautissimo ciborum apparatu solent uti. Porro quum dii sint infensi uitijs, non placarentur, sed iritarentur eiusmodi magnificentia, si ea cum uitio esset cōiuncta. Sic ille quidem elusit conuiuium, non ostendit quid esset optimum. 7 Argute

Percontanti Dionysio, quid eximium haberent philosophi præ cæteris hominibus, Ut, inquit, etiam si omnes leges aboleantur, tamen æquabiliter uicturi simus. Vulgus legum præscriptis arcetur à peccando, philosophus rationem habet pro legibus, non ideo quod rectū est faciens quia lex iussit, nec à scelere temperas, quia lex uetuit: sed quia 8 Philosophia fructus

nouit illud per se rectum esse, hoc per se turpe.

9 Vterq; Dionysiu coluit Aristippus & Plato, sed Aristippus à delitijs aulicis quā adef-
Lepide sent non abstinebat, Plato etiā inter regalem luxū frugalitatē seruare nitebatur. Itaq; quū
 Plato reprehenderet Aristippū, quod adeo lautitijs indulgeret: rogauit quid sentiret de
 Dionysio, num uir bonus uideretur: quum respōdisset, uideri bonum, Atqui ille, inquit,
 me multo uiuit lautius. Proinde nihil uetat, eundem & laute uiuere, & bene uiuere.

10 Percontanti Dionysio, qui fieret, ut philosophi diuitū limina tererent, non cōtra, Quo
Philosophia
necessaria niam, inquit, philosophi norunt quibus egeant, illi nesciunt. Philosophi sciunt, absq; pe-
 cunia utui non posse, itaq; petunt eos qui quod opus est dare possunt. Quod si diuites æ-
 que intelligerent se egere sapientiā, multo magis tererent philosophorum limina. Mife-
 rior enim est egestas animi q̃ corporis: atq; hoc miserius egeni sunt diuites, quod non in-
 telligant, quā preciosa quāq; necessaria re careant.

11 Rogatus quod differrent docti ab indoctis, Quo, inquit, equi domiti ab indomitis.
Philosophie
fructus Quemadmodum equus indomitus ad omnem usum incommodus est ob inscitiam ac
 ferociam: ita qui rapitur affectibus, quos sola domat philosophia, ad omnem uitā con-
 suetudinem inutilis est.

12 Quum aliquando adiret scortum, sensit quendam ex adolescentulis, qui aderant, eru-
Venus moder-
rata belscere, quasi turpe esset philosophum ingredi fornicem: ad hunc uersus, Huc, inquit, in-
 gredi turpe non est adolescens, sed egredi non posse turpe. Sensit, ignoscendum si quis
 moderate utatur licita uenere: non ignoscendum si quis addictus uoluptati seruiat. Hoc
 dictum illo seculo probari poterat, quo nulla lex uetabat cum scorto congregi, nunc præ-
 ter argutiam nihil habet laudabile.

13 Cuidam qui proposuerat anigma, uehementer instanti ut soluere, Quid ô stolide, in-
Lepide quit, uis soluam, quod nobis etiam ligatum exhibet negotium: Lusit ex ambiguo. Solui-
 tur enim quæstio, & soluitur homo aut belua uincta. Stultum autem sit, furiosum homi-
 nem aut noxiam bestiam soluere, magis nocituram.

14 Dicebat, satius esse fieri mendicum quā indoctum, quod ille tantum pecunijs e-
Eruditio uti-
lis geat, hic humanitate. Nihilominus homo est, cui deest pecunia: at homo non est, cui de-
 est eruditio. Et tamen cui deest pecunia, petit ab obujs: cui deest sapientia, nullum soli-
 citat ut accipiat.

15 Quum à quodam conuicijs incessetur, tacitus abiit: at quū maledicus insequeretur
Maledico ce-
dendum abeuntem dicens, quur fugis? Quoniam, inquit, tibi quidem potestas est male loquendi,
 mihi uero non audiendi. Salsissime notauit hominis impudentiam, qui quum sibi ius su-
 meret male loquendi, non saltē hoc iuris concederet alteri, ut subduceret sese, desineretq;
 male audire. Nam uox hæc, quur fugis: erat uelut ex postulantis de iniuria.

16 Quidam multa destomachans in philosophos, etiam hoc adiecit, quod conspiceret il-
Philosophia
medicina ani-
morum los semper obsidere fores diuitum: cui Aristippus, Et medici, inquit, ægrotatium domos
 frequentant, nemo tamen ægrotus esse mallet quā medicus. Scite retorlit in diuersum
 conuitium. Philosophi prædicant felicitatem, quā unī sapienti uindicant, & tamen assī-
 due uersantur apud diuites aliquid uenātes ab illis: unde colligebat, diuites esse beatiores
 q̃ philosophos. Sed ille interpretatus est, philosophos ideo potissimum colere diuites,
 quod ob luxum ac delitias ceteris mortalibus & stultiores & corruptiores, magis egerēt.
 præceptis sapientiæ: philosophus autem animorum male habentium medicus est. Porro
 beatius est esse medicum, quā ægrotum.

17 Quum aliquando Corinthum nauigasset, & orta tempestas naufragium minaretur,
Mortis metus expalluit Aristippus: id animaduertens ē uectoribus crassus quispiam militaris ac philo-
 sophorum osor, sedata tempestate cœpit insultare: quur inquires uos philosophi, qui
 prædicatis, mortem non esse formidandam, expallesctis in discrimine, nos indocti non
 timemus: Quoniam, inquit Aristippus, non de pari anima tibi mihiq; cura ac metus est,
 A. Gellius hoc addit, Ego timeo animæ Aristippi, tu non times animæ nebulonis: quod
 tamen amarulentius dictum est, quā ut Aristippo conueniat, cuius urbanitas non tan-
 tum habet nigri salis. Rebus uilissimis minime timemus, unde prouerbiū, Hydria in fo-
 ribus. Hinc lusit Aristippus, illum non expalluisse, nō quod esset fortior, sed quod quum
 esset homo nihili, haberetq; animum omni uirtute uacuum, minimum erat detrimenti si
 perisset

perisset. Vir eruditus ac sapientia præditus, non perit, nisi graui reipublicæ dispendio. 18

Cuidā iactanti se, quod esset πολυμαθής, hoc est, multiplicis eruditionis, quasi nihil non didicisset, Quēmodum, inquit, non hi qui plurimum edunt excernuntq̃, melius ualent his qui sumunt quantum opus est: ita non qui plurima, sed qui utilia legerunt studio: si & eruditi sunt habendi. Grauius taxauit eos, qui tumultuaria, immodicāq̃ lectione semet ingurgitant, nec ea quæ legunt traiciunt in animum, sed tantum reponunt in memoria, quare nec doctiores euadunt nec meliores.

Orator quidam Aristippum reum defendit in iudicio, uictiq̃ litem. Is quum uelut artem suam præferens philosophiæ, diceret, quid tibi profuit Socrates Aristipperi? Hoc, inquit, quod oratio quam pro me dixisti, uera fuit: defenderat ut uirum bonum & innocentem. Ut autem talis esset, qualis ab oratore prædicabatur, Socrates præstiterat, à quo philosophiam didicit. Orator non hoc efficit, ut quis sit uir bonus, sed ut talis uideatur iudicibus, etiam si non sit. Præstantius igitur est, quod præstat philosophus q̃ quod orator.

Aretam filiam salubribus præceptis instituebat, consuefaciens, ut ubiq̃ quod immodicum esset, contemneret, quod mediocritas in omni re sit optima, & in fortuna maximæ uirtutis sit temperare cupiditatibus. 20

Cuidam percontanti, quare esset melior euasurus filius, si eum curaret literis erudientem, Vt nihil aliud, inquit, certe in theatro non sedebit lapis super lapidem. Amphithea tra gradus habebant marmoreos, in quibus sedens populus spectabat. Lapidem autē uulgo dicebant hominem indoctum & elinguem. 21

Quidam cum Aristippo agebat, ut filium suum susciperet erudiendum: sed quū philosophus pro mercede peteret quingentas drachmas, alter deterritus magnitudine precij, minoris, inquit, emerem mancipium. At hic, inquit, habebis duo. Sensit eadem pecunia illum sibi paraturum, & philosophum utilem, & filium obsequentem. Lepide taxauit uulgi iudicium, qui nusquam paucior est, quàm in recte instituendis liberis, plusq̃ sumptus impendit curandis equis quàm filiis.

Reprehensus quod pecunias acciperet ab amicis, ait, se nō ideo accipere ut uteretur ipse, sed ut illi discerent, ad quas res utēdum sit pecunijs. Vulgus enim diuitiū, aut in equos, aut in operosas structuras, aut in luxum perdit pecuniam, quū ea bonis uiris si egeant sit eroganda. Quin & aliter intelligas licebit. Aristippus nō nisi ad uitæ necessaria pecunijs utebatur, ideoq̃ à diuitibus accipiebat, ut eis demonstraret bene utendi rationem: id non poterat, nisi illi materiam subministrassent. Veluti qui cupit artem scribendi discere, chartam & calamus porrigit docturo. 23

Cuidam exprobrāti quod in propria causa oratore cōductio fuisset usus, Nihil mirū, inquit, & cenā apparatus coquū conduco. Alter uideri uolebat ob hoc oratorem præstantiorē philosopho, quod eius operā conduceret: ille retorsit in diuersum, innuens inferiorē esse qui conducitur. Oratoris enim munus inferius est q̃ ut philosopho cōueniat.

Iussus est aliquando e sua philosophia nonnihil dicere, quumq̃ detrectantem urgeret Dionysius, Ridiculum, inquit, si quidem me ut de philosophia loquar rogas, & quando oporteat loqui ipse me doces. Sensit hoc ipsum esse philosophi, scire quando loquendum sit, quando tacendum: at qui petit ut audiat aliquid ex philosophia, declarat se philosophiam à philosopho uelle discere: rursus qui cogit ad loquendum, is uidetur ipso philosopho doctior, ut qui melius norit loquendi tempus quàm philosophus ipse. Ob hoc Aristippi responsum indignatus rex, iussit illum in conuiuio infimum omnium accumbere: hic Aristippus nihil offensus, Hunc, inquit, locum o rex illustrare uis ac honorificum reddere: significans non locum reddere hominem uiliorem, sed ex dignitate hominis honorem addi loco. 24

Quendam sibi uehementer placentem de natandi peritia non tulit Aristippus, Et non te pudet, inquit, tam insolenter his de rebus iactare te, quæ Delphinum sunt propria: Lepidius erat si dixisset, ranarum. Decet hominem gloriari super his quæ sunt hominis propria. Nihil autem magis conuenit homini, q̃ ratione pollere. Nullus tam peritus natator est, quin hic à Delphinis superetur. 26

Percontanti, qua re differret sapiens ab indocto, Mitte, inquit, ambos nudos ad homines ignotos, & uidebis. Significauit, sapientem secum in pectore circumferre, quo se com

Varia lectio

Philosophia
oratoria præ
stantior

Modus

Eruditio uti
lis

Institutio
recta

Diuitiarum
usus

Philosophus
oratore præ
stantior

Libere

Locum ornat
homo

se commendet quibuslibet. Proinde si doctum & indoctū pariter nudos mittas in regionem peregrinā, ubi ambo sint æque ignoti, sapiens proferens opes suas protinus & rem & amicos inueniet, nudus alter pro infano ridebitur, & fame periclitabitur.

28 *Bibacitas* Iactanti cuidam, quod multum biberet, nec inebriaretur, Quid, inquit, magni narras, quum idem faciat mulus?

29 Quidā Aristippo uitio dabat, quod cū meretrice haberet consuetudinē. Hunc Socratica isagoge sic confutauit, Age dic mihi, num referre putas, utrū quis accipiat domū quā multi inhabitant, an quā nemo? Quū negasset referre, Quid, inquit, refert ne utrū ueharris nauī quæ multos uexerit, an quæ nullos? Quū negasset & hoc, Quid igitur interest, inquit, utrū consuetudinē habeas cū muliere, quæ multis sui fecerit copiam, an quæ nulli? Et hoc dictū ut festiū p̄bari pōt apud illos, apud q̄s simplex stuprū non habet pro crimine.

30 *Prouisio ne/* *ecessariorum* Reprehensus à quodam, quod Socratis discipulus contra Socratis morem pecuniam acciperet, Merito, inquit, hoc facio, nam Socrati plurimi diuites amici mittebant triticum & uinum, è quibus pauca in usus necessarios referuans remittebat reliquum. Nimirum habebat ille dispensatores Atheniensium primores, ego uero Eutychidem seruū meum emptitium. Significabat, se nihilominus contemnere pecuniā q̄ Socratem, sed illi fuisse largiores amicos. Hoc colore se possent & hodie quidā excusare profitentes summū pecuniæ contemptū, quū apud amicos habeant depositam pecuniam: quod olim habebāt benignos peni curatores, nunc esurituros satis, si nihil sit alicubi repositū nummorum.

31 Habuisse dicitur consuetudinem cum Laide nobili scorto. Quo nomine quum uulgo male audiret, cuidam obijcienti, quod philosophus haberetur à Laide, Imò Lais, inquit, habetur à me, non ego à Laide: significans non esse turpe uti concessa uoluptate, sed ei seruire deditumq̄ esse, in turpibus habendum.

32 *Lantitia* Rursum obijcienti, quod cibus lautioribus uteretur, hac ratione occlusit os, Tu, inquit, hos cibos triobolo non emerēs? quumq̄ is qui uolebat lautitiarum uideri cōtemptor annuisset, Ergo, inquit, non tam ego uoluptati studeo, quā tu auaritiæ. Siquidem usurus erat & ille lautitijs, si gratis aut minimo contigissent. Sic nationes quædam Germanis obijciunt bibacitatem, Anglis edacitatem, quum ipsis nihil sit uoracius, si quando gratis datur indulgere gulæ. Auariores igitur illæ sunt, nō temperatiores. Huic simillimū quod ante retuli de perdice.

33 *Libere* Dionysii quæstor, nomine Simus, natione Phryx, ostendit Aristippo suas ædes undiquaq̄ splendidas, etiam pauimento preciosis tessellis constrato: omnibus circumspectis Aristippus sputum oris reiecit in barbā Simi: & ob id indignanti hoc colore se excusauit, quod in tota domo nihil uideret ad excipiendum oris recrementum opportunius: innuēs, in tota domo nihil esse foedius aut immundius barbari facie, quum eam hominis partem oportuerit esse mundissimam. Quanquam hoc dictū magis quadrat in Cynicum aliquem, quā in Aristippum, ut cuncq̄ illi ascribitur.

34 Delectatus aliquando insigni unguento, Male sit, inquit, malis cinædis, qui rē tam bel lam infamarunt: sentiens multa per se bona reijci culpa utentium male.

35 Interrogatus, quomodo Socrates obisset diem, Vt ego, inquit, optarim: significans talem mortem quauis uita optabiliorem, nec potuit breuius felicem obitum describere. Dicti tamen argutia in hoc est, quod philosophus aliud responderit, quā expectabat percontator. Ille quærebat de genere mortis, morbo perisset, gladio, ueneno, an præcipitio: ille putans id nihil referre, respondit, illum feliciter esse mortuum.

36 *Argute* Sophista Polyænus ingressus ædes Aristippi, quum uideret illic mulieres pulchre ornatas, ac magnifice instructum conuiuium, cœpit reprehendere tātum in philosopho luxum. Aristippus dissimulata obiurgatione, aliquanto pōst, Potes ne, inquit, hodie nobiscum esse? Cum ille non recusasset, Quid igitur, inquit, incusas? Videris enim non lautiorē mensam reprehendere, sed impendium. Nam si conuiuium ob hoc ipsum displicuisset quod esset lautius, recusasset esse conuiua. Porro probare quidem apparatus, sed offendi sumptu, non frugalitatem sed auari hominis esse uidetur.

37 Vix credibile est quod de illo refert Bion. quum famulus in itinere gestans pecuniam onere premeretur, abijce, inquit, quod nimium est, & fer quod potes.

38 Quodam tempore nauigans, ut intellexit nauim esse piraticam, deprompsit aurum ac numerare

numerare coepit, moxq; abiecit in mare, & grauiter ingemuit, fingens sibi imprudenti & multo excidisse. Hoc ingenio uitae suae consuluit, adempta piratis occidendi uinciendū materia. Sunt qui narrent illum & haec dixisse, Satiū est ut haec per Aristippū, quā propter haec pereat Aristippus.

Percontanti Dionysio, quur Aristippus uenisset in Siciliā relicto Socrate, Vt, inquit, 39 quā habeo impartiam, quā non habeo accipiam. Sunt qui narrent illum sic respondisse, Libere Quum egerem sapientia, adij Socratem: nunc quoniam egeo pecunia, ad te ueni.

Aristippus Platonē obiurgāti, quod multos pisces emisset, respōdit, se illos emissee obo 40 lo, quūq; Plato dixisset, tanti & ipse empturus eram, Vides, inquit, igitur o Plato, me non esse obsoniorū auidum, sed te pecuniae amantē. Similia quaedam ante cōmemorata sunt. Argute

Idem Aeginae in neptunalibus consuetudinē habuit cum Phryne: quūq; illi quīspiam 41 obsecisset, quod tantum pecuniae impenderet mulieri, quā Diogenem Cynicū gratis ad mitteret, Ego, inquit, illi multa suppedito, ut ipse ea fruatur, non ne quis alius. Traditum est hoc de Phryne, quod quum esset formosissima, quibuslibet tamen sui copiam facere soleat, nullo delectu personarum, seu diuites essent, seu pauperes, in neminem fastidiosa. Ita que turbam amatorum habuit. Huc respexit Horatius, Candida

Mel libertina, nec uno Contenta Phryne macerat.

Aristippum cum Phryne consuetudinem habentem sic obiurgauit Diogenes, Cum publica, inquit, muliere tibi res est Aristippe: aut igitur canem agas quēadmodū ego, aut 42 desinas. Hunc inductione sic repulit Aristippus, Num absurdum tibi uidetur Diogenes inhabitare domum, in qua prius habitauerunt alij: Quis negasset ille. Quid, inquit, num uel hi nauis, quā multos antea uexerit: Quum hoc quoq; negasset absurdū esse. Quis igitur, inquit, absurdum putas congregi cum muliere, quā plures sunt uisae: Hoc cōmemoratum est, nisi quod Athenaeus hunc in modum retulit. Candida

Quum praedium amoenissimum perdidisset, cuidam deploranti tam miserabilem illius casum, Quid, inquit, an nescis tibi unicum esse praediolum, mihi uero tres agros superesse: 43 Quum annuisset alter, Quin igitur tuam potius uicem deploramus? sentiens, insipientis esse, dolere amissis potius, quā gaudere relictis. Relictis gaudiendum

Cuidam interroganti, num tu es ubiq; ridens, Naulum, inquit, nō perdo, si sum ubiq;. 44 Elusit Aristippus sophisticam quaestionem, an idem corpus possit esse diuersis locis, dum respondit non esse periculum, ne perdat naulum. Perdit enim haultū, qui dato precio non peruehitur eō quod uult. Potest & sic accipi, Ergo naulum perdidit. Lepide

Confutatus in disputatione a quodam homine audaci, sed eodem furioso ac stolido, 45 quum illum uideret gestientem inflatumq; uictoria, Ego quidē, inquit, redargutus ab eo, sed suauius dormiturus te qui redarguisti. Moderatē

Helicon Cyzicenus unus ex Platonis aequalibus, solis defectū praedixerat: qui postea 46 quā accidit, quēadmodum ille praedixerat, a Dionysio argenti talento donatus est.

Tum Aristippus ad reliquos philosophos, Et ego rem miram habeo quam possim praedicere torantibus ut proficeret, Praedico, inquit, breui inter Platonem ac Dionysium futuram similitudinem. Senferat enim regem animum suum tamdudum dissimulare.

Illud cum primis damnabat in hominum moribus, quod in auctionibus uasa diligenter 47 inspicerent priusquam emerent, uitam eorum non inspicerent, quos sibi in amicitiam adiungerēt. At maior utilitas est a fideis amicis quā a uasis, & plus damni est nisi deligas. Amicus deligendus

Quum Dionysius in conuiuio iussisset, ut singuli in ueste purpurea saltarent: purpura 48 uero tum regum erat gestamen, nunc tutoribus etiam communis: id Plato facere recusa uis his trimetris e fabula quapiam,

οὐκ αὖθις δαυαίμην θάλλω γινώσκαι σολλῶ

ἄλλῳ παρὰ τοῦ, καὶ γὰρ ὅς ἄλλῳ.

Id est,

Muliebri ego haudquaquam indui queam stola.

Vir natus ipse, & ex uirili germine.

Aristippus uero nō recusauit, sed indutus purpura saltaturus, hos uersus recitauit ex tpe, Comiter

καὶ γὰρ ὅς βασιλευμένη

οὐκ ὁ σάκκος ὁ διαφιδέσκειται.

Id est,

Nam in Liberi patris sacris

Mens

Mens quæ pudica est, nesciet corrumpier.

49 *Preces abie-* Dum aliquando Dionysium interpellaret pro amico, nec ille preces admitteret, pro-
stratus cœpit amplecti pedes regis, & impetrauit. Id factum quū quidam uelut abieciua
& a quā ut Philosophum deceret reprehenderet, Non ego, inquit, sum in culpa sed Diony-
sius, qui aures habet in pedibus. Ingenium iuxta promptum & ad faciendum & ad excu-
sandum quidlibet.

50 *Animus metu* In Asia comprehensus est ab Artapherne satrapa, Id temporis quū quidam eum in-
terrogaret, num & illic haberet solitam animi fiduciam, Inepte, inquit, quasi unquam fue-
rim fidentiori animo quā nunc, alloquuturus Artaphernem. Nimirum hoc illi præsta-
bat philosophia, ne quem hominem metueret, sed cum omnibus libere ageret.

51 *Philosophia* Eos qui liberalibus imbuti disciplinis, philosophiam negligerent, dicebat esse similes
procis Penelopes, quod hi cum Melanthe & Polydora ancillis rem habuerint, & om-
nia potius se habituros sperauerint quā dominæ nuptias. Sensit liberales disciplinas
regina esse uelut pedissequas philosophiæ moralis, quæ cum primis sit adhibenda, & cuius gra-
tia reliqua discuntur omnia. Simile quiddā dixisse fertur & Aristoteli de Ulyssæ, qui quum
descendisset ad inferos, ait illum cum omnibus fere manibus fuisse colloquutum, quum
ipsam reginam ne uidere quidem potuerit.

52 *Optima pri-* Percōtanti quæ potissimum adolescentibus essent discenda, Quæ uiris, inquit, usui
futura sunt. Hoc dictum & alijs ascribitur. Optima statim discenda sunt, nec rudis ætas,
mum quæ maxime docilis est, superuacaneis est occupanda.

53 *Philosophus* Posteaquam Aristippus magnam pecuniarum uim sibi cōparasset, & admiratus So-
crates diceret, Vnde tibi tam multa? Vnde, inquit, tibi tam pauca? Non enim minus ad-
diues mirandum arbitrabatur, quod Socrates tantus philosophus, & qui tantos haberet ami-
cos, pauper esset, quā quod ipse diues.

54 *Lepide* Scorto cuidam dicenti, sum ex te grauida Aristippe, Istuc, inquit, nihilo magis scire pos-
sis, quā per densissimas spinas ambulans dicere, hæc me spina pupugit.

55 *Liberi dege-* Incusante quodam, quod filiū sic abijceret negligeretq, quasi ex ipso natus non esset,
neres An non, inquit, & pituitam & pediculos e nobis natos uelut inutiles procul à nobis abij-
cimus? Sensit, eos non habendos pro filijs, qui nihil haberent alioqui quo se parentū affe-
ctui commēdent, nisi quod ab ipsis progeniti sint. Ita senex in comœdia, Tantisper te uo-
lo meum, dum id quod te dignum est facis.

56 *Veritas odio* Quum Aristippus à Dionysio pecunia donatus esset, Plato libris: atq; ob id à quodam
carperetur, quasi ad rem attentior esset quā Plato, Quid refert, inquit, mihi pecunijs e-
rat opus, Platoni libris: sentiens neutrum accusandum.

57 *Veritas odio* Interrogatus, quam ob causam sic ipsum argueret Dionysius, Ob eandem, inquit, ob
quam cæteri: significans, philosophi libertatem omnibus esse molestam, nō igitur miran-
dum si regi: simul illud innuens, regis iudiciū nihil à uulgari differre, quod fortuna non
addat sapientiam.

58 *Philosophus* Quondam petijt talentum à Dionysio, quumq; rex redarguendi nactus occasionem,
diceret, Nonne tu prædicabas, philosophum non egere? Da, inquit, & postea de hoc di-
nullius ege sputabimus. Quum accepisset pecuniam, An non, inquit, recte dixi, philosophum non e-
gere? Non eget qui quum opus est, habet unde accipiat.

59 *Libertas uera* Dionysio recitanti uersiculum ex Sophoclis tragœdia.

πρὸς τὸν τύραννον ὃς πρὸς ἐμὸν πόλιν,

Καὶν' εἰ δούλος, καὶ ἐλευθέρου μάτην.

Id est,

Quisquis tyranni ad tecta se contulit,

Fit seruus illi, liber etsi uenerit.

Aristippus correctio posteriore uersiculo respondit.

Libertas uera

Ὀὐκ εἰ δούλος, αὐτὸς ἐλευθέρου μάτην.

Id est,

Haud seruus est si liber illuc uenerit.

Significans non esse uere liberum, nisi cuius animū spe metusq; liberauit philosophia. Ne-
que enim uere liber est quisquis ingenuus natus est. Quidam hoc dictū ascribit Platoni.

60 *Libertas uera* Quum inter Aristippum & Aeschinem incidisset simulas, quidam autē diceret, ubi
nunc illa uestra amicitia? Dormit, inquit, sed eam excitabo. Itaq; similitatem Aristippus
commoda

cōmoda liberaq; appellatione facile sustulit. Ne silentio malum, ut solet, in crudeſceret, ultro adiit Aeschinē, Non, inquit, quāprimum redibimus in gratiā, ac nugari desinemus: an potius expectabimus, ut scurris inter pocula de nobis loquēdi materiā praebeamus? Cui quū Aeschines respondisset, se lubentī animo rediturū in gratiam, Memento igitur, inquit Aristippus, quod cū essem natu maior, prior ad te uenerim. Tum Aeschines, Nā tu profecto uir me longe melior es. Siquidem à me similitatis, abs te sarcindae gratiae fuit initium. Hoc pacto redintegrata est inter illos amicitia.

Quodam tempore cum ciuibus aliquot suis nauigans naufragio eiectus est. Quum in litore uidisset figuras mathematicas in harena depictas: Salua, inquit, res est amici: hominum uestigia conspicio: & ingressus ciuitatem proximam inuestigauit, qui nam essent illi disciplinarum studiosi: cum his ubi congressus est, summa cum humanitate tractarunt non ipsum modo, uerū & comites illius, atq; etiam uaticum ad reditum subministrarūt. Tandem quum hi qui cum Aristippo uenerant, pararent reditum in patriam, rogarentq; illum, ecquid uellet suis ciuibus renunciari, Vt, inquit, studeant sibi huiusmodi parare opes, quae naufragio non pereunt, sed simul cum possidente enant. Refert idem Vitruuius De architectura lib. 6 addens Aristippum tunc uenisse Rhodum.

Quum Socrates taxaret unguentis delibutos & Charondas, siue, ut alijs placet, Phaedon percōtaretur, quis esset ille unguentis delibutus, Ego, inquit, infelix, & me infelicior Perſarū rex. At uide, inquit, ut quemadmodū hac parte nullo ceterorum animalū est superior, ita nec hominum ullo praestantior. Sensit externis bonis hominem nihilo fieri meliorem: & equus sanfucino oblitus idem oleret quod rex, & mēdicus unguento simili delibutus, non minus bene olet quā summus pontifex.

DIOGENES CYNICVS

Non inconcinnus, ut arbitror, ordo uidebitur, si post facetam Socratis sanctimoniam, post hilarem Aristippi libertatem, Diogenem Sinopensē commemoremus, qui dictorum omniūgi gratia longe superauit ceteros: quāquam omnes hos tres diuersis quidem uirtutibus, ex aequo tamen suspiciēdos iudico, ut licet dissimillimi fuerint, equeales tamen fuisse dicas.

Primum Athenas profectus ad Antisthenem se cōtulit, à quo saepe repulsus (nullum enim discipulū recipiebat Antisthenes) non destitit tamen hærere: adeo ut quum aliquando baculum intentaret Antisthenes, ultro baculo caput subiecerit, dicens, Cæde si uis, at nullum inuenies baculū tam durum, quo me abs te abigas, dum aliquid dixeris. Insigne exemplum adamatae sapientiae.

Quum murem forte conspiceret in Megarico discurrentē, qui neq; cauum quæreret, neq; turbis terreretur, neq; cibum appeteret, Bellum, inquit, libertatis exemplum: moxq; contemptis omnibus cœpit in dolio habitare.

Demirantibus q; nullas haberet adiculas ubi cibum capere posset, ostendit Iouis porticum, aitq; Athenienses ipsi magnificā extruxisse aulam ubi uesceretur. Quod publicum erat, sibi quoq; paratum interpretabatur. Neq; potuit optare cœnationem splēdidiorem.

Euclidis scholam, quod arguta quidem, sed ad recte uiuendum inutilia docere uidetur, σχολή, id est, bilem ac molestiam appellabat, quum schola Græcis sonet ocium. & Platonis γυμνασιον, id est, exercitationem, κατὰ φύσιν, id est contritionem uoce deprauata uocabat, quod à cōmuni uita semotus disputationibus insenesceret, quum Diogenes in publico uiuens mallet philosophice uiuere quā disputare.

Dionysiaca certamina quæ Athenis in honorem Bacchi magnis impendijs pompaq; celebrabātur, appellabat magna stultorum miracula, q; in his nihil non ridiculū ageretur.

Oratores qui summo in precio habebātur Athenis, dicebat turbæ ministros, q; ad gratiam loqui cogerentur, ac seruiliter adulari stolidæ multitudinī. Coronas aut dicebat esse gloriæ pustulas, θανθήματα, qualia nōnullis progerminant in naso uultuq; ex bile.

Quoties considerabat in hominum uita ciuitatum gubernatores, medicos ac philosophos, dicebat nullum animal homine sapientius. Idem contemplans somniorū interpretes, coniectores, diuinos, & huius generis ceteros, aut qui gloriæ diuitijsq; seruirent, aiebat sibi nihil homine uideri stultius: indicans hominis ingeniū ad res optimas accommodum si exerceatur: sin ad uitia degeneret, longe esse infra mutas pecudes.

Reconciliatio

61
Vera bona
animi

62
Libere

1
Studium sa
pientiae

2
Libertas

3
Facete

4
Artes super
uacaneae

5
Pompa
inepta

6
Oratores

7
Homo animal
stultissimum

- 8 Dicere solitus est, sapius in uita parandum λόγῳ ἢ βρόχῳ, id est, sermonem quā laqueū.
Ratio Qui desponderunt animum, ad laqueum cōfugiunt, quum ad consolatorium sermonem potius sit confugiendum. Nam animo ægrotanti medicus est oratio. Nec absurdus fuerit sensus, si λόγῳ accipias pro ratione.
- 9 Quum in opiparo conuiuiū uideret Platonem nihil attingentem lautitiarum, sed oleis
Philosophus duntaxat uescentem, Quid accidit, inquit, uir sapientissime, ut quum ob huiusmodi men-
aulicus sas in Siciliam profectus sis, hic à paratis abstineas? Ad hæc Plato, At Hercule, Diogenes, & in Sicilia huiusmodi ferè cibo contentus eram. Quid igitur, inquit Diogenes, necesse erat Syracusas navigare? An tum Attica non ferebat oleas? Hoc dictum quidam ascribunt Aristippo.
- 10 Diogenes aliquando Platoni occurrit caricas edens, eiq; offerens dixit, Licet partici-
Concessis pem esse: quum acceptas edisset, Participem esse dixi, inquit, nō deudrare, μεταχέειν ἔπει-
abuti οὐ κατὰ φύσιν. Hic iocus ad rem seriam potest accommodari, uidelicet in eos qui principis, præceptoris, aut parentum permissu abutuntur ad inconcessa. Veluti si quis admonitus, non esse inutile degustare dialecticam, totam uitam ei impendat studio. Dictum ita referatur à Laertio, ut dubites uter alteri obtulerit caricas.
- 11 Plato frugalis quidem erat, sed tamen amans mundicie, contrā Diogenes sordidus.
Gloria testis Itaq; calcans Platonis culcitram præsentibus aliquot Dionysij amicis, quos Plato inuita- rat ad conuiuium, dixit, Calco Platonis ambitionem. Mox Plato. At quanta superbia tur- mes ipse Diogenes, dum alienam superbiam te calcare putas. Hoc ipsum ab alijs narra- tur lepidius. Diogeni dicenti, Calco fastum Platonis, Calcas, inquit Plato, sed alio fastu. Nam hoc ipsum fastus erat, quod iactabat mundicie contemptum, & qui fordibus glo- riantur, nō minus ambitiosi sunt quàm qui splendide uestiuntur, sed aliter. Turpior est au- tem ambitio ex fuco uirtutis laudem captans. Sotion tamen hoc non ascribit Diogeni, sed Platoni Cynico.
- 12 Diogenes à Platone petierat uini paululū, tunc & caricas. Plato misit lagenam: cui Cy-
Liberalitas nicus hunc in modum gratias egit. Quum interrogaris quot sint duo & duo, respondes,
nimia uiginti: ita nec secundū ea quæ rogaris das, nec ad ea quæ interrogaris respondes. Nota- uit Platonem ut immodice loquacem, quod idem in illius scriptis notauit Aristoteles.
- 13 Percontanti in qua parte Græciæ uidisset bonos uiros, Viros, ait, nusquam, sed Lace-
Pauci boni dæmone uidi pueros. Notans totius Græciæ corruptissimos mores, adeo ut apud Lace- dæmonios gentem incorruptissimam, tantum in pueris resideret prisca integritas. Simul illud innuit, in reliqua Græcia ne pueros quidem esse bonos: tum & illud, uiros esse pue- ris deteriores, quum ab his oporteat pueros ad probitatem institui.
- 14 Quum aliquādo de re seria differens: nullum haberet auscultatorem attendentem, cœ-
τὸ πρῶτον pit ineptam cantionem canere ueluti saltaturis. Vbi iam plurimi concurrissent, obiurga-
Ridicula præ- uit illos, quod ad stulta & inepta frequentes & alacres accederent, ad seria uero & ad be-
feruntur sa- ne uiuendū utilia, nec alacriter conuenirent, nec diligenter auscultarent. Huic simillimum
lutaribus est quod Demostheni quidam ascribunt de umbra asini.
- 15 Reprehendebat homines q̃ lucra calcitrando alijsq; his similibus semet exercebant, ut
Cura præ- periti euadant: nullos aut in hoc incumbere, ut probi & honesti euaderent.
postera
- 16 A nullo deniq; hominum genere linguæ dicacitatem temperabat. Grāmaticos aiebat
 se demirari, qui tanto studio mala Vlyssis perquirerent, sua ipsorū mala ignorarent, Olim Grammatici potissimū uersabantur in Homeri rhapsodijs, at is in Odyssæa cōmemorat uarios Vlyssis errores. Musicos item accusabat, quod in cithara diligenter aptarent chor- das ad concentus, mores haberent inconcinnos. Reprehendebat & Mathematicos, q̃ so- lem, lunam ac stellas intuerentur, non uidentes ea quæ essent ante pedes. Oratores carpe- bat, quod studerent iusta dicere, sed eadem facere negligerent. Auaros obiurgabat, q̃ pe- cuniam uerbis uituperarent, quum eam animo plurimī facerent. Est enim auaris hoc pe- culiare, quod nulli magis detestantur auaritiam quàm ipsi.
- 17 Taxabat hominum uulgus, quod bonos uiros hoc nomine laudarent, quia pecunias
 contemnerent, nec interim imitarentur quos laudibus extollerent uehementer, sed pecu- niosos magis sequerent, quos uituperabant. Destomachabatur in eos qui pro bona uale- tudine sacrificarent, & in ipso sacro epulis immodicis semet ingurgitantes, facerent bonæ ualitudinī

ualetudini contraria. Dicebat se mirari seruos, qui quum uiderent dominos plus æ quo uoraces, non illis eriperent cibos. Nam hoc esse dominorum ualetudini consilere, & seruis magis conuenit edacitas.

Haecenus dictum est, quos quibus nominibus reprehenderit, nunc audi quos laudat. Probabat eos qui uxores ducturi non ducerent, qui nauigaturi non nauigarent, qui pueros alturi non alerent, qui ad rempublicam accessuri non accederent, qui se ad conuiuendum præpotentibus componerent, nec tamen accederent: significans ab his omnibus abstinentium, eoque prudentes uideri, qui ad ea sollicitati, tempestiue uertissent sententiam, quod semel aggressis non sit integrum mutare consilium, etiam si poeniteat instituti. Qui duxit uxorem, iam sui iuris non est: qui se mari comisit, uentorum arbitrio feratur oportet: qui semel accessit ad rempublicam, seruiat oportet, & ut cupiat, tutum non est ad priuatam redire uitam.

Illi tribuitur & hoc ænigma, manus non esse porrigendas amicis complicatis digitis: inueniens non satis esse, si comes nos præbeamus amicis, sed comitati comitem adiungendam benignitatem. Qui comiter tractant amicos, dicuntur *Ἀφισδῶν*, quasi dicas dextrare.

Quum captus uenderetur in Creta, præconi rogati quid sciret, & quo titulo eum commendaret emptori, Dic, inquit, te uendere hominem, qui sciat imperare liberis. Quidam Xeniaades Corinthius admiratus præconi nouitatem, adiit Diogenem, percontans num sciret quod profiteretur: ubi ex sermone hominis comperit esse sapientem ac doctum, meratus duxit domum, eique suos liberos erudiendos tradidit: quos ille susceptos liberaliter instituit, primumque tradidit artes liberales, mox docuit equitare, arcum tendere, fundam rotare, iaculari telum. In palaestra uero non permittebat, ut paedotriba illos grauioribus laboribus in morem athletarum exerceret, sed haecenus quantum ad ruborem bonamque corporis ualetudinem conduceret. Curauit ut ex poetis aliisque scriptoribus optima quæque ediscerent, quod ea modo uere scimus quæ memoria tenemus: breuiter totius doctrinae summam illis redegit in compendium, quo & citius perciperet, & fidelius memoria complecterentur. Eosdem instituit domi ministrare parentibus, cibo leui uilique, & aquæ potu contentos esse: quumque ceteri cæsariem alant ad formæ commendationem, ille iussit illos radere comam: & si quando prodeundum esset in publicum, incomptos producebat absque tunicis, incalceatos ac tacitos. Quin & ad uenatum illos instituebat, Lacedæmonios imitatus. His rebus factum est ut à pueris obseruaretur, perque illos parenti commendaretur. Alij narrant præconem Diogenis iussu ita prædicasse, Est ne quispiam qui uelit emere dominum?

Quum sederet in auctione, uetitus est sedere, ac iussus est stare, ob id opinor, ut facilius inspiceret emptor quid emeret. At Diogenes, Quid, inquit, refert quando pisces quocumque modo iaceant emuntur: notans uulgi stultitiam, qui empturi seruum cauent, ne quod corporis uitium fallat, nec simili cautione explorant mentis habitum. Is autem deprehenditur ex oratione.

Aiebat sibi uideri mirum, quod quum ollam aut operculum non emerent homines, nisi si pulsu actinnitu exploratum, in emendo homine solo aspectu essent contenti: significans hominem nulla ex re melius cognosci quam ex oratione. Ut igitur qui uas fictile teruicio parant emere, digito pulsan, atque ex tinnitu reddito dignoscunt, sit ne integrum, probe argillæ, ac bene coctum: ita priusquam minis aliquot emant hominem, oportebat ad dicendum prouocare, atque ex oratione deprehendere qualis sit. Eodem pertinet dictum superius: piscis mutus est, nec refert quomodo iaceat, quum nihil aliud sit quam piscis: ita non refert quo corporis habitu emas hominem, si silentem emas.

Xeniaades à quo fuerat emptus dicebat, Mihi licet seruo obtemperes necesse est, propterea quod qui nauclerum aut medicum habet seruum, ei tamē parere cogitur, si uelit ex eo capere utilitatem.

Apud hunc Xeniadem fertur consenuisse, & à suis discipulis sepultus esse. Rogatus à Xeniadem quomodo sepeliri uellet. In faciem, inquit. Percontanti causam, Quoniā, inquit, paulo post futurum est, ut inferiora fiant superiora: huc alludens quod id temporis Macedones rerum potirentur, atque ex humilibus fierent excelsi: quod si inuerterentur omnia, fore ut cadauer etiam ex prono fieret supinum. Fortassis illud sentiens, nihil referre quo situ corpus exanime sepeliatur, quia in re magna erat uulgi superstitio, porrectis in portam

18

*Que in nita
fugienda*

19

Benignitas

20

*Educatio
frugalis*

21

*Sermo index
animi*

22

23

*Seruo prudenti
obtemperandum*

24

Sepultura

pedibus efferebantur, stantes cremabantur: & hodie stantes ut audio sepeliuntur Iudaei, certe supini sepeliuntur omnes Christiani.

Homines p-
endum similes 25 In foro quondā stans clamabat, Adeste homines, ueluti cōcionaturus apud populum: quumq; iam frequentes cōuenissent, nec ille desineret clamare, Adeste homines: quidam indignati, En adsumus, dic aliquid. Tum Diogenes baculo illos abigēs, homines, inquit, adesse iussi, non sterquilinā. Non putauit hominis cognomen competere in eos qui non uiuerent iuxta rationem, sed brutorum in morem agerentur affectibus.

26 Alexander Magnus quum esset Corinthi, adiit Diogenem pro dolio sedentem, cumq; eo multa collocutus est: à quo digressus indignantibus amicis quod rex illi canī tantū habuisset honoris, qui tanto principi nec assurgere dignaretur, Imò, inquit, ni Alexander essem, Diogenes esse uellem. A deo demiratus est animum illum liberum, ac rebus humanis omnibus superiorem, ut nihil regno similis esse iudicaret. Præcipua regum felicitas est, quod nulli seruiunt, sed quicquid uolunt facile efficiunt, tum quod nullius egeant: atqui hoc ipsum hominī præstat philosophia multo uerius quam regnum monarchis. Quamq; Alexandrum esse, Alexander maius quiddam existimabat q̃ regem esse.

Philosophia 27 Negabat illos debiles ac mancos appellandos, qui surdi essent aut cæci, sed qui peram non haberent, Lusit aut affinitate uocum, Nam *κωλυε* Græcis dicitur mancus aut mutilus, *ἀνγκε* qui pera carere: innuens opinor, hominem ad omnem uitæ functionem inutilem esse, qui expers sit philosophiæ. Pera enim Cynicorum penuserat.

Vindicta
ciuilis 28 Ingressus aliquando iuuenum conuiuī capite semitonso, non solum non comiter exceptus est, sed multis plagis onustus dimissus est. Quos ille hac ratione est ultus: Nomina iuuenū à quibus fuerat cæsus, albo inscripsit, itaq; obambulabat soluto pallio, plagarum notæ loquebantur quid esset passus, & album prodebat autores. Hoc pascio iuuenes inhumano omnibus obiurgandos ac reprehendendos exposuit.

Virtus laud-
ta tantum 29 Quoniam Cynicus erat, canis dictus est, & hoc uitæ genus à multis laudabatur, nemo tamen imitabatur. Itaq; dicere solitus est, se canem esse laudantium, sed laudatorum neminem cum laudato cane audere uenatum ire.

Serui ueri 30 Iactante se quopiam ac dicente, Viros supero in Pythiis, Equidem, inquit, uiros, tu uero mancipia. Lusit rursus affinitate uocum, quæ est inter *ἀνδρας* & *ἀνδραμεία*. Mancipia autem appellabat quicq; seruirent cupiditatibus: has philosophia uincere pulchrius est, quàm in Pythiis ludis uincere uiros.

Intendendum
honesti studiū 31 Cuidam admonenti ut iam senex quiesceret à laboribus, Quid, inquit, si in stadio currerem, utrum oporteret iam metæ uicinum cursum remittere, an magis intenderem? Recte sensit, uirtutis studiū hoc magis intendendū quo minus superest uitæ, quod turpe sit tum ab honesto instituto refrigescere.

32 Aliquādo uocatus ad cœnā, negauit se uenturū. Roganti causam, Quoniā, inquit, heri mihi nō sunt actæ gratiæ. Vulgus hominū postulat sibi ueluti pro magno beneficio gratias agi, si quem admiserint ad conuiuī: at Diogenes licet pauper, existimabat sibi debere gratiam, quod non grauaretur interesse cōuiuio, quia nusquam iret a symbolo, sed lautius philosophiæ sermonibus pasceret conuiuatoris & conuiuarum animos, quàm ille corpus epulis.

33 Demosthenem adolescentem aliquando in publico diuersorio prandentem deprehendit, quumq; ille conspecto Diogene sese subduceret introrsum, Tanto magis, inquit, in diuersorio futurus es: significans hoc illum magis fore conuiuarum fabulam, quod nō solum ibi uersaretur, sed etiam tanquā in re nefaria deprehensus sese subduxisset. Hoc enim memorabilius quàm quod illic potaret. Alij narrāt hoc cuidam adolescenti dictum, Is potuit & Demosthenes esse: simplicior autem sensus est, ut accipiamus adolescentulum admonitum, ne intrò fugeret, sed foras. Nam quo interior sese abdebat in popinam, hoc magis erat in popina.

Hic est ille 34 Hospitibus quibusdā celebrem illum Demosthenē uidere cupiētibus, porrectio medio digito, Hic est, inquit, ille Demosthenes Atheniensis orator. Digitus pollicis proximus index dicitur, q̃ hunc intendentes solemus aliquid cōmonstrare. Digitus aut medius apud priscos infamis habebat ob causam hic nō referendam. Porro Demosthenes uulgò male audiebat, quasi parū uir esset. Id significās Diogenes, maluit illū medio q̃ indice demonstrare.

Cuidam

Cuidam exciderat panis, eumque reliquit, quod pueret recipere. Hunc castigare uolens Diogenes, iniecio fune collo traxit urceum per ceramicum, hoc faciens in poculo quod ille in pane facere erubescibat. Pudor in utilis

Quum multis uideretur immodice philosophus, respondit, sese imitari chori magistros, qui tonum legitimū excedere solent, ut alij congruum arriperent. Quod enim excedit modum, tamen ad excitandā aliorum socordiam cōducibile est. Ita palum ac dolium Diogenis, diuitibus suas delicias exprobrabant. Exempla insignia

Dicebat, plurimos insanire præter digitum. Nam si quis assidue medium digitum intendat uite indicis, uulgo habetur insanus: si quis indicem, sanus uidetur. At plurimi sunt homines qui grauius insaniunt in rebus serijs, quam si digitum pro digito porrigant, & tamen hi uulgo non habentur insani. Quemadmodum & hodie, parentes in liberis pro graui peccato castigant, si læua pro sinistra utantur: atqui nō itidem castigant eos, quum turpia pro honestis eligunt. Insanie genera

Taxabat & in hoc hominū insaniam, quod res preciosas minimo emerent uenderetque, nullissimas plurimo. Statuam enim tribus nummūm milibus emi, quū farinæ choenix duobus æreis ueniret. At statua nihil opus ad uitam, sine farina uiuere non licet. Conueniebat igitur farinam multo statuis esse chariorem. Philosophus precia rerum aestimabat usu naturali, uulgus aestimat stulta persuasione. Aestimatio preposita

Quod supra retulimus de Xenia de, quidam ita narrāt, Quum esset emptus Diogenes, perinde quasi ipse Xenia dem emissit, dixit illi, Vide ut iussis meis pareas. Quumque illi diceret, *ἀλλ' οὐκ ἔστιν*, significans rem præpostere agi, si seruus imperet hero. Si medicū inquit Diogenes, emisses æger, nū illi præscribenti obtemperares, an diceres, *ἀλλ' οὐκ ἔστιν*. Si herus corpore male affectus auscultat seruo rei medicæ perito, multo magis decet animo ægrum auscultare seruo philosophiæ perito: quod enim ars medica præstat corpori, hoc philosophia præstat animo: illa medetur febri, hæc prauis cupiditatibus. Quanto autem animus præstat corpori, hoc illius morbi sunt quàm huius grauiore. Laertius addit, quum à præcone rogaretur, quo titulo uellet prædicari, isque respondisset, se scire imperare liberis: ubi uidisset prætereuntem quendam bene cultum, huic, inquit, me uende, nam is eget domino. Seruus prudentior hero

Cuidam ambiens à Diogene in philosophiæ disciplinam recipi, admissio explorandi gratia pernam in uia ferendam dedit, seque iussit sequi. Ille præ pudore abiecio quod gestabat, furtim se subduxit. Aliquanto post forte fortuna illi factus obuius, ridens, Tuam, inquit, ac meam amicitiam perna diremit: indicans illum non esse idoneum philosophiæ discipulum, qui stultum pudorem non posset contemnere. Neque enim turpe est gestare pernam, sed ab honesto recedere turpe est. Diocles hoc ipsum paulò secus narrat. Quum quidam ambiens esse Diogenis discipulus dixisset illi, Impera mihi Diogenes, admissio in famulitium casei frustum portandum dedit. Id quum ille ob pudorem recusaret, Nostram, inquit Diogenes, amicitiam paululum casei diremit. Pudor in utilis

Quum aliquando uidisset puerum caua manu bibentem, Hic puer, inquit, me frugalitate superat, qui supellectilem superfluam mecum circumferam: & eductum è pera poculum ligneum abiecit. Nesciebam, inquiens, & in hoc nobis prouidisse naturā. Quum alterum puerum uidisset uasculo fracto, cauo panis excipere lenticulam, abiecit & catinum ligneum, ut superuacaneum. Hæc patiar uideri ridicula, modo fateamur, immodicum simplicitatis exemplum in hoc utile, ut nos nostri luxus pudeat. Frugalitas

Sapienti nihil deesse colligebat hoc syllogismo, Deorum omnia sunt, deorum autem amici sunt sapientes, & amicorum communia sunt omnia, sapientum igitur sunt omnia. Sed eodem syllogismo reijci poterat petens aliquid, Quare petis habens omnia? Sapiens diuites

Quum uidisset foeminam dijs procumbentem ita curuato corpore, ut à tergo quedam appareret quæ nudari non decet oculis hominum, adiit illam dicens, Non uereris mulier ne stante post tergum tuum deo (nam illius plena sunt omnia) parum deceter te geras? Aesculapio percussorem consecrasse dicitur, qui accurens procidentes in faciem contereret, hoc figmento deterrens homines à superstitione, qui credunt deos nō audituros, nisi ipsi indecoro corporis gestu supplicent. Decorum ubique

Solitus est loco dicere, sibi tragicas execrationes occurrisse quod esset *ἀνίσθητος*, ἀπολις. 44

- ἀπατρίσι, ἀπὸ τοῦ καλῶς, καὶ ἀπορίῃ*, id est, domo, ciuitate patriaq; carēs, pauper & erro. Alludēs ad locū aliquē ē tragœdijs. De Oedīpi execrationibus nobis dictū in Chīliadib.
54. *Philosophi uita* Quin & illud dixisse fertur, quod fortunæ opponeret animi fiduciā, legi naturam, affectibus rationem, eo quod hīs tribus paratur ac seruetur hominū tranquillitas. Aduersus fortunæ procellas tuetur sapiētem animus impauidus: naturam pro lege sequitur, cui si repugnet lex, contemnit eam; porro cupiditatum tumultus ratione compescit.
46. Quum Alexander Magnus inuiseret Diogenem, reperit eum in cranio sedentem pro dolio, ac laceras schedas glutino committentem. Posteaquam rex multa cum illo collocutus pararet abire, diceretq; Cogita Diogenes quid à me uelis petere, nam quicquid optaris feres, Mox, inquit, de alijs, interim secede paulisper. Quū rex secessisset, putans illum uelle deliberare, diutius silenti repetijt, Pete quod uis Diogenes, Hoc, inquit, uolebā, nam prius arcebas mihi solem ad id quod ago necessarium. Alij narrant illum dixisse, Ne mihi feceris umbram, quod uellet apicari.
47. *Philosophus paucis eget* Memoratur & illud: Alexandrum ita fuisse locutum, Adsum o Diogenes tibi subuenturus, quandoquidem uideo te multis egentem: cui Diogenes, Vt nostrum pluribus eget: ego qui ultra peram & pallium nihil desidero: an tu qui non contentus patrio regno, tot periculis temet obijcis ut latius imperes: adeo ut uix totus orbis tuæ cupiditati uideatur satis futurus?
48. *Lepide* Quodam tempore cū diutissime legens, tandem eò uenisset, ut uideret chartā uacuum, Bono, inquit, animo estote uiri, terram uideo. Alludēs ad longa nauigatione fessos, qui te creantur animo quum iplis procul apparet portus.
49. *Argutie friuole* Cuidam sophisticis argurationibus colligenti, quod Diogenes haberet cornua: frontem ac tempora manu contrectans, Atqui, inquit, ego nō uideo: irridere maluit friuolum enthymema quā soluere.
50. Quum Zenon in scholis differens, acutissimis rationibus probaret, nullū esse motum, nec esse posse, Diogenes surgēs coepit inambulare. Id admiratus Zenon, Quid, inqt, agis Diogenes? Confuto, inqt, tuas rationes. Taxans interim inanē ingenij ostentationem.
51. *Argutie friuole* Sophista quidam uolens apud Diogenem ostentare acumen ingenij, hunc in modum ratiocinatus est. Quod ego sum, tu hō es. Quum annuisset Diogenes, Ego, inquit, sum homo, igitur tu non es homo. Tum Diogenes, A me, inquit, incipe & recte collegeris. Nō dignatus est aperire, quid haberet uitij ratiocinatio, sed maluit irridere de tam friuolis nugis sibi placentem. Si sic sumpsisset, tu es homo, sequebatur, sophisticam non esse hominem.
52. *Ignota loqui* Cuidam ad ostentationem ingenij multa de rebus cœlestibus differenti, Quā nuper, inquit, de cœlo uenisti? Socratē in hoc retulit, cuius est illud, Quæ supra nos, nihil ad nos.
53. *Mala uere* Eunuchus quispiā contaminatæ famæ, inscripserat ædibus suis, *μηδὲν εἰσέρτω κακόν*, ne quid ingrediatur mali. Id uidens Diogenes, Aedium, inquit, dominus quā ingreditur? Eunuchus boni ominis gratia proposuerat titulum, ne quid infelicitatis attingeret domum, id Diogenes detorsit ad mala animi, quæ sola uere mala sunt.
54. *Ridiculum* Naçtus unguentum, eo pedes inunxit præter morem publicum. Id demirantibus dixit, Quoniam unguentum capiti infusum exhalatur in aerem, à pedibus autem ascēdit ad nares. Similiter alius reprehendit publicam consuetudinem, qua coronas capiti imponunt, quum magis conueniat infra nares ponere, quod fragrantiae uapor non tam descendat, quā ascendat.
55. *Initiari non est satis* Athenienses hortabantur Diogenem ut mysterijs initiaretur, addentes quod initiati apud inferos principatum tenerent. Ad quæ Diogenes, Perq; ridiculum est, inquit, si Agefilaus & Epaminondas in cœno degunt, et Patetion fur ac uilissimi quisq; homines, quod initiati sint, in beatorum insulis erunt. Grauius taxauit sacerdotum mores, qui quæstus gratia blandiebantur hominum imperitorum superstitioni, persuadentes initiationē conferre felicitatem post hanc uitam, quum ea parata sit his qui prijs & egregijs factis eam promeruerint, siue sint initiati, siue non sint.
56. *Lepide* Quum primum coepisset philosophari, quum in dolio, sicco mucidoq; pane uescens solus, audiret totam urbem laticia perstreptentem (erat enim dies festus) sensit animo non nihil tædij, diuq; secum de relinquendo ultra instituto cogitauit. Sed quum tandem mures uider

videret adrepētes, panisq; micas edere, Quid tibi displices, inquit, o Diogenes, sat magni-
ficus es, ecce etiam parasitos alis.

Platonī ipsū ob uitā sordes canem appellanti, Sanē, inquit, nam ad eos qui me uendi-
derant recurri. Solent enim canes si uendantur, ad ueteres dominos recurrere. Non offen-
sus est conuictio, sed commode interpretatus est. Quum Aeginam nauigaret, interceptus
est à piratis, atq; in Cretam perductus, ibiq; uenditus. Eos piratas puto fuisse Corinthios,
aut Athenienses, aut certe Aeginetas.

Quum è balneis redeuntem quidam rogasset, num illic esset multum hominum, nega-
uit esse. Rursus percontatus, an illic esset multa turba, annuit, significans hominis uocabu-
lum in paucos competere.

Narratur & illud uix credibile: Plato sic definierat hominem, homo est animal bipes
absq; pennis. Ei definitioni quum discipuli Platonis applauderēt, Diogenes gallum galli
naceum pennis ac plumis nudatū produxit in scholam, En, inquit, hic est homo Plato-
nis. Itaq; definitioni adiectū est, latius unguibus, q̄ aues eiusmodi non habent.

Percontanti, qua quis hora pranderet debeat, Si diues est, inquit, quum uult: si pau-
per, quum potest.

Apud Megarense quum uideret arietes pellibus tectos aduersus frigoris iniuriā, ipso
rum autem filios nudos, Satiū est, inquit, Megarense esse arietē quā filium. Traditum
est de Megarense, quod indiligenter habent filios suos.

Quidam in publico gestans longam trabem, per imprudentiā percusserat Diogenem,
moxq; ex more dixit, Caue. At Diogenes, Num, inquit, me uis iterum percutere? Alij sic
narrant: dicenti caue, baculum impexit in caput, & post ictum adiecit, caue: par pari refer-
rens. Nam ante læsionem dicendum erat caue.

Quodam tempore lucernam accensam gestans obambulabat in foro clarissima luce;
quærenti similis. Rogantibus quid ageret, Hominem, inquit, quæro: notans publicos ci-
uitatis mores utx homine dignos.

Quum aliquando perfusus esset aqua, stareq; toto distillans corpore, circumstātes ali-
quot, ut sit, cōmiserabantur hominem indigna passum. Quibus Plato, nam et is forte tumi-
aderat, Si uultis, inquit, cōmiserari Diogenem, abite: notans in philosopho gloriæ cupidi-
tatem. Hoc igitur spectaculo quoniam delectabatur, felix erat potius q̄ miserandus: at si
nullo teste perfusus fuisset, tum uere fuisset miserabilis.

Colaphum impingenti, Profectio, inquit, nesciebam me capite galeato ambulare. Lu-
dens manum pronam galeam dixit. Nec aliter ultus est percussorem. Nisi forte legēdum
est, nesciebam capite galea tecto incedendum esse.

At non eadem patientia tulit Midiam, qui impactio illi colapho dixerat, Tria milia ti-
bi in mensa sunt posita: per ludibrium illi gratulans, quod pro colapho tantum nummo-
rum ex multa ad ipsum esset reditum si lege ageret. At Diogenes postridie sumpto pu-
gilum loro, eoq; impactio Midie totidem uerbis dixit, Tria milia tibi in mensa sunt posita.
Aul. Gellius narrat de quodam, qui pro delectamento habebat manu depalmare homi-
nes, moxq; è crumena quam in hoc circūferebat, iussit numerari multā. At Diogenes
declarauit, non omnes esse ea patientia, ut multa contenti sint.

Philosophi uulgo hoc nomine male audiebant, q̄ deos aut non crederent esse, aut con-
temnerent. Hoc innuens Lysias interrogabat Diogenem, crederet ne esse deos. Cui Dio-
genes, Qui conuenit, inquit, ut non credam, quum persuasum habeam te dijs inuisum es-
se: Hoc dictum quidam attribuunt Theodoro. Non respondit ad quæstionem, sed in con-
tumeliose interrogantem retorxit sermonem.

Conspicatus quendam se religionis causa aspergentem aquis fluuiialibus, Nam hoc ri-
tu prisci solent purificari, si quid piaculi cōmissum crederēt. Infelix, inquit, quum erras in
grammatica, nō absolueris aspersus: multo minus aspersio te liberabit à uitæ criminibus.
Recte notabat hominum superstitionē, qui crederent, sensibili elemento purgari maculas
animi, nisi prauas cupiditates amputassent.

Eos summopere reprehendebat, qui si quid secus euenisset, fortunam incusarent,
id quod uulgus hominum solet: dicens, ipsos homines potius incusandos, qui postular-
ent à fortuna, non quæ uere bona essent, sed quæ ipsis bona uiderentur. Nam si per mitte-

rent dijs, quæ ipsi iudicant optima, dare, darent: nunc acceptis his quæ flagitarunt, impudenter inculsant deos.

- 70 Superstitionem hominum qui in somnijs terrentur, hoc pacto deridebat, Quæ uigilantes, inquit, agitis, ea nō curatis: quæ uero dormiētes somniatis, solícite perquiritis. Ad felicitatem enim aut infelicitatem hominis non tam refert quid patiatur in somnis, quàm quid agat uigilās. Ibi quoties aliquid turpe cōmittit, oportebat metuere deorum iram ac tristem euentum, non si quid dormientibus sit uisum.
- 71 In Olympijs præconē ita pronunciantem, Doxippus uiros uicit, correxit Diogenes, Hic, inquit, mancipia, sed ego uiros: significās eos q̄ certarent Olympia, nō esse uiros, sed glorię mācipia. Solus philosophus uincit uiros. Simile huic est quod supra retulimus.
- 72 Quum Philippius exercitum haberet apud Cheroniam, uenit eō Diogenes, & comprehensus à militibus deductus est ad regem: qui conspecto Diogene ignoto iratus exclamauit, Explorator. Cui Diogenes, Prorsus, inquit, explorator, nam huc ueni inspiciturus insaniam tuam, qui non contentus regno Macedonum, aliena captans temet in discrimen coniicis, ne & regno & uita priueris. Rex admiratus hominis libertatem, iussit illum abire liberum.
- 73 Alexander Macedonū rex miserat epistolam ad Antipatrum, per quendam nomine Athliam: quum id temporis forte adesset Diogenes, qui Cynico more dixit, Athlius ab Athlio per Athliā ad Athlium. Porro Athlius Græce miserū sonat, multisq; laborib. afflictum, unde & athletis nomen. Sensit philosophus, principes ob ambitionem assiduis bellis tumultuantes uere miseros esse: æque miseros qui illorū cupiditatibus inservirent.
- 74 Inuitatus ut ad Alexandrū ueniret, recusauit: ac Perdiccæ præfecto minitanti necē nō ueniret, Nil, inquit, magnifeceris, siquidem & cātharis & phalangiū idem possunt. Cantharis pusillum est insectum non dissimile scarabeo, sed præsentaneū habens uenenū: phalangium aranei genus est nocentissimū. Nec dubitauit uicissim minitari Perdiccæ, se feliciter uicturū, si sine illo uiueret: indicans infelices esse qui cum Perdicca uiuerent.
- 75 Aiebat faciles esse deos ad donandam hominibus uitam, ceterum hanc ignorari ab his qui quærunt dulciaria, unguenta, aliasq; hoc genus delicias. His enim qui fruuntur, credunt se uiuere, quum ueram uitam, tranquillam ac suauem sola præstet sapiētia. Non igitur dij sunt inculsandi, sed homines, qui per stulticiam non postulant ab illis uitam, sed uoluptates.
- 76 Conspiciens delicatum quendam à seruo calceari, Nondum, inquit, sat beatus es, nisi etiam abstergeat: id erit, si mancus fueris. Visum est Diogeni, non multo minus absurdum in calceatu abuti opera famuli, si quis ipse sibi hoc præstare ualeat, quàm si post exoneratam aluum adhibeat famulum abstergendo podici. Quanquam intelligi potest & de abstergendo naso. Philosopho ethnico prodigiosæ deliciæ uidebantur, ethnicum calceari à famulo: at ego noui Christianum, sacerdotem ac Theologum, cui quum nullum esset membrum mancum, tamen aditurus latrinam famulos accersebat, qui soluerent ligulas, item reuersus qui alligarent. Ideo uidens, sic mecum cogitabam, Vtinam hic adesset spectator Diogenes.
- 77 Conspicatus duci quendam, qui phialam ex ærario furatus sustulerat: Ducebatur autem à magistratibus, quos illi ἰσομνημονας appellant: Magni, inquit Diogenes, fures paruum ducunt. Vtinam hoc nō possit uere dici in magistratus aliquot Christianos, à quibus ad laqueum adigitur interdum, qui x drachmas sustulit, ipsi impune magnis furtis, uel peculatu potius ditescunt.
- 78 Videns adolescentem lapides iacentem in crucem, Euge, inquit, scopum attinges. Innuens fore, ut aliquando in crucem ageretur.
- 79 Quum adolescentuli circūstantes Diogenem acclamassent, Canis, canis: ac mox territi fugere cœpissent, rogatiq; quid fugerent dixissent, ne mordeas nos canis, Bono, inquit, animo sitis filioli, canis non edit betulam: tecte illis exprobrans molliciem.
- 80 Cuidam sibi placenti, quod leonis exuuiū tectus incederet, Non tu desines, inquit, uirtutis stragulas pudefacere? Indecorum esse censuit, quod homo mollis Herculis amicum sibi uindicaret. Idem dici potest ijs qui prodigioso amictu profitetur sanctimoniam, uita non respondente.

Prædi-

Prædicantibus beatum Callisthenem philosophum, quod apud Alexandrum appa- 81
ratu splendido exciperetur, Imò, inquit, infelix est, quod illi prandendum cœnandumq;
sit, quum Alexandro uisum fuerit: sentiens nihil esse beatum, si absit libertas. Hic est Cal-
listhenes Aristotelis discipulus, quem Alexander tandem coniecit in carcerem, ubi & pe-
rît. Quidam pro Callisthene supponunt ipsum Aristotelem, cuius felicitatem prædican-
tibus quod cum regis filio uiueret: Aristoteles, inquit, prandet quum uult Alexander, Dio-
genes quum uult Diogenes.

Si quando egebat pecunijs, eas ab amicis accipiebat: at suggillantibus eum, quod præ- 82
ter philosophi dignitatem peteret, quod esset mendicorum, Imò, inquit, non peto, sed re- *Benignitas*
peto, *ὅκ ἀτὼ, ἀλλ' ἀπαιτῶ*. Repetimus enim mutuum aut depositum. Amicus autem egen-
ti amico dans non donat, sed reddit quod debebat. Quisquis enim in tali casu pecuniâ ser-
uat, rem alienam detinet.

Quum adolescens quidam comptior Diogeni proposuisset quæstiunculam, Non tibi 83
prius, inquit, responsurus sum, quam sublatis uestibus ostenderis utrum masculus sis an *Mollicies*
fœmina. Ex cultu parum uirili notauit illius molliciem.

Alteri cuida adolescenti, lusum quendâ amatorij eleganter in balneis exhibenti, quod 84
Græci uocant *ῥησιζαγ*, Diogenes, Quo melius, inquit, hoc deterius: damnans impro- *Ars inho-*
batam artem, qualis est & alea, cuius quo quisq; est artifex melior, hoc uir est deterior. *nesta*

Quum Diogenes adesset conuiuio, qui accumbebant appellantes illum canem, ossa il- 85
li proijciebant, quod id canibus fieri consuevit: at ille discedens à tergo commingebat ac- *Canini moris*
cumbentes: significans & hoc esse canum.

Oratores ac cæteros omnia ad gloriam faciētes, appellabat *τρίανδρῶν*, id est, ter ho- 86
mines, ancipiti dictio. Nam ut uulgus hominem esse negat, qui nec doctus est, nec huma- *Ter homines*
nus: ita philosophus hominem uocabat miserum, qui nihil haberet supra hominē. Siqui-
dem iuxta Homerum, nullum animal homine miserius. Proinde *ter homines* dixit, ter mi-
seros, qui sua studia omnia cōferrent ad rem inanissimam, ac populari multitudini, multo
rum caput beluæ, seruirent seruitutem.

Diuitem quendam indoctum, sed splendide uestitum, *χρυσόμυλον* appellabat, hoc est, 78
ouem aureo uellere. Nam tales fuisse proditum est à poetis, qui minimū ualerent ingenio,
ouillis moribus etiam prouerbio dicebantur.

Præteriens prodigi cuiusdā ædes inscriptionem habentes, uenales, Facile, inquit, diui- 88
nabam fore, ut præ immodica crapula domum euomeret. Iam enim domum absumpse- *Profusio*
rat, anteq̃ uenalem proscriberet. Vomitus igitur ille erat uerius quàm uenditio.

Adolescenti conquerenti quod à multis perturbaretur, Desine, inquit, & tu perturba 89
tionis indicia præ te ferre: significans nulla re melius improbitatem lædentiū finire, quàm *Dolor dis-*
si qui læditur, dolorem dissimulet. Etenim qui ob id incessunt hominem, ut illum discru- *simulatus*
cient, desinēt si uiderint illum nihil cōmoueri. & Græcis suspicor alium esse sensum: Quū
enim adolescens quereretur sibi turbam esse molestam, *παύσαι γὰρ, inquit, καὶ σὺ τὰ δειγµα-
τα τῆ παγκυβερνήτος ποδὶ φέρειν*, id est, At desine tu quoq; signa mollis et effœminati circūferre.

Citharœdum imperitum uastoq; corpore & ab omnibus uituperatum, solus Dioge- 90
nes laudabat. Demirantibus quam ob rem id faceret, Laudo, inquit, quod quum talis sit, *Salus*
maluit se cithara quàm latrocinij exercere: significans illum corpore ualidū, ingenio ru-
dem, latrocinij aptiorem esse quàm musicæ. Locus est ab inexpectato.

Alterum citharœdum, qui quoties caneret ab auditoribus deserebatur, obusum ita sa- 91
lutabat, *Salue galle*. Quum ille offensus salutationis nouitate diceret, Quid ita? Quoniā, *Salus*
inquit, cantu tuo excitas omnes. Locum caprauit ex ambiguitate uerbi Græci, *ἀνγείειν*
enim dicitur, & qui excitat dormientem, quod solent galli gallinacei mane canētes; & qui
sedentem excitat ut surgat, quod ille solet.

Quum adolescentem quendam insigni forma plurimū intuerentur, Diogenes in- 92
curuato corpore sinum lupinis implebat. Ad hoc spectaculum conuersis omnium o-
culis, aiebat, mirari se, quur adolescentulo dimisso sese intuerentur: obiter notans illo-
rum intemperantiam.

Cuidam uehementer superstitioso, ac lemurū laruarumq; terroribus obnoxio, necem 93
ipsi minanti, dicentiq;, unico ictu tibi perfringam caput, At ego, inquit, si id feceris, tibi *Superstitio*
sinister

sinister astans, ut contremiscas efficiam. Significans se mortuum etiam illum terrere posse, à quo uiuus contemnebatur. Hic tamen affectus & hodie plurimos habet, qui quū sint aduersus uiros feroces, aduersus umbras sunt formidolosissimi.

94 **Leſio mortua** Ab Hegesia rogatus ut ipsi libros aliquos commodato daret, Non sapiſ, inquit, Hegesia, qui quum caricas non pictas sed ueras eligas, uera exercitatione neglecta ad scriptā te conferas. Hoc dicto notauit eos qui per omnē uitam nihil aliud quā legunt philosophorum libros, recte uiuendī praecepta continentes, quum uirtus magis usu discatur quā lectione. *παλαιο* Græcis anceps uox est ad scribere & ad pingere. Itaq; uirtus libris expressa, quodammodo picta uirtus est. Absurdum autem uidetur, in caricis habere delectum, in uirtute non item.

95 **Exilium utile** Cuidam illi probro obijcienti q̄ exularet à patria: Miser, inquit, istius rei causa philosophatus sum: siue quod exiliū compulisset Diogenem ad philosophandū, siue quod ideo didicisset philosophiam, ut exilium similesq; casus æquo animo perpeti posset.

96 Alteri cuiſpiam per conuitiū dicenti, Sinopenſes te exilio damnant, At ego, inquit, illos mansione: significans se quod solum uertere iuberetur, nihilo infeliciorem esse his qui in patria manerent, nec exilium æquo animo pati possent. Tam enim miserū est manere coactum, quā exulare coactum. Philosophus cui quæuis terra patria est, si iubeatur ire exulatum, unius tantum ciuitatis exul est. At qui nusquam potest uiuere nisi in patria, plurimarum regionum exul est. Diogenes autem ob adulteratam, ut putant, monetam solum uertere iussus est. Erat autē Sinopenſis. Hoc ita refert Plutarchus in libello De exilio, Te Sinopenſes Ponto exulem esse iusserūt. At ego, inquit, illos hac damno pœna. ut in Ponto extremisq; Euxini littoribus inclusi perpetuo maneāt. Diogenes mutarat patriam, sed in melius: exulabant potius qui infelici regioni erant ascripti.

97 **Facete** Quum Olympionicen, hoc est, in Olympijs certare solitum, offendisset pascentem oues, Quam celeriter, inquit, ô præclare ab Olympijs ad Nemea te contulisti: ludens affinitate uocum. Nam *νέμια* certamina dicuntur à loco, quemadmodum Olympia. *νέμω* uero pasco sonat, & *νέμω* pascua.

98 **Stupor animi** Interrogatus quamobrem athletæ nihil sentirent, Quoniā, inquit, suillis ac bubulis carnis educati sunt. Nam athletæ crassioribus cibis enutriuntur, qui corpori quidem robur conferunt, sed mentis acumen hebetant. Vocis autem ambiguitas dedit loco locum. Nam ut græcis *αἰδανιδνα*, ita Latinis sentire, tam ad animum quā ad corpus pertinet. At percontator ille quærebat quid esset causā, quur athletæ ueluti sensu carentes non offenderentur plagis, Diogenes animorum stuporem notare maluit.

99 **Vfus lenit molestiam** Solitus est interdum adire statuas, & aliquid ab illis petere. Demirantibus quur id faceret, Vt consueſcam, inquit, non commoueri, si quando ab hominibus non impetro quod peto.

100 **Mendicitas** Posteaquam inopia compulsus cœpiſſet mendicare, his uerbis solet aggredi, Si cui alteri dedisti, da & mihi: sin nemini, à me incipe. Significabat se non inferiorem ceteris mendicis: itaq; par esse ut qui daret quibuslibet, daret & Diogeni: qui uero tam parcus esset ut nemini quicquam daret, huic tempus esse ut aliquando dare incipiat.

1 **Libere** Interrogatus aliquādo à tyranno, e cuiusmodi ære potissimum oporteret fieri statuas, Ex eo, inquit, ex quo fusi sunt Harmodius & Aristogiton: innuēs illum esse tollendum, q̄ illi tyrannicidæ fuerint.

2 Percontanti quo pacto Dionysius uteretur amicis, Vt utribus, inquit, plenos suspendit, inanes abiicit: significans à tyranno diuites occidi, pauperes negligi.

3 **Sero** Quidam gloriosum titulum inscripserat ædibus suis, Iouis filius Callinicus Hercules hic habitat, ne quid introeat malī. Diogenes ex inscriptione stultitiam hominis deprehendens, adiecit, *μετὰ πολέμῳ ἢ συμμαχία*, id est, Post bellum auxiliū: indicans seram esse malorum omnium deprecationem, posteaquam talis immigrasset. Colebatur enim Hercules *ἀλεξίμαχος*, malorū depulsor. Eum oportuit in ædes immigrare priusquam immigrasset dominus ædium, qui ipse erat magnum malum.

4 **Luxus** Luxuriosum quempiā in diuersorio conspiciens uescentē oleis, Si sic prandisses, inquit, nō ita cœnares: sentiens nō esse frugalitatis q̄ cœnaret oleas, sed quod stomachus nimis lauto prandio grauatus, nihil appeteret in cœna. Nā tenue prandiū optime cōdit cœnam.

Dicere

Dicere solebat, cupiditatem esse malorum omnium arcem *μητρόπολιν*, non procul ablu- 5
dens à sententia Solomonis, qui dixit, cupiditatem radicem malorum omnium.

Avaritia

Bonos viros dicebat esse deorum simulachra. Deorum quum sint optimi natura, pro- 6
prium est benefacere omnibus, nocere nemini. Hæc imago melius relucet in sapientibus
ac bonis uiris, quàm in statuis, quum dii sint incorporei.

*Bonissimi
les dijs*

Amorem dixit ocioforum negocium, quod hic affectus potissimum occupet ocio de- 7
ditos. Ita fit, ut dum ocio uacant, in rem negociosissimam incidant, nec interim tamen quicquam bonæ rei agunt.

Amor turpis

Percontanti quid esset in uita miserrimum, *Senex*, inquit, *egenus*. Siquidem ubi naturæ 8
præsidia destituunt hominem, extrarijs rebus fulcienda est etatis imbecillitas. Verum inter
egenos habendus non est, qui bonas artes ac probos amicos sibi parauit certissimum sene-
ctutis uaticum: ille infelicissime *egenus* est, qui nulla uirtute præditus est.

Senectus

Interrogatus quæ bestia morsum haberet nocentissimum, Si de feris, inquit, interrogas, 9
obtreçtator: si de cicuribus, adulator. Nam obtreçtator præ se fert odiû, adulator sub ami-
ci persona multo etiam lædit grauius.

Conspiciens duos centauros pugnâtes in tabula pessime pictos, Vter, inquit, horû de- 10
terior est? Notans pictoris imperitiâ, quasi dubitaret uter esset deterius pictus. Vtus est
aut uoce ambigua, nam *χέρων* & peior dicitur, & in pugna inferior.

Salse

Orationem blandam non ex animo proficiscentem, sed ad gratiam compositam dicere 11
solet, melleum laqueum, quod blande amplectens hominem iugulet.

Blandiloquum

Luxuriosorum uentrem uitæ *charybdin* appellabat, quod omnia deuoraret, nec satia- 12
retur unquam. Charybdis tantum ea sorbet quæ mari uehuntur, & reuomit tandè quod
absorbuit: at lurconum uentribus, nec aer, nec terra, nec flumina, nec maria sufficiunt, quin
& domos & agros totos absorbent, nec reuomunt.

Quum quidam Diogeni referrent, Didymonem mœchum comprehensum, Dignus est, 13
inquit, ex ipso nomine suspendi. Porro Didymi Græcis testiculi dicuntur: ab his igitur un-
de nomen habebat, & quibus peccauerat, uult eum suspendi.

Adulterium

Physicus quidam interrogauit Diogenem quam ob causam aurum palleret, Quoniâ, in- 14
quit, plurimos habet sibi insidiantes. Pallent autem qui metuunt.

Auri amor

Quum uideret mulierem in lectica dixit: Caueam non conuenire feræ: notans tam ef- 15
ferum ac noxium animal ferrea cauea coercendum. Lectica uero sellæ genus est cancel-
lata, ut aliquam caueæ speciem præbeat: in hac diuites ac delicatæ sedere, atque etiam ge-
stari solent.

Delicia

Seruum fugitiuum uidens ad puteum sedentem, Vide, inquit, adolescens ne excidas: am- 16
biguo uerbo ludens. Nam excidit qui in puteum decedit, & *εκπίπτει*, id est, excidit qui de
loco pellitur. Arbitror autem puteos olim fuisse sacros, & ab his non fuisse phas quenquam
ui detrudere, quemadmodum è templis aut à statua principis.

Ambigue

Quum in balneis uidisset *λωποδύτιον*, id est, furem uestium, dixit illi, Num ad unctium 17
culam, an ad aliud uestimentum? Rursum lusit affinitate uocum, quæ latine reddi non po-
test, Græce est, *ἐπ' ἀλειμμάτων*, & *ἐπ' ἀλ' ἱμάτων*; dictiones minimo discrimine soni inter se
differunt: *ἀλειμματα* ab *ἀλείφω*, unguentum est, unde & aliptæ dicti, inde *ἀλειμμάτων* dimi-
nutiuum: *ἀλ' ἱμάτων* duæ dictiones, sed ob *συναλοιφῶν* propemodum una uidetur, quam
si remoueas, est *ἀλλο ἱμάτιον*, id est, aliam uesticulam. In balneis enim olim unguebantur,
& ibidem fures suum agebant negocium, quod positis uestibus lauare mos est. Notabat
itaque furem, quod alibi furatus uestem, eò uenisset alteram furaturus.

Ambigue

Ingressus aliquando sordidum balneum, dicebat, Qui hic lauant, ubi lauantur? signi- 18
ficabat ibi homines puros sordidari, & ibi lotis opus esse alio balneo quo mudentur.

Sordes

Quum aliquando uidisset mulieres ex oliua pendere laqueo præfocatas, Vtinam, in- 19
quit, & cæteræ arbores similem ferrent fructum. Erat enim Diogenes *μυθωνίης*, id est, mu-
lierum osor, eoque cupiebat omnes uidere pensiles.

*Osores fami-
narum*

Cernens quendam male audientem, quasi monumenta spoliaret, Homeri carmine 20
compellauit,

τίητι σὺ ὧδε φέρεις.

ἂν ἐνταύθα συλήσωμεν νεκρῶν καὶ ταπεινῶν;

id est,

Quid

- Sacrilegium** Quid tu huc uenisti uir præstantissime, num fors
Vt spoliës aliquem horum quos mors occupat atra?
- 21 **Sepultura** Interrogatus num seruū ancillam uel haberet, negauit. Quumq; percontator adie-
cisset, Quis igitur te efferet si moriaris? Cui domo, inquit, erit opus. Multi supstitiose so-
liciti sunt, quomodo, & per quos efferantur. Hac cura prorsus uacabat Diogenes, non du-
bitās quin futurus esset aliquis qui cadauer eijceret, uel ob id quo domū faceret uacuam.
Quamquam illi contigit honorifica sepultura.
- 22 Conspiciens adolescentem quendam neglectius dormientem, baculo pungens illum,
dixit carmen Homeri, *ἔγερτο,*
Μᾶτις Γεῖ ἐν δόμῳ μεταφρονῶν ὅτι δόρυ πᾶσι. id est, Surge,
Ne quis dum dormis, à tergo infixerit hastam.
- 23 **Luxus** Ad eum qui obsonijs ac luxui plus æquo indulgebat, illud Homericū accōmodabat,
ὠκύμορος δὲ μοι τέκος ἔσται. id est,
Nate mihi fueris breuis æui: significans illum sibi luxu mortem acceleraturum.
- 24 **Argutie** **nugatorie** Platonis Ideas, id est, formas risit & Aristoteles. Quodam igitur tempore quum Plato
multa de Ideis differeret, & rem conficiā confictis uocabulis explicare conaretur, subin-
de in ore habens menſeitates & cyathitates, per quas uoces intelligebat species menſæ &
cyathi: Diogenes irridens subtiles nugas, Menſam, inquit, ac cyathū uideo, menſeitatem
& cyathitatem non uideo. Tameſi sunt & hodie qui Sorteitatibus & ecceitatibus sibi ui-
dentur acuti. At Plato regeſſit dictum, Nec mirum, inquit, nam oculos habes quibus cer-
nuntur cyathi ac menſæ, at mentem non habes qua cernuntur menſeitates ac cyathitates.
- 25 **Matrimonii** **uitandum** Interroganti quando ducenda eſſet uxor, Iuueni, inquit, nondum, ſeni nūquam: Græ-
ce iucundius *μυδένωρι,* & *μυδένωρι:* ſubindicās prorsus abſtinendum à matrimonio.
At percontator ille diſcere cupiebat, quo ætatis anno, aut qua anni parte expediret aſciſce-
re coniugem: quemadmodū Aristoteles præſcripſit puellæ decimum octauum, uiro trige-
ſimum quintū: & Romani Aprilem & Iunium exiſtimabāt auſpicatum nuptijs, Maium
inauſpicatum.
- 26 Percōtanti quid nam uellet ut colaphum acciperet, Galeam, inquit. Et hic iocus eſt ab
inexpectato. Nam ille expectabat quid mercedis peteret pro colapho.
- 27 **Mollicies** Quum uideret adolescentem quempiam ſeſe ornātem, Si ad uiros, inquit, fruſtra: ſi ad
fœminas, iniuſte. Hoc dictum feſtiuius eſt Græcis ob uocum affinitatem, *ἀνδρὲς* & *ἀδελ-
φῆς*. Nam fruſtra ſe mas parat maſculo, inter quos nō poteſt eſſe coniugium: & inique fa-
cit adoleſcens, ſi cultura formæ inſidiatur infirmo ſexui, quum uxor nō lenocinio, ſed ho-
neſtis moribus concilianda ſit.
- 28 **Pudor** Adoleſcenti cuidā erubeſcenti, atq; ob id perturbato, Bono animo es, inquit, fili, iſtius
modi eſt uirtutis tinctura.
- 29 **Furacitas** Quum audiſſet duos legum peritos inter ſe contendentes, damnauit ambos, quod al-
ter furtum cōmiſiſſet, alter non perdiſſet: ſignificans utrunq; dignum exitio. Argutia di-
cti in hoc eſt: qui furatur lucrificat aliquid: is uero cui res furto tollitur, dāno afficitur. Ac
hic abſurdum quiddam acciderat, alter alterius rem furatus erat, nec tamen is cui furtum
eſt factum perdiſit, quod hoc ipſe furatus eſſet, quod alter ſuſtulit.
- 30 Percontanti quod uinum libentius biberet, Alienum, inquit: & hic *ἡ ἀπερδιόνου,* ad-
dit gratiā dicto. Aliud enim expectabat percontator, uidelicet de genere uini ſentiens.
- 31 **Neglectus** **iniuriarum** Cuidam ipſi dicenti, plurimi te derident, At ego, inquit, non derideor. Id autem uide-
tur *ἀδωαδῶν,* ut aliquis te percutiat, tu tamen non percutiaris: ſed Diogenes negauit ſe de-
rideri, ſiue quod non eſſet deridiculus, ſiue quod exiſtimaret hominum irriſionem nihil
ad ſe pertinere.
- 32 **Vita miſera** Dicenti miſerum eſſe uiuere, Non, inquit, uiuere miſerum eſt, ſed male uiuere miſerum
eſt. Vulgus miſerā appellat uitam, laboribus, doloribus, morbis, damnis, exilijs, multisq;
hoc genus incōmodis obnoxiam. At philoſophus nihil malum aut miſerū eſſe ducebat,
niſi quod cum turpitudine coniunctum eſſet.
- 33 **Frugalitas** Erat Diogeni ſeruus nomine Manes: is quum profugiſſet à domino, admonuerūt ami-
ci ut fugitiuum inueſtigaret, At ridiculum, inquit Diogenes, ſi Manes abſque Diogene ui-
uat, Diogenes abſq; Mane uiuere non poſſit. At multi ſeruos inſequuntur ut ulciſcantur,
Diogenes

Diogenes spectabat usum. Melior autem philosophus est qui paucioribus eget. Nolebat itaque hic seruo uideri deterior.

Quodā tēpore prādebat oleas, mox inductā placentā abiecit accinēs illud ē tragœdia, 34

ὁ δὲ τῶν τυράννων ἐκποδὼν καὶ βίβας.

id est,

Deliciae

Procul a tyrannīs temet hospes auferas.

Sperte

Item illud Homericū, ἄλλοτε μολισίην δὲ ἐλάαν. id est, Interdum scuticis agitabat. Se tyrannum appellans, deliciarum contemptorem, quas procul abigi uolebat.

Diogenes uulgo canis dicebatur. Sunt autem canum multa genera, sunt enim uenato- 35
rī, sunt aucupatorī, sunt custodes ouium & ædiū, sunt qui habentur in delicijs. Ergo per- Canis Dio-
contanti qualis ipse canis esset, lepide respondit, Esuriens, inquit, Melitæus, satur Mo- genes
losseus: quod cibi appetens blandiretur, saturatus morderet.

Interrogatus an philosophi placentis uescerētur, Omnibus, inquit, ut ceteri homines. 36

Rursus hic aliud respondit quā interrogabatur. Quærebat percontator an conueniret 37
philosophis frugalitatem profitentibus uesci placentis cibis delicatorum, Diogenes ἐρω- Philoſo-
τῶν ita respondit, quasi philosophi non essent homines, & tamen uescerentur cibis hu- homo
manis. Siquidem animalia bruta non uescuntur quibuslibet, bos comedit fœnum, leo ne
quaquam: oues amant frondes, alicum, equi auenam. Quædam aues pascuntur granis iu-
niperi, quædam carniuoræ sunt, quædam uescuntur piscibus. Huc allusit Diogenes.

Quum aliquando Diogenes in conuiuio placentam ederet, diceretq; conuiuariū qui- 37
piam, quid comedis Diogenes: suspicans Cynicum philosophū nescire quid sit placentia, Dissimulat.
Panem, inquit, bene pistum: dissimulans se scire quid esset: alijs erat placentia, Diogeni pa-
nis erat qui non edebat uoluptatis gratia.

Percōtanti quur ceteris mendicis benigne largirentur homines, philosophis nō item, 38
Quoniam, inquit, sperant citius futurum ut claudi cæci ue fiant quā philosophi. Qui mi- Salse
serentur afflictorum, quales fere sunt mendici, faciunt hoc contemplatione cōmunis ho-
minum sortis: ita cæco opitulantur cogitantes, hoc ipsum mihi poterit accidere, de philo-
sopho non item cogitant. Dictum festiuus est, ob abusum uerbi sperant: ut philosophus
fias sperari potest, cæcitatem aut claudicationem nemo sperat.

Diogenes posebat aliquid ab homine auaro: quem ubi uideret contantem ac negatu- 39
rō similem, o homo, inquit, ad cibum te postulo, non ad cyppum, ut quā licet Græcarum Contanter
uocum affinitatē reddam. Græcis enim & τροφή cibus est, & τάφος sepultura. dare

Cuidam obijcienti qd aliquādo falso signasset monetam. Nam hanc ob rem, ut dictum 40
est, iussus est exulare, Fateor, inquit, fuisse tempus, quo talis eram qualis tu nunc es: qualis Error cor-
autem ego nunc sum, tu nunquam futurus es. Notabat eos qui iuuentutis errores in alijs rectus
reprehendunt, quum ipsi ne in senectute quidem corrigant suos.

Alteri cuidā hoc ipsum opprobranti, crimen iuuentutis obtentu defendit, dicens: Tum 41
celerius reddebam lotium, nunc non item. Cynica circūitione notauit iuuenilem etatem, Error iu-
quæ facilius reddit humorem uesciæ, quum senibus molesta sit dysuria. uenilis

Myndum aliquando profectus, quum uideret portas amplas ac magnifice extructas, 42
quum oppidū esset exiguum, Viri, inquit, Myndij, claudite portas, ne ciuitas uestra egre- Ridiculum
diatur: notans oppidum tam esse pusillum, ut per portas egredi posset.

Cōspiciens furē purpuræ cōprehēsum, Homericū carmē in eū detorsit: λαβὲ, inqt, te, 43

πορφύρεος θάνατος & μοῖρα κραταῖν.

id est,

Facete

Te mors purpurea apprehendit, uiolentaq; Parca.

Craterus Alexandri Magni præfectus, homo præ diues, inuitarat Diogenem ut ad se 44
commigraret: cui respondit, Malo Athenis salem lingere, quā apud Craterum opi- Libertas
para frui mensa: sentiens libertatem quāuis inopem omnibus diuitū delicijs præferen-
dam, ubi minuitur libertas.

Anaximenes rhetor obeso aqualiculo erat onustus: hunc adiens Diogenes ita locutus 45
est: Impartire nobis tenuibus & uentrē. Nā & ipse leuaberis onere, & nobis cōmodabis. Obesitas

Quum oraret aliquando Anaximenes, Diogenes prætendens pernam, auditores in se 46
cōuertit: ob id indignatus Anaximenes obticuit, ab auditorio destituit. Tum Diogenes, Ridiculum
Anaximenis, inquit, disputationem oboli precium dissoluit: significans illum de rebus fri-
uolis disseruisse, quæ non admodum attentos haberent auditores.

47 Quibusdam obijcientibus, quòd in foro cibum caperet, Quid mirum, inquit, in foro *Vesci in publi* furio: ratiocinatus à relative oppositis. Si fames non urgeret hominem in foro, fortassis *vo* absurdum esset in foro uesci. Sed eodem colore se tueri potuerat in foro deijciens aluum aut urinam reddens.

48 Sunt qui & illud ascribant Diogeni. Plato offendens illum lauante olera, dixit illi *Libertas* ad aurem, Si Dionysio morem gessisses, profecto non lauares olera. Diogenes uicissim Platoni in aurem dixit, Si tu lauares olera, Dionysio non inferuisses. Verum hoc uidetur effectum ad similitudinem illius quod ante retulimus de Aristippo, quemadmodum & hoc quod subiiciam.

49 Cuidā dicenti, Multi te derident ô Diogenes, Et illos, inquit, fortassis asini. Altero sub- *Irrisio cōtem* ijciente, sed illi non curant asinos. Nihilo magis, inquit, ego ipsos. Asinis irrisionē tribuit *pta* quòd subinde nudatis dentibus irrisionis speciem præbeant. Quin & deridentes quempiam, mota ab aure manu imitatur asininas aurículas. Videtur igitur & asinus motis auriculis ridere homines, nemo tamen offenditur.

50 Conspicatus adolescentulum philosophiæ dantem operā, Euge, inquit, corporeæ for- *Animi cultus* mæ auditores ad animi pulchritudinem auocas. Sentiens illum hoc agentem, ut animum uirtutibus & honestis disciplinis exornaret, hoc consequuturum, ut longe meliores amicos sit habiturus. Nihil enim sapientia pulchrius, nihil uirtute amabilius.

51 Solent olim à periculis seruati, in templis suspendere donaria, uelut incolumitatem *Anathemata* suam dijs acceptam ferentes. Proinde quum Samothracen profecto ostenderentur illi donaria, quæ è bello, morbo, nauigatione, alioue discrimine seruati dicarant, Atqui, inquit Diogenes, multo plura essent, si qui seruati non sunt, ista dedicassent. Sensit opinor, eos qui seruarentur casu seruari, non deorum beneficio. Quòd si dijs imputandum est si quis seruatur, isdem imputandum est quòd plures pereunt quàm seruantur. Sunt qui hoc tribuant Diagoræ Melio, impio. Samothraces autem magna in hisce rebus superstitione laborabant.

52 Adolescenti formoso ad conuiuium eunti, Deterior, inquit, redibis, Reuersus à con- *Conuiuius im* uiuiuo adolescens quum Diogeni dixisset, Iui, nec redij deterior: inquit, *probus* χείρων μὲν γάρ, id est, deterior igitur: indicans fieri non posse, quin adolescens è luxurioso temulentoque conuiuiuo redeat deterior.

53 Diogenes ab Eurytio petijt quiddam magni: qui quum ex more his uerbis negaret, fa- *Libere* ciam si mihi persuadere possis, Si possim, inquit Diogenes, iam pridē tibi suasissem, ut te suspenderes. Hic præter Cynicam libertatem nihil est quod mireris.

54 Inuiserat Lacedæmonem: inde Athenas reuersum percontabatur, ut sit, quòd iret, & unde ueniret. A uiris, inquit, ad foeminas: notans Atheniensem delitijs effoeminatos mores, *Delitiae* quum Lacedæmonij dure instituerentur.

55 Redeuntem ex Olympijs quidam interrogabant, uidisset ne illic multā turbam, Tur- *Hoies pauci* bam, inquit, plurimam, sed homines perpaucos. Et hoc imitatum apparet ex eo quod supra dictum de balneo.

56 Eos qui per luxum in coquos, nepotes, scorta, & adulatores facultates suas profun- *Profusio* derent, similes dicebat arboribus per præcipitia nascentibus, quarum fructus homo non gustaret, sed à coruis & uulturibus ederentur: sentiens, eos qui gulæ uentriq; seruiunt non esse homines.

57 Græci si cui precantur exitium, iubent abire ad coruos, is κόρακας. At Diogenes di- *Adulatio* cere solet, multo periculosius esse incidere in assentatores quàm in coruos. Dicti iucunditas perit nobis, quæ est in Græcarum uocum affinitate. Nam illi κόρακας appellant coruos, & unica literula mutata κόλακας dicunt adulatores. Hoc dictum tribuitur & Antistheni.

58 Phryne meretrix Delphis Venerem auream dicauit, eam uidens Diogenes, ascripsit *Libertas* elogium, Ex Græcorum intemperantia. Arguebat enim Græcos supra modum libidine deditos esse, quòd scortum è turpi quaestu tantum auri collegisset.

59 Sunt qui & illud illi attribuant. Quum Alexander Magnus ad Diogenem uenisset, *Libertas* eumq; salutasset, percontatus est Diogenes quis esset: quumq; ille respondisset, Ego sum Alexander ille rex, At ego, inquit, sum Diogenes ille tanis: non minus superbiens sua libertate

bertate quàm Alexander suo regno. Interrogatus ob quæ facta canis nomen uulgo sortus esset, Quoniã dantibus blandior, inquit, non dantibus oblatro, malos etiã mordeo.

E ficu quadam fructus decerpenti Diogeni, quum horti custos dixisset, ex ista arbore ante paucos dies homo quidam se suspendit, At ego, inquit, illam purgabo. Arbitrabatur ille fore, ut Diogenes admonitus abstinere à funesta arbore quæ gestasset cadauer. At ille liber ab omni superstitione, nihilo impuriore fructus arbitrabatur.

Animaduertens Olympionicem quendam oculos defigere in scortum, adeo ut præteritum capite reflexo intueretur, Ecce, inquit, ut aries Martius à puella publica, obtorto collo uinctus abducitur. Ridiculum existimabat, certare cum electis uiris, & à uili puella ueluti captiuum trahi sine funibus.

Formosa scorta similia dicebat mulso letalibus uenenis temperato, quòd adferrent qui dem initio uoluptatem, sed quam perpetuus dolor consequeretur.

Quum in publica uia pranderet, multiq; cingerent illum ob spectaculi nouitatem, ac subinde acclamarent, Canis, canis, Imò, inquit, uos potius estis canes, qui prædentem circumstatis. Nam id canibus cum primis familiare.

Quum mentio fieret de puero stuprato, Diogenes interrogatus cuius esset, iussit ex ambiguo dicens, Tegeates. Nam Tegea ciuitas est Arcadiæ. Tegos autem interdum idem quod lupanar, unde Tegeatē dixit philosophus scortum publicum.

Videns quendam iam artem medendi proficentē, qui prius fuerat palæstrites, sed ignauus dixit illi, Aneos qui te hactenus delecerunt, nunc uicissim deijcies? Deijcit luctator quem superat, & deijcit medicus, quos in lectum conijcit, aut etiã in sepulchrum. Sensit autem Diogenes illum tam malum esse medicum, quàm fuerat ignauus palæstrites. Similis locus est apud Martialem, de eo qui ex medico factus hoplomachus, non aliud faceret hoplomachus, quàm quod fecerat medicus.

Ad puerum spurium ex meretrice natum, lapillos iacentem in populū, Caue, inquit, ne patrem ferias. Erat enim e scorto natus, atq; ob id incerto patre.

Quibusdam prædicantibus eius benignitatem, qui Diogeni quiddam donarat, Quin & me, inquit, laudatis qui accipere merui? Plus enim est meruisse beneficium quàm dedisse, iuxta illud Publij Mimi,

Beneficium dando accepit, qui digno dedit.

Ei qui pallium à Diogene repetebat, lepidissime respondit, Si donasti, habeo: si comodaui, utor: significans sibi non in animo reddere, siue dono, siue comodato accepisset. Turpe est reposcere quod dono dederis, & inhumanū est eripere quo utenti est opus.

Quum supposititiis quidam de Diogene dixisset, Aurum habet in pallio: recte regessit in illum cōuitium, Ideo, inquiens, supposito indormio. Supposititiij partus dicuntur, qui simulantur esse nati ex utero unde non prodierunt. Indormimus thesauro seruandi gratia, & indormimus ei quod negligimus. Diogenes autem pallium habebat noctu pro culcitra.

Percontanti quid lucri caperet ex philosophia, Vt nihil, inquit, aliud, certe hoc quòd ad omnem fortunā paratus sum. Hoc dictum uix sapit Diogenem, quanq̃ illi ascribitur.

Interrogatus à quopiam, cuius esset, respondit, κοσμοπολίτης, id est, ciuis mundi: significans philosophum ubicunq; locorum agat, in sua patria uisitare.

Quū aliquando stipem posceret, ita δανωχλῶ, id est, qui stipibus erogandis erat præfectus, Homérico carmine compellauit,

Τὸς ἄλλους δανῶναι, ἀπὸ δ' ἐκδότης ἴστω χεῖρας. id est,

Despolia reliquos, teneas sed ab Hectore dextram.

Dicti festiuitas in hoc est, quod pro δανίζει dixit δανῶναι, quorum prius est, da stipem, alterum, armis spolia: se Hectoris nomine signans. Spoliat autem, qui negat egenti. Et solet hoc hominum genus esse furax.

Scorta dicebat esse regum reginas, quòd ab his quicquid collibuisse peterent et impetrarent. Nam ideo regum reginas appellabat, non quòd essent pares uxoribus, sed quòd in ipsos reges regnum exercerent. Reges à populo non semper obtinent quòd exigunt, at scorto nihil negatur. Tales opinor olim fuisse reges barbaros.

Athenienses per adulationem decreuerunt, ut Alexander pro Libero patre haberetur

- & coleretur. Hunc honorē irridens Diogenes, Et me, inquit, Serapim facite. Ut enim Bacchus inter Satyros est, ita Serapis ab Aegyptijs specie bouis colitur.
- Locus non** 75 Obiurgatus quod intraret loca spurca ac parum honesta, Et sol, inquit, subit latrinas, **contaminat** nectamen inquinatur. Sensit probum uirum non fieri deteriore ob loci infamiam.
- 76 Quum in phano cœnaret, eiq; panes sordidi essent apposti, abiicit illos e phano dicens, in templum nihil oportere ingredi sordidum.
- Pura sacra** 77 Cuidam procaciter interroganti, quur quum nihil sciret, se philosophum profiteretur, **Philosophia** Si philosophum, inquit, simulo, hoc ipsum est philosophari. Subnotans philosophiā rem **simulatio** esse usq; adeo difficilē, ut eam uel simulare magna sit philosophiæ pars. Quemadmodum multum regis habet qui scite regis personā possit gerere. Et qui simulat imitatur, aut imitari philosophos, est philosophari, hoc est philosophiæ studiosum esse.
- 78 Quidam adduxit puerum ad Diogenem, ut illius doctrinæ fieret particeps: ut autem **Laus immo-** illum philosopho commendaret, dixit illum excellenti ingenio optimisq; moribus prædi **dica** tum esse. Hic Diogenes, Quid igitur eget meis? Notauit immodicum laudatorem, qui hoc tribueret adolescenti, cuius adipiscēdi gratia solent pueri tradi philosophis. Satis erat probam indolem bonamq; spem in puero prædicare.
- 79 Qui de uirtute loquerentur, nec recte uiuerent, eos dicebat citharæ similes, quæ sono **Doctrina sine** prodesset alijs, ipsa nec sentiret, nec audiret quicquam. Hoc dictum non multum abludit **moribus** a dicto beati Pauli de cymbalo tinniente.
- 80 Quodam die quum populus theatrum egrederetur, ipse aduersus populum nitens in- **Vulgo nihil** grediebatur: interrogatus quur id faceret, Hoc, inquit, in omni uita facere studeo: sentiens **recte placet** hoc esse philosophari, in omnibus actionibus quā maxime à multitudine dissidere, propterea quod uulgi hominum cupiditatibus agitur, non ratione.
- 81 Conspēto adolescentulo, cultu gestuq; parum uirili, Non te pudet, inquit, qui peius tibi uelis quā ipsa natura uoluit. Siquidem illa te uirum fecit, tu te ipsum refingis in foemina. Id in plerosque dici potest, quos quū natura creauit homines, ipsi sua sponte degenerant in pecudes.
- 82 Quum uideret cantorem quendam uæcordem, ac moribus in compositis aptare psalterium, Non te tui pudet, inquit, qui sonos ligno aptare noris, uitam ad rectam rationem componere nescias? Et hoc apophthegma ex superioribus uidetur effectum.
- Optima ne** 83 Dicenti cuidam, quem ad sapientiæ studium hortabatur, nō sum idoneus philosophiæ, **gligimus** Quid igitur uiuis, inquit, si tibi nulla recte uiuendi cura est? Non enim in hoc uiuit homo, ut uiuat tantum, sed ut discat recte uiuere. Natura dat uiuere, philosophia dat recte uiuere. Natura gignit ad uirtutem dociles, doctos non gignit.
- 84 Ad eum qui patrem despiciēbat, Non te pudet, inquit, eum contemnere, cui debes hoc **Impietas** ipsum quod tibi places? Dicti gratia sita est in allusione contrariorum. Pugnant inter sese, despectui esse & sibi placere.
- 85 Audiens adolescentem honesta specie, uerbis parum honestis utentem, Non te pudet, **Turpiloquiū** inquit, qui ex eburnea uagina plumbeum educas gladium? Ebur olim in summo erat pretio. Animus corpore tegitur, is in oratione relucet.
- 86 Quum illi quispiam probri uice obiecisset, quod in caupona biberet, Et in tōstrina, inquit, tondeor: significans nihilominus honestum bibere quā tonderi aut radi. Quem admodum nemo reprehendit in tōstrina radi, quod is locus ei rei paratus sit, ita turpe uideri nō debet, si quis bibat in caupona, modo bibat modice. Nam immodice bibere, quouis loco turpe est.
- Vesci quo-** 87 Opprobriū quod à Philippo rege pallium accepisset, Homérico uersiculo respondit, **uis loco** *Ὁὐ τοὶ ἀπὸ βλαστὸς θεῶν δρῶν δρῶν δρῶν δρῶν* id est, **Munera** *Non sunt reſcenda inſignia munera diuūm.* **regum** Quod Homerus de forma corporis, quæ deorū munus est, scripsit, hoc Diogenes detorſit ad pallium à rege datum. Idem carmen & ipse possem occinere calumniantibus, quod interdum à principibus, aut episcopis accipio, quæ dantur honoris gratia. Nullus est horum à quo quicquā unquam petij, nec aperte, nec oblique: quæ uero uolentes deferunt, si benter accipio, non tam ut munera, quā ut testimonia, præsertim quum illorum facultates abundantiores sint, quā ut hoc damni sentiant.

Diogeni

Diogeni de non irascendo accurate differenti, adolescens quidam proteruius, ueluti periculum faciens, an re praearet ea quae docebat, inspuit illi in faciem. Tulit hoc leniter ac sapienter, Non quidem, inquit, irascor, sed dubito tamen an irasci oporteat.

Conspiciens quendam meretrici supplicem ut impetraret quod petebat, Quid, inquit, tibi uis miser? praestat non impetrare quod rogas. A scorto reijci felicius est quam admit- ti. Et tamen plerique malum suum & ambiunt instanter, & magno emunt.

Cuidam habenti capillos unguento delibutos, Caue, inquit, ne capitis suauolentia, uita maleolentia adducat: nam Graecarum uocum iucundam affinitatem utcumque reddere studuimus, *ῥυαδία* & *δυσωδία*. Unguentum enim in uiro arguit uitae molliem. Fama porro uelut odor est hominis. Simile quiddam dixit Martialis, Neuole non bene olet, qui bene semper olet.

Dicebat inter seruos ac dominos malos praeter uocabula nihil aliud interesse, nisi quod mancipia seruirent dominis, domini cupiditatibus: significans utrosque esse seruos, maiorem tamen seruire seruitutem dominos quam mancipia, si sint improbi. Nam qui ducitur affectuum arbitrio, & multos habet dominos & turpes & inclementes.

Graeci mancipia, praecipue fugitiua, uocant *ἀνδραποδία*, quae dictio uidetur composita ex uiro & pede, quum Grammatici uariam reddant etymologiam. Quum igitur quidam improbus Diogenem interrogasset, quare mancipia fugitiua dicerentur *ἀνδραποδία*, Quoniam, inquit, pedes habent uiro- rum, animum autem qualem tu nunc habes, qui hoc percontaris: sentiens illi esse mentem non hominis, sed pecudis.

A prodigo petebat minam. Ille miratus improba postulationem rogabat, quum ab alijs obolum petere soleas, a me minam petis? Quoniam, inquit, ab alijs iterum me accipiturum spero, a te uero an unquam posthac accepturus sim, In deorum genibus situm est. Attexuit enim hoc Homeri hemistichium. Significauit autem homini profuso periculum imminere, ne breui redigeretur ad extremam inopiam, ut ne obolum quidem haberet reliquum.

Quibusdam Diogeni probro uertentibus quod peteret, quum id Plato non faceret, Imo, inquit, petit & ille, sed

Ἀρχιχῶν λεφάλλω ἰνα μὴ πύθοιαιβ' οἱ ἄλλοι. id est;

Admoto capite, ut ne quisquam exaudiat alter.

Abusus est Homericum carmine, quod est Odyssae. quo significauit, Platonem non minus esse petacem, nisi quod ille clam peteret, ipse palam.

Animaduertens quendam imperite iaculantem, proxime scopum consedit: quum id faceret interrogantibus, Ne forte, inquit, me feriat: significans illum quiduis percussurum citius quam scopum. At alij spectatores quam possunt longissime sese a scopo semouent ne feriantur.

Qui scopum non attingunt, hi uulgo *ἀτυχῶν*, id est, frustrari dicuntur. At Diogenes negauit illos frustrari qui aberrant a scopo, sed eos qui curas suas ad uoluptates uelut ad scopum dirigerent. Nam ab his petunt beatitudinem, quum per eas deueniant in summam miseriam.

Interrogatus num quid mali esset mors, Quo, inquit, pacto malum, quum praesentem non sentiamus? Quod autem abest, nulli malum est. Dum sentit homo, uiuit: nondum igitur adest mors: quae si adsit, abest sensus. Malum autem non est, quod non sentitur. Hanc ratiocinationem quidam tribuunt Epicuro. Mors quidem mala non est, sed iter ad mortem miserum est. Id si metuimus, tota hominis uita quid aliud est quam iter ad mortem?

Narrant Alexandrum Magnum adstantem Diogeni, quassisse ab eo, num ipsum metueret. At ille, Quid es? bonum an malum? Alexander respondit, bonum. Quis, inquit, ti met bonum? Conuicit regem non esse metuendum, nisi se malum esse profiteretur. Sed eodem enthymemate colligeret, deum non esse timendum.

Eruditionem omnibus hoc sermone commendabat, quod diceret eam iuuenibus adferre sobrietatem, senibus solatium, pauperibus diuitias, diuitibus ornamentum: propterea quod aetatem suapte sponte lubricam coerceat ab intemperantia, senectutis incommoda honesto solatio mitiget, pauperibus sit pro uiatiko, non enim egent eruditi. Diuitum fortunas ornet.

Didymon, qui uulgo audiebat adulter, curabat oculum uirginis. Ei Diogenes dixit,

- Vide ne corumpas pupillam. Hoc dictum apud nos perdidit suam gratiam. Apud Græcos autem *ῥογὴ* & uirginem sonat & oculi pupillam. Lulit igitur ex ambiguo Diogenes.
- 1 Admonitus à quodā, ab amicis illi tendi insidias, ut caueret, Quid facias, inquit, si simili-
*Amicis fide-
dendum* liter & cum amicis & cum inimicis habebimus consuetudinem? Ab inimicis nobis caue-
 mus, amicis fidimus. Quod si pariter ab utrisque nobis cauebimus, non est suaue uiuere.
- 2 Interrogatus quid esset in uita optimum, Libertas, inquit. At uere liber non est, qui
Libertas seruit uitis: nec liber esse potest, qui multis eget: plurimis autem eget auarus, ambitio-
 sus ac delicijs deditus.
- 3 Olim in scholis pingi solent Musæ ceu studiorum præsides. Ingressus igitur scholam,
 quum uideret multas Musas, discipulos admodum paucos, dixit præceptori, Cum dijs
 multos habes discipulos. Ludens ex ambiguo sermonis. Nam Græci cum dijs dicunt, pro
 eo quod nos dicimus, fauētibus dijs. Interdum *συν*, id est, cum, significat comitem: cum
 multis te defendi, id est, multi tecum te defenderunt.
- 4 Quicquid per se turpe non esset, id ne in publico quidem dicebat esse turpe. Hunc igitur
*Turpe ubique
turpe* in morem ratiocinabatur, Si prandere malum non est, nec in foro prandere malum est:
 sed prandere nihil mali est, ergo nec in foro prandere malum est. Hactenus tolerari poterat
 Cynicus syllogismus, uerum quis ferat similiter colligentem, exonerare uentrem, aut
 reddere lotium, aut habere rem cum uxore, aut exuere uestes, malum non est: ergo nec in
 publico malum est. Probis uiris ubique placet uerecundia.
- 5 Dicebat usum atque exercitationem quemadmodum in actionibus extranejs, ita & in ac-
 tionibus uirtutis & animi tum celeritatem quandam tum facilitatem parere.
- 6 Dicebat, nec legem esse sine ciuitate, nec ciuitatem sine lege.
- 7 Nobilitatē atque hoc genus alia fortunæ decora, dicebat nihil aliud esse quam uelamen-
*Bona for-
tune* ta malitia. Diuites enim quum alijs nihilo sint meliores, tamen peccant licentius, iuxta il-
 lud Flacci de diuite, Et quicquid uolet, hoc ueluti uirtute peractū, Sperauit magnæ laudi
 fore. Nobiles autem plerique & hodie sibi nihil non permittunt.
- 8 Quum Xeniadæ seruiret, amici agebant de illo redimendo. At ille, Nequaquam, in-
Libertas quit, an nescitis leones non ijs seruire à quibus aluntur, sed altores potius seruire leonibus.
 Nam leo ubicunque est, semper leo est.
- 9 Quum à letali somno esset experrectus, medicusque rogaret quid ageret, Recte, inquit,
*locus in
morte* nam frater fratrem amplectitur. Alludens ad Homerum, qui *δάμαρυ* & *ἰσχυρ* germanos
 finxit, quod somnus mortis sit imago.
- 10 Rogatus quomodo se uellet sepeliri, iussit cadauer abijci inhumatum. Tum amici, uo-
Sepultura lucribus ne & feris? Minime uero, inquit, sed bacillum prope me quo illos abigam pon-
 te. Rursus illi, Qui poteris, non enim senties. Quid igitur, inquit, mihi ferarum laniatus
 oberit nihil sentientis?
- 11 Quum Plato laudaret quēdam hoc nomine, quod erga omnes esset humanissimus, Quid,
Leuitas mala inquit Diogenes, illi tribuendū est, qui tot annos in philosophia uersatus, nullum hacten-
 us affecit dolor? Sentiens proprium philosophi munus esse mederi uitis hominū: id au-
 tem fieri non posse, nisi metu ac dolore: metu probri, dolore præsentis ignominia.
- 12 Idem in Lacedæmone peregrinum quendam conspiciens sese studiose ad festum diem
*Festum sem-
per sapienti* componentem, Quid facis, inquit? An non quilibet dies uiro bono festus est? Sensit hunc
 mundum esse phanum deo dignū, in quo constitutus homo semper honeste uelut in con-
 spectu numinis omnia cernentis uersari deberet. Detorsit huc prouerbium quo dicitur, pi-
 gris semper esse festum.
- 13 Dicere solet adulescētibus meretricū domos ingredi, ut perspicias quæ uiles res, quan-
Scorta to emantur precio. Huc alludit Terentius, Hæc omnia nosse salus est adulescentulis.
- 14 Ad salutem opus esse dicebat, aut fidis amicis, aut acribus inimicis, eo quod illi monēt,
Obiurgatio hi redarguunt, utrique diuersis quidem modis, sed pariter prosunt, dum per eos uitia nostra
 discimus. Hoc Laertius tribuit Antistheni, Plutarchus Diogeni.
- 15 Interrogatus à quodam, quo pacto maxime posset ulcisci inimicū, Si teipsum, inquit,
*Vindicta
optima* probum & honestum uirum præstiteris. Hoc qui facit, & sibi prodest maxime, & inimico
 cum maxime discruciat. Nam si fundum conspiciens bene cultum discruciat, inimicus
 quid fiet si teipsum uiderit ueris ornatum bonis?

Quum

Quum Antisthenem morbo decumbentem inuideret, dixit: Nūquid amico est opus? 16
Significans in rebus afflictis potissimum fidis amicis utendum, qui uel re opitulentur, uel
consolando molestiam mitigent.

Amicus con-
solator

Ad eundem alius, quoniam acceperat, illum amore uitæ morbum ferre molestius, cum 17
sica ingressus est: ad quem quū Antisthenes dixisset, Quis hisce doloribus liberabit? Dio-
genes prolata sica, Hæc, inquit. Contra Antisthenes, doloribus, inquit, dixi, non uita.

Mors liberat
à cruciatu

Corinthum profectus ludum ingressus est, quem ibi Dionysius regno pulsus aperue- 18
rat, audiuitque pueros male canentes. Interim ingressus Dionysius, quoniam putabat Dio-
genem consolandi gratia uenisse, Humaniter, inquit, facis Diogenes, hæc est rerum huma-
narum uolubilitas. Imò, inquit Diogenes, miror te etiamnum uiuere, qui tantū malorum
in regno patraris: & uideo nihilo meliorem esse ludimagistrū, quàm fuisti rex.

Qui malus
ubi; malus

Idem dicebat cæteris mortalibus, quibus res sunt prosperæ, uita iucunda est, mors odio 19
sior: rursus infelicibus uita grauis est, mors optabilis. At horum utrunque tyrannis est mo-
lestius. Siquidem ut uiuunt insuauis ijs qui mortem uehemēter optant, ita mortem per-
inde metuunt quasi uitam suauissime degant.

Cuidam ostendenti horoscopon, Bellum, inquit, hercle instrumentum, ne frustremur 20
cena: sentiens inutiles esse artes geometricas cum cæteris.

Alteri cuidam iactanti musices peritiam, respondit,

γνώμης γὰρ αὐτῶν τῶ μὲν οἰκοῦνται πόλεις, 21
εὖ δ' οἶκος οὐ ψαλμοῖσι καὶ τῶν τίς μαση, id est,

Prudentia urbes bene gubernat, at domus

Nec cantilenis, nec modis regitur probe.

Quum Speusippus paralyti resolutus uehiculo deportaretur in academiam, ac Dioge- 22
ni forte obuius dixisset χαῖρε: respondit, At non tu sanè, qui quum ad istum sis affectus mo-
dum, sustineas uiuere: sentiens esse ueri philosophi, sponte mortem asciscere, posteaquam
desijt esse usui ad uitam humanam. Idque fecit postea Speusippus.

Quum puerū conspiceret indecore se gerentem, pædagogū illius baculo percussit, di- 23
cens, Quir sic instituis? Indicans primæ ætatis formatoribus potissimū imputandum esse,
si adolescentes euadant male morati, aut secus. Refert Aphthonius ac Priscianus.

Cuidam probri gratia obijcienti paupertatem, quum ipse esset scelerosus. Ob pauper- 24
tatem, inquit, neminem uidi torqueri, ob maliciam multos.

Paupertas

Paupertatem appellabat uirtutem αὐτοδιδασκῶν, id est, quæ per se discitur. Diuitibus 25
opus est multis præceptis, ut frugaliter uiuant, ut corpus exerceat laboribus, ne corporis
ambitioso cultu delectent, aliaque innumera quæ omnia seipsam docet paupertas.

Paupertas:

Lacedæmonijs quibus merito prima laus debetur in Apophthegmatibus, subiecimus 26
tres philosophos, sed in hoc genere præcipuos, quibus addemus totidem reges, qui ciui-
lium dictorum gratia præ cæteris celebrantur, ne lectorem turba rerum obruamus.

LIBER QVARTVS

PHILIPPVS MACEDO

X Græcorum regibus, mea sententia, nullus fuit, quem cum Philippo
rege Macedonum Alexandri Magni patre cōferamus, uel ingenij des-
xteritate, uel dictorum urbanitate.

Is dicere solet, Athenienses sibi magnopere beatos uideri, qui quotan- 1
nis inuenirēt decem quos belli duces crearent, quum ipse multis annis Bonū natus
unum duntaxat belli ducem reperisset Parmenionem. Significans in- ne mutet

utile rei publicæ subinde mutare duces, sed satius esse, quem idoneum ac fidum natus
fis, eum non mutare. Tum in bello non referre quàm multi sint duces, sed quàm bello ge-
rendo accommodi.

Quum illi nunciū esset allatum, uho die multas res feliciter ac prospere gestas esse: nam 2
eodem tempore, quadrigis uicerat in Olympijs, & Parmenio Dardanos prælio fuderat,

p + & Olym

& Olympias ipsi masculum foetum erat enixa: porrectis in cœlum manibus exclamauit. *Inuidia for* Et ô fortuna, inquit, pro tot tantisque bonis leui quopiâ malo me affice. Vir cordatissimus *tunc* non insolenter gestit ob rerum successum, sed fortunæ indulgentiâ suspectam habuit, cuius ingenium esse nouit, ut quibus exitium molitur, his prius noua rerû prosperitate blandiatur. Huc pertinet quod de Polycrate Samiorum tyranno refert Plinius.

3 Quum subactis Græcis quidam ipsi autores essent, ut ciuitates præsidij contineret ne *Metus malus* deficerent, Malo, inquit, diu bonus & commodus, quam breui tempore dominus appel- *diuturnitatis* lari: sentiens regnum quod beneficijs ac beneuolentia teneretur esse perpetuum, quod *custos* ui metuq; non esse diuturnum.

4 Quidam petulantioris linguæ maledicta coniungere solet in Philippum: hunc amici hor- *Maledicus* tabantur ut eijceret in exilium. At ille negauit se hoc facturum. demirantibus quid ita, Ne *cōtemptus* inquit, oberrans inter plures male de me loquatur. Quod maledicum nō egit in crucem, uel clementiæ erat quod ignouit, uel magnanimitatis quod contempsit: quod noluit ex- pellere, prudentiæ. Plus enim nocuisset.

5 Smicythus Nicanorem deferabat apud regem, quod sine fine de ipso male loqueretur: quumq; suaderent amici ut hominem accersi iuberet, deq; eo supplicium sumeret, Phi- *In nobis est ut* lippus ita respondit, Nicanor non est Macedonum pessimus, uidendum est igitur, nec *bene audiamus* bi nos celsus in officio. Vt igitur cognouit uehementer afflictum inopia, & tamen à re ge neglectum fuisse, iussit donum aliquod ad illum deferri. Hoc factio quum rursus Smicy- thus diceret regi, Nicanorem apud omnes sine fine prædicare laudes ipsius, Videtis igitur, inquit, in nobis esse situm, ut bene aut male audiamus. Immane quantum absunt ab huius principis ingenio, qui nunquam sibi uidentur satis laudari, quum nihil faciant lau- dandum: nec student beneficijs sibi conciliare beneuolentiam hominum, sed metui ma- lunt quàm amari: quumq; sæpenumero faciant detestanda, idq; palam, tamē perijt quis- quis ausus est hiscere.

6 Aiebat se his qui in republica Atheniensium administranda primores essent, plurimam *Conuiciat* habere gratiam, q̃ suis conuicijs efficeret, ut ipse tum oratione, tum moribus euaderet me- *tor utilis* lior. Dum conor, inquit, illos dictis pariter ac factis mendacij conuincere. Ouere philoso- phicum principis animū, qui nouit etiam ex inimicis capere utilitatem, nec quod uulgus solet, hoc tantum spectare, ut maledicos afficeret malo, sed ut ipse minus malus reddere- tur, illorum maledictis admonitus.

7 Quum Athenienses, quotquot apud Cheronæam capti fuerāt, gratis dimisisset, illi ue- *Ingratitudo* ro etiam uestes stragulasq; reposceret, atq; hac de causa Macedones in ius uocarent, risit *tolerata* Philippus, dicens, Quid? Nōne uidentur Athenienses arbitrari, se à nobis in talorum lu- do uictos esse? Tam ciuilliter tulit uictor uictorum ingratitudinem, qui nō solum gratias non agerent, quod ipsi & incolumes & gratis fuissent dimissi, uerum etiam criminarerentur, quod non simul & amictus & stragulas redderent, quasi nescirent quale esset ius belli, quasiq; nihil aliud esset certare armis, q̃ certare talis, qui ludus est puerorum.

8 Quum esset illi clauicula in bello fracta, ac medicus à quo curabatur, in singulos om- *Locus in* nino dies aliquid posceret, Sume, inquit, quantum uoles, nam clauem habes: ludens *morbo* ancipiti uoce. *laeis* enim Græce & clauem sonat, qua aperitur scrinium aut ostium, & commissuram humeri cum pectore. Quid hoc animo ciuilius, cui & in dolore, & erga auarum medicum iocari libuit, nec ob cruciatum morosior, nec improbitate postulantis offensior.

9 Duo erant fratres, quorum alteri nomen Amphoteros, quod Græcis sonat ambo, al- *Locus ex* teri Hecateros, quod illis sonat uterq;. Philippus itaq; animaduertens Hecateron esse cor- *uocabulis* datum ac gerendis rebus accommodum, contra Amphoteron ineptum ac degenerem, in- uertit illis nomina, dicens Hecateron esse Amphoteron, Amphoteron autem esse Hecate- ron, id est, neutrum. Significans alterum fratrum, uidelicet Hecateron, duorum in se uirtutes complecti, alteri nihil relictum. Itaq; ei qui Amphoteros dicebatur, mutauit nomen in contrarium, ut *ἀμφοτέρω* diceretur, quasi nullius precij.

10 Quibusdam ipsi consulentibus ut cum Atheniensibus asperius ageret, respondit, Illos *Clementer* absurde facere, qui hominī cuncta ad gloriam tum agenti, tum patienti suaderent, ut glo- riæ suæ theatrum abijceret; significans sese hoc agere, nō ut ut Athenas euerteret, sed ut ci- uitati

uitati celeberrimę doctissimorum uirorum copia florenti suas uirtutes probaret.

Duo pariter scelerosi sese inuicem accusabāt, cognoscente Philippo: audita causa pro-
nunciāuit, ut alter exularet Macedonia, alter illum insequeretur. Hoc Græce sonat iucun-
dius, quod φάγειν & ad fugientem pertineat, & ad exulantem: fugientem autem insequi
mur. Neutrum igitur absoluit Philippus, sed utrunq; damnauit exilio.

Quum appararet in loco pulchro castra metari, & moneretur illic non esse pabulum
pro iumentis, Qualis, inquit, est nostra uita, si etiam ad asinorum commoditatem uiue-
re cogimur?

Quum arcem quandam ac præsidium capere destinaſſet, ualde munitam, atq; explo-
ratores retulissent, prorsus esse difficile, atq; adeo etiam impossibile: percontatus est, num
usq; adeo arduū esset, ut nec asinus auro onustus posset accedere: significās nihil esse tam
munitum, quod auro non expugnetur. Quod ipsum poetæ significarunt fabula Danaes
à Ioue stuprata, sed deo in aurum uerso. Vnde Flaccus, Aurum per medios ire satellites,
Et perrumpere amat castra potentius Ferro.

Quum hi qui apud Laſthenem erant quererentur, indigneq; ferrent quòd quidam ex
Philippi comitatu dicerent ipsos proditores, Philippus respondit, Macedones esse inge-
nio parum dextro, sed plane rusticanos, qui ligonem nihil aliud noſſent uocare quàm ligo-
nem. Alludens ad illud prouerbiū celebre, τὰ σὺν ἡ σὺν, τὸ σκαφὴν σκάφην λέγουσι.
Innuīt autem, illos re uera esse proditores. Rusticana ueritas quanque rem suis nomini-
bus appellat.

Filiū Alexandrum admonere solet, ut cum Macedonibus comiter haberet consue-
tudinē, uulgo interim conciliata beneuolentia uires ac robur sibi parās, dum liceret aliò
regnante esse humanum: prudenter intelligens, ut nulla re melius constabili imperium,
quàm ciuū beneuolentia: ita difficillimum esse iam regnum administranti erga quos li-
bet esse humanum, nō solum quòd regia potestas opposita sit inuidiæ, uerum etiā quòd
res publica nō possit esse incolumis, nisi scelera supplicijs coherceantur. Regibus enim ha-
cenus temperāda est humanitas erga ciues, ut interim regiam tueantur autoritatē. Nam
immodica bonitas sæpe contemptum parit.

Eidem suadebat, ut eos qui in republica pollerent autoritate tum bonos, tum malos si-
bi conciliaret amicos, ac bonis quidem uteretur, malis uero abuteretur. Præcipua regum
ars est, nullum reſicere, sed ad publicam utilitatē omnium operam accommodare. Quem
admodum deus unicus totius mundi monarcha, malis genijs ac impijs hominibus abuti-
tur ad utilitatē ecclesię: ita principes cordati norunt & probis & improbis uti: nō quòd
ipsi per malos mali quippiam faciunt, sed quòd per malos puniunt malos. At multi sunt
principes qui præposere bonis abutuntur, malis utuntur. Ad tyrannica negotia uiros ad-
hibent sanctitatis opinione celebres, quo uulgus esse rectū ac pium quod agūt existimet.

Idem Philippus quū Thebis obses esset, Philonis Thebani hospitio usus est, multisq;
insuper ab eo beneficijs affectus. Is quum uicissim à Philippo nihil muneris uellet accipe-
re, Ne me, inquit Philippus, beneficentia superatum hac laude spoliēs, quod hæcenus à
nemine beneficijs uictus fuerim. O animum imperio dignum. Pulchrius existimauit be-
nefaciendo quàm potentia uincere.

Quum multi bello capti uenderentur, Philippus in auctione sedebat sublata ueste pa-
rum decore. Quidam igitur eorum qui uendebantur exclamauit, Parce mihi Philippe, pa-
ternus enim tibi sum amicus. Philippo uero interrogāte quo pacto, & unde o homo con-
flata est hæc amicitia? Tum ille, Volo, inquit, propius accedens dicere: quum admissus es-
ſet, quasi arcani quippiam dicturus, Demitte, inquit, chlamydem aliquantulum, nam ad
istum modum indecenter sedes. Mox Philippus, Hunc, inquit, sinite abire liberū. Nescie-
bam enim illum mihi uere beneuolum & amicum esse. Non offensus est rex tantus, nec si-
mulatione, nec admonitione ignoti hominis, sed simul & simulatione mutua simulationē
texit, & tantillum officium magno libertatis præmio pensauit.

Quodam tempore ab hospite quodam inuitatus ad cœnam, inter eundem plures for-
te obuios secum adduxit umbras. Vbi sensit hospitem turbari, quòd tam multis non suf-
ficeret apparatus, præmissis ad singulos amicos puero, iussit ut placentiæ seruarent locum:
illi persuasi dum placentas expectant, paululum edebant, ita factum est ut cœna sufficeret
omnibus

omnibus. Faceto ioco simul & elusit amicos, & hospitibus pudori subuenit.

20 *Gratitudo* Hipparcho Euboico uita defuncto, Philippus prae se ferebat quam illius mortem acerbere ferret. Itaque quidam uolenti dolorem ipsius mitigare dicentibus, Attamen ille tempestiue decessit, iam natu grandis: Sibi quidem ipsi, inquit Philippus, tempestiue decessit, sed mihi praepropere. Mors enim illum anticipauit, priusquam a me beneficium acceperit nostra dignum amicitia. Perquam rarum est, principem sentire gratiarum affectus, sed amicis plerique non aliter quam equis utuntur, dum usui sunt, curant, inutiles factos abijciunt, eosque spoliant citius quam beneficio iuuant.

21 *Regnum uir/
tute ambiendū* Vbi rescituit Alexandrum filium queri, quod pater ex pluribus foeminis gigneret liberos, sic illum hortatus est, Ergo quum plures habeas regni competitores, da operam ut honestus ac probus euadas, ut non per me, sed per teipsum regnum obtinuisse uidearis. Vir prudentia uere regia praeditus, non consolatus est filium, sed metum illius auxit, quod magis extimularet ad uirtutem: indicans illi non aliter sperandum paternum regnum, nisi se successionem dignum praebere, nec tam magnum esse regnum adipisci, quam regnum promeruisse.

22 *Philosophia
regi neces/
saria* Eundem hortabatur ut auscultaret Aristoteli, cui traditus erat instituendus, daretque operam philosophiae, Ne, inquit, multa committas, quae me fecisse nunc poenitet. Perspexit egregius princeps neminem philosophiae expertem regno idoneum esse, nec puduit fateri, se multa per errorem fecisse perperam, quod a teneris unguiculis philosophiae praeceptis non fuisset imbutus. Nam qui experimentis discunt administrare regnum, licet ingenio felicissimo nati sint, tamen & sero & magno reipub. malo tandem euadunt boni reges. Atque philosophiae praeceptis praemonitus accedit, si adsit mens integra, uix poterit ab honesto deflectere. Vbi sunt interim qui literas ac philosophiae studium clamant ad rempublicam administrandam prorsus inutile.

23 *Fuco non
credendum* Ex Antipatri amicis quendam in iudicium numerum ascripserat. Verum post ubi cognouit illum tingere barbam & capillos, submouit eum dicens, Qui in capillis fidus non esset, eum in rebus gerendis non uideri dignum cui fideretur. Fuco utebatur in tingendis capillis, ubi non multum erat lucri. multo magis usurus erat fuco in publicis negociis, ubi dolus interdum ingens adfert emolumentum. Et hanc oportet regum praecipuam esse curam, ut cognoscendis causis uiros praeficiant incorruptos. Id qui fieri potest, ubi uenduntur iudicandi munia, & is designatur iudex, non qui uir melior est, sed qui ad dandum prior, aut largior. At apud Philippum nec Antipatri tantum ualebat autoritas, quin suspectum e iudicium ordine moueret.

24 *Iudex at/
tentus* Machetæ cuiusdam pro tribunali sedens causam cognouit, sed dormitabundus, nec satis attentus ad iuris equitatem, itaque sententiam tulit aduersus Machetam. Verum quum is exclamasset, se ab ea sententia appellare, rex iratus, ad quem, inquit: Nam appellandi uerbum monarchis est inuisum. Hic Machetes, Ad teipsum o rex, si expergiscaris, & attentus audias causam. At tum quidem surrexit rex. Ceterum posteaquam causam apud se melius perpenderit, intelligeretque Machetæ factam iniuriam, iudicata quidem non rescidit, sed per cuniam qua damnatus fuerat Machetes, ipse perfoluit. In uno facto quot regie uirtutis argumenta: Non perseverauit irasci et prouocanti, et somnolentiam publice obijcienti, sed per ocium rem suo cum animo accuratius considerauit, iam ab ira liber. Sit hoc ciuilitatis regiaeque moderationis: illud uero prudentiae, quod ingenioso commoto sic damnatum exemit damno, ut regiam tamen in iudicando autoritatem non proderet, multam priuatim perinde quasi ipse damnatus esset dissoluit.

25 *Urbane* Indignatibus Philippi amicis, quod Peloponnesij in Olympiacis ipsum sibilis deriderent, praesertim beneficiis a rege affecti, hoc sermone Philippum extimulantibus ad uindictam: Quid igitur, inquit, futurum est, si quid illis faciamus mali? Urbanissime amicorum argumentum uertit in diuersum. Si tam prauo ingenio sunt, ut eos irrideant qui de ipsis bene meriti sunt, grauius nocebunt, si quis illos malefactis prouocet. Hoc non solum moderationis & clementiae, uerum etiam eximiae cuiusdam magnanimitatis documentum fuit, ingratorum sibilos regem negligere.

26 *Iudex seuerus* Harpalus pro Cratete propinquo ac familiari suo, qui iniuriarum postulabatur, petijt a Philippo ut reus multam quidem solueret, sed a causa liberaretur, ne damnatus hominum maledictis exponeretur. Hic uero Philippus, Praestat, inquit, ut ipse male audiat, quam ut nos

at nos propter illum. Indulgebat amicis, sed quatenus licebat integra iudicis opinione.

In exercitu quum multo tempore dormisset, experrectus: Tuò, inquit, dormiui, uigi-
lauit enim Antipater. Subindicās, non esse regium indulgere somno, praesertim in bello:
sed tamē hoc interdum absq; periculo fieri, si rex habeat fidum ac uigilantem praefectum.
Ita cum laude amici suam excusauit somnolentiam.

Rursus euenit, ut interdiu dormiente Philippo, Græci qui multi simul ad ostium con-
uenerant, indigne ferrent, regemq; incusarent, quòd ob illius somnolentiam non statim
admitterentur ad colloquiū: hic Parmenio sic regi patrocinauit, Ne miremini, inquit,
si nunc dormit Philippus, nam quum uos dormiretis, hic uigilabat. Significans, Græcis
negligenter rem gerentibus, Philippum illis fuisse praesidio.

Quemadmodum ipse fuit urbanus, ita aliorum false dictis delectabatur. Itaque quum
cantorem inter coenandum uellet reprehendere, deq; pulsū chordarum loqueretur, Dij,
inquit cantor, prohibeant o rex, ne tu me melius hæc noris. Ciuiler & sibi uindicauit de
arte iudicium, & regem non offendit, meliorem illum iudicans, quàm ut cum musico de
fidibus contenderet.

Quin & asperius dicta, modo tempestiue, æquo ferebat animo. Nam quum dissi-
dium haberet cum Olympiade uxore, cumq; Alexandro filio, Demaratum Corin-
thium ad se uenientem percontatus est, quomodo inter Græcos inuicem conueniret.
Hic Demaratus, scilicet, inquit, magnopere tibi curæ est Græcorum concordia, quū qui
tibi sunt coniunctissimi, huiusmodi in te sint animo. Quid hic expectas, nisi ut rex offen-
sus Demarati libertate, iubeat illum ab oculis suis abduci? Immo quoniam Demarati ser-
mo ab ira ad saniora cōsilia uocabat, rex sese ad eius obiurgationem composuit, positaq;
ira rediit cum suis in gratiam.

Anui cuidam pauperculæ Philippum appellanti, ut causam ipsius cognosceret, quum
hac flagitatione frequenter obstreperet illi, respondit, sibi non esse ocium: quumq; anus
inclamasset, proinde ne rex quidem esse uelis: Philippus admiratus aniculæ liberam uo-
cem, non illi solum præbuit aures, uerumetiam alios audiuit. Hoc idem Latini tribuunt
Adriano imperatori.

Philippus quum audisset, filium suum quodam in loco scite cecinisse, ciuiler obiur-
gauit, dicens, Non te tui pudet, qui noris tam belle canere? significans, alias artes esse re-
gi digniores.

Idem in palæstra prolapsus, quum surgens in puluere uidisset corporis uestigium, Pa-
pē, inquit, ut minimam terræ partem natura sortiti, orbē appetimus uiuerum? Vtinam
hoc dictum inhæsisset animo filij, cuius ambitioni orbis fuit angustus.

Philippus Alexandrum filium obiurgans, quòd largitionibus Macedonum beneuo-
lentiam consecraretur, Quæ te, malum, inquit, ratio in istam spem induxit, ut eos tibi pu-
tes fore fideles, quos pecunia corrueris? An tu id agis, ut Macedones te non regē suum,
sed præbitorem putent?

Athenienses legationem ad Philippum miserant. Ea benigne audita, ut humaniter di-
mitteret, iussit illos dicere, qua in re gratum facere posset Atheniensibus. hic Demochares
excipiens, si te ipsum, inquit, suspendas. Is Demochares unus fuit e legatorū numero, ob
linguæ procaciam dictus parrhesiastes. Ob tam inhumanum responsum indignantibus
regijs amicis, Philippus compescuit eos, iussitq; ut Therpsiten illum incolumem dimitte-
rent. Tum ad cæteros legatos cōuersus, Renunciate, inquit, Atheniensibus, multo super-
biores esse, q̄ ista dicūt, q̄ qui impune dicta audiunt. Tales demū animi regno digni sunt.

ALEXANDER MAGNVS

In Philippi dictis nihil erat, quod præter urbanitatem non etiam ad bonos mores con-
duceret: nec uideo quem Philippo iungamus congruentius, quàm filium Alexandrum.
Is puer etiamnum, quum Philippus pater multa præclare felicitérque gereret, nequa-
quam eo gaudebat, sed ad pueros æquales ac collactaneos dicebat, pater mihi nihil re-
licturus est. Illis contra dicentibus, Immo hæc omnia tibi parat. Quid profuerit, inquit
Alexander, si multa possidens agam nihil? Iam tum cognoscas scintillam indolis ambi-
tiosæ & irrequietæ.

Idem quū leuitate corporis, ac pedum celeritate polleret, patri hortanti ut in Olympijs. 2
stadium

27
Præfectus uigilans

28
Somnus excusatus

29
De arte iudicet artifex

30
Admonitio libera

31
Regum est adire omnes

32
Artes rege indigne

33
Ambitio

34
Beneuolentia uirtute paranda

35
Lenitas

Indoles agilis

stadiū decurreret, Facerē, inquit, si reges habiturus essem cōcertatores. Et hic agnoscas ex-
cellsum, nec cuiquam facile cessurum in certamine laudis & imperij. Nondū erat rex, & ta-
men non dignabatur nisi cum regibus committi.

3 *Adulterium* Quum puella multa nocte ad Alexandrū esset deducta, cum eo dormitura, rogauit rex
ubi fuisset tam diu: illa respondente, se expectasse donec maritus isset cubitū: ministros ac-
citos acriter obiurgauit, Reducite, inquit, hanc, parum enim abfuit quin uestra culpa fue-
rim factus adulter. Egregium castitatis exemplum, tum in iuvene, tum in rege. Nam apud
illos simplex stuprum pro nullo crimine habebatur. Apparet autē tum fuisse morem qui
adhuc durat in Italia, ut uxores secubarent à uiris, nisi si quando uocarentur.

4 *Profusio* Alexandro puero dñs largius facienti suffitum, ac subinde ad thus accurrenti, Leonis
des illius pædagogus qui tum aderat, Heus puer, inquit, tum large facies suffitū, quum re-
gionem deuiceris quæ thus gignit. Post quum eam regionem obtinuisset, memor eius di-
ci, hac sentētia scripsit illi literas, Mito tibi thuris & casia talenta aliquot, ne posthac par-
cus sis erga deos, quum nō ignores nos positos regione odores gignente.

5 *Fiducia* Apud Granicum Martem experturus, hortabatur Macedones ut affatim prande-
rent, ueluti postridie ex hostium commeatu cœnaturi. Præsens animus, ac de belli euen-
tu fidens ac securus.

6 *Libertas* Perillus unus ex amicorum Alexandri numero, filiabus suis ab Alexandro dotem pe-
tijt. Iussit rex illum capere talenta quinquaginta, quumq; is respondisset, decem satis esse,
Tibi quidem, inquit, satis est tantum accipere, mihi uero non satis est tantum dare. Præcla-
re dictum, nisi uirtutis indolem ambitio uitiaffet:

7 *Liberalitas* Anaxarcho philosopho iusserat quæstorem dare quantūcūq; ille postularet, quūq;
quæstor audita postulatione turbatus Alexandro indicasset, philosophū petere centū ta-
lenta, Recte, inquit, facit, sciens se amicū habere, qui tantum dare & possit & uelit. Hic du-
bites utrū potius admirari oporteat, regiam ne liberalitatē in donando, an philosophi im-
probitatem in postulando, nisi malumus hanc uocare fiduciam.

8 *Fortitudo in-
tempesta* Mileti quum uidisset multas statuas eorum qui in Olympijs ac Pythijs uicerant, easq;
prægrandes, Et ubi, inquit, erant tam magna corpora, quū barbari uestram urbem obfide-
rent? Salse taxauit illorum stultam ambitionē, qui gloriarentur his qui corporū magnitu-
dine uiribusq; præstantes in ludicris certaminibus uictoriam reportassent, quum in tantis
periculis nulli fuissent qui aduersus barbaros se tales præberent.

9 *Frugalitas* Quum regina Carum Adas illud haberet studio, ut assiduo mitteret Alexandro opso-
nia bellariaq;, per talium rerum architectos coquosq; magna arte parata, Alexander ait,
seipsum habere meliores opsoniorum artifices, ad prandium quidem nocturnum iter: ad
cœnam uero tenue prandium.

10 *Barba bel-
lo inutiles* Quodam tempore quum omnibus ad præliū apparatis interrogaretur, nunquid aliud
præter hæc fieri uellet, Nihil, inquit, nisi ut Macedonū barbæ radantur. Hoc dictum quid
sibi uellet admirante Parmenione, An nescis, inquit, in prælio nullā ansam meliorē esse q̃
barbæ. Significabat cominus esse pugnandū, in quo genere certaminis barbæ officiant, q̃
his milites facillime possunt apprehendi.

11 *Monarchia* Darius obtulit has condiciones Alexandro, ut ab ipso acciperet talentorum decem mi-
lia, & insuper Asiam secum ex æquo partiretur. Id quum recusaret Alexander, Ego, inqt
Parmenio, accepißem, si Alexander essem. Et ego, inquit Alexander, si Parmenio essem.
Dario uero hunc in modum respondit, Neq; terram duos soles, neque Asiam duos reges
ferre posse. Et hic animi celsitudinem probare possis, nisi dictum impotentiam quandam
dominandi saperet.

12 *Interpretatio
commoda* Quum in Arbelis de rerum summa periclitaturus esset, conflicturus cum mille homi-
num millibus ad pugnādum instructis, adierunt illum milites aliquot ipsi bene uolentes,
deferebantq; cæteros, quod in castris inter se miscerent sermones, cōspirarentq; ne quid
prædæ in regium tentorium deportarent, sed ipsi totum in suum uerterēt lucrum. His au-
ditis subrisit Alexander, Fausta, inquit, nunciatis. Siquidem audio sermones uirorum, ad
uiricendum non ad fugiendum animatorū. Nec illum fefellit diuination, plurimi nanq; mi-
lites regem adiere dicentes, Bono animo esto rex, neq; metuas hostium multitudinem, ne
pedorem quidem nostrum ferre poterunt.

Idem

Idem instructa iam ad prælium acie, quum cerheret militem quendam id temporis a/ 13
mentum telo adaptantem, ut inutilem submouit ab exercitu, qui tum demum appareret *Serius appar-*
arma, quum his utendi tempus adesset. Hoc inter strategemata magis commemorandum *ratus*
erat, quam inter apophthegmata, quemadmodum & hoc quod subiiciam.

Legebat Alexander epistolam à matre missam, quæ arcana quædam & calumnias ad/ 14
uersus Antipatrum continebat, simulq; ut solet, cum rege legebat Hephæstion, hec enim *Silentium*
rex uetuit legere, sed perlecta epistola anulum signatorium e digito detractum oris illius
appressit: hoc gestu admonens, ut arcana contineret. Exemplum insignis de amico fidu/
cia, tum etiam humanitatis egregiæ, qui calumnias latius spargi noluerit, licet inuisum
haberet Antipatrum.

In Ammonis templo quum à uate dictus esset Iouis filius, Nihil, inquit, mirum, nam 15
Iupiter omnium quidem natura pater est, sed ex his optimos quosq; peculiariter suos fa- *Filij deorum*
cit. Modestissime interpretatus est oraculum: nam uates per adulationem dixit illum fi- *qui*
lium Iouis, quasi sic è Ioue prognatus esset, quemadmodum Hercules creditus est esse
Iouis filius. Alexander fassus est, Iouem natura autorem ac parentem esse omnium, sed eos
demum peculiariter pro suis filiis agnoscere, qui uirtute ac præclare gestis proxime ad di
uinam naturam accederent. Ea est omnibus benefacere.

Quum in bello crus esset illi sagitta uulneratû, multiq; accurrerent, qui ipsum frequen- 16
ter deû appellare consueuerant, exporrecta hilariq; fronte ad Homeri carmen alludens, *Modeste*
dixit: Hic sanguis est quæ uidetis, liquorq; qualis diuis solet emanare beatis. Nimirû irri/
dens adulatorum uanitatem, quû ipsa res declararet, ipsum nihil aliud esse q; hominem.
Alludit autem ad locum Homeri Iliad. 5, ubi narratur Venus à Diomede uulnerata.

Nonnullis Antipatri frugalitatem laudantibus, quod alienam ab omnibus delitijs au- 17
steramq; uitam ageret, Foris, inquit, Antipater albo utitur pallio, intus uero totus est pur *Hypocrisis*
pureus. Notans fictam illius parsimoniam, quum esset alioqui ambitiosissimus.

Quum hyeme frigidq; celo apud amicû quendam cõuiui acciperetur, uideretq; fo- 18
culum exiguum & ignis pusillum: aut ligna, inquit, infer, aut thus. Subnotans conuiua- *Parsimonia*
torem lignis suis parcere, perinde quasi thus essent, quû in rigore tanto nec thuri parcen/
dum esset: simul satis esse ignis ad faciendû suffitum dijs, at parû ad depellendum frigus.

Quum apud Antipatridem cœnaret, isq; ad cœnam formosam psalteriam induxisset, 18
Alexander aspectu motus in illam exarsit: mox rogauit Antipatridem, nunquid ipse mu *Continentia*
lieris amore teneretur: illo confitente, O sceleste, inquit, non tu protinus abduces e con/
uiuio mulierem? Quantum ille animus aberat à constupranda aliena uxore, qui tantope
re sibi metuit ab amica hospitis.

Rursum quum Cassander Pythonem Euij tibicinis amasiû per uim osculari uellet, idq; 20
Euium agre ferentẽ sensisset Alexander, tratus exiliijt in Cassandrum clamans, Ita ne per *Continentia*
nos, ne amare quidẽ quicquam licebit: Non satis erat regi, si seipsum præstaret continen/
tem, nisi & præfectos haberet sui similes. Quando autẽ passus fuisset à suis per uim cõstu/
prari filiam aut uxorem honesti ciuis, qui tibicini suos amores etiam ab osculo uoluit esse
inuiolatos: Deniq; quod duces peccarent, arbitratus est ad se pertinere.

Quum è Macedonû numero ad mare remitteret ualetudinarios ac mutilos debilesq; 21
proditus est quidam, qui se inter ægrotos asscripserat, quum non ægrotaret. Is quum ad *Ciuiliter*
Alexandri conspectum adductus esset, & examinatus fateretur se morbû prætexuisse ob/
amorem Telelippæ, quæ ad mare fuerat profecta: percontatus est Alexander, cui nego/
cium retrahendæ ad exercitû Telelippæ delegaretur. Cæterum ut cognouit eam esse libe/
ram, Persuadeamus igitur, inquit, ô Antigenes Telelippæ, ut nobiscû maneat. Nam uim
admouere liberæ, non est nostrum. Sic indulsit amori strennui militis, quẽ in exercitu re/
tinere cupiebat, ut ingenuam mulierem redire hollet nisi persuasam.

Quum Græci qui apud hostes stipendium faciebant, uenissent in potestatẽ Alexandri, 21
Athenienses quidem iussit in compedibus seruati, quod quum ex publico stipendiû ha- *Moderatio*
berent, tamen apud hostes meruissent: similiter & Thessalos, quod regionẽ optimam ha- *pæne*
cui, non eam colerent: Thebanos uero dimisit, dicens: His per nos nihil est reliquum, neq;
ciuitas, neq; agri. Ita moderatus est pœnam, ut mortem commeritis non indiceret nisi uin/
cula, & culpam eorum qui necessitatem excusare poterant, in se transtulit.

22 **Gloria uita** **charior** Ex Indis quendam sagittandi arte cum primis celebrem, adeo ut etiam per anulum sagittam mittere diceretur, quum in bello cepisset, iussit artis suæ specimen addere: recusantem iratus rex necari iussit. Quum duceretur homo, dixit his à quibus ducebatur, se multis diebus non exercuisse artem, eoq; timuisse ne aberraret. Id ubi renunciatum est Alexandro, quod non contumacia, sed ignominia metu recusasset, admiratus ingenium gloriae studiosum, dimisit illum donatum, eo quod mortem oppetere maluisset, q̃ fama sua uideri indignus. Hic apparet, non omnino uanum esse, quod proverbio iactatum est, Simile simili esse amicum. Alexander gloriae supra modum appetens similem affectum in alijs amabat.

23 **Certamen uere regium** Taxiles unus è numero regum Indiae, occurrens Alexandro, sic illum affatus est, Pro uoco te, inquit, non ad pugnam, neq; ad bellum, sed ad aliud certaminis genus, Si inferior es, à nobis accipe beneficium: sin superior, nobis benefacito. Cui Alexander, Atqui, inquit, ob hoc ipsum inter nos certandum est, uter benefaciendo superet alterum. Et humilissime complexus illum, non solum non spoliavit ditione, sed auxit etiam.

24 **Viri fortis fiducia** Quum audisset de rupe quadam apud Indos, quæ ob sublimitatem uelut auius, inaccessa dicitur, quod ipse quidem locus expugnatu difficilis esset, sed qui eum teneret fortis uir, Nunc, inquit, locus captu facilis est, significans, nihil prodesse munimenta, nisi uir fortis ea tueatur. Arx enim non tam fossis, ac muris tuta est quam uiris.

25 **Fides in deditum** Quum alius quidam rupem teneret inexpugnabilem, ut putabatur, semet Alexandro dedit: at Alexander non solum eius ditionis principem esse iussit, uerum etiam addidit, dicens, Hic homo mihi uidetur sapere, qui se maluit bono uiro, quam loco munito concredere.

26 Rupe capta quum amici dicerent, illum egregijs gestis Herculem superasse. At ego, inquit, meas res gestas in imperio, ne uerbo quidem cum his quæ gessit Hercules arbitror conferendas. Adulabantur illi, sed huius animo nulla satisfaciebat adulatio.

27 Quosdam ex amicis mulcavit, quod in ludo aleæ sensisset eos non ludere. Siquidem multi sunt qui in hoc ludo uelut in re maxime seria uersantur. Non enim ludunt, qui fortunas suas omnes, interdum & liberos, aleæ permittunt arbitrio.

28 **Amicus** Inter amicos quos habebat præcipuos ac potentissimos, omnium maxime uidebatur honorare Craterum, sed omnium maxime diligere Hephæstionem. Craterus enim, inquit, amat regem, Hephæstion amat Alexandrum. Id Græce iucundius dicitur, *Ἀγαπᾷ τὸν βασιλέα, ὁ βασιλεὺς ἀγαπᾷ τὸν φίλον*. Sentiens, Craterum in his quæ ad regiam dignitatem attinebant præstare fidum amicum, Hephæstionem priuato quodam affectu diligere Alexandrum. Pariter itaq; licet dissimiliter, amantibus, diuersa ratione perfoluit præmium: Craterum ornavit dignitate, Hephæstionem ad intimam admisit familiaritatem.

29 **Liberalitas** Xenocrati philosopho quinquaginta talenta dono misit: ea quum ille recusasset accipere, dicens sibi non esse opus, interrogauit an ne amicum quidẽ ullum haberet cui esset opus. Nam mihi, inquit, uix Darij opes in amicos suffecerunt. Hic utrius animum magis admirari conueniat, nondum statui, regis ne tam ad liberalitatem propensum, an philosophi, qui tantum munus à tanto rege ultro delatum remisit.

30 **Regaliter** Porus rex ab Alexandro deuictus, quum ab eo post pugnam rogaretur dicente, Quo modo te tractabo? Regaliter, ait. Rursus subiicienti Alexandro, Num quid etiam aliud? Omnia, inquit Porus, complectitur hoc uerbum, regaliter. Alexander & prudentiam & fortitudinem uiri admiratus, latiore ditione illi addidit ea, quæ prius obtinuerat. Supplici & ad pedes abiectio minus cõcessisset. Adeo diligebat animosus iuuenis impavidos animos. Q. Curtius aliquanto secus narrat. Interrogatus Porus quid ipse uiciorem statuere debere censeret, Quod hic, inquit, dies tibi suadet, quo expertus es q̃ esset caduca felicitas. Submonuit regem, ut modeste sua fortuna uteretur, memor ipsi posse accidere, quod acciderat Poro.

31 Quum accepisset esse quendam qui conuictijs ipsum impeteret, Regiũ est, inquit, quum facias bene, audire male. Nihil hoc dicto generosius, quanquã idem & alijs ascribitur.

32 Morti proximus ad amicos respiciens dixit, Magnũ epitaphiũ uideo futurũ: præsentens, res ab ipso gestas multorum eloquentia celebrandas. Nec eum sua fefellit diuinationo.

33 Quum Darij filias haberet captiuas, demissis oculis eas saluabat, idq; raro, sibi metuens ab illarũ insigni forma. Apud familiares aut dicere solet, Dolores oculorũ sũt Persicę puellę. Edicta

Edictio uetuit, ne à quoquā pingeretur præterquam ab Apelle, aut à quoquā ære scul-
peretur præterquam à Lysippo, artificibus illius ætatis præstantissimis. Nam hoc quoque iudi-
cabat ad principis dignitatē pertinere. Cum Cherylo poeta pactus erat, ut pro unoquo-
que bono uersu Philippicum acciperet aureum, pro malo colaphum.

Idem interrogatus, ubi suos reconderet thesauros, Apud amicos, inquit: significās, fa-
cultates nusquam reponi tutius. Quum enim res postulat, redeunt ad te cum fœnore.

Quum nuncius quidam gaudio gestiens, porrectaq; manu accurreret, rē prospere ge-
stam narraturus, Quid mihi bone uir magni nunciabis, nisi nuncies Homerum reuixisse?
significans, omnium præclare gestorū gloriam, abolendam, nisi contingeret talis præ-
co qualis fuit Homerus.

Ciuitas quædam ut ab armis Alexandri quietē haberet, obtulit illi partem agrorum,
& præterea rerum omnium dimidium. Cui sic respondit, Hoc animo ueni in Asiam, non
ut acciperem quod dedissetis, sed ut uos haberetis quod reliquissetem.

Alexander habebat Eudæmonicum philosophum, sed quouis parasito adulantiore,
Hic quum aliquando tonaret uehementer, adeo ut omnes expauescerent, dixit Alexan-
dro, Quin tu tale quippiam facis Alexander fili Iouis? At ille non ferens tam abiecti phi-
losophi uocem, ridens ait, Nolo enim formidabilis esse, quæadmodum tu me doces, qui
Satraparum ac regum capita me iubes super cœnam apponere. Sic Athenæus. Plutar-
chus in uita secus aliquanto, Quid mihi succenses, quod pisces apponam in conuiuio, ac
non potius Satraparum capita?

Alexander quum hyeme duceret exercitum assidens igni, recognoscere prætereuntes
copias coepit: quumq; uideret senem quendam horrentem frigore, & ad ignem stantem,
considerare loco suo iussit, dicens, Si in Perside natus esses, in regia sella sedere tibi capitale
foret: in Macedonia nato conceditur.

Alexander etiamnum adolescens uidens patrem Philippum equum præferocem, nec
ullum sessorem tergo patientem, uelut inutilem abiectum ire, Qualem, inquit, equum isti
perdunt, dum illo per imperitiem ac mollitiem uti nesciunt. Quicq; mira arte sine uerberi-
bus tractasset equum, tandem cōsensus ad cursum admisisset, tum calcibus usus est: ac
molliter flexis habenis quum equum reduxisset, descendentis caput exosculatus pater, A-
liud, inquit, o fili tibi par regnum quære, quando iam te non capit Macedonia. Præfagit
uir prudens, tam excelsæ indoli non suffecturam paternam ditionem. Sed equus ille nos
admonet, multa bene nata ingenia perire uitio instituentium, qui ferè nesciunt imperare,
nisi ex equis generosis reddiderint asinos.

Idem Aristotelem, cui puer formandus fuerat traditus, summa ueneratione prosequi
batur, dicens, se illi non minus quam patri debere, quod à patre uiuendi, à præceptore be-
ne uiuendi initium accepisset.

Quum pirata captus ad ipsum deductus esset, rogatus, qua re fretus auderet infestare
maria: compendio respondit, Ego, inquit, quoniam id unico nauigiolo facio, pirata nomi-
nor: tu quum idem facias magna classe, rex appellaris. Alexander admiratus intrepidum/
animum, donauit illi uitam.

Idem Delphos profectus, quum sacerdos negaret se consulturam deum, quod dies es-
sent nefasti, quibus ne oraculis quidem loqui phas esset: ui pertracta secum sacerdote tem-
plum ascendit: quumq; illa importunitate uicta diceret: Inuictus es o fili, Satis, inquit A-
lexander, oraculi est: mulieris uocem responsi loco ducens.

Posteaquā in expeditionē profectus regias opes penè omnes in milites ac duces distri-
buisset, roganti Perdiccæ, Quid tibi nūc rex superest? Spes, inquit. Hic Perdicca, Hæc, in-
quit, nobis commilitonibus tuis futura communis est: & prædium quod ipsi designarat
Alexander, recusauit. Tanta erat fiducia bene successuram expeditionem.

Idem initio quum in causis capitalibus sederet iudex, accusatori alteram aurem occlu-
debat: rogatus quur id faceret, Alteram, inquit, integram seruo reo.

Quum Philoxenus classis præfectus Alexandro scripsisset, Tarentinū quendā Theo-
dorum esse apud se, pueros habentem insigni forma uenales, si uellet emere: indigne tulit,
apud æquales subinde clamitans, Quid in me Philoxenus tam obscœnum animadu-
eris, ut mihi tantum probri conciliaret?

- 47 In Callisthenem nequaquam sese accommodantem aulae regie moribus, sed & dictis
seruirotem & gestu prae se ferentem nihil ibi placere, dixit hunc uersiculum,
pori *μισῶν ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπου ὁ θεός.*
 Sapientem ego odi, qui sibi sapit nihil.
- 48 Nisam expugnaturus, quum uideret milites deterreri fluminis quod ciuitatē prae-
Exemplum bitur profunditate, exiit, o me omnium deterrimum exclamans, qui natum non didice-
ducis rim: moxq; clypeo pro subere innixus primus tranauit.
- 49 Ilum profectus Achillis statuam coronans, O te felicem, inquit, Achilles, cui uiuo ta-
Precipua lis amicus, mortuo talis contigerit praeco. De Patroclo loquens & Homero, quorum ille
bona fidissimus Achilli fuit amicus, hic defunctum Iliade tota celebrauit.
- 50 Duabus potissimum rebus, quum deus à multis praedicaretur, se quod mortalis esset
Quae nos ad deprehendere dicebat, somno & coitu, quod haec praecipue proderent humani corporis
monent mor- imbecillitatem, ad caetera inuictus erat. Somnus enim mortis imago est, & coitus species
talitatis est morbi comitalis.
- 51 Darij regiam ingressus, quum uidisset sublime cubiculum, & in eo stratum, menfas,
Delicie indi- caeteraq; omnia mirifico ornatu instructa, Hoccine, inquit, erat imperare? Sentiens non
gne principe esse regium huiusmodi delitijs indulgere.
- 52 Idem lectum ingressus excussis accurate pallijs dicere solet, Nonquid hic delicatū aut
 superfluum mater abdidit? Adeo abhorrebat à muliebris delitijs.
- 53 Quum delato ad ipsum scrinio, quo nihil inter opes Darij preciosius pulchriusue
Literarum a- repertum est, quaereretur in quem usum destinandum esset: alijs aliud suadentibus, dixit,
mor Huic optime seruandus dabitur Homerus: sentiēs, nullum esse thesaurum illo precio-
 rem. Ita uisum est iuueni, qui se totum ad exemplar Achillis componebat.
- 54 Idem hortante Parmenione, ut noctu hostem adoriretur, alioqui summum fore disci-
Ingenue men, si palam cum tanta multitudine Martem experiretur. Siquidem ex fragore procul
 uelut e pelago resonante conieciabant, immensum esse numerum, Non furor, inquit, ui-
 cioriam: recusans tenebrarum praesidio uincere.
- 55 Quum legisset prolixam epistolam ab Antipatro scriptam, in qua multae inerant ad-
Matris la- uersus Olympiadem calumniae, Ignorare uidetur, inquit, Antipater, quod una matris la-
chryme chryma multas delebit epistolas.
- 56 Quum sensisset sororem suam cum iuvene quodam elegantī forma consuetudinem
Candide agere, nihil offensus est, sed dixit, Concedendum esse, ut illa quoque aliqua ex parte re-
 gno frueretur: Multum dissentiens ab animo Caesaris Augusti, qui nihil acerbius tulit,
 quam filiae neptumq; lasciuiam.
- 57 Quum audisset Anaxagoram differentem, innumerabiles esse mundos, illachrymasse
Ambitio insa- dicitur. Rogantibus nunquid accidisset lachrymis dignum, An non uideor, inquit, meri-
tiabilis to flere, qui quum mundi sint innumerabiles, nos nondum unius domini facti sumus?
- 58 Philippus à Triballis in praelio uulneratus est femore lancea traiecio: opera chirurgi
 liberatus periculo mortis, dolebat claudicationis deformitatem contractam manere. Cui
 Alexander, Ne uerearis, inquit, in publicum prodire, sed gradum mouēs uirtutis tuae po-
 tius memineris. Hoc & alijs ascribitur.
- 59 Si quando in colloquijs aut conuiuijs incidisset contentio de carminibus Homeri, alijs
Cōparatiocar alia praeferebantibus, hoc unice probauit Alexander,
minum Home *Ἀμφότερον βασιλεὺς τ' ἀγαθός, καὶ τὸς τ' ἀλχηγνός.* Id est,
ricorū Iliad. γ Dux bonus atq; idem ualidus pugnator in armis.
 Addebat, Homerū hoc uersu uirtutē Agamēnonis praedicasse, Alexandri uaticinatū esse.
- 60 Quum transmissso Hellesponto Troiam inuiseret, ueterū heroum res gestas animo re-
Musica digna uoluens, quidā si uellet, pollicitus est se Paridis lyram daturū. Hic Alexander, Minime,
duce inquit, illa mihi est opus, quum Achillis lyram habeam. Hac uir strenuus fortium uiro-
 rum laudes canere consueuit, quum Paris sua lyra molles ac lasciuos modulos incineret.
- 61 Quodam tempore Darij mulieres inuisit unā cum Hephæstione. Hunc quum esset eo
Humaniter dem ornato quo rex, corpore etiam maior, Syngambris Darij mater pro rege adorauit.
 Eadem quum ex nutibus adstantium intellexisset errorem suum, perturbata denuo salu-
 tauit Alexandrum, Tum Alexander, Nihil est o mater quod turberis, Nam & hic Ale-
 xander

xander est. Sentiens, amicum esse alterum Alexandrum.

Quum in Hammonis templum uenisset, sacerdos grandævus illum salutauit, Salue fili, & hanc appellationem à deo habeas. Tum Alexāder, Accipio eam o pater, & posthac patiar tuus dici, si mihi totius orbis dominium cōcesseris. Sacerdos recepit se intrò, & quasi consulto deo respondit, Iouem certò promittere quod peteret. Hic Alexander, Scire cupio num quis super sit inultus eorum qui patrem meum interfecerunt. Ad hæc sacerdos, Philippi, inquit, interfectores omnes dedere pœnas, sed patri tuo nemo mortalium potest tendere insidias: significans illum esse Iouis, non Philippi filium.

Quum Darius numerosissimum exercitum instruxisset, Alexander profundissimo somno correptus est, adeo ut nec interdiu potuerit expergisci: tandem imminente periculo animosè ingressi regem excitauerunt, qui quum dicerent, se mirari in eo rerum statu tantam regis securitatem, Magna, inquit Alexāder, animi molestia me Darius liberauit, qui uires suas omnes in unum contraxit, ut liceat uno die de summa rerum decernere.

Alexandro Magno Corinthij per legatos ius suæ ciuitatis detulerunt. Hoc officij genus quum risisset Alexāder, quidam e legatis, Nulli, inquit, ciuitatē unquam donauimus præterquam tibi & Herculi. Hoc audito, lubens accepit oblatum honorem, quē illi commendabat partim raritas, partim cum Hercule laudatissimo uiro societas.

Dum in obsidione cuiusdā urbis infirmissima mœnium quatit, sagitta ictus est, nec tamē ab instituto destitit: mox quū represso sanguine sicci uulneris dolor cresceret, & crure quo suspensum paulatim obtorpuisset, coactus quod cōperat omittere, ac chirurgū accersere, Omnes, inquit, me prædicant Iouis esse filiū, sed uulnus hoc hominem esse me clamat.

Zenophantus certis modis Alexandrum ad arma solet concitare. Eam musices uim admirantibus cunctis, quidam ait, Si tantus artifex est, incinat modulos quibus illum à bellis reuocet: Sentiens, non esse magnæ artis hominem eò percellere, quò suapte natura pronus est.

ANTIGONVS REX MACEDONVM

Antigonus in extorquendis pecunijs acer erat ac rigidus. Cui dā itaq; dicenti, At nō talis fuit Alexāder, Merito, inquit, nam ille metebat Asiam, ego culmos lego. Sentiens, opulentissimam Asiam prius ab illo spoliata, sibi à spoliatis corradendum quod posset.

Milites quosdā uidens thoracibus & galeis indutos sphaera ludere, delectatus est hoc spectaculo, ac duces illos accersi iubet, ut eos coram illis laudaret: uerum ubi nunciatum esset, duces bibere, præfecturas illorum militibus dedit, qui sphaera luserant armati: simul & ducum ignauiam puniens, & militum strenuitatem honorans.

Quum omnes admirarentur quòd quū initio regni durior fuisset, senex facilius clementer ac placide regnum gubernaret, Prius, inquit, opus erat regno, nunc gloria & beneuolentia: Sentiens, regnum armis & austeritate frequenter parari, sed nō nisi honesta opinione, ciuiumq; beneuolentia retineri.

Idem filio Philippo multis præsentibus percontanti ac dicenti, quando castra mouebimus: Quid inquit, num metuis ne solus tubam non audias? Notans adolescentis imperitiam, qui hoc patrem multis audientibus percontaretur, quum in bello celandam sibi consilia principum: sed quoties castra mouenda sunt, tum omnibus tuba dat signum.

Quum adolescens institisset, ut hospitium nancisceretur apud uiduam treis habentem forma decente filias, accito hospitij designandis præfecto, Non expelles, inquit, filium meum ex loci angustia: Non prodidit adolescētis affectum, qui sciebat illū captare quod amaret, sed excusauit adiuu angustiam, in quibus uidua cum tribus filiabus ageret.

A graui morbo posteaquam cōualuerat, Nihilo peius est, inquit, siquidem hic morbus submonuit nos ne animo efferamur, quum simus mortales. Quis docuerat ethnicum regem philosophiam Christiano dignam animo: Deplorabant amici ceu magnū malum, quòd tam grauius agrotasset, ille interpretatus est, ex morbo plus accessisse boni quā mali. Corpus extenuarat, sed animum reddidit modestiorem: corporis robori nonnihil detraxerat, sed animo detraxit insolentiam, morbum longe periculosissimū. Proinde nō pessime res habet, quum lenior morbus arcet pellit ue maiorem.

Hermodotus Antigonum in carmine scripserat Iouis filium. Is hoc legens, Istius, inquit, rei nequaquam mihi conscius fuit Lasiophorus ille: perquam facete ridens poetam

cam adulationem, parique modestia sui generis humilitatem agnoscens. Lafanum autem matula fictilis est. Quod si Iouis erat filius, ea res hactenus sefellerat & seruum matulam in cubiculo ferre solitum, & Antigonom filium.

Regibus honestatantum licent 8 Quodam dicente, omnia regibus honesta iustaque esse. Sunt per Iouem, inquit, barbarorum duntaxat regibus: at nobis ea duntaxat honesta sunt, quae honesta sunt, & ea tantum iusta, quae iusta sunt. Graueret retudit adulatricem uocem, uolentis omnia licere regibus. Non enim rex est honesti iustique regula, sed honesti iustique minister est. Atque uirum nam similes uoces non audiant Christianorum aures, aut si audiant, simili seueritate respiciant. Quid enim aliud dicunt, qui occinunt, Quod principi placuit, legis uigorem habet: qui negant principem teneri legibus, qui tribuunt illi geminam potestatem, ordinatam & absolutam, quarum altera possit quod leges, pacta, & foedera postulant, altera quodcunque libuit.

Seueritas 9 Frater Antigoni Marfyas litem habebat, sed a rege postulabat, ut causa domi cognosceretur. Cui Antigonus, Si nihil, inquit, praeter ius agimus, melius fiet in foro, cunctisque audientibus. Non impetrauit hoc a rege fraternus affectus, ut uel tantillum de iure concederet. Ipsum autem hoc dilemmate constrinxit: si iniustam causam habere tescis, quid litigas? Sin iustam, quid fugis hominum conscientiam, & ad domesticas latebras rem forti pertrahis, non cariturus sinistra ciuium suspitione, etiam si bonam causam uiceris.

Lenitas 10 Quum aliquando tempore hyberno compulisset castra transferri in locum, ubi non erat rerum necessariorum copia, atque hac de causa milites quidam in regem maledicta congererent, ignari ipsum esse in proximo, uirga tentorii uela diduxit. Flebitis, inquit, ni longius semoti de me male loquamini. Quid hac facie clementius, aut quid hac clementia facietius? Simulabat se non indignari quod male de ipso loquerentur, sed quod tam uelini, ut exaudiri possent ab eo cui maledicebant.

Liberalitas regum 11 Aristodemo, qui unus ex amicorum regionum numero fuit, e coquo ut putabatur progenatus, suadenti ut impendiis ac legationibus aliquid detraheret, Verba tua, inquit, Aristodeme ius uolent. Subindicans, coquorum esse parsimoniam, non regum: proinde illum tali consilio non meminisse cuius esset amicus, sed quo esset pater natus.

Seueritas 12 Quum Athenienses seruum Antigoni honoris gratia perinde ut ingenuum in ciuium numerum ascripsissent, Nequaquam, inquit, uelim unum Atheniensem a me loris cedere: significans per illos factum, ut unum ciuem Atheniensem posset loris cedere, quippe seruum: sed Athenis esse plures uno commeritos, ut a rege loris caderetur, qui seruum alienum, quod in ipsis fuit, manumitterent.

Oratio aliena 13 Adolescens quidam Anaximenis rhetoris discipulus, orationem a praepatore meditata, & ad eam recitandam subornatus, coram Antigono habebat: quumque is inter audiendum quidam scire cupiens sciscitaretur, moxque adolescens reticuisset, Quid ais, inquit Antigonus, num ista tibi sunt in tabulis descripta? Quod ille in adolescente iudicauit absurdum, hoc hodie magnificum habetur, ut senes etiam apud principes orationem a rhetore quopiam conductio sex mensibus elaboratam ediscant, eamque plittacorum more reddant. Nec raro fit, ut nemine etiam interpellante, sibi excidant, cunctisque ridiculi sint.

Verba affectata 14 Alterum quendam rhetorem audiens ita loquentem, Hora niuium iaculatrix adueniens, regionem herbis defeciam reddidit, Non desines, inquit, mecum ut cum turba agere? Offensus est rex oratione nimis elaborata, cuiusmodi uerborum apparatu solent se uenditare rhetores apud imperitam multitudinem. At idem apud regem facere, erat illius ab uti patientia. Quoniam autem affectata sermonis structura, latine non perinde potest exprimi, Graeca ponam, *χιονόβολος ἡ ὥρα γρομλὴν λαποβοτανεῖν ἐποίησε τῷ χώρῳ*. Pro *χιονόβολος ἡ ὥρα* dicere poterat hyems, & *λαποβοτανεῖν* uerbum est affectatum, uixque poetae concedendum.

Facete 15 Thrasillo Cynico petenti drachmam, Non est, inquit, munus regium. Cynico subiicientem, Talentum igitur da, At non est, inquit, Cynicum, tale munus accipere. Vtroque cornu repulit postulantis improbitatem, quem existimabat nullo dignum beneficio.

Glorie stimulus 16 Quum mitteret filium suum Demetrium cum numerosa classe, magnaque militum uia ad Graecos liberandos, dicebat, Gloriam a Graecia uelut a specula in orbem terrarum accendi: *luis* iuuenum gloriae studio extimulans, uti strenue rem gereret, quod eius laudis rumor non intra

Intra Græciæ fines esset continendus, sed ob Græci nominis celebritatē, per omnes muni-
cipalitates dimanaturus.

Antagoram poetam in tentorio congrum coquentē, atq; ipsum patellam uersantem ¹⁷
deprehendit Antigonus à tergo stans, etq; dixit, Putās ne ô Antagora, Homerum quum *Urbanitas*
Agamemnonis res gestas scriberet, coxisse congrum: Contra hæc Antagoras, Et tu rex,
putās ne Agamemnonem quum illas res gereret, fuisse curiosum, si quis in exercitu con-
grum coqueret: a quo animo rex tulit ioci talionem, quasi inter pares res ageretur.

In somnis Antigonus aliquando uiderat Mithridatem auream metentem messem, ¹⁸
eoq; struebat illi insidias, ut tolleret è medio. Idq; quum indicasset Demetrio filio, iureiu- *Fides amici*
rando ad eum ut sileret. Is uero inuncto sibi Mithridate deambulabat in littore maris, & in-
fima huius parte inscripsit harenæ, Fuge Mithridates. Is intellecta re profugit in Pon-
tum, atque illic perpetuo regnauit. Hoc quum non sit apophthegma, uidetur ab ali-
quo adiectum.

Antigonus amicis suadentibus, ut si Athenas caperet, ualidis illam præsidijs com- ¹⁹
muniret, ne quando deficeret, summaq; cura ut totius Græciæ basim custodiret, respon- *Clementer*
dit, se semper in hac fuisse sententia, ut crederet, nullum esse regni præsidium firmius,
quàm ciuium beneuolentiam.

Idem ubi audiuit reges in ipsius exitum conspirasse, insolentissime respondit, se illos ²⁰
omnes uelut aues semina legentes uno lapide unoq; clamore disturbaturum. *Insolenter*

Quum Antigonus in arduis ac præruptis locis planiciei imminentibus exercitum ha- ²¹
beret, Pyrrhus positis circa Napliam castris, postridie per caduceatorem, ut in campum *Non semper*
descendens Martem experiretur prouocauit. Antigonus uero respondit suam militiam *pugnandum*
non magis armorum quàm temporum esse, Pyrrho, si illum suæ uitæ tadium cepisset, sa-
tis multas ad interitum uias patere.

Antigonus interrogatus, quem è suæ ætatis ducibus præstantissimū iudicaret, respon- ²²
dit, Pyrrhum si senesceret. Non pronunciauit optimum, sed optimum fore si rerum expe-
rientiam ætas adiungeret.

Idem uidens militem quendam alioqui strenuum, & ad pericula promptum, parum ²³
bene affecto corpore, rogauit quid palleret: illo confesso morbum occultum, iussit medi- *Felicitas timi-*
cis, ut si quæ fieri posset, adhiberent remedia. At miles iam morbo liber cœpit detrectare *dos facit*
pugnam, minusq; prompte semet obijcere periculis. Rex admiratus interrogauit illum
quæ nam esset mutati animi causa: Tum miles, Tu ipse, inquit, in causa fuisti: quum affli-
cte uiuerem, non magnopere metuebam tali uitæ: nunc quum tua opera mihi uita facta est
charior, magis caueo ne pereat.

Antigonus senior sophistæ cuidam librum de iustitiâ conscriptum porrigenti, Desipis ²⁴
inquit, qui quum me uideas alienas urbes armis uexantem, tamē apud me de iustitiâ dissi- *Bellum iniu-*
ris. Sensit eos qui ditionis ampliandæ, gloriæ uel causa bellum inferūt alienis ciuitatibus, *sum*
non posse tueri iustitiæ leges.

Antigonus senior quum frequenter Biantem moleste flagitantem tulisset, tandem ui- ²⁵
sus radio, Date, inquit, Bianti talentum, uel ui. Sentiens beneficium non impetratum,
sed improbitate extortum.

Antigonus quū nocte quadam quosdā è militibus suis exaudisset omnia mala impre- ²⁶
cantes regi, qui ipsos in illud iter & inextricabile lutū induxisset, accessit ad eos qui maxi-
me laborabant: eos quū ignorantes à quo adiuuarentur explicuisset, Nunc, inquit, male-
dicite Antigono, cuius uitio in has miseras incidistis: sed ei bene optate, qui uos ex hac
uoragine eduxit. Hac uindicta contentus erat regis uere excelsus animus.

Idem quum in paruulo quodā castello Græci obsiderentur, ac fiducia loci contemnētes ²⁷
hostem, multa in deformitatē Antigoni iocarentur, & nunc staturā humilē, nunc collisum
nasum deriderent, Gaudeo, inquit, & aliquid boni spero, quādo in castris meis Silenum
habeo. Quū hos dicaces fame domuisset, quod captis facere mos est, uidelicet ut qui bel-
lo sunt utiles, in cohortes describātur, cæteri præconio subiiciātur, negauit se uel id facturū
fuisse, nisi expediret his dominū habere, qui tam malam haberent linguā. Hoc idem ar-
bitror esse cum eo quod refert Plutarchus, nisi quod aliter commemoratur à Seneca.

Idem quum accepisset instrumentum prægrandibus literis descriptum, Hæ, inquit, ²⁸

uel cæco perspicuæ sunt: iocans in uitium oculorum. Erat enim luscus. Idem aliûs magno capitis sui periculo dixisset, quod usu uenit Theocrito Chio, de quo postea dicitur.

29 Antigonus rex quum renuntiatum esset, filium Alcýoneum in acie cecidisse, demisso uultu paulisper apud se cogitauit, mox erupit in hanc uocem, O Alcýonee, serius quàm oportuit uitam morte commutasti, qui tam audacter in hostes insilieris, neque tuæ salutis, neque meorum monitorum ullam habens rationem. Putauit, non esse descendendum qui sua culpa perisset, sibiq; calamitatem accersisset. Refertur ex Plutarcho.

30 Idem conspiciens filium suum eos, in quos habebat imperium, ferocius tractantem atque insolentius, An ignoras, inquit, fili, regnū nostrum esse splendidam seruitutem? Nihil dici potuit cordatius. Nā princeps non minus obseruire cogitur populo, quàm populus principi, nisi quod princeps id facit cum dignitate, alioqui re uera mutua seruitus est.

Iam ut cū Græcis utrunq; paria faciamus, Alexandro Iulium Cæsarem, Philippo Augustum, Antigono M. Tullium obijciemus.

OCTAVIUS CÆSAR. AVGVSTVS

1 Quum in conuiuio Rhymitalces Thracum rex, qui ab Antonio ad Augustū descenderat, insolentius faceret sua erga Cæsarem merita, ac sine fine exprobrans belli societatem molestus esset, Cæsar dissimulata illius petulantia, alteri cuidam regum propinans dixit, Proditionem amo, proditores non laudo, Significans, his qui proditione profuerūt, nihil deberi gratiæ: licet enim officium quod præstāt pro tempore gratum est, ipsi tamen habentur pro malis ac foedifragis.

2 Quum Alexandrini post urbem uel captam extrema se passuros existimarent, Augustus suggestum conscendit, adiuncto sibi Ariō Alexandrino, dixit se ciuitati parcere, primum propter ipsius magnitudinem ac pulchritudinem, dein propter Alexandrum Magnum eius urbis conditorem, postremo in gratiam Arii amici. Raræ cuiusdam clementiæ fuit, non diripere ciuitatem quæ pertinacissime rebellarat: sed non minus laudis merebatur illa ciuilitas, quod huius beneficii gratiam non sibi uindicauit, sed unam præcipuamq; partem ipsi concessit urbi, alteram tribuit Alexandro, cuius memoriam sciebat apud Alexandrinos esse gratiosissimam: tertiam trāstulit in Arium, eius ciuitatis ciuem, amicum tantō titulo suis commendans.

3 Quū ad Augustum delatū esset, Erotem Aegypti procuratorē emisse coturnicē, in pugna superantē omnes, ac prorsus inuictam, eamq; assam deuorasse: iussit acciri hominem, & discussa causa confessum malo nauis affigi iussit: uita iudicās indignū, qui ob tantillam gulæ uoluptatē non pepercisset aui, quæ pugnando diu multisq; potuisset esse uoluptati: præterea quæ lato quodā omine Cæsari perpetuā in bellis prosperitatem portenderet.

4 In Cilicia pro Theodoro Arium præfectum instituit, sed quum Cæsari quidā libellum porrexisset, in quo scriptū erat, Caluus Theodorus Tarsensis fur erat, quid tibi uidetur lecto eo nihil aliud subscripsit, quàm, Videtur.

5 Athenodoro philosopho causatione senectutis flagitanti ut sibi liceret redire domum, Augustus cōcessit. At quū ille Cæsari dixisset uale, uolens aliquod philosopho dignum monumentū apud illum deponere, adiecit, Cæsar quum fueris iratus, ne quid dixeris feceris ue, priusquam Græcarū literarum XXXIII. nomina apud te recensueris. Cæsar autem philosophi dexterā amplexus, Adhuc, inquit, te presente mihi opus est, totūq; etiam annum apud se detinuit, dicens illud Græcorum prouerbium, Silentij sunt tuta fidi præmia: siue approbās philosophi dictum, quod tutum esset iram premere ne prorumpat in uerba: siue sentiens, philosopho profuturum fuisse, si hoc dictum non addidisset iam abiturus. Quanquam tam salubris admonitio magnificum aliquod præmium merebatur.

6 Quum audisset, quod Alexander natus annos triginta duos, posteaquā plerasq; mundi regiones peragrarat, dubitasset quid in reliquum uitæ tempus esset factururus, admirabatur, si Alexander non iudicasset maius opus, bene gubernare partem imperium, quàm amplam ditionem comparasse. Recte notauit inexplebilem Alexandri ambitionem, qui nullam aliam functionem rege dignam existimasset, quàm proferre ditionis terminos: quū multo tum pulchrius tum difficilius sit, regnū quod cōrigit, rectis legibus, sanctisq; moribus exornare, quàm armis regno regnum addere.

7 Augustus legem tulerat de adulteris, quomodo iudicandi essent de hoc crimine delati, & quo

Et quomodo pumiendi conuicti: post iræ impotentia irruit in adolescentē delatum, quod cum Iulia Augusti filia commercium habuisset, eumq; manibus uerberauit. At quum adolescentens exclamasset, Legem tulisti o Cæsar: adeo facti pœnituit Cæsarem, ut eo die recusaret cœnam tapere. Crimen per se graue erat, tum admissum in Cæsaris filiam. Quis princeps ibi dolori suo temperaret? Aut quis ibi legum iudiciorumq; moras expectaret? At tantus princeps sibi adeo displicuit, ut a seipso pœnas sumeret, quod legi quā alijs prodiderat, non per omnia paruisset.

Quum Caium ex filia nepotem, in Armeniam mitteret, optabat à dijs, ut illum Pompeij beniuolentia, audacia Alexandri, ipsius autem fortuna comitaretur. Quod in singulis erat præcipuum, id optabat uni contingere. Illud autem singularis cuiusdā erat modestiæ, quod uir ingenio, doctrina, cōsilioq; præstis, sua præclare gesta fortunæ ascribebat.

Dicebat se Romanis eum imperij successorem relicturum, qui nunquam eadem de re bis consultasset: de Tiberio sentiens.

Quum iuuenes nobiles ac dignitate claros inter se tumultuātes uellet compescere, nec auscultarent illi, sed tumultuari pergerent, Audite, inquit, iuuenes senem, quem iuuenem senes audierunt. Augustus enim adolescens ad remp. admotus est, summaq; fuit auctoritas: hac sola uoce illos cohercuit, nec aliud supplicium ob concitatum tumultum exegit.

Quum populus Atheniensium uideretur deliquisse quiddam, scripsit ex urbe Aegina, Non arbitror uos latere quod uobis irascor. Neq; enim Aeginæ sum hybernaturus. Nec aliud illis neq; dixit, neq; fecit, satis habens illis comminatum esse, ni desisterent.

Quum quispiam ex Euclidis accusatoribus, affatim & ad satietatem usq; dicēdi libere tate utens, eō tādē prouectus esset, ut tale quiddam diceret, Hæc si tibi nō uidentur magna, iube ut mihi reddat septimum Thucydidis librum. His offensus Cæsar iussit illū duci: cæterum ut audiuit illum ex Brasidæ posteris reliquum esse, ad se uenire iussit, ac moderate correptum dimisit.

Pisoni domum à fundamentis usq; ad extremā conditionem accurate ædificanti, Vt bono, inquit, sim animo facis o Piso, qui sic ædificas, quasi Roma futura sit perennis. Non offensus est immodico structuræ apparatu, sed quod alius fuisset suspicatus ad tyrannidē spectare, ille uertit in latum Romani imperij auspicium. Hactenus Plutarchus.

Scripserat Augustus tragœdiam, cui titulus erat Ajax, eam post, quoniam displicebat, spongia deleuit. Itaq; quum Lucius tragœdiarum scriptor interrogaret, quid ageret ipse Ajax, Cæsar admodum festiuiter, In spongiā, inquit, incubuit: alludens ad argumētum fabulæ, in quo Ajax quum tesciūisset quæ dixisset fecissetq; per insaniam, gladio incumbens sibi necem consciauit.

Cuidam ipsi libellum trepide porrigenti, qui mahum nunc p̄ferret, nunc retraheret, Quid, inquit? An putas te assem dare elephantor? Solent enim pueri minimos nummos elephanto porrigere, quos ille nō sine spectatorum admiratione proboscide sic corripit, ut pueri manum non lædat. Sic uidemus pueros & in urforum rictum manum inferere, non sine metu: Molestum erat optimo principi quod timeretur.

Quum ab eo Pacinnus Taurus munus peteret, diceretq; populari rumore sparsum, pecuniam haud paruam ipsi à Cæsare datam, Sed tu, inquit, noli credere. Lepido ioco significans se non daturum. Alter expectabat futurum ut Cæsar ipsius pudori succurreret, ne si compertum esset rumorem esse uanum, ipse ludibrio haberetur: Cæsar aliud indicauit remediū, sineret homines loqui quæ uellent, modo ne ipsi quod erat falsum persuaderent.

Alter præfectura equitum submotus, insuper & salariū ab Augusto postulare est ausus, hoc colore, ut diceret se non lucri causa salariū petere, sed ut tuo, inquit iudicio uidear impetrasse munus, & ita credar, non ab officio submotus, sed officium deposuisse, Tu, inquit Augustus, apud omnes prædica te accepisse, ego non negabo. Si nihil mouebat petitorē, nisi metus ignominiae, uia commonstrata est, qua nihilominus honori suo consulere posset, quā si pecuniam accepisset.

Herennium adolescentem uitij corruptum Cæsar castris excedere iusserat: quumq; ille dimissus supplex ac plorabundus apud Augustum hac deprecatione uteretur, quod ore redibo in patriam, quid dicam patri meo? Dic, inquit, me tibi displicuisse. Quoniam pudebat

pudebat adoleſcētem fateri, quod ipſe Cæſari diſplicuiſſet: Cæſar permiſit ut ſermonem inuerteret, & culpam in ipſum conſerret.

19 *Salſe* Miles quidam in expeditione ſaxo percuffus, notabiliq; in fronte cicatrice deforma- tus, quoniā honeſto uulnere erat inſignis, immodice ſua facta iactabat: eius inſolentiam Auguſtus leniter caſtigauit. At tu, inquit, caue nequando fugiens poſt te reſpexeris. Sub indicans fieri poſſe, ut uulnus de quo nimiū ſe uēditabat, nō prælio, ſed in fuga accepiffet.

20 *Salſe* Galba corpus habens gibbo deforme, de quo uulgo iactatum eſt, Ingeniū Galbæ ma- le habitare, quum apud Cæſarē cauſam agens ſubinde diceret, Corrige me Cæſar, ſi quid in me reprehendendum uideris. Ego, inquit, Galba monere te poſſum, corrigere nō poſ- ſum. Corrigitur quod reprehenditur, corrigitur quod ex diſtorto fit rectum.

21 *Lepide* Quum pleriq; rei quos Seuerus Caſſius accuſabat abſoluerentur, & is cui Cæſar forū extruēdum locarat, diu traheret illum operis expectatione, Vellem, inquit, Caſſius & fo- rum meum accuſaſſet. Locatus eſt ambiguo uerbo. Nam abſoluitur quod perficitur, & ab- ſoluitur qui à cauſa liberatur: abſoluit opus architectus, & reum iudex abſoluit.

22 *Iocus ex am- biguo* Olim erat magna ſepulchrorum religio, eaq; pars agri quæ ſepulchro erat dicata non proſcindebatur aratro. Vectius itaque quum nihil hac religione deterritus, patris mo- numentum exaraſſet, Auguſtus facete iocatus eſt, Hoc, inquit, eſt uere patris mo- numentum colere. Rurſus luſit ancipiti uerbo, Colimus ea quæ ueneramur, & colitur ager aut aliud ſimile. Gemina fuiſſet amphibologia, ſi pro monumēto dixiſſet memoriā, qđ ab illo dictū arbitror. Siquidē eorū memoria nobis ſacroſancta dicūt, quos uita defun- ctos ueneramur, & memorias ad Græcorū imitationē uocamus defunctorū monumēta.

23 *Crudelitas* Quum Herodianæ crudelitatis rumor ad Auguſtum perueniſſet, quod in Syria pue- ros omnes qui bimatū non exceſſiſſent iuſſiſſet interfici, & in his etiam ipſius periſſe fi- lium, Præſtat, inquit, Herodis eſſe porcum quā filium. Herodes Iudæus erat, & Iudæi mira religione abſtinent ab eſu ſuillæ.

24 *lenti frequenter indulgens*: Auguſtus contrā uerbum inſolens quaſi ſcopulum fugien- dū eſſe dicebat. Ad alios itaq; ſcribens ſtilo ſimplici conſueuit uti, Mecœnati uero, quem familiariter amabat ſcribens Mecœnatem imitari ſolet, adeo ut in quadam epiſtola, mul- ta liberius ac diſſolutius iocatus, hanc adiecerit clauſulam, Vale mel gentium, metuelle, ebur ex Etruria, laſer Aretinum, adamas Supernas, Tyberinum margaritū, Cilneorum ſmaragde, iaſpis figulorum, berille Porſenæ, carbunculum habeas, *ἡνα σιωτήμην πάντα, μάλαγμα* mœcharum. Sic irriſit parum uiriles amici in ſcribendo delitias. Eiſdem *μυροί* *εὐχῆς* cincinnos iocis exagitare conſueuit, uoces ac ſententias ineptas foetores appellare conſueuit. Sermonem amabat purum & elegantem, qui ſententiam quā apertiſſime de- clararet. Nec Tiberio pepercit, interdum reconditas & exoletas uoces aucupanti. M. Antonium increpabat uelut ea ſcribentem quæ homines mirentur potius quā intelli- gant. Quin & Agrippinæ neptis ingenium collaudans, hoc adiicit, Sed opus eſt dare te operam, ne moleſte loquaris.

25 *Extorta ue- nia* Potitus Alexandria multis uitam donarat in gratiam Arii philoſophi, Soltratū tamen promptiſſimæ quidem linguæ uirum, ſed qui Cæſari diſpliceret, quod temere Academi- cus haberi uellet, reiecit. At is ſqualidus promiſſaq; cana barba cœpit Arium quocunq; iret inſequi, uerſiculum illum in ore habens,

Ἐφεί γε φῶς σὺ ζῆσιν, ἄν ᾧ σιν Ἐφεί.

Id eſt, ſapientes ſapientes ſeruant, ſi fuerint ſapiētes. Hac arte coegit Cæſarē ignoſcere.

26 *Clementer* Quum iam quadrageſimum exceſſiſſet annum, ageretq; in Gallia, delatū eſt ad illum, L. Cinnam adoleſcentem nobilem ac Pompeij nepotem, inſidias illi ſtruere: dictum eſt ubi, quando, & quomodo aggredi uellent. Decreuerant enim ſacrificantem interficere. Dictabatur proſcriptionis ſententiā, ſed Auguſto interim uarias adente uoces, ingreſſa Liuiā uxor, Fac, inquit, quod medici ſolent, qui ubi uſitata remedia non procedunt, ten- tant contraria: ſeueritate nihil adhuc profeciſti, ignoſce. Cinna deprehenſus uitæ tuæ no- cere non poteſt, famæ tuæ prodeſſe poteſt. Protinus iuſſit accerſi Cinnam ſolum ad col- loquiū, ueniēti alteram cathedram poni iuſſit. Hoc, inquit, Cinna primum abs te peto, ne me loquentē interpelles: dabitur tibi loquendi tempus. Hic cōmemoratis pluribus in Cinnam

Cinna beneficijs, quod seruasset repertum in castris hostiū, quod patrimonium omne concessisset, quod insuper ornasset sacerdotio, rogauit quare putarit ipsum occidendū: perturbato Cinna sic finit obiurgationē, Vitā tibi Cinna iterū do, prius hosti, nunc insidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos incipiat amicitia, contendamus utrū ego meliore fide uitā tibi dederim, an tu mihi debeas. Et consulatū obtulit. Vis exitū? Cinna habuit perpetuo amicissimū, solus illi fuit heres, nullis amplius insidijs ab illo petitus est.

Augustus nulli fere ad conuiuiū uocantū negare solitus est. Exceptus igitur à quodam coena perparca, ac penè quotidiana, quum à conuiuatore dimitteretur, hoc illi tantū insu furrauit, Non putabam me tibi tam familiarem. Alius tam ieiunum apparatus contumeliam fuisset interpretatus, ille etiā pudori consuluit inuitatoris, familiaritati tribuens, idq; in aurem, ne ceteri putarent exprobratam parsimoniam. Quid hac comitate amabilius in tanto monarcha, qualem nunc uix triginta reges æquent?

Purpuram Tyriam empturus, de obscuritate querebatur: quumq; uenditor diceret, Erige altius & suspice. Ergo ne, inquit, ut me populus Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?

Habebat Augustus nomenclatorem obliuiosum, quum hoc genus hominū oporteat in primis ualere memoria. Is ad forum iturus rogat Cæsarem, nunquid eò mandaret, Ac tace, inquit, commendatitias, nam illic neminem nosti. Atqui hoc est proprium nomenclatorum munus, omniū nomina, cognomina, titulosq; dignitatū tenere, quo heris quū opus est suggerant. Vnde illis etiā nomen est inditum, e Græco Latinoq; conflatum.

Augustus etiamnum adolescens lepide tetigit Vatiniū: siquidem is podagræ obnoxius, uideri studebat discussisse uitium, ac iam mille passus ambulare se gloriabatur. Non miror, inquit Cæsar, dies aliquanto sunt longiores: significans, illum nihilò magis liberū esse à podagra, sed dies esse longiores factos.

Equite Romano quodam defuncto compertum est, illum tantum habuisse æris alieni ut summa ducentes nummū excederet, idq; dum uiueret cælatierat. Quum igitur res illius auctioni subicerentur, ut ex pecunia creditoribus satisfaceret, Augustus iussit sibi emi culcitram illius cubicularem: ac mirantibus hoc præceptum, Habenda est, inquit, ad somnum mihi conciliandum illa culcitra, in qua ille tanto ære alieno obstrictus somnum capere potuit. Nam Augustus ob ingentes curas sæpe maximam noctis partem ducebat infomnem.

Quodam die forte uenit in ædes, in quibus habitarat Cato Uticensis: hic quum Strabo quo Cæsari adlaretur, Catonis peruicaciā accusaret, quod sibi manus adferre quàm Iulium uictorem agnoscere maluisset: Quisquis, inquit Augustus, præsentem reipub. statum mutari non uult, is & ciuis & uir bonus est. Vnico dicto & Catonis memoriā tutatus est, & sibi consuluit, deterrens ne quis in posterum affectaret res nouas. Nam præsens status non is tantum dicitur, qui tum erat quū hæc loqueretur Augustus, sed is quoque qui fuerat tempore conspirationis in Iulium. Siquidem hæc dictio, præsens, apud latine loquentes ad tria tempora pertinet, præteritum, præsens & futurum, ut præsentibus non erat contentus: & præsens uita quæ nunc agitur, & præsens in tempus omittat, id est in futuram oportunitatem.

Quemadmodum Augustus gaudebat iocis liberalibus in alios ludere, ita in se sacros aut retortos interdum liberius, patientissime tulit. Adolescens quidam prouincialis Romanus uenerat, oris similitudine tam mirifice referens Augustum, ut in se populi totius oculos conuerteret. Cæsar hoc audito iussit ad se perducī, eumq; contemplatus, hūc in modum percontatus est, Dic mihi adolescens, fuit ne aliquando mater tua Romæ? Negauit ille, ac sentiens iocum retorfit, adijciens, sed pater meus sæpe. Augustus ludens suspitionem intendebat in matrem adolescentis, uelut ab ipso stupratam: at adolescens protinus eam suspicionem retorfit in matrem Cæsaris, aut in sororem. Nam oris similitudo nō magis arguebat, illum esse Cæsaris filium quàm fratrem aut nepotem.

Temporibus triumphalibus quum Octauius, Lepidus & Antonius rerum potirentur, Augustus in Pollionem scripserat Fescenninos, ludibrij causa. Tum Pollio, At ego, inquit, taceo: Non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere: notans Augusti tyrannicam potentiam, nec ea libertate offensus est Augustus.

Curtius

- 35 *Libere* Curtius eques Romanus delitjs diffuens, quum apud Cæsarem cœnaret, maerum turdum sustulit e patina, eumq; tenens interrogauit Cæsarem, liceret ne mittere: quumq; is respondisset, quid ni liceat: ille protinus auem misit per fenestram: iocū arripiens ex ambiguitate uerbi, Nam cibus e conuiuiō dono mittitur amicis, quod apud Romanos erat solenne: & mittitur quod abijcitur. Nec hoc ioco Cæsar offensus est.
- 36 *Ingratitudo* Idem æs alienum cuiusdam senatoris, quem charum habebat, non rogatus dissoluerat, ac pro eo numerarat quadragies nummum. Senator atq; ea re cognita, pro gratiarum actione nihil aliud scripsit Cæsari, quàm, Mihi nihil: Ioco uelut ex postulans etiam, quod quum numerasset omnibus creditoribus, ipsi nihil numerasset. Hunc locum morosior aliquis ingrati tudinem fuisset interpretatus, Cæsar familiaritatis fiducia delectatus est.
- 37 *Faceta exprobratio* Licinius Cæsaris libertus solet patrono nouum aliquod opus inchoanti magnas conferre pecunias. Quem morem sequutus Licinius nouum opus aggressuro centies promissit per libellum, in quo post expressam pecuniæ summam, quæ uirgula superducta signabatur, spatium erat uacuum. Hac occasione Cæsar usus priori summæ quam scripserat libertus, alterum centies adiecit, sua quidem manu spatio quod uacabat diligenter expleto, sed affectata literarum similitudine. Itaque duplum accepit pecuniæ, dissimulante liberto. Cæterum ubi Cæsar rursus nouum opus inchoaret, libertus hoc factum illi leuiter obiecit, dato tali libello, Confero tibi domine ad noui operis impensam, quod uidebitur. Non expressit summæ modum, ut illi liberum esset scribere quantum uellet, quando quidem priorem summam duplicasset.
- 38 *Libertas innocentie* Quum censoris munus gereret Augustus, eques quidam Romanus apud illum delatus est, quasi facultates suas imminuisset. At ille citatus probauit sese auxisse. Mox eidem obiectum est, quod legibus contrahere matrimonium iubentibus non paruisset. Ille docuit se ex uxore trium liberorum esse patrem. Nec satis erat equiti dimitti, sed Cæsari crudelitatem exprobrans addebat, posthac Cæsar in honestos uiros inquirens, honestis mandato. Satis aperte pronuncians, eos non fuisse uiros bonos, qui manifesto falsa ad ipsum detulissent: obiter & ipsum criminans, qui uices suas mandaret sycophantis. Et hanc libertatem innocentie condonauit Cæsar.
- 39 *Lenitas principis* In uilla quadā inquietas nocteis agebat, interrumpente somnos ipsius noctuæ cantu. Miles aucupij peritus curauit apprehendendam noctuam, specq; ingentis præmij ad Augustum pertulit: laudato imperator mille nummum dari iussit, Ille ausus est dicere, malo uiuat, auemq; dimisit. Quis non miretur hanc contumaciam impune cessisse militis.
- 40 *Gratitudo principis* Veteranus quidam quū uocatus in ius periclitaretur, adiit in publico Cæsarem, rogans ut sibi uellet adesse. Cæsar e comitatu suo selectum ilico dedit, eiq; litigatorem cōmendauit. Hic miles uociferans, At non ego Cæsar periclitante te Actiaco bello uicariū quasi ui, pro te ipse pugnaui: simulq; detexit cicatrices. Erubuit Cæsar, atq; ipse descendit in aduocationem, ueritus ne non modo superbus, uerumetiam ingratus uideretur.
- 41 Delectatus inter cœnam fuerat Symphoniacis Turonij Flacci mangonis, eosq; frumento donarat, quum alios auditos solet largiter donare nummis. Eosdem quum postea Cæsar inter cœnā requireret, Turonius sic excusauit, Ad molas, inquit, sunt: exprobrans illi frumentarium munus. Et hoc impune tulit, quod dixerat nō miles sed mango.
- 42 *Lenitas* Quum sublimis ex Actiaca uictoria reuerteretur, occurrit inter gratulantes quidā coruum tenens doctum hæc uerba sonare, Aue Cæsar uictor. Hac salutatione delectatus Augustus, auem sex millibus nummum emit. Socius opificis ad quem nihil ex ea liberalitate peruenerat, indicauit Cæsari, eundem & alium habere coruum, quem ut adferre cogere tur rogauit: allatus uerba quæ didicerat expressit, Aue uictor imperator Antoni. Augustus nihil exasperatus, tantum iussit ut munus cum delatore partiretur.
- 43 *Solenter* Salutatus similiter a psittaco, & hunc emi iussit. Idem miratus in pica & hanc mercatus est. Hoc exemplum tenuem quendam sutorem sollicitauit, ut coruum instituere ad huiusmodi salutationem. Qui quum impendio exhauriretur, subinde ad auem non respondentem dicere solet, Opera & impensa perijt. Tandem peruenit assiduitate, ut coruus sonaret dictam salutationem. Ea quum Augustum prætereuntem salutasset, Cæsar, satis, inquit, istiusmodi saluatorum habeo domi. Tum coruus memor & illorum uerborum quæ toties audierat, subtexit: Opera & impensa perijt. Ad hoc arridens Augustus

his fuisse autem emi, quanti nullam adhuc emerat.

Graculus quidam ita captare solitus est Cæsarem Augustū: descendenti à palatio ho- 44
norificū aliquod epigramma porrigebat. Id quū frustra sæpe fecisset, nec destitutū uide-
ret Augustus, epigramma bene Gracū manu sua descripsit, & Graculo ad se ueniēti ob-
tūam misit, ueluti carmina carminibus pensaturus. Græcus acceptum legi, ac non solum
uoce, uerum etiam uultu gestuq; corporis laudauit carmen, miratusq; est. Deinde quū ac-
cessisset ad sellam qua Cæsar uehebatur, demissa in pauperem crumēnā manu pauculos
denarios protulit, Cæsariq; obtulit his uerbis, *οὐ γὰρ τὴν ἑλὴν τῶν σὺν ὀβασί, εἰ πλείον ἔχοις,*
πλείον ἐσθίου, id est, non iuxta fortunam tuam Auguste, si plus haberem, plus darē. Sequen-
te omnium risu, dispensatorem Cæsar uocauit, & sestertium centum milia Graculo nu-
merari iussit. Bene cessit Graculo palam exprobrata principi parsimonia.

Iulia Augusti filia quum patrem salutaret, senserat illius oculos licentiore cultu offen- 45
sos, licet ille dissimularet: itaq; postero die, mutato cultu patrem complexa est. Tum Cæ-
sar, qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit. Et quanto ma-
gis, inquit, iste cultus decet Augusti filiam. Tum illa, Nimirum hodie me patris oculis
ornaui, heri uiri.

In spectaculo gladiatorum conuerterant in se populi oculos Liua & Iulia, comitatus 46
dissimilitudine: Liuiam cingebant uiri graues, Iuliam iuuenes luxuriosi comitabātur. Pa-
ter Iuliam admonuit scripto, uideret quantum inter duas principes fœminas interesset, *Conuictus ad-*
illa rescripsit, Et hi mecum senes fiem. Hoc commode interpretanti, lepide: incommode, *guit mores do*
procaciter dictum uideri potest. *mine*

Eadem mature canos habere cœperat, Subitus autē Cæsaris interuētus oppressit com- 47
plices, filia canos sublegentes, deprehensis super uestes earum pilis quos euulserant. Id
dissimulauit Augustus, & alijs sermonibus extractio tempore tandē induxit ætatis men-
tionem. Hac occasione rogauit filiam, utrū post aliquot annos cana esse mallet an calua.
Quumq; illa respondisset, Ego pater cana esse malle: quur ergo, inquit, iste te caluā ante
tempus student faceret Lepido commento coarguit illam mendacij.

Cuidā graui amico suadenti, ut se ad exemplum paternæ frugalitatis cōponeret, satis 48
procaciter Iulia, Ille, inquit, obliuiscit se Cæsare esse, ego memini me Cæsaris esse filiam.

Augustus duobus pantomimis inter se cōmissis, ut alternis gestibus certarent, alterum 49
duxit saltatorem, alterum interpellatorem, quod ille immodice gesticularetur, alter nō ge-
sticulari, sed saltantem interpellare uideretur.

Tarraconensibus pro læto ostento nunciātibz, quod in eius ara palma esset enata, 50
Apparet, inquit, quā frequenter accendatis. Quod illi dijs tribui uolebant, ille tribuit il-
lorum negligentia, qui nunquam in ara Cæsaris adolerent incensum. *Adulatio re-*
pulsa

Idem quum Galli donassent ei torquem aureum centum pondo, ac Dolobella per io- 51
cum tentans illum, tandem huc produceret iocum ut diceret, Imperator, torque me do-
na, Malo te, inquit, ciuica donare. Festiuiter submouit postulantis impudentiam, qui tio
nunquam in bello fuisset, eoq; magis illi conueniebat corona ciuica, quæ ex quernis ili-
gnisq; frondibus fieri consueuit, quemadmodum triumphalis ex auro. Quanquam & ca-
strensis & muralis & naualis ex auro fieri solet. Qua de re uide Aul. Gellium libro quin-
to, capite sexto. Ciuicam autem Augustus ut honorificētiorem per iocum obtulit. Nam
Suetonius refert, cum inter dona militaria aliquanto facilius phaleras & torques, & quic-
quid auro argentoq; constaret, dare solitum, quā uallares ac murales coronas, quæ ho-
nore præcellerent. Hoc nisi scias, friget Augusti iocus. Tamen si de materia coronarum
uariant Gellius & Suetonius.

Quum urbem Romam multis modis & ornasset & communisset, atq; etiam in poste- 52
rum, quod quidem in ipso fuit, tutam reddidisset, non sine causa glorians dicere solet, Ro-
mam lateritiā accepī, marmoreā relinquo. Nihil principi magnificentius, quā si di-
tionem quam accepit reddat statu meliore. *Principis est*
ornare ditio-
nem

Quum miles quidam ab ipso impudenter peteret, ac Martianum uideret accedētem, 53
quem & ipsum aliquid improbe petiturum suspicabatur, Non magis, inquit, faciā com-
milito quod petis, quā quod Martianus à me petiturus est.

Lex erat, ut qui patrem occidisset, culleo insueretur: nec hæc pœna sumebatur nisi de 54

confesso. Ab huius poenae atrocitate Cæsar ut liberaret manifesti parricidij reum, sic in-
terrogauit, Certe patrem tuum non occidisti? ansam porrigens inficiādi. Tanta erat prin-
cipis in iudicando lenitas.

Festina lente 55 Dicere solet, nihil minus in perfectum ducem conuenire, quàm festinationem ac teme-
ritatem, crebroq; illud iactabat, *αὐτὸς βραδείως, ἀσφαλὲς γὰρ εἶναι ἀμείνων ἢ δρασὺς σπᾶν γλῶτ-
της*. Qua de re satis dictum est nobis in Chiliadibus.

56 Liuiæ uxori pro quodam Gallo petenti ciuitatem, negauit, immunitatē obtulit, dicēs,
se facilius passurum fisco suo detrahi, q̃ honorē ciuitatis Romanæ uulgari: nimirū reip-
dignitatem antefereus priuato commodo.

Cultus 57 Quum pro concione multos uideret pullatos, siue ut legendum arbitror, palliatos, in-
dignabundus, En, inquit, Romanos rerum dominos gentemq; togatam. A deo studebat
priscos reuocare mores, ut habitum quoq; uestitumq; doluerit immutatum.

Frugalitas 58 Populo de inopīa uini caritateq; querenti dixit, A genere suo Agrippa perducis pluri-
bus aquis satis prouisum ne sitirent homines. Fuit autem Agrippæ uigilantissimum stu-
dium undiq; prospiciendi urbi de aquarum copia. Augustus autem seuerè populum ad
aquas à uino reuocauit.

Lenitas mira 59 Timagenes historiatur scriptor, multa petulanter in Cæsarem, multa in uxorē, mul-
ta in totā illius domū dixerat, Cæsar illum admonuit, ut moderatius lingua uteretur. Quū
perseueraret male loqui, nihil aliudq̃ domo sua illi interdixit. Timagenes autē libros quos
scripserat acta Cæsaris continentes recitauit, & combussit, in odium Cæsaris, quasi rerū
ab illo gestarum memoriā abolere cupiēs. Hunc tamen palam & pertinaciter inimicitias
exercentem cum Cæsare, nemo ciuū Romanorū ab ædibus suis exclusit, in domo Pol-
lionis Asinij consenuit. Nunquā tamen Augustus cum hospite inimici sui expostulauit,
nisi quod quodam tempore illi dixit *θηριονοφῆς*, id est, alis bestiā siue uiperam. Mox Pol-
lionem paratē excusare se, interpellauit, dicens: Fruere mi Pollio, fruere. At quum Pol-
lio nondum securus diceret: Si iubes Cæsar, protinus illi interdīcam domo mea. An istud
inquit Augustus, me facturum putas qui uos redegerim in gratiam? Fuerat enim antea
Timageni iratus Pollio, nec aliā habebat desinendi causam, nisi quod illi Cæsar irasci coe-
perat. Vtriusq; maleuolentiam boni consuluit principis clementia.

*Seniū casti-
gata* 60 Cœnabat Augustus apud Atedium siue Vedium Pollionem, fregerat quidam ē ser-
uulis uas crySTALLINUM, ilico iussus est ab Atedio rapī, & murenis obijci. Puer ad Cæsaris
pedes confugit, nil aliud petiturus, quàm ut aliter periret. Cæsar motus nouitate crude-
litatis, & puerum dimisit, & crySTALLINA omnia ante se frangi iussit, & his pro puero com-
pleri piscinam. Amicum autem grauitè increpauit: E conuiuiū, inquiens, rapi homines
imperas, & noui generis poena lacerari? Si calix tuus fractus est, uiscera hominis distra-
hantur: Tantum ne tibi placebis, ut ibi aliquem duci iubeas, ubi Cæsar est?

Lenitas 61 In cognitione quadam, quum Aemilio Eliano Cordubensi inter cætera crimina illud
uel maxime obijceretur, quod male loqueretur de Cæsare, cōuersus ad accusatorem, Ve-
lim, inquit, hoc mihi probes, efficiam ut Elianus sciat me quoq; linguam habere, plura e-
nim uicissim de eo loquar. His minis contentus, nihil postea de illo inquisiuit.

Lenitas 62 Tiberio frequenter per literas iracunde querenti de his, qui de Augusto male loque-
rentur, rescripsit, ne ea in re nimium indulgeret ætati suæ. Satis enim est, inquit, si hoc ha-
bemus, ne quis nobis malefacere possit.

63 Filios suos nunquam populo commendauit, nisi cum hac exceptione, si merebuntur.
Modeste Honorem non autoritati, sed meritis tribui uolens.

Liberi mali 64 Iulias filiam ac neptem relegarat, post etiam Agrippam prius adoptatum, post ob for-
didum ac ferox ingenium abdicatum. Ad omnem horum mentionem solet exclamare
uersu Homérico.

αἰὲν ὄφελον ἄγαμότε μὲν, ἄγονος ἀπολίδαι.

Id est,

Outinam celebs uixissem, orbuseq; perissem.

Nec aliter illos appellabat, quàm tres uomicas, seu tria carcinomata sua. Suorum enim
mortem leuius ferebat, quàm dedecora. Quin & testamento cauit, ne si quid accidisset Iu-
liæ filiæ & nepti, sepulchro suo inferrentur.

65 Indigne ferebat aliquid de se componi nisi serio, & à præstantissimis: admonebatq;
pratores

prætores ne paterentur nomen suum commissionibus mimorum aut histrionum obsole fieri, hac quidem in parte Alexandrum magnum referens. Decet ubiq; principis auctoritatem sartam tectam præstare.

Insulam quandam Capreis uicinam, in quam e comitatu Cæsaris secedere solent, qui cuperent ociari, solitus est ἀπραγμοσύνην appellare: ἀπραγμία enim sonat negotiorum uacuitatem. 66 Octum

Quum sentiret imminere mortem, admissos amicos percontabatur, ecquid ipsis uideretur minimum uitæ sat commode transegisse: sentiens de fabula uitæ peracta, & adiecit carmen peractis comœdijs accini solitum. 67

ὅτι λόγος, & πᾶν τις ἀμείνεται μετὰ χάριος ὑποπλάττει.

C. IULIUS CAESAR

C. Julius Cæsar quum Syllam fugeret, etiamnum adolescens, incidit in piratas Cilices: ac primum ubi pro redemptione summam quā ab eo peterent pronūtiassent, derisit prædones, uelut ignaros, quem cepissent, seq; duplum datūrum pollicitus est. Deinde quum asseruaretur donec adferretur pecunia, imperauit illis ut silerent, nec sibi dormiēti obstreperent. Eisdem orationes & carmina quæ scribebat recitare solet, quæ quum illi non satis probarent, stupidos ac barbaros appellabat, cumq; risu minitabatur se illos acturū in crucē, quod & perfecit. Apportatis enim pecunijs, quas piratæ pro redemptione pacti fuerant, dimissus, contractis ex Asia uiris ac nauibus, comprehendit eosdem prædones, ac suspendit: sed prius iugularos, ne seueritas careret clementia. An non hic statim agnoscis indolem Alexandri magni, cui nihil medtocre satis esse posset? i Indoles excel

Quum Romæ maximi pontificis dignitatem ambiret, competitore Q. Catulo primæ apud Romanos dignitatis ac potentiae uiro, matri ipsum ad fores deducenti, Hodie, inquit, o mater, aut pontificem maximum habebis filium, aut exulem. Excelsa indoles, omnisq; repulsæ impatiens. 2 Fiducia sui

Pompeiam uxorem, quod sinistra fama laboraret, quasi cum Clodio rem habuisset, repudiavit quidem. Caterum quum Clodius hoc nomine reus perageretur, Cæsar citatus testis, nihil mali de uxore dixit. At quū accusator diceret, Quur igitur cū illa fecisti diuorciū: quoniā oportet, inquit, Cæsaris uxore etiā a calumnia purā esse. Præter atgutiam responsi laudari potest & ciuilitas, quod repudiatae coniugis famæ pepercit. 3 Ciuilitas

Quum Alexandri Magni res gestas legeret, nō tenuit lachrymas: atq; ad amicos. Hoc, inquit, ætatis qua nunc sum, Alexander deuicit Darium: mihi uero ad hunc usq; diem nihil præclari facinoris gestum est. Suetonius tradit, id accidisse quum prætor iure dicendo conuentus obiēs, apud Gadēs in templo Herculis uidisset Alexandri magni statuā. Vt nam hoc ingeniū ad moderati potius q̃ ad maximi principis æmulationem properasset. 4 Ambitio

Quū in Alpibus oppidulū quoddā frigidū præteriret, ambigentib. amicis, an illic etiā essent seditiones, contentionesq; de principatu, substitit, ac secū aliquādiu cogitauit: mox mallem, inquit, hic primus esse, q̃ Romæ secundus. Hoc nimirū est quod a Lucano poeta scriptū est, nec Cæsarem potuisse pari priore, nec Pompeium potuisse ferre parem. 5 Principatus amor

Facinora quæ quoniā periculo obnoxia sunt, & magna gerenda esse dicebat: at de his non consultandum, quod ad hæc perficiēda pluriimum habeat momēti celeritas. Expenso uero periculi reuocat hominem ab audaciā. 6 Audaciā

Quum ex Gallia prouincia aduersus Pompeium tenderet, Rubicone amne transmisso, dixit: Omnis iacta sit alea: significans, se de summa rerum uelle periclitari. Is enim fluuius Galliam ab Italia dirimit. 7

Quum Pompeius relicta Roma perfugisset ad mare, Metellus ærario præfectus, Cæsari uolenti illinc pecuniās tollere, obstitit, & ærarium clausit. At Cæsar illi mortem minatus est: Ea uox quum Metellum reddidisset attonitum, hoc, inquit, o adolescens, dictu mihi difficilius fuit quā faciu. Sentiens, se uel nutu posse quem uellet occidere, quū secum duceret armatas cohortes. 8 Minæ potentum

Durachij expectabat ut illuc e Brundusio milites mitterentur: id quum tardius fieret, etiam omnibus consensu scapha exigua tentauit transmittere pelagus: quum nauigiū undis obrueretur, gubernatori iam animum despondenti, qui esset aperuit, dicens: Confide fortunæ, sciasq; te Cæsarem uehere. Tanta erat animi præstantia, quasi fortunam ac deos perterritus. Animus imo perterritus

in manu haberet. Ac tum quidem tempestate ingrauescente uetitus est quod instituerat peragere. Milites autem ubi rescuere factum, concursum fecerunt ad Caesarem, graui terq; ferebant si alias expectaret copias, uelut ipsis diffusus.

10 *Vit uictoria* Caterum commissa pugna Pompeius uicit, sed uictoriam non est persequutus, uerum sese recepit ad exercitum. Tum Caesar, Hodie, inquit, penes hostes erat uictoria, at non habent ducem qui uictoria sciat uti.

11 *Mora noxia* Quum Pompeius instructam aciem apud Pharsalum inibi consistere, & hostem operiri iussisset, Caesar dixit, illum errasse, qui uim, impetum, ac diuinum afflatum animorum ad incursionem paratorum mora relaxasset. Adeo Caesari non modo certamen erat cum Pompeio de fortuna belli, uerum etiam de bellandi peritia.

12 Quum Pharnacem primo congressu uicisset, amicis scripsit, Veni, uidi, uici, summam rei gestae celeritatem indicans.

13 *Gloriae amor* Posteaquam milites qui Scipionem in Africa sequebantur fugissent, & Cato uictus sibi necem Vitae consciuisset, Inuideo, inquit Caesar, o Cato tibi mortem istam, quando tu mihi salutem tuam inuidisti. Caesar existimabat sibi summam gloriae futurum, si uir tantus, quum bello uictus esset, ipsi uitam deberet. At Cato maluit honestam mortem, quam oppressa publica libertate cuiquam seruire. Proinde mortis illius gloriae Caesar inuidebat Catoni, quod is Caesari seruati Catonis laudem inuidisset.

14 *A crassis minus periculi* Nonnulli quoniam suspectos habebant Antonium ac Dolobellam, monebant ut ab illis sibi caueret. At ille non istos, inquit, metuo rubicundos & obesos, sed graciles illos ac pallidos, ostenso Bruto & Cassio. Nec fefellit illum suspicio, ab illis enim occisus est.

15 Quum inter coenandum ortus esset sermo, quod genus mortis esset optimum, inconstanter respondit, inopinatum, & quod optimum iudicauit, ipsi contigit.

16 In praelio quodam, Martiae legionis aquiliferum iam ad fugam conuersum, faucibus apprehensum in contrariam retraxit partem, dextraq; ad hostem porrecta, Quorsum, inquit, tu abis? Illic sunt cum quibus dimicamus. Ac manibus quidem unum militem corripuit, uoce tam acri, legionum omnium trepidationem discussit, uincique paratas uincere docuit.

17 Idem posteaquam Publius Mimus in scena superasset omnes, & in his Laberium, ita pronunciauit: Fauente tibi Caesare uictus es Laberi a Syro. Publius enim conditione seruus, natione Syrus erat. Longe a tergo relinquitur, qui fauente iudice superatur.

18 *Liberi pro suis* Caesar quum Romae uideret peregrinos quosdam locupletes, canum ac simiarum catulos in gremio circumferentes, eosq; habere in delictis, percontatus est, num apud illos foeminae parerent liberos: sentiens nullos catulos esse iucundiores infantibus. Refert Plutarchus in uita Periclis: tamen si non indicat cuius Caesaris hoc dictum sit: suspicor esse Augusti.

19 *Audacia in periculo* Quum milites suos uideret expectatione hostium perterritos, pro concione dixit: Scitote paucissimis his diebus regem adfuturum cum X legionibus, equitum XXX, leuissimae armaturae CCC, elephantis CCC. Proinde desinant quidam quaerere ultra, aut opinari, minus hiq; qui compertum habeam credant, aut quidem uetustissima naui impositos, quocunque uento, in quascunque terras iubebo auehi. Noua ratio terrorem excutiendi, non inficiando minuendoue, sed amplificando terroris materiam, ut certi de graui periculo sumerent animos tanto periculo dignos.

20 *Potestas abdicata* Proferentibus in medium, quod Sylla dictaturam deposuisset, quum Caesar perpetuam gereret, quod minimum aberat a tyrannide, respondit, Syllam nescisse literas, eoq; dictaturam deposuisse. Dictant grammatici discipulis, quum praecunt aut recitant scribenda: huc alludens dixit illum nescisse literas.

21 *Honos negatus* Quum triumphans subsellia tribunicia praeteriret, Pontius Aquila non assurrexit unus omnium: id adeo indigne tulit: ut proclamarit, Repete ergo Aquila a me remp. tribunus: nec deinde per continuos aliquot dies cuiquam quicquam pollicitus est, nisi sub hac exceptione, si tamen per Pontium Aquilam licuerit.

22 *Modeste* Populo per adulationem regem ipsum salutanti, Caesar, inquit, sum, non Rex. Maluit priuatum nomen, quam regium inuidiae obnoxium.

23 *Causatio* Quidam e turba statuam Caesaris coronam lauream imposuerat, candida fascia praeligatam: at quum tribuni detracta fascia hominem in uincula duci iussissent, Caesar grauius ter increpitos eos potestate priuauit, idq; ne regnum affectare uideretur, causatus est, per illos

illos sibi recusandi gloriam fuisse ademptam.

Quoniam Cæsar multos exteros in senatum allegerat, libellus propositus est, Bonum factum, si quis senatori nouo curiam monstrare uelit. Significabat quisquis is fuit, peregrinos illos ne uiam quidem ad curiam nosse, nisi commonstraretur. *Scomma*

Quidam Bruti statua subscripsit, Vtinam uiueres: quod opera Bruti Tarquinius rex urbe depulsus esset. Cæsar's statua subscripserant hos uersiculos, *Tyrannis*

Brutus quia reges eiecit, consul primus factus est:

Hic quia consules eiecit, rex postremus factus est.

Quum undiq; uiderentur imminere insidia, atq; admoneretur ut sibi caueret, respondit, Satiùs subire semel quàm semper cauere. Significans, eum nō uiuere, qui uiuit in perpetuo mortis metu. *Vita anxia*

C. Cæsar post attritos Tigurinos ad urbem quandam sociorum proficiscens, quum audi sset Heluetios in itinere occurrere, in locum quendam munitum se recepit. Ibi congregatis copijs, instructaq; acie, equus illius cui solet insidere adductus est, Hoc, inq; post uictoriam urar in persequendis hostibus; & pedes aggressus est Heluetios. *Animose*

Cæsar iam palam multa ui praterq; leges agente, Confidius admodum natu grandis, libere dixit, ideo non conuenire senatores, quod illius arma timerent. Huic quum Cæsar dixisset, Quin igitur tu eodem metu te domi contines? Me, inquit Confidius, senectus in trepidum facit. Quum enim uitæ paucillū super sit, nō est quur magnopere sim sollicitus. *Senectus animosa*

C. Cæsar Pomponio militi uulnus ostentati ore exceptū in seditione Sulpitiana, quod se passum pro Cæsare pugnantem gloriabatur: Ne unquā fugiens respexeris, inquit. Tale quiddam Macrobius ascribit Augusto Cæsari, Quintilianus C. Cæsari. *Salse*

Idem quum testis ad exaggerandam iniuriā diceret, scēmina sua à reo ferro petita, Quid enim faceret, inquit, quum tu galeam & lorica haberes? Non ignorabat quur illam partem potissimum uulnerare uoluisset, sed hoc dissimulato iocari maluit. Galea & lorica omnia tegit prater scēmina. *Salse*

Idem Metello obfistenti, ne pecunias ab ærario tolleret, ac leges id fieri uetantes proferenti, Non idem, inquit, armorum ac legum tempus est. Quod si hæc pati non potes, nūc quidem hinc abscede, ac posteaquam peractis scēderibus arma deposuerimus, tunc si uidebitur, & plebis patronum age. *Arma nesciunt leges*

Idem dicere solitus est, sibi idem esse consiliū aduersus hostem, quod plerisq; medicis contra morbos corporum, fame potius q̃ ferro superandi. Nam medici non nisi tentatis omnibus ad sectionem descendunt. Hic mos & hodie manet apud Italos, aduersus omne morbi genus indicunt inedia. Huic simile est, quod dicere solet Domitius Corbulo, hostem dolabra esse uincendum. *Fame uincere*

Conflauit Cæsari magnam inuidiam, quod quidam ex his quos Romam miserat, stas in senatu simulatq; cognouit Cæsari senatum non dare prorogationem, manu capulum percuciens, At hic, inquit, dabit, uim reipub. minitans. *Vis pro iure*

Sylla præturam adeptus comminatus est Cæsari, se sua in illum potestate usurum. Iure inquit Cæsar ridens, tuam potestatem appellas, quā tuo ære mercatus es: notans Syllam quod eum magistratum largitionibus sibi parasset. *Potestas empta*

Marcus Tullius libro de Officijs tertio scribit, Cæsare hos uersus ex Euripidis Phœnissis semper habuisse in ore, *Imperium nescit pietatis iura*

ἔπος γὰρ ἀδικῶν ἄνθρωπος, τυραννίδος περὶ
καλίστου ἀδικῶν, ἢ ἄλλα δὲ δυσσεβῶν ἄνθρωπος.

Hos ipse uertit hoc pacto,

Nam si uiolandum est ius, regnandi gratia

Violandum est, alijs rebus pietatem colas.

Quum Africam petens, in egressu nauis prolapsus esset, omen sinistrum uertit in me, ius, dicens: Teneo te Africa. Frontinus id factum putat in consensu nauis, eumq; dixisse, Teneo te terra mater: Huc opinor alludens, quod cum quodam somnio perturbatus esset, quo sibi uisus constuprare matrem, coniectores interpretati sunt, portendi totius orbis imperium. *POMPEIUS MAGNVS*

Cn. Pompeius cognomento Magnus, tam charus fuit populo Romano, q̃ pater fue-

rat inuisus. Is etiamnum adolescens, totum se Syllanę factioni addixit: quumq; nec magi stratus esset, nec senator, magnum tamen ex Italia contraxit exercitum. Hunc quum Sylla ad se uenire iussisset, Non absq; spolijs, inquit, nec incruēras imperatori copias exhibebo. Nec prius ad illum uenit, quam multis conflictibus hostiū duces superasset. Iam tum egregij principis, & ad res magnas nati specimen dedit. Noluit adducere numerum, sed militem uirtute spectatum.

2 *Milites innoxij* Iam uero creatus imperator, quū a Sylla missus esset in Siciliam, non strennuū modo, uerumetiam iustum ducem agere coepit. Quum enim audisset, milites in profectionibus ab itinere deflectētes, uim facere ac rapere, temere palātes ac circumcurritates supplicio affecit: q̄s uero prēmiserat ipse, horū gladijs anuli signū impressit, ne quē in uia laderent.

3 *Amor patrię* Mamertinos quod hostium partibus adhæsissent, uniuersos interficere statuerat. At Sthenius eius ciuitatis princeps Pompeium adiit his uerbis, Non æquum facis Pompei, qui propter unum noxium multos innoxios occidere pares. Atqui ego ipse sum ille, qui & amicis persuasi, & inimicos coegi Marianas sequi partes. Hic Pompeius uiri fortem & nimium admiratus, dixit se ignoscere Mamertinis a tali persuasis uiro, qui patriā suā spūs uitæ antetulerit: simul & ciuitatē & Stheniū liberauit. In Sthenio habes exemplum, quem animum erga rempub. oporteat gerere principem, si periculū incidat: in Pompeio placibilitatis documentum, qui pietati maluerit habere honorem, quam indulgere iræ.

4 *Honos pro meritis iuuat* Quum in Libyam aduersus Domitium transisset, eumq; ingenti prælio superasset, militibus ipsum imperatoris titulo consalutantibus, negauit se eum honorem admissurum, quoad hostiū uallum staret erectum. Hoc audito milites, licet ingens obstaret pluuia, impetu facto hostium castra adorti expugnarūt. Recusauit honore nondū factis emeritum.

5 *Sol oriens* Ab ea uictoria reuersum Sylla quum alijs honoribus excepit, tum Magni cognomen ipse primus illi detulit. At quum Pompeius his non contentus uellet triumphum agere, non passus est Sylla, eo quod nondum esset ordinis senatorij. Ceterum quum Pompeius ijs qui aderant dixisset, ignorare Syllam, quod plures adorarent solem orientem q̄ occidentem, Sylla exclamauit, triumphet. Horruit iuuenis animū, & indies crescentē gloriam, nec dubitauit illi cedere, quem uidebat nemini cedere posse.

6 *Animosus* Interim Seruilius uir inter optimates clarus indignabatur Pompeio cōcessum triumphum, atq; etiam milites complures obsistebant, ne triumphus ageretur: non quod inuiderent Pompeio, sed munera quædam poscebant, quasi largitionibus ab ipsis esset emendus triumphus. Alioqui milites minabantur se direpturos pecuniam quæ in triumpho ferretur, eoq; Seruilius Glauciaq; suadebant, ut eam potius inter milites diuideret, quam diripi sineret. Verum ubi Pompeius respondit, se citius omisurum triumphum, quam militibus blanditurum, simulq; laureatos fasces eis obiecit, ut illinc inciperent direptionem, Nunc, inquit Seruilius, te Pompei uere magnum uideo, dignumq; triumpho. Non iudicabat esse speciosum triumphum, nisi qui citra ambitum citraq; largitiones beneficiis redderetur.

7 *Dux & idem miles* Romæ mos erat, ut equites qui legitimum tempus militassent, equum in forum deducerent ad duumuiros, quos censores appellant, & commemoratis expeditionibus, ac duabus sub quibus meruissent, pro meritis aut collaudarentur aut uituperarentur. Itaque Pompeius quum esset consul, ipse equum ad censores Gallium ac Lentulum deduxit: quib. ex more percontantibus, an omnia militaria munia obisset, Omnia, inquit, sub me ipso imperatore. Significans, se sic gessisse ducem, ut nihilo secius omnes militis partes gnauiter præstaret. Idem & imperator bonus, & miles strennuus, qua laude nulla principi potest maior contingere.

8 *Clementer* Quum Sertorij literas in Hispanijs interceptisset, in quibus erant inclusa complurū cum epistolæ, Sertorium ad nouandas res statumq; ciuitatis immutandum Romam inuitantium, exussit omnes, ut improbīs daret poenitentię locum, & in melius mutandi consilia facultatem. Hoc ut inter moderate prudenterq; facta merito recenseretur, ita non uideo quid faciat inter apophthegmata. Quanquam eiusmodi multa reperiuntur in Plutarchi collectaneis. Si prodidisset nomina, iam metu poenę sese ad uim manifestam parassent. Simulq; deferens silentium hostium literis, docuit quātum sit crimen, alienas resignare literas, aut quod tibi per literas obsignatas creditum est, sub dium efferre.

Phraati

Phraati Parthorum regi per legatos ab ipso postulanti, ut Euphratem Romanæ ditio- 9
nis terminum esse uellet, Imò, inquit, illud magis postulandum, ut Romanorum fines à *Iustitia diri-*
Parthorum regno iustitia dirimat. Significans, Romanis non esse præscribendum quo- *mit*
usq; debeant proferre imperium, à quo propagando non montes aut flumina debeant ar-
cere: sed ibi demum fore fines Romanæ ditionis, ubi ius non esset ulterius procedere.

Quum Lucius Lucullus post obita militiæ munia sese uoluptatibus dederet, ac sum- 10
ptuose uiueret, Pompeium interim reprehenderet, quod præter ætatem multis negocijs *Ocium turpe*
appeteret implicari, Magis, inquit, præter ætatem est, senem delitijs uacare, quàm impe-
rium gerere. Grauitè taxauit illorum sententiam, qui putant senibus nihil agendū, quum
decorum sit rem p. gubernantem, uel stantem mori. Luxus autem & ocium in iuuenibus
stultitia est, in senibus crimen.

Aegrotanti Pompeio medicus præscripserat ut turdis uesceretur. Quumq; hi quibus 11
datum erat negocium negarent inueniri, non enim erat tempus quo genus hoc auium ca- *Delitiarum*
pi solet, admonuit aliquis, apud Lucullum inueniri posse, qui turdos toto anno soleat ale- *contemptus*
re. Itane, inquit Pompeius, nisi delitijs deditus esset Lucullus, nequaquam uiueret Pom-
peius? Cōtempitq; medico, cibus parabilibus usus est. O uere masculum animum, qui ne
uitam quidem delitijs acceptam ferre sustinuit.

Quū ingens rei frumētariæ Romæ esset penuria, Pompeius titulo quidē annonæ pro- 12
curator, re autē uera maris terræq; dominus declaratus, in Africā, Sardinia, ac Sicilia na- *Patria uita*
uigauit, multaq; frumenti ui collecta properabat ire Romam: uerum quum ingenti tem- *charior*
pestate oborta naucleri detractarent nauigationē, ipse primus nauim ingressus iussit an-
coras tolli, clamans, Vt nauigemus urget necessitas, ut uiuamus non urget. Significās pa-
triæ periclitantis habendam rationem potius q̃ priuatæ incolumitatis. Siquidē reipub.
subleuandæ curis immori pulchrū est: at patriam in extremo discrimine nostra cessatio-
ne deserui, turpissimum est. Hic monemur, non animalia bruta tantum omīssa libertate ue-
nire in seruitutem, uerum etiam homines indomitos fame domari. Docemur item, publi-
cæ salutis priuatam incolumitatem posthabendam esse.

Quum iam detecta esset Pompeij cum Cæsare similtas, ac Marcellinus, ut Plutarchus, 13
aliorum iudicio, Marcellus, unus ex eorū numero quos Pompeius euexisse putabatur, *Ingratitudo*
à Pompeio ad Cæsarem transtulisset animum, adeo ut non ueritus sit in senatu multa in
Pompeium dicere: hunc ita compescuit Pompeius, Non te pudet, inquit, Marcelline ei
maledicere, cuius beneficio ex muto factus es facundus, ex famelico eò productus, ut uo-
mitum non teneas? Grauitè obiecit ingratitude homini, qui hoc ipsum quod habebat
dignitatis, autoritatis & eloquentiæ, abutebatur in eum cui debebat acceptū ferre. Nam
hoc turpissimum ingratitude genus est, sed tamen heu nimium uulgare.

Catonī acerbius insectanti Pompeium, quod ipse sapius prædixisset, potentiam Cæ 14
sarī indies crescentem nulli bono fore populari ciuitatis gubernationi, sed potius ad ty- *Diuinatio sua*
rannidem tendere: Pompeius ita respondit, Tua, inquit, Cato, magis accedunt ad diui- *tutorum*
nationem, at mea magis accōmoda sunt amicitie. Sentiens, Catonem incerta loqui, quod
nemo possit rerum humanarum exitum liquido præscire: se uero ea sequutum, quæ tum
temporis amicitia quæ sibi cum Cæsare intercedebat postulabat. Certum erat quid debe-
batur amico, incertū erat an amicus illi futurus esset inimicus. De amico uero humanius
est bene sperare, quàm diuinare peiora.

De se liberè profitebatur, quod omnem magistratum quem gesserat, & citius esset na- 15
cius quàm ipse expectasset, & citius deposuisset quàm ab alijs expectatū esset. Quod ci- *Moderate*
to suscepisset imperium, uel fortunæ fuit, uel præmaturæ uirtutis: quod mature deposuit,
animi moderati erat, non ad tyrannidem spectantis, sed ad reipub. commodum.

Post prælium in Pharsalicis campis habitum, in Aegyptum profugit: quumq; e trire 16
mi descensus esset in scalmum piscatorium ab Aegypti rege missum, conuersus ad uxo-
rem ac filium, nihil aliud dixit quàm illud Sophocleum,

πρὸς τὸν τύραννον ὅστις ἐμπορεύεται,
λέγει· σὶ δαίλος καὶ ἐλθόντος μόλη. *Idest,*
Quisquis tyranni ad tecta demigrauerit,
Fit seruus illi, liber & si uenerit.

Prælagisse uidetur imminens exitium. Vbi descenderat in scapham, ictus gladio, semel tantum emisit suspirium, & obuoluto capite præbuit se occidendum.

17 Pompeius impatiens Tullianæ dicacitatis, inter amicos dicere solet, Cupio ad hostes transeat Cicerō, ut nos timeat. Notant illius ingenium, quo dicitur hostibus fuisse supplex, in amicos contumax. Hoc Pompeij dictum ita refert Quintilianus, Transi ad Cæsarem, & me timebis.

18 Idem rebus infelicitè gestis aduersus Cæsarem, & ad summā desperationē redactus, in tentorium uenit attonito similis, nec aliā uocem emisit q̄ hanc, οὐκ οὐκ ἐς παρεμβολήν, ergo in castra: sumptaq̄ ueste præsentī fortunæ accommoda, clam profugit.

19 Composito Siciliæ tumultu, ac ciuitatibus quæ defecerant, placide receptis, soli Marmertini postulabant audiri, recitantes leges quasdā ipsis olim à Romanis concessas, Non desinetis, inquit, nobis accincti gladijs recitare leges: Significans, iure agere uolentibus non esse opus armis.

20 Idem quū ex literis senatus intellexisset, omnia quæ Sylla armis obtinuerat, in ipsius potestatem esse tradita populi suffragijs cēturiatis, percusso femore dixit, Proh nunquā finienda pericula, quanto satius erat obscurum nasci, si à militariis curis nunquā dabitur recedere, nec hac exuto inuidia licere cum uxore ruri uitam degere. Magnā potentiam ambit inexpertus, odit expertus: sed deponere tutum non est.

21 Quibusdā se uidere negantibus quomodo posset Cæsaris impetum sustinere, hilari uultu uetuit illos hac de re esse sollicitos. Nam simul ac, inquit, solum Italiæ pede pulsa uero, exilient affatim equestres pedestresq̄ copiae. Præsens quidem animus, si fortuna respondisset.

Iam si nondū te cepit huius conuiuij satietas, addemus & ex oratorū numero aliquot

PHOCION ATHENIENSIS

(eximios.

1 Primum igitur accipe Phocionem, Atheniensem genere, sed Lacedæmonium & morum integritate, & orationis breuiloquentia. Socratem in hoc referebat, quod nunquam uisus est cuiquam neq̄ flere, neq̄ ridere, tanta erat animi constantia. Huic in concione sedenti quidam dixit, Videre cogitabundus ô Phocio, Recte, inquit, coniectas. Cogito enim si quid queam detrahare his quæ diciturus sum apud Athenienses. Alij solliciti sunt ut quàm plurima dicant, quo uideantur disertī: illi diuersa erat cura, nimirum ut quæ ad rem faciebant, uerbis quàm paucissimis complecteretur.

2 Quum oraculum proditum esset Atheniensibus, in ea ciuitate unum esse uirum qui cunctorū sententijs aduersaretur, ac populus uociferans iuberet illum inquiri, Phocionem semet prodidit, dicens: Ego sum ille, quem designat oraculum. Nam uni nihil placet omnium quæ uulgus uel facit uel dicit. Quid hic primum admireris, impauidum ne uiri animi, an clementiam, qui non passus sit suspicionem ad innocentem aliquem deuoluī: an singularem sapientiam, qua perspexit, inconditam multitudinem, quoniam affectibus agitur, nihil sanī nec agere nec loqui.

3 Quodā die orationem habens apud Atheniensem populū, placebat omnibus: quumq̄ uideret ab omnibus pariter sermonē approbari, cōuersus ad amicos, Quid, inquit? Num mali quippiam dixi imprudēs? Adeo persuasum habebat, nihil placere uulgo, quod à recto iudicio proficiscitur.

4 Quum Athenienses ad sacrificium quod apparabāt ex more peterēt à ciuibus, ut conferret aliquid, ac cæteris conferentibus, frequēter esset appellatus Phocion, Puderet, inquit, si uobis adderem, & huic nihil redderem, ostenso creditore. Pleriq̄ sunt qui putent optime collocatum, quod impenditur templis ac sacrificijs epulisue diuorum: at uir ille perspicax sensit, multo sanctius esse, reddere quib. debeas: quid sensurus de his, qui fraudata coniuge ac liberis extruunt sacrificiis struēdas regias, & horū ocio alēdo magnam facultatum partem impendunt.

5 Demostheni rhetori dicenti, Occident te Phocion Athenienses, si quando cœperint insanire, hunc in modum respondit, Me quidem, si insanire occeperint, at te si ad sanam mentem redierint. Demosthenes enim pleraq̄ ad gratiam apud populum loquebatur, & blanda potius quàm salubria.

6 Quum Aristogiton calumniator iam condemnatus in carcere moriturus esset, rogaretq̄

etq; Phocionē ut se inuiferet, amicis non sinentib. ut ad hominē iret, Et ubi quis, inquit, libentius Aristogitoni loquatur? Amicorū argumentū argutissime torlit in diuersum: significans, se non ire ut sceleroso patrocinaretur, sed ut eius merita calamitate frueretur.

Quum Byzantijs irascerentur Athenienses, quod Charetem, qui cum exercitu in subsidium suae ciuitatis missus esset aduersus Philippum, nolissent recipere: ac Phocion dixisset, non esse irascendum socijs diffidentibus, sed ducibus quibus fides non haberetur: ipse dux electus est: atq; ipsi fidentibus Byzantijs effecit, ut Philippus re infecta discederet. Diffidentiam Byzantium in Charetem ducem reiecit, qui talis erat, ut non uideretur tutum sese illius fidei committere. Prudenti est infido diffidere: at Phocioni probatae opinionis uiro non dubitarunt sese credere.

Alexander Macedonum rex centum talenta dono miserat Phocioni: is uero percontatus est eos qui pecuniam adferebant, Quid ita, quum essent Athenienses permulti, sibi uni illa mitteret Alexander. Illis respondens, Quoniam unum te iudicat uirum & honestum & bonum, Ergo sinat, inquit, me talem & haberi & esse. Vt scite arreptum ab illis argumentum torlit ad occasionem recusandi muneris. Iam quis hic non admiretur incorrupti pectoris synceritatem? pauper erat Phocion, nec doni magnitudine quicquam mouebatur. Simul autem indicat, illos qui quum temp. administrant, tamen à capiendis muneribus non temperant, nec bonos esse uiros, nec tales haberi debere.

Quum Alexander ab Atheniensibus posceret sibi triremes exhiberi, ac populus nominatim flagitaret, adesse Phocionem, ut quid consuleret proferret, surgens inquit, Consulo igitur, ut aut armis superetis eos, aut superantium amici sitis. Compendio suasit nihil Alexandro negandum, nisi confiderent se iratum posse armis opprimere. Quibus si ille uideret superior, nō esse prouocandū animosum iuuenē, & repulsē impatientissimum.

Rumor incerto autore obortus erat de morte Alexandri, moxq; rhetores prosilierūt, hortantes ne contarentur, sed ilico bellum susciperēt. Phocion expectare iussit, donec certius aliquid cognosceretur. Nam si, inquit, hodie mortuus est, & cras & perendie mortuus erit. Grauius oratorum praecipitem temeritatem cohercuit.

Quum Leosthenes ciuitatem Atheniensium ad bellū perpulisset, magnificis spebus ad nomen libertatis ac principatus erectam, Phocion illius uerba dicebat esse cupressis similia, quae sublimes quum sint ac pulchra, fructum non habent. Nihil potuit dici accommodatius in sermonem splendide magnificēq; pollicentem, sed infrugiferum: quemadmodum cupressus arbor sublimi compositoq; in conum uertice procul egregium quiddam polliceri uidetur, at uix ulla sterilior.

Ceterum quum initia belli cessissent feliciter, ac ciuitas ob secundum nuncium dijs sacrificans grataretur: rogatus Phocion, an haec ita gesta noller. Haec quidem, inquit, gesta uellem, sed illa decreta. Sentiens, etiam inconsulta consilia nonnunquam feliciter cedere: id quoties accidit, gratulandum quidem esse reip. non tamen ideo non semper utendum optimis consilijs. Fortassis & illud sensit Phocion, non esse protinus fidēdum primis successibus, sed totius negotij euentum declaraturum, quale fuisset ipsius consilium.

Quū Macedones irrupissent in Atticam, ac maritima illius depopularentur, Phocion eduxit iuuenes aetate florentes: quorum multis ad ipsum concurrentibus, hortantibusq; ut colle quodam occupato ibi collocaret exercitum, O Hercules, inquit, q̄ multos uideo duces, milites uero perpaucos: notans iuuenilem temeritatē, quae duci praere conaretur: quum militis sit, non dare consilium, sed ubi res postulat bonā nauare operam. Attamen commisso praelio uicit, & Nicionem Macedonum ducem superauit. At non multo post tempore bello deuicti Athenienses ab Antipatro, accepere praesidium.

Quū uero Menillus praesidij dux, Phocioni pecunias dare uellet, indignatus Phocion dixit, Nec illum Alexandro meliorem esse, & causam deteriore ob quam nunc accepturus esset, quum tunc non accepisset. O nullis muneribus expugnabilem animum.

Antipater dicere solet, quum duos haberet Athenis amicos, neq; Phocioni unquam persuasisse ut acciperet, neq; Demadem unquā dando expleuisse. Hic erat Demades, qui ualebat extemporalī dictione, quum Demosthenes non nisi de scripto diceret.

Phocion Antipatro petenti, ut in gratiam suam faceret quiddam pugnans cum iustitia, Non potes, inquit, o Antipater, Phocione simul & amico & adulatōre uti. Amicus obsecundat

7 Fides in dūce

8 Corruptela munerum

9 Idem faciens dum erat de Turcis

10 Praecipitū consilium

11 Magnifica promissa, sed inania

12 Optima decernenda

13 Militis officij

14 Incorruptus animus

15

16

obsecundat quousq; patitur æquum & honestum. Nec enim amicus ab amico quod inuistum est petere debet. Adulator autem ad quiduis obsequitur.

- 17 Quum populus Atheniensis flagitaret ut Phocion copias in Bœotiā educeret, eamq; rem Phocion nō fore e repub. iudicaret, edixit ut quotquot essent in ciuitate ab ephebis usq; ad sexagenarios se sequerentur. His reclamantibus senioribus, & ætatē excusantib. Nihil, inquit, absurdū meo edicto continetur, quū ipse natus annos octoginta una cū ipsis dux profecturus sim. Hac arte temporarium multitudinis calorem retudit.

18 Patientia Post Antipatri obitum, quum Atheniensium resp. ad gubernationem popularem redisset, Phocion in concione capitis damnatus est. Atq; huius quidem amici ceteri qui simul cum illo damnati fuerant flentes ducebantur, Phocion autem tacitus ibat. Cui ex inimicis quispiam factus obuius, post cōiuitia in faciem expuit. Tum Phocion ad magistratus respiciens, Non hunc, inquit, compescet aliquis indecore se gerentem? Vir sanctissimus etiam moriturus publicæ disciplinæ curam habebat. De tam atroci contumelia questus non est, nec flagitauit uindictam aduersus eum qui præter leges sæuisset in hominem damnatum, tantum cōhiberi iussit exemplum bonis moribus aduersum, & immane facinus non aliud quā indecentes mores appellauit.

19 Solatium moris Ex his qui cum Phocione erant morituri, quidam indignans complorabat sortē suam. Quem ita consolatus est Phocion, Non tibi, inquit, Euippe, siue ut quidam legunt Thurdisippe, satis est cum Phocione mori: Phocion non tantum innocens, uerum etiam præclare de repub. meritis ducebatur ad mortem. Magnum itaq; solatium oportebat esse, cum Phocione innocente mori innocentem.

- 20 Deniq; quū illi poculum cicuta temperatum porrigeretur, percontatus est quispiam, si quid filio uellet dicere. Nam is aderat. Ego, inquit, tibi fili præcipio, atq; etiam obsecro, ne quid ob huius rei memoriā Atheniensibus male uelis. Cæteris morientibus præcipuum solatium esse solet spes uindictæ, huic illud curæ fuit, ne filius patris iniustam necem ulcisceretur, maluitq; illum in patriam quā in patrem seruare pietatē.

21 Amicitia Nicocli petenti, ut sibi ante Phocionē uenenū haurire liceret, Tamen si durum hoc, inquit Phocion, tamen cōcedendum est ei cui nihil unquam in uita negaui. Phocion Nicocle inter amicos fidissimū unice adamarat, eoq; molestū erat uidere illū morientē. Eā molestiā ut uitaret Nicocles, petebat ut ipse prior biberet. Et hac in re commodauit amico.

22 Empta mors Quum bibissent omnes, solusq; Phocion superesset, consumpto ab alijs ueneno, carnis ex negabat se daturum nisi numerarentur duodecim drachmæ: tanti enim uenire cicutæ uncia. Phocion itaq; ne per illius contentionē mora fieret morti, accito ad se cuidam ex amicis, Quādoquidē, inquit, Athenis ne mori quidē gratis licet, quæso dato huic precitū.

- 23 Quum Demosthenes multa maledicta faceret in Alexandrum, iam Thebis imminentem, Homérico uersu ex Odyssæa illum corripuit,

ῥῆτι λυ πῖπ' ἰδὲ λαις ἰρὴν ἰρὴν ἀγρίου ἀνδρῶν. Id est,
Quur libet iritare uirum miserande ferocem?

M. TVLLIVS CICERO

1 Nobilitas uirtute parata M. Tullius, quū ob Ciceronis cognomen dictis incessetur, ab amicis admonitus ut aliud sibi cognomen ascisceret, respondit, se Ciceronis nomen illustrius effecturū, q̄ esset Catonum, Catulorū, aut Scaurorū. Nam hæ familiæ cū primis illustres erant apud Romanos, quum Tullius esset nouus homo. Cognomen autē ideo patebat cauillis, quod à cicere uilissimo legumine dictū uideretur. Quasi uero non & Fabij à fabis, & Lentuli à lente cognomen habuisse uiderentur. Parum illustris est, qui præter imagines & cognomen nihil habet nobilitatis: pulcherrimū autem nobilitatis genus est, quā sibi quisq; proprijs uirtutibus conciliat. Nec fefellit M. Tullius. Ciceronis enim nomen hodie decantatius est, q̄ trecenti Catuli aut Scauri, cū suis stemmatis, statuis & imaginibus.

- 2 Quum poculum argenteum dñs dicaret, prænomen ac nomen literis signauit, sed pro Cicerone, ciceris figuram insculpsit, nihil refugiens cauillatorum interpretationem.

3 Oratores qui inter dicendum uociferantur, dicebat claudis esse similes, qui sic ad clāmorem, ut illi ad equos confugerent. Hoc genus homines & hodie uidere est, qui quum sentiunt se causa inferiores, ad furiosa iurgia confugiant, ut quoniam rationibus persuadere non possunt, improbitate metuq; extorqueant.

Quum

Quum Verres, qui filium habebat parum pudice flore ætatis utentem, Ciceronem ut 4
parum uirum ac cœnædum incesset conuiuijs. Ignoras, inquit, quod liberis intra fores *salse retortæ*
conuiuiandum sit. Significans, hoc conuiuium non in ipsum competere, sed in conuiuiato
ris filium. Parentū autem est obiurgare liberos, sed intra domesticos parietes, nec ea con
uitia sunt elimināda. Eliminat aut, qui alijs impingit, quod ipsius domi committit liberi.

Metello nepoti obijcienti, quod Cicero testimonio suo plures occidisset, & patrociniū 5
seruasset, Plus enim, inquit, mihi fidei est & eloquentiæ. Mira solertia conuiuium retorfit
in laudem. Siquidem in teste spectatur fides, in patrono ualet eloquentia.

Rursum Metello percontanti Ciceronem, quis ipsius esset pater, nimirum ignobilita 6
tem exprobrādo, Ad istam, inquit, percontationem ut respōdere sit difficilius, mater esse *salse retortæ*
cit tua. Nam Metelli mater audiebat parum pudica. Quin & ipse Metellus matrem refe
rens, leuior erat & inconstans, & affectibus seruiens. Cicero conuiuit à patre ad matrem
transulit. Tum enim incertus est pater, quum mater non cū uno consuetudinem habet.

Item Metellus quum Diodoro, quo rhetorices magistro fuerat usus, defuncto, sepul 7
chro eius coruum lapideum imposuisset, Iustum, inquit Cicero, præmiū retulit. Nam
uolare ipsum docuit, non dicere: notans Metelli leuitatem & inconstantiam. Coruus a
uis est *ἀμνονος*.

Vatinius inimicū, & alioqui sceleratum M. Tullius audierat obiisse diem: post quum 8
audisset illum uiuere, Male pereat, inquit, qui male mentitus est: significans Vatinius in
dignum qui diutius uiueret. Omne quidem mendacium malum, sed hoc mendacium bis
erat malum, quia bonos uiros in fallū gaudium coniecerat, Dictum tamen erat ambi
guum, quod dici poterat & de illo quem mori nolles.

Quum orante M. Tullio quidam creditus Afer genere, diceret, non audio: hoc sermo 9
ne negās se probare quod dicebatur, Atqui, inquit Cicero, aurem habes perforatam. So
let enim ea gens habere perforatas aures, ut inde suspenderet anulos ac gemmas, quæ
nunc collo digitisq; gestamus. Ea foramina quomodo fiant docet Celsus.

C. Popilius qui iurisperitus uideri uolebat, quum indoctus esset ac stupidus, citatus in 10
controuerſia quadam testis, respondit, se nihil scire. Tum Cicero, Puras, inquit, fortassis *Nihil scire*
te de iure interrogari.

Horatius orator defensionis mercedem à Verre acceperat Spingē argenteā, is quum 11
M. Tullio obliquius quiddam & inuolutius loquuto dixisset, Nō didici soluere ænigma *Spinx domi*
ta. Atqui, inquit Cicero, Spingem habes domi. Nota est fabula de mōstro Sphinge, quæ
præmijs propositis ædebat ænigmata, non soluentibus mors erat præmiū.

Quum Voconium forte obuiū haberet cum filiabus tribus insigniter deformibus, ta 12
cite ad amicos dixit uersiculum Græcum, *Deformitas*
exprobrata

ποῖός ποτ' ἐκ τῶνδ' ἐαυτοῦ τέχνα. Id est,

Phœbo haud sinente hic seminauit liberos.

Sentiens illum inuito Apolline liberis operam dedisse, siue quod Apollo pulcher à poe 13
tis fingitur, siue quod oriente sole fœtus exstiment concipi feliciores.

Quum Faustus Syllæ filius, ob æris alieni magnitudinē supellectilem suā proscripſiſſet 13
et, Hanc, inquit, proscriptionem magis approbo & paternam. Lusiſt ambiguo uerbi. Pro *locus ex am*
scribuntur res, quæ in auctione uenum exponuntur, & proscribuntur homines, à quouis *biguo uerbi*
iugulandi, quo crudelissimo genere Sylla quāmplurimos ciues proscripserat.

Pompeio ac Cæsare inter se dissidentibus, Cicero, Quem fugiam, inquit, scio: quem se 14
quar nescio: sentiens, ambos non pro reip. libertate, sed pro principatu dimicare.

Pompeio uitio dabat, quod ciuitate deserta Themistoclem potius & Periclem fuisset 15
imitatus, quum illis res nequaquam pares essent, his essent. Themistocles enim fugit ad
Persas, Pericles mansit Athenis.

Quum ad Pompeium uenisset, ac uenisse poeniteret, rogatus ubi Pisonem generum 16
reliquisset, Apud tuum, inquit, socerum, Cæsarem designans. Perinde quasi notatus est, *Salse*
set Cicero, quod à genero suo disiunctus esset, tetaxauit illum quod ipse cum suo socero
bellum gereret.

Quum quidam à Cæsare ad Pompeium transfugiens, diceret se festinandi studio e 17
quum reliquisset, Cicero dixit, illum melius de cquo quā de se statuisset: sentiens, longe *Argute*
rectius

rectius facturum fuisse, si & ipse mansisset apud Cæsarem.

18 Cuidam nuncianti, Cæsaris amicos esse tristes, Hoc dicis, inquit, illos Cæsari male cogitare. Irrisit adulantē nunciū, quasi Cæsariani reb. suis diffiderēt, metuerēt Pompeium.

19 Interpretatio Post Pharsalicum conflictum quum fugisset Pompeius, Nonius quidam dicebat, se-
Bellum cū gra- ptem adhuc aquilas superesse, proinde bono animo essent hortabatur. Recte, inquit Ci-
culis cero, hortareris, si nobis cum graculis bellum esset. At ille aquilas dixit, uela Romana
aquilis insignita.

20 Quum Cæsar rerū potitus Pompeij statuas disiectas honorifice reposuisset, Cæsar, in-
Clementia si- quit Cicero, dum Pompeij statuas reponit, suas stabilit: sentiens, illum hoc non in Pom-
mulata peij gratiam facere, sed ut sibi clementiæ simulatione fauorem apud ciues cōciliaret, atq;
hoc pacto suum regnum constabiliret.

21 Adeo uero sollicitus erat M. Tullius bene dicendi, tamq; anxium huic rei studium im-
Bene dicendi pendit, ut quum causam oraturus esset apud centumuiros, iamq; dies instaret, Erota ser-
studium uum manumiserit, eo quod nunciasset, cognitionem in posterū diem fuisse prorogatam.
Et hoc aliquis inter apophthegmata adiecit, quum non sit.

22 Quum Cicero in Pompeij castra uenisset, dicentibus, Sero uenisti. Minime, inquit, se-
Nihil parati ro, nam nihil hic adhuc parati uideo. Allusit ad eos qui sero ueniunt ad cōsuuium. Iocus
est ex ambiguo. Sero uenit qui tarde uenit, & sero qui post tempus.

23 Quum Pompeius Gallum quendam quod ad ipsum à Cæsare transfugerat, ciuitatē
Apertum con- Romana donasset, Hominem, inquit, bellum, qui Gallis ciuitatē promittit alienā, quum
uicium nostram nobis non possit reddere.

24 Post Cæsaris uictoriam interrogatus Cicero, quur in electione partium errasset, Præ-
Male præcin- cinctura, inquit, me fefellit: sentiēs nō sperasse, uictoriam à molli & effoeminato staturam.
ctus Cæsar enim ita toga præcingebatur, ut laciniam trahens mollium in morem incederet: unde
de Sylla Pompeium admonere solet, cauere à puero male præcincto.

25 Idem apud Damasippū cœmans, quū conuiuator mediocri uinū apposuisset, idq; con-
Vinum uetus uiuis à uetustate cupiēs cōmendare diceret, Bibite Phalernū hoc, quadraginta annorum
est. Bene, inquit, fert ætatē. Hoc modo de homine loqui solemus, cuius formæ uiribusq;
non multū detrahit ætas. At ridiculum erat uinum ab immodica uetustate commendare.

26 Quum Lentulum generum suum, exiguæ staturæ hominem, prælongo gladio uideret
Nulla propor- accinctum, Quis, inquit, alligauit generū meum gladio? Videbatur homo gladio alliga-
tio tus, non gladius homini.

27 Quum Quinti fratris clypeatam imaginem in prouincia quam is rexerat, ingentibus
In pusillum lineamentis, à capite usq; ad pectus ex more, uidisset, Frater, inquit, meus dimidiū ma-
ior est quàm totus. Erat enim Quintus pusillæ staturæ.

28 Quum Tullia Ciceronis filia concitatus incederet quàm deceret foeminam, contra
Incessus deco- Piso gener lentius quàm deceret uirum, ambos eodem dicto taxauit, filia præsentē gene-
rus rō dicens, Ambula ut uir.

29 In Vatiniū qui paucis diebus cōsul fuit, ita iocatus est, Vatini anno magnum osten-
tum fuit, quod eo consule nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuisset. Nam his
horis annus totus distinguitur, quarum unaquæq; tres mēses occupat. Nescio an hoc ip-
sum sit quod aliter refert Pollio in Mario tyranno. Consul qui sex meridianis horis con-
sul fuerat, ioco Ciceronis aspersus est. Consulem habuimus tam seuerū tamq; cēsorium,
ut in eius magistratu nemo pransus sit, nemo cœnauerit, nemo dormierit: nisi forte uide-
tur hoc magis ad Caninium Reuilum pertinere.

30 Rursus ex postulanti Vatiniō, quod Cicero grauatus esset ipsum languētem inuifere,
Vatinius in- Volebam, inquit, in tuo consulatu uenire, sed me nox occupauit. Hæc talio uideri pote-
Ciceronem rat. Nam antea Vatinius Ciceronem gloriātem, quod ipsum respub. suis humeris repor-
tasset, ita taxarat, Vnde ergo tibi uarices? Varices enim non sedentium, sed stantium aut
ambulantium crura solent occupare.

31 Caninius Reuilus unico tantum die consul fuit: is rostra quum ascendisset, pariter &
Consulatus breu- honorem inijt consulatus & eiecit: in quem fertur illud Ciceronis, λογδοῦρος est Ca-
ninius consul. In eundem iecit illud, Hoc consequutus est Reuilus, ut quæreretur qui-
bus consulibus consul fuerit. Solet enim annorū numerus consulū nominibus designari.

Reuilus

Reuſus autem & conſul fuit, nec ullum habebat annum. Rurſus illud, Vigilantem habemus conſulem, qui toto conſulatu ſuo ſomnum non uidit.

C. Cæſar multos in ſenatum legerat eo ordine indignos, & in his Laberium ex equite Romano minimum. Hic quum in ſenatu M. Tullium præteriret, ſedem quærens, Recepiſſem, inquit Cicero, te, niſi anguſte ſederem. Simul & illum reſpiciens, & in nouum ſenatum iocatus, cuius numerum Cæſar ſupra quàm phas erat auxerat. Nec hoc dicturi inultum tulit Laberius, Demiror, inquit, ſi ſedes anguſte, qui ſoleas duabus ſedere ſellis: obijciens illi leuitatem, quòd lubricæ fidei nunc hiſ nunc illis partibus adhaereret.

Duabus ſeder
re ſellis

Idem quum ab hospite ſuo P. Manlio rogaretur, ut decurionatum priuigno ipſius expeditet: aſſiſtente frequentia ciuium dixit, Si ius habebit Pompeius, difficile eſt: Cæſaris in legendo ſenatum notans facilitatem.

Obliquus
iocus

Ab Androne quodam Laodicens ſalutatus, quum aduentus cauſam petcontatus intellexiſſet illum pro patriæ libertate legatum ad Cæſarem ueniſſe, Græcis uerbis expreſſit publicam ſeruitutem, *ἐπὶ τῷ τυχεῖ, ὃ ποδὶ ἡμῶν πρεσβεύει*, id eſt, Si impetras, etiam pro nobis legatus eſto, ſiue pro nobis orato.

Libertas
oppreſſa

Quum M. Lepidus in ſenatu dixiſſet, patribus cōſcriptis, ne dicam circūſcriptis, Ego, inquit Cicero, non tanti feciſſem *ἀμοιβήσων*. Affectauit Lepidus ſchema uocum ſimiliter delinentium, quod rhetores *ἀμοιβήσων* uocant. At ſatius erat ſchema perdere, quàm ſenatum offendere. Quanquam in hiſ uerbis non tantum eſt *ἀμοιβήσων*, uerum etiam *πρωμαρία*, ſchema priore iucundius.

Schema male
affectatum

Quum quidam candidatus, qui coquo patre natus credebatur, coram Cicerone ſuffragium ab alio peteret, Ego quoq;, inquit, tibi fauebo. Ex quo colligitur, coce à coco, & quoque coniunctionem, aut eodem, aut ſimillimo fuiſſe ſono.

Iocus ex ſimi
litudine uocis

Quum accuſator Milonis ex argumento temporis colligens, Clodio à Milone ſtruitas inſidias, ſubinde rogaret, quo tempore occiſus eſſet Clodius, Cicero reſpondit, Sero: uoce ancipiti ſignificās, e repub. fuiſſe futurū, ſi Clodius multo ante fuiſſet interfectus.

Cicero nūciata morte Vatinij, quum eiſ rumoris parum certus eſſet auctor, Interim, inquit, uſura fruar: ſentiens ſe temporario gaudio de morte Vatinij fruiturū, quemadmodum qui pecuniam mutuo accepit, ad tempus ea perinde ac ſua fruitur.

Gaudium tem
porarium

M. Celium melius obijcientem crimina quàm defendentem, Bonam dextram, malam ſiniſtram habere dixit: huc alludens, quòd in pugna dextra gladium tenemus, ſiniſtra clypeum: gladio ferimus, clypeo defendimus.

Melior
dextra

Iubium Curtium, quo iunior uideretur, multa de annis ætatis ſuæ mentientem, ita reſpondit, Ergo, inquit, quum unā declamabamus, non eras natus.

Fabiæ Dolobellæ dicenti ſe triginta annos habere, Verum eſt, inquit. Nam hoc iam uiginti annos audio. Volebat illa iunior uideri quàm erat. Itaq; Cicero eluſit illam ſimulata aſſenſione, ſignificans interim illam eſſe quinquagenariam.

Aſſenſio ſi
mulata

Obiurgantibus quòd homo ſexagenarius puellam uirginem duxiſſet, Cras, inquit, mulier erit. Iocans hoc probrum mox eluendum. Nam poſtridie nō poterat obijci, quòd uirginis eſſet ſponſus.

Virgo mulier

Idem in Curionem ſemper ab ætate ſumentem orationis exordium ita luſit, ut diceret illum quotidie facilius habere proœmiū, uſdelicet ætate in dies magis ingraueſcente.

Rurſus in Vatinium, qui quum pedibus æger eſſet, uolebat tamen uideri commodioris ualitudinis factus, dicebatq; iam ſe bina milia paſſuū ambulare. Dies enim, inquit, longiores ſunt. Hoc Fabius tribuit Ciceroni, Macrobius Auguſto. Narratur & hodie quidam non minus facetum, ſi modo accederet uetuiſtatis cōmendatio. Miles quidā in conuiuiſio iactabat ſibi baliſtam eſſe, quæ iaculum excuteret ad ſpatium nulli credibile. Reclamantibus conuiuiſ omnibus, affirmabat famulū ſuum id uidiſſe factum. Accerſito famulo percontatus eſt illum, an nō ipſe uidiſſet quod narraret. Tum famulus, Verum, inquit, narras here, ſed tum uento ſecundo miſeras ſagittam.

Podagra

Cicero audito falſo rumore de Vatinij morte, quum Ouinium libertum eiſ interrogaſſet, Recte ne omnia, atq; ille reſpondiſſet, recte, Mortuus eſt, inquit. Significans, non omnia recte habere ſi ille uiueret.

In Vatinium

Idem quum teſtis, Sexti Annaliſ reum legiſſet, & inſtaret identidem accuſator rei, Dic

46

Marce Tullii si quid potes de Sexto Annali: protinus recitare cœpit uersus ex Ennii sexto Annalium libro, Qui potes ingentis causas euoluere belli. Scripsit enim Ennius Annales, & accusator dicebatur Sextus Annalis.

47 *Versus de tortus* Rursus in Accium hominem callidum & uersutum, quum is in causa quadam suspectus esset, senariū ex uetusto quopiam poeta torfit, Nisi qua Vlysses rate etiasit Laertius. Vlysses uaser naui & Charybdim & Scyllam euasit, sic Accius astutia sua ē iudicii periculo elapsus erat.

48 Similiter lusit in quendam, qui quum prius habitus esset stultissimus, post adeptā hæreditatem primus rogabatur sententiam, Cuius, inquit, hæreditas, quam uocant sapientiam. In uersu pro facilitas mutauit hæreditas. Apud poetā enim uersus sic habet, Cuius facilitas quam uocant sapientiam. Significauit autem hæreditatem illi pro sapientia contigisse, & ob hæreditatem iam habitum sapientem.

49 *Tertia deducta* Quum mater M. Bruti Seruilia preciosum ære paruo fundū abstulisset à Cæsare, qui bona ciuium subiiciebat hastæ, ita iocatus est Cicero, Et quidem, inquit, quo melius emptum sciatis, emit hunc fundum Seruilia tertia deducta. Seruiliæ autem filia dicebatur tertia, eademq; C. Considij uxor, lasciuiēte dictatore tam in matrem quàm in filiam. Ex ambiguo iocatus est Cicero: potuit enim intelligi tertia pars precij detracta. Deducitur autem uxor ad scortum.

50 *Salse* Idem ænigmate lusit in matrem Pletorij, qui Fonteium accusabat, dicens eam dum uiueret ludum, mortuam magistros habuisse: notās quod dum uiueret infames ad eam forminæ cōmeare solent, post mortem eius bona ueniebant. Sermo uidetur & absurdus, & præposterus. Nam qui ludos habent, ipsi magistri sunt, & discipulos habent. Magistri autem dicuntur non solum qui docent, uerumetiam qui regunt.

51 *Iocus ex nomine* In nomē Verris iocatus est, quasi sic dictus esset, quod omnia uerreret, hoc est, nihil reliqui faceret homo furax. Quo genere iocandi quidam furem pro Tullio Tullium dixit: nec defuerunt qui pro Tiberio dixere biberium.

52 *Ingenium uarium* De C. Cæsare dicere solet, Quoties huius astutiam & ambitionem uideo sub humanitatis specie latitantem, metuo reipub. tyrannum: rursus quum comas molliter fluentes, & ipsum uno digito scalpentem caput intueor, uix animum inducere possum, ut tantum facinus animo concipiat.

53 *Mendacium elusum* Idem obijcientibus quod à reo pecuniam accepisset, qua magnificas quasdam ædes esset empturus, Fatebor, inquit, accepisse me, si emero. Eas quum esset mercatus, exprobrantibus uanitatem, An nescitis, inquit, boni patris familias esse dissimulare si quid constituerit emere?

54 *Iocus ex nomine* Ciceroni cum Crasso similtas erat. Quum igitur alter ē Crassi filijs non dissimilis cuiusdam nomine Digno: atque hinc populi suspitio in Crassi uxorem, quasi cum Digno rem habuisset, in senatu præclaram habuisset orationem, rogatus Cicero, qualis ei uideretur, Dignus, inquit, Crasso: recte alludens ad nomen Digni. Iocus lepidior est, si more Græcorum dicas, dignus Crassi, ut intelligas duos esse Crassos, alterum adulterum, alterum illi similem Crassi filium.

55 *Eloquentia uistor non causa* Cicero Munatio reo patrocinator fuit, atq; ille absolutus. Post quum Munatius Sabinum Ciceronis amicum reum perageret, iratus Cicero exprobrauit illi beneficiū, An tu, inquit, Munati illud iudicium tua opera effugisti, an potius mea, qui multum caliginis tribunalibus offudit?

56 *Ex eodem ore frigidum & calidum* Quum Marcū Crassum pro rostris laudasset magno populi applausu, & eundem post ex eodem loco acribus conuijs incesset, Quid, inquit Crassus, an nō me nuper ex hoc ipso loco laudasti? Laudauit, inquit, sed exercendi gratia argumentum infame declamās. Solent enim rhetores tractare materias ἀδύνατον, uelut quum laudant Busyridem, aut ferbrim quartanam, aut ingratitudinem.

57 *Acerbe* Idem quum Crassus dixisset, Neminem Crassorum Romæ uixisse diutius annis sexaginta, deinde poenitēs eius sermonis diceret, Quid mihi accidit ut hoc dicerem? M. Tullius, Sciebas, inquit, Romanos hoc libet audire, & ista uia uenisti ad rempub. gubernandam: duo significans, & Crassorum nomen inuisum esse Romanis, & illum non uirtute, sed blandiendo prouectum ad honores.

Crasso

Crasso dicente, Stoicorum esse dogma, uirum bonum esse diuitem. Vide, inquit Cice- 58
ro, ne magis hoc sentiant, sapientis esse omnia. Recte notans Crassi auaritiam, cui nihil 59
esset satis. *Auaritia*

Crassus in Syriam profecturus, mallens Ciceronem amicum quam inimicum relin- 59
quere, officiose salutato dixit, se apud illum uelle coenare, quem Cicero alacriter excepit. 60
Post aliquot dies quidam amicorum egerunt apud Ciceronem, ut cum Vatiniū quoque 61
rediret in gratiam, Num, inquit, & Vatiniū mecū coenare uult? Significās illum coenam 62
ambire potius quam amicitiam. *Reditus in gratiam*

Rursus in Vatiniū qui scrophas habebat in ceruice, id est morbi genus, quum causam 60
quandam ageret, Tumidum, inquit, habemus oratorē. Asiatici dicti sunt tumidi.

Cæsar statuerat agros Campanos militibus diuidere, id quum complures in curia mo- 61
leste ferebant, tum L. Gellius, homo extremæ senectutis, dixit hoc non futurum se uiuo, 62
Expectemus, inquit Cicero, non enim postulat longam dilationem, significans illum es- 63
se morti proximum. *In senem*

Adolescens quidam accusatus quòd patrem placenta uenenata sustulisset, quum sto- 62
machabundus minaretur se probris laceraturū Ciceronem, Hoc, inquit Cicero, malim q̃ 63
placentam: ancipiti dicto parricidium illi obijciens. *Tectum crimen*

P. Sextius Ciceronem cum alijs aliquot ad causæ patrociniū adhibuerat: quumq̃ ipse 63
uellet omnia dicere, nec cuiquam dicendi locum daret, ubi iam cōstaret illum à iudicibus 64
absoluendum, ferreturq̃ sententia, Vtere, inquit Tullius, hodie tempore, nam cras priua- 65
tus eris: notans hominem q̃ in causa suo arbitratu solus egisset omnia. *Loquacitas*

Quum M. Appius in proœmio diceret, se magnopere rogatum ab amico, ut in causa 64
clientis adhiberet curam, eloquentiam, & fidem: hic Cicero, Adeo ne ferreus homo es, ut 65
ex tam multis quæ rogauit amicus, nihil præstes? *Irrisio*

M. Aquiliū duos habentem generos, sed ambos exules, Adrastum appellauit, q̃ so- 65
lus locum tueretur: alludens ad Græci nominis etymologiam.

L. Cotta cenfore, qui uini auidissimus habebatur, quum Cicero consulatum petens si- 66
tisset, bibissetq̃ septus undiq̃ amicis, Recte, inquit, timetis ne cenforem habeā in senum, 67
q̃ aquam bibo. Simulauit Cicero se credere, ob id circūstare frequentes amicos, ne censor 68
uideret illum bibentem aquam. Simile enim simili amicum. *Censor bibulus*

Quum M. Cælius, qui credebatur è parentibus non liberis natus, epistolam apud fena- 67
tum clara firmaq̃ uoce recitasset, Ne miremini, inquit Cicero, nam hic unus ex his est qui 68
proclamarunt: significans illum fuisse præconem, & hoc usu contigisse ut esset uocalis. So- 69
lent autem serui uenales uoce præconis commendari. *Vocalitas*

Memmio cuidam uituperāti Catonē Vticensē, dicentiq̃ quòd totas noctes ebrius 68
esset, At illud, inquit Cicero, non addis, eum totos dies aleam ludere: ciuilit̃er excusans 69
Catonem, qui totum diem reipublicæ negocijs dabat, nocturnas aliquot horas sumebat 70
laxando animo. *Iocus ex audito*

C. Cæsar in senatu enixe defendenti causam filiæ Nicomedis, beneficiaq̃ regis in se 69
commemorāti, Remoue, inquit, isthæc oro, quoniam notum est quid ille tibi, quid illi tu 70
dederis. Locus est ex ambiguo uerbī. Nam dat qui confert beneficium, & dat mulier quæ 71
sui facit copiam. Vnde illud Martialis, *Scommā ex ambiguo*

Vis dare, nec dare uis.

Male audiebat Cæsar, quòd in Bithynia Nicomedi regi fuisset obsequentior, quam pu- 71
dicitæ leges postulant.

M. Callidius Gallum accusauit, M. Tullio defendente: quumq̃ accusator affirmaret, 70
se testibus, chirographis, quæstionibus probaturū, sibi à reo fuisse præparatum uenenum: 71
sed interim rem tam atrocem remisso uultu, languida uoce, ac reliquo gestu parum conci-
rato pronunciaret, M. Tullius, Tu, inquit, nisi fingeres M. Callidi, sic ageres? Ex actione
colligens, illum no ex animo loqui.

Idem in Isauricū ita lusit, Miror quid sit, quòd pater tuus homo constantissimus te no- 71
bis uarium reliquerit. Locus ex ambiguo uocis. Nam uarius dicitur parum animo con- 72
stans: uarius item qui uestigijs plagarum noratus est. Vulgatum autem erat, hunc Isauri- 73
cum aliquando à patre cæsum loris, inde illud M. Cælij prætoris non dictum, sed factum, 74
cuius

cuius quum iellam curulem consul Isauricus fregisset, alteram posuit loris intentam, tacite minitans illi atq; exprobens, quod à patre loris cæsus esset.

DEMOSTHENES ORATOR

- 1 Pytheas Demostheni obiecit, q̄ ipsius enthymemata lucernam olerent: significans il-
Lucernam lum nō nisi de scripto, & ad lucernam elucubrata dicere. Quod dictum ita retorfit Demo-
olet sthenes, ut diceret nō eodem precio sibi & illi constare lucernam: notans q̄ ille nocturnis
 conuiuijs indulgeret, plus impendens luxui quàm ipse studio.
- 2 Alijs immodicum eloquentiæ studium obijcientibus, ita respondit, Eloquentiæ stu-
Eloquentia dium declarare hominem popularem: contrā negligere studium eloquentiæ, esse eorum
popularis qui dominari populo quærent, ut qui hoc agerent non ut persuaderent dicendo, sed ut
 ui cogere.
- 3 De Phocione quoties in concione dicturus assurgeret, ad amicos proximos dicere so-
Sermo brevis let Demosthenes, rationum ipsius securim surgere. Nam Phocion erat in dicendo brevis,
& efficax sed acutus. Solet autem ferè à Demosthene dissentire.
- 4 Populus Atheniensium à Demosthene flagitabat ut quendam accusaret: id quum recu-
Consultor nō saret, coepit populus in illum, ut solet, uociferari. Tum surgens, Vos me uiri Athenienses,
calumniator consultorem habetis uel inuiti, calumniatorem autem non habebitis etiam si uelitis.
- 5 Demosthenes unus fuerat ex decem quos Athenienses legatos ad Philippum Mace-
Laudes de donem miserant. Itaq; posteaquam Aeschines & Philocrates, quos præcipue fuerat com-
prauata plexus Philippus, à legatione reuersi, quum alijs multis nominibus prædicarent regem,
 tum his præcipue, q̄ esset formosus, facundus, & ad bibendum strennuus. Demosthenes
 ita cauillatus est, ut diceret, in his laudibus nihil esse dignum rege. Nam primam esse for-
 minarum, alteram sophistarum, tertiam spongiarum.
- 6 Demosthenes clypeo suo literis aureis inscripserat, ἀγαθὴ τύχη, id est, bona fortuna.
Fugata ex Attamen quum ad pugnam uentum esset, ilico proiecto clypeo aufugit. Id quum illi pro-
culata bro daretur, quod ῥιψαυσις esset, elusit uulgato uersiculo,
 ἀνὴρ δὲ φεύγων καὶ πάλιν μαχάσεται. id est,
 Vir qui fugit, rursus integrabit prælium.
 Iudicans utilius esse patriæ fugere, q̄ in prælio mori. Mortuus enim nō pugnat, at qui fu-
 ga quæsiuit salutem, potest in multis prælijs patriæ usui fuisse.
- 7 Quum Alexander pacem hac lege deferret Atheniensibus, si ciues octo sibi dederent,
Pauci pro inter quos erat Demosthenes: Demosthenes apologum retulit de lupo, qui hac lege pa-
omnibus cem obtulit ouibus, si canes dederent: lupi nomine signans Alexandrum: canum, eos qui
 tum populi rem curabant: ouium, plebem Atheniensium. Addidit & illud, Vt mercato-
 res, inquit, exiguum frumenti in paropside specimen deferunt, per hoc ingentes acruos uen-
 dere cupientes: ita uos si traditis ciues octo qui deposcuntur, populū uniuersum traditis.
- 8 Quū ab Areopagitis damnatus, elapsus ē carcere fugeret, & haud procul ab urbe ob-
Patriæ de uios habuisset aliquot diuersæ factionis homines, primum abdere sese uoluit: sed quū illi
siderium nominatim Demosthenem appellantes iuberent esse bono animo, & uiaticum insuper of-
 ferrent, grauiter ingemuit, dicens, Qui possum hanc urbem relinquere, in qua tales habeo
 inimicos, quales amicos uix in alia sum inuenturus.
- 9 Inter fugiendū fertur subinde respiciens ad arcem Palladis, sublatiis manibus dixisse, O
 Pallas urbium domina, cur tribus infauitissimis bestijs delectaris, noctua, dracone, & po-
 pulo: Noctua quum sit auium inauspicatissima, tamen Palladi sacra est: quemadmodum
 draconem habet pro gestamine: populus autem belua est multorum capitem, pessimam
 gratiam referre solita optime de se meritis, uelut Socrati, Phocioni, Scipioni, & alijs
 compluribus.
- 10 Adiuenes quos habebat familiares, dicere solet, Sibi gnaro iam quantū inuidiæ, me-
Remp. fuge tus, calumniæ, ac dissimulationis sit expectandum ad rempub. accedenti, si ex duobus alterum
 sit eligendum, citius in exilium iturum, q̄ ad suggestum aut tribunal.
- 11 Quum exularet in Arcaia, Pytheasq; pro Macedonibus dixisset, Vt domū in quam
Exul in pa- lac uenale importatur, aliquid habere mali suspicamur, ita ciuitatem esse morbidam, ad
triam pius quam mitteretur Atheniensium legatio: Demosthenes eam sententiam ita retorfit: ut
 lac pro sanitate ægrotantium importatur, ita Athenienses pro salute ciuitatum adesse
 dicens

dicens. Id ubi rescivit populus Atheniensium, protinus illum ab exilio reuocarunt.

Quum redeūti ab exilio nauis esset missa, multiq; magistratus ac ciues obuiam isse, 12
sublatis in cœlum manibus dixit, sibi in patriam reditum honorificentiorē contigisse q; Alcibiadi, quod ille coactis ciuib; redisset, ipse persuasis.

Posteaquam Demosthenes metu Antipatri profugisset in Calauriam insulam, seq; in 13
Neptunī templo contineret, & Archias ex tragoëdiarum histrione potens, illi blandis sermonibus persuadere conaretur, ut sese in Antipatri fidem committeret, non modo nihil passurum mali, uerumetiam amplissimis muneribus honorandum, In scena, inquit, mihi nunquam placuisti histrio, neq; nunc persuadebis orator. At ubi cōmotus Archias minaretur, se detracturū illum ē templo, Tandem, inquit, oracula Macedonica aperuisti. Nam prius histrionum more simulabas.

Fertur aliquādo Corinthum nauigasse Demosthenem illectum fama nobilissimi scortati Laidis, ut & ipse famoso amore potiretur. At quum illa pro nocte stipularetur drachmarum decem milia, deterritus magnitudine precij, mutauit sententiam; dicens: οὐκ ἀγροῦμαι 14
ἑβύτῃ μετανοῶσα, id est, nō emo tanti poenitere; significans inhonestæ uoluptati paratam esse comitem poenitentiam. *Magno em/pta uoluptas*

Celebre est Pythæ dictum, orationes Demosthenis olere lucernam, quod noctu scriberet meditareturq; quæ dicturus esset. In id quum alius quispiā, qui ob furti suspicionem uulgo male audiebat, petulantius inueheretur, Scio, inquit Demosthenes, nos tibi molestos esse, qui noctu lucernam accendimus. Fures enim amant tenebras.

Idem aduersus Demadem clamantē, Demosthenes me corrigere uult, sus Minervam, 16
At ista, inquit Demosthenes, Minerva annō superiore in adulterio deprehēsa fuit. Adulterium obiecit Demadi, quum Minervam poetæ faciant uirginem. *Acerbe*

Idem Atheniēsis flagrantibus ut consuleret, obstitit dicens, οὐ συντρέψωμαι, id est, 17
non sum coactus in ordinem. Significans se non seruire populi affectibus, sed suo arbitratu facere quod faciendum iudicasset. *Fortiter*

Ancilla quādam depositi nomine pecuniā acceperat à duobus hospitibus, hac conditione, ut eam utrisq; simul redderet. Horum alter post tēpus aliquod lugubri ueste & squallidus socij mortem simulās, decepta muliere nummos abstulit. Eo facto superuenit alter, & depositū repetere coepit. Quum mulier anxia de laqueo cogitaret, Demosthenes ei patronus adfuit, qui ut in aduocationē uenit, sic aggressus est petitorē, Mulier, inquit, parata est depositi fidem soluere, sed nisi sociū adduxeris, id facere non potest, quoniā ut ipse prædicas, hæc dicta lex est, ne pecunia alteri sine altero numeretur. Hoc ingenio seruauit miseram, elusitq; nebulonum conspīrationem qui hoc egerant, ut eandem pecuniam bis acciperent.

Cuidam percontanti, quid esset in eloquentia præcipuū, respondit, hypocrisis, hoc est, 19
actio. Roganti quid proximum, respondit actio. Roganti quid tertium, nihil aliud respondit quàm actio: tantum tribuens pronuntiationi, ut in eā totum situm existimaret. Actio autem multa complectitur, uocis moderationem, oculorum uigorem, uultus habitum, et totius corporis gestum. *Actio totum*

Quum Athenienses gestirent Harpalo ferre suppetias, iamq; in Alexandrum armarentur, de repente apparuit Philoxenus, quem Alexander maritimis negocijs præfecerat: hic quum populus metu attonitus cōsilesceret, Quid facerent, inquit Demosthenes, si solem uideant, qui non possunt obtueri lucernam? Ita populo temerarios motus exprobrauit.

Quibusdā arbitrantibus Demadem iam desisse malum esse, Iam enim, inquit, saturum uidetis, ueluti leones. Erat pecuniarum auidus Demades, leones aut mīiores sunt saturi. 21

Quum à quodam cōiuijs incessetur, Committor, inquit, in certamen, in quo qui superior euaserit, inferior est: & qui uicerit, uictus est. 22

Idem quum audiret oratorem quendam immodice uociferatē, Non, inquit, quod magnum est, bene est: sed quod bene est, magnum est. Hoc

& alijs ascribitur. Sunt qui & cōiuiā prolīxa, ac plurimis instructa mīsisibus existiment lauta.

Temeritas
Graviter
Vociferatio

LIBER QVINTVS

QV IDEM statueram aliquot selectis, quos superioribus libris retuli, esse cōtentus: sed quoniam inuitabat arridens undiq; dīciorum memorabilium copia, simulq; ueniebat in mentem, quā auidum ac famelicum huiusmodi deliciarum conuiuiam accepiſſem, uisum est quintum miſſum addere, repetito ordine, quem Plutarchus ſequutus eſt.

CYRVS MAIOR

Perſæ amant homines adunco naſo, quos Græci gryphos appellant, eosq; pulcherriſſimos eſſe putant, eo quod Cyrus, quo non alius regum populo fuit charior, eiſmodi ſpecie naſum habuerit. Eſt autem duplex gryphorum genus, unum cui ſtatim à fronte naſus inſurgit, quod Ariſtoteles putat eſſe ſignū impudentis animi, & ad coruos reſert: alterum cui curuatura naſi à fronte ſeparata eſt, ſed circa medium intumeſcit, & ad extremum tendens unci ſpeciem præbet: id Ariſtoteles putat eſſe notam magnanimitatis, & ad aquilam pertinere.

1 Cyrus autem dicebat, Qui ſibi nollent prodeſſe, cogi ut alijs ſint uſui: ſignificans ſeruili animo natos, ſibiq; inutiles, eos imperio adigendos, ut aliorum cōmodis inſeruiant. *Princeps qui uirtute præcellit* Vultus autem putat homines aquilino naſo, & ad ſuum commodum cum primis attentos, & imperio magis q̃ ſeruituti natos: unde & poetæ ueteres aquilæ regnū in omne auium genus tribuunt. Sed idem dicebat, Neminem debere ſuſcipere principatū, ni ſit melior his in quos ſuſciperet. Sentiens, hoc eſſe principis unicū munus, alijs proſpicere, & publicis conſulere cōmodis: id aut non poteſt, niſi qui ſapientia, uigilantia, animiq; integritate cæteris antecellit. Hoc uero nō præſtat natiuitas, ſed inſtitutio recta & rerum uſus.

2 Quum Perſæ, quoniā regionem habebant montuoſam aſperamq;, cuperent eam campeſtri ac meliore cōmutare, non paſſus eſt Cyrus, dicens, quemadmodū plantas ac ſemina, ſic hominū mores ad regionis habitū immutari. Sentiens ſe uelle duros homines & laboribus accōmodos. Nam mollis ac fertilis regio molles & ignauos gignit homines. *Delitiae molliant*

3 Cyrus abſtinebat à conſpectu Pantheæ: & Araſpo dicenti, mulierem eſſe inſigni forma, dignam regis oculis, Obiſt huc ipſum, inquit, magis eſt ab illa abſtinendum. Etenim ſi nunc tuo obtemperans conſilio illam adiero quum uacat, fortaliſis illa mihi perſuaſura eſt ut ad ipſam frequenter cōmeem, etiam quum nō uacabit, eiq; aſideam neglecius ſerijs negotijs. Scite retorſit argumentū, regiæ functionis memor. *Caste*

DARIVS

4 Darius Xerxis pater, in ſui laudem dicere ſolet, ſeſe prælijs ac rebus aſperis reddi prudentiorem. Atqui talis prudentia nimio conſtat reipublicæ. Præſtat principem è philoſophiæ præceptis haurire ſapientiam potius, quā experimentis miſeram, ut uocant, colligere prudentiam. *Fortuna aduersa prudentes facit*

5 Idem quum tributum indixiſſet ſubditis, accerſitos prouinciæ præfectos percontatus eſt, quum alijs de rebus, tum de tributis, eſſent ne grauiā: quum illi reſponſiſſent, eſſe mediocria, iuſſit ut ſinguli dimidium exigèrent. Quod præfectis moderatum uidebatur, regis æquitati uiſum eſt dimidio plus ſatis. Maluit enim ſuos beneficio ſibi conciliare, q̃ exarmatos ſubigere. Strategematis autem gratia in hoc ſita eſt, quod duplum imperauit eiſ quod deſtinarat accipere. Si dimidium imperaſſet, nec quicquam remiſiſſet, latuiſſet benignitas: nunc exacta dimidiāns effecit ut omnes ſentirent beneficium. *Fauor arte captatus*

6 Quum aperuiſſet prægrande malum punicum, & quidam ab eo ſciſcitaretur, cuius rei tantum numerū habere optaret, quantus illic ineſſet granorum, reſpondit, Zopyrorum. Iſ erat uir bonus ac Dario fidus amicus. Significans, regi nihil prius aut charius eſſe debere probis ac fidis amicis. Tameſi Herodotus libro quarto, reſert hoc fuiſſe dictum de Megabyze. *Amico fido nihil pretioſius*

7 Iſ Zopyrus ſibi nares & aures præcidit, itaque diſſimulans quis eſſet ad Babylonios tranſfugit, fingens ſe à Dario crudeliſſime tractatum, Babylonij perſuaſi commiſerunt illi præfecturam. Ille naſus occaſionem Dario ciuitatem tradidit. Poſtea Darius ſapienter meto dicere ſolet, Se malle unum Zopyrum integrum, quā centum Babylonas capere. Erat opulentiſſima ciuitas Babylon, tamen unum amicū centū Babylonibus antepoſuit. *Fidus amicus* Ab hoc

Ab hoc animò quantũ abſunt principes quidam, qui ſannionem, aut equum, aut canem pluris faciunt, quàm probum, fidelem ac doctum amicum. Huius factum damnans rex dicebat, quòd turpiſſimo facto pulcherrimum nomẽ impoſuiſſet. Videbatur enim mira fides in regem, quum illum ſumma afficeret tum iactura, tum moleſtia.

SEMIRAMIS

Semiramis Aſſyriorũ regina, quæ Babylonẽ condidiſſe dicĩt, monumẽto quod ſibi pararat, inſcripſit, Quiſquis rex pecunijs eguerit, aperto monumẽto quantũ uoluerit capiat. *Auaritia* Darius potitus ea ciuitate, titulo credens, ſaxum ingens quo claudebaĩt monumentũ, uix *deſuſa* amolitus, nihil quidem inuenit pecuniarũ, ſed ex altero ſaxi latere hoc inſcriptum reperit, Ni uir malus eſſes, & pecunia inexplẽbilis, haud quæquã mortuorũ loculos moueres. Quamquam hoc aptius inter ſtrategemata, ſiue inter *meliora* cõmemorandum erat.

XERXES ALTER

Inter Xerxen Darij filium & Arimenem fratrem de regno erat contentio. Itaq; quum *9* Xerxes intellexiſſet fratrem ex Baſtrianorũ regione deſcendere, miſit illi munera, & ijs qui *Humanitas* bus ea mandarar perferenda, iuſſit ut ipſius uerbis illi dicerent. His in præſentia te hono- *plus ualeat* rat frater tuus Xerxes: quòd ſi rex fuerit declaratus, eris apud ipſum omniũ primus. Hac *quàm uis* humanitate delinitus Arimenes contentionem remiſit, ac fratri regnum adepto protinus adorationis honorem exhibuit, eiq; diadema impoſuit. Xerxes autem illi proximũ ab ſe locum dedit. Nec hoc uideo quur inter apophthegmata debeat recenſeri; quum Plutarchus recenſeat. Simile quiddam de Iacob & Eſau legitur in Hebræorũ literis. Ira *contentio*q; melius ſoluitur blandis uerbis & benignitate, quàm repugnando.

Idem iratus Babylonijs, q; à ſe deſeciſſent, poſtea q; illos in poteſtatem ſuam redegerat, *10* interdixit ne ferrent arma, ſed pſalterijs tibijsq; canerẽt, ſcorta alerent, cauponas haberẽt, *Delicia* ac ſinuofis tunicis uterentur, quo uoluptatibus euirati non molirentur denuo defectionẽ. Nec hoc inter apophthegmata cõmemoraturus eram, ni Plutarchus recenſuiſſet.

Quum importarẽtur ad illum Atticæ caricæ uenales, negauit ſe illas eſurum, donec re- *11* gione potitus eſſet quæ illas ferret. Tam ingens erat excelli pectoris fiducia ſui. *Fiducia ſui*

Quum uidiffet uniuerſum Helleſpontum nauibus ſuis conſtratum, omnia littora at- *12* que Abydenorum plana hominibus reſerta, iactauit ſe beatum, moxq; fudit lachrymas. Tam ſubitam mutationem admiratus Artabanus regis patruus, qui diſſuaſerat eam expeditionem, auſus eſt rogare cauſam. Tum Xerxes, Subijt, inquit, animũ meum cogitatio, quàm breuis ſit hominum uita, quando ex tam numeroſa multitudine poſt annũ centeſimum nemo ſuperfuturus eſt.

Idem Græciæ bellum indiçurus, conuocatis omnibus Aſiæ principibus dixit, Ne ui- *13* derer meo tantum conſilio hoc aggreſſus, contraxi uos: cæterum memento mihi parendum magis quàm ſuadendum. Vox bis tyrannica, & quòd principum conuentu pro ſuoco abuteretur, & quòd negotium multo periculoliſſimum ſua unius cupiditate uerius quàm conſilio ſuſciperet.

Idem quum à trecentis Lacedæmonijs ad Thermopylas uexatus eſſet, tãtam militum *14* ducens multitudinẽ, hoc ſe deceptum aiebat, q; multos quidem homines haberet, milites *Turba in* aut per paucos. Sentiens, non perinde referre q; multos educas, ſed quàm exercitatos. *utilis*

Græcorum exploratores in exercitu comprehẽſos nullo affecit malo, quin potius iuſ- *15* ſos omnem luſtrare exercitum illæſos dimiſit. Sit & hoc ſingularis fiducię exemplũ, quur *Fiducia* apophthegma dici debeat non uideo.

ARTOXERXES

Artoxerxes Xerxis filius, cognomento Longimanus, q; alteram manum haberet lon- *16* giorẽ, dicere ſolet, Regalius eſſe addere q; adimere. Sentiẽs, principe dignius eſſe, hono- *Liberaltas* rem & opes eorum quibus imperant augere potius q; imminuere. *regum*

Idem permiſit, ut ex his qui ſecum uenabant, qui poſſent ac uellẽt, ante regem iaculum *17* emitterent. Sit hoc comitatis exemplũ, quid ad apophthegmata pertineat non uideo.

At is q; in uenatu fuit comis, tam erat mitis in diſciplina militari. Nam ducibus qui de- *18* liquiſſent, pro eo quod ſolet flagris cædi corpora, iuſſit ut pro corporibus uestes illis de- *Clementer* tractæ cederentur, utq; pro eo quod ſolet illis uelli caput, tiara depolita uelleretur. Ne hoc quidem ad apophthegmatum ſodalitatem pertinet.

19 *Iuste & comiter* Quum Satibarzanes Artoxerxis à cubiculo, quiddam minus iustum ab ipso peteret, sentiretq; rex illum hoc facere sollicitatū triginta Daricorum milibus, quāstori ararij sui mandauit, ut Daricorum triginta milia ad se deferret, ea dedit Satibarzani dicens, Accipe, ô Satibarzanes. Nam hæc tibi quum dederō non ero pauperior, iniustior futurus, si illa quæ petebas fecissem. Commentus est rex egregius, ut nec amicum contristaret, nec à iusto defleceret.

CYRVS IUNIOR

20 Cyrus Iunior Lacedæmonijs ut secum societatem inirent potius quàm cum fratre, hæc oratione sese commendauit, Aiebat sibi cor longe grauius esse quàm fratri, plus illo meri bibere, meliusq; ferre quàm illum. Nam illum uix in uenatu posse in equo sedere, ut nō excutiat: in rebus acerbis, ne in sella quidē. Sciebat enim Lacedæmonijs inuisos esse molles ac timidos. Hortabatur insuper ut uiros ad se mitterēt, pollicens se peditibus daturum equos, equitibus currus, agrum possidentibus se daturum uicos; uicos qui haberent eos se facturum urbium dominos: ceterum auri argentiq; uim tantam, ut non possent numerare, sed pendere cogerentur. Nimirum hoc erat quod dixit Artoxerxes, regalius esse addeere quàm adimere. Si quis princeps nūc talia polliceretur, uereor ne totam Germaniam breui uisuri simus uacuam.

21 *Animose* Cyro conflicturo cum hoste loco qui dicitur Cunax, Clearchus suasisit, ut se post Macedones contineret, nec sese in belli discrimen conijceret, Quid ais, inquit, Clearche iubēs ne ut quum regnum appetam, regno me indignum ostendam?

22 Phocais ex Ionia, parentibus honestis orta, ingenueq; educata, ad regis cœnam cum alijs mulieribus admissa, cæteris regio iocos ac lusus hilariter excipiētib; nec refugientibus ab illo tangi, sola tacite ingressa ad lectum constitit, nec uocanti Cyro paruit. Cubicularijs autem tentantibus illam adducere, Flebit, inquit, quisquis horum mihi manus ad mouerit. Ob hæc quum à cæteris agrestis & incomis haberetur, Cyrus gaudens, & cum risu uersus ad illū qui mulieres adduxerat, Non intelligis, inquit, te hanc unam ingenuam & incorruptam adduxisse? Postea ad hanc in primis adiecit animum, uniceq; adamauit, sapientem appellans. Apud barbaros, mulieres attingisse constuprasse erat.

ARTOXERXES ALTER

23 *Affabilitas* Artoxerxes huius Cyri frater, cognomento Memor, non solum seipsum affatim præbuit adire uolentibus, uerum uxorem legitimā iussit sublati currus auleis uehi, ut ijs qui eam conuentam uellent, etiam in itinere pateret aditus. Laudo quidem affabilitatis exemplum, sed quid hæc ad apophthegmata?

24 Idem quum pauper quispiā insigni magnitudine malum obtulisset, hilariter accipiens, Per Mithram, inquit, (sic enim Persę solem appellant) hic mihi talis uidetur esse, ut si quis ei cōmittat ciuitatem, possit eam ex parua magnam reddere.

25 *Munus in tempore datum* Rusticus quidam uidens ad regem uaria deferri donaria, nec aliud habens quod largiretur, utraq; caua manu haustam ex proximo flumine aquam illi obtulit uultu alacri. Rex lætatus, iussit illi dare phialam auream, ac mille Daricis donauit hominem.

26 In fuga quadam quum direpto illius cōmeatu, aridis ficis & hordeaceo pane uesceretur, Dī boni, inquit, cuiusmodi uoluptatis hacenus inexpertus fui?

27 *Maledicere regi, nō est tutū* Quum Aclides Iapson multa in regem licenter & contumeliose diceret, hacenus tumultus est maledicum, ut per tribunum militum denunciaret, ei licere quæ uellet in regem dicere, sibi uero in illum licere quæ uellet & dicere & facere.

28 *Fatuis omnia licent* Teribazus in uenatu Persicam uestem dilaceratā ostendit, consulens quid faciundum esset: respondente rege, aliam induendam, Tuam igitur, inquit, mihi tradas oportet. Rex suam tradidit, dicens, Dono do tibi hanc uestem, sed gestare prohibeo. Teribazus uir minime quidē malus, sed leuis præcipitisq; consilij, neglecta regis monitione uestem induit, muliebribus etiam ex auro donis quæ à rege exceperat exornatam. Hoc cæteris omnibus indigne ferentibus, nam ridere nefas erat, rex effuse ridēs, Tibi, inquit, ut mulieri aurum, ut insano regij amictus ius potestatemq; concedimus.

29 *Munus in tempore datum* Artoxerxi iam siti deficienti, Peribarzanes eunuchus quum aliud non liceret, à rustico quopiam sordidum utrem detulit, putris aquæ cotylas octo continentem. Eam aquam quum rex totā ebibisset, rogatus, ecquid illi placuisset ille potus; deos testatus est, se nunc

se nunquam uinum potasse iucundius, nec ullam aquam quamuis purissimam sibi uisam suauiore. Ac post nactus eum hominē qui eunucho aquam dederat, ē paupere diuitem fecit. Tanti refert in tempore dare munus.

PARYSATIS

Parysatis Cyri & Artaxerxis mater præcipere solet, ut rex palam ac libere loquutus, uerbis byssinis uteretur, hoc est, magnificis ac mollibus, quo sermonis blandicies rei mitigaret asperitatem. Reges bysso uestiuntur, sed talem decet esse regis orationem, qualis est amictus.

ORONTES

Orontes Artaxerxis regis gener, quum ab irato rege reiectus & condemnatus esset, Quemadmodum, inquit, supputatorum digiti nunc infinitum numerum: nūc unum tantum possunt ponere: sic regum amici nunc quiduis pollent, nunc quam minimum. Olim digiti subducebatur ratio, quemadmodum nunc calculis.

MEMNON DVX

Memnon quo tempore bellum gerebat aduersus Alexandrum pro Dario rege, militem quendam mercenarium multa conuitia petulanter iacentem in Alexandrum hasta percussit, Ego, inquit, te alo ut pugnes cum Alexandro, non ut illi maledicas.

AEGYPTII

Aegyptiorum reges, iuxta regionis illius consuetudinem, iudices ad iusiurandum adigebant, ut etiam si quid rex iuberet eos iudicare quod iustum non esset, ne iudicarent. Tanti referre putabant, ut populus iustos haberet iudices. Porro potentiae ferociaeque regiae opposita est iusiurandi religio: quod adactum uideri non poterat, quum ab ipsis regibus exigeretur. At qui fieri potest ut ciuitas iudices habeat incorruptos, ubi iudicandi potestatem magno uendit princeps?

POLTYS

Poltys Thraciae rex, Troiani belli tempore, quum Troiani pariter & Graeci legationem ad ipsum misissent, auditis utrisque pronunciauit, ut Alexander redderet Helenam, & à se pro una duas formosas abduceret uxores. Sapiuisset Paris si hoc fecisset. Nam una satis fructus habuisset duas nouas, & patriae consuluisset. Quis autem non miretur Graecorum humanitatem, quibus sat erat futurum, si tantum redderetur quae cum adultero tam diu dormierat?

TERES

Teres Sitalci pater dicere consuevit, Quoties esset in ocio, nec militia exercebatur, senio hilo meliorem esse equisonibus. Hæc uox quid aliud sonat, quam barbaricam immanitatem, quasi pacis tempore desit quod agat bonus princeps?

COTYS THRACIAE REX

Cotys ei qui dono miserat pardalim, uicissim dono misit leonem, malam bestiam eque mala repensans.

Quum esset natura celer ad iram, saeuusque castigator eorum qui in ministerio deliquissent, hospes quidam ad illum detulit uascula fragilia tenuiaque, sed scite curiosaque celte toruque elaborata. At is hospiti quidem dedit munera, cæterum uascula omnia confregit: de mirantibus quid id faceret, Ne, inquit, sauiam in eos qui fracturi erant. Prudentis est, naturae suae morbum agnoscere, & uitio materiam præripere.

Idem ubi cognouit quod Athenienses honoris gratia, ciuem ipsum suae ciuitatis declarassent, pro auxilio quod illis aduersus Dorientes impenderat, gratiam reponere studentes, Per Iouem, inquit, & ego illis uicissim mee gentis ius dabo. Sentiens, nihilominus honorificum esse Thracem, quam Atheniensem appellari.

IDATHYRSVS SCYTHA

Idathyrsus Scytharum rex, in quem arma mouit Darius, suasit Ionum regibus, ut Histrici pontis iunctura soluta fugientes sese in libertate uindicarent: qui quum id facere recusarent, ne uiolarent fidem qua Dario erant obstricti, uocauit illos frugimacipia, & ἀσπασα, hoc est, qui fugere nollent. Nam hæc non minima laus est seruorum, nolle fugere si liceat: at nolle tyrannicam seruituræ commutare libertate si detur opportunitas, animi seruilis est.

ATHEAS SCYTHA

Atheas hunc in modum scripsit Philippo, Tu quidem imperas Macedonibus bellandi peritis

peritis, at ego Scythis, qui & cum fame & cum siti pugnare ualeant. Significans hac parte Scythas ad bellum esse magis idoneos.

41 Idem quū fricaret equum suum præsenti-
bus Philippi legatis, percōtatus est illos, num
idem faceret Philippus. Sentiens se tanto meliorem bello q̄ esset Philippus.

42 Idem quum Ismeniā tibicinem optimum in bello cepisset, iussit illū canere, ac cæteris ad
Scytha mirantibus, ipse iurauit per uentū & Acinacen, sibi iucundius esse, audire hinnitū equi

SCILVRVS SCYTHA

43 Scilurus octoginta liberos masculos habens, quum esset moriturus fasciculum iacu-
Concordia
fratrum lorum singulis porrexit, iussitq; rumpere. Id quum singuli recusassent, eo quod uideretur
impossibile, ipse singula iacula exemit, atque ita facile confregit omnia, filios admonens
his uerbis, Si concordēs eritis, ualidī inuictiq; manebitis: contrā, si dissidijs & seditione
distrahemini, imbecillēs eritis, & expugnati faciles. Non potuit Scytha magis Scythice
rem ob oculos ponere.

GELO SYRACVSANVS

44 Gelo Siciliæ tyrannus, debellatis apud Imeram Carthaginensibus, in pacis fœdere
Pietas cōpulit illos, & hoc acceptis conditionibus adscribere, ne posthac filios suos Saturno im-
molarent. Solet enim ea gens infantes suos æneæ Saturni statuæ cauē, & intus incensæ, in
sinum ponere, qui uelut in dei complexu enecabantur. Id ut Saturno gratum putarēt effe-
cit fabula, quæ narrat illum omnes uxoris filios deuorare solitum, Nam & Iouem deuor-
aturus erat, nisi pro puero saxum supposuissent.

45 Idem Syracusanos frequenter ad agriculturā educere solet, sed non aliter instructos, q̄
Agricultura
militaris si ad bellum irent, quo simul & agri meliores redderentur cultura, nec ipsi deteriores fie-
rent ocio. Et hoc strategema dici meretur potius q̄ apophthegma.

46 Exigebat pecuniā a suis ciuibus, quos ubi uideret tumultuantes, ait se petere mutuo,
solertē quippe redditurū. Ita uolentes dederunt, atq; ille peracto bello reddidit. Hoc artificio per-
fecit ut pecunia nō deesset ad bellum necessaria, nec ciues haberet minus beneuolos.

47 In conuiuio quū lyra circūferretur, cæteri q; ordine canerent: nam id apud Græcos ho-
Artes regie nestum habebatur, ipse equum iussit induci in conuiuū, facileq; ac leuiter in illum insilij:
significans hoc esse regalius quā lyra canere.

48 Quum Atheniēses conditiones pacis à Gelone delatas recusarent, multa q; de suæ gen-
tis antiquitate præstantiaq; iactarent, Gelo respondit oratori, Hospes Atheniensis, apud
uos qui præ sint habetis, qui subsint non habetis. Proinde quando totum retinere mauul-
tis quā partem cedere, quā ocyssime hinc abite, renunciaturi Græciæ, uer illi ex anno
exaruisse: significans optimam ac florentissimā copiarum partem illis defuturam. Suum
enim exercitum ueris nomine signauit

HIERON

1 Hieron qui Geloni successit in regnum, neminē qui apud se libere loqueretur, impor-
Garruli tunum aut molestum esse dicebat: cæterum qui arcanū efferrent, eos existimabat etiam il-
los lædere, apud quos effutirent, eo q̄ odimus non solum illos qui efferunt, uerum etiā eos
qui audierunt quæ nollemus illis audita esse.

2 Quidam exprobrabat illi oris graueolentiam. At ille cum uxore expostulauit, quod id
Pudicitia sibi nunquam indicasset. Tum illa, Putabam, inquit, uiros omnes ad eundem olere mo-
dum. Eximium pudicitiae argumentum, quæ nulli uiro tam uicina fuerit, ut oris halitum
sentire posset, præter quā uni marito.

3 Xenophani Colophonio de paupertate sua querēti, q̄ ægre duos aleret famulos, At
Carptores a/
liene fame Homerus, inquit, quem tu carpis, etiam mortuus alit plusquam decem hominū milia, &
tu qui uis illo uideri doctior, unus non alis duos: Erant illis quoq; temporibus qui carpen-
dis illustrium uiro-
rum operibus gloriā aucuparentur.

4 Idem Epicharmo Comico poetæ, quod præsentē ipsius uxore dixisset quiddam inho-
Caste nestum, mulctam dixit. Epicharmus Siculus erat, iuxta regionis naturam plurimi ioci. At
rex tantum iudicauit esse tribuendum reuerentiæ coniugio, ut crimen existimaret, audien-
te uxore iocari lasciuius.

5 Idem quū aliquotē familiaribus occidisset, paucis post diebus Epicharmū uocauit ad
cœnā, cui ille nimium libere, At nuper, inquit, quū immolares amicos, non me uocabas.
Solent

Solent qui sacrificant splendidum epulum apparare, adq̃ id rogare amicos. Periculosa li-
bertas quæ plus laudis adfert ferenti quàm dicenti.

DIONYSIVS

Dionysius quæ magistratus per literas sorte crearentur, & ipsi cōtigisset litera M. di-
centi cuidam per iocū *μωρολογεῖς*, id est, Morio es Dionysi. Imò, inqt, *μοναρχήσω*, monar- Omen comito
cha ero. Et adeptus magistratū protinus Imperator electus est à Syracusanis. Magni erat de interpre
animi, q̃ illo ioco non offenderetur, contentus omen literæ secus interpretari. tatum

Quum aut in initio regni regia ipsius obsideretur à coniuratis in illum ciuibus, & ami- 2
ci autores essent ut imperium deponeret, nī mallet captus interfici: ille cōspiciens bouem Regnandi
à coquo *μαχάτω* illico concidere, dixit, Quum mors adeo brevis sit, an non absurdū sit dulcedo
nos metu mortis tale regnum relinquere? Quanta regnandi libido pectus illius occupa-
rat, qui principatum morte bene emi putarit?

Quum intellexisset filium cui principatū relicurus erat, ingenui uiri coniugem adul- 3
terasse, iratus interrogauit, an unquam tale quicq̃ in patre comperisset. Hic adolescēs, Tu Adulteriū in
enim, inquit, nō habebas patrem regē. Nec tu, inquit Dionysius, filium regem habiturus regis filio
es, nī talia perpetrare delinas. Tyrannus in filio dignum exhereditatione crimen iudica-
bat adulterium, qui hodie magnatum ludus est.

Rursus quū ad filium ingressus conspexisset uasculorū aureorum & argenteorum ma- 4
gnam uim, exclamans, Non est, inquit, in te regius animus, qui his poculis quæ à me tam Liberalitas
multa accepisti, neminē tibi amicum feceris. Sentiens absq̃ ciuium beneuolētia regnum regia
nec parari, nec teneri. Beneuolentiā uero maxime conciliat benignitas. At iuuenis rerum
imperitus, putabat esse felicius habere argentum & aurum q̃ amicos.

Exegerat pecunias à Syracusanis, deinde quum uideret illos lamentantes, obsecrātes, 5
ac negantes se habere quod darent, indixit alteram exactionem, idq̃ iterum ac tertio fecit. Nudus non
At posteaquam ubi maiorem summam imperasset, audiret illos in foro obambulantes ri- metuit
dere, & scommata in regem iacere, iussit præfectos ab exigendo quiescere. Nunc enim, in-
quit, nihil habent, posteaquam contemnunt nos.

Matri suæ præteritatem nubere cupienti, Ciuilia, inquit, o mater iura uiolari possunt, 6
naturæ ius nequaquam. Significans contra naturam esse, si uetula quæ iam parere nō po- Nuptiæ in-
test, nubat. At hodie nubunt septuagenariæ. tempestiue

Quum in aliorum scelerum patratores se uere animaduertit, uestium furibus parce- 7
re solet, ut Syracusij cœnare inter sese & inebriari desinerent. Solent enim *λοποδυτᾶς*, id Temulentia
est, uestium fures in balneis frequentibus que conuiuijs uenari. Quemadmodum autem castigata
in balneis uestes deponuntur, ita in conuiuijs summæ uestes abijci solent, ut togæ palliaq̃.

Hospes quidam aiebat se uelle cum Dionysio priuatim colloqui, demonstraturū enim 8
quomodo posset præscire quinam ipsi molirētur insidias. Rex admisit hominem, iussitq̃ Fucus utilis
dicere semotis arbitris. At ille, Da mihi, inquit, talentū, ut existimeris à me audisse insidia-
torum indicia. Dedit ac simulauit sese audisse, admiratus hominis commentum. Nam fu-
cus ille uehementer utilis erat ad deterrendas insidias. Sunt qui narrent, Maximilianum
Cæsarem simili arte simulasse magicas artes, indusia, gladiosq̃ fortunatos, genios anulis
inclusos, quo facinorosis & hostibus esset formidabilior.

Cuidam percontanti num esset ociosus, Absit, inquit, ut hoc mihi unquam accidat. 9
Sensit turpissimum esse regi uacare unquam à reipublice negocijs. Vbi sunt igitur qui bo- Ocium rege
nam diei partem alea nugisq̃ transigunt? indignum

Quum ad eum delatum esset, duos adolescentes inter pocula multa conuitia, tum in 10
ipsum, tum in eius tyrannidem dixisse, ambos uocauit ad cœnam, & animaduertit al- Ebrietati con-
terum largius potum multa nugari, alterum raro cautēque bibere: illum dimisit, ut qui donatur
natura uinolentus per temulentiam maledicus fuisset: hunc interfecit, ut qui studio
maleuolus & hostis esset. Præclarum exemplum prudentissimi principis, sed quid hoc
ad apophthegmata.

Expostulantibus quibusdam quòd honore dignaretur, ceterisq̃ præferret hominem 11
improbum ac ciuibus inuisum, Volo, inquit, esse, quem me magis oderint. Agnouit inge- Inuidia in
nium multitudinis, si sit in quem inuidiam odiumq̃ deriuent, mitiores sunt in principem. alium de-
Eoq̃ uideas nōnullos monarchas quibusdā, quos tamen ex animo nō ament, plurimum rinata
dignitatis

dignitatis & autoritatis permittere, ut ipsi tutiores sint à furore multitudinis: qui si extiterit, habent uicissimam qua ciuium iram mitigent.

12 *Tyrannidem mitigat liberalitas* Corinthiorum legatis ad se missis donaria prout mos est obtulit: quæ quum illi negarent se accepturos, eo quod lex esset apud ipsos uetans, ne legatione fungētes munera acciperent à principe, Rem, inquit, absurdam facitis, qui quod unum bonum habet tyrannis, hoc tollitis, dum docetis etiam beneficium à tyrannis accipere periculosum esse. Ille grauem contumeliam iudicabat; oblata recusare munera, quum hac una re tyranni se possint alijs commendare. Tyrannidem enim adeptis superest ut potentiae inuidiam munificentia comitateque leniant.

13 *Auro bene uti* Quum audisset quendam e ciuibz aurum habere domi defossam, id ad se deferri iussit. Verum posteaquam is suffuratus auri paululum in aliam urbem commigrasset, ibique mercatus esset agrum, reuocato Dionysius totum aurum reddidit, ut qui iam diuitijs uti coepisset, desinissetque rem utilem inutilem reddere. Satis declarauit, se non aurum alienum appetisse, sed hominis morbum sanare uoluisse: simul usum auri legitimum demonstrauit, si in agrificationem impendas potius quam in usuram.

14 Dionysius dicere solet, se à sapientibus amicis sibi cauere, quando certum haberet, ne ex his quidem esse quenquam, quin imperare mallet quam seruire.

15 *Quid optandum à deo* Idem quum intra regiam sacrum ex more perageretur, præcoque, sicut consueuit, precaretur, ut per multa tempora inconcussum duraret imperium. Non tu desines, inquit, abominanda nobis imprecari? Sentiens potius à dijs optandam bonam mentem, quam ea quæ nihil conferunt ad hominis felicitatem.

16 *Vxor casta* Tescia Dionysij soror nupta Polyxeno, posteaque maritus metu tyranni profugerat, & rex sororem accusaret, quod conscia fugæ mariti non indicasset, Adeo ne, inquit, Dionysi me uilem abiectionis animi foeminam iudicas, ut si sensissem illum moliri fugam, non me illi nauigationis & omnium fortunarum comitem additura fuero?

17 *Par pari* Egregium quendam citharædum magnificis promissis ad se pellexit, iubens ut quam optime caneret. Nam quo scitius caneret, hoc plus laturum præmij. Quum ille per dies aliquot accurate cecinisset, nec quicquam daret rex, coepit flagitare mercedem. Tum Dionysius asseuerat, se mercedem quam pollicitus fuerat bona fide soluisset. Qui, inquit ille, ne nummus quidē mihi datus est. At dedi, inquit Dionysius, uoluptatem pro uoluptate. Neque enim ego te minus delectaui spe, quam tu me cantu.

18 *Amicorum fides* Idem admiratus egregiam fidem Damonis & Pythiae, Rogo, inquit, ut me quoque in uestram amicitiam recipiatis. Alteri tyrannus destinarat diem necis, quumque is pauculos dies petisset rerum domesticarum ordinandarum gratia, hac lege impetrauit, ut alter uas amici fieret, ea conditione, ut si ille non redisset ad diem præscriptum, hic plecteretur. Redijt autem ad diem, mori malens quam amicum fallere. Ita seruatus est uterque, ac regis amicitia decoratus. Tantum ualet egregia uirtus, etiam apud tyrannos.

19 *Impietas felix* Sacrilegia sua solet facitis dijs obtegere. Locris Proserpinæ templum spoliatur: mox quum classis illius secundo uento nauigaret, Videtis, inquit, quam prospera nauigatio à dijs immortalibus detur sacrilegis. Ex hoc colligens, aut non esse deos, aut illis non esse molesta sacrilegia.

20 *Faceta rapacitas* Ioui Olympio detraxit magni ponderis aureum amiculum, quo eum Hieron e manibus Carthaginensium ornauerat, proque detractio aureo laneum illi pallium iniecit, ita cauillans, Aureum amiculum æstate graue est, hyeme frigidum, laneum ad utrumque anni tempus accommodatius esse.

21 *Barbati medici* Epidauri Aesculapio barbam auream detraxit, quod negaret decorum, patrem Apollinem imberbem, ipsum uero barbaturum conspici. Aesculapius fingitur Apollinis filius, Apollinem autem semper imberbem facit theologia poetica, Aesculapium barbaturum: significans in medico multarum rerum usum.

22 *Anathemata* Menfas aureas atque æreas dijs dicatas e phanis sustulit. Has inscriptio ex more Græcorum testabatur esse bonorum deorum, ne quis manum admoliretur. At ille cauillatus est, se deorum bonitate uti. Nam boni dii dicuntur, quod omnibus bene faciant.

23 Idem uictorias aureas, pateras & coronas, quæ simulacra porrectis manibus sustinebant, uelut offerentia, tollebat, dicens se oblata accipere, non eripere; addens per absurdum esse à quibus

quibus quotidie bona flagitamus, ab his ultro porrigentibus nolle accipere.

DIONYSIVS IUNIOR

Dionysius Iunior dicere solet, se multos alere sophistas, non quod illos admiraretur, sed quod per illos admirabilis esse studeret. Sciebat populum de illis tanquam de uiris doctis magnifice sentire, hac persuasione callide abutebatur ad conciliandum sibi multitudinis fauorem. Eadem arte fortasse principes quidam alunt in palatijs suis uiros eruditionis & sanctitatis opinione uenerabiles, ut populus arbitretur horum consilijs geri plerumque.

Quum Polyxenus dialecticus Dionysio diceret, Ego te conuincio, Nimirum uerbis, inquit: at ego te reipsa conuincio, qui tuis relictis me meaque colas. Significans illum a schola ad aulam, a philosophis ad tyrannum transisse, non facturum nisi hanc uitam illa iudicaret beatior.

Posteaquam regno fuisset expulsus, cuidam dicenti, Quid tibi Plato & philosophia profuit? Ut tantam, inquit, fortunae mutationem facile feram. Neque enim sibi manus admo- uit, quod alij solent, sed Corinthi ludum literarium aperuit.

Percontanti qui factum esset, ut quum pater ipsius tenui fortuna ac priuatus sibi Syracusanæ ciuitatis principatum parauerit, ipse regis filius, & regnum hereditate acceptum amiserit, Quoniam, inquit, pater rerum potitus est, quum iam in odium uenisset popularis gubernatio: ego quum inuidia laboraret tyrannis, principatum suscepi.

Alteri cuidam hoc ipsum percontanti, cōpendio respondit, Pater, inquit, mihi regnum suum reliquit, non fortunam. Non omnia omnibus aequae feliciter cedunt.

AGATHOCLES

Agathocles figulo patre natus fuit. Is uero quum Sicilia potitus esset, rex declaratus, solitus est in mensa sicilia pocula iuxta aurea ponere, eaque iuuenibus ostendens dicere, quum antea talia fecerim, cōmonstratis fictilibus: nunc per uigilantiam ac fortitudinem talia facio, cōmonstrans aurea. Non puduit pristinae fortunae, sed gloriosius existimauit regnum uirtute partum, quam si hereditate obuenerat. Nam regem nasci nihil magni est, at regno dignum se praestitisse maximum est.

Quum obsideret urbem quandam, quibusdam e muro conuitia in ipsum iaculantibus, dicentibusque, Figule, unde militibus tuis persolues stipendium? Ille placidus ac ridens respondit, Quum hanc cepero. At quum urbe ui potius esset, uenderetque captiuos, Si me, inquit, denuo cōuicijs affeceritis, apud heros uestros querar de uobis: ciuilibus illis exprobrans & intempestiuam maledicentiam, & seruitutem maledicentiae praemium.

Ithacensibus nautas ipsius apud eum deferentibus, quod ad insulam appellentes percora quaedam abegissent, At uester, inquit, rex quum uenisset ad nos, non modo pecudibus abreptis, uerum ipso etiam pastore exoculato recessit. Alludens ad fabulam de Ulyssae, qui Cyclopem Polyphemum excauauit.

DION

Dion qui Dionysium regno expulsi, quum accepisset Calippum, cui & inter hospites & amicos suos fidebat maxime, sibi moliri insidias, non potuit inducere animum ut illum cōuinceret, dicens, Mori satius esse quam uiuere, si non ab hostibus tantum, uerum etiam ab amicis cauendum esset. Dignus erat optimis amicis, qui mori prius habuerit quam amico diffidere.

Idem exul quum Pteodoti Megarensis opera opus haberet, & ad aedes illius ueniens uideret illum ob negociorum magnitudinem egre quenquam admittere, amicis ob indignatibus dixit, Quid huc inculamus? Nōne & ipsi quum Syracusis essemus, eadem faciebamus.

ARCHELAUS

Ab Archelao in conuiuio quodam familiaris quidam, sed parum humanus, petijt sibi dari poculum. Archelaus autem ilico mandauit puero, ut hoc poculum daret Euripidi, Id factum admiranti postulatori, Tu quidem, inquit, dignus eras qui peteres, nec acciperes: at hic dignus erat qui acciperet uel non petens. Significans alteri hoc tribuisse regiam familiaritatem, ut auderet quiduis petere: at Euripidis boni uiri pudorem hoc mereri, ut ultro donaretur aliquid.

Idem tonsori garrulo subinde roganti, quomodo te rado, o rex? Silendo, inquit. Alter aliud responsum expectabat, & hinc dicti lepos. Quidam sunt in curatione morosi, Ar-

Archelao satis erat si sileret. Nobis autem interdum etiam cum ebrijs pariterque loquacibus res est.

3 Quum Euripides in conuiuio formosum illum Agathonem amplecteretur deoscula-
Ciuititer returque cui iam barba provenire coeperat. Archelaus amicis dixit, Ne miremini; nam pul-
 chorum etiam autumnus pulcher est. Ciuilitate excusauit amicum apud amicos.

4 Timotheus citharædus quum ingens præmium ab Archelao sperasset, ac minus spe-
Apte retortu ratis accepisset, palam illum incusabat; proinde aliquando canens hanc particulam, Tu uero
 ro terræ filium argentum laudas: nutu regem denotauit. at Archelaus succinuit. Tu uero
 petis. In Græcis uerbis plus est gratiæ ob uocum affinitatem, *aiwēs, aīrēs*, id est, laudas, pe-
 tis. Turpiter petit, qui non probat quod petit.

5 Quum à quodam aqua conspersus esset, amicis illum aduersus eum qui hoc fecerat in-
Leniter flammantibus, Imò, inquit, nō me conspergit, sed eum quem me esse putauit. Quid hac mo-
 deratione ciuilius? Hoc exemplo facile decet ignoscere, qui licet in prapotentem, tamen
 imprudentes delinquant.

PTOLEMAEVS LAGI FILIUS

1 Ptolemæus Lagi filius plerumque apud amicos & cœnare solet & dormire. Quod si quan-
Frugalitas do illos uicissim acciperet cœna, amicorum rebus utebatur, comodato sumens ab illis po-
regia cula, & aulea & mensas. Ipse uero sibi non parabat plura quam exigeret necessitas, sed re-
 galius esse dicebat ditare, quam diuitem esse.

2 Idem quum peragranti Aegyptum, comitibus non consequutis, cibarius in casa pa-
Fames con-
dimentum nis datus esset, negauit ullum cibum unquam sibi uisum suauiorē. Aderat enim optimum
 condimentum fames.

3 Quum grammaticum notasset inscitiam, quærens ab eo quis esset Pelei pater, uicissimque
Lenitas regia audisset, dic tu prius quis sit Lagi pater: amicis inuitantibus ad tantam improbitatis uindictam,
 Si regium est, inquit, non pati ut à quoquam dicto attingatur, nec illud regium est, quem
 quam dicto lacessere. Inique petit uindictam, qui prior lacessiuit, cuiuscunque dignitatis
 fuerit. Nec suæ dignitatis meminisse debet qui referitur, quum eius prærogatiuam lacer-
 sendo deposuerit.

XENOPHANES

1 Xenophanes Lagi filius, quum ipsi Hermoneus timiditatem obijceret, quod nollet secum
Timiditas tesseri ludere, Fateor, inquit, me nō solum meticulosum, uerumetiam uehementer meticu-
laudata losum, sed aduersus inhonestam. Honestam formidolositas est, quæ deterret à turpibus.

DEMETRIVS ANTIGONI FILIUS

1 Quum Rhodum obsideret Demetrius, & in suburbio coepisset tabulam quandam Pro-
Honos ar-
tibus togenis clarissimi pictoris opus, in qua pinxerat Ialyson, id est, Bacchum, Rhodijs per ca-
 duceatores obsecrantibus ut tabulae parceret, respondit, Se citius patriis imagines quam
 eam picturam aboliturum. Tantum honoris habuit arti rex.

2 Idem foedere cum Rhodijs icto, helepolin, id est, machinam quandam à capiendis ur-
Helepolis bibus ita dictam, apud illos reliquit, quæ simul & regis magnificentiam, & illorum fortitudinem
 testaret. Nec hoc inter apophthegmata recensendum erat. Ceterum monumentum illud admo-
 nebat, Rhodum à Demetrio magnifice oppugnatam, ac Rhodios fortiter patriam defendisse.

3 Atheniensium qui defecerant urbem quum cepisset, eaque grauiter rei frumentariae pe-
Victor be-
nignus nuria laboraret, protinus conuocata contione dilargitus est illis frumentum gratis. Quumque
 his de rebus loquens apud populum barbarissimum commisisset, uocem quampiam secus
 quam oportuit pronuncians, & quidam e consessu quomodo sonanda fuisset dictio loquen-
 tem interpellans admonuisset, Pro hac, inquit, correptione altera quinquaginta medimno-
 rum millia uobis addo. Vtrum in hoc potius miremur, benignitatem in eos qui modo fue-
 rant hostes: an ciuilitatem, qui corrigentis officium non tantum boni consuluit, uerumetiam
 tanta mercede dignum existimauit.

4 Demetrius quum Megaram occupasset, Stilbontem philosophum accersitum rogauit,
Philosopho
bonos ha-
bitus num quis militum aliquid rerum abstulisset. Nullus, inquit. Neminem enim uidi qui scien-
 tiam raperet. Sentiens sola animi bona non esse bellorum uolentiae obnoxia.

5 Rursus quum Demetrius abductis omnium ciuium seruis Stilbonti diceret, Ciuitatem ue-
 stram liberam uobis relinquo, Recte, inquit Stilbon, nullum enim in ciuitate seruum relinquis.

6 Lysimacho Demetrium impetente conuictis, dicentibus, Lamiam sibi uisam meretricem de-
 scena

scena tragica prodeuntē. hac erat amica Demetrii magnifice culta. Demetrius respondit, meretricem Lamiam esse modestiorem meliusq; moratam, quam ipsius Penelopen: conjugem illius notans.

Quum legatis a Demetrio ad Lysimachum missis, Lysimachus per ocium narraret ali 7
quādo, quomodo coactus ab Alexandro cum ferocissimo leone colluctatus fuisset, & c. *Lamia regis*
catrices ostenderet in cruribus ac brachijs ē fere ungulis relictas, legati dixerunt, & noster
rex graues feræ Lamiae morsus in collo gestat: notantes suauiorū amatoriorū uestigia, si-
mul alludentes ad lamiam beluam.

Nemo Demetrio fuit utraq; fortuna exercitator, Itaq; solet in fortunam illud Aeschyl- 8
ov ζυμ' ἰσχυρὸς, οὐ μὲν κατὰ τὴν μοῖραν ἰσχυρὸς. id est, (si dicere. *Fortuna ui-*
tutis *tudo*

Tu me extulisti, tu ipsa rursus dejicis.
Quum Erasistratus Demetrio Antiochi filij mentem qua mori destinarat, indicasset, si 9
mulq; falsus esset, huius affectionis causam esse amorem. Demetrius qui adolescentē uni- *Pietas mira*
ce adamabat, per omnia multis cum lachrymis cœpit obtestari, ut illius incolumitati con- *in filium*
suleretur. Quum Erasistratus addidisset, immedicabile malū esse, quod in ipsius uxorem
deperiret. Hoc audito Demetrius multo uehementius cœpit obtestari, ut ob salutem filij
cederet illi suam coniugē. Ista, inquit, o pater, tibi facile dicuntur, sed aliud dicerēs, si tuam
coniugē Stratonicē adamaret. Hic quū rex deos cōprecaretur, ut liceret amorē filij cōmu-
tare, & a medici coniuge in suam transferre, nihil se non facturum, si modo liceret seruare
filium, Erasistratus patris dextram amplexus, Nihil est, inquit, o rex, in quō tam Erasistra-
to indigeas. Etenim quum & pater sis, & maritus, & rex, optimus eris tuæ familiæ medi-
cus. Non enim in coniugem meam, sed in Stratonicen tuam Antiochus deperit. Post hæc
Demetrius edixit, ut Antiochus rex, Stratonice quam filio celsit, regina nominaretur.

In machinis bellicis in tantum ingenio arteq; præcelluit, ut merito de illo iactatum sit, 10
Demetrii machinas magnitudine sua etiam amicis stuporem, pulchritudine uero etiam
hostibus adferre uoluptatem.

ANTIGONVS SECVNDVS

Antigonus secundus, quum Demetrius pater esset captus, ipsiq; per amicū in hoc mis- 1
sum mandasset ne curaret, si quid scriberet a Seleuco compulsus, neq; ciuitates illi crede- *Pietas in*
ret: ultro scripsit ad Seleucum, cedens illi totā ditionem, seq; obsidem offerens, si Deme- *patriam*
trius pater dimitteretur. Hic pietas certabat cum pietate. Pater sui negligens, uolebat pat-
ci filio filijq; regno; filius contra, patris libertatē & regno & seipso p̄torem habuit.

Quum pugnaturus esset aduersus Ptolemæi milites, gubernatorq; admoneret plures 2
esse naues hostium, Pro quot, inquit, nauibus supputas? ego hic præsto sum: Senties ad *Oculus do-*
uictoriam plurimum habere momenti, si strenuus imperator præsens regat exercitum, *mini*
Ptolemæus autem tum suis non aderat.

Quum aliquandō cederet hostibus imminentibus, aiebat se non fugere, sed utilitatem 3
a tergo sitam persequi. Sentiens non esse turpe fugere, quoties magis expedit hosti dare Jo- *Fuga exu-*
cum q; conserere manus. Dicit gratia in hoc est, quod quum fugere & persequi sint con- *sata*
traria, ille fugiens interpretabat se se persequi magis q; fugere. Persequimur enim hostem,
& persequimur id quod studiose expetimus.

Adolescenti cuidam qui patrem habuerat fortem, quanq; ipse non admodum, ut uide- 4
batur, bonus erat miles, postulanti ut patris stipendia caperet. At ego, inquit, o adolescen- *Sua quisq; uit-*
tule, nō ob patrias, sed ob proprias cūsq; uiri uirtutes mercedem ac munera dare soleo. *tute commen-*
Hoc sermone iuuenem extimulans, ut patris fortitudinem æquaret, si quantum ille cape- *detur*
re solet uellet accipere. Apud Græcos maior est dicti gratia ob uocum affinitatem, *αὐδία*
πατρὸς αὐδίας, quæ uox posterior ad prioris imitationem efficiat est.

Zenone defuncto, quem unum ex philosophis maxime suspiciebat, dicere solet, gesto 5
rum suorum theatrum esse sublatum, quod ad filius uiri iudicium potissimū componeret *Placere bonis*
suas actiones, quæ in unum p̄to multis hominum milibus habebat.

LYSIMACHVS

Lysimachus in Thracia superatus a Dromochera, quum ob sitis impatientiam tum se 6
tum exercitum dedidisset, posteaquam tam factus captiuus, O dis, inquit, quam breuis uo-
luptatis gratia me ex rege feci seruum?

De Philippide quod hic habebatur referetur suo loco, nec enim hoc est apophthegma Lyfimachi, sed Philippiidis.

- 7 Idem offensus libertate Theodori, dixit illi, Quoniam istis eras moribus, patria te eiecit. Sanè, inquit, quòd me ut Semele Bacchum ferre non posset. Sentiens se maiorem esse quam ut à malis ferri posset, à quibus tamen nō tam suo quàm ipsorum malo pulsus esset. Semele Bacchum conceperat ex Ioue fulminante, quumq; foetum igneum ferre nō posset, infans excelsus est, & Iouis femori insutus.

ANTIPATER

- 8 Antipater quum didicisset Parmenionem ab Alexandro esse interfectum dixit, Si Parmenio struxisset insidias Alexandro, cui fidendum est? Si non struxit, quid agendum? Erat Parmenio uelut alter Alexander in rebus militaribus. Si tantus amicus fessellit, non est tutum cuiquam amico fidere: si Alexander nihil commertum sustulit, præstat à regum negocijs abstinere.

- 9 De Demade oratore iam grandæuo dicere solet, Demadis ut immolata uictima, nihil superesse præter linguam & uentrem. Nam uenter ex hostia abiiciebatur, & lingua dabatur præconi. Ita senex orator tantum loquebatur. Loquacitas enim crescit cum ætate. Tradunt autem Demadem luxui gulæ fuisse deditum, unde & Phocionis reprehendit frugalitatem.

ANTIOCHVS TERTIVS

- 10 Antiochus tertius scripserat ciuitatibus, ut si quid per literas iuberet, quod aduersaretur legibus, ne curarent, perinde quasi ipso nescio scriptum esset. Interdū enim principes dum metuunt quosdam offendere, scribunt quæ fieri nollent. Quicquid aut pugnatum cum legibus, hoc uelut insciente principe tētatum haberi decet, quum ipse nihil aliud sit quàm legum minister.

- 11 Idem quum Dianæ sacerdotem uidisset supra modum eleganti forma, continuo soluit Epheso, ueritus ne uis amoris aliquid ipsum facere compelleret, quod phas non esset. Immane quantum absunt ab huius ethnici principis religione Christiani milites, qui deo dicatas uirgines constuprare pro ludo ducunt.

ANTIOCHVS QVARTVS

- 12 Antiochus cognomento Accipiter, cum fratre Seleuco pro regno bellum gerebat. At ubi Seleucus à Galatis uictus, nusquam appareret, sed interfectus in prælio crederetur, deposita Antiochus purpura, pullam uestem induit: rursus paulo post quum audisset illum esse incolumem, pro lato nuncio dijs immolauit, fecitq; ut ciuitates ipsi subditæ coronas gestarent. Solent fratrum iræ si quando inciderint, esse acerrimæ: solet regni cupiditas nihil impium aut nepharium ducere. At hic hac moderatione regnum ambiit, ut fratrē uellet incolumem. Quamq; non uideo quur hoc debeat inter apophthegmata recenseri.

EVMENES

- 13 Eumenes insidijs petitus à Perseo, credebatur extinctus. Is rumor quum Pergamum esset perlatus, Attalus eius frater imposito sibi diademate, ductaq; fratris uxore, regnum occupauit. Cæterum quum audisset illum uiuum, ut solet, profectus est illi obuiam unā cum satellitibus hastam gestans. Eumenes autem amāter illum amplexus dixit in aurem, Ne festines ducere priusq; me mortuum uideris: nec præterea per omnem uitam ullam offensi animi significationem uel dicto uel facto dedit: quinetiam moriens fratri & uxorem & regnum reliquit. Cuius animi memor Attalus, quum multos ex se liberos haberet, nullum tamen regno educauit, sed Eumenis filio posteaquam adoleuisset, adhuc uiuens principatum tradidit.

PYRRHVS

- 14 Pyrrhus Epirotarum rex, quum à filijs etiamnum pueris interrogaretur, Cui nostrum relinques regnum? Quicumq;, inquit, uestrum acutiorem habuerit ensē: significans se non ætati daturum principatus successionem, sed uirtuti. Hoc stimulo liberos omnes ad certamen fortitudinis excitauit.

- 15 Interrogatus uter melior tibi cen uideretur, Pytho ne an Charistus, Polysperches, inquit, Is erat egregius dux exercitus. Cōtempnit artem imbellem, & utrique prætulit strenuum ducem.

Bis com/

Bis commissio cum Romanis praelio uicerat, sed desideratis compluribus amicis ac du-
tibus: hic Pyrrhus, Si uno, inquit, adhuc praelio Romanos uicerimus, actum fuerit de no-
bis. Quod uicti solent dicere, hoc dicebat uictor, declarans uictoria magno emptam non
esse uictoriam, sed calamitatem.

Quum e Sicilia solueret, frustratus eius uidelicet potiunda spe, conuersus ad amicos;
Cuiusmodi, inquit, palæstram reliquimus Romanis & Carthaginensibus: significans se
certamen hoc cruentum & operosum libenter alijs cedere. Interdum felicius est non affe-
qui, quam nimio mercari quod ambis.

Pyrrhus ei cui delectu militum comiserat dixisse fertur, Tu grandes elige, ego eos for-
teis reddam. Significans institutione fieri bonum militem. Fertur autem Pyrrhus discipuli
næ militaris optimus fuisse magister.

Idem dicere solet, plures urbes Cineam oratione subegisse, q̃ ipse cepisset armis. Erat
aut Cineas Theſſalus uir magni ingenij, qui audito Demosthene ad illius æmulationem
se contulerat, sed uim præcipue exprimens. Confirmatū est itaq; quod dicit Euripides,

πᾶν ὅτι κερὰ λόγῳ,

ὃ ἐὼς οἰδ' ἔρος πολέμου σπασσέναι.

id est,

Cuncta sermo conficit,

Quæcunq; ferrum efficere possit hostium.

Quum rebus feliciter gestis domum redisset, & à suis aquila diceretur, Per uos, inquit,
aquila sum. Qui enim non essem, quum uestris armis ueluti pennis subleuer: Modestissi-
me gloriosi cognominis laudem in suos milites transferens, uitauit inuidiam.

In Ambracia quū amici suaderent, ut quendā maledicū multa in ipsum blaterantē ex-
pelleret, Sarius est, inquit, ut hic apud paucos nobis maledicat, q̃ apud oēs obambulans.

Quum Athenas uenisset, & ingressus arcem Palladis rem diuinam fecisset, eodem die
descendens ex arce, collaudauit quidem Atheniensiu erga se fiduciam, ceterū admonuit,
si saperent, ne posthac cuiquam regum portas aperirent. Significans omnibus regibus na-
tura inuisam populi libertatem.

Meton quidam, quum in concione Tarentini tractarent de bello suscipiēdo, deq; Pyr-
rho asciscendo, sumpta corona & lucerna, præcedente tibicine uelut ebrius comessabun-
dus uenit in forum, atq; ut fit, alijs applaudentibus, alijs ridentibus, nonnullis etiam ad ca-
nendum hominem inuitantibus, processit in concionem, ac tanquam cantaturus adstitit.
Silente uero turba dixit, Recte facitis uiri Tarentini, qui iocari ludereq; dum licet, qui ue-
lint, permittitis. Atqui si sapitis, omnes hac ludēdi libertate fruimini priusquam Pyrrhus
adueniat. Nam tum non nostro, sed illius arbitrio uiuendum erit.

Cineas ut Pyrrhum à bellandi studio reuocaret, sic per ocium cum illo collocutus est:
Romani feruntur bellacissimi, sed his superatis, quid dein agemus Pyrrhe? Tum Italiam,
inquit Pyrrhus, totā occupabimus. Hic denuo Cineas, quid Italia subacta? Sicilia, inquit
Pyrrhus, proxima est. Tum Cineas, num hic erit militiæ finis? Nequaquam, inquit Pyr-
rhus, sed hæc tātum præludia sunt ad res maiores. Superest Libya & Carthago. Recte, in-
quit Cineas, nam his potitus facile & Macedoniā recipies, & Græciæ dominaberis. Sed
deletis omnibus, quid tandem faciemus? Hic arridens Pyrrhus, tum, inquit, ociū agemus
ō beate, & quotidie Cothon erit, mutuisq; sermonibus nos inuicem delectabimus. Tum
Cineas, At quid uetat ō rex, quo minus nunc iam isto ocio, isto Cothone & multis sermo-
nibus perfruamur? Nunc enim citra negotium suppetit nobis ea facultas, quam per san-
guinem, per molestias, per pericula tum nostra tum aliorū sequimur, incerti an assecuturi.

Quum Pyrrhus rex falsas aduentus sui causas prætexens Laconicam intuasisset diri-
puissetq; Lacedæmoniorum legatis expositulantibus quod non indicto bello Laconicam
inuasisset, Nec uos, inquit, Spartani, quod facturū estis, prius alijs denunciatis.

In uictoria Tarentina Romanorum militum uirtutem, ac ducum prudentiam admira-
tus exclamauit, ō quam facile erat orbis imperiū occupare, aut mihi Romanis militibus,
aut me rege Romanis. Ita Florus in epitōmis lib. i.

ANTIOCHVS

Antiochus ille qui bis exercitū duxit aduersus Persas, quum in uenatu quodam feratū
insequitur, aberrans ab amicis ac famulis in casam pauperum quorundam, quibus igno-
tus erat

tus erat introitusque inter cœnam iniecta mentione regis, audiuit quod cætera quidē probus esset, sed plerasque functiones mandaret amicis improbis, ipse ad eorum facta conuiuens: tum quod immodico uenandi studio frequenter necessaria negligeret. Ad hæc tum temporis nihil respondit, nec quis esset prodidit: uerum ubi diluculo satellites uenissent ad casam, iamque agnosceretur, allata purpura simul cum diademate, Age, inquit, ex quo uos indui, heri primum uera de me ipso audiui. Nam ferè hoc studio est his qui uiuunt in aulis principum, ne quid audiant nisi blandum auribus.

Benignitas in hostes 28 Idem quum urbem obsideret Hierosolymam, Iudæis ad maximum illud festum celebrandum septem dies petentibus, non solū eos concessit, uerumetiam tauros auratis cornibus adornatos, magnamque thymiamatum & aromatum uim usque ad portas urbis cum pompa solenni deduci iussit, traditaque illorum sacerdotibus hostia ipse in castra rediit. Iudæi uero regis benignitatem admirati, protinus à festo peractio in fidem illius sese dederunt. Hoc ut bellum est strategema, ita nihil habet apophthegmatis, unde probabile est, à studioso quopiam adiectum in Plutarcho.

29 Antiochus quum à L. Scipione ultra Taurum montem submotis imperij finibus, Asiam prouinciā, uicinasque ei gentes amisisset, gratias egit populo Romano, quod magna parte curarum per eos liberatus esset. Intellexit uir prudens, unius hominis animū, quamuis uigilantem, non posse tot negocijs parem esse.

GRÆCORVM DVCVM APOPHTHEGMATA

THEMISTOCLES

Gloria studij 1 Themistocles quum esset adolescens, in comotationibus ac mulierum amoribus uolutabatur, At posteaquam Miltiades factus imperator apud Marathonem deuicisset barbaros, iam nullus offendit illum quicquam agentem præter decorum. Percontantibus autem unde sic esset repente mutatus, Miltiadis, inquit, trophæum non patitur me dormire neque cessare. Gloriæ studium excussit amorem uoluptatū, clauum, ut aiunt, clauo.

Precones poete 2 Interrogatus utrum Achilles esse mallet, an Homerus. Dic ipse prius, inquit, utrū malles esse uictor in Olympijs, an præco qui uictores pronunciat: sentiens multo præstantius esse res egregias gerere, quā gestas celebrare, Homerum præconi conferens.

Corruptela munerum 3 Quum Xerxes ingenti illa classe descenderet in Græciam, Themistocles metuens ne Epicydes Demagogus, homo turpiter lucri audius, ac formidolosus, si nactus esset imperium perderet ciuitatem, pecunia data illi persuasit, ut à militari præfectura abstineret. Ne hoc quidem uideo quur inter apophthegmata debeat commemorari.

Retortum crimen 4 Adimantus abhorrens à pugna nauali, ad Themistoclem qui Græcos huc hortaretur incitaretque, ita loquutus est: ô Themistocles, qui in certaminibus ante alios prosiiliūt, mos est flagris cedere. Cui Themistocles, Sic est Adimante, ut dicis, sed nec eos qui se subducunt coronat quisquam. Adimantus notauit in Themistocle præcipitem audaciam, ille uicissim illum insinulauit formidolositatis, qui quum opportunitas inuitaret, detrectaret pugnam.

Fiducia 5 Quum Eurybiades baculum sustulisset in Themistoclem obstrepentem, Percute, inquit, sed tamen audi: præsens animus & suo fidens consilio.

Exul in patriā pius 6 Idem quum Eurybiadi non persuaderet, ut in angustijs committeret nauale præliū, clam ad barbarū misit qui illum hortaretur, ne formidaret Græcos fugā adornantes. Persuasus rex prælio superatus est, nimirum pugna commissa loco Græcis commodissimo. Post hæc denuo misit ad illum, qui monerent, ut quā posset ocysime fugeret ad Hellespontum. Græcos enim de soluendo ponte cogitare: hæc callide, quo quū hoc ageret ut Græcos seruaret, regis incolumitati prospicere uideretur. Hoc ingenio Græciam à barbaris liberauit non minore gloria, quā Miltiades retulerat ex Marathonis uictoria.

Obscuritas 7 Seriphio cuidam obijcienti, quod non ex sese, sed ob urbis nobilitatem celebris esset, Vera, inquit, prædicas, Neque enim ego si Seriphius essem, clarus essem; neque tu si Atheniësis. Non inficiatus est, urbis celebritatem non nihil facere ad illustre nomen, sed illum esse tam ignauum, ut etiam si fuisset natus Athenis, nihilominus fuisset obscurus futurus.

8 Antiphates adolescens quæ prius Themistocle amantem fugerat ac fastidierat, ubi uidit illum

Illum gloria celebrem, potentiaq; magna pollentem, ultro adiit illum blandiens: cui Themistocles, o adolescens, sero quidem ambo, sed tamen sapere cepimus: sentiens illum non arripuisse occasionem sese offerentem, sibi uero nunc non uacare per negocia talibus assidue indulgere.

Simonidi petenti ut in negotio quodam sententiam iniustam pronunciaret, Neque tu, inquit, bonus poeta fueris, si praeter musicę modulos caneres: neque ego princeps bonus, si contra leges pronunciem.

Filium quem mater adamabat, atq; in delicijs habebat, plurimū omnium Græcorum posse colligebat hunc in modum. Athenienses, inquit, dominantur Græcis, ego Atheniensibus, mihi mater, matri filius.

Quum ex procis filia uirum probum diuiti prætulisset, quibusdam hoc admirantibus, Malo, inquit, uirum absq; pecunia, quā pecuniam absq; uiro. Vir strenuus facile parabit pecuniam, ignauo pecunia inutilis est.

Quum praediū uenderet, iussit praeconē hoc addere, qd bonum haberet uicinū: sentiens iuxta Hesiodū, ex bono uicino plurimū esse utilitatis, ut contrā, ex malo noxę plurimum.

Atheniensibus ipsum contumelia afficientibus, Quid tumultuamini, inquit, aduersus eos, a quibus sapenumeto fuistis affecti cōmodis? Aiebat autem se similem platanis, sub quarum umbra accurrunt homines afflicti tempestate, & easdem simul ut rediit serenitas uellunt, conuicijsq; petunt: sentiens hunc esse populi morē, ut in belli periculis implorent opem fortium uirorum, in pace contemnant ac uexent eosdem.

In Eretrienes ira caullari solet, ut diceret eos similes piscium, qui gladioli uocantur, quippe qui gladium quidem haberent, cor autem non haberent: notās illorum ignauiam, quod armatis non adesset animus.

Posteaquam Themistocles primū Athenis, mox tota Græcia depulsus, ad Persarum regem cōfugisset, admissus iussus est dicere: at ille respondit, orationem similem esse pisci ratis stragulis. Nam quemadmodum, inquit, illae dum extenduntur ostendunt imagines, dum contrahuntur, caelant easdem & abolent: itidem fit in oratione. Petiit autem anni spatium, ut interim Persicam linguam suo arbitrio perdisceret, ne regi per interpretem cogeretur ea quae sentiret explicare. Diffusus est interpreti, qui dum quaedam omittit, quaedam addit, quaedam aliter narrat, perdit orationis gratiam. Vbi uero multis muneribus a rege est honoratus, citoq; factus diues, dixit o pueri, perieramus nisi perissemus. Perire uidet qui cogitur exulare, at Themistocli feliciter cessit exilium.

Quum Xerxes expugnatis Thermopylis crudeliter traxisset Astum, & hac fama perterriti classarii, cogitarent de repetenda domo, idq; plerique suaderent, solus Themistocles obstitit, dicens eos uniuersos hostibus fore pares, dispersos uero perituros. Ita Probus Aemylus.

Themistoclis pædagogus dicere solet, Nihil, inquit, mediocre futurus es o puer. Nam magnum bonum eris reipublicæ, aut magnum malum. Generosa indoles si accedat recta institutio, magno bono est patriæ: sin ad uitia degeneret, ingens adfert malum.

Quoniam adolescens feroci mutabilisq; ingenio uidebatur, mirantibus mutatos mores, dicere solet, Asperos et indomitos pullos in optimos equos euadere, si quis illis adhibeat disciplinam rectamq; institutionem.

Ad Olympiæ celebritatem profectus quum in stadiū processisset, omnes neglectis certaminibus oculos in ipsum intenderunt, in eoq; contemplando diem totum consumperunt, ac Themistoclem illum cum plausu & admiratione peregrinis ostenderūt. Ea re lætus uir gloriæ cupidissimus dixit amicis, se eo die laborum quos pro Græcia suscepisset, omnium fructum amplissimum reportasse.

Idem facilitate morum multas ciuium sibi conciliarat, atq; hinc popularem potentiam adeptus. Itaq; cuidam ipsum admonenti, bene principatū geres Athenis, si cunctis æqualis & communis esse uoles: respondit, Nunquam ei sellæ infederim, unde nihilo plus a me ferrent amici quā alieni.

Idem ludum praeteriens, in quo diceretur esse professio, rogauit quid is profiteretur: quum responsum esset, artem memoriæ: contempsit, dicens, Atego malim artem obliuisciendi. Vox hæc digna fuit eo qui linguam Persicam intra annum potuit ediscere. Et sunt

quorum obliuio nobis gratior sit quàm memoria. Facile meminimus quæ uolumus, at non licet obliuisci quæ uolumus.

22 Quum aliquando theatrum peteret, interroganti cuidam, cuius uocem esset libentissimè auditurus, Eius, inquit, à quo artes meæ quamoptime canerentur. Ingenue falsus, se magno gloriæ studio teneri. Solent autem olim musici in publico uirorum illustrium laudes canere.

23 Quum aliquando ad mare uisendi cadauera gratia accessisset, ac torques armillasque passim dissectas uideret, ipse quidem præterijt, sed amico qui sequebatur dixit, Collige tu tibi, nam tu Themistocles non es. Ne tam obuia quidem præda commoueri potuit, ut quicquam ageret indignum egregio duce, cui gloria debet esse satis magnum uirtutis præmium.

24 Quum apud Andrum argentum peteret, Duos, inquit, ad uos adduco deos, uim ac suasionem: significans, si minus impetraret suadendo, se ui erepturum. At illi responderunt, apud se quoque duas magnas esse deas, inopiam & impossibilitatem, per quas non liceret dare quæ petebat.

25 Ab Artabano regis Persarum satrapa rogatus, quem Græcorum diceret aduenisse, Hoc, inquit, ante regem nemo sciet Artabane. Senferat Artabanus è colloquio, non esse uulgarè rem hominè: Themistocles autem ignotus esse studuit, donec se regi suapte oratione commendaret. Rex audito Themistocle, precatus est deum suum Arimemium, eam mentem immittere pergeret hostibus suis, ut eiusmodi uiros à se expellerent.

ARISTIDES

1 Aristides cognomento Iustus, semper suo unius præsidio fretus, rempublicam administrabat, à sodalitatibus abhorrebat, uelut ab amicorum potentia, quæ ad iniuriam alijs inferendam adderet animū. Quantum ille uir abhorruit ab omni factione, qui non ob aliud uitabat amicitias, quàm ne per illas adigeretur ad aliquid faciendū quod iustum non esset, aut cogeretur abstinere ab eo quod iudicasset reipublice conducere. Nunc mundus undique plenus est sodalitatibus, sed titulis plausibilibus, ac religionis lenocinio commendatis. Nec his fortasse dedisse nomen expedit uiris insigni uirtute præditis, eo quod maior pars, quæ fere deterior est, sæpe cogit facere quod nolle, aut abstinere ab eo quod erat factu optimum.

2 Quum Athenienses eò cōcitati essent, ut Aristidem ostracismo, id erat damnationis genus quod testulis peragebatur, in exilium agerent, ac rusticus quidam illiteratus testulam ad eum deferens iussisset ut Aristidis nomen inscriberet, Nosti ne, inquit Aristides, Aristidem? Quum ille negasset se nosse, moleste tamen ferre, quod Iustus cognomine diceretur: siluit Aristides, & nomen suum inscripsit testulæ ac reddidit. Tam leni animo ferebat iniustam damnationem. Grauiissimum autem uitæ innocenter actæ testimonium, è tanta multitudine neminem extitisse qui aliud obijceret quàm Iusti cognomē, quod ipse tamen sibi non imposuerat.

3 Erat illi similitudo cum Themistocle. Huic quum delectus esset collega ad peragendam legationem, Vis, inquit, Themistocles ut in his montibus similitatem deponamus: Nam si uidebitur, reuersi illā resumemus. Priuatos affectus publicæ posthabuit utilitati. Ex his enim fere omnis humanæ uitæ perniciēs nascitur.

4 Quum Græcis tributa indixisset, tanto pauperior redijt, quantū absumpserat in peregrinatione. Atqui in tali genere functionis solent alij messem opimam metere. Eo magis ille cauit, ne quid suspicionis eiusmodi conflaret sibi, proinde suis impendijs rem gessit.

5 Quum hi uersus, quos de Amphiarao scripsit Aeschylus, in theatro recitarentur,

sanctitas non
ficta

οὐ γὰρ δοκῶν ἀριστος, ἀλλ' εἰν θελῶ.

βαθείαν αὐλὰν καὶ ὅλα φρονὸς λαμπρύνου,

ἅψ' ἢς τὰ λυδία βλαστὸν βυλβύμαλα.

id est,

Nec enim uideri, at esse studet uir optimus,

Segetem profundam mente studiosa colens,

Consilia quando hinc germinant salubria.

totus populus in Aristidem uertit oculos, agnoscens hoc laudis in eum competere.

6 E concione quadā, in qua frustra Themistocli obstiterat, discedens clara uoce testatus est, res Atheniensium incolumes esse nō posse, nisi & ipsum & Themistocle in barathrum conijcerent

consequerent: prius habens in carcerem ire, quàm ob duorum similitudinem minus recte con-
sili publicis commodis.

Quendam reum egerat: at quum iudices post Aristidis accusationem nollent audire
reum, sed protinus ad suffragia quibus eum damnarent properarent, Aristides supplex
pro reo intercessit apud iudices, ut eum iuxta legum præscripta diligenter audirent. Tan-
ta erat in viro legum æquique observatio.

Quum inter duos priuatos causam cognosceret, & alter quo Aristidem iritaret in ad-
uersarium, extra causam multa commemoraret, quibus ille læsisset eum, Aristides interpel-
lans hominem, Ista nunc, inquit, missa fac bone vir, & si quid te læsit eloquere: tibi enim in
præsentia, non mihi iudex sedeo.

Fuit & procurator fisci, quod munus quum sanctissime gessisset, tamen à Themisto-
cle delatus est, ac repetundarum damnatus. Sed optimatum favore non solum illi multa
remissa est, verum etiam eidem redditus est munus: quod per simulationem sic administra-
uit, ut omnia pristina seueritate, lenem se facilemque præberet iis qui publico malo gaudent
dilescere. Horum opera factum est, ut populus tertio munus summis fauoribus eidem deferret
Aristidi. Tum ille, Ob integre gestum munus damnastis, nunc quoniam præter æquum
multa concessi ciuitatis expilatoribus, honore dignum iudicatis. Hoc igitur honore dela-
to, plus mihi dedecoris afferri puto, quàm damnato ac multato irrogastis. Norat quibus
artibus posset fieri graciosus apud populum, nisi maluisset iustus esse quàm plausibilis. Si-
mile quiddam apud Terentium facit Demea.

Quum iret exulatum, sublati in cælum manibus deos comprecatus est, sic prospera-
rent res Atheniensium, ut illis Aristides nunquam ueniret in mentem. In rebus enim affli-
ctis solet populus ad egregios viros confugere, id quod euenit. Siquidem tertio post anno
quum Xerxes Atticam adoriri statuisset, Aristides ab exilio reuocatus est.

Themistocles in concione dixit, se reperisse consilium quod summopere pertineret ad
dignitatem Atheniensium, sed id eius esse generis, ut proferri non expediret: populus cen-
suit ut uni Aristidi indicaret, si is probaret, probaturos omnes. Quum igitur Themisto-
cles indicasset Aristidi, se de incendienda Græcorum nauali statione cogitare: sic enim fo-
re, ut Athenienses toti Græciæ dominarentur: Aristides ad populum prodiens dixit, The-
mistoclis consilio nihil esse utilius, sed eodem nihil inhonestius. Hac audita uoce, populus
uoluit ne super ea re in posterum uerba faceret Themistocles. Hic certe populus quiddam
philosophicum præstitit, repudiatis utilitatem cum turpitudine coniunctionem: simulque de-
clarauit quanta sit spectata uirtutis autoritas, qui non dubitaret reipublicæ fortunam unius
iudicio committere.

Quum Themistocles irideret Aristidis consilium, hoc agentis ut census esset in tuto,
dicens eam laudem non esse uiri, sed scrinii tuto seruantis aurum: deinde summam boni ducis
laudem definiret, scire ac præsentire hostium consilia. Et istuc, inquit, o Themistocles fa-
ciendum est, sed in primis oportet habere manus abstinentes, atque hæc egregij ducis præci-
pua laus est. Hoc sermone taxauit Themistoclis rapacitatem.

Quum Aristides duceretur ad supplicium, quidam inimicus expulit illi in faciem, ille ni-
hil quàm absterxit faciem, & subridens ait magistratui comitanti, Admone istum, ne postea
tam improbe oscitet. Huic simillimum est quod adscribunt Phocioni.

Marcus imperator triduum commoratus Smyrna, quoniam nondum uiderat Aristi-
dem, misit Quintilios qui illum stipatum adducerent. Quir, inquit Cæsar, te sero uidemus.
Quoniam, inquit, consideratio quædam me impediēbat. Tum Cæsar hominis simplicita-
te delectatus, Quando, inquit, audiam te? Hodie, inquit, propone, & cras audi. Non enim
sumus de numero uomentium, sed exacte loquentium. Licet ne o imperator adesse familia-
res dictioni? Licebit, inquit Cæsar, est enim negotium publicum. Rursus Aristides, Con-
cedatur, inquit, illis tum acclamare, tum applaudere quantum possunt. Hic arridens Cæ-
sar, Istuc, inquit, in te situm est.

Idem dixit, Arimaspas esse cognatos Philippi, quod ea gens gignat unoculos.

MYRONIDES

Myronides creatus dux exercitus aduersus Bæotos, edixit ut Athenienses exirent.
Quum autem adesset congregandi tempus, ducesque monerent nondum oēs adesse, Adsum,
inquit

inquit, qui pugnaturi sunt. Hos itaque quum uideret promptos, hostem aggressus uicit, sic interpretans eos qui ob ignauiam non studuissent tempestiue adesse, ne in pugna quidem bonam operam nauaturos.

PERICLES

Imperium in liberos 15 Pericles quotiescunq; belli dux creatus esset, chlamydem induens apud se dicere consuevit, Attende Pericles, quod gesturus es imperiū in liberos, in Græcos, & in Athenienses. His dictis se uir cordatissimus hortabatur ut moderate gereret principatū. Magni ingenij est imperare liberis, at Græci plusquam liberi tum erant: postremo inter Græcos liberrimi Athenienses.

Noxia tollenda 16 Suadebat Atheniensibus ut Aeginam tollerent, ueluti Pyrei pituitam, quod inde suspicaretur bellum oriturum. E corpore malos humores tollere medicorum est.

Vsq; ad aras 17 Amico roganti ut pro se falsum diceret testimonij, cui adiunctum erat iusiurandum, hoc est, perjurium, respondit, se quidem amicum esse, sed usq; ad aras: sentiens aliquouq; gratificandum amicis, sed citra uiolationem religionis.

Potentia innoxia 18 Moriturus hoc nomine sibi gratulabatur, q̄ ipsius causa nullus Atheniensis pullā uelitem induisset, significās se nulli causam mortis fuisse, nec ulli diē ab ipso capitis dictū. Pullati sunt qui mortuū lugent: & olim capitis reum amici pullati pullatū comitabantur.

Pudice 19 Prætor collegam sortitus est Sophoclem poetam: quumq; simul nauigarent, ac Sophocles conspecto formoso puero dixisset, En q̄ speciosus puer, Decet, inquit, o Sophocles prætorem non modo manus, sed & linguam habere continentem.

Glorie stimulus 20 Quum Thucydides uociferaretur apud populum aduersus Periclem, q̄ in picturas ac statuas summorum artificum profunderet reipub. census, ipse assurgens rogauit populum, Videretur ne multum impendisse: quo respondente, plurimū, Age, inquit, sint igitur hæc mihi impensa non uobis, atq; ipsis donarijs deorum meum tantum nomen inscribā. Hæc uox subito mutauit animū populi, iussitq; ut publicis impendijs pergeret, nec ullis parceret sumptibus. Tantum ualuit animus præsens, & sermo aculeatus.

Aliena curare 21 Quum deuictis Samijs Athenas reuersus pro concione laudasset eos qui in bello ceciderant, ceteræ matronæ redeuntē e concione coronis ac uittis decorarunt. Elpinice Cimonis soror propius accedēs dixit illi, Præclara sunt ista quæ gessisti, & coronis decoranda, qui nos tot fortibus uiris spoliasti. Ad hæc aliaq; conuitia nihil cōmotus Pericles, tantum arrisit, nec aliud respondit quam uersiculum Archilochi,

ὄν κ' αὖ μέγιστος γράυς ἐστ' ἀλέφω.

id est,

Vnguento anus quum sis raueto inungier.

• Significans publica negocia nō esse curanda uetula. Tam enim hoc indecorū quā turpe foret eam unguentis uti. Aut sensu, indecorū esse iam anui mariti desiderio teneri.

Animose 22 Subito oborto solis defectu quū Pericles uideret alios multos, sed præcipue clasis gubernatorem, uelementer perturbatos, chlamyde sua textit gubernatoris faciem, interrogauitq; Nunquid hæc horrendū ostentum existimaret: illo negāte, Quid interest, inquit, igitur, nisi q̄ chlamyde maius est id quod nunc tenebras inducit. Sensit uir prudens inuentu lunæ nobis abscondi solem, quem admodū opposita chlamys impediēbat aliorum aspectum: nullum autem esse ostentum quod natura fit.

Ciuititer 23 Pericles Aripheont uolens publice præconio quærī Alcibiadem, qui adolescēs chlamyde egrediens, ad amicum Democratem se contulerat, obstitit dicens, Si forte nobis incens perijt, præconio nihil aliud agatur, quā ut uno tantum die ciuius manifestum fiat illum interisse: sin saluus, ne per omnem quidem uitam saluus esse poterit. Ciuititer exclusit Pericles adolescens infamiam, quam nunquam potuisset eluere.

Autoritas 24 Pericles quum a populo uocaretur frequenter, nō auscultauit dicens, *ἀκούω πάντος, εἰ μὴ ἐμῶν*. Sentiens se non esse rogandū in ordinem, nec pro quolibet e media plebe habendum.

ALCIBIADES

Vt cumq; sincere Alcibiades etiamnum puer, quum in palaestra nexu quodam constrictus esset, unde se non posset explicare, manu colluctationis mordicus arripuit: illo dicente, mordes Alcibiades ut foemina solēt. Imo, inquit, ut leones. Hoc de Lacone quodam ante cōmemoratum est, sed in diuersam sententiā. Iam tū uagnoscere erat animum cedere nescium.

Habebat canem, quondā insigni potestate, emptum drachmarū septem milibus, huius

haic amputauit caudam; ac per urbem obambulare passus est. Demiran-
tibus quid id fa-
ceret, Vt hoc, inquit, de me loquantur Athenienses, nec alterius rei sint curiosi. Norat in-
geniū populi, de claris uiris libēter loquitur male, illi morbo suppeditaui materiā leuiorē.

Puer ludum literarium ingressus poposcit Iliadem Homeri, quumq; ludimagister ne-
gasset sibi esse quicquam Homeri, impegit illi pugnum & abiit: declarās impudenter eum
docere literas, qui non semper Homerū haberet in sinu. Quid ille facturus erat, si pro Ho-
mero quis porrexisset illi Michaelem Modistam, aut Floristam?

Quum aliquando Periclem inuīseret, & accepisset illi tum non esse ocium, propterea
quod perpēderet quo pacto posset Atheniensibus reddere rationem, Nōne satius fuerit,
inquit, cogitare qui fieri possit ut nō reddat rationē: Notans ita rem gestam, ut non facile
possit reddi ratio: procliuius autē esse in torum effugere rationem, q̄ bene reddere.

Accitus ab Atheniensibus ē Sicilia ut diceret causam capitis, abdidit sese dicens, eum
esse fatuum, qui uocatus in ius quærat elabi, quum liceat uitare ne eat. Sentiens cōsultius
esse non committere se periculo, quā dare operam ut ingressurus periculum temet ex-
pedias. Dīctum Gracis sonat iucundius ob uocum affinitatem, *φύγῃ & ἐποφύγῃ*. Gre-
cis autem *ἀποφύγῃ δίκῃ* dicitur, qui in iudicium sententijs absoluitur: *φύγῃ*, qui uitat
aut fugit.

Cuidam autem dicenti, nō fidis patriæ de te iudicaturæ: Ego sanē, inquit, ne matri qui
dem: uererer enim ne insciens pro albo calculo nigrum immitteret.

Nunciāti quod ipse cum comitibus morte damnatus esset Athenis, At nos, inquit, de
monstrabimus illis Alcibiadem uiuere: simulq; sese ad Lacedæmonios cōtulit, ac bellum
Decelicum, ab urbe Decelia cognominatū, excitauit in Athenienses.

Imbutus philosophiæ præceptis uoluptates ac arteis indecoras aspernatus est, discipli-
nas liberales semper amplectebatur. Lyrā hoc argumēto reiiciebat, quod uocem homi-
nis imitaretur: ex quo colligere licet, olim qui lyra caneant, simul & uoce cecinisse, ple-
ctrum quod habitum formamq; liberalem immutaret in illiberalem: tibiā duplici nomi-
ne damnabat, & quod sic mutaret oris habitum, ut uix à familiarissimis agnosceretur qui
caneret, & quod homini propriam adimeret uocem, loquendiq; facultatem eriperet. Ne-
mo enim potest simul & inflare tibiā et loqui. Cantent igitur, inquit, Thebanorum filij,
qui dicere nesciunt: nobis autē Atheniensibus, ut à maioribus accepimus, gentis princeps
est Pallas & Apollo, quorum illa fistulam confregit, hic tibiācinem excoriauit. Proditum
est priscorum fabulis, Palladem ad speculum tibiā canentem, offensam oris deformitate,
proiectam cōminuisse tibiā. Apollo Marfyam canendo uicium excoriauit.

TIMON ATHENIENSIS

Timon Atheniensis quem *μοιρολόγος* appellat Lucianus, quum erga ceteros esset in
humanissimis moribus, fugeretq; consuetudinem hominū, solum Alcibiadem adamabat
exosculabaturq;. Id admirāti Apemanto causamq; roganti, respondit, Ideo sibi charum
esse adolescentem, q̄ perspiceret illum aliquando magno malo fore Atheniensibus.

Apud hunc quum cōnaret Apemātus, nam & ipsum ob morum similitudinem ad-
mittebat, diceretq;, pulcherrimum o Timon, hoc nostrum cōuiuium: respondit Timon,
Ita sanē si tu non adesses.

Idem aliquando prodijt in concionem, factiq; silentio quum omnes magnū quiddam
expectarent, quod insolens esset Timonem concionari, dixit, uiri Athenienses, post ædes
meas hortulus est, in eoq; ficus, unde multi iam sese suspenderunt. Eo in loco cōstitui stru-
cturam ponere, proinde uisum est hoc publicitus denunciare, ut si qui etiam uelint se su-
spendere, maturent priusquam arbor excidatur.

LAMACHVS

Lamachus castigauit quendam ē ducibus, qui deliquerat nescio quid: & quum ille di-
xisset, Non iterum isthuc committam, Ne possis quidem, inquit, in bello peccare bis. Er-
ror enim in bello mors est.

IPHICRATES

Iphicrates quod sutore patre natus existimaretur, erat contemptui, ac tum primū opi-
nionem sibi parauit, posteaquam ipse saucius, hostem unā cum armis correptū uiuum in
trirem suā deportauit. Is quum in amicorum ac sociorum agris haberet exercitum,
ac nū-

ac nihilominus & uallum iaceret, & fossam foderet accurate, cuidam dicenti, Quid metui mus: ait, Pessimam esse ducis uocem, haudquaquā putaram. Significans in tranquillissi mis rebus interdum existere periculū, quod nullus expectasset. Aduersus inopinatos igitur casus prospexit suis copijs, ne si quid accidisset, dicere cogeretur, non putarā. Hoc La tini transferunt ad Scipionem.

- 14 Quum instrueret aciem aduersus barbaros, dicebat se uereri ne hostes nō nossent Iphi cratem, quo nomine solet alios hostes terrere. At alij dant operā, ne quis norit ducem.
- 15 *Intempestiua* Capitis postulatus dixit calumniatori qui litem intendebat, Quale est quod facis ho mo, quum instet bellum, reipub. persuades ut de me consulat, ac non potius mecum? Sen tiens id temporis maxime opus esse ciuitati consilio operaq; Iphicratis.
- 16 Harmodio prisci illius Harmodij abnepoti, generis probum per conuitiū obijcienti, Meum, inquit, genus a me habet originē, tuum uero in te desijt. Hoc imitatus est Cicero.
- 17 *Dux bonus* Oratori cuidam in concione hunc in modum ipsum interroganti, Quis es ut tam subli mes geras spiritus? num eques, aut sagittarius, aut scutatus, aut pedes? Nihil horum, in quit, sed qui his omnibus imperare didici. Sentiēs pulchrius esse, bonum praestare ducem quam quemuis militem.
- 18 Idem censebat, militem & diuitiarum & uoluptatū auidum esse oportere, dicens illum *Miles diues* audacius pericula subiturum, quo suis cupiditatibus suppeditaret.
- 19 Idem in causa obrutus eloquentia patroni, qui Aristophontē defendebat, Aduersario *Eloquentia uictrix* rum, inquit, melior est histrio, sed mea fabula melior. Vt fabula nōnunq; exploditur uicio histrionis, ita saepe melior causa uincitur a peiore, patroni infantia stulticiaue.

XENAE NETVS

- 20 Xenanetus dux ciuibus exprobrantibus sibi quod imperatorexercitus fugisset in bel lo, At uobiscū, inquit, o chara capita: probum cum exprobrantibus cōmunicans, neque enim dux persistere potest absq; militibus. Et turpiter obijcit alteri uitiū, a quo ipse nō est immunis.

TIMOTHEVS

- 21 Timotheus dicebatur dux fortunatus. Huic inuidentes nōnulli pinxerāt ciuitates ul tro se reti implicare ipso dormiente. Hac cōtumelia nihil offensus Timotheus, ciuilitate re spondit, Si tantas urbes capio dormiens, quid facerem uigilans?
- 22 *Cautio* Audace quodam milite uulnus Atheniensibus ostentante, Et me, inquit, pudit quod quum ego in Samo dux uester essem, catapultae telum prope me ceciderat. Significās hoc uulnus illi non factum in praelio cominus pugnantī, sed procul. At bono duci adeo cauendum, ut ne prope quidem saculum ullum possit accidere. Vulnus gladio factum fortitudi nem arguit, telo factum catapultae, indiligentiae signum est.

- 23 Quum oratores Charetem cōmendarent, censentes talem creari debere Atheniensiu ducem, Non ducem, inquit Timotheus, sed qui duci suas stragulas portet.

CHABRIAS DVX

- 24 Chabrias dicere solet, eos optime ducis munere fungi, qui res hostium quāmaxi me cognitās haberent.
- 25 Idem proditiōis accusatus est unā cum Iphicrate. Quum autem ab Iphicrate obiur garetur, quod quum esset in periculo, tamen ad gymnasium itaret, solitaq; pranderet ho ra, Ergo, inquit, si quid secus de nobis statuerint Atheniēses, te squalidum ac famelicum, me uero pransum & unctum occident.

- 26 *Dux egregius* Quin & illud dicere solet, Formidabiliorē esse ceruorum exercitum duce leone, q̃ leo num duce ceruo, Sentiens totam belli fortunā pendere a uirtute prudentiaq; ducis.

HEGESIPPVS

- 27 Quum Hegesippus cognomento Crobelus, Athenienses in Philippum irritaret, qui dam e concione succlamauit, Itāne bellum nobis inuehis Hegesippe? Nā per Iouem, in quit, & pullas uestes, & publicas exequias, & orationes funebres, si uiuuri sumus liberi, nec imperatis Macedonum parebimus. Significans libertatem bene emi magno, nec si ne negocio posse seruari.
- 28 Pytheas quū adhuc esset adolescens accessit in cōcionem, cōtradicturus decretis quae tum de Alexandro condebantur. Huic quum quidā dixisset, Tu quū sis iuuenis auides de rebus tantis loqui? At qui, inquit, quem uos suffragijs uestris deum facitis, me iunior est.

Pisistratus

PISISTRATVS

Pisistratus Atheniensium tyrannus, quum aliquot amici qui ab ipso defecerant, Phyl-
len occupassent, uenit ad illos stragulas infarcinam colligatas ipse portans. Ceterum il-
lis quid sibi uellet percontantibus, Vt, inquit, si persuasero, reducam uos: si non persuade-
ro, maneam uobiscum: ob hoc enim ueni cum sarcinis. Egregius animus, qui noller sine
amicis nec regnare nec uiuere.

Quum mater apud ipsum esset delata, quod adolescentem quendam adamaret, fur-
timq; cum eo congrediretur, & quidem frequenter prae metu Pisistrati, negante sui co-
piam, adolescentem uocauit ad coenam: peracta coena rogauit quomodo habitus esset,
quum ille respondisset, suauiter, Haec, inquit, tibi contingent quotidie, si matri meae pla-
cueris. Admodum ciuilitate & maternis indulgit affectibus, & adolescentem omni ter-
rore liberauit.

Thrasylbulus Pisistrati filiam amabat, eamq; quum haberet obuiam, in publico oscula-
tus est: ob id uxori maritum in Thrasylbulum iritanti, Si illos, inquit Pisistratus, qui nos
amant habemus odio, quid faciemus ijs qui nos oderunt? Ac uirginem adamatam Thra-
sybulo dedit uxorem.

Comessatores quidam in Pisistrati uxorem inciderant, multaq; lasciuie in illam tum fe-
cerant tum dixerant. Postero uero die iam decocta temulentia Pisistratum adierunt cum
lachrymis orantes ueniam. Tum Pisistratus, Vos quidem in posterum date operam ut
sitis sobrii. Vxor uero mea heri nequaquam usquam prodijt ex aedibus. Humanitatis e-
rat quod ignouit adolescentibus: pietatis, quod uxoris honori consuluit, negas tale quic-
quam in illam factum esse.

Quum alteram uxorem ducere statuisset, liberis ipsum percontantibus, nunquid in ip-
sis haberet de quo quereretur, Nequaquam, inquit, imò ob id potius alteram ducō, quod
collaudem uos, cupiamq; mihi & alios istiusmodi liberos nasci.

DEMETRIVS

Demetrius Phalereus Ptolemaum regem adhortari solet, sibi pararet libros, de regno
deq; militari imperio gerendo tractantes, eosq; euolueret: propterea, quod ea de quibus
amici non audent admonere reges, in libris scripta habeantur.

Quum exularet, ac Thebis inglorius humilisq; uiueret, audissetq; Cratetem philoso-
phum, qui ipsum inuiseret, multa placide prudenterq; de moderate ferendo exilio disse-
rentem, Male sit, inquit, negotijs ac occupationibus, per quas hactenus talem uirum non
licuit cognoscere.

NICOSTRATVS DVX

Nicostratus Argiuus, quum ab Archidamo sollicitaretur, tum ingenti promissa pecu-
nia, tum cuiuscunq; uellet Lacanae confugio, ut Cromnum traderet, respondit, Archida-
mum non ducere genus ab Hercule, quod Hercules obiens orbem soleat improbos affi-
cere supplicio, ipse contra ex probis faceret improbos. Lacedaemonij uero reges hoc no-
mine potissimum gloriantur, quod originem ducunt ab Hercule.

EPAMINONDAS

Sub Epaminonda Thebano duce nunquam euenit, ut exercitum intaderet tumultus
Panicus, qui subito praeter causam interdum oboriri solet, eum quoniam à Pane deo cre-
dunt immitti. Panicum appellarunt.

Dicere solebat, pulcherrimū esse genus mortis, in bello mori, quod haec mors primum
cum laude fortitudinis coniuncta sit, modo bellum geratur pro patria: deinde breuis non
diu crucians hominem, aut paulatim extabefaciens.

Idem dicere solet, militum quibus arma gerenda sunt corpus exercitū esse oportere,
non solum athletice, uerum etiam militariter. Nam athletae tantum hoc agunt, ut corpore
sint robusto: at militem oportet corpus habere expeditum & agile. Vnde & uehementer
obesis infensus erat, adeo ut huiusmodi quendam expulerit ab exercitu, dicens, quod uix
clypeus tres quatuorue tegerent ipsius uentrē, per quem nunquam uidisset sua pudenda.

Ipse tam tenui uictu utebatur, ut aliquando uocatus ad coenam à uicino, quum repe-
risset bellariorum, obsoniorum, & unguentorum apparatus, confestim abierit, dicens,
Ego te sacrificare putabam, non delitari & illudere.

- 5 Quū coquus collegis Epaminondæ de impendijs aliquot dierū rationē redderet, non
Frugalitas alia de re indignabatur, q̄ tantum fuisse consumptum olei, demirantibus autem collegis,
 negauit se offendi sumptu, sed moleste ferre tantum olei exceptū intra corpus hominum.
 Sentiens oleum esse natum foris ungendo corpori, non intus explendo. Inunctum reddit
 corpus firmitus & iniuriæ patientius: infusum in uiscera, reddit delicatius ac segnius.
- 6 Quum festum diem celebraret ciuitas, omnesq; cōpotationibus & libidini indulgerēt,
Sobrius prin- Epaminondas cuidam e familiaribus factus est obuiam squalidus & cogitabundus. Ad-
ceps mirante illo roganteq; quid tandem esset rei, quod solus ad eum affectus modum obam-
 bularet, Vt uobis, inquit, omnibus, ebrios ac socordes esse liceat. O uocem principe di-
 gnam. Tum maxime uigilādum est principi, quum populus maxime indulget genio. At
 non oportet ipsi unquam uacare genialiter uiuere.
- 7 Homini cōtempo qui leue quiddam admiserat, Pelopida pro eo deprecante, nō igno-
Personæ re- uit, sed amica pro illo rogāte dedit ueniam: dicens, eiusmodi munera à scortillis accipi o-
spectus portare, non à militibus. Paratus erat ad ignoscendum, sed quemadmodum non quauis-
 damus omnibus, ita spectandum est cui in qua causa gratificemur.
- 8 Quum Lacedæmonij copias in Thebanos educerent, uariacq; Thebanis ferrentur or-
*Oracula à no-*acula, quorum alia uictoriam illis pollicebantur, alia diuersa prædicabant, iussit bene
bis pendent promittentia ad dextram tribunalis poni, contraria ad læuam. Atque omnibus hunc in
 modum dispositis, surrexit, dixitq; Si uolueritis parere ducibus, & conglomerati in hos-
 tem tendere, hæc uobis sunt oracula, ostensis melioribus: quod si ad conflictum segnes
 timidiq; fueritis, hæc oracula uobis reddita sunt, ostensis deteriora pollicentibus. Mire
 nec oraculorum contempsit auctoritatem, nec animos militum his deijci passus est: sed in-
 terpretatus est deum prospera polliceri strennuis, infausta timidis, quasi à nobis pendeat
 rerum euentus.
- 9 Rursum quum copias admoueret castris hostium, tonitru factio, militibus percontan-
Optatum com- tibus quid putaret portendere deum, Attonitos, inquit, esse hostes, quod quū tales agros
mode inter- haberent in propinquo, in talibus castra metarentur. Solertia ducis non solum terrorem
pretatum exemit animis militum, uerumetiam commoda interpretatione addidit alacritatem.
- 10 Ex omnibus quæ præclare & honeste gessisset in uita, illud sibi dicebat esse iucundissi-
Pietas mum, quod utroq; parente uiuo Leuctrica pugna uicisset Lacedæmonios, Vir pius non
 tam sibi gratulatus est eam obtigisse gloriam, quam hanc uoluptatem ex se contigisse his,
 quibus uitam suam acceptam ferebat.
- 11 Quum aliās solitus esset uncto corpore hilariq; uultu prodire in publicum, postridie
Secundis mo- eius diei, quo feliciter pugnatum est in Leuctris, processit squalidus ac summissus. Ami-
derate gau- cis autem sciscitantibus, ecquid illi molesti accidisset, Nihil, inquit, sed heri sensi me plus
dendum æquo mihi placuisse, eius gaudij intemperantiam hodie castigo. Adeo metuit arrogan-
 tiam uir Bœotus ac militaris, & nos non idem faciemus, quoties secunda fortunæ auri-
 res nobis succedunt.
- 12 Quum uideret hoc agere Lacedæmonios, ut eam calamitatem tegerēt, Epaminondas
Gloria ut palam faceret quanta fuisset illius cladis magnitudo, nō quibuslibet permisit cadauera
 tollere, sed ut quæq; ciuitas sua auferret. Ita factū est, ut apparetet plusquā milenos Lace-
 dæmonios interisse. Hoc strategema pro apophthegmate forsitan adiecit aliquis.
- 13 Iason Thessalorum rex uenerat Thebas, belli socius futurus. Is quum Epaminondæ
Gloria potior uehementer egenti aureorum duo milia misisset, aurum non recepit, sed ipsum Iasonem
pecunia intuitus, Iniustis, inquit, imperas ipse deterior. Ipse uero quinquaginta drachmis à ciue
 quodam acceptis mutuo, pro uiatico exercitus, inuasit Peloponnesum. Sentiebat ini-
 quas esse diuitias, quæ possessorem reddunt deteriores: at uiri fortes gloria uirtutis præ-
 mio contenti sunt.
- 14 Rursum quum Artoxerxes Persarum rex ipsi tria Daricorū milia misisset, Diomedon
Integre tem Cyzicenū asperius increpuit, si tantam nauigationem suscepisset corrupturus Epa-
 minondam, eumq; iussit hæc uerba ad regem referre: si fauet cōmodis Thebanorum, ha-
 biturus est Epaminondam amicum gratis: sin minus, hostem. Quid hoc animo incorru-
 ptius, non alio spectante quam ad patriæ commodum?
- 15 Quum Argiui Thebanorū essent socij, Atheniensium oratores in Arcadiā missi uitu-
 perarunt

perarunt utranq; gentem, & Callistratus rhetor Orestem & Oedipodem ciuitatibus exprobrabat. Nam Orestes Argiuis fuit, Oedipus Thebanus. Interim surgens Epaminondas, Fatemur, inquit, apud nos fuisse qui patrem occiderit, apud Argiuos qui matrem necarit, sed eos qui hæc patrarunt nos expulimus, Athenienses receperunt. Tanto compendio conuitium retorfit in autores.

In Spartanos qui multa magnaq; crimina Thebanis obijciebant, Hi nimirum fecerunt, inquit, ut breuiloquentia uti destiteritis. Solent Lacedæmonij de breuiloquentia gloriari, sed à Thebanis multis affectu calamitatib. multa dicere coacti sunt, de illis conquerentes.

Posteaquam Alexandrum Pheræorum tyrannum Thebanis infensum, Athenienses sibi fecissent amicum ac socium, isq; polliceretur illis, se perfecturum, ut minam carniū emerent semiobolo: uidelicet significans se tantum pecudum ac iumentorū adduciurum è prada: Epaminondas subiecit, At nos, inquit, Atheniensibus ad coquendas istas carnes ligna gratis suppeditabimus. Nam arbores ipsorū succidemus, si se plus satis admisceant nostris negocijs.

Quum studeret Bœotos, ocio dissolutiores, continēter in armis habere, simul ut Bœotia creatus est imperator, his uerbis illos adhortatus est, Posthac consultate uiri, nam si ego militiæ præfeciū agam, uobis militandū est: adimens illis spē ocij sub tali imperatore.

Regionem quandam supinam, & campestre belli ōrchestram appellabat, ueluti theatrum unde late pateret prospectus. Eam dicebat obtineri non posse, nisi manū semper scuti loro insertam haberent. Nam quæ montibus cincta sunt, minore negotio tuemur. Campestris regio quoniam patet omnium incursionibus, armis tuenda est.

Quum Chabrias circa Corinthum paucos Thebanos sub moenibus auidius pugnantētes prostrauisset, atq; ob id trophæum erexisset, Epaminondas deridens hominem dixit: Hic sane decebat non trophæum, sed Hecateum erectum esse. Veteres enim ante portas in triuijs congruenter Hecates imaginem statuere solent, uel ad indicandam uiam, uel in gratiam sepulcorum.

Cuidam nuntianti, quod Athenienses exercitum nouis instructum armis in Peloponnesum misissent. Quid, inquit, nū igitur gemit Antigenidas, si Tellis nouas habet tibias? Tellis autem erat tibicen pessimus, Antigenidas optimus. Significabat Athenienses frustra nouis armis instructos, quum his nescirent uti.

Scutatū militem senserat à captiuo quodam magham pecuniarū uim accepisse. Huic Epaminondas, Mihi, inquit, redde clypeum, tibi uero cauponam emito, in qua uitam degas. Posthac enim noles eodem modo subire periculum, quippe iam unus de numero diuitum ac beatorum. Recte indicauit, timidum, ut est in prouerbij, esse Plutum. Magis enim metuit mortem, qui domi habet unde possit suauiter uiuere.

Interrogatus quem arbitretur ducem præstantissimum, seipsum ne, an Chabriam, an Iphicratem, Id, inquit, iudicatur perdifficile est donec uiuimus. Alludens ad illud Solonis, neminem dicendum beatum ante obitum. Quandiu uiuit homo, potest & ad meliora proficere, & ad deteriora degenerare.

Quum è Lacedæmone reuersus, cum suis collegis capitis postulareretur, ut qui præter legem, Bœotica præfecturæ menses quatuor adiecisset, iussit ut duces in ipsum reijcerent crimen tanquam ui compulsi. Ipse autem pro se dixit, se non habere sermones factis meliores: sentiens, ipsas res gestas reo patrocinari debere. Quod si, inquit, omnino dicendum est aliquid apud iudices, peto ut quum me occiderint, columnæ damnationis titulum inscribant, quo Græci uideant, quod Epaminondas Thebanos nolentes coegerit Laconicam, quæ per quingentos annos capi non poterat, ac Messenam incoluerat annis cccxxx, igni ferroq; populati, tum Arcadēs inter se conciliare, resq; illorum componere, deniq; Græcos libertati restituere. Nam hæc illo tum imperio gesta sunt. His auditis iudices discesserunt multum ridentes, ac nec calculos quidem de illo colligere uoluerūt. Quod totius causæ periculum à ducibus in se unū recepit, dubites humanius ne factum sit an animosius: simul autem docuit quantam fiduciam homini præstet egregiorum meritorum conscientia.

In suprema pugna apud Mantineam sauciatus, delatusq; in tentorium, uocauit ad se Daiphantum, post illum Iollydam: ubi audiuit eos uiros interisse, iussit omitti bellum

16
Miseria multi loqua
17
Mina

18
Militia laboriosa
19
Vigilantia

20
Trophæum ridiculum

21
Arma indiga uiri

22
Miles ditatus

23
Finis uite spe Bandus

24
Fiducia metitorum

cum hostibus, quandoquidem iam exercitus duces non habebat: ac uerbis ipsa res testimoniū præbuit, quod Epaminondas optime nosset ciues suos. Et hoc uidetur apophthegmatibus adiectum.

26 Meneclides inuidens Epaminondæ gloriæ, suadet populo ut pacem haberent bello potiore. Cui Epaminondas, Fallis, inquit, ciues tuos, qui ocij nomine eos ad seruitutem uocas. Pax enim bello paratur, nec eam tueri licet, nisi ciues sint ad bellum instructi.

27 Eidem exprobranti quod non duxisset uxorem, Nullius, inquit, consilio ô Meneclida, hac in re minus uti uelim quam tuo. Notans illum quod uxorem haberet parum seculis quondam famæ.

28 Rursus eidem obijcienti quod Agamemnonis gloriā æmuleretur, Falleris, inquit, nam ille totius Græciæ præsidij usus decem annis uix unam cepit urbem, ego unius huius urbis præsidij, uno die profligatis Lacedæmonij totam Græciam liberaui.

29 Ciuium suorum iniurias patientissime ferebat, dicens, esse nefas irasci patriæ: quemadmodum parentum iniurias ulcisci pietas uetat.

30 Pelopidæ increpanti quod nullos tolleret liberos, male in hoc cōsulens patriæ, Vide, inquit, ne tu peius consulas, qui talem patriæ filium relicturus sis. Habebat enim Pelopidas filium improbū & infamē. Mihi, inquit, Leuctrica pugna pro liberis erit, nunquam interitura. In hoc enim suscipiuntur liberi, ne pereat nostri memoria. At hoc melius præstant egregia facinora, nam liberi frequenter offuscant parentum gloriam.

31 Quum sentiret uulnus esse letale, non prius ferrū eduxit, quam audisset Thebanos uicisse, Tū satis, inquit, uixi, inuictus enim morior, & educto ferro protinus efflauit animam.

32 Valerius narrat illum quæsisse, an ipsius clypeus esset saluus: ut audiuit saluum, rogasse an hostes essent deuicti. Quum audisset penes Thebanos esse uictoriam, ita loquutum militibus, Non finis commilitones uitæ meæ, sed melius & altius initium aduenit. Nunc enim uester Epaminondas nascitur, quia sic moritur.

33 Quum illi per inuidiam & contumeliæ gratia sordidus quidam & contemptus magistratus delegatus esset à populo Thebano, non aspernatus est, dicens, non solum magistratum ostendere uirum, sed uirum uicissim ostendere magistratum: itaque gessit, ut deinceps tanquam honestum munus à multis ambiretur, quū antea nihil aliud fuerit, quam cura sordes & stercorea ex angiportis eijciendi.

34 Idem cuidam egeno mandauit, ut à quodā ex amicis ipsius talentū peteret, petijt & accepit. Amico percontanti quid id iussisset, Quoniam, inquit, ille quum uir sit probus inopia premitur: tu uero diues es, multa de publico depeculatus. Epaminondas ipse pauper hac ratione subuenit egenti. Bonorum enim probum est, uirum probū egere necessarijs.

35 Tempore belli Leuctrici quum accepisset quendam strenuum uirum perisse morbo, per iocum dixisse fertur, Vnde fuit illi moriendi ocium in tantis negocijs: Frequenter autem non minima morbi pars est imaginatio metusue morbi. Hunc languorem solet excutere negociorum ardor.

PELOPIDAS

1 Pelopidas in præfectura rei militaris Epaminondæ collega, quum amici dicerēt illi rei necessaria, uidelicet colligendi pecunias, nullam esse curam, Ita per Iouem, inquit, necessaria, sed huic Nicomedit: ostendens hominē claudum ac mancum. Sensit fortibus uiris nihil esse opus pecunia.

2 Vxori quæ ipsum ad bellum proficiscētem rogabat muliebriter, ut seruaret seipsum, Alij, inquit, ut isthuc faciant monendi sunt. Nam princeps ac dux hortandus est potius ut seruator seruet ciues. Vox imperatore digna, cuius est ciuium multorum salutem suæ unius incolumitati antepondere.

3 Quum e militibus quispiam qui uiderat Lacedæmonios per angustias montium aduentare, dixisset Pelopidæ, Incidimus in hostes, Qui potius nos in illos, inquit, quam in nos illi?

4 Ab Alexandro Pheræorum tyranno præter fœdera captus ac uinctus Pelopidas, conuitia congeffit in fœdis fragum: ut autem iratus ille dixit: mori properas, Admodum, inquit, quo magis in te exasperetur Thebani, tuque citius des pœnas uiolati fœderis, dijs pariter atque hominibus inuisus.

Thebe

Thebetyranni uxor adiit Pelopidam, dixitque se mirari, quod uincius esset tam hilaris, 5
Atego, inquit, magis te miror, quod non alligata feras Alexandrum. Libeti

Posteaquam Epaminondas Pelopidam liberum reduxisset, aiebat se gratiam habere 6
Alexandro, per quem experimento comperisset, se non tantum ad bellum, sed etiam ad mortem bene animatum esse.

Quum Pharsali congressurus esset cum Alexandro Pheræorum tyranno, milites ad- 7
monuerunt, duplo plus Thessalorum esse cum Alexandro, quam ipse Thebanos haberet, Tan- Mortis con-
to, inquit, melius nobis erit, plures enim uincemus. Hoc & alteri cuidam adscribitur. temptus

De eo Plutarchus Symposiacion lib. 2. refert quiddam perquam festiuum. Conui- 8
uium agitans cum collegis ducibus, in fine conuiuii bibit acetum. Percontantibus num Frugalitas
id cōduceret ad sanitatem, Nescio, inquit, illud scio, bonum esse ad hoc, uti quis inefmine- Acetum & ducit
rit domesticæ dietæ, siue domesticorum negotiorum: sentiens cōducere aduersus crapu- aduersus crapulam.

MANIVS CVRIVS
Manius Curius nonnullis arguentibus quod ex agris bello partis partem exigua uni- 9
cuique militum distribuisset, magnam uero reip. optauit à dijs, ne quando existeret quisque Agri modus
Romanus, cui ager exiguus uideretur, qui posset alere dominum. Sentiens eum non esse
Romano dignum nomine, qui plus appeteret quam quod ad uictum frugalem satis est.

Samnites posteaquam ab illo fuerant deuicti, uenerunt ad Manium Curium, ac ma- 10
gnam auri uim offerebant, atque id temporis forte rapula coquebat ollis fictilibus. Respon- Aurum spre-
dit autem Samnitium legatis hunc in modum, Nihil opus est auro talem cœnanti cœnam: tum
sibi uero potius esse, aurum possidentibus imperare, quam aurum habere.

C. FABRITIUS
C. Fabritius quum audisset Romanos à Pyrrho deuictos, ad Labienum uersus, Pyrrhus, 11
inquit, non Epirotæ uicerunt Romanos. Sentiens unius ducis ingenio uictoriâ acceptam Dux egregius
ferri oportere, non uirtutis militum. Hoc pacto Romani nominis ignominiam eleuauit, qui
quum Epirotis essent uirtute superiores, hoc solo erant inferiores, quod non haberent du-
cem Pyrrho similem.

Quum Pyrrhus pro redimendis captiuis multum auri misisset, aurum quidem non ac- 12
cepit Fabritius. Postridie uero Pyrrhus maximum elephantum emisit, qui ignaro Fabri Animus inexti-
tio à tergo subito barriens appareret. Id ubi factum est, respiciens Fabritius ac ridens, Me, pugnabilis
inquit, nec aurum heri, nec hodie belua fecit attonitum. Sensit Pyrrhum hoc de industria e-
gisse, ut quoniam auro bonisque uerbis deliniri non poterat, immani uoce beluæ tetreretur.
Sed expetitus est Pyrrhus animum undiquaque inextinguibilem.

Pyrrho uero hortanti ut Fabritius apud se ageret, imperij socius futurus, Ne tibi quidem 13
istud expediret, inquit. Nam si Epirotæ nostrum utrunque pernecint, mihi regi quam tibi Fiducia sui
parere mallent.

Fabritio iam consuli misit epistolam Pyrrhi medicus, qua promittebat se regem uene- 14
no necaturum si iuberet. At eam epistolam autore non prodito ad Pyrrhum remisit, iu- Fides in ho-
bens illum sibi cauere, qui pessimus esset iudex tum amicorum tum hostium. Sentiens eum Rem
eos habere pro hostibus quos amplecti debebat si satis nouisset, & hos pro amicis ducere,
re, qui petus illi uellent quam hostes.

Cæterum ubi compertis insidijs Pyrrhus medicum egisset in crucem, Fabritio capti- 15
uos gratis remisit. At Fabritius noluit eos gratis recipere, sed parem captiuorum nume- Nihil gratis
rum remisit, ne à Pyrrho proditi ueneficij mercedem accepisse uideretur, negans se hoc
indictum fecisse Pyrrhi causa, sed ne Romani uiderentur dolis hostem occidere, ut qui uiri-
bus superare non possent.

FABIUS MAXIMVS
Fabius Maximus quoniam cum Annibale configere detrectabat, sed mora copias il- 16
lius & pecuniarum & commeatus egeantes attenuabat, sequens illum per aspera montuo- Conuitia tot-
saque, ac subinde obiter sese opponens, à nonnullis per ludibrium dicebatur, Annibalis pæ- tempta
dagogus: hoc conuitio nihil commotus pergebat suum institutum sequi, dicens apud ami-
cos, Qui dicteria conuitiaque metuat, eum sibi uideri timidiores his qui fugiunt hostes. Sen-
sit hoc turpius esse timiditatis uitium, quo leuius est periculum. Nihil autem leuius dictis;

quæ qui formidat, quomodo sustinebit imperum hostium?

17 *Temeritas* Quum de Minutius illius collega, quoniam nonnullos hostes deiecerat, multus esset ortus rumor, tanquam de viro nomine Romano digno, ait, se magis secundam Minutij fortunam, quam aduersam pertimescere. Sentiens illius temeritatem periculosissimam esse reipub. quam si rerum successus attolleret, in extremum discrimen adducturam uniuersum populum Romanum, sed aduersis casibus futuram moderatiorem.

18 *Facete* Paulopost quum Minutius hostium insidijs septus in summo esset periculo, ne cum suis copijs periret, Fabius e mote mouens exercitum uenit illi auxilio, multisq; trucidatis hostibus ipsum eripuit. Hoc facto Annibal ad suos dixit, Nonne uobis saepenumero praedixi, fore ut illa montana nubes nobis aliquando tempestatem immitteret: Hoc Annibalis non Fabij dictum huc aliunde suspicor adscriptum.

19 *Contatio* Post calamitatem quam Romani acceperant apud Cannas, creatus imperator cum Claudio Marcello viro audace, semperq; gestienti cum Annibale configere, Fabius potius sperabat futurum, ut si pugna abstineret, Annibalis exercitus ductu temporis deficeret. Id sentiens Annibal, dixit, se magis formidare Fabium a pugna quiescentem, quam Marcellum pugnantem. Nec hoc est Fabij apophthegma, sed Annibalis.

20 *Error meritis condonatus* Miles quidam Lucanus delatus erat Fabio, quod noctu frequenter e castris clam excederet, amore cuiusdam foeminae. Fabius quum audisset illum alioqui in rebus belli praeclarum esse virum, iussit clam apprehensam mulierem quam amabat miles, ad se perducere: quæ simul ut adducta est, iussit accersi virum, ad quem ita loquutus est, Haud clam nobis fuit, te praeter legem militarem abnoctare a castris: at ne id quidem prius nos latuerat te probum esse militem: proinde errata ante bene gestis condonamus, ceterum post hac eris nobiscum: nam habeo fideiussorem, & productam mulierculam illi commendauit.

21 *Facete* Tarentinos Annibal praesidio imposito tenebat arce accepta, Fabius itaque dolo quamlongissime exercitum suum abduxit ab urbe: quam ubi cepisset diripuisseq; scribae percontanti, quid de templorum simulacris statuisset, Relinquamus, inquit, Tarentinis deos iratos.

22 *Iactantia elusa* Quum M. Liuius sibi postulare acceptum ferri, quod Fabius cepisset urbem Tarentinam, uidelicet quod in arce praesidium habuisset: ceteris iactantiam hominis deridentibus, Vera, inquit Fabius, narras: nam nisi tu ciuitatem amisisses, nequaquam ego recepissem.

23 *Consulatus maiestas* Fabio iam sene filius illius consul factus est, qui quum publicitus multis audientibus habuisset orationem, Fabius consensu equo praecedebat. Quum autem iuuenis licetorem misisset, qui patrem iuberet equo descendere, alij quidem factum hoc auersati sunt: at Fabius ab equo desiliens, non habita ætatis ratione accurrit, ac filium complexus, Euge, inquit, fili, sapis qui intelligas quibus imperes, & quam magnum magistratum susceperis.

24 *Gratiter* Quum Minutius gloriaretur, ipsius opera multum maiestatis Fabianæ dignitatis decessisse, Si sapires, inquit Fabius, Minuti, reputares tibi cum Annibale certamen esse potius quam cum Fabio.

25 *Humanitas cunctat optime* Dicebat absurdum uideri, si cum equos & canes uenaticos familiaritate ciboq; dicere mus potiusquam catenis ac uerberibus: homines feroces animo, non humanitate ac beneficijs nobis conciliemus, sed asperiores in illos sumus quam agricolæ sunt in caprificos ac malos syluestres & oleastros, qui has non protinus excidunt, sed insitione docent mitescere.

26 Fabius Max. congiariorum exiguitatem notans, dixit non esse congiaria, sed heminaria. Congiaria dicuntur dona quæ dantur populo. Congius autem mensuræ genus est, qua multo minor est hemina. Ad mensuram igitur alludens, negauit esse congiarium, sed Heminarium.

ANNIBAL

27 *Victor & ui-* Annibal à Minutius quem insidijs obsederat, per Fabij copias depulsus, ubi redisset in castra dixisse fertur, Eo praelio à se uictum Minutium, se autem à Fabio fuisse superatum: uidelicet ex eadem pugna uictus & uictor redijt. Perierat enim Minutius, nisi Fabius succurrisset.

28 Quum Marcellus aliquot diebus continenter cum Annibale conflixisset uario Marte, dixit

dixit Annibal, sibi rem esse cum hoste, qui nec uictus nec uictor nosset quiescere.

Quum Fabius simili arte recepisset Tarentum, quali Annibal ceperat. Et Roma, inquit Annibal, suum habet Annibalem.

Quum Romanorum legati condiciones pacis retulissent apud Carthaginienses, & Gisco quidam ausus esset suadere bellum cum Romanis redintegrandum, Annibal indigne ferens, hominem imbellem de rebus arduis loqui, adhuc dicentem e suggesto deturbauit. Hoc factum tam uiolentum in libera ciuitate demirante & indignante multitudine, Annibal consensu suggesto dixit, neminem mirari debere, si qui a primis statim annis Carthaginem reliquisset, interim aetatem omnem in bellis & armis transegisset, minus nosset urbanas consuetudines: hoc praefatus pacem suadere coepit, & persuasit.

Quum adesset dies quo primam pensionem exigebant a Poenis Romani, totus populus ad tributum mentionem ingemuit, at Annibal interim effuse risit. Ea de re increpatus ab Asdrubale Fledo, negauit eum risum fuisse gaudentis, sed aliorum seras & inanes lachrymas deridentis, quae nunc in leuiore malo manarent, quum antea potius manare deberint, quo tempore Romani classes, arma, & amplissimarum uictoriarum spolia Poenis detraherent, ac leges uictis imponerent.

Quum Annibal apud Cannas felicissime pugnasset, amicis suadentibus ut fugientem hostem insequens in urbem irrumperet, non obtemperauit. Quam rem Barcha Carthaginensis adeo indigne tulit, ut exclamarit, Vincere scis Annibal, uictoria uti nescis. Hoc dictum T. Liuius tribuit Maharbali.

Annibal Gisconi nuncianti sibi admirabilem uideri Romanorum instructorum ad pugnam numerum, Imo aliud, inquit, mirabilius te fugit. Quidnam hoc esset sciscitanti Gisconi, Quod ex tam numerosa, inquit, hominum multitudine nullus appellatur Gisco. Is ducis iocus multum timoris detraxit, multumque alacritatis addidit militibus.

Idem profugiens apud Antiochum regem agebat. Is ostendit illi suum exercitum barbarico apparatu magnifice instructum, sed ad praedam magis quam ad bellum. Haec omnia quum diligenter esset contemplatus Annibal, rogauit Antiochus, num haec omnia satis essent futura Romanis. Tum Annibal, Plane satis arbitror, etiam si auarissimi sint Romani. Lulit Poenus ab inexpectato: rex de praelio sciscitabatur, iste respondit de praeda. Quid enim aliud est miles imbellis, auro, argento, caeterisque rebus ad praedam inuitantibus instructus?

Idem adhuc puer, quum quaereretur de finiendo odio inter Romam & Carthaginem, pedem inflixit solo, ac puluere suscitato tum demum finem belli fore dixit, quum altera pars in habitum pulueris esset redacta. Agnoscas ingenium exitio Romanae gentis natum.

Inter Scipionem Africenum & Annibalem ortus est sermo de praestantia ducum. Quumque Scipio rogasset quem primum esse censeret, respondit, Alexandrum Magnum quem secundum, Pyrrhum Epirotarum regem: quem tertium, seipsum nominauit. At quid, inquit Scipio, si me uicisses? Tum, inquit, me neque secundum, neque tertium, sed omnium primum censuisssem.

Annibal bibiturus uenenum quod in eum usum paratum habebat, dixit, soluamus in genti cura populum Romanum. Aut, ut Liuius refert, Soluamus diutina cura populum Rom. quando mortem senis expectare longum censeret. Id postremo male habebat hominem, quod Romanis iam non possit aliquo pacto molestus esse.

Post uictoriam Cannensem, si Annibal recta petisset Romam, poterat in Capitolio praedare, sed frui quae uti uictoria maluit, Campaniam ac Tarentum peragrare: ubi mox & ipse, & exercitus ardor adeo elanguit, ut uerissime dictum sit, Capuam Annibali fuisse Campanas. Siquidem inuictum Alpibus, indomitum armis, Campania sole, & Baiae fontibus calidis tepentes subegerunt. Refert Flotus.

SCIPIO MAIOR

Scipio senior si quando uacans a negocijs bellicis in literis uersaretur, dicere solet, se nunquam minus esse ociosum, quam quum esset in ocio. Sensit se id temporis non dare animum ocio aut uoluptatibus, sed reipub. commodis multa suo cum animo tractare.

Posteaquam Carthaginem Nouam, quae erat Hispanorum, armis ceperat, milites quidam

u 4 uirginem

uirginem eleganti forma captam adduxerunt, eiq; tradiderunt. Hic ille, libèter acciperem inquit, si priuatus essem, non imperator. Iuuenis insigni puellæ forma corrumpi non potuit, quo minus meminisset quid deceret imperatorē. At multi sunt hodie, qui ob hoc ipsum sibi credunt tum licere, tum decora esse omnia, quod sunt imperatores.

Fiducia euentus 3 Rursum quum obsideret oppidum humili loco situm, prominente illic Veneris templo, iussit illuc profiteri uadimonia, tanquam tertio post die ius ibi redditurus. Et quod se facturum prædixit, fecit urbe capta: tanta erat uictoriæ fiducia.

Miles dicto audiens 4 In Sicilia percontanti cuidam, qua refretus classem educere pararet in Africam, ostendit uiros armatos trecentos sese exercentes, præterea turrim excelsum mari imminentem, & ait, Nullus horum est, qui non consensu turri semet in mare præcipitaturus sit, si iussero: sentiens non perinde referre, quam numerosam educas multitudinē, modo fortis dux educat exercitatos & dicto audientes.

Animus præfens 5 Vbi traiecit in Africam, ac terra positus hostium castra concremasset, Carthaginenses missis legatis foedus cum Scipione pepigere, pollicentes se & elephantos & naues, & pecunias duros. Cæterum posteaquam Annibal ad nauigasset ex Italia Carthaginem, cœpit illos conuentorum pœnitere, eo quod iam animum recepissent. Id audiens Scipio, negauit se etiam si ipsi uellent, pacta seruaturum, nisi prius imperatis adderent talentorum quinque milia, hoc nomine quod Annibalem accersissent.

Humaniter et grate 6 At posteaquam Carthaginenses uia adacti legatos de foedere ac pace ad Scipionem misissent, iussit eos qui uenerant protinus abire, tanquam non audire eos, priusquam L. Terentium ad se perduxissent. Erat autem Terentius Romanus, uir probus & humanus, qui in bello captus à Pœnis detinebatur. Quem ut adduxerant, Scipio pro tribunali sedens hominem apud se collocauit, moxq; auditis legatis bellum dissoluit. Porro Terentius tanti beneficii memor triumphantem Scipionem sequebatur psecutus, uelut illius liber: quin & Scipione mortuo ad exequias nullum exhibuit, aliq; ad funeris celebritatem pertinentia studiose procurauit. Sed de his posterius. Hic in Scipione quidem habes exemplum beneficii candide simul & honorifice collati, in Terentio uero memoris animi specimen.

Frenum receptum 7 Posteaquam Romani traiecerant in Asiam aduersus Antiochum regem, isq; legatos ad Scipionem de pace misisset, Id, inquit Scipio, prius factū oportuit, non nunc, quum & frenum & sessorem recepisti. Alludit ad apologum de equo & sessore, notiozem quàm ut hic sit commemorandus.

Fiducia meritorum 8 Senatus decreuerat, ut pecunias sumeret ex ærario: at quum quaestores ærarij negarent se eo die aperturos, Ipse, inquit, aperiam, quādo mea causa clauditur, qui tanta pecuniarum ui repleuerim ærarium. Vacua non clauduntur, eò Scipio per iocum dicebat, sibi hoc laboris suscipiendum ut aperiret, qui fuisset in causa ut tam diligenter clauderetur, ut quaestores diei spatium quærerent ad recludendum. Exemplum ingentis fiduciae meritis quæsitæ.

Fiducia meritorum 9 Quum à Petilijs tribunis plebis, multis nominibus accusaretur apud populum Romanum, nihil ad crimina respondit, tantum hoc dixit, Hoc die Quirites Annibalem & Carthaginem deuici: proin ipse sumpta corona in capitolium ascēdo Ioui Opt. Max. sacrificaturus: si quis de me suffragium ferre uelit, ferat. Hæc loquutus ascendebat ad Capitolium relictis accusatoribus, nondum perorata causa. Tantum ualet egregiorum in rempub. meritorum fiducia, ut repente iudicii rigor uersus sit in ouationem, & reus pro supplice egerit triumphantem.

Generose 10 Scipio Africanus quibusdam calumniantibus, quod parum strenuus pugnator esset, Imperatorem, inquit, me mater, non bellatorem genuit. Significans, in imperatore plus habere momenti solertiam ac prudentiam in consilijs, quàm uires in prælijs.

Clementer 11 Idē dicere solebat, hosti nō solū esse dandā uia fugiēdi, uerum etiā muniendā: docēs moderandam esse uictoriam, nec sœuiendum in eos qui contra ferre arma destitissent.

Ignauia 12 Idem militi cui scutum erat elegantius ornatum, Non miror, inquit, quod scutum tanta cura ornaris, in quo plus habeas præsidij quàm in gladio: significans illum ignauū militem. Clypeus tuetur, sed gladius fortitudinis organum est. Quamquam hoc idem de altero Scipione narratur inferius.

Idem

Idem dicere solet, ij quibus sunt equi ferociiores tradūt eos domitoribus, ut his facilioribus possint uti. Sic homines secundis rebus effrenatos, sibiq; praesidentes tanquā in gyrum rationis ac doctrinae duci oportere, ut perspecta rerum humanarum imbecillitate, uarietateq; fortunae, reddantur moderatiores.

Dicere solet, in re militari turpe uerbum esse, non putarā: quod alijs in rebus interdum locus datur male instituta posterioribus consilijs melioribus corrigere: ceterum quae ferro peraguntur, ea non oportet temere aggredi, quod hic error ferē in emendabilis. Idem dictum locum habet & in his, quae semel facta mutari non possunt, ut in ducenda uxore, in sacris ordinibus.

Cum hoste dicebat non esse conflegendum, nisi aut inuideret occasio, aut urgeret necessitas: quod incogitantis sit, opportunitatem oblatam negligere, & extremae ignauiae sit, tum non praestare fortem animum, quum audacia spem praebet incolumitatis, formidolositas nihil aliud quam certum promittit exitium.

T. QUINTIVS

T. Quintius ab ipso protinus initio clarus fuit, ut prius quam esset edilis, aut tribunus militum, aut praetor, consul factus sit. Porro missus imperator aduersus Philippum, suadet ut ueniretur in colloquium. At quū Philippus posceret obsides, eo quod ille multis Romanis comitatus esset, ipse uero solus, ut solus sis, inquit Quintius, ipse fecisti, qui amicos & cognatos tuos occideris.

Vbi Philippum bello uicerat, in Isthmij praconio iussit euulgari, se Graecos suae libertati suoque iuri permittere. Quotquot autem Romani temporibus Annibalis capti seruiebant apud Graecos, quum horum singulos Graeci quingentis drachmis emissent, gratis Quintio donarunt: qui & ipsi Romae triumphatē Quintium sequuti sunt pileati, quod facere solent ē seruitute manumissi. Et hoc admiror à Plutarcho inter apophthegmata commemorari.

Achaeos meditantes expeditionem aduersus insulam Zacynthiorum, monuit ut cauerent, ne more testudinum caput extra Peloponnesum proferentes, ueniret in periculum. Testudo enim intra testam tutissima est.

Quum Antiochus rex cum numerofo exercitu uenisset in Graeciam, omnesq; reddidisset attonitos & militū numerus & armaturae uarietas, Quintius hoc sermone metum ademit Achais: Quū, inquit, essem in Chalcide coenans apud hospitem meum, mirabar carniū copiam, quū essent omnia tecta niue: at hospes respondit, ea omnia nihil aliud esse q̃ suis domesticae carnes, tantum apparatu & conditura diuersa. Ne uos igitur, inquit, admiremini regis copias, quū auditis hastatos, cataphraeos, pedites, equites & sagittarios. Nam hi omnes Syri sunt, armatura inter se differentes.

In Philopoemenem Achaeorum ducem, qui multos haberet equites & armatos, sed pecuniarum indigus, ita ludebat: Philopoemen, inquit, manus habet & crura, uentrē non habet. Ac tali quidem specie corporis erat Philopoemen. Quintius autē equites ac pedites armatos, manus & crura ducis appellabat: sed quoniam non habebat quo aleret militem, negabat illum habere uentrē.

C. DOMITIUS

C. Domitius, siue, ut Liuius lib. 7, decad. 4. Cn. Domitius, quē Scipio maior pro se Lucio fratri in bello aduersus Antiochum legatum dederat, ubi cōtemplatus esset hostium phalangem, exercitus praefectis hortantibus ut confestim aggrediretur, negauit tempus sufficere ad hoc, ut tot milibus trucidatis ac direptis impedimentis, in castra reuersi suararent corpora. Sed hoc ipsum postridie se tempestiue faciurū dixit. Ac postero die congressus quinquaginta milia trucidauit. Vir strenuus non dubitauit de uictoria, spatium modo temporis gerendae rei par eligebat.

P. LICINIUS

P. Licinius consul, imperator equestri pugna superatus à Perseo Macedonū rege, bis mille & octingentos milites amisit, partim interfectos, partim captos. Vbi uero post pugnam Perseus mitteret oratores acturos de foedere ac pace, Licinius qui uictus erat, uictori praescripsit, ut si pacem uellet, quae haberet in sua potestate, daret in fidem Romanorum. Ne calamitas quidem fortissimi uiri spiritus potuit imminuere. Nec ignorauit

ignorauit Perseus quibus cum uiris ipsi res esset, eoque fecit uictor quod uicti solent facere.

PAVLVS AEMYLIVS

- 8 *Necessitate de
latus honor* Paulus Aemilius quum iterum peteret consulatum, repulsam tulit: ceterum quum bellum aduersus Perseum ac Macedones, imperitia segnicieque ducum in longum ducere tur, eidemque consulatum detulissent, negauit se illis habere gratiam; non enim se ob id tum designatum impetratorem, quod ipse desideraret imperium, sed quod ipsi imperatorem.
- 9 E foro domum reuersus quum filiam puellam nomine Tertiam repetisset lachrymantem, rogauit quid haberet. Illa respondente, Perseus nobis interijt: Id erat nomen catelli, quem puella habebat in delicijs: Sit felix, inquit, o filia, omen accipio; moxque in bellum profectus pulcherrimum de hoste triumphum egit.
- 10 *Disciplina mi
litaris* In exercitu uero quum multam confidentiam ac loquacitatem comperisset militum officia ducum sibi uindicantium, resque non necessarias curantium, iussit illos quiescere, nec aliud quicquam agere, quam ut enses suos acuerent, cetera sibi fore curae. Nocturnas autem excubias iussit illos sine lanceis & gladijs agere, quo nimirum adempta spe depellendi hostem, tanto acritus pugnarent cum somno.
- 11 *Dux usu rerum
callidus* Quum per loca praerupta irrupisset in Macedoniam, uidissetque instructam hostium aciem, exhortante Nasica ut protinus inuaderet hostem, Facerem, inquit, si tua essem aetatis, sed multarum rerum experientia prohibet, ne ex itinere statim cum instructa acie congregiar.
- 12 *Arts conuiuij* Deuicto Perseo, quum epulum exhiberet uictoriale, dicebat, eiusdem esse artis & aciem bene instituere, & conuiuium exhibere; illam ut hostibus sit quam maxime formidabilis, hoc ut amicis sit iucundissimum.
- 13 *Seuere* Quum Perseus captiuus deprecaretur, ne in triumpho duceretur, Isti, inquit, in te sit tum erat: significans, illi licuisse in bello perire, aut certe uincere.
- 14 *Frugalitas* Ex pecuniarum infinita ui reperta in castris hostium, ipse quidem nihil sibi sumpsit, Tiberoni tamen genero phialam pondere quinque drachmarum, fortiter gesta rei praemium dedit. Atque hoc primum aiunt argenteum uasculum in Aeliorum domum fuisse ingressum. Meminit huius Plinius lib. 33. cap. 11. quanquam ait fuisse duo pocula.
- 15 *Patria charitas* Ex quatuor liberis masculis quos susceperat, duos antea dederat in adoptionem. Ex duobus autem qui remanserunt in familia, alter quinque ante triumphum diebus interijt, annos natus quatuordecim: alter quinto post actum triumphum die, annos natus duodecim. Ob id populo lucum ac moerorem cum illo iungente, ipse prodiens ad multitudinem, dixit, se post tam continuos rerum successus aliquid magni mali a fortuna expectasse: se uero nunc de patriae incolumitate securum esse factum nihilque timere periculi, posteaquam fortuna prospere gestarum rerum inuidiam in suam domum impingente, ipse pro omnibus depedisset.
- 16 *Calceus quod
torqueat* Vxor erat illi Papyria, Masonis uiri consularis filia, quam quum longo tempore domi habuisset, exque ea pulcherrimam sobolem sustulisset inclytum illum ac maximum Scipionem Aemilianum, repudiavit, & amicis diuortium uehementer dissuadentibus, porrexit calceum dicens, Hic calceus nonne nouus est, nonne pulcher est: at nemo uestrum nouit quod pedem meum torqueat.
- 17 *Generose* Perseo sese ad uictoris pedes abijcanti, uocesque degeneres emittenti, Quir, inquit Paulus, fortunam crimine liberas, sic te gerens, ut superiore etiam fortuna uidearis indignus: Quir meam dedecoras uictoriam, ac rerum a me gestarum gloriam obscuras, tam abiectum te demonstrans, ut indignus appareas, quem populus Romanus haberet hostem.
- 18 *Temeritas* Idem dicebat, imperatorem, si minus aetate, certe moribus senem esse oportere: sentiens, non esse praecipitanda consilia, quod solent iuuenes, sed moribus utendum esse senilibus.

CATO SENIOR

- 1 *Veter surdus* Cato Senior in concione suaturus de frumeto uiritum diuidendo, ita praefatus est: perdifficile esse ad uentrem auribus carentem uerba facere: uentrem dixit quod ageretur de populi uictu.
- 2 *Luxus* Aiebat se mirari, quomodo seruari possit ea ciuitas, in qua pluris ueniret piscis quam bos. Praecipuus luxus olim erat in piscibus, unde legimus nullum sex milibus emptum.
- 3 Obiurgans aliquando summam uxorum impotentiam, Omnes, inquit, homines uxoribus dominantur, nos omnibus hominibus, nobis autem uxores: hoc modo colligens, mulieres

mulieres esse rerum omnium dominas.

Dicere solet, se malle pro collato beneficio nullam reportare gratiam, quam pro ma-
lificio perpetrato non dare poenam. Significans nihil esse periculosius impunitate, quæ
semper ad deteriora inuitat.

Idem dicebat, se omnibus peccantibus ignoscere, præterquam sibi ipsi. Multum dissi-
milis illi Mevio, qui carpens alios, sibi cōdonabat omnia. Sibi ignoscit, quem non poeni-
tæ admittit: de se poenas sumit, qui cura pensat quod incogitantia commissum est.

Exhortans autē magistratus ad sumendas poenas de his qui delinquerent: dicebat eos
qui maleficos prohibere possent nec facerent, lapidandos esse: sentiens illos de uniuerso
populo pessime mereri, quod ad scelus licentiam inuitarent improbos.

Aiebat sibi magis placere iuuenes qui rubescerent quam qui pallecerent, quod rubor
arguat probam indolem, pallor non item.

Dicebat sibi inuisum esse militem, qui ambulans moueret manus, pugnans moueret
pedes, clariusq; sterteret quam inclamaret: pessimum autem imperatorem, qui sibi non
posset imperare.

Maxime existimabat oportere unumquemq; seipsum reuereri, quod nullus unquam a
seipso discedat. Ita fieret, ut quicquid alijs testibus non auderemus facere, idem solos fa-
cere puderet.

Conspiciens multorū erigi statuas, Malim, inquit, ut de me quærant homines, quam
obrem Catoni non sit posita statua, q̄ quare sit posita: sentiens se malle res præclaras ge-
rere, ut olim scientes illum promeruisse statuam, mirentur non esse positam.

Admonebat ut qui potentes essent, parce uterentur sua potestate, quo semper uti pos-
sent: sentiens potentiam clementia comitateq; fieri diuturnam, ferocia breuem.

Qui uirtutē honore suo fraudarent, eos dicebat ipsam uirtutē à iuuentute auferre: sen-
tiens præmijs animos iuuentū ad uirtutem accēdi, quæ si detrahas, ipsa uirtus elanguescit.

Magistratum aut iudicem dicebat, nec pro iustis orandū, nec pro iniustis exorandum
Sensit culpam esse iudicem, si ut iustis æqui sint orandi sunt, quum oporteat ultro fauere
bonis: pro iniustis orare fortassis humanitatis est, at exorari, est à iustitia deflecentis.

Iniuriam etiam si facienti nihil adferat periculi, uniuersis tamen periculosam esse dice-
bat: sentiens impunitæ iniuriæ exemplum omnibus minari iniuriam. Etenim si liceat im-
pune lædere, nullus erit tutus ab improborum uiolentia.

Senectuti quum multa adsint probra, dicebat non esse addendum malitiæ dedecus: sen-
tiens senectutem multis nominibus uulgo male audire, ueluti quæ audit deformis, eden-
tula, lusciosa, imbecillis, obliuiosa, indocilis: Hac ferre satis est, ut non accedat crimen im-
probæ uitæ, quod omnibus quidem foedum, sed seni foedissimum. Alij narrāt hoc ab illo
dictum in senem obuuium uitæ contaminatæ. Ne ætatis tuæ malis addas turpitudinem.

Iratum ab infano nulla alia re differre dicebat, quam mora temporis: sentiens irā esse
breuem insaniam.

Eos qui fortuna moderate sobrietq; uterentur, dicebat minime peti inuidia. Non enim
inquit, nobis, sed bonis quæ nos circumstant inuident homines. Externa bona extra ho-
minem sunt, at insolenter utendi uitium intra hominem est, qui eo sibi constant inuidiam,
uere sunt inuidiosi.

Qui in rebus ridiculis seriam operam ponerēt, eos dicebat in serijs fore ridiculos: signi-
ficās assuetos ridiculis, ob habitum collectum, in serijs negocijs ita se gerere, ut nō solum
rideantur, sed etiam derideantur.

Præclaras actiones aiebat præclaris uerbis occupandas, ne à gloria defluant. Argutius
est quod uertit Philolphus, aliud, ut opinor, exemplar sequutus, Honestas actiones hone-
stis actionibus occupandas, hoc est, benefacta benefactis addenda, ne si desinamus bene-
facere, obsolecat priorum benefactorum memoria.

Ciues inculabat, quod semper iisdem committerent magistratum, Videmini enim, in-
quit, aut uilem habere magistratū, aut iudicare paucos esse dignos magistratu. Quorum
alterum erat male sentire de publica potestate, alterum erat male sentire de ciuibus.

Quendā qui agros mari uicinos ob luxum uendere coactus est, aiebat se mirari, quasi
plus posset q̄ ipsum mare: quod enim illud uix paulatim alluebat, ille facile deuorarat.

Censuram

- 22 *Senectas* Censurā petens, quum ceteros competitores uideret supplices populoq; blandientes, ipse clamabat, populo opus esse medico austero ualidisq; remedijs: proin eligendum, non qui iucundissimus esset, sed qui inexorabilis. Atq; hæc dicens ante omnes censor creatus est. Agnouit populus morbum suū, eoq; Cato plus ualuit obiurgādo, q̄ ceteri blandiēdo.
- 23 *Vox in bello* Quando docebat iuuenes intrepide pugnare, sæpenumero dicebat, uerba plusquam gladium, & uoces plusquam manum hostes in fugam uertere, attonito s̄q; reddere. Non lebat militem in prælio mutum esse, sed atrocibus dictis, clamore, uultusq; truculentia terrere hostem.
- 24 *Argute* Bellum gerens cum his, qui Bætum fluuium accolūt, quum in discrimen adductus esset propter hostium multitudinem, & Celtiberi quidem offerrent suppetias, si datētur tā lenta ducenta, Romani uero non sinerent illum mercede pacisci cum barbaris: dixit errare Romanos, eo quod si uicissent, reddituri fuerint non de suo, sed de bonis hostium: sin uicti fuissent, iam non fore, nec à quibus peteretur, nec qui peterent.
- 25 *Abstinentia ducis* Quamuis autem complures urbes cepisset, tamen aiebat se hisce diebus quos inter hostes egit, nihilo plus sumpsisse, quā quæ ex hostium agris comedisset bibissetq;.
- 26 *Reditus e bel* Quum cuidam militum argenti libram distribuisset, ait, Satius esse multos habentes argentum, q̄ paucos habentes aurum ē militiā domum redire. Nam duces non alia re q̄ gloria auctos ē prouincijs redire oportere. Sensit rem sat feliciter gestam, si tanta militū multitudo redeat incolumis, ut ex distributis manubijs exigua portio ad singulos redeat, potius q̄ si multis desideratis pauci redeant ex præda locupletiores. Quoniam autem rerum prospere gestarum gloria redit ad duces, hac portione par est illos esse contentos, siue multum sit prædæ, siue parum.
- 27 *Senectas* In militia quinq; famulos habebat, quorū unus tria captiua corpora emit. Quod ubi sensit rescisse Catonem, priusquam in eius conspectum ueniret, seipsum laqueo præfocauit. Adeo quæstum oderat in milite, adeo ueniam desperabat qui peccauerat. Nec hoc uidetur apophthegma.
- 28 *Senes negle* Hortante Scipione Africano, ut Achæorum exulibus opitularetur, quo illis in suam patriam redire liceret: simulabat eius rei sibi nullam esse curam. Ceterum in senatu quum hæc de re multa uerba fierent, assurgens ait: Perinde quasi nihil habeamus quod agamus, sedemus de seniculis aliquot Græcis disputantes, utrum à nostris an illius regionis uesti lonibus efferantur.
- 29 *Latinus Græce* Quum Posthumius Albinus historiam Græce cōscripsisset, & ob id ueniam peteret ab auditoribus, Cato irridens, Danda, inquit, erat uenia, si Amphictyonum decreto coactius Græce scripsisset. Hoc aliquando secus narrant Gellius & Macrobius.
- 30 *Populus qua* Populum Romanum gregi pecudum conferre solebat, quæ singula nemini obtemperant, uniuerse autem gregis ducem sequuntur. Sic & nos, inquit, quos nemo uestri priuatim in consiliū adhibere uellet, ab his hic cōgregati uos agi duciq; sinitis. Notans populum, quod deterrimis committeret magistratus.
- 31 *Honos alit uirtutem* Aiebat populum Romanum nō tantum purpuræ, uerum etiam uirtuti plurimū cōducere. Quemadmodum enim tinctores eum potissimum colorem inducūt, quo uident homines maxime delectari: ita iuuentus ad ea studia potissimum incumbit, quibus populus defert honores. Honos enim non solum alit artes, uerum etiam uirtutem. Hoc pacto monebat populum, ut magistratus his demum committerent, qui de se uirtutis specimen dedissent: ita fore ut quā plurimi sese ad egregia studia conferrent.
- 32 *Consilium o* Hortabatur iuuenes ut qui uirtute & æquitate ad dignitatem peruenissent, ne turpiter ad deteriora degenerarēt: sin ambitu ac uolentia, ad meliorem frugem se referrent: ita futurum, ut & illi gloriam augerent, & hi benefactis maculam abolerent.
- 33 *Modus in bonoribus* Qui magistratum eundem frequenter ambirent, eos dicebat uelut ignaros uia, ne aberrarent lictores qui præcederent semper quærere. Solent enim lictores præire magistratum, nō ut uiam ostenderent, sed honoris gratia.
- 34 *Filius improbus* In inimicum quendam probrosæ uitæ, Huius, inquit, mater quum deos orat ut sibi filius sit superstes, non precatur, sed imprecatur: sentiens illam & sibi & reipublicæ precari in magnum malum.
- 35 Quum Eumenes rex Romā uenisset, & à senatu honorifice exceptus, clarissimorum ciuium

ciuium frequentia stiparetur, Cato nō dissimulabat tantum Rōmanorum erga illum studium sibi suspectum esse, ipse uitans regis consuetudinem. Hoc quibusdam admirantibus ac dicentibus, Eumenem uirum esse probum; ac amico in populum Romanum animo, Sint ista uera, inquit, attamen illa belua natura ferox canis est: sentiens omnes reges, utcumque pro tempore simulent, natura tyrannos esse, ac Democratiae infensos. Romae autem regis nomen erat inuisissimum.

Dicebat ideo sibi ab inimicis conflare inuidiam, quod quotidie noctu surgens rei familiaris rationibus neglectis reipub. consuleret: notans ingratitude[m] populi.

Quum tres essent designati qui legati proficiscerentur in Bithyniam, quorum unus podagra teneretur, alter caput haberet uulneribus confossum, tertius uacordia laborare uideretur, Cato ridens dixit, Populi Rom. legationem nec pedes habere, nec caput, nec cor.

Quum impetratum esset de restituendis Achaeorum exulibus, Polybius & hoc ad senatum retulit, ut restitutis apud suos pristini honores ac magistratus redderentur. Hic Cato rogatus sententiam dixit, Polybius idem facere uidetur quod fecit Vlysses, qui Cyclo-
pis speluncam repetere uoluit, quo pileum & cingulum quae illic per obliuionem reliquerat reciperet: significans, abunde multum esse, quod exulibus datus esset in patriam reditus, effectumque periculum ne dum pristinos honores repetunt, etiam a reditu excludantur.

Aiebat stultos prudentibus plus adferre utilitatis, quam prudentes stultis. Prudentes enim dum facile uident errata stultorum, eaque uitant, fieri cautiore[s]: at stultos non item quae a prudentibus recte fiunt, quia non uident, posse imitari.

Videns quendam uehementer obesum, mirabatur cui usui tale corpus esse posset reip. cuius inter guttur & inguen omnia uenter occuparet.

Lurconi cuidam ambientem inter Catonis familiares recipi, negauit, dicens se cum eo non posse uiuere, qui plus saperet palato quam corde.

Amantis animum dicebat in alieno corpore uiuere: quod hodie quoque celebratur, animum illic potius esse ubi amat, quam ubi animat.

Tria per omnem uitam accidisse dixit, quorum poenituisset: primum, si quid arcani secreti credidisset: secundum, si quopiam nauigio uectus esset quod pedestri itinere peruenire licuisset: tertium, si quis dies ipsi per negligentiam absque fructu effluxisset.

Ad tribunum plebis qui uenefici infamia laborabat, iniquam ferentem legem, Adolescens, inquit, nondum scio utrum haurire quod temperas, an approbare quod scribis detur: sentiens & legem quam parabat, exitiosam esse reipublicae.

A quodam multis nominibus infami uexatus, Impar mihi, inquit, tecum certamen est. Nam ut tibi & male audire & maledicere facillimum ac promptissimum est, ita mihi male dicere insuaue, male audire insolitum.

Apud Athenienses quum quaecumque Cato breuissimo sermone expedierat, ea uix longius uerborum ambitu redderet interpretes, dictum est, Graecis orationem e labijs, Romanis ex corde proficisci.

Adolescens quidam patris uita defuncti inimicum mox in ius uocauit ultusque est, quem Cato obuiam comiter amplexus, Sic oportet, inquit, non agnis hedisue, sed e malorum lachrymis ac damnationibus parentum exequias celebrare.

Quum quidam Catoni dixisset, Eamus deambulatum: & adolescens quidam interpellasset dicens, Quid opus erat de? Imo, inquit Cato, quid opus erat tibi? Vna literula muta, significauit ipsum potius esse superuacaneum in uita, quam de, in uerbo.

Cato percussus ab eo qui arcam ferebat, quum baiulus diceret, caue, rogauit nunquid aliud ferret praeter arcam. Nam quod ad arcam attinebat, seruum erat dicere, caue. Simul uir itaque se moneri de alio quopiam onere quam de arca, unde cauendum esset. Simile est quod de Diogene trabe ictio retulimus.

Cato senior quibusdam efferentibus hominem inconsulte audacem, & in rebus bellis strenuum, aut plurimum referre, utrum quis uirtutem magno aestimet, an uitam non magni faciat: sentiens, non eos statim esse fortes, qui quouis modo uitam contemnunt, sed qui tanti faciunt uirtutem, ut huius gratia uitam alioqui charam negligant. Nam semet in uitae discrimen conijcere, aut infelicitum est, & quos uitae iam tædet, aut immanium & beluis similem.

51 Cato in Albidium qui luxu facultates prodederat, denique & aedes deuorarat, nouissime
Profusio consequutum incendium, quod reliquum erat absumpsit, ita iocatus est, ut diceret eū se-
cisse proteruiam. Id erat priscum sacrificij genus, in quo si quid superfuisset, seruari reli-
gio erat, sed igni cremabatur.

52 Catulus Censor Catonem sibi arctissima iunctum necessitudine rogauit, ut quendam
Seuere ipsius iudicio obnoxium, erat enim quaestor, missum faceret. Ille hunc in modum respon-
dit, Turpe est nos qui iuuentuti recte instituendae autores esse debemus, a lictoribus irri-
deri nostris. Negauit asperius quod iniuste petebatur.

53 De spe sic praedicasse narratur autore Plutarcho, quod quae magna essent, pusilla face-
Spes fallax ret: quae pusilla, prorsus nulla: sentiens, opinor, de periculis. Victoriae spes extenuat om-
nia quae solent a bello detertere.

54 Commemorantur eiusdem quaedam uelut oracula de re rustica. Dicebat fortissimos ui-
ros ac strenuissimos milites, ex agricolis gigni, minimeque male cogitantes. Praedium ne
cupide emas. In re rustica operae parcas, in agro emendo minime. Quod male emptum est,
semper poenitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquarum uim & uicinum
Aestimare oportet quomodo niteant contermina. Malus est ager cum quo dominus lu-
cratur. De bono domino melius emitur fundus. Agro ut homini quauis sit quaestuosus,
si idem sumptuosus sit, non multum superesse. Idem interrogatus quis esset certissimus qua-
estus, respondit, Si bene pascat: quis proximus, si mediocriter pascat: quid tertium, si bene
uestiat: quid quartum, respondit, arare. Cuidam autem subiiciens quid foenerare, quid, in-
quit, hominem occidere: Dixit agricolam oportere uendacem esse non emacē. Fundum
in adolescentia sine contatione conferendum, non nisi consito agro aedificandum, ac tum
quoque contanter: optimum esse aliena insania frui. Eum qui bene habitat, sepius uentitare
in agrum, frontemque domini plus prodesse quam occipitium. Hunc agri modum seruandum;
ut neque fundus uillam quaerat, neque uilla fundum. Satius esse minus serere, & minus arare.
Latifundia perdidisse Italiam. Villicum quam proximum domino cordi esse debere, & tamen
sibi metipso non uideri. Coli rura erga stulos pessimum esse, ut quicquid agitur a desperatis.
Nihil minus expedire, quam agrum optime colere.

55 Quum Catoni causam in foro agenti, Lentulus attracta pingui saliuā in mediam fron-
Patienter tem quantum poterat expuisset, absterfit Cato faciem ac dixit, Affirmabo omnibus Len-
tule: falli eos qui te negent os habere. Os habere negatur quos nihil pudet: id quum eo fa-
cto maxime declarasset Lentulus, tamen Cato ludens profiteatur illi esse os, non quod eru-
besceret, sed quod ore multam purulentiam eiacularetur.

56 Quidam mane surgens reperit caligas a foricibus arrosas: hoc ostento turbatus, consu-
Superstitio ir- luit Catonem quid mali portenderetur. Ille uero, Non est, inquit, ostentum quod forices
risa arrosent caligas, sed si caligae arrosissent forices, id demum fuisset ostentum.

57 Dicere solet, pecuniam pedibus compensari: sentiens, ni fallor, sumptuosum esse ad uil-
lam procul distitam crebro proficisci, sed hoc impendij pedibus pensari, si dominus imp-
ger pedes inuisat fundum suum. Refert M. Tullius in oratione pro L. Flacco.

CATO VTICENSIS

1 Quum Catoni qui post dictus est Vticensis, etiam num puero uitio daretur taciturni-
Taciturnitas tas, Nec enim cum pueris exercebatur, nec a quoquam audiri uolebat, ait, Carpent taciturni-
tatem, modo uitam probent. Et addidit, Tum demum abrumpan hoc meum silentium,
quum ea loqui potero, quae sunt indigna silentio.

2 Quum partes in conuiuijs sortirentur, nec illi fauisset sors, amicis hortantibus ut primus
Iuste omnium caperet, οὐ καλῶς, inquit, ἔχει ἀλυσσῆς ἀφροδίστης, id est, non decet inuita Venere. Tamen
natura iustus erat, ut praeter sortem amicorum fauore noluerit uti. Veneris tactus felix
erat in talis.

3 Quum M. Tullius Murenā defendens, multa false diceret in paradoxa Stoicorum,
Consul ridicu- ridetibus ceteris tandem & Cato exhilaratus, proximis dixit, Dij boni, quam ridiculum
lus habemus consulem. Stoicorum philosophiam Cato praecipue sequebatur, puer natus
huius sectae praepceptorem.

4 Quum in senatu de Catilinae coniuratione tractaretur, redditae sunt Caesari literae. Id ubi
Leniter sensit Cato, suspicans a coniuratis uenire, clamare coepit ut palam recitaretur. Id ne fieret,
Caesar

Cæsar Catoni literas tradidit. Erant autē ab Seruilia Catonis sorore, amatoria, parumq; pudica. Eas ubi legit Cato reiecit in Cæsarem dicens, Accipe ebie. Nec aliud loquutus rediit ad sermonem intermissum.

Hortensius à Catone petijt, ut Portiam filiam suam Bibulo nuptam sibi traderet in matrimonium, pollicens se marito redditurum simulatq; ex ea prolem suscepisset. Id quum multis rationibus illi persuasisset, Cato respondit, se quod ad ipsum attineret libenter gratificaturum amico, uerum hoc non audere à Bibulo petere. Tum Hortensius nudans animum suum, petijt Martiam ipsius Catonis uxorem. Iam enim sibi Cato ademerat mariti prætextum. Assensus est Cato, ut id fieret uolente patre coniugis. Ipsosq; Catone præsentata facta sunt sponsalia.

In forum ueniens cum Thermo conspicatus Castoris templum armatis occupatum, omneisq; fori aditus à gladiatoribus obsideri, ipsumq; Metellum unà cum Cæsare, **Q**uid midum, inquit, hominem, qui aduersus unum tantam armauit multitudinem.

Pompeius quo suam factionem redderet firmiorem, per Munatium petijt, ut Cato neptium duarum alteram sibi, alterā filio suo daret: Cato iussit reuersum Munatium Pompeio renunciare. Se quidem per mulieres capi non posse, beneuolentiam tamen illius sibi gratam esse, amicitiam etiam, quæ quauis affinitate firmior esset, polliceri, si quæ reip. conducerent sequeretur. Ceterum aduersus rempub. nunquam daturum obsides. Neptes in matrimonium datas, obsidum nomine signans. Sunt qui narrant non neptes, sed filias in matrimonium à Pompeio petitas.

Munatio quærenti quod in Cypro Catonem adire cupiens, parum ciuilliter repulsus esset, quum nihil esset negoch, sed intus cum Canidio fabularetur, sic se purgauit, ut diceret se uereri, ne, iuxta Theophrasti sententiam, nimia amicitia causam aliquando daret odio.

Laudatus à senatu quod populi tumultu oratione sua prorsus sedasset, At ego, inquit, uos P. C. nequaquam laudo, qui me prætorem in tanto periculo deseruistis.

Cato ipso die comitiorum quendam è sponsoribus damnauit, ac pecuniā illi traditam in alium transfudit. At populus admiratus Catonis iustitiam, damnato poenam remisit, dicens satis dedisse poenarum, quod à Catone damnatus esset.

Multis P. Sulpitij ingratitudinem incusantibus, quod Catoni de se optime merito opus posuisset se competitorē, Cato sic excusauit, dicens minime mirandum, si quod quis maximum bonum duceret, id alteri nollet concedere.

Quum Cæsar Ariminum occupasset, & ad Pompeium summa rerum in urbe translata esset, Cato dixit, Si mihi ista prædicēti credidissetis P. C. nec unum nunc timeremus, nec ab uno spes nostræ penderent.

Quum Pompeio res infelicer cederent, & ad Cæsarem inclinaret uictoria, Cato dicebat, in rebus diuinis multū esse caliginis, quod Pompeio præter ius agentis fuissent omnia prospera, causam reip. tuenti nihil succederet.

Quum deploratis rebus amici hortarentur Catonem, ut ad Cæsaris clementiam confugeret, respondit, uictorum esse, & eorum qui deliquissent supplicare, Catonem nec uictum nec captum esse, qui se per omnem uitam inuictum præstitisset, ac Cæsarem honestate iustitiæq; longe superasset: Cæsarem potius uictum captumq; esse, qui bellum quod diu negasset se moliri aduersus patriam, nunc id egisse conuictus esset. Proinde pro se Cæsarem orarent qui uellent, pro Catone neminem orare debere.

Quum M. Octauius duas habens legiones haud procul ab Vtica, à Catone postularet ut inter ipsos de imperio statueretur, Cato legatis nihil respondit, uerū ad amicos cōuersus, Quis iam miretur, inquit, rem male gestam esse, quū in ipsa morte in nostris uideatis dominandi cupiditatem? Significans ambitione ducum bellum infelicer cecidisse.

Quum in senatu pro uictoria quā Cæsar ex Vsi peris Tenctericq; Germanis retulerat, de supplicatione decernēda ageretur, sententiā dixit, Cæsare hostibus esse dedendum, quo Romana ciuitas à perfidia expiaretur, deinde execrationes in autorem uerterent.

Rursus quum in senatu Pompeio, cui parum alioqui fauebat, decerneret imperium, dixit, talium uirorum esse, ingentia reipub. inferre mala, eademq; depellere; temporis consilium accommodans.

SCIPIO MINOR

- 1 *Frugalitas* Scipionem minorem narrant annis quinquagintaquatuor quibus vixit, nihil emis-
se, nihil uendidisse, nihil edificasse, libras autem argenti triginta treis, auri duas in ampla do-
mo reliquisse, idq; quum potitus esset Carthagine, militesq; ditasset plus ceteris duci-
bus omnibus.
- 2 *Amici* Polybij sequens praecepta, dabat operam ne quando è foro rediret domũ, priusquam
sibi quocunq; modo quempiam eorum in quos incidisset familiarem & amicum reddid-
isset: sentiens, nullam esse homini possessionem meliorem.
- 3 *Catonis testi-
monium* Iuuenis etiamnum tantam habebat opinionem fortitudinis & prudentiae, ut Cato se-
nior interrogatus de his qui apud Carthaginẽ militarent, in quibus erat & Scipio iunior,
Homericò uersu responderit,
Ille sapit solus, uolitant alij uelut umbrae.
De Tiresia dictum est apud Homerum Odysseæ x.
- 4 *Utilitas* Quum Romam uenisset, reuocatus est ab exercitu, non ut ipsi gratificarẽtur, sed quod
per illum cito Carthaginem se capturos esse crederent.
- 5 *Fortiter* Posteaquam sese intra muros urbis recepẽrat, Carthaginẽsibus ex arce sese defenden-
tibus, ac Polybius suaderet ut in mari, quod interiacebat non ualde profundum, murices
spargeret ferreos, aut tabulas aculeatas iniiceret, ne transmissò mari hostes pro aggerib;
pugnarent: aiebat esse ridiculum, quum moenia tenerent, & intra urbem essent, dare ope-
ram ne cum hostibus confligerent.
- 6 *Honos arti-
habitus* Vbi ciuitatem comperit statuis deorum Græcanicis, ac monumentis è Sicilia de porta
tis differtam, per praeconem edixit, ut qui illarum essent urbium agnoscerent illa ac refer-
rent domum. De pecunijs uero nec seruum nec libertum passus est quicquam capere, ac
ne emere quidem, quum alioqui quilibet passim ferrent agerentq;.
- 7 *Facete* C. Lelio quem inter amicos maxime charum habebat, consulatum ambientem quum fa-
ueret, percontatus est Qu. Pompeium nepotem, an & ipse consulatum peteret, Credeba-
tur autem is Pompeius tibicinis esse filius: quũ Pompeius negasset se petere, quin etiam
polliceretur se Lelium ambientem deducturum ac simul cũ illo ambiturũ suffragia: dum
credũt promittenti, & hunc expectant, decepti sunt. Renunciatũ est enim ipsum in foro
circumire candidatum, ac ciuium prehensare dexteras. Ob id ceteris indignantibus, Sci-
pio ridens: Næ, inquit, nos egregie stulti sumus, qui perinde quasi deos precaturi simus
non homines, iam dudum tempus terimus, tibicinem expectantes. Solet enim in sacris ti-
bicen dare signum comprecandi deum, quasi iam adesset.
- 8 *Nobilitas
uera* Ap. Claudio qui Scipioni in ambienda censura competitor erat, iactante se, quod ipse
citra nomenclatorem ciues omnes nominatim saluaret, quũ Scipio propemodũ nosset
neminem. Vera narras, inquit Scipio, nam mihi studio fuit, non ut nossem multos, sed ne
cuiquam essem ignotus. Nomenclatorum laus est, quàm plurimos nosse: at egregij ducis
est ob egregia in rep. merita, nulli ciuium ignotum esse: iussitq; ciues quum bellum esset
cum Celtiberis, à quibus ambo fuerant in bellum missi, uel legatos, uel tribunos militum
teites ac iudices utriusq; uirtutis statuerent, qui ei bello interfuisent.
- 9 *Gloria* Censor creatus adolescenti cuidam equum ademìt, quod eo tempore quo Carthago
oppugnabatur splendide coenatus libum in urbis similitudinem figuratum, cui Carthagi-
ni nomen indiderat, conuiuiis diripiendum proposuisset. Iuene uero causam sciscitante,
cur equo priuatus esset, Quoniam, inquit Scipio, me prior Carthaginem diripuisti.
- 10 *Iudex non ac-
cusat* C. Licinium prætereuntem quum uidisset, Hunc, inquit, uirum scio peierasse, uerum
quoniam nullus illum defert, non possum simul & accusator esse & iudex. Sit hoc in cen-
sore moderationis & iustitiæ exemplum.
- 11 *Rex segnis* Quum iam tertium à senatu fuisset emissus, quo ut tradit Clitomachus,
Urbes atq; homines cernat bene legibus actas,
utq; gentium, ciuitatum, ac regum inspector esset: posteaquam peruenit Alexandriã, na-
uicq; egressus, capite pallio rectus incederet, Alexandrini undiq; accurrentes flagitabant
ut caput nudaret, faciemq; id desiderantibus ostenderet. Quum se nudasset, clamore &
plausu testati sunt gaudium suum: quũq; rex Alexandriæ uix interim ob delicias ac mol-
licie corporis æquaret Romanos incedentes, Scipio uoce submissa Panætio insusurrauit
in aurem

in aurem. Iam, inquit, Alexandrini nonnihil ex nostra peregrinatione fructus ceperunt, quibus per nos contigit uidere regem ambulante. Nam Athenæus ex autoritate Posidonij scribit, Ptolemaum perquam obeso corpore, nunquam antea pedibus ambulasse.

Erat illi peregrinationis comes unus amicus Panctius philosophus, famuli quinque, quo-
rum uno peregre defuncto, quoniam alium nolebat emere, e Roma accersit qui defun-
cti locum implet.

Quum Numantini uiderentur inexpugnabiles, ut qui multos Romanorum duces su-
perassent, populus Scipionem iterum consulem fecit ad suscipiendum hoc bellum. Cæte-
rum quum multi gestirent exire in militiam, idque senatus fieri uetuisset, quasi Italia futura
esset deserta, ac ne pecunias quidem ex ærario sumere passus est, sed uectigales prouentus
quorum tempus nondum excesserat assignauit. At Scipio pecunijs quidem sese negauit
egere, suas enim & amicorum satis futuras. De militibus negatis questus est, bellum enim
esse difficile. Quod si priores, inquit, ob hostium fortitudinem toties uicti fuerunt, diffici-
le bellum est, quia cum talibus pugnandum erit: sin ob ciuium nostrorum ignauiam, æque
difficile est, quia talium opera in bello sumus usuri.

Posteaquam uenit in castra, multamque illic licentiam, lasciuiam, superstitionem ac luxum
offendisset, diuinos ac sacrificos cum lenonibus protinus eiecit: quin & uasa omnia iussit
amoliri, excepta olla, ueru & poculo fictili. Ex argenteis, poculum librarum non amplius
duarum permisit, si quis habere uellet: balneis uti uetuit. Qui ungerentur iussit ut ipsi sese
fricarent. Iumentis enim, quia manibus carent, opus esse alio a quo fricetur. Edixit ut mi-
lites stantes pranderent obsonium non igni coctum, coenarent autem discumbentes, pa-
nem, aut pulcem solam, & carnes assas siue elixas. Ipse uero sago circumtectus obambula-
bat per exercitum, dicens, se lugere exercitus dedecora.

Quum Memmij cuiusdam tribuni militum iumenta intercepisset, uasculis lapideis re-
frigerando uino paratis, ac poculis Thericleis, hoc est, operose factis onusta, Mihi quidẽ
inquit, ac patriæ dies triginta, tibi ipsi uero per omnem uitam, quum talis sis, te ipsum inu-
tilem reddidisti. Significans, bellum quod pro patria gerebatur, mensem fortasse duratu-
rum. Parum autem esse quod tum militem præstaret inutilem, sed multo grauius, quod si
pergeret esse talibus moribus, perpetuo ciuis inutilis esset futurus.

Alteri cuidam scutum pulchre ornatum ostentanti, Scutum quidem, inquit, o iuuenis
bellum est, at decet uirum Romanum in dextera potius quam læua spem collocare. Clypeus
enim sinistra geritur, gladius dextra.

Cuidam uallum gestanti, qui se dicebat onere uehementer premi, Nihil mirum, inquit, quan-
do isti ligno magis quam gladio fidis. Significans, ideo uallum plus habere ponderis, quia plus
apud illum ualeret. Quod si gladijs fiderent milites, nihil esset opus uallis.

Quum uideret hostes despondere animum, aiebat sese ut tuto uinceret mora tempo-
ris emisse, addens bonum ducem perinde ut medicum, non nisi in extrema curatione
ferrum adhibere. Nihilominus per occasionem adortus Numantinos, terga illos da-
re compulit.

Quum seniores Numantini uictis suis ignauiam exprobrarent, qui nunc eos fugissent,
quos toties in fugam uerterant, Numantinus quidam respondisse fertur: Nunc quidem
oues eadem sunt, sed alius pastor: Significans, Scipionem ducem esse causam mutatæ for-
tunæ bellicæ, licet iidem essent milites.

Numantia capta, quum iterum triumphasset Scipio, incidit illi cōtrouersia cum Caio
Graccho, tum pro senatu, tum pro belli socijs. Id moleste ferens populus, tumultuabatur:
Scipio uero consensu suggesto, Me, inquit, nec castrorum uociferatio unquam terruit,
nec tumultus hominum terrebit, quibus Italiam scio non matrem esse, sed nouercam: Si-
gnificans eos qui publicis patriæ commodis obstreperant, non esse uere Italos, sed alieni-
genas. Valerius refert illum dixisse, nunquam eos metuam solutos, quos huc alligatos ad-
duxi. Denotans eos adductos fuisse captiuos, qui in uictorem ferocirent.

Iis uero qui Graccho aderant uociferantibus, occidendum esse tyrannum. Merito, in-
quit Scipio, qui patriam oppugnant, me prius uolunt e medio sublatum. Neque enim Ro-
mam posse cadere stante Scipione, neque Scipionem uiuere collapsa Roma. In hoc catalo-
go multa admixta sunt, quæ non sunt apophthegmata.

22 *Moderate* Scipio Aphricanus consulatum appetebat, uerum ubi sensit Pompeium amicum alijs fauere candidatis, ipse à petitione desistit, dicens, eum consulatum sibi non tam gloriæ futurum si adipisceretur, q̃ molestum & inauspicatum, si refragante Pompeio consequeretur. Maluit consulatum cedere, q̃ amicum perdere. Vide num hoc dictum sit de Scipione Africano Metello, & Cn. Pompeio.

23 Quum in Africa Pompeij partes sequutus res parum prospere gessisset, & Hispaniam petens intellexisset nauim qua uehebatur ab hostibus captā, gladio præcordia sua transuerberauit. Deinde Cæsarianis militibus quærentibus ubi est Imperator: Imperator, inquit, bene habet. Suprema uox morientis declarauit animum meliore fortuna dignum. Et hoc dictum uidetur de Scipione ultimo, cognomento Metello.

CAECILIUS METELLVS

1 *Argute* Cæcilius Metellus, quum loco munito cogitaret admouere exercitum, ac centurio dixisset ipsi, Si decem modo hominum iacturā facere uelis, capies locū: Interrogauit eum, num ipse de numero decem unus esse uellet. Hoc & alteri tribuitur.

2 Tribuno militum cuidam è iunioribus percontanti Metellum quid esset factururus, Si eius rei, inquit, scirem mihi tunicam esse consciam, exutam in ignem coniecissem.

3 *Simulās à ro
go deponēda* Quum Scipioni uiuenti fuisset inimicus, mortem tamen illius grauer tulit, iussitq; filios ut subeuntes pheretrum funus Scipionis efferrent, addens, se Romanæ ciuitatis nomine gratiam habere dijs, quod Scipio apud alios non esset natus. Sentiens, Romā non futuram fuisse incolumem, si talem ducem habuissent hostes. Simulatam oportet morte finire, amicitiam non item.

C. MARIVS

4 *Improbacur* C. Marius obscuro genere natus, facinorum militarium commendatione ad rempublicam accessit. Ac primū maiorem petijt ædilitatem. Vbi sensit ea spe frustrari sese, eodē die minorem ambiijt: & hac frustratus, haud tamen desperauit, se Romæ ciuitatis primatem fore: docens quantum in rebus humanis ualeat improbitas.

5 *Curatio morbo grauior* Quum in utroq; crure uarices haberet, nullis uinculis alligatus præbuit sese medico secandum, ac nec suspirio emisso, nec adductis supercilijs, chirurgi curationem pertulit. Ceterum quum medicus ad alterum crus transiret secandum, uetuit dicens, curationem non esse tanto dignam cruciatu.

6 *Scuere & pu
dice* Lulius Mario ex sorore nepos, quum Marius iterum consul esset, uim admouit militi cuidam adolescenti, nomine Trebonio: at is Lulium interfecit. Id factum multis incusantibus, non inficiatus est adolescens se ducem suum interfecisse, sed causam addidit ac probauit. Marius itaq; cum iussisset adferri coronā, pro facinore in bello præclare gesto dari solitam, Trebonio imposuit: graui exemplo monens ceteros, ne simili modo tentarēt adolescentium pudicitiam, quando non solum absoluit, uerum etiam coronauit eum, qui & imperatoris cognatum, & ducem suum ferro necasset.

7 *Sitis* Quum castrametatus esset aduersus Teutonas, in loco qui minimum habebat aquarum militibus dicētibz se sitire, ostendit illis flumen proxime hostium uallum labens. Illinc, inquit, uobis potus sanguine uenalis est. At illi iusserunt, ut se quod uellet duceret, donec sit quidum haberent sanguinem, nec totus adhuc præ siti diriguisset.

8 *Arma nō audiunt leges* Mille Camerinos, qui se in bello aduersus Cimbroz, strennuos uiros præstitissent, honore Romanis æquauit, idq; præter omne ius. Ad eos uero qui factum hoc reprehendebant, respondit, se ob armorum strepitum legum uocem exaudire non potuisse.

9 *Retortum* In bello ciuili quum fossa cinctus obsideretur ab hostibus, continuu se, tempus expectans opportunum. Popedio autem Siloni dicenti, Si magnus es imperator o Mari, descende in conflictum, Immo tu, inquit, si magnus es imperator, coge me nolentem ad certamen uenire.

CATVLVS LVCTATIVS

10 *Callide* Catulo Lucratio in bello Cimbrico iuxta flumen Athesim exercitum habente, quum Romani uiderent barbaros transire conantes, retrocesserunt, quando quidem illorū impetum sustinere non poterant: ipse celeriter sese ad fugiētium primos contulit, ut non hostes fugere, sed ducem sequi uiderentur. Hoc strategema est, non apophthegma.

C. POPILIVS

C. Popi

C. Popilius missus erat ad Antiochum regem, epistolam ferens à senatu, qua iubeba-
tur exercitum ex Aegypto abduceret, nec Ptolemæi filios orphanos regno spoliaret. *Animo se*
Quum uero rex illum per medium exercitum ad se accedentem procul humaniter salu-
tasset, non resalutato rege literas reddit, quibus lectis quum Antiochus diceret se consul-
taturum, daturumq; responsum, Popilius uirga quam tenebat ducta linea cinxit regem,
dicens, Hic igitur stans consulta & responde. Omnibus uiri spiritum admirantibus, postea
quàm Antiochus spopondisset se faciurum quæ Romanis uiderentur, ita demum saluta-
uit illum & amplexus est Popilius.

LVCVLLVS

Lucullus quum in Armenia cum decem milibus armatorum, & mille equitibus ad-
uersus Tigranem tenderet, centum quinquaginta hominum milia habentem in exercitu, *Superstitionis*
pridie nonas Octobres, quo die prius Scipionis copiae deletæ fuerant, quodam admo-
nente, quod Romani diem illum ut nefastum & inauspicatum metuerent, Ergo, inquit, *contemptus*
hodie alacriter pugnemus, ut hunc quoq; diem ex nefasto funestoq; Romanis hilarem &
auspicatum reddamus.

At quum Romani cataphractos præcipue formidarent, bono animo illos esse iussit:
plus enim negocij futurum in spoliandis illis quàm in uincendis. Significans, plenam ar- *Fortiter*
maturam nihil profuturam hosti in pugna quum esset ignauus, sed uictori profuturam
ad prædam. Quumq; primus in collem ascendisset, speculatus hostium tumultus exclauit,
Vicinus commilitones, simulq; impetu facto in hostes, quum nemo irruentis im-
petum sustineret, quinque tantum Romanos qui ceciderant, amisit, hostium uero cen-
tum milia trucidauit.

Lucullus imperator ad direptionem incitantibus, dixit, se malle unum militem Roma- *14*
num ex hostium manibus eripere, quàm uniuersas hostium fortunas sibi uindicare. *Cura militis*

Archelao qui iterum à Mithridate defecerat, asseueranti, si in Ponto Lucullus conspi- *15*
ceretur, fore ut omnia subderentur imperio Romano: respondit Lucullus, Non cedo Ar- *Animo se*
chelae uenatoribus audacia, ut relictis feris ad uacua illorum lustra progrediar. Iam enim
Mithridates Pontum reliquerat.

Romani quum in pugna cum Tigra- ne, hostium peditum centum milia trucidassent
paucis equitum fuga seruatis, quum ex ipsis non amplius centum essent uulnerati, inter- *16*
fecti quinq; dicebant sese erubescere, quod in tam uilia mancipia strinxissent ferrum. *Hostis puden-*
17

Quum œconomus Lucullo cœnam modestam apparasset, accersitum obiurgauit: illo
dicente, non putabam sumptuoso apparatu opus esse, quum solus esses cœnaturus, Quid *Splendide*
ais, inquit Lucullus, an ignorabas apud Lucullum hodie cœnaturum Lucullum?

Quum Græcos quosdam per dies aliquot magnifice tractasset, atq; illi dicerent, se mira- *18*
ri quod tantum impendiorum sua causa faceret, Non nihil, ô hospites, uestra causa, sed ma- *Splendide*
xima pars Luculli gratia.

SYLLA

Sylla cognomento Felix, inter felicitates suas, duas præcipuas ducebat, alterum quod *19*
Pium Metellum haberet amicum, alterum quod urbem Athenarum non subuertisset. *Felicitas*

Quum Sylla defectus necessarijs cogeretur etiam dijs dicata tangere, Caphim ami- *20*
cum Delphos miserat, ut pecunias ac donaria ad se perferret. Quibusdam uero dicenti- *Ostentum com-*
bus, intra templum auditum citharæ sonitum, quod ostentum interpretabantur, quasi *mode inter-*
Apollo citharæodus indignaretur, Caphis audita perscripsit Syllæ: cui facete rescripsit *pretatum*
Sylla, Quin tu Caphi potius interpretaris istud esse signum gaudentis & exultantis
dei, quam indignantis? Itaque perinde ut deo hilariter tribuente, tu quoque bono ani-
mo pecunias accipe.

Quum ad sociale bellum magnis cum copijs missus esset, circa Limernatn è uasto ter- *21*
ræ hiatu magnus ignis emicuit, cuius flamma ad cœlum perueniens constitit. Id uates in- *Fiducia sui*
terpretati sunt quod uir bonus, aspectu eximius & admirandus, principatum adeptus præ-
sentibus turbis ciuitatē liberaturus esset. Hoc audito Sylla, Ille, inquit, ego sum. Nam illi
erat peculiare, comam habere auream, ighicq; concolorem; nec se ait suæ uirtutis pudere,
qui res tam multas tamq; præclaras gessisset.

Quum milites in bello sociali Albinum uirum prætorium fustibus maciassent, Sylla tam *22*

atrox facinus impunitum reliquit, dicens se illis posthac promptioribus usurum in praelijs, dum peccatum fortiter gerendo rem studebunt pensare.

Militariter 25 Quum Athenienses ad Syllam duos trësue misissent de pace tractaturos, atque illi nihil adferrent quod ad incolumitatem ciuitatis faceret, sed Theseum, Eumolpum, & res aduersus Medos gestas uerbis inanibus iactarent, Abite, inquit, ô beati, istasq; orationes uobiscum referte: non enim discendi cupidus huc missus sum à populo Rom. sed ut rebelles subuertam.

Animose 24 Apud Orchomenum quum milites longius euagarentur, ordinibusq; perturbatis furgam caperent, Sylla ex equo desiliens, arrepto uexillo in hostem conuolat, ita uociferâs, Mihi quidem, ô Romani milites, hic pulchrû est mori: uos interrogati quo loco ducem uestrum amiseritis, memineritis dicere, apud Orchomenum. Hac uoce suos reuocauit.

Victor ferox 25 Quum Mithridates Syllæ processisset obuiam, dextramq; porrexisset, Sylla non resalutauit, sed percontatus est, num à bello desisteret his cõditionibus, quas cum Archelao pactus esset. Obticescente Mithridate, Quibus pace opus est, inquit Sylla, eos priores loqui conuenit, uictori silere satis est. Rursus quum Mithridates uarijs coloribus excusaret quæ gesta fuerant. Olim, inquit, audiui, nunc experior te singulari eloquentia præditum, qui tam nefarijs factis colorem inuenire potueris.

Prouidentia 2 Lucius Sylla cognomento Felix, quum cogitaret de occidendo C. Cæsare, amicis ne id faceret dehortantibus, indignum enim esse talem necare puerum, Desipitis, inquit, si in hoc puero non uideritis multos inesse Marios. Deprehēdit in eo excelsam indolem nullis honoribus satiandam, ut qui uix dum pubescens sacerdotium ambierit. Idem populum Romanum subinde monere solet, cauere puerum male præcinctum.

M. ANTONIUS

Filius patri similis 1 M. Antonius filium habebat ex Fuluiâ. Is puer Philotæ dederat ingentem uasorum uim: quæ quû ille recusaret accipere, metuens ne pater tantam filij liberalitatem non probaret, Quid times, inquit puer, accipere? An nescis eum qui dat, filium esse Antonij?

Liberalitas 2 Ipse Antonius quum esset prodigiose profusus, dicere solet, Amplitudinē imperij Romani non per ea quæ acciperet, sed per ea quæ daret illustrari. Ea uox excelsi animi uideri poterat, nisi ab Antonio fuisset profecta.

Libere 3 Geminus in Græciam profectus ad Antoniû, quoniâ suspectus erat Cleopatraz, quod eo uenisset Octauiaz causam acturus, diu repulsus ac uarijs modis delusus, tandē in cõuiuiuo iussus causam aduentus dicere, ita respondit, Cætera, inquit, Antoni sobriæ sunt orationis, nec huius tēporis, uerû illud unû & sobrius & ebrius scio, bene successura omnia si Cleopatra remittatur in Aegyptum. Moxq; Romam se recepit, metuens sibi ab Antonio. Nā Cleopatra in cõuiuiuo gratias egit, quod rē aperte dixisset, nulla usus circuitione. At sic agere gratias erat minari malum. Sciebat Geminus quàm esset illis inuisa ueritas.

In terrestri prelio appareret uirtus 4 Quum Antonius appareret classe cum Cæsare configere, quidam tribunus militum uir fortis, & armis exercitatus, Antonio prætereunti corpus suum multis cicatricibus insignitum ostendit, dicens, ô imperator, quur his uulneribus aut huic gladio parum fidis, in lignis fragilibus spem reponis? Sine Phœnicis & Aegyptij classe pugnent, nobis Romanis terram da, in qua consueuimus uel hostem uincere, uel mortem oppetere.

Mors spontanea 5 Cleopatra metuens Antoni sauitiam confugit in monumentum demissis cataractis, misitq; qui dicerent, illam spontanea morte perisse. Id credens Antonius, & ipse sibi parans adferre uim, dixit, ô Cleopatra, non doleo quod te caream, nam mox unâ futuri sumus, sed quod ego tantus imperator fortitudine uictus sum à foemina. Victum se putabat, quod illa prior spontaneæ mortis gloriam occupasset.

Callide 6 Quû Augustus eâ inuiseret, exigeretq; ab illa rationes, Seleucus unus è procuratoribus ipsius indicauit aliquid esse subtractum ab ipsa. Illa in procuratorem insiliit, & arrepto hominis crine crebris ictibus pulsauit os. Hæc quum Augustus ridens conatus esset inhibere, illa, An nō, inquit, permolestum est, ô Cæsar, quû tu me digneris inuisere, seruos meos heram incusare, quod non nihil muliebrium ornamentorum subtraxerim, nō ea quidem mihi, sed ut Octauiaz & Luiæ munuscula dem. Hoc commento persuasit Cæsari se de uita cogitare, quum mori decreuisset.

CASSIUS

Cassius

Cassius etiamnum puer, Faustum Syllæ filium, inter æquales de patris monarchia glori-
antem non tulit, sed colaphos impegit. Eius rei cognitionem quum Pompeius ad se re-
cepisset, accitis ambobus pueris, Cassius ausus est dicere, Eia Fauste, aude rursus coram
hoc ea uerba proferre, quibus iritatus in te fui, ut iterum tibi percellam os. Inerat Cassio na-
tuum quoddam odium tyrānidis, ut iam tum appareret illi non defuturum animum ad
interficiendum Cæsarem.

Idem quum Rhodum insulam uiscepisset, & in ingressu salutaretur rex atq; dominus,
Nec rex sum, inquit, nec dominus, sed regis ac domini intersector.

M. CRASSVS

M. Crassus ille diues magnam seruorum turbam domi alebat, quorum præcipuam a-
gebat curam, discantibus adstans, interdum & ipse docens eos, dicēs hanc oportere præ-
cipuam esse patris familiæ sollicitudinem, quod sint rei familiaris animata instrumenta.

Idem sensit Aristoteles.
Hæc uox probata est, sed illa damnata, quod negabat quinquā pro diuite habendum,

qui non posset priuatis facultatibus legionem alere.
Aegre fetens Pompeio Magni cognomen delatum, decretumq; triumphum, Roma
no cuiquam dicenti, iam adierit Pompeius Magnus, Quantus tandem, inquit, sentiens il-
lum corpore cæteris parem, animo nihilo maiorem.

Quum Pompeius & Crassus in consulatu collegæ decessuri essent magistratu, Cneus
Aurelius quidam subito in forum procurrrens clamauit, sibi uisum in somnis Iouem ius-
sisse, ne prius se magistratu abdicarent, q̃ in gratiam redissent: Idē flagitate populo Pom-
peius nihil motus est, at Crassus surgens ultrò collegæ dextram porrexit, dicens, Nihil o-
Quirites, me indignum facturum mihi uideor, si prior cum Pompeio in gratiam rediero,
quem uos etiamnum impuberem Magnum cognominastis, cuiq; prius triumphum de-
creuistis, quam in senatum allecius esset.

In Parthos proficiscens quum Deiotarum extreme iam senectutis, nouam urbem con-
dere uideret, Quid est, inquit, o rex hoc rei, quod quā hora diei iam adsit duodecima, no-
uam urbem extruere institueris? Ad hæc arridens Deiotarus, Imò qui tibi in mentem ue-
nit imperator, ut quum haudquaquam sis ut uidetur matutinus, tamen in Parthos cū ex-
ercitu properes? Nam id temporis Crassus sexagesimum agebat annum. Hora quæ no-
bis duodecima est in meridie, olim erat extrema diei.

Quum Parthi per legatos denunciaissent, ut suæ ætati consulens à bello abstineret, in-
solenter respondit, In Seleucia istis mandatis responsū dabimus. Hic Agilis legatorum
unus sublata manu mediam palmam ostendens, Prius, inquit, in hac manu nascentur ser-
ta, quam tibi Seleuciam conspiciendi sit futura potestas.

Conflucturo cum Parthis exta è manibus deciderunt: hoc cæteris ut inauspicatū osten-
tum interpretantibus, ac prælium dissuadentibus, Huiusmodi, inquit, incommoda mul-
ta nobis senectus adfert. At arma mihi nunquam è manibus ceciderunt.

Quum Publius Crassi filius fortissime in bello & pugnasset & cecidisset, hostes caput
iuuenis hastæ impositum gestantes proxime ad Romanos accedebant, insultantes rogan-
tesq; quo genere iuuenis ille fuisset ortus: neq; enim fieri posse, ut ex patre tam ignauo &
imbelli talis filius nasci posset. Hoc tam tristi spectaculo nihil commotus Crassus, per om-
nes ordines concionatus est clamans, Meus hic priuatus dolor est Romani, mea hæc ca-
lamitas, meus hic peculiaris luctus, cæterum publica ciuitatis salus & gloria in uestra in-
columitate uestraq; uirtute sita est.

Marcello ac Domitio Pompeium in senatu rogantibus, num proximis comitijs peti-
turus esset consulatum, Forte, inquit, petam, forte non petam. Rursus idem percontanti-
bus, A bonis, inquit, ciuibus petam, à malis nequaquam. Quum hæc responsa & ambig-
ua & superba multos offenderent, Crassus idem percontantibus respondit, Si è repub-
lice iudicauero, petam: sin minus, à petendo abstinebo.

SERTORIUS

Sertorius quum Pompeij milites uarie dispulso superasset multis occisis, audissetq;
aduentare Metellum cum alijs copijs, diremit prælium, reuocatisq; suis dixit, Ego
puerum hunc nisi superuenisset anus illa, uerberibus castigatum domum remissem:
Pompeium

Pompeium pueri nomine signans, Metellum uetulum anus.

Patria dulcis 11 Idem sæpe uictor ad Pompeium Metellumq; misit, offerens se paratum redire in urbem si sibi permitteretur, dixitq; malle se Romæ ignobilissimū ciuem, quàm exulem omnium aliarum ciuitatum imperatorem nominari.

Conuiuia pu- 12 Admonere solet suos ne quid in cōuiuio præter decorū uel fieret uel diceretur, præsertim à iurgijs & obscœnitate tēperare. Nec ipse quicquā tale sustinebat uel audire uel uideri. **dica**

M. BRUTVS

Vltio decorum 1 M. Brutus rebus in summam desperationem adductis, quū ē ducibus atq; amicis paucos apud se haberet, sublati oculis in cœlum stellis plenum, dixit hunc uersiculum Græcum ē tragœdia quapiam,

Ἰδὺ μὴ λάβοις, τῶνδ' ὁ δ' αὖτις ὁ λακῶν. Id est,

Ne telatuerit ō supreme Iupiter,

Horum malorum quisquis autor extitit.

Velut imprecans Cæsari uindictam à dijs. Volumnius narrat illum & alterū dixisse carmen, sed negat se meminisse.

Mors destina- 2 Quodam ex his qui aderant præcipuo, monente ut illinc fugeret Brutus, Proflus, inquit, fugiendum, sed manibus non pedibus: significans morte spontanea uitandam Cæsarianorum tyrannidem.

Clementer 3 Quum inter coniuratos deliberaretur, an unā cum Cæsare occidendus esset Antonius, Brutus dissuasit, dicens, hoc negocium quod pro legibus ac iure susciperetur, oportere omni carere iniuria. Noluit uir optimus eadem in plureis proferri. At hæc clementia male cessit illis.

Aut uincere 4 Vltimum prælium initurus, dehortantibus quibusdam ne se tanto discrimini committeret, Hodie, inquit, aut recte erit, aut nihil curabo. Significans se aut uictorē fore, aut non uicturum. Mors autem adimit omnium malorum sensum.

Fides uxoria 5 Huius uxor Portia Catonis filia, posteaquam sensit conspiratū de Cæsare interficiendo, ea nocte quæ præcessit diem in quo Cæsar occisus est, egresso cubiculum Bruto, cultellum tonsorium uelut unguium refecandorum gratia poposcit, eoq; quasi forte de manibus elapso seipsam grauiter uulnerauit. Mox Brutus clamore ancillarū in cubiculum reuocatus, obiurgare eam cœpit, quod tonsoris præripuisset officium. Hic illa clam marito, Non hoc, inquit, temere feci: nam experiri uolui, si quod constitutum est, parū cesserit ex sententia, quàm æquo animo me ferro sim peremptura.

Pudor inut- 6 Idem dixit, sibi uideri eum ætatis florem male collocasse qui nihil negaret. Inutilis est uerecundia quæ obstat quo minus negemus obsequium ad inhonestā uocanti.

APOPTHEGMATVM VARIE MIXTORVM LIBER SEXTVS

IN HIS quæ sequuntur, clarissime adolescens, miraberis quædam dicta, nec Scythis, nec Cyclopibus digna: sed memento tum exceptis aliquot, non homines, sed mera portenta, rerum summam tenuisse: siue quod tales militū temeritas ascisceret, siue quod immodica potestas, nisi adsit animus philosophiæ præsidij diligēter præmunitus, tales reddat. Quanquam & ab illis prodigiose malis quædam dicta gesta sunt, non indigna imitatione. Postremo turpitudinis alienæ species uelut in theatrū producta, deterret à uitijs, & ad uirtutis studium extimulat ingenia non omnino deplorata. Hunc igitur postremum librū puta esse mensæ secundæ bellaria, in quibus quædam apponuntur ut tollas, quædā ut gustes, non nulla ut species tantum. Malo enim te suauiter affectum, quàm saturū onustumq; dimittere. Quod si quædam apponentur leuia ridiculaq; mimorū, coquorum, equisonū, scurrarum ac meretricum, decet omne conuiuium hilaritas, sed præcipue mensas secundas. Quanquam & à leuissimis personis nonnunquam dicuntur, quæ nemo sapiens contemnat. Nec ignoras olim moriones, saltatriculas, & simios sub cōuiuij finem induci solere. Non laboro si adsit hilaritas, modo absit omnis obscœnitas. Fortassis existet qui desideret

ret

tet ordinem, & hoc & si quid aliud uidebitur reprehensione dignum, excusabit secundarum mensurarum libertas.

TIBERIVS CAESAR

Tiberio Caesari contanter & agre suscipienti delatum imperium, quidam in os ausus est dicere, Caeteri quod pollicentur, tarde praestant: tu quod praestas, tarde polliceris. *Libere* Nota est illius simulata contatio, detrectantis quod cupiebat.

Cuidam à quo fuerat dominus appellatus, denunciauit, ne se amplius contumeliae causa nominaret. Quanta modestia in tanto principe: Nunc quidam nihil audire possunt, nisi sacras maiestates, gratiosas celsitudines, & reuerendissimas dominationes. *Modeste*

Idem dicentem, sacras tuas occupationes interpellauit, iussitque non sacras dicere, sed laboriosas. Rursum alterum dicentem, seipso autore adisse senatum, correxit, autore mutans in suadorem. *Modeste*

Quum iocis, conuicijs, famosis carminibus ac rumoribus frequenter impeteretur, amicis adulatione hortantibus respondit, In ciuitate libera linguam mentemque liberam esse debere. *Leniter*

Quin & senatu de huiusmodi criminibus ac reis flagitante, Non tantum, inquit, habemus oculos, ut implicare nos pluribus negocijs debeamus. Si hanc fenestram aperueritis, nihil aliud agi sinetis. *Leniter*

Diogenes grammaticus sabbatis Rhodi disputare solitus, Tiberium ad se uenientem ut ipsum extra ordinem audiret non admisit, sed per seruulum suum in septimum distulit diem. Is quum Romam uenisset, & pro Caesaris foribus adstaret, cupiens illum salutare, Tiberius iussit ut post septimum annum rediret. Nec alia poena tantam grammatici superbiam ultus est. *Cinilis ultio*

Praesidibus onerandas tributo prouincias suadentibus scripsit, Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere, hoc est, lanam non pellem detrahere. *7*

Quoniam tyro in castris audius bibe bat uinum, militari ioco pro Tiberio Claudio Nerone, dictus est, Biberius Caldus Mero.

Theodorus Gadareus Tiberij in rhetoricis praeceptor, animaduertens in puero sanguinarium ingenium sub specie lenitatis latitans, subinde inter obiurgandum appellauit illum *πυλὸν αἱματὶ συμμιγνυμένον*, id est, lutum sanguine maceratum. Hic initio principatus mira lenitate prae se tulit, sed progressu temporis ad immanem crudelitatem deuenit. *Crudelitas te*

Quum audisset quendam e reis nomine Caruiliū, sibi mortē conscisse priusquam esset damnatus, exclamauit: Caruilius me euasit, Adeo leue supplicium esse iudicabat mortem. *Crudeliter*

Quum custodias recognoscentē quidā rogaret, ut supplicium maturaret, respondit, Non dum tecum redij in gratiam. Humanitatis officium ducens, si damnatum cito occidisset. *Crudeliter*

Tiberius perspicio Caligulae ingenio, fero ac malefico, subinde praedicabat, se natricem reipub. & Phaethontem orbi terrarum educare. Natrix serpentis genus est. *12*

Tiberius Caesar & illud dixisse fertur, Eum hominem sibi uideri ridiculum, qui sexagesimum praetergressus annum, manum porrigeret medico. Sentiens hominem tam grandem oportere iam scire, quomodo sibi mederi debeat. Porrigunt manū medico, qui consulunt illum, explorantem pulsus uenarum. *Medicina*

C. CALIGVLA

Commentarios ad matris fratrumque suorum calumnias pertinentes, ne cui postmodum delatori testiuē maneret ullus metus, conuectos in forum, & ante clare testatus deos, neque legisse se, neque attigisse quicquam, concremauit. Quin & libellum de sua salute oblatum non recepit, cōtendens sibi nihil admissum cur cuiquam inuisus esset. Negauit se delatoribus aures habere. Hæc boni principis uideri poterant, nisi fingerentur. *Surdus delatori*

Quum audiret, forte reges qui officij causa in urbem aduenerant, inter se super cœnā de nobilitate generis concertantes, exclamauit Caligula, De cœlo uenit nobis rex, & adiecit carmen Homericum, *Tyrannica*

ὅς τις βασιλεὺς.

Id est,

Vnus dominus sit, unus rex.

Nec multū abfuit, quā statim diadema sumeret, specieque principatus in regni formā cōuer

Liuiā Augustā proauā suā appellare consuevit Vlyssē stolatum, uafriem ac fraudulentiam illius notans; hoc tantum interessē, quod ut foemina stolam gestaret. *Verfusita*

Dicebat

- 4 Dicebat, se nihil magis in sua natura probare, *ἢ ἀδελφότητι*, hoc est inuerecundiam. *Impudentia* Pudor enim ut multis ad honestas actiones obstat, ita nonnunquam improbae mentis homines à turpibus reuocat. Vox carnifice quàm imperatore dignior.
- 5 Antoniae auia pro sua autoritate monenti ut quaedam secus ageret, *Memento*, ait, mihi omnia in omnes licere. Talia portenta tum principum titulo pertulit mundus: quae non *Vox tyranni* commemorarem, nisi ut ex his principibus prodigiosa feritatis horror incutiatur.
- 6 Quum destinasset interficere fratrem suum, eumq; suspicaretur sese medicamentis praemunire, ita locutus est, Antidotum aduersus Caesarem: Timebat ille uenenū, quasi Caesar non posset alio quouis modo trucidare, quem uellet extinctum. *Crudeliter et impie*
- 7 Vir quidam praetorius ualitudinis causa secesserat in Anticyram petito à Caesare com meatu. Is quum saepius peteret prorogari commeatum, mandauit interfici, & adiecit, necessariam sanguinis esse missionem, cui tam diu non profuisset helleborum. Solent enim medici in morbis ualidioribus uenarum incisione uti. Et in Anticyram nauigabant, quibus opus erat purgatione. *Crudeliter*
- 8 Illud è tragœdia subinde iactabat, Oderint dum metuant. Hanc ne quis miretur, eiusdem uox fuit, utinam populus Romanus unicam ceruicem haberet. Hanc emisit infensus turbae fauenti Venerae aurigarum factioni, quum ipse faueret Prasinæ. *Hostis populi*
- 9 Luxu prodigioso utens, ut calidis frigidisq; unguētis lauaretur, preciosissimas margaritas aceto liquefactas sorberet, conuiuīs ex auro panes & obsonia apponeret, nummos non mediocris summae è fastigio basilicae Iuliae per aliquot dies spargeret in plebem, Liburnicas naues gemmatis puppibus, uersicoloribus uelis fabri caretur, subinde dicebat, Aut frugi hominem esse oportere, aut Caesarem. *Profusio*
- 10 In auctione Apronius quidā uir praetorius dormitās capitis motu nutabat. Id animaduertens Caligula, praekonē admonuit, ne illum sibi nutantem praeteriret: nec hoc mone re desuit, donec ignoranti tredecim gladiatores festertium nonagies addicerentur. *Iocus insanus*
- 11 Aleam ludens, plus mendacio atq; etiam periurio lucrabatur: & quodā tempore proximo collusori demandata uice sua, progressus in atrium domus, quū pretereuntes duos equites Romanos locupletes sine mora corripere confiscariq; iussisset, exultabundus in domum rediit, glorians se nunquam prosperiore alea usum. *Rapacitas*
- CLAVDIVS CAESAR
- 12 Græculus quidam causam agens apud Claudium Caesarem, inter altercandum per calorem hanc uocem in illum emisit, *καὶ σὺ γέρον ἐν νύμφοις*, id est, & tu senex es & stultus. Vsq; eò summa potestas ob stultitiam & passim, & propalam euiluerat, ut hæc in os dixerit, non senator, sed ignotus Græculus, & dixerit impune. *Libere*
- 13 Quum censor equites recognosceret, & in his reperisset iuuenem probris coopertum, sed quem pater probissimū affirmabat, sine ignominia dimisit. Id amicis mirantibus, Habet, inquit, censorem suum. Autoritatem suam in parentem transtulit. *Pater index*
- 14 Alium corruptelis adulterijsq; famosum nihil aliud quàm monuit, ut aut parcius attulæ indulgeret, aut certe cautius, addiditq;, Quare enim ego scio quam habeas amicam? *Lenitas pra*
ua o censorem grauem.
- 15 Narcissum ab epistolis, & Pallantē à rationibus sic adamauit, ut eos non solum amplissimis praemijs, uerum etiam quaestorijs praetorijsq; ornamenti decreto senatus ornari libenter passus sit: ad hæc, tantū rapere & acquirere, ut illi querenti de fisci exiguitate quidam non absurde dixerit, Abundaturum fiscum, si à duobus libertis in cōsortium reciperetur. Hos Plin. fatetur & Crasso fuisse ditiores. *Peculatus dissimulatus*
- 16 Quum cuidam notam appositam, deprecātibus familiaribus ademisset, *Litura* tamen, inquit, extat. Sentiens etiam remissa culpa, manere tamen infamiae prioris uestigium. Aludens ad scripturam, quæ licet spongia deleatur, aut graphio radatur, relinquitur tamen liturae rasuraq; uestigium. *Infamia non deletur*
- 17 Hic temulentus aliquando dixit, sibi fatale esse ut coniugum flagitia ferret, deinde puniret. Ea uox terrorem non mediocrem iniecit Agrippinae. *Ebrietas loquax*
- DOMITIUS NERO
- 1 In Cn. Domitium Neronis atauum, cui cognomen fuit Aenobarbo, Lucius Crassus orator dicebat, non esse mirandum quod aeneam haberet barbam, cui os ferreum, cor plumbeum

plumbeum esset. Os ferreum obijciens propter summam impudentiam, cor plumbeum ob ingenij stuporem. Quidam illum pro Nerone Aenobarbum appellarunt, atque hoc erat unum e duobus conuijs quæ indignissime tulit: alterum erat, quod increpitus esset malus citharædus.

Quum ex more cuiusdā capite damnati causæ subscripturus esset Domitius Nero, *Vti* 2
nam, inquit, literas nescirem. Vox parsimoniā humani sanguinis promittens, si ex animo *Clementer*
prodisset. Seneca libro De clementia 2. refert fuisse Burrum cohortium præfectum, qui quum esset animaduersurus in duos, petijt ut Nero subscriberet: qui quum contaretur & recraftinaret, Burrus instans protulit chartam: tum Nero, Vellem, inquit, nescire literas. At hæc indoles clementiam pollicens, in prodigiosam crudelitatem euasit.

Puerum Sporum execris testibus in muliebrem naturam transfigurare conatus est, 3
addita dos, additum flammeum, addita celeberrima nuptiarum sollemnitas. Quid mul-
tis: palam pro uxore habuit. Hinc fertur cuiusdam non inscitus iocus, Bene agi potuif-
se cum rebus humanis, si Domitius Neronis pater talem habuisset uxorem. Sentiens, e-
xitio totius orbis natum Neronem. Is nunquam fuisset natus, si pater Spori similem ha-
buisset uice coniugis.

Nunquam cuiquam officium delegauit, nisi hæc adijceret, Scis quibus mihi est opus, 4
& hoc agamus, ne quis quid habeat. Vox prædone quàm principe dignior.

Quodam in colloquio proferente Græcum uersiculum;

ἔμψυχον γὰρ μὴ βλάτω θνητόν. id est;

Me mortuo terra misceatur incendio.

Subiecit. Imò *ἔμψυχον ζώντος,* id est, me etiam uiuo. Quibus portentis aliquando commi-
tatur respublica?

Quum nihil flagitiorum sibi non permitteret, elatus tantò rerum successu, dicebat ne- 6
minem principum ante ipsum scisse quid sibi liceret. Verum qui hoc dixit, sensit tandem
quid uicissim liceat populo in malum principem. *Licentia principis*

Quum incendisset urbem, spectabat, dicens se flammæ pulchritudine delectari, atq; in- 7
terim suam canebat Halosin, hoc est, Troianæ urbis excidium, quod descripserat.

Isidorus Cynicus transeuntē in publico clara uoce corripuit, q; Naupli mala bene can- 8
taret, sua bona male disponderet. Nauplus erat Palamedis pater, qui filij præter meritū da- *Libere*
mnati necem magno Græcorū exitio est ultus. Solet aut Nero tragœdias cantare.

Notatus est & à Dato Atellanarum histriōe, qui recitans canticum quoddam, *ὕψιαι* 9
οὐρανίου, ὕψιαι μὴ τῶν, ita demonstrauit, ut bibentem, natantemq; faceret, exitium Clau- *Libere*
dij & Agrippinæ significans. Nam Nero Claudium ueneno sustulit, Agrippinam nau-
fragio. Et in clausula cantici recitans, Orcus uobis ducit pedes, gestu senatum notauit hi-
strio: subindicans illis à Nerone imminere perniciem.

À mathematicis audierat fore, ut aliquando deijceret imperio, eoq; Græcū Iambicum 10
dimetrum identidem usurpabat,

Τὸ τέχνην πᾶσι γὰρ ἐστίν. id est,

Terra quæuis artem alit.

Putans se tam profecisse in arte canendi, ut etiam si exigeretur, in quauis regione ob musi-
ces peritiam posset haberi in præcio. Quumq; imminentibus qui illum insequabantur de
salute desperans, cogitaret sibi uim adferre, subinde dicebat, Quantus artifex pereō.

Quondam theatro clam illatus, Scenico cuidam populo placenti inuidit, eiq; nūcium 11
misit qui diceret, illum abuti Cæsaris occupationibus.

Quoniam ex annonæ caritate quidam ditescabant aulici, multum & hinc inuidiæ Ne 12
roni cōflatum est: quum fortè accidisset, ut in publica fame diceretur Alexandrina nauis *Monopolia*
appulisse, iactatum est illam aduexisse puluerem luctatoribus aulicis. Quo dicto simul no- *facta*
tatum est, in Cæsare rerum scenicarum studium, & *monopolia* quorundam per Cæsaris
favorem publico damno lucrantium

Statuæ eius à uertice currus appositus est cum inscriptione Græca, Nunc demum 13
agon est, trahe tandem. Notatum est in Cæsare aurigandi studium, simul que denuncia- *Princeps*
tum periculum. *antiga*

Alteri cuidam statuæ & ascopera alligata est cum hoc titulo, Ego quid potui? Sed tu 14

Tom. 4

Y culeum

culeum meruisti. Solent olim parricide culeo insui, & Nero matrē occiderat. Culeus itaq; sese excusans dicit, Ego quid potui: paratus si quis te insuat: sed siue insuaris, siue nō, tu tamen culeum meruisti. Potest hoc et ad reipublicæ personam accommodari.

15 *Salfe* Columnis statuarum illud adscriptū est, Galli te cantando excitarunt. Indignissime tu lerat Galliarum defectionem, proinde decreuerat Gallos omnes Romæ agentes contru- cidare, prouinciāq; exercitui diripiendam tradere.

16 *Salfe* Noctu quidā simulabant se sœuire in seruos, petebantq; uindicē. Vindex autē erat defe- ctionis in Neronem dux. Et hoc ioco notabatur iam non ferenda Cæsaris tyrannis.

17 *Ambigue dictum* Quum ex oratione Neronis qua in Vindicem perorabat, recitaretur in senatu, da- tuos pœnas sceleratos, ac breui dignum exitium facturos, exclamatum est ab uniuer- sis, Tu facies Auguste. Quæ uox bisariam potest accipi, Tu facies ut dent pœnas, aut tu dabis pœnas.

18 In Oedipode fabula, quam Nero nouissimā recitauit, in hoc uersu decidisse legitur.

Omen exitij πατρὶς μ' ἀνδρὶ σὺ γαμῶ, μητὴρ, πατὴρ id est,

Iussit mori me mater, uxor & pater.

Nam & Oedipus patrem occiderat insciens, matrem uxorem duxerat. Ita Nero sciens Claudium patrem occiderat, matrem constupratam interfecerat, & Octauiam uxorem indignis tractarat modis.

19 *Destitutus undiq;* Desperatis rebus noctu adiit hospitia singulorū de fuga consulturus: quum fores om- nium occlusas reperisset, reuersus in cubiculum comperit & custodes diffugisse direptis etiam stragulis, & amota ueneni pyxide, quam in extremum casum parauerat: mox Mir- millonem nomine Spiculū requisiiuit, uel alium quemlibet, cuius manu periret: ac nemi- ne reperto: Ergo ego, inquit, nec amicū habeo, nec inimicum: Decretū erat eam beluam publico orbis odio immolare.

20 In fuga quum Phaon libertus hortaretur, ut in specum egesta harena cōderetur, nega- uit se uiuum sub terram iturum.

21 Aquam e lacuna uillæ cuidam subiecta potaturus manu hausit, Et hæc est, inquiens, Ne- ronis decocta. Nā reperat ut aqua decocta gratiā haberet crudæ, immissa in poculū niuei.

22 Vbi sensit equites appropinquare, quibus mandatum erat ut illum uiuum attraherēt, uersum Homericum protulit,

ἰππῶν ἀκνυπόδων ἀμφὶ λένοντο βῆτα βαλὰς.

Simulq; ferrum iugulo adegit.

23 *Neronis extre- me uoces* Ingressus Centurio quum semianimem reperisset, & penula ad uulnus apposita simu- laret se uenisse in auxilium, nihil aliud respondit, quàm, Sero, & Hæc est fides. Sermo am- biguus est: potest intelligi sero uenisse, qui iam ad morientem uenerat: & sero uenit, qui in hoc uenit ut uiuum attraheret. Item hæc est fides, potest esse ex postulantis de fide amico- rum. At Nero sensit, se nihil illius uerbis credere, eiusq; rei argumentum esse, uulnus in iugulo letale.

24 *Ambitio* Quum genethliaci Chaldaei Agrippinæ matri Neronis respondissent, imperaturum quidem filium, sed occisurū matrem, Occidat, inquit, modo imperet. Tam impotens erat in fœmina dominandi sitis, & habuit quod optauit.

25 *Fortiter* Eadem quū iussu Neronis occideretur, ac Centurio ferrū in mortem destringeret, uen- trem ostendēs clamabat, Hunc percute, hic est ferro fodiendus, qui portentū illud genuit.

26 *Leniter* Nero in magna erat inuidia, q; Burrum principem uirum crederetur occidisse, uene- no faucibus illito, quasi remedium adhiberetur. Ad hunc quum Nero uisendi gratia ue- nisset, auersatus est illum Burrus cui scelus iam erat intellectum, multaq; percontanti ni- hil aliud respondit quàm, Ego bene me habeo. Mira etiam in moriente lenitas.

27 *Locus in* Idem in Claudij stulticiam subinde iocabatur productione syllabæ, quum diceret, po- steaquam desijt inter uiuos morari, prima syllaba producta. Moros enim Græce fatuum sonat, inde finxit morari pro stultum agere, quemadmodum nos à poeta poetari, à iuue- ne iuuenari.

28 *Salfe* Sunt qui putent hoc clam & inscio etiam Seneca fuisse decretum, ut occiso Nerone oc- cideretur & Piso, mox imperium Senecæ deferretur. Interea uulgabantur uerba Flauij, q; dixerat, Ad dedecus nihil referre si citharædus dimoueret, & tragædus succederet. Ne-

ro ci

ro cithara, Piso tragico ornatu canebat. Sensit utrunq; pariter indignum imperio.

Quum de coniuratis agerentur quaestiones, Subrius Flavius tribunus interrogatus à Nerone, quibus causis adductus ad obliuionem sacramenti processisset, Oderam te, inquit, nec quisquam tibi fidelior militum fuit dum amari meruisti: odisse coepi, postquam particida matris & uxoris, auriga & histrio & incendiarius extitisti. Negant in ea cōiuratione quicquam accidisse Neroni grauius, qui ut ad patranda facinora promptus erat, ita audiendi quæ patraret insolens.

Eodem tempore Sulpitius Asper Centurio percontanti Neroni cur in cædem suam conspirasset, Non aliter, inquit, tor flagitijs tuis subueniri poterat.

Vectius consul, quum eodem die omnia munia consularia obisset, è conuiuio repente ad mortem raptus est. Conuiue nihil aliud quàm exitium expectabant. Horum pauorem irridens Nero, dixit illos satis supplicij fuisse pro epulis cōsularibus. Dicas hoc à clemente dictum, si cætera Neronis facinora species.

Nero matrem occiderat, unde Africanus quidam ita consolatus est hominem, Orante Cæsar Gallia tuæ, ut felicitatem tuam fortiter feras.

OTHO

Otho Syluius imperator, quum in augurando tempestas esset orta, atque ipse grauiter prolapsus, idētidem obmurmurasse dicitur, *τί μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς*; id est, quid mihi cum longis tibijs: sentiens se frustra sacrificijs & piaculis conari placare manes Galbæ. Sed de hoc plura nobis dicta sunt in Chiliadibus.

Idem ubi iam mori destinasset, sensit eos qui ab ipso deficere & abire coeptabant, pro desertoribus corripī ac detineri, uetuit ne cuiquam fieret iniuria, dicens, Adijciamus uite & hanc noctem, & in profundam uesperam usq; patente cubiculo, si quis adire uellet, potestatem sui conueniendi, fecit.

Multis Othonem rogantibus, ne deposito imperio exercitum ac rempublicā desereret, quidam è gregarijs militibus sublato ense dixit, Scio Cæsar sic pro te omnes animatos esse: moxq; se ipsum iugulauit.

Otho iam destinata morte Cocceium fratris filium ad se uocatū sic exhortatus est exremis uerbis, O fili, habuisse te patruū Cæsare, nec prorsus obliuiscaris, nec admodum memineris. Noluit illum prorsus obliuisci, ne desereret curam suorum: rursum noluit ualde meminisse, ne mortem patruī ulcisceretur.

VESPASIANVS PATER

Flauio Vespasiano quum adolescēs quidam gratias ageret pro impetrata præfectura, quoniam unguento fragrabat, & nutu contemptus est, & grauiter increpitus, Mallet, inquit Vespasianus, alium oboluisse: mox & literas concessas reuocauit.

De iurgio quodam inter senatorem & equitem Romanum ita pronunciauit, ut diceret non oportere maledici senatoribus, remaledici ciuilem fasq; esse. Prærogatiuam enim dignitatis ipse sibi ademīt qui facessuit.

Idem de Licinio Mutiano notæ impudicitiaē uiro, clam apud communem amicū conquerens, addidit clausulæ, Ego tamen uir sum: notans obtreclatorem esse parum uirum. Simile est illud Maronis,

Parcius ista uiris tamen obijcienda memento.

Saluius Liberalis, quū in defensione diuitis rei oblique mordens dixisset, Quid ad Cæsarem, si Hipparchus sestertium milies possidet: Notans Vespasianum uelut inhiantem rei facultatibus: Cæsar non modo non offensus est: uerum etiam dictum approbavit, quia si simpliciter prolutum.

Quoniam rapacissimum quenque promouere solet, ut mox ditatos cōdemnaret, uulgo dictus est officarios suos habere pro spongijs: quod ueuti spongas & siccos madefaceret, & humentes exprimeret.

Rusticus quidam quoniā gratuitam libertatem suppliciter petens à Cæsare, repulsus est, non ueritus est clare dicere, Vulpes pilos mutat non mores: exprobrans illi naturæ rapacitatem, quasi mercede data concessurus fuisset, quod gratuito negabat.

A consulari uiro Menstruo Floro monitus plaustra potius quam plostra dicenda, potest stridite illum pro Floro Plaurum salutauit, eiuliter alludens ad illius curiosam admomitionem

nem. Veteres in quibusdā pro au diphongo sonabant o, ut Clodius pro Claudius.

8 *Festive* Mulier quædam dixerat se deperire amore Vespasiani, ei perductæ quum pro concubitu sestertia quadraginta donasset, roganti dispensatori quo titulo uellet eam summā rationibus inferri, dixit, Vespasiano adamato.

9 In quendā proceræ staturæ, sed improbius natum, torfit illud carmen Homericum,
locus ex *μακρὰ βιβὰς, κραδων δολιχόσκιον ἔγχθ.* id est,
Homero Longam hastam quatiens, diductis passibus ibat.

10 In Cerylum libertum, sed prædiuitem, qui ut aliquando subterfugeret ius fisci imperialis, coepit se pro ingenuo ferre, eoq; mutato nomine pro Cerylo dici uoluit Laches, torfit uersiculos ex fabula quapiam, ut opinor,

*ὦ λᾶχος λᾶχος,
ἐπ' αὐτὸν ὀφθαλμοῖς, αὐτοῖς ἔοσθ' ἐνευλθ.* id est,

O Laches Laches,

Vbi mortem obieris, rursus eris tum Cerylus.

Significans illi nihil profuturum immutatum nomen.

11 *Anare* Quidam ē charis Vespasiani ministris apud ipsum pro quodam, quem fratrem suum esse simulabat, intercedebat, ut illi procuratio committeretur. Id sentiens Cæsar, candidatum solum ad se uocauit, exegitq; pecuniam quam ille suffragatori suo pepigerat, ea accepta mox ordinauit. Huius rei ignarus minister, rursus interpellauit pro fratre. Cui Vespasianus, Alium, inquit, tibi fratrem quære, hic quem tuum putas, meus est.

12 *Sordide* In itinere quodam mulio desiliit, quasi calceaturus mulas, sed re uera, ut adeundi litigatori spatium moramq; præberet. At Cæsar dolum suspicatus, interrogauit mulionē quanti calceasset, paciusq; est lucri partem. Hoc si fecit ut suos corrigeret, ciuilitas fuit; sin ut eo emolumento fieret ditior, sordidum erat.

13 Instituerat uestigial e lotio. Super hoc a filio monitus dissimulauit, donec prima pensio esset soluta. Eam pecuniam admouit ad filij nares, sciscitans num odore offenderetur. Negante illo, Atqui hæc, inquit, e lotio est.

14 *Anare* Legatis nunciatibus, decretā illi publice non mediocris summæ statuam, iussit ut eam continuo ponerent, et cauam ostendens manum, Ecce, inquit, parata basis. Significans ut eam pecuniā quam in statuam decreuissent impendere mortuo, uiuo darent in manum.

15 *Ostentorum interpretatio* Quum Cæsarum mausoleū repente patuisset, tum stella crinita apparuisset, alijs interpretantibus Cæsaris interitū portendī, ille facete interpretatus est, prius ostentū ad Iuliam Caluinam pertinere, quod ea esset de gente Augusti: posterius ad Parthorū, siue ut Aurelius Victor tradit, Persarum regem, qui capillatus esset.

16 Quum morbus ingrauesceret, dixit, Puto deus fio: significans se moriturum. Solent enim extincti Cæsares publicis ceremonijs in deorum coetum referri.

17 *Stantem mori* Quum uehementer angeretur uiciatis intestinis, nihilo secius imperatorijs muneribus fungebatur, adeo ut lecto decumbens audiret legationes: & amicis hortatibus ut sibi parceret, respondit, Imperatorem *stantem mori* oportere.

TITVS VESPASIANI F.

1 Vespasianus filius quum admoneretur ab amicis, q; plura polliceretur interpellantibus q; præstare posset, respōdit, Non oportet quēq; a Cæsaris colloquio tristē discedere.

2 *Benignitas* Super cœnam aliquando recordatus, q; eo die nemini quicq; præstitisset, memorandam illam meritoq; laudatam uocem ædidi. Amici diem perdidi.

3 Idem dicere solet, se maximum *falsariū* esse potuisse, quod omnium chirographa quæ uidisset facillime imitaretur.

4 *Cæsar in nocens* Quū febre correptus lectica a loco, in quo tum erat, transferretur, dimotis plagulis coelum suspexit, questusq; est sibi immerenti uitam eripi, quum nullū per omnem uitam extaret faculum cuius poeniteret, uno duntaxat excepto. Id cuiusmodi fuerit, nec ipse prodidit, nec quisquam coniectare potuit. O Cæsarem longissima uita dignum.

DOMITIANVS

5 *Lepide* Domitianus Cæsar initio principatus quotidie sibi secretū horarium sumere consueuit, nec interim aliud q; muscas captare, easq; stilo præacuto cōfigere: ut cuidā interroganti, esset ne quis intus cum Cæsare, Vibius Crispus Lepide responderit, Ne musca quidem, iusserat

Iusserat edicto excidi uineas, quod studio colendi uineta negligenterentur arua. Hoc edictum reuocauit ob sparsos libellos, in quibus habebantur hi uersiculi,

καὶν με φάλης ὑπὸ ρίζαν, ὅμως ἐπὶ κερποφορῶσιν,
ὅσον ὑδραῖος αἰ καὶ ἄρα θρομύνει.

Hoc epigramma fertur in hircum arrodentem uitam. Hircus autem Baccho immolabatur, quod ad morsu laedat uineam. Ad Caesarem accommodarunt, pro σι τρωγι mu tantes καλοποι.

Notans Metium quendam sibi immodice placentem, dicere solitus est, Vellem tam formosus esse quam Metius sibi uidetur.

NERVA COCCIVS

Quoniam sub Nerua Cocceio bono Caesare multorum nomina falso deferebantur, Fronto consul palam dixisse fertur: malum esse eum imperare, sub quo nemini quicquam concessum sit: sed longe peius sub eo uiuere, sub quo maxima sit licentia quibuslibet. In humanitatis est, si princeps nihil indulgeat amicis ac familiaribus, sed perniciosum est, illis licere quicquid libet.

TRAIANVS

Traianus aliquando in conuiuio proposuit amicis, ut decem nominarent, quibus crederet rerum summam recte delegari posse. Quum illi silerent, Decem, inquit, a uobis posco, ego unicum habeo Seuerianum: Solum illum imperio dignum iudicans.

ADRIANVS CAESAR

Moriens dixit illud uulgatum, Turba medicorum Caesarem perdidit. Arbitror illum huc detorxisse Graecum prouerbum, πολλοὶ ἰατροὶ καὶ ἄλλοι ἀπώλεσαν. πολλοὶ δ' ἰατροὶ τὸ βασιλέα. Quamquam & hodie uerum est, turbam medicorum multis causam esse mortis.

In senatu frequenter dicere solet, se sic gesturum principatum, ut sciret rem populi esse non suam priuatam. Nimirum attigit hoc, quod unum distinguit regem a tyranno:

Imperator creatus adeo contempsit inimicos, ut uni quem habuerat capitalem, forte ob uiuo dixerit, Eua sisti. Principibus in priuatis offensis debet esse satis, potuisse ulcisci.

In colloquijs etiam humillimorum mire ciuilis erat, eosque detestari solet, qui hanc humanitatis uoluptatem ipsi inuiderent hoc praetextu, quod dicerent, principis maiestatem ubique seruandam.

Dionysius Milesius sophista insignis, in Heliodorum, quem Adrianus Caesar unice amabat, torfit hoc dictum, Caesar potest honore ac pecunias largiri, rhetore facere non potest. Caesar enim Heliodorum studio uerius quam iudicio fecerat magistrum epistolarum.

Romae quum in spectaculo populus clamore flagitaret, ut aurigam qui placuerat, liberum esse iuberet, per tabellam respondit, Iniquum esse quod peterent. Si enim seruum alie libertate donaret, fieret iniuria domino. Dicas hunc abhorruisse ab omni uiolentia.

Seuerianum & Fuscum huius nepotem, eo quod moleste ferre uiderentur Commodo Lucium imperij successorem designatum, iussit occidi: quorum ille nonagenarius erat, hic annos natus decem et octo. Senex autem quum esset iugulandus, poposcit ignem, incensoque thure dixit, Vos dei testor, me nihil sceleris commisisse, nec aliud imprecor Adriano, nisi ut quum uolet mori, non possit. Idque euenit, adeo ut barbarus conductus qui ferro mortem pro beneficio daret aufugerit.

Quidam canescens ab eo quiddam petierat, & repulsus est. Is quum aliquanto post idem peteret, sed capillitio nigro (nam id tinctura fecerat) Caesar agnoscens faciem, iam istuc, inquit, negaui patri tuo.

Quodam tempore quum seruum suum uideret inter duos senatores ambulanti, mihi sit qui illi colaphum impingeret, diceretque, Noli inter eos ambulare, quorum adhuc potes esse seruus: simul senatoriae dignitati consulens, & serui castigans insolentiam, quam de Caesare hero sumpserat.

Commodum Aelium Verum iterum consulem fecerat, eumque imperio destinauerat: quem quum cerneret nec animo nec corpore satis ualidum, dicere solet, In caducum parietem nos inclinauimus, ac perdidimus quater milies H-s, quod populo ac militibus pro adoptione dedimus. Vere praesensit Commodum inutilem imperio, sed sero.

- 11 Florus hos uersiculos scripserat in Cæsarem,
Honesti labores Ego nolo Cæsar esse,
 Ambulare per Britannos,
 Scythicas pati pruinas. Cui Cæsar respondit,
 Ego nolo Florus esse,
 Ambulare per tabernas,
 Latitare per popinas,
 Culices pati rotundos.
 Sentiens se honestas occupationes præferre inutili turpiq; ocio.
- 12 Dicere solitus, sibi molestum esse, si quem uideret tristem, quum tamen omnes doctos
 uexaret quaestiunculis, sed uexatos donauit aliquo munere.
- 13 Cuidam uxor sua per literas exprobrarat, quod lauacris ac uoluptatibus detentus ad
Curiositas se redire nollet. Id per frumentarios rescauerat imperator. Itaq; cōmeatum petenti expro-
 brauit & lauacra & uoluptates. Tum ille, Num & tibi Cæsar scripsit uxor mea quod mi-
 hi? Notans curiositatem principe indignam.
- 14 Sub mortem his uersibus luisse dicitur,
Lusus in morte Animula, uagula, blandula,
 Hospes comesq; corporis,
 Quæ nunc abibis in loca
 Pallidula, rigida, nudula,
 Nec ut soles dabis iocos.
- 15 Aiunt illum ex Matheos peritiâ præcisse futura, ac Verum non fore longauū Ver-
Præscientia giliano carmine prædixisse,
 Ostendent terris hunc tantum fata, neq; ultra
 Esse sinent.
- 16 Cuidam illos Vergilij uersus ad Verum accommodanti,
Breuis eni Manibus date lilia plenis, &c.
 cum irrisione respondit, Ego mihi dñum adoptaui, non filium. Huc alludens, quod impe-
 ratores referri soleant in numerum diuorum, sed à rogo.
- 17 Ad alterum ipsum consolari uolentem hoc argumento, qd diceret, genesim Veri non
Principis delectus esse recte collectam, eoq; spem esse illum diu uicturū, Isti huc, inquit, tu facile dicis, qui pa-
 trimoniū tui, non reipublicæ quæris heredem. Sentiens magni referre, ut bonus princeps
 quàm diutissime uiuat.
- 18 Transeuntem mulier quædam appellauit, Audi me Cæsar. Is quum respōdisset, Non
Libere est ocium: Illa clamauit, Noli ergo imperare. Ad hanc uocem restitit, et audiuit mulierem.
 Hoc & alij tribuitur, neq; quicq; uerbat, idem à pluribus uel dici uel fieri.

COMMODVS AELIVS VERVS

- 1 Aelius quum esset peregrinis uoluptatibus deditus, uxori cōquerenti dixit, Patere me
 per alias exercere cupiditates meas. Vxor enim dignitatis nomen est, non uoluptatis.
- 2 Quum morbo grauaretur, sæpe dicere solet, Principem sanum mori debere, non de-
Stors prin- cipis bilem: quod superiores imperatores pleriq; uiolenta morte perissent. Eamq; mortem ut
 breuem simul & inexpectatam C. Cæsar optauit, & obtinuit.

ANTONINVS PIVS

- 3 Aurelius Cōmodus M. Antonini filius quū in extremis à parente moneretur, ne Bar-
 baros iam attritos sineret uires recipere, respondit, Ab incolumi quamuis paulatim nego-
 cia perfici posse, à mortuo nihil. Vera quidem sententiā, sed impia uox erat, parentis extre-
 ma monita cōtemnentis, ac morienti uelut insultātis. Refert Sex. Aurelius Victor.
- 4 Adamabat illam Scipionis celebratissimam sententiam, subinde dicens, Se malle u-
 num seruare ciuem, quàm mille hostes occidere: pacem uidelicet bello præferens, & in
 ipso bello sentiens hanc oportere primam esse dñcis curam, ut quàm minima ciuium ia-
 ctura paretur uictoria.
- 5 Quum Apollonius rhetor è Chalcide accitus ad Tiberinam domum, in qua tum Cæ-
 sar habitabat, à Cæsare uocatus ut illi M. Antoninum traderet instituendū, dixisset, Non
 magister ad discipulum, sed discipulus ad magistrum uenire debet: risit hominis magnilo-
 quentiam

quentiam, dicens, Facilius fuit Apollonio e Chalcide uenire Romam, q̄ ex aedibus suis in palatium. Merces Apolloniū attraxerat Romam, non reipub. studium

Quum M. Antoninus fletet educatorem suum mortuū, & adolescens ab aulicis mini- 6
stris reuocaretur a declaratiōe pietatis erga nutriciū, Permittite, inquit Antoninus, prius 6
illi ut homo sit, neq; enim uel philosophia uel imperium tollit affectus. Humane

Quondam quum Omuli uisens domum, ac miratus columnas porphyreticas, quæ sis 7
set unde eas haberet, Omulus ei respōdit, Quum in ædes alienas ueneris, & surdus & mu 7
sus esto. Sentiens eum in alieno priuato non oportere esse curiosum. Hoc tam libero ioco Libere
non est offensus imperator.

M. Antonini uxor Faustina male audiebat uulgo. Itaque hortantibus amicis, ut eam 8
repudiaret, si nollet occidere, respondit, Si uxorem, inquit, dimittimus, reddamus & do 8
sem. Dotis nomine signans imperium, quod ab focero uolente Adriano adoptatus ac- Dos regnum
ceperat.

Nihil solitus est agere nec in bellicis negocijs, nec in ciuilibus, de quo non prius con- 9
ferret cum grauib; uiris, dicens, Aequius est, ut ego tot talium amī orum consilium se- 9
quar, quā ut tot tales amici meam unius sequantur uoluntatem. Multum abhorrens a Consilium
quorundam ingenio, qui consulto pileo suo, dicunt, Vos sedulo consulitis, sed aliud mi- multorum
hi suadet pileum meum.

Calsium senatorium uirum occidi passus est, non iussit occidi, post etiam extinctum 10
doluit, dicens, Voluisse se sine senatorio sanguine imperium trāsigere. Mira clementia in Clementer
affectatorem imperij.

Biduo priusquā moreretur, admissis amicis aperuit sententiam suam de filio, eandem 11
quam Philippus de Alexandro, dicens, Se æquo animo mori, quum filium relinqueret.

Alio quodam die dixit amicis, Quid me fletis, ac non magis de cōmuni morte pestilen- 12
tiaq; cogitatis: Philosophia docuerat hominem & mortem contemnere, & res humanas Mors pereg-
ridere. Parātibus aut abire dixit, Si iam me dimittitis, uale uobis dico, uos præcedens. Fa grinatio
cete petijt ab amicis discedendi ueniā, ac ueluti peregre profecturus iussit illos ualere: sub
monens interim, fore ut illi præcedentem sequerentur.

Rogatus cui filium cōmendaret, Vobis, inquit, si promeretur, & dñs immortalibus. 13
Fauorem noluit suæ autoritati tribui, sed filij meritis. Modeste

SEVERVS IMPERATOR

De Seuerō sic iudicauit senatus, illum aut nasci non debuisse, aut non debuisse mori, q̄ 1
quum crudelis esset, tamen reipub. uideretur admodum utilis ob alias uirtutes.

Quum milites Bassianum Seueri filium, qui post Antoninus Caracallus dictus est, 2
Augustum consalutassent, eo quod pater pedibus æger bellum moraretur, iussit se defer 2
ri ad tribunal, simulq; adesse omnes tribunos, centuriones, duces & cohortes, quibus au- Autoritas
toribus hoc acciderat, sisti deinde & filium qui Augusti nomen non recusarat. Hic quum
in omnes eius facti autores iussisset animaduerti, excepto filio, omnesq; ante tribunal
prostrati rogarent ueniā, Seuerus manu caput contingens, Tandem, inquit, sentitis ca-
put imperare, non pedes.

Celebratur & hoc illius dictum, Omnia fui, sed nihil expedit: Sentiens sese ex humili 3
per literarū ac militiæ officiis plurimis gradibus fauore fortunæ ad imperij fastigium fuisse 3
perducum, sed nihil feliciter celsisse, aut nulla in re sibi placuisse. Omnia ex-
pertus

Vltima uerba dicuntur hæc fuisse, Turbatam reipub. ubiq; acceptā, pacatā etiam Bri 4
tannis relinquo: senex & pedibus æger, firmum imperium Antoninis meis relinquens, 4
si boni erunt: imbecillum, si mali. Virtus prin-
cipis

Symbolum tribuno dari iussit, laboremus. Pertinax ad imperiū ascitus dederat, milite 5
mus. Illi placuit belli omen, huic pacis. Sublato nanq; bello reditur ad agricolationem & Industria
opificia. Ocium in pace delicias alit & omne flagitiorum genus.

Epigrāma quod in laudem Pescennini Nigri fuerat ascriptū illius statuae ad uiuū effi- 6
cie, quum præfecti suaderent eradendū, Seuerus noluit, dicens, Si talis fuit, sciant oēs qua Moderato
lem uicerimus: si talis non fuit, putent nos omnes talem uicisse.

PESCENNINVS NIGER

Pescenninus Niger cōsiliarijs addidit salaria, ne grauarent eos qbus assidebāt, dicens, 1
iudicem

iudicem nec dare debere, nec accipere. Vtinam hoc exemplum imitentur hi, qui uendentes officia spoliant iudicem, assessoribus interim rapto uiuendum est.

2 In Aegypto quum limitanei milites uinum ab imperatore peteret: Nilum, inquit, habetis, & uinum quaeritis: Aiunt enim aquam Nili tantae esse dulcedinis, ut accolae uina non desiderant.

3 Quum milites qui à Saracenis uicti fuerant, dicerent, Vinum non accipimus, punire non possumus. Erubescite, inquit Caesar, illi qui uos uincunt, aquam bibunt. Nam Saracenis etiam hodie gustare uinum nefas est.

4 Palaëstinis rogantibus ut ipsorum censio leuaretur, eo quod regio esset grauata, satis inclementer respondit, Vos terras uestras leuare uultis, ego etiam aerem uestrum cedere cuperem.

5 Imperatori creato, quum quidam ei panegyricum in ipsius laudem conscriptum recitare uellet, dixit, Scribe Marij laudes uel Annibalis, aut alterius ducis egregij uita functi, ut eum nos imitemur. Nam uiuos laudare irrisio est, praesertim imperatores, à quibus speratur, qui timentur, qui possunt necare, qui possunt proscribere. Adiecit illud, Se uiuum placere uelle, mortuum etiam laudari.

6 Rogatus quid sentiret de Scipionibus, respondit, Illos sibi uideri felices magis quam fortes, quod uterque domi iuuentutem parum sancte transegerat: sentiens imperatorem per omnem uitam in reipublicae negotijs uersari debere, nec à domesticis delicijs ad imperium accersi.

ANTONINVS CARACALLVS

7 Antonini Caracalli nouerca, quum esset pulcherrima, ueluti per imprudentiam corpus magna ex parte nudauit. Quumq; dixisset Caracallus, Vellem si liceret, Si libet, inquit illa, licet. An nescis te imperatorem esse, & leges dare, non accipere? Ea mulieris uox Caracallum ad detestabile facinus pertraxit.

8 Quum Antoninus Caracallus ambitiose sibi multa cognomina assereret, Germanici, Parthici, Arabici, & Alemanici nomen ascriberet, Heluius Pertinax filius Pertinacis belle iocatus fertur, Adde etiam, inquit, si placet, Geticus Maximus, quod Getam fratrem occidisset.

9 Balsianus praefectus suadebat Caracallo, ut ad mitigandam inuidiam parricidij, fratrem Getam appellaret diuum, Sit, inquit, diuus, dum non sit uiuus, & fratrem in diuos retulit. Nescit pietatis iura regnandi cupiditas.

ANTONINVS GETA

10 Quum Antonini Getae pater Seuerus destinasset omnes diuersarum partium occidere, inter suos dicere solitus est, Hostes uobis eripio, adeo consentiente Balsiano, ut liberos etiam illorum suaderet necari. Geta puer interrogauit, quantus esset occidendorum numerus: eum quum pater adidisset, rogauit num isti haberent parentes ac propinquos: quum responsum esset, habere, & quidem multos, Plures ergo, inquit, in ciuitate tristes futuri sunt, quam laeti quod uicimus. Valuisse cordatum pueri dictum, nisi quorundam crudelitas obstitisset.

11 Balsiano tum ioco tum serio dicenti, omnes cum liberis occidendos, Geta puer dixit, Tu qui nulli parcis, potes etiam fratrem occidere. Id dictum tunc contemptum est, post cognitum est fuisse uaticinium. Nam parricidium postea commisit.

ANTONINVS HELIOGABALVS

12 Senatum adeo contempsit, ut eos interdum appellaret togata mancipia, ueluti qui praestinae dignitatis praeter togas nihil retinerent.

13 Amabat sibi precia rerum quae mensae apparabantur maiora dici quam essent, hac esse chara dicens conuiuio orexim, quod magis illa iuuant quae pluris emuntur, ut ait Satyricus.

14 Huic priuato quum quidam luxum illius admirans diceret, Non times ne fias pauper? Profusio Quid, inquit, melius, quam ut ipse mihi haeres sim & uxori meae?

ALEXANDER SEVERVS

1 Et urbem, & prouincias, & aulam suam purgauit hominibus non necessarijs, dicens, Superuacua Malum pupillum esse imperatorem, qui ex uisceribus prouincialium homines non necessarios, nec reipublicae utiles aleret.

In tem

In templis argenti minimum, auri ne guttulam quidem aut bracteolam posuit, subin- 2
de repetens illud Persianum,

Aurum in
templis

Dicite pontifices, in sanctis quid facit aurum?

Negabat se passurum, ut ipsius dispositiones ab aulicis suis uenderent, id quod solent alio 3
rum principum liberti & eunuchi. Eoque nunquam illum fefellit quod proposuerat.

Constanter

Assessoribus designauit sua salaria, quancumque dicebat illos potissimum promouendos, qui 4
per se rempublicam gerere possent, non per assessores. Vnquamque hoc agere debere quod nos-
set. Prudentissimus iuuenis sensit, hoc esse principum hucus omnium rerum publicarum, quod o-
mnia munia per uicarios administrant, interdum alteros ac tertios. Prefectus urbis habet
uicarium, & is uicarius rursus alterum uicarium, & hic rursus alium. Ac frequenter is qui & ho-
nore & salario fruitur, minime omnium idoneus est ad functionem obeundam. Annotet hoc
principes, qui subinde coguntur exactionibus grauare populum.

Vicarij
graves

Descriptum habebat, quid cui praestitisset: qui nihil aut minimum petissent, eos appella 5
bat, dicens, Quid est quod nihil petis? An me tibi uis fieri debitorem? pete, ne priuatus de
me queraris. Agnoscebat principem debere recte suo fungentibus officio: nec aequum iudica-
bat, ut probe suo defunctus officio, priuatus egeret.

Benigne

Militibus diligenter prospexit de comITU, dicens, se magis seruare milites quam se 6
ipsum, quod in his sita publica salus esset. Facilius est enim inuenire nouum imperatorem,
quam nouum & exercitatum militem.

Militum cura

Ouinus Camillus antiquae familiae senator, homo delicatissimus, rebellionem molie- 7
batur tyrannidem affectans. Id quum Alexandro renunciatum esset, statimque probatum,
ad palatium eum rogauit, eique gratias egit, quod reipublicae curam, quae bonis uiris recusanti-
bus imponi solet, sponte reciperet. Mox ad senatum processit, ac tanti sceleris conscien-
tia trepidum consortem imperij appellauit, in palatium recepit, ornamentis imperialibus,
& melioribus quam utebatur ipse, decorauit, processionis comitem adhibuit. Quumque im-
perator ipse pedibus iter faceret, inuitauit & Ouinium delicijs assuetum ad laborem, quem
post quinque milia passuum cunctantem equo sedere iussit. Quumque post duas mansio-
nes equo etiam fatigatus esset, carpento imposuit. Hoc quoque respuentem, ac imperium
taedio laborum recusantem, denique & mori paratum dimisit, ac militibus a quibus Cae-
sar praecipue diligebatur commendatum ad uillas suas tuto abire iussit. Sic illi common-
strauit, quid esset gerere imperium.

Clementer

Honores iuris & gladij nunquam uendi passus est, dicens, Qui emit & uendat necesse 8
est. Hoc ethnicus & iuuenis, quid iam decet principes Christianos?

Sancte.

Quum Christiani locum quendam qui publicus fuerat occupassent, contra popinarij 9
dicerent, eum sibi deberi, rescripsit, Melius esse ut quomodocumque illic deus coleretur, quam
popinarijs dederetur.

Pie

In expeditionibus si quis de uia in alicuius possessionem deflexisset, pro qualitate loci 10
fustibus ac uirgis caedebatur, aut alioqui condemnabatur. Si dignitas personae tales poe-
nas non recipiebat, grauissimis contumelijs afficiebatur, quum diceret, Velles ne hoc in
agro tuo fieri quod facis in alieno? Clamabat saepius quod a Christianis audierat, idque p-
praconem quoties aliquem emendabat dici iubebat, Quod tibi fieri nolis, alteri ne fece-
ris. Quid nunc dicemus de militibus Christianis, qui siue quod eant, siue redeant, furantur,
rapiunt, constuprant, pulsant, abigunt pecora, pertusis uasis sinunt effluere uinum? Quid
multis? Crudelius trahant suos quam hostes. Et hoc hodie, si superis placet, appellatur ius
militare, & ad haec conuiuent principes.

Miles in-
noxius

Vigilanter prouidit ne tribuni ducisue quicquam fraudarent de stipendijs militum, 11
dicens, Miles non timet nisi uestitus, armatus, calceatus, & satur, & habens aliquid in zo-
nula: sentiens militem quum aliquid habet metuere ne perdat, sed mendicitas ad omnem
desperationem uocat armatum.

Militum cura

Quum Antiochiam uenisset, ac milites qui lauacris ac muliebribus delicijs uacauerant, 12
in uincula duci iussisset: orta seditione ab ea legione cuius socij erant in uinculis, tribunal
ascendit, ac uinctis omnibus ad tribunal adductis, circumstantibus militibus & quidem
armatis, grauiter illos admonuit, ut meminissent Romanam disciplinam. Quum loquentem mili-
tes tumultu interpellarent, nihil commotus, iussit ut tales uoces auderent aduersus hostes,
non

non aduersus imperatorem, minatus exautorationem nisi quiescerent. Ad hæc quum uehementius etiam fremerent, ac ferro quoq; minarentur, Deponite, inquit, dextras, contra hostem erigendas si fortes estis, me ista non terrent. Quum non desinerent fremere, exclamauit, Quirites, discedite atq; arma deponite. Mox omnes non armis tantum sed & sagulis militarib. depositis recesserunt, non in castra, sed uaria in diuersoria. Post tamen eius legionis militibus fidelissimis usus est.

13 *Odii furum* Furti suspicionem infames nec intueri sustinebat, adeo ut quum Septimius Arabinus, qui famosus crimine furtorum sub Heliogabalo fuerat liberatus, inter senatores principem salutatum uenisset, exclamarit, O numina, ô Iupiter, ô dij immortales. Arabinus non solum uiuit, sed etiam in senatum uenit, fortassis de me sperat, tam fatuum, tam stultum me esse iudicat.

14 *Corruptela* Dicere solet, solos fures de paupertate conqueri, dum ita student scelera uitæ suæ tege-
re, lactabat & sententiam notam furibus,

ὁ πολλὰ λαμβάνας, ὀλίγα τοῖς ἐκδοῖται. id est,

Qui multa tulerit, pauca dederit, effugit.

Notans quosdā, qui tantū furantur, ut sit quos corrumpant iudicem aut actorem.

15 *Regni stabilitas* Quum Mamea mater uxoris Memmia obijceret quod nimia ciuilitate redderet potestatem molliorē, respondit, sed securiorem atq; diuturniorem: significans malum diuturnitatis custodem esse metum.

16 *Fumū uenditor* Vetronium Thurinum familiarem, quod his qui petebant aliquid à Cæsare uendidisset suum patrociniū, mentiens interim multa, conuincendum curauit, & conuictum damnatumq; in stipite alligari iussit, supposito igni ex humida materia, præcone clamante, Fumo puniatur, qui fumos uendidit.

17 *Cultus Augustarum* Gemmas omnes quas reperit in palatio, uendidit, & aurum in ærarium contulit, dicens, uiris gemmas usui non esse, matronas autem regias contentas esse debere uno reticulo atque inauribus, & baccato monili, & corona in qua sacrificarent, & unico pallio auro sparso, & cyclade, quæ plus sex uncij auri non haberet. Hic cultus hodie uix sufficit negotiatorum uxoribus.

18 *Dignitas* Curfore nunq̃ utebatur nisi seruo suo, dicens ingenuum currere nisi in sacro certamine non debere: cocos item, piscatores, fullones, & balneatores nō habuit, nisi seruos suos: nolens quenq; ingenuum sordidis ministerijs dehonestare.

19 *Reipub. priorum cura* Amicos & cognatos, si malos comperisset, puniebat. Id si uetus amicitia aut necessitudo non patiebatur, à se dimittebat, dicens, His charior est mihi tota respub. Significans priuatos affectus utilitati publicæ posthabendos.

MAXIMINVS

1 *Industria* Maximinus accepta legione, nullum laborem defugere solet, dum milites exercet, eisq; prospicit. Quum autem tribuni quidam eum reprehenderent, dicerentq; Quid tantopere laboras, quum eius loci iam sis ut ducatu possis accipere? Ego uero, inquit, quo maior fuero, hoc magis laborabo.

2 *Robur corporis* Exercebat lucta milites suos, multos ad terrā prosternens. Itaq; cunctis inuidētibus, tribunus quidā uasti corporis noteq; uirtutis, atq; ob hoc ferocior, dixit: quid magni facis, si tribunos tuos milites uincis? Tum Maximinus, Vis ne cōgrediamur? Quū prodisset, palma pectori impacta supinū reiecit, continuoq; dixit: Date alium, sed tribunum.

3 *Libere* Quum nimium fideret corporis uiribus, quidam in theatro ipso præsentē Græcos uersus recitauit, quorum hæc est sententia,

Elephas grandis est, & occiditur,

Leo fortis est, & occiditur,

Tigris fortis est, & occiditur,

Cauē multos, si singulos non times.

Qui ab uno non potest occidī, à multis occiditur.

4 *Modeste* Maximinus senior nunq̃ ad oscula pedum quēquam admisit, dicens, Dij prohibeant, ut quisquam ingenuorū pedibus meis oscula figat. Et ubi sunt interim, qui non solum ingenuos, uerū etiam summos monarchas ad oscula nō pedum, sed calceorum, non dicam admittunt, sed inuitant, & quodammodo cogunt.

Galienus

GALIENVS

Galienus provinciarum defectionem, quasi leuissimarū rerum iacturam ioco solet elu-
dere. Quum enim nunciatū esset, Aegyptum defecisse, Quid, inquit, sine lino Aegyptio
esse non possumus? Quum uastatam Asiam Scytharū incursionibus accepisset, Quid, in-
quit, sine aphronitris esse non possumus? Perdita Gallia arrisit dixitq;. Non sine trabeatis
flagis tuta respublica est: Pessimi principis uoces, cui quicquam charius est repub. Aphro-
nitrum autem est spuma nitri, quod in Asia laudatissimū concrefcebat.

Iunior patris mortem inultam reliquit. Itaque quum rex Persarum quasi captiuus per
pompa duceretur, quidam scurræ miscuerunt se Persis, diligentissime scrutantes om-
nia, & cuiusque uultum mira inhiatione contemplantes. Qui interrogati quid agerent,
patrem, inquit, principis quærimus, notantes à Galieno neglectum fuisse. Id ubi delatum
est ad principem, scurras uiuos exuri iussit. Exemplum impietatis in Cæsare, periculosa
libertatis in scurris.

Quum taurum ingentem in arenam misisset, prodissetq; ad eum feriendū uenator, ne-
que productum decies potuisset occidere, Cæsar coronam uenatori misit: mulsitantibus
cunctis quid rei esset, quod homo ignauissimus coronaretur, Galienus per curionē dici
iussit, Taurum toties nō ferire difficile est. Ludens significauit, graue discrimen toties tau-
ro occurrere, etiam si non ferias.

Quidam huius uxori gemmas uitreas pro ueris uendiderat, re comperta mulier flagi-
tauit uindictam. Cæsar iussit hominem corripī, quasi leoni obiecturus. Dein in caueam,
dum impostor & populus expectat terribilem leonem, prosiit capus. Cunctis rem tam
ridiculam mirantibus, per curionem dici iussit, Impositurā fecit, & passus est. Eadem ope-
ra fefellit impostorem, & irrisit uxorem.

Quum patrem Valerianum audisset extinctū, uocem laudatissimam sine laude usurpa-
uit, dicens, Sciebam patrem meum esse mortalem.

MARIVS

De Mario tyrannorum septimo dictum est, quod uno die factus est imperator, altero
uisus est imperare, tertio interemptus est à milite, qui percussurus illum dixerit, Hic est gla-
dius quem ipse fecisti. Fuerat enim opifex ferrarius. Allusit autē interemptor ad illud pro-
uerbium, Tuo te gladio iugulo.

Saturninus tyrannorum xxi quum milites illi peplum imperiale imposuissent, ad-
uocata concione de seipso dixit, Cōmilitones, bonum ducem perdidistis, & malum prin-
cipem fecistis. Ante fuerat dux egregius, sed quoniam in imperio fuerat seuerior, ab ijs-
dem à quibus imperator factus fuerat, interemptus est. Non quisuis ad quoduis munus
idoneus est.

ZENOBIÀ

Zenobia xxviii mulier uarijs nominibus merito laudata, quum ab Aureliano ca-
pta in conspectum illius ducta fuisset, isq; dixisset, Quid o Zenobia, ausa es nobis insulta-
re Romanis imperatoribus? Imperatorem, inquit, te agnosco qui uiceris, Galienum, Au-
reolum, reliquosq; principes non putauī.

AURELIANVS

Quum Tyanam uenisset, eamque occlusam reperisset, iratus dixit, Canem in hoc
oppido non relinquam. Hac uoce milites erecti sunt in speim prædæ, & Heradamon
Tyanensis, metu ne cum cæteris occideretur, prodidit ciuitatē. Qua capta Aurelianus
Heradamonem patriæ proditorem occidit. Militibus ex Cæsaris promisso direptionem
oppidi flagitantibus respondit, Agite, canem me negauī relicurum, canes omnes oc-
cidite. Hoc pacto & proditori mercedem rependit, & militum auaritiam elusit. Vide-
tur autem hic sermonis color sumptus ab Hebræis, in quorum literis reges qui minan-
tur internecionem, negant se quengquam relicuros, usque ad mingentem ad parietem: ca-
nem hac periphrasi significantes.

DIOCLETIANVS

Diocletianus adhuc priuatus dicere solet, nihil esse difficilius quàm bene imperare. Id
Flauius Vopiscus in Aureliano tradit se audiuisse à patre suo, & addit causam, Colligit,
inquit, se quatuor aut quinque, simul consilium ad decipiendum imperatorem capiunt,
dicunt

dicunt quid probandum sit. Imperator qui domi clausus est, uera non nouit; cogitur hoc tantum scire quod illi loquuntur; facit iudices, quos fieri non oportet; amouet à republica, quos debebat retinere. Ita, ut dixit Diocletianus, bonus, cautus, optimus uenditur imperator. At uulgus ad imperatoris titulum satis esse putat nasci, aut eligi; nasci utcumque, eligi emptis suffragiis, ac solennibus ceremoniis confirmari.

TACITVS

6 Tacitus imperator fratri petierat consulatū, nec impetrauit. Ea repulsa adeo non fuit offensa, ut uehementer etiam latatus sit, dicens, Scit senatus, quem principem fecerit.

PROBVS

7 Probus quum multa barbarorum loca purgasset latrocinij, ubi peruenisset ad Isauros, dixit, ab illis locis facilius arceri latrocinia quam tolli. Sentiens esse dandam operam ne latronibus illuc esse aditus, neue iuuenes latrocinari discerent. Itaque loca omnia quae angustum haberent aditum ueteranis concessit, addens ut eorum filij ab anno decimo octauo ad militiam mitterentur, ne ante latrocinari discerent quam militare. Hoc tum recte Probus, quum multum interesset inter militiam & latrocinium, nunc friuolum.

8 Non patiebatur militem esse ociosum, sed multa opera militari manu perfecit, dicens, Annonam gratuitam militem comedere non debere.

9 Idem dixisse fertur, breui milites necessarios non habebimus. Sperabat tantam pacem, ut nihil opus esset exercitu. Hanc mentem utinam deus immittat omnibus nostri seculi principibus.

FIRMVS

10 Firmus imperator uini patientissimus fuisse legitur, citra ebrietatem. Quondam à Barbaro uexillario prouocatus ad bibendum, duas uini situlas hausit, & postea toto conuiuium sobrius fuit. Quum uero Barbarus diceret, Quur non & fecem ebibisti? Stulte, inquit, terra non bibitur.

BONOSVS

11 Bonosus imperator prodigiose bibax fuisse legitur, de quo Aurelianus saepe dicere solet, Non ut uiuat natus est, sed ut bibat. Sobrietas in primis decet principem.

APOPTHEGMATA VARIE MIXTA

1 Milites aliquot Tarentini inter coenandum multa liberius dixerant in Pyrrhum regem. Res ad eum delata est, acciti sunt iuuenes, ac periclitabantur omnes, quum factum nec negari posset nec defendi. Tum unus illorum dexteris ingenij, Imo, inquit, rex, & ista diximus, & longe acerbiora dicturi fueraimus, nisi nos lagena defecisset: linguae petulantiam in temulentiam reijciens. Ac mox ira principis in risum uersa dimissi sunt. Quis neget hoc dictum fuisse bene collocatum?

2 Longus Sulpitius insigniter ipse foedus, eum contra quem in iudicio liberali aderat, dixit, Ne faciem quidem habere liberi hominis. Cui respondens Domitius Afer, Ne tu ex animi mei sententia Longe. Qui malam faciem habet, liber non est. Si ideo liber non erat cuius agebatur causa, quod deformis esset: nec ipse Sulpitius habendus erat pro libero, quum esset foedissimus.

3 Iunium Bassum hominem cum primis dicacem, uulgus asinum album appellabat. quod feliciter esset stupidus ac ridiculus. Alba enim ueteres felicia uocabant.

4 Philippus orator in male olentem, Video, inquit, me à te circūueniri: sentiens se malo odore undique oppleri, quum circūuenire dicatur qui dolo fallit.

5 Cefellius consulti dicenti, nauim diuidere uolo, Perdes, inquit. Ille de precio natis mercedibusque consulebat, hic aliud respondit. Nam ipsam diuidere nauim est nauim perdere. Macrobius ita refert, Si diuidis, nec tu nec socius habebitis. Erat autem duorum negotiorum communis nauis.

6 Vectius Valens quum à Claudio Cesare immineret periculum, atque interim Silius cum Messalina domi uindemiae simulacrum omnium lasciuiarum genere celebrarent, conscendit praetam arborē, & in ea prospectantis specie stabat: interrogantibus quid aspiceret, respondit, Tempestatē ab Ostia atrocem. Id siue ioco dixit, siue forte lapsa uox est, in praesagium uertit. Mox adsunt à Cesare nuntij qui uindictam parant. Is Silius erat adulter, cui clam nupserat Messalina, quam Caesar dissimulanter confirmatis nuptijs supplicio affecit.

Fauorinus

Fauorinus philosophus in adolescentem priscarū & iam obsoletarū uocum affectato rem, Curius, inquit, et Fabritius dilucide cum suis fabulati sunt, neq; Auruncorū, Sicano rum, aut Pelasgorum, qui primi Italiam incoluisse leguntur, sed ætatis suæ uerbis loquuti sunt: tu uero perinde quasi cum matre Euandri nunc loquaris, uerbis iam olim desitis ute ris. Quod si intelligi non uis quæ loqueris, non hoc abunde consequeris tacens: 7 *Obsoletorum affectatio*

Ficus Philemoni paratas, & in cōspectu eius positas asellus comedebat, puer in clama tus ut asinum abigeret, serō uenit. Itaq; consumptis omnibus, Quoniā, inquit, tam tardus fuisti, da nunc merum asello. Interim risus obortus hominem senem præfocauit. 8 *Risus interrimens*

C. Iulius Helio mancipi sapius obstrepenti sibi dixit, Etiam ostendam qualis sis: & He lio instanti ut ostenderet qualis esset, Iulius digito demonstrabat Gallum in Mariano scu to cimbrico depictum, nodis distortum, eiecta lingua, buccis fluentibus, cui manceps tum simillimus est uisus. Taberna autem erat apud forum, ac scutum illud signi gratia po situm. Ingens omnium risus consequutus est. Expectarant enim ut aliquid in mores il lius obijceret. 9

Iuba quærenti quod ab illius equo esset aspersus, Quid tu, inquit, an me hippocentau rum putas: Deridens eum q quod equus cōmiserat, domino sessori imputaret, quasi idem animal esset equus & sessor, quales finguntur hippocentauri. 10 *Iocose*

C. Crassus militem uidens sine gladio currentē, Heus, inquit, cōmilito, pugno bene ute ris: festiuiter taxans inermem militem, cui pro gladio pugno sit utendum. 11

Publius uidens Publium Mutium hominem maleuolū & inuidum, solito tristiores, 12 Aut Mutio, inquit, aliquid accidit malī, aut alteri cuipiam aliquid boni: sentiēs illum non minus alienis commodis, quā suis incommodis urī. *Inuidia*

Publius natione Syrus, quum herus ipsius seruum hydropicū in area iacentem incre pans interrogaret quid illic ageret, lepide pro seruo respondit, Aquam calefacit. 13

Idem quum super cœnam esset orta iocosa quæstio, quod nam esset molestum ocium, & alius aliud opinaretur, respondit, Podagrici pedes. Ocium ut rem suauissimā expetunt omnes, sed ocium podagrici cum summo cruciatu coniunctum est. 14 *Ocium molestum*

Faustus Syllæ filius, in sororem quæ eodem tempore cum duobus adulteris haberet consuetudinem, Fuluius Fullonis filio, & Pompeio cognomine Macula, facetissime lusit, Miror, inquit, sororem meam habere maculam, quum fullonem habeat. 15 *Iocus ex nomine*

Seruilius Geminus cœnans apud Lucium Mallium, qui Romæ pictor insignis habe batur, quū uideret filios illius deformes, Haud similiter, inquit, Malli fingis ac pingis. Et Mallius, Non mirum, inquit, in tenebris enim fingo, luce pingo. 16 *Pingere fingere*

M. Votacilius Pitholaus in C. Seruiliū, qui uno tantum die consul fuit, ita lusit, An tē Flamīnes, nunc consules diales fiunt. Abusus est uoce, diales, quasi à die deducta sit, ac non magis à Ioue, cui Flamīnes instituebantur. 17 *Breuis potestas*

Lapidatus à populo Vatinius gladiatorū munus æditurus, impetrarat ab ædibus edi cium, ne quis quid in harenam mitteret, nisi pomum. Per id tempus fortē Cæselius con sultus à quodam num nux pinea pomum esset, Si in Vatiniū, inquit, missurus es, pomum est. Nam ea nux & dura & grauis pro lapide esse poterat. Martialis pineā nucem appl lat pomum hoc disticho, 18 *Nux pinea*

Poma sumus Cybeles, procul hinc discede uiator,

Ne cadat in miserum nostra ruina caput.

Quum Publius Clodius diceretur iratus Decimo Valerio, quod ipsi mutuum peten ti nō dedisset, Quid, inquit, mihi amplius factururus es, nisi ut Durachium eam ac redeam: Exprobrans illi Ciceronis exilium ab ipso procuratum, quod tamē populi ac bonorum uiro rum studio breuius fuit quā uolebat Clodius. 19 *Morsus testis*

Quum Brutus iunior fundos ædesq; paternas luxu prodegisset, & in his etiā balneas, & in sermone quodam diceret se frustra sudare, Non mirum, inquit Crassus, nuper enim existi ē balneis. Lusit ex ambiguo, exit ē balneo qui lauit, & exit qui uendidit alteriq; cedit. 20

Idem Brutus quum in accusatione C. Planci duos lectores excitasset, & alteri de Co lonia Nabonensi Lucij Crassi, qui reo Bruti aderat, orationem legendam dedisset, alteri de lege Seruilia, ex his demonstrans, illum sibi pugnancia scribere: Crassus uicissim tres Bruti patris de iure ciuili libros tribus legendos dedit, in quorum primo erat, Fortē eue nit ut 21

nit ut in Priuernate essemus. Hic Crassus. Audis Brute, pater testificatur se tibi fundū Priuernatem reliquisse. In secundo libro scriptum erat, In Albano eram ego & Marcus filius. Hic rursus Crassus, Norat hunc gurgitem, metuebat, ne quum is nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur. Tum ex tertio recitatum est, Quum in Tiburti assedimus ego & Marcus filius. Tum Crassus, Vbi sunt hi fundi Brute, quos tibi pater publicis commentarijs consignatos reliquit? Quod nisi puberem te iam haberet, quartū librum composuisset, & se etiam in balneis lotum cum filio scriptum reliquisset. Ita Crassus duos lectores aduersum se à Bruto excitatos, tribus aduersus ipsum productis ultus est. Hoc urbanitatis exemplum refert M. Tullius, quod non adstringitur paucis uerbis, sed per orationem fustum est.

22 *Iocus ex ambiguo* Philippus causam agēs, quum pusillus testis prodisset, Licet ne, inquit, rogare? Quum quaestor properans dixisset, Licet, modo breuiter. Hic Philippus, non accusabis, perpusillum rogabo. Primum ut in testem risus obortus est, sed mox in iudicem Luciū Aurificem conuersus, qui sedebat ipso teste breuior.

23 *Muscas abige* Vargula quum eum candidatus A. Sempronius cum Marco fratre suo complexus esset, Puer, inquit, abige muscas: leuitatem ac molestiam complectentium significans: sed ridicule magis quam urbane.

24 *Furax* Nero quidam in seruum furacem ita iocatus est, ut diceret solum esse cui domi nihil sit nec signatum nec occlusum. Id si de frugi seruo dicas, laus est: si de furaci, iocus. Intelligimus enim illi nec seras nec signa ob stare quo minus furetur. Scrinia claudimus, olim & cadi lagenæq; solent ob signari.

25 Spurio Caruilio grauiter claudicanti ex uulnere ob rempub. accepto, & ob claudicationis uitium in publicum prodire uerecundanti, mater dixit, Quin prodis mi Spuri, & quotiescunq; gradum facis, toties tibi tuarum uirtutum uenit in mentem.

26 *Clodicare* De Caluino Glaucia claudicante dixit quidam, Non claudicat, sed clodicat. Veteres Clodium dixere pro Claudio. Hinc iocus in eum qui Clodio fauebat.

27 Publius Blesus Iunium hominem nigrum, macilentum & repandū, fibulam ferream appellauit ob colorem, duriciem, & incuruati corporis similitudinem.

28 Vatinius reus à Caluo accusatore in inuidiam uocatus, q̄ candido sudario frontē tergeret, Quanq̄, inquit, sum reus, tamen & panem candidum edo: ita crimen diluens ut duplicaret. Solent autem rei prodire squalidi.

29 Quum in triumpho C. Cæsaris oppida eburnea fuissent circumlata, ac paucis post diebus in triumpho Fabij Maximi lignea deportarent, Chrysippus ludens dixit eas esse thecas oppidorum Cæsaris. Solent enim res preciosæ ligneis thecis muniri.

30 Empedocles quum in harena Mirmillonem retiarius sequeretur, nec feriret, Viuū, inquit, capere uult. Sic in uenatu qui cupit animal uiuum, cauet ne uulneret.

31 *Libere* Augustus uidens equitem in spectaculis bibentem, misit qui illi suis uerbis diceret, Ego si prandere uolo, domum eo. Respondit eques, Tu enim non times ne perdas locum. Augustus sensit indecorum esse illic in publico bibere. Eques per iocum sic interpretatus est, Cæsarem sine damno posse discedere è theatro, quod locus ipsi seruetur, non item equiti.

32 *Iocus ab absurdo* Manius Curtius Campatium de theatro exeuntem interrogauit, num spectasset. Campatius stultitiam hominis sic irrisit, Non, inquiens, sed in orchestra pila lusi. Quid aliud fecisset in theatro, nisi ut spectaret? Quasi quis è balneo exiens roget an lauisset. Sed multo absurdus est, in orchestra pila ludere.

33 *Conuictū multatum in peius* Iunius Bassus Domitiæ Passanij querenti, quod ei sordes obijciens dixisset, illum ueteres calceos uendere, Nunq̄ me Hercule, inquit, istuc dixi, sed dixi emere solere. Atqui multo sordidius est emere q̄ uendere ueteres calceos. Sic irrisit mulierem, ut pro eo quod obijciebatur subijceret aliud illo molestius.

34 *Libere* Eques Romanus obijcienti Augusto quod patrimonium deuorasset, Meum, inquit, putauī. Simulans errore factum quod criminabatur, ac sentiens interim non esse crimen, si quis sua suo profundat arbitrio.

35 Cassius Seuerus quum obiurgaretur à prætore, quod eius aduocati Lucio Varo Epicureo Cæsaris amico conuiciū fecissent, Nescio, inquit, qui cōuiciati sint, & puto Stoiceos fuisse

fuisset hac alludens quod inter Epicureos & Stoicum maximū dissidium est. Nam Epicurei felicitatē hominis uoluptate metiūtur, Stoici præter honestū nihil ducunt in bonis.

Idem cuidam obijcienti, quod Proculus ei domo interdixisset, Nunquid, inquit, ego illuc accedam? Elusit obiectionem; nan. in ius uocari solent, qui cōtra prætoris interdī-
tum adeunt locum, non is qui paret interdīctio: simul innuens, se nequaquā tēneri do-
mus illius desiderio.

Trachalus Suellio cuidam inter argumentandum dicenti, Si hoc ita est, is in exiliū:
per locum subiecit, Si non est, redi.

Catulus Philippo oratori dicenti, quid latras? respondit, Furem uideo: conuictum
latrandi in ipsum retorquens, notans hominis rapacitatem.

Catulus quum orator quidam malus, qui in Epilogo se putabat mouisse misericor-
diam, postquā assedit, rogaret hunc, uideretur ne mouisse misericordiam: Ac magnam
quidem, inquit, Neminē enim esse puto tam durum, cui non oratio tua miserranda uisa sit.

Theodotus regis Aegypti præceptor, alijs consentibus esse recipiendū Pompeium,
alijs non recipiendū, neutris assentiens dixit, recipiendū sed occidendū: addens io-
cum, mortuos nō mordere. Atq; huius sententiā uicit, tuta suadens magis quā honesta.

Scipio in Neuio quendam, Quid hoc, inquit, Neuio ignauius: Lusit e contrario
mutata literula.

M. Scipio Maluginensis ex sua Centuria renunciarat Acidinum cōsulem, quumq;
præco dixisset, dic de L. Manlio. Ego, inquit Scipio, uirū bonum egregiūq; ciuem esse ar-
bitror. Præco expectabat suffragium pro Manlio, Scipio respondit, quasi de moribus il-
lius interrogatus. Nescio an hic Acidinus nomine & prænomine dictus sit L. Manlius,
quumque Scipio postremum ad nomen tantum expressisset, præco admonuit, & illa ad-
denda. Hinc Scipio locandi occasionem arripuit.

Scipio maior Corinthijs pollicentibus se illi statuā posituros eo loco quo erant alio-
rum imperatorū, respondit sibi displicere turmales. Sentiens in turba occultari quod ad-
ditur. Turma proprie equitum est in bello. Id transulit ad statuas armatas.

Scipio Aemilianus apud Numantiam iratus C. Metello, dixit, Si quantum pareret
mater eius, alinum fuisse parituram. Tarditatem mentis, ac deformitatē corporis illi fra-
tribusq; eius exprobrans.

Scipio quum ei M. Flaccus multis probris obiectis P. Mutium iudicem tulisset, Eie-
ro, inquit, iniquus est. Huic uoci quum esset admurmuratum, Ah, inquit, patres conscri-
pti, non ego mihi illum iniquum eiero, sed omnibus. Expectabatur ut purgaret quod di-
xerat, sed aggrauauit. Licet reijcere iudicem reo inimicum seu iniquū, hoc est, male uolen-
tem, sed multo magis eum qui nulli æquus est.

Quum Africano illi maiori corona sapius in conuiuio imposita rumperetur, Lici-
nius Varus accommodanti dixit, Noli mirari si non conuenit, caput enim magnum est.
Sentiens hominem esse præpotentem, cui non quauis corona congrueret.

Domitius Afer Manlium Suram, multum in agendo discurrentem, salientem, ma-
nus iactantem, togam deijcientem ac reponentē, non agere dixit, sed satagere. Actio enim
oratoris est. Satagit autem qui frustra misereq; conatur.

Afer Didio Gallo, qui prouinciā ambitiosissime petierat, mox impetrata ea quere-
batur quasi coactus esset, Age, inquit, aliquid & pro repub. elabora. Iocus est ab ironia, si-
mulq; allusum illuc est, quod magistratum magno studio ambisset.

Afer orator egerat causam aduersus libertum Claudij Cæsaris. Quidam ex aduer-
so cōditionis eiusdem, cuius erat litigator cui aduersabatur Afer, exclamauit, Itane tu sem-
per in libertos Cæsaris dicis, uidelicet illi metum injicere cupiēs ex nomine Cæsaris: sub-
iecit Afer, Nec me Hercule quicquam proficio. Notans illum post alios libertos existere,
contra quem dicere cogeretur.

Idem in quendam patronum imperitum, sed splendido uestitu seu uenditatem litiga-
toribus, lepide dixit, Homo in agendis causis bene uestitus. Lusit ab inexpectato. Nam au-
ditor pro uestitu expectabat, instructus, aut exercitatus.

Idem quum qui diuersam partem agebant subinde repeterēt, Celsinam hoc dicere:
quum probe nouisset foeminā præpotentem, simulans se credere, Celsinam uirum esse, ro-
gauit

gavit quis esset ille Celsina: obiter notans illorum ineptiam, qui tantum autoritatis, opum gratia tribuerent foeminae, ut illius dicta toties citarent pro testimonijs.

Ingratitudo 52 Domitius Afer quum haberet ingratum litigatorem, ipsius conspectum uitanti, ne cogeretur agnoscere patrom beneficium, in foro per nomenclatorem dixit illi, Amas ne me quod te non uidi? Tecte exprobrans ingratitude, cui gratum esset non uideri a bene merito, ne cogeretur illi gratias agere.

53 Idem dispensatori qui quum ad reliqua non responderet, dicebat subinde: panem non comedi, & aqua bibo, Pasce, inquit, & redde quod debes. Non agebatur, quid edisset, aut bibisset, sed quid deberet. Permisit igitur se quomodo uellet pascere, modo solueret quod debebat.

54 Idem candidato dicenti, semper domum tuam colui, Credo, inquit, & uerum est, quum posset palam negare. Candidatus enim hoc ad gratiam fingeat.

Ex ambiguo 55 L. Galba scuttra cuidam pilam negligenter petenti, Petis, inquit, tanquam Caesaris candidatus. Huius candidati negligentius ambiebat, freti ipsius fauore. Locus est ex ambiguo, petitur pila quae repercutitur, & petitur magistratus.

56 Idem cui coenaculum perpluebat, cuidam comodato roganti penulam dixit, Non possum commodare, nam domi maneo. Significans domi maxime opus esse penula. Solent alij secus excusare, non possum commodare penulam, ipse egeo.

Excusatio 57 Item alteri roganti usum penulae, Si non pluit, inquit, non est tibi opus: si pluit, ipse utar. Dilemmate excusauit officium.

Dissimulatio 58 Idem Mecoenatem acceperat conuiuio, quumque sentiret illum uelle ad ipsius uxorem ludere, simulauit se dormire, quo magis liceret Mecoenati quod libebat. Interea quum accessisset aliquis uolens quaedam mensa tollere, ibi Galba, Infelix, inquit, huic dormio, non tibi. De quo plura retulimus in Chiliadibus.

59 Galba quodam iactante quod in Sicilia murenas quinq; pedes longas emisset uicio riato, Nihil, inquit, mirum, nam ibi tam longe nascuntur, ut his piscatores pro restibus utantur. Mendacium euidentiore mendacio derisit.

60 In Galbam oratorem eloquentia clarum, sed gibbo deformem ita lusit M. L. Lilius, ut diceret, ingenium Galbae male habitare. Nam animi domus est corpus.

Retortum 61 In eundem acerbius etiam Orbilius grammaticus, qui prodierat testis contra reum cui Galba aderat. Hunc ut Galba confunderet, finxit se nescire quod grammaticus esset, & conuitio locum captans interrogauit, Quid artium facis? In sole, inquit Orbilius, fricare gibbos soleo.

62 Manium Curium accusator eius ad concitandam inuidiam in Sipario, id est uelaminis genus, pinxerat omnibus locis, aut in neruo nudum, aut ab amicis redemptum ex alea; hoc agens ut omnibus persuaderet quod is esset perditus deditus aleae. Hoc crimen ridicule inficiatus est Manius, Ergo, inquiens, nunquam uici. Alter intelligi uolebat, Curium assidue lusisse aleam, Curius eo torfit, quasi infelicitas esset opprobriata. Non est uersimile, quod frequenter ludis tesseris, nunquam uincere. Refert Fabius.

Ridicule 63 Quidam humiliori liberius aduersus ipsum multa loquenti, Colaphum, inquit, tibi dicam, & formulam scribo, quod caput durum habeas. Pro diem tibi dicam, dixit colaphum tibi dicam: & in capite duro lusit amphibologia. Siquidem durum caput habet peruiacax, & durum caput habet qui offendit manum percutientis. Alludit autem ad morem eorum qui quempiam in ius uocant, quorum est & diem reo praescribere, & qui in ius uocetur misso libello exprimere.

64 Quidam interrogatus quid sentiret de eo qui fuerat in adulterio deprehensus, Tardus, inquit, mihi fuisse uidetur, Ludens ab inexpectato, significans quod non fugisset in tempore.

Vxor molesta 65 Quidam deploranti quod uxor sua se de ficu suspendisset, Rogo, inquit, des mihi surculum ex illa arbore ut inferam: per suspicionem ludens, quum uellet intelligi sibi molestam esse uxorem.

66 Quidam mrautibus quod humile candelabrum emisisset, Pransorium erit, inquit: eludens locoso mendacio, ne parcus uideretur. In conuiujs utimur humilioribus candelabris, ut exactius peruideamus quae sunt apposita.

Dignus

Dignus erat nominari, qui de quodam illaudato ueluti laudans dixit: Quid huic abest, 67
nisi res et uirtus: Similis iocus hodie apud Gallos uulgatissimus fertur, quum aiunt, Sum
totus tuus, excepto corpore & bonis.

Exceptio
iocosa

Sybarita quispiā iter faciens per agros, quum uideret quosdam fodientes, dixit, se spe/ 68
ctando illos fodientes rupturam capere. Ad hanc uocem auditam quidam ita respondit,
At mihi te audienti latus dolet. Tanta erat Sybaritarum mollicies, ut nullum opificium
in ciuitatem admitterent, quod cum strepitu exerceretur, quod genus sunt fabrorum fer-
rariorum & lignariorum. Atq; adeo ne gallum quidem gallinaceum in ciuitate phas erat
alere, ne quid esset quod illis somnum interromperet. Locus autem in hoc erat, quod agri-
cola probabilius dixit, sibi ex tam stulta uoce dolere latera, quā Sybarita dixerat, se ex
fossorum ligone sentire rupturam. Latera dolent loquenti, non audienti: & rupturam pa-
titur grauer laborans, non spectator. Cōmemorat hoc Athenæus in duodecimo.

Quum testis qui se dicebat a reo uulneratū, interrogaretur an cicatrices haberet, ingen 69
tem in femore cicatricē ostendit: tum aduersarius, Latus, inquit, erat opportunius: signi-
ficans illum uulnere letaliore dignum.

Salse

Siculo cuidam Scipio prætor patronū causæ dederat hospitem suum, hominem nobi 70
lem, sed egregie stultum. Hic Siculus, Quæso, inquit, prætor, aduersario meo da hunc pa-
tronum, deinde mihi neminem dederis. Sentiens illum tam insigniter stultū, ut illo diuer-
sam partem adiuuante posset etiam nullo patrocinate uincere.

Quidam uidēs Fauonium, quum nulli adessent famuli, Pompeio per omnia inseruien 71
tem, usq; ad pedum lotionem, pronunciauit Græcum uersiculum,

Obsequium
humile

φδὺ δῖον ἡμῶν αἰσίου ὡς ἀπαυ λελόν.

id est,

Claris uiris ut est decorum quidlibet.

Qui Scipionis gloriæ inuidebant, dicere solent, illum esse egregiorū facinorum histrio 72
nem, Lelium uero collegam illius gestorem. Alludentes huc q; alius est actor fabulæ, alius
auctor. Sentiebant Scipionem præclaras res gerere, sed Lelij consilijs.

In Metiochū nimis in repub. sedulum, nihilq; non agentem, illa iactata sunt,

73
Ardelio

μετιοχὸς μὲν στρατηγὴς, μετιοχὸς δὲ τὰς ὁδοὺς,

μετιοχὸς δ' ἄρ' ἔστι ποτῆς, μετιοχὸς ἢ τ' ἄλκιμος,

μετιοχὸς δὲ πᾶντα λείπει, μετιοχὸς δ' οἰμώζειται.

id est,

Metiochus dux est, at idem Metiochus curat uias,

Metiochus molit farinas, Metiochus panes coquit,

Metiochus fit cuncta solus, Metiochus plorauerit.

Est aliquid pauca bene agere. Notat Martialis quendam ardelionem, qui nihil non facie-
bat belle, quum nihil faceret bene.

Quidam Atheniensis indifertus, sed factis strenuus, & artis peritior, quum alius ora- 74
tione facunda meditataq; multa præclare polliceretur, Viri, inquit, Athenienses, quæ iste
magnifice disseruit, ego re efficiam.

Sylla quum Præneste oppidum armis cepisset, decreuissetq; quicquid erat ciuium tru- 75
cidare, hospitem suum iussit excipi, hoc beneficio pensare uolens hospitij cōmunicati gra-
tiam. At ille contra libere, Nolo, inquit, patriæ meæ extinctori debere uitam: simulq; tur-
ba ciuium sese admiscuit, & cum illis trucidatus est.

Patriæ cha-
ritas /

Idem quum ipsi libellum malus poeta de populo subiecisset, q; in eum epigramma fe- 76
cisset, tātum modo uersibus alternis longiusculis, statim ex his rebus quas tum uendebat,
iussit ei præmiū tribui, sub hac conditione, ne quid postea scriberet. Existimabat ille etiam
malī poetæ operam aliquo dignam præmio. Simul autem & silentium redemit ab eo qui
scribere nesciret: quemadmodū facetus quidam apud nos si quando incidisset in malum
tonsolem, dabat duplum precium, hac lege ne rediret.

Seruus quidā ab hero Chio negociatore profugerat. Rogatus quur fugisset, Quoniā, 77
inquit, quum adsint bona, mala querit. Solet enim herus ille uinum multum primæq; sua
uitatis uendere, ipse interim non bibens nisi subacidum ac uapescens.

Parfimonia
sordida

Seruus quidā interrogatus quid ageret dominus, Expectat, inquit, donec uinum fiat 78
acidum. Habebat herum perparcū, qui nō prius sinebat bibi uinum q; acuisset. Ita fiebat,
ut familia semper acidis ac uapidis uinis uteretur.

- 79 Quidam seruum fugitiuum insequens, quum ille in pistrinum se proripuisset, Vbi, inquit, alibi te reperire maluisses? Serui maxime oderunt pistrinum, eoq; detruduntur ob grauissima peccata.
- 80 Thessalus quidam interrogatus, qui nam essent Thessalorum deterrimi, Qui, inquit, a bellicis negocijs ocium agunt. Barbari nesciunt uti pace.
- 81 Equiso quidam interrogatus, quid maxime saginaret equum, Oculi, inquit, regis. Sentiens equum optime curari, si dominus frequenter adsit. Idem uult illud celebre, Frons oculus prior est.
- 82 Nestor apud Sophoclem ad Aiacem se conuicijs incessentem ita loquitur,
Vita pensata *ὁ μὲν φομαί σε, σὺ γὰρ ἐν κακῷ λέγεις.*
De te queror nil, male loquens facis bene.
Aliquid concedendum est uiris fortibus deq; repub. bene meritis: & bene pensat linguarum uitium, qui facilius egregius est.
- 83 Quum Aegyptij qui diu fuerant in praesidio, nec a quoquam dimittebantur, conspirassent ut in Aethiopiam se conferrent, ac Psammetichus rex eo cognito, consecutus eos obtestaretur, ne patrios deos, uxores ac liberos defererent, quidam illorum ostenso membro genitali, respondit, Vbi cumq; hoc esset, ibi & liberos & uxores fore.
- 84 Olim in diuitum epulis apud Aegyptios unus quispiam cadauer ligneum, sed q̄ proxime ad uerum effectum ostendit singulis dicens, in hunc intuens pora & oblecta te, talis post mortem futurus. Dubites quo animo id fecerint, utrum ut moderatius frueretur uoluptatibus, conditionis suae memores, an auidius, utpote mox abituris.
- 85 Puer quidam apud Platonem educatus, quum ad patrem ex intervallo redisset, cumq; uidisset effusius ridentem, admiratus dixit, Se tale nihil unquam apud Platonem uidisse. Tanta res est, iam inde a teneris uirtuti assuescere.
- 86 Rhodius quidam ministro Romani imperatoris multa uociferanti ferociter, Non curo, inquit, quid tu dicas, sed qd ille taceat. Loquacitas caret effectu, taciturnitas habet certiora consilia.
- 87 Aegyptius baiulus gestans quiddam uelis opertum, cuidam sciscitanti quid portaret. Curiositas Ideo, inquit, obuelatum est ne scires, tu uero cur curiose uestigas quod occultatum est? Solent uectigaliu redemptores explorare sarcinas. Aegyptij autem dicti sunt *ἄγδοφοποι*.
- 88 Byzantius quidam quum moechum in uxore deformi deprehendisset, Miser, inquit, quid opus erat Sapratorae dote? Significans foemina tam deformi non futurum fuisse qui concumberet, nisi dote conductum. Nunc quum illa nata esset gratis adulterum, quid opus erat Sapratorae marito dare dotem, quum esset qui gratis hoc faceret?
- 89 Quidam somniarat se uidere ouum ex lecti cubicularis fascia pendens illigatum. Id somnium retulit ad coniectorem. Is iussit ut eo loco foderet, defossu enim esse thesaurum. Fodit, & inuenit, & argenti paululum detulit ad coniectorem, de auro dissimulans. Tum coniectior, Quid? nihil ne de uitello? Somniator inuenerat aurum argento circumdatum in ouis speciem, nec id latuit coniectorem.
- 90 Philosophus quidam Pythagoricus a sutore emerat phecasia, calceamenti genus, non praesentibus nummis. Paucis post diebus redit ad tabernam redditurus precium, quumq; clausam diu pulsaret ianuam, fuit qui diceret, Quid perdis opera tuam? Sutor ille quem quaeris, elatus combustus est: & addidit iocum in Pythagoricum, Id nobis quidem molestum est, qui in aeternum nostros amittimus: tibi minime, qui scis futurum ut renascatur. His auditis Pythagoricus treis denarios non inuita manu domum retulit, subinde manu concutens, uelut de lucro gestiens. Post quum hunc animi affectum reprehendisset, redit ad tabernam, & ait sibi, Ille tibi uiuit, tu redde quod debes: simulq; per clostrum qua se commissa laxauerat, treis denarios in tabernam immisit, poenas a seipso exigens improbae cupiditatis, ne assuesceret alieno. Prudenter ille quidem qui morbo suppullulanti statim occurrit.
- 91 Vopiscus in diuo Aurelio refert apophthegma scurra cuiusdam, qui dixerit, in uno anno bonorum lo bonos principes omnes sculpi posse. Sentiens esse magnum imperatorum numerum, paucitas sed in his perpaucos bonos.
- 92 Rex quidam, cuius nomen supprimitur, nominari alioqui dignissimus, quum ipsi per rigeretur

rigeretur diadema, tenuit aliquandiu manu, dixitq; O nobilem magis quam felicem pan-
num, quem si quis penitus cognoscat, quam multis periculis, solitudinibus ac miserijs
sit refertus, ne humi quidem iacentem tollere dignetur.

Proconsul quidam Romanus in Sicilia conspicatus quendam adolescentē admodum 93
sui similem, rogauit similitudinis causam, quum pater suus nunquam adisset Siciliam, At *Retortus*
meus, inquit, Romam frequenter accessit. Locum retorfit Siculus, nihil ueritus secures ac *iocus*
uirgas proconsulis. Simillimum huic dictum in Augusto.

Quidam dixit eum qui primus populo Romano dedit epulum & congiarium, exitij 94
causam illi fuisse. Vnde Caesar Augustus cogitauit aliquando de tollendis huiusmodi lar-
gitionibus. Insyncerus fauor est, qui donis emitur, quæ si minuas, ingēs murmur; si tollas,
seditio grauis oritur.

Philippus Macedonum rex, quoniam pleraque dando perfecit potiusquam bellando, 95
iacatum est in illum, Non Philipppum, sed *Philippi aurum* subegisse Græciam. Ita Plutar *Auro pu-*
chus in uita P. Aemilij. gnare

Romulus primus urbis Romanæ cōditor, legitur uini fuisse parcissimus. Is ad cœnam 96
uocatus, quum ibi minimum bibisset, eo quod postridie negocium haberet, dicunt illi fa-
miliares, Si ad istum modū bibant omnes homines, uinum esset uilius. Ille respondit, Imo
uero charius, si quantum quisq; uolet bibat, nam ego bibi quantum uolui.

Porfena demiratus egregium animū Mutij Sceuolæ, qui iratus dextræ suæ q̄ in strin- 97
gēdo ferro errasset, foculo impositā eam exuri passus est, dixit illi, Reuertere ad tuos Mu- *Clementer*
ti, eisq; refer, te quum uitam meam petieris, à me uita donatum.

Tarquinius Superbus iam exul factus dixisse fertur, Se tum denique cognouisse quos 98
habuisset amicos fidos, quos infidos, cum neutris gratiam referre posset. Qui commodi
gratia sunt amici, sublata commodi spe deserunt amicitiam. Sed amicos secundæ res pa-
rant, aduersæ probant.

Horatius rediens ad suos, trium Curiationum fratrum quos occiderat spolia gestabat, 99
quorum unī desponsa fuerat Horatij soror uirgo. Illa agnoscēs spōsi paludamentū quod *Amor gloriæ*
ipsa manibus suis cōfecerat, soluit crines, ac fletu spensum mortuum inclamat. Horatius
sororem gladio transfigit, dicens, Abi hinc cum tuo prepropero amore, oblita fratrum mor-
tuorum uiuicq; oblita patriæ. Tantum ualuit amor laudis & patriæ gloria.

Quum Collatinus cum paucis familiaribus ad Lucretiam uenisset à Sexto Tarquinio 100
ui stupratam, quærenti uiro ex more, satī saluæ Minime, inquit Lucretia, quid enim sal- *Pudicitia con-*
ui mulieri amissa pudicitia? Vestigia alieni uiri Collatine in lecto sunt tuo. Sed corpus tan- *ingalis*
tum uiolatum est, animus insons est, mors testis erit: his dictis cultrum quem abditum ha-
bebat, in corpore infixit, & collapsa est moribunda.

C. Plautius consul de Priuernatibus qui à Romanis descuerāt, ad senatū retulit ac ua- 101
riantibus sententijs, quidam Priuernatū legatos percontatus est, quam pœnā uiderentur *Libere*
meruisse, Eam, inquit ē legatis unus, quam merentur qui se libertate dignos censent. Hic
consul, Quid, inquit, si uobis pœnam remittimus, qualem uobiscum pacem habituri su-
mus? Si bonam dederitis, inquit, & fidelem & perpetuam: si malam, haud diuturnam.

A Papyrio Curfore uiro impigro equites auli sunt petere, ut pro re bene gesta relaxa 102
ret aliquid laboris. Quibus ille, Ne nihil, inquit, remissum dicatis, remitto, ne utique dor- *Seuerè*
sum demulceatis quum ex equis descenderitis. Hoc non erat remittere laborem, sed equo
curando aliquid adimere. Nisi forte sensit, quosdā milites delicatiores, post equitandi la-
borem iubere solitos sibi defricari tergum. Hoc operē Papyrius suis remisit.

Romani dicebant, prima Gallorum prælia plusq̄ uirorum esse, postrema minus q̄ fœ- 103
minarum: q̄ primo impetu feroces essent, mox demitterent animos.

Quum exercitus Romanus terga daret Samnitibus, M. Atrilius consul equo præue- 1
ctus ad portam castrorum edixit, ut quicunq; miles ad uallum tenderet, siue Samnis esset, *Seuerè*
siue Romanus, pro hoste haberet. Quò pergis, inq̄t, miles? & hic arma & uiros inuenies,
nec uiuo consule tuo nisi uictor castra intrabis. Proinde elige an cum ciue, an cum hoste
pugnare malis.

Sagunto à Pœnis contra fœdus oppugnato, Romani legatos misere Carthaginem, in 2
quibus erat Q. Fabius, exploraturos an id publico consilio factum esset. Ad id quū qui-
dam Car-

dam Carthaginensium princeps ferocius respondisset, Romanus sinu ex toga facto, En, inquit, uobis bellum & pacem apportamus, utrum placet sumite. quum Poeni ferocius reclamarent, daret utrum uellet, Romanus effusus sinu, Bellum, inquit, damus. Responderunt Poeni, se accipere, eoq; animo gesturos quo ille daret.

3 Martius Coriolanus in bello aduersus Volscos, quum rogaretur ut labore ac uulneribus æger sese in castra reciperet, Non est, inquit, uictoris laborare, moxq; hostem fugientem insectatus est. Victoriæ dulcedo excutiebat omnem molestiæ sensum.

4 Quum ob bene nauatam operam ante prædæ diuisionem è singulis rebus, equis & captiuis denos sibi eligere iuberetur, insuper & equo pulcherrimo donatus à consule, Lætor, inquit, à consule laudari, equumq; fortitudinis præmium lubens accipio, cætera non tam decora quam mercedem non accipiam: fuitq; communi reliquorum sorte contentus. Nec aliud extra ordinem petijt, quam ut Volscus quidam uir probus & æquus, quo hospite & amico fuerat usus Coriolanus, non uenderetur captiuus, sed suæ libertati relinqueretur. Huic animo contemptori pecuniæ, & hospitis memori, magis applausum est quam uictoriæ.

5 Quum Coriolanus merito iratus ingrato populo Romano, exitium urbi moliretur, nec à legatis, nec à sacerdotibus exorari posset, Veturia mater unà cum uxore filij ac liberis in castra uenit. In cuius complexu quum accurreret Coriolanus, Sine, inquit illa, prius sciam, utrum ad hostem an ad filium uenerim: & utrū captiua an mater in castris tuis sim. Hæc aliq; quum dixisset, matrem complexus, Expugnasti, inquit, & uicisti iram meam. Patria, te mihi quamuis merito inuisam, huius precibus dono.

6 Attilius Regulus, qui fuit primo bello Punico bis consul, aiebat, Neq; fecundissimis locis agrum insalubrem parandum, neq; effœtis saluberrimum. Frustra salubris est locus, ubi peritur fame. Et frustra fertilis est, ubi non licet uiuere.

7 T. Manlius Torquatus cōsulatum magno consensu recusauit, excusans aduersam ualitudinem oculorum: sed instantibus cunctis, Alium, inquit, Quirites querite, cui mandetis istum honorem. Nam si me suscipere coegeritis, nec ego mores uestros ferre, nec uos meum imperium perpeti poteritis.

8 C. Figulus in petitione cōsulatus repulsam passus est. Id eo grauius tulit, quòd patrem haberet bis consulem. Ad hunc quum postridie comitiorum complures uenissent consulendi gratia, nam erat iuris ciuilis peritissimus, omnes dimisit, ita præfatus: omnes consulescitis, consulem facere nescitis.

9 M. Drusus tribunus plebis, non contentus L. Philippum consulem præcipitalle in carcerem, quòd se loquētem ausus esset interpellare, quum senatus ad eum misisset ut ueniret in curiam, Quur non potius, inquit, senatus ad me uenit in Hostiliam rostris propinquam? Quid consequutum? Tribunus senatus auctoritatem despexit, senatus tribuni uerbis paruic.

10 C. Fimbria procurarat ut Scauola in funere C. Marij iugularetur, quem ut cognouit ex uulnere recreatum, apud populum deferre instituit. Rogantibus quid optimo innocentissimoq; uiro esset obiecturus, Obijciā, inquit, quòd parcius corpore telum recepit: quia si hoc ipsum crimen esset non perisse.

11 Quum M. Tullius in senatu dixisset, incendium à Catilina excitatū, Sentio, inquit Catilina, idq; si aqua non potuero, ruina extingua. Vox non hominis, sed furia.

12 Manlius Torquatus quum è Macedonia uenissent legati, graues querelas deferentes de filio eius Decio Syllano, qui eam prouinciā obtinuerat, à senatu petijt ne quid ea de re statuerent, priusquam ipse causam cognouisset. Quum senatus illi cognitionem dedisset, domi sedit, solusq; utriq; parti per totum biduum uacauit, tertia die pronunciauit in hanc formam, Quum Syllanum filium pecunias à socijs accepisse probatū sit, & repub. eum & domo mea indignū iudico, protinusq; è conspectu meo abire iubeo.

13 Aulus Fuluius filium ingenio, literis & forma florentem, quoniam in Catilinæ castra properabat, ex itinere retracium occidit, dicens, Ego te non Catilinæ aduersus patriam, sed patriæ aduersus Catilnam genui.

14 M. Castricius Placentiæ magistratum gerens, Cn. Carboni cōsuli iubenti decretū fieri, quo sibi obsides à Placentinis redderentur, non paruic: atque adeo minitanti dicentiq; multos

multos habeo gladios, respondit, Et ego annos: declarans se senectutis praesidio fretum, non metuere gladios.

Cesellius quā nec triumphis obtemperaret, & multa libere de C. Caesaris temporibus loqueretur, admonentibus amicis ut sibi caueret, Duæ, inquit, res sunt, quæ ceteros red- *Fiducia ex or-*
dunt formidolosos, mihi maximam suppeditant fiduciam, senectus & orbitas. Senex ci- *tatis et or-*
to periturus est etiam si nemo occidat. Et orbus nec habet quos curet, nec habet quibus ti- *bitatis*
meat. Solet enim ultio in liberos propagari.

Quum nauis qua Granius prætorius quaestor uehebatur, in Scipionis Metelli potesta- *16*
tem uenisset, Scipioq; ceteris direptis quaestori salutem polliceretur, quaestor ita respon- *Animose*
dit, Caesaris milites salutem dare, nō accipere solent. Tantum loquutus pugione sese con-
fodit. Hos animos Caesar suis inspirauerat.

Granius præco patrono malo quum dicendo uocem obtudisset, suavit ut simulac do- *17*
mum redisset, frigidum mulsum biberet: quum is respondisset, Perdam uocem si id fece- *Patronus*
ro, Melius est, inquit Granius, perdere uocem quam reum. *malus*

Idem quū P. Nasica rum consul, cuius iussu iustitiū in medio foro edixerat præco Gra- *18*
nius, rogaret eum domum descendantem, quid tristis esset, an q; auctiones essent, Imò ue-
ro, inquit Granius, q; legiones: notans eum quod armis rem gereret. Libera sanè uox præ-
conis in consulem: sed eximie moderationis exemplum hoc impune licuisse præconi.

Idem M. Druso trib. pl. homini potentissimo, sed multa in rempub. molienti, quum ab *19*
eo, ut sit, saluaretur his uerbis, Quid agis Grani? Imò uero, inquit, tu Druse quid agis?
Vtrumq; refertur à M. Tullio in oratione pro Cn. Plancio.

M. Lucillum quod Bruti & Cæsij partes secutus fuerat, M. Antonius occidit. Huius *20*
mortem quum Volumnius, qui uiuum familiariter coluerat, sine fine deploraret, ad An- *Amice*
tonium pertractus ait, lube me protinus ad Luculli corpus ductum occidi. Neq; enim il-
li extinctio superesse debeo, quum ei infelicis militiae autor extiterim.

C. Furius Cresinus è seruitute liberatus, quum è paruo admodum agello largiores *21*
multo fructus perciperet quā ex amplissimis uicini, in magna inuidia erat, quasi fructus *Industria*
pelliceret ueneficijs. Quamobrem illi dicta dies est à Sp. Albino curuli. Reus metuens da- *lucrosa*
mnationem, quum in suffragium oporteret ire tribus, omnia instrumenta rustica in fo-
rum attulit, adduxit & filiam ualidam, bene curatam ac uelutitam, ferramenta egregie fa-
cta, graues ligones, uomeres poderosos, boues saturos, postea dixit, Veneficia mea Qui
rites hæc sunt, nec possum uobis ostendere, aut in forum producere lucubrationes uigi-
liasq; & sudores. Omnium sententijs absolutus est. Meminit huius & Plinius libro deci-
mo octauo, capite sexto.

Q. Flauius apud populum reus actus accusante C. Valerio, quum quatuordecim tri- *22*
butum suffragijs damnatus esset, proclamauit se innocentem opprimi, cui Valerius æque *Ira impotens*
clara uoce respondit, nihil sua referre nocens an innocens periret. Ea uox tam uiolenta re-
liquas tribus reo conciliauit, itaq; reus quem prostratum credebat, absolutus est.

Pomponius Atticus in funere matris quam extulit nonagenariam, ipse natus an- *23*
nos sexaginta septem, gloriatus est, quod nunquam cum matre in gratiam redisset, nun- *Tranquillitas*
quam cum sorore fuisset in similitate, quam prope æqualem habuit. Hanc uocem se ab
ipso audisse scripsit. Cornelius Nepos. Plus autem est non redisse in gratiam, quā non
fuisse in similitate. Matrem nunquam offenderat, inter ipsum & sororem etiam si quid in-
cidit offensarum, nunquam exierunt in similitate, quæ tamen inter fratres & sorores fre-
quenter acerrimæ solent existerre.

Amissa classe circa Siciliam, Pœni de pace cum Romanis ineunda cōsultabant. Amil- *24*
car negabat se audere ire ad consules, ne idem accideret ipsi à Romanis, quod Pœni fece- *Fides hostile*
rant Cornelio Asinæ consuli, cui legato catenæ sunt iniectæ. Hanno melius sentiens de fi- *gatis seruata*
de Romana, profectus est. Cui liberius exponenti causam tribunus militum minitans, di-
xit, Et illi posse accidere, quod accidisset Cornelio consuli. Hic interq; consul tribuno sile-
re iusso, Isto, inquit, metu Hanno te fides nostræ ciuitatis liberat.

Sarmatibus consultantibus quid de legionibus Romanis apud furcas Caudinas inelu- *25*
sis fieri deberet, Herennius Pontius suavit, ut inuiolatæ dimitterentur. Postero die eadem
de re cōsultus, respondit ad unū usq; delendas. Sentiens aut clementer magno beneficio
deme-

- demerendos hostes, aut irreparabili factura vires illorum cōminuendas. Neutrum sequutus est exercitus, sed sub iugum missos contumelia magis illos in se prouocauit.
- 26 *Moderate* M. Bibulus in Syria duos egregiæ indolis filios amisit à Gabinianis militibus Aegypti occisos. Horum interfectores Cleopatra ad illum uinctos misit, ut in eos pro arbitrato suo animaduerneret: at ille eos protinus intactos ad Cleopatram reduci iussit, dicens eius uindictæ potestatem non suam, sed senatus esse debere.
- 27 *Seueritas in uxorem* C. Sulpicius Gallus uxorem repudiavit, q̄ aperto capite fuisset foris. Lex, inquiens, tibi meos unctus præfinit oculos, quibus formā tuam approbes, his ornamenta comparato, his esto speciosa: alijs uelle uideri formosam, in suspitione & in crimine hæreat necesse est.
- 28 *Adulans libertas* Tiberio senatum ingrediente, surgens adulator quidam exclamauit, esse libere loquendum, nec reticenda quæ ad rempublicam attinerent. Erectis ad hanc uocem omnibus, ipso etiam Tiberio attento, Audi, inquit Cæsar, in quo te reprehendimus omnes, licet nullus audeat palam fateri. Impendis teipsum nobis, corpus tuum diurnis nocturnisq̄ laboribus & curis pro republica conficiens. Huiusmodi multa quum diceret, sub libertatis prætextu turpiter adulans, C. Seuerus subiecisse fertur, Ista tanta libertas hunc hominem dabit exitio.
- 29 *Decorum persone* Quum in senatu uariantibus sententijs, Cato censeret perpetuam dictaturam, ut tyrannicam potentiā e repub. tollendam, Bibulus quum esset Pompeio inimicus, primus in senatu rogationem tulit, ut unicus consul Pompeius decerneretur. Aut enim, inquit, respublica ab imminente procella per illum liberabitur, aut optimo parendū erit. Egregius animus qui priuatam simultatem posthabuit reipub. commodis. Eam sententiam Cato dixit se ab alio dictam comprobare, licet ab ipso non debuerit proficisci.
- 30 Rutilius quum aliquando Romæ adisset Musonium, rogauit, dic mihi Musoni, Iupiter seruator quem tu imitaris num foeneratur? Notans illius inopiam, qui cogeretur interdum accipere mutuum. Ad hoc arridens Musonius, At ne foenerat quidem Rutili. Turpius est ad foenus dare quàm accipere. At Rutilius, quum ipse faceret quod grauius est, obiecit illi quod erat leuius.
- 31 *Fortiter* Valerio Publicolæ Iouis ædem dicanti, iamq̄ ex more postem tenenti, Marcus illius frater derepente funestum nuncium ingessit dicens: O cōsul, filius tuus morbo periit in castris. Ob eum nunciū mœstis omnibus, Publicola nihil cōmotus, Cadauer, inquiēs, quolibet abijcite, simulq̄ dedicationem solenni ritu peregit. Nec tamē uerū erat perisse filium, sed data opera factum est, ut à dedicatione reuocaretur, atque is honos ad alium transiret. Quamq̄ Liuius libro ab urbe condita secundo hoc aliquanto diuersius narrat.
- 32 *Pietas in filium* Cæsetius eques Romanus, quum à Cæsare filium abdicare iuberetur, q̄ is tribunus pl. cum Marullo collega ei inuidiā mouisset regni affectati, Citius, inquit, Cæsar tu mihi omnes filios meos accipies, q̄ ego ex his unum nota pellam mea.
- 33 *Honor prior* Titus Labienus equiti strennuo de præda Gallica aurum donauit. Id uidens Scipio dixit equiti, Habebis donum uiri diuitis. Hac uoce audita eques aurū ad pedes Labieni abiecit. Idem quum audiret Scipionem dicentem, Imperator te armillis argenteis donat, alacer gaudio abiit. Miles aurum contempsit, honorem amplexus est.
- 34 *Vitam nemo contemnit* Q. Fabius Minutius, hortante filio ut locum idoneum paucorū factura caperet, Vis ne, inquit, tu ex illis paucis esse? Admonens nō esse boni ducis, ullius militis incolumitatem contemnere.
- 35 Fabricius Cineæ Epitrotarū legato, magnam auri uim dono offerenti, recusauit accipere, dicens: Se malle imperare aurum habentibus q̄ habere aurum.
- 36 *Clementer* M. Liuius fuso Hasdrubale, nōnullis suadentibus ut hostes ad internecionem insequeretur, Aliqui, inquit, & supersint, qui de uictoria nostra nunciū hostibus perferant.
- 37 *Virtus infelix* Varro Pauli collega, quoniam ex Cānensi pugna quæ Romanis fuit infelicitissima superfuit, honores à populo delatos recusauit, dicens felicioribus magistratibus opus esse reipub. Quum animū gereret inculpatus, fortunæ suæ reipub. ultro poenas dare uoluit, uir ob hoc ipsum summis dignus honoribus.
- 38 *Aequalitas* Curius deuictis Sabinis quum ex senatuscōsulto et ampliaretur agri modus, quē consummati milites accipere solent, recusauit, et gregali portione contentus fuit, dicens, esse malum, ciuem, cui non esset satis id quod cæteris esset iatis.

Horten/

Hortensius orator ob cultum mundio rem, ac gestulationes in dicendo molliores, crebro male audiebat in ipsis etiam iudicijs. Sed quum Lucius Torquatus, homo subagrestibus & infestius moribus, quum apud concilium de causa Syllae quereretur, non iam histriionem illum diceret, sed gesticulatricem, Dionysiamque, notissimae saltatriculae nomine cōpellaret: tum uoce molli demissaque Hortensius, Dionysia, inquit, Dionysia malim equidem esse, quàm quod tu Torquate *ἄγροικος, ἀγροδιαύρος, ἀπρόοριος*, id est, Inelegans, agrestis, aditu difficilis. Periculose maledicit alteri, cui uel idē, uel simile, uel diuersum, sed deterius uitium potest obijci.

Idem gloriari solet, quod nunquam bello ciuili interfuisset. Refert M. Tullius epistola ad Celium libro secundo.

L. Crassus orator de Menenio homine praelongo dixit, quod quoties in forum descenderet, caput ad Fabij fornicem offenderet. Locus est ab hyperbole. Nam arcus Romae tam alti sunt, ut uix hasta possis contingere curuaturae summum.

Idem censor Cn. Domitio collegae exprobranti quod ob murenam in uiuario mortuam lachrymasset, At tu, inquit, quum uxores tres extuleris, nullam emisisti lachrymā. Scite rector sit conuiuiū. Notauit illum quasi curasset uxorū mortem. Et alioqui turpius est, in uxoribus funere non flere, quā ob murenam emittere lachrymas.

Idem Cn. Domitius L. Crasso collegae exprobrauit, quod censor tanti habitaret, eo quod in porticu domus haberet columnas hymettias, pro domo eius milia nummū identidem promittens. Crassus ut erat praesenti ac festiuo ingenio, rogauit collegam quanti ipse domum suam aestimaret. Is respondit, Sexagies sestertio. Rursum Crassus, Quanto igitur, inquit, eam minoris aestimas, si decē arbusculas succidero? Eae fuerunt loti patula ramorum opacitate lasciuiae, quum Domitius respondisset, tricies sestertio: Vter, inquit Crassus, nostrum luxuriosior, egone, qui decem columnas cētum millibus nummū emi, an tu qui decem arbuscularum umbram tricies sestertium aestimas? Ita est ingenium hominum ad aliena uitia perspicax, ad sua cæcum.

Lucius Philippus consul L. Crasso summae dignitatis & eloquentiae uiro, manum iniijci iusserat, eo quod uocem illius indigne ferret, qua dixerat, sibi alio senatu opus esse. At Crassus reiecto lictore, Non es, inquit, mihi tu Philippe consul, quando ego tibi non sum senator.

L. Crassus Mummium cognomento Diuiforem, dixit ita sibi nomen inuenisse in campo Martio, quemadmodum Neoptolemus inuenerat ad Troiam.

L. Crassus cuidam roganti num molestus esset illi futurus, si bene mane ante lucem ad eum ueniret, quū respondisset, non eris molestus, & ille subiecisset, Iubebis igitur te suscitari? Crassus, at tu certe negaras te fore molestū. Venire nō erat molestū, sed suscitari molestū. At percōrator hoc ipsum quærebat, an si mane ueniret cōsulturus, futurus esset molestus. Crassus per iocū sic interpretatus est, ut si ueniret mane, ne molestus esset.

Idem apud Perpennam iudicem defendebat Aculeonē, quem accusabat L. Aelius Lamia homo deformis. Is quū interpellaret odiose, Audiamus, inquit Crassus, pulchellum puerum. Huic dicto quum esset arrisum, Ingenium, inquit Aelius, ipse mihi fingere potui, formam non potui. Tum Crassus, Audiamus igitur, inquit, disertum. Multo arrisum est uehementius.

L. Portius Nafica quum ex more conceptis uerbis à Catone censore rogaretur, habes ne uxorem ex animi tui sententia, Habeo, inquit, at Hercle non ex animi tui sententia. Verum ob eum iocum intempestiuum multa illi dicta est.

Scipio Nafica quum ad poetam Ennium uenisset. ei que ab ostio quærenti Ennium, ancilla dixisset eum domi non esse, Nafica sensit illam hoc domini iussu dicere, et illum intus esse. Ac tum quidem dissimulans abiit. At paucis post diebus quum ad Nasicam uenisset Ennius, eumque à ianua quæreret, exclamat ipse Nafica, se domi non esse. Tum Ennius. Quid? Ego, inquit, nō agnosco uocem tuam? Hic Nafica, Ne tu homo es impudens, ego quum te quærerem ancillae tuae credidi, tu mihi non credis ipsi?

Idem Nafica quibusdam dicentibus, res Romanas iam in tuto esse, extinctis Carthaginensibus, & Graecis in seruitutem redactis, Immo, inquit, nunc demum summo in periculo sumus, posteaquā nulli supersunt, quos uel timeamus, uel reuereamur. Sensit inimicos per ocu-

39
Affabilitas

40

41
Prelongt

42
Retortum

43

44
Potestas
Pretia

45

46
Festiuiter

47
Irrisio

48
Iocus intempestiuus

46
Lepide

50
Ociū inutile

per occasionem utiles esse nobis, per quos non licet impune secureq; negligentes esse.

- 51 *Iocus intempestiuus* Idem quum ædilitatem curulem adolescens peteret, ac ut candidati solent manum cuiusdam opere duratam prensaret, rogauit hominem, num manibus ambularet. Hoc dicto rusticanae tribus suspicantes sibi exprobratam paupertatem, effecerunt ut repulsam ferret. Tantum obfuit iocus intempestiuus.
- 52 *Impudicitia* In Gallico triumpho milites hos uersiculos iactabant in Cæsarem, Urbani seruate uxores, mœchum caluum adducimus. Auro in Gallia stuprum emisti, hic sumpsiisti mutuum. Notabant quod in prouincia agens alienas uxores auro corruperit, Romæ non emerit, sed mutuum sumpserit, quod uxor ipsius male audiret de Clodio. Nisi forte quiddam ob scœnius intelligi uoluerunt. Nam Suetonius aliquanto post cōmemorat, quod Curio pater in oratione quadam appellabat illum, omnium mulierum uirum, & omnium uiro- rum mulierem.
- 53 *Pietas in matrem* C. Gracchus ad quendam Cornelie matri obtrectantem, Tu, inquit, Corneliam uitu- perare audes, quæ Tiberium peperit? Et adiecit, Qua fronte te Cornelie comparas, an tu peperisti ut illa? Atqui nemo ciuis ignorat, diutius illam sine uiro fuisse, quàm te uirum. Is in quem hæc dicebantur, male audiebat de mollicie.
- 54 *Diffidentia* Populus Romanus Carbone pollicente quippiam & addente iusiurandum cum ex- cratione, populus uicissim iurauit se illi non credere. Probis uiris & iniuratis habenda si- des, leuibus ne iuratis quidem. Refertur ad id uersus Menandricus, *πρόπτε' ἰδ' ὁ πείθων ἢ λέγοντες, ὁ λόγος.* id est, Suadet loquentis uita non oratio.
- 55 *Vita misera* Silenus senex, a Mida captus, rogatus est quid esset homini optimum: diu silentium te- nuit, tandem adacijs ut diceret, respondit, Optimum esse nunquam nasci, proximum q; ocysime aboleri, atq; hoc precio dimissus est. Huius dicti præter alios meminit Ouidius libro Metamorphoseon undecimo.
- 56 *Vita pura* Liiij Drusi ædes publicæ pluribus ex partibus patebant uicinorum prospectui. Hoc in commodum se faber quinque talentis correcturum pollicebatur, effecturum ne pars ali- qua esset obnoxia prospectui. Tum Drusus, *Decem, inquit, dabo*, si talem reddas domum meam, ut undiquaq; pateat omnium oculis, quo non uicini tantum, sed omnes ciues per- spicere possint quomodo domi meæ uiuatur.
- 57 *Maledicus male audit* M. Seruilius dissuasurus legem quam ferebat M. Pinarius, dic mihi M. Pinari, in- quit, si contra te dixero, num mihi maledicturus es, ut cæteris soles? *Vt sementem*, inquit Pinarius, feceris, ita & metes: per allegoriam minitans illum male auditurum, si ma- lediceret.
- 58 *Retortum conuiuium* Libo quum Seruilio Galbæ dixisset, quando tandem Galba exibis de triclinio tuor- mox audijs, quum tu de cubiculo alieno. Libo notauit Galbam, quod L. Scribonio tri- buno plebis iudices ferret familiares suos, & conuiuijs corruptos. Galba uicissim illum notauit adulteriij.
- 59 Celebratur & Glaucie dictum in Metellum, Villam habes in Tiburte, cortem in pa- latio. At cors uillæ solet esse contigua. Notauit autem illum, quod multos sibi cibo largi- tionibusq; deuinxerit, quod idem alijs uerbis Libo obiecit Galbæ. In corte aluntur ani- malia domestica.
- 60 *Iocus & fabula* Quum Sextus Titius se Cassandram esse diceret, ob cōiecturam opinor, quod illa es- set fatidica, Multos, inquit Antonius, posses Aiaces tuos Oileos nominare: notans illius impudiciam. Nam Ajax Cassandram de templo Palladis raptam ui constuprauit.
- 61 *Correctum in peius* Quum Gallus qui testimoniū ferebat contra Pisonem, dixisset innumerabilem pecu- niam Magio præfecto datā, idq; Scaurus tenuitate Magij redargueret, Erras, inquit, Scau- re, ego enim Magium nō conseruasse dico, sed tanquā nudus nuces legeret, in uentrem ab- stulisse. Correxerit sermonē suum Gallus, sed ita, ut crimini corruptelę crimē adderet luxus.
- 62 M. Cicero, M. Tullij pater dicebat Italos similes esse Syrorum uenaliū, quorum ut quisque sciret optime Græce, ita esse nequissimum. Sentiens una cum literis Græco- rum mores ad Latinos demigrare. Vnde q; M. Tullius fuit iniquior Græcæ nationi, pro- pmodum uideri possit illi fuisse hæreditarium.

Tertio

Testis Petariorum mos erat in dicendo mentum intorquere. Is quum aduersarium urge- 63
ret, ut diceret si quid uellet, Dicam, inquit, si nucem frigeris.

Ridicule

Huic simillimum est quod de Vespasiano patre narrat Suetonius, quum scurram mul- 64
ta in alios facientem, prouocasset ut in se quodq; diceret aliquid, Dicam, inquit, ubi uen- *locus ex spec-*
trem exonerare desieris: alludens ad formam Caesaris, qui faciem habebat nitentis. In cu- *cie corporis*
iusmodi hominem locus extat Martialis,

Vtere lactucis ac mollibus utere maluis,

Nam faciem durum Phoebe cacantis habes.

C. Fabritius P. Cornelium hominem ut putabatur auarum & furacem, sed egregie for- 65
tem ac bonum imperatorem, suo suffragio fecerat consulem. Huic quum Cornelius ex mo- *Compilari, ne*
regratias ageret, quod immemor similitudinis ipsum fecisset consulem, bello praesertim ma- *nire*
gno & graui, Nihil est, inquit, quod mihi gratias agas, si malui compilari q̃ uenire. Com-
pilamur furto, uenirent bello capti. Proinde inimico fauit, cuius dexteritate sperabat fore,
ne Romani uenirent in manus hostium.

Scauola Septimuleio Anagnino, cui pro capite C. Gracchi, aurum erat repesum, ro- 66
ganti ut se in Asiam praefectum duceret, Quid tibi uis, inquit, insane, tanta malorum est mul- *Furax magis*
tudo ciuium, ut tibi hoc confirmem, si Romae manseris te paucis annis ad maximas pe- *stratus*
cunias esse peruenturum. Notauit auaritiam hominis, praefecturam non ob aliud ambiens,
nisi ut spoliaret prouinciales, ac ludens finxit, id citius consequuturum Romae. Hoc
dictum Fannius in Annalibus ascribit Africano Aemiliano, qui dictus fuerit Ironi.

Q. Scauola Publij filius, quum postulasset ut fundus cuius emptor erat, sibi semel in- 67
dicaretur, idq; fecisset uenditor, dixit se pluris aestimare, & adiecit precio centum milia. *Iuste*
Exemplum integritatis uix hoc seculo credibile.

C. Publicius solitus est dicere P. Mummius, cuius temporis hominem esse. Sentiens 68
illum dexteritate facilitatq; ad omnem uitae statum esse accommodum. Eodem sensu Pol-
lionem Asinium omnium horarum hominem legimus. Et Tiberius Caesar duos familia-
rius ab ipso dilectos, omnium horarum amicos tuocare solet.

Africanus censor tribu mouebat Centurionem, qui in Pauli pugna non adfuerat: ille 9
quum diceret se custodiae causa in castris remansisse, rogaretq; quid ab eo notaretur, Non *Salse*
amo, inquit Africanus, nimium diligentes. Dissimulauit Centurionis ignauiam, & accu-
sauit nimium diligentem custodiam.

Liuius Salinator quum Tarentum amisisset, arcem tamen retinuit, multaq; ex ea pra- 70
lia praclare gessit. Quum autem post aliquot annos Fabius Maximus eam urbem rece- *Ex uerbis ali-*
pisset, rogauit eum Salinator, ut meminisset se opera ipsius Tarentum recepisse. Quid ni, *ter exceptis*
inquit Maximus, meminerim. Nunquam enim ego recepissem, nisi tu perdidisses. Locus
hinc est, quod Maximus diuersum ex alterius uerbis excepit, quam ille uolebat. Refert
M. Tullius lib. de Oratore 2, & Plutarchus in uita Fabij Max. tamen si hic M. Lucium ap-
pellat, nec addit Salinatoris cognomen.

Idem quum bellum aduersus Asdrubalem gestutus urbem egrederetur, monitus est a 71
Fabio Maximo ne prius cum hoste consereret, q̃ uires animumq; illius cognosceret. Is *Vltio*
respondit se primam quamq; occasionem pugnae arrepturum. Percontantibus quid ita pro-
peraret, Ut quam celerrime, inquit, aut gloriam ex hostibus uictis, aut ex ciuibus prostra-
tis gaudium capiam. Virtus & ira sermonem hominis inter se partitae sunt, illa triumpho
auida, haec iniustae damnationis memor.

Mancia quum audisset Antonium censorem, cui male uolebat, a M. Duronio de am- 72
bitu postulatam, Aliquando, inquit, tibi tuum negocium agere licebit. Censores in alio- *Salse*
rum mores inquirunt, at qui reus est, habet ex se quod agat.

Q. Opimius consularis quum esset adolescentulus male audiuit. Is Aegilio homini fe- 73
stiuo, qui uidebatur mollior, nec erat, sic exprobrauit molliciem, Quid tu Aegilia mea, *Ab imitatio-*
quando ad me uenies cum tua lana & color? Lepide retorfit Aegilius, Non Pol, inquit, au- *ne personae*
deo, nam me ad famosas uetat mater accedere. Alter simulabat orationem uelut ad foemi-
nam, alter accepta persona simulationem uertit in irrisionem.

Inter salsa commemorat & illud M. Tullius ex Neuius, apud quem filius dicit patri, 74
Quid ploras patris? isq; respondet, Mirum ni tantum, condemnatus sum. Indignatur senex

submōrosus rogari quū plore, quasi dāpnatus magis cantare debuisset. Perinde quasi si quis interroget agrotum: quur suspiras, aut quur decumbis?

75 Scaurus accusabat Rutilium ambitus, quum ipse consul esset factus, ille repulsam tulisset, & in tabulis eius ostendebat literas A F P R, easq; sic interpretabatur, Actum fide P. Rutilij. Contra Rutilius dicebat illis significari, ante factum, post relatum. Tum C. Cernius eques, qui Rutilio aderat, exclamabat, Neutrum illis literis declarari. Quū Scaurus dixisset, quid igitur: festiuiter in ipsum torsit, Aemilius fecit, plectitur Rutilius. Probabilis enim erat illum ambitum commississe qui obtinuerat, quātm qui repulsus erat. Simile quiddam memoratur de Beda, quem Venerabilem dicunt. Huic Romā profecto quum ostendissent has literas saxo insculptas S P Q R, quibus significari uolunt, Senatus populusq; Romanus, ac uelut hospes rogaretur, quid sibi uellent illae literae, dissimulans dixit, Stultus populus quatit Romam.

76 M. Scaurus quū pro rostris accusaretur, quod à rege Mithridate ad prodendā remp. pecuniam accepisset, ita causam suam egit, Iniquum est Quirites, quum inter alios uixerim, apud alios me rationem uitae reddere. Sed tamē audebo uos interrogare, Varius Suetonensis ait, M. Aemilius Scaurus mercede corruptū populum Rom. prodidisse; M. Aemilius Scaurus huic culpae se affinem esse negat, utri creditis? Nominato tantum actione & reo populus accusationem repulit.

77 C. Memmius quū accusaret Bestiam reum, cui patronus erat Scaurus, ac forte funus quoddam duceretur, Vide, inquit, Scaure, mortuus rapitur, si potes esse possessor: notās Scaurum, qui male audiebat quod Phrygonis Pompeij bona sine testamēto possideret.

78 Quum Silus testis lāxisset Pisonem reum, cui Crassus aderat, prolato crimine, quod se in eum dictum audisse dicebat, Potest fieri Sile, inquit Crassus, ut is unde te audisse dicis, iratus dixerit. Annuīt Silus. Potest etiam, inquit fieri, ut tu non recte intellexeris. Quū id quoq; toto capite annuisset Silus, ut se Crasso daret, subiecit Crassus, Potest etiam fieri, ut omnino quod te audisse dicis, nunquam audieris. Hoc adeo praeter expectationem, ut Silum testem omnium risus obrueret.

79 C. Lelius cuidam malo genere nato, obijcienti sibi quod indignus esset suis maioribus. At Hercle, inquit, tu tuus dignus es. Id si dicas bono uiro ex bonis prognato laus est: sin malo ex malis prognato, graue conuiuium est.

80 M. Cincius quo die legem de donis ac muneribus tulit, C. Centoni prodeunti, ac satis contumeliose interroganti, quid fers Cinciole? Ut emas, inquit, si uti uelis: notans illum quod donatis & comodaticis rebus uti gauderet. Allusit autem ad illud decantatum in primis, emere malo & rogare. Adhuc, amphibologia est in uerbo ferre: fert enim qui promulgat legem, & fert qui portat aliquid uenale.

81 M. Lepidus quū in campo sese exercentibus ipse in herba recubisset, Vellem, inquit, hoc esset laborare. Huius generis est Terentianum, Quam uellem mos esset amicis etiam noctu operam dare. Optat enim adolescens quod fieri non potest.

82 Quum M. Lepidus censor M. Antistio Pyrgensi equum ignominiae causa ademisset, & amici uociferantes quarerent, quid ille patri suo responsurus esset, quur ademptum sibi equum diceret, quum optimus colonus, parcissimus, modestissimus ac frugalissimus esset, Dicit, inquit, me nihil horum credere. In simili argumento lusit Augustus, sed ciuilius, dic me tibi displicuisse.

83 Pomponius uir insignis multis uulneribus in bello acceptis quum ad Mithridatē adductus ab eo quæreretur, an si curaret eum, uellet sibi esse amicus. Si tu, inquit, Romanis amicus fueris, me quoq; amicum habebis.

84 Spurina aruspex admonuit C. Caesarem, cauere discrimen ingens quod ultra Calendas Martias non proferretur. Eo die quum iret in senatū, Spurinae forte obuius, Quid ais, inquit, nonne uenere Calendae Martiae? Venere, inquit, sed nondum praeteriere. Nam eodem die caesus est Caesar.

85 Spartaco in Crassum omnes mouenti copias, quidam equum dono obtulit. At ille, Si uicero, inquit, plurimos ex hoste equos habiturus sum, Si uicius fuero, nec hic mihi futurus est usus: simulq; cum dicto equum gladio transuerberatum interemit.

86 Quum Pompeius graui laboraret inuidia propter immodicā potentiam, & ob uulnus, falcia

fasciâ linea tibiâ in uinciam haberet, dixit aliquis, Quid refert ubi gestet diademâ, si capi-
te an in crure? Nam fascia olim erat insigne regum.

Quoniam Fabius contendo eludebat hostem, quum Marcellus uiribus urgeret Anni-
balem, ille dictus est clypeus Romanorum, hic ensis, quod illi præcipuum studium fuit,
ne quid cladis acciperent Romani, alteri ut hostem perimeret.

DIVERSORVM GRAECORVM APOPTHEGMATA

Anytus amicorum Alcibiadis unus, eum ad cœnam rogarat: ille recusauit, sed domi-
bene potus cum famulis comessabundus irrupit, stansq; ad ostium cœnaculi iussit fa-
mulos uasa diripere, & ad suas ædes deferre, qui fere dimidium asportarunt: alijs cœuiuis
Alcibiadis uiolentam superbiam criminantibus, Anytus dixit, illum humaniter egisse, cui
quum totum auferre licuerit, dimidium ipsi reliquisset.

Hippomachus aliptes quum aliquando uideret adulescentes quos exercebat, e foro car-
nes efferentes, dicebat, se procul agnoscere suos esse discipulos: quod institutio reluceat in
omnibus dictis ac factis hominis.

Quibusdam laude uehentibus procerum quempiam, ac prælongis manibus homi-
nem, tanquam ad pugilum certamen idoneum, Sane, inquit, si pendens in alto corona es-
set detrahenda.

Demades orator uita defuncto Alexandro dixit, se uidere exercitum Macedonũ pri-
cipe orbatum Cyclopi similem. Sentiens turbam militum, nisi adsit dux cordatus ac uigi-
lans, nulli esse usui. Quemadmodum Polyphemus adempto oculo, frustra uastũ corpus
ac uires habebat immanes.

Idem quaestor, populo huc persuaso ut ijs qui ab Alexandro descuerant triremes aut
æliæres mitterent, iubentiq; ut ilico pecunias depromeret, Paratæ sunt, inquit, pecuniæ, o
uiri Athenienses, quas in congios deposuerã, ut singuli minæ dimidium acciperetis. Ve-
rum si has mauultis in hunc usum erogari, per me quidem ut uestris sicuti lubet utamini
licet. Hoc sermone fregit impetũ populi, nolentis illa distributione spoliari. Sic interdum
ut indomitæ beluæ, arte ad meliora consilia auocandus est populus.

Prandens apud Phocionem, quum apparatus admodum tenuem uideret, Demior, 93
inquit, o Phocion, te rempub. administrate, quum possis ad istum prandere modum. Bis
errans, & quod lucri tantum causa putaret ad eundam remp. & quod luxum probaret in
eo, cui maxime cõueniebat sobrietas. Sed Demades alios e suis moribus aestimabat. Erat
enim & pecuniarum auidus & luxui deditus.

Quum uidisset Philippũ largius potum cum amicis saltasse per mediã captiuorum, 94
turbam, eisq; petulanter exprobrasse suam calamitatem, libere dixit, Quum o rex fortu-
na tibi Agamemnonis personam imposuerit, nõ pudet te factis agere Thersiten? Ea uox
totum regem in diuersum uitæ genus immutauit.

Quum Athenienses nollent Alexandro diuinos honores decernere, Videte, in- 95
quit, ne dum cœlum custoditis, terrã amittatis. Alexãder enim ambiebat monarchiam.
Absurdum autem erateos sic alij negare cœlum, ut ipsi terra sua pellerentur.

Iocari solet in Demosthenem, quod cæteri quidem oratores dicerent ad aquam, ipse 96
uero & scriberet: taxas eum quod nunquam nisi de scripto diceret, tum esset uisporitas.
Contra Demades ut largius bibebat, ita ualebat extemporali dictione. Rhetores olim di-
cebant ad clepsydram.

Onomademus Chius posteaquam aduersam factionem superasset, quibusdã censẽ- 97
tibus omnes diuersæ factionis urbe pellendos, negauit expedire, dicens se uereri, ne om-
nibus inimicis ad unum electis, inter amicos existerent dissidia. Sentiens sic esse multorum
ingenium, ut si desint inimici, in quos naturæ malitiam exerceant, amicos impetant.

Simonides Pausaniæ Lacedæmoniorũ regi subinde de rebus à se gestis glorianti, tan- 98
dem & Simonidem per irrisiõnem hortanti, ut aliquid sapienter ipsum admoneret, Mo-
neo, inquit, ut rememineris hominem esse.

Idem reprehendentibus quod ad quaestum scriberet, iocari solet, sibi duas arcas esse 99
domi, alteram pecuniæ, alteram gratiarum: priorem se reperire plenam, alteram sem-
per uacuum.

Idem quum cæteros laudando uenaretur, ut aliquid darent, interrogatus quur non 100
Idem quum cæteros laudando uenaretur, ut aliquid darent, interrogatus quur non

& Thessalos captaret, Stupidiores sunt, inquit, quàm ut à me falli possint. Qui quarunt cui imponent, ad stupidos eunt. At qui tam erant stupidi, ut non sentirent ingenium poematum illius, nec tangerentur amore nominis in posteros transmittendi, non poterant ab illo falli.

1 Idem interrogatus quamobrem, quum esset extremae senectutis, tamen attentus esset ad rem, Quoniam, inquit, malim moriēs inimicis relinquere, quàm uiuus carere amicis: taxans instabiles hominum amicitias, qui consequuti quod uolunt negligunt amicum, iidem dum sperant, obseruiunt.

2 **Integritas** Lycurgus orator obijciente quodam, quod se pecunia redemisset à calumnia, nō est inficiatus, sed clarissima uoce populū appellans, Bene habet, inquit, utri Athenienses, quandoquidem tot annos in republica uersatum dedisse me, non accepisse pecuniā criminantur obrectatores.

3 **Eloquentie certamen** Thucydides ab Archidamo Lacedaemoniorum rege interrogatus, uter esset in palaestra superior, ipse an Pericles, Posteaquam, inquit, ego hominem pugnando deieci, ille se negat cecidisse, itaq; uincit, & spectatores à sua sententia deijcit: sentiens se bonis rationibus esse superiorem, sed Periclem eloquentia uincere, & quocunq; uellet agere multitudinem. Nam Thucydides uir præpotens diu in administranda rep. aduersatus est Pericli. Eam contentionem Archidamus palastram appellauit.

4 **Pietas in parentibus** Dario totius regni uiribus subinde impetum faciente, Scythæ paulatim cedentes, ad ultimas solitudines peruenerant. Interrogati tandem ab eo quem fugiendi finem essent faciuri, responderunt, se nec agros, nec uillas, nec urbes pro quibus dimicarent habere: ceterum quum ad parentum suorum monumenta peruentum esset, tum deniq; sciturum Darium, quomodo Scythæ solent præliari.

5 **Ingeniose** Alexander statuerat Lampſacum diruere. Ad id tendenti quum Anaximenes Alexandri præceptor ueniret obuiam extra muros, deprecaturus suæ ciuitatis perniciem, Alexander suspicans quid esset petiturus, Iuro, inquit, me non faciurum quod petet Anaximenes. Tum Anaximenes, Peto, inquit, ut Lampſacum diruas. Captus erat Alexander, & iure iurando compulsus est seruare, quos demoliri statuerat.

6 **Solenter** Alexander consulto oraculo monitus est, ut eum qui sibi portā egresso primus occurrisset interfici tuberet: occurrit agaſo, iussus est arripi. Roganti quid cōmeruisset, responsum est ita iussisse deum. Si ita est, inquit, ō rex, alium designauit oraculum. Nam aſinus tibi prior occurrit. Agaſo enim sequitur aſinum ut impellat, alioqui nō secuturum. Alexander delectatus hoc commento, aſinum pro homine occidit.

7 **Relaxandus animus** Amasis Aegypti rex ab amicis admonitus, quod perfunſus negotijs forensibus potaret, omniq; uoluptatū genere solueretur, respondit, Qui arcus habent, eos non intendere nisi quum opus est, quos si semper intēdant, rumpendos esse, ac ne tum quidem fore usui, quum exigit usus. Ira qui nulla relaxatione curas suas soluunt, aut mente captos, aut corpore male affectos euadere.

8 Conspiciens quendam amisso filio lugentem, Si tunc, inquit, quum nondum esset, non dolebas: nec nunc quidem doleas, quum non est.

9 **Fortiter** Psammenitus Aegyptiorum rex à Cambyſe regno pulſus est. Eius filiam ancillari uerſe indutam cum aliquot nobilium uirginibus Cambyſes mitti iusserat ad hauriendam aquam, ut hoc spectaculo parentum captiuorum animos diſcrutiaret. Cæteris indigne ſerentibus, ſolus Psammenitus demisit oculos. Mox iussit duci filium illius cum alijs plurimis eiufdem ætatis, uinctis ceruicib. & ore frenato. Atq; hoc etiam spectaculo ſolus Psammenitus ad lachrymas commotus non est. Idem quum uidisset familiarem quendam exultum opibus mendicantem obambulare, hoc spectaculo adeo cōmotus est, ut ingēti fluctu hominem amicum compellans, caput suum barbarico more caderet. Ea re cognita, quum Cambyſes per nuncium causam ſciſcitaretur, quur in liberorū calamitate tacitus, unius ſeniculi calamitatē tam impotenter ferreret, respondit, Fili Cyri, domestica mala grauiora sunt quam ut lachrymas recipiant: at amicus deplorandus erat, qui ē multis opibus ad summam inopiam reductus est, idq; in extremo ſenectutis limine.

10 Croesus Lydorum rex à Cyro captus, hoc argumento pacem bello prætulit, quod patris tempore filij ſepelirent patres, in bello contra, patres ſepelirent liberos.

Idem

Idem quū uideret Cyri milites per urbem captam discurrentes, percōtatus est Cyrum, 11
quid agerem. Quumq; is respondisset, diripiunt urbē tuam, opesq; tuas populantur, Ne
quaquam, inquit, o rex, nihil iam hic meum est, iuuē est quod diripiunt. Ea uox commo- *Prudenter*
uit Cyrum, ut suos à direptione reuocaret.

Quum Cambyfes secum patre Cyro conferret, amicis illum patre præstantiorē affir- 12
mantibus, Croesus respondit, illum nondum patriæquandum, qui nōdum reliquisset fi- *Proles debet*
lium. Sentiens & hoc esse non infimum erga rempub. meritum, si non solum ipse te præ- *tur patriæ*
stiteris egregium uirum, sed aliquem tui similem gignas educesq; patriæ.

Megabyzes quum apud Hellepontios agens audisset quod Chalcedoni decem & se 13
ptem annis urbem condidissent ante Byzantios, dixit Chalcedonios id tēporis fuisse cæ- *Locus eligen-*
cos, qui quum adesset locus urbi condendæ multo commodior, deteriorē elegissent. Hoc *us urbi*
dicto scribit Herodotus Megabyzen apud Hellepontios immortalem sui memoriam re-
liquisse. Quod si uerum est, erat tum temporis mira dictorum caritas.

Simonides interrogatus utra res esset optabilior, diuitiæ an sapientia, Dubito, inquit, 14
ut qui uideam sapientes frequentare diuitum fores: innuēs philosophos uerbis quidem *Diuitiæ*
contemnere diuitias, sed retamen eas captare.

Euripides, quum populus Atheniensis tumultuaretur, offensus sententia quadam in 15
illius tragœdia quæ tum agebatur, & autorem efflagitaret ut eam mutaret, progressus in *Fiducia artis*
scenam dixit, se ut populum doceret, non ut ab eo disceret, fabulas solere componere. Eru-
ditio sibi conscia contempsit multitudinis iudicium.

Idem apud Alcestidem tragœdiarum scriptorem aliquādo. questus est, quod summo 16
tridui labore adnixus non potuisset nisi tres uersus absoluere. Contrà Alcestidi gloriantī *Fiducia artis*
quod ipse per facile centum absoluisset uno die, At tui, inquit, ad triduū modo, mei in om-
ne æuum duraturi sunt.

Euripides cuidam dicenti, Carmen condidisti ex modis ad tripudium accommodis, 17
alio dictum hoc ridente, Ni stupidus esset, inquit, non risisset, quod res serias Lydijs mo- *Temperantia*
dis temperarim. Lydijs modi lasciuiores sunt. Porro quæ per se tristia sunt, ea decet arte
exhilarare: Refert hoc Plutarchus in libello, *πὸς τὴν ἁλυσιν*. Quum Euripides choream a-
gentibus succinuisset cantionem quandam modulatam, unus illorum risit. Cui poeta, Ni
stupidus esset & expers affectuum, haud quaquam risisses me canente Mixolydium.

Alexis poeta Callimedontem rhetorem, ut delitijs deditum taxauit his uersibus, 18

ῥαὶς πατὴρας μὲν πᾶς ἴς ἀποδύσκει δὲ δαίτην

ῥαὶς δὲ μητράς, καὶ μὲν δαίτην ὁ κἀρατὴς.

Pro patria uel quilibet uelit mori,

At metrae amore Callimedon solus cupit.

Perit Latinis ioci gratia, nam *πατὴρ* patriam significat, *μήτηρ* non matrem sed uuluam
sonat, quæ olim erat in delitijs.

Cuidam uidenti ipsum iam senio fessum ægre lenteq; incedere, acroganti quid age- 19
ret, Paulatim, inquit, morior, siue, pedetentim morior. Significans senes non uiuere, sed
lente mori.

Menander centum & quinque fabulas scripsisse traditur, ex quibus tantum octo uicit. 20
Itaq; quum à Philemone longe impari, fauore populi sæ penumero uinceretur, forte illi fa- *Populi iudi-*
ctus obuiam dixit, Quæso Philemon, bona uenia dic mihi, quum me uincis nō erubescis? *cia*
Victi solent erubescere, at sic uincere Menander iudicabat erubescendum.

Philoxenus poeta quum audisset suos uersus à laterarijs perperam recitari, lateres ip- 21
forum comminuit dicens, Vos mea corrumpitis, ego uicissim uestra.

Philippides poeta comicus Lysimacho cum primis charus fuit ac familiaris: cui quum 22
Lysimachus offerret liberalitatem suam, diceretq; Quid uis tibi impartiam rerum mea- *Secreta regū*
rum? Quodcunq; uoles, inquit, modo nec arcani quippiam: significans esse periculosum
nosse magnatum arcana, quorum si quid esset utias, actum est de capite, quanquam & alio-
qui solent odisse conscios eorum quæ nolint efferrī.

Actius poeta interrogatus quur non ageret causas, quum in tragœdijs optime tracta 23
ret argumenta, Quoniam, inquit, in tragœdijs ea dicuntur quæ ipse uolo, in foro aduersa *Poetica fides*
rii, dicerent quæ minime uellem. Idem fit in dialogis, ubi qui scribit opus, unicuiq; tribuit

- orationem qualem putat esse commodam, in iudicijs secus fit.
24. *Fiducia artis* Antigenides Thebanus Ismeniae discipulo quum scite canens populo minus probaretur, Mihi, inquit, cane & Musis: admonens prorsus esse contemnendum imperitiae multitudinis iudicium, quum artis abunde magnum praemium sit ipsa conscientia.
25. Leo Byzantius quum à ciuibz accusaretur, adhortantibus nonnullis ut ad hostes, confugeret, in concione prodies, Ego, inquit, à uobis ciues mei, quam uobiscum interfici malo.
26. *Recriminatio* Cuidam obiscenti oculorum infirmitatem, quum exprobrator esset gibbo deformatus, Humanum, inquit, obprobrafti uitium, quum ipse Nemelim in tergo portes. Nemelim appellauit uitium, quo uicissim ipse possit redargui.
27. *Preposterii mores* Aeschylus poeta Tragicus aliquando spectans Isthmia certamina, quum alter pugilum esset cesus, totumque theatrum exclamaret, ô Chium Iouem fudisti, Vide, inquit, cuiusmodi sint hominum mores, cesus silet, & spectatores uociferantur. Solent isti ob dolorem exclamare. Hic contra, qui dolebat silebat, qui lasi non erant clamabant.
28. *Concordia* Pytho rhetor Byzantius quum esset supra modum obeso corpore, prodissetque in concionem suafurus concordiam Byzantijs seditione ciuili tumultuantibus, statim popularis obortus est ex ipso corporis habitu. At ille risum uertit in rem seriam, Ridetis, inquit, ciues? Quum tale corpus habeam, uxorem habeo multo me obesiolem, & ramen concordēs quoduis grabbatulum capit ambos, discordēs ne tota quidem domus. Hoc proemio usus ingressus est orationem.
29. *Deo debetur gratia* Pytho Atheniensibus ob res feliciter gestas ipsum admirantibus, ac praedicantibus quod Cotyn regem interemisset, Dijs, inquit, habenda est gratia, quibus autoribus hoc facinus praclare gestum est. Nam ipse nihil aliud quam manum & operam meam commodaui. Euentus rei in manu dei est, & huic debetur gratia, si quid feliciter cesserit. Sed interim uult nostram operam accedere.
30. Lysander Lacedaemonius militē qui de uia deflexerat castigauit. Ei dicenti, ad nullius rei rapinam se ab agmine recessisse, Ne speciem quidem, inquit, rapturi praebes uolo.
31. *Pietas in patriam* Thrasibulus quum moliretur exigua manu ciuitatem Atheniensium à triginta tyrannorum dominatu liberare, cuidam è consocijs dicenti, quantas gratias tibi debebunt Athenae per te libertatem consequutae, Dijs faxint, inquit, ut quantas ipse illis debeo, uidear retribuisse. Significans neminem patriae parem referre gratiam, etiam si uitam impendat.
32. *Pax domestica* Quum Gorgias sophista recitaret in Olympiacis ludis apud Graecos orationem de concordia, Melanthus quidam, Hic, inquit, de concordia totius Graeciae disserit, qui sibi, uxori & ancillae, tribus duntaxat ut concorditer uiuant nondum persuasit.
33. Theodorus Atheniensis, cognomento, *Thos*, dicere solitus est, se doctrinam auditoribus dextra porrigere, sed illos sinistra accipere. Sentiens illos benedicta in malam accommodare partem.
34. *Voluptas temperaria* Stratocles Atheniensis quum de parta uictoria nuncium accepisset, protinus ad populum retulit, utque supplicatio dijs immortalibus decerneretur persuasit. Aliquanto post quum certior nuncius adferretur acceptae cladis, populo indignante quod delusus esset, Ecquis, inquit, uestrum quicquam damni accepit, quod totum hoc triduum mea opera hilares lætisque fuistis?
35. *Fortuna* Theramenes unus triginta tyrannorum, domo in qua multi accumbebant in coenantes illapsa, solus incolumis euasit. Hanc ob rem quum ab alijs felix praedicaretur, ille magna exclamans uoce, ô fortuna, inquit, cui me occasione seruas? Sensit uir prudens se non esse seruatum, sed maiori malo referuatum. Nam aliquanto post necatus est.
36. *Fortiter* Idem quum iussu tyrannorum porrectam ueneni portionem fortiter hausisset, quod ex ea superfuerat sic illisit solo, ut clarum sonum aderet, reddensque seruo publico qui eam tradiderat, Critiae, inquit, propino. Vide igitur ut hoc poculum continuo ad illum perferas. Erat is Critias è triginta tyrannis crudelissimus.
37. Celebratur Iasonis Thessali dictum, quo se purgare solet ijs quibus molestiam aut uim attulisset. Qui magnis in rebus se iustitiae cultorem habere uelit, eum in paruis interdum illam uiolare oportet. Velut in bello quo tuta sit respub. agri aut adificia quorundam ciuium interdum perduntur.
38. Cleon posteaquam reipub. administrationem capeffere destinasset, testatus est se iam omnium

omnium amicitiarum uincula uelle soluere: quod amici plerumque obstant, ne liceat ubique rectum tenere clauum.

Inter Neronem & Thraseam graues intercedebant inimicitiae, uerum cuiusdam multa criminose iactanti de Thrasea, dicentique, causam ab illo perperam esse iudicatam, obstitit Nero exclamans, Vtinam me tam Thrasea diligat, quam est iudex rectus & æquus. Inimicus inimico testimonium perhibuit, de fama periclitanti: nullum autem grauius testimonium, quam inimici de inimico.

Nero sibi compararat auleum quoddam insigne, tum precio, tum pulchritudine. Id uidentem Seneca, Declarasti, inquit, te esse pauperem. Causam rogante Nerone, Quoniam si istuc amiseris, inquit, non poteris aliud parare simile. Euenit ut illud auleum naufragio periret. In hoc autem profecerat Senecæ admonitio, ut Nero iacturam adamatae rei ferret moderatus. Qui nummum habet unicum, quo amisso non queat alterum promere, pauper est. Tutissimum igitur est, mediocribus ac parabilibus delectari.

Seruus Dolabellæ quum interrogaretur an dominus eius auctionem proposuisset, Domum, inquit, uendidit. Luxum heri notans, quum id falsum esset. Qui domum uendidit, non opus habet ut seruum exponat auctioni.

Plancus quum in causa quadam adesset amico, uelletque testem molestum perturbare, interrogauit quo se artificio tueretur. Sciebat enim illum esse suturem. At ille lepide retorquens in Plancum, Gallam, inquit, subigo. Id quidem sutorium habetur instrumentum, sed te te exprobrabat illi adulterium cum Meusia Galla, quo nomine Plancus male audiebat.

Post Mutinensem fugam, percontantibus quid ageret Antonius, quidam e familiaribus eius respondisse fertur, Id quod canis in Nilo, bibit & fugit, Constat enim, in Aegypto canes e Nilo curretes bibere: nimirum metu crocodilorum eo in flumine regnantium.

Lucius Cæcilius, quum C. Cæsar alijs qui secum pila lusitabant centena sestertia daret, illi uni eius summæ dimidium, Quid, inquit, num ego una manu ludo ac non duabus? Si officium erat colludere, non minus præstiterat ille quam ceteri.

Laberius ex equite Romano factus mimus annos iam natus sexaginta, huc adigente Cæsare, in actione quadam induxit habitum Syri, qui ueluti flagris cæsus, ac proripienti se similis exclamabat,

Porro Quirites libertatem perdidimus.

Ac paulo post adiecit,

Necesse est multos, timeat quem multi timent.

Ad has uoces populus uniuersus oculos & ora conuertit in Cæsarem, intelligens illius impotentiam his dictis lapidatam. Hoc modo quæ licuit Laberius ultus est sortem suam.

Titius quidam studiose pila ludere solet, sed idem noctu signa sacra frangere putabatur: hunc quum gregales in campo desiderarent, Vespas Terentius hoc colore excusauit, ut diceret illum fregisse brachium. Nam diuorum imagines brachijs gestabant donaria. Huc alludit Vespas.

Pylades histrio Augusti temporibus celebris, quum Hylas discipulus, quem ad æqualitatis contentionem protulerat, in scena canticum quoddam saltaret, cuius clausula erat, *οὐ μέγαν ἀγαμέμνονα*, id est, magnum illum Agamemnonem, ac sublimem ueluti metiretur, e cauea proclamauit, *οὐ μέγαν οὐδὲν ἔμεγαν ποιεῖς*, id est, tu longum facis non magnum. Tunc populus efflagitauit ut Pylades idem canticum saltaret iterum. Quumque ad locum uenisset quem reprehenderat, expressit Agamemnonem cogitabundum: nil magno duci magis conuenire ratus quam pro omnibus cogitare. Ea res magnum ducem facit, non proceritas corporis.

Idem Hylam negligenter saltantem Oedipodem, hac uoce castigauit, *οὐ βλέπεις*, id est, tu uides: quum ille Oedipodem iam cæcum exprimere debuerit.

Idem Pylades quum saltans Herculem furem nonnullis incessum histrioni conuenientem minus seruate uideretur, deposita persona ridentes increpuit dicens, *μωροί, μαινόμενοι ὀρχήσασθε*, id est, Stulti, furem salto. Significans hoc ipsum quod uidebatur indecorum, maxime decorum esse.

Appius homo dicax usque ad scurrilitatem, Caius Sextio dixit, Cænabo apud te, nam

A 4 uni

uni locum esse uideo: notās illum quod luscus esset. Cui Sextius ex tempore, Manus, inquit, laua, & coena: recte obijciens illi impudicitiam, aut certe rapacitatem.

52 Appius maior quum in senatu ageretur de agris publicis, ac premeretur Lucilius ab his qui à pecore eius depasci publicos agros dicerent, Non est, inquit, Lucilij pecus illud, erratis. Haecenus defendere uidebatur, sed adiecit, ego liberum puto, quā lubet pascitur. Iocus est ab inexpectato. Expectabatur enim ut probaret hoc pecus non esse Lucilij, sed alterius cuiuspiam, ac reum subleuaret, nunc irrisum grauabat.

53 Appius populo Rom. exprobrabat, sibi acceptū ferri debere quod ex muto & elingui facundum haberet cōsulem: de L. Volumnio collega sentiens. Ibi L. Volumnius, Quam potiora malletm, inquit, tu à me strenue facere, quā ego abs te scite loqui didicissem.

54 Appius Claudius dicere solitus est, Populo Rom. longe melius committi negotium quāp ocium. Sentiens multitudinem bellis excitari ad uirtutem, in pace defluere ad uoluptates ac luxum, ex quibus nascitur rerum publicarum ac regionum exitium.

55 Ischomachus mīmus cum primis celebris, medico percontante rusticum qui ob ingurgitationem male habebat, num ad uomitum coenasset. Nequaquā, inquit, sed in uentrem. Iocus Græcis festiuor est, quod & sonat pariter & in, & usq; ad, εἰς τὸν τρυφῶν, εἰς τὸν λυγρῶν.

56 Item quum mendica quædam uentris tormina pateretur, ac medicus percontaretur, num haberet in uentre, Qui potest, inquit, quum triduo nihil comederit. Et huius dicti festiuitas iucundior est Græcis, quibus in uentre habere dicitur quæ fert uterum. Nam id medicus percontabatur, an esset grauida.

57 Antiocho cui cognomen erat ἐπιφανὴς, id est, illustris, Polybius inuertit nomen, appellans illum ἐπιμαχῶν, id est, insanum, quod cum infirmis quibusdam plebeijs atq; etiam cum hospitibus præter regiam dignitatem uoluptatibus indulgeret.

STRATONICVS

1 Stratonicus citharædus natione Atheniensis, non minus festiuis dictis quā arte musica celebris, ad quietem iturus assidue iubebat puerum sibi infundere uinum, non quod sitiam, inquit, sed ne sitiam.

2 Idem quum se contulisset Corinthum, anicula quædam diu attente illum inspexit, nec dimouebat ab illo oculos admiranti similis: quumq; ille dixisset, quid uis mater, & quam ob causam me sic aspicias: Demiror, inquit, si te mater decē mēses pertulit in utero, quum hæc ciuitas unicum tantum diem habens te doleat.

3 Idem nauigarat in Pontum ad regem Berisadem, ubi diu moratus uoluit illinc in Græciam aufugere: quum id rex uideretur non passurus, Berie, inquit Stratonicus, cogitas o rex, qui statueris hic manere: suam fugam subindicans, ac regis consiliū probans, quasi & ille de migrando cogitasset, & ipse non nisi grauib; causis commotus pararet abitum.

4 Idem Byzanti quum citharædus quispiam belle cecinisset procœmium, cetera minus feliciter, surrexit ac præconis in morem pronūciauit, quisquis indicarit citharædum qui bene cecinisset procœmium, drachmas accipiet mille.

5 Item interrogatus, qui nam essent in Pamphylia miserrimi, Phaselitæ, inquit, sed addebat, in toto orbe miserrimos esse Sidetas. Vtraq; gens est in Pamphylia. Phaselitarum sortis prouerbio notatæ sunt, Phaselitarum sacrificium, quod falsis pisciculis sacrificarent dijs. Miseros dixit parcos.

6 Idem interrogatus utri essent barbariores, Bœotian Thessali, nominauit Elæos: significans hos utrisq; barbariores, quum illi haberentur barbarissimi. Hoc erat lepidius, si ab Elæo fuisset proposita quæstio: ut forte fuit.

7 Idem aliquando trophæum quum erexisset, hunc inscripsit titulum, Aduersus male canentes cithara. Notans tales ubiq; quāplurimos esse quos ipse uicisset.

8 Idem percontanti quod nauigiorum genus esset tutissimum, longorum an contra, respondit, ea quæ subducta sunt. Significans nullum uectorem in ulla nauitutum esse, nisi quum nauis protracta est in siccum, quod olim hybernis mensibus fieri solet.

9 Idem Rhodi quum artis suæ specimen edidisset, neq; quisquam plausu alioue gestu signum fauoris dedisset, abcessit illinc dicens: Quum id quod nullo cōstet impendio non præstetis, qui sperem me à uobis præmiū accepturum.

Idem

Idem Ptolemæo rege de musica cū ipso cōtentiosius differente: Aliud est, inquit, ō rex 10
sceptrum, aliud plectrum. Significans non esse regium de musica cum musico disputare. Decorum

Idem inuitatus aliquando, ut audiret citharædum canentem, posteaquam audierat, re- 11
citauit illum uersiculum Homericum,

τῷ δ' ἱερόν μιν ἰδὼς πατὴρ, ἱερόν δ' ἀνέκλυτον.

Id est,

Alius diu
prestat

Huic dedit hoc pater altitonans, uerum abnuuit illud.

Cuidam roganti, quo pacto: exposuit, male cithara canere dedit, bene canere negauit.

Idem quum trabes delapsa quendam ē conuiuis occidisset dixit, ἀνδρὲς δὲ λῶν εἰσι θεοί, εἰ 12
ἀ μὲν εἰσι, δὲ λῶν εἰσι. Id latine reddi non potest: iocus est ex amphibologia: ἀνδρὲς sonat trabi, Ex uocis offi-
si subscribas iota, et sine hac sonat opinor. Viri opinor dii sunt, quod si nō sunt, trabi sunt. nitate
nisi forte. ἀνδρὲς legendum acuto accentu, ut intelligas trabes sunt.

Idem Seriphi agens hospitem suum percōratus est, ob quam causam illic homines iu- 13
berentur uertere solum: quum ille respondisset, flagitiosos apud Seriphios exilio multa Exilium opta-
ri, Quin tu quoq; inquit, aliquid flagitij committis, ut ex his locorum angustijs emigres- bile
Notans regionem esse incommodam, & oppidum frigidum.

Idem quum Rhodi ageret, taxans eius gentis luxum delitiasq; dicebat illos ædificare 14
perinde quasi essent immortales, obsonare quasi breue tempus uicturos. Auidius enim Luxus
fruihur his, quæ breui scimus auferenda.

De Phaone malo tibicine dixit, quod non caneret harmoniam, sed cadmum. Phaon 15
autem quum se gereret pro tibicine, iactaretq; se Megaris habere chorum, Nugaris, in- Citharædus
quit Stratonicus, non habes, sed haberis. Significans illum discipulum esse potius quàm malus
magistrum, aut chorum ipso doctiorem esse.

Idem Stratonicus aiebat, se uehementer demirari Satyri sophistæ matrem, quæ illum 16
decem menses tulisset, quem nulla ciuitas decem dies ferre posset. Molesti

Idem quum Satyrum accepisset apud Ilium peregrinari, festiuiter in illum torsit illud 17
proverbio iactatum, In Ilio semper mala: ludens ex ambiguo uocis. Aliter enim mala di- Ilio mala
cuntur quæ misera tristiaq; sunt, aliter homines mali.

Idem Minnaco fabro, ut opinor, secum de musica disceptanti, Non animaduertis, in- 18
quit, te supra malleum loqui. Simillimum est huic illud Apellis, Ne sutor ultra crepidam.

Idem quum quendam sibi notum haberet obuium calceis pulchre exterfis, specie 19
laudantis uituperauit dicens, Nunquam calceos tam belle potuisse abstergi, nisi ab- Laudandus
sterfisset ipse. tuperare

Idem quum forte uenisset Miletum, quæ tum à conuenis inhabitabatur, uidissetq; om- 20
nia sepulchra titulos habere peregrinorum, Abeamus, inquit, hinc puer, nam hic hospi- Conuenæ
tes uidentur mori, ciuium nullus.

Idem Zetho de musica differenti, Te unum, inquit, nequaquam oportet de musica lo- 21
qui, qui tibi nomen omnium à musis alienissimum elegeris, te ipsum pro Amphione ap- A nomine
pellans Zethum. Amphion, ut est in fabulis, cantu citharæ condidit Thebas, at Zethus
frater rusticus fuit. Apparet illum sibi mutasse nomen.

Idem quum doceret Macedonem quendam, nec ille quicquam proficeret, exasperatus 22
in discipulum, In Macedoniam, inquit, pro eo quod alij dicunt εἰς μακεδονίαν, si cui precan- Macedonia
tur exitium. Obiter notauit & Macedonicæ gentis barbariem.

Idem quum uideret facellum malo sordidoq; balneo uicinum, anathematibus pulchre 23
exornatum, posteaquam ē balneo exijt male lotus. Non miror, inquit, hic multas pende- Balneum sor-
re tabulas. Quisquis enim hic lauit, illic suspendit tabulam ueluti seruatus. Indicans ma- didum
gnum esse, si quis ē tali balneo exisset incolumis. Allusit autem ad morem nautarum aut
militum ē mari belloq; seruatorum.

Idem quum egrederetur Heracleam ciuitatem, portas ac mœnia circumspiciebat: per- 24
contanti uero cuidam quid circumspiceret, Pudet, inquit, si uidear exire ē lupanari: notās Ciuitas lupar-
corruptos eius ciuitatis mores. Sūt eius nominis ciuitates multæ, sed de Heraclea Thra- nar
ciæ sensit opinor.

Idem in eum qui quum prius fuisset olitor, postea factus musicus de arte secum cōten- 25
deret, pronunciauit senarium Græcum uulgo celebrem,

ἔσθι τις ἢ πικρὸς εἰδὼς τέχνην.

Id est,

Quam

Quam quisque nouit artem, eam canat licet.

Mutato uerbo detorsit ad iocum, quod est in prouerbio, *ἐπιδίττω*, &c.

26 Idem quum in Maronia potaret cum quibusdam, dicebat se posse scire ad quem locum spectaret ciuitatis, si tecta facie ipsum ducerent. Quum duxissent, rogassentque quò spectaret, Ad cauponam, inquit: sentiens totam ciuitatem nihil aliud esse quam cauponam. Itaque quocumque uerteretur tectis oculis sciebat se spectare cauponam, Maronia Ciconum ciuitas est dedita negotiationi.

27 Idem quum in Arcadia malam terram, ac falsam aquam balneator exhiberet, locatus est, se terra marique oppugnari. Apparet in balneis terrae fuisse usum, qui nunc est fullonibus.

28 Idem quum apud Sicyonios uicisset aduersum se cithara certantes, consecrauit in Aesculapii templo trophaeum cum hac inscriptione, Stratonicus a male cithara canentibus. Hoc si idem est cum eo quod paulo ante memorauimus, miror ab eodem autore eodem in loco bis idem referri. Referuntur enim haec apud Athenaeum.

29 Idem quendam qui male cecinerat rogauit, cuius esset canitio: quum ille respondisset, Carcini. Multo magis, inquit, quam hominis. Carcinus enim Graece cancrum sonat. Est autem eadem uox cantoris cuiusdam nomen, quem notant Graecorum prouerbia.

30 Idem quum puer illius in balneo cum balneatore litigaret de pecunia. Nam mos erat, ut hospites pluris lauarent quam ciues. Scelerate, inquit puero, ob aes me propemodum Phaselitem reddideras. Nam hoc accidit in Phaselide, de qua gente male sentiebat tanquam sordida. Proin ministrum obiurgans, notat gentis malitiam.

31 Idem cuidam laudanti ipsum, ut aliquid ab eo acciperet, Ego, inquit, maior mendicus sum. Sentiens non esse musicorum dare laudanti, sed accipere a laudatis.

32 Idem quum doceret in ciuitatula perquam exigua, iocatus est mutatione litterarum, non est *πόλις*, sed *μολις*, id est, non est ciuitas, sed uix. Sentiens uix dignam nomine ciuitatis.

33 Idem quum esset Pellae, & ad puteum descendisset, rogauit num esset aqua potabilis: quum dixissent qui aquam hauriebant, nos istam bibimus, Non est igitur, inquit, potabilis: quod illos uideret pallidos luridosque. Nam id interpretabatur malae ualitudinis argumentum, quam ex aqua contraxerant.

34 Idem quum audisset nixus matris Timothei regis, Si, inquit, opificem peperisset, non deum, quales emisisset uoces. Irridens quorundam foedam adulationem, qui regum filiis tribuebant diuinitatem, quum uox parientis regem aequae miserabilis sit ac parturientis quemlibet plebeium. Ipse autem Stratonicus filius erat opificis.

35 Idem Polyidae glorianti quod discipulus ipsius Philopas canendo uicisset Timothei, Miror, inquit, si ignoras, quod discipulus tuus condit decreta, Timotheus autem leges. Iocum captans ex ambiguo uocis. Nomos enim Graecis & legem sonat, & modulos cantationis. Itaque periculosum est regem uincere.

36 Idem psaltae cuidam molestius obstreptenti, *ὦ ἀν' ἐς λίσσαν* dixit, pro *ἀν' ἐς ῥέπαν*, abi ad coruos: ludens unius litterae mutatione.

37 Idem quum uidisset Porpin citharcedum Rhodium, corpore quidem magnum, sed arte pusillum, percontantibus qualis uideretur, respondit prouerbiali dicto, Nullus, malus, magnus, piscis: singulis uerbis hypostigme separatis, alium efficiens sensum, de quo nobis dictum est in Chiliadibus.

38 Idem quum in ludo suo haberet pictas Musas nouem, Apollinem unum, discipulos autem tantum haberet duos, rogatus a quodam quot haberet discipulos, Cum dijs, inquit, XII. De huius ioci genere nobis alibi dictum est.

39 Idem uersans apud Malissam quum uideret templa multa, homines paucos, stans in medio foro, clamauit, Audite templa.

40 Idem apud Abderitas agens, conspicatus illic singulis ciuium singulos esse praecones, adeo ut propemodum maior esset praconum numerus quam ciuium, a coena coepit per ciuitatem summis pedum digitis ingredi, demissis in terram oculis. Percorantibus autem Abderitis, quid mali repente accidisset illius pedibus, ita respondit, Caetera quidem bene ualeo toto corpore, & ad coenam curro celerius ipsis adulatoribus: illud unum metuo, ne ingrediens praconis pedem offendam. Sentiens illic praconum plena omnia.

41 Idem quum in sacrificio malus quidam tibicen esset cantaturus, Bene ominandum est, inquit, libantes

libantes precemur deos. Significans opus deorum auxilio ut bene caneret.

Citharædus quidam malus Stratonicum excipiebat conuiuio, atq; super cœnâ ostendebat illi artem suam. Erat autem apparatus splendidus. Itaq; Stratonicus quæ illo canentem non haberet qui cum loqueretur, confregit poculum, & poposcit maius. Id quum accepisset cum multis cyathis, soli calicem ostendit, moxq; sese uino ingurgitauit, & obdormiit. Quum forte superuenissent aliquot comessabundi, cantori qui conuiuium exhibebat notis, Stratonicus expergiscens factus est ebrius. At illi quum intellexissent, quod multum assidueq; bibendo fuisset inebriatus, Stratonicus compendio respondit, Hic insidiator & sceleratus cantor, me ueluti bouem ad præsepe, dum cœna accipit, occidit. Boues multo cibo saginantur priusquam maciantur.

Idem in citharædum imperitum, cui nomē erat Cleon, sed uulgo dicebatur bos, Olim inquit, asinus lyra dictum est, nunc bos est lyra.

Bos lyra

Idem Rhodios quum uideret delictis dissolutos, & calido potu utentes, appellauit albos Cyrenæos: & ciuitatem illorum appellauit procorum ciuitatem, quod colore quidem differrent à Cyrenæis, qui nigri sunt, luxu & uoluptatū studio similes. Sic hodie quidam appellant albos Mauros. Eiusdē feruntur & alia libere falseq; dicta, in quibus dicitur imitatus Simonidem & Philoxenum. Si rogas quod libertatis præmium tulerit, offenso Nicocle Cypriorum rege, uenenum bibit & mortuus est. Hic primus fertur auxisse chordarum numerum, & harmonias docuisse, & diagramma reperisse.

Phœnicides quum apponeret pisces in cōuiuio, sed his duntaxat qui dedissent symbolum, dixit, Mare quidem esse commune, sed pisces in eo natos eorum esse qui emissent.

Empta

Theocritus Chius posteaquā Diocli lurconi perisset uxor, & in funebri cœna quam illi parabat, nihilo secius obsonia uoraret, flens interim, Desine miser, inquit, nihil proferis, obsonijs indulgens. Sentiens illi semper flendi fore materiam, si pergeret deliciari. Olim uesci piscibus pro delictis habebatur, & infami uocabulo dicebantur opsophagi. Nunc ea res magna est sanctimonia.

Luxus

Idem quum Anaximenes esset dicturus, ita præfatus est: incipit uerborū flumen, mentis gutta: significans illum esse multiloquum, sed minime sapientem.

Loquacitas

Idem quum duceretur ad Antigonom regem, atq; hi qui ducebant iuberent hominem bono esse animo, fore enim incolumem simul atq; uenisset ad oculos regis, Omnē, inquit, spem salutis mihi adimitis: mordēs regem quod luscus esset Rex audito ioco, iussit hominem agi in crucem.

Iocus intempus

Chirosophus Dionysij adulator, quum uideret regem cū aliquot familiaribus ridentem, ipse quanquā longo abesset interuallo, nec audiret, pariter risit, Rogauit Dionysius num audiret quæ dicerentur, Negauit. Quir igitur, inquit, rides? Quoniam persuasum habeo quicquid istuc est quod inter uos agitis, esse aliquid ridiculū. Ridicula Græcis dicuntur interdum non deridenda, sed festiua.

Ex ambiguo

Arcadion adulator odio Philippi Macedonis sponte deseruit patriam. Euenit autem, ut Philippo Delphis agente adesset. Eum rex accersitum rogauit, quousq; fugies Arcadion: Doneq; inquit, peruenero, ubi nemo norit Philippum. Quis non miretur eam libertatem in adulatorē? Sed hac libertate delectatus rex, uocauit illum ad cœnam, itaq; cū eo in gratiam rediit. Quanquā libertati suberat adulatio, subindicanis, Philippum nusquam non esse celebrem.

Melanthus Alexandri Pheræi parasitus, interrogatus quomodo fuisset interfectus Alexander, per coxam, inquit, in meum uentrem. Sentiens idem uulnus etiam suo inflicium uentri, cui iam erat esuriendum, mortuo qui consueuerat alere.

Ventris studium

In Archippum Atheniensem ducem, contractis & incuruis humeris, iecit scommma, dicens eum *ὁ πλεῖστος ἐν πλεῖστον ἀλλὰ ἐν κρυφῇ*. Nam iocus latinis uerbis reddi non potest. Quanquam legendū arbitror *πλεῖστον κρυφῇ*, id est, non antestetisse, sed antecubuisse. Stat enim qui erecto est corpore, *πλεῖστον* qui se ante alium incuruat.

4

Interrogatus quid sentiret de tragœdia Diogenis, negauit se uidisse, quod esset obiecta uerborum inuolucris. Notans ambitiosa uerborum copia rem obscurari. Refert Plutarchus *ποῦ τὸ ἀκέραιον*.

Verborum ampullæ

Agis Argiuis adulator uidens Alexandrum ingentia munera dedisse cuidam ridiculo

6

- Libertas adu-*
latrix culo, exclamauit, O rem uehementer absurdam. Quum Alexander hac uoce excitatus dixisset, Quid tu ais: Fateor, inquit Agis, me pati non posse, quum uideam uos e Ioue prognatos, omnes pariter assentatoribus delectari. Siquidem & Iupiter Vulcanum habet pro morione, & Hercules Cercopibus, & Bacchus Silenis delectari consueuit. Tales uidemus & apud te magni fieri. Pestilentissimum adulationis genus, sub libertatis imagine blandiri.
- 7 *Omen* Severus imperator quum e Britannia rediret, non solum uictor, sed etiam in aeternum pace fundata, uoluens animo quid ominis sibi occurreret, Aethiops quidam e numero militari, clarae inter scurras famae, ac iocorum celebrium, cum corona e cupressu facta ei occurrit. Caesar & coloris, & coronae tactus omine, Na cupressus funebris est, iratus iussit hominem submoueri. At scurra discedens peius omen addidit lingua, dicens, Totum fuisti, totum uicisti, iam deus esto uictor. Scurrae iocus uaticinium erat. Nam Caesar alio quanto post periit.
- 8 *Impius adula-*
tor Praxaspes Cambysem regem admonuit, ut parcius uino indulgeret. Turpem enim esse in rege ebrietatem, in quem unum omnium essent coniecti oculi: cui rex, Vis scias, inquit, quam mihi nunquam excidam, approbabo etiam post uinum & oculos & manus in officio esse. Bibit deinde solito largius, iamque uinolentus iubet obiurgatoris filium produci, alleuataque supra caput sinistra manu stare: tunc in cor adolescentis figit sagittam, nam id dixerat se petiturum: recisoque pectore iaculum cordi infixum ostendit patri, rogans num satis certam haberet manum. At ille negauit Apollinem potuisse certius mittere.
- 9 *Musca regum* Nicebias Alexandro abigenti muscas, quod ab illis diceret se morderi, Magis, inquit, ab alijs, quae plus tui habent, gustato sanguine. Adulatores notauit, ut omnibus muscis plus fugentes.
- 10 *Petax* Clisophus Atheniensis adulator, Philippo increpanti cur semper aliquid peteret, Obliuiscor, inquit. Lepidus iocus, sed pugnans cum laudatissima sententia, Beneficij accepti meminisse, dati obliuisci oportet.
- 11 *Petax* Idem a Philippo donatus equo saucio uendidit, & ab eo post interrogatus, ubi nam esset equus, ex uulnere, inquit, illo confectus est. Ludens ex ambiguo. Nam *πῖπρατα*, sonat uenditus est & confectus est.
- 12 *Ex inuersione* Idem Philippo iacenti in ipsum scommata, & admodum hilari, Ergo posthac, inquit, te non alam: lepide inuertens rem. Nam reges in hoc alunt parasitos ut illorum dictis exhilarantur. Quod si ipsi reges per se norint ludere, & in alios ridicula dicere, nihil opus sit parasitis, quum ipsi norint parasitos agere. Alioqui parasiti magis alunt reges, quam reges parasitos. Quanquam Plutarchus in Sympotiacis ita refert, *ὅτι ἡ γὰρ πρὶν*, id est, non ego te alo, notans regem, quod uersa rerum uice, pro rege ageret morionem. Tu me alis, ut ridiculis dictis te exhilarem, non ego te.
- 13 *Parfimo-*
nia exprobrata Bithys parasitus quum Lysimachus rex uesti ipsius curasset affigendum scorpionum ligneum, aut, ut Plutarchus ait, rubetam, pulchre assimilatum uero, perturbatus resiliit. Ridiculis omnibus ubi dolum sensit. Et ego, inquit, te uicissim terrebo rex, Quum ille dixisset fac, Da mihi, inquit, talentum: exprobrans regi sordes & parsimoniam.
- 14 *Ex nomine* Philoxenus, cui cognomen Pternocopis, patria Corinthius, oratio sermone quod turdi magno uenderetur, quum forte adesset Corydus, qui male audiebat, quod corpus suum ad quaestum prostituisset, Atqui ego, inquit, memini fuisse tempus, quo Corydus obolo parabatur: Ludens ex ambiguo. Nam Corydus etiam auiculae nomen est.
- 15 *Mediocritas grata* Idem, opinor, dixit eas esse iucundissimas carnes quae carnes non sunt, & suauissimos pisces qui pisces non sunt. Item dixit amoenissimam esse navigationem iuxta terram, & ambulationem iuxta aquam.
- 16 *Libere* Philoxenus poeta Dionysio recitante sua carmina, quum alij per assentationem laudarent, exclamauit, Abducite me in lapicidinas. Subindicans hoc esse tolerabilius, quam audire laudareque tam mala poemata. Nam antea rex offensus miserat illum in lapicidinas.
- 17 *Argute* Idem interrogatus quum in tragœdijs induceret mulieres malas, quum Sophocles eas induceret bonas, argutissime respondit: Quoniam, inquit, ille tales inducit, quales esse deberent, ego quales sunt.

Idem

Idem apud Pythonē prandens, appositis oleis, quū paulopost inferretur patina pisciū, 18
perculso uasculo quod habebat oleas. Homericum hemistichium dixit, μάστιγι δ' ἐλάαν, *A carmine*
id est, scutica incitauit ut traherent. Nam de auriga dictum est. Sensit autem Philoxenus *Homeri*
oleas quamprimum auferendas, alludens interim ad Græcam uocem ἐλάαν, quæ sonat
olearum, & ἐλάαν quod sonat trahere currum, aut aliquid simile.

Idem uocatus ad conuiuium, quū esset appositus ater panis, Caue, inquit, multos ap/ 19
ponas, ne facias tenebras. Nigra enim obscurant: & atras tenebras dicimus, quum color
albus plurimum habeat lucis, unde & oculis noxius.

Corydus parasitus compotante ipsi meretricula, cui nomen erat Gnome, quum ui/ 20
num deficeret, ipse iussit imponi duos supra centum obolos, Gnomen autē cōferre quan-
tum populo uideretur: notans illam ē populo quæsum facere.

Idem quum Plyctor citharædus lentem sorbēret, ac lapidem lenti admixtum mande/ 21
ret, Q miser, inquit, etiam lenticula te ferit. Significans illum dignum qui ab omnibus la-
pidaretur, posteaquam lens illi lapidem incusserat.

Idem quū apud Ptolemæum Mattya, cibi laudatissimi genus circumferretur, sed apud 22
Corydum semper deficeret. Vtrum, inquit, Ptolemæe sum ebrius, an uideor mihi uidere *Spectator con-*
ista circumferri? Admonens se nihil aliud quam spectatorem esse Mattyæ. Ebris autem *uiuij*
uidentur omnia uersari in gyrum.

Idem Chærephonī parasito dicenti, nō possum ferre uinū, Ne id quidem, inquit, quod 23
in uinum. Sentiens illi non esse quod impenderet in uinum. Fert autem qui tolerat, & fert *Ex ambiguo*
qui confert precium.

Idem quum Chærephon nudus in conuiuiō distenderetur, ō Chærephon, inquit, nūc 24
te uelut lecythos intueor, quousq; plenus sis. In lecythis uitreis apparet quousque plenæ *Voracitas*
sunt, si eximantur ē thecis. Ita in cute illius apparebat expletio totius corporis.

Idem quum Demosthenes ab Harpalo poculum ingens dono accepisset, Hic, inquit, a/ 25
lios Acrocothonas, hoc est, bibulos appellat, quum ipse magnam pateram attraxerit. Co *Muneris*
thon cyathus est fictilis. Attrahit qui accipit donum, & attrahit uinum qui bibit.

Idem solius nigros panes inferre in conuiuium, quum alius intulisset nigriores, dixit, 26
illum non inferre panes, sed panum umbras, ob immodicam nigredinem. *Umbra*

Pausimachus in parasitum qui ab anicula alēbatur, dicebat illi qui cum anu consue/ 27
tudinē habebat, diuersum quiddam accidere atque ipsi uetula. Nam illum semper ali/ *Vetula conu-*
quid uentre concipere, illam nunquam. Sentiens, illum subinde fieri saturum, illam ma/ *bitus*
nere sterilem.

Cinesias uidens Alexandrum Magnum a pharmaceo quod sumpserat uehemēter tur 28
batum, Quid, inquit, nobis faciendum est, quum uos dī talia patamini? Quum Alexan/ *Dij miseri*
der ægre sustulisset oculos, Quales, inquit, dī sumus, metuo ne dīs inuisi.

Pantaleon in Arsinoen Lysimachi uxorem uomere iolitam torlit hunc uersiculum, 29
λακὸν κατάρχεις τλωδ' ἐμὸν εἰσάγων. Id est, *Libertas inse-*
Dominare prauis, qui hanc uomentem induxeris. *lix*

Quod ubi rescituit Lysimachus, in mustelæ cauea inclusit hominem, ac tanquam feram
circumferri iussit, aluitq; usq; ad mortem. Hoc certe bonum dictum male cessit.

Arcesilaus quum Apellem Chium egrum inuisens etiam egere sensisset, posttidie reui 30
sit illum decem drachmas secum adferens, & proxime assidens, *Benigne*

Hic nihil est, inquit, præter Empedoclis elementa;

Ignem & aquam, terram atq; uolubilis ætheris orbes.

Ac ne cubas quidem, inquit, satis commode, simulq; moto cervice, furtim subiecit pecu-
niam. Hanc quum anicula quæ agrotanti ministrabat, reperisset, & Apelli narraffet: ille
ridens, Dispercam, inquit, nisi hoc Arcesilai furtum est, κλέμμα κλέπτω, quod Græcis &
celo significat & furor.

Apelles quum uidisset tabulam a Protogene pictam, quam Demetrius in bello ser/ 31
uarat deprecantibus Rhodijs, aliquandiu præ stupore tacitus eam est contemplatus, Opus immo-
randem in hanc uocem erupit: Ingens labor ac mirandum opus, desunt tamen Gratiæ talitate di/
quæ hoc aliaq; eiusdem auferant, atque in cælo reponant. Eam tabulam Protogenes non *gnum*
dum absoluerat.

32. *De arte arti/* Quum Megabyzes aliquādo in officinā Apellis uenisset, cœpissetq; nescio quid de
fec pingendi arte loqui, Apelles non ferens regē de his iudicantē quæ non didicerat, Quam/
diu, inquit, silebas, omnes te ob aurum, purpuram ac diadema uenerantes, magnū uirū
esse putabant: nunc pueri mei qui colores terunt, ob inscitiam te ridēt. Plinius pro Mega-
byze ponit Alexandrum Magnum.
33. *Celeritas in/* Pictori parum perito de celeritate glorianti, & ostensa tabula dicenti, hanc modo
pta pinxi, Etiam si tacuisses, inquit Apelles, res ipsa loquitur quod eam ex tempore subi/
to pinxeris.
34. *Spes boni fu/* Apelles quum Laidem adhuc uirginem uidisset ex Piræeo ferentem aquam, admiratus
turi insignem formam, duxit illam in cōuiuium sodalium. Cæterum irrisus ab illis, quod pro-
meretrice uirginem adduxisset in cōuiuium, Ne miremini, inquit, ego eam alo ut aliquan-
do fruam. Nam priusquam totum excefferit triennium eam formosam reddam.
35. *Morosa dili/* Idem dicere solet sibi cum Protogene omnia esse paria, aut illi etiā meliora: uno se præ/
gentia stare, quod ille manum de tabula nesciret tollere. Sentiens Protogenem peccare nimia di-
ligentia, quam morosam appellant, quæ frequenter officit, non pictori tantum, sed & ora-
tori. Huic uitio affinis fuit uir eximie doctus Paulus Acilius Veronensis, qui sibi nun-
quam satisfaciebat, sed quoties recognoscebat sua, mutabat pleraq; diceret opus nō cor-
rectum, sed aliud: idq; subinde faciebat. Quæ res in causa fuit, ut citius elephantī pariāt, q̃
ille quicquam ædere posset. Nam historiā quam adidit, plusquam triginta annis habuit
præ manibus. Et suspicor huc adacum ut euulgaret. Nec multū absuit ab hoc uitio Tho-
mas Linacrus Anglus, uir undequaq; doctissimus.
36. *Artis exerci/* Nunquam tam occupatus fuit, ut diem prætermitteret in quo nihil omnino pingeret
tatio artem exercēs. Vnde subducens sese à negocijs dicere solet, Hodie nullam lineam duxi.
Quæ uox abiit in prouerbium, de quouis officio prætermisso.
37. *Iudicare de* Idem tabulas in pergula proponere solet, p̃stq; eas latitans, quid prætereuntes repre-
arte aliena henderent auscultabat. Sutor quidam reprehendit, quod in crepidis pauciores unā intus
fecisset ansas: tulit hoc tacitus Apelles: post ridie quum idem circa crus aliquid notaret,
Apelles indignatus prospexit, denunciāns illi, ne sutor ultra crepidam iudicaret. Quod
& ipsum in prouerbium uenit.
38. *E linea iudica* Protogenes Rhodi uiuebat. Eo Apelles uidendi eius causa profectus est, cōtinuoq; pe-
re tit officinā, in qua tabulā magnæ amplitudinīs in machina aptatā picturæ, anicula quæ-
dam custodiebat. Ea Protogenem negauit esse domi, rogauitq; à quo quæsitum diceret re-
uerso. Ab hoc, inquit Apelles: arreptoq; peniculo lineam ex colore duxit summæ tenui-
tatis, per tabulam. Reuerso Protogeni quæ gesta erant anus indicauit. Ac lineam ille con-
templatus, continuo dixit, Profecto Apelles Rhodum uenit. Nec enim in aliū cadit tam
absolutum opus. Mox induxit alio colore lineam illa subtiliorem, anuicq; mandauit ut si
rediret hospes, diceret ostensa lineā, Hic est quem quæris. Reuersus Apelles, & uinctu
bescēs, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locum. Protoge-
nes uictum se confessus in portū deuolat, hospitem quærit, domumq; ducit uictus uictio-
rem. Ex minimo uestigio artifex agnoscit artificem.
39. *Cito nata non* Agatharchus pictor sese iactabat de pingendi celeritate, quum Zeuxis diutius immo
durant raretur operi. At Zeuxis respondit, Ea quæ citò fiunt, citò perire: contra, quæ paulatim
exacta cura absoluerentur, ætatem ferre. Iuxta Valerium ita respondit, Diu pingo, quia
pingo æternitati. Citò nata, citò perunt, diu elaborata ferunt ætatem. Beta citò nascitur,
buxus paulatim.
40. Zeuxis certamen artis exercuit cum Parrhasio. Quum enim Zeuxis tam scite effin-
xisset uuas, ut in scenam aues aduolarent, Parrhasius detulit linteum pictū, ita ueritate
repræsentata, ut Zeuxis alitum iudicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo ostendi
picturam. Mox intellecto errore, Vicisti, inquit, Parrhasi. Nam ego aues fefelli, tu artifi-
cem. Rari candoris inter artifices exemplum.
41. *Imitatio* Idem postea pinxit puerum uuas ferentem, ad quas quum aues aduolassent, processit
iratus operi, Vuas, inquit, melius pinxi q̃ puerum. Nam si hoc cōsummasset, aues pue-
rum timere debuerant. Ingenuitatis exemplum. At aues uiderunt in puero nullū esse mo-
tum, itaq; aut mortuum aut dormientem arbitrata sunt.

Scopas

Scopas Thessalus homo prædiues demiranti cur in ædibus suis tantum haberet re-
rum superuacanearum & inusitatarum, Imò his, inquit, superuacaneis felices sumus ac bea-
ti, nō illis necessarijs. Quum ea quæ sunt uitæ necessaria sint suapte natura preciosissima;
tamen quia quotidiana sunt multisq; communia, contemnuntur. Cæterum quanti sint
precij, declarat extrema necessitas, quæ si incidat, quilibet libēs omnes gemmas, aulea &
aurum suum uno pane commutet: cætera magis ad ostentationem pertinent quam ad sa-
lutem. Suspicio hunc eundem esse, de quo refert M. Tullius libro de Oratore secundo.
Quum cœnaret Cranone in Thessalia Simonides apud fortunatum hominem & no-
bilem, cecinissetq; id carmen quod in eum scripsisset, in quo multa de laudibus Castoris
& Pollucis admiscuerat, quod ornādi gratia poetæ solent facere, Scopas dixit, dimidium
sepius quod paucius esset pro carmine daturū, reliquum peteret à suis Tyndaridis quos
æque laudasset. Quidam soli uolunt laudari. Euocatus est Simonides per duos iuuenes,
qui nusquam postea uisi sunt, interim tuina conclauis Scopas obtritū est cum suis conti-
uis, incolumi Simonide.

Polycletus statuarius dicere solet, eorum opificium esse molestissimum, quibuscun-
quē lutum perueniret ad ungues, Plastas opinor ac figulos notans. Admonuit autem
eas artes exercendas, unde non conspurcarentur opifex, Tale nimirum Philosophiæ
studium.

Idem duas statuas eodem argumento fecerat, alteram ad artis iudicium, alteram ad
opinionem uulgi, & ad cuiusuis prætereuntis iudicium. Amhabus perfectis admittit tur-
bam. Prior illa quam ex arte fecerat magnopere laudata est; altera non item. Tum Po-
lyclerus, Atqui scitote, inquit, quod hanc quam tantopere laudatis, ego feci: eam quam
uituperatis, uos fecistis. A populo factam dixit, quam ad iudicium populi fecerat. Vicit
tamen artis species imprudentes. Simonidis fuissent, utram ad illorum iudicium finxis-
set, eam prætulissent.

Arato destinanti tyrannorum communi odio abolere tabulam insignis artificij, quæ
Aristratum in curru uictorem habebat, Nealcēs supplex intercessit, ut opus incolu-
me seruetur, dicens, cum tyrannis, non cum tyrannorum imaginibus belligeran-
dum esse.

Quum Philippus locum quendam Ithomatam non minus munitum, si præsidium im-
poneretur, quam erat Acrocorinthus, occupasset, & sacrificio peracto per uatem ad ip-
sum exta essent delata, accepta Arato ac Demetrio Phario demonstrauit: & ipse animi di-
bius rogabat eos quid exta portenderent, utrum Messenijs locum redderet, an retineret.
Hic Demetrius arridens, Si animum, inquit, uatis geris, locum dimittes: sin regis, utroq;
cornu bouem retinebis. Peloponnesum bouis enigmate signans, quam facile tueretur, si
duas arces præsidio tueretur. Aratus autem rogatus à Philippo suam sententiam dicere,
post diutinum silentium hunc in modum respondit, Permulti sunt o Philippe Cretesium
montes; permulti Bæotiorum ac Phocensium tumuli terra prominentes, item plurimi
Acaraniorum, partim in mediterraneis, partim in oris maritimis siti, qui natura muni-
tissimi sunt: & tamen quum horum nullum ceperis, omnes tamen sponte imperata faci-
unt. Latrones rupes & saxa incolunt, ac præcipitijs se tuentur: regi autem nihil beneuolen-
tia firmitus aut munitius esse potest.

Philippus Arato uenenum dandum curarat, quod non repente occideret, sed lenta ta-
be consumeret. Id ubi sensit Aratus, nec inueniretur remedium, dissimulauit, & ingressus
cubiculum unī tantū ex familiaribus dixit, O Cephale, hæc sunt præmia regiæ amicitia.
Non semper tutum regibus optima dare consilia.

Quum ex Atheniensium locijs quidam contumeliæ causa rogasset captiuū Laconem,
num qui in prælio occubuissent fuissent strenui uiri, Magni profectio, inquit Lacon, fa-
ciendum fuit: sagittam sentiens, si strenui ignauiq; discrimen nosset. Significans illic
ubi res sagittis aut saxis agitur, nullum esse fortis & ignaui discrimen: sed ubi cominus res
geritur, ibi demum apparet qui sint uiri, qui non.

Turbo Adriani Cæsaris præfectus, admonitus ab eo, ut curam haberet suæ ualitudi-
nis, si biq; daret uacationem à negocijs, respondit, Non decere Cæsaris præfectos nisi stan-
tes mori. Ignauum esse sentiens in lecto decumbentem expirare.

- 50 Idem quum adhuc nihil aliud esset q̄ centurio, & ante prefectos à Cæsare uocaretur in
Modeste consilium, Turpe est, inquit, ô Cæsar, exclusis prefectis cum centurione agere.
- 51 Milo Crotoniates athleta, iam senex quum uidisset athletas alios in curriculo sese ex-
Animi bona ercentes, fertur inspexisse lacertos suos, lachrymansq; dixisse, At hi iam mortui sunt. Me-
rito fleuit, qui felicitatem corporis uiribus metiebatur. Animi uigor serius senescit; si tar-
men senescit unquam.
- 52 Philippides dictus ἀποδοφόμος, quod uno die mille quingenta stadia conficiens Læ-
Nuncius fide/ daemonem peruenit. Idem, ni fallor, quum uictoriam Atheniensium aduersus Medos in
lis Marathone partam, senatui de pugnae exitu sollicito nunciaret, πύρα χαλκούς, inquit νῦν
ἴδω, id est, multum ualete, uincimus, moxq; expirauit.
- 53 Perseus quum cuidam noto daret pecuniam, cautionem fecit in foro apud mēsatium.
Cautio tuta Hanc diligentiam quum amicus admirans diceret, Adeone legaliter Persee? Scilicet, in-
quit, ut amanter recipiam, nec legaliter reposeam. Fit enim sæpenumero, ut qui cum ami-
co bona fide sine testibus ac syngraphis agunt, post cogantur cum eo legibus agere. Dicti
nonnulla gratia est in Græcis, νομικὸς & φιλικός.
- 54 Timon Atheniensis dictus μισάνθρωπος, interrogatus quur omnes homines odio pro-
sequeretur, Malos, inquit, merito odi, ceteros ob id odi, quod malos non oderint. Sen-
tiens non esse uere probos, qui non detestantur improbos.
- 55 Eidem ascribunt quod dicere solitus sit, duo præcipua esse malorum omnium elemen-
Malorum fons ta, auaritiam atq; ambitionem. Ambitio male profundit, quod male collegit auaritia.
- 56 Alexinus sophista inter ambulandum multa mala dixit in Stilpontem Megarensē:
Lans cœciliat ceterum ubi quispiam eorum qui aderant dixisset, At qui ille te nuper laudauit. Per lo-
amicos uem, inquit, uir enim optimus est ac præstantissimus. Tam facile ex obrectatore factus
est laudator, non ob aliud nisi quod ab eo laudatus esset.
- 57 Gorgias Leontinus sophista, cētesimum septimū agens annum, rogatus quare tandiu
uellet in uita manere, Quia nihil, inquit, habeo, quod accusē senectutem.
- 58 Socrates dicitur eum execrari solitus, qui primus utilitatem à natura seiunxisset. Na-
turam appellat honesti rationem hominī à natura insitam.
- 59 Philotimus medicus cuidam ostendenti digitum exulceratum, quum epar habe-
Malum diffi/ ret tabidum, id enim ex colore deprehendit, Non est tibi, inquit, ô bone periculum
mulatum ab unguium uitio. Idem ferè fit ab hominibus, ut de leuioribus malis querantur, gra-
uiora dissimulent.
- 60 Archyta Tarentinus Pythagoricus dixit, nullam pestem capitaliorem hominibus à na-
Voluptas tura datam, quàm uoluptatem. Ex hoc enim fonte prodit quicquid est in hominum uita
scelerum & calamitatum.
- 61 Prodicus dicere solet, optimum condimentum esse ipsum ignem. Sentiens bono sto-
Frugalitas macho satis esse, obsonium esse coctum, etiam si nihil accedat deliciarum.
- 62 Menedemus quum audisset quod frequenter ab Alexino laudaretur, At ego, inquit,
Laude incor- illum semper uitupero; declarans se non posse corrumpi laudibus, quo minus eum repre-
ruptus henderet, qui reprehensione dignus erat.
- 63 Cuidam qui in foro Romæ loricator ambulabat, prætexens id se metu facere, per-
Ab inexpecta/ quàm scite dixit Vibius Crispus, Quis tibi sic timere permisit? Ludens ex inopinato.
- 64 Expectabatur enim, ut obiurgaret hominem, quod præter consuetudinem Romanam
armatus incederet. At ille increpuit hominem, quod sic timeret, cum liceret manere do-
mi si quid timeret.
- 64 Quidam deciderat in puteum profundum. Eum quum uidisset quispiam, commise-
Cōmiseratio rans hominem dixit, Miser quomodo in puteum decidisti? Tum ille, Quid refert quo-
in malis modo inciderim: hoc potius agendum, quomodo hinc possim educi. Hoc refertur à di-
uo Augustino.
- 65 Medicus quidam ægrotanti dederat pharmacū, eoq; sumpto conualuit ægrotus. Eur-
nit ut aliquanto post idem morbus recurreret: ægrotus quum ad idem pharmacum quo
prius conualuerat confugeret, nec sentiret remedium, accersit medicum, admirans qui fa-
ctum esset, ut eadem medicina quæ prius depulisset morbum, postea magis aggrauaret.
Huius rei causam sciscitanti medicus facete respondit, Fateor idem fuisse pharmacum, sed
ideo

ideo non profuit, quia ego non dedi. Sentiens medicorum esse dare pharmaca, quos horuit quando & quomodo dandum. Quae profunt iuueni, nocent seni: & contra, quae iuuant coelo tepido, laedunt frigido. Et hoc refertur ab Augustino.

Euclidi cum fratre similtas erat, is quum minitans dixisset, Dispercam ni te ultus fue- 66
ro: Euclides contra, Dispercam, inquit, ni tibi persuasero. Hoc dicto soluta est similtas, & Reconciliatio
reditum est in gratiam.

Aristo dicere solet, eos uentos esse nobis molestissimos, qui abstrahunt pallia. Nam his 67
contra uentos munimur. Ita grauissime laedunt amici, qui expiscantur arcana.

Gnathana meretrix reprehensa à Stilpone philosopho, quod adolescentem corrumpere- 68
ret, Tu, inquit, egoq; Stilpon in eodem harenus crimine, qui adolescentem tecum uersan- Philosophus
tes inutilia quaedam & amatoria sophismata doces, ut nihil referat cum philosopho uer- meretrici simi-
sentur an cum meretrice. lis

Eadem parasito quem alebat anus, eratq; obeso corpore, Eleganter, inquit, o adole- 69
scens es affectus corpore. At ille, Quid igitur futurum putas, si non secundus in lecto dor- Ab inexpecta-
minem? Fama, inquit, Gnathena, perisses: subnotans illum uetulae concubitu alii locus est 70
ab inexpectato.

Eadem quum Pausanias quidam nomine Laccus, saltas in cadum incidisset, Laccus, 70
inquit, in cadum incidit. Nam Graeci laccum uocant quod nos lacum. Cadus in lacu in- A nomine
cidere solet, lacum in cadum incidere absurdum est.

Eadem quum quidam uini paulum infudisset in ptychium, id est uasculi genus refri- 71
gerando uino paratum, diceretq; hoc uinum sedecim annorum est, Pusillum est, inquit, Parsimonia
pro tot annorum aetate. Hoc ipsum ascribitur Phrynae.

Eadem quum in conuiuio duo adolescentes pro ipsa inter se pugnarent, uictu ita con- 72
solata est, Bono animo es puer, non enim est certamen coronarium, sed argentarium. Sen- Certamen ar-
tiens in alijs certaminibus uictorem ferre coronam, hic uictori tumerandam pecuniam, gentarium
ut melior sit conditio uicti quam uictoris.

Eadem ei qui filiae ipsius minam dederat, nec postea quicquam adferebat ipsi, nihilo 73
minus solito more ad eam uentitans. Heus, inquit, puer, num putas te quemadmodum se- Per amorem/
mel data mina ad Hippomachum padorribam, ita semper ad me com meaturum? trix

Eadem adolescenti qui sua sponte uenerat ad conuiuium, praebit his uerbis, Cape in- 74
quit, superbe: quum ille comotior dixisset, Qui superbus? Immo, inquit Gnathana, quis: Gaudia ultra
te superbior, qui nec uocatus uenias. Locus est ex ancipiti: nec uocatus uenit, qui non uo- neus
catus uenit, quod est impudentiae: & nec uocatus uenire dicitur, qui uocatus uenire recur-
sat, quod est superbiae.

Eadem à duobus conducebatur, quorum alter erat miles, alter mastigias seruus. Mili- 75
te uero per contumeliam illam appellante lacum, An, inquit, quia duo amnes in me influ-
unt, Lycus & Eleutherus? Lycus & Eleutherus fluuiorum nomina sunt; sed illa alludit ad
seruum amatorem & liberum. Lupus esurit, liber arrogans est.

Nico meretrix, cui cognomen erat capra, parasitum quempiam obuuium habes à mor- 76
bo gracilem. Quam macilentus, inquit: Quum ts respondisset, Quid me putas triduo co- Ab inexpecta-
medisset Aut lecythum, inquit, aut soleas. Parasitus sentiebat se nihil, aut minimū edisse; 70
illa respondet quasi de cibi genere interrogata.

Callistion cognomento Ptichelena, quum à quodā esset cōducta serub, isq; quoniam 77
aestiuo tempore nudus accumbebat, ostenderet in corpore notas plagarum, Vnde, in-
quit, illa miser: quumq; is dixisset, se puerum iure fuisse perfusum. Tum illa, Nimirum ui-
tulino: senties esse flagrorum uestigia. Ex carnibus uitulinis coqui faciunt itis, ex pelle ui-
tulorum fiunt lora.

Thais glorioso cuidam amatori, qui quum multa pocula sumpsisset commodato, dice- 78
ret se uelle illa confringere, aliaq; parare, Perdes, inquit, quod cuiq; proprium est. Ambi- Ex ambiguo
guo sermone notans esse commodatitia. Poterat autem intelligi, si cōsentur perire quod
cuiq; poculo proprium est.

Lais Corinthia cuidam amatori, qui misso sigillo iubebat illam uenire, Non possum, 79
inquit, lutum est. Olim terrae genere signabant, at illa lutum esse dixit, quasi ob lutū uia- Ex ambiguo
tum non posset accedere. Luteum sigillum nihil morabatur, argentum quarebat.

80. Eadem Myronem fallissime repulit, sed praeſtat hoc Aufonij uerbis referre;
 Canus rogabat Laidis noſtem Myron.
 Tulit repulſam protinus.
 Cauſamq; ſenſit, & caput fuligine
 Fucauit atra candidum.
 Idemq; uultu, crine non idem Myron,
 Orabat oratum prius.
 Sed illa formam cum capillo comparans,
 Similemq; non ipſum rata,
 Fortaſſe & ipſum, ſed uolens ludo frui,
 Sic eſt adorta callidum:
 Inepte quid me quod reſuſauī rogas?
 Patri negaui ſam tuo.

Hoc uidetur imitatus imperator.

Leontium, quoniam ipſa cum amatore diſcumbente ingreſſa eſt Glycera, & amator ad hanc uidebatur procliuior, ſedebat mœſta. Hanc quum notus quiſpiam appellaeſſet dicens, Quum mœres Leontium? Vterus, inquit, mihi dolet. uſq; Græcis uterum ſiue uul uam ſonat, & eadem uox ſonat, poſterior: ſignificabat autem poſtiorē Glyceram magis placuiſſe, idq; ſibi dolere.

81. Adoleſcens quidam in Aegypto deperibat in Theonidem meretricē: quumq; illa peteret ingentem mercedem, tandem adoleſcens ſomniāuit ſe rem habere cum ea, atq; ita liberatus eſt amore. Petit illa mercedem. Negante iuuenē itum eſt ad iudicem. Boethorū pronunciat ut iuuenis in uaſculo adferret tantū pecuniæ, quantum illa poſtularat. Iubet adelle meretriculam, & umbra frui pecuniæ circumlata. Hoc iudiciū Lamia uelut iniquum reprehēdit. Iuuenis ſomnio liberatus eſt, inquit, ab amore: at umbra pecuniæ non exemit Theonidi pecuniæ amorem.

82. Phryne iam anus dixit, a multis fecem emi propter uini gloriā. Sentiens multos ideo ſecum congregi, ut gloriari poſſent, cum Phryne rem habuiſſe. Sicut uini magni nominis etiam fex emitur, ut iactare poſſint ſe tale uinum habere domi.

83. Eadem ætate florens in conuiuiū cui complures aderant ſceminæ, quum iuxta morem ſoci conuiualis quod unus quiſpiam faceret, idē omnes facere cogerebantur, prior manum bis aquæ immerſam admouit fronti. Quoniam autem omnes erant fucata, aqua per liuorū ram fucorum defluens, rugarum ſpecie uultus omnium deformabat, quum ipſa interim Phryne, quæ naturali forma pollebat, ſpecioſior etiam appareret diluta facie.

84. Quum amatores, quoniam gratis non admittebantur, filiæ domum expugnaturi, uel ſiſtes, ligones, & baliſtas admouerent, Phryne prodijt, Quum iſta, inquit, haberetis domi, quin potius afferebatis precium? Sentiens ita facilius expugnari meretricum ades, dādo quā fodiendo.

85. Phryne Praxitelem à quo deamabatur rogauit, ut ex operibus quod haberet pulcherrimum ſibi donaret. Promiſit quidem amans, ſed illa ſenſit artificem diſſimulare quod eſſet optimum. Itaque ſubornauit ſeruum qui Praxiteli in foro ſua uendenti nunciaret, incendium in officinam incidiſſe, ac pleraque illius opera conflagraſſe, non tamen omnia. Praxiteles exclamauit, Nihil ſibi relictum, ſi Satyrum & Cupidinem flamma corripuiſſet. At Phryne occurrens iuſſit illum bono eſſe animo, nihil enim triſte accidiſſe. Sed hoc commento deprehendit in quod opus ille plurimum artis contuliſſet, & Cupidinem abſtulit.

86. Phryne cuidam iuueniliter iactanti quod multas haberet, ſe ſtudio triſtem exhibebat: ac roganti cauſam, ob hoc ipſum iraeſcor, inquit, quod multis inuolutus fueris: de plagarum notis ſentiens, quas in illius corpore deprehēdit. erat enim ſeruus, at ille gloriabatur de puellis, quibus potius fuerat.

87. Eadem avaro cuidam amatori blandienti dicentiq; Tu Praxitelis Venuscula es, Et tu, inquit, Phidiæ Cupido. Blandimentum blandimento penſans, & obiter auaritiā homini cupido exprobrans. Nam Phidias à parſimonia nomen habere uidetur.

88. Eadem cum inſidiaretur pudicitiae Xenocratis, & in eaſdem adiculas ab illo eſſet admiſſa

missa, ac precibus tandem impetrasset, ut lectuli partem qui illi unus erat ipse concederet: reuersa ad illos qui eam subornauerant, ac rogata quid profecisset, Ego, inquit, à statua redeo, non à uiro. Idem elegantius narrat Valerius Maximus. Pacia cum adolescentibus ut Xenocratem ad coitum sollicitaret: sese in illius probe poti lectulum coniecit: postridie quum adolescentes exprobrarent quod tam formosa puella poti senis animum pellere non potuisset, paciumque uictoriae precium flagitarent, facete elusit, dicens, se de homine, non de statua cum illis pignus posuisse.

Lamiam meretricem Demetrius rex adamabat parum sobrie. Ea quum iam senescens in conuiuio tibijs cecinisset, Demo quæ & Mania dicta est, interrogata à Demetrio, quid uideretur Lamia, Anus, inquit: aliud respondens atque expectabat rex. Nam ille sciscitabat, quam scite uideretur canere.

Rursus appositis bellarijs quum rex diceret, uides quam multa mihi mittat Lamia: Plura, inquit, tibi mittentur à matre mea, si uelis cum ea dormire. Notans anus solere dormire ijs à quibus subiguntur.

Anicula Theophrasto licitanti quiddam, idque admodum Attice, hospes, inquit, non uendo tanti. Notans illum quasi non esset Atticus natura, qui supra modum affectaret Atticissimum. Id enim solent hospites, dum in aliena lingua uolunt uideri disert.

Phocionis cognomento Probi uxor dicere solebat, suum mundum esse præclara gesta mariti. Ita frugalitatem suam excusauit alijs matronis obijcientibus quod parum pro dignitate culta esset.

Quum Cyprij aduersus Astyagem Medorum regem infeliciter pugnasent, mulieres urbem fugientibus obuiam ierunt, ac nudatis uentribus, Quod, inquiunt, ignauissimi uir, An nescitis uos huc iterum intrare non posse, unde semel naturæ lege egressi fuistis: Inuerso ordine matres animant mares, quæ solent à periculis auocare.

Poppea quæ prius adultera Neronis, mox repudiata Octauia mariti potens facta, subornauit quendam ex Octauiae ministris, qui ei seruilem amorem obijceret. Ancillis Octauiae ad quaestiones pertractis, quædam cruciatu uictæ falsis annuerunt, quædam persistenter dominæ suæ sanctitatem prædicantes. Ex his una instanti Tigillino respondit, castiora esse Octauiae muliebria, quam os eius. Significans, illum esse fellatoribus obsequentem, aut cunnilingum.

Chiomata Orthiagontis uxor, quum missa precio à suis reduceretur, ac tribunus illam officij gratia ad flumen prosequeretur, clam mādauit uni seruorum, ut Romanum illum se prosequentem occideret. Is ubi caput præcisum sub ueste tecum ad maritum detulit, & ad illius pedes abiicit, marito admirante dicenteque, num præclarum duceret seruare fidem. Præclarum, inquit, sed hoc præclarius, unum duntaxat qui mecum concubuerit uiuere. Fœmina aliquanto prudentior Lucretia, quæ non sua, sed stupratoris nece testata est suam pudicitiam.

Canna Sinorito Galatæ nupserrat, Eam Synorix iuuenis præpotēs adamabat, & clam interfecto Sinorito, de nuptijs Cannam sollicitare cœpit. Illa quo coniugis mortem ulcisceretur dissimulauit dolorem, & coniugij spem præbuit. Tandem Synorigem ad se uenire iubet in templum Dianæ, cui erat dicata, quasi uellet hanc esse coniugij testem, & adstans altari, ceu deæ libatura è poculo bibit toxicum, moxque tradidit Synorigi: qui simul atque reliquum ebibisset, uenerata deam, Te, inquit, dearum præstantissima testor, me huius tantum diei gratia hæcenus Sinorito fuisse superstitem.

Olympias Alexandri mater indigne ferens, quod Alexander pateretur se dici filium Iouis, Non desinet, inquit, Alexander me Iunoni inuisam facere. Solent enim uxores ex tremo odio persequi pellices.

Eadem quum accepisset Alexandrum filium, ut alij, Philippum maritum, adamare fœminā à qua putabatur amatorijs uenenis corruptus, accersiu it ad se mulierē: quumque præter insignem formam comperisset in ea mores liberales, & ingenium egregie dextrum, Valeant, inquit, qui te insimulant ueneficij. Nam tute quidem pharmacum in te ipsa ac philtrum habes.

Eadem quum accepisset adolescentem quendam aulicum duxisse uxorem, elegante quidem forma, sed famæ parum secundæ: Ille, inquit, nō sapit, qui uxorem oculis, nō etiam

auribus duxerit. Forma cethitur oculis, fama auribus deprehenditur. Quidam autem nec auribus, nec oculis, sed digitis ducunt, solam spectantes dotem.

99 Intaphernis uxor, Dario permittente ut unum ex suis eligeret, cuius uitam sibi donari uellet, fratrem elegit; demirante rege causamque sciscitante, Alius, inquit, maritus; alij, liber; si deus uolet possunt contingere; alium fratrem parentibus uita defunctis non est quod sperem.

100 Cornelia Gracchorum mater, quum Campana matrona illius hospitio utens, ornamenta sua quibus illud seculum nihil habebat pulchrius, ipsi ostenderet, traxit ea sermone donec liberi redirent ex schola. Tum, & hæc, inquit, ornamenta mea sunt. Sentiens matronæ nihil esse pulchrius, neque preciosius, quam liberos recte educatos.

1 Omnibus Dionysio tyranno exitum imprecantibus, una femina anus quotidie cuculo deos comprecari solet, ut esset incolumis sibi que superstes. Accita à rege mulier rogata est, unde tanta in regem beneuolentia. Quoniam, inquit, quum puella essem, & grauem tyrannum haberemus, optabam mortem illius. Eo interfecto deterius arcem occupauit. Et huius exitum optabam. Nunc quum te habeamus, superioribus etiam grauiorem, uereor ne si tu pereas succedat etiam deterius, eoque caput meum pro tua salute deuoueo. Tam facetam audaciam Dionysius punire erubuit.

2 Cuculo minores auiculas percontanti, quum ipsam fugerent, Quoniam, inquebant, suspicamur te aliquando futurum accipitrem. Coccyx enim specie non multum differt ab accipitre. Cauendum ab his, qui tyrannidis specimen moribus addunt. Hoc ad Lyliam accommodauit Plutarchus in uita Arati.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI IUNIORI GUILIELMO, DUCI

Cliuensi, Iuliacensi, Montensi, Comiti Marchiæ & in Rauen-
spurgo, &c. Des. Eras. Roterodamus s. d.

P. V. D. priscos illos, illustrissime princeps, non Græcos modo, uerum etiam Latinos, actoribus ac pattonis causarum forentum certus aquæ modus per clepsydras infundebatur, ne superuacanea uerborum copia quam iudicibus tædium adferret, tum ipsi etiam causæ officeret, denique alijs agere uolentibus, aditum præcluderet. At non idem fieri solet in philosophicis orationibus, in quibus tam diu proferendus est sermo, quandiu auditor alacriter haurit ea que dicuntur, præsertim si quæ dicuntur, conferunt uel ad liberalem eruditionem, uel ad bene beateque utuendum. Itaque perquam eleganter Plato Antisthenem prolixius disserentem admonuit his uerbis, Videris, inquit, ignorare, quod orationis modus non est is qui dicit, sed is qui audit. Sic & Carneades quum esset in disserendo uocalior, admonitus est à gymnasii principe, ut uocem moderatius promeret: sed quum ille à gymnasiarcha peteret ut sibi præscriberet modum, sane quam apposite respondit, Isthuc quod à me petis, rectius sumes ab auditoribus. Iam uidemus quosdam non clepsydris, sed clepsammidis metiri conuiuium. Hoc ut fateor ad frugalitatis disciplinam utiliter fieri, atque etiam necessario, duntaxat apud eos qui nesciunt unquam à mensa surgere, nisi hircinorum ritu sic distenti, ut tantum non crepent ac dissiliant: ita non conueniret opinor ei qui lautos & elegantes homines suauiter excipere uellet: sed hunc oporteret apparatus modum à conuiuarum ore petere. At ego in hoc argumento conuiuatoris personam indui, ac posteaquam cœnæ tot instructæ missibus, quot actus permittuntur comœdiæ, secundas mensas non omnino ieiunas adieceram, mihi uidebar sic egisse partes meas, ut si non Lucullus quispiam, certe mundus & lautus *ἐστὶν* uideri possem: atque adeo metuebam, ne apud frugalitatis amatores citius luxuriæ quam sordium crimen incurrerem. Verum simulatque prodijt opus, tanta auiditate distractum est, ut protinus à typographo cœperit efflagitari denuo, siue hic est argumenti, siue quod magis arbitror, tuus ornatissime princeps genius, quem confidimus non solum ditioni tuæ, sed & studijs fore felicem. Itaque prioribus sex libris recognitis et auditis, adieci mus duos, quos tu uel postcœniū uel pomeriū, siue *ἐκ τῆς βραδύτης* si libet, uocare poteris, ne à comuni metaphora recedamus. Vale.

APOPHTHEGMATVM LIBER VII

MILESII THALETIS.

AE C præcipue celebratur, Multa uerba nequaquã arguunt sapien-
tem opinionem, Græcis carmen esse uidetur,

Pauciloquus

ὅτι τὰ πολλὰ ἐπὶ φρονιμῶν ἀπεφώνητο ὁ θεός.

Sapiens enim non nisi quum res postulat, nec pluribus utitur uerbis
quàm opus est. Quemadmodum deus omnium sapientissimus, ser-
monis est parcissimè.

Vnum quiddam diuina egregium, unum quiddam præclarè eli-
ge. Solues enim hominum loquacium linguas sine fine garrientes,

Vnū eximū

ἀποφαινεῖς λόγους: quod interpret miror quare reddidit, non paucorum. Sati-
us est ad paran-
dam honestā famam unū quiddam insigne prædicere, quàm diuina de friuolis aut qui-
buslibet. Sapiens enim uates est optimus. Et præstat uno opere ædito, sed egregio, parare
famam eruditionis, quàm minus accurate scribere de singulis.

Rogatus, quid esset omnium uetustissimum, respondit, Deus. Quir ita? *ὅτι ἀρχαῖος ἐστι,*
hoc est, nunquam esse cœpit. Quid esset pulcherrimum, ait, Mundus: est enim opus dei,
quo nihil est pulchrius. Quid maximum, Locus. Caput enim omnia. Quid uelocissimum,
Mens. Discurrit enim per uniuersa hominis cogitatio. Quid robustissimum, Necessitas
siue fatum. Superat enim omnia. Quid sapientissimum, Tempus. Nam inuenit omnia.
Hæc ænigmatum instar habent.

Ænigmati

Dicebat nihil interesse inter uitam & mortem, ob id opinor, quod utraq; res æque esset
secundum naturam, nec mortem malam esse magis quàm natiuitatem. Cuidam uero ob-
streptenti, quir igitur, inquit, tu non moreris: false respondit, Ob hoc ipsum quia nihil re-
fert. Potius enim habetur, quod accersitur.

Argute

Percontanti utrum fuisset prius, nox an dies? Nox, inquit, uno die fuit prior, Elusit in-
eptum percontatorem. Si nox uno die præcessit diem, dies igitur fuit ante noctem. Nox
enim finis est diei.

4

5

Rogatus num lateret deos homo iniuste agens, respondit, Ne cogitans quidem.
Significans deo nihil omnino esse occultum. At uulgus putat quæ corde uoluunt la-
tere deum.

6

Adultero sciscitanti, an abiuraturus esset adulterium, Non est, inquit, periurium adul-
terio peius. Significans, illum stulte dubitare de peierando, qui facinus periurio par non
dubitasset committere. Eoq; in atrocibus sceleribus nihil ponderis habet iusiurandum.
Quisquis enim audet dare uenenum, audebit & cum periurio inficiari.

7

Percontanti quid esset difficile, Seipsum, inquit, nosse. Atqui hoc uulgus putat esse fa-
cillimum. Aliena rectius perspicimus quàm nostra, & sibi quisq; adulator est.

8

9

Rogatus quid esset facile, Alterū, ait, admonere. Omnes recta consilia ægrotis damus,
Interpres perperam uertit, ab alio moneri, quū sit *ἀλλὰ ὁ πονηρὸς δίδωκε*, hoc est, alteri dare con-
siliū: quis enim est tam stupidus qui non admoneat alium: sibi pauci consulunt.

*Admonitio fa-
cilis*

10

Sciscitanti quid esset dulcissimum, Potiri, inquit. Nam ea demum delectant, quæ cōtin-
gunt expetita. Quæ ultro obijciuntur, non perinde iuuant.

Potiri dulce

Rogatus quo pacto quis facillime fetret infortunium suum, Si quis, inquit, uideat ho-
mines maioribus malis obnoxios. Quidam ex contemplatione felicitatis alienæ suam cala-
mitatem exasperant.

Patentia

Interrogatus quo pacto quis optime iustissimeq; uiueret, Si, inquit, quæ in alijs repre-
hendis, ea ne faciat ipse. In alienis em̄ etratīs perspicaces sumus, ad sua quisq; lusciosus est.

Sapienter

Percontanti, quis esset felix, Qui corpore, inquit, sanus est, animo eruditus, siue castiga-
tus. Cupiditates enim animorum morbi sunt.

13

Dicebat amicorum absentium æque ac præsentū oportere meminisse. Amicitia enim
est animorū cōiunctio, quos nō dirimit locus. Multi non amant nisi tantisper dū uident.

Amicitia

Non esse fucandam faciem, sed animum honestis studiis exornandum. Quod hæc for-
ma ueros conciliet ac perpetuos amicos.

15

Vetus

16 Vetuit per iniuriam ditescere. Quod lucrum fraude partum damnatum sit, non lucrum.
 17 Μη δὲ βαλλέτω σὺ λόγον πρὸς τοὺς ἡσίωνος λεγομένων. Id ita uertit interpres: ne te in
 Arcana nulli ius uocet sermo contra coniunctos tibi ac socios dictus. Ego magis arbitror Thaletem
 committenda admonere, ne quid amicis quibus fidimus, committamus, quod si effutiant, pariat nobis infamiam.

18 Quale, inquit, primum rependeris parentibus tuis, tale à liberis tuis expecta.
 19 Dixit, facillimum esse philosopho ditari si uellet, idque tali facio probauit. Omnem oleam
 Providentia antequam florere cepisset in agro Milesio coemit. Animaduenerat enim praescientia quada-
 dam olearum ubertatem fore. Hoc pacto os obturauit, qui iactabant, in philosophis pau-
 pertatem non esse uirtutis sed necessitatis. Huius meminit Cicero lib. de Divinatione primo.

SOLON SALAMINIVS

1 Quum Pisistratus occuparet rempublicam resque uideretur ad manifestam spectare ty-
 rannidem, neque quisquam auderet illius conatibus obsistere, ipse productis armis & an-
 te aedes positus cepit inclamare ciues: at ubi Pisistratus ad illum mitteret qui percontar-
 rentur, qua re fretus hoc auderet, Senectute, inquit. Alios senectus reddit formidolosior-
 res, illi conciliauit audaciam, quod parum uitae superesset, etiam si nullus occideret. Ita
 Plutarchus in commentario, An seni sit gerenda respublica. Diogenes Laertius rem ali-
 quanto fusiùs narrat.

2 Postquam uidit rerum summam esse penes Pisistratum, arma deposuit ante curiam, di-
 cens, O patria tibi & dictis & factis sum opitulatus. Hoc pacto testatus sibi non defuisse
 Pictas in pa- uoluntatem consulendi reipub. in Aegyptum nauigauit.

3 A Croeso interrogatus an quem uidisset ipso beatiorē, Telum nominauit Athenien-
 sem, priuatū hominem, sed qui relictis liberis ac nepotibus bene institutis feliciter obij-
 Ante mortem set diem. Interrogatus dein cui post illum tribueret felicitatis elogium, Cleobin & Bitum
 nemo beatus arguios fratres nominauit, qui cum summa pietatis laude defuncti fuerant. Indignatus
 rex, nullo igitur loco me ponis: Ego, inquit Solon, facile confiteor te regem opibus & im-
 perio florentem: beatum non appellarim, priusquam feliciter hanc uitam absolueris. Re-
 fert Herodotus in primo.

4 Praemia decreta his qui in Olympijs aut Nemeis uicissent contraxit, eaque maiora de-
 Sumptus inu- creuit ijs qui in bello pro patria fortiter occubuisse: dicens illos & dum exercentur, ma-
 tiles gnis impendijs exerceri: & si uicerint, magis aduersus patriam quam aduersus hostes co-
 ronari: & quum senuerint, ad nihil utiles euadere, haud aliter quam detrita pallia, ut qui
 nec bello sint utiles, nec gerendae reipub. accommodi.

5 Huic attribuunt & illud longe celebratissimū, leges aranearum telis esse similes: quan-
 Leges quam idem & alijs ascribitur, nominatim Anacharsidi.

6 Illud argutissime dixit, tyrannorum amicos calculis supputatorijs esse simillimos: qui
 Amicitia prin- ut arbitrio supputantis ponuntur, interdum ualent multa milia, interdum minimum, in-
 cipum terdum nihil.

7 Rogatus quamobrem nullam legem tulisset in parricidas, Non expectabam, inquit,
 Grauitas hoc scelus unquam in hac ciuitate posse committi. Quod illa immania non existant, nisi
 ubi luxus regnat, nec ulla est legum reuerentia. Refert hoc M. Tullius in oratione pro Sex-
 Roscio Amerino.

8 Interrogatus qui fieri posset, ut quam minimum iniuriarum existeret inter homines,
 συμπαράστα Si, inquit, qui iniuria affecti non sunt, & que doleant atque hi qui affecti sunt. Quisquis enim
 uiolat leges, non unum ciuem laedit, sed totam rempub. quod quidem in ipso est. At nunc
 dum alijs laesis aut quiescimus, aut gaudemus etiam, impunitas improborum audaciam
 in plurimos inuitat.

9 Dicebat opulentiam esse matrem saturitatis, saturitatem ferociae ac uiolentiae: Diui-
 Diuitie tias comitatur luxus, luxus exit in tyrannidem, dum foenum migrat in cornua.

PITTACVS MITYLENAEVS

1 Huic tribuitur illud decantatissimum, dimidium plus toto, de quo nobis satis dictum
 Modus est in Chiliadibus.

2 De eodem memorant exemplum clementiae uix credibile. Tyrhæu Pittaci filium Cu-
 Clementer mis in tonstrina sedentē faber quidā ararius impacta securi occidit. Cumani homicidam
 uinctum

uinctum miserunt ad Pitacum ut de eo supplicium sumeret. At ille cognita causa dimisit hominem dicens, Ignoscentiam esse potiorē poenitentia: Sentiens utilius esse condonare, quā meminisse iniuriæ & ulcisci. Sunt qui referāt homicidam ab Alcæo fuisse dimissum cum hoc elogio, Melius est ignoscere quā punire.

Legem tulerat, ut qui per temulentiam sceleris aliquid commisissent, duplo plecterentur. Solet enim uulgus hominum ebrietatis obtentu crimen extenuare. Id eo factum fertur, quod insula uino abundaret.

Cræso percontanti quod esset maximum imperium, inquit, *πολιὰς φύλας*, id est, uarij legum, leges innuens. Nam olim in tabulis ligneis leges inscribebantur: Porro ubi summa est legum autoritas, ibi est minimum tyrannidis. *Legum autoritas*

Probabat uictorias citra sanguinem partas, nam magno ciuiū cruore emptas, hoc est, Cadmeas, ut uocant, non existimabat esse uictorias.

Huius est illud *πολυδριανόν*, Aequalē ducit, quum ipse domi haberet opulentiorē, ac proinde morosam & imperiosam. Id latius explicuimus in Chiliadibus. *Coniugium par*

BIAS PRIENÆVS

Quum ingenio suo patriam suam obsidione liberasset, rex Alyattes intellecta uiri prudentia protinus eum ad se accersuit. At is respōdit, *ἐγὼ ἀλυσάτω καλὸν κρῆμνα ἰδίων*: id est, ego Alyatten iubeo tepas edere: quod perinde est ac si dixisset, iubeo illū plorare: extremum regis contemptum professus. Attingimus & hoc in Chiliadibus.

Euenit ut cum scelerosis quibusdam & impijs naus ueheretur, qui quum ob exortam tempestatem periclitarentur, deorum opem implorabāt. Tum Bias, Silere, inquit, ne uos hic illi nauigare sentiant. Deus impiorum precibus iritatur magis ad uindictam, quā ad opitulandum fleclitur. *Libere*

Impio cuidam sciscitanti quid esset pietas, nihil respondit. Roganti quur sileret: Quoriam, inquit, percontaris de rebus nihil ad te pertinentibus. *Salse*

Interrogatus quod esset animal omnium maxime noxium: Si de feris, inquit, percontaris, tyrannus: si de mitibus, adulator. *Adulatio*

Hæc de septem Sapientum dictis arbitror esse satis, uel quia sunt omnibus obuia, uel quia magna ex parte sunt fabulosa, uel quia pleraque sunt eius generis, ut à quouis dici possint. Quid enim habet Cleobulus, quur inter sapientes numerari debeat?

ANTISTHENES ATHENIENSIS

Antisthenes ridere solet Athenienses subinde gloriantes quod essent autochthones, hoc est, indigenæ: eo quod non aliunde eō commigrassent, nec patriam sedem mutassent unquam: dicens hoc laudis illis esse cum testudinibus cochleisque commune. Nam & hæc animantia nunquam mutant domicilium in quo nascuntur. *Salse*

Discipulos suos admonere solet, ubi sibi essent Socratis condiscipuli: declarans quā esset alienus ab inani gloria. *Modeste*

Voluptatem in tantum execrabatur, ut diceret, se malle insanire quā uoluptate affici. *Temperate*

In his mulieribus habendam consuetudinem dixit, quæ beneficium beneficio penitus recipere, id est, quæ gratiam habituræ sint: sentiens abstinendum ab his quæ uendunt in honestam uoluptatem, nec pariunt, nec amant mutuum; aut à ualerijs, deformibus ac male moratis, quæ gignunt foetus poenitendos. *Matrimonij*

Quum adolescens quidam Ponticus genere, se in numerum discipulorum illius recipi cuperet, patri quærenti quibus rebus esset opus, Libro; inquit, nouo, stilo nouo, nouaque tabella: significans animum à uitijs uacuum, studium uigil, & memoriam fidelē. Solent autem adolescentes uoluptatibus ac delitijs occupatam mentem ad præceptorem adferre, quæ res fete in causa est ut minus proficiant. At Philosophia totum animum sibi postulat.

Adolescenti consulenti cuiusmodi uxorem ducere expediret, Si formosam duxeris, inquit, habebis communem: sin deformem, habebis poenam. Iucundius id eloquens Græce, quibus quod ad uoces attinet, minimum interest inter *κοινῶν* & *κοινῶν*: quod ad rem attinet, plurimum. Suadebat itaque media statura, ut uocant, forma ducendam, quæ nec fastidium

fastidium uiro moueret ob deformitatem, nec ob insignem formam peteretur ab adulteris. A. Gellius hoc dictum Bianti tribuit.

7 Generose Quum accepisset Platonem de ipso male loqui, nihil commotus, Regium est, inquit, quum feceris bene, audire male. Quanquam hoc idem alijs ascribitur. Excelsi animi est, ingratitude hominum non deterreri à studio bene merendi de omnibus.

8 Initiatio Quum Orphicis mysterijs initiaretur, ac sacerdos diceret, illum bonis plurimis fruitum apud inferos post hanc uitam. Quur, inquit, ergo tu non abrumpis uitam? Significas, non initiatis paratam esse beatam uitam à rogo, sed his qui pie sancteque uixerint. Et hoc, aut simillimum huic alijs tribuitur.

9 Genus Cuidam opprobriati quod esset hybrida, hoc est, non è duobus ingenuis natus, sed ex patre Atheniensi, matre Phrygia; Nec à duobus, inquit, luciatoribus natus & tamen luciator sum: sentiens non tam referre, unde natus sis, sed qui sis. Is uere liber est, quem philosophia liberum facit: & is uere Græcus est, qui Græcorum disciplinis institutus est.

10 Salse Interrogatus cur paucos haberet discipulos, Quoniam depello illos, inquit, uirga atque gentea. Sentiens ideo paucos uenire, quod magna mercede doceret. Vulgus autem pluris facit pecuniam quam sapientiam.

11 Seneritas Rogatus quamobrem seuerus esset obiurgator erga discipulos, Et medici, inquit, erga ægrotos: significans se in uitia sauire, non in homines, nec uitia sanari blandiendo.

12 Adulterium Conspicatus aliquando mœchum fugientem, insequentibus qui illum comprehenderent, Infelix, inquit, quantum periculum unico obolo uitare poteras: sentiens (corum congressu libidinem sedari potuisse, quum nunc de uitâ periclitaretur.

13 Adulatio Aiebat si ad alterutrum adigeret necessitas, satius esse in coruos incidere, quam in adulatores, *eis κρῶλας ἢ εἰς κῶλακας*, Nam corui non comedunt nisi mortuos, adulator etiam uiuos deuorat. Et hoc aliteri tribuitur.

14 Felicitas uera Rogatus quid esset mortalibus beatissimum, Felicem, inquit, mori. Hæc sententia conuenit cum illa Solonis, Qui feliciter absoluit uitam, huic nihil sinistri potest accidere, quod felicitatem ægritudine aliqua contamineat. At quibus res sunt secundæ, ij nihil magis optant quam diuturnam uitam.

15 Memoria Amico cuidam deploranti quod commetarios suos perdidisset, Oportuit, inquit, ista animo potius quam chartis inscribere. Librorum fiducia frequenter in causa est, ut minus exerceamus memoriam. In tuto est, quod animo impressum est. Licet enim circumferre, & semper in promptu est.

16 Inuidia Dicere solitus est, non aliter ac ferrum absimitur rubigine, ita inuidos suo ipsorum uitio contabescere. Ferrum enim, etiam si nemo laedat, ex se gignit unde corrumpatur.

17 Vulgus hominum è structuris, statuis, trophæis ac libris sibi promittit immortalitatem. Antisthenes ijs qui appeterent immortalitatem, unicam uiam ostendit, ut iuste pieque uiuerent.

18 Honos uirtutis Rogatus quæ res portenderet ciuitatibus exitium, Quum in his, inquit, nullum esse potest bonorum ac malorum discrimen: Sentiens eam rempublicam non posse consistere, ubi nec esset honos uirtuti, nec poena scelerosis. Hoc apud Homerum stomachatur Achilles. *ὅτι δ' ἰσχυρὸν.*

19 Quum illi diceretur, quod à quibusdam improbis laudatus esset, Vereor, inquit, ne quid imprudens fecerim mali. Sentiens à talibus neminem laudari nisi ob malefacta.

20 Concordia Fratrum inter se concordiam dixit quouis muro firmitus munimentum. Id dictum & ad ciuium concordiam accommodari potest.

21 Bona animi Admonebat ea esse paranda uatica, quæ simul cum naufrago enatarent. Sentiens bonas artes ubique esse in precio, nec posse à fortuna eripi. Idem ascribitur Aristippo.

22 Solertiter Opprobianti quod interdum cum improbis haberet consuetudinem, Et medici, inquit, cum ægrotis uersantur, nec tamen agrotant ipsi. Sentiens philosophum ideo uersari cum improbis, ut eos reddat meliores.

23 Grauitate Absurdum esse dicebat, triticum repurgare à lolio, bellum ab inutili milite, & à republica non secernere inuidos. Significans inuidos tam esse inutiles ciuicis, quam lolium est tritico, & ignauus bello.

24 Solitudo Rogatus quid emolumenti cepisset ex philosophia, Ut mecum, inquit, loqui sine uiuere possim. Doctus etiam si solus sit, non sentit rædium solitudinis, sed multa præclarum suo cum

cum animo uersans, quasi secū loquitur: indoctis molestissima est solitudo, atq; etiā inutilis.

Quum in conuiuio quidam diceret, cane tibijs, Tu mihi eas infla, inquit, Non recusa-
uit obsequium, si ille uicissim obsequeretur. Sed interim indicauit nō esse philosopho de-
corum tibijs canere. *Indecorū*

Quum Diogenes ab ipso peteret tunicam, iussit ut duplicaret pallium, sic eum tunicae
speciem praebiturū: admonens oportere paucissimis esse contentum. *26*

Rogatus quā disciplina cum primis esset necessaria, Mala, inquit, dediscere. Id enim
non modo primum est, uerum etiam difficillimum. *27*

Qui nos maledictis incesserent, eos magis tolerandos dicebat quā qui nos lapidi-
bus impeterent. Verba enim non laedunt, si quis contemnat. Vide uero num forte hic sit
sensus, tolerantiores esse, qui conuitia patienter ferrent, quā si quis lapidibus impeti-
tus ferat. Quorundam enim dicta grauius fauciant quā lapides. Quod si indecorum
esset, graui uero lapidibus repetere à quo petitus fuerat, aequè indecorum sit in conuitian-
tem regerere conuitia. *Moderatio*

Inuisens Platonem aduersa uoletudine laborantem, uidit peluim in quam uomuerat,
Bilem, inquit, Platonis uideo, fastum non uideo. Solet enim quemadmodum Diogenes,
Platonis arrogantiam notare. Itaq; quum in pompa quadam equestri quidam equus cre-
bro hinnitu ferociq; spiritus excelsos testaretur, eoq; uehementer à Platone laudaretur,
uersus ad Platonem, Videris, inquit, & tu bonus equus futurus. *29*

Admonuit Athenienses, ut asinos aequè atq; equos deligerēt ad agriculturam. Quum
illi dicerent hoc animal esse alienum ab aratione, Quid refert, inquit, quum in uestra rep.
duces sint qui nunquam didicerunt administrādi rationem, sed hoc satis est, quod à uobis
delecti sunt. Sentiens multo absurdus esse, ei cōmendare rempub. qui gubernandī artem
non tenet, quā si alinum pro equo adhibeas aratro. *Electio mal-
gistratum*

Cuidam dicenti, pleriq; te laudant, At quid, inquit, mali feci: significans quā recta sunt
semper paucissimis placuisse. *31*

Rogatus à quodam quid sibi faciendum suaderet, ut probus uir & honestus euaderet,
Si mala, inquit, quā tibi adsunt, ab his qui nouerunt didiceris esse fugienda. Sensit uirtu-
ris caput esse, caruisse uitijs. Id non à quolibet discendum, sed ab his duntaxat, qui norunt
quā sint uera mala, quā uera bona. *Dediscere
mala*

Quodam praedicante delicias, Hostium, inquit, filijs cōtingat in delicijs uiuere: ut rem
pestilentem detestans, quod pleriq; pro summo bono amplectuntur. *33
Deliciae*

Quidam adolescens curarat sese ex aere sculpendum, & ad eam imaginem sese confor-
mabat. Huic Antisthenes, Si as posset uocem adere, qua de re potissimū gloriaretur: De
pulchritudine, inquit adolescēs. Non igitur, inquit, erubescis, qui cum inanimo gloriaris:
significans magis gloriandum de bonis animi quā de forma, quam haberet cum statua
communem. *34
Forma*

Adolescens quosdam Ponticos, qui uidendī Socratis gratia se contulerant Athenas,
duxit ad Anyti domū, dicens illum Socrate multo sapientiorē, ut qui Socratē accusasset.
Hoc dicto renouatū est ciuib; extincti Socratis desiderū, & Anytum expulerunt. *35
Solertē*

Adolescens quidam Ponticus pollicebatur se rationem Antisthenis habiturū, si nauis
ipsius quā falsamenta uehebat appulisset. Antisthenes accepto nouo uase, unā cum ado-
lescente ibat ad mulierem quā uendebat farinam, & impleto uase coepit onustus discede-
re. Mulieri uerō poscenti farinae precium, cōmonstrato adolescēte, Hic, inquit, dabit, si na-
uis cum falsamentis appulerit. Significans inanes esse in diem pollicitationes, quum fari-
na quotidie sit praesenti pecunia emenda. *36
Pollicitatio*

Quum Antisthenes ipse falsamenta per forum gestaret, id quibusdam admirantibus,
quod philosophus officio tam sordidoungeretur, idq; in publico; ac nō potius seruo de-
legasset. Quid, inquit, admiramini? haec mihi porto, non alijs. Sentiens nullum esse sordi-
dum obsequium quod sibi quis impenderet: dein non esse indecorum, eum portare falsa-
menta, qui falsamentis uesceretur. *37
Argute*

Cuidam obijcienti quod Antistheni mater esset Phrygia, Et deorum, inquit, mater. Ri-
diculum arbitrans, cuiquam probro dari patriam, quum in damnatissimis regionibus in-
terdum nascentur felicissima ingenia. *38
Solertē*

- 39 Dicere solet, hostibus à dijs omnia optanda esse bona, excepta fortitudine: quod illa
Fortitudo omnia aliquando futura sint eorū qui fortitudine præcellerent, non eorū qui possiderent,
 quod ob ignauia ea tueri nō possint. Sensit frustra parari bona, si qui parauit tueri nesciat.
- 40 Si quam uidisset mulierem egregie cultam, adibat ædes illius, iubebatq; uirum proferre
Fortitudo arma & equum: quæ si placuissent, patiebatur mulierem indulgere delicijs, quod esset
 qui defenderet: sin minus, suadebat ut eum ornatum deponeret, ne præda fieret alijs.
- 41 Antisthenem, quoniam multa conscripsit uolumina, Timon appellare solet *πανόρις*
Loquacitas *φλυδωνας*, id est, ingeniosum nugatorem. Non tamen dixit *δυνας*, sed *πανόρις*, quod in-
 genio ad quiduis uersatili uaria tractaret argumenta, & in his quædam parum digna
 philosopho.
- 42 Huius placita non indigna sunt quæ commemorentur, dicebat *πῶς ἀρετὴν εἶναι διδανταί*
Studium *αὐτῷ*, id est, uirtutem disci posse. Aduersus eos, qui putant nasci cum homine, aut naturæ af-
 fecius studio uinci non posse.
- 43 *οὐδὲν αὐτῶν δὲ γνησὶς οὐδὲν καὶ γνῶρις τῶν*. Qui uirtute præditi sunt, eosdem & nobiles esse. Hæ-
Nobilitas bent enim id unde uera nascitur nobilitas. Aduersus eos qui maiorum imaginibus, aut di-
 uitijs metiuntur nobilitatem.
- 44 Virtutem sibi sufficere ad felicitatem, nec ulla re opus habere, nisi robore Socratico.
Tollerantia Socrates ad omnium rerum patientiam obduruerat. Imbecillitas corporis impedit fre-
 quenter uirtutis usum.
- 45 Virtutem esse rem operum, nō autem plurimis uerbis, multisq; disciplinis egere. Ad-
 uersus eos qui iuris ac Theologiæ pietatisq; professionem studio reddunt difficillimam
 ac prolixam, perq; uitam omnem nihil aliud quàm de uirtute disputant. Notat hoc Hora-
 tius, Virtutem uerba putas, ut lucum ligna.
- 46 Sapientem sibi sufficere, eo quod omnia quæ sunt aliorum, sunt & huius, qui cum omni-
 bus habet amicitiam, & amicitia facit omnia communia.
- 47 *Αδύφιαν εἶναι ἀγαθὸν ἰσχυρὸν πένον*, id est, obscuritatem esse bonum par labori. Aduersus il-
lud Epicuri *λαθε βιώσας*. Multi student ignoti esse quo uiuant in ocio. At ignobilitas quo-
 niam patet quorumlibet contemptui, non minus adfert negotiorum quàm famæ clar-
 tas, quanquam & hæc graue est onus.
- 48 Negabat sapientem uiuere iuxta leges ab hominibus institutas, sed iuxta normam uir-
Virtus legi- tutis: Sentiens non ideo quid faciendum aut uitandum, quia leges iubent aut uetant: sed
bus nō eget quia ipsa ratio dicat, hoc esse honestum, illud turpe. Leges non omnia præscribunt, at uir-
 tutis regula docet ubiq; quid sit honestum, quid turpe. Coacta uirtus, uirtus non est.
- 49 Quidam censebat sapienti non esse ducendam uxorem, ipse cōtra censebat esse ducen-
Coniugium dam, at non uoluptatis, sed liberorū gratia: debetur hoc naturæ & patriæ. Sed cum opti-
 ma indole præditis congregietur, ut ex bonis nascantur boni. Quin & amabit uxore, non
 uulgari more, sed iudicio: is enim uere & constanter amat, q iudicio amat. At sapiens opti-
 me dijudicat, quæ sint amore dignæ: aduersus eos q uxores se iaciāt habere pro matulis.
- 50 Sapienti nihil esse nouum aut subitū, eo quod quicquid homini potest accidere, sit iam
 præmeditatus, ut nunquam dicat, non putaram.
- 51 *Αἰσθητὸς ὁ ἀγαθός*, id est, dignus amari quisquis bonus est. Non est uerus aut syncerus
 amor, nisi quem conciliat uirtus.
- 52 Aiebat homines uirtute præditos eos sibi parare propugnatores, qui & fortes sint & iu-
Iuste sti. Nolunt enim defendi si quid iniusti admittant. Improbi contra fortes defensores quæ-
 runt, iustos nolunt.
- 53 *Αναφαίρετον ὄπλον εἶναι ἀρετὴν*, id est, uirtutem esse armaturā, quæ detrahi nō possit. Nam
 ensis & clypeus excutuntur, sapiens nunquam non armatus est, eoq; uinci non potest.
- 54 Dicebat esse satius cum paucis bonis pugnare aduersus omnes malos, quàm cum mul-
Paucitas tis malis aduersus paucos bonos. Vel quia in bello non tam multitudo, quàm uirtus mili-
bonorum tum ac ducum parit uictoriā: uel quia præstat esse de numero bonorum, qui ubique pauci
 sunt, quàm de grege malorum, quorum ubiq; plena sunt omnia.
- 55 Obseruandos esse hostes, quod hi primi omnium sentiant si quid delinquas. In hoc igitur
 utiliores nobis q amici, ut errata nostra cognoscamus, & cognita corrigamus.
- 56 Virum iustū pluris faciendū quàm cognatū. Arciōra enim sunt uincula uirtutis, q fan-
 guinis

guinis, Et omnis bonus bono proxime cognatus est propter animorum similitudinem.

Viri ac mulieris eandem esse uirtutem. Idem sensit Socrates, sexum muliebrem nō minus esse docile ad omnia uirtutis munia, q̄ uirilem, si pariter instituat. At uulgi sexum incusat quasi ad uirtutem indocilem.

Honestā siue pulchra esse quæ bona sunt, turpia quæ mala. Stoicū est dogma, nihil expetendum præter uirtutem, nihil fugiendum præter uitium: quum uulgo ingēs probrum sit paupertas, magna gloria diuitijs per fas nefasq̄ partis abundare. Nec minus in cæteris præpostera sunt iudicia uulgi.

Omnia mala habenda pro peregrinis. Vulgi hominum ea tātum probat quibus assueuit: ab exoticis abhorret, nō quia per se mala sint, sed quia peregrina. At sapienti nihil peregrinum esse debet, nisi quod cum uitio coniunctum. Neq̄ enim ideo temulentia detestanda, quod alicubi nō sit in usu, sed quod per se turpis. Nunc ex usu regionum de rebus iudicat populus.

Tutissimum esse murum prudentiam, quod is nec collabitur, nec proditur. Nulla mœnia tam sunt munita, quin machinis, aut suffossionibus, aut, ut nihil horum, proditione capiuntur. Sapientis decreta sunt inexpugnabilia.

Quum in theatro populus Atheniensium tumultuaretur ob uersiculum recitatum,

τίδ' ἀειροῦ εἰ μὴ δῖον ἡρωίδιον δὲκῆ. id est,

Quid turpe nō uideatur hoc utentibus,

Subiecit alterum,

ἀειροῦ τοῦ ἀειροῦ, λαὸν δὲκῆ, λαὸν μὴ δὲκῆ.

Quod turpe turpe est, siue credas, siue non.

Eleganter correxit inutilem sententiam. Refert Plutarchus.

Quibusdam admirantibus Ismeniam, quod esset insignis tibicen, Nequam, inquit, hominem esse oportet, nam si bonæ frugis esset, nō esset egregius tibicen. Iudicabat eos non posse bonos uiros euadere, qui tantum operæ Dionysiæcis artibus impendissent.

ANACHARSIS SCYTHA

Hermippus scribit illum mox ut Athenas uenerat adisse Solonis ædes. Percontanti famulo, quis & unde iussisse, renunciaret adesse Anacharsidem, qui & Solonem uidere, & si fieri posset, etiam hospes fieri cuperet. Solon per puerum respondit, in patria solere fieri hospites: significans inter Græcos & Scythas non esse ius hospitij. Ad hæc uerba, quibus abigebatur Anacharsis, perinde quasi iussus esset introire, ingressus est ad Solonem, dicens se iam esse in patria, & æquum esse ut hospitio iungerentur. Huius responsi dexteritate delectatus Solon, lubens recipit hominem ad intimam familiaritatem, ex primo statim sermone deprehendens animum philosophicum, qui iudicaret esse patriā, ubi cunq̄ bene est homini. Ciues enim mundi sumus omnes.

Reuersus in patriam conatus est ad Græcorum instituta nouare Scytharū leges. Eam ob causam à fratre in uenatu sagitta percussus est. Moriens dixit, se ob eruditionem incolumem à Græcia dimissum, per inuidiam in patria perire. Græca sonant iucundius, λόγον, ὅτι τὸ φθόνον

Dicebat uitem ferre tres botros, primum uoluptatis, alterum ebrietatis, tertium mole, stia. Sentiens parcum uini usum esse iucundum, quia sedat sitim, largiorem gignere temulentiam: largissimum parere rixas, cædes ac morbos. Simile huic quod alibi dictum est. Primam crateram pertinere ad sitim, alteram ad uoluptatē, tertiam ad ebrietatem, quartam ad insaniam. Dictum erit iucundius, si cogites, in Scythia non esse uites.

Admirabatur, qui cōueniret ut artifices apud Græcos certarent, sed de his iudicarent artis expertes. Sentiens de artifice neminem recte iudicare, nisi artificem. In theatro certabant histriones, mimi, cantores & sophistæ, recitabant poëtæ: quorum artes quum populus nesciret, tamen alijs applaudebant, alios explodebant.

Rogatus qua ratione quis effugeret ne fieret uinolentus. Si semper, inquit, præ oculis habeat ebriorū indecoros mores. Nihil enim similius insano quàm ebrius. At ebrius extimulat se decere omnia. In alijs spectandum quàm fœda res sit temulentia.

Aiebat se demirari qui conueniret ut Græci qui legibus suis uiolentiā & iniuriam puniunt, athletas ob hoc ipsam honoraret, quod se mutuo percuterent. Salse damnans crudelē

delem populi uoluptatem, ac in moribus incōstantiam. Quod enim iniustum est, semper iniustum est. Quāquam heu nimium Ethnicarum reliquiarum adhuc residet in moribus Christianorū, tamen illis prodigiis uoluptatibus gladiatorum, pugilum & athletarum delicijs liberati sumus per Christum.

7 *Nauigatio* Quum rogasset quendam quanta esset spissitudo tabularum nauticarum, isq; respon-
disset, quatuor digitorum, Tantillum, inquit, absunt à morte qui nauigant. Notauit nego-
ciatorum auaritiā, qui lucri gratia semet in manifestū uitæ discrimen cōijciunt. Scythæ ne
sciunt nautica cōmercia, sed pascuis ac uenatu uiuunt.

8 *Athletæ insani* Oleum dicebat esse uenenū insaniam gignens, eo quòd athletas uideret unctos in se in
uicem insanire. Nec olei usum, ut arbitror, nouerant Scythæ, ut quod nec apud illos pro-
ueniret, nec aliunde importaretur. Athletæ nō pugnāt nisi uncti: putant enim corpus fie-
ri robustius: at Scythæ simulabat se credere, illis oleum esse causam insaniz.

9 *Mendaciū in contractibus* Aiebat se mirari qui fieret, ut Athenienses qui prohiberent mentiri, tamen in caupo-
rum tabernis palam mentirētur. Qui uendunt merces emuntq; lucri causa fallunt quem-
cunque possunt, quasi quod priuatim esset turpe, fiat honestum si publice facias in foro.
At in contractibus maxime fugiendum erat mendacium. Sed tum maxime mentiuntur
homines, quum maxime negant se mentiri. Apud Athenienses lex erat quæ iubebat ὅτι
ἀγορᾷ καὶ δολίῳ.

10 *Mos præ- posterus* Admirabatur & illud, quòd Græci initio conuiuii cyathis pusillis uterentur, saturi ma-
ioribus: Sentiens potum non in aliud adhibendum nisi ad sedandam sitim. Absurdū igitur
esse, tum plus bibere, quum iam sitis esset sedata.

11 *Continentia* Statuis atq; imaginibus illius inscribatur, γλῶσσοις, γαστρὶς, ἀνδρῶν λεπτῶν, id est, lin-
gue uentri, pudendis temperandū. Quòd maximorum malorum causa sit lingua effrenis,
& luxu nihil turpius, libido pecudem ex homine reddat.

12 Interrogatus num in Scythia essent tibiae, respondit, ne uites quidem: Significans salta-
tiones, reliquasq; eius generis uoluptates ē uinolentia nasci aliq;.

13 Percontanti quæ naues essent tutissimæ, Quæ, inquit, in siccum protractæ sunt. Solent
enim olim naues ijs mensibus quibus mare nauigabile non est, machinis quibusdam in sic-
cum pertrahi. Anacharsis sensit omnem nauigationem esse periculosa. At ille de gene-
re nauigi percontabatur. Sunt enim liburnicæ, onerariæ, actuariæq; naues, aliæq; diuersi
generis, in quibus alia est alia aduersus tempestatem instructior.

14 *ἔκπρην* Aiebat se nihil admirabilius uidisse apud Græcos, q̃ quòd fumum in montibus relin-
querent, ligna in ciuitatem conueherent. Sensit opinor de acapnis, quæ ita siccantur uel so-
le uel igni in montibus, ut postea ardeant absq; fumo.

15 *Nauigatio* Roganti, utrum arbitraretur plures esse mortuos an uiuos, Nauigantes, inquit, in utro
numero ponis? Dubitās an hi essent inter uiuos habendi, qui uitam undarum ac uento-
rum arbitrio commisissent.

16 *Acriter* Exprobranti cuidam Attico quòd natus esset in Scythia, Mihi, inquit, probro est pa-
tria, tu patriæ. Egregie inculpatus est, cui nihil potest obijci præter patriam. At quemad-
modum laudi est, apud barbaros natum Græcorum disciplinas scire: ita turpe est, apud
Græcos natum ad barbaros mores degenerasse.

17 *Lingua* Interrogatus quid esset in homine pessimū, & quid optimum, respondit, Lingua. Sen-
tiens idem membrum plurimam adferre utilitatem, si recta ratione gubernetur: pestilen-
tissimum esse, si secus.

18 Dicere solet, præstare unicum habere amicum multi precij, quàm multos nullius pre-
cij. Græca sonant iucundius, ὅτι φίλον ἔχει πολλὰ ἀξίον, ἢ πολλὰς μεθενὸς ἀξίας.

19 Aiebat forum esse locum mutuis hominum fraudibus ac rapinis destinatum: notans
mores uendentium per fas nefasq; lucra uenantium.

20 *Patienter* Ab adolescente in conuiuiu pulsatus. Adolescens, inquit, si nunc uinum non fers, ubi
senueris aquam feres. Moderationis erat quòd adolescentis proteruiam uino imputauit.
Qui uero bibunt intemperantius uinū, ea præsertim ætate cui magis conuenit aqua, ij fre-
quenter senes ob inopiam coguntur aquam bibere, aut ὑδροφορεῖν, quum ei ætati neces-
sarius sit uini usus.

21 Cuidam obijcienti quòd esset barbarus, Anacharsis, inquit, barbarus est apud Athe-
nienſes

nienſes, ſed uiciſſim Athenienſes barbari ſunt apud Scythas. Græci, ſed in primis Attici, quoniā apud ipſos florebant diſciplinæ liberales ac leges politicæ, reliquas nationes contumeliæ cauſa nominabant barbaras, quum barbarum dicatur quicquid eſt peregrinum atq; inuſitatū. Nunc quum Græciā nihil ſit barbarius, hæc philautia demigravit ad quosdam Italos, quibus omnes aliæ nationes barbaræ ſunt.

Huic illud quoq; tribuitur multo uulgaſſimum, Leges araneorum telis eſſe ſimiles, in quibus infirmiora animalia hærent, ualentiora perrumperent. Ita leges humiles ac te-
nues conſtringunt, à potentibus impune uiolantur. Meminit Valerius.

Quidam in conuiuiſo uidens uxorem Anacharſidis, Vxorem, inquit, deformem duxiſti Anacharſi. Hic Anacharſis, Prorſus ira mihi uidetur, inquit, ſed heus puer infunde mihi meracius, ut eam reddam formoſam: indicās uinum adimere homini rectum iudicium. Refert Athenæus libro nono.

MYSON

Myſon incertæ patriæ *μυώνιδωνος* fuiſſe traditur, non alienus à moribus Timonis Athenienſis. Hunc quum quidam forte deprehendiſſet in ſolitudine ridentem, rogabat quid rideret quum eſſet ſolus, Atqui ob hoc ipſum, inquit, rideo: ſubindicans ſibi gratiſſimam eſſe ſolitudinem.

ANAXAGORAS CLAZOMENIVS

Quum ab Athenienſibus eſſet damnatus exilio, cuidam dicenti, priuatus es Athenienſibus, Imò illi, inquit, me. Sentiens Athenienſibus magis opus eſſe Anaxagoræ, quàm contrā. Qui præclaros uiros eijciūt e ciuitate, repub. lædunt potius q̃ eos quos expellunt.

Quum in exilio agentī nunciata eſſet mors filiorum, Sciebam, inquit, me genuiſſe mortales. Idem hoc tribuitur Xenophonti.

Absens, morti addiſtus eſt. Id nunciārī, Iam olim, inquit, iſtam ſententiā tulit natura æque in illos, atq; in me. Sentiens Athenienſes nō minus addiſtos morti, q̃ eſſet is quem damnarēt. Alijs aliud mortis genus obtingit, ſed omnibus eadem eſt moriendi neceſſitas.

Cuidam moleſte ferenti, quod nō in patria ſed peregre moreretur: Bono animo es, inquit, idem enim unde libet ad inferos deſcenſus eſt.

Periclis præceptor fuiſſe legitur, cui in adminiſtranda repub. magno fuit uſui. Verum quum Pericles negocijs intentus deſiſſet agere curam Anaxagoræ iam ad decrepitā pro uecti ſenectutem, cōſtituit inedia finire uitam. Id ſimul ut renunciatum eſt Pericli, anxius accurrit, & argumentis, precibus, & lachrymis conatus eſt hominem à ſpontaneæ mortis propoſito reuocare, idq; magis ſua ipſius cauſa quàm philoſophi. Cui Anaxagoras reſta facie iam moribundus, nihil aliud reſpondit quàm hæc, O Pericles, & quibus lucerna eſt opus infundunt oleum; exprobrans illi neglectum amici, unde tantam capere poterat utilitatem. Lucerna curatur ob uſum uulgarem, & talis conſiliarius neglectus perijt.

Post diutina peregrinationem domum reuerſus, reperit patriam poſſeſſionesq; ſuas deſertas, Niſi, inquit, iſta periſſent, ego ſaluus non eſſem: quod calamitas illum adeguiſſet ad philoſophiam. Rebus autem integris manſiſſet intra penates ſuos. Ita ſæpenumero proſpera ſunt homini, quæ uidentur aduerſa: & quod damnum putatur ingens, lucrum eſt maximum.

STILPON MEGARENSIS

Habebat filiam parum ſecundæ famæ, cuidam itaq; dicenti, dedecorat te filia. Nihilō magis, inquit, quàm ego illam decoro. Sentiens, neminem alienis factis deboneſtari, ſed ſuis quæq; moribus æſtimandum eſſe. Neq; enim illa fuiſſet honeſtior ob patris celebri- tatem, niſi paternas uirtutes fuiſſet imitata. Plutarchus in libro de tranquillitate, pluribus uerbis hoc idem enarrat. Nam Metrocli obijciētī quod filiā haberet impudicā, Vtrum, inquit, hoc meum peccatum eſt, an filij? Quum Metrocles reſpondiſſet: illius peccatum, ſed tuum infortunium: hunc in modum excepit Stilpo, Quid ais? an non quæ peccata ſunt, eadē ſunt lapſus? Annuit Metrocles. At lapſus, inquit Stilpo, quorū ſunt, eorūdem ſunt & fruſtrationes? Et hoc confeſſo Metrocle. Porro quorū ſunt fruſtrationes, horum ſunt & infortunia. Ita placido prudentiq; ſermone demonſtrauit, filiæ duntaxat eſſe infortu- nium cuius eſſet peccatum, ac Cynici conuiſcium nihil aliud eſſe quàm latratum.

In ſomnis uiſus eſt illi Neptunus iratus, quod nō immolaſſet hecatomben quædamo?

dum mos erat. At philosophus hoc uiso nihil perturbatus respondit, Quid ais Neptune? Itane ueluti puer huc uenisti cum tua querimonia, quod pecunia mutuo sumpta non expleuerim nidore ciuitatē? Atqui pro rei familiaris modulo sacrificauit tibi apuas aliquot. Ad hæc arridens Neptunus, uisus est illi porrecta dextra dixisse, In tuam gratiā ingentem apuarum prouentum largiar ciuitati Megarensium. Quod & euenisse tradunt.

*Honos uirtuti
habitus* 3 Demetrius Antigoni filius quum Megara cepisset, iussit Stilponis domum seruari in demnem. Admonitus igitur Stilpon, ut libellum daret rerum omnium quas amisisset, Ego, inquit, nihil bonorum meorum amisi, nam eruditio & eloquentia mihi sunt incolumes, quæ hæc uere sunt οἰκεία, hoc est, domestica propriaque bona. Idem hoc supra commemoratum est alijs uerbis.

*Argute in
feliciter* 4 Callebat argutias dialecticas, quarum una parum illi feliciter cecidit. De statua Mineruæ quam Phidias finxerat, ita percotatus est. Num Iouis Minerua dea est? Quum responsum esset, est. At hæc, inquit, non est Iouis, sed Phidiae. Id quod esset concessum, collegit: Non est igitur hæc dea. Ob hanc uocem apud Arcopagitas impietatis reus peractus est. Ille uero sic conatus est elabi, ut diceret, non negasse illam esse deam, sed deum, hoc est, masculum. Nam θεός apud Atticos communis est generis. Attamen iussus est ire exulatum. Theodoros autem cognomento ἁδριος, his auditis dixit, Vnde hoc nouit Stilpon, nisi forte sub latis uestibus inspexit Mineruam?

*Non omnia
uulgo pro
ferenda* 5 Crateti percontanti num dii adorationibus & precibus delectarentur. Istuc, inquit, o stulte ne perconteris in uia, sed solum interroga: subindicans aut nullos esse deos, aut non sollicitari rebus humanis, sed non expedire tales uoces apud multitudinem efferri, cui necessarium esset deorum metu contineri. Huic simillimum est quod tribuitur Bioni, qui eam quaestionem proponenti, uersu Homérico, ni fallor, respondit,

ὅκ ἀπ' ἐμῶ σκεδ' ὁλοεὶς ὄχλον παλαπάρει πρίσβυ;

Non abiges miserande senex turbam procul à me?

Moderate 6 Crates Cynicus ad propositam quaestionem non respondebat, sed pro responso uentris crepitum emisit. Hic Stilpon, Sciebam, inquit, te quamuis uocem emissurum potius quam eam quam oportuit.

Cynice 7 Stilpo Crateti dedit caricam, simulque proposuit quaestiunculam. Quum Cynicus protinus nucem deuorasset, Caricam, inquit Stilpo, perdidit. Hic Crates, non caricam modo, sed & quaestiunculam, cuius illa fuit arra. Sentiens se frustra captatum munusculo ad respondendum.

Lepide 8 Videns Cratetem hybernis mensibus frigore rubentem, δίκας, inquit, μὴ γὰρ ἔχεις ἱματίου λευκῶ. Lepos qui est in uoce ambiguo, latine reddi non potest. λευκῶ coniunctim sonat nouo, & γὰρ γὰρ disiunctim sonat & mente. Discrimen auribus uix sentiri potest, scripto potest ostendi. Videris, inquit, egere pallio nouo, siue pallio & mente. Nouum requirebat gelu, mentem Cynici stulticia, qui uestem non accommodaret tempori.

*Dictum re/
tortum* 9 Quum omnium oculi coniecti essent in Stilponem, quidam, Isti, inquit, Stilpon mirantur te ut beluam. Nequaquam, inquit ille, sed ut uerum hominem. Solent peregrinae bestiae in spectaculum produci. Vulgares homines nemo miratur. Sed philosophum plerique spectabant, non ut quemuis hominem, sed ut hominem uerum. Nam id spectaculum est rarissimum. Obiter notauit interpellatorem, quod ipse non esset uerus homo, nec spectatu dignus.

SIMON ATHENIENSIS

Libertas 1 Huc Pericles ad se inuicauit, pollicens se omnia necessaria praebiturum. At Simon negauit se uenditurum libertatem. Delectauit hunc imago muris syluestris paruo uiuentis, potius quam domestici in summis delicijs, sed perpetua cum solitudine uersantis.

MENEDEMVS ERETRENSIS

*Boetius Ge ma
gistratus* 1 Quum aliquando decretum tulisset ad populum, quidam ita tetigit illum, ut diceret, non esse sapientis neque tabernaculum consuere, neque decretum scribere: subnotans quod ex patre coriario natus esset, ipse quondam eiusdem opificij. Nam olim tabernacula e pellibus caprarum consuebantur.

2 Cuidam sciscitanti num sapienti ducenda esset uxor? Num ego, inquit, uideor tibi sapiens? Quum annuisset. Ego, inquit, uxorem duxi. Superuacaneum erat de eo dubitare, quod uideret factum ab eo quem iudicabat sapientem.

Antigono

Antigono consulenti, deberet ne ad comessationem quendam adire, post silentium n° 3
 istalind respondit quàm, Regis filius es. Subindicans luxum indecorum esse regno na^o *Indecora*
 tis. Aut potentibus licere quod libet.

Quendam friuolis nugis obstrepentem, rogauit num fundum haberet: ut is respondit 4
 sibi plurimas esse possessiones, Abi igitur, inquit, & illas cura, ne tibi eueniat ut & illa per *Garrulitas*
 das, & priuatum elegantem amittas. Notans illum ad dicendum non esse idoneum, sed ma
 gis ad agriculturam.

A Nicocreonte Cypri tyranno uocatus ad solenne conuiuium cum Asclepiade ami^o 5
 co ceterisque philosophis dixit, Si honestum est tales conuocare uiros, oportuit id quoti^o *Libertas*
 die fieri: sin minus, etiam tum frustra fieri. Ad id quum tyrannus respondisset, diem illum
 esse sibi festum, eoq; singulo quoq; mense uacare audire philosophos: liberius respondit
 Menedemus, Hoc postulare sacrificium, ut per omne tempus audiret philosophos, Quid
 multis? Eo processit hominis libertas, ut nisi tibi cen quispiam eos auocasset, perituri fue
 rint. In nauí quum periclitarentur, Asclepiades dixit, Tibicinis modulatio seruauit nos,
 Menedemi libertas perdidit.

Percontanti cuidam Alexino an patrem cedere desisset, respondit, Neq; cecidi, neque 6
 desii. Quum alter subiecisset, oportere soluere ambiguitatem per *vá* & *ovx*, aut affirman^o *Argutia*
 do aut negando. Ridiculum, inquit, est uestras sequi leges, quum liceat in portis occurre^o *phistia*
 re. Alter captabat illum insidiosa percontatione: siue enim respondisset, desii, siue non de
 sii, agnouisset crimen. Ille hoc praesentens exclusit sophisticum cauillum. Sic & Socrates a
 pud Platonem obiurgatur à sophistis, q; secus respondeat q; ipsis esset commodum.

Quum Bion acriter diuinos insectaretur, ait illum trucidare mortuos, quod aduersus 7
 illos studiose pugnaret, qui iam dudum essent explosi sepultiq;.

Ad quendam dicentem, maximū esse bonum, si quis omnium potiri queat quæ optat. 8
 Sed multo maius, inquit, bonum est, non optare nisi quod oportet.

Dicebat plurimos nauigare Athenas studiorum gratia, qui primum essent sapientes, 9
 deinde fierent philosophi, hoc est, sapientiæ amantes, dein rhetores: dehiq; progressu tem
 poris euadere idiotas. Meminit Plutarchus. Multum profecit qui didicit se nihil scire. Et
 infeliciter proficit, qui semper uergit in deterius. *Degenerare*

PLATO ATHENIENSIS

Quum Plato ad tragicum certamen paratus, audito Socrate mutasset consilium, poe^o 1
 mata sua exulsit, praefatus Homérico carmine;

ἡ φάσις πρόμαλ' ὅδε, πλάτ' ἦν νύ π' αὖτε χατίζε.

*Potiora
 sectanda*

Huc ades o Vulcane, Platoní nunc opus est te.

Cum Dionysio Democratis filio de tyrannide disserens, ait non statim esse praestitius 2
 quod uni tantum sit utile, nisi & uirtute cæteris antecelleret. Offensus tyrannus dixit, *οἱ* *Libere*
λόγοι *θυγατρὶν ἔωσι*; id est, uerba tua sapiunt senium. Contra Plato, *οἱ δὲ τὸ τυραννίδωσι*, id
 est, tua uero tyrannidem sapiunt.

Apud Aeginetas lex erat, ut si quis Atheniensis Aeginatm uenisset capitalis esset. Huc 3
 quum esset deductus Plato ut uenundaretur, capitis postulatus est à Carmendio qui le
 gem eam tulerat, sed tempestiuo cusu dā ioco liberatus est. Ait enim legem habere, si quis
 homo, at hunc esse philosophum. *locus salubris*

Plato dicitur ter nauigasse in Siciliam, nec sine periculo, nec sine cauillis obtrestantiū. 4
 Molon itaq; qui gerebat hostilem in Platonem animum, negabat esse mirū si Dionysius *salus*
 esset Corinthi, sed si Plato in Sicilia. Nam tyrannum expulerat necessitas, Platonem inui
 tabat ambitio, ut uulgus quidem interpretabatur. Et tamen Dionysiu esse Corinthiadeo
 mirabantur omnes, ut iam abierit in prouerbium, de re inexpectata & incredibili.

Adolescentem quod lusisset aleam grauer incrupuit, qui quum dixisset, sic obiurgas 5
 ob rem paruum? At paruum non est, inquit, assuescere. Tale quiddam subindicat Demea *Assuescere*
 Terentianus in Adelphis. Mitto rem, conuetudinem ipsorum. *malis*

Rogatus ecquod esset futurum ipsius monumentum, quemadmodum superiorum, 6
 Primum, inquit, parandum est nomen, ita monumenta futura sunt multa. Sensit homi
 nis memoriam optime seruari in mentibus hominum, optimeq; propagari scriptis uiro
 rum eloquentium. *Immortalitas*

- 7 Iratus seruo quū eum castigare pararet, & forte interueniret Xenocrates, Flagella, inquit, hunc puerum, nam ipse sum iratus. Sibi diffusus est homo philosophus, sentiens animi cōmotionem. At uulgus hominum tum maxime punit, quum irascitur.
- 8 Rursus alteri cuidam famulo sic cōminatus est: Ioris te caderem nī iratus essem. Nihil ira fidendum. Sapiuit Syrus illē Terentianus, qui se conijcit in angulū, edormiturū quod biberat uillum. At ira minus sui compos est quā ebrietas.
- 9 Quum aliquando cōscendisset equum, mox descendit, dicens, seuereri *μὴ ἰπποῦν* *λαφρῶς*, id est, ne equestri saltu corripereetur. Superbum animal est equus, & equitare quidam habet magnificū parūmq; philosopho dignum.
- 10 Temulentia deditis suadebat, ut poti ad speculum sese contemplarentur, ita fore, ut ab eo uitio recederent, conspecta fœditate.
- 11 Negabat oportere inebriari præterq; in festis, in quibus ipse deus uinum porrigit. Festos dies decet hilaritas, ebrietas semper fœda est.
- 12 Somnolentiā improbabat, eoq; scripsit in Legibus, *οὐ μὲν οὖν οὐδὲς ὑπνὸς ἀξιῖται*, id est, Nemo dormiens ulla re dignus est.
- 13 Quum à Dionysio fastidiretur, poposcit cōgrediendī copiam; ea data hunc in modum differuit, Si quem sentires in Siciliam appulisse hoc animo, ut tibi male faceret, qui tamen nō data opportunitate nihil malī faceret, an hunc impune dimitteres? Quum Dionysius respondisset, nequaquam ō Plato. Oportet enim hostium non facta solum, uerum & animi propositum ulcisci. Plato subiecit, Tum si quis tibi bene uolens uenisset in Siciliam, ut tibi boni quippiā adferret, non faciat autem destitutus occasione, num par esset hunc mala relata gratia contemptum abijcere? Dionysio percontante quis esset ille, Aeschines, inquit, uir & morum sanctimonia cum quouis amicorum Socratis cōferendus, & qui possit dicendo meliores reddere cum quibus habeat consuetudinē. Is quum huc mukū maris emensus adnauigarit ut suam philosophiā tibi impertiret, hacenus neglectus est. Hæc tam cōmoda oratio effecit, ut rex & Platonem cui prius erat infensior amplecteretur, & Aeschinem splendide magnificēq; tractaret.
- 14 Dionem ob formam & ob rerum gestarum magnitudinem quum plurimi fieret ab omnibus, admonuit, cauere metueretq; cōtumaciam, cui comes esset solitudo. Insolenter enim utentem rebus prosperis amici destituunt.
- 15 Si quando forte incidisset in eos qui præter decorum quippiam agerent, digressus conueuit dicere, nuncubi ego talis? Nemo suam turpitudinē perspexit, sed si bi quisq; assentator est. Ex alijs igitur discendū, q; indecora sint quæ præter honestatem geruntur.
- 16 E disputatione discedēs solitus est admonere discipulos, Videte pueri ut ocium in re quapiam honesta collocetis. Significans ocium omnia mala docere adolescentes.
- 17 Solet admonere, ut neq; corpus sine animo exerceamus, neq; animum sine corpore, ut pariter utriusq; curam habeamus. Nam alterum athletarū est, alterum inertium.
- 18 Rogatus à Cyrenensibus ut ipsis leges scriberet, ac reip. statum componeret, recusauit dicens, Perdifficile esse condere leges tam felicibus: indicans eos non facile parere salubribus monitis, qui successu rerum elati sibi felices uiderentur.
- 19 Polus sophista reperisse dicitur quasdam orationis delicias, ueluti contraria inter se reddita, membra comparia, similiter desinentia quibus immodice putatur usus. His orationis namentis quum se iactaret insolentius, Plato sic hominem taxauit, *ὦ πόλλε ἵνα πρὸς πᾶσι κατὰ σε*, id est, O Pole, ut te tuo alloquar modo. Polus Græce sonat pullum equinum: ipso itaque statim nomine tetigit hominis arrogantiam. Imitatus est & *ὁμοίῳ ἡσέβη: πόλλε σε κατὰ σε*.
- 20 Antisthenē qui differendo fuerat prolixior, sic admonuit, Ignoras quòd orationis modus sit non is qui dicit, sed qui audit.
- 21 Dicebat in morte amicorum quiescendū esse, partim eo quòd nondum liqueret, bonum esset an malum quod accidisset: partim q; acerbe ferentū nihil à luctu esset commodū. Tollitur enim dolor, si quis secū consideret, quale sit quod euenit.
- 22 In Aristippum dixit, Illi soli datum esse & pannis & chlamyde uti, quòd apud Dionysium in purpura saltauit. Ad id alludens Horatius: Omnis, inquit, Aristippum decuit color. Hoc dictum quidam tribuunt Stratoni

Xeno/

XENOCRATES CHALCEDONENSIS

Quum Alexander Magnus illi misisset ingentem pecuniarū summam, ex ea duntaxat i
tres minas recepit, reliquū referri iussit, dicens, ipsi pluribus esse opus, qui plures aleret.

Passerem qui fugiens imminuentem accipitrem sese in Xenocratis sinum cōiecit, te/
xit fouitq, ac demulcens dimisit dicens, supplicem non esse prodendum.

Innocentia

A Bione dictis lacepsitus, Non sum, inquit, tibi respōsurus, neq, enim tragœdia quum
à comœdia taxatur, dignat eam responso. Nota est ueteris comœdiæ licentia, in qua mul/
ta scommata iaciuntur & in ipsos poetas, & fabularum personas: at tragœdia non digna/
tur uicissim humiles personas attingere.

Animose

Ad quendam nec geometriæ, nec musices, nec astrologiæ peritum, ad scholam tamen
ipsius cōmeantem, Abi, inquit, anisam philosophiæ non habes: hoc est, non es ad philoso/
phiam docilis, nullis instructus disciplinis. Alij ferunt illum ita loquutum, *πρ' ἐμοῖς νόμος*
οὐ λυσιτελεῖται, id est, apud me uellus non pectitur: lana rudis non statim traditur uestia/
rio, sed fulloni.

Docilitas

Quum Platoni Dionysius diceret, aliquis auferet tibi caput, Xenocrates qui tum præ/
ceptor aderat, Non prius, inquit, q, hoc suum ostendens caput.

Amicitia

Quum in conuiuio cæteris multa garrientibus solus nihil diceret, interroganti quur u/
nus omnium sileret, Quoniam, inquit, loquutum fuisse pœnituit aliquando, siluisse nun/
quam. Hoc Plutarchus in libello *πρὸς τὸν ὕμνον* tribuit Simonidi.

Taciturnitas

Alexander ad hunc legatos misit cum aliquot talentis, quos ille in Academiam perdu/
ctos parca tenuiq, cœna excepit. Postridie interrogantibus cui uellet adnumerari pecu/
niam, Quid, inquit, Itane ex hesternæ cœnæ nō intellexistis me pecunia non indigere: Phi/
losophus ethnicus reiecit à ditissimo liberalissimoq, rege ultro delatam ingentem pecu/
niæ summam: & nunc pro sanctis haberi uolunt, qui extremam professi paupertatem in/
tantum ut horreant etiam ærei nummi contactum non aliter quàm uipere, non referendis
artibus uenantur diuitum ac pauperum liberalitatem.

Pecuniæ con/
temptus

Dixit nihil referre, utrum pedes an oculos inferas in ædes alienas: uidelicet deterrens
ab omni curiositate rerum ad nos nihil attinentium.

Dicebat pueris aures esse muniendas follibus potius quàm athleticis: quod plus sit peri/
culi ne puerorum aures occupentur prauis sermonibus, quàm ne athletarū aures pateant
adictus. Maxima, inquit Satyricus, debetur puero reuerentia.

Pueri re/
uerentia

CRANTOR SOLENSIS

Senarium hunc ex Bellerophonte Euripidis probare solet.

οἶμ, ἢ δ' οἶμ; θνητὰ τοι πεπνυμένα;

10
Fortiter

Eheu, quid heu: nobis quod hominum est accidit.

Sensit quicquid ulli hominum accidit, hoc unicuiq, posse accidere. Nihil igitur nec inex/
pectatum uideri oportere, nec intolerabile.

ARCESILAVS

Si quando probabat aliquid, dicere solitus est, *οἷμ' ἴγ' αἶο*, id est, aio, siue mihi uidetur, si
ue fateor. Si quid displicebat, dicebat, *οὐ συλλαβήσεται ἐν τοῖς ὁδ' αἶνα*, id est, his non assen/
tietur ille, nominato quopiam: simul & in asseuerando seruans modestiam, & in contradi/
cendo fugiens inuidiam.

Modeste

Percoranti qui fieret ut ab alijs sectis multi deficerent ad Epicureos, ab Epicureis nulli
desciscerent ad alios, Quoniā, inquit, ex uiris galli fiunt, ex uiris galli nequaq. Senties ho/
mines esse prouiores ad uoluptatem q, ad uirtutem. Gallos dixit sacerdotes Cybeles eui/
ratos. Porro uoluptatem amplecti foeminarum est potius q, uirorum.

2
Procliuitas
ad deteriora

Quum hospites quosdam unā cum amicis exciperet conuiuio, cœna quidem apposita
est, sed deerat panis, uidelicet pueris oblitis emere. Hic ille ridens, Quā, inq, res est apta
conuiujs apparandis esse sapientem: sentiens philosophos in rebus uulgaribus minus sa/
pere q, idiotas. Sed interim dedit exemplum philosophicæ moderationis, quis enim ibi
non incanduisset ira?

3
Moderat

Paupertatem comparabat Ithacæ patriæ Vlyssis, quod, iuxta Homerum, aspera qui/
dem esset, sed bona *κωπορροφος*, id est, iuuenum alitrix: dum eos consuefacit frugaliter &
continenter uiuere, & ad omnem uirtutis functionem exercens.

4
Paupertas

Dicere

5 Dicere solitus est, quemadmodum ubi multi essent medici, ibi multi sunt morbi: ita ubi permultae leges essent, ibi plurimum esse uiciorum.

6 Diuitem quendam immodice delicatum, capillitio arte composito, oculis uolubilibus ac lubricis, quum is alioqui castus & integer haberetur, ita taxauit, Quid refert inquit, ad uersi an auersi cinædi sitis? Sensit mentis integritati corporis etiam habitum & cultum oportere congruere.

BION BORYSTENITES

1 Percontanti Antigono Homérico uersu,
Genus pu- tis πόθεν εἰς ἀνδρῶν; πόδι τι πόλις, καὶ ἔκαστος;
dendum Sentiens Bion se traductum de generis ac gentis ignobilitate, respondit ingenue, Pater meus libertus erat, cubito sese emungens: significans eum fuisse salsamentarium: addebat illum Borystheniten fuisse genere, non facie, sed in fronte gestare scripturam amari domini: matrem fuisse e lupanari: quum cetera item nude commemorasset, adiecit uersum Homericum,

ταύτης ἐλθὼν, τότε πατρός οὐχ ὅμαι ἐν.

2 Cuidam obijcienti, quod adolescentem quendam ad se non pellexisset, Tenellus, inquit, caseus non attrahitur hamo. Significans pueros delicatos non esse ad philosophiam accommodos.

3 Alteri percontanti quis esset maxime anxius, Qui in maximis, inquit, rebus cupit esse fortunatus. Is enim mille curis distorquetur ut assequatur ardua, & assequutus æque torquetur ne amittat.

4 Rogatus, esset ne ducenda uxor, Si deformem, inquit, duxeris, habebis poenam: sin formosam, habebis communem. In Græcis uocibus plusculum est iucunditatis, *πινυμι* & *πινυμι*. Hoc Antistheni ascribitur. A. Gellius tribuit Bianti lib. 5 cap. 11.

5 Senectutem dicebat portum esse malorum, quod omnes huc confugerent, sperantes in seriarum finem. Mori autem unicuique in promptu est. Id Ethnici quidam existimabant esse præclarum, Christiana pietas docet esse nepharium scelus.

6 Gloriam dicebat esse matrem annorum, ob id opinor, quod quum hominis uita sit breuis, honesta memoria in multa secula propagatur.

7 Formam dicebat esse bonum alienum. Sentiens extra hominem esse, quod ipse sibi nec dare potest, nec tueri datum. Animi bona uerè nostra sunt.

8 Diuitias dicebat esse nervos actionum, quod sine his nihil agatur. Alius dixit nervos belli.

9 In quendam qui prædia sua deuorauerat, Amphiaraum, inquit, terra absorbuit, tu terram.

10 Aiebat, magnum esse malum, non posse ferre malum. Absque hoc enim nulli potest esse uita suauis.

11 Damnabat homines qui sic exurerent, quasi sensu uacarent, sic adurerent quasi sentirent. Ob id, ni fallor, quod in bellis exurantur omnia. Rursum si leuiter attingantur ab igni, offenduntur. Id enim appellat adurere.

12 Dicebat esse optabilius suam messem alteri largiri, quam alienam decerpere. Sensit felicius esse dare quam accipere.

13 Aiebat facilem esse ad inferos uiam. Nam illuc homines abire clausis oculis. Morientibus enim clauduntur oculi.

14 Alcibiadem hoc elogio taxauit, quod adolescens uiros abduxisset ab uxoribus: iuuenis factus, uxores à uiris.

15 Rhodi quum Athenienses darent operam rhetoricis, ipse philosophiam docebat. Ob id reprehensus, ita respondit: Triticum aduexi, & hordeum uendo: Sentiens absurdum esse, ab ipso requiri deteriora, quum attulisset meliora. Nam philosophia uelut triticum tibus est hominum, hordeum equorum: simul innuens solum philosophum loqui, rhetores hinni potius.

16 In fabulis est, Danaidas puellas apud inferos huic addictas esse supplicio, ut pertusis uasis deferant aquam in dolium pertusum. Bion dicebat, grauius fore supplicium, si integris uasis ac non pertusis idem facerent: tum enim irent onustiores.

Cuidam

Cuidam immodice loquaci, ut sibi subueniret oranti, respondit. Abunde tibi morem 17
geram, si aduocatos miseris, non uenias ipse.

Loquacitas

Euenit ut cum scelerosis nauigans incideret in praedones. Illis dicentibus, actum est de 18
nobis si agnoscamur, Et de me, inquit, nisi agnoscamur. Bonis innotuisse salus est.

Arrogantiam dicebat esse profectus obstaculum. Indocilis enim est, qui mauult doctus 19
uideri quam esse.

In diuitem quendam sordidum ita loquutus est: hic facultates suas non possidet, sed 20
ipsum possident facultates.

Anarum

Diuites sordidos dicebat ita facultatum suarum curam habere, quasi essent propriae: rur- 21
sus ex istis nihil capere utilitatis, quasi essent alienae.

Aiebat iuuenes uti debere fortitudine, senes ualere prudentia. Nam his rerum usus con- 22
ciliavit sapientiam.

Dicebat prudentiam tanto ceteris uirtutibus antecellere, quanto ceteris sensibus prae 23
staret uisus. Nam oculi praelucunt toti corpori, nec ulla est uirtus absque prudentia. Nam quo
modo iustus reddet cuique suum, nisi prudentia comonstret cui debeat.

Docebat nulli exprobandam esse senectutem, ad quam omnes optant peruenire. Ab- 24
surdum enim est alijs probro dare, quod quis optat sibi contingere.

Senectus

Conspiciens quendam tristi uultu qui habebatur inuidus, Nescio, inquit, utrum tibi ali 25
quid acciderit mali, an alteri boni quippiam. Inuidus enim non minus discruciat aliena
felicitate quam suo infortunio.

Inuidia

Impietatem dicebat malam esse contubernalem fiducia, & adiecit uersiculum Eu- 26
ripidis,

Securitas

δουλοὶ γὰρ ἂν εἴη καὶ περὶ τῆς ἀντιθέσεως. id est,

Seruum facit, quamuis seroculum uirum.

Sensit ibi non esse libertatem, ubi est mala conscientia: nec eum posse libere loqui, cui cri-
men impietatis uere potest obijci: nec frui tranquillitate animi, qui nutren habet iratum.

Dicebat amicos, quales quales essent, retinendos esse, ne uideamur aut malos recepisse 27
in familiaritatem, aut bonos reiecisse.

Prudentes

Dicere solitus est: quemadmodum proci Penelopes, quoniam cum Penelope comisceri 28
non potuerunt, cum illius ancillis rem habuerunt: ita qui philosophiam assequi non pos-
sunt, in alijs friuolis disciplinis semet exercent.

Familiares suos admonebat, ut hoc argumento putarent se profecisse in philosophia, si 29
iurgantes & conuiantes perinde audirent ac si recitarent uersus illos Homericos,

Moderatio

ὡς γὰρ, ἐπεὶ ὅτε κακῶς ἔτ' ἀφρονὶ φωνῇ τοίκατος,

οὐλέτε & μάλα χαίρετε, θεοὶ νῦν τι ὄλβια δίδου. id est,

Quando uir haud nequam, nec stultus amice uideris,

Permulum salue atque uale, Dii prospera donent.

LACYDES CYRENAEVS

Accersitus ab Attalo rege, respondit, imagines eminens esse spectandas: innuens ar- 30
tam assiduamque familiaritatem saepe minuere uirtutis admirationem.

CARNEADES

Carneades fertur admodum fuisse uocalis. Itaque quodam tempore gymnasiarchus, id 31
est, scholae princeps, misit qui diceret, ne tantopere clamaret. cui respondit, da mihi uocis
modum. Ad quod rursus eleganter princeps, Modum habes, nempe auditores. Siquidem
pro numero auditorum temperanda uox est.

Dicere solet, diuitum ac regum filios nihil recte discere praeterquam equitare: quod his 32
omnes adulentur, solus equus non curans regem gerat an priuatum, tergo excutit quisque
equitandi fuerit imperitus.

Principum
institutio

ARISTOTELES STAGIRITES

Quum Xenocratis aemulatione coepisset habere scholam, hoc cartmen usurpauit,

Αἰχρὸν σιωπᾶν, ξυνοικῶντι δ' ἐὰν λέγειν. id est,

Accumulatio

Silere turpe, ac Xenocratem pati loqui. Alij pro Xenocrate ponunt Isocratem.

Callisthenem discipulum libetius multa dicentem apud Alexandrum Homericum car- 2
mine admonuit,

ὁκνῶμεν ποιεῖν

ἀνύμωρος δὲ μοι τέως ἔσται, οἱ ἀγορεύεις.

Talia nate loquens haud multo tempore uiues.

Nec male diuinauit, nam libertas illi fuit exitio.

3 In ius uocatus q̄ Hermiam mulierem quam amabat, hymno quasi deam celebrasset, ca-
lumniae molestiam Homericō uersu testatus est, in ipso statim defensionis initio,

ὄχνη ἐπ' ὄχνη γοησικῇ, σὺ κοῦρ δ' ὕδρ' ὄναυ.

4 Rogatus quid lucri facerent mendaces, Vt uera, inquit, loquentibus non credatur.

5 Increpanti quod hominī malo dedisset eleemosynā, Non mores, inquit, sed hominem
Benignitas in commiseratus sum. Etiam improbis in necessitate succurrit uir bonus. Debetur enim hoc
quofuis officium si non meritis illius qui iuuatur, certe naturae. Et bonus fieri potest qui malus est.

6 Illud amicis ac discipulis inter differendū frequenter solet ingerere, Visum accipere lu-
Lux mundi men à circūfuso aere, animum autē à disciplinīs liberalibus. Sentiens ingenium adolescen-
tum mathematicis disciplinīs acui, & ad reliqua philosophiae mysteria reddē perspicax.

7 Crebro taxabat Athenienses, quod quum duas res, frumenta ac leges inuenissent, fru-
Salfe mentis uterentur, legibus nequaquam. Alludens ad Triptoleum Atheniensem, cuius
ministerium Ceres usa est inferendis legibus ac tritico.

8 Eruditionis radices dicebat amaras esse, sed fructus dulces.

9 Percontanti quid cito sentesceret, Gratia, inquit. Sentiens iniuriae memoriam esse tena-
cissimam, beneficij breuissimam.

10 Interrogatus quid esset spes, Vigilantis, inquit, somnium. Multa sibi promittunt ina-
nia qui spe ducuntur. Et Maro:

Qui amant sibi somnia fingunt.

11 Diogenes Aristoteli obtulit caricam, cogitās si non acciperet, illum sententiā aliquam
Captatio esse meditatū. At Aristoteles accepta carica, dixit, Et caricam & sententiā perdidit Dioge-
nes. Huic simillimum est quod ante tributum est Crateti.

12 Quū iterum illi caricam porrigeret Diogenes, accepit, & sublato in coelum uultu mor-
re puerorum, Magnus, inquit, Diogenes: moxq̄ illi reddidit caricam. Notans opinor ab
illo captari laudem munificentiae.

13 Dicere solet, tria ad parandam sapientiam potissimum necessaria, naturam, doctrinā,
& exercitationē. Inuita Minerva frustra laboratur: recte discitur à doctis: exercitatio con-
summat eruditionem.

14 Quum accepisset quendā in ipsum dixisse cōiicia, Absentē, inquit, uel loris cadat: do-
cens ea prorsus esse cōtemnenda quae non laedunt, nisi quis se laedi putet.

15 Pulehritudinem dicebat quauis epistola efficaciorē ad commendationem. Sunt qui
Forma hoc ascribant Diogeni. Aristotelem uero formam solitum appellare donum, quia gratis
contigit à natura. Eandem Socrates appellauit exigui temporis tyrānidem, quod formae
gratia mox deflorescat: Plato naturae prerogatiuam, quod paucis contingat: Theophras-
tus silentem fraudem, quod absq̄ uerbis persuadeat: Theocritus eburneū detrimentum,
quod grata quidem sit aspectui, sed multorum incōmodorum causa: Carneades *ἐλευθερία*
ἐν βασιλείᾳ, id est, regnum absq̄ satellitio, quod formosi impetrent quicquid uolunt,
nulla adhibita ui. Refert Laertius.

16 Interrogatus qua re differrent docti ab indoctis, Qua uiui, inquit, à mortuis. Sentiens
Eruditio hominem absq̄ literis statuam esse uerius q̄ hominem.

17 Dicebat eruditionem in prosperis esse ornamentū, in aduersis refugium. Parentes qui
recte liberos suos instituissent, aiebat multo honorabiliores esse ijs qui tantum genuissent,
q̄ ab his contigisset uiuere, ab illis etiam bene uiuere.

18 Cuidam gloriāti quod esset à magna celebriq̄ ciuitate, dicebat hoc nihil referre, sed an
Salfe celebri patria dignus esset.

19 Rogatus quid esset amicus, Vna, inquit, anima in duobus corporibus.

20 Aiebat quosdā homines ita parcere, quasi semper essent uiciuri, rursus alios ita profin-
Profusio dere, quasi mox essent morituri.

21 Percontanti qui fieret, ut cum formosis diutius ac lubentius confabulemur, respondit
eam percontationem esse caeci. Cæcus enim non sentit formae illecebram, nihilo magis q̄
tolorum gratiam.

Percon

Percontanti quid lucri cepisset ex philosophia, Vt ea, inquit, nullo imperante faciam, 24
quæ uulgus facit metu legum. Idiota à furto abstinet, quia lex minatur poenam: philosophus abstinet, quia per se turpe est, etiam si liceat impune. Virtut non cogitur

Interrogatus quo pacto fieret, ut discipuli quâ plurimum proficerent, Si, inquit, præcedentes gnauiter insequantur, sequentes non morentur. 25

Quum garrulus quispiam ubi multa nugatus esset apud Aristotelem, tandem dixisset, 24
fortassis obstrepe tibi nugis meis, Non hercle, inquit, neq; enim aduerti animum.

Reptehensus quod munus dedisset improbo, Non homini dedi, inquit, sed humane 25
forti. Hoc superius alijs uerbis commemoratum est. Benignitas

Rogatus quomodo amici essent tractandi, Quomodo, inquit, nos ab illis tractari 26
cuperemus.

Eruditionem dicebat optimum esse uaticum ad senectutem. Nam cetera senem aut 27
destituunt, aut grauant etiam.

Illud frequenter habebat in ore, ὅτι πολλοὶ φίλοι, οὐδὲν ὠφέλιμοι. Sentiens multos esse amicos no- 28
mine, paucissimos, aut nullos re.

Admonebat, neminem de se debere prædicare, uel in laudem, uel in uituperationem: 29
quod illud esset hominis uani & inanis, alterum stulti ac uerborum. Modestia

Idem admonebat, uoluptates contemplerur non uenientes sed abeuntes, hoc est, non 30
à fronte, sed à tergo. Venientes enim fucata specie blâdiuntur, abeuntes autem poeniten-
tiam ac dolorem relinquunt.

Dicebat, athletas, qui à libris arcentur, omnemq; uitam in cauillis scurrilibusq; iocis 31
transigunt, similes euadere gymnasiarum statuis, nempe pingues & saxeos. Imperitia

Quum iam natus annos ferè sexaginta duos, adeo laboraret ut admodum tenuis uitæ 32
spes superesset, cõuenerunt ad illum discipuli rogantes, ut ex ipsis aliquem deligeret, qui
in locum eius succederet. Inter auditores erant duo præcipui, Theophrastus Lesbius, &
Menedemus Rhodius. Aristoteles respondit, se quod petebatur facturum, ubi daretur
opportunitas. Paulo post, quum rursus ad eum eadem de causa conuenissent, dixit uinum
quod biberet sibi parum esse commodum, ac queri iussit exoticum uel Rhodium uel Les-
bium. Id simul atque curatum est, gustato Rhodio dixit, Firmum hercle uinum & iucun-
dum. Mox gustato Lesbio, Vtrunque, inquit, egregie bonum, sed Lesbium suauius est. Id
ubi dixit, nulli dubium fuit, quin lepide simul & uerecunde successorem sibi ea uoce, non
uinum delegisset: probauit utrunq;, nec tamen auditoribus eligendi ius ademit. Sed Græ-
cus sermo plusculum habet ciuilitatis: quod ὀνείδιον, id est, uinum apud Græcos sit gene-
ris masculini: ut hæc uox, ὁ ἀνδρὸς οἶνον, possit & ad personam accommodari.

THEOPHRASTVS ERESIVS

Dicebat potius esse fidendum effreni equo, q̃ uerbo incompósito. Nemo non metuit 1
insidere equo infreni, at plus est periculi à lingua effreni.

Ad eum qui in cõuulso perpetuò silebat, Si, inquit, indoctus es, prudenter facis: sin do- 2
ctus es, imprudenter. Iucundius effertur à Plutarcho: si stultus es, rem facis sapientem: si
sapiens, stultam. Est aliqua sapientiæ pars, silentio stultitiam tegere. Silentium

Habebat semper in ore, nullum esse sumptum preciosiorem tempore. Solum enim hoc 3
recuperari non potest, & tamen uulgo nihil habetur uilius tempore.

In quendam Casandri amicū simis naribus secit hoc scomma, Demiror, inquit, ocu- 4
los tuos non canere quum illis nasus sit additus: quod nasus fistulæ speciem præberet. Re-
fert Plutarchus in Symposiis. Ridente

DEMETRIVS PHALEREVS

Quum audisset Athenienses fuisse demolitos statuas suas, quas illi posuerant, At uir- 1
tutem, inquit, non euerterunt, cuius gratia illas posuerant. Animosè

Dicebat supercilium pusillum esse corporis membrum, tamen totam offuscare uitam. In 2
suas enim sunt ad omnem uitæ consuetudinem tristes ac superciliosi.

Aristophanes in comœdia Plutum inducit cecum, At hic dicebat non solum Plutum, 3
id est, diuitias, esse cecum, uerum etiam Fortunam. Pluti ducem, ut iam sit illud prouerbij, Fortuna cæca
cæcus cæco dux. Fortuna sæpe largitur indignis sua munera.

Tom. 4

D Quantum

4. Quantum in bello ualeret ferrum, tantū dicebat in repub. ualere orationem. Illic enim res geritur uiribus, hic persuasione.
5. Conspicatus iuuenem intemperantia deditum, Ecce, inquit, quadratus Mercurius, habens syrma, uentrem, pudenda, & barbam. Sentiens illum nō esse hominem, sed statuat, qualis in uīs solet poni Mercurio: hoc illi dissimilem, quod effeminatorum more traheret uestem, quod deditus esset uentri ac libidini, quodq; barbatus esset, quum nihil horum habeat Mercurius.
6. Hominum fastuosorum sublimitatem dicebat amputandam, sed relinquendam sobrietatem. Talia enim ingenia non sunt desperanda, sed quod redundat recidendum est.
7. Admonebat adolescentes, ut domi parentes, in uia obuios, in solitudine reuererentur seipsos. Pudor tenerā aetatem optime deterret a peccando, qui nusquam non adest, si quis reueretur seipsum.
8. Aiebat ueros amicos in rebus latis adesse uocatos, in aduersis inuocatos & ultrò. At uulgo fit secus.
9. Ptolemaū regem adhortari solet, sibi pararet libros de regno deq; militari imperio gerendo tractantes, eosq; diligenter euolueret, propterea quod ea de quibus amici non audent admonere reges, in libris scripta habeantur.
10. Quum exularet, ac Thebis inglorius humilisq; uiueret, audissetq; Cratetem philosophum, qui ipsum inuideret, multa placide prudēterq; de moderate ferendo exilio differenter, Male sit, inquit, negocijs & occupationibus, per quas hactenus talem uirum non licuit cognoscere.

CRATES THEBANVS CYNICVS

1. Vulgo dictus est *θυριπανοίης*, id est, ostiorum apertor, quod in omnes domos irum peret, & si quid displicisset, reprehēderet Cynica libertate. Id cognominis hodie rectius quadrat in quosdam *πρωχοτυραννος*.
2. Rogatus quid illi e philosophia studio accessisset emolumenti, respondit, *θέρμωντα χοίνις, & τὸ μηδένος μέλωρ.* id est, Choenix lupini, & absq; cura uiuere. Sentiens se minimo contentum ob libertatem suauiter uiuere.
3. Amore laborantibus ostendit remedia. Amori, inquit, medetur fames: si aliter, tempus: quod si nec his uti possis, laqueus. Luxus ferē alit amorem: tempus omnia aut tollit, aut certe mitigat. Hæc remedia si nihil profunt: superest laqueus, ut morbus finiat suspensio. Græca sonant iucundius, *λῆμος, χρόνος, βροχός.*
4. Dicebat, philosopho nulla re opus esse. Eoq; pectiniam deposuit apud trapezitā hac conditione, ut si liberi essent idiotæ, traderet eam illis: si philosophi, nummos distribueret in plebem: quod indoctis opus esset pecunia, philosopho nec opus nec utilis.
5. Celebratur illius ephemeris ad hunc habens modum, Ponito coquo minas decem, me dico drachmam: adulatori talenta decem, cōsiliario fumum: scorto talentum, philosopho triobolum. Notabat hominū stultitiam, qui in res honestas & cum primis necessarias minimum sumerent impendij, ad turpia prodigi.
6. Filium Pasiclem, simul ut excesserat ex ephebis, perduxit ad ancillæ domiciliū, dicens, hoc tibi est patrium coniugium. Nam mœchi tragici præmia referunt exilia ac cædes, comici scortatores ex luxu ac temulentia lucrifaciunt insaniam. Sensit quasi tragicam esse rem adulteriū, quod huius ferē atrox sit exitus: uti scortis, rem esse comicam, id enim non punitur supplicio capitis, sed tamen qui depereunt in meretricem, in comœdijs inducuntur insanis similes: at cum ancilla tua rem habere, nihil est periculi. Hoc accipiatur uelut ab ethnico dictum.
7. Quum pro quodam supplicaret gymnasij principi, procumbens attigit coxam illius pro genibus. Nā supplices ex more genua contingebant. Indignātī gymnasiarcho, Quid, inquit, an non hæc æque tua sunt ac genua? Notans obiter uulgi superstitionem, qui cetera membra certis rebus dedicauit: uelut aurē memoriæ, nasum irrilioni, genua misericordiæ, quum hæc ad totum hominem pertineant.
8. Negabat inter homines quempiam inueniri posse, qui non aliqua in parte laberetur, addens nullum inueniri malum Punicum, in quo non sit aliquod granum supputre.

Nicodromus

Nicodromus citharædus huius dictis laesissus, impexit illi pugnum in os & suggilla-
uit. At Crates fronti imposuit tabellam in qua scriptum erat, Nicodromus faciebat: itaq; *Faciebat*
cum liuore suo obambulans traduxit citharædum: festiuitet alludens ad artificū morem,
qui operibus suis inscribunt, Apelles aut Phidias faciebat. Simile quiddam narratur de
Diogene pulsato.

A magistratu obiurgatus quod præter leges ac morem Atheniensium sindone uesti-
retur, ait, Quid si Theophrastum uobis ostendam sindone amicum & diffidentes, ac ut *Facit*
ostenderet flagitantes, adduxit ad constrictam: ostenditq; Theophrastum, qui tum fortē
tondebatur, linteo amicum, quod Græci a contegendis humeris ἀμολιον uocant: sub-
monens omnibus ad usum uti licere. Nam si per se turpe esset uti linteis, ne in constricta
quidem esset honestum.

Demetrio Phalereo indignatus est quod ipsi panes ac uinum misisset, dicens, Utinam *ii*
fontes etiam panem ferrent. Sentiens uino philosopho nihil opus esse, atq; hoc ipsum esse
submolestum, quod panis non æque parabilis esset ac potus.

Erat corpore deformi, quumq; in certaminibus nudatus ob id esset risui, sublati mani-
bus dicere solet, De oculis o Crates reliquosq; corpore bono animo esto, nam istos q; hūc *Vires formæ*
te derident, mox conspicias morbo contrahi, teq; beatum prædicare, ac sese ignauia dāni
nare. Significans formam nihil facere ad uictoriam, sed robur ac laborum tolerantia qua
ceteros antecedeat.

Rogatus quoad esset philosophandū, Donec, inquit, exercituum duces qui sunt, uide-
buntur esse agasones: sentiens opinor, ibi maxime opus esse philosophia, ubi qui populo
præsumt stolidi sunt & indocti, & homines quibus imperant habent pro alinis.

Eos qui cum adulatoribus uiuerent aiebat esse desertos, non aliter quam uituli sunt an-
te lupos. Neque enim illos adesse quos oportet, neque cum ijs qui ad sunt habere societa-
tem, quum sint insidiatores. *Adulatio*

Alexandro percotanti num cuperet restitui patriam suam, Quid opus est, inquit? For-
tassis eam alius Alexander restitutam diruet.

Dicebat se pro patria habere gloriæ neglectum & paupertatem, in qua nullum ius ha-
beret fortuna. Aiebat se Diogenis ciue esse, qui nullis inuidiæ patebat insidijs. Opes enim *Tranquillitas*
ac nominis splendor conciliant inuidiam. *tuta*

Metrocles hoc uitio laborabat, ut inter differendum subinde crepitum uentris emitte-
ret. Eam ob causam domi moerens sese continebat. Huic mederi studens Crates, de indu-
stria multum lupinorū deuorat, ac Metroclis ædes adiit: persuasitq; nihil esse mali quod
accidisset, imò potius fore prodigiosum, nisi homo humanio more flatum uentris emitte-
ret: atq; interim ipse inter colloquendum crebro crepitū uentris adidit. Hoc pacto & ser-
uauit pusillanimum, & discipulum sibi parauit.

Quendam delicijs luxuiq; deditum ita per iocum admonuit, Ne pro lenticula semper
augens patinam in seditionem nos conijcias. Sentiens e luxu cupidinisq; plerunque nasci *Seditio*
dissidia. Lenticula philosopho cibus est. λοντὸς carnes habet, & in diuitū mēlis circūfert.

Diuitum opes dicebat esse similes ficis arboribus in præruptis locis, e quibus ut homi-
nes nihil caperent fructus, sed corui tantum ac milui: ita ex illorum facultatibus tantū ale-
rentur scorta & adulescentes. Refert Plutarchus. *Profusio*

Mundum muliebrem dicebat esse quod ornat foeminā, ornat autem id quod eam red-
dit compositiorem ac modestiorem, Verum id non præstat, inquit, neq; smaragdus, neq;
purpura, sed quæcunq; adderent uim ac speciē honestatis ac uerecundiæ. Græcis κόσμος *Ornatus mul-*
& mundum sonat & ornamentum. Inde κόσμῳ ornare. *licum*

ΕΠΙΤΕΤΥΣ

Eos qui barba & pallio uerbisq; magnificis philosophos agebant, dicere solet esse phi-
losophos ἀνδρὶ τὸ πρὸς ἡμῶν, μέγχι τ' λέγειν, id est, factis procul, uerbis tenuis.

Idem conspiciens quendam impuris moribus audacem, cōfidenti lingua, improbo ta-
men studio philosophiæ disciplinas cōrectare, ita clamabat deum atq; hominū fidem, his
uerbis increpans hominē, O homo, uide quò mittas; num purgatum sit uas. Nam si ad ar-
rogantiam ista immiseris, interierint: si cōputruerint, in urinam aut in acetū uertentur, aut
si quid his deterius. Sensit eruditionem esse perniciosam, si in animū inciderit prauis affe-

cibus corruptum: & quo quæq; disciplina sanctior, hoc sit perniciosior, si contigerit improbo. Velut bono theologo nihil melius, malo nihil pestilentius.

3 Idem philosophiæ summam duobus uerbis comprehendere solitus est, *ἀνέχου καὶ ἀπείχου*, id est, sustine & abstine, quorum prius admonet, ut mala quæ incurrunt a quo animo toleremus: posterius, ut à uoluptatibus temperemus. Ita enim fiet ut nec aduersis deijciamur, nec prosperis corrumpamur. Refert Gellius libro decimoseptimo, capite undeigesimo.

METROCLEES

4 Libros suos exussit dicens,
τὰ δ' ἐς ὀνείρων ὁράσεων παραδομένα.
Sunt inferorum hæc somniorum imagines.
Sentiens esse nugas ac deliramenta quæ scripserat.

5 Dicebat res alienas emi pecunia, ut domum uestemq; sed disciplinas liberales emitte-
pore. Requirit enim diuturnum studiū, quum pecunia data statim fias possessor fundi.

HIPPARCHIA Metroclis soror.

6 Adamauit Cratetem, apud parentes minitans se sibi cōscituram necem nisi philosopho
Mulier nuberet. Ab hoc affectu quum nec parentum uerbis, nec Cratetis adamati suasu reuocari
Cynica posset, Crates surgens detracto pallio nudauit tergum gibbo deformatum, Ne quis cir-
cumueniatur, inquit, hic est spōsus: & proiecto baculo & pera, Hæc, inquit, dos est. Super-
his delibera, neq; enim mihi coniunx esse poterit, nisi cui placeat idem institutum. Quum
accepisset conditionē puella, mox substrato pallio cum illa congressus est parentibus ad-
stantibus. Itaq; consummatum est Cynicum matrimonium.

7 Theodorum impium, cui cognomen erat *ἄθεος*, huiusmodi sophismate constrinxit,
Argutia mulieris Quod faciens Theodorus non diceretur iniuste agere, id si faciat Hipparchia, non diceretur
iniuste agere. Quum annuisset ille, subiecit, sed Theodorus seipsum percutiens nō di-
ceretur iniuste agere, nec igitur Hipparchia si idē faceret. Ad id Theodorus nihil respon-
dit, sed sustulit illius pallium, ut enudaret pudenda. Quum illa nihil hac re turbaretur, ob-
iecit ei uersu iambico, quod à muliebribus officijs ad uirile institutum defecisset.

τὴν τὰς παρ' ἰσοῖς ἐκλιπὼσα λυρικήδας.

Radios apud telas reliquit foemina. Quidam codices habebant *τῇ*, id est, cui, quidam
τῷ, legendum suspicor *γυνή*, ut omisso articulo legamus *γυνή παρ' ἰσοῖς ἐκλιπὼσα λυρ-
κήδας*. Cui illa, Num tibi uideor male consuluisse, quæ quod temporis impensura fueram
telis, impendi disciplinis?

ZENO CITTEVS

1 Dicitur consuluisse oraculū, quo pacto possit uitam optime instituere, respondit deus,
Studium *ἐσὺ γὰρ πρὸς τοῖς νεκροῖς*, id est, si concolor fieret mortuis. Ille sentiens se uocari ad lectio-
nem ueterum, contulit sese ad philosophiam. Dicitur autem Zeno natura fuisse colore fu-
sco. Studium ac uictus parsimonia maciem & pallorem conciliat homini.

2 Negociator purpuram uehens, naufragium fecit iuxta Pireum, atq; hac occasione se-
Lactura felix se contulit ad philosophiā. Itaq; solitus est dicere, Tum bene nauigauī, quum naufragium
feci. Alij narrant, eum quum Athenis esset, audissetq; merces perisse naufragio, dixisse, be-
ne facis fortuna, quæ me ad philosophiam, alijs ad pallium, appellis.

3 Antigonus rex admirantibus quamobrem tanti faceret Zenonem, respondit, Quo-
Integritas niam quum multa à me acceperit, nunquam tamen emollitus est. Eius mortem quum au-
disset, ingemuit dicens, quale theatrum perdidi. Erat enim Zenon acerrimi iudicii, & ab-
assentando alienissimus.

4 In quendam circa formæ curam studiosiorem quàm deceret uirum, quum imbricem
Molliores lente ac circumspēte transiret, Merito, inquit, suspēctum habet lutum, in quo non potest
seipsum ut in speculo cernere.

5 Quum Cynicus quispiam dicens, in lecytho suo nihil esse olei, peteret à Zenone, Ze-
Par pari no negauit se daturum, sed tamen abeuntem admonuit, expenderet uter ipsorum esset im-
pudentior. Postulatoris impudentiam impudenti negatione pensabat.

6 Ipse simul & Cleanthes absidebant Cheremonidæ, quumq; sentiret affectum amoris,
surrexit. Hoc admirāte Cleanthe, Etiam à bonis, inquit, medicis audio, aduersus inflatio-
nem

nem optimum esse remediū quietem. Subduxit se uir integerrimus imminenti periculo.

Quidam in cōuiuio accumbens Zenoni, eum qui sub ipso sedebat pulsabat pede, Zeno 7
no uicissim pulsabat illius genua, & ad ipsum cōuerso, quid igitur putas hunc pati, qui in 7
fra te accumbit? Ita multi offenduntur quamuis leui incommodo, quum alios ipsi maior 7
ribus afficiant, nec sentiant. *Admonitio civilis*

Eleganter ac polite loquentium sermones aiebat esse similes pecuniæ Alexandrinæ, 8
oculis blandienti, atq; undiq; scripturam habenti more nomismatis, nihilo tamen esse me 8
torem. Rursus qui magis studerent utilia dicere quàm nitida, similes esse dicebat tetradra 8
chmis, temere ac ruditer percussis, quæ sæpe picturatis illis nummis præponderarent. In 8
nummo non spectatur elegantia sculpturæ, sed pondus ac materia: ita non refert quàm sit 8
elegans oratio, sed quàm grauis & utilis. *Oratio grauis*

Ad Aristonem discipulum multa temere garrientem, quædam etiam præcipitanter 9
confidenterq; Fieri, inquit, non potest, quin te pater ebrius profeminarit: oderat futilem 9
loquacitatem, ipse in dictis tum breuis tum grauis. *Loquacitas*

Quodam in conuiuio immoderatus uorante obsonia, neq; quicquam alijs reliquum 10
faciente, Zeno piscem ingentem qui apponebatur, e patina sustulit, quasi solus illum de- 10
uoraturus. Quum alter intuens Zenonem, significaret se mirari impudentiam, Quid, in- 10
quit, putas conuictoribus tuis accidere quotidie, si meam opophagiam ferre non potes? *Admonitio civilis*

Adolescens curius quiddam quàm pro ætate sciscitantem, adduxit ad speculum, 11
utq; se contempleretur admonuit. Mox rogauit an uideretur tali uultui conuenire quæ- 11
stiones eiusmodi proponere.

Quendam dicentem, sibi in multis displicere Antisthenē, abusus Sophoclis dicto, ro- 12
gauit nunqua haberet Antisthenes quæ placerent: ille respondit, se nescire. Hic Zeno, 12
Et nō te pudet, inquit, si quid ab Antisthene perperam dictum est, excerpere ac meminisse? *Carpendi morbus*
se: si quid recte dictum, id ne animaduertere quidem, nec tenere? Idem morbus nūc habet
plurimos, qui in libris aliorum tantum ea uenantur quæ carpant, benedictorum nulla ne
que gratia neq; memoria.

Ad quendam dicentem, breues esse philosophorum sententias, Vera prædicas, inquit, 13
o portet enim & syllabas illorum, si fieri possit, esse breues. Veritas multis uerbis nō eget, 13
& rectius meminimus, quæ paucis uerbis comprehensa sunt. *Pauciloquus*

Quodam de Polemonie narrante quod alia proponeret, alia loqueretur: Zeno contra 14
sta fronte, Quanta, inquit, mercede erat cōtentus: Subindicans, ni fallor, ut indiligentius 14
differeret, discipulorum parsimoniam fuisse in causa. *Obtrectatio*

Dicebat eos qui differunt, similes esse oportere tragicædiarū actoribus, quibus uox ma- 15
gna, bonaq; latera debent esse, quum os immodice non diducant, quod faciunt ij qui plu- 15
rima loquuntur, sed supra uires. Dum enim os diducunt, declarant se fatagere uerius 15
quàm agere. *Vox modesta*

Iis quæ recte dicerentur, negat esse relinquendum locum uelut præclaris artificibus ad 16
spectandum. Contrā, auditores dicebat adeo debere esse attentos ad ea quæ differuntur, 16
ut non uacet dare signum approbationis. Dum enim applauditur & acclamatur, perit ali- 16
quis audiendi fructus. *Attentio*

Adolescenti cuidam multa garrienti, Aures, inquit, tuæ in linguam defluxere: submo- 17
nens adolescentis esse audire multa, loqui pauca. *Garrulitas*

Alteri formoso dicenti, sibi nō uideri futurum ut sapiens amaret, Nihil, inquit, esset uo- 18
bis formosis infelicius. Quisquis enim docet, admonet, instituitq; ad uirtutem adolescen- 18
tes, utiq; amat. Atq; is demum uerus est amor. Nam qui uulgo dicuntur amare, suum ue- 18
nantur commodum, cum incommodo adamat. *Amor uerus*

Dicebat plerosq; philosophos in multis ἀσφες, id est, nō sapere, sed in fortuitis uul- 19
garibusq; rebus esse imperitos: & adijciebat illud Scaphei, qui quū animaduertisset quen- 19
dam e discipulis uehementer inflatum, percusso illo dixit, Bene nō est in magno, sed in be- 19
ne est magnum. οὐκ ὃν τοῦ μεγάλου τὸ εὖ καί ται, ἀλλὰ ὃν τοῦ εὖ τὸ μέγα. Magnū enim est quic- 19
quid recte fit, at non statim bonum est, quod magnum.

Adolescenti cōfidenter loquenti, Non dixerim, inquit, o adolescens quæ mihi succur- 20
runt. Subnotans e sermonis procacia colligi & morum impudicitiam. *20*

- 21 Aiebat hominibus nihil magis deesse quàm tempus: longe dissentiens ab ijs qui bonam uitæ partem perdunt somno, temulentia, nugis & alea, quasi multum temporis super sit homini.
- 22 Interrogatus quis esset amicus, Alter, inquit, ego.
- 23 Seruū in furto deprehensum cædi iussit: quumq; is se sic excusaret, ut diceret, sibi fuisse in fati ut furaret: Et cædi, inquit. Seruus allegabat factorū necessitatem ad excusationem cōmissi. Eam necessitatem retorfit & ad supplicium, quod ipsum etiam erat in fati.
- 24 Formam aiebat esse uocis florem, aut contrā: quemadmodum ab alijs refertur, uocem esse formæ florem. Nam loquentis orationem commendat forma, & rursus oratio composita gratiam addit formæ.
- 25 Cōspicatus cuiusdam ē familiaribus puellum notis liuidum, Video, inquit, animi tui uestigia: notans illius impudicitiam. In Græcis plusculum est gratiæ, quod *θυμὸς* & animi significet, & animi uehementem concitationem aut furorem. Erant autem, ut opinor, suauis impressæ notæ.
- 26 In quendam unguentis delibutum, Quis est hic, inquit, qui mulierem olet? Significans effœminatorum esse, unguentis uti.
- 27 Dionysio cuidam dicenti, quur me unum omnium non corrigis? Non enim, inquit, ubi credo: subindicans sibi non esse spem, illum si corripere fore meliorem.
- 28 Adolescētem multa temere garrientem hoc dicto corripuit, Ob id binas habemus aures, os unicum, ut plurima audiamus, loquamur paucissima.
- 29 Ptolemæi legatis qui multos eruditos ad conuiuium inuitarant, percontantibus quid de ipso regi suo essent renunciaturi, ait, Vidisse uos senem qui in conuiuiis tacere nouerit. Quum enim cæteri ad ostentationem multa dixissent, unus Zeno perpetuum tenuit silentium.
- 30 Percontanti quo pacto esset affectus erga conuitia, Perinde, inquit, atq; si legatus absq; responso dimittatur. Significans eos qui non habent quod respondeant, ad conuitia solere confugere, eaq; non pluris oportere fieri quàm si nihil esset responsum.
- 31 Quum Crates apprehenso Zenonis pallio eum à Stilponte retrahere niteretur, Commodissime, inquit, o Crates philosophum auribus teneas: nam si per uim egeris, corpus erit apud te, animus apud Stilpontem.
- 32 Vbi iam profecerat, tamen modestiæ gratia cōmeabat ad Polemonem, apud quem & in dialecticis exercebatur. Vnde Polemon solitus est dicere, Nō me clam est Zeno, te per posticum irrepere, furariq; dogmata, quibus Phœnicum more indutus es. Notans illum furtim discere gratis, quæ alijs esset uenditurus.
- 33 Quum dialecticus quidam in sermone, quem illi *θεῖον*, id est, metentē appellant, ostendisset septem species dialecticas, rogauit quātum posceret mercedis: ac poscenti centum, dedit ducentos. Tantus erat amor discendi.
- 34 Celebratissimam Hesiodi sententiam solet inuertere. Quum enim ille primas tribuat ei qui per se sapiat, secundas qui recte admonenti obtemperet, Zeno ordine inuerso sic pronunciabat,
ὁ βέλτερος μὲν πάντων ἐστίν, ὁ δὲ ἐπὶ πάντων πειθήναι,
ἰδὼς δ' ἐν ἡμεῖς ἐστίν, ὁ δὲ αὐτὸς πάντα νοήσιν. id est,
 Optimus ille quidem qui parat recta monenti,
 Sed probus ille quoq; est, qui nouerit omnia per se.
- Addebat causam, quod qui ex se nosset omnia, nihil haberet præter intelligentiam: at qui recte monenti pareret, præter intelligentiam haberet etiam effectum. Nam parere dicitur, qui quod didicit optimum esse facit.
- 35 Rogatus quur quum esset natura seuerus, in cōuiuiis tamen hilaresceret, lepide respondit, Et lupinum quum sit suapte natura amarum, tamen aqua maceratum dulcescere. Naturale est, cibo potuq; rigato corpore discuti tristitiam.
- 36 Dicere solet, fatius esse labi pedibus q̃ lingua, eoq; conuiuiis quātum poterat uitabat, q̃ ibi solutus uino & aliorum fabulis prouocatus facilius labi posset.
- 37 Dicebat, *τὸ εὖ γίνεσθαι παρὰ μικρὸν, οὐ μὴν μικρὸν εἶναι*, id est, ut aliquid fiat bene, nasci quidem paulatim, sed tamen nō esse paululum. Quamq; hoc quidam ascribunt Socrati.
- Quibusdam

Quibusdam sic excusantibus luxuriam suam, ut dicerent se ex eo quod abundaret fa-
tere sumptum, argutissime respondit, Ignosceretis ne coquo, si quum obsonia plus aequo
falsa daret, diceret sibi copiam esse salis? Sentiens uictum non esse moderandum ex rerum
copia, sed ex usu ac necessitate naturae.

CLEANTHES ASSIVS

Antigono discipulo roganti quur sordidam operam praestaret hauriendo aquam è pu-
teo, unde per iocum pro Cleanthe dictus est φρυντλγς, ita respondit, Num haurio tan-
tum, an non & fodio, & rigo hortum, denique nihil non facio philosophiae causa? Alius
negasset factum, philosophus auxit quod obijciabatur, gloriae sibi ducens quod ille uer-
tebat probro.

Collectam pecuniolam aliquando proiecit coram familiaribus dicens, Cleanthes alte-
rum Cleanthem alere posset si uellet.

Asinus appellatus agnouit conuictum, dicens, se solum esse parem ferendae Zenonis
sarcinae. Siue quod Zenoni non multum esset supellectilis, siue quod unus illius austerita-
te nihil offenderetur.

Cuidam illi probri causa obijcienti quod esset timidus, Ideo, inquit, minimū pecco. Bona
est timiditas quae deterret à turpibus, & reddit hominem circūspecum.

Suam uitam diuitum uitae solet hoc nomine preferre, Dum illi, inquit, pila ludunt, ego
fodiens duram humum exerceo.

Interdum quum foderet, solet seipsum increpare. Id forte admiratus Ariston, Quem,
inquit, increpas? Tum Cleanthes ridens, Senem, inquit, qui canos quidē habet, sed men-
tem non habet: seipsum innuens.

Cuidam reprehendenti Arcesilaum, quod officia uitae tolleret, Desine, inquit, homi-
nem uituperare. Nam ille licet dictis tollit officia, tamen factis commendat. Id audiens
Arcesilaus, Non moueor, inquit, adulatione. Hic Cleanthes, Scilicet, inquit, adulator ti-
bi, dicens te aliud loqui, aliud facere. Cleanthes mitigauit dictum obrectatoris, sed ita ut
à crimine inconstantiae non liberaret Arcesilaum. Turpissimum enim est philosopho se-
cus docere quam uiuit. Si uita proba est, cur docet diuersa? Si doctrina sana est, cur eam
secus uiuendo refellit?

Cuidam ab eo petēti dictum aliquod, quod crebro occineret filio suo, protulit illud ex
Electra, σιγα, σιγα, λεπτόν ἔχον, id est, tace tace tenue uestigium. Innuens pueris maxime
conuenire silentium.

Quum audisset à Lacone quodam probari laborem, delectatus eo dicto subiecit hemi-
stichium Homericum,

αἷμα δὲ εἰς ἀγαθὸν εὐλογέτης. id est,

Sanguine præclaro satus es charissime fili.

Differens adolescenti cuidam quem uidebat parum attentum, rogauit sentiret ne. Illo
affirmante se sentire, quur igitur ego non sentio te sentire? Solent enim qui intelligunt, ocu-
lis ac gestu, interdum & uerbis significare se quae dicuntur intelligere.

Sositheus poeta coram populo Cleanthem presentē hoc carmine proscidit,

ὅς ἐλεάνδης μοῖρα βοήλατ' αἰ. id est,

Quos Cleanthis fatuitas agitat.

Interpres uertit insania: unde pro moria legisse uidetur μανία. Nec tanto cōuitio tactus,
quicquam mutauit de uultu. Qua patiētia delectati auditores, applaudentes philosopho,
Sositheum eiecerunt. Quum Sositheus diceret, se poenitere quod illum aspersisset, respon-
dit Cleanthes, Absurdum fore, si quum poetae frequenter illudant Libero patri & Hercu-
li, nec illi succenseant, ipse ob leue conuictum indignaretur. De dijs enim multa probrosa
scripsere poetae, ueluti quum Bacchum faciūt mollem, timidum ac temulentū: Herculem
faciunt seruientem Omphalae usque ad sandalio cōmitigatum caput.

Peripateticis dicebat idem accidere quod lyris, quae quum alijs bene sonent, seipsos
non audiunt. Sentiens opinor illos licet alijs uerbis idem docere quod Stoicos, & tamen
ipsos id non animaduertere. Potest & hic accipi sensus: peripateticos præclare docere, sed
uitam à doctrina dissidere.

Ex sententia Zenonis dicebat, hominis mores è specie posse deprehendi. Id ut confuta-

D 4 rent

rent adolescentes aliquot faceti, cinædum in agro duratū adduxerunt ad Cleanthem, postulantes ut e specie de moribus pronunciaret. Reperit manus callosas, & cutem sole adustam. Itaque quum aliquandiu siluisset, iussit hominem abire. Ille digressus sternutamento concussus est: mox Cleanthes, Habeo, inquit, hominem, mollis est. Non enim facile sternutant, qui semper sub dio uiuunt.

14 Solitudo Conspiciens quendam solitarium ac secum loquentem, Haud, inquit, loqueris cum homine malo. Quidam ita referunt, Vide ne cum homine improbo loquaris. Malis enim periculosa est solitudo.

15 Senectus uerum ubi reputo me omni ex parte sanum, siue legendū est, siue scribendum, rursus maneo. Significans, se quidem haudquaquam esse uitæ cupidum, uerum ob senectutem neminem debere e uita decedere, donec uires suppetunt ad uitæ munia.

16 Intumuerat illi gingiua, cui malo biduano ieiunio sic medicatus est, ut iam ueluti sano medici omnia consueta permitterent. Sed ille perseverauit abstinere, dicens sibi iam esse confectum uitæ principium. Itaque periit.

17 Correctio Sententiam hanc,
Χίλοις τε δούαι, σῶμα τ' ἐς νόσους πείσσει
ἀπαύσαι σῶμα. id est,
 Largi amicis, corpus in morbos cadens
 Impendijs seruare.

correxerit hunc in modum,
πρόχους τε δούαι, σῶμα τ' ἐς νόσους πείσσει
ἀπαύσαι ὑπὸ τριῖται. id est,
 Donare scortis, corpus in morbos cadens
 Impendijs conterere.

Prior enim sententia tendebat ad molliem, quam nudauit Cleanthes.

S P H A E R V S Bosphoranus Cleanthis discipulus.

18 Argute Quum diceret, opinionem non cadere in sapientem, rex Ptolemæus cupiens hoc paradoxon ipsa re confutare, curauit mala punica ueris simillima ex cera confecta apponi in conuiuio. Ad quæ quum Sphærus deceptus porrigeret manus, rex exclamauit, illum falsæ speciei fuisse assensum. Ad id dextræ Sphærus, Non sic, inquit, assensus sum ut crederem esse mala punica, sed probabile putarem esse mala punica.

19 Reprehendēti Mnesistrato, quod Ptolemæū nō appellasset regem, Imo, inquit, quum talis sit, tamen regem esse fateor: indicans illum esse nomine regis indignum, se tamen cognominis honorem illi non inuidere.

C H R Y S I P P V S S O L E N S I S

1 De hoc dictum est, si dii uellent uti dialectica, non alia usuros quàm Chrysispea.

2 In quodam opere toties citarat uersus Euripidis ex Medea, ut ibi tota fabula fuerit inspersa. Hunc librum quidam portās, & rogatus quid ferret, Chrysippi, inquit, Medeam.

3 Erat illi statua pro corporis modo tenuis ac pusilla, quam eques uicinus fere occultabat: Vnde Carneades per iocum dicere solet, eum non esse Chrysippum, sed *λενύπιορ*. Nam Chrysippus ab aureo equo dicitur, Crypsippus à *λενύπιο*, quasi dicas ab equo occultatum.

4 Pauci boni Cuidam reprehendenti, quod non apud Aristonem cum pluribus daret operam philosophiæ, Nūquam, inquit, philosopharer, si cum pluribus auscultarem. Dictum lepidius est apud Græcos, quod *πᾶλοι* interdum sonat multi, interdum uulgus hominum. Sensit non statim esse optima, quæ placent cum plurimis.

5 Ad dialecticū quendam Cleanthi multis ac prolixis sophismatibus obstreperē, Define, inquit, senē à magis ad rem pertinentib. auocare, sed nobis iunioribus ista proponitur.

6 Facete In conuiujs cætera quietus, tantum ex more agitabat crura. Vnde famula quæ illi inserviebat, dicere solet, Chrysippi sola crura inebriari.

P Y T H A G O R A S

7 Dicebat uitam humanam esse similem pægyri, hoc est, solenni hominum conuentui ad quem alij conueniunt certaturi, alij negociaturi, nonnulli spectatores modo futuri. Ac ceteros

Ceteros quidem omnes esse sollicitos, solum spectatorem tranquillū frui celebritate: hunc spectatorem aiebat esse philosophum, qui nō ob aliud in hoc mundi theatrum prodisset, quam ut naturas rerum ac mores hominum contempleretur.

Rogatus à quodam, quando esset congregiendum cum foemina, Cum uoles, inquit, te ipso fieri debilior. Multa Venus eneruat hominem.

Admonebat discipulos, ut quoties à negocijs diurnis uesperī domum ingrederentur, uersiculum hunc apud se repeterent,

πῶς περὶ βίῳ, τί δ' ὄψεται, τί μοι δέον ἔστι τελέειν.

Aiebat in ciuitates primum irrepsisse delicias, mox saturitatem, deinde uiolentiam, postremo exitium.

Theano Pythagoræ uxor, rogata quādo mulier esset munda à uiro, respōdit, à suo semper, ab alieno nunquā. De Pythagoræ symbolis non pauca diximus in Chiliadibus, quominus hic libuit ea repetere.

EMPEDOCLES AGRIGENTINVS

Quum uideret ciues suos delicijs deditos, sumptuose tamen ædificare, dixit, Agrigen- tini sic indulgent uoluptatibus, quasi postridie morituri: sic ædificāt, quasi semper uiciuri.

HERACLITVS EPHESIVS

Dicebat iniuriam magis extinguendam quā incendium. Ex leuissimis offensis, si negli- gantur, nascuntur atroces tragœdiæ. Sed ad restinguendū incendium accurrunt om- nes, gliscens uero simultas citius addunt iritamenta.

Dicebat ciues non minus oportere pugnare pro legibus quā pro moenibus. Quod absq; legibus nullo pacto possit esse ciuitas incolumis, absq; moenibus possit.

Rempub. ut deploratam cōtempnit, eiq; dare leges quum rogaretur recusauit. Secessit autem in templum Dianæ, ibiq; cum pueris ludebat talis. Circumstanti & admiranti po- pulo, Perditi, inquit, an non præstat hoc agere. & uobiscum rempub. administrare?

Interrogatus aliquando, quorū sileret. Vt uos, inquit, loquamini.

XENOPHANES COLOPHONIUS

Empedocle dicente, sapientē inueniri non posse. Et merito, inquit. Nam sapientem esse oportet, qui agnoscat sapientē, notans illū qui hoc dicebat, suo uitio nō inuenire sapientē.

Dicebat, πῶς τυράννοις ὁμαλεῖν ἢ ἄδιστα ἄνθρωποι, id est, cum tyrannis congregiendū aut iū- cundissime aut minime. Nihil est uiolentius aure tyrāni, ait Satyricus: apud bonos etiam principes admonendi libertas uerbis placidioribus est temperanda. Id qui non potest, ab- stineat ab illorum congressu.

DEMOCRITVS MILESIVS

Ignotus uenit Athenas, & colloquio de philosophia cum Socrate habito dixit, Hic phi- losophus similis est Pēthathlo, q̄ calleret naturalia, moralia, mathematica, adhuc discipli- nas quas ἐγλήκας uocant, deniq; omnium artium peritissim.

Huius fertur & illud, λόγος ὄργον σκία. id est, Oratio operis est umbra. Significans ex- egregijs factis nasci laudes hominum eloquentiū, non contrā. Primam igitur oportet esse curam factorum, gloria consequitur ultrò.

Dicere solet, si corpus animum in ius uocaret, haudquaquē futurum ut ille muneris ma- le administrati crimen effugeret. Animus in corpore uelutī præsidiū collocatus est, & ta- men pleraq; mala corpori ab animo ueniunt.

Quum arroderet cucumerem, sensit humorem esse mellei saporis, rogauitq; famulam unde emissēt, illa nominauit hortū. Surrexit Democritus, Et duc me, inquit, eo, ac locum indica. Demirante muliercula quid sibi uellet, Vt, inquit, dulcedinis causam inueniam, in- uenturus si locum inspexero. Hic muliercula ridens, quiesce, inquit, o bone. Nam ego im- prudens cucumerem immiseram in ollam mellitam. At ille offensus, Molesta es, inquit, ego tamen incumbam quæramq; causam: quasi cucumeri peculiaris sit ac genuina dulce- do. Sit hoc exemplum studiij indefatigabilis.

Dixit preciosissimū impendium esse tempus, πολλὰ τελευτῶν ἀνάλωμα χρόνος. Citat Plu- tarchus in uita Antonij. Quanq; hoc dictum compluribus tribuitur.

Quum apud Dionysium quæreretur quod æris genus esset omnium optimū, Ex quo, inquit, Athenienses statuas fecerunt Harmodio & Aristogitoni: nimium libere significās tyrannos.

tyrannos è medio tollendos. Nam ob eiectos tyrannos Athenienses illis statuas erexerunt. Hoc, nime fallit memoria, alteri cuidam ascribitur.

ANAXARCHVS

7 Anaxarchus Abderites philosophus inuisum habuit Nicocreontem Cypri tyrannum. *Libertas immodica* itaque quum in coena quadam Alexander rogasset, qualis illi uideretur, Praclara, inquit, sed oporuit & Satrapæ cuiusdam caput apponi: oculos detorquens in Nicocreontem qui aderat.

8 Alexandro mortuo, quum Anaxarchus tempestate esset delatus in Cyprium, Nicocreon memor contumeliæ, philosophum arreptum in mortarium coniecit, ferreis pistillis contudi iussit. Hic illam uulgo celebratam uocem emisit: *Fortiter* *ἐν τῇ τῷ ἀναρχοῦ βύλας, ἀνὰ τὸν ἔμπερον δ' οὐ πῶς ἔστι*, id est, unde Anaxarchi mactatam, nam Anaxarchum non percussit. Sentiens corpus nō esse partem hominis, sed animi domiciliū tantum. Animus autem non potest tundi.

9 Quum uideret ex Alexātri uulnere, quod icū sagittæ acceperat, manare sanguinem, *Libere* dixit uersu Homérico,

ὅτι μὲν αἷμα, καὶ οὐκ ἔχοντος αὐτοῦ πρὸς μακρὰς θείας. id est,

Hic quidem sanguis est, non ille liquor, qualis diuis solet ire beatis. Admonens regem suæ conditionis, qui pro deo affectabat haberi. Quanquam hoc quidam nō ab Anaxarcho, sed ab ipso Alexandro dictum tradunt.

10 In conuiuio quum Anaxarchus Alexandro propinaret, ostenso calice prædixit fore, *Diuinatio* ut uulnus acciperet, abutens ad id uersu,

βέλῃς τοῦ πρὸς θεῷ βροτοῦ χόρι. id est,

Ferietur aliquis mox deū humana manu.

11 Quum à Cypriorū tyranno Nicocreonte torqueretur ut conscios proderet, post multa in regem dicta cōiucia, tandem per iracundiam & linguæ amputationē minanti, Non erit, inquit, effeminate adolēscēs hæc quoq; corporis mei pars tuæ ditionis: simulq; dentibus abscissam & cōmanducatam linguam in os eius ira patens expuit. *Silentij fides*

12 Quum Alexandrum se ob Clitri necem discruciantem uideret, *Adulante* Clito, inquit, cōgita stitia quæ dijs asidet: persuadete cupiens quicquid à rege fieret, ius fasq; esse. Nam & Alexander pro deo se haberi sustinebat.

ZENO ELEATES

13 Zeno accusatus quod cōiurasset in perniciem Nearchi tyrāni, quum in quæstionibus *Fortiter* iuberetur ædere nomina coniuratorū, nominauit plerosq; illi amicissimos. De his quum tyrannus sumpsisset supplicium, rogaretq; nunquis superesset etiam, Tu solus, inquit, rei publicæ perniciēs. Tandem & linguam dentibus amputatam in os tyranni, quod ob iracundiam hiabat, expuit.

14 Quum maledictis lacepsitus incandesceret, reprehensus quod philosophus uerbis improborum cōmoueretur, Si conuicia, inquit, æquo animo admisero, ne laudes quidē sentiam. Lapidis est non sentire discrimen inter laudantem & uituperantem: sed philosophi est non ita commoueri, ut ab honesto recedat. *Ira sapientis*

15 Quum ascenderet in theatrū cithara canente Amœbeo, uersus ad discipulos dixit, *Harmonia uite* *ἁρμονία* mus, ut pernoscamus, quam uocem, quemq; concentum ædant, intestina, nerui, lingua & ossa, quibus adest ratio, numerus & ordo. Si in rebus inanimis tantum trahent illa, quanto plus ualebunt si in omni hominis uita seruentur?

16 Dicebat è suis quemque in somnijs deprehendere posse quantum in philosophia profecisset: si nihil illic uel appeteret uel faceret nefariæ rei. Tum enim animus in profunda *Somniorum observatio* tranquillitate constitutus ueros affectus prodit. Contrà quæ uigilantes non audent profari aut agere, ea noctu occurrunt in somnis.

PYRHO ELIENSIS

17 Deprehensus aliquando solus, ac secum loquens, rogatus quid solus ageret, *Solitudo* Meditor, inquit, esse probus. Sentiens ad id utilem esse solitudinem, inutilem turbam.

18 Quum obiurgāti sororem Philistam, quidam obijceret, quod oblitus esset suæ professionis (docebat enim omnia esse indifferentia) sic elusit. Non enim, inquit, in muliercula *Facete* declarabitur indifferentia.

Rursus

Rursus quum canem inuadentem repulisset, idem obijcienti respondit, perdifficile esse 19
prorsus hominem exuere. Maluit agnoscere lapsum humanū q̄ dogma rescindere.

Homō

In tempestate conspiciens ceteros animo esse defectiores quum ipse nihil moueretur, 20
ostendit porcellum in naui secure edentem, dicens, oportere sapientē eam animantis imi
tari securitatem.

Securitas philo
sophica

Admirari solet illum Homeri uersiculum præ cæteris,

ἄνθρωπος φύλλων ἰσοτέλης, ὅς ἐστι καὶ τὸ ἀνθρώπου. id est,

21

Vita fugax

Tale quidem genus est hominum, quale est foliorum.

Quod alijs defluentibus alij succedant. Sentiens in rebus humanis nihil esse diuturnum
aut stabile.

TIMON NICAËVS

Gaudebat hortorum secessibus ac solitudine, unde Hieronymus Peripateticus de il/ 22

lo dixisse fertur, Quemadmodū apud Scythas & qui fugiunt, & qui insequuntur torquent. Capere fu/ 23
sagittas: itidem inter philosophos, alios persequēdo discipulos capere, alios fugiendo. Se
quitur fama fugientem, & ob id ipsum auidius expetitur qui scholam uitat.

Quum uidisset Arcefilaum inter assentatores euntem, Quid tu, inquit, uenisti huc, ubi 23
sumus nos, qui liberi sumus?

In quendam omnia mirantem ita lusit, Quin & illud miraris, quod quum tres simus, 24

quatuor habemus oculos. Timon enim luscus erat, unde & Cyclops dictus est, et discipu/ Facet
lum habebat luscum Dioscoridem. Meminit huius & Socrates alicubi apud Platonem.

XENOPHON

Dicebat esse prudentis cordatq; uiri, etiam ab inimicis utilitatem capere. Vulgatum 25
est, neq; solem, neq; aquam, neq; ignem magis utilem esse hominibus, q̄ amicos. Sed inge/ 26
niū philosophici est, quemadmodū periti medici ex bestijs ac serpētib; noxijs utilia quæ
dam remedia colligunt, ita ex inimicorū odio decerpere aliqd quod uertat in suū bonum.

Utilitas ex
inimicis

Dicebat tum maxime colendos esse deos, quum homini res sunt secundæ, ut quum in 26
cideret necessitas confidenter illos imploremus, utpote beneuolos iam & amicos. Recte
Xenophon: sed uulgus hominum cōtrā facit: in felicitate profunda est diuorum obliuio: 27
quum urget calamitas, tum demum ad illos confugimus.

Diuorum
cultus

STRATO PHYSICVS

Quibusdam obijcentibus quod Menedemus plures haberet auditores quā ipse, 27
Quid mirum, inquit, si plures reperiuntur qui lauari cupiunt, quā ungui? Vnguntur
qui se parant certamini. Subindicauit Menedemi philosophiā esse dilutam, ac facile in-
ueniri qui audiant de uirtute disserētem, per paucos autem qui uirtutem exerceant. Nam
huc prouocabat Strato.

Virtutis
usus

PHOCION DVX ATHENIENSIS

Hunc quū pro concione dicentē quidam petulantissime maledicus interpellaret, mul/ 28
tis conuicijs in illum debacchans, omisit quod coeperat, locūq; dedit maledico. Postea q̄
ille uix dicendi fecisset finem, Phocion reuersus in suggestum, placido uultu perinde qua
si nihil esset dictum, coeptam orationē proseguurus est. De pedestribus, inquit, copijs au/ 29
distis, superest ut de uelitibus ac leuis armaturæ milite dicam.

Moderatē

Quum adhuc floreret Leosthenes, interrogatus ab oratoribus, quid ipse boni fecisset 29
reipublicæ, Nihil aliud, inquit, nisi quod donec ego uobis fui dux, nulli dicta est ora
tio funebris, sed omnes uita defuncti in maiorum monumentis sepulti sunt.

Alij iactabant cruentas uictorias, Phocion existimabat egregij ducis

esse, sic administrare rem militarem, ut nulli, aut quā pau/

cissimi ciues pereant. Mos autem erat Athenis

eos q̄ in acie cecidissent, apud popu/

lum laudare, ac cenota/

phia erige/

re.

SO APOPHTHEGMATVM

LIBER OCTAVVS

PRAEFATIO

VNC à philosophis ad sophistas, hoc est quod dici solet, ἐκ τῶν φιλοσοφῶν εἰς τοὺς σοφιστὰς trāseamus: quod genus hominū miror olim in delicijs fuisse, nō uulgo tantū, sed summis etiā principibus, cū nec essent germani poete, nec ῥητορες rhetores, nec synceri philosophi, sed tamē horū omniū simij, tantū ad captandā auram popularē, ac linguā modulatu deliniendas oculos multitudinis aures cōpositi, si paucos tamen excipias. Vnde mirū quā horum dicta frigeant prae philosophicis aut etiā poeticis, ut interdum parasiti & meretrices dicere uideantur argutiora. Sed hic liber habet praeterea uariam dictorum satyram, in quibus fortasse reperiēs iuxta poetam epigrammaticū, quādam bona, quādam mediocria, sed mala plura. Verum ut molestus est conuiuator, qui praeter modum laudat ea quae apponit: ita ciuilitatis est parcius extenuare apparatus: eo quod & qui laudat, & qui deijcit immodice, diuersa quidem uia, sed tamen pari studio uenari gratiam uideatur. Sit igitur hoc lectoris iudiciū. Nos simpliciter τὰ κατὰ φύσιν apponemus.

LEO BYZANTIVS SOPHISTA

- 1 *Solertiter* Venit Athenas populo dissidijs tumultuanti concordiam suaturus, ubi prodisset in suggestum, corpore admodum pusillo, omnium risus obortus est. Ille fortuitam occasiōnem uertens in procemium, Quid, inquit, o uiri Athenienses, si cōspiceretis uxorem meam, quae tam pusilla est ut uix pertingat ad gēua mea. Ad hanc uocem quum maior etiā populi risus sublatus esset, subiicit, At nos tam pusillos, si quādo dissidemus, uix ciuitas Byzantium capere potest. Ita ferme Plutarchus in praeceptis politicis. Sed eandem fabulam multo aliter narrat Philostratus in Sophistis. Nempe quum prodisset ad populum dicturus de concordia, ipsa statim specie risum mouit populo, quod obesus esset, ac uentre praegrandi. At ille nihil turbatus risu multitudinis, Quid, inquit, ridetis uiri Athenienses? Uxor mihi est me multo obesior, & tamen concordēs unus capit lectulus, discordēs ne tota quidem domus. Quod refert Philostratus, & probabilius est & festiuus.
- 2 *Admonitio commoda* Quum Philippus adornaret bellum aduersus Byzantios, Leo adiit illum percontans hunc in modum, Quid, inquit, accidit tibi Philippe, ut bellum instituas? Ut, inquit, nūc patriā ciuitatum pulcherrima huc adducatur, ut intelligat se à me diligī, eoq; ad fores amatorum meorum uenio. Ad haec Leo, At qui redamari cupiunt, haudquaquam cum gladijs uenire solent ad fores amatorum. Amantes enim non egent bellicis instrumentis, sed ciuilibus. Hoc dicto in diuersum flexo regis animo patriam suam liberauit. Ita Philostratus.
- 3 *Conuiciū retortum* Pasiadi obijcienti lippitudinē oculorum, Corporis, inquit, uitium exprobras, haud uidens filium tuum Nemesim humeris baiulantē. Erat enim Pasiadi filius contractis humeris. Nemesim autē dixit redargutionem insolentiae, quam ueteres fingeant esse deam. Imprudenter in alterū torquet conuiciū, si in promptu sit quod ipsi uicissim obijciatur.

ION SOPHISTA

- 4 *Animus egrotus* Dicebat rem morosam esse agrotationem. Nam agrotis & uxor molesta est, & medici cum inculant, & lectulum moleste ferūt. Ex amicis autem & qui accedit grauis est, & qui discedit molestus. Sic animus agrotus & latis & tristibus offenditur.

PROTAGORAS Abderita ἄβηϙ.

- 5 *Impie* Dicebat, de dijs nihil certo sciri, sint, an non sint: ob id libri illius in foro exusti sunt, quod docerent impletatem. Ne quis arbitretur noui exempli rem esse, quod nūc exuruntur libri haeticorum.

- 6 Euathli discipuli dilemma quomodo apud iudices in ipsum retorserit, notius est quā ut sit hoc loco commemorandum.

THEODORVS Atheniensis, cognomento ἄβηϙ.

- 7 *Interpretatio sinistra* Obijcientibus qd doctrina ipsius multi redderent deteriores, respondit, id aliorū uitio accidere, qui doctrinā ipsius sinistra exciperent, quum ipse dextra porrigeret. Hoc hominum genere hīce tēporibus plenus est mundus, quibus nihil tam circūspecie dici potest, quod non deprauent ad calumniā. Refert Plutarchus lib. De animi tranquillitate.

Fauorinus

FAVORINVS

In Favorinum sophistam hæc tria iactata sunt, ut miranda uixq; credenda. Quñ Gal/ 8
lus esset, scire Græce: quum eunuchus, accusatū fuisse de adulterio: postremo quòd cum Prodigiosa
imperatore similitatem gerens, uiueret.

Huius æream statuam deiecerant Athenienses, ut hominis Cæsari inimicissimi. Erant 9
enim Athenienses uestigales Adriano Cæsari. Id posteaquam ei nunciatum est, nihil com Honor detra
motus dixit, Vtilius erat Socrati ab Atheniēlibus ærea priuari statua, q̃ bibere cicutam. Aus
Contempsit statuæ iacturam, uita incolumi.

AESCHINES

Aeschines quum Rhodi exul recitaret orationem suam aduersus Demosthenem, Rho 10
dij demirati sunt quod tali oratione fuisset damnatus ab Atheniēlibus, At desineretis, in- Ciuiliter
quit Aeschines, admirari, si audissetis quæ ad hæc respondit Demosthenes: mira ciuilita-
te & se exemit à crimine, & iudices excusauit, damnationis iniustæ causam reijciēs in uio
lentiam eloquentiæ Demosthenicæ. Ita ferme Philostratus. Dein quum recitatam Demo
sthenis orationem omnes supra modum admirarentur, Quid, inquit, si ipsam bestiam au
dissetis sua uerba resonantem: sentiens in Demosthene magnam Demosthenis partem
abesse, si quæ scripsit ab alio recitarentur.

NICETES

Nicetes Smyrnæus sophista telonæ cuidam in iudicio uehementius incandescenti di 11
centiq; Desine latrare in me: admodum false respōdit, Si tu desinas mordere. Nam utrun Salte
que canum est.

ISAEVS SOPHISTA

Isæus sophista Assyrius quum primam ætatem dicasset uoluptatibus, simul ut ad uiri 12
lem pertuenit, uelut alius subito factus miram induit morum seueritatem. Itaque percon- Pudice
tanti cuidam num illa, foeminam ostendens, uideretur formosa, πῆπαυμαι, inquit, ὀφθαλ-
μῶν, id est, desii laborare ab oculis. Ab altero quopiam interrogatus, quis piscis, aut quæ
auis esset ad uescendum suauissima? πῆπαυμαι, inquit, ταῦτα ἀποδίδωμι, id est, ista cura, Sobrie
re desii. Et adiecit, φωνῆα γὰρ οὗ ταντάλου κήρυς τρυγῶν, id est, sensi enim me à Tātali hor-
tis fructus colligere. Subindicans omnes eiusmodi uoluptates quibus iuuentus capitur,
nihil aliud esse quàm umbras ac somnia, qualia de Tantalo fabulantur poetæ.

Lacedæmonijs periclitantibus, ac de ciuitate mœnibus cingenda consultantibus, Ho 13
mericum carmen recitauit, Concordia

ἀσπίς ἀρ' ἀσπίδι' ἔρειδε, κόρυς κόρυι, ἀνὴρ ἀδ' ἀνῆρ. Id est,

Scutum hæsit scuto, galeæ galea, atq; uiro uir.

Et adiecit, Sic mihi state Lacedæmonij, & muris cincti sumus.

Pythonis proditoris accusationem tribus dictis absoluit, Coarguam Pythonem, in 14
quit, prodicionis, oraculo à deo reddito, populo qui uinxit, Philippo qui dimisit. Græca Breuiloquium
sunt lepidiora, ἐλέγξω πύθωνα προδοθέντα τῷ χηλαινῷ θεῷ; τῷ δ' ἡλαινῷ δ' ἡμῶν; τῷ ἀναζεύξαντι φι-
λίππῳ. Neq; enim deus pronunciaffet oraculo nisi talis esset: neq; populus uinxisset, nisi
talis fuisset: neq; rex abijisset, nisi eum cuius gratia uenerat non reperisset, aut rex e castris
illum non dimisisset.

SCOPELIANVS

Scopelianus eos qui conuicijs agerent, existimantes sese hoc pacto declarare animi ma 15
gnitudinem, aniculas appellare solet, non tantum ebrias, sed & rabidas.

Polemoni obijcienti quod inter dicendum pulsaret tympanum, Tympanizo, inquit, 16
sed Aiaceis clypeo: haud inficians se in agendis causis interdum uti uerbis ac figuris uehe- Vehementia in
mentioribus, at non inani strepitu, sed ad causæ patrocinium accommodis. dicendo

DIONYSIVS SOPHISTA

Dionysius sophista familiaribus dicere consueuit, mel summo digito nō caua manu gu 17
standum esse. Sentiens uoluptates quàm parcissime admittendas.

POLEMON SOPHISTA

Antoninus imperator absente Polemone occuparat domū illius, uelut omnium apud is
Smyrneos pulcherrimam. At Polemon noctu reuersus e peregrinatione, pro foribus cla Libere
mauit, se indigna pati, qui proprijs ædibus arceretur. Cognouit imperator ac cessit.

Post ubi Romam uenit Polemon, imperator ciuilitate illi exprobrans quod acciderat, Date, inquit, Polemoni diuersorium, nec quisquam illum eiciat. Mox histrio quidam tragicarum, ex Olympijs Asiae, cui erat praefectus Polemon, appellauit Antoninum Caesarem aduersus Polemonem, quod protinus initio fabulae ab illo fuisset eiecus e scena. Percontatus est Caesar quo tempore fuisset eiecus: quumq; is respondisset, circiter meridiem: admodum urbane respondit, At me quidem eiecit circa medium noctis, nec tamen appellauit iudicem.

Affuetudo 19 Quum laboraret morbo articulari, Pergami in templo obdormijt: huic apparuit Aesculapius, iubens ut a frigido potu abstinere. ad quem Polemon, O praecclare, inquit, quid autem si bouem curares? subindicans, iam diu assuetum duris, frustra uocari ad delicias.

Facete 20 Proconsul torquebat praedonem quendam, quumq; dubitaret quod supplicij genus esset de illo sumpturus, superueniens forte fortuna Polemon, Iube, inquit, illum ediscere ueterum scripta. Ipse quidem Polemon multa edidicerat, sed in exercitatione nihil ducebat laboriosius ac molestius quam ediscere: eoq; Fabius iubet hoc taedium protinus a pueris deuorari.

Cibus 21 Occurrens sophistae cuidam, intestina, manides pisces & alia quaedam uilla portanti obsonia, O uir egregie, inquit, non potest Darij & Xerxis animum recte actione exprimere, qui talibus utitur cibis.

Salse 22 Timocrati philosopho apud Polemonem dicenti, Fauorinum esse loquacem, Et omnis, inquit, anus. Notans in Fauorino corporis habitum, quod esset eunuchus. Visus est excusare uicium, sed reuera conduplicauit.

Gestus 23 Histriorem tragicarum qui in Olympijs, o Iupiter, pronunciarat, ostensa terra: o terra, manu in caelum proiecta: sub mouit a praemijs (Praesidebat enim ei certamini) dicens, hic manu commisit solocismum.

24 Quum articuli morbo lapidescerent, medicos admonuit ut effoderent, inciderentq; Polemonis lapicidinas. Dicebatq; comedendum est, manus non habeo: ambulandum est, pedes non habeo: dolendum est, & manus habeo & pedes.

Industria 25 Curarat ut uiuus inferretur sepulchro, ac familiaribus quibus datum erat negotium occludendi monumentum, Obde, inquit, obde ne me sol cernat tacentem.

SECUNDVS SOPHISTA

Argute 26 Tale declamationis argumentum erat propositum, Qui seditionem mouerit moriatur, qui sedauerit praemium ferat. Quidam & mouerat & sedauit, petit praemium. Hanc questionem paucis absoluit. Quod est prius, mouisse, quod posterius, sedasse. Itaq; prius da poenas motae seditionis, ac deinde si potes, accipe praemium recte factorum.

GORGIA SOPHISTA

Frivola quae stiones 27 Gorgiae sophistae palam exhibenti sese ad respondendum quod cuique libuisset proponere, Xenophon non ille Socraticus, sed alius quidam inuidens, adiit illum atq; hanc proposuit questionem, Dic mihi Gorgia, quamobrem fabae uentrem inflent, quum ignem non inflent. Ad quem placide Gorgias, Istuc quidem tibi dispiciendum relinquo: caeterum illud iam olim cognitum habeo, terram aduersus istiusmodi homines producere ferulas.

Poesis fallacia bona 28 Dicebat tragicam esse deceptionem, qua qui alterum decepisset, iustior esset eo qui non decepisset: & qui deceptus esset, sapientior foret eo qui non esset deceptus. Fallit enim tragodia tractans argumenta conficta, sed adeo scite, ut uera credantur. Iustior autem ille uidetur qui fallendo prodest: & sapientior est qui per fictas fabulas discit, quid sit turpe, quid sit honestum. Refert Plutarchus de poetis audiendis.

HERODES SOPHISTA

Nobilitas in talis 29 Herodes in accusatorem, qui de causa pauca, de generis sui claritate multa iactarat, Tu, inquit, nobilitatem habes in talis. Romani siquidem nobilitatis signum gerebant in calceis. Id erat eburnum additamentum lunae speciei. Ita Plinius notat quosdam qui nihil haberent nobilitatis praeter imagines. Rursus quum aduersarius gloriaretur quod in unam quandam Italiae ciuitatem multa beneficia contulisset, Idem ego, inquit, de me praedicare possem, si in uniuersa terra causam dicerem. Significans se de innumeris ciuitatibus

tatibus fuisse præclare meritum.

Vxoris Regillæ mortem luxit impotentius, adeo ut picturas & ornamenta domus cō-
loribus atraret, uel is pullis regeret, ac lapide Lesbio obscuraret omnia. Nam is funestus
ac niger est. Quodam igitur die quum Lucius, qui frustra conatus fuerat Herodi per sua-
dere ut lugeret moderatius, pueros uideret in fonte ædibus uicino lauantes raphanides,
rogabat cui pararetur ea cœna, qui responderunt, Herodi. Tū Lucius, Iniuriam facit Re-
gillæ, qui albis radiculis uestatur in atra domo. Id ubi renūciatum est Herodi, amouit ab
ædibus funestam speciem, ne apud probos uiros traduceretur.

Idem Lucius quum Romam uenisset obuſam factus Imperatori Marco, percontatus
est illum quò iret, & cuius rei gratia: cui Imperator, Honestum est & seni discere, eo ad Se-
xtum philosophum ut discam quæ nondum scio. Hic Lucius sublatis in cœlum manibus,
O Iupiter, inquit, iam senex tabellam gestans puerorum more cōmeat in ludum, quum
noster rex Alexander triginta duos annos natus uita defunctus sit. Hic citius probarim
Cæsaris & studium & moderationem, quàm Lucij libertatem.

Dolorem ex prioris filia Panathenaidis obitu conceptum utcunq; lenierāt Athenien-
ses, intra urbem eam sepelientes, & obitus diem ceu funestum ex anno sustollentes. Cæ-
terum quum Elpinicem alteram filiam exanimē indecore lugeret, proiectus humi ac uo-
ciferans, quas inferias tibi faciam filia, quid tecum sepeliā: superueniens Sextus philo-
sophus, Maximum, inquit, munus dederis filia, si moderate lugeas.

Viginti pueris ob uirtutem compluribus in locis statuas posuerat. Hac de re quum ac-
cusaretur a Quintilijs Græciæ præfectis, quod superuacaneis impedijs indulgeret, Quid
inquit, uobis incommodū est, si ego ludo de faxis meis?

Videns Quintilios Troianos quidem esse, cæterum a Cæsare plurimi fieri, dixit, Ego
etiam Iouem Homericum odi, quod Troianis fuit amicus. Nimium libere profitens, sibi
molestum esse, quod imperator tantum honoris haberet Quintilijs.

Proteo Cynico sine fine ipsum conuictis incessente, Cōfenuimus, inquit, ambo, tu qui-
dem male loquēs, ego male audiēs. Sensit immedicabile malum esse cui ille tam diu assue-
uerat, & se moderatius ferre quod iam nouum non esset.

Atheniensibus sic admirantibus hominis eloquētiā, ut dicerent illum esse de nume-
ro decem oratorum, nihil elatus est hac laude quæ uidebatur maxima, tantum respondit,
Certe Andocide sum melior. Is, ut opinor, fuit sophista quispiam notæ uulgaris.

ANTIOCHVS SOPHISTA

Antiochus sophista quum male uulgo audiret, ueluti formidolosus, quod nec prodiret
in concionē, nec reip. munia capeſſeret, Non uos, inquit, metui, sed me ipsum: agnoscens
bilem suam uehementiorem quàm ut cohiberi posset. Sensit idem Plato, qui sunt iracun-
dioris ingenij, ad disciplinas quidem esse idoneos, ad gerendam rempub. non item.

ALEXANDER SOPHISTA

Alexander sophista legatione fungēs pro Seleucia apud Antoninum primum, uidēs-
illum minus attentum, clariore uocē dixit, Ausculta me Cæsar. Cæsar autem acerbitate
confidentiaq; uocis exasperatus, Ausculto, inquit, intelligoq; te. Tu enim es ille qui colis
comam, qui dentes candidas, qui polis ungues, qui semper oles unguentum.

HERMOGENES

Antiochus hoc dicto taxauit Hermogenem, ut diceret illum inter pueros esse senē, in-
ter senes puerum: siue ob ualetudinem ante tempus imbecillem, siue ob dictionis genus
neglectius. Alij per iocum dicebant, illius uerba plane, iuxta Homerum, esse ἡσέως, positus
quod ea ueluti pennas abijceret.

PHILAGER

Rogatus quamobrem non deleſciaretur educandis pueris, Quoniam, inquit, nec me
ipso deleſcor. Agnoscebat naturæ suæ uitium. Erat enim iracundus & morosus, eoq; nec
appositus ad teneram ætatem instituendam: quum hodie stulti parentes nullis libentius
committant liberos suos, quàm huiusmodi truculentis & asperis.

ADRIANVS SOPHISTA

Adrianus sophista in conuiuijs sophistarum, ad quos adhibitus erat tanquam egregij
cuiuspiam arcani confors futurus, quum sermo fuisset ortus de characteribus dictionis,

& in quo quisq; præcelleret, & quid in quoq; potissimum imitandū esset, At ego, inquit, describam characteres, haudquaquam recensens incisiunculas, intellectus, membra, aut rhythmos, sed me ipsum mihi imitandum proponens, omniumq; inuenta ex tempore proferens fluxu quodam orationis, ac linguæ permittā hæc omnia. Quid de hoc Adriani dicto iudicandum existiment, uiderint Critici, illud scio, Horatium non temere exclamasse, O imitatores seruum pecus. Et hodie uidemus quosdam qui se totos addixerunt exprimendo Ciceroni, frigidos & elumbes euadere. Quod si quos delectat illud orationis genus leue & λαφύρον, equidem nec obsto cuiquam, nec inuideo. At ipse malim Epicæti rudem & indolatā phrasim, sed naturalem, quam Isocratis omni flosculorum genere picturatam. Huius Adriani dictionem Herodes sophista solet appellare *κολοσσιμα γράμματα*

Colossi fragmenta *λαωπαράγματα*, id est, colossi magna fragmenta: simul in iuvene notans orationem nondum satis compositam, simul laudans & uocis & animi magnitudinem.

42 *Facete* Quidam e familiaribus miserat illi pisces in disco argenteo, picturato auro: at ille delatus uasculo nō remisit, tantum ei qui miserat respondit, Bene facis, quod etiam pisces: quasi discus esset dono missus, pisces tantum nouitatis gratia additi. Quidam autem dicunt ioco factum, ut castigaret discipuli uitium, qui sordidior esse dicebatur. Nam eo admonito discum reddidit. Quum essem apud Coloniam Agrippinam, senatus honoris gratia misit uinum in cantharis testaceis, nec eos repeti mos est. Id admiratus, rogavi causam. Responsum est, olim uinum solere mitti cantharis argenteis: hoc honoris quum esset habitum cuidam ex eorum numero, qui magnam nobilitatis partem existimant rapto uiuere, postridie mane profectus est cū argenteis cantharis. Re comperta misit ad illum senatus qui cantharos reposceret. At ille, Vltro, inquit, dono dedisti, & ego gratias egi. Hoc casu admoniti mutarunt consuetudinem.

PAVSANIAS CAPPADOX

43 *Salte* Quoniam more suæ gentis crassā lingua sonabat, confundens consonantes, breues producens, productas corripuens, uulgo dictus est coquus, qui preciosa obsonia male condiret.

PROCLUS

44 *Argute* Proclus Naucratis filium habebat intemperantem, gallis gallinaceis, coturnicibus, catellis, & equis alendis indulgentem, quem pater adeo nō increpabat, ut unā cū illo potius iuuenaretur. Quo nomine quum ab amicis obiurgaretur, Citius, inquit, desinet, cum senibus colludens, quàm cum æqualibus.

ANTIPATER

45 *Lepide* Antipater Hierapolites quum ducturus esset Seueri Cæsaris filiam, forma parum felici, & familiarium quispiam interrogaret quando laturus esset *τὰ ἀνακαλυπτήρια*; sic appellabantur munera, quæ sponsæ amici deferebant sponso tertio die, quo sponsa debebat exhiberi spectanda: Hermocrates lepidissime respondit, *ἐγκαλυπτήρια μὲν οὐκ εἰσάγω λαβών*, id est, Encalypteria potius, quum talem ducat. *ἀνακαλύπτω* est retego, *ἐγκαλύπτω* tegeo. Quod deforme est, regi magis oportet quàm retegere.

HERACLIDES SOPHISTA

46 *Industria* Scripserat libellum cui titulum indiderat *πόνος ἐγλώμιον*, id est, laboris laudatio. Eum quum Ptolemæus sophista forte obuius uideret habentem præ manibus, rogabat quid moliretur. Quum ille respondisset, *πόνος ἐγλώμιον*, Ptolemæus accepto codice, deleuit π, & adiecit, Tempus est ut legas titulum encomij, reperitq; scriptum, *ὄνος ἐγλώμιον*. Ptolemæus huc allusit, quod si labor mereretur laudem, eadem opera laudandus esset a sinu animal labori natum.

HIPPODROMVS SOPHISTA

47 *Iudicium in corruptum* Hippodromus sophista Clementi tragicædiarum actori longe præstantissimo, quum apud Amphictyones optime re gesta negata esset uictoria, quod Byzantius esset, atque id temporis Byzantium à Romanis obsideretur, prosiliens clamauit, Valeat applaudentes, ac perperam de re iudicantes, ego, inquit, Clementi uictoriam decerno. Quum aliter histrio appellasset Cæsarem, obtinuit Hippodromi suffragium.

48 *Modeste* Quodam tempore quum illi uehementer à Græcis applauderetur, multaq; magnifica acclamarentur, in quibus illum æquabant Polemoni, Homérico uersu respōdit, *τί μ' ἄλλο γένηται*

ut *ἀποκρίσεις*, id est, Quid me immortalibus æquas? Simul & candidi hominis laudem auferens, qui Polemonem tam præclaro testimonio ornavit: & modestiæ, qui laudem invidiosam repulit.

Quodam tragœdiam appellante sophistarum matrem, correxit dictum, Ego, inquit, 49 dico Homerum esse patrem. Siue quod nimia sit tragicorum grandiloquentia, siue quod Homerus fons tragœdiarum sit Homerus. Pulchrius autem est ex ipso haurire fonte.

Homerum appellare solet uocem sophistarum, Archilochum spiritum: quod ille super 50 peditet uerba splendida, hic acrimoniam & uehementiam.

QVIRINVS SOPHISTA

Quum ab Asianis reprehenderetur, quod in accusando mitior ac lenior esset quàm ipsi 51 docerent, Multo, inquit, satius est ut uos meâ accipiatis lenitatem, quàm ego uestram crudelitatem. Tumbant Asiani rhetores, & immodicis delectabantur. *Admonitio tetorta*

Amicis ipsum de morte filij consolantibus, Quando, inquit, potius apparebo uir 52 quàm nunc? Sentiens dolorem quidem esse acerbum, sed hoc fortitudinis laudem fore splendidior.

PHILISCVS

Philiscus illaudatus rhetor, quum causam ageret pulchre uestitus, sed tumultu irruens 53 in tribunalia, uoce semimuliebri, lingua supina, quouis potius spectans quàm ad ea quæ agebantur: auersatus dicentem Imperator, studuit illi os occludere, totaq; actione aquam interciperet, breues subinde percontatiunculas obijciens. Ad quas quum parum appositè responderet Philiscus, Virum, inquit Imperator, arguit cæsaries, rhetorem uox. Græca plusculum habent leporis, *τὸ μὲν αἰδῶς δέκνυσθαι ἡ δὲ μὴ, τὸ δὲ ἔμπροσθεν φωνῆ*: notas illum, quod attonsa cæsaries declararet uirum, sed oratio non declararet esse rhetorē, sed foemina potius. *Pronunciatio*

CASSIVS SEVERVS

In aduocatione quadam, quum M. Pomponius Marcellus latini sermonis molestissimus 54 exactor, solœcismū ab aduersario factum arguere perseveraret, interpellatis iudicibus dilationem petijt, ut litigator suus alium grammaticum adhiberet, quod diceret sibi cum aduersario non de iure, sed de solœcismo controuerfiam futuram. *Moleste loqui*

M. POMPONIVS MARCELLVS

Quum ex oratione Tiberij Cæsaris quiddam reprehendisset, contrā affirmante Atteio 55 Capitone, id esse Latinum, & si non esset, futurum certe, iam inde, inquit, mentitur Capito. Tu enim Cæsar ciuitatem dare potes hominibus, uerbis non potes. Aeditio Aldina corrupte legit, uerba non potes. Hominibus datur ciuitas, qui recipiuntur in ius ciuium: uerbis datur ciuitas, quæ recipiuntur in consuetudinem sermonis Romani: quemadmodum multæ uoces non Græcæ tantum, sed & Britanica, & Gallica, & Persicæ ciuitate Romana donatæ sunt. Id publicus usus potest, Cæsar non potest. *Libere*

REMNIVS PALEMON

Is flagrabat libidinibus usq; ad infamiam oris, undè quidam in turba osculum ingeren 56 tem quum refugiens deuitare non posset, dicto non infaceto repulit, Vis tu, inquit, magister, quories festinantem aliquem uides obligare. *Sasse*

EPICVRVS ATHENIENSIS

Improbat institutum Pythagoræ, quum doceret amicorum communia esse omnia 57 subibat ut discipuli quod quisq; habebat, deponerent in commune, dicēs, id esse diffidentium uerius q̃ amicorū. Etenim si quis uerè sit amicus, nihilominus habeo pro meis quæ ille possidet, quàm si deposuisset. Porro qui diffidit, aut non est ipse uerus amicus, aut de alterius animo dubitat. *Amicorum communia*

CTESIBIVS

Arcesilaus quum inuideret Ctesibium agrotantem, sensissetq; hominem egere, clam 58 crumenam pecunijs pletham subiecit ceruicali, quam ut reperit Ctesibius, ait, *ἀρεσιλαῖος ἀπὸ πείνης*, Arcesilai hic ludus. *Benignitas*

EVRIPIDES

Celebratur illud Euripidis dictum, Vnicui consiliū rectū magnam militū manum 59 vincere. Quo prudenter admonuit, non perinde referte quàm numerosum educas exercitum

citum, sed quam cordati sint exercitus duces. In bello siquidem longē plus habet momenti prudentia solertiāq, quam uires consilij expertes.

7 Idem cuidam opprobranti graueolentiam oris, Multa nimirum, inquit, in illo occulta *Silentium* computruerunt. Significans se posse continere arcana. Solent autem res in occulto congestæ computrescere.

DIONYSIODORVS TIBICEN

8 Gloriari solet, quod nemo pulsus suos audisset, neq, in triremi, neq, ad fontem quem *Laus à laudat* admodum Ismeniaz. Sentiens se nunquam captasse plausus sordidorum & imperitorum, tis sed sat habuisse probari paucis eruditis. Ita Laertius in Cratete.

STRATIAS

9 Colax Bianti stupido sic adulatus est, Plus bibisti quam rex Alexander. Quod in Ale *Adulatio* xandro turpissimum erat, illi laudi tribuit. Neq, enim statim laude dignum est, quod fit à principibus.

ALEXANDER MAGNVS

10 Quum inuitaretur ut Darij filias quas habebat captiuas inuiseret, prædicabatur enim *Continentia* puella admirabili esse forma, noluit ire, dicens, Sibi non committendum, ut quum uiros uicisset, à mulieribus uinceretur.

DVELLIVS

11 Duellius qui primus Romæ e nauali pugna triumphū obtinuit, iam senex tremuloq, *Pudicitia con* corpore, iniurgio quodam audiuit exprobrari sibi graueolentiam oris: rediit domum tri ingalis stis, & exposulauit cum Bilia uxore, quam uirginem duxerat: quur huius uitij nunquam admonuisset, quo licuisset mederi. Admonuisset, inquit illa, nisi putassem omnibus uiris ad eundem modum olere animam. Et hoc apophthegma superius alteri tributum retuli mus. Si Bilia uere sensit quod dixit, argumentum est insignis pudicitiae: sin finxit, magna est ciuilitas erga maritum, magna item tolerantia, quæ tam diu pertulerit hoc incommodum absq, fastidio.

QVIDAM

12 Quidam iratus agaloni uolebat eum percutere: quumq, is clamaret, Atheniēsis sum: *Facite* ad alinum uersus, At tu, inquit, Atheniensis non es: eiq, multas plagas inflixit. Meminit Plutarchus in libello De cohibenda iracundia.

PROMETHEVS

13 Quum ignem e cœlis in terras deportasset, eumq, primum uisum Satyrus comple *Vsus rectus* cti uellet & exosculari: Heus, inquit, ni caues hirce, profectio dolebit tibi mentum. Admonens etiam quæ natura pulcherrima sunt maximeq, necessaria, tamen fieri perniciosa, nisi recte utaris.

BOS

14 Bos sub onere deficiens rogauit camelum conseruum, ut se oneris parte recepta suble *Auxilia vni* uaret: cui recusanti, Imò, inquit, & me ipsum & hæc omnia portabis. Idq, factum est mor tua tuo boue. Ita Plutarchus in libro De tuenda bona uoletudine.

PORTIA MINOR

15 Quum laudaretur apud eam mulier quædam ut bene morata, quæ tamen iteratima *Pudicitia* trimonium, Felix, inquit, ac pudica matrona non nubit nisi semel. Non passa est filiam inter bene moratas numerari, quæ citra necessitatem ascisceret alterum uirum. Nam multas huc cogit egestas. Porro coitus gratia habere, non est uere pudicarum. Eoq, dixit, felix, excusans necessitatem.

ANNIA

16 Propinquis admonentibus ut alteri nuberet: esse enim illi & ætatem integrā, & faciem *Pudice* bonam, quorum alterum spem faceret prolis, alterum promitteret amorē mutuum. Nequaquam, inquit, hoc faciam. si enim bonum uirum nacta fuero, nolo timere ne perdam: sin malum, quid necesse est, post optimum perpeti pessimum?

MARTIA CATONIS FILIA MINOR

17 Rogata quur à morte mariti nollet iterum nubere, Quoniam, inquit, non inuenio *ret* uirum qui me magis uelit, quam mea. Non probauit coniugium, quod non concilia

tet amor mutuus. Quæ ducitur dotis causa, conductum habet cōcubinum uerius quàm coniugem.

Eadem quum diutius lugeret maritum, rogata quem esset habitura diem lucius ultimus, respondit, Quem & uitæ. Sic illa Ethnica, magno sanè cum dedecore plurimarum Christianarum, quæ uiro nondum elato iam nupserunt.

VALERIA

Valeria Messalarum soror, rogata quur amisso Seruio uiro, nulli uellet nubere, Quomam, inquit, mihi semper uiuit maritus Seruius.

PYTHIAS

Pythias Aristotelis filia rogata quis esset color pulcherrimus, Is inquit, quæm ininge-
nui gignit pudor. Agnoscas uel ex hoc dicto philosophi filiam. Solent autem foeminae
alijs coloribus aliæ delectari.

Philosophus quidam priscus, sed *ἀνὴρ*, huiusmodi sermone Arsinoes reginae lu-
cum compescuit. Quum Iupiter, inquit, inter daemones rerum faceret partitionem, Lu-
cius non aderat, sed distributione iam peracta uenit. Huic igitur quum Iupiter aliquid ho-
noris tribuere uellet, nec esset quod daret, quippe iam consumptis omnibus, tandem ass-
gnauit illi honorem qui mortuis impenditur, ueluti lachrymas & mœrores. Quemadmo-
dum igitur, inquit, ceteri daemones bene uolunt ijs a quibus coluntur, itidem & Lucius;
Quod si fuerit abs te contemptus o mulier, haudquaquam uenturus est ad te: contra si di-
ligenter abs te colatur honoribus illi designatis à Ioue, mœroribus ac lamentis, diliget te;
semperq; tibi suppedirabit aliquid earum rerum quibus abs te perpetuo possit honorari.
Refert Plutarchus in consolatione ad Apollonium.

DEMOSTHENES MYTILENAEVS

Pulsauit fores hominis musicae ac citharae dedit: quumq; is audito pulsu iussisset illum
introire, Faciam, inquit, si prius alligaris citharam. Subnorans illum nihil aliud q̃ cithara
canere. Refert Plutarchus Symplosicon libro secundo;

ATTILIVS

Dixit satius esse ociosum esse quàm nihil agere. Refert Plinius Iunior ad Minutium
Fundanum. Satius est enim, inquit, ut Atilius noster eruditissime simul & facetissime di-
xit, ociosum esse quàm nihil agere. Quanquã hoc dictum ascribitur Catoni seniori. Ocio-
sus est, qui uacat ab externis actionibus: nihil agit, qui negocijs infrugiferis, nihil ad beate
uiuendum conferentibus occupatur. Quemadmodum qui moluntur, nec satis succedit
quod agunt, satagere dicuntur: ita nihil agunt, qui frustra eis actionibus tumultuantur.
Plinius enim putat, eos qui militaribus negocijs distrahuntur nihil agere: contra qui se
philosophiae dedunt, ociosos esse.

Dicere solet, sic adolescentes in foro auspicari à causis centumualibus, ut pueri solent.
In scholis ab Homero: quod utrunq; sit maximum, quum oporteat paulatim per gradus
ad id quod summum est peruenire. Meminit Plinius ad Maximum.

PLINIUS MAIOR

Dicebat, nullum esse librum tam malum qui non aliqua parte prodesset. Verum dixit
de his qui norunt ex quibuscunq; libris si quid inest frugiferum excerpere. Sed sunt qui in li-
bro quantumuis bono nihil uenantur, nisi quod reprehendant.

Idem quum recitatorem quiddam perperam pronunciantem amicorum quispiam re-
uocasset, & ut repeteret coegisset. Quid, inquit, an intellexeras quum ille annuisset, quur
ergo, inquit, reuocabas? Decem amplius uersus ista tua interpellatione perdidimus. Tan-
ta erat parsimonia temporis.

Idem nepotem suum ambulantes uidens, obiurgauit. Poteras, inquit, has horas non
perdere. Nam qui lectica uehebantur, aut recitantem audiebant, aut si libuisset aliquid
etiam enotabant, aut discabant aliquid, quorum nihil licet ambulanti.

PASSIENVS PAVLVS

Passienus Paulus eques Romanus, sed dubiae sanitatis, quum recitans elegias suas sic
auspicaretur, Prisce iubes: Priscus labolenus qui tum aderat, Ego uero, inquit, nō iubeo.
Protinus ingens omnium risus coortus est. Fingunt enim poetae suo arbitrio quicquid li-
bet. At Priscus non tulit poeticam fictionem.

THRASEA

29 Referente Plinio Iuniore, dicere solet, Qui uicia odit, homines odit. Sentiens nullum esse hominem, qui non multis uicijs sit obnoxius, licet alijs alij laborent. Ac sapenume-
Homo ro accidit, ut qui alijs insectantur, ipsi grauioribus madeant uitijs.

VIRGINIVS

30 Cluius historiographus sic affatus est Virginium, cuius res gestas attigerat, Scis Vir-
Animose gini quæ fides historiae debeat. Proinde si quid in historijs meis aliter legis ac uelles, ro-
 go ignoscas. Ad hæc Virginus, Tu ô Clui, tunc ignoras ideo me fecisse quod feci, ut
 esset liberum uobis scribere quæ libuisset. Vox excelsi animi testis, & recte faciorum con-
 scientia contenti.

FRONTINVS

31 Vetuit sibi extrui monumentum his uerbis, Impensa monumentis superuacanea est,
Animose memoria nostri durabit si uita meruimus. Excelsi animi est, quum præclara gesseris, glo-
 riam contemnere.

ARCHITAS

32 Architas quum in agro comperisset quosdam e famulis admisisse quiddam, sentiens se
Moderate commotiorem in illos, nihil quidem tum fecit, tatum abiens dixit, Fortunati, inquit, estis
 quod irascor uobis.

AVFIDIVS MODESTVS

33 Quintum in morbo sibi dicentem manus esse frigidas, hoc scommate taxauit, Atqui
Salte calidas, inquit, e prouincia extulisti: notans eum quod proconsul administrans prouin-
 ciam multa furatus esset. Meminit Plutarchus in Symposiacis libro 2.

QVIDAM

34 Quidam Imperatorẽ incusauit, quod illius insidijs, & ocio & somno fuisset priuatus,
Locose uidelicet quod illius benignitate e paupere factus esset diues. Refertur eodem loco.

QVIDAM

35 Quidam Antigoni amicus quum ab eo petisset talentum, nec accepisset, postulauit ab
Libere eo deduciores ac corporis custodes. Rogatus quamobrem, Ne, inquit, insidijs impetar:
 affingens se talentum humeris ferre.

ARISTARCHVS THEODECTAE PATER

36 Dicere solitus est, Olim uixerant septem sapientes, nunc haud facile totidem inuenias
Salte idiotas. Notans sophistarum turbam, qui se pro sapientibus iactabant, ut uix superesset
 qui profiteretur indoctum.

SELEVCVS REX

37 Subinde dicere solet, si multi scirent, quantum sit negocij, tantummodo tot epistola
Regum cure scribere ac legere, nec humi proiectum diadema tollerent. Huius molestiae nequaquam est
 rudis Erasmus, etiam si rex non sit.

CANVS TIBICEN

38 Dicebat homines ignorare, quanto plus ipse canens uoluptatis caperet, quàm alijs: alioqui
Facite auditores non darent mercedem, sed acciperent. Virtus iucunda est eam exercentibus:
 unde mirum est quosdam ad id mercede uelle conducì ut bene uiuant, quum ipsa uirtus
 abunde magnum sui sit præmium.

LAMPIS NEGOCIATOR

39 Interrogatus quomodo sibi parasset diuitias, Magnas, inquit, haud difficulter, exiguas
Argute uero cū labore ac tarde. Sentiens initio paulatim magnam uigilantia corrasam pecuniam
 Caterum parata iam ingenti sorte, facile est amplis lucris ditescere. Primum autoritas ac
 fama tarde paulatimque nec sine negotio paratur. At qui iam innotuit, facile magnam asse-
 quitur laudem. Meminit Plutar. in libello, An seni sit capeßanda res publica.

ISMENIAS

40 Ismenias tibicen canebat in sacrificio, quumque non litaretur, is qui conductus fuerat
Facete atreptis tibijs canebat ridicule, & hoc canente litatum est. Incusantibus autem ijs qui ade-
 rant, Diuinitus, inquit, contingit uenuste canere. Hic Ismenias ridens, At me, inquit, ca-
 nente dii uoluptate capti morabantur, te uero festinante illos abigere, arripuerunt ho-
 stiam. Refert Plutarchus Symposiakon libro secundo. Conductus ille sibi laudem
 arrogabat

arrogabat, quod ipso canente litatum sit, quasi dii magis delectati sint ipsius cantu, quam Ismenia. Id lepidissime retorfit Ismenias: ideo non fuisse litatum, quod dii gaudentes erudita musica, diutius amarent adesse sacrificio. At quum ille tam ridicule caneret, quasi studeret deos abigere, ne uacui recederent, arripuerunt uictimam.

PAVSON PICTOR

Pauson pictor receperat à quodam equum pingendum specie uoluantis sese, & pinxit currentem. Indignante eo qui conduxerat, Pauson ridens, inuerte, inquit, tabulam: eo facto iam non currere, sed uolutari uidebatur. Ita quaedam errata quæ uidentur maxima, minimo negotio corriguntur, si quis commode interpretetur. Refert Plutarchus in libro, Quæ Pythia uates desuisset carmine reddere oracula.

Serbidius Scauola uir tum iuris prudentia tum M. Antonini Imperatoris amicitia celebris, dicere solitus est, ius ciuile uigilantibus scriptum esse, non dormitantibus. Sentiens iuris prudentiam non sine summo studio percipi: quemadmodum Aristoteles sic edidit libros Naturalium ut non essent editi, nisi uiua uox doctoris accederet. Refertur libro pandect. 4.2. Tit. quæ in fraud. cred. lege, pupillus. Verum ut Scauola merito requirit studium ac uigilantiam à Iurisprudentiæ candidatis, ita nemo non improbat sententiam Iodoci, qui Mechliniensis senatui præsedet. Nusquam enim non magna contentione tuebatur, neminem posse uel unius legis intelligentiam consequi, qui quicquam sciret in bonis literis. Et quum in conuiuio quodam mecum disputans incaluisse, addebat uix esse treis in orbe qui leges Cæsareas intelligerent. Aderant huic conuiuio Ioannes Syluagius Caroli tum regis Cancellarius, Georgius ab Haloino, Blasius iureconsultus, & alij nonnulli. Fatebatur tamen Bartolum leges ad plenum intellexisse, quum constet illū tot locis hallucinatum esse.

PAPINIANVS

Bassianus Antoninus Imperator magna laborabat inuidia, quod fratrem occidendum curasset. Eoq; Aemilio Papiniano prætorij præfecto, ob eximiam Iuris prudentiam summa apud Romanos autoritatis negotium dederat, ut hoc facinus apud senatum defenderet. At is respondit, multo facilius parricidium perpetrari quam defendi. Ob hanc liberam uocem Bassianus occidit utrumq; immortalitate dignum. Fui olim cum quodam Iureconsulto in aulicis negocijs diu multumq; uersato, qui dicebat sibi nihil esse grauius quam quod interdum palam iniqua animo reclamante cogeretur exequi: nec id satis, cogeretur excogitare fucos, quibus quod erat iniquum uideretur æquum. Sed hæc ipsi principes interdum non intelligunt, aliquoties ne sciunt quidem.

Prætorij uiris ab Imperatore Adriano petentibus, ut sibi de iure respondere liceret, rescripsit, hoc munus non peti solere, sed præstari. Quare accingerentur siqui sibi fiderent, & populo sui specimen darēt. Nam Augustus quo maior esset iuris peritorum autoritas, constituerat, uti qui respondere uellent, id ex autoritate Cæsaris facerent, quum antea liberum fuisset respondendi munus subire quicumq; sui fiduciam haberent. Sic & hodie creantur doctores medicinæ, iuris, artium, Theologiæ, quum hoc nomen promeruisse sit pulchrius quam obtinuisse.

Saluius Iulianus tum eximia iuris cognitione tum multorum principum amicitia clarus, solitus est dicere: & si alterum pedem in sepulchro haberem, adhuc addiscere uelim. Refertur, pandect. libro 4.0. Tit. de fidei commissis. L. apud Iulianum. Hæc sententia optimo iure placuit laudatissimis uiris. Sed hodie passim audimus has uoces: iam adultus sum, serum est discere. Immo hoc turpius est nescire quæ cognitu digna sunt, quod adultus es.

Quum post cladem acceptam ad Persas quidā ab Arcadia transfugissent, auxilia pollicentes, producti sunt in conspectum Xerxis. Ibi Persis percontantibus quid agerent Græci, responderunt eos celebrare Olympia, ac gymnetica equestriaq; certamina spectare. Rursus percontantibus quod esset certaminis præmium, responderunt coronā oleaginam. Hic Tritantechines Artabani filius, uersus ad exercitus præfectum, pape, inquit, Mardonii, in cuiusmodi uiros nos incitasti ad pugnandum, qui non pecuniarum gratia certamina agitant, sed uirtutis ac laudis. Ea uox tum uisa est timida, ut sæpenumero prudentia habetur pro ignauia. Refert Herodotus in Vrania.

Quum

- 47 *Prepostera* Quum Xerxi nunciatum esset, quàm fortiter, quàmq; etiam feliciter Artemisia rem gessisset in pugna naturali, dixisse fertur: sibi foeminas fuisse uiros, contra uiros fuisse foeminas, quòd parum dextre se gessissent. Refert Herodotus lib. 8.
- 48 *Nugax subtili* Aristoteli Chius dicere solet, dialecticorum argutias similes esse telis aranearum, quòd plurimum haberent artificij, minimum utilitatis. Nam is cum cæteris Cynicis putabat logicen ac physicen à philosophia submouendam, solam ethicen diligenter exercendam. Huius sententiæ princeps fuit Socrates.
- 49 *Dialectica* Idem *ὑνικώτορος* etiam, dialecticorum subtilitates dicebat similes luto uiarum, ad nihil utili, nisi quod ingredientibus impellitur ad lapsum. An illi recte damnarint uniuersam dialecticam alij uiderint. Illud experimentis compertum habeo, nullos magis aberrare à uero, quàm qui superstitiose in hoc studiorum genere sunt uersati.
- 50 *Salse* Diogenes conuiuijs laecessitus à quodam de crimine proditiōis infami, Gaudeo, inquit, me tibi facium inimicum, quando tu non hostes, sed amicos lædere soles.
- 51 *Salse* Idem à caluo quodam maledictis asperius, Ego quidem, inquit, tibi nullam facio iniuriam, quin potius laudo capillos tuos, qui malam caluariam effugerint; subnotans illum non iudicio sed cerebri uicio maledicum esse.
- 52 *Facete* Lacon quidam gymnasiarchum ligna *ἀκρόπυα* exhibentem facetissimo ioco inculauit, dicens, quod per eum nec lachrymas quidem illic effundere daretur. Fumus enim excutit lachrymas oculis. Acapna ligna inde dicta sunt quòd fumo careant.
- 53 *Facete* Alius quendam quotidie conuiuientem, plagiarium ac tyrannum appellauit, per quem tot annis nunquam uidisset mensam suam. Ioci lepos est in fictione, Plagiarium appellauit, quod liberalitate sua homines sibi redderet obnoxios; tyrannum, quod per illum non liceret cuiquam domi suæ uiuere.
- 54 *Nulli fidendū* Quidam ambientes amicitiaæ fœdus inire cum Lacone, uolebant se quocunque uellet uinculo adstringere, quo certius esset, amicitiam fore synceram. Quibus ille, Vna est, inquit, de amicitia certitudo, si etiam uolentes lædere non possent. Nam reliquæ omnes prorsus infirmæ sunt. Conuenit cum illo Chilonis, sic habendum amicum, ut cogites illum posse fieri inimicum.
- 55 *Graviter* Socrati tribuitur & illud, nec à mortuo petendū colloquium, nec ab avaro beneficium. Nam mortui aut non respondent, aut lædunt: ita avarus aut nō dat quod rogatur, aut infeliciter cedit accipienti, quod datur animo inimico.
- 56 Idem conspiciens prædiuitem quendam, sed indoctum. Ecce, inquit, aureū mancipium. Indoctus seruus est & cupiditatum, & eorum quæ possidet.
- 57 *Profusio* Conspiciens quendam quibuslibet citraq; delectum elargientem, Male, inquit, pereas, qui ex gratijs quum sint uirgines facias scorta.
- 58 *Vita inanis* Aiebat sibi uideri, quod dij semper riderent spectantes inanes hominū curas, quorum quum omnia sint exigui temporis ac momenti, tamen non parī cura tractantur. Sic enim tumultuantur homines, quasi & magna sint & perpetua, quæ hic geruntur.
- 59 *Librorū multitudo* Interrogatus quare non scriberet libros, quoniam, inquit, chartæ nō sunt qui scripturi sunt pluris essent emendæ. Socrates nihil scripsit in uita, iudicans librorum copiā officere studiosis sapientiæ.

TRAIANVS

- 1 *Fiscus Lien* Traianus Imperator initio procuratores habebat rapaces, qui prouinciales calumnijs expilabant. Quorum unus fertur, unumquenq; diuitum sic conuenire solitus. Quid habes? Vnde habes? Hec ubi didicerat, addebat tertium, pone quòd habes. Sed admonitus à Pompeia Plotina uxore, cohibuit eiusmodi uexationes prouinciarum, addens uocem optimo iure laudatam: Fiscum esse lienem, quod eo crescente reliqui artus contabescant. Sensit optimus princeps, iniquum esse, sic explere fiscum unius, ut nihil habeant subditi, præsertim quum boni principis sit, quicquid habet populus.
- 2 *Salse* Diogenes Cynicus interrogatus de quodam adolescente qualis uideretur, Arcadem esse respondit. Siue significās illum esse stupido ingenio, siue, ut eruditi quidam malunt, mollem & pathicum, quod Arcades ferantur glandibus uicissitare: teste epigrammate,
πολλοὶ γὰρ ἀρκάδ' ἐκ βαλανοφάγοι αὐδῶσι καὶ σπιν.
Glans autem apud Latinos interdum obscœnam habet significationem.

Scipio

Scipio super cœnam interrogatus, quem egregium imperatorem habitura esset resp. 5
si quid ipsi humanitus accidisset, Vel hunc, inquit, Marium intuens, iam tum in illo per- *Indoles*
spiciens ingenium maximis rebus natum. Refert Eutropius lib. 5

Quum Syllana crudelitas magna licentia sauiret in capita ciuium, nam occisi ferun- 4
tur supra nouem millia, percussoribus libere per urbem uagantibus, ac cæteris metu atro- *Libere*
nitis, Qu. Catulus palam ausus est dicere Syllæ, Cum quibus tandem uicturi sumus, si in
bello armatos, in pace inermes occidimus: Eutropius.

C. Caligula frequenter exclamare solet, utinam uniuersus populus Rom. unicam cer- 5
uicem haberet. Talia portenta tulit olim mundus pro monarchis. Eutropius refert.

Traianus Cæsar solitus est dicere, principes omnes multum abesse à Neronis quin- 6
quennio. Nam Domitius Nero primis annis quinque summa cum laude gessit imperium, *Degeneratio*
priusquam ad Caligulæ auunculi sui crudelitatem appelleret animum.

Sergius Galba in grauissimis bellis seuerissima disciplina habuit milites suos, adeo ut 7
simul atque uenisset in castra, protinus uulgaretur ille Trochaicus: Disce miles militare, *Disciplina mi-*
Galba est, non Getulicus. *litaris*

Orho Saluius quum uideret aut deponendum imperiũ, aut magna ciuiũ strage tuen- 8
dum, statuerat sponte mori: & amicis ac militibus hortantibus, ne tam cito de belli euen- *Pietas in rem*
tu desperaret, negauit sibi suam uitam esse tanti, ut hac de causa bellum ciuile nasceretur. *publicam*

Quis non miretur hunc animum in principe ethnico eoq; XXXVIII. annos nato?

Nerua Cocceius in cœna cui assidebat Veiento qui sub Domitiano consularem di- 9
gnitatem fuerat adeptus, sed multos clam apud illum detulerat, quum orta Catuli men- *Libere*
tione, qui calumniator insignis fuerat, diceret, Quid nam faceret Catulus, si Domitiano
superuixisset: Iunius Mauricus respondit, Nobiscum, inquit, cœnaret. Satis libere sub-
monens imperatorem quod Veientonem haberet familiarem, simillimũ Catulo, quem
ut calumniatorem execrabatur.

Optimo iure laudibus uehitur illa uox Traiani, qui amicis incusantibus, quod parum 10
memor imperatoris maiestatis, nimium esset omnibus expositus, respondit, Talem præ- *Comitas in*
stabo Imperatorem priuatis, qualem optarem ipse priuatus. *principe*

Flauius Vespasianus quum admoneretur ab amicis ut cauere à Metio Pompo- 11
siano, quod de hoc rumor increbuerat, fore ut aliquando regnaret, non solum sibi non
metuit ab illo, sed & consulem fecit. Id admirantibus amicis, Erit, inquit, olim memor *Beneficentia*
tanti beneficii. *conciliat ami-*
cos

Titus Vespasianus quum à duobus clarissimi ordinis esset in ipsum coniuratum, ac fa- 12
cinus eò processisset, ut iam inficiari non possent, deduxit illos in spectaculum, atque inter *Constanter*
illos medius confedit: ac petitis de industria mirmillonum gladijs, uelut exploraturus a-
ciem, unum uni, & alterum alteri commisit, tanquam prouocans ad id quod moliebantur:
illis autem percussis, & animi præsentiam admirantibus, Videtis ne, inquit, principa-
tum fato dari, frustra q; tentari facinus potiundi spe, uel amittendi metu.

Idem fratrem Domitianum insidias moliẽtem, non est ultus, sed his uerbis admonuit, 13
Quid opus te parricidio petere, quod me uolente obuenturum est, imò quod iam habes, *Clementer*
imperij particeps: Haud temere in Christiano reperias tantum mansuetudinis.

Iulius Maximinus proditione militũ interfecus est unũ cum filio etiamnum adole- 14
scente: quo tempore conclamatum est à militibus: Ex pessimo genere ne catulum qui- *Crudeliter*
dem esse relinquendum. Allusisse uidentur ad Græcam parœmiam, *ὅς πατὴρ ἀντὶ*
υἱος, παῖδας καταλέπει.

Constantinus Chlorus amicis admonentibus quod in augendo fisco uideretur in- 15
diligentior, respondit, publicas opes rectius à priuatis haberi, quàm intra unum clau- *Princeps cõ-*
strum referuari. Eonus princeps qui magis à suis diligitur quàm timetur, habet quicquid *rus*
ciues possident.

Iulianus Imperator eunuchos, coquos, tonsores, eiecit è palatio. Rogatus quã ob cau- 16
sam, negauit sibi esse opus eunuchis, quũ uxor decessisset, nec opus esse coquis, quod sim- *Famulitium*
plicissimis cibis uesceretur. De tonsoribus dixit, unum multis sufficere. *superfluum*

Valentinianus nondum imperator templum Fortunæ ingrediens cum Iuliano; hinc 17
atq; hinc stantibus gedituis, qui aquã introeuntibus aspergerẽt; ubi uidit in chlamyde pur- *Libere*
purea

purea guttam aquæ, pugno percussit ædituum: Hoc, inquit, non est purificare, sed inquinare. Nam illi tales aspersiunculas appellabant purificationes.

18 *Clementer* Theodosius iunior tam admirabili fuit ingenij lenitate, ut quum ab amicis rogaretur, quamobrem neminem eorū à quibus lædebatur, supplicio capitis afficeret, Vtinam, inquit, mihi liceret & mortuos ad uitam reuocare. Ad priuatas iniurias oportet principem esse facilem ad ignoscendum, in ijs quæ lædunt rempub. decet esse seuerum.

19 *Clementer* Idem quum in amphitheatro Constantinopoleos sederet spectator, & populus damnatum efflagitans clamaret, Crudeli bestię artifex obiectus pugnet: compescuit immitem turbæ uocem dicens, Nescitis, inquit, quod nos consueuimus clementer spectare: inuēs ubique adest princeps, illic oportere omnia mitius geri.

20 *Constantia* Xanthippe de Socrate marito prædicare solet, quod semper uidisset illum eodē uultu reuertentem domum quo exierat. Argumentum uere constantis animi, quum alijs domo egressi si quid accidit triste, redeant turbidi: si quid læti, gestientes.

21 *Modeste* Pythagoras posteaquam uenerat Phliuntem, & cum Leonte Phliasiorum principe doctæ & copiose quædam differuisset, Leon ingenium & eloquentiam hominis admiratus quæsiuit ex eo, qua maxime arte consideret, cui Pythagoras respōdit, Se nullam quidem artem scire, sed esse philosophum, id est sapientiæ studiosum. Huius uerecundia, sapientis cognomen arrogans, quo se prius uenditabant *ῥῥοι*, uertit in titulum modestiæ.

22 *Fortiter* Antipater Cyrenaicus mulierculis quibusdam cæcitatem ipsius deplorantibus. Quid agitis, inquit, an uobis nulla uidetur uoluptas nocturna? Noctē omnes cæci sumus, nec tamen lamentamur. Habet animus quo se delectet, etiam occlusis sensibus. Responsum Antipatri conueniebat fœminis, omnia uoluptate metientibus.

23 *Fortiter* Asclepiades non ignobilis nec inexercitatus philosophus, cuidam interroganti, quid incommodi cæcitas ipsi attulisset, Vt uno, inquit, puero ambulem comitator. Significās sibi minimum molestam cæcitatem corporis, quum animo cerneret.

24 *Fortiter* Theodorus Lysimacho mortem minitanti, Præclaram, inquit, rem effecisti, si Cantharidis uim consequutus es. Cantharis insectum est minutum quidem, quod tamen letale gerit uenenum. Itaq; qui mortem homini minantur, nihil minantur magni, quum idem possit contemptissimum animalculum scorpius.

T H R A S E A

1 *Officium bene collocandum* Thræsea dicere solitus est, suscipiendas esse causas, aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes: amicorum, quod ex lege Gratiarum amicorum communia sunt omnia: destitutas, quod in his potissimum & constantia agentis & humanitas cerneretur: ad exemplum pertinentes, quia plurimum referret bonum an malum ducem haberent. Frequenter enim bonæ causæ uicio patronorum uincuntur. Expediit autem ad bonos mores, ut in iudicijs succumbat prauitas, superet innocentia. Refert Plinius in epistola ad Quadratum.

2 *Accurate potius q̄ sepe* Pollio dicebat, commode agendo factum est, ut sæpe agerem: sed sæpe agendo factum est, ut minus commode, quia scilicet assiduitate nimia facilitas magis q̄ facultas, nec fiducia sed temeritas paratur. Quod accurate factum uelimus, raro faciendum est. Hac ratione duci uidetur Itali quidam eruditi, qui licet pulchre calleant Latine, tamē uix unquam adduci possunt ut in familiari congressu Latine loquantur. At si quādo compellit necessitas, dicunt exacte, quasiq; de scripto. Noui Venetia Bernardum Ocularium ciuē Florentinum, cuius historias si legisses, dixisses alterum Salustium, aut certe Salustij temporibus scriptas. Nunquam tamen ab homine impetrare licuit, ut mecum latine loqueretur: subinde interpellabā, surdo loqueris uir præclare, uulgaris linguę uestratis tam sum ignarus quā Indicæ. Verbum latinum nunquam quiuī ab eo extundere.

3 *Perseuerantia* Quum Antipater intra Lamiā à Græcorum copijs esset cōclusus, ac uelut obreser liciter gestas Athenienses dijs immolarent uictimas, Demosthenes ad quendam amicorum nomine Agelistratum, ait sibi non eandem esse cum cæteris sententiam. Noui enim inquit, Græcos stadium pugnare & scire, & posse, Dolichon autem non item. Dolichus autem continet uiginti quatuor stadia. Notauit suos, quod protinus una contenti uictoriosa, deponerent bellandi studium, quum oporteat eiusmodi successibus non frui, sed uti ad maiorum rerum occasionem.

Quodam

Quodam tempore ubi Demosthenem inter concionandum defecit ob multitudinis fremitū. Id obijcientibus ita respondit, Histriōnes ē uoce iudicare par est, oratorem ē mente. Græca iucundius sonant. *ἱστορίαις δὲ λέγειν ἐν τῷ φωνῇ, οὐδὲ δὲ ἱστορίας ἐν τῇ γυνάμει.* Histrio seruit populo, orator consulit. Ille delectat, hic prodest. Ad bene consulendum non refert quā sis uocalis, sed quā opportuna suadeas. Actiori uoce opus est, quā uincat multitudinis fragorem: orator talis esse debet, ut populus ipsum ultro tacitus & attentus auscultet.

4
Clamori

Idem Epicli opprobriū quod semper dicturus meditaretur, *Erubescerem*, inquit, optimo iure, si tantæ multitudinī consulens dicerem ex tempore. Quod alij præclarum esse dicunt, subito ex imparato dicere, id uir cordatus iudicabat esse temeritatis.

5
ut temporis
dictio

Quodam tempore quum populus obstreperet dicenti, ait se breue quiddam uelle illis narrare. Facto multitudinis silentio, *Adolescens*, inquit, quidam æstiuo tempore asinum conduxerat ab Athenis Megaram usq; Sole uero circa meridiem uerementē æstuante, uterq; uolebat subire umbram asini, sed uterq; alterum prohibebat: hic dicebat asinū conductum, non umbram; alter contendebat per conductionem & asini & umbræ ius esse factum. Atq; hæc loquutus Demosthenes abiit ē suggestio. Populo uero retinenti, ac narrationis finem flagitanti, De asini, inquit, umbra audire cupitis, de rebus serijs loquentē audire non uultis. Retulimus hoc in Adagijs.

6
Asini umbra

Lycurgus rhetor ob generis nobilitatem liberior erat in dicendo quā ut populus interdum ferre posset. Itaq; quum aliquando populi strepitu exploderetur ē suggestio, exclamauit, *ō Cercyrea scutica*, quā multis talentis digna es. Notans populum a quo eiciebatur, magnæ quidem auctoritatis ac nominis, sed inutilem rebus gerendis. De Cercyrea scutica dictum est nobis in Prouerbijis.

7
Libere

Idem forte obuius Xenocrati quī a Telone obtorto collo pertrahabatur in metoeciū, quo in loco carcer erat Athenis, fustem impegit in caput Telonæ, ac Xenocratē quidem liberauit, Telonem uero tanquam indigna patrantem in carcerem coniecit. Id Lycurgi factum ab omnibus collaudabatur. Itaq; post aliquot dies Xenocrates factus obuiam Lycurgi liberis. Cito, inquit, *ō puer* retuli gratiā patri tuo, qui uulgo laudat quod in re difficili tulerit auxilium. Sentiens laudem esse præmium recte factorum, & eam demum opitulationem esse gratam, quæ adfertur in ipso discriminis articulo. Fuste enim illi patrociniatus est, non oratione. Nimirum hoc est, *Βοηθῆρας μοῦνις.*

8
Audaacter

Obijcientibus quod eloquentiæ studio rhetoribus daret mercedē, Si quis, inquit, profiteatur se filios meos mihi redditurū meliores, non mille drachmas, sed omnium facultatum dimidiū effunderem. Plurimū ab hominum uulgo discrepans, qui perisse existimant quod liberis instituendis impenditur.

9
Studiose

Inter leges quas tulisse fertur hæc erat una, Ne qua mulier maritata proficisceret Eleusinem: id statuit ueritus, ne a diuitibus dato precio corrumpentur: addita est poena drachmarum sex milia. Ei legi quum uxor Lycurgi nō obtemperasset, sycophantis qui deprehenderant ac detulerant dedit talentum. Ea res quum illi postridie uitio daretur apud populum, Atqui ego, inquit, dare conspectus sum non accipere. Quidā ferunt leges ad quæ stum: hanc notam a se depulit, qui nec in uxoris gratiam uoluit abrogare legem, sed mulieram de suo dependit.

10
Ciuiliter

Isocrates inter familiares dicere solitus est, se quidem docere decem minis, cæterū quī ipsum docuisset audaciam & uocalitatem, mercedis loco daturum decem milia. Nam uocis exilitas & animi timiditas reddebant Isocratē ad dicendum inutilem. Hæc aut quoniam naturæ sunt non artis, a præceptoribus dari non possunt.

11
Naturæ bonæ

Percontanti quī fieri posset, ut quum ipse non esset ad dicendum commodus, alios redderet idoneos: Quoniam cotes, inquit, ipse quidem secare non possunt, ferrum tamen reddunt acutum. Hoc uidetur imitatus Horatius,

12
Modeste

Fungar uicē cotis, acutum

Reddere quæ ferrum ualet, exors ipsa secandi.

Interrogatus quid esset rhetorica, *Ex paruis*, inquit, facere magna, ex magnis parua. Est enim hæc nonnulla rhetorices pars, amplificare & extenuare, qua de re diligenter præcepit Fabius. Sed præstigiij genus est, quod respondit Isocrates. Quin illud potius artis est,

13

quæ magna sunt ita tractare, ut auditori quoque magna uideantur, & contra.

14 *Tempestive* In conuiuio Nicocreontis Samiorum tyranni, quum à conuiuiis iuberetur dicere, His, inquit, in quibus ego ualeo, nunc non est tēpus: in his uero quæ hoc tempus requirit, ego nō ualeo. Recusauit inter pocula dicere, quæ apud sobrios de reb. serijs differere cōsueuerat.

15 *Caste* Vbi conspexit Sophoclem tragicædiarum scriptorem sequi puerum quendam forma illius captum, Oportet, inquit, ô Sophocles hominem non manus tantum apud se continere, uerum & oculos. Vox homine Christiano non indigna.

16 *Cardus* Ephorum Cumanum qui scholam ipsius reliquit nullo profectu, atque ob id à patre Demophilo denū missus est, ut ab integro data mercede discipulum ageret, *διφρος* appellabat, *Diphros* enim Græcis dicitur currus, quod duos ferat, pugnantem & attingam. Tales opinor olim fuisse cathedras (nam *διφρος* interdum & cathedram sonat) quæ duos caperent: quales adhuc uidemus episcoporum ueteres, quæ capiunt præfulem & assessorem. Apud R.D. Guilhelmum archiepiscopum Cantuariensem seruatur huiusmodi sella, quæ dicitur fuisse beati Thomæ Acrensis. Item Rossæ in ecclesia cathedrali similis adhuc uisitur. Isocrates autem ex uocis etymologia captauit iocum in stupidum discipulum, qui bis attulerit mercedem. *διφρος* enim dici uidetur, *ἀπὸ τῶν δις φέρειν*, id est, à bis ferendo.

17 *Libere* Cn. Piso iuuenis etiamnum Manilium Crispum reum egit, euidenter nocentē: cumque licet præpotentem multis ac magnis criminibus urgebat, quod uideret illum eripi gratia Pompeij, qui Pisoni reo aderat. Itaque quum Pompeius uelut exprobrans iuuenilem temeritatem Pisoni, qui non uereretur nobilem & opulentū atque ipsi cum primis amicum ad iudices pertrahere, dixisset, Quin eadem opera me quoque accusas: intrepide respondit Piso, Da uades reipub. se si postulatus fueris, ciuile bellum non excitaturum, tuum nomen priusquam Manilij deferam. Hic elegans epiphonema subiicit Valerius Maximus, Eodem, inquit, iudicio duos sustinuit reos, accusatione Manilium, libertate Pompeium: & alterum lege peregit, alterum professione.

18 *Rumores* Thales Milesius interrogatus quantum distaret à mendacio ueritas, Quantum, inquit, oculi ab auribus. Sentiens, ea demum esse indubitata fidei quæ contuemur oculis, rumoribus ac fabulis hominum haud tuto credi. Eodem pertinet Homericum signum de somnijs, quorum quæ subuolāt per portam corneā, uera sint, quæ per eburneam, uana. Corneæ portæ inuolucro designans oculos ob coloris similitudinem: eburneos ob candorem dentium.

19 *Institutio* Isocrates ad patrem qui dicebat se cum filio non misisse nisi unicum mancipium, Abi igitur, inquit, & habebis duo. Id bifariam potest intelligi. Redi tu domum apud me relicto filio, quem posteaquam ita formaro, ut tibi non minus dicto sit audiens quàm quilibet seruorum tuorum, pro uno mancipio habebis duo. Aut, abi domum, ac puta tibi ea pecunia quam pacus es pro filio instituendo, iam me quoque tuum esse factum, ut non mi nori curæ mihi futurus sit tuus adolescens, quàm si tuum essem mancipium. Simile quidam tribuitur & Aristippo.

20 *Libere* Cn. Lentulus Marcellinus consul in cōcione grauiter questus est de Magni Pompeij immodica potentia. Huius orationem quum populus clara uoce acclamans approbasset, Acclamate, inquit, acclamate Quirites dum licet. Iam enim uobis impune facere non licebit. Significans illius potentiam breui eō magnitudinis euasuram, ut nulla in retum esset ullo pacto resistere, si quid illi collibuisse.

21 *Libere* Helius Mancius Formianus, Libertini filius, ultimæ senectutis, L. Libonem apud Pompeium accusabat, in quo certamine Pompeius Liboni fauens, Helio & generis humilitatem & senium exprobrans, dixit illum ab inferis remissum, ut claros uiros accusaret, Hoc conuiciū incontinenter retorfit hoc modo, Non mentiris, inquit, Pompeie, plene ab inferis reuersus sum. Sed dum illic moror, uidi Cn. Domitium Aenobarbum deplorantem, quod summo genere natus, uitæ inculpatissimæ, patriæ amantissimus, in ipso iuuentutis flore tuo iussu esset occisus, Vidi pari claritate conspicuum Brutum, ferro laceratum, querentem id sibi prius perfidia, deinde etiam crudelitate tua accidisse. Vidi Cn. Carbonem acerrimum pueritiæ tuæ bonorumque patris tui defensorem, quum tertium consul esset, catenis quas tu illi injici iusseras, uinctum obtestantē, se aduersus omnes fas & nefas

nefas, quum in summo esset imperio à te equite Romano trucidatum. Vidi eodem habitu & quiritatu, pratorium uirum Perpennam saeuiciam tuam execrantem, atque hos omnes eadem uoce indignantes, quod indemnati sub te adolescentulo carnifice cecidissent. Has Manciae uoces fortassis aliquis temeritatem appellet citius quam libertatem. Scitum est quod subnectit Valerius. Eo tempore & fortissimum erat Pompeio maledice & tutissimum. Fortissimum ob summam potentiam, tutissimum ob reuocatam ueterum facinorum inuidiam.

Diphilus tragoediarum actor, quum in ludis Apollinaribus ad eum uersiculum uenisset, Misera nostra magnus est, directis in Pompeium Magnum manibus pronunciauit: Actio in tantum placuit populo, ut aliquoties fuerit reuocatus, nec histrioueritus est iterare simili gestu. Dubites utrum potius mirari conueniat, actoris audaciam an populi. Simili audacia usus est in eadem fabula, quum uentum esset ad eum uersiculum:

Virtutem istam ueniet tempus quo grauiter gemas.

Tametsi mihi uidetur carmen esse mutilum. Suspisor addendum, Serua uirtutem istam, aut aliud simile uerbum, ut sit uersus Trochaicus.

Seruius Galba C. Iulium consummatis uictorijs in foro ius dicentem, huiusmodi dictis ausus est interpellare: C. Iuli Caesar, pro Cn. Pompeio Magno quondam genero tuo in tertio eius consulatu pecuniam spopondi, quo nomine nunc appellor, Quid agam? Num dependam? Hac uoce palam illi exprobrans quod Pompeij bona uendidisset, cui fuerat affinitate iunctus. Aequum autem uidebatur, ut qui bona generi uendiderat, ea dependere, quae nondum orto inter illos bello fuissent contracta. Caesar hac inuidia commotus, res alienum Pompeij è fisco resolui iussit.

Quum Philippus Macedonum rex cognitionem exerceret parum sobrius, ac perperam aduersus mulierem quandam tulisset sententiam, illa sentiens errorem esse uini, non regis, exclamauit: Prouocarem, inquit, ad Philippum, sed sobrium. Excussit regi muliebri conuicium temulentiam, adegitque ut expergefactus causam eandem animo praesentiore cognosceret. Hic dubites utrum potius admirari debeas, foeminae libertatem, an tanti principis humanitatem. Simile quiddam & ante retulimus, sed sub uiri persona.

Scipio Aemilianus creatus censor addito collega Mummius, uiro magnae quidem nobilitatis, sed uitae dissolutionis, pro rostris dixit se ex maiestate reip. omnia gesturum, siue ciues sibi dedissent collegam, siue non dedissent: innuens satis fuisse non habere collegam censuram, quam talem collegam.

P. Rutilius amico cuidam rem iniustam petenti pernegabat. Quumque is commotus per summam indignationem diceret: Quid, ergo, inquit, mihi opus est tua amicitia, si quae rogo non facis? Immo, inquit Rutilius, quid mihi opus est tua, si quid inhonestae rei propter te faciturus sum?

Quum M. Bruto tota fere Lusitania sese dedidisset, sola urbs Ciana pertinaciter arma retineret, tentatum est per Bruti legatos ut data pecunia perseverarent esse sui iuris. Verum his populus Cianiensis uno ore respondit, sibi ferrum à maioribus relictum, quo urbem tuerentur, non aurum quo libertatem redimerent.

Iulianus Imperator, ni fallor, quum in frequenti turba quidam ipsum his uerbis appellaret aduersus aduersarium suum: Thalassius inimicus pietatis tuae nostra per uim eripuit, Agnosco, inquit, ab illo me fuisse laesum; proinde dic illi ut mihi potiori inimico prius satisfaciat. mandauitque praefectio ne prius cognosceretur illorum negotium, quam ipse cum Thalassio rediret in gratiam. Quod alter adduxerat ad maturandam uindictam, Caesar torlit in cunctationem.

Cyrus rex rogatus ab hospite quid ad prandium apparari iuberet, Nihil aliud, inquit, quam panem, nam spero me prope Crinum coenaturum. Mira frugalitas in rege barbaro, cui panis erat pro obsequio, & sitim aquae spe deferebat in coenam. Refert Ammianus.

Sigismundus Imperator, Alberti focer, quum alijs multis hominibus, tum illo praecipue commendabilis fuit, quod ut ipse linguarum ac literarum peritiam amauit, ita uiros eruditione praestantes semper ornare ac prouehere studuit. Quo nomine quum à Germanis principibus qui latinas literas oderant, reprehenderetur: quod homines obscuro genere natos ob literarum commendationem foueret: Quid ni, inquit, eos amem, quos natura

cæteros antecellere uoluit? Germani plurimum tribuunt generis nobilitati. At uir prudens intellexit in eruditis esse quiddam stemmatis præstantius. Illi habent ædium partes clypeis & imaginibus depictos, hi animum habent optimis disciplinis exornati. Porro ut natura animus præstatio est corpore, ita ornamenta ingenij longe pulchriora sunt externe nobilitatis insignibus. Qui nihil aliud habet quàm maiorum imagines, opinione nobilis est uerius quàm re. At qui uirtute præditus est, unde manat etiam illa uulgaris nobilitas, germanam ac natiuam habet nobilitatem.

³¹ *Spes* Plato dicere solet, spes esse uigilantium somnia. Ad quod alluisse uidetur Vergilius, quum ait, An qui amant ipsi sibi somnia fingunt? Nam dictu mirum est quàm uarias imaginationes patiatur in animo suo, qui uehementer sperant aliquid. Atq; his inanibus simul lacris perinde semet oblectant, ac si tenerent quæ sibi pollicentur.

² *Nox apta contemplationi* Scopelianus sophista, quoniã somni parcissimus noctem existimabat studijs & exercitationi mentis accommodam, subinde solitus est exclamare, *ὦ νύξ, σὺ γὰρ δὴ πλείστον βόηταις μέγας μὲν ὁ θεός.* id est, o nox, nã tu sanè maxima ex parte consortes es sapientiæ deorũ. Habet enim hominis mens in alto illo silentio, corporis sensibus iam feratis, aliquid diuinitatis, si sese intenderit ad rerum sublimium speculationem.

³³ *Gloria amor* Quum Alexãder Thebanorum mœnia diruisset, Phryne meretrix pollicita est se suis impendijs reposituram, modo ciues paterentur, hoc insculpi elogium. *Ἀλέξανδρος δὴ μὲν ἐστὶν ὁ καταστρέψας τὴν πόλιν, αὐτὴ δὲ φέρειν, id est, Alexãder quidem subuertit, sed Phryne restituit.* Hic merito quis dubitet, utrum sit admiratione dignius: an quod scortum corporis usura tantas opes collegerit: an quod tanto nominis amore teneretur, ut titulum tã chare uoluerit emptum. Nam ut præclarius est restituere, quàm demoliri: ita speciosior fuisset laus Phrynes scorti quàm Alexandri regis.

³⁴ *Obesitas* Pythagoras uidens quendam e discipulis attentorem curando corpori, idq; agere ut obesus esset ac nitida cute, Hic, inquit, non desinit sibi carcerem molestiorem struere. Sen sit hominem esse animum, corpori eeu carceri inclusum, quod quo reddas habitius, hoc magis grauatur animi uis.

³⁵ *Corpus hominis umbra* Plotinus philosophus Platonicus, Amelio pictori roganti, ut corporis formam patere retur effingi, non passus est, Quid, inquit, an non satis est nos hanc imaginem circumferre, nisi & imaginis imaginem relinquamus posteris ostentandam? Iudicauit cum Pythagora corpus esse thecam mentis, ut cunq; eam exprimentem. Minimum autem hominis uidere eum, qui nihil aliud uidet quàm corpus.

³⁶ *Senectus sana* Sophocles iam extremæ senectutis, a filijs accusatus est dementiæ. At is pro apologia iudicibus recitauit fabulam, quam proxime scripserat, rogans num ea uideretur delirantis. Fertur & hoc dixisse: Si sum Sophocles, non deliro: si deliro, non sum Sophocles. Sentiens in eruditis ac sobrijs animi uim non elanguescere, sed reuigescere potius usu & exercitatione.

³⁷ *Larnas inferi* Aelianus sophista scripsit in Gymnidem tyrannum. Hunc quũ Philostratus Lemnius offendisset legem indignabundo & concitato similem, percontatus est, quid argumẽti esset præ manibus: Scribo, inquit, Gymnidis accusationẽ. Laudarẽ, inquit Philostratus, si uiuentẽ accusasses. Id enim erat uiro dignũ. Nã lacerare defunctũ cuius in prõptu est

³⁸ *Rhetores ferui populi* Diogenes in caupona prandens Demosthenem forte prætereuntem inuitauit ut accederet. id quum ille pudore recusaret, Erubescis, inquit, Demosthenes cauponam ingredi: Atqui hic herus tuus quotidie uersatur. Innuĩt oratores nihil aliud esse quàm mæcipia populi. Nec esse par, ut illic pudeat seruum populi uideri, ubi populus assidue uiueret.

³⁹ *Salte* Idem quibusdam admirantibus carmen illud Hesiodi, *ὅς δ' αὖ βὸς ἀπὸ λοιτ' ἐμὴ γέτωι κατὸς ἔσθ.* Id est,

Ne bos quidem pereat, ni uicinus sit malus.

Atqui Meseñ, inquit, simul cum bubus periere, uobis uicinis. Exprobrauit Atheniensibus ignauiam, qui Meseñs uicinis aduersus Lacedæmoniorũ uim nõ fuerint opitulati.

⁴⁰ *Imperium humanum* Quum Aristoreli grauius affectio medicus quidam præscriberet cũ autoritate, nec uiam adferret rationem, Ne me, inquit, perinde curaris, ut bubulcũ, aut fossorem, sed prius doce me causam quur ista præscribas, atq; ita demum habebis obsequẽtem. Docens uiris cordatis non ita imperandum, quemadmodum imperamus asinis.

Alcibiades

Alcibiades Socrati miserat munus præclarum. Id quum Socrates uideretur recusaturus, Xanthippe dissuasit, asseuerans donum esse magnificum, & indignum quod respue-
retur. Tum Socrates, Alcibiades, inquit, hæc mittit ambitiose, & nobis nostra est ambitio.

41 Facete

Sentiens, interdum esse magnificentius magna contemnere, quam magna largiri.

Zoilus interrogatus, quam obrem ita studeret omnibus maledicere, quoniam, inquit, malefacere quum cupiam non possum. Expedita malitia morbum ingenue confitentis
& amanti.

42

Maledicentia

Gnathæna meretrix adolescentem, qui fama ipsius illeceus, ex Hellesponto uenerat in Atticam, essetq; in conuiuio loquacior, ita compescuit, An non dicebas, inquit, te ex Hellesponto huc profectum? Quis annuisset, & qui sit, inquit, ut primariam eius regionis ciuitatem non noueris, percontanti, quam? Sigæum, inquit Gnathæna, atq; ita ciuilitate admonuit illum silentij. Nam *σῆμα* græce silere est. inde dictum uidetur Sigæum.

43

Philippus rex multa questus apud Romanorum legatos de morib. & calumnijs Thessalorum, tandem elatus ira, hanc uocem adiecit, nondum omnium dierum solem occidisse. Hic sermo non Thessalis modo, uerum etiam Romanis suspectus utriusq; gentis fremi-
tum excitauit. Tit. Liuius 4. Decadis lib. 9.

44

Minaciter

Alexandri mater Olympias quum audisset filij cadauer insepultum fuisse abiectum, inter lamenta dixit hoc quoq; O fili, tu qui studebas cœli particeps esse, huc toto impetu properans, ne ijs quidem potiri ualuisse quæ sunt mortalium omnium communia, terra ac sepultura. Alexander uiuus ambiebat diuinos honores: defuncto nec ultimus ille contigit honos quem quiuis homo persoluit homini, quamlibet humili. Narrat enim Qu. Curtius & Plutarchus, Alexandri corpus multis diebus insepultum iacuisse ob graues procerum concertationes de successionem principatus. Fuit & alter Alexander Epiri rex Olympiadis frater, cuius corpus amne in hostium castra deuectum est, itaq; ab his foede laceratum. Vnius tamen mulieris opera sepultum est, licet mutilum. Refert Tit. Liuius Decadis primæ libro octauo.

45

Dens insepul-

tus

Pollio Romulus qui centesimum excefferat annū, Augusto percontanti, qua tandem ratione illum corporis animiq; uigorem seruasset, Intus, inquit, mulso, foris oleo. Tradit Plinius naturam hominibus duos dedisse liquores optimos, oleum foris adhibendum cor-
pori, uinum intus. Mel autem ob humidam calidamq; uim admodum senibus accommo-
dum est. Nunc mel in totum à mensis submouimus, & oleum corpori infundimus.

46

Senectutis ali-

monia

Cato Uticensis dixit, C. Cæsarem sobrium accessisse ad euertendam rempub. Id Quin-
tilianus ita refert, ut putet nihil dici posse significantius. Sensit enim illū hoc iam olim ani-
mo agitalse, quod postea fecit.

47

Acute

Plato tantum tribuebat Aristoteli, ut quum ille forte fortuna non adesset in Academia, exclamarit, ἀπὸ τοῦ ὅτι ἀληθείας φιλόσοφος, id est, abest ueritatis philosophus. Rur-
sus quum alio tempore abesset, dixit, ὁ νοῦς οὐκ ἔλθει. Non uenit intellectus, innuens se ab illo uno intelligi.

48

Ingenium

Aristophontem Aeschines tradit, apud Athenienses gloriari solitum, quod quum no-
nagies quinquies esset uocatus in ius, semper fuerit absolutus. At Cephalus homo popu-
lari iustius gloriabatur, quod quum plura decreta scripsisset, quam alius suorum tempo-
rum quisquam orator, tamen nunquam coactus sit causam dicere. Certius innocentia si-
gnum est, ita rem gerere, ut nemo uelit accusare, quam si postulatus elabaris è iudicio. Ela-
buntur interdum & nocentes. At qui absoluitur, licet poenam effugiat, cicatricem tamen
criminis circumfert.

49

Innocentia

illibata

Quidam accusatus quod patrem pulsasset, hoc modo defendit impiū facinus. Et ille, inquit, patrem suum uerberauit, & hic, ostenso filio, me uerberabit, postea quam adoleue-
rit. Adeo nobis hoc gentilitium est. Videmus hoc fere uulgo euenire, ut qualis quisq; fue-
rit in parentes, tales experiatur in se liberos.

1

Institutio li-

berorum

Alius quidam quum à filio pertraheretur, uentumq; esset ad domus limen, desine, in-
quit, fili, nam & ego patrem hucusq;. Agnouit se commeruisse qui sic à filio tractaretur, tantum postulauit ut esset æqua reuolutio.

2

Exemplum

reciproculum

Heraclitus philosophus in seditione rogatus, ut apud populum sententiā diceret, quo
pacto ciuitas redigi posset in concordiam, consensu suggesto poposcit, licet aquæ fri-
gidæ

3

gida, & paululum farinae insperlit, mox de Glechone admiscuit, id est uel pulegij syluestris uel leguminis genus. Dein epoto calice discessit, nec uerbum addidit: hoc pacto innuens ita demum ciuitatem carituram seditionibus, si repudiatis delicijs assuescerent paruo contenti esse. Et hic Heraclitus suo respondit nomini. Nam *νεβρικός* dictus est, id est, te nebricosus. Referatur & hoc inter ἀποφθέγματα apophthegmata.

Piscator istus 4 Simonides Cæus in conuiuio rogatus à Pausania Lacedæmonio ut aliquid proferret, quod resiperet sapientiam, ridens, Memineris, inquit, te hominem esse. Ea uox tū quidem contempta est Pausaniæ: uerum post ubi Chalcœcæ phano inclusus obsideretur, fame ac frigore moriturus, ter inelamauit Cæum hospitem, qui prudenter admonuisset.

Sordes ambrosie 5 Diogenes quum Rhodios quosdam adolescentes elegantiore cultu cōspexisset, dixit, *τύφος ἔστος θῆν*, id est, hic fastus est. Rursum quum uidisset Lacedæmonios substricta tunica parce sordideq; cultos *ἄλλος*, inquit, *ἔστος τύφος θῆν*, id est, hic alius fastus est. Significans, non minus peccare eos qui ad ostentationē sordide uestiuntur, quàm qui splendido uestitu sese iactant. Vnde scitum est illud diui Hieronymi, pullas uestes eque ut candidas deuita.

Ratienter 6 Adolescens quidam posteaquam Zenonem aliquandū audierat, domum reuersus à patre rogatus, quod tandem operæ precium fecisset in philosophiæ studio, ostendam, inquit. Quum nihil aliud diceret, pater iracundus, existimans impendium perisse, coepit flagris cadere filium. Eam parentis saeuiciam adolescens æquissimo animo tulit. Ac rursus efflagitanti patri, ut aliquod specimen profectus ederet, expectanti egregium aliquod philosophia: hoc, inquit, e philosophia fructus retuli, ut patris iram possim commode perpetui.

Saltatio muta 7 Demetrius Cynicus damnabat artem saltatoriam, uelut inutilem gesticulationem ad tibiæ modos. Cui gesticulator quidam non imperitus, cupiēs arti suæ uindicare gloriam, iussit ut sub motu tibiæcinibus spectaret ipsum saltantem. Assensus est Demetrius. Ille saltauit Homericam fabulam, adulterium Veneris ac Martis, ambos Vulcani uinculis irritos adamantinis, ac sole prodente dijs cæteris exhibitos, Venerem erubescētē, uarios deorum astantium affectus, Mercurium optantem talia uincula, Martem damnatum ut penderet mœchagria, ac præterea quicquid ad eam fabellā pertinet. Ibi Cynicus artem admiratus, dixit: audio homo quæ facis, non uideo tantum. Sed mihi manibus ipsis loqui uideris. In huius artis laudem scripsit Lucianus, Plato non probat. & tamen apud Christianos saltatur ineptius.

Gesticulatio 8 Lesbonax Mitylenæus histriones ac gesticulatores appellare solet *χερσοόφως*, quod manibus saperent non lingua. Erat enim saltationis genus, quo graues etiam historiæ citra uocem uel recitantis, uel tibiæcinis, solo corporis gestu sic representabantur, ut spectatores prope plus intelligerent ex saltatione, quàm si quis recitasset. Hæc ars conuenit Benedicinis.

Facete 9 Philoxenus quondam cœnans apud Dionysium, quoniam animaduertit regi appositum piscem Mullum insigni magnitudine, quum ipsi appositus esset perpussillus (In piscium enim genere laudantur adulti) pisciculum auribus admouit. Id factum admiranti Dionysio causamq; percontanti, In manibus, inquit, est Galatea, de qua uolebam ex hoc quædam percontari. Verum negat se per ætatē quicquam adhuc scire, sed ait proauum suum istuc esse in tuo disco, qui multa posset commemorare si liceat colloqui. Exhilaratus rex misit illi suum mullum.

Venus operis Apellis ætate complures erant in arte pingendi nobiles, quorum opera quum pro suocandore miraretur, collaudatis omnibus dicebat illis deesse unam illam uenerem, quam Græci *χάρις* uocant: ingenue profitens cætera omnia illis cōtigisse, in hac unā neminem ipsi parem esse. Simile quiddā est in phrasi, quod allicit ac remoratur lectorem aut auditorem, quum tamen nec habeat nomen, nec arte præcipi possit.

Ciuititer 11 Idem quum tempestatis uī Alexandriā delatus esset, quidam Apellis æmuli subornarunt planum, hoc est scurram regium qui eum uocaret ad cœnam. Is non suspicās dolum uenit. At quū rex qui illi erat infensus indignaretur, & ostensis uocatoribus iuberet indicari à quo uocatus esset: Apelles arrepto carbone extincto e foculo, imaginem deliniauit in pariete, ut rex protinus ex inchoato opere agnosceret planum suum. Eadem opera & artis suæ, & ciuitatis suæ specimen dedit. Sit & hoc, si libet, apophthegma mutum.

Pictor

Pictor quidam interrogatus quem habuisset artis magistrum, digito populum ostendit, sentiens se ad multitudinis iudicium pingere, & obseruantē quid quisque probaret aut improbareret, artem fuisse consequutum. Idem ab Apelle facturum legimus, qui post tabulam latitans subauscultabat spectatorum censuras. Numeretur & hoc inter *καὶ φθόγῳ* *καὶ φθόγῳ*.

Socrates Alcibiadem adolescentem primum ob imperitiā trepidantem, ut sit, apud tantam multitudinem uerba facere, lepida *εὐχέλῳ* animauit. An non putas, inquit, o Alcibiades contemnendum suturem? Annuit. An non præconem? quum & hic annuisset, An non contemneres, inquit, tabernaculorum opificem? Quum similia quædam præposuisset, & is fateretur hos esse contemnendos, tum Socrates: Atqui, inquit, ex his constat Atheniensium populus quem tu uereris. Quorum si singulos putas contemnendos, qui minus etiam contempnas condensatos? Sensit non referre apud quā multos dicas, sed apud quā cordatos. Fit enim hoc miro modo, ut quos singulos despicias, cōgregatos reuereris. In conuiuio Platonis Socrates admiratur Agathonis audaciā, qui coram tot hominum milibus præsentī animo recitasset suam tragœdiam: cui quū Agathon respondisset, se citius uelle coram multis hominum milibus dicere, quā apud unū Socratem: Atqui in illis, inquit, milibus & Socrates erat. Fit enim & illud miro modo, ut quē unum reuereris, in turba mixtum contempnas.

Idem conspiciens hominem prædiutem & arrogantem, sed nulla uirtute præditum, hic, inquit, equus est argento circumtectus. Solent enim equi stragulis, phaleris, ac bullis argenteis exornari, quum interim tamen nihil aliud sint quā equi.

Apud Ephesum quum Alexander cōspectam effigiem suī corporis ad uiuum magnæ expressam admiraretur, atque interim forte equus inductus picto in eadem tabula equo adhinniret, deceptus imitatioe, Appelles, Equus, inquit, o rex multo melius expressus est quā tu.

Quum Alexander etiamnum pubescens citharæ daret operā, & præceptor artis subinde moneret quā chordam quomodo pulsare deberet, & puer parum obsequens doctori dixisset, quid si hanc pulsarem? Citharædus lepide respondit, Si isthuc quæris tanquam mox rex futurus, nihil refert: si ut artifex futurus, plurimum interest.

Alexander Macedo præter modū delectatus est Homero, adeo ut illum ad uerbū ediceret, ac dormiens etiam ceruicali suppositum haberet. Eum aliās summū uirtutis præconem, interdum poetam *Βασιλικόν* appellare consueuit: cuius carmina censebat non ad citharam ut aliorum, sed ad tubam potius esse canenda. Addebat illud, se malle Homeri Theriſten esse, quā Cherili Achillē. Cherilus erat Alexandri poeta nō satis felix, qui quum fertur ita pacus, ut pro quoque bono uersu acciperet Philippeū aureū, pro malo colaphū. Idem quum in Sigeo ad Achillis tumulum adstitisset, O fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ uirtutis præconem Homerum inueneris. Refert Cic. in oratione pro Archia.

Aristobolus historicus librum conscripserat de rebus ab Alexandro Macedone gestis, in quo multa supra uerū fidem adulantissime affinxerat. eum quum illi in nauigatione recitasset, Alexander arreptum ē manibus librum in fluuium Hydaspem demersit, & ad Aristobolum cōuersus, Tu, inquit, dignior eras ut eodem præcipitareris, qui solus me sic pugnātem facis, ac uel uno iaculo interficis elephantem.

Socrates animaduertens Antisthenem ambitiosius ostentare uestem laceram & detritam, facete hominem increpauit, *ἐπώνυμῳ*, inquit, *ἐγκαλλωπιζομένης αὐμῆς*; id est, nō desines te nobis comerer? Significans eiusdem esse ambitionis uilitatem amictus ostentare, & de licato cultu sese uenditare.

Mislo Crotoniates quum iam cōsehuisset, uidens Athletas in certamine exerceri, suos lacertos intuitus iam senio defectos, illachrymasse fertur ac dixisse: At hi quidē iam mortui sunt. Corporis uigorem adimit ætas, animi uis ad extremam usque durat ætatem.

Cyrus apud Xenophontem moriens, extremæ iam senectutis, negabat se unquam fuisse senectutem factam imbecilliolem quā fuisset adolescentia. Maxima pars incommodorum, ob quæ uulgo male audit senectus, ab intemperantia uitæ proficiscitur.

Pythius natione Lydus in urbe Phrygiæ Cælenis, nam ibi regnabat homo prædiues, sed auri studio præter modū deditus, totam ferē ciuitatē in fodiendis metallis occupatam tenebat.

tenebat, ut iam uix quicquam aliud agi uacaret. Huius morbo uxor solerti remedio medicata est. Absente marito curat & mensam & omnem mensæ supellectilem ad fabrem auro confici, denique & cibariorum effigies quibus nouerat maritum præcipue decorari. Reuerso quum conuiuij tempus esset, apponitur mensa aurea cū reliquo uasorum apparatu. Atque hoc sane spectaculo diues aliquam diu pauit oculos, Tandem quum in terpellaret stomachus, iubet apponi cibos. Apponuntur illa aurea ciborum simulacra, spectanda non edenda. Hic quum incandesceret ita Pythius, flagitans apponi quod edi posset, iam dudum spectaculorum esse satis. Tum uxor, An nō sentis, inquit, Pythi, dum nihil aliud quæris quàm aurum, agricolationem deferi, & ciues tuos ad famem uocari, breui perituros si quā cœpisti pergas. Hoc ciuili cōmento cordata mulier maritum ab immodico auri studio reuocauit.

23 *Claudi salaces* Antianira Amazonum regina demirantibus quod nupsisset claudio, satis cynice respondit, ἀριστὸς οἶφει, id est, claudus optime uirum agit. Sensit maritum adhibendum non ad oculorum oblectamenta, sed ad usum coniugij. Feruntur autem claudi salaciores esse cæteris, & ob id ad gignendam prolem magis accommodi.

24 *Vxor molesta* Pacuius Ario uicino querebatur quod in horto suo funestam haberet arborem, unde prima uxor sese suspendisset, dein altera, postremo tertia: cui falsissime respondisse fertur Arius, Miror te in tot successibus inuenisse lachrymas. Item, Deum immortalem, quot tibi dispendia arbor illa suspendit. Adiecit, amice quæso te da mihi ex ista arbore quos inferam surculos. Hoc postremum à nobis ante relatum est. Arius μὲν γὰρ fortunatum existimabat ab uxore liberari.

25 *Coniugij molestie* Narratur & illud Catonis dictum, si sine uxoribus mundus esse possit, uita nostra non esset absq; dijs. Sensit felicissimam hominum uitam fore, si datum esset à coniugio liberos uiuere. Sed ut idem ait apud A. Gellium, cum illis incommode uiuitur, sed sine illis omnino non uiuitur, ut merito dici possit uxor necessarium malum.

26 *Libere* Orlines Satrapes, quum Alexandrum & huius amicos muneribus amplissimis honorasset, Bagoæ eunucho nihil dedit. Sed admonitus ab amicis, quod is Alexandro cū primis esset charus, respondit se regis amicis honorem habere, non scortis, nec apud Persas esse moris, ut uiri mares ducant. Agnoscas in hoc Satrapa mentem Cyro generis autore dignam, Honorare nouerat, adulari non poterat: quum hodie quoq; cernantur in aulis, qui scortis, morionibus ac lenonibus principum plus deferant honoris, quàm genere ac uirtute præcellentibus uiris.

27 *Calumnie cicatrix* Medius ex Alexandri parasitis unus, solet alios adhortari, ne metuerent quod uis cimen in quem uis intendere. Adiecit scelerato præcepto causam appositam: Vt maxime, inquit, sanet uulnus qui delatus est, manet tamen cicatrix. Non arbitror quenquam esse diabolum tam impium, qui rem magis nephariam possit suggerere. Et quo foedius est cimen, hoc tenacius hæret apud multos criminis suspitio, uel in innocentissimum. Audiui ducem quendam his uerbis adhortantem suos milites nauticos ad quid uis prædandi temeritatem. Rapite quicquid potestis, siue merces sint amicorum, siue hostiū: nam ut qui spoliati sunt sic agant apud principem, ut compellamur restituere, semper aliqua prædæ portio remanet apud nos.

28 Gorgias sophista quum forte fortuna legisset Platonis dialogum sui cognominis, qui Gorgias inscribitur, dixisse fertur, ὅς καλὸς αἰδὲ πλάτωνα μὲν. ut pulchre nouit Plato iambissare, hoc est, mordere. Nam is pes primum ab Archilocho, ni fallor, repertus est ad maledicendum: unde & nomen habet, uel à muliere petulante & baccha, uel à mittendis iaculis. Siquidem in eo dialogo proscindit sophistas, id quod nusquam non facit.

29 *Spes pertinax* Rhodius quidam, de quo nobis antea dictum est, ob intempestiuam libertatē à tyranno coniectus in caueam, in qua more nocentis bestię alebatur ad cruciatum & ignominiam, amputatis naribus ac foedata uulneribus facie, quum ab amicis admoneretur, ut inedia sibi malorum finem quæreret: Cuncta, inquit, homini quoad uiuit speranda sunt. Citius illum laudarim, quàm istos, qui ob causas non admodum graues confugiunt ad laqueum, aut ad præcipitium.

30 Anniceris quidam Cyrenæus aurigandi peritia fuit insignis: & ut egregius artifex, ita gloriosus artis ostentator, uenit in academiam Platonis: atque illic rationes omnes procurrendi

procurrendi, recurrendi, flectendi currum, & per easdem interdū orbitas redeundi ostendebat. Admirantibus ceteris, Plato negabat sibi uideri probabile, eum uirum qui totum animum inutilli studio dedisset, ad ullam rem grauem ac frugiferam esse idoneum.

Themistocles quum aduersus barbaros describeret Athenis exercitum, & in theatro ex illius gentis more producti essent galli gallinacei, atq; inter sese commissi mira pertina-
cia inter se depugnarent ad necem usq; rem ludicram uertit in seriam cohortationem. Sic enim ciues suos affatus est. At isti, inquit, neq; pro aris ac focis, neq; pro liberis depugnāt, sed tantum quod uinci turpe sit. Quo igitur animo uos esse par est, quibus pro salute patriæ, pro charissimorum incolumitate, pro libertate certamen est.

Subactis à barbaris Lacedæmonijs Leptines dicit Græciam esse faciā *μονόφθαλμον* id est, iuscam: sentiens Atticam & Laconicam esse cordatissimas Græciæ partes. Meminit Aristoteles in Rhetoricis.

Apud lassios, populum magna ex parte piscibus uisitantem, citharædus quidam in foro ostentabat artem. Verum simul atq; tintinabulum crepitu signū dedit adesse pisces uenales, turba subito deferuit cantorem, & ad piscium mercatū aduolauit: uno excepto, qui quod surdaster esset, tintinabuli sonitum non audierat, aut certe non attenderat. Huic citharædus propius accedens, gratias egit, quod & artem honorasset, & ipsum non passus sit esse prorsus deferuum. Tū ille, an crepuit tintinabulum? Ut annuit, ualebis, inquit, egregie magister, seleg; mox ad pisces proripuit. Citharædo liberum erat sibi canere & musis. Longe maior est nobis cura uentris quā artium liberalium.

Romæ in foro pendeat tabula quædam habens imaginem pastoris uetuli cum pedo. de hac Teutonum orator rogatus quanti eam æstimaret, satis Germanice respōdit, se nol-
le sibi dono dari talem uiuum ac uerum. Barbarus non agnouit artificij, tantū spectabat formam. Atqui quæ natura deformia sunt, plus habent & artis & uoluptatis in tabula.

Gorgias Leontinus extremæ iam ætatis, quum sentiret somnum letalem obrepere, amico qui assidebat percontāti quo pacto haberet: Somnus, inquit, iam incipit me fratri suo commendare. Homerus enim somni fratrem appellat mortē. Nam mors Græcis masculus est: Simile quiddam de Diogene retulimus antea.

Ismenias insignis tibicen discipulis suis non minus ostendebat male canentes ac scite canentes, dicens, ad hunc modum canere oportet, ad hunc nequaquam. Admonuit & Quintus Fabius, in scriptis rhetorum non tantum indicari debere bene dicta, sed & mala.

Demochares dixit, quemadmodum nemo possit è thymbra siue satureia facere bonam lanceam, ita nec è Socrate probum militem. Sentiens militibus conuenire ferociam, quum Socrates esset omnium iniuriarum tolerantissimus. Quidam hoc tribuunt Crateti.

Melanthius negabat eam iram uideri grauem quæ mentem cogat emigrare, sed quæ prorsus excludat domo. Sentiens probis etiam ingenijs adiunctam esse iracundiam, sed hoc uicium esse tolerabile si celeriter animus ad se redeat, & pro ira rationem in cōsiliū adhibeat. At si perturbatio penitus insadat animo, ira ut excussa ratione feratur effreni impetu, certa perniciēs est.

Isocrates pueros candidos, ac felici ingenio natos appellare solet *θεῶν παῖδας*, id est, deorum filios: eo quod hominis mens diuinæ sit originis, qua qui præcellit, deos parentes referre uidetur. Prisci dæmonibus attribuebant corpora, eosque deorum filios appellabant. Dæmones autem à scientia dicti sunt, quasi *δαίμονες*. Idem de duobus auditoribus suis Theopompo & Ephoro, quorum prior erat acerrimo ingenio, alter leni, dicere solet, Se alteri adhibere calcaria, alteri frenos. Præcipuum est ut doctor animaduerrat genium ac naturam discipulorum. Meminit Marcus Tullius libro de claris oratoribus.

Demonax Cynicus philosophus, quum uiderent Athenienses hoc agere, ut barbarorum exemplo gladiatorum spectacula in urbem inducerent, nolite, inquit, o canes istam crudelitatem prius admittere in ciuitatem uestram, quā Misericordiæ aram sitis demoli-
ti. Significans non conuenire, in ea ciuitate in qua Misericordia pro dea coleretur, spectari plusquam ferinam crudelitatem.

Cornificius

32
Ventris cura
prima

33
Crassius iudicia

34
Mors senilis

36
Philosophus
miles

37
Ira breuis

38
Ingeniosus

39
Gladiatorum
immanitas

- 40 Cornificius poeta, uidens milites in bello quod inter Augustum & Antonium ger-
batur, frequenter fugere, appellauit eos leporos galeatos.
- 41 Philoxenus poeta quum in Sicilia fundum ac domum opulentam nactus esset, & a
Diuitiarum contemptus nimaduertisset illius gentis luxum ac delicias, Per deos, inquit, hæc bona me non perdet,
sed ego potius illa. Moxq; cessit alijs hæreditatem, & e Sicilia abnauigauit.
- 42 Furnius Antonij partes sequutus fuerat. At posteaquam uictoria cessit Augusto, me-
Adulans liber tuens sibi subornauit filium, qui a uictore ueniam peteret. Petijt & impetrauit. Tum Fur-
tas nius his uerbis Cæsari gratias egit. Hæc una ô Cæsar abste mihi facta est iniuria, effectus
ut mihi & uiuendum & moriendum sit ingrato: significans tantam esse eius beneficij ma-
gnitudinem, ut nulla ex parte par esset referenda gratiæ. Reprehensionis colore blandi-
tus est principi.
- 43 Cillicon quidam siue Acheus Miletum patriam prodiderat Prienenfibus. Quo nomi-
Proditio ne merito habebatur omnibus exosus, cuius perfidiam lanius quidam Theagenes sicut
tus est. Cillicon adiit Theagenem in macello empturus carnes. Lanius dissimulato odio
porrigit carniū partem, ueluti refecturus quod superesset. Cillicon profert dextram ex
aduerso retenturus carnes: Theagenes machæra sublata proditoris manum amputauit,
ac ne id uideretur errore factū, addidit, ista saltem manu posthac nō proditurus es ullam
ciuitatem. Applaudebatur lanio, quod impium pro dignitate tractasset. Hinc adagium,
Cillicontis exitium: retulimus hoc in Chlidiasibus.
- 44 Celebratur C. Cæsaris dictum, quod prætextatus adhuc deprompsisse fertur in quen-
Pronunciatio dam modulatus orantem. Si legis, cantas: si cantas, male cantas. Quidam latrant orantes
uerius quàm loquuntur. Sunt qui rhetoricam pronunciationem affectantes, mediū sunt
inter canentem & loquentem. Meminit huius Quintus Fabius.
- 45 Tiberius Cæsar Attilio Butæ uiro prætorio, quum ad inopiam per luxum ac socor-
Luxus inopie diam redactus fateretur ac deploraret paupertatem suam, Serò, inquit, experrectus es.
parens Dormiunt temulentia ac luxui dediti uerius quàm uiuunt. Nam uita uigilia est. Refert
Seneca in epistolis.
- 46 Cato senior dicebat priuatarum rerum fures in compedibus uitam agere, publicarum
Fures magni in auro & purpura conspicuos incedere. Olim simplex furum nō puniebatur capite, sed
uincti compedibus præstabāt operam. At longe grauius crimen est peculatus quàm fur-
tum. Et tamen qui fiscum principis, qui rempub. compilant, magnates sunt.
- 47 Galba parasitus obijcientibus quod in ocio uiueret, Nemo, inquit, cogitur ad reddens
Facete dam ocij sui rationem: innuens nullos tutius uiuere quàm ociosos. Nam rerum gesta tum
rationem poscuntur qui tractant negocia, at ab ociosis ea ratio non potest exigi.
- 48 Pythagoras tria præcipue dicebat a dijs optanda in hac uita: Bonam ualitudinem, for-
Bona præci- mam ac diuitias, quod homo cætera sibi præstare posset. Quanquam illud ὕψαιρον, non
pua minus ad animi sanitatem quàm ad corporis pertinet.
- 49 Cato senior aiebat se demirari, quod non rideret aruspex, quoties aspiceret aruspice-
Diuinatione ual- sentiens totum hoc diuinationum genus imposturam esse, qua populo fiebat fucus. Id
na quum non fugeret eius artis peritum, mirabatur quod aruspex aruspice[m] posset uidere
absq; risu. Solent enim impostores inter se ridere multitudinis stultitiam. Refert M. Tul.
lib. de Diuin. 2.
- 50 Demonax Cynicus interrogatus quid sentiret de conflictu duorum, quorum alter in-
Absurda epte proponebat, alter absurde respondebat, ait sibi uideri alterum mulgere hircum, alte-
rum supponere cribrum.
- 51 Pericles quum urgeret belli necessitas, Palladis ornamenta uendidit quadraginta ta-
Superstitio lentis auri: & admirantibus ab illo rem sacrilegam admitti, respondit, ex hostium manu
bjs posse illi reddi cultum nihilo deteriore.
- 52 Persæ dicere solent esse duo peccata, quorum prius sit esse debitorem, alterum mentis
quod obæratī plerumq; mentiuntur, dū pollicentur in diem, nec præstāt quod pollicentur.
- 53 Messala uir exactissimi iudicij ac Romanæ linguæ obseruatissimus quum audisset M.
Argute Portium Latronem declamantem, dixit, sua lingua disertus est: Desiderans uidelicet in eo
Latini sermonis elegantiam, quum ingenium esset felix. Sed hunc Latronem Seneca car-
teris omnibus anteponit.

Cassius

Cassius Severus, quum ex senatus consulto libri illius exurerentur, Nunc, inquit, superest ut ipse comburatur, qui illos edidici. Quod animo insculptum est, nisi cum uita eripi non potest. *Memoria*

Montanus Attilij Butæ carmen recitabat. Quumque quidam indignaretur, quod toto die recitasset, negaretque ad illius recitationes accedendum, Nacta Pinarius ait, Nunquid possum liberalius agere? paratus sum illum audire ab exortu solis usque ad occasum. Gaudebat enim is poeta subinde repetere ortus & occasus descriptionem. Notata autem & Oratius eos qui ornatus gratia uel immodice, uel non suo loco affectant tales descriptiones. *Facere*

Aut flumen Rheni, aut pluuius describitur arcus.

Quum à Montano recitarentur uersus, quibus exortus solis describebatur, Varus eques Romanus dixit: incipit Buta dormire. Rursus quum succederet descriptio occasus: Quid dicit, inquit, iam nox est: Ibo & Butam salutarabo: eodem scommate taxans, & affectum carminis decus, & Butæ præposteram uitam. *Vita prædætera*

Demetrius dicere solet, nihil sibi uideri infelicius eo cui nihil in uita accidisset aduersum: quod oporteat talem hominem aut sibi ignotum esse, ut qui nunquam sui periculum fecerit, aut dijs inuisum ut quem præterierint, uelut ignauum, nec idoneum ad fortunæ conflictum. *Prosperitas perpetua*

Libertinus quidam prædiues aiebat sibi facilem fuisse uiam ad diuitias posteaquã perstruxerat ipsum bonæ mentis. Sed hanc illiberalem uocem Demetrius grauiter castigauit apud Senecam, per ironiam ostendens commodissimam ad parandas opes uiam, si quàm impudentissime aduletur. *Adulatio*

Crispus Passienus dicebat adulationi non esse claudendum ostium, sed aperiendum, uerum ut solet amica, quæ si impulit, grata est, gratior si effregit. Sensit non probandos eos qui prorsus non ferunt ullam adulationem, quam ut affectare turpe est, ita ingerentem se non oportet omnino repellere. Prodest enim in hoc ut homo perspiciat qualis esse debeat. *Adulatio huiusmodi*

Plancus aiebat, non esse occultò aut dissimulate blandiendum, quod periret procacia si lateat. Fortasse pro procacia, quod erat scriptum, legendum est, procatio: ut sit sensus, Adulator ut procus captat gratiam: procus autem si tam recte ambiat, ut puella non fenestriat, perdit operam. *Adulatio recta*

Latro Portius, cuius ingenium supra modum miratur Seneca, fuit enim illi condiscipulus, quum Maxillus rhetor exilitatē orationis suæ imputaret controuersia, diceretque, necesse est me per spinosum locum ambulantes suspensos habere pedes: Non me hercule, inquit, tui pedes spinas calcant, sed habent. Nam alter ariditatem ingenij impugnat materia. *Salse*

Asinius Pollio dicebat in causa uerecunda nunquam tentari debere improbā quæstionem. Notauit rhetores qui in declamando mouerēt quæstiones nihil ad causam faciētes. *Causæ*

Oscus rhetor erat non infacundus, sed illud dictionem illius uiciabat quod nihil diceret absque schemate, cui quum Pacatus rhetor Massiliae mane occurrisset, Poteram, inquit, dicere aue Osce. Schematum affectatorem salutauit schemate, quum nusquam minus locus sit schemati, quàm in quotidiana uulgarique salutatione. Per Ironiam itaque usus est occupatione, ut diceret, quod non dicebat, quum sine tropo dicere posset, aue Osce. *Affectatio*

Seuerus Cassius, qui alienas sententias paucis immutatis uocibus usurparent pro suis, dicere solet, eos esse similes furibus, qui poculis alienis mutarēt ansas ne possent agnosci. *16*

Demonax dicebat nequaquam hominibus irascendum esse si delinquerent, sed corrigenda uicia: nimirum exemplo medicorum, qui non indignantur agrotis, sed morbo medentur. Nam hominis est peccare, dei uero, aut hominis deo proximi, emendare peccata. *17* *Clementia*

Accusatus quod nunquam sacrificasset Mineruæ, Nunquã, inquit, existimaui illi meis uictimis opus esse: notans ineptam uulgi superstitionem, qui putabat deos hostiarum nidore delectari. *18* *Superstitio*

Idem Phauorini dictionem ut nimium compositam, ac mulieri congruentiorem quam philosopho, solet diceris incessere. Id indigne ferens Phauorinus adiit cynicum percontans quis esset ille à quo derideretur: homo, inquit, cuius auribus difficile est imponere. Philosophum ut uestis neglectior, ita & oratio decet inaffecteda. *19* *Oratio modestior*

Rogatus

- 20 Rogatus à Sophista quopiam, quod uaticum attulisset ad philosophiam, admodum Cynice respondit, *ἀρχαῖς*, id est, testes, significans se nudum accessisse.
- 21 Alteri percontanti, quam philosophiæ sectam potissimum amplecteretur. Quis, inquit, tibi indicauit me esse philosophum? Moxq; uehementer secum ridens abiit. Interrogatus quid rideret, An non magnopere ridiculum, inquit, si tu me ex barba iudicas philosophum, ipse barbam non habens.
- 22 Adolescenti lasciuus cultu, qui quaestionē sophisticā proposuerat, nihil aliud respondit quàm, *ῥήτορες ὦ νῦν*. Vox anceps est ad cōficientem quod colligit, & ad obscœnum sensum. Quumq; adolescens indignatus respondisset, at ego tibi uirum ostendam. Demonax admiranti similis, Quid, inquit, num etiam uirum habes?
- 23 Athleta quidam ab eo reprehensus quòd uictor in Olympijs cultu molli floridoq; uteretur, lapidem illi incussit in caput, ita ut sanguis ex uulnere proflueret. Id factum indigneferentes qui aderant, hortati sunt ut adiret proconsulem, Nequaquam, inquit, ò uiri ad proconsulem, sed ad medicum potius. Prius esse debet hominē, ut malo accepto medeatur, quàm ut regerat in alterum.
- 24 Proteo cuidam obijcienti quòd morderet omnes, nec tamen cynicum uisueret, Amice, inquit, non uiuis hominēnt.
- 25 Physico quodam multa de antipodibus differente, ostensis in puteo umbris, rogauit, num illos antipodas diceret, Ridens absurdam quaestionem. Quanquam nunc compertum est, esse ueros antipodas.
- 26 Herodem sophistam immodice lugentem Pollucis obitum præmatūrum, quum uellet illi currus & equos uelut ascensuro iungere, atq; etiam cœnam apparare, adijt Demonax, En tibi, inquit, à Polluce literas. Exhilarato Herodi, & quid uellet Pollux sciscitātī, Incusat, inquit, te, quòd cunctis ad ipsum uenire: significans Pollucem ad ipsum non rediturum, sed recte parari currum, si uellet sequi defunctum.
- 27 Alium quendam filij mortem incōsolabiliter lugentem, & in tenebris abditum adijt, certo promittens se filij umbram ab inferis reuocaturum, si tres ex hominum numero sibi nominare posset, qui nullius luxissent obitum. Quumq; is cogitationem per omnis notos circūferens, ne unum quidem reperisset lucus expertem. Quid igitur, inquit, te ipsum discrucias homo, quasi nouum aliquid acciderit?
- 28 Quum à quodā quæsisset aliquid, atq; ille uerbis obsoletis ac priscis responderet, Ego, inquit, amice te nunc percontor, at tu perinde respondes, quasi regnaret Agamemnon.
- 29 Cuidam dicenti, Eamus in Aesculapij templū ò Demonax, pro filij salute deprecaturi deum, Adeone, inquit, surdastrum existimas deum, ut nos nisi in templo nō sit audieturus.
- 30 Ad Agathoclem Peripateticū arroganter iactantem, sese & solum & primum esse dilecticorum: si solus, inquit, es, qui primus esse potes: si primus, qui solus?
- 31 Quum apud Athenienses audisset præfatione solenni à sacris submoueri barbaros, rogabat quā obrem id facerent, quum ea sacra tradidisset ipsis Eumolpus natione Thrax, nimirum Barbarus.
- 32 Quum legatus nauigaturus in Asiam, nauem conscendisset, & à quodam interrogaretur, num metueret, ne naufragio eiecūs à piscibus deuoraret: Quid, inquit, metuum à piscibus, qui tot pisces deuorari?
- 33 Quendam infelicitate declamantem admonuit, ut sese diligenter exerceret: quumq; is respondisset, nunquam apud me nō declamo. Nil igitur mirum, inquit, si dicis inepte, qui hactenus semper stulto auditore solitus sis uti.
- 34 Quum Athenis quidam Romanus senator filium ad Demonaciē adduxisset, eleganti forma, uestitu delicato, ac delicijs effœminatum, diceretq; salutat te ò Demonax filius meus: pulcher est, inquit, & te dignus, & matri non absimilis. Vtrunq; poterat dici in laudem. Nunc patrē notauit ex filij moribus, & matri similē dixit mollem & eufratū delicijs.
- 35 Conspicatus augurem quendam in publico uaticinia sua uendentem, si potes, inquit, ea quæ Parcæ statuerunt arte tua depellere, exiguā mercedem postulas, Sin quæ fatis decreta sunt omnino sunt euentura, quid tua prodest diuinatio? Bis miser esse cupit, qui mala quæ uitari non possunt amat præscire.
- 36 Senex quidā Romanus bene robusto corpore, qui armatus sese ad palum exercuerat, rogauit

rogauit Demonaclem num magna uehementia uideretur depugnasse, Nimirum, inquit, aduersus hostem ligneum; innuens illum in uera pugna fore meticulosum.

Cuidam qui purpura indutus sese insolentius ostentabat, in aurē dixit, Heus tu, hoc an te te gestabat ouis, et ouis erat; significās illū nihilo minus stupidū esse si gestaret purpurā.

Quum aliquando in balneis refugeret ingredi aquā feruentiorē, & alius illum appellaret meticulosum, Quid, inquit, an hoc pro patria passurus essem? Sentiens temeritatis esse non fortitudinis, subire periculū, ni ob causam grauem & honestam fiat.

Percontanti qualia putaret esse apud inferos: Expecta, inquit, & simul atq; illuc uenere, per litteras tibi significabo omnia; impie sentiens, nullos esse inferos. Nec enim credebatur animarum immortalitatem.

Admeto poetæ insulso iactanti epigramma monostichon, quod testamento mandasset suæ addendum statuæ; carmen erat.

Corpus humo tegitur, Admetus ad astra uolauit: respondit, adeo sibi placere carmen, ut magno emptum cuperet, si iam nunc esset ascriptum. Te cte optans illi mortem, qui uita erat indignus.

Demonacti seni crura intumuerant. id uidens quidam, quid isthuc, inquit, mali est Demonax? Tum ille, Charon, inquit, me momordit. Pro cane dixit Charontem, innuens se necitatem morti uicinam.

Ad Lacedæmonium flagris sauientem in seruum, Desine, inquit, te seruo tuo similem ostendere. Laconum enim erat, flagrorum patientia gloriari.

Cynico cuidam arroganter iactanti pallium, peram & baculum, ac subinde uociferātī, se Antisthenis, Cratetis ac Diogenis sectatorem esse: impudenter, inquit, mentiris, quum sis Hyperidæ discipulus. Allusit ad uocem ὑπερηφανία, quod est per arrogātiā despiciere. Est autem & rhetoris nomen Hyperides.

Proconsul cyncicum quendā a quo publice fuerat profcissus ob unguēta ac molliciem, ad supplicium arripī iussit, Huic deprecator aderat Demonax, dicens ignoscendum cynico, si quid dixisset mordacius, id esse sectæ uicium, non hominis. At quum proconsul non negaret ueniā, sed si quid simile denuo cōmitteret, rogaret, quas pœnas esset daturus: profecto, inquit Demonax, tum hominē totum inurigi, ac foreipe uelli iubebis. Plusquā cynice momordit, qui cynicæ mordacitatis agebat patronum.

Alteri cui imperator ingentem exercitum cōmiserat, sciscitanti quomodo posset delegatam prouinciā quā optime gerere, Si, inquit, ira uacaris, & quā minimū loquens, plurima audieris. Ira ad omnem functionem inuulilis est, & prouerbio quoq; princeps iubetur & æqua & iniqua audire.

Rogatus an philosophus etiam placentis uesceret: Quid, inquit, num putas apes stultis tantum mellificare? Placentæ melle condiebantur, saccari usu nondum reperto.

In Ruffinū claudum multo tempore familiarem peripateticis dixit, nihil esse turpius peripatetico claudo. Allusit huc, quod peripatetici dicuntur ab inambulatione, quæ non conuenit claudo.

Epicteto cynico suadenti ut uxore ducta daret operam liberis, Neq; enim id indignum esse philosopho. Da mihi, inquit, igitur unam ē filiabus tuis. Notans illum inepte suadere alteri, quod ipse non faceret.

In Herminū peripateticum qui semper in ore habebat decem Aristotelis Categorias, ita lusit, Equidem arbitror mi Hermine te nō indignum decem categorijs. Locus est ex ambiguo uocis. Categoriae Græcis uel prædicamenta dicuntur uel accusationes.

Iurisperito dixit, leges prorsus uideri inutiles, ut quibus boni non egerent, mali nihilo fierent meliores.

Morientem amici rogabant, quomodo uellet sepeliri, Ne quid, inquit, ista res uos habeat sollicitos. Ego me sepeliet.

Dicentibus, indignum facinus si talis uiri corpus laceraretur a canibus. Quid, inquit, incommodi, si & mortuus alicui sim usui? Sepultura

Bion eos qui auscultarent adulatoribus dicebat esse similes amphoris, quæ auribus circumaguntur.

Pindarus cuidam cōmemoranti, quod ipsius laudes ubiq; prædicaret, Ego, inquit, pro

isto officio bonam repono gratiam, efficiens ut uera prædices. Vera uirtus nihil moratur hominum laudes. Eas qui prædicant plus debent ijs quos laudant, quam ipsis debent qui laudantur.

ALPHONSVS Aragonum rex.

- 1 *Iuste* Eques quidam ingens patrimonium per luxum ac libidinem absorbuerat, atque insu-
per magnam artis alieni uim contraxerat. Pro hoc intercedentibus quibusdam apud Al-
phonsum Aragoniæ regem, ne saltem quæ debebat corpore luere cogeretur, Alphonsus
respondit: Si tantam pecuniâ uel in sui regis obsequium, uel patriæ commodis, uel sub-
leuandis propinquis impendisset, audirem: nunc quoniam tantas opes impendit corpo-
ri, par est, ut luat corpore.
- 2 *Eruditio* Commemorantibus quendam ex Hispaniæ regibus dixisse, non decere principes ul-
ros scire literas, exclamauit, eam uocem bouis esse non hominis. Non omnes literæ con-
ueniunt principi, sed eæ quæ politice tradunt, aut ethice, quæq; recte ac secus gestorum
exempla commonstrant, id quod facit historia.
- 3 *Cantio* Hunc quum adissent legati Matricienses, in quorû agris tum agebat Alphonsus, con-
sulentes utri iuberet ipsos gratificari, Nicolao ne Picinino, an Frâncisco Sphortia, respon-
dit ambos pro amicis habendos, sed nihilo secius ab ambobus tanquã ab inimicis cau-
dum. Id temporis inter Nicolaum & Franciscum simultas intercedebat, ac rex nondum
statuerat utrum uellet in societatem recipere, quum utrunq; ob dissidium non posset.
- 4 *Coniugium
tranquillu* Idem dicere solet, ita demum matrimonium tranquille citraq; querimonias exigi pos-
se, si maritus surdus fiat, uxor cæca: innuens opinor foemineum genus obnoxium esse ze-
lotypia, atq; hinc oriri rixas & querimonias: rursum maritis permolestam esse uxorû gar-
rulitatem, qua molestia cariturus sit, si fiat surdus: nec illa uexabitur adulterij suspicionem, si
careat oculis.
- 5 *Integritas* Aiebat si sibi contigisset nasci temporibus quibus Romana respub. florebat, se con-
structurum fuisse contra curiam templum Ioui Positorio, in quo priusquã uenirent in se-
natum patres conscripti, odium, amorem, ac priuatos affectus omnes deponerent. Alludit
ad prisorum morem, qui Iouem multis cognominibus insigniebant, nunc Statorẽ, nunc
Gameliõ, nunc Genethliõ, nunc Philium, nunc Xenion appellantes. At si tam multa
possit Iupiter, illud in primis præstandu erat, ut in Synodis, in iudicijs, in senatibus, in qui-
bus de repub. consulatur, nihil haberent momenti affectus priuati. Nam hi sunt qui fre-
quenter & ciuitates & regna bellis committunt, ac pessundant deniq;.
- 6 *Saltatio
fada* Quum forte mulierem quandam impudentius saltatẽ aspexisset, Expectate, inquit,
mox Sibylla ædet oraculum. Sentiens saltationem insaniam genus esse. Sibylla autem ua-
res, non ædebat oracula nisi furore correpta. Mihi quoq; sæpenumero qui saltationem tu
multuosam agitant, uisi sunt afflati furore quodam, præsertim foemina.
- 7 *Lenitas* Admonitus ne nimia lenitas exiret in contemptum, & ex contemptu nasceretur peri-
clicies: Magis, inquit, cauendu, ne seueritas conciliet inuidiam, unde maius exitij periculũ.
- 8 Quum eques quidam ab hostibus captus, & ab iisdem emissus carcere, regem adisset,
in solatium calamitatis multa postulauit ab eo, & impetrauit. Quo digresso rex dixit ad fa-
miliares, Dispeream, inquit, ni metuĩ, ne uxorem etiã meam deposceret eques meus.
- 9 *Ocium dulce* Familiares illi rusticum quendã uelut ignauia exemplum ostenderunt, qui porrectus
humiescebatur uuis. Hic rex, utinã mihi sic per ocium comedere datum esset a superis.
Simile quiddam narratur de Ptolemæo rege: quum antea se iactaret reperisse immortali-
tatem, tandem podagra discruciatu, conspiciebat Aegyptios aliquot plebeios sic temere
apud flumen discumbentes: Utinã, inquit, saltem ex istis unus essem.
- 10 Equiti subinde aliquid à rege flagitanti, sed mox quod acceperat profundenti: Si per-
gam, inquit, tibi dare quæ petis, citius me pauperem effecero quã te diuitem: nam qui ti-
bi donat, nihil aliud quã aquam infert pertuso dolio.
- 11 Interrogatus quos è ciuibus haberet charissimos, Qui magis, inquit, pro me metuunt
quã me. Sentit illos esse ex animo amicos, qui principem magis amant quã timent.
- 12 *Ambitio
principum* Aiebat olim inter Iouem, Neptunum & Plutonem omnium rerum partitionem trisa-
riam esse factam, & horum unumquemq; sua sorte contentum esse, nec occupare aliena: at
inter homines neminem sua portione contentum esse, nec ullam partitionem esse stabilem,
sed omnes *ἀλλοτριεῖν*. Percon

Percontantibus utri rei plus debere se fateretur, libris an armis: Ex libris, inquit, & arma & armorum iura didici: hac uoce profitens se libris debere omnia.

Magnopere laudare solet dictū nescio cuius, hostibus fugientibus pontem argenteum extruendum esse: siue q̄ existimaret multo optabilius esse, hostes in fugam uertere quā *Clementer* occidere: siue quod putaret hostes pecunia sollicitandos, ut ab acie discederent.

Dicebat sibi uideri eos maxime insanire, qui uxorem fugitiuam perquirerent. Significans, magnæ felicitatis esse ab improba muliere liberari.

Improbo cuidam acuecordi, iaciātī reperisse se uirum sapientem, Et qui fieri potuit, inquit, ut sapientem dignosceret stultus?

Quum cœnanti senex quidā importunus & garrulus sine fine obstreperet, exclamasse fertur & dixisse, Asinorum conditionē esse potiore[m] quā regum. Nam illis dum pascuntur dominos parcere, regibus neminem.

Demetrius graui calamitate affectus, dixit referente Seneca, Hoc unum dī immortalis queri possum, q̄ non antehac mihi uoluntatem uestram notam fecistis. Prior enim ad ista uenissem, ad quæ nunc uocatus assum. Maluissem offerre q̄ tradere.

M. Antonius orator, rogatus quam ob causam nullam unquam orationē scripto mandasset, Ut, inquit, inficiari queam a me dictum esse, si quid forte aliquādo dixi, quod opus non erat. Labilis est hominum memoria, ut ægre reperias duos, qui quæ simul audierunt, eodem modo referant. Hinc parata tergiuersatio, non dixi, aut non sic dixi, aut dixi quidem, sed hoc adieci.

Calanus Indus ad mortem proficiscens, quum conscenderet rogam ardentem, O præclarum, inquit, discessum ē uita, quum, ut Herculi contigit, mortali corpore cremato animus in lucem excesserit. Hunc quum Alexander admoneret, diceret si quid uellet, Optime, inquit, propediem te uidebo. Idq̄ euenit, nam Alexander paucis post diebus mortuus est. Refert M. T. lib. De diuinatione primo.

Quidam causam detulit ad oratorem, is negauit: detulit ad alterum, qui recepit. At is qui detulerat dicere solet, sibi gratiorem fuisse orationem eius qui negarat, quā eius qui recepit: quod ille comiter recusasset, hic grauate & inamœno uultu recepisset.

C. Cotta qui in ambitione fuit artifex, dicebat sese operam suam in eo quod non contra officium peteretur, solere polliceri omnibus, sed impertire ijs apud quos optime poni arbitraretur. Sensit nulli promittendum, quod esset præter honestum: nulli tamen negandum, quod non contra officium peteretur. Comitatus est benigne polliceri, sed quoniam omnibus opera præstari non potest, eligendi sunt quibus eam impertias. Vtrunq̄ refert Q. Cic. ad fratrem De petitione consulatus.

Gallus iurisperitus, si quis negocium ad ipsum detulisset in quo de facto quærebatur, dicere solet, Nihil hoc ad ius, ad Ciceronem ito. Sensit Gallus, aliud esse officium iureconsulti, aliud oratoris. Nec esse necesse de his quæ ad alienam professionē pertinent, respondere. Refert M. Tullius in Topicis ad Trebatium.

C. Lucilius dicere solet, nolle se sua scripta legi, nec a doctissimis, nec ab indoctissimis, quod hi nihil intelligerent, illi plus saperent, quā ut posset illorum iudicio satisfacere. Id exprimebat huiusmodi uersu Trochaico,

Persium non curo legere, Lælium Decimum uolo.

Erat Persius illius ætatis omnium doctissimus habitus, Lælius erat uir bonus, & non illiteratus, sed nihil ad Persium. Refert M. Tullius cum alijs aliquot locis, tum libro De oratore secundo.

Antimachus Clarius poeta, quum conuocatis auditoribus recitaret ingens uolumen quod conscripserat, & ab omnibus esset destitutus, excepto Platone, Legam, inquit, nihilominus, Plato enim mihi instar est omnium. Refert M. T. Lib. De claris oratoribus.

Seruilus Vacia uir prætorius ac prædiues, odio negotiorū abdiderat se in uillā suam, quam habebat non procul a Cumis, nec alia re notus fuit, q̄ eius uillæ ocio. Itaq̄ qui negotijs premebātur, exclamare solent: O Vacia, solus scis uiuere. Huius tamen ignauum & si ne literis ocium damnās Seneca Ep. 55 negat illum scire uiuere, sed latere. Eoq̄ nōnunq̄ uillam præteriens ioco dicere solet, Hic situs est Vacia: subindicans, nihil interesse inter mortuum & inertū ocio abditum.

27 *Confidenter* Quintilianus uehementer probat dictum cuiusdā oratoris, qui apud Cæsarem, ut opus
nor, accusabat Cossutianū Capitonem, hominem arrogantem, & ipso etiam uultu præse
ferentem confidentiā. Erubescit, inquit, Cæsarem timere. Cæsar erat ea potentia, ut meri
to fuerit à quouis metuendus. At illi reo tantum aderat arrogantia, ut sibi turpe duceret,
si uideretur timere Cæsarem. Hoc dictum Fabius adolescēs audiuit, ut ipse refert libro se
xto, capite De conclusione.

28 *Salte* Urbane Flavius Virginius antisophistā quēdam suum interrogauit, quot milia pas
sum declamasset, taxans eum quod in declamando discurreret, nimiumq; crebras, longas
ac tumultuarias haberet ambulationes, quum M. Tul. oratori non concedat procursio
nes nisi raras, moderatas ac breues. Eandem ob causam Sura Manilius Domitio Afro di
ctus est non agere, sed fatagere. Vtrunq; refert Fabius capite De pronunciatione.

29 *Salte* Salsum est & illud Calsij Seueri, qui aduersus patronos immodice discurrentes, ut in
terdum se proriperent in aliena tribunalia, poposcit lineam: alludēs ad certamina cursus,
in quibus una linea designabat unde cursus inciperet, altera ubi desineret. Idem accōmō
dari potest in eos qui digressionibus immodicis diuertunt ab instituto.

30 *Argute* Proculeius querebatur de filio, quod expectaret mortem patris: quumq; filius respon
disset, Ego uero non expecto, imò, inquit, rogo ut expectes. Detorsit uerbum in contrā
rium sensum. Expectat mortem patris qui inhiat, & expectat qui non accelerat mortem
patris. Refert Fabius libro nono.

31 *Refugium* Archytas dixit iudicem & aram idem esse, pariter enim ad utrunq; confugiunt, qui in
iuria afficiuntur. Sentiens tales oportere iudices esse, ut oppressis sint præsidio Refert Ari
stoteles rhetoricorum tertio.

32 *Apte* Pericles dicebat Sanios esse similes pueris, qui porrectam ossulam reciperent quidem,
sed interim plorantes, eò quod illi parerent imperatis, sed non sine tædio & querimonia.
Similiter Demosthenes dixit populū Atheniensem esse similem ijs qui in nauī nauseant.
Siquidem ij cum magnò tædio laborent, tamen eò peruehuntur quò tendit nauis.

ERASMVS ROTERODAMVS

MVS THOMAE MORO
SVO S. D

Vperioribus diebus cum me ex Italia in Angliā reciperē, ne totum hoc
tempus quo equo fuit insidendū, & illiteratis fabulis tereretur,
malui mecum aliquoties uel de cōmunibus studijs nostris aliquid agita
re, uel amicorū, quos hic ut doctissimos, ita & suauissimos reliqueram,
recordatione frui. Inter hos tu mi More uel in primis occurrebas: cuius
equidem absentis absens memoria non aliter frui solebam, quā præs
entis præsens consuetudine consueueram, qua dispeream, si quid unquam in uita conti
git mellitius. Ergo quoniam omnino aliquid agendum duxi, & id tempus ad seriam com
mentationem parum uidebatur accōmodatum, uisum est Morie encomion ludere. Quæ
Pallas istuc tibi misit in mentem, inquires. Primū admonuit me Mori cognomen tibi gen
tile, quod tam ad Moria uocabulum accedit, q̃ es ipse à re alienus. Es autem uel omnium
suffragijs alienissimus. Deinde suspicabar hunc ingenij nostri lusum tibi præcipue proba
tum iri, propterea quod soleas huius generis iocis, hoc est, nec indoctis, ni fallor, nec usq;
quaq; insulsis, impēdio delectari, & omnino in cōmuni mortalium uita Democritū quen
dam agere. Quāq; tu quidem, ut pro singulari quadā ingenij tui perspicacitate, longe la
teq; à uulgo dissentire soles, ita pro incredibili morum suauitate facilitateq; cum om̃ibus
omnium horarum hominem agere, & potes & gaudes. Hanc igitur declamationūculam
non solum lubens accipies, ceu *μυμωστωρ* tui sodalis, uerum etiam tuendam suscipies,
utpote tibi dicatam, iamq; tuam non meam. Etenim non deerunt fortasse uilitigatores,
qui calumnientur, partim leuiore esse nugas, quā ut theologum deceant, partim mor
daciores, quā ut Christianæ conueniant modestiæ: nōsque clamitabunt ueterem co
mœdiam, aut Lucianū quempiam referre, atque omnia mordicus arripere. Vcrum quos
argu

argumenti leuitas, & ludicrum offendit, cogitent uelim, non meum hoc exemplū esse, sed idem iam olim à magnis autoribus factitatū. Cum ante tot secula βατραχομαχίαν luserit Homerus, Maro culicem & moretum, nucem Ouidius. Cum Busiridem laudaret Polycrates, & huius castigator Isocrates, iniusticiā Glauco, Therſiten & quartanam febrim Fauorinus, Caluiciū Synesius, muscam & paraliicā Lucianus. Cum Seneca Claudij luserit ἀφελωσι, Plutarchus Grylli cum Vlyſſe dialogū, Lucianus & Apuleius alinum, & nescio quis Grunni Corocottæ porcelli testamentū, cuius & diuus meminit Hieronymus. Proinde si uidebitur, fingant isti me latrunculis interim animi causa luisse, aut si malint equitasse in arundine longa. Nam quæ tandem est iniquitas, cum omni uitæ instituto suos lusus concedamus, studijs nullum omnino lulum permittē, maxime si nugæ seria ducant, atq; ita tractentur ludicra, ut ex his aliquāto plus frugis referat lector, nō omnino naris obesa, quā ex quorundam tetricis ac splendidis argumentis: ueluti cum alius diu cōsarcinata oratione rhetorice aut philosophiā laudat, alius principis alicuius laudes describit, alius ad bellum aduersus Turcas mouendū adhortatur. Alius futura prædicat, alius nouas de lana caprina cōmīniscitur quæstiunculas. Ut enim nihil nugacius, q̃ seria nugatorie tractare, ita nihil festiuus q̃ ita tractare nugæ, ut nihil minus q̃ nugatus fuisse uidearis. De me quidem aliorū erit iudiciū: tamen, nisi planè me fallit Στωπία, Stulticiam laudauimus, sed nō omnino stulte. Iam uero ut de mordacitatis cauillatione respondeam, semper hæc ingenijs libertas permissa fuit, ut in cōmunem hominum uitam salubus luderent impune, modo ne licētia exiret in rabiem. Quo magis admiror his temporibus aurium delicias, quæ nihil iam ferè nisi solēnes titulos ferre possunt. Porro nōnullos adeo præpostere religioſos uideas, ut uel grauissima in Christum conuicia ferant citius, quā pontificē aut principem leuissimo ioco aspergi, præsertim si quid πῦρ τῆ ἀληθείας attinet. At enim qui uitas hominū ita taxat, ut neminem omnino perstringat nominatim, quæso utrū is mordere uideatur, an docere potius ac monere? Alioqui quot obsecro nominibus ipse metaxor? Præterea qui nullum hominū genus prætermittit, is nulli homini, uitij omnibus iratus uidetur. Ergo si quis exiiterit, qui sese læsum clamabit, is aut conscientia prodet suam, aut certe metū. Lusif hoc in genere multo liberius ac mordacius diuus Hieronymus, ne nominibus quidem aliquoties parcēs. Nos præterq̃ quod à nominibus in totum abstinemus, ita præterea stilum temperauimus, ut cordatus lector facile sit intellecturus, nos uoluptatē magis q̃ morsum quæsisse. Neq; enim ad Iuuenalis exemplū, occultam illam scelerū sentinam usquam mouimus, & ridenda magis q̃ fœda recensere studuimus. Tūm si quis est, quem nec ista placare possunt, is saltem illud meminerit, pulchrum esse à Stulticia uituperari, quam cum loquentē fecerimus, decoro personæ seruiendū fuit. Sed quid ego hæc tibi patrono tam singulari, ut causas etiam non optimas, optime tamen tueri possis? Vale disertissime More, & Moriam tuam gnauiter defende. Ex Rure quintō Idus Iunias. AN. M. D. VIII.

ΜΟΡΙΑΣ ΕΓΚΩ

MION, ID EST, STULTICIAE LAUS, DES.
Erasmi Roterodami declamatio.

STULTICIA LOQUITUR.

TCVNQVE de me uulgo mortales loquuntur, neq; enim sum nec scia, quā male audiat Stulticia etiam apud stultissimos, tamē hanc esse, hanc inquam esse unam, quæ meo numine deos atq; homines exilaro, uel illud abunde magnum est argumentū, quod simul atq; in hunc cœtum frequentissimū dictura prodij sic repente omnium uultus noua quadam atque insolita hilaritate entuerunt, sic subito frontem exporrexistis, sic leto quodam & amabili applausistis risu, ut mihi profectō quotquot undique præſentes intueor, pariter deorum

rum Homericorum nectare non sine nepenthe temulentū esse uidcamini, cum antehac tri-

stes ac solliciti federitis, perinde quasi nuper è Trophonij specu reuersi. Cæterum quem admodum fieri consuevit, ut cum primum sol formosum illud & aureum os terris ostenderit, aut ubi post asperam hyemem, nouum uer blandis aspirarit Fauonijs, protinus noua rebus omnibus facies, nouus color ac planè iuuenta quædam redeat, ita uobis me conspecta, mox alius accessit uultus. Itaque quod magni alioqui Rhetores, uix longa diuque meditata oratione possunt efficere, nempe ut molestas animi curas discutiant, id ego solo statim aspectu præstiti. Quam ob rem autem hoc insolito cultu prodierim hodie, iam audietis, si modo non grauabimini dicenti præbere aures, non eas sanè quas sacris concionatoribus, sed quas fori circulatoribus, scurris ac morionibus cōsueuistis arrigere, quasque olim Midas ille noster exhibuit Pani. Lubitum est enim paulisper apud uos Sophistam agere, non quidem huius generis, quod hodie nugas quasdam anxias inculcat pueris, ac plures muliebrem rixandi pertinaciā tradit, sed ueteres illos imitabor, qui quo infamem Sophorum appellationem uitarent, sophistæ uocari maluerūt. Horum studium erat, deorum ac fortium uirorum laudes encomijs celebrare. Encomiū igitur audietis non Herculis, neque Solonis, sed meum ipsius, hoc est, Stulticiæ. Iam uero non huius facio sapientes istos qui stultissimum & insolentissimū esse prædicant, si quis ipse laudibus se ferat. Sit sanè quam uolent stultum, modo decorū esse fateantur. Quid enim magis quadrat, quam ut ipsa Moria, suarum laudū sit buccinatrix, & αὐτὴ ἰαυτὴν αὐλῇ; Quis enim me melius exprimat quam ipsa me? nisi si cui fortè notior sum, quam egomet sum mihi. Quanquā ego hoc alioqui, non paulo etiam modestius arbitror, quam id quod optimatū ac sapientū uulgi facit, qui peruerso quodam pudore, uel Rhetorem quempiā palponem, uel poetam uaniloquū, subornare solent, eumque mercede conductū, à quo suas laudes audiant, hoc est, mera mendacia, & tamen uerecundus inserim ille, pauonis in morem pennas tollit, cristas erigit, cum impudens assentator nihili hominē, dijs æquiparat, cum absolutū omnium uirtutum exemplar proponit, à quo sciat ille se plus quam *ὅτι τις εἴς τις πασῶν* abesse: cum corniculā alienis cōuestit plumis: cum *τὸν ἀβίοντα λονκαίνε*, denique cum *ἐκ μύτης τὸν ἐλεφαντα πινε*. Postremo se quor tritum illud uulgi prouerbiū, quo dicitur is recte laudare sese, cui nemo alius cōtigit laudator. Quanquā hic interim demiror mortalium ingratitudinē dicam, an segniciē, quorum cum omnes me studiose colant, meamque libenter sentiant beneficentiā, nemo tamen tot iam seculis extitit, qui grata oratione Stulticiæ laudes celebrarit, cū non defuerint qui Buisirides, Phalarides, febres quartanas, muscas, caluicia, atque id genus pestes, accuratis magnaque & olei & somni iactura elucubratīs laudibus uexerint. A me extemporariā quidem illam & illaboratā, sed tanto ueriores audietis orationē. Id quod nolim existimetis ad ingenij ostentationē esse cōficiū, quemadmodū uulgi oratorum facit. Nam si, sicuti nostis, cum orationē totis triginta annis elaboratā, nonnuncque & alienam proferunt, tamen triduo sibi quasi per lulum scriptā, aut etiam dictatam esse deierant. Mihi porro semper gratissimū fuit, *ὅτι πρὶν ἐπ' ἀκαιείμαν γλῶτταν ἔλθω* dicere. At ne quis iam à nobis expectet ut iuxta uulgariū istorum Rhetorum cōsuetudinē, me ipsam finitione explicem, porro ut diuidā, multo minus. Nam utrunque omnis est inauspicatū, uel sine circūscribere eam cuius nūmen tam late pateat, uel secare, in cuius cultū omne rerū genus ita consentiat. Tametsi quorsum tandē attinet mei uelut umbram atque imaginē finitione representare, cum ipsam me coram præsentēs præsentē oculis intueamini? Sum etenim uti uidetis, uera illa largitrix *ἰσῶν*, quam Latini Stulticiam, Græci *μωρίαν* appellant. Quanquā quid uel hoc opus erat dicere, quasi nō ipso ex uultu fronteque, quod alunt, satis quæ sim præ me feram, aut quasi si quis me Mineruā, aut Sophiā esse contendat, non statim solo possit obtutu coargui, etiam si nulla accedat oratio, minime mendax animi speculum. Nullus apud me fucis locus, nec aliud fronte simulo, aliud in pectore premo. Sumque mei undique *simillima*, adeo ut nec si me dissimulare possint, qui maxime Sapiētiae personam ac titulum sibi uen dicant, *καὶ γὰρ τῇ πορφύρᾳ πίδακτοι: καὶ γὰρ τῇ λιοντῇ ὄνοι* obambulant. Quamuis autem sedulo fingant, tamen aliunde prominentes auriculæ Midam produnt. Ingratum me Hercle & hoc hominum genus, qui cum maxime sint nostræ factionis, tamen apud uulgum cognominis nostri sic pudet, ut id passim alijs magni probri uice obijciant. Proinde istos cū sint *μωρότατοι* re, ceterū sophi ac Thales uideri uelint, nōne iure optimo *μωροσόφους* illos appellabimus? Visum est enim hac quoque parte nostri temporis rhetores imitari, qui planè deos

Poeta &
Rhetores

Dissimulata
stulticia

deos esse sese credunt, si hirudinū ritu bilingues appareant, ac præclarum facinus esse ducunt, latinis orationibus subinde græculas aliquot uoculas, uelut emblemata intertexere, etiam si nunc non erat his locus. Porro si defunt exotica, è putribus chartis quatuor aut quinque prisca uerba eruūt, quibus tenebras offundant lectori, uidelicet, ut qui intelligūt, magis ac magis sibi placeant, qui nō intelligunt, hoc ipso magis admirētur, quo minus intelligunt. Quandoquidē est sanē & hoc nostratium uoluptatū genus nō inelegans, q̄ maxime peregrina maxime suspicere, Quod si qui paulo sunt ambitiosiores, arrideāt tamen & applaudant, atq; alini exemplo, πᾶσι τὰ λυγρὰ, quo cæteris probe intelligere uideātur, καὶ ταῦτα δὲ μὴ τῶν ταῦτα. Nunc ad institutū recurro. Nomen igitur habetis uiri. Quid adam epitheti? Quid nisi stultissimī? Nam quo alio honestiore cognomine Myrtas suos compellet dea Stulticia? Sed quoniā non perinde multis notum est, quo genere prognata sim, id iam Musis bene iuuantib. exponere conabōr. Mihi uero neq; Chaos, neq; Orcus, neq; Saturnus, neq; Iapetus, aut alius id genus obsoletorū, ac putrium debrum quispiam pater fuit. Sed παῖς, ipse unus, uel inuitis Hesiodo & Homero, atq; ipso adeo Ioue, παῖς τῆς ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Cuius unius nutu, ut olim, ita nunc quoq; sacra prophanaq; omnia sursum ac deorsum miscentur. Cuius arbitrio bella, paces, imperia, consilia, iudicia, comitia, connubia, pacta, fœdera, leges, artes, ludicra, seria, iam spiritus me deficit; breuiter, publica priuataq; omnia mortaliū negocia administrantur. Citra cuius opem, totus ille poeticorum numinum populus, dicam audacius, ipsi quoq; dñj selecti, aut omnino nō essent, aut certe οὐκ ὄντες sanē q̄ frigide uisitarent. Quem quisquis iratum habuerit, huic ne Pallas quidem satis auxiliij tulerit. Contra, quisquis propitiū, is uel summo Ioui, cum suo fulmine mandare laqueū possit. πάντα πατρός ὄρχμαι εἶν. Atq; hic quidē me progenuit non è cerebro suo, quemadmodū tetricam illam ac toruam Palladem Iupiter, uerum ex Neotete nymp̄ha multo omniū uenustissima, pariter ac festiuissima. Neq; rursus id tristi illi alligatus coniugio, quomodo faber ille claudus natus est, uerū quod non paulo suauius, q̄ Φιλότητι μετὰ, quemadmodū noster ait Homerus. Genuit autē, ne quid erretis, nō Aristophanicus ille Plutus, iam capularis, iam oculis captus, sed quondā integer adhuc calidusq; iuuet̄a, neq; iuuet̄a solū, uerū multo magis nectare, quod tū forte in deorū cōuiuio largius ac meracius hauserat. Quod si locū quoq; natalē requiritis, quādoquidē id hodie uel in primis ad nobilitatē interesse putant, quo loco primos ædideris uagitus, ego nec in erratica Delo, nec in undoso mari, nec γὰρ ἀντίοι γλαφυροῖσι sum ædita, sed in ipsis insulis fortunatis, ubi ἀσπερτα καὶ ἀνέροτα omnia proueniūt. In quib. neq; labor, neq; senīū, neq; morbus est ullus, nec usquā in agris asphodelus, malua, squilla, lupinūmue, aut faba, aut aliud hoc genus nugarū conspicitur. Sed passim oculis, simulq; naribus adblandiuntur moly, panace, nepenthes, amaracus, ambrosia, lotus, rosa, uiola, hyacinthus, Adonidis hortuli. Atq; in his quidē nata delicijs, nequa q̄ à fletu sum auspicata uitam, sed protinus blande arrisi matri. Iam uero nō inuideo τῷ Ἰσχυρῷ κρονίῳ caprā altricem, cum me duæ lepidissimæ nymp̄hæ suis aluerint mām̄is, Methe Baccho progenita, & Apædia Panos filia. Quas hic quoq; in cæterarū comitum ac pedisequarū mearum consortio uidetis. Quarum me Hercle nomina, si uoletis cognoscere, ex me quidē non nisi Græce audietis. Hæc nimirū quam sublat̄is supercilijs conspicamini, Φιλαντία est. Huic quam uelut arridentibus oculis, ac plaudentē manibus uidetis, κλακία nomen. Hæc semisomnis ac dormitanti similis λῆθῃ uocatur. Hæc cubito utroq; innitens, consertisq; manibus, μετῴπνια dicitur. Hæc roseo reuincta ferto, & undiq; delibuta unguētis, ἰδὼν. Hæc lubricis & hue atq; illuc errantib. luminibus, ἄνοια dicitur. Hæc nitida cute, probeq; saginato corpore πρηνὴ nōmē habet. Videtis & deos duos puellis admixtos, quorū alterū ὠμόμοι uocāt, alterū ἰνὸς γέφυρ ὕπνομ. Huius inq; famulitij fidelib. auxilijs genus omne rerū meæ subijcio ditioni, ipsis etiā imperās imperatoribus. Genus, educationē, & comites audistis. Nūc ne cui sine causa uidear mihi deæ nomē usurpare, quantis cōmoditatibus deos simul & homines adficiā, quamq; late meū pateat numē, arrectis auribus accipite. Etenim si nō inscite scripsit quidā, hoc demū esse deū, iuuare mortales, & si merito in deorū senatū asciti sunt, q̄ uinū, aut frumentū, aut unā aliquā huiusmodi cōmoditatē mortalib. ostēderūt, cur nō ego iure, deorū omniū ἄλφα dicar habearq; quæ una oībus largior oīa. Prīcipio qd esse potest uita ipsa uel dulcius, uel preciosius? At huius exordiū cui tādē acceptū ferri cōuenit, nisi mihi?

G 4 Neq;

Affectatā
obscuritasPatria
MoriaComites
MoriaDiuitias
Moria

Nec enim aut ὀβελισσάμενος hasta Palladis, aut κτελέγοντες Iouis ægis hominū genus uel progignit, uel propagat. Verum ipse deūm pater atq; hominū rex, qui totum nutu tremefaciat olympum, fulmen illud trifidū ponat oportet, & uultum illum Titanicū, quocum lubet, deos omneis territat, planeq; histriōnū more, aliena sumenda misero persona, siquādo uelit id facere, quod nunquā nō facit, hoc est παρὰ τοῦ θεοῦ. Iam uero Stoici se dijs proximos autumant. At date mihi terq; quaterq; aut si libet, sexcenties Stoicum, tamen huic quoq; si non barba insigne sapientiæ, etiam si cum hircis cōmune, certe supercilium erit ponendum, explicanda frons, abijcienda dogmata illa adamantina, ineptiendū ac delirandum aliquantisper. In summa, me, me, inquā, sapiens ille accersat oportet, si modo pater esse uelit. Et cur non apertius meo more uobiscū fabuler? Quæso num caput, num facies, num pectus, num manus, num aures, quæ partes honestæ putant, progenerant deos aut homines? Non opinor, imò ea pars adeo stulta, adeoq; ridicula, ut nec nominari citrarisum possit, humani generis est propagatrix. Is demū est sacer ille fons, unde uitam hauriunt omnia, uerius quā ille Pythagoricus quaternio. Age uero, qui uir obsecro matris monij capistro uelit præbere os, si quemadmodū isti sapientes facere consueuerunt, prius eius uitæ incōmoda secum perpenderit: aut quæ tādē mulier uirum admissura sit, si parvus periculosos labores, si educationis molestiam, uel norit, uel cogitarit? Porro si coniugis debetis uitam, coniugiū autem debetis ἀνοία pedisequæ, mihi nimirum quid debeatis, intelligitis. Tum quæ semel hæc experta, denuo repetere uelit, nisi λάβης præsens numen adfuerit? Nec uero id Venus ipsa uel reclamante Lucretio unquam inficias iuerit, sine nostri numinis accessione, suam uim mancā atq; irritā esse. Itaq; ex nostro illo temulento ridiculoq; lusu, proueniunt, & superciliosi philosophi, in quorum locum nunc successere quos uulgius monachos appellat, & purpurei reges, & pij sacerdotes; et ter sanctissimi pontifices. Postremo totus etiam ille deorum poeticorū cœtus, adeo frequens, ut turbam uix iam ipse capiat olympus, tametsi spaciosissimus. At sanè parum sit mihi uitæ seminariū ac fontem deberi, nisi quicquid in omni uitā cōmodi est, id quoq; totum ostendero mei muneris esse. Quid autem hæc, num omnino uita uidetur appellāda, si uoluptatem detraxeris? Applausistis. Equidē sciebam neminē uestrum ita sapere, uel desipere magis, imò sapere potius, ut in hac esset sententia. Quanquā ne stoici quidem isti uoluptatem aspernantur, tametsi sedulo dissimulant, milleq; conuictijs eam apud uulgius dilacerant, nimirum ut deterritis alijs, ipsi prolixius fruuntur. Sed dicant mihi per Iouem, quæ tandem uitæ pars est, non tristis, non infestiuā, non inuenusta, non insipida, non molesta, nisi uoluptatem, id est, stulticiæ condimentum adiunxeris? Cuius rei cum satis idoneus testis esse possit ille nunquā satis laudatus Sophocles, cuius extat pulcherrimū illud de nobis Elogium ὅτι τῶν φρονέων γὰρ μηδὲν ἡδίστος βίη, tamen age, rem omnē singillatim aperiāmus. Principio quis nescit primam hominis ætatem multo lætissimā, multoq; omnibus gratissimā esse: qd est enim illud in infantibus, quod sic exosculamur, sic amplectimur, sic fouemus, ut hostis etiam huic ætati ferat opem, nisi stulticiæ lenociniū, quod data opera prudens natura, recens natis adiunxit, ut aliquo uoluptatis uelut autoramento, & educantiū labores delinire queant, & tuentium fauores eblandiantur? Deinde quæ succedit huic adolescentia quā est apud omnes gratiosa, quā illi cādide fauent omnes, q̃ studiosē prouehunt, quā officiosē porrigunt auxiliares manus? At unde quæso ista iuuentæ gratia: uidentur si ex me? cuius beneficio quā minimū sapit, atq; ob id quā minime ringitur. Mentior nisi mox ubi grādiōres facti per rerū usum, ac disciplinas uirile quiddam sapere cœperint, continuo deflorescit formæ nitōr, languescit alacritas, frigescit lepos, labascit uigor. Quoq; longius à me subducitur, hoc minus minuseq; uiuit, donec succedat το χαλεπὸν γῆρας, id est, molesta senectus, nō iam alijs modo, uerum etiam sibi inuisa. Quæ quidem prorsum nulli mortaliū foret tolerabilis, nisi rursum tantorum misera laborum dextra ad essem, ut quemadmodū dii poetarum solent pereuntibus aliqua metamorphosi succurre, itidem ego quoq; iam capulo proximos denuo quoad licet, ad pueritiā reuocārē. Vnde non abs re uulgius eos παλιμπαίδας appellare consueuit. Porro si quis transformandi rationem requirat, ne id quidem celerim. Ad Lethes nostræ fontem, nam in insulis fortunatis oritur (siquidē apud inferos tenuis modo riuiulus labitur,) eos produco, ut simul atq; illic longa potarint obliuia, paulatim dilutis animi cūris repubescant. At isti iam delirant, in-

rant, inquit, tam desipiunt. Esto sanè. Sed istuc ipsum est *reputascere*. An uero aliud est puerum esse quàm delirare, quàm desipere? An non hoc uel maxime in ea delectat ætate, quod nihil sapit? Quis enim non ceu portentum oderit, atq; excretur puerum uirili sapientia? Astipulatur & uulgo iactatū prouerbum. Odi puerulum præcoci sapientia. Quis autem sustineret habere cōmercium aut consuetudinem cum eo sene, qui ad tantam rerum experientiam, parem animi uigorem, iudicijsq; acrimoniam adiunxisset? Itaq; delirat senex meo munere. Sed tamen delirus iste meus interim miseris illis curis uacat, quibus sapiens ille distorquetur. Interim nō illepidus est compotor. Non sentit uitæ tædium, quod robustior ætas uix tolerat. Nonnunquam cum sene Plautino ad tres illas literas reuertitur, infelicissimus si sapiat. At interim meo beneficio felix, interim amicis gratus, ne congerro quidem infestius. Quandoquidem & apud Homerum è Nestoris ore fluit oratio melle dulcior, cum Achillis sitamarulenta, & apud eundem senes in mœnibus confidentes, *τὸν Ἀχιλλεύου* uocem ædunt. Quo quidem calculo ipsam etiam superant puericiam, suauem quidem illam, sed infantem, ac præcipuo uitæ oblectamento, puta garrulitate carentem. Addite huc quod pueris quoq; gaudeant impensius senes, ac pueri uicissim senibus delectantur, *ὡς αἱ τοῦ ὁμοίου ἀγὰς αἱ τοῦ ὁμοίου*. Quid enim inter illos non conuenit, nisi quod hic rugosior & plures numerat natales? Alioqui capillorum albor, os edentulum, corporis modus minor, lactis appetentia, balbuties, garrulitas, ineptia, obliuio, incogitantia, breuiter cætera omnia congruunt. Quoq; magis accedunt ad senectam, hoc propius ad puericiæ similitudinem redeunt, donec puerorū ritu, citra uitæ tædium, citra mortis sensum emigrāt è uita. Eat nunc qui uolet, & hoc meum beneficium cum reliquorum deorum metamorphosi comparet. Qui quid irati faciant, non libet cōmemorare, sed quibus quàm maxime propitij sunt, eos solent in arborem, in auem, in cicadam, aut etiam in serpentem transformare: quasi uero non istud ipsum sit perire, aliud fieri. Ego uero hominem eundem optimæ ac felicissimæ uitæ parti restituo. Quod si mortales prorsus ab omni sapientiæ commercio temperarent, ac perpetuo mecum ætatem agerent, ne esset quidem ullum senium, uerum perpetua iuuenta fruerentur felices. An non uidetis tetricos istos & uel philosophiæ studijs, uel serijs & arduis addictos negocijs, plerunque priusq; plenè iuuenes sint, iam consenuisse, uidelicet curis, & assidua acricq; cogitationum agitatione sensum spiritus & succum illum uitalem exhauriente? Cum contra Moriones mei pingui culi sint & nitidi, & bene curata cute, planè *χαῖροι*, quod aiunt, *ἀναγλυνοί*, nunquam profecto senectutis incommodum ullum sensuri, nisi nonnihil, ut sit, sapientū contagio inficerentur. Adeo nihil patitur hominum uita, omni ex parte beatum esse. Accedit ad hæc uulgati prouerbij non leue testimonium, quo dictitant, Stulticiam unam esse rem, quæ & iuuentam alioqui fugacissimam remoretur, & improbam senectam procul arceat. Vt non temere de Brabantis populari sermone iactatum sit, Cum cæteris hominibus ætas prudentiam adferre soleat, hos quo propius ad senectam accedunt, hoc magis atque magis stultescere. Atqui hac gente non est alia, uel ad communem uitæ consuetudinem festiuior, uel quæ minus sentiat senectutis tristitiam. His quidem ut loco, ita & uitæ instituto cōfines sunt Hollandi mei, cur enim nō meos appellem, usque adeo studiosi mei cultores, ut inde uulgo cognomen emeruerint? cuius illos adeo nō pudet, ut hinc uel præcipue sese iactitent. Eant nunc stultissimi mortales, & Medeas, Circes, Veneres, Auro-
*Stulticia reo moratur se-
nium*

ras, & fontem nescio quem requirant, quo sibi iuuentam restituant, cum id sola præstare & possim & soleam. Apud me succus est ille mirificus, quo Memnonis filia Tithoni aui sui iuuentā prorogauit. Ego sum Venus illa, cuius fauore Phaon ille repubuit, ita ut à Saphone tātōpere deamaretur. Meæ sunt herbae si quæ sunt, mea precamina, meus ille fons, qui non solum reuocat elapsam adolescentiam, sed quod est optabilius, perpetuam seruat. Quod si omnes huic sententiæ subscribitis, adolescentia nihil esse melius, senectutem nihil detestabilius, quantum mihi debeatis, uidetis opinor, quæ tantum bonum retineam, tanto excluso malo. Sed quid adhuc de mortalibus loquor? Cælum omne lustrate, & mihi meum nomen opprobret, licebit, quicumque uolet, si quem omnino deorum repererit nō insuauem & inasperrabilem, nisi meo numine cōmendetur. Etenim cur semper ephēbus & comatus Bacchus? Nempe quia uecors ac temulentus, cōuiujs, saltationibus, choreis, lusib. uitā omnē transigens, ne tantulū quidē habet cū Pallade cōmercij.

Deniq;

Studia & occupationes senium accerant

Stulticia reo moratur senium

Deos ipsos stulticia cōmendari

Denique tantum abest, ut sapiens haberi postulet, ut ludibrijs ac iocis coli gaudeat. Neque prouerbio offenditur, quod illi fatui cognomentum attribuit, id est huiusmodi, *μωρόχον μωροτέρου*. Porro Morycho nomen uerterunt, quod illum pro templi foribus sedentem, multo ficijs recentibus, agricolarum lascinia consueuerit oblinere. Tum autem quid non scomatatum in hunc uetus iacit comœdiaz? O insulsum, inquit, deum, & dignum qui ex inguine nasceretur. At quis non malit hic fatuus & insulsus esse, semper festiuus, semper pubescens, semper omnibus lusus ac uoluptatē adferens, quā uel *ἐγχολομήτης* ille Iupiter omnibus formidabilis, uel Pan suis tumultibus omnia senio uitians, uel fauillis oppletus Vulcanus, ac semper officinę laboribus squalidus, aut Pallas etiam ipsa, sua Gorgone & hasta terribilis *καὶ αἰὲς ἐφορῶσα δριμύ.* Cur semper puer Cupido? nisi quia nugator est, *καὶ κηδὴν ὕψις* neque facit neque cogitat. Cur aurea Veneri semper uernat sua forma? Nimirum, quia mecum habet affinitatē, unde & patris mei colorē uultu refert, atque hac de causa est apud Homerum, *χρυσὴν ἀφροδίτην.* Deinde perpetuo ridet, si quid modo poetis credimus, aut hominum æmulis statuarijs. Quod numen unquam religiosius coluere Romani, quam Florem omnium uoluptatum parentis? Quamquam si quis etiam tetricorum deorum uitam diligentius requirat ab Homero, reliquisque poetis, reperiet stulticię plena omnia. Quid enim attinet reliquorum facta commemorare, cum Iouis ipsius fulminatoris amores ac Iulius probe nostis? cum scit uera illa Diana oblita sexus, nihil aliud quam uenetur, Endymionem interim deperiens? Verum illi sua facinora à Momo audiāt malim, à quo sapius quondam audire solebāt. Sed hunc nuper irati unā cum Ate in terras præcipitē dederunt, quod sapiētia sua felicitati deorum importunus obstreperet. Neque mortalium ullus exulem dignatur hospitio, tantum abest ut illi in principum aulis sit locus, in quibus tamen mea *κλακία* primas tenet, cui cum Momus non magis cōuenit, quam cum agno lupis. Itaque sublato illo, iam multo licentius ac suauius nugantur dii, uere *ἐξον ἀγνοῦντες*, ut inquit Homerus, nullo uidelicet cenfore. Quos enim non præbet iocos ficulnus ille Priapus? Quos non ludos exhibet furtis ac præstigijs suis Mercurius? Quin & Vulcanus ipse in deorum conuiujs *χλωροπύων* agere consuevit, ac modo claudicatione, modo cauillis, modo ridiculis dictis exhilarare cōpotationem. Tum & Silenus ille senex amator, *τῶν κρόδακων* saltare solitus, unā cum Polyphemo *τῶν πρεπανλῶν* Nymphis *τῶν γυννοποδίων* saltantibus. Satyri semicapri Atellanas agitant. Pan insulsa quapiam cantuuncula risum omnibus mouet, quem ira malunt, quam ipsas audire musas, præcipue cum iam neclare cœperint madere. Porro quid ego nunc commemorem, quæ probe potest dii post conuiuium agitent? adeo me Hercle stulta, ut ipsa nonnunquam à risu temperare nequeam. At fatius est in his Harpocratis meminisse, ne forte nos quoque Corycæus aliquis deus auscultet, ea narrātes quæ ne Momus quidem impune prolocutus est. Sed iam tempus est, ut ad Homericum exemplar relicti cœlitibus uicissim in terrā demigremus, quāquam ibi nihil lætū, aut felix, nisi meo munere, dispiciamus. In primis uidetis, quanta prouidentia natura parens & humani generis opifex, illud cauerit, ne usquam deesset stulticię condimentum. Etenim cum Stoicis definitioribus nihil aliud sit sapientia, quam duci ratione: contra stulticia affectuum arbitrio moueri, ne planè tristis ac tetrica esset hominum uita, Iupiter quanto plus indidit affectuum quam rationis: quasi semiunciam cōpares ad assem. Præterea rationem in angustum capitis angulum relegauit, reliquum omne corpus perturbationibus reliquit. Deinde duos quasi tyrannos uiolentissimos uni opposuit: iram, quæ præcordiorum arcem obtinet, atque adeo ipsum uitæ fontem, cor, & concupiscentiā quæ ad imam usque pubem latissime imperium occupat. Aduersus has geminas copias quantum ualeat ratio, communis hominum uita satis declarat, cum illa, quod unum licet, uel usque ad rauim reclamat, & honesti dicat formulas, uerum hi laqueum regi suo remittunt, multoque odiosius obstreperunt, donec iam ipse quoque fessus ultro cedit, ac manus dat. Ceterum quoniam uiro administrandis rebus nato, plusculum de rationis unciola erat aspergendum, ut huic quoque prouirili consuleret, me hic sicut in cæteris in consilium adhibuit, moxque consilium dedi me dignum: nempe uti mulierē adiungeret, animal uidelicet stultum quidem illud atque ineptum, uerum ridiculum & suauē, quo conuiuii domestico, uirilī ingenij tristitiā, sua stulticia cōmīdaret atque edulcaret. Nam quod Plato dubitare uidet, utro in genere ponat mulierem, rationalium animantium, an brutorum, nihil aliud uoluit quam in signum eius sexus stulticiam indicare. Quod si qua forte mulier sapiens haberi uoluerit, ea nihil aliud egerit quam ut bis stulta sit, perinde

Adulatio gratia principum aulis

Stulticia naturalis homini

perinde quasi bouem aliquis ducat ad ceroma, inuisa relucēteq; ut aiunt, Minerva. Con-
 duplicat enim uitiū, quicquid contra naturam uirtutis fucum inducit, atq; aliō defleat
 ingenium. Quemadmodū, iuxta Græcorum prouerbiū, simia semper est simia, etiā si pur-
 pura uestiatur: Ita mulier semper mulier est, hoc est stulta, quamcunq; personam induerit.
 Neq; uero mulierum genus usque adeo stultū arbitror, ut eam ob rem mihi succenseant,
 quod illis et ipsa mulier, et stulticia Stulticiam attribuam. Etenim si rem recta reputet uia,
 hoc ipsum stulticiæ debent acceptum ferre, quod sint uiris multis calculis fortunatiores.
 Primum formæ gratiam, quam illę merito rebus omnibus anteponunt, cuiusq; præsidio
 in tyrannos etiam ipsos tyrannidem exercent. Alioqui undē nam horror ille formæ, hispi-
 da cutis, & barbæ sylua, planē senile quiddam in uiro, nisi à prudentię uitiō, cum foemina
 rum semper leues malæ, uox semper exilis, cutis mollicula, quasi perpetuam quandā ado-
 leſcentiam imitentur? Deinde quid aliud optant in hac uita, quàm ut uiris quàm maxime
 placeant? Nōne huc spectant tot cultus, tot fuci, tot balnea, tot computræ, tot unguenta,
 tot odores, tot cōponendi, pinguendi, fingēdiq; uultus, oculos, & cutem artes? Iam num
 alio nomīne uiris magis commendatæ sunt, quàm stulticiæ? Quid enim est, quod illi mu-
 lieribus non permittunt? At quo tandem autoramento, nisi uoluptatis? Delectant autem
 foeminae non alia re quàm stulticia. Id esse uerum non ibit inficias, quicquid secum reputa-
 rit, quas uir cum muliere dicat ineptias, quas agat nugas, quoties foeminea uoluptate de-
 creuerit uti. Habetis igitur primum & præcipuum uitæ oblectamentum, quo fonte profi-
 ciscatur. Sed sunt nonnulli, cum primis autem senes, bibaces quidē illi magis quàm mu-
 lierosi, qui summam uoluptatem in comotationibus constituunt. Equidem an sit ullum
 lautum conuiuium, ubi mulier nō adsit, uiderint alij. Illud certe constat, citra stulticiæ con-
 dimentum, nullum omnino suaue esse. Adeo ut si desit, qui seu uera, seu simulata stulticia
 risum moueat, *καλὸν ποιοῦν* quempiam uel mercede conductum accersant, aut ridiculum
 aliquem parasitum adhibeant, qui ridendis, hoc est, stultis dicterijs, silentium ac tristitiam
 comotationis discutiat. Quorum enim attinebat tot bellarijs, tot lauticijs, tot cupedijs
 onerare uentrē, nisi & oculi pariter & aures, nisi totus animus, risu, iocis, leporibus pascer-
 retur? At istiusmodi tragematum ego sum architectrix unica. Quanquam illa ipsa iam in
 cōuiujs solennia, regem fortiri talis, lusitare tesseris, Philotesijs inuitare, certare *συμφο-
 ροποιῶν*, ad Myrtum canere, saltare, gesticulari, non à septem Græciæ sophis, uerum à no-
 bis ad humani generis salutem reperta sunt. Atqui omnium huiusmodi rerum ea natura
 est, ut quo plus habeant stulticiæ, hoc plus conferant uitæ mortalium, quæ si tristis sit, ne
 uita quidem appellanda uideatur. Tristis autem euadat oportet, nisi cognatum tædium,
 hoc genus oblectamenti absterferis. Sed erunt fortassis qui hoc quoq; uoluptatis genus
 negligant, & in amicorum charitate & consuetudine acquiescant, amicitiam dicterantes
 unam rebus omnibus antepōndam, quippe rem usque adeo necessariam, ut nec aer, nec
 ignis, nec aqua magis. Rursum adeo iucundam, ut qui hanc de medio sustulerit, solem su-
 stulerit, adeo denique honestam, si quid tamen hoc ad rem pertinet, ut nec ipsi philosophi
 uereantur eam inter præcipua bona commemorare. Sed quid, si doceo me huius quoque
 tanti boni, & puppim esse & proram? Docebo autem non Crocodilitis, aut Soritis, cera-
 rinis, aut alijs id genus dialecticorum argutijs, sed pingui, quod aiunt, Minerva, rem digi-
 to propemodum ostendam. Age, conuiuere, labi, cæcutire, hallucinari in amicorum ui-
 tijs, quædam etiam insignia uitia pro uirtutibus amare, mirariq; an non stulticiæ uideatur
 affiner? Quid cum alius exosculatur næuum in amica, alium delectat polypus Agnæ, cum
 filium strabonem appellat petum pater, quid inquam hoc est, nisi mera stulticia? Clamēt
 terq; quatérque, stulticiam esse: at qui hæc una stulticia & iungit, iunctos & seruat ami-
 cos. De mortalibus loquor, quorum nemo sine uitijs nascitur, optimus ille est, qui mini-
 mis urgetur: quum interim inter sapientes istos deos, aut omnino non coalescit amici-
 tia, aut tetrica quædam & insuauis intercedit, nec ea nisi cum paucissimis, nam cum
 nullis dicere religio est, propterea quod maxima pars hominum desipit, imò nullus est,
 qui non multis modis deliret, & non nisi inter limiles cohæret necessitudo. Quod si
 quando inter seueros istos coierit mutua beneuolentia, ea certe haudquaquam stabi-
 lis est, nec admodum duratura, nimirum inter morosos & plus satis oculatos, ut qui
 in amicorum uitijs tam cernunt acutum, quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius.

At ipsi

*Que commo-
 da foeminis è
 stulticia*

*Nec amicitia
 constare sine
 stulticia*

*Asperitas in
 amicitia*

At ipsi in proprijs uitjs quàm lippiunt, & quàm non uident manticam in tergo pendentem. Itaq; quum ea sit hominum natura, ut nullum ingenium reperiatur non magnis obnoxium uitjs, adde tantam animorum ac studiorum dissimilitudinē, tot lapsus, tot errata, tot casus uitæ mortalis, quo pacto uel horam cōstabit inter Argos istos amicitia iucunditas, nisi accesserit ea, quam mire Græci *ῥυθμῶν* appellāt, hanc seu stulticiā, seu morum facilitatem uertas licebit. Quid autem? an nō Cupido ille omnis necessitudinis autor & parens, prorsum oculis captus est, cui quemadmodū *τὰ μὴ λαλὰ καλὰ πείσανται*, itidē inter uos quoq; efficit, ut suum cuiq; pulchrū uideatur, ut cæcus cæcā, perinde ut pupus pupam deamet. Hæc passim & fiunt & ridentur, sed tamen hæc ridicula iucundā uitæ glutinant copulantq; sociatē. Porro quod de amicitia dictum est, id multo magis de cōiugio sentiendū, quod quidem nihil est aliud, q̃ indiuidua uitæ coniunctio. Deum immortalem quæ nō diuortia, aut etiam diuortijs deteriora passim acciderēt, nisi uiri foeminaq; domestica cōsuetudo, per adulationē, per iocum, per facilitatē, errorem, dissimulationē, meum utiq; satellitiū fulciretur alereturq; Papæ, q̃ pauca coirent matrimonia si sponsus prudenter exquireret, quos lusus delicata illa, sicuti uidetur, ac pudens uirguncula iam multo ante nuptias luserit? Tum quanto pauciora cohererent inita, nisi plurima uxorū facta per uiri uel negligentia, uel stuporem laterent? Atq; hæc quidem merito stulticiæ tribuuntur, uerum ea interim præstat, ut marito iucunda sit uxor, uxori iucūdus maritus, ut tranquilla domus, ut maneat affinitas. Ridetur, cuculus, curruca, & quid non uocatur, cum mœchæ lachrymas labellis exorbet. At quanto felicius sic errare, q̃ zelotypiæ diligentia cum sese cōficere, tum omnia miscere tragœdijs? In summa usq; adeo nulla societas, nulla uitæ coniunctio sine me uel iucunda, uel stabilis esse potest, ut nec populus principem, nec seruū herus, nec heram pedisequa, nec discipulū præceptor, nec amicus amicum, nec maritum uxor, nec locator conductorem, nec contubernalis contubernalē, nec conuictor conuictorem diutius ferat, nisi uicissim inter sese nunc errent, nunc adulentur, nunc prudentes cōnieant, nunc aliquo stulticiæ melle sese deliniant. Iam hæc scio uideri maxima, sed audietis maiora. Quæso num quenquā amabit, qui ipse semet oderit? Num cum a lio concordabit, qui secum ipse dissidet? Num ulli uoluptatem adferet, qui sibi met ipsi sit grauis ac molestus? Istud opinor nemo dixerit, nisi qui sit ipsa stultior Stulticia. Atqui si me excludis, adeo nemo poterit alterum ferre, ut ipse etiam sibi quisq; puteat, sua cuiq; sordeant, si bi quisque sit inuisus. Quandoquidem id mali natura, non paucis in rebus nouerca magis quàm parens, mortalium ingenijs inseuit, præcipue paulo cordatiorum, ut sui quenque poeniteat, admiretur aliena. Quo fit ut omnes dotes, omnis elegantia, decorq; uitæ uitietur, pereatq;. Quid enim proderit forma, præcipuum deorum immortalium unus, si putiditatis uitio contaminetur? Quid iuuenta, si senilis tristitiæ fermento corrumpatur? Denique quid in omni uitæ munere uel tecum, uel apud alios acturus es cum decore (est enim non artis modo, uerum etiam omnis actionis caput, decere quod agas) nisi adsit dextra hæc Philautia, quæ mihi merito germanæ est uicer? Adeo strennue meas ubiq; partes agit. Quid autem æque stultum, atq; tibi ipsi placere? te ipsum admirari? At rursus quid uenustū, quid gratiosum, quid non indecorum erit, quod agas, ipse tibi displicens? Tolle hoc uitæ condimentū, & protinus frigebit cum sua actione orator, nulli placebit cum suis numeris musicus, explodetur cum sua gesticulatione histrio, ridebitur unā suis cum multis poeta, sordebit cum arte pictor, esuriet cum pharmacis medicus. Postremo pro Nireo Therites, pro Phaone Nestor, pro Minerua sus, pro facūdo infans, pro urbano rusticus uideberis. In tantum necesse est ut sibi quoq; quisque blandiatur, & assentatiuncula quam sibi prius cōmendetur, quàm alijs possit esse commēdatus. Denique cum præcipua felicitatis pars sit, ut quod sis, esse uelis, nimirum totum hoc præstat compendio mea Philautia, ut neminem suæ formæ, neminē sui ingenij, neminem generis, neminē loci, neminem instituti, neminem patriæ poeniteat, adeo ut nec Hirlādus cum Italo, nec Thrax cum Atheniensi, nec Scythia cum insulis fortunatis cupiat permutare. Et o singularem naturæ sollicitudinem, ut in tanta rerum uarietate paria fecit omnia. Vbi dotibus suis nō nihil detraxit, ibi plusculum Philautiæ solet addere, quanquam hoc ipsum stulte profecto dixi, quum hæc ipsa dos sit uel maxima. Vt ne dicam interim, nullum egregium facinus adiri, nisi meo impulsu, nullas egregias artes, nisi me autore fuisse repertas. An nō omnium laudatorum

atorum facinorum leges ac fons est bellum: Porro quid stultius, quam ob causas, nescio quas, certamen eiusmodi suscipere, unde pars utraq; semper plus aufert incommodi quam boni: Nam eorum qui cadunt, ueluti Megarensium *οὐδεις λόγος*. Dein quum iam utrinque consistere ferratę acies, & rauco crepuerunt cornua cantu, quis oro sapientum istorum usus, qui studiis exhausti, uix tenui frigidoque sanguine spiritum ducunt: crassis ac pinguibus opus est, quibus quam plurimum adsit audacię, mentis quam minimum. Nisi si quis Demosthenem militem malit, qui Archilochi sequutus consiliū, uix conspectis hostibus, ab iecto clypeo fugit tam ignauus miles, quam orator sapiens. Sed consilium, inquiunt, in bel-
 lis plurimum habet momenti. Equidem fateor in duce, uerum id quidem militare, non philosophicum, alioqui paralis, lenonibus, latronibus, sicarijs, agricolis, stupidis, obaratis, & huiusmodi mortalium fece res tam præclara geritur, non philosophis lucernarijs. Qui quidem quam sint ad omnem uitę usum inutiles, uel Socrates ipse unus Apollinis oraculo sapiens, sed minime sapienter iudicatus, documento esse potest, qui nescio quid publice conatus agere, summo cum omnium risu discessit. Quamuis uir is in hoc non usquequaque desipit, quod sapientis cognomen non agnoscit, atque ipsi deo rescribit, quodque censet sapientem a Repub. tractanda abstinendum esse, nisi quod potius monere debuerat, a sapientia temperandum ei qui uelit in hominum haberi numero. Deinde quid eundem accusatum ad cicuram bibendam adegit, nisi sapientia: Nam dum nubes & ideas philosophatur, dum pulis pedes meritur, dum culicis uocem miratur, quę ad uitam communem attinent, non didicit. Sed adest præceptor de capite periclitati discipulus Plato, egregius scilicet patrohus, qui turbę strepitu offensus, uix dimidiatam illam periodum pronuciare potuit. Iam quid dicam de Theophrasto: Qui progressus in concionem, protinus obmutuit, perinde quasi repente lupo conspecto, qui militem animasset in bello: Isocrates ob ingenij timiditatem nec hiscere unquam est ausus. M. Tullius eloquentię Romanę parens, semper indecora trepidatione, perinde quasi puer singultiens exordiri consueuit. Idque Fabius interpretatur cordati oratoris & periculū intelligentis argumentū. Verum cum hoc dicit, an non palam fatetur sapientiā obstare ad rem probe gerendā: Quid isti facient, cum res ferro geritur, qui tum metu exanimantur, cum nudis uerbis est decertandum: Et post hæc celebratur, si dijs placet, præclara illa Platonis sententia, beatas fore respublicas, si aut imperent philosophi, aut philosophentur imperatores. Imò si consules historicos, reperies nimirum nullos reipublicę pestilentiores fuisse principes, quam si quando in philosophastrū aliquem aut literis addictum inciderit imperium. Cuius rei satis, opinor, faciunt fidem Catones: quorum alter insanis delationibus Reipub. tranquillitatē uexauit, alter libertatē P.R. dum nimium sapienter uindicat funditus subuertit. Adde his Brutos, Cassios, Gracchos, ac Ciceronem etiam ipsum, qui non minus pestilens fuit Romanorū Reipub. quam Demosthenes Atheniensium. Porro M. Antoninus, ut donemus bonū Imperatorē fuisse, nam id ipsum extorquere possim, fuit enim hoc ipso nomine grauis atque inuisus ciuibus, quod tam philosophus esset, sed tamen ut donemus fuisse bonū, at certe pestilentior fuit Reipub. tali relicto filio, quam fuerat sua administratione salutaris. Quandoquidē solet hoc hominum genus, qui se sapientię studio dederunt, cum ceteris in rebus, tum præcipue in liberis propagandis infelicitissimū esse, prouidente opinor natura, ne malum hoc sapientię inter mortales latius serpat. Itaque Ciceroni degenerē fuisse filium constat, & sapiens ille Socrates liberos habuit matri similiores quam patri, ut non omnino pessime scripsit quidam, id est, Bultos. Sed utcumque ferendum, si tantum ad publica munia forent *οὐκ ἔστι λόγος*, nisi ad omnem prorsus uitę functionem nihilo essent dexteriores. Ad conuiuium adhibe sapientem, aut tristi silentio, aut molestis quæstiunculis obturbabit. Ad chorum aduoca, camelum saltare dices. Ad publicos ludos trahe, ipso uultu populi uoluptatibus obstabit, & cogetur e theatro migrare sapiens Cato, quandoquidē supercilium non potest ponere. In colloquium inciderit, repente lupo in fabula. Si quid emendum, si contrahendum, breuiter si quid eorum agendum, sine quibus hæc quotidiana uita transigi non potest, stipitem dicas sapientem istum, non hominem. Usque adeo neque sibi, neque patrię, neque suis usquam usui esse potest, propterea quod communium rerū sit imperitus & a populari opinione, uulgaribusque institutis longe lateque discrepet. Qua quidē ex re odium quoque consequatur necessum est, nimirum ob tantam uitę atque animorū dissimilitudinem. Quid enim omnino geritur inter

Per pessimos
et stultissimos
bellum opti-
me geri

Nec ad dicen-
dum idoneos
esse qui sa-
piunt

Sapientū stul-
ti filij

Ad omnem ui-
te consuetudi-
nem inepti
sapientes

Sapientia odiū
parit

*Stulticia resp.
constituit*

mortales non stulticiā plenum, idēq; à stultis, & apud stultos: Quod si quis unus uniuersis uelit obstrepere, huic ego suaferim, ut Timonem imitatus, in solitudinem aliquam demigret, atq; ibi solus sua fruatur sapientiā. Verum ut ad id quod institueram, reuertar, quæ uis saxeos, quernos, & agrestes illos homines in ciuitatē coegit, nisi adulatio? Nihil enim aliud significat illa Amphionis & Orphei cithara. Quæ res plebem Romanā iam extrema molientem, in concordiam ciuitatis reuocauit? Num oratio philosophica? Minime. Imò ridiculus ac puerilis apologus de uentre, reliquisq; corporis mēbris conficius. Idem ualuit Themistoelis apologus consimilis de uulpe & ericio. Quæ sapientis oratio tantumdem potuisset, quantum cōmenticia illa cerua Sertori potuit, quantum Laconis illius de duobus canibus, deq; uellendis equinæ caudæ pilis ridendum modo dicti Sertori commentum? Vt ne quid dicam de Minoe deq; Numa, quorū uterq; fabulosis inuentis stultam multitudinem rexit. Huiusmodi nugis cōmouetur ingens ac potens illa belua, populus. At rursum, quæ ciuitas unquam Platonis, aut Aristotelis leges, aut Socratis dogmata recepit? Tum autem quæ res Decij persuasit, ut ultro sese dijs manibus deuouerent? Quid Q. Curtium in specum traxit, nisi inanis gloria, dulcissima quædam Siren, sed mirum q̄ à sapientibus istis damnata? Quid enim stultius, inquit, q̄ supplicem candidatum blandiri populo, congiarijs fauorem emere, uenari tot stultorū applausus, acclamationibus sibi placere, in triumpho ueluti signum aliquod populo spectandum circūferri, æneum in foro stare? Adde his nominum & cognominū adoptiones. Adde diuinos honores, homuncioni exhibitos, adde publicis ceremonijs in deos relatos etiā sceleratissimos tyrānos. Stultissima sunt hæc, & ad quæ ridenda nō unus sufficiat Democritus. Quis negat? Atqui hoc fonte nata sunt fortissimè heroum facinora, quæ tot eloquentiū uirorum literis in cœlum tolluntur. Hæc stulticia parit ciuitates, hac constant imperia, magistratus, religio, consilia, iudicia, nec aliud omnino est uita humana q̄ stulticiæ lusus quidam. Iam uero ut de artibus dicam, quid tandem mortaliū ingenia ad excogitandas prodendasq; posteris, tot egregias, ut putant, disciplinas excitauit, nisi gloriæ sitis? Tantis uigilijs, tantis sudoribus, famam nescio quam, qua nihil esse potest inanius, redimendā putarunt homines uere stultissimi. Sed interim stulticiæ tot tam egregia uitæ cōmoda debetis, quodq; est longe dulcissimum, aliena frui uimini infania. Ergo postea q̄ mihi fortitudinis & industriæ laudem uindicauit, quid si prudentiæ quoq; uindicet? Sed dixerit aliquis, eadem opera ignem aquæ misceas licebit. Verum hoc quoq; successurū arbitror, si uos modo quod antehac fecistis, auribus atq; animis fauebitis. Principio si rerum usu constat prudentia, in utrū magis competet eius cognominis honos, in sapientē, qui partim ob pudorem, partim ob animi timiditatē nihil aggreditur: an in stultum, quem neq; pudor, quo uacat, neq; periculū, quod non perpendit, ab ulla re deterret? Sapiens ad libros ueterū confugit, atq; hinc meras uocum argutias ediscit. Stultus adeundis cominusq; periclitandis rebus, ueram, ni fallor, prudentiā colligit. Id quod uidisse uidetur Homerus, etiam si cæcus, cum ait, *ἔχλεψεν ἑρμῆος ἔργον*. Sunt enim duo præcipua ad cognitionē rerum parādā obstacula, pudor qui fumum offundit animo, & metus, qui ostenso periculo, dehortatur ab adeundis facinoribus. At his magnifice liberat Stulticia. Pauci mortales intelligūt ad quā multas alias quoq; cōmoditates conducat, nunq̄ pudescere, et nihil non audere. Quod si prudentiam accipere malunt eam quæ rerū iudicio constat, audite obsecro q̄ procul absint ab hac qui hoc nomine sese uenditant. Principio constat res omnes humanas, uelut Alcibiadis Silenos binas habere facies nimis inter sese dissimiles: adeo ut quod prima, ut aiunt, fronte mors est, si interius inspicias, uita sit: contra, quod uita, mors: quod formosum, deformet: quod opulentū, id pauperrimū: quod infame, gloriosum: quod doctum, indoctū: quod robustū, imbecille: quod generosum, ignobile: quod lætū, triste: quod prosperū, aduersum: quod amicū, inimicū: quod salutare, noxium: breuiter omnia repente uersa reperiēs, si Silenum aperueris. Id si cui forte nimis philosophice dictū uidetur, age pinguiore, quemadmodū dici solet, Minerva planius faciam. Quis regem non & opulentū & dominum fateatur? Atqui nullis animi bonis instructus est, atqui nihil illi satis est, iam uidelicet pauperimus est. Tum animū habet plurimis addictū uitijs, iam turpiter seruus est. Ad eundē modum in ceteris quoq; philosophari liceret. Sed hoc exempli uice posuisse satis sit. At quorsum hæc inquiet aliquis. Audite quò rem deducamus. Si quis histrionibus in scena fabulam agens

*Artium reper/
trix stulticia*

*Prudentia pe/
nes stultos
uerior*

*Melius iudi/
cant stulti*

Iam agentibus personas detrahere conetur, ac spectatoribus ueras natiuitasq; facies ostendere, nōne is fabulam omnem peruerterit, dignusq; habeatur, quem omnes ē theatro uel lymphatum saxis eijciant? Exorietur autem repente noua rerum species, ut qui modo mulier, nunc uir: qui modo iuuenis, mox senex: qui paulo ante rex, subito Dama: qui modo deus, repente homūculus appareat. Verum cum errorem tollere, est fabulam omnem perturbare. Illud ipsum figmentum & fucus est quod spectatorum oculos detinet. Porro mortaliū uita omnis quid aliud est, q̃ fabula quæpiā, in qua alij alijs obrecti personis proeunt, agūtq; suas quisque partes, donec choragus educat ē proscenio? Qui sepe tamen eundē diuerso cultu prodire iubet, ut qui modo regem purpuratū egerat, nunc seruulum pannosum gerat. Adumbrata quidē omnia, sed hæc fabula nō aliter agitur. Hic si mihi sapiens aliquis cœlo delapsus, subito exorietur, clamitetq; hūc quem omnes ut deum ac dominum suspiciunt, nec hominē esse, quod pecudum ritu ducatur affectibus, seruū esse infimæ sortis quod tam multis, tamq; fœdis dominis sponte seruiat. Rursum aliū qui parentem extinctum luget, ridere iubeat, quod iam demum ille uiuere cœperit, cum alioqui uita hæc nihil aliud sit q̃ mors quædam. Porro alium stemmatis gloriantē, ignobilem ac notum appellet, quod à uirtute longe absit, quæ sola nobilitatis sit fons, adq; eundem modum de cæteris om̃ibus loquat; quæso quid is aliud egerit, nisi ut demens ac furiosus omnibus esse uideat? Ut nihil est stultius præpostera sapientia, ita puerila prudentia nihil imprudentius. Siquidē puer se facit, q̃ sese non accommodat rebus præsentib; foroq; nolit uti, nec saltē legis illius conuiualis meminerit, *ἡ πόλις ἡ ἀγορὰ*, postuletq; ut fabula iam nō sit fabula. Contra, uere prudentis est, cū sis mortalis, nihil ultra sortē sapere uelle, cumq; uniuerſa hominū multitudīne uel cōnuere libenter, uel comiter errare. At istud ipsum, inquit, stulticiæ est. Haud equidē inficias iuerim, modo fateant illi uicissim, hoc esse uitæ fabulam agere. Ceterū illud o dij mortales, eloquar ne an sileam? Cur autē sileam, cū sit uero uerius? Sed præstiterit fortassis in re tāta Musas ex Helicone accersere, quas poetæ sapius ob meras nugas aduocare solent. Adeste igit paulisper Iouis filia, dum ostēdo nec ad egregiam illam sapientiā, ac felicitatis, ut ipsi uocāt, arcem, aditū esse cuiq; nisi stulticiā duce. Iam primum illud in cōfesso est, affectus oēs ad stulticiā pertinere: quādoquidē hac nota à stulto sapientē discernūt, quod illū affectus, hūc ratio tēperat, eoq; Stoici perturbationes oēs ceu morbos à sapiente semouēt: Verū affectus isti nō solum pædagogorū uicē fungūtur ad sapientiæ portū properantibus, uerūetiam in omni uirtutis functione, ceu calcaria stimuliq; quidā adesse solent, uelut ad bene agendū exhortatores. Quanc̃ hic fortiter reclamat bis Stoicus Seneca, q̃ prorsum omnē affectū adimit sapiētī. Verū cum id facit, iam ne hominem quidē relinquit, sed nouū potius deū quendā *Ἀνυμωρπῆς*, qui nusq; nec extitit unq; nec extabit: imò ut aptius dicā, marmoreū hominis simulacrū cōstituit, stupidū & ab omni prorsus humano sensu alienū. Proinde si libet, ipsi suo sapiente fruant, citraq; riualem ament licet, cumq; eo uel in ciuitate Platonis, uel si malint, in idearū regione, uel in Tantalīs inhabitent hortis. Quis em̃ nō istiusmodi hominē ceu portentū ac spectrū fugiter horreatq; qui ad oēs naturæ sensus obsurduerit, q̃ nullis sit affectibus, nec amore, nec misericordia magis cōmoueat, q̃ si dura silex, aut ster Marpésia cautes, quæ nihil fugiat, qui nihil erret, sed ceu Lynceus quispiam nihil non p̃spiciat, nihil nō ad amussim ppendat, nihil ignoscat, q̃ solus seipso sit cōtentus, solus diues, solus sanus, solus rex, solus liber, breuiter omnia solus, sed suo solius iudicio, q̃ nullū moret̃ amicū, ipse amicus nemini, q̃ dijs quoq; ipsis nō dubitet mādare laqueū, qui quicqd in omni uita geritur, uelut insanū damnet, rideatq;? Atq; huiusmodi animal est absolutus ille sapiens. Quæso si res agat suffragijs, quæ ciuitas istiusmodi magistratū sibi uelit, aut quis exercitus talē optet ducē? imò quæ mulier id genus maritū. quis cōuiuator eiusmodi conuiuiā, quis seruus talibus morib; dominū uel optet, uel ferat? Quis autē non malit uel unū quemuis de media stultissimorū hominū plebe, q̃ stultus stultis uel impare possit, uel parere, q̃ sui similib; placeat, sed quā plurimis, q̃ comis sit in uxorē, iucūdus amicis, bellus cōuiua cōuicior facilis, postremo q̃ nihil humani à se alienū putet? Sed me quidē iam dudū istius sapientis piget. Quare ad reliqua cōmoda sese recipiat oratio. Agedū, si quis uelut ē sublimi specula circūspiciat, ita ut Iouē interdum poetæ facere prædicāt, quot calamitatib; hominū uita sit obnoxia, q̃ misera, q̃ sordida natiuitas, q̃ laboriosa educatio, quot iniurijs exposita pueritia, quot sudoribus adacta

Luctus mortui stultus

Leges in conuiuijs

Sola stulticia consolatur hominum uitæ miseriam

iuuentus, quæ grauis senectus, quæ dura mortis necessitas, deinde in omni uita, quot morborum agmina infestent, quot immineant casus, quot ingruant incômoda, quæ nihil uis quæ non plurimo felle tinctum, ut ne cômementem ista quæ homini ab homine inferuntur mala, quod genus sunt, paupertas, carcer, infamia, pudor, tormenta, insidia, proditio, cōuicia, lites, fraudes. Sed ego iam planè *ἡ μὲν ἀναιμία* aggredior. Porro quibus admissis ista cômementem sint homines, aut quæ deus iratus eos in has miseras nasci coegerit, non est mihi fas in præsentia proloqui. Verum ista qui secum perpendat, nonne Milesiarum uirginum probabit exemplum, etiam si miserandum: At qui nam potissimum sibi uitæ tædio fatum accersiuere? Nonne sapientiae cōfines? Inter quos, ut interim Diogenes, Xenocrates, Catones, Calsios ac Brutos sileam, Chiron ille cum immortalē esse liceret, ultro mortem præoptauit. Videtis opinor, quid futurum sit, si passim sapiant homines: nempe altero luto, altero figulo Prometheo opus fore. Verum ego partim per ignorantiam, partim per incogitantiam, nonnunquam per obliuionem malorum, aliquando spem bonorum, aliquoties non nihil mellis uoluptatibus aspergens, ita tantis in malis succurro, ut ne tum quidē libeat uitā relinquere, cum exactio Parcarum stramine, ipsa iam dudum eos relinquit uita, quoque minus sit causa, cur in uita manere debeant, hoc magis iuuat uiuere, tantum abest ut ullo uitæ tædio tangerent. Mei nimirum muneris est, quod passim Nestorea senecta senes uidetis, quibus iam ne species quidē hominis superest, balbos, deliros, edentulos, canos, caluos, uel ut magis Aristophanicis eos describam uerbis, *ῥυτίς, λευκός, ἀβλίος, ῥυτίς, μαλῶντας, νεκρός* & *ψαλός*, tamen usque adeo uita delectari, adeoque *παιζέειν*, ut alius tingat canos, alius appositum coma caluitium dissimulet, alius dentibus utitur mutuo fortassis à sue quopiæ sumptis, hic in puellam aliquam misere depereat, & amatoribus ineptiis quemuis etiam superet adolescentulum. Nam ut capulares iam meræque silicernia, teneram aliquam iuuentulam ducant uxorem, eamque & indotatam, & alijs usus futuram, id adeo frequenter, ut propemodum & laudi detur. Sed multo etiam suauius, si quis animaduertat anis, longo iam senio mortuas, adeoque cadauerosas, ut ab inferis redisse uideri possint, tamen illud semper in ore habere, *φῶς ἐγγύθεν*: adhuc catullire, atque ut Græci dicere solent, *καρποῦν*, & magna mercede cōductum aliquem Phaonem inducere, fucis aliquid uultum oblinere, nusquam à speculo discedere, infimæ pubis syllam uellere, uietas ac putres ostentare mamas, tremulo gannitu languentem sollicitare cupidinem, potitare, misceri puellarum choris, literulas amatorias scribere. Ridentur hæc ab omnibus, tantumque uti sunt, stultissima: at ipsa sibi placent, & in summis interim uersantur delicijs, totasque sese melle perungunt, meo uidelicet beneficio felices. Porro quibus hæc deridicula uidentur, illud secum expendant uelim, utrum satius ducant huiusmodi stulticia uitam planè mellitam exigere, an trahere, ut aiunt, suspendio quarere. Porro quod hæc uulgo putant infamiae obnoxia, istud nihil ad stultos meos, quod malum hoc aut non sentiunt, aut si quid sentiunt, facile negligunt. Si saxum in caput incidat, id uere malum sit. Cæterum pudor, infamia, probrum, maledicta, tantum adferunt noxæ, quantum sentiunt. Si sensus absit, ne mala quidem sunt. Quid lædit, si totus populus in te libilet, modo tu te tibi plaudas? Atque ut id liceat, sola stulticia præstat. Sed mihi uideor audire reclamantes philosophos, Atque hoc ipsum est inquit miserum, stulticia teneri, errare, falli, ignorare. Immo hoc est hominem esse. Porro miserum cur uocent, non uideo, quandoquidem sic nati estis, sic instituti, sic cōditi, ea est cōmunis omnium fors. Nihil autem miserum, quod in suo genere constat, nisi forte quis hominem deplorandum existimet, quod neque uolare possit cum auibus, neque quaternis ingredi pedibus cum reliquo pecudum genere, neque cornibus sit obarmatus, quem admodum tauri. Verum is eadem opera, equum etiam bellissimum infelicem uocabit, quod neque grammaticam didicerit, neque placentis uescat: taurum miserum, quod ad palæstricam sit inutilis. Igitur ut equus imperitus grammaticæ, miser non est, ita nec homo stultus, infelix, propterea quod hæc cum illius natura cohererent. Verum rursus urgent logodædali. Est, inquit, homini peculiariter addita disciplinarum cognitio, quarum administrandis id quod natura diminutum est, ingenio penset. Quasi uero ullam ueri faciem habeat, naturam quam in culicibus, atque adeo in herbis ac flosculis tam sollicitè uigilauerit, in uno homine dormitasse, ut disciplinæ opus esset, quas Theutus ille humano generi infensus genius, in summam perniciem excogitauit, adeo non utiles ad felicitatem, ut illi quoque ipsi officiant, ad quod proprie reptæ dicunt, ut eleganter arguit apud Platonem rex ille prudentissimus de literarum inuento. Igitur disciplinæ cum reliquis humanæ uitæ pestibus irrepsert, non idem autoribus, à quibus omnia flagitia proficiuntur, putatur, pur-

Senes uita
cupidi

Miserum non
est, quicquid
secundum na
turam est

Disciplinas in
utiles esse et
noxias

tur, puta demonibus, quibus hinc nomen etiam inuentum, quali *δαίμονες*, hoc est, scientes appelles. Siquidem simplex illa aurei seculi gens, nullis armata disciplinis, solo naturæ ductu instinctuq; uivebat. Quorum enim opus erat grammatica, cum eadem esset omnibus lingua, nec aliud sermone petebatur, nisi ut alius aliū intelligeret. Quis usus dialectices, ubi nulla erat pugnatium inter se sententiarū dimicatio? Quis rhetoricae locus, cū nullus alteri negotium facesseret? Quorsum requireretur legum prudentia, cum abessent mali mores, ex quibus haud dubie bonæ leges prognatae sunt? Porro religiosiores erant quam ut impia curiositate arcana naturæ, siderum mensuras, motus, affectus, abditas rerum causas scrutarentur, nefas esse rati, si homo mortalis ultra sortem suam sapere conaretur. Iam quid extra coelum esset, inquirendi dementia, ne in mentem quidem ueniebat. At labente paulatim ætatis aureæ puritate, primum à malis, ut dixi, gentis intrentæ sunt artes, sed paucæ, atq; hæc quidem à paucis receptæ. Postea sexcentas addidit Chaldaeorū superstitio, & Græcorum ociosa leuitas, meras ingeniorū cruces, adeo ut uel una grāmatica abunde satis sit ad perpetuā uitæ carnificinam. Quanquā inter has ipsas disciplinas, hæc potissimum in precio sunt, quæ ad sensum cōmunem, hoc est, ad stulticiam, quā proximè accedunt. Esuriunt Theologi, frigent physici, ridentur astrologi, negliguntur dialectici. Solus *ἱεραὶ καὶ πολιτῶν ἀντιφύλαξις*. Atq; in hoc ipso genere, quo quisq; indoctior, audacior, incogitantiorq; hoc pluris fit etiam apud torquatos istos principes. Atqui medicina, præsertim ut nunc à compluribus exercetur, nihil aliud est quā assentationis particula, non minus profecto quā rhetorica. Secundum hos proximus datur locus leguleijs, & haud scio, an primus, quorum professionem, ne quid ipsa pronunciem, uelut alinam philosophi magno consensu ridere solent. Sed tamen horum asinorum arbitrio maxima minimaq; negocia transiguntur. His latifundia crescunt, cum theologus interim excussis totius diuinitatis scrinijs, lupinum arrodit, cum cimicibus ac pediculis assidue bellum gerens. Virgitur feliciores sunt artes, quæ maiorem habent cum stultitia affinitatem, ita longe felicissimi sunt hi, quibus prorsus licuit ab omnium disciplinarum commercio abstinere, solamq; naturam ducem sequi, quæ nulla sui parte manca est, nisi forte mortalis sortis pomeria transilire uelimus. Odit natura fucos, multoq; felicius provenit, quod nulla sit arte uiolatum. Agedum, an non uidetis ex unoquoq; reliquorum animantium genere ea felicissime degere, quæ sunt à disciplinis alienissima, nec ullius magisterio nisi naturæ ducuntur? Quid apibus aut felicius, aut mirabilius? At his hæc corporis quidem omnes sensus adsunt. Quid simile in extruendis ædificijs reperit architectura? Quis unquam philosophus similem instituit rempublicam? Rursum equus quoniam humanis sensibus affinis est, & in hominum contubernium demigrauit, humanatum item calamitatum est particeps, Quippe qui non raro dum uinci pudet in certaminibus ducit ilia, & in bellis dum ambit triumphum, cōfoditur, simulq; cum fessore terram ore momordit. Ut ne cōmemorem interim lupata frena, aculeata calcaria, stabuli carcerem, scuticas, fustes, uincula, fessorem, breuiter omnem illam seruitutis tragœdiam, cui se ultro addixit, dū fortes uiros imitatus, impensius hostem ulcisci studet. Quanto optabilior muscarum & auicularum uita, ex tempore soloq; naturæ sensu degentium, modo per hominum insidias liceat. Quæ si quādo caueis inclusa, assuescant humanas sonare linguas, mirum quā à natiuo illo nitore degenerent. Adeo modis omnibus lætius est, quod natura condidit, quā quod fuscavit ars. Proinde nunquam satis laudari gallum illum Pythagoram, qui cum unus omnia fuisset, philosophus, uir, mulier, rex, priuatus, piscis, equus, rana, opinor etiam spōgia, tamen nullum animal iudicauit calamitosius homine, propterea quod cætera omnia naturæ finibus essent contenta; solus homo sortis suæ limites egredi conaretur. Rursum inter homines, idiotas multis partibus antepōnit doctis ac magnis, & Gryllus ille non paulo plus sapuit, quā *πολυμήτης ὀδυσσεύς* qui maluerit in hara grunnire, quā cum illo tot miseris obijci calibus. Ab his mihi non dissentire uidetur Homerus, nugarum pater, qui cum mortales omnes subinde *δαίμονες* & *μοχθηροὺς* appellat, tum Vlyssē illum suū sapientis exemplar, sæpenuero *δυσλῶν* uocat, Paridem nusquā, nec Aiace, nec Achille, Quam ob rem id tandem? Nisi quod ille uaser & artifex nihil non Palladis consilio agebat, nūmumq; sapiebat, à naturæ ductu quā longissime recedens? Ut igitur inter mortales, q̄ longissime absunt à felicitate, qui sapientiæ student, nihillum hoc ipso bis stulti, quod

Feliciora omnia quæ carē arte

Quoduis animal felicius homine

*Moriones
fatui omniū
felicissimi*

*Fatui principi
pum deliciae*

*Impunitas
stultorum*

*Fatui grati
fœminis*

homines nati cum sint, tamen obliti conditionis suæ, deorum immortalis uitam affectant, & gigantum exemplo, disciplinarum machinis, naturæ bellum inferunt, ita quam minime miseri uidentur ij qui ad brutorum ingenium stulticiamque quam proxime accedunt, neque quicquam ultra hominem moluntur. Age experiamur num hoc quoque non Stoicis entibus mematis, sed crasso quopiam exemplo queamus ostendere. Ac per deos immortales, est ne quicquam feliciter isto hominum genere, quos uulgo moriones, stultos, fatuos, ac bliteos appellant, pulcherrimis ut equidem opinor, cognominibus? Rem dicam prima fronte stultam fortassis atque absurdam, sed tamen unam multo uerissimam. Principio uacant mortis metu, non mediocri per Iouem malo. Vacant conscientiæ carnificina. Non teritantur manium fabulamentis. Non expauescunt spectris ac lemuribus, non torquentur metu impendentium malorum, non spe futurorum bonorum distenduntur. In summa non dilacerantur millebus curarum, quibus hæc uita obnoxia est. Non pudefcunt, non uerentur, non ambiunt, non inuident, non amant. Denique si propius etiam ad brutorum animantium insipientiâ accesserint, ne peccant quidem autoribus theologis. Hic mihi iam expendas uelim stultissime sapiens, quot undique sollicitudinibus noctes diesque discrucietur animus tuus, congeras in unum aceruum uniuersa uitæ tuæ incommoda, atque ita demum intelliges, quantis malis meos fatuos subduxerim. Adde huc, quod non solum ipsi perpetuo gaudent, ludunt, cantillant, rident, uerum etiam cæteris omnibus quocumque sese uertent, uoluptatem, iocum, lulum, risumque adferunt, uelut in hoc ipsum à deorum indulgentia dati, ut humanæ uitæ tristitiâ exhilararent. Vnde fit, ut cum alijs in alios uariis sit affectus, hos omnes ex æquo tanquam suos agnoscant, expetant, pascant, foueant, complectantur, succurant, si quid acciderit impune permittant, quicquid uel dixerint, uel fecerint. Adeoque nemo illis nocere cupit, ut feræ quoque beluæ ab illorum iniuria temperent, sensu quodam innocentiae naturali. Sunt enim uere sacridijs præcipue mihi, adeoque non iniuria hunc honorem omnes illis habent. Quid quod summis etiam regibus adeo sunt in delicijs, ut nonnulli sine his neque prandere, nec ingredi, nec omnino uel horam durare possint. Neque uero paulo intervallo hos bliteos suis illis tetricis sophis anteponunt, quos tamen ipsos aliquot honoris gratia solent alere. Cur autem anteponant, nec obscurum arbitror, nec mirum uideri debet, cum sapientes illi nil nisi triste soleant adferre principibus, suaque doctrina freti, non uereantur aliquoties auriculas teneras mordaci radere uero, Moriones autem id præstent, quod unum undecumque principes modis omnibus aucupantur, iocos, risus, cachinnos, delicias. Iam accipite & hanc non aspernandam stultorum dotem, quod soli simplices ac ueridici sunt. Quid autem ueritate laudatius? Quanquam enim Alcibiades apud Platonem prouerbum, ueritatem uino pueritiæque tribuit, tamē omnis ealæus mihi peculiariter debetur, uel Euripide teste, cuius extat illud celebre de nobis dictum, *καὶ γὰρ μωροὶ λέγεται*. Fatuus quicquid habet in pectore, id & uultu præ se fert, & oratione promit. At sapientum sunt duæ illæ linguæ, ut idem meminit Euripides, quarum altera uerum dicunt, altera quæ pro tempore iudicarint opportuna. Horum est nigrum in candida uerte re, & eodem ex ore frigidum pariter & calidum efflare, longèque aliud conditum habere in pectore, aliud sermone fingere. Porro in tanta felicitate, tamen hoc nomine principes mihi uidentur infelicissimi, quod deest à quo uerum audiant, & assentatores pro amicis habere coguntur. Sed abhorrent à uero principum aures, dixerit aliquis, & hac ipsa de causa sapientes istos fugitant, quod uereantur ne quis forte liberior existat, qui uera magis quam iucunda loqui audeat. Ita quidem res habet, inuisa regibus ueritas. Sed tamen hoc ipsum mire in fatuis meis usu uenit, ut non uera modo uerum etiam aperta conuicia cum uoluptate audiantur, adeo ut idem dictum, quod si à sapientis ore proficiscatur, capitale fuerat futurum: à morione profectum, incredibilem uoluptatem pariat. Habet enim genuinam quandam delectandi uim ueritas, si nihil accedat quod offendant: uerum id quidem solis fatuis dii dederunt. Iisdem ferme de causis hoc hominum genere mulieres gaudere solent impensius, utpote ad uoluptatem & nugas natura propensiores. Proinde quicquid cum huiusmodi factitarint, etiam si nonnunquam serium nimis, illæ tamen iocum ac lulum interpretantur, ut est ingeniosus, præsertim ad prætexenda commissæ suæ, sexus ille. Igitur ut ad fatuorum felicitatem redeam, multa cum iucunditate peracta uita, nullo mortis uel metu, uel sensu, recta in campos Elysios demigrant, & illic pias atque ociosas animas lulis suis delectantur. Eamus nunc, & quemuis etiam sapientem cum huius morionis sorte confera

mus. Finge tam mihi quod huic opponas exemplar sapientiae, hominem qui totam pueritiam atque adolescentiam in perdiscendis disciplinis contriuerit, & suauissimam uitae partem perpetuis uigilijs, curis, sudoribus perdiderit, ne in reliqua quidem omni uita uel tantillum uoluptatis degustarit, semper parcus, pauper, tristis, tetricus, sibi ipsi iniquus ac durus, alijs grauis & inuisus, pallore, macie, ualetudine, lippitudine confectus, senio canicieque multo ante diem contracta, ante diem fugiens est uita. Quanquam quid refert quando moriatur istiusmodi, qui nunquam uixerit? Habetis egregiam illam sapientis imaginem. At hic rursus obgannunt mihi *οἱ ἰατρὸς σωτὴρ βασιλεὺς*. nihil, inquit, miserius insania. Sed insignis Stulticia, uel insaniae proxima est, uel ipsa potius insania. Quid enim aliud est insanire, quam errare animo? Sed isti tota errant uia. Age, hunc quoque syllogismum dissipemus, Musis bene fortunantibus. Argute quidem isti, uerum quemadmodum apud Platonem docet Socrates, ex una Venere secta duas, & ex uno Cupidine dissectio duos faciens, itidem & istos dialecticos decebat insaniam ab insania distinguere, si modo ipsi sani uideri uellent. Neque enim protinus omnis insania calamitosa est. Alioqui non dixisset Horatius, An me ludit amabilis insania: neque Plato poetarum, uatum, & amantium furorem inter praecipua uitae bona collocasset: nec uates illa laborem Aeneae uocasset insanum. Verum est duplex insaniae genus: alterum quod ab inferis dirae ultrices submittunt, quoties immixtis anguibus, uel ardorem belli, uel inexplabilem auri sitim, uel dedecorosum ac nefarium amorem, uel parricidium, incestum, sacrilegium, aut aliam id genus pestem aliquam in pectora mortalium inuehunt, siue cum nocentem & consciunt animum, furis ac terribilium facibus agunt. Est alterum huic longe dissimile, quod uidelicet a me proficiscitur, omnium maxime exoptandum. Id accidit quoties iucundus quidam mentis error, simul & anxius illis curis animum liberat, & multijuga uoluptate delibatum reddit. Atqui hunc mentis errorem ceu magnum quoddam deorum munus, ad Atticum scribens, optat Cicero, nimirum quo tantorum malorum sensu carere posset. Neque perperam sensit Argiuius ille, qui hactenus insaniebat, ut totos dies solus desideret in theatro, ridens, plaudens, gaudens, quod crederet illic miras agi tragoeديات, cum nihil omnino ageretur, cum in ceteris uitae officijs probe sese gereret, iucundis amicis, comis in uxorem, posset qui ignorare seruis, Et signo laetae non insanire lagenae. Hunc ubi cognatorum opera datis pharmacis morbo leuasset, sibi quoque iam totus esset redditus, hunc in modum cum amicis exostulans, Pol, me occidistis amici,

Nō seruastis ait, cui sic extorta uoluptas, Et demptus primum mentis gratissimus error. Et merito quidem errabant enim ipsi, atque elleboro magis opus habebat, qui tam felicem ac iucundam insaniam ceu malum aliquod, existimarēt potionibus expellendam. Quamquam illud equidem nondum statui, num quiuis sensus, aut mentis error, insaniae nomine sit appellandus. Neque enim si cui lippienti mulus asinus esse uideatur: aut si quis indoctum carmen ueluti doctissimum admiretur, is continuo uidebitur insanire, Verum si quis non sensu tantum, sed animi iudicio fallatur, idque praeter usitatum morem ac perpetuo, is demum insaniae censetur affinis esse: ueluti si quis quoties asinum audierit rudentem, arbitretur sese miros symphoniscos audire, aut si quis pauperculus, infimo loco natus, Cræsum Lydorū regem esse se credat. Sed hoc insaniae genus, si quemadmodum fere fit, uergat ad uoluptatem, nō me diocrem delectationē adfert, tum ipsi quod eo tenentur, tum illis quibus est hoc animaduersum, nec tamen eodem insaniunt. Nam haec insaniae species multo latius patet, quam uulgi hominum intelligit. Sed uicissim insanus insanum ridet, ac mutuam sibi uoluptatem inuicem ministrat, Neque raro fieri uidetis, ut maior insanus uehementius rideat minorem. Verum hoc quisque felicior, quo pluribus desipit modis, Stulticia iudice, modo in eo genere insaniae maneat, quod nobis est peculiare, quod quidem usque adeo late patet, ut haud sciam, an ex uniuerfa mortalium summa quempia liceat reperire quod omnibus horis sapiat, quicquid nō aliquo insaniae genere teneatur. Quamquam hoc tantum interest, qui cucurbitam cum uidet, mulierem esse credit, huic insanio nomen ponunt, propterea quod perpauca id usu ueniat, Verum ubi quis uxorem suam, quam cum multis habet communem, plusquam Penelopen esse deierat, sibi quoque maiorem in modum plaudat, feliciter errans, hunc nullus insanum appellat, propterea quod passim maritis hoc accidere uideant. Ad hunc ordinem pertinent & isti, qui praue uenatu ferarum omnia contemnunt, atque incredibilem animi uoluptatem percipere se praedicant, quoties foedum illum cornuum cantum audierint, quoties canem ciulatus. Opinor etiam cum excrementis

Non omnis error insania est

Nullus omnino non uacat in insania

*Aedificandi
morbus*

*Conficta mi-
racula*

*Preces super-
stitioſe*

ta canum odorantur, illis cinnamomum uideri. Deinde quæ suauitas, quoties feras la-
da est: Tauros & uerueces humili plebi laniare licet, feram nisi à generoso secari nefas.
Is nudo capite, inflexis genibus, gladio ad id destinato, neque enim quouis idem facere fas
est, certis gestibus, certa membra, certo ordine religiose secat. Miratur interim perinde ut
in re noua sacraque, circumstans tacita turba, quauis spectaculum hoc plus milies uiderit. Por-
rò cui cōtigerit è belua nōnihil gustare, is uero existimat sibi non parū nobilitatis accede-
re. Itaque cum isti assidua ferarū insectatione atque esu, nihil aliud assequantur, nisi ut ipsi pro-
pemodū in feras degenerent, tamen interea regiā uitam agere se putant. Et his simillimum
genus eorū, qui insatiabili ædificandi studio flagrant, nunc rotunda quadratis, nunc qua-
drata rotundis permutantes. Neque uero finis ullus, neque modus, donec ad extremā redactis
inopiā, nec ubi habitent, nec quid edāt, supsit. Quid tū postea? Interim annos aliquot sum-
ma cū uoluptate pegerūt. Ad quos mihi quidē proxime uidetur accedere, quod nonis & arca-
nis artibus, rerum species uertere molunt, ac terra marique quintā quādam essentia uenan-
tur. Hos adeo laetiat mellita spes, ut neque laborū, neque impensarū unquam pigeat, miror in-
genio semper aliquid excogitat, quo sese denuo fallant, sibi quoque ipsis gratiam faciāt impossu-
ram, donec absumptis omnibus, nō sit quo iam fornaculā instruant. Non desinunt tamen iucun-
da somnare somnia, ceteros pro uiribus ad eandē felicitatē animantes. Cumque iam pror-
sus omni spe destituuntur, superest tamen una sententia, abūde magnū solatiū, in magnis
& uoluisse fat est. Ac tum uitæ breuitatē incusant, ut quæ magnitudinī negotij non fuisse-
cerit. Porro aleatores nōnihil addubito num in nostrū collegiū sint admittēdi. Sed tamen
stultū omnino ridiculumque spectaculū est, quoties uidemus nōnullos usque adeo addictos,
ut simul atque strepitū tesserarum audierint, protinus illis cor saliat, palpitetque. Deinde cum
semper illiciente uincendi spe, omniū facultatum naufragiū fecerint, in aleæ scopulū illi-
naue, nō paulo formidabiliorē Malea, uixque nudi emerferint, quosuis potius fraudat quā ul-
ciore, ne scilicet uiri parum graues habeantur. Quid cum senes iam & cæcutientes, uitreis
etiā oculis lusitant? Postremo cum iam iusta chiragra cōtudit articulos, uicariū etiā mer-
cede cōducunt, qui pro se talos in pyrgū mittat. Suauis quidē res, nisi quod hic ludus ple-
runque solet in rabiem euadere, iamque ad furias, nō ad me pertinere. Ceterū illud hominum
genus haud dubie totū est nostræ farinae, quod miraculis ac prodigijs gaudent mendacijs,
uel audiendis uel narrandis. Nec ulla farietas taliū fabularū, cum portentosa quædā, de spe-
ctris, de lemurebus, de laruis, de inferis, de id genus milibus miraculorū cōmemorantur:
quæ quo longius absunt à uero, hoc & credunt libentius, & iucundiorē pruritu titillant
aures. Atque hæc quidē nō modo ad leuandū horarum tediū mire conducunt, uerū etiam
ad quæstū pertinent, præcipue sacrificijs & cōcionatoribus. Hæc rursum ad fines sunt, quæ
sibi stultam quidē, sed tamen iucundā persuasione induerunt, futurū ut si lignē aut pi-
ctum aliquē Polyphemū Christophorū aspexerint, eo die non sint perituri, aut qui scul-
ptam Barbarā præscriptis uerbis salutarit, sit incolumis è prælio rediturus, aut si quis Era-
smum certis diebus, certis cereolis, certisque preculis cōuenerit, breui sit diues euasurus. Iam
uero Georgiū etiam Herculem inuenerunt, quemadmodū & Hippolytum alterū. Huius
equū phaleris ac bullis religiosissime adornatū tantum non adorāt, ac subinde nouo quo-
piam munusculo demerētur, per huius æream galeā deietare, planè regiū habetur. Nam
quid dicam de ijs qui sibi fictis scelerū condonationibus suauissime blandiuntur, ac pur-
gatorij spacia uelut clepsydris metiuntur, secula, annos, menses, dies, horas, tanquam è tabu-
la mathematica, citra ullum errorē dimetientes. Aut de ijs qui magicis quibusdā nonulis
ac preculis, quas pius aliquis impostor, uel animi causa, uel ad quæstum excogitauit, freti
nihil sibi non pollicentur, opes, honores, uoluptates, saturitates, ualetudinē perpetuo pro-
speram, uitam longauā, senectam uiridem, denique proximū Christo apud superos cōse-
sum, quem tamen nolint, nisi admodū sero cōtingere, hoc est, cum huius uitæ uoluptates,
inuitos eos ac mordicus retinentes, tamen deseruerint, tū succedat illæ coelitū delitiæ. Hic
mihi puta negociator aliquis aut miles, aut iudex, abiectio ex tot rapinis unico nummulo,
uniuersam uitæ Lernam semel expurgatam purat, totque periuria, tot libidines, tot ebrieta-
tes, tot rixas, tot cædes, tot imposturas, tot perfidias, tot proditiones existimat uelut ex pa-
ctio redimi, & ita redimi, ut iam liceat ad nouū scelerum orbē de integro reuerti. Quid autē
stultius ijs, imò quid felicius, quod septem illis sacrorū psalmorū uersiculis cotidie recitatis,
plurisque

plurē summam felicitatē sibi promittūt: Atq; hos magicos uersiculos dæmon quispiam facetus quidē ille, sed futilis magis q̄ callidus, Diuo Bernardo credit indicasse, sed arte circūuentus miser: & hæc tam stulta, ut meipsam propemodū pudeat, tamen approbantur, idq; nō à uulgo modo, uerum etiā à religionis professoribus. Quid iam, nōne eodem ferē pertinet, cum singulæ regiones suum aliquē peculiarē uindicant diuū, cumq; in singulos singula quædā partiuntur, singulis suos quosdā culturæ ritus attribuūt, ut hic in dentium cruciatu succurrat, ille parturientibus dexter adsit, aliū rem furto sublatā restituat: hic in naufragio prosper affulgeat, ille gregē tueatur: atq; item de cæteris. Nam omnia percensere longissimū fuerit. Sunt q; singuli pluribus in rebus ualeant, præcipue deiparā uirgo, cui uulgi hominū plus prope tribuit q̄ filio. Verū ab his diuis quid tandē petunt homines nisi quod ad stulticiā attinet? Agedū inter tot anathemata, q̄bus templorū quorūdā parietes oēs, ac testudinē ipsam refertā cōspicitis, uidistis ne unq; qui stulticiā effugerit, qui uel pilo sit factus sapientior? Alius enatauit incolumis. Alius ab hoste p̄fossus uixit. Alius e prælio, pugnatibus cæteris, nō minus feliciter q̄ fortiter aufugit. Alius in crucē subactus, fauore diui cuiuspiā furibus amici, decidit ut nōnullos etiā male diuitijs onustos pergeret exonerare. Alius p̄fracto carcere fugit. Alius irato medico à febre reualuit. Alij potum uenenum, aluo soluta, remedio nō exitio fuit, idq; non admodū lata uxore, quæ operam & impensam luserit. Alius euerso plaustro, equos incolumes domū abegit. Alius oppressus ruina uixit. Alius à marito deprehensus elusit. Nullus pro depulsa stulticiā gratias agit. Adeo suauis quædam res est nihil sapere, ut omnia potius deprecentur mortales, q̄ Moriam. Sed quid ego hoc superstitionum pelagus ingredior?

*Superstitiosus
cultus diuorū*

*Vulgus non
optat à super-
sticiā sapientiā*

Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,
Ferreā uox, omneis fatuorum euoluere formas,
Omnia stulticiæ percurrere nomina possim.

usq; adeo omnis omnium Christianorū uita istiusmodi delirationibus undiq; scatet: quas ipsas tamen sacrifici nō grauatur & admittunt & alunt, nō ignari quantū hinc lucelli soleat accrescere. Inter hæc, si quis odiosus sapiens exoriat, succinatq; id quod res est: nō male peribis, si bene uixeris: peccata redimis, si nūmulo addideris odium malefactorū, tum la chrymas, uigilias, preces, ieiunia, ac totā uitæ rationem cōmutaris. Diuus hic tibi fauebit, si uitā illius æmulaberis. Hæc inq; atq; id genus alia; si sapiens ille obgāniat, uide à quāta felicitate repente mortaliū animos in quem tumultū retraxerit. Ad hoc collegium p̄tinent, q; uiuī qua funeris pompa uelint efferrī, tam diligenter statuunt, ut nominatim etiam præscribāt, quot tedas, quot pullatos, quot cātōres, quot luctus histriones uelint adesse, perinde quasi futurū sit, ut aliquis huius spectaculi sensus ad ipsos sit rediturus, aut ut pudeat defuncti, nisi cadauer magnifice defodiatur, haud alio studio, q̄ si ædiles creati, ludos aut epulū ædere studeant. Equidē tametsi propero, tamen haud possum istos silentio prætercurrere, q; cum nihil ab infimo cerdone differāt, tamen inani nobilitatis titulo mirū q̄ sibi blandiunt. Alius ad Aeneā, aliū ad Brutū, aliū ad Arciurū genus suū refert. Ostendunt undiq; sculptas & pictas maiorū imagines. Numerāt proauos atq; atauos, & antiqua cognomina cōmemorant, cum ipsi non multū absint à muta statua, pene ijs ipsis quæ ostentāt signis deteriores. Et tamē hac tā suauī Philautia felicē prorsum uitā degunt. Neq; defunt æque stulti, qui hoc beluarū genus, perinde ut deos suspiciunt. Sed quid ego de uno aut altero genere loquor, quasi uero nō passim hæc Philautia plurimos ubiq; miris modis felicissimos efficiat: cum hic quauis simia deformior, sibi planē Nireus uidetur. Alius simulatq; treis lineas circino duxerit, prorsum Euclidē sese putat: hic ὁ γὰρ πρὸς λυγρῶν, & quo deterius nec ille sonat, quo mordetur gallina marito, tamen alterū Hermogenem esse se credit. Est autē illud longe suauissimū insanīæ genus, quo nōnulli, quicquid uili suorū dotis adest, eo nō aliter atq; suo gloriātur. Qualis erat ille bis beatus apud Senecā diues, q; narraturus historiā quampiā, seruos ad manū habebat, q; nomina suggererent, nō dubitaturus uel in pugilū certamen descendere, homo alioq; adeo imbecillus, ut uix uideret, hac re fretus, quod multos haberet domi seruos egregie robustos. Porro de artium professoribus, quid attinet cōmemorare? quando peculiaris est horum omnium Philautia, adeo ut reperiās citius, q; uelit agello paterno q̄ ingenio cadere: uerū præcipue histrionū, cantorū, oratorum ac poetarū: quorū quo quisq; est indoctior, hoc sibi placet insolentius.

hoc

*Sua cuiq;
placent*

*Communis re
gionum phi/
lautia*

*Adulatio res
saluberrima*

*Vita hominū
ex opinionib/
us pendet*

hoc sese magis iactat ac dilatat. Et inueniunt similes labra lactucas, imò quo quicq; est ineptius, hoc plures admiratores nanciscitur, ut pessima quæq; semper plurimis arrident, propterea quod maxima pars hominū, ut diximus, Stulticiæ obnoxia est. Proinde si qui est imperitior, & sibi ipsi multo iucundior est, & pluribus admirationi, quid est quod is ueram eruditionem malit, primum magno constaturā, deinde reddituram & putidiorē & timidiorē, postremo multo paucioribus placituram: Iam uero uideo naturam, ut singulis mortalibus suam, ita singulis nationibus, ac penē ciuitatibus cōmunem quandam inesse Philautiā: Atque hinc fieri, ut Britanni præter alia, formam, musicam, & lautas mensas propriæ sibi uindicent. Scoti, nobilitate & regiæ affinitatis titulo, neq; non dialecticis argutijs sibi blandiantur: Galli morum ciuilitatem sibi sumant: Parisienses, theologicæ scientiæ laudem, omnibus propē submotis sibi peculiariter arrogant: Itali bonas literas & eloquentiam asserant, atq; hoc nomine sibi suauissime blandiantur omnes, quod soli mortalium barbari non sint. Quo quidem in genere felicitatis, Romani primas tenent, ac ueterem illam Romam adhuc iucundissime somniant: Veneri nobilitatis opinione sunt felices. Græci tanquam disciplinarum autores, ueteribus illis laudatorum heroum titulis sese uenditant: Turcæ, totaq; illa uere barbarorum colluuiēs etiam religionis laudem sibi uindicat, Christianos perinde uti supersticiosos irridens. At multo etiam suauius ludæi etiamnum Messiam suum constanter expectant, ac Moysen suum, hodieq; mordicus tenent: Hispani bellicam gloriam nulli concedunt: Germani corporum proceritate, & magiæ cognitione sibi placent: ac ne singula persequar, uidetis opinor, quantum ubiq; uoluptatis pariat singulis & uniuersis mortalib. Philautia, cui prope par est Assentatio soror. Nihil enim aliud Philautia, quàm cum quis ipse sibi palpatur. Idem si alteri facias, *ῥαλακία* fuerit. At hodie res quædam infamis est adulatio, sed apud eos qui rerum uocabulis magis quàm rebus ipsis commouentur. Existimant cum adulatione fidem male cohærere: quod multo secus sese habere, uel brutorum animantium exemplis poterant admoneri. Quid enim cane adulantius? at rursus quid fidelius? Quid sciuro blandius? at hoc quid est homini magis amicum? Nisi forte uel asperi leones, uel immites tigres, uel irritabiles pardi magis ad uitam hominum conducere uidentur. Quanquam est omnino pernicioisa quædam adulatio, qua nonnulli perfidiosi & irrisores, miseros in perniciem adigunt. Verum hæc mea ab ingenij benignitate, candoreq; quodam proficiscitur, multoq; uirtuti ulcinius est, quàm ea quæ huic opponitur, asperitas, ac morositas inconcinna, ut ait Horatius, grauisq;. Hæc deiectiones animos erigit, demulcet tristes, extimulat languentes, expergeficit stupidos, ægrotos leuat, feroces mollit, amores conciliat, conciliatos retinet. Puericiam ad capeffenda studia literarum allicit, senes exhilarat, principes citra offensam sub imagine laudis, & admonet & docet. In summa, facit ut quisque sibi ipse sit iucundior & charior, quæ quidem felicitatis pars est uel præcipua. Quid autē officiosius quàm cum mutuum muliscabunt? Vt ne dicam interim hanc esse magnam illius laudatæ eloquentiæ partem, maiorem medicinæ, maximam poeticæ: denique hanc esse totius humanæ consuetudinis mel & condimentum. Sed falli, inquiunt, miserum est, imò non falli miserum. Nimium enim desipiunt, qui in rebus ipsis felicitatem hominis sitam esse existimant. Ex opinionibus ea pendet. Nam rerum humanarum tanta est obscuritas, uarietasq;, ut nihil dilucide sciri possit, quemadmodum recte dictum est ab academicis meis, inter philosophos quàm minimum insolentibus. Aut si quid sciri potest, id non raro officit etiam uitæ iucunditati. Postremo sic sculptus est hominis animus, ut longe magis fucis, quàm ueris capiatur. Cuius rei si quis experimentum expositum & obuium quærat, conciones ac templa petat, in quibus si quid serium narratur, dormitant, oscitant, nauseant omnes. Quod si clamator ille, lapsa sum, declamator dicere uolebam, ita ut sæpe faciunt, anilem aliquam fabellam exordiat, expergiscuntur, eriguntur, inhiant omnes. Item si quis sit diuus fabulosior & poeticus, quod si exemplum requiris, finge huius generis Georgium aut Christophorum, aut Barbaram, uidebitis hunc longere religiosius colī, quàm Petrum, aut Paulum, aut ipsum etiam Christum. Verum hæc non huius sunt loci. Iam quanto minoris constat hæc felicitatis accessio? Quandoquidem res ipsas aliquoties magno negotio pares oportet, uel leuissimas uti grammaticen. At opinio facillime sumitur, quæ tamen tantundē, aut amplius etiam ad felicitatē conducit.

Age

Age si quis putribus uescatur falsamētis, quorum alius nec odorem ferre possit, & tamen huic ambrosiam sapiant, quæso quid interest ad felicitatem? Contrà, si acipenser alicui nauseam sapiat, quid referet ad uitæ beatitudinem? Si cui sit uxor egregie deformis, quæ tamen marito uel cum ipsa Venere certare posse uideatur, nōne perinde fuerit, ac si uere formosa foret? Si quis tabulam minio lutoq; male oblitam suspectet, ac demiretur, persuasum habens, Apellis aut Zeusidis esse picturam, nōne felicius etiam fuerit eo qui eorum artificum manum magno emerit, fortassis minus ex eo spectaculo uoluptatis percepturus? Noui ego quendam mei nominis, qui nouæ nuptæ gemmas aliquot adulterinas dono dedit, persuadens, ut erat facundus nugator, eas nō modo ueras ac natiuas esse, uerum etiam singulari atque inestimabili precio. Quæso, quid intererat puellæ, cum uitro non minus iucunde pasceret & oculos & animum, nugæ perinde ut eximium aliquem thesaurum conditas apud se seruaret? Maritus interim & sumptum effugiebat, & uxoris errore fruebatur, nec eam tamen sibi minus habebat deuinctā, quàm si magno emptæ donasset. Num quid interesse censeris inter eos qui in specu illo Platonico uariarum rerum umbras & simulacra demirantur, modo nihil desiderent, neq; minus sibi placeant: & sapientem illum qui specum egressus, ueras res aspicit. Quod si Mycillo Lucianico diues illud & aureum somnium perpetuo somnare licuisset, nihil erat cur aliam optaret felicitatem. Aut nihil igitur interest, aut si quid interest, potior etiam stultorum cōditio. Primū quod ipsa sua felicitas minimo constat, id est sola persuasiuncula. Deinde quod ea fruuntur cum plurimis communiter. Porro nullius boni iucunda sine socio possessio. Quis enim nescit quanta sapientum paucitas, si modo quisquam inueniatur? quanquā ex tot seculis Græci septem omnino numerant, quos me Hercle, si quis accuratius excutiat, dispeream si uel semisapientem inueniet, imò si uel trilentem uiri sapientis. Proinde cum inter multas Bacchi laudes illud habeatur, ut est, primarium, quod animi curas eluat, idq; ad exiguum modo tempus: nam simulatque uillum edormieris, protinus albis, ut aiunt, quadrigis recurrunt animi molestiæ: quanto meum beneficium cum plenius, tum præsentius, quæ perpetua quadam ebrietate, mentem, gaudijs, delicijs, tripudijs, expleo, idq; nullo negotio? Neque quenquam omnino mortalem mei muneris expertem esse sino, cum reliquæ numerum dotes, aliæ ad alios prueniant. Non ubiuis nascitur generosum & lene merum, Quod curas abigat, quod cum spe diuite manet. Paucis contigit formæ gratia, Veneris munus, paucioribus eloquentia, Mercurij donum. Non ita multis obtigerunt opes, dextro Hercule. Imperium non cuiuis concedit Iupiter Homericus. Sæpenumero Maiors neutris fauet copijs. Complures ab Apollinis tripode tristes discedunt. Sæpe fulminat Saturnius. Phœbus aliquando iaculis pestem immittit. Neptunus plures extinguit quàm seruat, ne interim Veïoues istos, Plutones, Atlas, Pœnas, Febres, atque id genus, non deos, sed carnifices commemorem. Ego sum una illa Stulticia, quæ omneis ex æquo tam parata beneficentia complector. Nec uota moror, nec irascor, exposcens piamina, si quid ceremoniarum fuerit prætermisum. Nec cœlum terræ misceo, si quis reliquis inuitatis dijs, me domi relinquat, nec admittat ad nidorem illum uictimarum. Nam cæterorū deorum tanta est in his morositas, ut propè maius sit operæ precium, atque adeò tutius, illos negligere quàm colere. Quemadmodum sunt & homines nonnulli, tam difficiles, & ad lædendum irascibiles, ut præstiterit eos prorsum alienissimos habere, quàm familiares. At ne, inquit, Stulticiæ sacrificat, neque templum statuit. Equidem demiror, ut dixi, non nihil hanc ingratitudinem. Verum hoc quoque pro mea facilitate boni consulo: quamquam ne hæc quidem desiderare possum. Quid enim est cur tusculum aut molam, aut hircum, aut suem requiram, cum mihi mortales omnes ubique gentium eum cultum persoluant, qui uel à theologis maxime probari solet? Nisi forte Dianæ debeam inuidere, quod illi humano sanguine litatur. Ego me tum religiosissime coli puto, cum passim, ut faciunt omnes, animo complectuntur, moribus exprimunt, uita repræsentant. Qui quidem diuorum cultus, nec apud Christianos admodum frequens est. Quanta turba eorum qui deiparæ uirgini cereolum affigunt, idq; in meridie, cum nihil est opus? Rursum quàm pauci qui eandem uitæ castimonia, modestia, cœlestium rerum amore studeant amulari? Nam is demum uerus est cultus, longèque cœlitibus gratissimus. Præterea cur templum desiderem, quum orbis hic uniuersus templum mihi sit, ni fallor, pulcherimum? Neq;

*Felicitas est et
rare quàm
sapere*

*Stulticiæ com-
moditas lar-
tius patet*

*Stulticiæ tem-
plum et sacra*

Nec uero defunt myſta, niſi ubi defunt homines. Nec iam uſq; adeo ſtulta ſum, ut ſaxeas ac coloribus fucatas imagines requiram, quæ cultui noſtro nonnunq; officiunt, cum aſp̄ pidis & pinguib; iſtis ſigna pro diuis ipſis adorantur. Nobis interim uſu uenit, quod ſolet ijs quæ uicarijs ſuis extruduntur. Mihi tot ſtatuas erectas puto quot ſunt mortales, uiuam mei imaginem præ ſe ferentes, etiam ſi nolint. Itaque nihil eſt quod reliquis dijs inuideam, ſi alijs in angulis terrarum alijs colantur, idq; ſtatis diebus: quemadmodum Rhodi Phœbus, in Cypro Venus, Argis Iuno, Athenis Mînerua, in Olympo Iupiter, Tarenti Neptunus, Lampſaci Priapus, modo mihi cõmuniter orbis omnis longe potiores uicimas aſidue præbeat: At qui ſi cui uideor hæc audacius q̄ uerius dicere, agedū paulisper ipſas hominū uitas inſpiciamus, quò palam fiat, & quantum mihi debeant, & quantum me faciant maximi pariter ac miniſi. At non quorūlibet uitā recenſebimus, nam id quidem perlongum, uerum inſignium tantū, unde reliquos facile ſit æſtimare. Quid enim attinet de uulgo plebeculaq; cõmemorare, quæ citra controuerſiā tota mea eſt: tot enim undiq; ſtulticiæ formis abundat, tot indies nouas cõminſcitur, ut nec mille Democriti ad tantos riſus ſuffecerint: quanq; illis ipſis Democriti rurſum alio Democrito foret opus. Quam etiam incredibile ſit dictū, quos riſus, quos ludos, quas deſittias, hominū cūlī quodidie præbeant ſuperis. Nam hi quidem horas illas ſobrias, & antemeridianas iurgioſis conſultationibus, ac uotis audiendis impartiant. Cæterū ubi iam neſtare madent, neq; lubet quicquam ſerium agere, tum qua parte cœlum quāmaxime prominet, ibi confident ac pronis frontibus, quid agitent homines ſpeculātur. Nec eſt aliud ſpectaculū illis ſuauius. Deum immortalem, quod theatrū eſt illud, quā uariuſ ſtultorū tumultus: Nam ipſa nonnunq; in deorū poeticorū ordinib; conſidere ſoleo. Hic deperit in mulierculā, & quo minus admatatur, hoc amat impotētius. Ille dotē ducit, non uxorē. Ille ſponſam ſuā proſtituit. Aliter zelotypus uelut Argus obſeruat. Hic in luſu papæ q̄ ſtulta dicit facitq; cõductis etiā uelut hiſtrionibus, qui luſus fabulā peragant. Ille flet ad nouercæ tumultū. Hic quicquid undecunque poteſt corradere, id totum uentriculo donat, paulo poſt fortiter eſuriturus. Hic ſomno & ocio nihil putat felicius. Sunt qui athenis obeundis negocijs ſedulo tumultuantur, ſua negligunt. Eſt qui uerſuris, atq; ære alieno diuitem ſe eſſe putat, mox decocturus. Alius nihil arbitratur felicius, quā ſi ipſe pauper heredem locupletet. Hic ob exiguum, idq; incertum lucellum, per omnia maria uolitat, undis ac uentis uitam cõmittens, nulla pecunia reparabilem. Ille mauult bello diuitias quærere, quā tutum ocium exigere dormi. Sunt qui captandis orbis ſenibus, putant q̄ cõmodiſſime ad opes perueniri. Neq; deſunt qui idem malint deamandis beatis aniculis aucupari. Quorum utriq; tum demum egregiam de ſe uoluptatem dijs ſpectatoribus præbent, cum ab ipſis quos captant, ane de luduntur. Eſt omnium ſtultiſſimū ac ſordidiſſimū negotiatorum genus, quiſppe qui rem omnium ſordidiſſimā tractent, idq; ſordidiſſimis rationibus, qui cum paſſim mentiātur, peierent, furentur, fraudent, imponāt, tamen omniū primos ſeſe faciunt, propterea quod digitos habeāt auro reuinctos. Nec deſunt aduatores fraterculi, qui mirentur iſtos, ac uenerabiles palam appellent, nimirū ut ad ipſos aliqua male partorum portiuncula redeat. Alibi uideas Pythagoricos quosdam, quibus uſq; adeo omnia uidentur eſſe cõmunia, ut quicquid uſquam incuſtoditum naſti fuerint, id uelut hæreditate obuenerit, æquo animo tollant. Sunt qui uotis tantum diuites ſunt, & iucunda quædam ſibi fingunt ſomnia, idq; ad felicitatem ſatis eſſe putant. Nonnulli foris diuites haberi gaudent, domi gnauius eſuriunt. Hic feſtinat quicquid habet profundere, ille per fas neſaq; congerit, Hic cãdidatus ambit populares honores, ille ad focum ſemet oblectat. Bona pars lites nunquam finiendas agit, & hinc atq; hinc certatim contendunt, ut prorogatorē iudicem, & colluſorem, dīcent aduocatū. Hic rebus nouandis ſtudet, ille magnum quiddam molitur. Eſt qui Hieroſolymam, Romam, aut diuum Iacobū adeat, ubi nihil eſt illi negocij, domi relictis cum uxore liberis. In ſumma, ſi mortalium innumerabiles tumultus è luna, quemadmodū Menippus, olim, deſpicias, putes te muſcarum, aut culicum uidere turbam inter ſerixātium, bellantium, inſidiantium, rapientium, ludentium, laſciuentiū, naſcentium, cadentiū, morientium. Neq; ſatis credi poteſt, quos motus, quas tragoedias ciat tantulum animalculū, tamq; mox periturum. Nam aliquoties uel leuis belli, ſeu peſtilentiæ procella multa ſimul milia rapit ac diſſipat. Sed ipſa ſtultiſſima ſim planeq; digna, quā multis cachinnis rideat.

Democritus

Democritus, si pergam popularium stulticiarum & insaniarum formas enumerare. Ad eos accingar, qui sapientiae speciem inter mortales tenent, et aureum illum ramum, ut aiunt, aucupantur, inter quos grammatici primas tenent, genus hominum profectio, quo nihil calamitosius, nihil afflictius, nihil aequae diis inuisum foret, nisi ego misertimae professionis incommoda dulci quodam insaniae genere mitigarem. Neque enim *πῶτε κατ' αἰῶνα*, id est, quinque tantum diris obnoxii sunt isti, quemadmodum indicat epigramma Græcum, uerum sexcentis, ut qui semper famelici, sordidique in ludis illis suis, in ludis dixi, imò in *φρονήσεσσι*, uel pistrinis potius, ac carnificinis inter puerorum greges, consenescant laboribus, obsurdescant clamoribus, foetore pedoreque contabescant, tamen meo beneficio sit, ut sibi primi mortalium esse uideantur. Adeo sibi placent, dum pauidam turbam, minaci uultu uoceque territant, dum ferulis, uirgis, lorisque conscindunt miseros, dumque modis omnibus suo arbitratu sæuiunt, alinum illum Cumanum imitantes. Interim sordes illae, meræ mundiciæ uidentur, pector amaracinum olet, miserrima illa feruitus regnum esse putatur, adeo ut tyrannidem suam nolint cum Phalaridis aut Dionysii imperio commutare. Sed longe etiam feliciores sunt, noua quadam doctrinae persuasione. Siquidem cum plerique mera deliramenta pueris inculcent, tamen dii boni, quem non illi Palæmonem, quem non Donatū prae se contemnunt: idque nescio quibus prestigijs mire efficiunt, ut stultis materculis & idiotis patribus tales uideantur, quales ipsi se faciunt. Iam adde et hoc uoluptatis genus, quoties istorum aliquis Anchisæ matrem, aut uoculā uirgo incognitam, in putri quapiam chartaprehenderit, puta bubsequam, bouinatorem, aut manticulatorem, aut si quis uetusti saxi fragmentum, mutilis notatum literis, alicubi effoderit: ó Iuppiter, quæ tum exultatio, qui triumphus, quæ encomia, perinde quasi uel Africam deuicerint, uel Babylonas ceperint. Quid autem cum frigidissimos & infulsissimos uersiculos suos pascim ostendant, neque de sunt qui mirentur, iam plane Maronis animam in suum pectus demigrasse credunt. At nihil omnium suauius, quam cum ipsi inter sese mutua ratione laudant ac mirantur, uicissimque scabunt. Quod si quis alius uerbulo lapsus sit, idque forte fortuna hic oculatiorprehenderit, *ἡράκλειος* quæ protinus tragœdiæ, quæ digladiationes, quæ conuicia, quæ inuectiuæ. Male propitios habeam omnes grammaticos, si quid mentior. Novi quendam *πολυτελεχότατον*, Græcum, Latinum, mathematicum, philosophum, medicum, *καὶ ταῦτα βεσιλλήων*, iam sexagenarium, qui cæteris rebus omisis, annis plus uiginti se torquet ac discruciat in grammatica, prorsus felicem se fore ratus, si tam diu liceat uiuere, donec certo statuatur, quomodo distinguendæ sint octo partes orationis, quod hactenus nemo Græcorum aut Latinorum ad plenum præstare ualuit. Perinde quasi res sit bello quoque uindicanda, si quis coniunctionem faciat dictionem ad aduerbiorum ius pertinentem. Et hac gratia, cum totidem sint grammaticæ quot grammatici: imò plures, quandoquidem Aldus meus unus plus quinque grammaticam dedit: hic nullam omnino quantumuis barbaram aut molestem scriptam prætermittit, quam non euoluat excutiatque, nemini non inuidens, si quid quantumlibet inepte molietur in hoc genere, misere timens, ne quis forte gloriam hanc præripiat, & pereant tot annorum labores. Vtrum insaniam hanc uocare mauultis, an stulticiam? Nam mea quidem haud magni refert, modo fateamini meo beneficio fieri, ut animal omnium alioqui longe miserrimum, eo felicitatis euehatur, ut sortem suam, neque cum Persarum regibus cupiat permutare. Minus mihi debent poëtæ, tamen si uel ex professo meæ sunt factionis, quippe liberum genus, ut habet prouerbium, quorum omne studium non aliò pertinet, quam ad demulcendas stultorum aures, idque meris nugamentis, ac ridiculis fabulis. Et tamen his freti dictum mirum, ut cum sibi polliceantur immortalitatem, & diis parem uitam, cum alijs eandem promittant. Huic ordini præ cæteris familiares, *φλαυτία καὶ κολακία*, nec ab ullo mortalium genere color neque simplicius, neque constantius. Porro rhetores, quanquam non nihil illi quidem præuaricantur, colluduntque cum philosophis, tamen hos quoque nostræ factionis esse, cum alia multa, tum illud in primis arguit, quod præter alias nugas, tam accurate, tam multa de iocandi ratione conscripserunt. Atque adeo stulticiam ipsam inter facetiarum species numerat, quisquis is fuit, qui ad Herennium dicendi artem conscripsit: Quodque apud Quintilianum, huius ordinis longe principem, caput est de risu uel Iliade prolixius: tantum denique stulticiæ tribuunt, ut sæpenumero quod nullis argumentis dilui possit, risu tamen eludatur. Nisi si quis hoc arbitretur.

*Tyrannis ludi
dimagistrorum*

poetæ

Rhetores

bitretur ad stulticiam nō pertinere, ridiculis dictis excitare cachinnos, idēq; arte. Huius farinae sunt & isti, qui libris edendis famam immortalem aucupantur. Hi cum omnes mihi plurimū debent, tum praecipue qui meras nugas chartis illinunt. Nam qui erudite ad paucorum doctorum iudiciū scribūt, quicq; nec Persium nec Laelium iudicem recusant, mihi quidem miserandi magis quam beati uidentur, ut qui sese perpetuo torqueant. Addunt, mutant, adimunt, reponunt, repetunt, recidunt, ostendunt, nonum in annū premunt, nec unq; sibi satisfaciunt, ac futile praemium, nempe laudem, eamq; per paucorū, tanti emunt, tot uigilijs, somniq; rerum omnium dulcissimā, tanta iactura, tot sudoribus, tot crucibus. Adde nunc ualitudinis dispendiū, formae perniciem, lippitudinem, aut etiam caecitatem, paupertatem, inuidiam, uoluptatū abstinentiam, senectutem praeproperam, mortem praematuram, et si qua sunt alia eiusmodi. Tantis malis sapiens ille redimendū existimat, ut ab uno aut altero lippo probetur. At meus ille scriptor, quanto delirat felicius, dum nulla luctuatione, uerum utcūq; uisum est animo, quicquid in calamum incidit, uel somnia sua, statim literis prodit, leui duntaxat chartarum iactura, non ignarus futurum, ut quo nugaciores nugas scripserit, hoc à pluribus, id est, stultis & indoctis omnibus probetur. Quid enim est negocij, treis illos doctos, si tamen ea legerint, cōtemneret? Aut quid ualebit, tam paucorum sapientum calculus in tam immensa reclamantium turba? Sed magis etiam sapiunt, qui aliena pro suis ædunt, & alieno magnoq; partam labore gloriā, uerbis in se transmouent, hoc uidelicet freti, quod arbitrentur futurū, ut etiam si maxime coarguantur plagij, tamen aliquanti temporis usuram sint interim lucrifacuri. Videre est operæ precium, quā hī sibi placeant, cum uulgo laudantur, cum digito ostenduntur in turba *οὐκ ἔστιν ἄλλος ἐκείνους*, cum apud bibliopolas prostāt, cum in omnium paginarum frontibus leguntur tria nomina, praesertim peregrina, ac magicis illis similia. Quae per deum immortalem quid aliud sunt quā nomina? Deinde quā à paucis cognoscenda, si mundi uastitatem respicias: tum à quanto paucioribus laudanda, ut sunt etiam indoctorum diuersa palata. Quid quod ea ipsa nomina non raro confinguntur, aut ē priscorum libris adoptantur? Cum alius sese Telemachum, alius Stelenum aut Laertem: hic Polycratem, ille Thrasymachum sese nominari gaudet, ut nihil iam referat, etiam si chamæleonti, aut cucurbitae, siue, quemadmodū solent philosophi loqui, alpha aut beta librum inscribas. Illud autem lepidissimum, cum mutuis epistolis, carminibus, encomijs sese uicissim laudāt, stulti stultos, indoctos indocti. Hic illius suffragio discedit Alcæus, ille huius Callimachus, ille huic est M. Tullio superior, hic illi Platone doctior. Nonnunquam etiam antagonistam quarunt, cuius amulatione famam augeant. Hinc scinditur incertum studia in contraria uulgus, donec uterque dux re bene gesta uictor discedit, uterque triumphū agit. Rident haec sapientes, ut, ueluti sunt, stultissima. Quis enim negat? Sed interim meo beneficio suauem uitam agunt, ne cum Scipionibus, quidem suos triumphos commutaturi. Quanquam docti quoque interim dum haec magna cum animi uoluptate rident, & aliena fruuntur infantia, non paulum mihi debent & ipsi, quod inficiari non possunt, nisi sint omnium ingratiſsimi. Inter eruditos iureconsulti sibi uel primum uindicant locum, neque quisquam alius aequae sibi placet, dum Sisyphi saxum assidue uoluunt, ac sexcentas leges eodem spiritu contexunt, nihil refert quā ad rem pertinentes, dumq; glossematis glossemata, opinioniones opinionibus cumulantes, efficiunt ut studium illud omnium difficillimum esse uideatur. Quicquid enim laboriosum, idem protinus & praclarum existimant. Adiungamus his dialecticos ac sophistas, hominū genus quouis aere Dodonæo loquacius, ut quorum unusquisque cum uicenis delectis mulieribus garrulitate decertare possit, feliciores tamen futuri, si tantum linguaces essent, non etiam rixosi adeo ut de lana caprina pertinacissimè digladiantur, & nimium altercando plerumq; ueritatem amittant. Hos tamen sua Philautia beatos reddit, dum tribus instructi syllogismis, incunctanter audent quauis de re cum quouis manum conferere. Cæterū pertinacia reddit inuictos, etiam si Stentorem opponas. Sub hos prodeunt philosophi, barba pallioq; uerendi, qui se solos sapere praedicant, reliquos omnes mortales, umbras uolitare. Quā uero suauiter delirant, cum innumerabiles ædificant mundos, dum solem, dum lunam, stellas, orbis, tanquam pollice soluē metiuntur, dum fulminum, uentorum, eclipsium ac caeterarum inexplicabilium rerum causas reddunt, nihil usquam haesitantes, perinde quasi naturae rerum architectrici fuerint

fuerint à secretis, quasi uè deorum consilio nobis aduenerint : quos interitum natura cum
 suis cōiecturis, magnifice ridet. Nam nihil apud illos esse cōpertū, uel illud satis magnum
 est argumētum, quod singulis de rebus inexplicabilis inter ipsos est digladiatio. Si cum ni-
 hil omnino sciant, tamen omnia se scire profitentur : cumq; seipso ignorent, neq; fossam
 aliquoties aut saxum obuſum uideant, uel quia lippiunt pleriq; uel quia peregrinatur ani-
 mi, tamē ideas, uniuersalia, formas separatas, primas materias, quidditates, eccēitates, for-
 malitates, instantia uidere se prādicant, res adeo tenues, ut neque Lynceus, opinor, possit Mathematici
 perspicere. Tum uero prācipue prophanum uulgus aspernantur, quoties triquetris, & te-
 tragonis, circulis, atq; huiusmodi picturis mathematicis, alijs super alias inductis, & in la-
 byrinthi speciem confusis, prāterea literis uelut in acie dispositis, ac subinde alio atq; alio
 repetitis ordine, tenebras offundunt imperitioribus. Neq; defunt ex hoc genere qui futu-
 ra quoque prādicant consultis astris, ac miracula plus quā magica polliceantur, & in-
 ueniunt hoīes fortunati, qui hāc quoq; credant. Porro theologos silentio transire fortasse Theologi
 prāstiterit, & τὸν τὴν μαρτυρίαν μὴ λινῶν, nec hanc anagyrim tāgere, utpote genus hominū
 intire superciliosum atque irritable, ne forte turmatim sexcentis conclusionibus adorian-
 tur, & ad palinodiam adigant, quod si recusem, protinus hāreticam clamitent. Nam ilico
 solent hoc terrere fulmine, si cui sunt parum propitiū. Sanè quanq; nō alij sunt, qui minus
 libenter agnoscant meā in se beneficentiā, tamen hi quoq; non mediocribus nominibus
 obstricti sunt, dum felices sua Philautia perinde quasi ipsi tertium incolant cōelum, ita reli-
 quos mortaleis omneis, ut humi reptantes pecudes, è sublimi despiciunt, ac propè com-
 miserantur, dum tanto magistralium definitionū, conclusionum, corollariorum, propo-
 sitionum explicitarum & implicitarum agmine septi sunt, tot exuberant λεροφυσίαις, ut
 nec Vulcanijs uinculis sic possint irretiri, quin elabantur distinctionibus, quibus nodos
 omneis adeo facile secant, ut non teneidia bipennis melius : tot nuper excogitatis uocabu-
 lis, ac prodigiosis uocibus scatent. Prāterea dum arcana mysteria suo explicant arbitra-
 tu, qua ratione conditus ac digestus sit mundus. Per quos canales labes illa peccati in po-
 steritatem deriuata sit : quibus modis, qua mensura, quantulo tempore in uirginis utero
 sit absolutus Christus, quemadmodum in synaxi accidentia subsistāt sine domicilio. Sed
 hāc protrita. Illa demum magnis, & illuminatis, ut uocant, theologis digna putāt, ad hāc
 si quando incidunt, expergiscuntur. Num quod instans in generatione diuina : Num plu-
 res in Christo filiationes, Num possibilis propositio : Pater deus odit filium : Num deus
 potuerit suppositare mulierem, num diabolum, num asinum, num cucurbitam, num fili-
 cem : Tum quemadmodum cucurbita fuerit cōcionatura, æditura miracula, figenda cru-
 ci. Et quid consecrasset Petrus, si cōsecrasset eo tempore, quo corpus Christi pendeat in
 cruce : Et num eodē tempore Christus homo dici potuerit : & num post resurrectionem Trinole ar-
gutie
 edere aut bibere fas sit futurum, iam nunc famem sitimq; prācauentes. Sunt innumerabi-
 les λησολογίαι, his quoque multo subtiliores, de notionibus, relationibus, instantibus, de
 formalitatibus, de quidditatibus, eccēitatibus, quas nemo possit oculis assequi, nisi tam Lyn-
 ceus, ut ea quoque per altissimas tenebras uideat, quæ nusquam sunt. Adde nunc his γυ-
 μναι illas, adeo πᾶσι δὲ, ut illa Stoicorū oracula, quæ paradoxa uocant, crassissima prā-
 his uideantur, & circumforanea: uelut leuius esse crimen, homines mille iugulare, quā se-
 mel in die dominico calceum pauperi consuere. Et potius esse cōmitiendum, ut uniuersus
 orbis pereat unā cum uictu & uestitu, quod aiunt, suo, quā unicum quantumlibet leue
 mendaciolum dicere. Iam has subtilissimas subtilitates subtiliores etiam reddunt tot scho-
 lasticorum uia, ut citius è Labyrinthis temet explices, quā ex inuolucris Realium, No-
 minalium, Thomistarum, Albertistarum, Occanistarum, Scotistarum, & nondū omneis
 dixi sectas, sed prācipuas duntaxat. In quibus omnibus tantum est eruditionis, tantū dif-
 ficultatis, ut existimem ipsis apostolis alio spiritu opus fore, si cogātur hīce de rebus cum
 hoc nouo theologorum genere conferere manus. Paulus fidem prāstare potuit, at idem
 cum ait : Fides est substantia rerum sperandarum, argumentū non apparentium : parum Definitio
fidei
 magistraliter definiuit. Idem ut charitatem optime prāstitit, ita parum dialectice uel diui-
 dit, uel finit, in priore ad Corinthios epistola, capite decimotertio. Ac pie quidem illi con-
 secrabāt synaxim, & tamen rogati de termino à quo, & termino ad quem, de transsubstan-
 tiatione, de modo quo corpus idem sit in diuersis locis, de differētia qua corpus Christi est

in cœlo, qua fuit in cruce, qua in sacramento synaxeos, quo passio fiat transsubstantiatio, cum oratio per quam ea fit, ut quantitas discreta sit in fluxu: nō pari, sicut opinor, respondent acumine, quo Scotidæ differunt hæc, ac definiunt. Nouerant illi Iesu matrem, sed quis eorum tam philosophice demonstrauit, quomodo fuerit ab Adæ macula præseruata, quam nostri theologi: Petrus accepit clauēs, & accepit ab eo qui non committit indigno, & tamen an intellexerit, nescio, certe nusquam attigit subtilitatem, quomodo scientiæ clauem habeat is quoque qui scientiam non habeat. Baptizabant illi passim, & tamen nusquam docuerunt, quæ sit causa formalis, materialis, efficiens, & finalis baptismi, nec characteris delebilis & indelebilis apud hos ulla mentio. Adorabant quidem illi, sed in spiritu, nihil aliud sequentes, quàm illud euangelicum, spiritus est deus, & eos qui adorant eum in spiritu & ueritate oportet adorare. Verum haud apparet eis tum fuisse reuelatum, una eademq; adoratione adorandam imagunculam carbone deliniatam in pariete, & Christum ipsum, si modo duobus sit porrectis digitis, intonsa coma, & in umbone qui adhaeret occipitio, treis habeat notas. Quis em̃ hæc percipiat, nisi triginta sex annos totos in physicis, & ultra mundanis Aristotelis & Scotticis contriuerit? Identidem inculcant apostoli gratiam, at idem nusquam distinguūt, quid intersit inter gratiā gratis datam, & gratiam gratificantem. Hortantur ad bona opera, nec discernunt opus operās & opus operatum. Passim inculcant charitatem, nec secernunt infusam ab acquisita, nec explicant, accidenae sit, an substantia, creata res an increata. Detestantur peccatum, at emoriari, si potuerunt scientifice definire, quid sit illud, quod peccatum uocamus, nisi forte Scottistarum spiritus fuerunt edocti. Nec enim adduci possum, ut credam Paulum ē cuius unius eruditione licet omneis aestimare, toties damnaturum fuisse quaestiones, discepciones, genealogias, & ut ipse uocat λογμαχίας, si eas percalluisset argutias, præsertim cum omnes illius temporis contentiones pugnaq; rusticane fuerint & crassæ, si cum magistrorum nostrorum plusquam Chrysippeis subtilitatibus conferantur. Quanquam homines modestissimi, si quid forte scriptum sit ab apostolis indolentius, parumq; magistraliter, non damnant quidem, sed commode interpretantur: hoc uidelicet honoris, partim antiquitati, partim apostolico nomini deferentes. Et Heracle parum æquum erat, res tantas ab illis requirere, de quibus ex præceptore suo, ne uerbū quidem unquam audissent. Idem si eueniat in Chrysostomo, Basilio, Hieronymo, tum sat habent adscribere, non tenetur. Et illi quidem confutarunt ethnicos philosophos ac Iudæos, suapte natura pertinacissimos, sed uita magis ac miraculis quàm syllogismis, tum eos quorum nemo fuerit idōneus, uel unicum Scotti Quodlibetum ingenio consequi. Nunc quis ethnicus, quis hæreticus non cōtinuo cedat tot tenuissimis subtilitatibus, nisi tam crassus, ut non assequatur, aut tam impudens ut exhiberet, aut isdem instructus laqueis, ut iam par sit pugna, perinde quasi magū cum mago committas, aut si gladio fortunato pugnet aliquis cum eo, cui gladius sit fortunatus: tum enim nihil aliud quàm tela Penelepes retexeretur. Ac meo quidem iudicio saperet Christiani, si propinguibus istis militum cohortibus, per quas iam olim ancipiti Marte belligeratur, clamorissimos Scottistas, & pertinacissimos Occanistas, & inuictos Albertistas unā cum totā sophistarum manu mitterent in Turcas & Saracenos: spectarent, opinor, & confictum omnium lepidissimum, & uictoriam non ante uisam. Quis enim usque adeo frigidus, quem istorum non inflamment acumina? Quis tam stupidus, ut tales nō ex eitent aculei? Quis tam oculatus, ut hæc illi non maximas offundant tenebras? Verum hæc omnia uideor uobis propemodum ioco dicere. Nec mirum sanè, quum sint & inter ipsos theologos melioribus instituti literis, qui ad has friuolas, ut putant, Theologorum argutias nauscent. Sunt qui uelut sacrilegij genus execrentur, summamq; ducant impietatem, de rebus tam arcanis, & adorandis magis quàm explicandis, tam illoto ore loqui, tam prophanis Ethnicorum argutijs disputare, tam arroganter definire, ac diuinæ Theologiæ maiestatem tam frigidis, imò sordidis uerbis simul & sententijs conspurcare. At interim ipsi felicissime sibi placent, imò plaudūt, adeo ut his suauissimis nanijs, nocte dieq; occupatis, ne tantulum quidem ocij superfit, ut euangelium, aut Paulinas epistolas uellemelliceat euoluere. Arque interim dum hæc nugantur in scholis, existimant sese uniuersam ecclesiam, alioqui ruituram, non aliter syllogismorum fulcire tibicinibus, quàm Atlas cœlum humeris sustinet apud poetas. Iam illud quanta felicitatis esse putatis, dum arcanas li-

Interpretatio
theologorum

nas litteras, perinde quasi cereæ sint, pro libidine formant ac reformant, dum conclusiones suas quibus iam aliquot scholastici subscripserunt, plusquam Solonis leges uideri postulant, & uel pontificijs decretis antepōndas, dumq; ueluti censores orbis ad palinodiā trahunt, si quid usq; cum explicitis & implicitis illorū cōclusionib. non ad amulsim quadrarit, ac nō secus atq; ex oraculo pronunciāt, hæc propositio scādaloſa est, hæc parū reuerentialis hæc heresim olet, hæc male tinnit, ut iam nec baptisimus, nec euāgelii, nec Paulus aut Petrus, nec sanctus Hieronymus aut Augustin. imō nec ipse Thomas *ἀριστοκρατικός*; Christianū efficiat, nisi baccalauriorū calculus accesserit, tanta est in iudicando subtilitas. Quis em̄ sensurus erat, cum Christianū nō esse, qui diceret has duas orationes, matula putes, & matula putet. Itē ollæ feruere, & ollā feruere, pariter esse cōgruas, nisi sapiētes illi docuissent? Quis tantis errorū tenebris liberasset ecclesiam, quos ne lecturus quidem unquam quisquam fuerat, nisi magnis sigillis isti prodidissent? Verū an non felicissimi dum hæc agunt? Præterea dum inferorum res omneis sic ex amulsim depingunt, tanquam in ea republica complures annos sint uersati? Præterea dum pro arbitrio nouos orbes fabricatur, addito deniq; latissimo illo pulcherrimoq; ne scilicet deesset ubi felices animæ com mode uel spatari, uel cōuiuium agitare, uel etiam pila ludere possent. His atque id genus bis mille nugis, horum capita adeo distenta differtaq; sunt, ut arbitrer nec Iouis cerebrum æque grauidum fuisse, cum ille Palladem parturiens, Vulcani securim imploraret. Quare nolite mirari, si uideris caput illorum tot fascijs tam diligenter obuinctum in publicis disputationibus, alioquin enim plane dissiliret. Illud ipsa quoque nonnunquam ridere soleo, cum ita demum maxime sibi uidentur theologi, si quā maxime barbare spurceq; loquantur, cumq; adeo balbutiunt, ut à nemine nisi balbo possint intelligi, acumen appellant, quod uulgus nō assequatur. Negant enim è dignitate sacrarum literarū esse, si grammaticorum legibus parere cogantur. Mira uero maiestas theologorum, si solis illis fas est mendose loqui, quanquam hoc ipsum habent cum multis cerdonibus commune. Postremo iam dijs proximos sese ducunt, quoties quasi religiose magistri nostri saluant, in quo quidem nomine tale quiddam subesse putant, quale est apud Iudæos *παρακαταμνην*. Ita que nefas aiunt esse **MAGISTER NOSTER** secus quā maiusculis scribere literis. Quod si quis præpostere, Noster magister dixerit, is semel omnē theologi nominis peruerterit maiestatem. Ad horum felicitatem proxime accedunt ij, qui se uulgo religiosos ac monachos appellant, utroque falsissimo cognomine, cum & bona pars istorum longissime absit à religione, & nulli magis omnibus locis sint obuij. Iis non uideo quid possit esse miserius, nisi ego multis modis succurrerem. Etenim cum hoc hominum genus omnes sic execrentur, ut fortuitum etiam occursum ominosum esse persuasum sit, tamen ipsi sibi magnifice blandiuntur. Primum summam existimant pietatem, si usque adeo nihil attigerint literarum, ut ne legere quidem possint. Deinde cum psalmos suos, numeratos quidem illos, at non intellectos, asininis uocibus in templis derudunt, tum uero se putant diuorum aures multa uoluptate demulcerē. Et sunt ex his nōnulli, qui sordes ac mendicitatem magno uendunt, proq; foribus magno mugitu panem efflagitant, imō in nullis diuersorij, uehiculis, nauibus non obturbant, non mediocri profectio reliquorū mendicorum iactura. Atque ad eum modum homines suauissimi, sordibus, inscitia, rusticitate, impudentia; apostolos, ut aiunt, nobis referunt. Quid autem iucundius, quā quod omnia faciunt ex præscripto, quasi mathematicis utentes rationibus, quas præterire piaculum sit. Quot nodos habeat calceus, quo colore singula, uestis quot discriminibus uarienda, qua materia, quotq; culmis latum cingulum, qua specie, & quot modiorū capax cuculla, quot digitis latum capillitium, quot dormiendum horas. Atque hæc quidem æqualitas in tanta corporum & ingeniorum uarietate, quā sit inæqualis, quis non perspicit? Et tamen his nugis non alios modo præ se nauci faciunt, uerum inuicem alij alios contemnunt, atque homines apostolicam charitatem professi, ob aliter cinctam uestem, ob colorem paulo fusciolem, omnia miris tragœdijs miscent. Ex his uideas quosdā adeo rigide religiosos, ut summa ueste, non nisi Cilicina urantur, intima Milesia, alios contra, qui superne linei sint, intīme lanei. Rursum alios qui pecuniæ contactum ceu aconitum horreant, nec à uīno interim, nec à mulierum contactu temperantes. Denique mirum omnibus

Solennis cultus theologorum

Description & habitus

in omnibus studium, ne quid in ratione uitæ conveniat. Nec illud studio est, ut Christo similes sint, sed ut inter se dissimiles. Porro magna felicitatis pars est in cognomentis, dum hi funigeros appellari se gaudent, & inter hos alij Coletas, alij minores, alij minimos, alij Bullistas. Rursum hi Benedictinos, illi Bernardinos, hi Brigidenfes, illi Augustinenfes: hi Guilhelmitas, illi Iacobitas, quasi uero parum sit, dici Christianos. Horum magna pars intantum suis nititur ceremonijs, & hominum traditiunculis, ut putet unum coelum parum dignum esse tantis meritis præmium, haud cogitantes futurum ut Christus contemptis his omnibus, suum illud sit exacturus præceptum, nempe charitatis. Alius ostentabit aqualiculum, omni piscium genere distentum. Alius psalmodum, centum effundet modios, Alius ieiuniorum myriadas annumerabit, & toties unico prandio penè disruptam imputabit aluum. Alius tantum ceremoniarum acervum proferet, quantus uix septem onerarijs nauibus uehi possit. Alius gloriabitur sexaginta annos nunquam attactam pecuniam, nisi digitis duplici chirotheca munitis. Alius cucullam ingeret, adeo fordidam & crassam, ut nullus nauta suo dignetur corpore. Commemorabit alius se plusquam undecim lustris spongiæ uitam egisse, semper eidem affixum loco; Alius raucam assiduo cantu uocem adducet: Alius lethargum solitudine contractum, alius linguam iugi silentio torpentem. At Christus interpellatis, nunquam alioqui finiendis glorijs, unde nam hoc inquiet, nouum Iudæorum genus? Vnicam ego legem uere meam agnosco, de qua sola nihil audio. Et olim palam nulloq; parabolarum utens inuolucro, paternam hereditatem pollicitus sum, non cucullis, preculis, aut inedijs, sed fidei & charitatis officijs. Nec eos agnosco, qui sua facta nimis agnoscunt: isti qui me quoq; sanctiores uideri uolunt, Abrahamitarum coelos, si libet, occupent, aut ab his sibi nouum extrui coelum iubeant, quorum traditiunculas meis præceptis anteposuerunt. Cum hæc audient, & uidebunt nautas & aurigas sibi præferri, quibus putatis uultibus, sese mutuo contuebuntur: Sed interim spe sua felices sunt, non absque meo beneficio. Atque hos quidem, quanquam à republica semotos, nemo tamen audet contemnere, præcipue mendicantes, propterea quod omnia omnium arcana teneant, ex confessionibus quas uocant. Quæ tamen prodere nefas habent, nisi si quando poti, fabulis amœnioribus delectare se uolunt, sed coniecturis modo rem indicant, tacitis interim nominibus. Quod si quis hos crabrones iritarit, tum in popularibus concionibus probe ulciscuntur sese, & obliquis dictis hostem notant, adeo tecte, ut nemo non intelligat, nisi qui nihil intelligit. Nec prius oblatrandi finem faciunt, quam in os offam obieceris. Age uero quem tu mihi comœdum, quem circulatorem spectare malis, quam istos in concionibus suis rhetoricantes omnino ridicule, sed tamen suauissime imitantes ea quæ rhetores de dicendi ratione tradiderunt: Deum immortalem, ut gesticulantur, ut apte commutât uocem, ut cantillant, ut iactant sese, ut subinde alios atq; alios uultus induunt, ut omnia clamoribus miscent. Atque hanc orandi artem ceu rem arcanam fraterculus fraterculo per manus tradit. Eam tametsi mihi non est fas scire, tamen utcumque coniecturis sequar. Primo loco inuocant, id quod à poetis mutuo sumpserunt: dein de dicturi de charitate, à Nilo Aegypti fluuiio sumunt exordium, aut crucis mysterium enarranturi, à Babylonio dracone Bel feliciter auspicantur: aut de ieiunio disputaturi, à duodecim zodiaci signis principium faciunt: aut de fide uerba facturi, diu de quadratura circuli præloquuntur. Audiui ipsa quendam eximie stultum, errauit, doctum uolebam dicere, qui in concione celeberrima diuinæ triadis mysterium explicaturus, quo & doctrinam suam non uulgarem ostentaret, & theologicis satisfaceret auribus, noua prorsus ingressus est uia, nimirum à literis, syllabis & oratione, tum à concordia nominis & uerbi, adiectiui nominis & substantiui, mirantibus iam plerisque, ac nonnullis Horatianum illud apud se mulsitantibus: Quorsum hæc tam putida tendunt. Tandem huc rem deduxit, ut in græmaticorum rudimentis sic expressum ostenderet totius triadis simulacrum, ut nemo mathematicorum in puluere posset euidentius depingere. Atq; in hac oratione *ὁ ἰσχυρὸς* ille totos octo menses ita defudarat, ut hodie quoque magis cæcutiat quam talis, nimirum tota luminis acie ad ingenij cuspidem auocata. Verum haud poenitet hominem cæcitatibus, ac paruo quoq; putat emptam eam gloriâ. Auditus est à nobis alius quidam *ὁ ἰσχυρὸς* genarius, adeo theologus, ut in hoc Scotum ipsum renatum putes. Is explicaturus mysterium

Ridicula fabula de theologo quodam

hominis Iesu, mira subtilitate demonstravit in ipsis literis latere, quicquid de illo dici possit. Etenim quod tribus duntaxat inflectitur calibus, id manifestum esse simulachrum divini ternionis. Deinde quod prima vox Iesus, desinat in s, secunda Iesum, in m, tertia Iesu in u, in hoc ἀρχαῖον subesse mysterium: nempe tribus literulis indicantibus eum esse summum, medium, & ultimum. Restabat mysterium his quoque retrusius, mathematica ratione, Iesus sic in duas æquales diffidit portiones, ut scilicet penthemimeres in medio resideret. Deinde docuit eam literam apud Hebræos esse *ש*, quam illi Syn appellant, porro syn, Scotorum opinor lingua, peccatum sonat: atque hinc palam declarari, Iesum esse qui peccata tolleretur mundi. Hoc tam novum exordium sic inhiates admirati sunt omnes, præcipue theologi, ut parum abfuerit, quin illis acciderit, quod olim Niobæ, cum mihi propemodum euenerit, quod ficulno illi Priapo, qui magno suo malo, Canidiæ Saganæque nocturna sacra spectavit. Nec iniuria profectio: nam quando similem *ἱεροδωλον* commētus est Demosthenes ille Graius, aut Cicero Latinus? Illis vitiosum habebatur proœmium, quod à re foret alienius: quasi uero non ad istum modum exordiantur & subulci natura uidelicet magistra. At hi docti præambulum suum, sic enim uocant, ita demum eximie rhetorici cum fore ducunt, si nusquam quicquam habeat cum reliquo argumento confine, ut auditor interim admirans, illud secum murmure, quo nunc se proripit ille: Tertio loco ceu narrationis uice non nihil ex euangelio, sed cursim ac uelut obiter interpretantur, cum id solum fuerit agendum. Quarto loco iam noua sumpta persona, quæstionem mouet theologalem, aliquoties *οὐτε γὰρ οὐτε οὐρανὸν ἐπιστομίζω*, Atque id quoque ad artem arbitratur pertinere. Hic demum theologicum attollunt supercilium, doctores solennes, doctores subtilis, doctores subtilissimos, doctores seraphicos, doctores cherubicos, doctores sanctos, doctores irrefragabiles, magnifica nomina auribus inculcantes. Tum syllogismos, maiores, minores, conclusiones, corollaria, suppositiones, frigidissimas ac plusquam scholasticas nugas apud imperitum uulgus iactant. Superest iam quintus actus, in quo summum artificem præstare conuenit. Hic mihi stultam aliquam & indoctam fabulam, ex Speculo opinor historiali, aut gestis Romanorum in medium adferunt, & eandem interpretantur allegorice, tropologice, & anagogice. Atque ad hunc quidem modum Chimæram suam absoluunt, qualem nec Horatius unquam assequi potuit cum scriberet: Humano capiti &c. Sed audierunt à nescio quibus, ingressum orationis sedatum, minimeque clamorose esse oportere: Itaque principio sic exordiantur, ut nec ipsi uocem propriam exaudiant, quasi referat dici, quod nullus intelligat. Audierunt nonnunquam ad concitandos affectus, exclamationibus utendum esse. Proinde presse alioqui loquentes, subinde repente uocem tollunt furioso plane clamore, etiam cum nihil opus. Iures elleboro homini opus esse, perinde quasi nihil referat, ubi clames. Præterea quoniam audierunt oportere sermonem in progressu feruescere, in singulis partibus. principiis utcumque sanè recitatis, mox mira uocis contentione utuntur, etiam si res sit frigidissima, atque ita denique desinunt, ut spiritu defectos credas. Postremo didicerunt, apud rhetores de risu fieri mentionem, eoque student & ipsi iocos quosdam aspergere, *ὡς ἐλγὴ ἀφροδίστη*, quæ plenos gratiarum, quamque in loco, ut plane *ὄντο πρὸς τὴν λύραν* esse dicas. Mordent quoque nonnunquam, sed ita, ut titillent magis quam uulnerent. Nec unquam uerius adulantur quam cum maxime *παρρησιασάμενοι* uideri student. Denique tota actio est eiusmodi, ut iures eos à fori circulatoribus didicisse, à quibus longe uincuntur. Quanquam utriusque alteris usque adeo sunt similes, ut nemo dubitet quin aut hi ab illis, aut illi ab his rhetoricen suam didicerint. Et tamē inueniunt hi quoque mea nimirum opera, qui cum hos audiunt, Demosthenes meros, ac Cicerones audire se putant. Quod genus sunt præcipue mercatores ac mulierculæ: quorum auribus unice placere student: quod illi nonnullam prædæ portiunculam de rebus male partis soleant impertiri, si commode fuerint palpati: illæ cum alijs multis de causis huic ordini fauent, tum præcipue, quod in horum sinus soleant effundere, si quid in maritos stomachantur. Videris opinor, quanto opere mihi debeat hoc hominum genus, qui cum ceremoniolis, & nugis deridiculis, clamoribusque tyrannidem quandam inter mortales exercent, Paulos atque Antonios sese credunt, Verum ego istos histriones tam ingratos beneficiorum meorum dissimulatores, quam improbos simulatores pietatis, libenter relinquo. Iam dudum enim iuuat de regibus ac principibus aulicis, à quibus simplicissime color, & ut dignum est ingenuis, ingenue, non nihil attingere.

Mulierculæ
mercatores

De principibus
stulticia

Qui quidem si uel semunciam sani cordis haberent, quid esset horū uita tristis; aut eque fugiendum? Neq; enim existimabit uel periurio parricidioq; parandum imperiū, quisquis secum perpenderit, quam ingens onus sustineat humeris, qui uere principem agere uelit. Etm qm rerum gubernacula suscepit, publicum nō priuatum negocium gerere, nihil nisi de commodis publicis oportere cogitare: a legibus, quarum ipse & auctor & exactor est, nec latum digitum discedere: officialium omnium & magistratuū integritatem sibi præstādam esse: sese esse unum omnium oculis expositum, qui uel ceu sidus salutare, morū innocentia, maximam rebus humanis salutem possit adferre, uel ueluti cometa letalis, summam perniciem inuehere. Aliorū uitia neq; perinde sentiri, neq; tam late manare. Principem eo loco esse, ut si quid uel leuiter ab honesto deflexerit, grauis protinus ad quam plurimos homines uitæ pestis serpat. Tum quod multa secū adferat principum fortuna, quæ soleant a recto deducere, quod genus, delicia, libertas, adlatio, luxus, hoc acrius enitendum, ac sollicitius aduigilandum, nec ubi uel deceptus cesset in officio. Postremo, ut infidias, odia, cæteraq; uel pericula, uel metus omittam, capiti imminere uerū illum regem, qui paulo post ab eo sit etiam de minimo quoq; commissio rationem exacturus, idq; tanto seuerius, quanto præstantius gessit imperium. Hæc, inquam, atq; huiusmodi plurima, si princeps secum perpenderet, perpenderet autem si saperet, is nec somnum, nec cibum opinor iucunde capere posset. At nūc meo munere, has omneis curas dijs per-

*Studia malo /
rum principū* mittunt, ipsi sese molliter curant, neq; quenquam ad aurem admittunt, nisi qui iuctura loqui norit, ne quid animo sollicitudinis oboriatur. Se probe principis partes omneis impleisse credunt, si uenientur assidue, si bellos alant caballos, si suo cōmodo uendiderint magistratus ac præfecturas, si quotidie nouæ rationes excogitentur, quibus ciuium opes attenuent & in suum cōuertant fiscum, uerum id apposite repertis titulis, ut etiam si sit iniquissimum, aliquam tamen æquitatis speciem præ se ferat. Addunt data opera nonnihil adulationis, quo populares animos, utcunq; sibi deninciāt. Fingite mihi nūc, quales sunt nonnunquam, hominem legum ignarum, publicorum commodorum penē hostem, priuatis intentum commoditatibus, addictum uoluptatibus, osorem eruditionis, osorem libertatis ac ueri, nihil minus quam de reip. salute cogitantē, sed omnia sua libidine, suisq; utilitatibus metientem. Deinde addite huic torquem auream, omnium uirtutum coherentium consensum indicantem, tum coronam gemmis insignitam, quæ quidem admo- neatur eum heroicis omnibus uirtutibus oportere cæteris antecellere, præterea sceptrum, iusticiæ & undecunq; incorrupti pectoris symbolum, postremo purpuram eximiam cuiusdam in rempublicam charitatis indicium. Hæc gestamina si princeps cū sua uita con- ferret, equidem futurum arbitror, ut planē pudeat ornatus sui, uereaturq; ne quis nasus

*Proceres au-
lici* tus interpret, totum hunc tragicum cultum, in risum, iocumq; uertat. Iam quid de proceribus aulicis commemorem; quorum plerisq; cum nihil sit addictius, seruilis, insulsius, abiectius, tamen omnium rerum primos sese uideri uolunt. Hac una in re tamen modestissimi, quod contenti, aurum, gemmas, purpuram, reliquaq; uirtutum ac sapientiæ insignia corpore circumferre, rerum ipsarum studium omne concedunt alijs. Hoc abunde felices sibi uidentur, quod regem herum uocare liceat, quod tribus uerbis salutare didicerint, quod norint ciuiles titulos subinde inculcare, serenitatem, dominationem, & magnificentiam. Quod egregie perfricuerint faciem, quod festiuiter adulentur. Nam hæ sunt artes, quæ uere nobilem & aulicum deceant. Cæterum si uitæ rationem omnem propius inspicias, nimirum meros Phæacas inuenies, sponso Penelopes, reliquum carmen agnoscitis, quod Echo uobis melius referet quam ego. Dormitur in medios dies, ibi sacrificulus mercenarius ad lectum paratus, qui propemodum cubantibus adhuc sacrum expedite peragat. Mox ad ientaculū, quo uix peracto, iam interpellat prandium. Sub id alea, luterunculi, sortes, scurræ, moriones, scorta, lusus, inficitia. Interim una aut altera merenda. Rursum cœna, post hæc repotia, nō una p Iouē. Atq; ad hūc modū, citra ullū uitæ tedium elabūtur horæ, dies, menses, anni, secula. Ipsa nōnunq; saginatio ab eo, si quādo uiderim illos *μεγαλίστους*, dū inter nymphas unaquaq; hoc sibi uidetur dijs propior, quo catenā longiorē trahit, dū procerū alius aliū cubito ptrudit, quo Ioui uicinior esse uideatur, dū sibi quisq; hoc magis placet, quo grauiorē catenā collo baiulat, ut robur etiā, non opertum ostētet. Ac principum quidē institutū, summi pōtiffices, cardinales, & episcopi, iam pridem

pridem gnauius æmulantur, ac propè superant. Porro si quis perpendat, quid libet ue-
 litis admoneat, niueo candore insignis, nempe uitam undiquaq; inculpata, quid sibi ue-
 lit mitra bicornis, utrūq; fastigium eodem cohibente nodo, puta noui pariter ac ueteris in-
 strumēti absolutam scientiam, quid manus chirothecis communite, puram & ab omni re-
 rum humanarum contagio immunem sacramentorum administrationem, quid pedum,
 nimirum crediti gregis uigilantissimam curam, quid prælata crux, uidelicet omnium hu-
 manorum affectuum uictoriam, Hæc, inquam, atq; id genus alia multa, si quis perpendat,
 nōne tristē ac sollicitam uitam egerit? At nunc belle faciunt, cum sese pascūt. Cæterum
 ouium curam aut ipsi Christo mandant, aut in fratres, quos uocant, ac uicarios reijciunt.
 Neque uel nominis sui recordantur, quid sonet episcopi uocabulum, nempe laborem, cu-
 ram, sollicitudinem. Verum in irretiendis pecunijs, planè episcopos agunt, *ὅτι ἀλαστον*
μα. Ad eundem modum cardinales si cogitent sese in apostolorum locum successisse, *Cardinales*
 dem ab ipsis requiri, quæ illi præstiterunt, deinde non dominos esse, sed administratores
 spiritalium dotium, de quibus omnibus sint paulo post exactissime reddituri rationem.
 Imò si uel in cultu paulisper philosophentur, atque ita secum cogitent, quid sibi uult hic
 uisus candor? Nōne summam & eximiam uitæ innocentiam? Quid interior purpu-
 ra? nōne flagrantissimum in deum amorem? Quid rursus exterior siuosa capacitate
 diffuens, ac totam etiam reuerendissimi complectens mulam, quanquam una uel came-
 fo contegendo suffecerit? Nōne charitatem latissime sese pandentem ad subueniendum
 omnibus, hoc est, ad docendum, exhortandum, consolandum, increpandum, admonen-
 dum, componenda bella, resistendū improbis principibus, & uel sanguinem libenter im-
 pendendum gregi Christiano, nō solum opes. Quanquam quorsum omnino opes, pau-
 perum apostolorum uicem gerentibus? Hæc si perpenderent, inquam, nec eum locū am-
 birent, & libenter relinquerent, aut certe uitam planè laboriosam atque sollicitam agerēt,
 cuiusmodi ueteres illi uixerunt apostoli. Iam summi pontifices, qui Christi uices gerunt, *Summi pontifices*
 si conentur eiusdem uitam æmulari, nempe pauperatē, labores, doctrinam, crucem, ui-
 tæ contemptum, si uel papæ, id est patris nomen, uel sanctissimi cognomen cogitent, quid
 erit in terris afflictius? aut quis eum locum omnibus emat facultatibus: emptū, gladio, ue-
 neno, omniq; ui tueatur? Quātum his abstulerit cōmoditatum, si semel incesauerit sapien-
 tia? Sapiētia dixit. Imò uel mica salis illius, cuius meminit Christus. Tantum opum, tan-
 tum honorum, tantum ditionis, tantum uictoriarum, tot officia, tot dispensationes, tot ue-
 stigalia, tot indulgentias, tantum equorum, mulorum, satellitum, tantum uoluptatum. Vi-
 detis quantas nundinas, quantam messem, quantum bonorum pelagus paucis sim com-
 plexa. In quorum locum inducet uigilias, ieiunia, lachrymas, orationes, cōciones, studia,
 suspiria, milleq; id genus miseros labores. Neque uero negligendum illud, futurum ut tot
 scriptores, tot copistæ, tot notarij, tot aduocati, tot promotores, tot secretarij, tot mulotri-
 bę, tot equifones, tot mensarij, tot lenones, penè mollius, quiddam addideram, sed uereor
 ne durius sit auribus, In summa, tam ingens hominum turba, quæ Romanam sedem one-
 rat, lapsa sum, honorat sentiebam, ad famem adigatur. Inhumanum quidem hoc, & abo-
 minandum facinus, at multo magis detestādum, ipsos etiam summos ecclesiæ principes,
 ac uera mundi lumina ad peram & baculum reuocari. At nunc ferè, si quid laboris est, id
 Petro & Paulo relinquunt, quibus abunde satis est ocij. Porro si quid splendoris, aut uo-
 luptatis, id sibi sumunt. Atque ita fit mea quidem opera, ut nullum penè hominum genus
 uiuat mollius, minusq; sollicitum, ut qui abunde Christo satisfactū existiment, si mystico
 ac penè scenico ornatu, ceremonijs, beatitudinum, reuerentiarum, sanctitatum titulis, &
 benedictionibus, ac maledictionibus episcopos agant. Priscum & obsoletum, nec horum *Virtutes ap-
 stolicæ*
 omnino temporum miracula ædere: docere populum, laboriosum: sacras interpretari lite-
 ras, scholasticum: orare, ociosum: lachrymas fundere, miserum ac muliebre: egere, sordi-
 dum: uinci, turpe, parumq; dignum eo qui uix reges etiam summos, ad pedū beatorū ad-
 mittit oscula: deniq; mori, inamabile: tolli in crucē, infame. Restant sola hæc, arma ac bene-
 dictiones dulces, quarum meminit Paulus, atq; harum quidē sunt sanè q̄ benigni, interdi-
 ctiones, suspēiones, aggrauationes, redaggrauatiōes, anathematizationes, ultrices picu-
 ra, ac fulmē illud terrificū, quo solo nutu mortalū animas uel ultra tartara mittit. Quod
 ipsum tamen sanctissimi in Christo patres, & Christi uicarij, in nullos torquent acrius,
 quam

*Hec de impijs
pontificibus di-
cta sunt, non
de pijs*

quam in eos, qui instigante diabolo, patrimonium Petri minuere atque arrodere conantur. Cuius cum hæc uox sit in euangelio, Reliquimus omnia, & sequuti sumus te, tamen huius patrimonium appellant agros, oppida, uectigalia, portoria, ditiones. Pro quibus dum zelo Christi accensi, ferro ignique dimicant, non absque plurimo Christiani sanguinis dispendio, tum demum ecclesiam Christi sponsam sese credunt apostolice defendere, fortiter profligatis, ut uocant, hostibus. Quasi uero ulli sint hostes ecclesie perniciosiores, quam impij pontifices, qui & silentio Christum sinunt abolescere, & quaestuarijs legibus alligant, & coactis in interpretationibus adulterant, & pestilente uita iugulant. Porro cum Christiana ecclesia sanguine sit condita, sanguine confirmata, sanguine aucta, nunc perinde quasi Christus perierit, qui more suo tueatur suos, ita ferro rem gerunt. Cumque bellum res sit adeo immanis, ut feras non homines deceat, adeo insana, ut poetæ quoque fingant à furijs immitti, adeo pestilens, ut uniuersam morum luem simul inuehat, adeo iniusta, ut à pessimis latronibus optime soleat administrari, adeo impia, ut nihil cohæreat cum Christo, tamen omnibus ommissis, hoc tantum agunt. Hic uideas etiam decrepitos senes, iuuenilis animi robur præstare, nec offendi sumptibus, nec fatigari laboribus, nec deterri quicquam, si leges, si religionem, si pacem, si res humanas omneis sursum ac deorsum misceant. Neque defunt adulator, res eruditi, qui istam manifestariam insaniam, zelum, pietatem fortitudinem, appellent, excogitata uia, qua fieri possit, ut quis letale ferrum stringat, adigatque in fratris sui uiscera, maxime nihilominus charitate illa summa, quam ex Christi præcepto debet proximo Christianus. Equidem incerta sum adhuc, utrum his rebus exemplum dederint, an potius hinc sumperint episcopi quidam Germanorum, qui simplicius, etiam omisso cultu, ommissis benedictionibus, aliisque id genus ceremonijs, planè satrapas agunt, adeo ut propemodum ignauum parumque decorum episcopo putent, alibi quæ in acie fortem animam deo reddere. Iam uero uulgus sacerdotum, nephas esse ducens à presulibus suorum sanctimoniam degenerare, euge quæ militanter pro iure decimarum, ensibus, iaculis, saxis, omnique armorum ui belligerant, quæ hic oculati, si quid ex ueterum literis possint elicere, quo plebeculam territent, et plusquam decimas deberi conuincant. At interim non uenit in mentem, quæ multa passim legantur de officio, quod illi uicissim præstare populo debeant. Nec saltem admonet eos uertex rarus, sacerdotum omnibus huius mundi cupiditatibus liberum esse oportere, neque quicquam nisi coelestia meditari. Sed homines suauis, se suo officio probe perfunctos aiunt, si preculas illas suas, utcumque permurmurarint, quas me Hercle demiror, si quis deus uel audiat, uel intelligat, cum ipsi ferè nec audiant, nec intelligant, tum cum eas ore perstreperunt. Verum hoc quidem sacerdotibus est cum prophanis commune, ut ad emolumentum messem uigilent omnes, neque quisquam ibi leges ignoret. Cæterum si quid sarcinæ, id prudenter in alienos humeros reijciunt, & alij alij tantum pilam per manus tradunt. Siquidem laici quoque principes, quemadmodum partes administrandi regni uicarijs delegant, & uicarius item uicario tradit, ita pietatis studium omne plebi modestiæ causa relinquunt. Plebs in eos reijcit, quos ecclesiasticos uocant, perinde quasi ipsis cum ecclesia nihil omnino sit commercij, quasi baptismi uotis nihil prorsus sit actum. Rursum sacerdotes qui sese uocant seculares, quasi mundo initiati, non Christo, in regulares onus hoc deuoluunt, regulares in monachos, monachi laxiores in arctiores, omnes simul in mendicantes, mendicantes in Carthusienses, apud quos solos sepulta latet pietas, & adeo latet ut uix unquam liceat conspiceri. Idem pontifices in messe pecuniaria diligentissimi, labores illos nimium apostolicos, in episcopos relegant, episcopi in pastores, pastores in uicarios, uicarij in fratres mendicantes. Hi rursum in eos retrudunt, à quibus ouium lana tondetur. Verum non est huius instituti, pontificum ac sacerdotum uitam excutere, ne cui uidear satyram texere, non encomium recitare, neue quis existimet bonos principes à me taxari, dum malos laudo. Sed hæc ideo paucis attingi, quo palam fieret, nullum esse mortalem, qui suauiter uiuere possit, nisi meis initiatus sit sacris, meque propitiâ habeat. Nam id quo pacto fieri queat, cum ipsa etiam Rhamnusia, rerum humanarum fortunatrix, mecum adeo consentiat, ut sapientibus istis semper fuerit inimicissima: contra stultis etiam dormientibus omnia comoda adduxerit? Agnoscitis Timotheum, cui hinc etiam cognomen, & prouerbum *τιμωδὸς λόγου ἀρεῆς*. Rursum aliud *γλαυφὸς ἰσθμοῦ*. Contra in sapientes quadrat illa, *ὅτι κερδοὶ δι' ἡμῶν ἔσονται*, & equum habet Seianum, & aurum Tolosanum. Sed desino *ἵνα μὴ μολῶμεν* ne uidear Erasmi mei commentaria suppelasse

Rhamnusia

supplasse. Ergo ut ad rem, Amat fortuna parum cordatos, amat audaciores, & quibus illud placet *was iſſiſſa luvos*. At sapientia timidulos reddit, ideoque uideatis, sapientibus istis cum paupertate, cum fame, cum fumo rem esse: neglectos, inglorios, intus uiuere: stultos affluere nummis, admoueri Reip. gubernaculis, breuiter florere modis omnibus. Etenim si quis beatum existimet principibus placuisse uiris, & inter aureos illos ac gemmeos deos uersari, quid inutilius sapientia, imò quid apud hoc hominum genus damnatius? Si diuitiarum parandæ sunt, quid tandem lucri facietur negotiator, si sapientiam secutus, periurio offendetur, si in mendacio deprehensus erubescet, si anxios illos de furis, atque usuris sapientum scrupulos, uel tantuli faciet? Porro si quis honores, atque opes ambiat ecclesiasticas, ad eas uel alinus, uel bubalus citius penetrabit quam sapientia. Si uoluptate ducaris, puellæ maxima huius fabulæ pars, stultis toto pectore sunt addictæ, sapientem haud secus ac scorpionum horrent fugiuntque. Denique quicumque paulo festiuus ac latius uiuere parant, sapientem in primis excludunt, ac quoduis animal potius admittunt: Breuiter quoque te uertas, apud pontifices, principes, iudices, magistratus, amicos, hostes, maximos, minimos, omnia presentibus nummis parantur: quos uti contemnit sapientia, ita illum sedulo fugere consueuerunt. Sed cum laudum mearum nullus sit modus, neque finis, tamen oratio aliquando finem habeat necesse est. Itaque desinam dicere, sed si prius ostendero paucis, non deesse magnos autores, qui me literis suis pariter ac factis illustrarint, ne cui forte stulte mihi soli uidear placere, neue legulei calumnient, me nihil allegare. Ad ipsorum igitur exemplum allegabimus, hoc est, *ὁ δὲ πρῶτος ἐπος*. Principio illud omnibus uel notissimo prouerbio persuasum est, ubi res abest, ibi simulationem esse optimam. Eoque recte statim traditur hic uersus pueris:

Stulticiam simulare loco sapientia summa est.

Vos iam ipsi conijcite, quæ ingens sit bonum Stulticia, cuius etiam fallax umbra, & imitatio sola, tantum laudis meretur a doctis. Sed multo candidius pinguis ille, ac nitidus Epicuri de grege porcus, miscere stulticiam consilij iubet, tamen si breuem non admodum scite addidit. Item alibi, Dulce est desipere in loco, Rursum alio in loco mauult delirus, intersque uideri, quæ sapere, & ringi. Iam apud Homerum Telemachus, quem modis omnibus laudat poeta, subinde *ῥήτορας* appellatur, atque eodem prænominem tanquam felicitis ominis libenter pueros & adolescentes uocare solent tragici. Quid autem sacrum Iliadis carmen, nisi stultorum regum & populorum continet æstus? Porro quæ absoluta laus illa Ciceronis? Stultorum plena sunt omnia. Quis enim ignorat, unquamque bonum, quo latius patet, hoc esse præstantius? Atqui fortassis apud Christianos horum leuis est autoritas: proinde sacrarum quoque literarum testimonijs, si uidetur, laudes nostras fulciamus, siue, ut docti solent, fundemus, principio ueniam a theologis præfatæ, ut nobis fas esse uelint, deinde quoniam arduam rem aggredimur, & fortassis improbum fuerit, denuo Musas ex Helicone ad tantum itineris reuocare, præsertim cum res sit alienior, fortasse magis conueniet optare, ut interim dum theologum ago, perque has spinas ingredior, Scoti anima paulisper ex sua Sorbona in meum pectus demigret quouis hystrice atque erinaceo spinosior, moxque remigret quod lubebit, uel *ἡ νόστος*. Utinam & uultum alium liceat sumere, & ornatus adsit theologicus. Verum illud interim uereor, ne quis me furti ream agat, quasi clanculum magistrorum nostrorum scriinia compilauerim, quæ tantum rei theologicæ teneam. Sed non adeo mirum uideri debet, si tam diutina, quæ mihi arctissima est, cum theologis consuetudine non nihil arripui, cum ficulus etiam ille deus Priapus, nonnullas Græcas uoces, legente domino, subnotarit tenueritque: & gallus Lucianicus longo hominum conuictu sermonem humanum expedite calluerit. Sed iam ad rem bonis auibus. Scripsit Ecclesiastes cap. 1. Stultorum infinitus est numerus. Cum nimirum prædicat infinitum, nonne mortales uniuersos complecti uidetur, præter pauculos aliquot, quos haud scio, an cuique uidere contigerit? Sed magis ingenue confitetur hoc Hierem. cap. 10. Stultus, ingens, factus est omnis homo a sapientia sua. Soli deo tribuit sapientiam, uniuersis hominibus stulticiam relinquens. Ac rursum paulo superius: Ne glorietur homo in sapientia sua. Cur non uis hominem in sua sapientia gloriari optime Hieremia? Nimirum, inget, ob id, quia non habet sapientiam. Sed ad Ecclesiasten redeo. Hunc cum exclamat, uanitas uanitatum, & omnia uanitas, quid aliud sensisse creditis, nisi, quemadmodum diximus, uitam humanam nihil aliud quam stulticiæ ludicrum esse: nimirum Ciceronianæ laudi album addidit calculum, cuius

Laus stulticiæ
ex antioribus

cuius optimo iure celebratur illud, quod modo retulimus: Stultorum plena sunt omnia. Rursum sapiens ille Ecclesiasticus, qui dixit, stultus moritur ut luna, sapiens permanet ut sol, quid aliud innuit, nisi mortale genus omne stultum esse, soli deo sapientis nomen competere? Siquidem lunam humanam naturam interpretatur, solem omnis luminis fontem, deum. Huic ascriptur quod ipse Christus in euangelio negat, quenquam appellandum bonum, nisi deum unum. Porro si stultus est, quisquis sapiens non est, & quisquis bonus, idem sapiens, autoribus Stoicis, nimirum mortales omnes stulticia complectatur necessum esse. Iterum Salomon capite decimo quinto: Stulticia, inquit, gaudium stulto, uidelicet manifeste confitens, sine stulticia nihil in uita sua esse. Eodem pertinet illud quoque: Qui apponit scientiam, apponit dolorem, & in multo sensu multa indignatio. An non idem palam confitetur egregius ille concionator, capite septimo: Cor sapientium, ubi tristitia est, & cor stultorum, ubi letitia. Eoque non satis habuit sapientiam perdiscere, nisi nostri quoque cognitionem addidisset. Quod si mihi parum habetur fidei, ipsius accipite uerba, quae scripsit capite primo: deditque cor meum ut scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque & stulticiam. Quo quidem loco illud animaduertendum, ad stulticiae laudem pertinere, quod eam posteriore posuit loco. Ecclesiastes scripsit, & hunc scitis esse ordinem Ecclesiasticum, ut qui dignitate primus sit, is locum obtineat extremum, uel hic certe memor euangelici praecepti. Sed stulticiam praestantiotem esse sapientiam, & ecclesiasticus ille, quisquis fuit, quando testatur, capite quadragesimo quarto, cuius me hercle uerba non prius proferam, quam *ἐκ γὰρ* meam, commoda responsione adiueritis, ut faciunt apud Platonem hi qui cum Socrate disputant. Vtra magis conuenit recondere, quae rara sunt & preciosa, an quae uulgaria uiliaque? Quid tacetis? Etiam si uos dissimuletis, prouerbum illud Graecorum pro uobis respondet, *τὸν ὡς βέλους ὑψίστην*, quod ne quis impie rejiciat, refert Aristoteles, magistrorum nostrorum deus. An quisquam uestrum tam stultus est, ut gemmas & aurum in uia relinquat? non hercle opinor. In abditissimis penetralibus, nec id satis, in minutissimorum scriniorum secretissimis angulis ista reponitis, cœnum in propatulo relinquitis. Ergo si quod preciosius est, reconditur, quod uilius exponitur, nonne palam est, sapientiam quam uetat abscondi, uiliorem esse stulticia quam recondi iubet? Iam ipsius testimonij uerba accipite. Melior est homo qui abscondit stulticiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam. Quid quod animi quoque candorem diuinæ literæ stulto tribuunt, cum sapiens interim neminem sui similem putet. Sic enim intelligo, id quod scribit Ecclesiastes capite decimo: Sed & in uia stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos existimat. An non istud eximij cuiusdam candoris est, omnes equare tibi ipsi, cumque nemo non magnifice de se sentiat, omnibus tamen tuas communicare laudes? Proinde nec puduit tantum regem huius cognominis, cum ait capite trigésimo: Stultissimus sum uirorum. Neque Paulus ille magnus gentium doctor, Corinthiis scribens, stulti cognomen illibenter agnoscebat. Vt insipiens, inquit, dico, Plus ego, perinde quasi turpe sit uinci stulticia. Sed interim obstrepunt mihi Græculi quidam, qui huius temporis theologorum, ceu cornicum oculos student configere, dum annotationes suas ueluti fumos quosdam alijs offundunt, cuius gregis si non Alpha, certe Beta est meus Erasmus, quem ego sapius honoris causa nomen. O uere stultam, inquiunt, & ipsa dignam Moria citationem. Longe diuersa mens apostoli quam tu somnitas. Nec enim hoc agit his uerbis, ut cæteris stultior haberetur, uerum cum dixisset, ministri Christi sunt, & ego, sequi ueluti iactabundus in hac quoque parte æquasset cæteris, per correctionem adiecit, plus ego, sentiens se non modo parem reliquis apostolis in euangelij ministerio, uerum etiam aliquanto superiorem. Idque cum ita uerum uideri uellet, ne tamen ut arrogantius dictum offenderet aures, praemuniri, stulticiae praetextu. Vt minus sapiens dico, propterea quod sciret esse stultorum priuilegium, ut soli uerum citra offensam proloquantur. Verum quid Paulus senserit cum hæc scriberet, ipsis disputandum relinquo. Ego magnos, pingues, crassos, & uulgo probatissimos theologos sequor, cum quibus magna pars doctorum errare, *καὶ ὅτι* malit, quam cum istis trilinguis bene sentire. Neque quisquam illorum Græculos istos pluri facit quam graculos: praesertim cum quidam gloriosus theologus, cuius ego nomen prudens supprimo, ne graculi nostri continuo Græcū in illum scomma faciant *ὡς λυγρὰς*: magistraliter & theologaliter hunc passum enatrans, ab hoc loco, Vt minus sapiens dico, plus ego, nouū facit caput, & quod absque

absq; summa dialectica nō poterat, nouam addit sectionē, ad hunc interpretans modum. Adducam enim ipsius uerba, non solum in forma, uerumetiam in materia. Vt minus sapiens dico, id est si uideor uobis insapiens, me pseudapostolis adæquādo, adhuc uidebor uobis minus sapiens, me eis præferendo. Quamquam idem paulo post, uelut oblitus sui, aliò delabitur. Sed cur anxie me unius exemplo tueor? cum hoc publicum ius sit theologorum, cœlum, hoc est, diuinam scripturā, ceu pellem extendere: cum apud diuum Paulum pugnent diuinæ scripturæ uerba, quæ suo loco non pugnant, si qua fides illi *πρωταγλαῖη*. Hieronymo, cum Athenis forte conspectum aræ titulum torqueret in argumentum fidei Christianæ, ac cæteris omisissis, quæ causæ fuerant offectura, duo tantum extrema uerba decerpserit, nempe hæc, ignoto deo, atq; hæc quoq; nō nihil immutata: siquidem integer titulus sic habebat, Dijs, Asia, Europe & Africæ, dijs ignotis & peregrinis. Ad huius opinor, exemplum passim iam *οἱ τῶν θεολόγων πᾶσις*, hinc atq; hinc reuulsa, quatuor aut quinque uerbula, & si quid opus est etiam deprauata, ad suam accōmodant utilitatem, licet ea quæ præcedunt & consequuntur, aut nihil omnino faciant ad rem, aut reclamant quoq;. Quod quidem faciunt tam felici impudentia, ut sæpenumero theologis inuideant iureconsulti. Quid enim illis iam non succedat, posteaq; magnus ille, penè nomen effutiueram, sed rursus metuo Græcum prouerbiū, ex Lucæ uerbis sententiam expresserit, tam consentaneam animo Christi, quàm igni cum aqua conuenit. Etenim cum immineret extremum periculū, quo tempore solent boni clientes maxime suis adesse patronis, & quanta ualent ope *συνμαχᾶν*, Christus hoc agens, ut omnem huiusmodi præsidiorū fiduciam eximeret ex animis suorum, percōtatus est eos, num quid rei defuisset usquam, cum illos emisisset, adeo non instructos uiatico, ut nec calceis muniret aduersus spinarum & saxorum iniuriā, nec peram adderet, aduersus famem. Vbi negassent defuisse quicquā, adiecit: Sed nunc, inquit, qui habet sacculum tollat, similiter & peram: & qui non habet, uendat tunicam suam, et emat gladium. Cum tota Christi doctrina, nihil aliud inculcet, quàm mansuetudinem, tolerantiam, uitæ contemptum, cui non perspicuū sit, quid hoc loco sentiat? nempe ut magis etiam exarmet suos legatos, ut non tantum calceos negligant & peram, uerum & tunicam insuper abiiciant, nudiq; & prorsus expediti, munus euāgelicum aggrediantur, nihil sibi parent, nisi gladium, non istum quo grassantur latrones & parricidæ, sed gladium spiritus, in intimos quoq; pectoris sinus penetrantem, qui semel affectus omneis sic amputat, ut nihil iam illis cordi sit, præter pietatem. At uidete quæso, quorsum hæc torqueat celebris ille theologus. Gladium interpretatur defensionem aduersus persecutionem, sacculum sufficientem comæatus prouisionem, perinde quasi Christus commutata in diuersum sententiā, quod oratores suos parum *βασιλικῶς* instructos emisisse uideretur, superioris institutionis palinodiam canat. Aut uelut oblitus quod dixerat beatos fore, cum probis contumelijs & supplicijs afficerentur, prohibens ne quando resisterent malo, mites enim beatos esse, non feroces, oblitus quod illos ad passerum, & liliorū exemplum uocarit, nunc adeo noluerit eos absq; gladio proficisci, ut eum uel tunica diuendita iubeat emi, malitq; nudos ire, quàm non accinctos ferro. Ad hæc quemadmodum gladii nomine contineri putat, quicquid ad depellendam uim pertinet, ita marsupij titulo complectitur, quicquid ad uitæ pertinet necessitatē. Atq; ita diuinæ mentis interpretes apostolos lanceis, balistis, fundis & bombardis instructos educit ad prædicationem crucifixi. Loculis item, uidulis, & sarcinis onerat, ne forte non liceat illis è diuersorio discedere, nisi impransis. Nec uel illud cōmouit hominem, quod enssem, quem tantopere iusserat emi, mox idem obiurgans iubeat recondi, quodq; nunquam fando sit auditum, apostolos ensibus aut clypeis usos aduersus uim ethnicorum, utiq; usuros, si Christus hoc sensisset, quod hic interpretatur. Est alius, quem honoris causa non nomino, haudquaq; postremi nominis, qui è tentorijs, quorum meminit Habacuk, turbabuntur pelles terræ Madian, pellem fecerit Bartholomæi excoriati. Ipsa nuper interfui dissertationi theologica, nam id facio frequenter. Ibi cum quispiam exigeret, quæ tandem esset diuinarū literarum autoritas, quæ iuberet hæreticos incendio uinci, magis quàm disputatione reuinci, Senex quidam seuerus, & uel supercilio teste theologus, magno stomacho respondit, hanc legem tulisse Paulum apostolum, qui dixerit: Hæreticum hominem post unam & alteram correptionem deuita. Cumq; ea uerba identidem intonaret, & pleriq; demirarentur quid accidisset ho-

*Festina fabella
de theologo*

mini, tandem explanauit, de uita tollendum hæreticū. Riseret quidam, nec deerant tamē quibus hoc commentum planē theologicum uideretur. cæterum reclamantibus etiam num nonnullis successit τῷ δὶ Θ, quod aiunt, σωτηρία & autor irrefragabilis, Accipite rem, inquit, Scriptum est, maleficum ne patiaris uiuere, omnis hæreticus maleficus, ergo &c. Mirari quotquot aderant, hominis ingenium, & in eam sententiā itum est pedibus, & quidem peronatis. Neque cuiquam uenit in mentē, legem eam ad sortilegos & incantatores ac magos attinere, quos Hebræi suā lingua uocant כַּשְׁפִּים alioqui fornicationem & ebrietatem capite punire oportuit. Verum hæc stulte persequor, tam innumera, ut nec Chrysippi, nec Didymi uoluminibus omnia comprehendere possint. Illud duntaxat admonitos uolebam, cum hæc diuinis illis magistris licuerint, mihi quoque planē οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη, par est dare ueniam, si minus omnia ad amulsim citauero. Nunc tandem ad Paulū redeo: Libenter, inquit, fertis insipientes, de sese loquens. Et rursum, uelut insipientem accipite me, & non loquor secundū deum, sed quasi in insipientia. Rursum alibi: Nos, inquit, stulti propter Christū. Audistis à quanto autore quanta stulticiæ præconia. Quid, quod idem palam stulticiam præcipit, ut rem in primis necessariam, & oppido salutarem. Qui uidetur esse sapiens inter uos, stultus fiat, ut sit sapiens. Et apud Lucam, duos discipulos, quibus se iunxerat in uia Iesus, stultos appellat. Illud haud scio, an mirū uideatur, cum deo quoque nonnihil stulticiæ tribuit diuinus ille Paulus. Quod stultum est, inquit, dei, sapientius est hominibus. Porro Origenes interpres obstitit, quo minus hæc stulticiam ad hominū opinionem possis referre: quod genus est illud, uerbum crucis pereuntibus quidem stulticiam. Sed quid ego frustra anxia, tot testimonijs hæc docere pergo, cum in psalmis mysticis palam ipse Christus loquatur patri, Tu scis insipientiam meam? Neque uero temere est, quod deo stulti tam imperite placuerunt: opinor propterea, quod quemadmodum summi principes nimium cordatos suspectos habent & inuisos, ut Iulius Brutum & Cassium, cum ebrium Antonium nihil metueret, utq; Nero Senecam, Dionysius Platonem, contra crassioribus ac simplicioribus ingenijs delectantur, itidem Christus Goues istos, suarq; nitentes prudentiæ semper detestatur, ac damnat: testatur id Paulus haudquam obscure cū ait: Quæ stulta sunt mundi elegit deus, cumq; ait deo uisum esse, ut per stulticiam seruaret mundum, quandoquidem per sapientiam restitui non poterat. Quin ipse idem satis indicat, clamans per os prophetæ. Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Rursum cum agit gratias, quod salutis mysterium celasset sapientes, paruulis aut, hoc est, stultis aperuisset. Nam Græce pro paruulis est ὑποτακτοί, quos opposuit σοφοί. Huc pertinet quod passim in euangelio phariseos & scribas, ac legum doctores incessit, uulgius indoctum sedulo tuetur. Quid enim aliud est, uæ uobis scribæ & pharisei, quàm uæ uobis sapientes? At paruulis, mulieribus, ac piscatoribus potissimum delectatus esse uidetur. Quin & ex animantium brutorum genere ea potissimum placent Christo, quæ à uulpina prudentia quàm longissime absunt. Eoq; asino maluit insidere, cum ille, si libuisset, uel leonis tergum impune potuisset premere. Ac spiritus ille sacer in columbæ specie delapsus est, non aquilæ aut milui. Præterea ceruorum, hinnulorum, agnorum crebra passim in diuinis literis mentio. Adde quod suos ad immortalem uitam destinatos oues appellat. Quo quidem animante non est aliud insipientius, uel Aristoteli co prouerbio teste, πῶς οὐκ ἔστιν ἄλλος, quod quidē admonet, ab eius pecudis stoliditate sumptum, in stupidos & bardos conuicij loco dici solere. Atqui huius gregis Christus sese pastorem profitetur, quin etiam ipse agni nomine delectatus est, indicante eum Ioanne, Ecce agnus dei: cuius multa fit & in Apocalypsi mētio. Hæc quid aliud clamitant, nisi mortaleis omnes stultos esse, etiam pios: ipsum quoque Christum, quo stulticiæ mortalium subueniret, cum esset sapientia patris, tamen quodammodo stultum esse factum, cum hominis assumpta natura, habitu inuentus est ut homo: quemadmodum & peccatum factius est, ut peccatis mederetur. Neque alia ratione mederi uoluit, quàm per stulticiam crucis, per apostolos idiotas, ac pingues: quibus sedulo stulticiam præcipit, à sapientia deterrens, cum eos ad puerorum, liliorum, sinapis, & passerulorum exemplum prouocat, rerum stupidarum ac sensu carentium, soloq; naturæ ductu, nulla arte, nulla sollicitudine, uitam agentium. Præterea cum uetat esse sollicitos, qua essent apud præfides oratione usuri, cumq; interdicit, ne scrutentur tempora uel momenta temporum, uidelicet, ne quid fiderent

rent suæ prudentiæ, sed totis animis ex ipso penderent. Eodem pertinet, quod deus ille orbis architectus interminatur, ne quid de arbore scientiæ degustarent, perinde quasi scientia felicitatis sit uenenum. Quanquam Paulus aperte scientiam, ueluti inflantem & perniciosam improbat. Quem diuus Bernardus, opinor, sequutus, montem eum in quo lucifer sedem statuerat, scientiæ montem interpretatur. Fortasse nec illud omittendum uideatur argumentum, gratiosam esse apud superos stulticiam, quod huic soli datur erratorum uenia, sapienti non ignoscitur: unde qui ueniam orant, etiam si prudentes peccauerint, tamen stulticiæ prætextu patrocinioque utuntur. Nam sic Aaron sororis poenam deprecatur in Numerorum, si satis cōmemini, libris. Obsecro domine mi. ne imponas nobis hoc peccatum, quod stulte commisimus. Sic & Saul apud Dauid culpam deprecatur, Apparet enim, inquiens, quod stulte egerim. Rursum ipse Dauid ita blanditur domino, Sed precor domine, ut transferas iniquitatem serui tui, quia stulte egimus: perinde quasi non impetraturus ueniam, nisi stulticiā & inscitiam obtenderet. Sed illud acius urget, quod Christus in cruce, cum oraret pro suis inimicis, Pater ignosce illis: non aliam prætexuit excusationem, quam imprudentiæ, quia nesciunt, inquit, quid faciunt. Ad eundem modum Paulus scribens ad Timotheum: Sed ideo misericordiam dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Quid est, ignorans feci, nisi per stulticiam feci, non maliciam? Quid est, ideo misericordiam consecutus sum, nisi non consecuturus, nisi stulticiæ patrocinio commendatus: Pro nobis facit & mysticus ille psalmographus, qui suo loco nō ueniebat in mentem, Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Audistis quæ duo prætexat, nimirum ætatem, cui semper comes esse soleo, & ignorantias, idque numero multitudinis, ut ingentem stulticiæ uim intelligeremus. Ac ne quæ sunt infinita persequar, utque summam dicam, uidetur omnino Christiana religio quandam habere cum aliqua stulticia cognationem, minimeque cum sapientia conuenire, Cuius rei si desideratis argumenta, primum illud animaduertite, pueros, senes, mulieres, ac fatuos sacris ac religiosis rebus præter ceteros gaudere, eoque semper altaribus esse proximis, solo nimirum naturæ impulsu. Præterea uidetis primos illos religionis autores, mire simplicitatem amplexos, acerrimos literarum hostes fuisse. Postremo nulli moriones magis desipere uidentur, quam hi quos Christianæ pietatis ardor semel totos arripuit: adeo sua profundunt, in iurias negligunt, falli sese patiuntur. inter amicos & inimicos nullum discrimen, uoluptatem horrent, inedia, uigilia, lachrymis, laboribus, contumelijs saginant, uiram fastidiunt, mortem unice optant, breuiter ad omnem sensum cōmunem prorsus obstupuisse uidentur, perinde quasi alibi uiuat animus, non in suo corpore. Quod quidem quid aliud est, quam insanire? Quo minus mirū uideri debet, si apostoli multo temulentius sunt uisi, si Paulus iudici Festo uisus est insanire. Sed posteaquā semel τὸν λογισμὸν induimus, age doceamus & illud, felicitatem Christianorum, quam tot laboribus expetunt, nihil aliud esse, quam insanitiæ stulticiæque genus quoddam: absit inuidia uerbis, rem ipsam potius expēdite. Iam illud propemodum Christianis conuenit cum Platonicis, animum immersum alligatūque esse corporeis uinculis, huiusque crassitudine præpediri, quo minus ea quæ uere sunt, contemplari, fruique possit, Proinde philosophiam definit esse mortis meditationem, quod ea mentem à rebus uisibilibus ac corporeis abducatur, quod idem utique mors facit. Itaque quando animus corporis organis probe utitur, tam diu sanus appellatur. Verū ubi ruptis iam uinculis, conatur in libertatē asserere sese, quasi fugam ex eo carcere meditatur, tum insaniam uocant. Id si forte contingit morbo, uitioque organorum, prorsus omnium consensu insanitiā est. Et tamen hoc quoque genus hominum uidemus futura prædicere, scire linguas ac literas, quas ante nunquam didicerant, & omnino diuinum quiddam præ se ferre. Neque dubium est id inde accidere, quod mens à contagio corporis paulo liberior, incipit natiuam suā uim exerere. Idem arbitror esse in causa, cur laborantibus uicina morte simile quiddam solet accidere, ut tanquam afflati prodigiosa quædam loquatur. Rursum si id eueniat studio pietatis, fortasse non est idem insanitiæ genus, sed tamen adeo confine, ut magna pars hominum metam insanitiæ esse iudicet, præsertim cum pauculi hominutiones ab uniuerso mortalium cœtu, tota uita dissentiant. Itaque solet is usu uenire quod iuxta Platonicum figmentum opinor, accidere is qui in specu uincti rerum umbras mirantur, & fugitiuo illi, qui reuersus in antrum, uetas res uidisse se prædicat, illos longe falli, qui

Species Platonis
tolens

illi, qui præter miserâs umbras nihil aliud adesse credant. Etenim sapiens hic commiseratur,
 ac deplorat illorum insaniam, qui tanto errore teneantur, illi uicissim illū uelut delirantem
 rident, atq; eijciunt. Idem uulgus hominū ea quæ maxime corporea sunt maxime mi-
 ratur, eaq; propè sola putat esse. Contra pij, quo quicque propius accedit ad corpus, hoc
 magis negligunt, totiq; ad inuisibilia rerum contemplationem rapiuntur. Nam isti pri-
 mas partes tribuunt diuitijs, proximas corporis commodis, postremas animo relinquunt:
 quem tamen plerique nec esse credunt, quia non cernatur oculis. Ediuerso illi primum in
 ipsum deum, rerum omnium simplicissimum, toti nituntur: sed secundum hunc, & tamen
 in hoc, quod ad illum quam proxime accedit, nempe animum: corporis curam negligunt,
 pecunias ceu putamina prorsus aspernātur ac fugitant. Aut si quid huiusmodi rerum tra-
 ctare coguntur, grauatim ac fastidienter id faciunt, habent tanquam non habentes, possi-
 dent tanquam nō possidentes. Sunt & in singulis rebus gradus multum inter istos diuer-
 si. Principio sensus tametsi omnes cum corpore cognationem habent, tamen quidam sunt
 ex his crassiores, ut tactus, auditus, uisus, olfactus, gustus. Quidā magis à corpore semoti,
 ueluti memoria, intellectus, uoluntas. Igitur ubi se intenderit animus, ibi ualet. Pij quoniam
 omnis animi uis ad ea cōtendit, quæ sunt à crassiorib. sensibus alienissima, in his uelut ob-
 brutescunt atq; obstupescunt. Cōtrā uulgus in his plurimū ualet, in illis q̄ minimum. Inde
 est quod audimus nōnullis diuinis uiris accidisse, ut oleum uini loco biberint. Rursum in
 affectibus animi quidam plus habent cum pingui corpore commercij, ueluti libido, cibi
 somniq; appetentia, iracundia, superbia, inuidia, cum his irreconciliabile bellum pij, con-
 trā uulgus sine his uitam esse non putat. Deinde sunt quidam affectus medijs, quasiq; natu-
 rales, ut amor patriæ, charitas in liberos, in parentes, in amicos. His uulgus non nihil tri-
 buit. At illi hos quoque student ex animo reuellere, nisi quatenus ad summam illam ani-
 mi partem affurgunt, ut iam parentem ament, non tanquam parentem, quid enim ille ge-
 nuit, nisi corpus: quanquam hoc ipsum deo parenti debetur, sed t̄quam uirum bonum,
 & in quo luceat imago summæ illius mentis, quam unam summum bonum uocāt, & ex-
 tra quam nihil nec amandum, nec expetendum esse prædicant. Hac eadem regula reliqua
 item omnia uitæ officia metiuntur, ut ubique id quod uisibile est, si non est omnino con-
 temnendum, tamen longe minoris faciant, quam ea quæ uideri nequeūt. Aiunt autem &
 in sacramentis, atque ipsis pietatis officijs corpus & spiritum inueniri. Velut in ieiunio
 non magni ducunt, si quis tantū à carnibus cœnaq; abstineat, id quod uulgus absolutum
 esse ieiunium existimat, nisi simul & affectibus aliquid adimat, ut minus permittat iræ,
 quam soleat, minus superbiæ: utq; ceu minus iam onustus mole corporea spiritus, ad cœ-
 lestium bonorum gustum, fruitionemq; enitatur. Similiter & in Synaxi, tametsi non est
 aspernandum, inquit, quod ceremonijs geritur, tamen id per se, aut parum est conduci-
 bile, aut etiā perniciosum, nisi id quod est spirituale accesserit, nempe hoc quod signis illis
 uisibilibus repræsentatur. Repræsentatur autem mors Christi, quam domitus, extinctis,
 quasiq; sepultis corporis affectibus, exprimere mortales oportet, ut in nouitatem uitæ re-
 surgant, utq; unum cum illo, unum item inter sese fieri queant. Hac igitur agit, hæc medi-
 tatur ille pius. Cōtrā uulgus sacrificium nihil aliud esse credit, quam adesse altaribus, idq;
 proxime, audire uocum strepitum, aliasq; id genus ceremonias spectare. Nec in his tan-
 tum, quæ duntaxat exempli gratia proposuimus, sed simpliciter in omni uita refugit pius
 ab his quæ corpori cognata sunt, ad æterna, ad inuisibilia, ad spiritualia rapitur. Proinde
 cum summa sit inter hos et illos omnibus de rebus dissensio, fit ut utriq; alteris insanire ui-
 deant. Quamq; id uocabuli rectius in pios cōpetit, q̄ in uulgus, mea quidē sentētia, quod
 quidē magis perspicuū fiet, si quemadmodū pollicita sum, paucis demonstraro, summum
 illud præmium nihil aliud esse quam insaniam quandam. Primum igitur existimate Pla-
 tonem tale quiddam iam tum somniasse, cum amantium furorem omnium felicissimum
 esse scriberet. Etenim qui uehementer amat, iam nō in se uiuit, sed in eo quod amat: quocq;
 longius à seipso digreditur, & in illud demigrat, hoc magis ac magis gaudet. Atque cum
 animus à corpore peregrinari meditatur, neque probe suis utitur organis, istud haud du-
 bie furorem recte dixeris. Alioqui quid sibi uult, quod uulgo etiam dicunt: Non est apud
 se, & ad te redi, & sibi redditus est: Porro quo amore est absolutior, hoc furor est maior ac
 felicior. Ergo quæ nam futura est illa cœlitum uita, ad quam piæ mentes tanto studio sua
 spirant

Sanctus Ber-
nardus oleum

nini loco
bibit

Furor Pla-
tonicus

spirant? Nempe spiritus absorbebit corpus, utpote uictor ac fortior. Idq; hoc faciet facilius, partim quod iam olim in uita corpus ad huiusmodi transformationem repurgarit, atque extenuarit. Deinde spiritus à mente illa summa mire absorbebitur, quippe infinitis partibus potentior. Ita ut iam totus homo extra se futurus sit, nec alia ratione felix futurus, nisi quod extra sese positus, patietur quiddam ineffabile à summo illo bono, omnia in se rapiente. Iam hæc felicitas quanquam tum demum perfecta contingit, cum animi receptis pristinis corporibus immortalitate donabuntur, tamen quoniam piorum uita nihil aliud q̃ illius uitæ meditatio est, ac uelut umbra quædam, fit ut præmij quoque illius aliquando gustum aut odorem aliquem sentiant. Id tamen si minutissima quædam stilkula est ad fontem illum æternæ felicitatis, tamen longe superat uniuersas corporis uoluptates, etiam si omnes omnium mortalium deliciae in unum conferantur. Vsq; adeo præstant spiritualia corporalibus, inuisibilia uisibilibus. Hoc nimirum est quod pollicetur propheta: Oculi non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit deus diligentibus se. Atque hæc est Mariæ pars, quæ non aufertur commutatione uitæ, sed perficitur. Hoc igitur quibus sentire licuit, contigit autem per paucis, si patiuntur quiddam dementiæ simillimum, loquuntur quædam non satis coherentia, nec humano more, sed dant sine mente sonum, deinde subinde totam oris speciẽ uertunt. Nunc alacres, nunc deiecti, nunc lachrymant, nunc rident, nunc suspirant, in summa, uere toti extra se sunt. Mox ubi ad sese redierint, negant se scire ubi fuerint, utrum in corpore, an extra corpus, uigilantes, an dormientes, quid audierint, quid uiderint, quid dixerint, quid fecerint, non meminerunt, nisi tanquam per nebulam ac somnium, tantum hoc sciunt se felicissimos fuisse, dum ita desiperent. Itaque plorant sese resipuisse, nihilq; omnium maius, quam hoc infantiæ genus perpetuo insanire. Atque hæc est futuræ felicitatis tenuis quædam degustatiuncula. Verum ego iam dudum oblita mei *καὶ τὰ ἀνεμύδια πηδῶ.* Quamquam si quid petulantius aut loquacius à me dictum uidebitur, cogitate & Stulticiam, & mulierem dixisse. Sed interim tamen memineritis illius Græcanici prouerbij: *πῶς δύναται ὁ ἀνὴρ καταλαλεῖν ἑαυτὸν,* nisi forte putatis hoc ad mulieres nihil attingere. Video uos epilogum expectare, sed nimium desipitis, siquidem arbitramini me quid dixerim etiam nū memnisse, cum tantam uerborum farraginem effuderim. Verus illud, *μὴ μνημονεὺς συμποτικῶν.* Nouum hoc, *μὴ μνημονεὺς ἀναστικτῶν* Quare ualete, plaudite, uiuite, bibite, Moræ celeberrimi mystæ.

K

AD ILLVSTRISS BVR GVNDIONVM PRINCIPEM PHILIP

PVM, INVICTISS. CAES. MAXIMILIANI FILIVM, DE TRIVM-
phali illius in Hispaniam profectio, deq; felici reditu, Panegyricus gratulatorius, nomi-
ne totius patriæ, per Des. Erasmum Roterodamum conscriptus, & eidem exhibi-
tus in aula Ducali Bruxellæ, assistentibus clarissimo Comite Nassouensi,
Episcopo Atrebatensi & audientario. Summus autem Cancellarius,
cognomento de Maigny, Principis uice respondit. Anno
ab orbe redempto, M. D. IIII. fe-
sto Epiphaniæ.

*Immodicus af-
fectus temulē-
tia quædā est*

*Varia genera
laudationum
solemnium*

ELIS nolis, boni cōsulas oportet, sedulitatem atq; adeo licentiam
nostrā, Philippe principū felicissime, quod ultro nobis parteis sum-
psimus tibi, diuino fauore feliciter reduci, uelut publica uoce gratu-
landi, non ut inusitatā omnium læticiam nostra oratione cognosce-
res, quam alioqui uel auribus atq; oculis tuis credere, uel certe ex tui
ipsius animi sensu facile poteras æstimare: sed partim ut hunc diem,
quo nullus adhuc illuxit patriæ cādidior auspiciatorq; omnib; gen-
tibus, ac posteritati quoq; (si modo quid tale dici queat à nobis, ut li-
teris in posteros transmitti mereatur) testatissimū celeberrimumq; redderemus, partim
quod uicti incredibili gaudio, ac (prope dixerim) ebrij, quo tuus optatissimus reditus or-
mnium animos nouo more lymphauit, ne potuimus quidē nobis ipsis tēperare, quā uo-
luptatem hanc incōparabilem apud tuam celsitudinē depromeremus, effunderemus, in-
ciaremus: insolentiā efferuescētis læticiæ nostræ, sublimitas tua ferat oportet, quippe quæ
tantam ipsa causam ministravit. Difficile est silere cū doleas. Vere quidē hoc M. Tullius.
At longe difficillimū non loqui, cum læticia gestias. Quis enim nō aliquando uel ipso sen-
su didicit, q̄ sit arduū, ingens animi uulnus silentio premere? At nos profectio hodiernus
docuit dies, impendio difficilior esse immodico imperare gaudio, præsertim quod impa-
tientibus uotis hoc dulcius cōtigit, quo serius: ac tum non indulgere animo, cum iam sese
non capiunt intra præcordiorū sinus, exundantiū æstus gaudiorū, & in gloriando tenere
modū, cum læticiæ nullus omnino sit modus, deniq; tum cohibere uocē, cum iam affectui
nulla uox par esse queat. Cræsi filio, quem mater mutū ædiderat, uehemens affectus uo-
cem excussit, exprimente uidelicet pietate, quod nō indiderat natura. Echedem item siue
Aeglen (nam de nomine uariāt autores) Samiū athletam, antea semp elinguem, indigna-
tio præcepti tituli præmijq; interuersi, repente uocalē reddidit. Nos uero in tam pio tamq;
ineffabili gaudio, quod mutis etiā, quod ipsis (penē dixerim) saxis sermonē queat extun-
dere, qui quæso nō loqui possimus: Nihil tam sui iuris nō est, q̄ animus inopinata recen-
tiq; læticia supfluens. Sed qd apud Principem indulgentissimū, patriæq; nō minus aman-
tem q̄ charū, iam dudū offensam deprecamur inepti: Quali uero ullū omnino officiū fu-
turum fuerit illi gratius, q̄ quod & à patria & ultroneū sit, quodq; nō aut metus extorfe-
rit, aut cuiuspiā iniunxerit autoritas, aut publica flagitarit consuetudo, sed affectus liberrī-
mus, ac singularis in eum pietas imperarit. Non carebāt adulandi specie, ueterū encomia
atq; epithalamia. Non poterat funebribus laudationib; perinde sua cōstare fides. Cur ita?
Nempe solennes erāt. Demiror si magnopere ceperunt reges, panegyrici quondā in-con-
uiujs dicti. Quare? Nimirū intelligebant hoc obsequij, suis cupiditatibus tribui. Parum
(ni fallor) cordatiores Principes cōmouebant illæ, uel populī uel senatus acclamations.
Quamobrē: Quia ibi siluisse, uidelicet erat refragari, & nō acclamasse erat reclamasse. Mi-
nus accepta erat gratiarū actio, quam publico more nouus consul exhibebat imperatori.
Cur? Nam eam & decreuerat senatus, et mos urbis exigebat. Nunq̄ aut syncerior atq; ab-
assentationū fucis purior potest uideri gratulatio, q̄ cum nulla gratulandi necessitas: nul-
la credi debet incorruptissimi Principis auribus iucūdior, q̄ quæ nō more solēni, sed præ-
ter morē amoris tribuit, & quam nō ars finxit, sed expressit pietas. Quāq; equidē haud re-
cusarim intēpestiuus uideri nostrū officiū, modo quod de gratia decesserit, id ad liber-
tatis fidei: pondus accedat. Malim em̄ apud te de gratia, q̄ apud reliquos omneis de syn-
ceritate

certitate in periculū uenire, si quidem alterutrū incommodū sit accipiendū. Atqui nihil ne-
 cesse est, imò quoniā uti te tuis charitate nō cedere cōstat, ita gaudio nequaquā imparē esse
 consentaneū est, futurū confidimus, ut cōmunem tibi nobiscū læticiam cōmemoratione
 nostra quasi reficari renouariq; tam tuā in patriā, cui redditus es, pietati gratum accadat,
 quā nostris erga te quem recepimus, affectibus iucundū. Atq; utinam in præsentiariū adsit
 ea dicēdi facultas, qua rei magnificentiā, orationis amplitudine liceat assequi tantū. Neq;
 enim mihi laborandū existimo, ut ea uel uerborū phaleris ac lenocinijs enītescere, uel rhe-
 toricarū amplificationū præstigijs crescere atq; attolli uidear. Spe maius est, si de uero ni-
 hil detero, supra uotū est, si de splendore nihil obscuro, tantū abest ut fucos illos desiderē.
 Vnde enim, non dicam mihi, sed cuiq; omnino mortaliū, tam diues artis oratoriae supel-
 lex, quæ profectiōne istam tuā Hispaniensem omnibus triumphis speciosiorē, quæ solen-
 nes cum regibus cōgressus, quæ tot gaudia gentiū, quæ totius biennij tam multa decora,
 quæ festiuissimū reditum fando æquiparet. Quæ tanta grauitas eloquēdi, quod orationis
 flumen usq; adeo torrens, ut digne repræsenteret, quāto dolore te patriā dimiserit abeuntē,
 quāta solitudine profecta fuerit absentē, q; anxijs uotis desiderauerit morantē, quāto
 nunc animi gaudio cōspiciat reducem, cōspiciat incolumē: neq; adeo incolumem modo,
 uerū etiam tot egregijs animi fortunæq; dotibus cumulatiorē, ornatiorē, feliciorē. Qui
 bus profectio de rebus plane silere, extremi stuporis sit, tibi nō gratulari, maleuoli atq; in-
 uidi, nō gratari superis autoribus, prorsus ingrati atq; impij. Hæc igitur dum oratione fi-
 deli magis q; ornata facio, oro & te clarissime princeps, & uos ornatissimi proceres auli-
 ci, ut me quæadmodū cœpistis, benignis auribus audiatis. Sed unde tandē in tam immen-
 so rerum agmine potissimū dicendi sumā initū? Nisi quod iuuat in primis (uel quia iam
 deniq; tutū, uel quod ad præsents læticiæ cumulū uehementer facit) meminisse doloris
 præteriti, qui nobis hoc tam multiplex quasi fœnus gaudiorū peperit. Quādoquidē & se-
 curitatem dulciorē reddit, periculorū recordatio, & felicitatis sensum acuit, ante actiorum
 malorū memoria. Premebat quoad poterat ingentē animi molestiā, patriā tuā sublimita-
 tis amantissima, grauemq; pectoris solitudinē, frontis serenitate tegebat, ne uidelicet au-
 spicatissimū iter tuum, uelut omīne tristiore funestaret: & tamē sensisse te puto, inuitis ge-
 niserumpentes lachrymas, ac parū bene dissimulata suspiria, cum sub oculis nostris duæ
 illæ ad Hispanicā profectiōnem pompæ adornarent, omnium quas nostra uidit ætas pul-
 cherrimæ, neq; opibus tantū, sed multo magis apparatus arte rationeq; uisendæ. In qua-
 rum altera tu splendidissimo procerū aulicorū comitatu stipatus inter pulchros pulcher-
 rimus, sic procul eminebas, ut inter reliquos syderū ignes aureus elucet Hesperus. In alte-
 ra rursus generosissima coniunx Ioanna, festiuissimo nympharū agmine cincta, Homeri-
 cæ illius instar Dianæ inter decētes omneis, ipsa regia specie decētiōr incederet, q; alijs læ-
 tum futurū, tam nobis in præsens triste spectaculū. Hærebit, hærebit semp animis nostris
 lætus dicā, an tristis? certe sollicitus ille dies pridie nonas Nouēbres, quo, quod nonnulli
 literis prodiderūt inclyte Princeps, hoc tu patriæ, tibi uicissim patriā, ueris expressit affe-
 ctibus, uidelicet hoc esse populo suo bonū Principem, quod animus est corpori, quod sol
 orbī terrarū. Quām ægre quantoq; cū animi uulnere tu diuellebare (neq; enim nō sentie-
 bamus) ut illa cōcidit, ut exanimata est, ut ne uiuere quidē sese iudicabat, cum te sibi men-
 tem ac lucē unicā subduci uideret. Discedit anima, mox corpus uniuersum collabat opor-
 tet. Tolle solē e mūdo, protinus omnis ista tam nīda naturæ facies squalebit, horrebitq;
 Summoue principē e patriā, ilico frigeant emarcescātq; necesse est, quæcunq; ante florue-
 runt uiguerūtq;. At qui si te tantū ut dominū uereretur, tuā absentia suā esse libertatem
 autumasset. Nunc autem quoniā ut parentem amat, ut lumen suum suspicit, ut delicias
 suas amplectitur, nihil magis in uotis habet, quā ut te præsente perpetuo liceat frui. Tu
 tam sese non credit, cum abs te non uidetur, afflicta putat, simul atq; te non uidet. Pro-
 inde cum non ignoraret uxori tuæ causam profectiōnis esse magnopere piā, nempe ut
 amantissimis parentibus, & si nondū ætate fessis, tamen iam seneciæ limini (ut uocat Ho-
 merus) uicinis, desiderii sui copia expleret: tibi uero etiam grauissimā, nimirū ut opulen-
 tissimi, florentissimiq; Hispaniarum regni habenæ, quas iam fatis tibi destinatas apparet,
 mature tuis manibus admouerentur, atq; assuescerent. Neq; nō uidit quantopere & illius
 interesset impij, ad factiones domesticosq; tumultus præcludendos, ut tu illi, uiuo adhuc
 fœcero, inituare: & sua ipsius referret suas opes tā magnificā accessiōne augeri fulciriq;.

K 4 Ad hæc

Summa argu-
menti exposi-
ta proposi-
tione

*Astrologi pro
gnose*

Ad hæc cum memoria teneret iam olim, etiam priusquā nascere, prædictum ab astrolo-
gis (si qua modo huic hominū generi fides) te & fatalem quendam nostræ fidei murum,
& Turcarū euerforem aliquando fore, sciretq; Hispaniam unicum Christianæ religionis
propugnaculū esse, non potuit sibi non blandiri, cum conspiceret iam tibi decorum, & im-
mortalis gloriæ tuæ uelut opportunissimū quoddam theatrum apparari. Vidit & alia quæ
prudens hoc loco prætereo. Quorum si nihil fuisset, certe illud non nesciebat, semper hoc
egregijs heroibūs, tum ad gloriā magnificū, tum ad bene uiuendum salutare, tum ad ge-
rendū imperiū conducibile uisum, lustrandis uarijs regionibus & in multorum regum
nōticiā beneuolentiāq; uenire, & plurimarū rerum usu, Vlysseam quandam, hoc est ui-
uam parare sapientiam. Cum hæc, inquam, tam multa sciret patria, tamen o deum immor-
talem, quot illa modis obnixa est, quā grauatim, quā uix sibi extorsit, ut tuæ subscribe-
ret uoluntati: Non quo tuæ sublimitati præire cuperet, aut consilium tuum parum pro-
baret, alioqui non salutare modo, uerum etiam necessarium, sed quod amor in te suo non
satis imperaret. Atq; hoc solo nomine minus morigera uideri poterat, quod effulsissime
diligere. Qua quidem eius contatione, tuus iste clementissimus animus, nō solum offen-
sus non est, quin potius bifariam illius pietate gaudebas, & quod tam sollicitè amaret, &
quod hunc ipsum amorem charitate tui uinceret. Amoris erat, quod te carere non pote-
rat, amoris uictoria, quod nosse non poterat, quicquid principem uelle animaduertisset.
Porro cum fortissimus sit amor, ut qui iuxta inelytum poetam uincat omnia, fortissimo
fortius sit oportet, illum ipsum omnia uicentē uicisse. Iam igitur profectiois causæ tam
multæ, tam graues erant, ut ea uel cum magno periculo fuerit suscipienda. At satis lique-
bat nihil esse extimescendū, nisi si quid fatale incidisset, & tamen quid tandem illa sibi pe-
riculi non fingebat? Quid non anxia pertimuit? Profectio nimis quā uere scripsit qui-
dam, Res est solliciti plena timoris amor, quippe qui tutissimis etiam in rebus, perinde ut
in magno discrimine trepidare consuevit. Terra iter agebatur. Gallias omnes tutas tibi
præstabant, uel dati obsides, uel quouis pignore certior Ludouici regis in te animus, præ-
ter cognationis uinculum, patrio penè animo tibi dediti. Hispanias item Ferdinandus &
rex & focer & tui silentissimus obtinebat. Sabaudiam soror Margareta. Germaniam pa-
ter Maximilianus, & tamen haud aliter tibi pertimuit, quā si uitam tuam hybernis flu-
cibus commisisses, quā si bello uehemēter ancipiti caput exposuisses, nequaquam uel
tuæ, uel tuorum uirtuti diffidēs, quā alioqui difficillimis quoq; rebus parēm esse cogno-
uerat, sed charitati indulgens suæ, nimis fortassis, si modo in principem optimum ulla po-
test esse nimia patriæ. Quo leuior timendī causa, hoc insignior timētium pietas. Non tam
anxia sollicitudine quondam Rhoma dimisit, uel Scipionem nondum Africānum, uel
Paulum Aemilium, cum alterius adolescentiæ ab hoste insidiosissimo simul & crudelissi-
mo, alterius senectæ ab opulentissimo non iniuria metuendum esse duxisset. Alexandrum
Seuerum, quo uix altius fuit princeps laudatior, certatim & senatus & populus deamā-
bat. Eum cum ista fermē ætate, qua tu nunc es, ad Germanicum bellum proficisceretur,
& oppido quā inuitus dimisit, & uniuersus per centum & quinquaginta passuum mi-
lia deduxit, multis quidem cum lachrymis, magnoq; cum animi dolore. Ut paria uota fa-
cias, certe hoc calculo uincit tua patria, quod hos affectus exhibuerit ad res tranquillas
eunti. Non tam misere metuit noua nupta dulci marito, nauigationē periculosam paran-
ti, non delicatius mater filio in grauem militiam abituro. Atque interim (ne qua fuci pos-
set esse suspicio) erat affectus hic priuato similissimus, tum communis omnium sollicitudo,
ijdem uultus, eadem uota, eadem uox uniuersorum. Raro idem fingunt multi, nunquam
uniuersitas, præsertim perpetuo. Graui nimirum argumento tua tibi gens declarauit,
quos animos tibi gestura, quam operam nauatura sit, si (quod omen auertant superi) res
incidat cum hostibus, quæ tam officiose timuerit in rebus pacatissimis. Quid enim non
factura sit pro eo Principe in discrimen adducto, quem simul atque uidere desijt, incolo-
mem sese nō putat. Neq; uero simplex erat timēdi ratio. Siquidē nōnunq; ea fere metue-
bat, quæ liberis solent parentes propiti, interdū simile quiddam patiens, quale (iuxta Mi-
tionem Terentianū) uxor irata patitur, atq; zelotypa, diuersa quædā formidabat, utq;
licet post felicem euentū inaniter, neutra tamē neq; stulte planē, neq; paruas, ut gratias lo-
quuntur, aut abs re. Quāq; & in his q; temere timent, grata cōsueuit esse beneuolentiæ.
In altero

Paulus Aemilius

In altero nanq; ueniebant in mentem æstuariæ illæ uolubilis heræ uicissitudines, dubiæq; tempestates, ac ludus ille fortunæ insolens, quem in rebus mortalium assidue gaudet ludere, cuius etiam tranquillitas cordatis uiris consuevit haberi suspecta. Succurrebat illud Maronis: Nusquam tuta fides. Tum quàm nihil in rebus humanis stabile, quantæ pro re nata mutationes animorû. Meminerat non raro accidisse, quæ ne timeri quidem poterant. Reputabat tum longinquæ, tum hybernæ peregrinationis incômoda. Intelligebat cômuniâ illa, morbum, ruinam, prodiciones, uenena, milleq; id genus fatorû insidias, nusquam non posse obtingere. Recursabant animo nonnulla, tum exterorû, tum nostratium principum exempla: quibus eiusmodi profectio, quæ tibi fauore numinis feliciter celsit, exitum attulisset. Perpendebat quantum bonorû in te possideret, & quantû faciura iaciura fuerit, si quid accidisset. Nô ignorabat omnē suâ incolumitatē, fortunas, opes, pacē, oritû, breuiter uniuersam felicitatis suæ summâ de tua unius salute pendere. Deniq; modis omnibus hoc magis timuit tibi, quo minus & per ætatem, & inuictû animi robur timebas tibi ipsi. In altera rursus tangebatur interdû animû (cur enim iam non audeâ fateri) ne forte sic te regna aliena caperēt, ut sui minus meminisses. Verebatur ne qua pars orbis magis blâdiretur oculis tuis, ne scilicet hac tenus in delicijs domini sui nō prima modo, uerû etiâ sola, regionem ullam pati cogeretur, uel parem, uel etiam priorē. Et sciebat illud hominum more euenire, ut nouus amor ueterē, ueluti clauus clauû, pellat. Ad hæc legerat audieratq; Hispaniam uix ulli terrarû amœnitate cedere, regnum opibus uirisq; florentissimum, regem ac reginam tui cupientissimos, gentem principibus suis obsequentissimâ, mireq; de ditam. Hæc atq; alia permulta colligens, aliud ex alio cogitabat, idq; ferè in peiorem partem, ut ait Comicus. Nihil autem omnino tanti ducebat, ut te diutius carere uellet, memor uetus illud agricolarû adagiû, Frons occipitio prior est, non tam in uillis, quàm in imperijs uerum esse. Cæterû quantû ad desiderij molestiâ attinebat, reliquerat nobis tua sublimitas liberos treis, bone deus quàm mira frontis indole, quàm iucunda totius oris similitudine te nobis ueluti referentes. Ac multis quidem ad desiderij lenimentû, uel ex ea signa suffecerunt. Alijs sat fuit, esse qui absentem nomine tantû redderet. Suffecturû fuerat efflatus amanti Didoni, si quis ei paruulus in aula lussisset Aeneas. At ne tam multiplex quidem solatiû mederi poterat impatientiæ desiderij nostri, cum non unus, sed tres quasi Philippi nobis in aulis lussarent, totq; uiua tui simulachra, te nobis nō semel præsentem redderēt. Adeo magis unum illud mali obuersabatur animo, quod discederes, quàm reliqua omnia cômoda quæ manebant. Deum immortalem, quàm insolita illa rerum facies, cum abeuntem te patria udo (ut ait ille) gaudio deduceret, plausum cum gemitu, cum uero dolore non fictam læticiam, ingentes spes cum summo metu penè ex æquo miscens. Miro modo res tam natura pugnantes, intra eadem præcordia simul æstuabant, nōdem pariter uultibus eminebāt, ut prorsus incertû diceret, lætior ne fuerit, quod te uideret, an tristior, quod mox non esset uisura. metû ne delectior, ne quod fatum, tuum sibi reditum inuideret, an spe erectior, quod hoc læticiæ fœnore sic oneratum hunc diem aliquando conspiceret. Quæ tum regio, quæ ciuitas, quis uicus, quæ domus non gestiebat, uel à suis reuelli sedibus, ac ducem sibi uita quoque chariorem in omnes casus comitari? Quis tuorum non præoptabat tecum, atque adeo pro te subire, quicquid tibi timebat, potius quàm & à periculis, & à tuo conspectu abesse? Ut te faustis ominibus, ut religiosis comprecationibus, ut sequacibus oculis prosequeremur iam ditionis tuæ pomerijs excedentē, oculis quidem quoad licuit, uotis autem per omnia comitantes. Quàm tristis deinde, mox & fluctus similis squalor omnium uultus occupauit. Cui genti, cui ciuitati non inuidimus: ut quanq; tuus aduentus exhilararat, nulli nō lætissimus, sed iam sine nobis. Quàm audis auribus omnes de te rumusculos captabamus. Quàm sitienter, quicquid illa Græci uatis Ossa, poeticarum dearum linguacissima in uulgus sparferat, facta atque infecta canens arripiebamus, uidelicet ad gaudiij, doloris, spei, metusq; nostri alimoniam. Ut consternarunt omnium animos, cum alia quædam tristiora, tum nuncius ille de afflictâ Principis ualitudine, & bis, & nimium uerus allatus? Ut rursus erexit de recreata, ut mihi planè uideretur patriæ pietas, & morbo ducis sui ægrotasse, & eiusdem sanitate reualuisse. Quid ego hic de publicis uotis dicam? Erāt, nec hi pauci, qui priuatim pro tua salute uota nuncuparent, non aliter q̃ in morbo parentis aut filij. Neq; deerant, qui non fuerint

Pericula p̃b̃
fectionis

Laus Hispaniarum

Abitus Philippi

*Mirum absen-
tis Philippi
desiderium*

*De mora prin-
cipis in Hi-
spania*

*Prosopopœia
patriæ*

fuerint dubitaturi semet pro tua incolumitate detouere, nisi morem hunc Christiana lex improbareret, & tibi displiceret quacumque cum pietate coniuncta non sunt. Neque certius timuit (opinor) P. R. Claudio Cæsari per id temporis etiamnum gratiosissimo, cum Hostiam profectum, ex insidijs perijisse falso rumore esset in urbe dissipatum, neque contantius incolumitatis illius fidem admisit, quandoquidē hodieque non defunt, quibus te sospitem esse uix tot oculi testes, uix denique ipsorum oculi fidem faciant. Utinam interim tuorum uultus, uoces, animi, auribus atque oculis tuis paruissent. Vidisses unumquemque quasi domesticarum fortunarum oblitum, de tua unius salute discrucari. Nec aliunde interim sermones hominum in conciliabulis, in conuiuijs, in cōgressibus, nisi de Principis ualitudine. Nullæ alię domesticæ confabulationes, ad suos cuique lares, & foculum familiarē, ubi nulla neque gaudendi neque dolendi necessitas, sed libere suas quisque curas solet effutire. Nunquam illa tam uisitata tamque solēnia fuerunt in occurribus, ut uales: quid agitur? Satin recte? Saluar' omnia? quārum tum erāt hæc, Ut ualeat Princeps? Quid agit Princeps? Satin recte res habent Principis? Satin saluer' Iam rursus minus trita in discessu illa, uiue, uale, bene sit, & hæc, Viuat inclytus Princeps, Bene ualeat optimus Princeps, Bene sit illustrissimo Principi. Desierant homines sibi fausta precari, omni cura uidelicet in te unum aversa. Nimirum hoc sentiebant, Viuius, si uiuit ille: male nobis esse non potest, si bene sit illi. In tuto sumus, si ille est incolumis, de unius illius fato, oēs nostræ pendent fortunæ. Vererer non nihil, ne posteritas hæc à me iamdudum per adulationē alleuata, sit iudicatura, nisi multorum annalium fide persuasa crediderit, nullum unquam memoria hominum Principem extitisse, addam illud, ac ne in literis quidem extare, quem sua patria dilexerit, aut syncerius, aut ardentius, quicquam inuicem suos impensius amaret: præsentium quidem neminem arbitror esse, quin intelligat me omnia, etiam si maiora fide, uero tamē minora referre. Porro apud posteros facile me à uanitatis suspitione iudicabunt, cum alij scriptores historiarum, tum Gulielmus Hermannus meus, quem equidem in hoc tam splendido cœtu honoris causa nomino, uir unus inter doctos optimus, inter bonos doctissimus, qui iam pridem res tuas ornatissime Princeps, maiorumque tuorum, Liuiano penē ore petgit immortalitati consecrare. Sed hæcenus quidem de discessu tuo, nunc de cōmoratione pauca. Auxerat enim & sollicitudinē et desiderium nostrum, mora opinione diuturnior. Nam ut zelotypus amor semper peiora ueretur, ita uotis impatientibus nulla non lenta festinatio. Papæ, quā longus ille annus, quā tardi menses uidebantur nobis, quos sine te egimus. Cui non biennium illud, ac ne illud quidē exactum, lustro uisum est prolixius? Haud aliter capido sponso tarda ingrataque fluunt tempora, sic piger annus Pupillis, quos dira premit custodia matrum, Sic horæ numerantur anxie parenti, ad diem promissum reducere expectanti filium. Neque non erant qui iam in te Græcū illud prouerbiū usurparent, ut Callipidem dicerent, non quidem per iocum, ut olim iactatum est in Tiberium Cæsarem lentius absentem, sed planē per impatientiam desiderij serio. Quin etiam interdum quasi desiderio fatiscens patria, nunc temporis tardius eunti, nunc ipsis te remorantibus negocijs indignabatur, nunc in te ipsum pijs conuicijs stomachans, præsentiam tuam hac ferme oratione reflagitabat: Quis quæso tādē morandi finis inuicissime Princeps, ipsa mihi luce charior? Quò nostri tibi cura recessit? Ergo ne ego ex isto pectore potui elabi, quæ te feliciter in lucem edu xi, quæ blande gremio foui, quæ in istum ætatis florem educaui, non sine negocio. Si non prius istinc temet auelles, quā Hispanias tuas copia fatiaris, quā socero socruique sinu expleris tuas, quā sororis charitati, quā parentis pietati satisfeceris, haud equidem scio an unquam te sim uisura denuo. Quod si quis magnitudine desiderij mei, temporum spacia metiatur, iam plus decennium abfuit. Multum quidem Hispaniæ debes nomine affinitatis, at plus mihi titulo pietatis. Liceat enim hoc mihi meo iure dicere. Dederit illa sanē quondam sorori maritum, tibi nuper uxorem, at ego uitam dedi. Illi inauguratus es, mihi natus. Fateor omnia debere me tibi, sed tute uicissim debes mihi. Audaciter quidem hoc, sed uere dictum: nam scio Principi, non tyranno loqui. Neque adeo me clam est, quod & iam olim de te præfagit orbis, & iamdudum res ipsa declarat, te unum multis ac maximis imperijs cœlium decretis Principem esse destinatum. Alia te terra regem, alia afficiet Imperatorē, alia alijs titulis adoptabit. Quæ quidem ut tibi mihique fausta ac felicitas sine precor. Cæterum ego ut opibus uincar, ut splendore cedam, ut omnibus denique calcemur

ſim inferior, hanc certe propriam mihi gloriam tuebor mordicus, quod ſola Principem genui. Sit aliubi cœlum quantūlibet amœnū, meum tamen primum hauifſti. Sit aliubi terra feracior, hæc una primum te excepit, hæc nutricauit. Si uerum eſt, quod mira quadam natale ſolum dulcedine cunctos Ducit, & immemores nō ſinit eſſe ſui, ego tua cunabula ſeruō. Hanc ob cauſam Iupiter (ut eſt in fabulis) non minus Creta ſua quā cœlo ipſo delectatur, quæ tamen aluerit modo, nō etiā genuerit. Vlyſſes cum laute apud Cīrcen & Calypſo haberetur, cum peragrato quā late patet orbe, præter illud prodigioſæ fertilitatis Aegypti Delta, tot opulenta amœnaſq; regiones uidiffet, ad aſperam tamē Ithacam ſuam per tot diſcrimina rerū properabat, malens in patria quālibet tenuiter agere, quā apud deas neſtare ambroſiaſq; paſtus ἀγέας (ut ait Homerus) uiuere. Veſpaſiano Cæſari Coſana illa uillula in qua natus erat, adeo in delicijs fuit, ut ne imperator quidem unquam deſierit frequentare, quæ hominem tantum produxerat. Neq; in ea quicq; mutari paſſus eſt, ne quid oculorum conſuetudini deperiret, abunde ſatis magnam cauſam eſſe ſtatuens, cur eum locum anteponeret omnibus, quod illic primum uagiſſet. At ego te non hominem tantum, non priuatum modo, ſed Principem, & Principem florentiſſimum ædidi. Quia genui, repeto ut filium: quia nutricauī, repoſco ut alumnum: quia principem genui, repeto ut parentem. Tandem aliquando te mihi redde, tot nominibus debitum, atque ita demum me mihi reddideris. Quorſum enim me hætenus iacta ui felicem, ſi bono meo fruuntur alij? Tangat, tangat aliquando quæſo, animum iſtum tuum, nulli non mitem, uel parentis priuata charitas, uel imperij publica ſollicitudo. Poſtremo uel tantisper te mihi fruendum permitte, dum meis delicijs diſco carere, Et huiusmodi quidem querimonijs, quas tum impatiēs dictabat amor, patria te ſibi à teipſo reflegitabat. A ſuperis autem quibus te proficiſcentem cōmendarat, quid ego nunc referam, quā ardentibus uotis publice priuatimq; tuam ceſſitudinem repopolerit? Quā ſedula pietate, quibus ſacris, quibus precibus numina demereri ſtuduerit, ut illorum munere hunc feſtiuiſſimum diem aliquando cōſpiceret? Graue pietatis erga Principem exemplum multis uidetur, quod olim omnes P. R. ordines, in Curtianum lacum quotiāns ex uoto ſtipem iaciebant, pro ſalute Cæſaris Auguſti, quo quidem uno principe nemo fuit unquā patriæ charior. Maius autem, quod calendis Ianuarijs ſtrenam in Capitolio mittebant etiam abſenti. At hæc non ſuperſtitioſa aſſentatione, ſed religioſiſſima pietate, non prophanis uictimis, ſed puriſſimis uotis, nihil aliud optabat à ſuperis, niſi Principis reditum & incolumem & maturū. Hoc unum publicis priuatisq; precationibus, hoc per omnia templa quotidianis ſacris, hoc identidem iteratis oppidatim ſupplicationibus ſoleniſibus, hoc monachorum, hoc deo dicatarum uirginum pietas, hoc clerus omnis, hoc proſe quiſq; deum optimum maximumq; exorare ſatagebat: ut qui Principem ſui ſimilem, id eſt, optimum item maximumq; dediffet, idem redderet, tantumq; munus ſuum nobis ſeruaret incolume. En audiuit pia uota numen exorabile, et benignitate ſua uicit etiā ſpes noſtras. Nam quæ omnino uota magis pia uideri debēt, quā quæ pro tam ſalutari Principe ſalutis cauſa ſuſcipiuntur? Aut quod eximia pietati maius præmiū, exorati cœlites queant perſoluere, quā ut Principem donent Philippe tui ſimilem? Precioſa autem munera, nonnunquā plus habent gratiæ reddita, quā habuerint donata. Reſtituit enim te uotis patriæ deus, nō tantum integra ſorte, uerum etiam cum acceſſione hauquaſq; me diocriſ uſuræ. Neq; uero ſuum in te officium nunc iactitat patria, quippe quæ ſuo animo nullo erga te officio ſatisfacit. Verum hæc eo libentius commemoro, quod ſynceram ac prorſus raram quandam tuorum in te pietatem teſtificantur (qua re, quid eſſe poteſt ſano Principi magis optandum?) tum quod hæc tibi planè propria cōtigerunt, neq; enim cum ullo uel ueterum, uel recentiorum Principum cōmunia, quorum permulti compluris annos belli cauſa, à ſuorum oculis abſuiſſe leguntur, nemo omnium ſic, ut tu deſideratus, tanto conſenſu, tanto ardore, tanta ſollicitudine, idq; uotis etiam domeſticis, quæ ſucum & aſſentationē neſciunt. Vt nobilitate Cecropem, ut felicitate Polycraten, ut opibus Crœſum, ut copijs Xerxen, ut uictorijs C. Cæſarem, ut triumphis Pompeiū præcedas, nihil tamen maius dare poſſint ſuperi, quā hunc talem in te amando tuorū conſenſum. Etenim ut ne cōmemorem, quā ſubinde ciuitates priuatis decretis, legatos ad tuam amplitudinē ire iuſſerint, qui ciuiū uerbis & ſalutem annūciarent, & operam officiumq; deferrent

Optatus Philippi reditus

Legationes crebre à ciuitatibus

deferrent, quorumq; oculis te uelut interuiderent, uix etiam suis de tua incolumitate credi
Certissimū ar turæ. Illud uero quàm insigne ueræ pietatis documentum tua gens dedit, quod te & pro/
gumentum ue cul, & diutius absente, penè religiosius sese in officio continuerit, quàm si præsentem ui/
ri amoris disset. Non temere priuata domus in officio perseuerat, si paterfamilias diutule foris cessa
uerit. At in tam uasto dittonis tuæ corpore, quod ex tam diuersis lingua, moribus, inge/
nioq; membris constat, nulli interim coorti tumultus, nulla nouarum rerum molitio, pro
se quoque dante operam, nè quid existeret quod hanc lucem nube aliqua tristitiæ offu/
scaret. Itaque quod alijs in populis præsentis domini metus non impetrat, hoc tibi patriæ
pietas ultro præstitit absenti. Præsens absensq; idem erit, à Comico sene dicitur, in filium
amore non metu fungentem officio. Verum hanc quoque pietatis laudem Philippe, tua
patria superauit, quam absentia tua nō modo non fecit licentio rem, sed reddidit etiā offi/
cioso rem. Tanti igitur fuerat (etiam si nihil aliud) ista peregrinatio, ut hæc tuorū in te stu/
dia, hunc ardorem, hos animos, certioribus argumentis haberes exploratos, atq; absens
deniq; disceres, & quantū ipse nos amares, & quanti uicissim à nobis fieres. Nostra quoq;
retulerit te abfuisse, uel hoc certe nomine, ut quantopere simus te Principe felices, melius
sciremus posteaq; caruimus, & auidius posthac iucundiusq; frueremur recepto, q̃ ante
nato, q̃ inaugurato: uerum his de rebus mox suo loco plura. Nunc & animus mihi gestit,
& omniū uultus iam dudū flagitare uidetur, ut totius peregrinationis tuæ decus, splendo
rem, festiuitatē, amplitudinē, quasi memoriæ oculis nostra repræsentet oratio, simul uti
præsens læticia, quemadmodum doloris, ita & felicitatis præteritæ recordatione cumule
tur: simul ne nesciamus, quātis nominibus deo rerum tuarum fortunatori gratari conue/
niat, cuius unius benignitati acceptū ferri oportet, quicquid omnino in uita feliciter eue/
nit. Quid autem aliud fuit fortunatissime Philippe, tota ista tua Galliarū, Hispaniarum,
Sabaudiæ Germaniæq; peragratio, q̃ perpetuus quidā triumphus, isq; multo omniū læ/
tissimus, ornatissimus, magnificētissimus? Inter innumerabiles Romanorū triumphos,
nullus (opinor) lætior extitit, q̃ Scipionis Africani deuictio Hannibale, nullus magni/
ficentior, q̃ Pauli Aemilij, capto Perse rege Macedonū. At posterior hic laudatam illam
multorū literis pompam triduo circuegit, alter uno die, utriusq; spectaculo non nisi una
Rhoma lætabatur. Tu uero unus tot gentibus iam plus annum triumphum exhibuisti,
eumq; perpetuum, nisi quod toties nouus uideri poterat, quoties aliud adires oppidum.
Adeo quoquo uersum te reciperes, ibi protinus omnia gaudijs, gratulationibus, plausibus
perstrebebant. An uero lætius spectare oculis opima spolia, arma cruenta, hominum ca/
pita præfixa pilis, catenatum hostem, incondito saltatu lasciuientem militem, multaq;
id genus alia, quæ uel commiseratione fortunæ communis lachrymas excutiant intuenti
bus, uel periculorum recordatione pauorem incutiant: quàm uidere tot insignium proce/
rum lumina, uidere pompas tot conspicuis equis, tot pueris, tot puellis, non minus forma
quàm cultu uisendis, apparatus: uidere principem, pulcherrimum totius spectaculi mira/
culum? Videre tot ciuitatum occursum, tot ornatissimas legationes, tot heroas, tot heroi/
nas, tot egregios præfules, tot illustreis optimates, uidere solennes regum cōgressus, com/
plexus Principū, tam uarias aulicorum procerū ceremonias? Deniq; tam celebrem ubiq;
festiuamq; mortalium frequentiam? Num cum his ulla ueterum supplicatio, ulla ouatio, ul/
lus currulis triumphus uidebitur conferendus? Illic aliena calamitas crudelem oculis uol/
uptatem adferebat, hic cōmune omnium studium mutuis gaudijs omnia serenabat. Illic
alienis malis pauci fruebantur, hic uno te ex æquo fruebantur omnes. Illic aut irritato ho/
ste bellū atrocius metuebatur, aut confecto nō nisi unius gentis arma ad tempus repressa
erant: hic pacem æternā sperabant omnes, te quasi fatale signum ostendentibus superis.
Triplex Au- Cæsar Augustus cōtinuo triduo treis triumphos egisse legitur. Magnū quidem & memo/
gusti triūphus rabile, Verum medius, hoc est Actiacus, quoniā uictorum ciuiū monumenta quædā ex/
hibebat, non potuit non multorū cum dolore lachrymisq; spectari. At tua festiuitas, meta
gaudia, mera tripudia habebat, nullo confinio luctus inquinata. Quod quo magis perspi/
cuum fiat ita habere, iam ad profectiōis tuæ historiā accingar. Verum ne singulis cōme/
morandis nullum inueniat exitum oratio, ex immensa turba rerum, pauca quædam, eaq;
præcipua decerpam. Iam primum, quid unq; aut uisum est, aut etiam auditū, ornatius, læ/
tius, festiuius eius diei spectaculo, quo tibi primum Francæ dittonis quasi limen ingressos
Ludouicus

Ludouicus Picardiae praefectus, uir praeter imagines factis quoque & animo clarissimus, una cum ornatissimo agmine procerum eius regionis occurrens & regis uerbis salutem annuntiabat, & felicem aduentum gratulabatur optatissimo hospiti. Tum utroque ex agmine sese consalutantium laetissimus fremitus, & undique aggratulantis populi uoces, iam inde nobis penè uelut de proximo exaudiebantur. An quicquam sol uidit eo conuentu magnificentius, cum te inclyta Parrhisiorum Lutecia, non ut hospitem, uerum haud aliter, atque numen quoddam demissum coelitus excepit? Adeo, ut gens alioqui regum obsequijs impensissime dedita, nullum unquam suorum regum regalius acceperit, quam te hospitalem. Nam quid ego iam referam ludorum magnificentiam, quibus ingressuri detinuit oculos, quid augustissimum purpurati senatus, quid frequentem laudatissimae illius scholae, quid totius ordinis ecclesiastici solennem occursum? Quid undas illas hominum, ac maris in speciem, ad spectaculum effundentis sese multitudinis, quae sic uias omneis, omneis campos, omneis domos late compleuerat, ut ea uel Xerxis uix ulli credita turba minor uideri potuerit. Habet enim urbs haec una tria pariter ornamenta, quorum unum quodlibet uix in ulla reperias alia. Clerum ornatissimum florentissimumque, scholam, qua non alia uel numero frequentior, uel eruditissimis in omni doctrinarum genere uiris abundatior: Senatum, neque minus grauem, quam fuit ille Areopagitarum Athenis, neque minus celebrem, quam Amphictyonum, neque minus splendidum, quam olim Romanus, ut mihi singulari quodam fato, maxima bona miscuisse uideatur, summam religionem cum summa eruditione, & iustitiam inter summam cum utroque. Nam & clerum ornant literae, & studia commendat religio. In senatu uero neutrum desideres. Quo minus mirum, si tanta tum ciuium, tum hospitem multitudinem scatet, quanta pro portione non alia sub ditione Christiana, ut regnum potius quam ciuitas, uel regni magis regina debeat appellari. Haec igitur nihil omnium sibi duxit omittendum esse, quo tuum aduentum redderet ornatiorem. Etenim ut sileam uulgi in testudium tale, quale in alium extitit neminem, quid augustius potuit accidere, quam quod tres illi pariter ordines tam splendidi, tam graues, eodem die tibi ea detulerunt, quae non omnibus regibus deferre consueuerant? Neque minus gratum, quod postridie ornatissimus eius Academiae Princeps & rector, celsitudinem tuam officiose reuileret, eamque solenni oratione decoraret, quae nihil dubito quin animum tuum multis modis delectarit, uel quod admirabilem quandam, tum eruditionem tum facundiam, tum etiam sapientiam praese ferret, uel quod in ea partim qualis esses cognosceres, uirtutumque tuarum quasi faciem intuereris, partim comones fieres, qualis esse deberes, uel quod talem scholae totius animum in te testificaretur. Illud uero quam plenum dignitatis, cum postero etiam die, solenniter in uenerandum illum & regalem ordinem ascitus, in purpurato senatu purpuratus & ipse, quasi regis uice praesideres. Quo quidem die multis uisum est ambiguum, tibi ne confessus ille, an tu confessui plus attuleris honestam mentem, usque adeo uterque alterum decebas. Quid ego nunc commemorem in tuae clementiae symbolum impunitatem concessam maleficis, passim in tuam gratiam apertos carceres, tota Gallia ueniam donatam fontibus, ne cui prorsus mortalium liberum non esset in Philippi aduentu gaudere. Quid alia permulta recenseam, quibus ea gens proprijs te regibus honore non solum aquauit, uerum etiam aliquanto anteposuit, idque regis quidem iussu, sed ita uolentibus animis, adeo propensis studijs, ut cumulatissimam illius in te uoluntatem officio superarit. Etenim cum ille mandasset, ut te nihilo secius, quam semet acciperent (quo quidem nihil ab humanissimo rege mandari poterat effusius) plusquam iussi fuerant fecerunt, ceremonijs te illi adaequant, studio praefidentes. O rem nouam atque inauditam, an uero creditura est ulla posteritas, Galliarum regnum tam singulari fauore, tam incredibili gaudio excepisse eum Principem, cuius cum auo proauoque bellum atrox atque cruentum toties gessisset, cum socero etiam tum recens gereret, cuius & cum patre armis esset conflictatum? Sed obruebat horum omnium, uel sensum, uel memoriam fatalis quaedam Philippe totius orbis in te tuamque sororem beneuolentia. Age uero quod triumphale illud ac fauorabile spectaculum, cum te Ludouicus Christianissimus Galliarum rex in regia sua Blesensi non secus atque filium, aut si quid esse potest filio iucundius, ineffabili gaudio conspiceret, summa cum ueneratione exciperet, incredibili affectu complecteretur, regali magnificentia tractaret, sanctissima fide dimitteret, Certabat autem

Quomodo à
Parrhisii ex
ceptus

Lutetiae
laus

Consulatio
rektoris

Receptio in
senatu regium

Quomodo ac
ceptus à rege
Galliarum

cum marito inclita Gallorū regina, ne minus, uel comis, uel magnifica uideretur in doro rem tuam, quā ille in te fuisset. Porro præter immensum ciborum apparatus, quem si Solomon ipse uidisset, sordidum (opinor) sese exclamasset, præter ingentia munera ultro citroq; commutata, quod tandem non ludorum genus in tuum honorem æditum est his diebus, quos inibi complusculos te regia comitas remorata est. Sed hæc quantūuis honorifica, at illud erat gratius in uniuersum, quod per eosdem dies inter Romanorum, & Gallorum reges æterna pax est promulgata. Quā autem officij plenum, quod te regia maiestas oppido Turonensi discedentem, ad quingentos fere passus deduxit, atq; inter amplexus prosperum reditum precata omnia de se sperare iussit. Quo quidem loco sumptus omneis quos uniuersus comitatus tuus fecerat, dicitur in se recepisse, id quod & Blehis decem illis diebus antea fecerat. Iam uero prætermittam consimile, quacūq; ires ciuitatum, ac procerum in te tuosq; studium, tum florētissimi Nauarorum regis incredibilem hospitalitatem, cuius pater paulo ante regali munificentia tuos omneis acceperat, at filius propter ætatem fere æqualem, & par utrisq; regie formæ decus, fraterna quadam charitate tuam celsitudinem complecti uidebatur. Is tibi iterum officiosissime præsto fuit apud Baionam, Ea ciuitas est in Aquitania, extremus Galliarū limes. Omittā item dicere, quā iucundo miraculo machinis substructi nauigij in hanc urbem inuectus sis, quātis honoribus triduo cohonestatus, quāta cum festiuitate dimissus. Nā eodem, quō tu tum properabas, nūc nostra festinat oratio, nempe ad Hispaniam, cuius quanto cumulatiora fuerint tripudia, collatis utrinq; læticiæ causis, conicere magis licet, quā explicare. Siquidem uniuersum illud regnum, quo nullum hodie sol aspicit, neq; latius patēs, neque florētius, quicquid opum, quicquid nobilitatis, quicquid ingenij, quicquid splendoris obtinet, id omne certatim ad tuum aduentum condecorandum depromptit, atq; effudit. Quin insuper illas ipsas fortunas suas, quibus facile uincit omneis, animo quoq; suo superauit, dum & quisq; pro se principum, & in cōmune omnes enixissime contendunt, ut officium aliquod dignum tua sublimitate, dignum memoria sororis, dignum charitate coniugis, dignum regis reginæq; aduersus generum & filiam pietate plusquam paterna, conferrent. Nimis itaq; longum fuerit, non dicam describere, sed uel recensere festiuissimos triumphos, quos tu Hispanijs, tibi uicissim exhibuerūt Hispaniæ, dum à uarijs optimatū pompis, plurimis occurritur locis, & ad singulas regiones, singulas urbes, singulos uicos publica gaudia instaurantur, quæ cum singula fuerint summa, tamen omnia pariter conflata, uel unica illæ nonæ Maiæ utcerunt, in quibus Ferdinandus, unus sui seculi regum magnificentissimus, nusquam tamen quā in te ornando uisus ambitiosior, præmissis agminatim tum aulicæ nobilitatis, tum ecclesiasticæ dignitatis summatibus, inter Oleas (id enim nomen uiculo) & Toletum urbem, in tuos filiaq; dulcissimæ occurrit amplexus, atq; inter confertissimas plaudentium procerum, & aggratulantis uulgi cateruas, in Toletanam regiam induxit, ubi rursus integrata læticia, nobilis illa uirago Elizabetha, digna prorsus quæ inter priscas illas heroidas referatur, generū optatissimum, gnatamq; iucundissimam obujs ulnis excepit, ac lachrymis utrinq; gaudio manantibus, est exosculata. Cuius diei cum neq; læticiæ, neque splendori quicquam omnino putaretur adiungi posse, tamen hunc quoq; omni decorū genere superauit, is qui ab eo quintus & decimus est consequutus, quum in Toletana æde, uirgini matri sacra, congregato simul uniuerso flore procerum Hispanorum, assistente omni fastigio ordinis ecclesiastici, auspice deo, autore rege, presente regina, circumfusa ingenti multitudine officiorum ac magistratuum ciuiliū, Castellano regno solennibus ceremonijs insitus inauguratusq; es, ac miro consensu, & antehac inaudito omnium studio, in tua uerba iuratum. Cuius quidem diei uelut æmulus fuit ille ad sextum Calend. Nouembrijs, cum simili solennitate, in urbe Cæsaraugusta principatum Aragoniæ susciperes. Quanta credimus uoluptate perfundebatur ea gens, iam olim egregia spectatrix uirtutum, cum te conspecto, intelligeret fortunatissimo imperio suo nunquam optimos reges defuturos, bisq; beatam sese clamitaret, & quod omni uirtutum genere excellentissimo Principe uteretur, & quod per te simillimos illi successores sibi posset polliceri. Omnium porro & confirmatæ spes, & gaudia cumulata, dum inibi uxor munere diuino commodum ac feliciter enixa, parentibus quiddem in gremium mellitissimum nepotulum imposuit, tibi uero iam quartū patris nomen dedit.

Quō apud
Nauaros ac
reptus sit

Quō acce-
ptus in Hispa-
nijs

Elizabeth
Hispaniarum
regina

Partus ducis
se in Hispania

dedit, patriæ deniq; charissimum tui suiq; pignus reliquit. Quid, obsecro, tam letum, tam
 tempestiuum poterat uel uotis expeti? Quantam autē inter hæc uoluptatem animo per-
 sensisse credimus plentissimum pariter ac sapientissimum socerum, dum uiuida adhuc ui-
 ridiq; senectia & coram intueretur, in quem tuto tam florentis regni pondus inclinaret, &
 magna posteritatis parte iam tum oculis frueretur, natis natorum, ut ait Poeta, fors uisu-
 rus (quod faxint superi) & qui nascentur ab illis. Ad utrumlibet multum iam erat causæ
 fortunatissimo seni, uel cur magis magisq; liberet uiuere, uidelicet quo diutius te tali ge-
 nero, generiq; non dissimilibus nepotulis frueretur: uel cur æquiore animo sibi putaret
 uita migrandum, quippe qui uideret sese optimi regis extremo uelut aëlu perfunctū, po-
 steaquam hoc quoq; prospexisset, ne sibi deterior posset succedere. Siquidem Adrianus *Adrianidictus*
 Imperator crebrius illud de Commodoadoptato legitur graui cum dolore dixisse: In ca-
 ducum parietem incumbimus. Videlicet laudatissimi quiq; Principes nihil tam ad se per-
 tihere statuebant, quàm ut imperij uices aut simili traderent, aut meliori. Socerū autem
 tuum; cum in omni uita nullum decoris genus omiserit, in quo non uel primas tenuerit;
 quo tandem animo fuisse credimus, cum uirtutum suarū circulum hac uelut extrema an-
 sa absoluisset, te parato non caduco pariete, sed planè muro aheneo, qui facile possis non
 solum imperij pondus, sed & illius gloriā sustinere. Sed quàm hæc nō ficta gaudia, tam *Morbus Philippi apud Hispanos*
 ueras ille dolor, quo paulo ante propemodum eos exanimarat morbus tuus, qui te pau-
 cis diebus apud Oleas affixit. Quod simul atq; regi renunciatū est, ut nihil expectatis ce-
 remonijs, quibus illum excipi conueniebat, ipse cum paucis trepidus atq; anxius accu-
 rit. Qui quidē morbus uel ob hoc ipsum diuinitus accidisse uideri potest, ut omneis amo-
 ris sinus atq; intimos pietatis recessus penitus excuteret, erueretq;. Quandoquidē & in-
 ter Principes uerum est, quod uulgo iactari solet, amicos secundis quidem rebus paratū,
 cæterum non nisi aduersis probari. Ut tanti planè sit nonnunquam hominī quædam pa-
 rum prospera incidere, quo norit exploratius cuiusq; in sese fidem. Nam integræ quidem
 res mortalium animos celant, at non Lydius lapis, melius purum aurum ab adulterino, q̃
 fortuna sæuiens fucatum amicum à uero discernit. Itaq; etiam si nōnulla in tua profectio-
 ne inciderunt incommoda, ea tamen hoc tibi commodi præstare, ut iam q̃ antea per spe-
 citus habeas, qui te sua magis quàm tua causa dilexerint. Quanquam in socero nō erat or-
 ptandum ullum argumentum, quemadmodum amaret, sed ultro tamen occasionem ob-
 fecit fortuna, qua magis eminuit, quàm amaret effuse. Multiplici itaq; scœnore gaudiorū
 Hispanias cumulaſti Principū illustrissime: primum quod tātopere optatus adueneris,
 deinde quod feliciter reualueris, præterea quod nouus Princeps, ueluti iam exoriens rex
 Castellanae Aragonicaq; ditioni sis inauguratus: tum autem quod gentem iam tuā pul-
 cherrima prole, eaq; inibi nata bearis. postremo quod te totum partim natura, partim tu-
 ipse talē finxeris, ut nulla non re uoluptati sis intuentibus. Adhæc quo propius quis tuas
 uirtutes inspexerit, hoc miretur magis: quo diutius, hoc fatietur minus. Itaq; quas nō mo-
 rarum causas hinc socer hinc socrus innexuit, ut te sero (nihil autē illis serum) à suis com-
 plexibus auelleres: Neq; enim ita uehementer admirandum, quod te tam cupienter acce-
 perint, hoc miraculo dignius, quod sesquianno peractio, tamen sitientiores tui reliqueris
 Hispanias abiens, quàm adueniens offenderis. Sed quàm illis diutina præsentis tui copia
 cupiditatem non expleuit, sed irritauit: ita nobis longior inopia, absentis desiderium tui
 non solum non leniit, uerum etiam acuit. Illud autem mihi suggerit interim ipsa profectio *Quare rediit in Galliam*
 nis tuæ series, quam oratione sequor: in quo tu profectio generosæ mentis & regiae cuius-
 dam indolis specimen dedisti: cum de uiolatis inducijs, quæ te autore inter Gallos & Hi-
 spanos intercesserant, nequaquam uel per literas, uel per legatos purgare te sat haberes,
 sed repetitis hac gratia Gallijs, coram ipse fidem faceres integritatis tuæ, nō quidem regi,
 qui te iam intus & in cute norat, sed ne uel apud primatem quempiam, uel apud mobile
 uulgus ulla perfidiæ suspicio in tuis hæreret moribus. Intelligere mihi uideris etiam nūc,
 egregio principi non hoc modo præstādum esse, ne rei parum honestæ queat coargui, ue-
 rum etiam ne quis turpe quid de se possit suspicari. Id autem usq; adeo tua interesse iudica-
 bas, ut recti conscientia fretus, non dubitaris te ipsum innocentiæ tuæ quasi uadem facere,
 maluerisq; de uita quàm de opinione in dubium uenire. Sed recurro ad iter tuum. Obitis
 igitur hunc ad modum Hispanijs, peragratīs iterū paricū splendore Gallijs, multo letissi-

*Laus illustris,
sive Margarite*

*Aditus in
Germaniam*

*Reditus in
patriam*

*Herculis &
Vlyssis peregrinatio*

mum diem Allobrogum finibus inuexisti: nusquam interim non excitata alacritate incedibili cum adires, nusquam non relicto ingenti desiderio cum abires. Vides enim iam dudum, quot oppida, quot pagos, quot arces silentio prateruehor, cum tu nihil horum sine festiuo fremitu praterieris, uidelicet exilientibus undique ad tui spectaculum, atque etiam longe in quo accurrentibus plurimis, ut neque tam multos, neque tam auide ad Cleopatram Aegypti reginam cucurrisse crediderim, cum scenico quidem illo, sed prodigioso tamen apparatu, in Ciliciam ad M. Antonium per amnem Cidnum, aurea puppi, uelis purpureis, remis argenteis, ipsa Veneris specie ueheretur. Quantus ille hominum concursus, quantus applausus et cum tibi florentissimus Sabaudiae Princeps, sororis maritus, duci dux, iuuenis iuueni, pulcherrimo pulcherrimus obuiam properaret, cum amantissimo fratri Soror piissima in amplexus occurreret, illa illa delictum orbis Margarita, cui quidem secundum te, mortalium uni hoc fatorum indulgentia tribuit, ut nulli unquam seculo gemina illa, cuius haec uocabulum appellatione refert, candorem moribus uincit, fuerit gratior quam ipsa est suo. Adeo fataliter omnium affectibus infedit, ut uix ulla mulier tam cordi fuerit uni, quam haec est uniuerfis. Proinde uidere erat per ora spectantium, tam amabilem fratris cum sorore congressum, passim manantes gaudio lachrymas, audire licebat lantos undique susurros fausta precantium utriusque, plaudentium amborum pietati. Et quidem nihil unquam fuit pietatis spectaculo fauorabilius multitudini. Neque ullam tam efferam, tam barbaram nationem unquam aluit tellus, quae huic affectui non impense fauerit. Ceterum cum iam uidelicet ordo pietatis adhortari uideretur, ut quod socero, quod sorori praestiteras, idem praestares et parenti, in Germaniam properas, ubi quantum excitaris gaudiorum, iam dudum (opinor) suus cuique suggerit animus. Quantis salis tripudijs credimus, ingens illud parentis optimi pectus, qui quidem sic te deamat, ut inter priuatos nemo uel indulgentissimus pater filium amet effusius: sic impense tuis fauet incrementis, ut gestiat etiam suam uniuersam et rem et gloriam in te transfundere. Huius igitur in te animum qui noris, is facile aestimet, imò ne aestimet quidem, quantum uerae laetitiae in intimis illis pietatis adytis persenserit, cum te conspiceret tantis rerum successibus auctum, ut quem semper optarat, iam etiam auderet sperare, diem uidelicet illum, quo tibi comparatus inferior uideretur. Verum à tali quoque patre diuelli sustinens, te patriae uotis reddere festinabas, cui secundum deum primas pietatis parteis deberi, magnus autorum consensus est. Vides excellentissime princeps, quam nihil alleuem, quam nihil affingam, imò quam multa pratererem. Nuda tantum capita rerum attigi, et tamē ipsa per se simplex commemoratio iam dudum omnium animos habet attonitos, dum quisque ex alijs alia coniectans, facile intelligit, quod insignem triumphum, quanto cum splendore, quanto cum gaudio, quanta denique cum felicitate, per bonam orbis Christiani partem circumuexeris, inaudita pietate, te cognato, amico, socero, socroi, sorori, affini, parenti, patriaeque partiens. Etenim cum Gallia tantum in te conuulset officij, ut nihil accedere posse uideretur, tantum tamen adiecit Hispania, ut comento ne parum praestitisse Galliam appareret, quae citra collationem plus quam summa contulerat. Neque potuit soror impar esse socero, neque non potuit omnes uincere pater, neque oportuit patriam ulli in officio cedere. Ita prorsus noua quadam contentione ad orandam peregrinationem tuam à multis certatum est, dum alij beneuolentia atque humanitate praecurri non uolunt, alios pietate uinci natura non sinit. Nulla autem gens fuit, quae te non honoribus plus quam regijs dignum iudicaret, dum omnes quiddam in te regia maiestate praestantius ominentur atque praesagiunt, nullas alias aues secuti, nisi quod hoc secum expendunt, quo tu animo, quibus fatis natus, cui patri, cui succedas socero. Age iam (si libet) antiquitatis miracula in contentione uocemus, dispiciamus num qua ueterum heroum profectio mereatur cum tua uel ornamentis, uel festiuitate, uel rerum denique successu componi. At quoniam fabularum ferme consimile est argumentum, duos è plurimis, sed praecipuos proponamus, Herculem atque Vlysses: quorum alterius labores, et ad Gades usque peragrans orbis, foecundam ociois ingenijs canendi materiam ministravit: alterum decennium terra marique uagatum, tam insignem posteris fecit Homerus, quam ipse inter uates eximius. Neque mea refert, si quis ista fabulosa dixerit, imò tam magis mihi res est cum tam doctis tamque eloquentibus uiris, qui ea utique ad miraculum confinxerunt. Iam primum nemo tam superstitiose fauebit antiquitati, qui Herculanos illos labores, nescio quam speciosos certe calamitosos

limitos, cum tuo felicissimo itinere conferendos putet. Siquidē tota tua profectio pulcherrimi triumphī simillima uisa est. Herculis peragratio, quāso quid aliud, q̄ egregij cum
 itādam latrocinij speciem prae se gerit: Ille gladiatoria audacia cum monstris depugna- Herculis &
Philippi colla-
tio
 bat, tuae maiestati ultro monstra cesserūt. Ille confectio uno atq; altero pradone, haud scio
 an pauculis agris ociū peperit, tu amplissimorū imperiorum conciliator extitisti. Etenim
 cunctiq; regioni tua sublimitas affulserat, eo protinus non pacem modo, uerum etiā lati-
 tiam incōparabilem suo quodā fato adferebat. Sed uiuat Hercules. Nam cōtumeliā spe-
 cies est, cum hoc te comparare, cum quo Alexander Magnus, ne uerbo quidē sese confer-
 ri passus est. Iam uero in Vlyssēis calibus, q̄ multa fordida, subdola, sycophantica, dum
 uti ticio in cinere, ita in frondibus conditus dormit, dum Cyclopi dat uerba, dum in cori-
 leto contextis ramis, nidum ac lustrum sibi parat, dum mēdici specie reuersus, a solis can-
 bus agnoscitur, cum tua contra peregrinatio semper sui similis fuerit, plena dignitatis, ple-
 na celebritatis, plena magnificentiae. Et si libet felicitatis quoq; contentione facere, ille nu-
 minibus iratis, mille periculis obijciebatur, tibi cōlites omnes propitij, fausta, secundaq;
 omnia reddiderunt, ut tu maiore laude pietatis, discrimina uitae, quam ille patiētiā per-
 ruperit. Ille supplex ubiq; atq; ignotus, tu nulli non regum, aut cognatus, aut affinis, om-
 nibus autē non notissimus modo, uerum etiā egregie charus. Ille socijs omnib. ad unum
 amissis, uix solus domum redijt, tu tanto ē numero perpaucis desideratis, reliquū comita-
 tum incolumem ouātemq; reduxisti. Ille exantlaris tot miseris laboribus, ob quos & diu-
 nus poeta idēdem *ἄλυστρον*, id est miserum uocat, familiam deniq; rediens funestam of-
 fendit: tu tam laeta domi repperisti omnia, quā iucunda occurrerant reliqua peregrinan-
 ti. Possem item Oliridis, Bacchi, Thesei, Aeneae profectioes in hunc producere campū,
 sed malo te cum Solone uiro laudatissimo committere. Huius decennem peregrinationē Solonis pere-
grinatio apud
Herodotum
 Herodotus Graecae historiae princeps tantū extulit, quantum ipse dicendo ualuit. Quem
 tu mihi tribus potissimum nominibus antecedere uideris. Primū enim Soloni haud qua-
 quam par fuit suscipiendae peregrinationis causa, quando quidem ille hoc agebat, ut suo-
 rum inuidiam effugeret, tu ut tuas tuorumq; opes augeres. Illius abitus, haud ita multum
 aberat a fuga, absentia non admodum exilio uidebatur absimilis, tuo contra itinere quid
 esse potuit ornatiū? Deinde euentu, quāto tu prior, cum illi negatum sit, ciuitatem unam
 pacatam offēdere: tu tam uastum imperium, non tranquillissimum modo, uerum etiā
 latissimum repperisti. Postremo, ne hoc quidem titulo inferior tu, qui praecipue peregrina-
 tiones istiusmodi commendat, quod per eas contingit multorum hominum mentes &
 urbes cognoscere, quemadmodum de Vlyssē scribit Homerus. Neque enim alia uia per-
 tingi ad ueram germanamq; sapientiae laudem putauit antiquitas, quā uarijs obeundis
 regionibus, cominus noscendis omnis generis mortalium ingenijs, periclitandis, exercen-
 disq; negocijs. Nam ex philosophorū literis somniciosum quoddam atq; inane sapien-
 tia genus parari, ceterum ueram sapientiam nihil aliud esse, quā plurimarum rerum
 usum, tum eorum quae euenerunt fidelem memoriam, postremo ex ijs consilium capere,
 quae pericula ipsa rerum docuerunt. Proinde magno opere laudantur a doctis, uersus illi ex Sapientia, usus
& memoria
filia
 Afranij Togata, cui nomen Sellae, in quibus ipsa Sophia usu patre, matre memoria sese
 prognata dicit. In eadem sententia fuisse uidetur Lacedaemonij, qui Apollinem sapientiae
 praesidem *ἡ θεὰ σοφία καὶ ἡ μνηστὴρ*, id est quaternis manibus, totidemq; auribus fingere con-
 suerunt, illud nimirū inuētes, eum demum prudentē uirum haberi debere, qui plurimas
 res, tum gesserit, tum audiuerit. Ergo (ut coeperā) ne hac quidē in parte tu posteriores tuleris.
 Etenim si uere scripsit Sophocles, Principes sapientum congressu prudentes euadere,
 potius quam lustradis regionibus, tibi nimirū contigit, cum tot regibus cōgredi, cum tot
 colloqui legatis, cum tot magnatibus conuiuere, tot gentiū, ciuitatū, familiarū linguas, cul-
 tus, ingenia, mores, instituta spectare, atq; in totū tum plura, tū maiora licuit experiri bien-
 nio, q̄ uel Ithacensi illi, uel huic Atheniensi decem annis. Nam tantū temporis peregrina-
 tus Solon, errasse Vlysses legitur. Neq; uero statim sapientior, quisquis plus montiū, flu-
 minum, oppidorū, spectarit, siquidem haud ratō Coelum, non animum mutāt, qui trans
 mare currunt: sed cui plurimum eorum, quae tibi contigerit experiri. Verum fabulas atq;
 exempla nimis obsoleta iam ualere sinamus. Neq; libet Pythagorē, Platonē, Apollonij,
 atque id genus aliorum qui celebrantur peregrinationem in comparisonem adducere.

His enim (qua sunt modestia) sufficere (opinor) suam peregrinationem in studiosorum hominum conuentibus praedicari, neque postulabunt eam cum tui itineris luce maiestatem committere. Ad historica paulo propiora ueniamus. E quibus mirum est, quanto *Alexandri re* consensu, *gis & C. Ca* Alexandri Macedonum tyranni expeditionem Graecia, Caesaris Italia miratur. At ego neutram cum tua professione conferendam esse contenderim, si modo rem neque antiquitate, neque periculorum magnitudine, sed dignitate honestisq; rationibus *metis peregrinatio.* metiri uelimus. Nam per deum immortalem, quid erat omnino Macedonis filius profectio, nisi saeva quaedam tempestas, ac turbo fatalis, quoquo uersum ingrueret, bello, tumultu, terrore, caede, sanguine permiscens omnia? A qua quidem specie haud ita procul aberrat C. Iulij decennis illa, Galliarum, Germaniae, Britanniaeque uexatio, cum tu interim, quoquo te conuerteres, ueluti sol quidam, iucundo affulgens lumine, discussis undique tristitiae nebulis, festiuis gaudijs omnia serenares. Neque prorsus aliter, quam simul atque nouum uer, terris hyberna niue horrentibus, suis illis fauonijs aspirarit, repente omnis rerum facies, mutato squalore enitescit: Ita ubi ubi locorum tua pompa appareret, aut nunciaretur aduentus, illic mox omnia, noua quaedam laetitia occupauit. Illi pacatas antea gentes belli furijs turbauerunt, tu bello tumultuantia regna, pace tranquillasti. Etenim cum focero tuo saeuum atque ardens bellum esset cum rege Gallorum, uterque uolens suum dolorem, qui nemini non iustissimus uideri solet, communi in te charitati condonauit, statimque hostes suspensio inter se Marte, ad te hospitem ornandum demerendumque paril studio incubuerunt, ne scilicet non satis uacaret laetas agere ferias, ubicunque tu adesses, neque usquam pax non esset, ubi Philippus esset ille fatalis pacis autor. Illi belli materiam non aliter secum circumferebant, quam Caecias (ut prouerbio dictum est) nubes, tu ocium aut auxilium aduentu tuo, aut fecisti. Illi irrumpebant, dira precantibus omnibus, tu accersitus, inuitatus, efflagitatus ibas, sibi gaudentibus, tibi gratulantibus, beneque ominantibus uis uersis. Illorum aduentus improbis modo iucundus esse poterat, & qui iam fortunae suae pertaesi, res nouas spectarent: tuus usque adeo nulli non laetissimus fuit, ut fontibus etiam ac maleficis (qui quidem sanabiles essent) fuerit optabilis, neque optabilis solum, uerum etiam salutaris. Oportebat enim illos impunitatis donata beneficio prouocari, ut sese ad frugem meliorem conuerterent. Illi itaque ex felicibus miseros, ex improbis facinorosos aduentu suo reddebant, tu contra ex improbis probos, ex calamitosos felices faciebas. Ad haec illos transuersos agebat, uentoso gloria curru, te honestissimae rationes ad capessendum iter sunt adhortatae. Illi famam undecunque, tu non nisi honestam quaesiisti, quae tamen uberius ultro tuae modestiae, quam illorum ambitioni respondit. Illi magna quaedam gesserunt, sed quae optimo cuique non probarentur, tua non minus honesta, quam magna. Illorum temeritas inuisa patriae, damnata senatui, cruenta exercitui, exitialis generibus: tua felicitas nobis salutaris, tibi honorifica, prospera comitatu, tuis iucunda, exteris laetissima. Age uero iam & Adrianum Imperatorem in primis laudatum, in hanc harenam producamus. Hunc autem Spartianus autor est istiusmodi peregrinationibus impensissime delectari solitum, adeo ut quicquid in libris legisset, id oculis coram intueri concupisceret. Eius tamen si fuit ferè pacata magnificaque profectio, tamen multis modis tua cedat oportet. Siquidem illi peregrinationem sola persuasit curiositas, tibi pietas: ille cupiditati indulgit suae, tu focero morem gessisti. Ille animi causa multa uidere uoluit, te uoluptas ista secuta est, non autem affectata. Maius enim maius quiddam tuum illud pectus agitabat, nempe ut Hispaniam, Galliam, Germaniam, Britanniam, hoc est, orbem Christianum, qui citra Alpes est, partim gratia atque autoritate tua, partim foederibus, partim affinitatibus, aeterna pace conglutinares. Postremo ille & Imperator, & senex, tamen à nonnullis regibus contemptus est: tu & dux & iuuenis, à nullo regum non modo mi habitus. Verum ne singulis conferendis infinitum catalogum contexam, illud in genere asseuerauerim, nullius omnino Principis peregrinationem, neque extare in monumentis literarum, neque in hominum haerere memoria, in quam tantum fauoris, tantum magnificae, tantum festiuitatis, cum incredibili rerum omnium successu conuenerit, cuius tantum honoris in omni uita contigerit ambienti, quantum tibi duobus his annis ultro delatus est. Quod si quibus haec uideor, non tam te, quam fortunam tuam praedicasse, atque omnino tuis laudibus deesse putabunt, quod licet amplissime tua felicitas rebus tuisque

bus enituit, uirtus tamen nondum dubijs in rebus ac bellicis difficultatibus spectata sit, his breuiter sic responsum esto. Primum me non omnium laudum tuarum Panegyricum, sed propriam presentis diei gratulationem instituisse. Deinde nimis improbū uideatur iam nunc ab ista ætate, Nestorea facinora, aut Marianos casus omneis requirere, in qua spem & in dolem modo quandā, germinantium, ac uelut herbescentium uirtutum laudare posse, abunde sufficiat. Atque adeo nequaquā me poeniteat, tam egregia cōmoda, quæ non à ræta fortuna cuiuslibet hominioni, sed à deo rebus hominum consulente, donantur optimo Principi, in eius laude ponere. Neque enim reiicienda sunt, neque passim omnibus conringunt glorioſa deorum munera, ut uere dicit Paris Homericus. Quinimò Aristoteles Peripateticæ familiæ parens adeo nō contemnit etiam in priuatis fortunæ cōmoda, quæ uocantur, ut si quidem ad bonam mentē (ut oportet) referantur, plurimum ad beate uiuendi momēti adferre existimet. Porro autem in his, quibus non satis est bonos uiros esse, quique rempublicam gerunt, tantum ista ualere putat Cicero, ut inter Imperatorias dotes, felicitatem tantquam primariā extremo loco retulerit. Etenim cum nemo bonus princeps sibi tantū, sed multo magis patriæ felix sit, nullaque alia sit regum ducumque felicitas, quæ ut suos felices faciant, profectio nihil æque publicis uotis optandum, nihil æque gratulatione dignum, ac Principis optimi successus. Maxime quod plerumque rerum prosperitas cum innocentia sapientiæque laude coniuncta sit, id quod & prudenter perspexit, & dixit eleganter antiquitas, nimirum suos cuique mores fortunam facere. Neque falso scripsit Homerus Iouem æquum bona bonis dare, neque raro uerū est Plaurinū illud, digna dignis euenire. Tum haud temere sit, ut recte consula, non recte cadant. Siquidem, ut scripsit Libanius, qui pietate atque honesto sua consilia metiuntur, ipsi demum solent res ex sententiā euenire. Proinde si uel apud diuinos prophetas, res aduersæ ab iratis, secundæ à propitijs superis immittuntur, haud me poenituerit, uel in grandæui Principis laudibus, felicitatis præcipuum calculum facere. Quam etiam si nemo de se præstat, eos tamen mores præstat, quibus ista felicitas uel debetur, uel certe datur. Postremo cum nihil aliud sit optimo Principi de sua felicitate gratulari, quam celesti beneficentiæ, cui summā bonorum acceptam ferimus, gratias agere, nihil presentis diei festiuitati magis congruit, quæ ut oratione nostra cognoscant omnes, esse se felicissimos, qui quidem diuino munere, charum cœlo Principem, omniumque facile cum optimum, tum fortunatissimum habeant. Liber igitur etiam atque etiam contemplari, quantum bonorum unā cum principe nobis hodiernus restituerit dies. Iuuat fortunæ in te munificentiam, tuis cum meritis expendere, hoc est (dicam enim crassius) considerare, quam tu amplissima ista fortuna sis dignus. Neque tamen in præsentia consilium est uulgata illa è demonstratorijs locis repetere, non incomparabile generis tui decus, paternum atque auitum, imperatorijs imaginibus insigne. Maternum uero Carolo auo, proauo Philippo superbum, quos utrosque sic pacis, sic belli decora nobilitarunt, ut cuius ueterum heroum possint, non solum conferri, uerum etiam anteferri. Non istam plusquam heroicam totius corporis speciem, procul etiam principem ostentantem, non eximiam, sed decenter illam proceritatem, non insignem capitis honorem, non uiuidum qualique aquilinū oculorum uigorem, non regiam oris dignitatem, ac totam faciem sic ex amabili quadā uenustate pariter ac maiestate temperatam, ut neque gratia minuat reuerentiā, neque dignitas officiat gratiæ, qualem arbitror fuisse illi, in quo uno quasi geminos uultus Martis atque Apollinis apparuisse, scripsit Calphurnius, idque in rustico quidem carmine, sed quo nihil possit dici minus rusticum. Elucet enim omnino in te talis quidam oris habitus, qualem & hostes formidare, & uereri improbi possint, boni uero non possint non amare. Istiusmodi figuram Achilli affinxit Homerus, Aeneæ Vergilius, talem Africano duci tribuunt historia: quæ sic augustam esse uoluerunt, ut nihil tamen amabilius, sic rursus amabilem, ut nihil augustius. Ut si leam interim istos humeros, ista latera uiresque quibusuis principalibus obeundis muneribus pares. Ne id quidem referam, tamen si memorabile, quod cum plerisque necesse sit, imperium sibi multa cæde ac sanguine asserere, ferro tueri, periculo ac scelere propagare, tu sine ullo negotio, & in amplissima ditione natus es, & dijs (ut aiunt) hominibusque plaudentibus ad maiora ultro ascisceris: adeo nihil in tua felicitate cruentum, nihil emptum cuiusquam malo. Non commemorabo in tuæ felicitatis exemplis nuptias longe auspiciatissimas, puellæ, quæ præter egregiæ regum parentum stemmata, eam pietatem, siſsime domus pudicitiam hæc Ioanne

Ordo bonorum
in felicitate

Laudes principis

Laudes generosæ
siſsime domus

L ↑

pudicitiam hæc Ioanne

pudicitiam, modestiam, prudentiam in tuos thalamos intulit, ut plane digna uideatur, quae
 cuius ueterum heroinarum, non tantum equetur, uerum etiam anteponatur. Neque enim ea
 Penelope castior, uel Claudia religiosior, uel Cornelia Gracchorum nobilior, uel Lampido
 Lacedaemonia felicitior, uel Alcestis uiri amantior, uel Turia Aemylia moderatior obsequetiorque,
 uel Portia Sulpicia uel fidelior, uel Zenobia generosior, uel Niobe denique fecundior, iam
 enim quartum feliciter puerpera, adhuc tam puella, te tam iuuenem, toties fecit pulcherrima
 prole parentem, toties Hispaniarum Germaniarumque gaudia, dato nepotulo instaurauit, nobis
 atque aditum nouo Principe laetissimas ferias peperit. Quae porro res altera tam saluifera im-
 perio, tam idonea ad conglutinandam regnorum concordiam, ad publicam orbis pacem tenacis-
 simis uinculis astringendam, quam bonorum Principum fecunditas. Ferè enim (ut inquit Flac-
 cius) sortes creantur fortibus, neque imbellem feroces progeniunt aquilae columbae. Omnia
 uero & illud, quod uix dum annum sextum & uigesimalium praetergresso uidisse contigit Fede-
 ricum auum imperatorem, uirum profecto ipso imperio praestantior, tum patrem Maximilianum
 inclitum Romanorum regem, & iam pridem certis omnium suffragiis imperio paterno
 destinatum, ad haec socerum Hispaniarum regem tot iam terris aditum, tot uictorijs nobi-
 lem, postremo liberos quatuor, iam nunc indole quadam diuina, omnia summa de se pollicen-
 tes. Haec inquam atque alia permulta sciens praetereo, quorum & si nonnulla tibi fortasse sunt
 cum alijs Principibus communia, haud tametsi scio, an quisquam existerit, in quem unum haec
 pariter tam multa tam exitia competierint. Nam ad eum locum propero, qui tibi pene
 peculiaris propriusque uidetur esse, quoque tu inter omnes omnium seculorum fortunatos
 Principes insignite praecellis. Nam & si non paucis multa magnifice contigerint inuita, qui-
 busdam etiam adeo indulserit fortuna, ut inde cognomen quaesierint, ueluti Timotheo apud
 Graecos, Sylla apud Romanos, nullius tamen memoria extat, in quem unum totius pa-
 triae, optimatum, regum, gentium, atque orbis prope totius studia, tanto ardore, tamque fatali
 quadam beneuolentia consenserint. Consenserint dixi: imò concertarint. Quis obsecro
 uel eorum qui populares auras, epulis, muneribus, congiarijs, sportula uenabantur, tam
 gratiosus fuit uni multitudini, quam tu tam multis nationibus. Quando Tuditanus ille,
 de rostris numos spargens in populum, tantum fucati fauoris emeruit, quantam tu ueram secu-
 li tui beneuolentiam sola commendatione uirtutum parasti. Quis unquam tam charus regi-
 bus, quis sic omnium ordinum, aetatum, apud suos, apud externos, publice, priuatim, pen-
 tus insedit affectibus. Quis te uidit unquam, qui non ilico amare coeperit. Imò quem non
 uel auditum modo Philippi nomen in tui cupiditatem accendit. Non efficacius Magnes
 chalybem attrahit, quam tu mortalium omnium mentes in tui charitatem rapis. Non tam
 celeriter uicina flamma ad naphtham transuolat, quam facile tu in omnium pectora de-
 scendis. Fuit omnino fatalis quadam uis diuinitus adiuncta nonnullis ducibus, ueluti Cae-
 sari, ut non solum aspectu, sed ipso quoque rumore, & hostibus formidinem incute-
 rent, & suis lassescens animos redintegrarent. Sed quod illis ad belli momenta fuit
 additum, hoc tibi adest ad excitandam beneuolentiam, ad dirimenda bella, ad pacem
 conciliandam. Et quemadmodum Psyllis hoc natura, occulta quadam ratione dedit, ut
 non solum in ipsos uenenum non haeat, uerum id etiam succum ab alijs eximant, ita tu
 usque adeo nullius odio obnoxius es, ut ad quoscunque te recipis, ex eorum animis, si
 multatum uirus educas. Negat sapientum quispiam illi esse quenquam amicum, cui non
 sit inimicus. Caneret (opinor) ille palinodiam sui apophthegmatis, si te modo Philip-
 pe uidisset, quem sic aetas tua deamat, ut non solum nemo tibi sit inimicus, sed & ex alijs
 inuicem inimicis, facias amicos. Id ita fieri necesse est, dum & tu nulli non es gratissimus,
 & nulli inter se possunt odisse, qui idem uehementer amarint. Titus imperator, quod pa-
 lo minus quam ceteri esset inuifus, orbis amor est appellatus. Hoc autem elogium, quod
 nullum utique potest esse pulchrius, in neminem uerius quadrat, quam in te Principem
 clyte, qui commune es omnium gentium gaudium, unica seculi tui delicia, fatalis regum
 amor. Nemo tuam famam auribus hausit, quin te & oculis contueri concupierit. Qui
 quidem cum ferè contemptus autores esse soleant, te nemo uidit, quin pluris quam
 te fecerit, nemo propius fixiusque contemplatus est, quin magis suspexerit, nemo te
 consuetudinem egit, quin amantiolem tui dimiseris, cum acceperis amantissimum.
 Tuum conspectum, tuum inquam unius conspectum colloquiumque rex Anglorum
 Henricus

Henricus, sic auidē expetiuit, ut ea gratia fretum illud suū, quo cingitur, transmittere non dubitaret, quasiq; in alterū orbem deuenire, id quod post assertū regnū antea fecerat nunquam. In quo dubium uideri possit, magis te ornaret illius iudicium uiri (ut quidlibet etiam sit) certe non stupidi, qui ob paucarum horarum congressum sese continēti crediderit, relicta insula, a qua non ignorarit esse sibi periculosius excedere, quā ulli fuerit Dionysio Syracusis: an tua potius simplicitas, & syncera mētis indiuidua comes fiducia, qui te submoto satellitio, solum ac nudum Britannicæ fidei cōmiseris. Tuum aduentum illustrissimus Galliarū rex Ludouicus usq; adeo exoptauit, ut te iterum atq; iterum per legatos inuitarit, sic te hospite lætatus est, sic tuo conuictu delectatus, ut non tam tibi habuisse honorem sese, quā sibi plurimū dignitatis ex ea re accessisse existimaret. Sapientissimus atq; iuicissimus rex Hispaniarum, post tam multas tamq; opulentas adiectas imperio insulas, post tot subacta oppida, post toties fusos barbaros, post tot uictorijs auctum regnū, post tot immortales triumphos, hoc unum suæ felicitatis numeris quasiq; circulo, deesse iudicabat, quod te nondum uiderat, quem habiturus esset tam opulentę ditionis, & uiuus participem a diutoremq; & mortuus successorem. Itaq; ut id conficeret, legationib. multo ante præmissis, nō minore tum ingenio tum studio annisus est, q̄ semper maximis in bellis fuerat usus. Vterq; uero sui doloris in alterū obliuisci maluit, q̄ tuo conspectu non frui, neuterq; alteri imputauit ad odium, quod ambo te certatim beneuolentiā complecterentur. Iam uero quis est usquā illustrium Principum, qui tuam amicitia non experat, qui non ambiat affinitatē, qui non aliquo necessitudinis genere tibi copulari laboret? Hic hic est Philippe pulcherrimus felicitatum tuarum calculus, quo fortunatissimos etiā omnes, albis (utī dicitur) equis præcurris, ne in alijs quidē tamē ullo posterior. In cuius enim unquā senis uita tot egregia decora, tot ornamenta numerari potuerunt, quot tibi cōtingerunt adolescenti? Quid ego hic pergam tuam amplitudinē conferre cū ijs, quos in raro catalogo feliciū posuit antiquitas? Age fiat, sed paucis. Primū autem silentio prætercurrā Gygis fabulosam felicitatē, ne Psophidios quidem cōmemoraturus, aut Telos, aut Cleobes & Bitones, qui si fuere felices, & sibi tantum fuerūt, & nullo fortunæ beneficio. Nos de felice Principe loquimur. Porro Polycrati regi insidiatam fuisse sese, non fauisse, exitu miserrimo fortuna comprobauit. Timotheo felicitas a maleuolis probri loco obiecta est, uidelicet successum concedētib. sed indultia detrahentibus. Metelli patris, orba luminibus senectā, filij felicitatē offuscavit. Catinius audax ultor, tum inimicus Aemilianus Scipio. L. Syllam prorsus in hoc albo non posuerim, qui felix dictus est potius quā fuit, aut si fuit, sibi modo fuit felix, patriæ uero funestus. Augustum Cæsarem in hac censura uniuersa mortalitas nuncupauit; uerum si quis eius fortunas diligentius æstimet, nimirū dubitare incipiet, utrum illi dies sapius mater fuerit an nouerca, adeo magnis bonis, maxima mala miscuit. Sed inter rara fortunæ fauentis exempla, illud in primis memorari solet, quod Scipioni: quo duce nullus unquā Romano imperio uel charior, uel felicior, nullus hostibus, neq; fatalis magis, neq; gratiosior tamen: isthuc fere ætatis primum bellum cum Hannibale, deinde consulatus ingēti comitiorum consensu delegatus est. Equidem cum imperatore hoc, cui tantum formæ, dignitatis, animi, dexteritatis, consilij, felicitatis diuinitus tributum ad res gerendas uidetur, quantum non alijs omnibus: tuam Philippe celsitudinem, & sapius iam, & lubenter, neq; id sine læto quodam animi præfagio, confero. Verum illi neq; perpetua fuit felicitas, & tibi penē in ipso uitæ limine contigerunt, q̄ multa quāq; insignia illi ne in tota quidem ulta. Quæ quidē etiam si tibi gratuito quodam numinū fauore tribuerentur, si maxime tanta cōmoda *ὀδύβης λυπρὸς* (ut est Græcis in proverbio) id est, dormientis rete caperet, tamen principatus esset ista, si non Principis felicitas, tamen si non tibi, certe patriæ gratulandum, certe gratandū superis, a quibus ista nobis per te proficiscerentur. Nunc uero qui mores contempletur tuos, is non multam successuum partē imputet cœlo, nisi illi & mores, & quicquid sumus, id omne semel deberemus. Si fortuna secunda nihil aliud est, quā propicij numinis fauor, eum nihil æque conciliat, ac pietas. Ne apud homines quidem quicquā est una uirtute fauorabilis, amabilius, mirabilius. Ergo felicitatem istam non aliq̄ tuæ uirtuti debebas, nisi deo & ipsam uirtutem iuxta Christianam philosophiam deberes. Porro si qua omnino perfecta felicitas in hac uita censeretur, mirum nī ea est, eum ad egregias corporis dotes pares

Henricus VII
rex Anglorū

Rex Gallorū
Ludouicus XI

Catalogus
feliciū

Fortuna quidē

pares animi uirtutes respōdent, tum has quoque fortunæ successus adequat. In te rara quidam corporis species, sed dignus erat tam bello domicilio animus longe pulcherrimus. Prælustres nataliū imagines, sed quas factis reddas etiam illustriores. Prosperi fortunæ afflatus, sed isti prudentiæ, cōsilio, sollicitudini debiti. In alijs mediocris potestas odio obnoxia est, mediocris prosperitas inuidiæ patet, in te utraq; summa, neque inuidiosa tibi, neque cuiquam hominum inuisa: sed maximis pariter ac minimis fauorabilis plausibilisq; propterea quod nemo nō intelligat, incorruptissimos tuos mores istis ueluti præmijs esse dignissimos. Nā qui quæso fieri poterat, ut propicios non haberet superos, ista tā pura in deū religio, ista singularis in patrem pietas, quantā usq; in ullo priuato inuenias? Quam quidem precamur, ut semper secundis in rebus potius q̃ tristibus, & patri liceat experiri, & filio præstare. Quis media de plebe sic nutibus omnibus parentis obtēperat, ut tu, qui quoties patriæ uoluntati mos gerundus est, ibi Principem oblitus, filium te tantum esse meministi. Est autē illud à magnis quoque theologis obseruatum, ex decem illis decalogi, quem uocant, præceptis, huic uni præmiū adiectum fuisse, ut si quis erga progenitores pietatem coluisset, eum non modo uita maneret immortalis, uerum & in hac interim uita, tum longeuitas, tum prosperitas. Quod idem & uulgo iam obseruatum in ijs qui sacra nūminibus, debita religione uenerantur. Negāt enim multis iam seculis ducem extitisse qui à templis, à monasterijs, à deo dicatis uiris uim continuerit (quemadmodum tufacis & facies) quin idem in rebus gerendis mirō successu sit usus. Contra quisquis ausus fuit ius ecclesiasticum tyrannide uiolare, & in clerum abuti potestate, is & misero & maturo exitu pœnas ultori deo dedit. Iam quod coniugij fidem tanta religione seruas, equidem magnæ laudis loco non referrem, nisi isthuc uulgati Principum aliorū mores, rarū ac memorandum efficerent. Quis autem uel diuorū uel hominum nō isti faueat tam singulari, in ætate tam seruida continentia? In tanta fortunæ indulgentia, tantæ animi moderatio: In tanto negociorū omniū successu tam incredibili modestia? In tanto principatus fastigio, tā amabili tamq; plebeie comitati, affabilitati, facilitati. Deniq; in tam absoluta potestate, tam diligenti sanguinis etiam uilissimi parsimonia? Quis autem fortuna dignior, quàm qui nihil inde in suos transmittit mores, neque quicquam ex ea sibi uendicat, nisi ut quàm plurimum prosit omnibus? Cui magis par est licere omnia, quàm qui nulli non lenissimus, ipse nihil indulget sibi? Deniq; cui potius sum mā felicitatē & gratulentur mortales, & largiantur immortales, quàm qui eam non animi fastu, non ullis priuatis emolumentis, sed totam publicis patriæ commodis metiatur? Illud autem plane paternum habes, quod ut in toto tuo imperio nihil est te uno maius, ita nihil te uno moderatius, nihil clementius, nihil exorabilius. Itaque pulcherrimū illud naturæ exemplum, quod in apibus nobis proposuit, exprimens, in tanto examine tuo ductu uiuentium, solos aculeum non habes, nec unquam (quantū quidem in te est) fulmen mittis, nisi salutare. A deoq; publici cuiusdā parentis affectū in tuos omnes imbibisti, ut improbis etiā cupias parcere, si uel illi uelint resipiscere, uel tu tibi permittas aliquid aduersum leges, quibus tuo potissimum exēplo uis pareri. Porro nulla principū, neque tam propria uirtus, neque tā multitudini grata, q̃ beneficentia in promerētes, ignoscētia in eos qui peccarunt. Nam reliquas quidem uirtutes, ut cuiusq; refert, ita quisq; miratur ac laudat, beneficentiæ applaudunt & ipsi non egent, ignoscentiam amant etiam innocentissimi. Alias ut humanas probant, hæc diuinum quiddam suspiciunt. Etenim cum Princeps inter mortales, quasi numinis uice fungatur, nihil autē deo uel ad beneficentiā propensius, uel à seruitia alienius, neque quicquid aliud omnino sit deus, ut ait Plinius, q̃ iuuare mortalem: profectio quo quisq; maior grauiusq; imperiū, hoc oportet propius ad istā imaginē accedere: quo uero propius accesserit, hoc eū magis numinis loco mortalitas uenerabitur. Rursus usq; adeo res est execrabilis, ut ex ge crudelitas, ut nemo temere tam tyrannus fuerit, quin speciem aliquā clemētiæ affecerit. Quæ quidē in perpauca etiam laudatis Principibus sic exstitit, quin alicuius uirtutis finio læderetur. In Mecœnate benignitatē & sanguinis atq; clementiā, molliciei laboremq; minauit. In Flauio Vespasiano tantū erat clemētiæ, ut iustis etiā supplicijs illachrymaretur atq; ingemuisset legatur, sed huius lucem, pecuniæ cupiditas offuscavit. In C. Cæsare singularis fuit clementia, in Tito Vespasiano cum imperio assumpta, in multis dissimulata, in Cæsare uirtus. Cæsaris Augusti miram lenitatem cum alijs multi, tum L. Cinnæ testatur, qui eam rationis

Pietas Philippi

Fides coniugij

Deus est iuuare mortalem

tionis in eum autor, non solum uenia atq; impunitate ab eodem est donatus, uerum etiam in amicorum numeru receptus, & ad maximos honores inuitatus. Adrianus Imperator tam miti ingenio fuisse legitur, ut ne maiestatis quidem crimina unquam admiserit, uerum alter exordia, alter imperij finem sanguine cruentauit. In te uero solida mansuetudinis laus elucet, in quo nihil unquam auditu, nihil in uerbis, nihil in factis, nihil in gestibus animaduersum, quod fauoriam, quod acerbiter saperet: ut plane liqueat singularem istam animi lenitatem non arte fucatam esse, non ad tempus assumptam, sed perpetuam ac uere natuam & genuinam. Neque minus quam a crudelitate, a reliquis quoque illis abest uitijs, fastus, insolentia, uolentia aurium, ueri ac libertatis odio, assentationum & obsequiorum amore, atque alijs id genus, quae partim quasi natura praecellentem fortunam comitantur, partim inde accidunt, quod fortunatissimi Principes ferme educantur indulgentius, & habentur delicatius, in hoc uno parum fortunati, quod raro uerum audiunt, dum quisque iucunda mauult loqui, quam salutaria; suaeque rei consuluisse antiquius habet, quam Principis dignitati. Mouet autem te nobilis illa fabula de rege Antiocho, qui cum interueniendum longius a reliquo comitatu aberrasset, noxque occupasset, in casulam quamprimum solus atque ignotus diuertit. Ibi super coenam iniecta mentione de Antiocho; atque illis libere fabulantibus, quaedam de suis uitijs audiuit. At ubi disluxisset, adessentque regni stipatores qui salutato purpura ac diadema porrigerent, ille conuersus ad insignia, iam inde inquit, ex quo uos indui, heri primum uerum audire coepi. Proinde grauiter profecto regem Ptolemaeum admonuisse legitur Demetrius Phalereus, ut de regno administrando libros sibi pararet, cum eis potissimum colloqueretur, ab ijs consilium peteret, propterea quod quae non audeant amici loqui, ea legantur in libris. Sed tu consultus etiam, qui talem te praebes tuis, ut intelligat nihil auribus tuis esse gratum, nisi quod idem uerum, quod syncerum, quod honestum, nihil aequae inuisum, ut uel clancularios calumniatorum sibilos, uel palponum exitialis delinimenta. Scis enim duas esse praecipuas aularum pestes, e quibus perniciosissima quidem sit calumnia, sed multo capitalior adulatio. Illa enim paucos ex animo Principis emolitur, haec ipsi principi prorsus excantat animum. Iure igitur & laudatus & laudandus Alexander Seuerus, quod uniuersum hoc genus Gnathonum sic impense sit detestatus, ut non solum non admiserit ad aulam, uerum etiam si quis inter salutandum, aut flexisset caput, aut per adulationem blandius quippiam dixisset, ilico turpiter abijceretur, aut si quae uitae dignitas a grauiore contumelia iudicaretur, certe claro cachinno palam rideretur, hac nimirum in re, Magno etiam Alexandro maior, quem nulla alia res aequae subuertit, quam quod sese assentatoribus calcandum equitandumque permiserit. Idem finitimum huic pesti malum, fumi uenditores quos uocant, in crucem sustulit, ac fumo enecauit. O dignum immortalis imperio principem. Ad huius emulationem te prouocarem, hunc iuuenem tibi iuueni proponerem imitandum, nisi tuapte sponte iam dudum istam uiam ingredereris, siue hoc tibi ingenij bonitate quaedam inditum est, siue castigatore educatione insitum, quae uel ipsa natura nonnunquam potentior esse consueuit. Neque enim tu amicos obsequijs, sed integritate metiris, neque iucundos in tuam familiaritatem asciscis, sed cordatos, graues, eruditione utraque spectatos uiros, nusquam alibi diligentior, quam in deligendis ijs quos diligas. Siquidem haudquaquam te fugit, uero uertus esse, id quod ex Marco Maximo refert Lampridius, meliorem esse rempub. ac propere tutiorem, in qua Princeps malus sit, quam ea, in qua sint amici Principis, mali: propterea quod unus malus potest a pluribus bonis corrigi, multi autem mali non possunt ab uno quamuis bono ulla ratione superari. Non potest autem non optime cum ea repub. agi, in qua Princeps optimus, non nisi sui simillimos in interiorem consuetudinem admittit, a quibus neque uendatur, neque circumducatur, sed qui nihil instillent auribus, nisi quod pium, quod uerum, quod salutare, qui prudentiores sint, quam ut studeant poenitenda, sanctiores, quam ut patriae rem suis commodis posthabeant, grauiores quam ut possint adulari, liberiores quam ut non audeant obstrepere parum se digna molienti. Tua porro sublimitas quales in consilijs habere gaudeat, ut alios sileam, unus abunde documento potuit esse felix memoriae praesul, Franciscus Buslidianus, archiepiscopus Bizontinus, moderator formatorque pueritiae tuae, & bonis in literis institutor, uir totus ad gloriam, ad res maximas natus, facius ad utilitatem patriae, scilicet ad ornamentum aulae principalis, ad tuendam, decorandam, ampliandam imperij tui maiestatem datus diuinitus. Ille uidelicet hoc erat tibi, quod

Adrianus

Principes tam
ro uerum audiuntConsilium
DemetriiDuae pestes
aularumAlexander
SeuerusPrincipis amici
cos quales oportet esseLaus episcopi
Bizontini

quod Agamemnoni Nestor, quod Philippo Macedoni Parmenio, quod Alexandro Leonidas, quod Octavio Cicero, quod Phoenix Achilli, quod Dario Zopyrus. Decē sibi Nestores apud Homerum oporat Agamemnon. Darius Zopyrorum tantum, quantum granorum inesset in malo punico. qui quidem & unum illum tanti fecit, ut eū integrum maluerit, quā cētum Babylonas capere. Sed utinam ne tantū antistitem tibi, nescio quod fatū inuidisset. Suffecerat uir ille unus pro quamlibet multis, neq; dubitandū quin unum illum incolumem malis, quā totis Hispanijs potiri. Proh quantam iacturam eius unius interitu fecit orbis. Quantum patriæ uulnus, quantum animo tuo, quantum aulicis primoribus unius mors infixit. Intellico, quid mihi iam dudum uestra omnium lachryma loquantur. Deum immortalem quis erat hic dies futurus, quā absolutis gaudijs, quā similis uitæ cœlitum, si illum quoq; uirum, unum omnium uita longissima dignissimum, uotis nostris restituisset. O fortuna, ut nunquam tui dissimilis es, ut semper tuo melli, fellicis aliquid admisceas, nec omnino quicquam esse finis in rebus mortalium, tam faustum, tam lætum, quod tu non ægritudine aliqua contamines. Nulli adhuc alumnorū tuorum sic indulgisti, ut non magno aliquo incommodo tuam inuidiam expiarit, quā nunquam magis formidare solent homines morum tuorum non imperiti, quā tum, cum es perperima. Quando uictoriā insignem alicui cōcessisti, ut ea non fuerit præclari cuiuspiam ducis capite redimenda. Polycrates Samiorum tyrannus, cuius etiam anulum reieceras, tuæ inuidiæ non nisi cruce satisfecit. Paulus Aemilius unam uictoriā, duorū filiorum morte luit, quorum alterum penē in ipso triumpho, alterum triduo post triumphum extulit. Africanus partem bello gloriam, exilio ac morte dependit. Verum si tu naturam mutare non poteras, at poteras mediocri dispēdio esse cōtenta. Tanti nō sunt uel uniuersa tua munera, si tam chari capitis iactura luenda fuerūt. Cui iam non sitre ligio, de rerum successu gloriari. Nisi quod nos hoc metu liberos esse oportet, quibus etiam si magnam inuidiam fortunæ, itineris huius felicitas cōflauit, tamē satis superq; piacula dederimus, hoc tali præfule mulctari. Quanquā ille quidem, quādo optimi Principis obsequijs uiuus est uitam impendere, haud potuit mortem oppetere speciosiore, præsertim eo loci iam prouectus, ut si non ad ætatem, certe ad gloriam, ad uirtutem satis sibi uixisse uideretur. At nobis certe uixit parum, nos non illum lugemus ad meliora traductum, sed nostram ipsorum uicem deploramus, ut qui simus tam singulari patrono orbat, cui ut similem tibi pares generosissime Princeps, parem certe nunquam paraueris. Sed quo nos ab instituto transuersos abripit dolor. Iam igitur ad uirtutum tuarum contemplationem recurrat oratio. Quarum nomine non mediocrem gratiæ partem debemus & illi, cuius opera te talem habemus, tam pium, tam modestum, tam incorruptum, tam clementem, deniq; tam non tyrannum. Neq; enim tibi licere putas, quicquid collubitum est, sed ira instans animum, ut non lubeat, nisi quod licet. Semper à tergo præsto est illa Pallas Homerica, quæ coercitis affectibus admonet, ut in te ipsum primū agas principem, in alios parentem potius quā dominum. Quid autē execrabilius illa Neronis uoce, qua gloriari consuevit, neminem etiam ante se principem scisse, quantū sibi liceret. Quid lætalius illoturpissimæ mulieris dogmate, si libet licet, quo Iulia Antonij Caracallum priuignum legitur ad incæstas nuptias impulsisse. Quid enim non quasi suo iure facere audebit, cuius animo semel hæc insederit opinio, Principem quiduis decere. Ne hodie quidem desunt tergibus, qui istiusmodi quædam ad illorum aures occinant. Quid etiā hasitas? An te principem esse oblitus es? An non ius est quod tibi placuit? Tu maior legibus regis es, non ex præscripto, sed ex animi libidine uti. Quicquid usquam tuorū quicquam possidet id omne tuum est. Tibi liberum donare uitam, liberum eripere. Tibi phas est addere rem cui uisum sit, fas est ubi uelis adimere. Alijs alia uitio ac laudi uertuntur, tibi nihil non honestum, nihil non laudi futurum. Vin tu philosophis istis ac scholasticulis auscultas. Sic enim homines stultissimi uocant uiros doctos & incorruptos, qui ad pia atq; honesta hortentur. Ad harum Sirenum exitiales cātilenas tu clarissime dux, cū Homericæ Velle aures habes undiq; cera obturatas, uel potius cū Aenea Vergiliano sic procul ab huius littore cursum deflectis, ut periculum non sit, ne quid istam animi tui sanitatē male blandæ uocis pharmon lædat. Siquidē illud tibi penitus persuasisti, quod egregie repperit Antigonus, bonis Principib; ea demū esse honesta, quæ natura sunt honesta, eamdem modo

Adulatores
principum

Antigoni
apophthegma

modo recta, quæ per se recta sunt. Imò uix etiam honestum tibi, quod præclarum in alijs, propterea quod nulli mortalium exactius præstāda sit absoluta uirtutis disciplina, quàm Principi, uel quod unus omnium oculis expositus est, uel quod hanc supplicij etiam ab alijs exigit. Proinde das operam, ne quis in toto populo appareat te uno legum obseruantior, cum ipsæ leges clamitent: Quid temet angis o princeps, nos tibi scriptæ non sumus. tu nos dare soles, non accipere: nos tuæ maiestati seruimus, non contra. Minamur alijs, te progenitorem ueneramur. Hanc illarum uocem adeo assentationem iudicas, ut ne illa quidem tibi permittas, in quibus indulges multitudini, uidelicet hac una in re legibus parum obsequens, quod earum repellis obsequelam. Maiorem in modum te delectat pulcherrimū illud laudatissimæ regis exemplum, ni fallor, Antiochi qui fuit eius nominis tertius, *Antiochus* is datis ad singulas ciuitates suas literis, interdixit, ut si quid præter leges publicas iussisset, ne sibi in eo parerent unquam. Idem tu ne postulas quidē à tuis ut tibi pareatur, nisi parueris ipse legibus, neque protinus maiestatem læsam existimas, si quis uerbo refragetur, quin gaudes magis admoneri religionis & iurisiurandi, quo temet in suscipiendo principatu obstrinxisti. Non ignoras quantum oneris cum purpura susceperis, eoque non ista ulla in re te facit licentio rem, sed sollicitiorem in omnibus. Neque te clam est imperium haud uisum strepitu, & colligendis uectigalibus contineri: sed munus esse publicum, sic administrandum, ut si non alijs, certe tibi ipsi repetenti, certe deo repetundarum acturo, queas rationem reddere. In summa hanc esse propriam Principis laudem, ut maximum esse sese quasi nesciat, optimum uero esse oportere semper meminerit. Quæ nomina nos tibi tribuamus, parui ducis, tu te nihil aliud esse cogitas, quam ut uocat Homerus, ποιμὴν λαοῦ, id est, *Princeps, pastor, custos, parens* pastorem populi, siue quemadmodum Plato φύλακας, id est, custodem. Nihil autem minus conuenire in Principem, quàm quod in Agamemnonem dicit Achilles, ἀγορεύων παῖδας, qui gregem suum non solum deglubat, uerum & laniet, immo (quod ijs etiam maius est) non solum pastorem, non tantum custodem, sed & patrem, eumque piissimum agis, adeo tuorum opes, excogitatis in hoc titulis, non conuertens in fiscum tuum, ut de tuis porius in publicam utilitatem transfundas, nam hoc demum parente dignum est. Notam autem rationem repperisti, quemadmodum augeas tua tuorumque procerum uectigalia, nempe minuendis sumptibus, non intendendis in immensum exactionibus. O singularem animum, tibi deducis, ut tuis superet, tua contrahis, ut uulgo sit prolixius: Tu uigilas, ut nobis tutum sit dormire. Tu perpetuis curis distringeris, ut tuis tranquillum sit otium. Atque in totum, si quid in principatu laboris est, id solum existimas ad te pertinere, si quid commoditatis ad tuos: hoc est (ut dicam absolute) patriæ, non tibi geris principatum. Neque solum in te ipso sanctimoniam istam exhibes, uerum eandem in officialibus tuis requiris, haudquaquam ignarus, Principi alienam quoque culpam esse præstandam, non tantum ipsi ab omni contagione uitiorum abstinendum. Nihil interesse putas utrum dicatur, Princeps isthuc fecit, an Principis nomine munus gerens. Etenim iuxta turpe, quid agat is, cui uicem tuam delegaris, uel nescire, uel negligere. Immane quàm longe lateque distrepit institutum tuum, ab illa Vespasiani Neronisque sententia, quorum prior ille locari consuevit, sese procuratoribus suis pro spongijs uti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes: alter ijs ferè uerbis mandabat officia, scis quid mihi sit opus, & cura, ne quis quid habeat. Tu contra, uide quid patriæ cōducat, cura ne quid indignum me uel dicas, uel facias. Porro rapacitatem tam non dissimulas in tuis ministris, quàm in te ipso non admittis. Atque ita demum ornari credis imperium tuum, si istos quàm optimos habeas, non opulentissimos, quasi que miseris sudoribus, & tenuium sanguine ciuium saginatos. Neque sinis, ut (quod meram sapit tyrannidem) omnium fortunæ ad paucos quosdam conferantur, & (quod in belluis fit) imbecillorum lantatu pascantur potiores. Quo uero plus est negotij, alios præstare, quàm se, hoc magis prædicandum, quod cum ipse sis incorruptissimus, omnes tui similes efficis, tum eos qui rem tuo nomine gerunt, tum hos qui circum te sunt. E quibus ut quisque tibi proximus est, ita uideatur non superbissimus, sed optimus. Quid enim hic commemorem de singulari disciplina, seueritate, sanctimonia aulae tuæ, à qua non aliter, quàm olim à sacris Eleusinijs, impij, ne pharijque uoce præconis submoueantur, ita præcul arces improbos omnes. Totamque illam principum aulis familiarium uitiorum cohortem, ambitionē, arrogantiam, uanitatem;

uersutiam, adulationem, licentiam, uolentiam, luxum, sic stirpium tenuis excidisti, ut frugalitatis, modestiæ, simplicitatis, integritatis exempla, non aliunde melius quam à tuo palatio priuatas in domos referantur. Qua quidem in re non est obiter fraudanda parte laudis debita generosissima coniunx tua, quæ morum tuorum (ut par est) æmula pari tecum cura cõstituit, ne quid labis hæreat intra limen principale, rata nimirum, id quod res est, inde potissimum in uulgus oportere manare, recte uiuendi, uel formas, uel incitamenta.

Verissima sententia Quis autem non uideat quanto utilior patriæ Princeps, qui seculi sui mores instaurat, & qui regni terminos profert, qui labentem uitæ disciplinam fulcit, quam qui collapsa restituit mœnias? Idque facit non tam imperio, quam exemplo. Neque enim prorsus alia censura tam efficax ad publicos mores emendandos, quam Principis undique inculcata uita. Ad hanc proinus omnium cõuertuntur oculi, ad hanc ueluti signum diriguntur animi, ad hanc tanquam scopum, uitæ rationes referuntur. Habet hoc ingens fortuna, quod nihil tectum esse sinit. Principum uero non aulas modo, sed ipsa etiam cubicula, intimosque recessus recludit, neque quicquam tam abditum, quod non famæ noscendum proponat, explicetque. Ad hoc nihil omnino mortales, uel mirantur candidius, uel imitantur libentius, uel retinent tenacius, quam quod uiderint à Principe factitari, dum quisque & pulchrum sibi ducit, eius æmulum uideri, quem nemo non suspicit, & frugiferum, illi uitæ similitudine commendari, à quo summa sperantur præmia. Adeoque mira quædam æmulandi libido, multitudinis animos occupauit, quicquid illud sit, quod in Principe conspexerint, ut non solum manifesta quædam uitia pro uirtutibus in suos mores traiciat, uerum etiam

Cur principis uitam imitemur Othonis Imperatoris mors præterquam quod acerba, etiam fœda, non paucos tamen inuenerit, qui eam autoris admiratione ducti imitarentur. Proinde priuatorum atque humilium mores, non nisi ad paucos pertinent, at Principis uita, quoniam & in conspicuo est, & celerrime arripitur, & latissime diffunditur, profectio aut ingenti morum publicorum pernicie, mala est, aut amplissimo fructu bona. Affirmant astrologi certis annis apparere stellas crinitas, quæ ingens adferant momentum ad publicam rerum mundanarum commutationem, ut quædam fatali afficientes hominum & mentes, & corpora, tum flumina,

Fatalis Cometes, malus Princeps maria, terræ, æra, & quicquid in his mire penetrantes, At nullus Cometes exoriri queat orbi tam exitialis, quam Princeps flagitiosus: contra nullum tam salutare sydus, quam dux inculpatus. Quod si cui parum adhuc liquet, is regum atque Imperatorum annales euoluat: inueniet profectio, ut quisque Principum aut uitæ æstuarit, aut uirtutibus enituerit, ita proinus seculi mores in eundem habitum fuisse secutos. Sub Caligula, sub Nerone, sub Domitiano, sub Heliogabalo, quantum crudelitatis, quantum ambitionis, quantum libidinis in orbe, quam densa uiriorum omnium seges ubique suppullularat? At sub Traiano, sub Seuero (pauciores enim boni) ut se quasi fatali sydere afflata mortalitas ad meliorem frugem conuertit. Quæ quidem cum ita sint, demoror si Principem mentis non omnino deploretæ, non uel illud deterreat à uitæ, ne tam multos efficiat improbos, aut non saltem hoc adhortetur ad uirtutem, ut tam multos efficiat bonos. Hæc quoniam tua sublimitas penitus perspexit, perpenditque grauiter, summa religione tibi cauendum esse statuisti, ne quid appareat in te, quod quisquam pernicioso sequatur exemplo. Est interim & illud insigne documentum integritatis tuæ, quod audet hæc aliquis apud te loqui, nihil ueritus, ne (quod solet apud tui dissimiles euenire) si quid in aliena uitia dicatur, id existimes ad te pertinere: neue si qua uirtus in te laudetur, diuersum illi uitium tibi putes exprobrari. Tanta conscientiæ tuæ puritas, tanta concordia, tantus concentus omnium laudum, ut nihil referat, quid uituperetur apud te, aut quid prædicetur in te. In alijs ferè quod laudes eligendum est, quædam arte declinanda ne incurras, idque etiam in ijs, qui inter optimos numerantur. Nam nemo temere est omnium, qui sic numeros omneis innocentie implet, ut non unum aliquod ceu nebula reliquum uitæ splendorem obscurauerit. Catone Censorio quid laudatius? At in hoc mussandum, quod uinosus, quod præfractus, quod aliena etiam ætate mulierosus. Octauij Cæsaris tam multas, tamque præclaras laudes, alexandrium & adulteria cõtaminarunt. Titum Vespasianum, alioquin optimum, seuitiæ suspicio læsit Flauio Vespasiano nulla alioqui uirtute non absoluto, fœdissima principi, pecuniæ cupiditas maculam attulit. Quidam ita demum boni uidentur, si cum pessimis conferantur. Tu uero totus tui similis, optimus prognatus ex optimis, optimus succedens optimis

mis, cum quibus si conferare, non solum deterior non uideris, uerum etiam uti gemmā, au-
 ro admota mutuum decus & das & accipis. De his igitur omnibus securum, tamen hæc
 una me sollicitudo circūstetit, ne hoc ipsum quod de tuis laudibus attingi, cum pro meritis
 nimis quam parum sit, tamen tuæ uerecundiæ impendio nimium esse uideatur. Sed isthuc
 ipsum ego arbitror omnium uirtutum tuarum quasi fastigiū, quo tantū uincis teipsum,
 quantum alijs reliquos omneis, nempe singularem istam animi tui modestiam, qua fit, ut
 cum nihil in te sit, quod uel Momus ipse possit carpere, nihil etiam non summa laude di-
 gnum, tamen reprehēdi quā a quo pateris animo, tum quā gratum etiam admoneri
 à quouis: Nihil autem fers impatientius, quā qualia facis, talia de te prædicari. Hæctor *Hæctor Næui-
 nus apud M.
 Tullium.*
 ille Næuianus, cuius magnanimitati conscientia recte factorum abūde sufficiebat, tamen
 à patre laudari lætatur, uiro utiq; laudato. Agēsilaus Xenophonticus, dux tum sapiens,
 tum insigni uerecūdia, non à quibuslibet laudari sese gaudebat, sed ab ijs modo, quos sci-
 ret & turpia uituperaturos fuisse. At tuus pudor, ne istuc ipsum quidē ferre potest, uiuus
 placere modo uis, non nisi mortuus laudari. Iam dudum enim animaduerto tuam celsitu-
 dinem, & oculis abnutare, & identidem rubore suffundi, dum hæc à me commemoratur,
 & parcissime, & nulli non confessa. Atq; adeo, quod omnino pateris hæc de te prædicari,
 non tuis auribus, sed nostro indulges studio, offendēdus alioqui tuis laudibus, nisi nostra
 tui charitate tam impense gauderes. Ut enim teipsum quantum uis negligas, nō potes ta-
 men tuorum iudicio, tuorum beneuolentiā non delectari. O fortunatum o uere aureum
 hoc nostrum seculum, quo te auspice, te autore, te moderatore, pietas, fides, simplici-
 tas, pudor, breuiter omnis illa incorruptæ quondam ætatis uirtutum seges repullulascit,
 reuiuiscit, efflorescit. O nos terq; quaterq; felices, quibus diuino munere talis datus est
 Princeps, qualem ex omni mortalium numero, neque suffragijs deligere, neque uotis
 optare potuissemus, tam fortunatus, ut superis non esse charissimus non possit, tam po-
 tens, ut nulli mortalium non sit formidandus, tam mitis, ut nulli non sit amabilis, tam co-
 mis, ut cuius pateat aditus, tam benignus, ut neminē à suo sermone tristem discedere pa-
 tiatur, tam munificus, ut omnes ab uno recte factorū præmium, & sperent, & ferant, tam
 incorruptus, ut hūc sibi amicum mali sperare nō queant, tam beneficus, ut optimus quis-
 que probatus illi, charusq; esse studeat, tam legum obseruans, ut ad politicā disciplinam,
 & sine legibus ullis eius unius uita sufficiat: sic uim quandam innocentie quasi spirās, ut
 qui secum uiuunt, eos omneis in eundem habitum rapiat, & ut in summa complectar, o-
 mnibus fortunæ, corporis, animi bonis, sic undiquaq; cumulatus, ut numini quā homi-
 ni propior esse uideatur, ac rursus horum omnium ita despiciens negligensq;, ut ne inter
 miseros quidē aut mediocres sit alius modestior. Hæ uidelicet, hæ sunt dotes illæ tuæ Phi-
 lippe ducū optime maximeq;, quibusuis (ut aiunt) incantamenti efficaciores, quæ te co-
 licolis mentibus charum reddunt, quæ tibi tam inauditum fortunæ fauorem, quæ tibi re-
 ges, quæ nationes, quæ mortales uniuersos conciliant. Adeo ut cum paucissimis Princi-
 pibus contigerit odium, atq; inuidiam suorum effugere, tu apud externos, apud ipsos penē
 hostes, gratior sis, quā quisquam fuerit apud suos. Nam quid ego nunc de inæstimabili
 patriæ in te charitate dicā? Quæ ne postulat quidē sibi magnæ laudis loco poni, quod te
 talem sic amat, impiissima futura nō faceret. Verum quoniam intelligit suam salutem tibi
 nō aliter quā parenti, sic esse cordi, ut non aliud sit antiquius, planē pelargicon quid-
 dam, ut Græci dicunt, referre conatur, teq; uicissim materno quodam amore, materna so-
 licitudine prosequitur. Qua tamen si tu pro tua felicitate non eges, fieri tamen nō potest,
 quin admodum gaudeas officio tuorum. Porro sanctissimum illud nomen patris patriæ, *Pater patriæ*
 quod non omnibus imperatoribus, nec his ipsis ferē nisi per assentationem olim deferre-
 batur, hoc tibi non in arcubus, aut colossis, sed in animis penitus insculpsit, neq; saxis ex-
 pressit, sed affectibus, quo non aliud monumentum poterat erigi, uel pulchrius, uel dura-
 bilius. Video autem me post longas ambages penē casu reuectum ad eum locum, quē in-
 ratione felicitatis tuæ præcipuum uideri uolebam. Ergo ut non alio modo felicissimus es,
 quā quia optimus, ita non alia re felicior, quā hac inaudita tuorum in te charitate. Au-
 gustus Cæsar quo nemo moderatius populariusq; gessit imperium, propter summā mo-
 rum comitatem iucunditatemq; eximie gratus populo Romano fuit: huius tamen uita
 toties est insidijs appetita, alijs post alias familijs in eum coniurātibus: neq; finis fuerat fu-
 turus

Alexander

turus, nisi muliebri consilio adiutus, in Cinnam clemētiæ remedio pro seueritate coepisset uti. Alexander magnus, cui sic indulset fortuna, ut nulli mortalium prolixius, tamen in hoc parum fortunatus fuisse legitur, quod ei neq; cum amicis, neq; cum ciuibus, ne cum patre quidem aut matre satis conueniret. Imperium autem atroci suorū inuidiā atq; odio suscepit, maiore gessit. Neq; Phocionis sanctimonia, neq; Scipionis moderatio, neq; Catonis integritas hoc mali potuit effugere. Vt interim de reliquis sileam ducibus, quorum hoc prope peculiare malum est, quod illis nulla uitæ pars, à lica, à uenenis, à maleficijs tutata sit. A deo per se odijs hominum exposita est ingens potestas, adeo liuori patet inuisitata felicitas. Tua uero, magnanīme princeps, moderatio, clementia, comitas, benignitas, pietas, adeo omnem dominatus inuidiā excludit, ut nullus unquam in priuata uita, tantam apud omnes gratiam fauoremq; obtinuerit, quantam tu in imperio etiam amplissimo obtines, obtines autem meritissimo. Quis enim usq; adeo Brutus sit, aut Cato, aut Cælius, ut tali Principi non omnia licere uelit? Imò quis (modo non egregie ingratus) non malit sui capitis periculo luere, si quid tristius, id quod abominor, fata minarentur ei, cui singulorum salus, sua ipsius incolumitate sit antiquior? Optent igitur, quibus ita uisum est, duces periculis factum, bellicis exercitum rebus. Nos deum optimum maximumq; comprecamur, ut istam felicitatem tibi patriæq; propriam ac perpetuam esse uelit, ut hunc ad modum, & tu pacato florentiq; imperio, & te pacis moderatore q; diutissime fruatur imperium. Pacificum adhuc & felicem modo descripsimus Philippum, atq; utinā ita liceat perpetuo, semperq; desit nobis, quod de tuis stratagematis prædicemus. Hoc cum optamus omnes, tum præcipue doctiorum & eloquentium hominum chorus, qui iam nūc certatim in hoc accingitur, ut gloriam tuā ab inuidis obliuionibus asserat. Hic ut semper fuit pacis alumnus, & non nisi lætis rebus efflorescit, mauult solennes ferias, q; triumphos sanguinolentos, Mauult tua præconia festiuis odis & panegyricis, q; tristibus tragedijs celebrare. Mauult principis optimi nomē, amabili lyra, q; horribili tuba ad posteros transmittere, nihil etiam diffidens, ne ea q; hæc uel non æque procul exaudiat, uel minus diutinniat. Neq; enim uerendum, ne tua in pace moderatio, minus sit olim lucis habitura, q; aliorum bellicis in rebus fortitudo. Nam belli decora tantum mirantur homines, nec iuueni aut omnes, aut cordatissimi, at mansuete, prudenter, moderate, iuste facta, tum optimus quisq;, tum omnes mirantur, neq; mirantur solum, uerum etiā amant. Tum de uictoria laude quantulum obsecro redit ad ducem, unde sibi magnam partem miles, maiorem fortuna uendicat. Ista in solidum tua est, nec inde quicquam decerpit aliquis. Proinde ut ex belli studijs maior sit fama, certe ex pacis artibus melior existit. Age uero, quid si ueræ etiam fortitudinis laus, quam isti militiæ propriam esse uolunt, clarius in pace rebusq; florentibus, quam in bellicis tumultibus elucet? Ea si à paucioribus animaduertitur, nihil refert, dum à melioribus. Iam primū enim, si fortitudinis partes sunt, res difficiles infractione animo uincere, quæ rogo uitæ nostræ pars, nō maximis difficultatibus laborat. Quin ex ipsis interim secundis rebus, certius quam ex aduersis fortem ac tolerantem animum speciare licebit. Forte quidem duris in rebus animū nō submittere, at longe fortius, uel hoc argumento, quia rarius, ad summa prouehēte fortuna nihil inolescere, & cum illa sit indulgentissima, tum ne tantillum quidem indulgere sibi. Maioris tum artis, tum uiriū est, tempestate nimium secunda uela cōtrahere, quam aduersis uentis uitare naufragium. Scilicet uientem fortunam permulti fortiter tulerunt, blandientem perpauci moderate. Etenim illic ipsa rei difficultas ad uirtutem quasi cōpellit, hic contra prosperitas ad incōtinentiam sollicitat. Tum cōtēnere pericula laus est, cum multis etiā gladiatoribus cōmunis, communis cum sceleratissimis piratis. At temperare animo, moderari libidini, frenum iniicere cupiditati, imperare bili, ea demum laus est boni sapientisq; uiri propria. Itaq; plurima in omnium gentium annalibus extant exempla eorum, qui rem bellicam cū uitæ quoq; contemptu fortissime gesserunt, at uix unum aut alterū inuenias, qui in ocio felicissimiq; reipub. statu, tanta moderatione prudentiaq; reip. gubernacula tractarit, ut neq; ipse successu rerū fieret licentior, neq; cuiusquā aut odio aut inuidiæ obnoxius. Ad hæc autē, malum uirum esse posse concedunt auctores, qui bonus sit dux, bellicq; gerendis idoneus: ueluti Seuerus imperator, de quo sic iudicauit senatus, cum aut nasci non debuisset, aut non debuisset mori, propterea quod rei quidem militaris industria sanè q; utilis esset imperio, at cru-

*Contentio bel-
lice laudis &
Pacis*

*Fortitudinis
laus in pace
maior*

at crudelitate multisq; alijs uitijs grauis ciuitati. Velut itē Cornelius Ruffinus in quem extat elegans dictum C. Fabritij, malo compilari q̄ uenire. At qui ijs uirtutibus sit prae-
 tus, quibus pacis tempora transiguntur, is ne imperator quidem malus esse queat. Con-
 silijs enim potissimum bella conficiuntur, nam pacis artes in omni uira sunt ului, belli non
 item. Bonus igitur uir, quisquis bonus princeps, at ferē quo uir peior, hoc bellis accōmo-
 dator, ut undelibet potius q̄ hinc sint auspicandae Principis laudes. An non uidemus ut
 inter feras, ita & inter nationes hominū, ferocissimas quasq; maximeq; barbaras, pugna-
 cissimas esse: sicuti Cares, Scythas, & Britannos? Quid Hannibal, nonne quēadmodum
 imperator optimus, ita uir pessimus scelestissimusq;? At is Princeps, quem nos optamus,
 imo habemus, non potest non omni genere uirtutū absolutus esse. Adiciam & illud colla-
 tionū aceruo: Non paulo plus negotij est, tranquillis in rebus arcere periculum, q̄ in per-
 turbatis propulsare periculum. Attamen inquiet quispiam, ubi temporis ratio postulat,
 praeclarum est hostem uirtute subigere. Quis enim negat? At quāto praeclarius sic agere,
 ut nemo tibi sit hostis: Quantumuis egregium sit inimicum retundere, certe uictoriosius
 est eminus abstertere. Generose nimium Antalcidas Atheniensi cuidam respondisse legi-
 tur, qui cum ciuitatis suae strenuitatem iactans, ac Lacedaemonijs ignauiam exprobrās
 dixisset: At Hercule nos a Cephiso uos saepenumero repulimus: alter admodum Laconi-
 ces. Sanē uero, inquit, uerū nos nunquā uos reieciimus ab Eurota. Iuge quidē optimo glo-
 riatu est Antalcidas, uerum gloriosius etiā erat futurum, si Lacones hostē beneuolentia
 potius, q̄ metu summuissent. Quid enim? An nō pulchrius Principi propter summam
 humanitatē sic diligi, ut ne illi quidē nocitum cupiant, qui possint: q̄ propter bellicas o-
 pes sic timeri, ut etiā qui laedere nō queant, cupiant tamen? Quid quod interim non pau-
 lo tutius quoq; sic amari, ut nemo nō malit pro te q̄ cōtra te arma sumere, q̄ habere mul-
 tos quos uincas. Numerant suos triumphos Rhomani, recensent prouincias armis domi-
 tas: sed eadem opera recensent, quot gentibus, quot regibus illud imperiū, & contemptui
 fuerit, & odio. Nam cōtemnit, quisquis audet armis laceessere: odit, qui cogitur uictori ser-
 uire. Longe speciosius fuerat, si hostes ab armis metus cohibuisset, speciosissimum uero, si
 eos continuisset beneuolentia. Vtrūq; tibi contigit, id quod ego uictorijs omnibus ma-
 ius esse duco, qui cum alijs tuis uirtutibus, tum placabilitate, mansuetudine, comitate, sic
 exteris omnibus gratus es, ut nemo uelit: tuis omnib. sic charus, ut nemo audeat hostem
 se profiteri. Nullum enim Principem magis timent hostes, q̄ eum quē sui nequaquam ti-
 ment ciues. Vt te moenibus adamantinis cingas, ut centuplici fossa ualloq; circundes, ut
 millenis Milonibus stipatus incedas, nullum tamen tutius patriae praesidium, nullum cer-
 tius satellitiū capitis tui, q̄ si honestis meritis charitatem tuorū colligas, quemadmodum
 facis. Vbi nunc igitur Alexander magnus, qui inuictum se dici gloriabatur? Vbi C. Cae-
 sar, qui se uno tantum die uinci potuisse praedicauit? Nae tu cognomen inuicti in pace lon-
 ge melius promereris, q̄ horum alterutet in tam multis uictorijs. Nimirum quo propius
 abest, ut uincatur is, qui cum ausus est aliquis manus conferere, q̄ is, qui in tantū opibus
 pollet, ut nullus ausit, etiam si uelit: tantum gratia ualet, ut nemo uelit, etiā si ausit. Et si mi-
 nus cruenta, at speciosior uictoria est eius, cui ultro cedunt hostes, q̄ qui Martis aleā ex-
 pertus, eam non sine negotio extorsit. Deniq; super haec omnia ut donemus bellicam glo-
 riam illustriorem esse, certe pacis optabilior est. Fingamus esse, ut gubernatoris artem ma-
 gis commendet saeva tempestas, sed quis adeo demēs, qui non praoptet prosperam nauig-
 ationem? Esto, medici industriā illustrat morbi magnitudo, at non tanti est agrotare. Sit
 ira sanē, ut difficilibus in rebus ductoris uirtus, quātumlibet clarius elucescat: at faxint su-
 perī, ut tuam moderationē, iustitiā, benignitatem prosperis in rebus continēter amemus,
 fortitudinem in dubijs nunquam miremur. An non crudelis medicus, qui uulgo pestilen-
 tiam imprecetur, quo fiat ipse nobilior? An non insanissimum uulgus, si quidem eadem
 optet sibi, quo posset sese magis de perito iactare medicor? Quis non eum nautam detur-
 bandū putet, qui prudēs in Symplegadas, in Syrtes, in Charybdes nauim impellat, quo
 maior artifex suis uectorib. appareat? Quid autē his dementius, si idem suo periculo spe-
 care cupiant? At multi duces hoc animo fuisse legūtur, ut nihil mallent, q̄ bellū aliquod
 exoriri, non ob aliud, q̄ ut sibi famam propagatēt. Quare quid esse potest crudelius, quid
 sceleratissimi latronis animo propius? Tum autē quid uecordius, q̄ populum tantū ma-

*Sceleratib. bel-
lo maxime
idonei*

Antalcidas

Collatio pacis
& belli

Πυρρὸς, ὁ
molestio stre-
pitu ac tumultu

Incommoda
belli

lorum optare sibi, ut duce bellicoso gloriatur. Hanc mentem in hostes auertat superi, nos te Philippe felici frui malumus, quā uti strenuo. Sufficit tibi, sufficit nobis ista tua gloria. Voluptatem illam alteram quoad licet deprecamur. Pacificum, inquam, te malumus, quā uictorem: ac tanto prorsus malumus, quanto modis omnibus pax bello præstantior. In pace calant artes, florent honesta studia, uiget legum reuerentia, augetur religio, crescunt opes, pollet morum disciplina. In bello collabuntur, defluunt, commiscuntur hæc omnia, & simul cum omni genere calamitatum, nulla non lues morum ingruit: sacra profanantur, cultus diuinus neglectui habetur, in iuris locum uis succedit. Silent enim (ut ait Cicero) leges inter arma, aut si quid loquuntur salutare, non queunt (ut eleganter dixit Marius) ob armorum strepitum exaudiri. Quis autem interim locus literis ac musis in tanto fremitu militum, tanto clangore tubarum, tanto crepitu cornuum, tam furdo, tamque insano strepitu tympanorum, tanto fragore telorum, tam horrendo tonitu saxorum uolantium, quo fera quoque & pisces & aues offensa, relictis natuius sedibus, alio procul uelut exulatum demigrare solent? Quas ob res & Homerus apte πόλεμον Πυρρὸν subinde nominat. Neque segnius interea miseri senes in luctum indignum conijciuntur, orbatur infantia partribus, uxores maritis spoliuntur, uastantur agri, deferuntur uici, exuruntur delubra, subuertuntur oppida, diripiuntur domus, & optimi cuiusque fortunæ, ad sceleratissimos latrones traducuntur. Quibus ipsis ex malis maxima pars semper ad innocentissimum quemque redit. Sed hæc misera tantum, illa capitaliora, & quæ uix etiam deus ipse faciat, quod inter ista gliscunt adulteria, dediscunt pudorem mulieres, uirgines passim stuprantur, iuuentus per se procliuus in uitia, sublato rerum ordine, obiecta impunitate consuecit nihil habere pensi, ac præceps in omne genus facinorum fertur. Atque omnino si quod pium nunc inter mortales uersabatur, id protinus nos relinquit. Prorumpit ab inferis Erynnes, ira, rabie, cæde, sanguine, scelere perturbantes, inuoluentes, permiscentes uniuersa. Sunt quidem & pacis temporibus sua quædam uitia, sed comica: at in bello omnium tragicorum malorum agmen, quasi mare quoddam exundat, semelque cuncta quacunque peruaserit, calamitatum ac scelerum fluctibus operit. Caterum quicquid insignium flagitiorum, in pace quoque leges ferro ignique puniunt, id totum est bellis natum, est bellis nobis reliquum est. Vix unquam exiit salitudinem ager, quem pelagus inundauit aliquando. Hoc, inquam, hoc fonte nobis scatet, detestanda illa colluies facinorosorum hominum, raptorum, stupratorum, lenonum, prædonum, piratarum, latronum, sicariorum, ueneficorum, furum, peculatorum, abigeorum, seditiosorum, proditorum, sacrilegorum, periurorum, blasphemorum, tum scortorum, luparum, lenarum, maleficarum. Vox me citius defecerit, quam nomina tantum recensuero portentorum, quæ nobis bellum parit, dum in pace non possunt homines dediscere, quæ in belli tumultibus didicerunt. Atque utinam etiam hic tantorum malorum prouentus, suis se temporis ac loci limitibus contineret, cumque pariete suo pariter exoriretur ac desineret. Nunc horum contagio, ueluti pestis quædam, & ad finitimos sese propagat, omnemque late uiciniam inficit. Hinc nimirum deploratur à facundissimo poeta, Mantua nunc misera nimium uicina Cremonæ. Tum belli uitia, & multo ante bellum ipsum præuertunt, & in super porro in multum usque tempus sese proferunt, ut belli reliquiae penè sint ipso bello tetiores, neque raro eius poeniteat & eos qui uicerunt. Nam statim ad primam mentionem ac uelut odorem expeditionis erigitur, exilit est latebris suis, & ex toto undique orbe uelut in sentinam confluxit illa fex hominum, quoscunque uel infamia uel æs alienum premit, uel ob maleficia legum minas territant, uel qui ob scelerum conscientiam in pace tutos sese non purant, uel quos sua re nequiter profusa, turpis egestas transuersos incitat ad sceleratius rapienda aliena. Denique quos mala mens, malus animus tanquam ad facinus genitos, sic extimulat, ut capitis etiam periculo ista fuerint ausuri, non modo impunitate proposita, non solum obiecta etiam mercede. Hac hominum colluie bella gerenda, hæc sentina in urbes atque in domos recipienda, cuius foetorem ne solida quidem ætas queat est ciuium tuorum moribus expurgare. Si quidem nihil tam facile discimus quam turpitudinem, at nihil æque difficile dediscimus. Adde istud, quod plerumque ex minimis bellis nascuntur maxima, ex uno plurima. Neque enim unquam licuit unico bello defungi. Aliud ex alio feritur, atque in immensum trahitur inexplacabilis catena malorum. Quæ quidem mala, tam multa, ut numero comprehendere nequeant, tam atrociora, ut ne malus quidem uir possit negligere, quam iustissimum etiam bellum natura consequi uideamus

deamus: ad hæc titulos quibus id suscipitur, interdum esse falsos, nonnunquam affectatos, plerumque dubios, tum semper ancipites esse præliorum exitus: postremo nullam uictoriã incruentam, nec cuiusquam maiore dispendio pugnari, quàm cuius minime retulerat uicisse: audacter affirmauerim pio principi nimio consultius esse, pacem quantumuis iniquam amplecti, quàm bellum etiam æquissimū suscipere, ut quod tam ingens malorum pelagus, tanta Lerna uitiorū, tam atra morum pestis, & præeat, & comitetur, & cōsequatur. Num Christianus dux, quem oportet esse clementissimū, qui nō modo numen aliquod esse iustumque memorque credit, uerumetiā mox illi de minutissima quoque guttula sanguinis humani exactissimā rationem esse reddendam intelligit, cui non totum imperium, nō etiam uita sua tanti debet esse, ut quenquam innocentem sua causa uelit perire, postulabit ut ius illud nescio quod, suum (neque enim hic laboro, quanti referat, hic an ille potiatur) tot lacrymis, tot orbiatibus, tanto luctu, tam multo cruore miserorum, tot mortalium capitibus, tot periculis, tot uulneribus, & (quod his omnibus damnosius) tanta morum pernecie sibi cōstet: An diligenter potius pensulas, atque æquis lancibus expendens hinc commodum illud quod peritur, illinc diluuium malorum omnium quod excitatur, in hanc ibit sententiā, ut statuatur nullū omnino bellum sibi suscipiendū esse, quod quauis ratione possit euitari. C. Cæsar, qui gloriæ cupiditate tantum bellorum exhauferat, extremis aliquot annis de relinquenda uita cogitasse legitur, tum & mente cœpisse destitui, nimirum agitante iam eum scelerum conscientia, ac manibus eorum quos interemerat, semper ob oculos obuersantibus. Augustus item de abrogando imperio nō semel deliberauit: oderat enim illud, opinor, quod uideret sibi tanta sanguinis humani iactura constare. In extrema uero coniuratione, cuius autor L. Cinna, ne uiuere quidem tanti clamabat esse, ut incolumitatem suam tot ciuium interitu redimeret. Idem negabat omnino bellum capessi oportere, nisi cum maior emolumentum spes, quàm damni metus ostenderetur. Alioquin perinde fieri, ac si quis aureo piscetur hamo, cuius abrupti iactura, nullo captu pefari queat. Ad hanc profectio rationem nullum prorsus ineundū bellum, nisi quod indixit necessitas. Extat in Cæsaris actis, Othonem ethnicum Imperatorem, usque adeo ciuile bellum detestari solitum, ut ad eius mentionem quoque semper exhortuerit, ac demum e uita maluerit excedere, quàm sua causa tantum hominum uitæ subire discrimen. O generosum animum, quem utinam nunc passim præstarent nostræ religionis Principes. Etenim si uere secū reputent, id quod res est: Christianū orbem unam esse patriam: Christianā ecclesiam, unam esse familiam: eandem gentem, eandem ciuitatem, omnes nos eiusdem corporis membra, eodem contineri capite Christo Iesu, eodem uegetari spiritu, pari precio redemptos, ad eandem hereditatem ex æquo uocatos, cōmunibus uti sacramentis, nimirum nullum bellum, non ciuile, non uel domesticū, & plusquam intestinum iudicabunt, quod à Christianis cōstitutum aduersum Christianos. Fuerit sanè quōdam ista gloria Lacedæmoniorū, fuerit Atheniensium, fuerit Rhomanorum, quam plurimas nationes armis domuisse, sed certe gentilium, nec (mihi crede) nisi gentili animo digna, imò uix etiam digna. Siquidem Plato atque Aristoteles, uterque in sua politia, Lacedæmoniorum institutū reprehendunt, quod in condendis legibus, ad bellum modo, tanquam ad summum reipub. finem spectarint, cum maximum ciuitatis bonum, pax sit non uictoria. Pax enim per se bonum quiddam est, uincere nunquam ex eo bonorum genere est, in quibus conuirescit, sed conducibile tamen quiddam est, at ita demum, si non alia patet ad pacem uia. Optimus est eius reipub. status, non quæ mauortij studiis fines imperij profert, sed quæ ad cœlestis ciuitatis imaginem quàm proxime accedit. Ea uero non alia magis re quam ocio, pace, concordiaque felix est, Ergo Christiani Principis quem oportet ab hoc exemplari nusquam oculos dimouere, præcipua gloria sit, id summa uis, summaque ope tueri, ornare, amplificare, quod Christus etiam Principum Princeps nobis optimum ac dulcissimū reliquit, nempe pacem. Cæterū maximi animi maximū esse documentum arbitror, bella nec formidare, cum declinari nequeant, nec prouocare, cum queant: & ad depellenda semper esse paratum atque instructum, ad inferenda nunquam animatū. Ferarū magnanimitas est quælibet impetere. Hominis magnanimitas cum innocentia, cū prudētiæ laude cohæreat oportet, cum qua nō solum coniunctū non est, uerumetiā summo cum scelere copulatū, in aliud arma sumere, quàm quia pax aliter consistere nequeat. Quod si oīs ratio fortitudinis huc spectat, ut hostiū uis à ciuium fortunis atque

Fœdum Christianos inter se belligerari

Vera magnanimitas

*Agasilai regis
dictum*

*Duo belli
premia*

*Alexandri
continentia*

*Comodi
clementia*

capitibus arceatur, cur in te belli munia requiramus, cum hactenus tua moderatione, prudentia, iusticia, hostiles iniurias longe comodius à tuis depuleris, quàm alius quisquam armis. Vt autem gubernator magis optandus, qui Cyaneas cautes arte uitat, quàm qui enauigat: ut prastantior medicus qui morbum praeludit, quàm qui recepti arte leuat: ita prastabilior princeps, qui sapientiae consilijs efficit, ne qua bella moueantur, quàm qui earum militaris peritia scite & ghauiter administrat. Alterum enim necessitatis, alterum felicitatis, alterum remedij est, alterum uoti. Proinde iure optimo laudatur illud Agasilai ducis apophthegma, qui respondit, ne opus quidem esse fortitudine, si iusticiam teneamus, cum rogaretur à quopiam, utram uirtutem alteri iudicaret anteponendam. Nam quid amplius optemus à superis ex ullo uel felicissimo bello, quàm quod nobis tua iusticia citra oem iacturam prastat. Iam enim ut rationem malorum omittamus, quæ belli naturam secum adducere demonstrauimus, ac tantum emolumenta quæ maxima percipi solent, expendamus, tamen haud existimo cuiquam fortissimorum ducum, bellum ullum tam feliciter cessisse, quin sani ciues istum seculi tui statum cum suis comoditatibus fuerint praeoptaturi. Siquidem cum duo praeipua belli praemia sint, gloria & imperij propagatio, (nam opes quidem nunquam non exhauriuntur) tu tranquillissimis in rebus & opes auxisti tuas, & imperij fines protulisti, idque multo praeclarius, quàm alius quisquam maximis bellorum difficultatibus. Imò quod nullis armis confici potuisset, id applaudente mundo, tua comitate tuaque felicitate confectum est. Adeo ut ne Rhoma quidem illa perpetua bellatrix, tantum sub septem primis regibus creuerit, multorum seculorum bellis, quantum sub uno te, idque iuue ne, citra sanguinem, citra caedem imperium tuum auctum est. Porro quanta insuper impendeant incrementa, non obscurum est augurium. Iam uero gloriae, non solum toto genere uincis, uerum etiam tum magnitudine, tum aeternitate praecellis. Nam si ea demum uera est gloria, quæ rebus honestis paratur, cum uix ullum sit bellum, quod non maximis uitis inquinetur, hæc sola uidetur sapientibus expetenda, quæ iusticiam, quæ temperantiam, quæ mansuetudinem, quæ tolerantiam, atque id genus alias uirtutes consequitur. At famam quidem fortasse recte quis dixerit, gloriam uero uocare uehementer absurdum sit, quæ in malum competat uirum. Bonum autem bellatorem nihil prohibet appellari, qui uir sit non bonus. Imò haud scio, an omnino eundem in hominem conueniant hæc duo cognomina. Non igitur gloriosus, quisquis bellicosus, sed qui bellum non nisi coactus suscipit, tum id reipub. non sibi gerit: postremo quàm potest minima iactura suorum conficit, hunc demum bellica gloria consequitur. Quanquam istis ex rebus quibus tua praecellentia floret, ornatissimè me Princeps, multo uberrima gloria meti consueuit. Quæ si nihil aliud est, quàm approbatio recte faciorum cum admiratione, dispeream, si non Alexandri Magni in Darij regis uxorem & filias, integritas comitasque, uel omnibus illius uictorijs plausibilior est. Si non C. Caesar longè plus attulit famæ, paucis donata uita, quàm tot millibus hominum erepta uita. Num capta Carthago, num oppressus Hannibal tantumde uere laudis Scipioni conciliat, quantum unicum illud continentis animi documentum, cum Luceio Celtiberorum duci sponsam puellam, iuuenis iuueni restitueret, tum intactam, tum gratuitam. An Comodi Antiochyni, uel uniuersa imperij decora, tantum habent lucis, quantum unum illud, quod uxore litteris ad ultionem instigante, Auidij Cassij consocijs maluit ignoscere. Quis ullius ducis militaria facinora, cum imbelli sapientia Numæ putet esse conferenda. Quis non huius uirtutis seculi, quo Iani templum perpetuo clausum fuit, quo nullus actus triumphus, nulla fixa trophæa, uel omnium reliquorum regum praelijs iudicet nobilior. An ullus consulatus illustrior quam M. Attilij ac T. Manlij fuit, quibus consulibus templum idem claudi contigit. An non Augusto plus attulit splendoris, quod hoc Imperatore belli portas Rhomani bis clausas uiderint, quam tot acti, de tam multis hostibus triumphis. Nullis rebus sic applaudit mortalitas, nihil tanto fauore celebrat, nihil sic posterorum animis insidit, ut si quid à Principe moderate, si quid clementer, si quid continenter agatur. Atque his uirtutibus in bello locus non est, florent in pace, in ocio uigent, tranquillis temporibus gliscunt aluntque. Iacet igitur quantulumbet Hercules ac Theseos, Achilles atque Hectoris suos antiquitas ostendent suos Epaminondas Thebani, Xerxes ac Cyrus Persæ, Lysandros Lacedæmonij, Themistocles Athenienses, Alexandros Macedones, Hannibales Pœni, Scipiones ac Cæsares Rhomani, Brennos Galli, nos nostrum Philippum non dubitamus horum cuius antepondere. Numerent illi reges

ges subactos, fufos exercitus, prouincias imperio additas, nos contra tot talesq; reges beneuolentia deuinctos, Principes affinitate adiunctos, gentes foederibus concordiaq; astrictas recensēbimus. In saxa, in æs incidunt illi, terras ferro igniq; uastatas, nos multo quàm sunt ista, certioribus monumentis literarum prodemus, tot regiones, tot regna, summo cum orbis applausu, à te iuvene etiamnum peragrata. Iactent illi opima spolia, à caesis regibus detracta, nos munera opponemus ultro ab amantissimis regibus, honoris causa donata. Gloriantur illi, quot intra annum bella profligarint, modo nobis (uti spero) gloriari liceat, te duce, nullum extitisse bellum. In fastos illi referant quàm multos hostes armis uicerint, tibi proprium ac perpetuum sit istud elogium, neminē tuo seculo exortum, qui fuerit uincendus. Ambitiosis atq; contumeliosis cognominibus, alij sese uendunt, hic sibi magni cognomen asciscat, ille felix. Hunc Africanum subacta Carthago, illum Asiaticum domita Asia: alios uexatē bello gentes, Dacicos, Germanicos, Geticos, Britānicos, Dalmaticos efficiant. Et si cui libebit, uel centenis à dominibus calamitosis, ambitiosi tituli coronidē proferat. At cum nobis opabilius, tum tibi gloriosius est, quod ex re pacificus appellaris. Quanquam si quid habent ista cognomina præclarū, tibi plura tua felicitas dedit, quàm ullus alius sibi potuerit ex alienis calamitatib; asciscere. Placeat, arrideat, blādiatur, alijs quantumlibet, ferreum illud suum ac Mauortij seculum, nos pacati atq; aurei seculi nostri nondū poenitet, neq; poenituerit unq;: donec superiorum bellorum (in quibus papæ quantum malorum uidimus) ulla memoria nostris hærebit animis. Tantum autem sibi uulnerū acceptum est, ut eorum cicatrices nulla hominis ætas sit obductura. Fortassis bella flagrabunt, uel pauci quorum magno cōpendio res multitudinis affligitur, uel iuvenes, qui belli miseriam nunq; uiderunt. Romulos ac Tullos optabant, Martis imperiti: nos Numam malumus, malumus Solomonē, felicem & pacis autorem: quam Dauid uictorem & sanguinariū. Non tamen hæc dixerim illustrissime princeps, quasi bello gerendo minus idoneus, quàm paci moderandæ futurus uidearis. Nec ideo te felicem prædicare maluimus, quasi aduersæ fortunæ non satis animo parem fore iudicemus. Verum hoc à superis etiam atq; etiam optamus, ne quādo fortem spectare sit necesse, magis autem perpetuo felicibus in rebus, & tibi tuorum animos, & nobis tuam uirtutem liceat experiri. Alioqui quantum tibi adsit animi robur, ad quemuis etiam fortunæ tumultum inuictio peccore perferendum, cum alijs multis documentis, tum ista Hispaniensi profectio magnifice declarasti, quæ tametsi multis magnisq; cōmoditatibus fuerit onerata, tamen fieri non potuit, quin in tam longinqua tamq; diuturna peregrinatione tristitia quædam inciderint, & si nihil aliud, certe multorum malorum pondus habebat archiepiscopi Bizontini, tanti uidelicet amici, tam intempestiua mors, tum iteratus tibi morbus, ad hæc alia quædam sciens misit, quæ non mitius, quàm hæc uulnus infligerunt animo tuo. Postremo non deerat genius aliquis infestus, qui quæ potuit incommoda, atq; pericula intentaret, quæ quidem omnia tu, aut singulari prudentia profligasti, aut infracto animo pertulisti, ut isto, uel solo nomine potueris abunde laudari, quod ex omni comitum numero, quos aiunt haud multo pauciores fuisse bis mille, nō alius apparuit te uno laborum, uel appetentior, uel patientior. Nemo solis, alioris, pulueris, hybris, sitis, inedia, uectationis tolerantior: Nullus incōmoditatum reliquarū negligentior, quas interdum in diuersorij necessum erat accidere. Proinde alius fortasse, recensendis itineris tui difficultatibus, fortitudinis tuæ simulachrum quoddam repræsentare maluisset, me uero felicitatis tuæ contemplatio magis delectat, uel quia præsentibus omnium gaudijs magis conuenit, uel quia cum multorum laude, cum nullius crimine coniuncta est, uel quod periculorum magnitudine multis impar esse uideris (cuius quidē rei neminem adhuc poenitet) splendore uero & omnibus festiuitatis ornamētis ita primus, ut nemo te cum cōponendus. Porro bellicæ laudis specimen tam pridē tam multiplex elucet in te, ut si quod inciderit bellū (quod quidē & abominamur, & speramus nō futurū, tua uidelicet felicissima pietate freti) sed tamē si quod inciderit, metuendū nō sit, nequādo (te sospite) dux egregius nobis defuerit. Quis em̄ te uno, inter militares proceres, uel ad cursum peritior, uel ad saltū agilior, uel ad luctū neruosiior, uel arcū torquere melior, uel feram certis assequi iaculis, callentior, uel hastam uibrare scientior, uel ense ferire peritior, uel eque strari certamine cōcurrere doctior? Deniq; quis in omni genere progymnasmatū militariū exer-

Mors archie/
piscopi Bi/
zontini

Duo precii
pue inflam/
mantia ad
uirtutem

exercitatione: Quem alium crista minaci galea, quem greus thorax, quem baltheus, quem ensis, quem clypeus, in summa, quem uniuersus ille Mauortius ornatus sic mire decet ut te? At qui dedecent ista Sardanapalos, non decent eximie, nisi uiros ad uirtutem, & natos & institutos. Quid, quod equitandi quoque rationem omnem sic insignite calles, ut non Bucephalo illi suo Alexander uel infederit decentius, uel agitarit animosius, scientiusque, quam tu ferocissimum queneque equum moderaris? Ad haec suppetunt affatim ad ista omnia ob-eunda lacerti ualidi, totiusque corporis nerui, tum autem animi ardor, ac promptitudo tantum abest ab ignauia socordiaque, ut temeritati propior nonnullis uideatur, magisque freni quam calcaris indigens. Et quanquam in magno principe non tantundem adferunt momenti corporis uires, quantum mentis uigor, tamen absolutum quiddam est, cum ingenti animo, egregium membrorum robur amplitudoque respondet. Ad istam institutionem, ad ista uirium adminicula, ad istum tam uiuidum pectoris impetum, qui te iam dudum ultro ad belli decora satis extimulat, duo quaedam insuper accedunt incitacula tam efficacia, ut uel parum generosos animos & possint & soleant ad capeffendam uirtutem inflammare, amulatio maiorum, & cura liberorum. Vtrocunque enim conuerteris oculos tuos, protinus occurrit, quod animo tuo uehemens ad hanc gloriam calcar addere possit. Nam siue a fronte prospicias, illico obuersantur obtutibus tuis, maiorum tuorum pulcherrima strategemata, tum uelut e proximo sese ingerunt domestica exempla progenitorum, a quibus degenerare turpissimum sit, quos equare necessarium, uincere speciosissimum, atque illis ipsis etiam quos uiceris gloriosum. Sin a tergo respicias, occurrunt liberi, quos meliores etiam teipso patriae cupis relinquere. Ingens utrinque circumstat sollicitudo, illinc quantos quamque diu nos heroas oporteat emulari, hinc qualem temet amulandum proponere. Illinc apparent quos necesse est optimos referre, hinc quos oportet tales efficere. Nam utrunque iuxta boni Principis munus intelligis esse, & relictam a maioribus gloriae hereditatem, non tueri modo gnauiter, uerum etiam auctiorem reddere, & posteris suis pulcherrime huius possessionis successionem tradere, neque omnino sat esse ipsum Principem haudquaquam malum agere, nisi idem cauerit, ne possit esse malus Princeps. Non mediocris quidem negotium, tam illustrium uirorum laudem non sustinere modo, sed & praecurrere: at hoc posterius tamen te multo magis sollicitum habet, nimirum quo difficilius esse uides, alienos mores praestare quam tuos. Atque isto nomine (neque enim praetereundum, tamen si loco alieniore, quando forte res ipsa admonuit) non clam nobis est, quantum tuae pietati debeamus, cui nihil omnium aequae cure est, quam ut cum te maiorum, tum tui similes liberos reddas. Itaque sic instituendos curas, quasi patriae illos genueris, non tibi. Quos equidem non alia re magis felices existimo, quam quod tales parentes sortiti sunt, non dico tam illustres, aut opulentos, sed quibus ex aequo mens ista sit, ut eos iam inde a teneris unguiculis, non ad ambitionem strepitumque fortunae, sed ad ueram uirtutem fingi formarique studeant. Nec enim usquam infortunatiores esse solent quam qui in alijs sunt omnium fortunatissimi, quam quod plerumque optime nati, non optime (ne pessime dicam) instituantur. Nam fere isti delicatius educantur, idque inter greges adulatorum qui totam uirtutis uiam ignorent, quorumque mores & oratio nihil nisi fortunam sapiat, a quibus nihil audiat serium ac salutare, neque quicquam omnino discant, nisi unum hoc, fastu uiolentiaque principem agere. At qui cum nostrum cuiuslibet tanti referat, quibus primis illis annis imbuamur, deum immortalē, quae tandem cura suffecerit educandis ijs, quos paulo grandiores facios, ne monere quidem quisquam ausit, & de quorum moribus totius populi mores fortunaeque pendeant? Proinde tu tua pignora non nisi pijs & integris nutricibus, uirisque sapientibus & incorruptis mandas, a quibus nihil oculis, nihil auribus hauriant patre indignum, qui rudem adhuc puerilis animi testulam, salutaribus opinionibus imbuere, & norint, quia prudentissimi: & audiant, quia tibi placere sciunt: & uelint, quia optimi: & efficiant, quia diligentissimi. Iam dudum autem (ut audio) circumspecis aliquem literis ac moribus spectatum uirum, delecturus ex uniuersa patria, cui teneros adhuc alumnos in gremium tradas, ijs disciplinis quae Principe dignae sint, erudiendos. Sed ut iam in uiam redeamus, unde paulisper digressi uide mur, ut liberis tuis utriusque uirtutis bellicae & ciuilis absolutum exemplar exhibeas, nec aliud exemplar quam teipsum, incredibili studio eniteris, ne qua laus maiorum tuorum fuerit quam tu tuis uirtutibus non uel illustrasse uideare. Et in paterno quidem uero tuo Foederico, moderationis ac sa-

ac sapientiæ laus magis enituit. In proauo materno, quem tu non tantum nomen referes, sic eadē eminuit, ut altera illa nequā deesset. At in auo materno Carolo, belli decus potissimum effulsit. In patre uero Maximiliano sic utrumq; uidemus excellere, ut difficile iudicatu sit utrum in bello ferocior, an in pace moderatior, formidabilior hostibus, an amabilius suis, audacior in repugnantes, an ignoscentior in uictos. Hanc tu diuinam patris indolem ex Fœderici imperatoris sapientiā mansuetudinēq; & Caroli ducis inuictio animi robore mire temperatam, sic expresse, sic absolute refers, ut iuxta uel paci, uel bello natus uideri possis, simulq; & ad clementiam factus, & ad fortitudinē institutus. Ac mansuetudinem quidem tuam, iustitiam, benignitatem, magna cum uoluptate iam pridē experimur omnes. Porro autem qua dextra fulmen torqueas, quantus ense, quantus clypeo insurgas in hostem, id nimirum experiētur ij, quicunq; illi erunt, qui singularē istam ingenij tui lenitatem suis malefactis uicerint. Nulli enim bellum acrius gerunt, quā qui tardissime suscipiunt. Quid, quod istud ipsum Philippi uocabulum, omnis instar nobis est, qualis sis in bello futurus. Etenim Philippus ab equorū studio Græcis dicta uox, perinde sonat Latinis, quasi bellacem dicas, ac militaris rei diligentem. Quod si nomina non temere creduntur indici, sed uel ex præteritorum, aut præsentium animaduersione, quem admodum in Cratylō differit Plato, uel futurorum præfatio quodam, uelut in literis sacris, profectio non absurde quis arbitretur, si minus in priuatis, certe in principibus appellationes istiusmodi nequaquaquam fortuitas esse, uerum aliquid minime negligendum portendere. Nam ut de alijs interim omittam dicere, tuum nomē in nullo ferē extitit, qui non præter alias laudes bellī quoq; gloria præstiterit. In Philippo Macedonum rege, moderationis ac sapientiæ splendor, & militiæ decus, inter sese penē ex æquo certant. In triuauo tuo Philippo, supra titulum pieratis, tantum bellicæ uirtutis excelluit, ut inde uulgo cognomē etiā inuenerit audacis. Iam proauus Philippus, quātus in hoc laudis genere fuerit, tametsi pleriq; ineminerunt, tamen horum utrumlibet esse potest indicio, uel quod ex hac re Magni cognomen accessit, uel quod Carolum tātum uidelicet bellatorem genuit. Horum si nomen tantum in te deriuatum audiretur, tamen eo ipso poteramus admoneri, quid esset abs te expectandum: nūc cum eorundem indolem sic repræsentes, cum iisdem uestigijs ingrediaris, certissimo nimirum augurio ducimur, nos te bellicis in negocijs duces habituros, non solum egregie strenuum, uerum etiam felicem. Neq; enim in bellis iustis deerit uirtuti tuæ fauor diuinus, qui in pace sic moderationi tuæ semper adfuit. Præstitisti alteram gloriæ partem, eamq; maiorem: non est periculum, ne in altera præstanda tui dissimilis, quasiq; mancus sis futurus. Hactenus niueo uitæ candore, florentissimōq; securi tui statu liliorum omen implesti (nam mihi etiam illa ipsa, quæ Principi insignibus adduntur, omnis uim quandam obtinere uidentur) implesti & aquilæ augurium, Cæsarea quadam animi sublimitate: porro leonis generositatem iam nunc spiras: iram uero atque assultum faxit deus ut nulli mereantur experiri. Optamus ut istam gloriæ partem augurari tantum in te liceat, nō etiam spectare, ut pereat positum rubigine ferrum: aut si quando ita feret fatalis necessitas, cui ne dii quidem, ut ait Homerus, repugnant, precamur, ut tua uexilla non nisi Christianæ pacis hostes terreant, tuus ensis non nisi in Turcarum & Sarracenorum iugulos stringatur. Hoc in loco meminisse magis nobiscū, ac tacitis uocis libet premere, ne iuxta Græcā parœmiā πρό τῆς νίκης ἐγκόμιον, id est, ante uictoriam encomiū uideamur canere: sed tamē iā animis præsentire iuuat, quātārū te rerū gloria maneat; quibus sis imperijs præficiendus, quātis augēdus titulis, quos olim ex impijs Christo relaturus triumphos, quæ fixurus ex immani illa barbarie spolia: q̄ late Rōmanæ pacis fines prolaturus, quas gentes Christianæ ditionis prouincijs additurus, q̄ felicib. momētis publicū seculi tui statū in melius cōmutaturus, quanto cœlitū ac terrigenū applausu, prouehente uirtutē tuā immortalī Principe, abolitis ferrei seculi reliquijs, aurēā ætatē mūdo renouaturus. Neq; uero leuibus ostētis, in tantarū rerū spē uocamur. Etenim ut cōtemnenda uideantur, quæ quondā in tuo natali homines genethliaci prædixerūt, & hodie syderū periti magno cōsensu de tuis ingētibus factis uaticinātur (nam semper horū artē pestiferā bonis Principibus iudicauī) at certe contemni non queunt, ista tam egregia præludia futurorū: quæ iā nunc non in sōmnis apparent, sed corā oculis exhibentur. Perspicitur multis argumētis cœlestis quēdā indoles animi tui, quæ nihil humile, nihil nō excelsum atq; extimium

Fœdericus a
um paternus,
Philippus pro
auns, Carolus
auns mater
nus, Maximi
lianus pater

Quibus nomē
fuerit Philippi
pus

Interpretatio
in signū Philippi

Astrologorū
prædicta

mium spectat. Apparet ad res maximas gerendas perpetua quædam adiuncta felicitas. Videmus orbē propē uniuerſum studijs fataliter in te conuerſis, applaudere ſucceſſibus Philippi. Videmus hinc patrem regem inuictum, Romanum tenere imperium: hinc ſocerum regem item uictorijs inclytum, Hiſpanias obtinere, alterū Chriſtianæ diſtioni deſenſaculum: te iuuenem florentiſſimum, tali corpore, tali animo, talibus factis, utriq; exoriri, utrunq; æmulari, utriq; ſuccedere. Cernimus auguſtiſſimæ cōiugis tuæ feliciffimam ſœcunditatem, quæ uel ad omnium regum neceſſitudinem, adamantinis (ut aiunt) uinculis alligandam ſuppeditet. Conſpiciamus neq; tuam uigilantiam uſquam deeſſe fortunæ, neq; fortunam illi: quippe quæ prima ſtatim inclinatione tantum ornamentorū tuæ præcellentiæ, uernantibus adhuc annis obiecit, quantum alij nulli neq; ueterum, neq; recentium. Quod priſcorū extiſpiciū, quæ præpes ales, quæ ſoliſſima tripudia, deniq; quod horoſcopon, certius fatorum tuorum augurium ædere poterat, quàm nobis tot coniectionarum, tot argumentorum conſenſus facit: uelut una uoce (ſi modo mente non omnino ſtupida ſimus) immortalē tuam gloriā prænūciantium. Sed (ut Homericis uerbis utar) ταῦτα δῖον ὦ γένος κέται, id eſt, iſta in deorum genibus ſita ſunt. Nos deum felicitatis omnis autorem comprecamur, ne quid hæc commemoratio noſtra uel tuo capiti, uel patriæ conciliet inuidiā: ſed quæcunq; ſunt euentura, ea nō nobis ſolum, ſed & hoſtibus, quoad fieri poteſt, fauſta feliciq; faciat, hoc eſt, ut uictorias tuas quàm minime cruentas uelit eſſe, ſemperq; donet amplitudinē tuam (ita ut nunc euenit) omnium bono, nullius diſpendio crefcere, atq; ut hodiernæ feſtiuitatis quàm plurimos ſimiles dies liceat exhibere: a cuius deſcriptione nos interim uirtutum tuarum admiratio retardauit: uerū digreſſione nec ocioſa nec inamœna, imò nihil digreſſi, recta uia huc ſumus delati. Quid em̄ ita proprie conueniebat ad aperiendam explicandamq; huius lucis læticiā, ut iſta ponere ante oculos, quàm felicem principem, quantis uirtutibus exornatum, quibus auctum ac ceſſionibus, quantis etiam rebus deſtinatum recepiſſemus? Nūc uero quoniam huc nos quaſi fortuitus quidam, ſed tamen commodus orationis curſus deduxit, age deinceps ex

Nemefis periamur optatiſſimi deſideratiſſimiq; reditus tui feſtiuitatem exponere: ut quantum gaudiorum ſentimus, tantum etiam intelligamus. Id ita fiet, ſi præſentis diei ſpectaculum ac uelut i faciem quādam, uerborum quaſi coloribus fucatam, animis ueſtris exhibuero: ac plurimos quidē huiusmodi dies nobis tua felicitas peperit, auguſtiſſime Princeps, feſtos candidos, planeq; niueo (quod aiunt) unione ſignandos patriæ. Primum enim, quàm lætus ille ſol illuxit tuis, cum tu fauſtis ominibus æditus in lucem nunciarer: Quæ tum lux tuæ genti uiſa eſt exoriri? Vt ex magnis diuturnisq; calamitatibus tum deniq; reſpirauit, auſaq; ſibi eſt meliora iam polliceri? Deinde quantas uoluptates de te præbuiſti, ſingulæ ri patris inuictiſſimi pietate, ex periculōſis illis ſeditionum fluctibus reſtitutus, qualiq; de

Philippus natus nouo patriæ genitus: tum autem in adminiſtrationem imperij iam adoleſcens, ſolenni ritu

Philippus ini tiatus inſtitutus inauguratusq; atq; tuorum oculis mira omnium ſpe exhibitus? Ad hæc ſpōſus

Philippus ſponſus illuſtriſſimus cum illuſtriſſima, ephebus cum puella, formoſiſſimus cū formoſiſſima, fauſtiſſimis ominibus copulatus, quo quidē e fonte, hodiernæ quoq; lucis gaudia nobis potiſſimum promanant. Poſtremo feſtiuitatum numerum pene confudiſti, felici uxoris partu toties factus pater, pariter optatiſſima ſobole & imperium ſtabiliens fulciensq; & nobis auſpiciſſimum natalem tuum, quaſi ſubinde renouans. Ex iſtis tam multis feſtiuitatibus, ſi per ſe quanq; contempleris, affirmes nihil potuiſſe accedere: ſi conſeras alias cum alijs, hæſites, quam cui præferas. At uincit nimirum unus hic dies omnium illorum læticiā: quippe qui nobis quicquid unquam egregie de te ſumus gauſi, id quoq; omne, te reddito, ſemel renouauit. Neq; adeo ſolum ueterem illam gaudiorum ſortem annuerat uis, uerum inſuper inæſtimabilem nouæ læticiæ appoſuit uſuram. Quicquid unquam ex te nobis accidit lætum feſtiuumq; quicquid magnificum, quicquid glorioſum, quicquid uſquam tibi in iſta profectione cōtigat ſplendidum ac triumphale: id uniuerſum nunc omnium recurſat animis, omnium cogitationibus obuerſatur. Eſt gaudium quo teipſum perpeti queas, uidelicet cum eueniunt ſperata, cū dantur optata: at poſt quàm omnia ſpe uotisq; maiora contingunt, non capiunt ſeſe peſtora, bonis ſuis anguſtus eſt animus. Votis enim patriæ illis inquam tam anxij, tam ſolicitis patriæ uotis, abunde ſatis futurum fuerat, ſi cariffimum ſibi Principem ex tam lōginqua peregrinatione incolumem modo recepiſſet

recepisset. Quam uero gaudendi modum nunc esse credis, posteaquā intueretur oculis an-
tequam speraret, intueretur autem uix etiam nunc sibi fidens, & tamen intueretur, audit, con-
tingit Principē sibi redditum nō incolumem modo, sed sic regum omnium officijs coho-
nestatum, sic imperij titulis auctum, sic omni decorum genere nobilitatum, sic deniq; plu-
rimarum rerum usu confirmatum, ut nunc demum sibi non redditum, sed datum Princi-
pem existimet. Et cum antea talem habuerit, ut florentiorem ne optare quidem auderet,
nunc tanto auctiorem sibi redditum conspicit, ut intelligat diuinam beneficētiā multo
plus largiri posse mortalibus (si modo promereantur) q̄ ipsi uotis uel queant uel audeāt
concupere. Sed unde mihi iam decem illā linguā, totidemq; ora: unde uox infatigabilis,
quæ sine musis negat sibi sufficere, fons ingeniorum Homerus? At ego mihi ne cum illis
quidem ista suffectura crediderim, ut quātum oculis cernimus, quātū animo sentimus,
tantum & uerbis assequar. Nunc nunc profectio tempus esset, uniuersas rhetorices opes
semel explicare, omnes Ciceronis lecythos, omnia myrothecia excutere, si qua dicēdi uis
si qua Venus, si qui colores, si qua emblemata, si qua dīnōsis, si qua enargia, si qua lux, de-
niq; si quod fulgur ac tonitru reginæ rerum eloquentiæ, id totum oportebat in huius dici
descriptione depromere, cōsumereq;. Sed o deū immortalem, ut non in loco me destituit
Mercurius. Alios ex parum disertis res uberior, pectus ipsum ac pathe, quæ uocant, fa-
cundos solent reddere. Mihi nunc noua quædam res accidit, simul atq; ad id loci timentum
est, cui nullus sermo, ne exquisitissimus quidem fuerat satisfaciurus, ibi me repente com-
munis etiam sermo deficit. Et (quod pene monstri simile) obtruit ingenium materiæ for-
eunditas, ipsoq; rerū uelut agmine fluxus orationis artatur ac stringitur, atq; insolita quæ-
dam laticitiæ uis, quæ silere nō sinit, eadē rursus dicendi facultatē intercipit. Aut plane ne-
fecto quid hoc rei sit, aut illud nimirū est, quod eleganter Tragicus poeta scripsit, Curas le-
ues loqui, ingentes stupere. Et quid ita mirum, si mihi tantus gaudiorū subitōrū aceri-
uocem adimat, cū multis mortalib. mediocris etiā laticitiā, quod præter expectationē obij-
ceretur, uitā ademerit. Sunt omnino quædā maiora, q̄ ut eis ulla quadret oratio. Deerāt
colores, nō suppetebat ars, summo alioquin artifice Timāthi, qua uultū Agamemnonis
in mactatione filiz representaret. Huius itaq; uelo textit, cū aliorū omniū mirabiliter ad-
umbrasset. Quædā melius silentio significantur, q̄ exprimuntur eloquio: cōmodius cogi-
tationib. hominū æstimanda relinquuntur, q̄ ingeruntur auribus. Nam quæ profectio tam
illustris oratio, quæ huius spectaculi splendore possit æquare? Quæ tam ampla, quæ hu-
ius celebritatis ornamentis non sit minor? Quæ tam feruens, ut ad nostros affectus nō
frigidiſſima uideatur? Quo minus mirādum, si unus publicā omniū laticitiā æquare dicē-
do non possim: cū suā quisq; singulatim sentire magis possit q̄ explicare: & gestibus indi-
care potius q̄ uerbis eloqui. Vides enim iam dudum, & uides non sine summa pectoris
uoluptate Philippe princeps, ut insolita quadā alacritate uultus omniū adgestiāt, sine uer-
bis magnū, nescio quid, & ineffabile loquentes, cui prorsus humanæ desint uoces. Sic est
profecto, quæadmodum modo dicebā, ut immensum animi dolore, ita & gaudiū immo-
dicū nō alia res efficacius eloquitur, q̄ stupor & gestiens silentium. Sed tamen elaboran-
dum mihi est, ut his de rebus pergā dicere: nō quod ars suggerit, sed quod impotens sup-
peditata affectus. Vt exiit quasiq; reuixit omnib. animus, ubi primū optatissima uox illa
inſonuit, Aduentat Princeps, patrē reliquit, rectā iam in patriā properat: Quæ quidē uox
quo propius propiusq; exaudiebat, hoc magis magisq; gliscebāt desideria nostra, exarde-
ſcebant acius uota, nō ante tamen nos reliquit sollicitudo, q̄ te oculis manibusq; tenere-
mus. Iam Coloniā peruenerat tuā celsitudo: id quanquā nondū etiā credebamus (sero e-
nim credunt homines, quæ misere cupiunt) tamē gestiebamus omnes temere desertis se-
dibus illuc usq; occurrere. Itum est obuia à patriæ primorib. quos pompæ pulcherrimæ
comitabantur. Miserunt & ciuitates singulæ e ciuib. ornatissimū quēq; cū hominum
numero, nō quantū pro suo gaudio uolebant, sed quantū tua modestia permittebat. No-
bis interea permolestū, quod imaginari tantū, nō etiā spectare licuit, quæ fuerit illa rerum
facies, quibus uultibus se primū mutuo cōspexerint, q̄ quos Hispania remiserat incolu-
mes, & q̄ quos in tuū aduentū patriā seruarat incolumes. Tantis cōplexibus partim eorū
qui te patris nomine profecuti, ualedicebant, partim eius loci Principū, qui tibi aduentum
gratulabantur, partim reducis & occurrentis agminis, inuicē se cōsalutātium, sibiq; ui-

Seneca
Cura leues lo-
quuntur, ingen-
tes stupent

Quo occurrunt
sum procul
aduentant
Principi

*Reditus in li/
mites regni*

cillim aggaudentiū, quoniam non unus sufficebat dies, pauculos ibidē dies cōmōratus es. At pape, q̄ multi nobis illi uidebantur. Interea crebrius ab ijs, quos emandarant ciuitates, ultro citroq̄ itum ac reditū est. Hi quæ uidissent, certa fide renunciant: quibus nos tamē inuidere magis potuimus, q̄ credere, donec ipse præsens desideratā istam faciem nobis exhiberes. Ibi protinus uelut emissa cœlitus luce, omnia miris modis enituerūt. Mox omnis ætas, sexus, ordo ad tuū conspectū effusissimo gaudio correptus, imō magis extra se raptus est. Neq̄ aliter gaudet sibi quisq̄, q̄ si tu illi unī redisses. Sic rursū lætantur unī uersi, quasi unus animus pectus omniū agicaret. Neminē omnino neq̄ ætatis imbecillitas, neq̄ cura rei familiaris, neq̄ pudor, neq̄ uoletudo domi potuit alligare: quo minus oculos suos tam expectati principis expleret spectaculo. Procurrunt pueri, prosiliunt adolefcentes, effundunt sese iuuenes, promoliuntur senes, prorepunt iā morbi obliti & groti, prodeunt innuptæ uirgines, cōfluunt nuptæ, accelerant anus, pendent alij de tegulis, hærent alij muris, alij summis macerijs insident, nullæ fenestræ nō uiris ac mulierib. differtæ, ipsa cœnacula tectaq̄ pōdere hominū laborare uidētur, nullus locus nō occupatus, ac ne is quidē uacat, qui uix etiā suspensum & instabile capit uestigiū. Neq̄ secius interea densissimis turbatū undis opplentur, quacūq̄ ingrederis, uix ac tibi, circūfundentibus undiq̄ sese promiscuæ multitudinis fluctibus, uix trames angustus relinquitur. Ferūt omnes gaudio, uelut obliti sui, nemo ordinis, nemo decori meminit. Tantū oculis, ore, toto deniq̄ corpore in tui spectaculū inhiāt auidi, in te unū hærent defixi. Hi gaudēt noscitare, alij concupiscunt Principis sui figurā discere: subdubitant etiamnum nōnulli, uixq̄ suis gaudijs audent fidere. Gratulantur, applaudunt, felicē te, felices se clamitāt omnes. Omnes supinis manibus gratias agunt immortalī deo. Grandior ætas satis magnū uitæ fructū hodie se credit percepisse, quod te reducē uiderit. Iuuentus ad honesta uitæ studia nūc potissimū animatur, te sospite, penes quē unū recte faciorum præmia posita uidet. Nulli non sua fortuna melior uidetur, postea q̄ res Principis integras esse cognouit. Tam ex æquo gaudetur ab omnib. q̄ tu æqualiter omnibus redisti. Nam quēadmodum Ioue, ita bono Principe nihil cōmunius. Orē memorandam, ex tot hominū milibus neminē esse cui Principe cōspecto succurrat, quod animū mordeat, nullum esse cui nō occurrat, quod gaudeat. Nulla interim spectandi satietas, nullus fruendi modus. Pleriq̄ per uiarū ambages, ad alia atq̄ alia cōpita transcurrunt, ut te sapius uidere liceat, adeo nequeunt expleri corda tuendo. Quibus tamē ista sedulitas nihil aliud præstitit, nisi ut magis atq̄ magis sitirēt. Quam uero tu inter ista tui similis apparuisti, qui quidē ut alijs in rebus omnib. libenter soles te ipsum tuis fruēdum exhibere, ita nunc quoq̄ per benigne temet ciuium oculis circūspiciendū præbuiisti, amoto galero, detractōq̄ cucullo, nudā huc atq̄ huc faciē circumagens, quasiq̄ desiderijs nostris offerēs, cū hybernū cœlum & frigore & hymbre sæuīret, subinde de industria restitans semper sensim & contrāter incedens, quo diutius & tuo ciues, & tu ciuiū cōspectu fruereris. Siquidē ut mutua pietas, ut mutuū fuerat desiderīū, ita nunc nō potest nō esse mutua læticia. Nam pectoris tui habitus quasiq̄ facies toto ore renidebat. Vultus erat alacritatis plenus, amicus, ac ueluti plerosq̄ agnoscētis in turba, ueluti resalutantis singulos, singulis aggaudentis & gratulationē referentis. Vt facile hic euauit superstitiosus ille meticolus, qui nōnullos ceperat, ne te remitteret Hispania ferociorē. Procul ac penitus excussisti scrupulum hunc, parē comitatē, parē modestiam, parem in tuos charitatē referens, atq̄ adeo maiorē, q̄ tecū extuleras. Audent iam certissimā in spem ingredi, te perpetuo popularē Principē, & ab omni specie tyrannidis alienissimū futurum, quē nō exempla regnorū ostensa corrumpere potuerint, in quibus dominatus ac seruitutis plurimū est, libertatis atq̄ æqualitatis minimū. Quid si tibi nunc ij dentur oculi, Princeps inclyte, quibus penitus pecciorū recessus & specus ac penetralia cordis intropiscere posses. Quæ tu ibi gaudia, quantū alacritatis, quæ tripudia cōspiceres? Etenim si hæc tam inaudita, tam insolita sunt, quæ patent oculis corporeis, tum si adeo nō fucata, ut moliētia gestientiaq̄ potiusq̄ imitaticia, profectio liquet immēsum esse illud unde ista proficiuntur. Require ab ijs qui sunt in tuo stipatu, natu maximī, num uel ipsi uiderint aliquādo, uel à maioribus audierint, ad cuiusquā Principis nunciātū aduentū, sic uniuerfam hanc patriā uero gaudio fuisse perfusam: tam officiose ab optimatibus aulicis occursum fuisse: sic alacriter ex omnib. oppidis, longius ultra ditionis terminos obuiam itum.

*Regna ad ty/
rannidem uer/
gentia*

Quæ

Quæ si maxime sunt exhibita & alijs eadē, certe non eodē animo, non parī studio. Aliter ista mori præstantur, aliter charitati: aliter exhibentur flagitanti, aliter etiā uetanti. Nam quid ego nunc referā, ad singularū urbium ingressum incredibili apparatu instauratos triumphos, tot festiuas faces, tot cera collitas tedas, tot impositos stipitib. ignes, tot ad omnes angulos, ad omnia cōpita, parata spectaculorū miracula, tot ornatissimas pompas occurrantū ciuitatis ordinū, milleq; id genus quæ tibi urbes, officiosa quadā ambitione inter se cōcertantes, & ultro, & sumptib. priuatis cōtulerunt? Quorū pleraq; cū tuæ modestiæ nimia uiderentur, parumq; frugalia, patriæ studio, parca malignaq; uidebantur. Et in terdixerat tua pietas, & ob id dedita opera subitus atq; inexpectatus aduenire uolebas, ne sese ciuitates officio grauarent: at e regione uigilabat tuorū pietas, & quantū uis occultatum aduentū præolfaciebat. Gratissima uero mora detinebant oculos tuos, priuatim pro suis quisq; ædibus ædiderant ostētacula, partim ingenio repertorū, partim ipsa nouitate, partim magnificentia splendoreq; uisenda: in summa, talis erat ritus atq; apparatus excipiendi tui, ut si numen aliquod cœlitus demissum aduenisset, nō multum potuerit adijci. De studijs ac ceremonijs loquor, nō de sumptibus. Neq; enim tu unquā ciuiū tuorū charitatē largitionibus, aut ulla re alia q̄ uirtute tibi redimendā putasti, neq; nobis unquam curæ fuit ostentādis opibus, potius q̄ modestis officijs nostri in te animi fidē facere. Nam fortunarū ostentatio ut periculosa est sub malo Principe, ita bono Principi suspecta est, atque inuisa. Tu quantū quisq; possideat, nō uis procerū tuorū oculis ostendi, ne forte cuiuspiā aīus ad rapacitatē irriteret. Gaudes studio, gaudes animo, gaudes affectu tuorū, quē si tibi maluissent strepitu luxuq; declarare, nihil mihi crede gēmarū, nihil auri, nihil uasorū, nihil uestiū usquā in scrinijs abditū est, quod nō in tuā gratiā depromptū expositūq; fuisset. Sin eum tibi priscorū more plausibus & acclamationib. uoluissent testificari, parumq; gaudio fremitū studuissent ædere, uocis profectio magnitudinem, ne saxa quidem ipsa fuerant latura, nedum aures mortalium. Verum quod in primis expectabas à nobis, id uisum est ijs modis exhibere, qui pariter & nostra synceritate, & tua modestia dignissimi uiderentur, ueluti decētib. officijs, plenoq; alacritatis stupore, pleno gaudij silentio. Deniq; quantopere nos de te, tu de nobis uicissim latrare, quæ tandē alia res efficacius arguere poterat, q̄ lachrymæ, quibus & ipse passim spectantium genas irritigari uidebas, quas & nos identidem tuis ex oculis profluentes animaduertimus: An sunt obsecro, ulla maiora, quàm muta ac gestibunda gaudia? An ulla læticia certior, quam quæ semet ab artis suspicione, lachrymis asserit? Nam quemadmodum permutatis rerum uicibus risum quendam suum habet dolor, quem Græci *σπέρδιον* uocant: & notum est illud de Andromacha Homericum, *δακρυόεν γελᾶσα*, id est, lachrymabile ridēs: ita lachrymas suas habet & gaudium, ut est apud eundem poetā, de Vlyssē patre, ac Telemacho filio inuicem agnoscētib. *ἀμφοτέρωσι τῶσι καὶ ἡμῶν ὥρῳ γόοιο*. Et in fabulis inducitur senex prægaudio lachrymans. habet inquam lachrymas suas & gaudium, at non nisi uerum, non nisi ingens, non nisi maius, quàm ut animi conceptaculis queat cōtineri. Atq; in dolore fletum fortassis adumbravit aliquis, in gaudio certe nemo lachrymas fingit. Nisi si quis forte imbrem hunc quasi gemino manare fonte interpretetur, desiderij, propter eos, quos in tuo comitatu frustra nostri requirunt oculi, & gaudij, quod tibi cum reliquis, horum fata licuit effugere. Quandoquidem & hoc lachrymarum genus utrinq; mixtum describit Homerus in Euryclyā, *τὴν δ' ἄρα χάμα καὶ ἄλγῳ ἐλὶ φρένα, τὸ δὲ οἱ ὄσσε δακρυόεν πλῆθιν*. Verum hic dolor læticiam adeo non obscurat, ut etiā uelut aquula igni inspersa, uehementius excitat incendium. sic mors paucorum faciat, ut uberio rem de tua incolumitate uoluptatem capiamus. Hoc enim quicq; dulcius esse solet, quo fuerit ex maioribus receptū periculis. Ergo cum multis alijs indicijs, tum certissimo lachrymarum argumēto patriā demonstraui, neminem unquam Principem se tāto cum gaudio uidisse primū, quanto te quasi postliminio redditū, intueretur. Neq; mihi uidetur ista uoluptas sic totos animos hominum duntaxat occupasse, ut omneis tuæ ditionis urbes, domus, uiæ, passim incredibili læticia perstreant, quin & ipsi parietes, ipsa tecta, ipsa flumina, ipsi campi, ipsa nemo ra, nescio quid nouæ alacritatis præ se ferre uidentur. Nihil usquā tam brutū mihi conspiciere uideor, ad quod nō appareat sensum aliquē tui reditus pertuere. Hanc imaginatio nem nobis læticiæ quasi quædam ebrietas parit. Omnia nobiscū exultare gestireq; uiden

Quomodo ex
ceptus Philip
pus

Cuiusmodi op
porteat esse
pompas

In adelphis

*Protopopæia
partie gratu-
lantis*

*Incōmoda ex
absentia Prin-
cipis quæ*

tur. Putes optare sibi uocem, qua Principi optatissimo redditū gratulentur, optare manus quibus feliciter reduci dent plausum. Quicquid enim ubilibet tua terra cōplectitur, hoc sese sibi redditū existimat, postea q̄ tu patriæ redditus es cuius auspicijs constant florētq̄ omnia. Imò ipsam patriā, siue hanc parentē tuæ celsitudinis, seu filiā magis conuenit appellari, nam ancillā quidē tu uetas, illam, inquā, patriā quæ absente te pridem tam anxie, tam misere desiderabat, uidere mihi nunc uideor longe alio uultu, audire uideor uoce la- tissima tibi præsenti gratulari, & ingentes illos suos affectus, huiusmodi quadā oratione utcunq̄ ebalbutire. Ergo ne tandem meis uotis redditus es optime maximeq̄ Princeps? Iam ne tutū deniq̄ curas illas pro te meas abiiceret? Iam ne certū fas est gaudere gaudium? An hallucinor, & oculi me fallunt, tantumq̄ gaudiorū somnio tantū? Adeo uix possum credere, quod tā solícite desiderauī. Et tamē nō mihi imponit aspectus, res est, nō phantā- sma. Iam plusquā uosorū compos, uideo te, audio te, contingo te, complector te, teneo te, meū lumen, meū decus, meū præsidiū. Vt bis gaudeo, & metus pro te meos irritos fuisse, & spes successibus rerū tuarū superatas. Vt etiā triumpho, meā pietatē apud superos pro tua incolumitate ualuisse. Quæ mihi tandem uicimā, quæ nam hecatombæ in hoc suffe- cerint, ut grater numinibus, ut diuinæ benignitati, quas tot nominib. debeo, gratias agā? Quæ te ē tam longinqua peregrinatione, eaq̄ fere biennī, prospere reducē fecit, quæ iter- rum atq̄ iterū à morbo sospitē restituit, quæ à periculis, insidijs, uenenis, breuiter omnib. quæ solent alijs, in longinquis ac diuturnis itineribus obtingere, integrū incolumēq̄ red- didit: Deniq̄ quæ me mihi, tecūq̄ restituit uniuersa? Omnia em̄ mihi reddita existimo, te recepto. Me seruata arbitror, posteaq̄ tu saluus es. Atqui recepi te nō solū incolumem, ue- rum etiā nulla nō bona re cumulatorē. Plusq̄ beata mihi uidebar futura si nihil horū ue- nisset, quæ tū misera metuebā. At nō ea modo depulit abs te tutela dei, quæ deprecabar, ne rū adiecit eiusdē benignitas, quæ ne precari quidē audebā. Posthac demū intelligā felici- tatē meā (felicitas autē mea tu es unus) multoq̄ tū auidius, tum suauius fruar bono meo, posteaq̄ id intermissa copia, cū maius effecit, tū iucundius. Quam præclara res sit ualere, morbus docet: quanta cōmoditas sit habere, declarat egestas. Quanti mea referat, Principem corā intueri, ista me docuit peregrinatio. Vt omnia te submoto defloruerant, emar- cuerant, cōciderant. Sordebat nobilitas, mœrebat aula, frigeat omniū artū questus, qui nō alibi cōsueuit uigere magis, pacabant officinæ, deferebātur tabernæ, languebant mer- cimonia, defluebant nundinæ, iacebant studia literarū, quæ nunq̄ magis q̄ sub optimo Principe florere solent. Obmutuerāt & musæ meæ, quæ solæ pijs Principibus immortar- litatē, ac planē diuinitatē quandā possunt largiri. Cōsenuerant uirtutes. Omnia ad famē si- timq̄ spectare uidebātur, quæ tu repente omnia nō solū restituiisti, restitutus, uerū floren- tiora multo fecisti, q̄ ante fuerant. Respirarunt artes, reuiguit quæstus opificū, repēte eni- tuit nobilitas, refulsit aula, feruent officinæ, frequētantur emporia, repullularūt honesta studia, rcuixerūt ingenia, certatimq̄ iā molitūtur aliquid te dignū excudere, quo cū tuam celsitudinē sibi demereantur, tum egregia tua decora, memoriæ dedicēt sempiternæ, idq̄ nō caducis titulis, aut operosis pyramidibus, quas demolitur ætas, obliterat obliuio, con- tēnit, aut etiā carpit posteritas, sed ijs monumētis, in quæ sola nihil liceat, neq̄ uentis, neq̄ bymbris. Imò quæ ipso æuo, quo reliqua omnia senescūt ac deficiūt, magis ac magis illu- strātur, qualicq̄ iuuenescūt. Atq̄ istuc quidē hoc propēsiore molitūtur animo, quod intelli- gūt apud tuā amplitudinē, nulli rei æque præmiū esse, q̄ uel morib. incortuptis, uel egre- gijs ingenijs. Adeo iudicas ad ornamentū ornatissimę ditionis tuæ pertinere, ut uiris eru- ditis abundet, ut quo rem literariā faceres nobis locupletiorē, curaris (ut audio) mortaleis aliquot utriusq̄ literaturæ scientissimos, & in omni doctrinæ genere præcellentes adduce- re, quibus ueluti seminariū ministrantibus, crassiorē hanc & nostratē eruditionē incipia- mus dediscere, & meliorib. tandē assuescamus disciplinis, quæ quoniā iam olim in Græ- cia, iam pridē in Italia, nuper etiā in Gallia, peruetusta & ipsa studiorū sede, incōmode cœ- perūt haberi, nimirū propter tumultū bellorū, & clangorē tubarū, à quibus uehementer abhorrent, quippe pacis filiæ, tranquillitatis alumna, fortassis in hanc tuā ditionē nō in- uite demigrabunt. O quæ gaudia nunc animo percipio, q̄ gloriæ uoluptatē mente præ- sentio, dum auguror me tuis auspicijs futuram aliquādo, quam nulla terrarum ullo in ge- nere laudis queat cōtemnere? Sed futura bene secudent superi & omnem inuidiam fortunæ

fortunæ procul arceant. Interim tutum est hoc præsentis gaudii frui. Interim fas pitiq; est, deo sospitatori diuisq; fauentibus gratias agere, quod & mea pro Principe, & Principis pro me pia uota ualuerunt, quod utriq; alteris frustra timuimus. Nam & ego pro mea in te charitate, non potui tibi non omnia illa timere, quæ fortuna uersatilis solet in rebus humanis excitare: & tu contra mihi pro tua pietate, quicquid malorum absente Principe solet exoriri. Quo maior utriusq; metus, hoc gaudium item utriusq; effusius, quod primum diuino fauore, deinde tua tum prudentia, tum fatali quadam felicitate, postremo regum humanitate fideq; gentium effectum est, ut reuersus incolumis, reuersus pluribus principatus titulis auctus, omnia mihi læta retuleris: quodq; meo uicissim officio curaq; cautum est, ne quid tua pietas parum lætum rediens offenderet. Quod reliquum est, deum optimum precor, ut istam mentem tuam seruet, semperq; in maius prouehat. Hunc item mihi animum uelit esse perpetuum, ut quàm diutissime, & tu mihi felix ac salutaris esse possis, & ego tibi pia atq; officiosa. Quicquid ab optimo parate poterat expectari, id hæcenus cumulatisime mihi præstitisti. Ego quàm responderim nescio, certe conata sum sedulo par pari referre. Verum in posterum quicquid obsequij, quicquid amoris, quicquid officij oportet patientem ab amantissima filia expectare, id omne uelim tibi ipsi de me pollicere. Tu perge magis ac magis istum animum exhibere, ego uicissim meo in te studio semper aliquid adijciam: Hæc puta gentem omnem tuam, hæc singulos, hæc uniuersos, & dicere & sentire florentissime Princeps.

DES ERASMVVS ROTERODAMVS

IOANNI PALVDANO DOCTISSIMO ATQVE
humanissimo inclytæ Louanienſium acade-
miæ rhetori S. D.

INTELLIGO tuis ex literis, musarum meumq; delictum Ioannes Paludane, id quod & sine literis facile coniectabam, ut es mei nominis uel me ipso studiosior, te iam dudum sitienter expectare, Panegyrici nostri iam emergentis in lucem, quasiq; nascentis, quod tandem factum, quis genius fore uideat. Vix dum prima pagella recens, & adhuc ab officina madens coeperat ostentari, atq; (ut fit in re noua) alijs ab alijs per manus tradi. Erasmus interim, quæ scias quantopere semper delectaris Apelles ille post tabulas litigans, nusquam non aures arrectas habebat, undiq; captans, non quàm multis placeret (cum mihi quidem ad conscientia fiduciam, & unius hominis iudicium abunde sufficiat, modo is, uel Valasci nostri, uel cui similis sit) sed qua parte displiceret. Nam laudator nisi eximie doctus, officit quoq;, at reprehensor etiam parum eruditus, aut admonet, quod te fugerit, aut ad defensionem recte dictorum exasperat, & aut doctorem facit, aut certe reddit attentior. Proinde dispeream, nisi mihi Momus unum malum sanus, quàm decem Polyhymnias. Sed quid uerbis opus? Illud in totum affirmarem, si quàm uere, tam non arroganter dictum uideretur, non paulo plureis fore qui carpant, quàm qui intelligant. Ex tribus autem reprehensorum generibus, primum haud satis etiam scio, risui mihi magis fuerit, an miserationi, uidelicet eorum qui sibi preclare literati uidentur, cum nihil sint minus. Li me statim in ipso Panegyrici limine offendisse, quasiq; in portu (quod aiunt) impigisse prædicabant, ibi erratum esse putantes, quoribus non satis intelligebant. Quid autem bene deus intelligunt isti? Itaq; quasi sorices suomet iudicio peribant, propriam prodentes in sciam, dum insectantur alienam. Sed totam hanc fabulam malo totam, quàm quidem scio tibi magnæ uoluptati futuram. Cæterum haudquaquam mihi contemnenda ducebam reliqua duo calumniatorum genera, alterum imperitorum, neq; satis prudentium, qui totum hoc meum ornandi Principis studium, adulatione uocabant: alterum mediocri literatura hominum, qui in opere quasi nondum dedolato, nonnullis rebus offendi, uel desiderare quædam potius uidebantur. Et altius quidem me pupugit prior illa reprehensio, quippe quæ moribus labem conate aspergere. Altera leuius commouebat, quod ingenium modo taxaret, non etiam uitam cotam.

naret. His igitur pro uiribus est satisfaciendū, illi sunt acrius refellendi. Principio qui Panegyricos nil aliud quā assentationes esse putant, prorsum ignorare uidentur, quo consilio, cui rei, genus hoc scripti sit à prudentissimis uiris repertū, nempe, ut obiecta uirtutis imagine improbi Principes emendarentur, probi proficerent, rudes instituerentur, admonerentur errantes, extimularentur oscitantes, denique ipsi apud sese pudescerent deplorati. An uero credendum est Calisthenem tantum philosophum, cum Alexandri laudes diceret, an Lyfiam atque Isocratē, an Plinium, & cum his innumerabiles, cum hoc in genere uersarentur, aliō spectasse, quā ut sub laudandi prae-textu cohortarentur ad honestatē? An tu censes regibus sic nasci, sic educatis, tetrica illa Stoicorum dogmata, & Cynicorum tractatus esse proponendos? Scilicet ut aut cachinnum moueas, aut acrius etiam irrites? Generosus animus quanto cōmodius ducitur quā trahitur, quātoque melius blandimentis sanatur, quā conuicijs. Quod autem efficacius, imō quod aliud prudentibus est usurpatum cohortandi genus, quā ut magna iam ex parte tribuant ea decora, ad quae prouocant? An non laudata uirtus Crescit, & immensum gloria calcar habet? Quid, quod ipse Paulus apostolus non raro hoc artificio quasi pia quadam utitur adulatione, laudans, ut emendet? Iam uero qui possis scelestō Principi tum impunitus, tum acerbius exprobrare crudelitatem, quā si in eo clementiam praedices: qui rapacitatem, uolentiam, libidinem, quā si benignitatem, moderationem, castimoniam efferas, Virtutem ut uideat, inlabescatque relicta? Sed Augustinus (inquiunt) multa se fatei ementitū fuisse in referendis laudibus imperatoris. Quorsum isthuc pertineat, quod ille scripsit uir obstinatus etiā infensus mendacio, non est huius loci disputare. Certe Plato, certe Stoici mendacium officiosum permittunt sapienti. An non recte puerilem indolem falsis laudibus nōnunquam ad uirtutis studium inflāmamus? Nōne & optimus quique medicus in agrotis affirmat sibi placere colorem, atque oris habitum, non quod tales sint, sed ut tales efficiat? Adde his quod candidi pectoris est, in sui Principis admiratione uel hallucinari, & in eo laudando modum obliuisci, in quo amando nullus debet esse modus. Tum autem publicitus inter est, ut de Principe etiam non optimo, tamen plusquam optime sentiant ij quibus imperat. His nimirum Panegyricus scribitur, non Principi, si sit illaudatus. Neque enim uni praestatur, de quo dicitur, sed plurimis apud quos dicitur, quorum auribus permulta tribuas necesse est, quemadmodū fit in concionibus, cui Panegyricorum genus esse simillimum, uel ipsa uox admonet, quae Graecis à conuentu promiscuae multitudinis dicitur. Vnde & Fabius nullo in genere tantū esse licentiae credit, quātum in ijs in quibus fas est ad demulcendas auditorum aures, omneis rhetorices fucos, omneis delicias palam ostentare. Denique posteris quoque scribuntur ista, scribuntur orbi, neque ita magni refert huc spectati, cuius nomine boni Principis exemplar proponatur in publicum, modo id scite facias, ut cordatis non inescasse, sed monuisse uideare. Verum qui crimen adulationis impingunt, primū parum animaduertere uidentur, sese non tam mihi, quā ipsi Principi conuiciū facere, deinde non intelligunt in se recidere contumeliā, cum ipsi adulescentes sint maximi. An uero iuxta Hesiodū, hic quoque *ὑπαμύνη ὑπαμύνη φλοῖς, καὶ τὰ ὄντι τὰ ὄντι*. Verum nimium est interualli inter istorum teterrimū assentandi genus, & hoc non meum, sed cruditorum omnium. Illi laudant & turpia, & sui compendij causa seruiliter blandiuntur auribus flatorum: nos amabilem illā uirtutis quasi faciem in cōmune proponimus, idque eius nomine, quem ea maxime deceat, cuiusque titulo facillime cōmendari queat multitudini. Quod si qui clament, totum hoc ineptū esse, laudare quempiam: possem istis Plinianis respondere uerbis, sic illis uideri, quia defuerint facere laudanda. Verum sint isti quantūlibet seueri, nobis liceat ineptire cum Ambrosio, cum Hieronymo, qui multos scriptis ad ipsos laudibus ornarūt. Quod uiris tam diuinis in priuatis licuit epistolis, mihi in tam populari tamque penē theatro scripti genere non licebit? Haec purgatio apud prudentes iudices non inhonesta uideretur opinor, etiam si mihi Phalaris aliquis, aut Sardanapalus, aut Heliogabalus hoc Panegyrico laudatus esset. Nunc ne quis forte suspicetur me postulare, ut mihi quicquid eorum quae dixi aduersus adulationis calumniā patrocinetur, Principem utcumque depinximus, iuuenē quidem illū, sed in quo praeter fortunę cōmoda, quibus nulli certe secundus est, magnae iam uirtutes eluceant, tum in posterū nulla non uirtus expectetur. A quo quidē non tam mihi speranda sit studij mei gratia, quod laudatim, quā metuenda (quod abominor.

abominor) indignatio: idq; propter singularem ipsius modestiam, cui nulla non de se laus nimia uideretur esse. Rursus autem in ius uocabunt alij, quibus illius decora notiora sunt quam mihi, quod omnia tum minora, tum pauciora ueris scripserim. An effecerim nescio, certe sedulo conatus sum, sic totius orationis consilium ductumq; temperare, ut doctis atque attentis quouis potius spectasse uiderer, quam ad assentationem. A quo profecto uisio (te in primis teste) sic abhorui semper, ut ne possim quidem adulari cuiquam si uelim, neq; uelim si possim. Proinde nihil uereor, ne crimen istud in meos habeat mores, apud eos qui tecum Erasmus intus & in cute norunt. Ut igitur apud istos tu mee simplicitatis uel testis uel patronus esse optimus potes: ita quantum ad ingenij calumniam attinet, nemo temelius nouit, quippe sub cuius oculis res omnis & coepta est & absoluta, tria quaedam praecipua defuisse *πρὸς γὰρ τὴν ἀντιθέσιν καὶ τὴν ἁρμονίαν*. Quorum primum tantum habet momentum, ut sine eo, ne quod incipias quidem dicere habeas. Quid enim dicat uel Tullius ipse, nisi de causa edocuius? Alterum tantum adiert momenti, ut teste Fabio, uel citra doctrinam disertissimos soleat reddere. Scis autem quam uix extuderis, quam uix mihi imperarim, ut hanc curam suscipere, quam refraganti reclamantiq; animo, deniq; quam non meo stomacho scripserim. Porro tertium eiusmodi est, ut ne doctissimus quidem quicquam elimatum queat adferre, nisi multa dies & multa litura coercuit. Iam regni limites attigerat princeps, priusquam tibi ueniret in mentem. Et frigidum fuerat, tum de reditu gratulari, cum is iam inueterauisset, *καὶ γὰρ ἀγγέλου ἔστιν ἀνυπόδον*. Itaq; tumultuante moles quaedam uerborum congesta est. quid enim aliud poteram totius ignarus argumenti? Quod autem est sine ossibus corpus, id est sine rebus oratio. quasdam uero res accipit orator, non excogitat. Neq; mihi pro temporis angustia defuit percontandi studium, sed alij conuiuiorum apparatus atq; id genus nugas respondebant, partim incomperitiora quam ut auderem literis committere. Quod si in hac parte tam non defuissent gloriae principis quam suis commodis non defuit quidam, equidem peruidebam rem probe posse splendescere, uerum esse totam orationis telam de integro retexendam. Et iam minus etiam adiuuabar animo, quod spe quoque parandae instructionis essem destitutus. Quod igitur solum & licuit & libuit, relicto tenore pristino, multis locis multa uelut intertexui, idq; ex tempore, ne à reliquo corpore uelut perperam assuta discreparent. Hoc pacto certe longiorē feci Panegyricū, an meliorem fecerim nescio. Porro necessum erat aliquoties ad locos communes diuertere, & duriores interdum *παρεμβολὰς* adhibere, quae tamen ipsae quocumq; modo erant ad perfectionis argumentū detorquendae. Quanto uidelicet me felicius Plinius Caecilius, non solum disertior, non modo quod ei talis contigeris imperator, isq; iam canus, iam omnibus ciuilibus ac bellicae rei muneribus perfunctus, sed multo maxime, quod quae laudabat pleraque uiderat. Optime narramus quae nobis notissima sunt. Nihil autem notius, quam quod oculi tradiderunt animo. Quas quidem ob res ausus est lectorem ille in epistola quadam oscitantem ad pressius annotandas figuras, transire & ordinem expergefacerē. Mihi magis rogandi sunt ij quibus lyncei sunt oculi, ut ad multa conuiueant. Video & ipse quaedam adhuc hiantia, quaedam aspera, quaedam perturbatiora, nonnulla uerbis luxuriantia, nihil autem satis excussum atq; expolitū. Et tamen qui sunt equiores, non tam mihi imputabunt, quam ijs incommodis quae modo retuli. Atq; haec quidem uerbosius ad te doctissime Paludane. Cui enim potius quam tibi, cum nullius magis partes esse uideatur quam tuae, ad uersus omnes calumnias nostri patrociniū suscipere, non solum quod abundantia quadam amoris erga me tui, meis rebus perinde ut tuis soleas commoueri: uerum etiam quod bona pars ad te pertinere uideatur, uel criminis si merear reprehendi, uel etiam laudis, si quae laus hinc mihi debeat. Tu siquidē mortalitū unus ut hoc laboris capefferē reluctantē detrectātemq; ppulisti, idem ut pergerēs assiduos stimulos subdidisti: tu ut illustrissimo principi exhiberem, & autor & adiutor fuisti. Idem ut auderem deniq; non conquieui, donec persuaseris. Quin in ipso operis progressu cum alia quaedam, tum illud in primis suggessisti, id quod ego libenter arripui, ut honorifica mentione ornatissimi patris Francisci Buslidiani archiepiscopi Bizontini, uiri nuncq; satis laudati memoriā, qua possem ab obliuione situmq; assererem. Adieci carmen eiusdem texture, id est, extemporale, id quod uel tacentē me, ipse facile perspicies. Vale, literarū decus, nosq; (quod & potes & debes, unus omnium maxime) fortiter defende. Antuerpiae ex officina chalcographica.

ILLVSTRISS. PRINCIPI PHILIP.

PO FELICITER IN PATRIAM REDEVNTI GRA
tulatorium Carmen Des. Erasmi, sub per-
sona patriæ.

Semper memoranda dies plaudendaq; semper,
Quam niueo faciles ducunt mihi uellere Parca,
Esquis Erythræis tam candidus unio conchis
Innitet, ut merita queat huius munera lucis
Insignire notat quæ te optatissime princeps,
Iam lassis desiderijs uotisq; tuorum,
Restituit: nunc hunc uideor mihi reddita demum,
Te, mea spes, decus, ac uotorum summa, recepto.
Scilicet una parum est, tam festæ gemmæ diei,
Quæ semel anteactæ nouat omnia commoda uitæ,
Quæ tot læta simul cumulo mihi congerit uno.
Lingua deest animo, neq; enim in sua gaudia pectus
Sufficit, ad iustos desunt sua brachia plausus.
Sospes ab Hispano redijt meus orbe Philippus,
Sospes, cumq; meo redierunt cuncta Philippo.
Ecce canunt reducem populusq; patresq; Philippum,
Clamat io reducem læta undiq; turba Philippum,
Responsant reducem uocalia tecta Philippum,
Nec fallax ista est iteratæ uocis imago.
Saxa etiam reducem sentiscunt muta Philippum,
Et recinunt reducem minime iam muta Philippum.
Cum procul hinc aberas, squalebant omnia luctu,
Mox ut saluus ades, renitescunt omnia cultu.
Sic ubi tristis hyems aquilonibus asperat auras,
Nuda senescit humus, moerent sine floribus horti,
Torpescunt amnes, languet sine frondibus arbor,
Stat sine fruge seges, marcent sine gramine campi.
Rursus ubi zephyris tepidum spirantibus, anni
Læta iuuenta redit, gemmantur floribus horti,
Effugiunt amnes, reuirescit frondibus arbor,
Fruge nitent segetes, hilarescunt gramine campi.
Sic simul auricomus se condidit æquore Titan,
Mox perit hæc nitidi facies pulcherrima mundi,
Pigra quies subit, & nigrantibus horrida pennis
Nox operit, mortiq; simillimus omnia torpor.
Rursum ubi purpureis aurora reuecta quadrigis,
Rorantes tenero detexit lumine terras,
Cuiq; repente sua species redit, atq; renasci
Cuncta putes, blandosq; magis iuuenescere uultu.
Tu uer dulce meum, tu lumen amabile, solus
Cuncta rapis fugiens, ac redditus omnia reddis.
Quam misere absentem lugebant cuncta Philippum,
Quam mihi sollicitis trepidabant uiscera curis,
Dum tibi nunc iterum peragratur Gallia triplex,
Nunc magni lustras soceri latissima regna,
Nunc tumidum uisis Rhodanum, gelidisq; propinqua
Arua iugis, dulci placide regnata sorori.
Nunc rapidum superans Rhenum, petis ampla parentis
Imperia, & uarias gentesq; urbesq; pererras.

Maron

Illarum studio, ac pro rerum pondere uelox,
 Ad mea uota tamen lentissimus. Vt mihi segnes
 Torpidius solito uisi prorepere menses.
 Vt geminae noctes, ut tardius ire uideri
 Inuitis sol fessus equis. Quin saepe fathiscens,
 Impatiensq; morae pietas, haec eminus in te
 Latrabat, calidis conuicta mixta querelis.
 O nimium secure mei, iam tertia bruma
 Appetit, & cessas etiam lentusq; lubensq;
 Atq; oculos sine fine tuos peregrina morantur,
 Nec sentis, quod sola malisq; metuq; fatigor.
 Num tibi nuper inest adamas in pectore natus?
 Nunc ubi somniferæ gustasti flumina Lethes?
 Qui dulcis patria, terraeq; altricis alumnus
 Non meminisse potes: tam longo ferreus auro
 Non meminisse potes: Sic te regna externa tangunt?
 Esto bis affinis se tollat in aethera Betis,
 Et geminis tumeat titulis. Germania iure,
 Haud ego diffiteor, magno genitore superbit.
 Nec domina temere Sabaudia laeta sorore est,
 Francia iam trita uos, cognataq; stemmata centum
 Ostentare potest. Vno hoc ego nomine primas
 Afferro, nec cedo socero, neq; cedo sorori,
 Nec centum cedo uinculis, neq; cedo parenti,
 Numinibus tantum, superisq; secunda beatis,
 Hoc, inquam, titulo, quod te mihi protinus uni
 Elapsum arcanis uteri Lucina latebris
 Tradidit in gremium, quod dulcia murmura primæ
 Auribus unâ meis hauri lætissima uocis,
 Reptasti; sinu generosus pugio nostro.
 Qualibus o mihi tum saliebant pectora uotis.
 Qualibus o mihi nunc saliant præcordia uotis.
 Tunc ego plaudebam natum festiua Philippum,
 Nunc ego plaudo magis reducem festiua Philippum.
 Illo quanta die præfensi gaudia mente,
 Hoc maiora die persentio gaudia mente.
 Vicisti mea uota, bonis gratissime diuis,
 Optatis mihi maior ades, nunc thure Sabæo
 Tempia uaporentur, nunc omnis luceat ara.
 Victima nunc dextro properet uotiuâ tonanti.
 Is mihi te quondam dederat, mihi reddidit idem,
 Et dederat magnum, at maiorem reddidit idem.
 Perge precor Lachesis simili de uellere totam
 Principis, in longumq; uelis deducere uitam,
 Nec pullis unquam uitæ bona stamina filis.
 Tuq; pater qui digna soles immittere dignis,
 Eiq; pithis misces mortalia fata duobus,
 Huic nihil, aut certe minimum de tristibus addas,
 Sed mihi perpetuo sit, ut est, lætissimus ille:
 Contra ego perpetuo sim, ut sum, lætabilis illi,
 Mutuaq; hæc nobis ac tam pia gaudia, nunq;
 Humanis infesta bonis turbauerit Ate.

AMPLISSIMO PATRI AC DOMINO D^o

NICOLAO RVTERIO, EPISCOPO ATREBATENSI
Des. Erasmus Roterodamus S. D.

VLTIS adeo nominibus mihi uisum est conuenire ornatissime Prae-
sul, ut Panegyricus quem principi Philippo ex Hispanijs reduci nuper
exhibui, tui potissimum nominis auspicijs in manus hominum exiret: pri-
mum quod unus omnium apud nos rei literariae candidissime faueas,
prorsusque erga doctos omneis Meccenatem quendam, uel parentem
potius agere soleas: deinde siue quid ad illustrandam principis gloriam
labor hic meus adferet momenti, nemo te dignitatis illius studiosior: siue magis adco-
hortandum ualebit, istuc uero tibi semper unicum, & à Philippo ad Philippum, proauo
pronepotem, perpetuum studium fuit salutaribus ac liberis consilijs, ducum animos ad ho-
nesta uocare. Postremo ut per eundem bonis ingenijs commendaretur nostra gratulatio,
per quem antea principi placuisset. Placuisse autem, cum oculis, uultu, atque ipsa (quod
aiunt) fronte, tum amplissimo munere, ueluti iudicij sui pignore testatus est, nihil non of-
ferens, si uoluisset in aulicam immigrare familiam. Nam plures alioqui causae suadebant,
ut eam pro uiribus abderem premeremque, quod hinc ingenio mei modulus succurreret,
hinc obuersabatur animo, quam arduum esset maximorum principum maiestatem ora-
tione sustinere, quantum autem flagitij, eam culpa deterere ingenij, quemadmodum ait
Horatius. Neque enim cuiusuis penicillo numinum effigies digne representantur. Adde
iam quod & alias impar, ipso etiam tempore, sicuti scis, excluderem. Etenim cum mihi se-
ro uenisset in mentem, tum de re nihil tenerem, nisi quantum homini rerum huiusmodi mi-
nime curioso, semperque libris immussanti, publicus rumor suggessisset, tumultuaria pri-
mum opera, uerborum quasi syluam quandam repente corrui: ac ueluti primo, sicut aiunt,
coelo, futuri Panegyrici rude simulachrum deformauit. Dehinc ubi de re multum uestiga-
ta, non multo factus essem instructor, negligentibus alijs, alijs etiam studio coelantibus,
& aeditio iam falsim efflagitaretur à studiosis, neque liberet totam operis telam retexere,
compluribus locis interfulsi quaedam. Vnde uereor, ne peritiorum unguis, orationis in-
aequalitatem & hiantes alicubi commissuras sint deprehensuri. Porro cum oculi sint uni-
ci bene narrandi magistri, mihi ne audire quidem contigit, nisi perpauca quaedam, eaque in
comperta, ut hic totus locus fuerit quasi summis pedibus transiliendus. Nam de principe
& parum confessa scripsisse, sacrilegij genus est. Accedebat huc, quod mea simplicitas, ut
ingenue dicam, à toto hoc scripti genere nonnihil abhorreret, in quod unum, uel maxi-
me uideatur haerere Socraticum illud. *τὸ ἐνδοκίμη πρῖνον εἶναι τὴν πολιτικὰς μορφήν*: Quan-
quam ista non tam *ἀντις* quam *παράντις* est. Nec alia prorsus aequae efficax emendan-
dis principis ratio, quam si sub laudandi specie boni principis exemplar offeras, modo sic
uirtutes tribuas, sic uitia detrahas, ut ad illas adhortari, ab his deterere uideare. Neque e-
nim medici quemlibet eadem, sed aptissima quaeque curant uia. Hac uidelicet formu-
la tueri me poteram, nisi in eum Principem incidissem, in quo laudando ne
necesse quidem fuit quicquam affingere, hac una in re fortunatus: fortuna
tiores tamen futuri, qui hunc ipsum iam senem describent, cuius
consilia ut nobis diuina benignitas, magis magisque
prospera uelit esse, precor. Be-
ne uale.

30 CLARISSIMO VIRO D^o IOANNI

SYLVAGIO, REGIS CATHOLICI CAROLI CANCEL-
lario summo, Des. Erasmus Roterodamus inter eiusdem
regis Consiliarios minimus S. D.

VBINDE me flagellat ligidatricibus epistolis Petrus Barbirtus facella-
nus tuus, meus Pylades, quod posteaq̃ itineris Hispanici comes esse re-
cusavi, nō saltem crebris literis celsitudinē tuam interuisam. Ego uero,
si mihi persuasum habeam prudentiam tuam, uel desyderare literarum
officium, uel huiusmodi uulgaribus officijs aestimare clientis in te ani-
mum, nolim mihi hac in causa ullam, quantūuis iustam, excusationem
esse praesidio: licet illud uerissime queam dicere, me hactenus nō leuius districtū fuisse stu-
diorum laboribus, q̃ tu tanti principis, & non unius regni negocijs distringaris: etiam si
non negem te sarcina splendidiore premi, grauiore nō arbitror, ut interim culicē cum ele-
phanto cōponam. Nunc uero cum nō ignorem, pectus istud tuum, heroicū quidem pror-
sus, & homine maius, sed tamen unum, tantis negociorū molibus undiq̃ pulsari, nō alta
ratione mihi uideor in te officiosior esse posse, q̃ si salutationis officio superfedeam. Quin
modis omnibus mihi uidear iniurius tum in regem catholicū, cui uelut Atlanti, tu Hercu-
lis es uice, aut, si mauis, uelut Herculi Theseum praestas, tum in uniuersam potentissimā
principis ditionem, cuius iuuadis rebus superū benignitate donatus uideris. si te frequen-
ter meis literis interpellem, praesertim nihil aliud q̃ animum in te meum testaturis, quem
ego sanē, si facultas animi studio respondeat, solidioribus argumentis testari cupiam, &
opitulatorē Christo, testaturus sum aliquando, si modo in paucos annos uitam & incolu-
mitatem superi propitiū largiantur. Nunc in hoc pistrino, in quod memet conieci, molen-
dum est menses aliquot, et mortariū quod ipse intrui, mihi exedundū est: nec tamē aliud
interim ago, q̃ agit tua celsitudo, pari quidem studio, licet impari successu, nec pari splen-
dore. Tu uelut in celeberrimo totius orbis teatro, summo cum omniū applausu uersans,
principis eius negocia moderaris, à cuius genio rerum humanarū summa potissimū pen-
dere uidetur, & ita moderaris, ut cum illo pulcherrimū quoddam certamen suscepisse ui-
dearis, utrū unus ille syncerius regnis tam multis summū gerat imperium, an tu unus uni-
magistratū amplissimum. Ego inclusus & inter libtos mussans, pro mea uirili honestissi-
morum studiorū negocium ago, nihilo secius interim & principis agens negociū, cui scio
nihil esse magis in uotis, q̃ ut ipsius auspicijs, Christiana pietas, ac eruditio digna Chri-
stianis, magis ac magis apud nos efflorescat, & latissime propagetur. Atqui ditio fortal-
sis potest armis propagari, uera religio alijs copijs, alijsq̃ praesidijs propaganda est. Hac in
parte, quam ego uel primariam esse puro, si nō dicā ducem, sed certe gregariū quēpiam
militem praesto, non me poenituerit decertasse. Tantum oro, ut cōmunibus nostris con-
silijs Christus opt. Max. aspiret. Aspirabit autē, si nos synceris animis illius, non nostrum
agemus negociū. Atq̃ ita nostrum maxime sumus aduri, si illius negociū egerimus. Nos
& aduersa ualitudine, & sycophantarū insultibus pulsati, magis animo q̃ corpore uiui-
mus. Ceterū & mihi gratulor, & Christo sospitatori gratias ago, quod ex amicorū literis
cognosco celsitudinē tuam, inter immensas istas curarum ac discriminū undas, quibus a-
lio qui ferendis uix adamantinū pectus suffecerit, ppetuo prospera ualitudine usum fuis-
se, siue uires istas praeter aetatis rationē tibi quaedam naturae felicitas suppediat, siue insig-
nis in optimū principem ac patriā pietas suggerit, siue numinis humano generi consulen-
tis benignitas, principis causa tibi, per te nobis omnib. largit. Adeo quoties uegetā istam
& tot parē negocijs senectutē contēplor, Malsinissam quēpiā aut Catonē mihi uidere
uideor, nisi quod ut illos aequas patiētia, ita prudentia animiq̃ moderatione superas. Cur
huiusmodi sinobis aliquā multi cōtingerent, spes esset breui futurū, ut orbis Christianus, &
honestissimis disciplinis, & moribus integerrimis, & pace iucundissima floreret. Audio
Ferdinandum illustrissimū feliciter ad nos appulisse, ei libellū de Principe instituendo in-
staurauit: quandoquidē eum Carolo iamdudū superuacaneū reddidit tum ipsius indoles,
utro ad omnia summo rege digna, prauolans, tum tua non minus fida q̃ cordata consy-
lia. Bene uale. Basileae An. M. D. xvj. Id. Iulij.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI CARO-

LO, INVICTISSIMI MAXIMILIANI NEPOTI,
Des. Erasmus Roterodamus. S. D.

VM per se res eximia quædam est sapientia, Carole Principi amplis-
sime, tum uero nullum sapientiæ genus excellentius existimat Aristote-
les, quàm quæ doceat salutarem agere Principem, ut optimo iure Xeno-
phon in libro, quem inscripsit Oeconomicon, arbitretur esse quiddam ho-
minè maius, planèq; diuinum, imperare liberis ac uolentibus. Hæc nimis
est illa Principibus expetenda sapientia, quam unam cæteris rebus
contemptis, optauit cordatissimus adolescens Solomon, quamq; iugiter regio throno uo-
luit assistere. Hæc est illa castissima simul & pulcherrima Sumamitis, cuius unius comple-
xibus unice delectatus est Dauid, sapientissimi filij sapientissimus pater. Hæc est quæ lo-
quitur in prouerbij: per me principes imperant, & potentes decernunt iusticiam. Hanc
quoties in consilium adhibent reges, exclusis pessimis illis consultoribus, ambitione, ira,
cupiditate & adulatione, iam rebus omnibus florens respublica, Principis sui sapientiæ,
felicitatem suam acceptam ferens, merito sibi gratulatur: Venerunt, inquit, mihi om-
nia bona pariter cum illa. Proinde Plato non alia in re diligentior est, quàm in instituendis
reipublicæ suæ custodibus, quos non opibus, non gemmis, non cultu, non imaginibus,
non satellitiis, sed sola sapientia cæteros uult antecellere: negans unquàm beatas fore respu-
blicas, nisi aut philosophi gubernaculis admoueantur, aut ij quibus forte contigit admi-
nistratio, philosophiam amplectantur: philosophiam inquam, non istam, quæ de princi-
pijs, de prima materia, de motu aut infinito disputat, sed quæ falsis uulgi opinionibus, ac
uitiolis affectibus animum liberans, ad æterni numinis exemplar recte gubernandi ratio-
nem commonstrat. Tale quiddam sensit opinor & Homerus, cum Mercurius Vlysses
aduersus Circes ueneficia, moly herba præmunuit. Nec sine causa Plutarchus, neminem
existimat de republica melius mereri, quàm qui principis animum, omnibus consulturum,
optimis ac Principe dignis rationibus imbuerit: è diuerso neminem æque grauem perni-
ciem adferre rebus mortalium, atq; eum qui Principis pectus prauis opinionibus aut cupi-
ditatibus corruerit, haud secus quàm si quis fontem publicum, unde hauriant uniuersi,
letalibus uenenis infecerit. Idem haud abs re taxat celebratissimū illud Alexandri Magni
dictum: qui cum à colloquio, quod habuerat cum Diogene Cynico, digressus admirare-
tur animum illum philosophicum, excelsum, infractum, inuictum, & omnibus humanis
rebus superiorem, Ni Alexander inquit essem, Diogenes esse cupiam: imò quo pluribus
rerum procellis obnoxia est ingens ditio, hoc magis illi fuerat optandus Diogenis animus,
qui tantis rerum molibus par esse posset. Sed quàm Alexandrum felicitate superas Ca-
role princeps inclyte, tam speramus futurum, ut anteeas & sapietia. Nam ille quidem in-
gens imperium occuparat, nec citra sanguinem, nec admodum duraturum. Tu pulcherr-
mo natus imperio, maiori destinatus, ut quàm illi sudandū erat ut inuaderet, tam tibi for-
te laborandum erit, ut aliquam ditioris partem ultro cedas potius quàm occupes. Super-
ris debes quod incruentum, & nullius malo emptum contigit imperium, iam tuæ sapien-
tiæ partes erunt, incruentum item ac tranquillum tueri. Est ea nature tuæ bonitas, ea men-
tis integritas, ea uis ingenij, ea sub incorruptissimis præceptoribus fuit institutio: denique
tot undique te maiorum tuorum circumstant exempla, ut omnibus certissima spes sit, Ca-
rolum aliquando præstaturum, quod à patre tuo Philippo dudum expectabat orbis: neq;
fefellisset expectationem publicam, ni mors illum ante diem terris eripuisset. Itaque cum
non ignorarem, tuæ celsitudini nihil opus esse cuiusquam monitis, nedum meis, tamen ui-
sum est optimi Principis simulacrum in commune proponere, sed tuò sub nomine, ut qui
magnis imperijs educantur, per te rationem accipiant administrandi, abs te exemplum:
quo simul & tuis auspicijs hæc utilitas ad omnes permaneret, & nos iam tui, his ceu pri-
mitijs, animi in te nostri studium utcunq; testificaremur. Isocratis de regno administran-
do præcepta, latinitate donauimus: ad cuius æmulationē adiecimus nostra, uelut apho-
rismis absoluta, quo minus esset tædij legētib; sed tamen ab illius decretis haud parum
dissidētia. Siquidē ille sophista regulū nescio quem, seu tyrannū potius instituit, ethnicus
etanicum

ethnium, ego theologus inclytum & integerrimum Principē, ad hanc Christianus Christianum. Quasi mihi scriberentur ad prouectioris ætatis Principem, poterā fortasse nonnullis in suspicionem uenire, uel adulationis uel procacitatis. Nunc cum hic libellus dictus sit ei, qui tametsi summam de se spem præbeat: tamen ut admodum adolescens, & nuper inauguratus imperio, ne potuerit quidem admodum multa gerere, quæ solent in alijs Principibus, aut laudari aut reprehendi, liber nimirum utraq; suspensione, non possum aliud quæsisse uideri, q̃ publicam utilitatē, quam ut regibus, ita & regum amicis ac famulis oportet unicum esse scopum. Inter innumera decora, quæ tibi deo præside tua parabit uirtus, erit & hæc nonnulla pars laudum tuarum, talem fuisse Carolum, ut non ueritus sit aliquis illi citra ullam assentationem, integri ueriq; Christiani Principis simulachrū ostendere, quod uel libenter agnosceret optimus Princeps, uel sapienter imitaretur adolescēs, semper seipso melior euadere cupiens. Bene uale.

INSTITVTIO PRINCIPIS

CHRISTIANI, PER DES. ERASMV M ROTERODAMVM, aphorismis digesta, quo minus onerosa sit lectio.

VBI RECEPTVM est suffragijs ascisci Principē, illic non perinde spectandæ sunt maiorum imagines, siue species corporis, aut proceritas (quod à barbaris nonnullis olim ineptissime fabricatum legimus) atq; indoles animi mās ueta placidaq; sedatum, ac minime præceps ingenium, nec ita concitatum, ut periculum sit, ne accedente fortunæ licentiā, erumpat in tyrannidem, & admonentem aut consulentem nō ferat: nec rursus ita lentū, ut cuiuslibet arbitrio quouis duci sese patiatur. Spectandus & rerum usus, & ætas nec ira grauis, ut iam obnoxia sit de lirationi: nec ita uirens, ut affectibus abripiatur. Fortassis & uale tudinis habenda nonnulla ratio, ne subinde nouus Princeps sit adhibendus, idq; non citra reipub. dispendium. In nauigatione non ei committitur clauus, qui natalib. aut opibus aut forma cæteris antecellit, sed qui peritiā gubernandi, qui uigilantiā, qui fide susperat: Ita regnum ei potissimum est committendum, qui regijs dotibus anteit reliquos: nempe sapientiā, iustitiā, animi moderatione, providentiā, studio commodi publici.

Natiuitas & educatio Principis

Valeitudo principis

Quibus rebus estimandus Princeps

Utilitatis publice ratio

Educatio principis

Quibus statim imbuen dus princeps

Deligendus principis institutor

Imagines, aurum, gemmæ, nihilo plus habent momēti ad ciuitatis administrationem, quam eadem nauclero conductura sint ad nauim gubernandam. Quod unū oportet spectare Principem in administrandō, id unum oportet spectare populum in Principe deligendō, nimirum publicam commoditatem, procul ablegatis priuatis affectibus.

Quo minus integrum est mutare quem delegeris, hoc circumspectius est deligendus, ne diutissime nos cruciet unius horæ temeritas. Cæterum ubi nascitur Princeps, non eligitur: quod & olim apud barbaras aliquot nationes fieri solitum, testatur Aristoteles, & nostris temporibus ubiq; fere receptum est: ibi præcipua boni Principis spes à re penda pendet institutione, quam hoc diligentiore etiam adhiberi cōueniet, ut quod suffragiorum iurī detractum est, id educandi studio pensetur. Proinde statim, & ab iplis (ut aiūt) incunabulis uacuum adhuc & rude futuri Principis pectus salutaribus opinionibus erit occupandum. Ac protinus in puerilis animi nouale iacienda honesti scmina, quæ paulatim ætate & usu rerum suppullulent ac maturescāt. & semel infixæ in omnem usq; uitam inhæreant. Nihil enim ita penitus insidit & inherescit, ut quod primis illis inseritur annis: in quibus quid imbibamus, cum in omnib. permultum refert, tum uero in Principe plurimum.

Vbi potestas non est deligendi Principem, ibi pari diligentia deligendus erit is, qui futurum instituat Principem. Vt nascatur probæ indolis Princeps, id uotis oprandum à superis: porro ne bene natus degeneret, aut ut parum bene natus, educatio ne reddatur melior, id partim in nobis situm est.

Mos erat olim de reipub. benemeritis statuas, arcus ac titulos honoris gratia ponere. At nulli magis hoc honore digni sunt q̃ ij qui in recte instituendo Principe, fidelem ac strenuam nauarint operā: nec priuatum

emolumentum, sed patriæ spectarint utilitatem. Omnia debet patriâ bono Principi. At hunc ipsum debet ei qui rectis rationibus talem effecerit. Non aliud æque idoneum formandi corrigendiue Principis tempus, quàm cum ipse nondum sese Principem esse intelligit. Hoc igitur erit diligenter occupandum, non solum hæcenus, ut interim cohibeatur à turpibus, sed etiam ut certis quibusdam uirtutum decretis imbuatur. Si tanta sollicitudine parentes non omnino stulti, puerum educant, unius agelli successioni destinatum: quo tandem studio curaque educari par est eum, qui non unis ædibus, sed tot populis, tot ciuitatibus, imò qui orbi instituitur, aut magno omnium cōmodo futurus uir bonus, aut magno omnium exitio futurus uir malus? Magnificum ac præclarum, bene gerere imperium. At non minus egregium, efficere, ne succedat deterior: imò hoc uel præcipuum boni Principis munus est, dare operam, ne possit esse malus Princeps. Sic imperator, quasi certes in hoc, ne quis tui similis queat succedere: ita sic interim liberos futuro parans imperio, tanquam id agas, ut tibi succedat te melior. Nulla pulchrior egregij Principis cōmendatio, quàm si talem relinquat reip. ad cuius collationem ipse parum bonus uideatur: nec poterat illius gloria uerius illustrari, quàm sic obscurata. Fœdissima cōmendatio est, quoties deterior succedens, facit, ut superior dum uiueret intolerabilis, iam ut probus ac salutaris desideretur. Bonus ac sapiens Princeps, ita curet educandos liberos, ut illud semper meminerit, se patriæ genitos, patriæ educare, non suis affectibus. Priuatū parentis affectū semper publica uincat utilitas. Quantū uis multas erigat statuas, quantum uis operosas tollat substructiones, non aliud pulchrius uirtutū suarū monumentum potest relinquere princeps, quàm filium haudquaquam degenerem, qui patrem optimū, optimis factis repræsentet. Non moritur, qui uiuam suā reliquit imaginem. Deligat igitur ad hoc muneris, ex uniuerso suorum numero, aut etiam asciscat undecumque uiros integros, incorruptos, graues, longo rerum usu, non modo præceptū oculis doctos, quibus & ætas conciliet reuerentiam, & uitæ synceritas auctoritatem, & morum comitas ac iucunditas amorem ac beneuolentiam: ne uel instituentium acerbitate offensus tenellus animus, prius incipiat uirtutem odisse quàm nosse: uel rursus immodica indulgentia formantis corruptus, quò non oportet, degeneret. Cum in omni institutione, tum uero potissimum in Principis ea moderatio est adhibenda, ut præceptoris seueritas, ætatis premat lasciuia, & nihilominus adiuncta morum comitas, leniat conditque cohibentis acrimoniam. Eiusmodi debet esse futuri Principis institutor, ut (quemadmodum eleganter à Seneca dictum est) & obiurgare norit citra contumeliam, & laudare citra adulationem: quem ille simul & reueretur ob uitæ seueritatem, & amet ob morum iucunditatem. Principum nonnulli magna cura dispiciunt, quibus equum insignem, aut auem, aut carnem curandum tradant: nihil autem referre putant, cui filiū formandū cōmittant, quem sæpenumero talibus credunt præceptoribus. qualib. nemo plebeius paulo cordatior, suos liberos uelit concedere. At quid retulerat filiū genuisse imperio, nisi eundem cures educandum imperio? Ne nutricibus quidem quibuslibet est committendus imperionatus, sed integris & ad id ipsum præmonitis & edoctis: nec collusoribus, quibus uis admiscendus, sed bonæ uerecundæque indolis pueris, ac liberaliter sancteque habitis & institutis. Lasciuorum iuuenum, ebriosorum, turpiloquorum, in primis autem adulatorum turba procul ab huius auribus atque oculis erit arcenda, dum nondum præceptis cōfirmatus animus. Cum pleraque mortalium ingenia uergant in malum, ad hæc porro nullum tam feliciter natum ingenium, quod peruersa educatione non corrumpatur: quid nisi magnū malum expectes ab eo Principe, qui quocumque natus ingenio (neque enim imagines, ut regnum, ita mentem quoque præstāt) statim ab ipsis incunabulis, stultissimis inficitur opinionibus, nutritur inter stultas mulierculas, adolescit inter lasciuas puellas, inter collusores perditos, inter abiectissimos assentatores, inter scurras & mimos, inter cōbibones & aleatores, ac uoluptatum architectos iuxta stultos ac nequam: inter quos nihil audit, nihil discit, nihil imbibit, nisi uoluptates, delicias, fastum, arrogantiam, auaritiam, iracundiā, tyrannidem: atque ab hac schola mox adhibetur ad regni gubernacula. Cum cæterarum artium optima quæque sit difficillima, nulla autem neque pulchrior ars, neque difficilior, quàm bene regnare: cur ad hanc unam nullam desideramus institutionem, sed satis esse ducimus natos esse. Quæso quid exerceant adulti nisi tyrannidem, qui pueri nihil etiā luserunt nisi tyrannidem.

Ut omnes boni sint, uix etiam optari potest: at non difficile est ex tot hominum milibus unum atque alterum deligere, qui probitate sapientiaque præcellat, per quos compendio plurimi reddantur boni. Princeps adolescens diu suspectam habeat suam ipsius aetatem, partim ob rerum imperitiam, partim ob immoderatos animi impetus: caueatque ne quid magnæ rei tentet, nisi prudentium uirorum consilio præcipue seniorum, inter quos assidue uersari debet, ut iuuentutis impotentia, maiorum reuerentia temperetur.

Quisquis instituendi Principis suscepit prouinciâ, illud etiam atque etiam secum cogitet, sese rem haudquaquam uulgarem agere, sed omnino ut longè maximam, ita longè periculosissimam. Et in primis animum adferat eo munere dignum: neque spectet quantum sacerdotiorum illinc possit auferre, sed qua ratione possit patriæ, suas spes ipsius credenti fidei, salutare principem reddere. Cogita moderator, quantum tuæ debeas patriæ, quæ tibi felicitatis suæ summam concredidit. In te situm est, utrū illi malis salutare quoddam parare numen, an fatalem pestem ac luem immittere.

Primum igitur sagaciter animaduertat is, cui suum puerum in gremium dedit respublica, quorsum iam tum uergat. Quandoquidē potest hoc quoque in ea aetate notis quibusdā deprehendi, num propensior sit ad tracūdiam aut arrogantiam, num ad ambitionem aut famæ sitim, num ad libidinē aut aleam, aut pecuniæ studium, num ad uindictam aut bellum, num ad impotentiam aut tyrānidem. Deinde quā senserit illum procliuem ad uitium, ea primum muniat animū illius salubribus decretis ac præceptis accommodis, coneturque sequax adhuc ingenium, in diuersum habitum trahere. Rursum quā deprehenderit naturam ad honesta procliuem, aut certe ad eiusmodi uitia, quæ facili detorquentur ad uirtutem, quod genus sunt fortassis ambitio & profusio, hæc magis instet, & naturæ commoditatem cultu adiuuet.

Neque satis est, huiusmodi decreta tradere, quæ uel à turpibus auocent, uel inuident ad honesta, insigenda sunt, infulcienda sunt, inculcanda sunt, & alia atque alia forma renouanda memoriæ, nunc sententia, nunc fabella, nunc simili, nunc exemplo, nunc apophthegmate, nunc prouerbio, inculpēdā annulis, appingenda tabulis, ascribenda stemmatis, & si quid aliud est, quo ætas ea delectatur, ut undique sint obuia, etiam aliud agenti.

Vehementer inflammāt generosos animos exempla celebrum uirorum, sed multo maxime refert, quibus opinionibus imbuantur. Ab his enim fontibus omnis uitæ ratio proficiscitur. Quod si rudem puerum erimus nacti, tum enitendum erit, ut statim quā rectissimas ac saluberrimas imbibat, & ueluti pharmacis quibusdā, aduersus uulgarium opinionum uenena præmuniatur. Sin obtinget plebeijs opinionibus nonnihil infectus, tum primam oportebit esse curā, ut paulatim illis liberetur, pro reuulsis pestiferis saluæres inserendæ. Nam quemadmodum apud Senecam Ariston ait, In sano frustra præcipi, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo se gerere in publico, quomodo in priuato, nisi prius atram bilem expuleris: ita frustra moneas de ratione gerendi principatus, nisi prius animum falsissimis quidem illis, sed tamen receptissimis opinionibus uulgi, liberaris.

Nec est quod resiliat aut diffidat institutor, si forte ferocius aut intractabilius ingenium fuerit nactus. Cum enim nulla sit tam effera, tam immanis bellua, quæ non māsuescat cura domitoris & industria: cur existimet ullum hominis ingenium tam agreste, tamque deploratum, quod diligenti non mitescat institutione.

Rursum non est quod cessandum putet, si felicius ingenium cōtigerit. Etenim quo melior est solī natura, hoc magis corrumpitur, & inutilibus herbis ac fruticibus occupatur, ni uigilet agricola. Idem ingenium hominis, quo felicius, quo generosius & erectius, hoc pluribus ac terrioribus obducitur uitij, nisi salubribus præceptis excolatur.

Ea littora solemus diligentissime communire, quæ uehementissimam fluctuum uim excipiunt. Sunt autem innumeræ res, quæ possunt Principum animos à recto dimouere, fortunæ magnitudo, rerum affluentia, luxus delicia: libertas, qua quicquid libet licet: exempla magnorum, sed stultorum Principum: ipsi rerum humanarum æstus ac procellæ: super omnia uero adulatio, fidei ac libertatis fūco personata. Quo diligentius erit optimis decretis, laudatorum Principum exemplis, aduersus hæc præmuniendus.

Quemadmodum non unō supplicio dignus sit, qui fontem publicum, unde bibant omnes, ueneno inficiat: ita nocentissimus est, qui Principis animū prauis infecerit opinionibus, quæ mox in tot hominum perniciem redūdent.

Si capite plectitur, qui Prin

Princeps adolescens

Officia prima
formatoris re
gij

Primum om
nium est exi
mere prauas
opinionēs

*Statim infer-
rende bone
opinionēs* cipis monetam uitari, quanto dignior est eo supplicio, qui Principis ingenium corrupe-
rit: Mature suum negotium aggrediatur institutor, ut teneris adhuc sensibus, semi-
na uirtutum instillet: dum procul abest ab omnibus uitij animus, & in quemuis sequax
habitu fingentis obtemperat digitis. Est sua & sapientiæ infantia, quemadmodum & pie-
tati. Semper idem, sed aliàs aliter agendum. Iam tum infantulo, fabellis amoenis, apologis
festiuis, lepidis parabolis, insinuet, quæ post grandiori sit serio præcepturus.

*Quisusus apo-
logorum* Vbi libenter audierit puellus Aesopicum apologum de leone muris beneficio uicissim
seruato, de columba formicæ opera incolumi, ubi satis arriserit, tum præceptor adijciat
eam fabellam ad Principem attingere, ne quem omnino despiciat, sed infimæ quoque plebis
animos sibi benefactis studeat adiungere, quod nemo sit adeo imbecillus, quin & per oc-
casionem prodesse queat amicus, & nocere inimicus, idque potentissimis etiam.

Vbi satis riserit aquilam auium reginam, à scarabæo uilissimo insecto, penè funditus
extinctam, illud addat ad huius exemplum, ne potentissimo quidem Principi, quantumuis
humilem hostem aut prouocandum, aut negligendum. Nam sæpenumero ingenio nocere,
qui uiribus non possint.

*Quisusus fa-
bularum* Vbi Phaetontis fabulam cum uoluptate didicerit, admon-
neat hanc esse Principis imaginem, qui dum ætatis calore præceptis, sed nulla adiutus sa-
pientia, rerum habenas capessit, suo pariter & orbis malo subuertit omnia.

Vbi Cyclopi ab Ulyssæ ex oculati denarrata erit fabula, addat ei Polyphemo simili-
mum Principem, qui uiribus quidem polleat, careat autem sapientia.

*Quisusus si-
milium* Quis non libenter ausculetur apum & formicarum politiam? Hæc ubi illecebra descen-
derit in animum puerilem, tum eliciat institutor, quod ad Principis pertineat eruditionem,
uelut illud, quod rex nunquam procul auolat, alis quam pro corporis portione minori-
bus, quod solus aculeo careat: admonens hoc esse boni Principis, semper intra regni termi-
nos uersari, & peculiarem huius laudem esse clementiam: atque ad eundem modum faciat
& in cæteris. Neque enim est huius instituti exempla persequi, sed rationem ac uiam indi-
care.

Si qua uidebuntur acerbiora, ea formator orationis iucunditate leniat atque edul-
cet. Laudet apud alios, sed honestis ac ueris titulis: obturget priuatim, sed ita ut seuerita-
tem admonitionis aliqua leniat suauitate, præsertim si iam fuerit adultior.

*Christi decre-
ta primum in-
figenda* Illud ante omnia ac penitus insigendum animo Principis, ut de Christo quam optime
sentiat, huius dogmata commode collecta protinus combibat, idque ex ipsis statim fontibus,
unde non solum purius hauriuntur, uerumetiam efficacius. Hoc illi persuadeatur,
quod ille docuit ad neminem magis pertinere, quam ad Principem.

*Nihil bonum
præter unam
uirtutem* Magna pars multitudinis falsis ducitur opinionibus, nec secus atque hi, qui in specu Pla-
tonico uincti desident, inanes rerum umbras pro ueris rebus admirantur. At boni Principis
partes sunt, nihil horum mirari, quæ uulgi hominum magni facit, sed omnia ueris ma-
lis, ac ueris boni metiri: nihil autem esse uere malum, nisi quod cum turpitudine coniun-
ctum sit: nihil uere bonum, nisi quod cum honestate copulatum.

Statim igitur hoc agat moderator, ut uirtutem ceu rem omnium pulcherrimam ac fe-
licissimam, ac præcipue Principe dignam, amet ac suspiciat. Turpitudinem ceu rem fo-
dissimam ac miserrimam excretur horreatque.

*Vera bona
que* Ne consuescat puer ille regno desti-
natus, suspicere diuitias, ut rem eximiam, per fas ac nefas expetendam: discat istos non
esse ueros honores, qui uulgo uocentur. Verum honorem decus esse, quod uirtutem &
recte facta suapte sponte consequatur, & tanto consequatur illustrius, quanto minus fuerit affe-
ctatum. Voluptates istas plebeias, adeo non esse dignas Principe, & Christiano Prin-
cipe, ut uix hominē deceat. Ostendatur aliud esse uoluptatis genus, quod syncerum ac per-
petuum in omnem usque uitam homini duret.

Audiat nobilitatē, imagines, ceras, stem-
mata, & totam illam caduceatorum pompam, qua procerum uulgi muliebriter intume-
scit, nomina esse inania: nisi quicquid est hoc nominis, ab honesto fuerit profectum.

Principis dignitatem, amplitudinem, maiestatem, non fortunæ strepitu, sed sapien-
tia, integritate, recte factis, parandam ac tuendam esse.

Mortem non esse formidandam, nec in alijs deplorandam, nisi fuerit turpis. Non enim
esse feliciorē, qui diutius uixerit, sed qui honestius. Recte factis, non annis metiendam
longæuitatem. Neque quicquam ad hominis felicitatē interesse, quam diu uiuat, sed quam
bene.

Virtutem ipsam abunde magnum sui præmium esse. Boni Principis esse mu-

na, uel sua morte, si fors ita res tulerit, populi cōmodis consulere. Nec perire Principem, qui huiusmodi immoriatur negotio. Deniq; quæcunq; uulgus uel amplectitur tanquam iucunda, uel suspicit tanquam splendida, uel sequitur tanquam utilia, sola honesti regula esse metienda. Contra quæcunq; uulgus uel horret ut acerba, uel fastidit ut humilia, uel fugit ut damnoſa, non aliter esse fugienda, nisi si fuerint cum dedecore coniuncta.

Hæc infigantur animo Principis futuri, hæc ceu leges sanctissimæ & æternæ tenello pectusculo inculcantur. His titulis audiat laudari multos, audiat alios diuersis reprehendi, ut iam tum assuescat ex optimis rebus ueram sperare laudem, & ex uere turpibus ignominiam detestari.

At hic protinus reclamabit ex aulicis istis nugonibus quispiā, quæ uis muliere tum stultior, tum corruptior: Tu philosophum nobis formas, nō Principem. Imò Principem fingo, cum tu pro Principe uappā malis tui similem. Ni philosophus fueris, Princeps esse nō potes, tyrannus potes. Principe bono nihil est melius, tyrannus eius modi bellua est, ut non sit aliud sub sole portentum, neq; noxium æque, neq; magis inuisum omnibus.

Ne putaris temere dictum à Platone, & à laudatissimis laudatum uiris, ita demum beatam fore rempublicā, si aut philosophentur Principes, aut philosophi capeſſant principatum. Porro philosophus is est, nō qui dialecticē aut physicē calleat: sed qui contemptis falsis rerum simulachris, in fractio pectore, uera bona & perspicit & sequitur. Vocabulis diuersum est, cæterum re idem, esse philosophū & esse Christianum.

Quid stultius quā his artibus metiri Principem, si belle saltitet, si dextre ludat aleam, si gnauiter potitet, si fastu turgeat, si regaliter expilet populū, si cætera faciat, quæ nos pudeat referre, cum quosdam haud pudeat facere? Quantopere principum uulgus stu- *Excellentia*
det abesse à cultu uicluq; plebeio, tantopere uerus princeps debet abesse à sordidis opi- *principis in-*
nionibus ac studiis uulgi: imò solum hoc sordidum, uile, seq; indignum ducat, cum plebe *quibus sita*
cula sentire, cui nunquam optima placuerunt.

Cogita quæſo quā sit absurdum gemmis, auro, purpura, satellitio, reliquisq; corporis ornamentis, ceris & imaginibus, planeq; bonis non tuis, omneis tanto interuallo superare, ueris animi bonis multis è media fece plebis inferiorem conspici.

Princeps qui gemmas, aurum, purpuram, ac reliquam fortunæ pompam ciuibus suis ostēat, quæſo quid aliud quā suos id suspicere mirariq; docet, unde omnium fermè malefactorum sentina nascitur, quæ principum legibus puniuntur?

In alijs frugalitas aut mundicies uel inopiæ tribui potest, uel parsimoniz, si quis iniquus interpretetur. At eadem in principe nihil aliud esse potest, quā temperantiæ documentum, cum is rebus modice utitur, cui quantum libet, tantum suppetit.

Qui conuenit eundem irritare uitia, qui punit admissa: & nonne turpissimū sit, si quis ea sibi permittat, quæ uetet ab alijs fieri? Si te uoles excellentem principem ostendere, uide ne quis te proprijs superet bonis, sapientia, animi magnitudine, temperantia, integritate.

Sin tibi uisum erit cum alijs certare principibus, non ita te superiorem existimes, si quam illis ditionis partem ademeris, aut copias fuderis: sed si fueris quā illi sunt incorruptior, si minus auarus, si minus arrogans q̃ illi, si minus iracundus, si minus præceps q̃ illi.

Principem summa decet nobilitas, Esto, uerum cum tria sint nobilitatis genera, *Tria nobilitatis genera*
unum quod ex uirtute recteq; factis nascitur, proximum quod ex honestissimarum disciplinarum cognitione proficiscitur, tertium quod natalium picturis & maiorum stemmatis æstimatur, aut opibus: cogita quā non conueniat principem infimo genere nobilitatis intumescere, quod sic infimum est, ut nullum omnino sit, nisi & ipsum a uirtute fuerit profectum: summum illud negligere, quod ita summū est, ut solum optimo iure possit haberi.

Si clarus uideri studes, ne ostentes sculptas aut coloribus adumbratas imagines: in quibus si quid ueræ laudis est, id pictori debetur, cuius ingenium & industriam arguunt. Quin potius uirtutis monumenta moribus exprimito.

Si cætera desint, uel *Insignia principum quid moueant*
ipsa tuæ cellitudinis ornāmēta monere te possunt officij. Quid sibi uult uncio, nisi summam in principe lenitatem ac mansuetudinem, quod ferè magnæ potentiæ comes esse soleat crudelitas? Quid aurum indicat, nisi singularem sapientiam? Quid gemmarum fulgor, nisi uirtutes eximias minimeq; plebeias? Quid ardens purpura, nisi summā erga rem publicam charitatem? Quid sceptrum, nisi tenacem iusticiæ animum, & nullis auocamentis à recto deflectentem? Cæterum ab hisce rebus si quis longissime absit, ei non ornāmēta

Animus principem facit sunt hæc symbola, sed uitiorum exprobramenta. Si torques, si sceptrum, si purpura, si satellitium regem faciunt, quid tandē uetat pro regibus haberi tragoediarum histiones, qui iisdem ornati prodeunt in scenam? Vis scire, quid principem ab histione secernit, nempe animus principe dignus, hoc est, in rem publicam paternus. Hac lege populus in tua iurauit uerba. Diadema, sceptrum, trabea, torques, baltheus, in bono principe uirtutum aut insignia sunt, aut symbola: in malo, uitiorum nota.

Quo turpius est, hoc magis erit cauendum, ne talis sit princeps, quales olim fuisse per multos legimus, & utinam hodie nullos uidere sit: quibus si regium detraxeris ornatum, & aduenticijs nudatos bonis, ad suam cutem redegeris, iam nihil relinquant, præter egregium aleatorem, inuictum potorem, acrem expugnatorem pudicitiae, uaferrimum impostorem, insatiabilem expilatorem, periurij, sacrilegij, perfidij, omniq; facinorum genere coopertum hominem. Quoties uenit in mentem te principem esse, pariter succurrit & illud, te Christianum esse principem: ut intelligas te à laudatis quoq; Ethnicorum principibus tantum oportere abesse, quantum abest ab ethnico Christianus.

Christianorū professio Neq; uero putes securam ac delicatam Christiani professionem, nisi forte leue putas sacramentum, quod æque cū omnibus in baptismo iurasti, semel omnibus renunciare quæ satanæ placent, & Christo displicent. Displicent autem quæcunq; ab euangelicis decretis abhorrent. Sacramenta Christi tibi cum alijs communia sunt, & doctrinam nō uis esse communem: In Christi uerba iurasti, & in Iulij aut Alexandri magni mores digredieris: Præmium tibi postulas esse commune, & illius decreta nihil ad te pertinere putas?

Quis uere Christianus At rursum ne putaris Christum situm esse in ceremonijs, hoc est, in præceptis duntaxat utcunq; seruatis & ecclesiæ constitutionibus. Christianus est, non qui lotus est, non qui unctus, non qui sacris adest, sed qui Christum intimis complectitur affectibus, ac pijs factis exprimit. Caue ne quando sic tecum cogites, cur ista mihi canuntur: nō sum priuatus, non sum sacerdos, nō sum monachus: sed illud cogita, Christianus sum & princeps. Christiani est, ab omni turpitudine prorsus abhorre. Principis est, integritate prudentiaq; cæteros antecellere.

Princeps theologus Si hoc à tuis exigis, uti leges tuas cognoscant, & cōgnitas seruēt: multo magis à teipso debes exigere, ut Christi imperatoris tui leges edifcas & obserues. Si iudicas infame crimen, & cui nullum supplicium par inueniri possit, ab imperatore desciscere, qui semel in illius uerba iurauit: cur ipse tibi ignoscis, lulum ac iocum existimās, quoties edicta Christi negligis, in cuius uerba iuratum est in baptismo, cui nomen dedisti, cuius sacramentis adactus es, & autoratus?

Si hæc serio fiunt, cur pro ludo ducimus? sin ludus est, cur Christi titulo gloriamur? Mors æqua est omnibus, mendicis iuxta ac regibus. At post mortē iudiciū haud æquum est omnibus, in quo cum nullis seuerius agetur, quàm cum potentibus.

Quid in principe precipuum Ne putaris te Christū satis tibi demeriturum, si classem miseris in Tureas, si sacellum aut monasteriolum extruxeris. Non alio officio potes magis tibi cōciliare deum, quàm si populo salutare præstes principem. Caue ne te fallant adulantium uoces, qui ita dicunt, huiusmodi præcepta non ad principes, sed ad ecclesiasticos quos uocant, pertinere. Princeps non est sacerdos, fateor, & ideo non consecrat corpus Christi: non est episcopus, ac proinde non cōcionatur apud populum de Christi mysterijs, nec administrat sacramenta. Non est professus institutū diui Benedicti, & ob id non gestat cucullam. Verum quod his omnib. maius est, Christianus est. Nō Francisci, sed ipsius Christi institutū professus est, ab hoc candidā accepit uestē: Cū cæteris Christianis certet oportet, si cū cæteris tāta sperat præmia. Aut tua crux tibi quoq; tollenda est, aut nō agnoscat te Christus. Quæ tandē mea crux inquires? Dicā, dū quod rectū est sequeris, dū nemini uim facis, neminē expilas, nullum uendis magistratū, nullo munere corrumperis: nimirū minus habet tuus fiscus. Contemne fisci detrimentū, dum modo lucrū facias iusticiæ. Ad hæc dum modis omnibus Reipub. consulere studes, sollicitā agis uitā, fraudas ætatē ac geniū tuum uoluptatibus, maceras te uigilijs ac laboribus. Neglige & oblecta te cōscientia recti. Item dum ferre mauis iniuriā q̃ magno Reip. detrimento ulcisci, fortasse decedit nonnihil imperio tuo: feras, illud abunde magnū lucrum ducens, quod paucioribus nocueris. Sollicitant animū tuū priuati affectus, quod genus, ira cōtumelijs cōmota, aut uxoris amor, aut inimici odium, aut pudor, ut facias quod abhorret à recto, & quod ex usu Reip. non sin-

pincat

vincat honesti respectus, vincat utilitas publica priuatos animi motus. Denique non potes tueri regnum, nisi uiolata iusticia, nisi magna sanguinis humani iactura, nisi religionis ingenti dispendio: depone potius ac cede tempori. Non potes succurrere rebus tuorum, nisi uitae tuae periculo: Publicam salutem antepone uitae. At dum haec agis, quae uere Principis sunt Christiani, erunt fortassis qui te stupidum dicant, parumque principem: Obfirma animum, ut malis esse uir iustus quam princeps iniustus. Vides opinor, quam nec regibus summis desit sua crux, si quod oportet, ubique rectum sequi uelint.

In alijs non nihil conceditur adolescentiae, aliquid donatur senectuti: error illi, huic ocium & cessatio. At qui Principis munus suscepit, quandoquidem omnium agit negotium, nec adolescentem esse licet, nec senem: propterea quod non nisi magno plurimorum malo errat, nec sine grauissima perniciē cessat in officio.

Miseram prudentiam dixere ueteres, quae rerum experientis comparatur, propterea quod hanc suo quisque malo consequitur. Hanc igitur oportet quod longissime abesse a principe: quae ut serius, ita non sine immensis totius populi malis contingit.

Si recte dixit Aphricanus, indignam uiro sapiente uocem esse, non putarā: quanto magis indigna uidebitur principe: quae cum ipsi magno, tum nimio constat reipublicae. Semel fortasse temere susceptum bellum a iuvene belli imperito, durat in annum uigesimalium. Quantum hinc malorum omnium mare? Tandem resipiscens, nimium sero dicit, non putarā. Semel ad priuatos affectus, aut ad preces aliquorum, corruptos instituit magistratus, qui totam reipublicae disciplinam subuertunt. Sentit tadem, & non putarā, inquit. At ista prudentia nimio emetur patriae, si tanti caetera omnia erunt emenda.

Proinde principis animus ante omnia decretis ac sententijs erit instruendus, ut ratione sapiat, non usu. Porro rerum experientiam, quam aetas negauit, seniorum consilia supplebunt.

Ne tibi putes licere quicquid libuerit, quod stultae mulierculae & adulescentes solent principibus occinere: uerum ita temetipsum instituas, ut non libeat nisi quod licet, imo nec hoc tibi licere credas, quod licet priuatis. Quod in alijs error est, in Principe flagitium est.

Quo tibi plus licet per alios, hoc minus ipse tibi permittas oportet, & hoc in te ipsum sis seuerior, quo magis indulgent omnes, ipse tibi sis censor acerrimus, etiam cum applauserint omnes.

Tua in conspicuo uita est, latere non potes: aut magno omnium bono, bonus si necesse est, aut magna omnium perniciē malus. Quo plus honorum tibi deferatur ab omnibus, hoc impensius operam da, ne deferantur indigno. Ut nullus par meritis honos aut gratia rependi potest bono principi, ita contra, malo nullum satis meritis dignum supplicium.

Ut nihil est in rebus humanis sapiente bonoque monarcha magis salutare, ita e diuerso, stulto maloque nihil potest existere pestilentius. Nullius pestilentiae neque citius corripit, neque latius serpit contagium, quam mali principis. Contra non alia breuior aut efficacior ad corrigendos populi mores uia, quam principis incorrupta uita. Vulgus nihil imitatur lubentius, quam quod a suo principe fieri conspexerit. Sub aleatore passim luditur alea, sub bellaci bellaturiunt omnes, sub comessatore luxu diffuunt, sub libidinoso lenocinantur, sub crudeli deferunt & calumniantur. Euolue ueterum historias, reperies semper eiusmodi fuisse seculi mores, cuiusmodi fuerat principis uita. Nullus cometes, nulla uis fatalis sic afficit res mortaliū, ut uita Principis rapit ac transformat mores & animos ciuium.

Plurimum ad id habet momenti studia moresque sacerdotum & episcoporum, fateor, sed multo magis Principum: nam illos citius calumniantur homines, si forte mali fuerint, quam imitantur si boni sint. Quemadmodum monachi non admodum incitant ad imitationem sui, si pii sint, quod id modo praestare uideantur, quod profitentur. Caeterum si impii, uehementer offendunt omnium animos. Ad Principis autem aemulationem nemo non extimulatur, Princeps uel ob hoc ipsum cauere debet, ne malus sit, ne tam multos exemplo suo reddat malos. Et uel ob hoc studebit esse bonus, quo tam multos efficiat meliores.

Princeps salutaris, ut erudite dictum est a Plutarcho, uiuū quoddam est dei simulacrum, qui simul & optimus est & potentissimus, cui bonitas hoc praestat, ut omnibus prodesse uelut, potentia, ut quibus uelit, possit quoque. E diuerso malus ac pestilens princeps, mali demonis imaginem representat, cui multum adsit potentiae cum summa malicia coniunctum. Quicquid habet uirum, id omne consumit ad calamitatem humani generis. An non huiusmodi quidam orbis malus genius fuit Nero, an non Caligula, an non Heliogabalus?

Quorum

O 4

Principi error
ti non datus
uenia

Principi ne
bi indulgeat

Principis ex
plum efficac
cissimum

Bonus prin
ceps
Malus
princeps

quorum non solum omnis uita pestis quædam mundi fuit, sed ipsa etiam memoria publicæ mortalium execrationi est obnoxia. At tu qui Christianus etiam es Princeps; cum audis aut legis te dei simulachrum esse, te dei uicarium esse, caue ne quid hinc intumesceas animo: quin potius ea res te magis sollicitum reddat, ut respondeas archetypo tuo, pulcherrimo quidem illi, sed quod assequi sit difficillimum, non assequi turpissimum.

Tria in principe quemadmodum in deo

Theologia Christianorum tria præcipua quædam in deo ponit, summam potentiam, summam sapientiam, summam bonitatem. Hunc ternarium pro uiribus absoluas oportet. Nam potentia sine bonitate mera tyrannis est: sine sapientia, pernicies, non regnum. Primum igitur des operam, ut quandoquidem potentiam fortuna dedit, quam maximam sapientiæ uim tibi compares, ut unus omnium optime quid expetendum, quid ue fugiendum sit, perspicias, deinde ut quam maxime prodesse studeas omnibus, nam id est bonitatis. Potestas autem ad hoc potissimum tibi seruiat, ut quantum cupis prodesse, tantumdem & possis, imò plus uelis quam possis. Porro nocere hoc minus uelis, quo magis potes.

Deus amatur à bonis omnibus, non timetur nisi à malis, hoc duntaxat genere timoris, quo quis timet, ne sibi noceatur: Ita bonus princeps nulli debet esse formidabilis, nisi solum tibus ac scelerosis: at ita rursus, ut his quoque spes ueniar reliqua fiat, si modo fuerint sanabiles. ex aduerso, Cacodæmon amatur à nemine, formidatur ab omnibus, præcipue bonis: nam malis cum illo conuenit: Ita tyrannus optimis quibusque maxime est inuisus, & nullus est ab hoc minus alienus, quam qui pessimus est.

Perspexisse uidetur hæc diuus ille Dionysius, qui tres fecit hierarchias, ut quod deus est inter cœlitum ordines, id episcopus sit in ecclesia, id princeps in repub. illo nihil melius, & ab eo uelut à fonte manat in alios, quicquid boni possidet. Vehementer igitur absurdum uideatur, si ab eo maxima reip. malorum pars oriatur, ubi fontem bonorum oportebat esse.

Populus suapte natura tumultuatur, magistratus facile corrumpit aut auaritia aut ambitio. Vna superest ueluti sacra ancora, incorruptus Principis animus: quod si is quoque stultis opinionibus, prauisq; affectibus uitatus est, quæ tandem potest esse reipub. spes?

Collatio dei et principis boni

Deus cum sit in omnia beneficus, ipse nec eget ullius officio, nec requirit beneficium: Ita uere magni principis est, ut æterni principis imaginem referentis, uel gratis benemereri de omnibus, nullo uel emolumentum uel gloriæ respectu.

Deus ut pulcherrimum sui simulacrum in cœlo constituit solem, ita inter homines euidentem ac uiuam sui collocauit imaginem, regem. At sole nihil cōmunius, ac cæteris item corporibus cœlestibus lucem suam impartit: ita princeps publicis usibus maxime debet esse expositus, et natium sapientiæ lumen habere domi, ut etiam si quid cæcutiant cæteri, nunquam tamen illi hallucinetur.

Deus cum nullis tangatur affectibus, tamen optime mundum administrat iudicio. Ad huius exemplum princeps in omnibus quæ gerit, exclusis animi motibus, rationem & animi iudicium debet adhibere. Deo nihil sublimius, ita principem oportet ab humilibus uulgi curis, ac sordidis affectibus quam longissime semotum esse.

Vt deum omnia moderantem, nemo tamen cernit, sed sentit, idque beneficio adiutus: ita patria non sentiat principis uires, nisi cum illius sapientia bonitateque subleuatur. Contra tyranni nusquam sentiuntur nisi omnium malo.

Sol cum altissime prouectus est in Zodiaco, tum tardissimi motus est: ita quo fortuna te subuexerit altius, hoc oportet animo leniori minusque feroci esse.

In hoc præstanda est uera animi cellitudo, non ut nihil contumeliæ pati possis, non uti neminem feras te regnare latius, sed uti dedigneris quicquam admittere principe indignum.

Vera seruitus

Cum omnis seruitus & misera est & foeda, tum uero foedissimum simul & miserrimum seruitutis genus, seruire uitis aut sordidis affectibus. Quid quæso turpius aut abiecius, quam libidini, iracundiæ, auariciæ, ambitioni, alijsque id genus insolentissimis dominis seruire eum, qui sibi uindicat imperium in homines liberos?

Codrus et Otho

Quam absurdum sit, cum apud ethnicos fuisse constet, qui maluerunt sibi necem consciscere, quam cum humani sanguinis iactura tueri imperium, quicquid reipublicæ commoditatem anteposuerint suæ uitæ, Christianum principem tanta reipublicæ pernicie, uoluptatibus aut affectibus uitiosis consulere? Cum principatum suscipis, ne cogita quantum accipias honoris, sed quantum oneris ac sollicitudinis, neque censum ac uectigalium modum expende, sed curam, nec arbitreris tibi prædam obtigisse, sed administrationem.

Nullus

Nullus imperio gerendo censetur idoneus, autore Platone, nisi qui coactus & inuitus suscipit imperium. Quisquis enim affectat principis munus, is aut stultus sit necesse est, qui non intelligat quam sollicita, quamq; periculosa res sit, recte fungi regis officio: aut adeo uir malus, ut in animo habeat sibi gerere imperium, non reipublica: aut adeo forsors, ut non expendat onus quod suscipit. Oportet autem hunc qui sit idoneus regno, simul & diligentem esse, & bonum, & sapientem.

Quo dittonem suscipis ampliolem, caue ne hoc tibi uideare fortunatior: sed memineris te hoc plus curarum ac sollicitudinum in humeros recipere, ut minus iam indulgendum sit ocio, minus dandū uoluptatibus.

Si demum principis titulo digni sunt, non qui rempublicam sibi, sed se reipublica dicant. Etenim qui sibi gerit imperium, & omnia suis metitur cōmodis, is non refert quibus ornetur titulis, certe re tyrannus est, non princeps. Ut autem nulla pulchrior appellatio quā principis, ita nulla inuisior, & omnium sensibus execrator quā tyranni.

Hoc interest inter principem ac tyrannū, quod inter propitiū patrem, & inimicem dominū. Ille cupit etiam uitam liberis suis impendere: hic nihil aliud spectat q̄ suum emolumentū, aut animo suo morem gerit, nō suorum cōmodis consulit.

Nec tuo sit animo satis, si Rex aut Princeps dicaris: possederunt hos titulos & orbis pestes Phalaris ac Dionysius: sed apud tuum ipsius animū expendito quid sis. Vere siquidem à Seneca dictum es, tyrannū à rege distare factis, non nomine.

Id ut compendio dicam, hac nota principem à tyranno distinguit in Politicis Aristoteles, quod hic suis studet commodis, ille reipublica. Princeps quacūq; de re deliberans, illud semper in animo spectat, nū expediat uniuersis ciuib;: Tyrannus illud considerat, an sibi conducatur. Princeps etiam suum agens negocium, tamen potissimum suorum spectat utilitatē. Contra Tyrannus si quando benemeretur de ciuib;, tamen hoc ipsum ad priuatam suam refert utilitatem.

Qui suos eatenus curant, quatenus expedit proprijs cōmoditatibus, nō alio loco ciues suos habent, quā uulgus hominum equos & asinos. Nam hos quoq; curant illi, sed omnem curationem suis, non illorū ulibus metiuntur. Ceterū qui rapacitate deglubunt populū, aut crudelitate laniant, aut ob ambitionem suam periculis omnibus obiciūt, nō peiore loco ciues habent liberos, quā uulgus empti iumenta, aut lanistæ sua mancipia.

Curabit igitur qui principem instituit, nomen etiam ipforū odium instillare futuro principi, tyrannidis ac dominij: frequenter execrans humano generi detestata uocabula, Phalaridis, Mezentij, Dionysij, Syracusani, Neronis, Caligulae, Domitij, qui deus ac dominus dici uoluerit.

Contra si qua sunt exempla bonorum principum, qui uehementer absint ab imagine tyranni, ea cū fauore & laude crebro studeat proponere. Deinde utriusq; uelut imaginem quādam depingat, & quoad poterit, oculis animoq; repræsentet, regis ac tyranni: ut ad illam magis inflammetur, ab hac uehementius abhorreat.

Deliniet igitur coeleste quoddā animal, numini q̄ homini similius, omnibus uirtutum numeris absolutum, omnium bono natum, imò datum à superis subleuandis rebus mortalium, quod omnibus prospiciat, omnibus consulat: cui nihil sit antiquius, nihil dulcius reipublica, cui plus q̄ paternus sit in omneis animus, cui singulorū uita charior sit q̄ sua: quod nocteis ac dies nihil aliud agat nitaturq;, q̄ ut optime sit omnibus: apud quem præmia parata sint bonis om̄ibus, malis uenia, si modo sese ad frugem meliorem referant: quod adeo gratis cupiat de ciuib; suis benemereri, ut si necesse sit, non dubitet suo periculo illorum incolumitati cōsulere: quod patriæ cōmodum, suum ducat esse lucrum: quod semper uigilet, quō ceteris liceat altum dormire: quod sibi nullum relinquat ocium, quo patriæ liceat in ocio uitam agere: quod se iugibus curis discruciet, quo ciuib; suppetat tranquillitas: à cuius unius uirtute publica pendeat felicitas: & hanc admoneat esse ueri principis imaginē.

Ex aduerso subiiciat oculis, immanē quādam ac tetrā beluam e dracone, lupo, leone, uisera, urso, similibusq; conflatā portentis, undiq; sexcētis armatā oculis, undiq; dentatā, undiq; metuendā, aduncis unguibus, uētre insatiabili, humanis saginata, tam uisceribus, humano sanguine temulentā, quæ puigil omniū fortunis uitæq; imineat, insensam om̄ibus, sed præcipue bonis, fatale quoddā totius orbis malū, quā execrent & oderint uniuersi, q̄ bene uelint reipublica: quæ nec ferri possit ob immanitatē, nec tolli siue magna urbis ruina, ob præsidij & opibus armatā maliciā. Et hanc esse tyranni imaginem, aut si

Quomodo tyrannus differat à rege

Pictura boni Principis

Pictura mali principis

aut si quid hac quoque fingi possit odiosius. Huiusmodi portetum erat Claudius, huiusmodi Caligula: huiusmodi poetarum quoque fabule fingunt Busyridem, Pentheum ac Midam, quorum nomina iam in publicum generis humani odium abiire.

Differentie regis ac tyranni Tyranno propositum est sequi quicquid animo collibuit, Regi contra, quod rectum sit & honestum. Tyranni premium diuitiarum, regis honos, qui uirtute consequitur. Tyrannus administrat metu, dolo, ac malis artibus, Rex sapientia, integritate, beneficentia. Tyrannus sibi gerit imperium, Rex reipublicae. Tyrannus barbarico satellitio & conductitijs latronibus tuetur incolumitatem suam: Rex se sua erga ciues beneficentia, & ciuium erga se beneuolentia satis tutum putat. Tyranno suspecti sunt & inuisi quicunque ciuium uirtute, prudentia, aut autoritate pollent: At hos rex, ut adiutores & amicos potissimum amplectitur. Tyrannus aut stupidis delectatur, quibus imponat: aut sceleratis, quibus ad suam tyrannidem praesidium abutatur, aut adulatoribus, a quibus audiat, quod libenter facit. Contra regi sapientissimus quisque gratissimus est, cuius consilio possit iuuari: quo quisque melior est uir, hoc pluris facit, quod huius fidei tuto possit credere: & liberos amat amicos, quorum consuetudine reddat melior. Et regum & tyrannorum multae sunt manus, multi oculi, sed longe diuersa membra. Tyrannus hoc agit, ut ciuium opes ad paucos, eosque pessimos conferantur, & attenuatis suorum uiribus, suam comuniat potentiam: Rex hoc maxime in suo fisco esse ducit, quod in aere sit ciuium. Tyrannus hoc agit, ut omnes sibi legibus aut delationibus, habeat obnoxios. Rex libertate ciuium delectatur. Tyrannus metui studet, rex amari. Tyrannus nihil aequae suspectum habet, atque ciuium bonorum, & ciuitatum concordiam, qua praecipue gaudent boni principes. Tyrannus gaudet inter ciues factiones ac dissidia serere, & simultates forte fortuna obortas, diligenter alit ac prouehit, atque his rebus ad suam tyrannidem comunitionem abutitur. At hoc unicuique regi studium est, ciuium concordiam alere, & si quid ortum fuerit dissensionis, continuo rem inter eos componere, nimirum qui intelligat hanc esse grauissimam rerum publicarum pestem. Tyrannus, si senserit florere rempublicam, repertis titulis, aut immixtis etiam hostibus, bellum excitat, ut hac occasione uires suorum aueniat. Contra, rex omnia facit ac patitur, quo pacem publicam reddat perpetuam, intelligens ex bello semel omnia reipublicae proficisci. Tyrannus leges, constitutiones, edicta, foedera, denique sacra prophanaque ad sui capitis tutelam aut instituit, aut pertrahit. Rex haec omnia publico metitur bono.

Tres artes tyrannorum sceleratissime

Huiusmodi plurimae sunt tyranni uel notae uel artes, quas Aristoteles in libris Politicis fusius exequitur. Verum harum omnium summam in tria contrahit. Primum ait tyranno studium esse, ne uelint, aut ausint ciues aduersus tyrannidem insurgere. Proximum, ne sibi inter se fident. Tertiū, ne quid possint nouarum rerum moliri. Primum efficit, dum modis omnibus agit, ut ciuibuscumque minimum sit animi, minimumque sapientiae, dum eos seruili ter habet, & aut fordidis addictos officiis, aut delationibus obnoxios, aut uoluptatibus effeminatos. Scit enim generosos & erectos animos indigne ferre tyrannidem. Secundum efficit, dum agit, ut ciues inter se dissideant mutuis odijs, & alius alium deferat, ipse interim suorum malo potenter. Tertiū assequitur, dum opes, & autoritatem suorum, & maxime bonorum uiuorum modis omnibus attenuat: eo quod nemo sanus aggredi uelit, quod desperet posse confici.

Ab his omnibus studiis princeps quam longissime absit oportet, imò prorsus in se ipso, quod dici solet, dissideat, praesertim princeps Christianus. Etenim si tale pinxit Aristoteles, primum ethnicus, deinde philosophus, inter illos quoque non perinde sanctus ac doctus, quanto magis id praestare oportet eum, qui Christi fungatur uice?

Imago principis

Quin ex ipsis mutis animantibus regis ac tyranni simulachrum colligere licet. Apum regi amplissimum cubile est, sed id in medio, ueluti tutissimo regi loco. Atque ipse quidem opere uacat, uerum exactor est alienorum operum. Hoc amisso totum examini dilabitur. Praeterea insignis regi forma est, dissimilisque ceteris, tum magnitudine, tum nitore. Sed hac, ut inquit Seneca, nota potissimum a ceteris distinguitur: quod cum apibus plurimum sit iracundia, adeo ut aculeos in uulnere relinquat, solus ipse rex aculeo caret. Noluit illum natura nec sauum esse, nec ultionem magno costaturam petere, telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens est.

Tyranni feris imitiores

Iam si tyranni quaris imaginem, leonem, ursum, lupum, aut aquilam cogita, quae laniatu uiuunt ac praeda: & quoniam intelligunt sese omnium odijs obnoxia, omnium insidijs peti, praeruptis locis se continent, aut in cubus & solitudinibus abdunt sese: nisi quod horum quoque satuiam superat tyrannus.

Dracones

Dracones, pardi, leones, ceteraq; immanitatis damnata crimine animantia, à suo genere temperat, & tuta est inter feras similitudo morum. At tyrannus homo in homines, cuius in ciues potissimū feritatem suam exercet.

Quin etiam in literis diuinis deus tyrannus simulachrū depinxit his uerbis: Hoc erit ius regis, qui imperaturus est uobis: Filios uestros tollet, & ponet in curribus suis, facietq; sibi equites & præcursores quadrigarū suarum: ut constituat sibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messorum segetum, & fabros armorū & curruum suorum. Filias quoq; uestras faciet sibi unguentarias & focarias & panificas. Agros quoq; uestros & uineas, & oliueta optima tollet, et dabit seruis suis. Sed & segetes uestras & uinearū redditus addecimabit, ut det eunuchis & famulis suis. Seruos etiam uestros & ancillas, & iuuenes optimos, & alios auferet, & ponet in opere suo. Greges quoq; uestros addecimabit, uosq; eritis ei serui. Et clamabitis in die illa à facie regis uestri, quem elegistis uobis, & non exaudiet uos dominus. Neq; uero quēq; hoc moueat, quod hic regem uocat non tyrannū. Siquidem olim regis nomē non minus inuisum fuit q̃ tyranni. Et cum nihil sit salutaris bono rege, cur deus iratus hanc imaginem proponi iussisset populo, quo uidelicet à petendo rege deterreret. Proinde ius regium, ius tyrannicū dixit. Alioqui Samuel ipse uere regem gesserat, tot annis sancte & incorrupte rem populi administrās. At illi non intelligentes felicitatem suam, more gentium regem flagitabāt, qui fastu, qui uiolentia regem ageret. Et tamen in hac imagine quata portio malorum est, quæ nostra memoria in nonnullis etiam Christianis principibus magno totius orbis malo cōspeximus.

Accipe nunc boni principis imaginē, quam deus ipse in libro Deuteronomij descripsit ad hunc modū. Cumq; fuerit rex constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populū in Aegyptum, equitatus numero subleuatus. Non habebit uxores plurimas, quæ allīciant animū eius, neq; argēti & auri immerita pōdera. Postq; autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomiū legis huius in uolumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticæ tribus: & habebit secum omnibus diebus uitæ suæ, ut discat timere dominū deum suū, & custodire uerba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt. Nec eleuetur cor eius in superbiā super fratres suos, neq; declinet in partem dextrā uel sinistram, ut longo tempore regnet ipse & filij eius super Israel. Si rex Hebraeus iubet legē edificare, quæ figuras & umbras modo iusticiæ tradebat, quanto magis cōuenit, ut princeps Christianus euāgelij dogmata teneat ac sequat̃: Si nō uult regē Iudæum efferrī supra populū suum, fratres illos appellans, nō seruos, quāto minus idem facere oportebit Christianū in Christianos, quos ipse quoq; Christus principū omnium monarcha, fratres appellat.

Audi iam quomodo tyrannū descripserit Ezechiel. Principes, inquit, in medio eius, quasi lupi rapientes prædā ad effundendū sanguinem: Plato principes reip, custodes appellat, ut hoc sint patriæ, quod canes gregi: quod si canes uertantur in lupos, quid præterea sperandū est gregi? Idem alio in loco, crudelē ac rapacē principem leonē appellat, & alibi minatur pastoribus, q̃ palcerēt semetipsos, neq; gregis ullā haberent curā, Principes sentiens, q̃ sibi gerunt imperiū. Et Paulus de Nerone loquens, Liberatus sum, inquit, de ore leonis. Et in eandem fermē sententiā Solomon ille sapiens, uide quomodo tyrannū depinxerit. Leo, inquit, rugiēs, & ursus esuriens, princeps impius super populū pauperē. Ac rursus alibi, Cum impij sumpserint principatū, gemet populus quasi sub seruitute deductus. Et iterū alibi, Cum surrexerint impij, abscondentur homines. Quid, quod apud Esaiā cum dominus offensus populi scelerib. cōminatur, dicēs, Et dabo pueros principes eorū, & effeminati dominabunt eis. Nōne palām declarat nullā acerbiorē calamitatē obuenire posse regionī, q̃ stultū & impiū principem?

Sed quid nos ista psequimur? cum ipse Christus unicus princeps ac dominus omnium, clarissime discreuerit Christianū principē ab ethnico? Principes, inquit, gentiū dominantur eis, & q̃ potestatē habent, exercent in eos: inter uos autē nō erit sic. Si principū ethnicorum est dominari, nō est igitur Christianorū dominiū. Quid est autē quod ait, Non sic erit inter uos, nisi, nō eodē modo fieri cōuenit inter Christianos, inter quos principatus administratio est non imperiū: & regnū beneficium est, non tyrannis. Neq; uero sic ipse sibi palpetur princeps, hæc ad episcopos pertinet, nō ad me. Imò ad te ptinent, si modo Christianus es: si Christianus nō es, nihil ad te ptinet. Neq; uero te moueat, si forte cōspexeris episcopos aliquot ab hac imagine procul abesse. Quid agant illi, uiderint ipsi: tu quid te dignum sit, cogita.

Descriptio boni principis

Princeps iuxta euangelij

Noli

Noli teipsum principem bonū existimare, si collatus cum alijs minus malus appareas. Neq; statim licere putes, quicquid principum uulgi faciat. Ad honesti regulam temet ipsum exige, hinc te aestima. Et si nemo fuerit, quem uincas, ipse certato tecum, quando quidem istud est certamen omnium pulcherrimū, & uere inuictio principe dignum, si cotidie nitatur seipso melior euadere.

Si scōdum est tyranni nomen, seu potius studiū, nihilo fiet honestius, si cum multis fuerit commune. Siquidem in rebus ipsis uis honesti sita est, nō in hominum numero.

Grauius à Seneca scriptum est, eodem loco quo ponimus latrones ac piratas, ponēdos esse reges, latronum ac piratarū habentes animum. Hic enim solus regem à tyranno distinguit, non titulus.

Barbaricus mos Refert in libris Politicis Aristoteles, in nonnullis oligarchijs hunc fuisse morem, ut inuiti magistratum, cōceptis uerbis iurarent in hunc modum: Plebem odio prosequar, & pro uirili adnitar, ut illi sit male. At Princeps inuiturus magistratus, lōge diuersa iurat suis. Et tamen audimus quosdam tales esse erga populum, quasi iuxta morem illum barbari cum iurassent, se populi rebus modis omnibus hostes fore.

Planē tyrannidem sapit, quoties tum optime est principi, quoties populo est pessime, & alterius felicitas ex alterius crescit calamitate. Perinde quasi paterfamilias id agat, ut suorum malis ipse ditior reddatur ac potentior.

Qui sibi principis titulum uolet asserere, & inuisum tyranni nomen cupiet effugere, non terroribus ac minis, sed benefactis id sibi uindictet oportet. Neq; em̄ refert uel ab assentatoribus, uel ab oppressis appellari principem, appellari patrem patriæ, si re ipsa fuerit tyrānus. Et si maxime illi aduletur sua eras, at non assentabitur posteritas. Vides formidabiliū olīm regum, quos uiuos nemo uel nutu audebat offendere, quanto odio posteri celebrent malefacta, quanta libertate detestentur ipsa etiā nomina.

Princeps magnae familiae pater

Bonus princeps non alio animo debet esse in suos ciues, quā bonus paterfamilias in suos domesticos. Quid enim aliud est regnum q̄ magna familia? Quid rex nisi plurimorum pater? Excelit enim, sed tamen eiusdem est generis, homo hominibus, liber liberis imperans, non beluis, ut recte prodidit Aristoteles. Quod quidē intellexisse uidentur & uetustissimi poetae, qui iouem, cui totius mundi & deorum, ut illi loquuntur, omnium tribuunt imperiū, subinde notant his uerbis, πάτερ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, id est, pater hominūq; deūq;. Et nos sic à Christo praeceptore docti, deum omniū haud dubie principem, patris uocabulo compellamus.

Quid autem scōdus aut execrabilius illa compellatione, quam apud Homerū Achilles, opinor, iacit in principē sibi gerentem imperium, non populo, δημόβορῳ βασιλῆϊ. Nihil enim reperit iratus ille, quod probrosius diceret in eum, quem imperio iudicabat indignum, nisi quod populū deuoraret. At idem Homerus, si quem regē honoris gratia nominat, ποιμένα λαῶν solet appellare, hoc est populi pastorem. Plurima aut̄ interest inter pastorem & praeonem. Quānā igitur fronte sibi principis titulum uindictant, qui paucos & eos sceleratissimos ē suorum numero deligunt, per quos arte repertis praetextibus, & subinde nouatis titulis, populi uires simul & opes exhauriunt, in suum cōuerrunt fiscum, siue quod inclementer extorserunt, aut prodigunt nequiter in uoluptatibus, aut insumunt crudeliter in bellis: & ut quisq; in his maxime ueteratorē agere potest, ita plurimi faciunt, perinde quasi princeps hostis sit populi, non pater, ut is praeipue uideatur principis rebus consulere, qui populi cōmodis quā maxime officiat.

Vt paterfamilias suis bonis accreuisse putat, quicquid ulli suorum obtigerit emolumentis: ita qui uere principis animo praeditus est, in suo fisco putat esse, quicquid usq; ciues possident, quos sic habet sibi charitate deuinctos ac deditos, ut nihil uereantur, uel uitam impendere principi suo, non modo pecuniam.

Epitheta boni Principis

Opereprecium fuerit audire, quibus epithetis Iulius Pollux Commodo Caesari, cuius pueritiā instituerat, regē signarit ac tyrannū. Etenim cum regem statim dijs subiecisset, ueluti proximū ac simillimū, πῶς βασιλέων inquit, ἐπαινῶν λέγει, πατὴρ, ἡπίος, πραῆς, ἄμειρος, πειθογυῖος, ὑδακνός, φιλόανθρωπος, μεγαλόφρων, ἐλευθέρως, χρημολῆν, ἐρείθων, ἐφ' οὐρανόθεν, ἐκ τοῦ οὐρανόθεν, ἀρχὼν ἡδονῶν, λογισμῶν, χαίμενος, οἰκνός, ἀρχινεός, πῶς δὲ καὶ μελῶν, δύνετος, δικαίος, σωφρων, δεινὸς ὑπὸ μελῆσιν, ἀνθρώπων, λιγδύμων, σάσιμος, βέλαιος, ἀνέξαπαιτῆς, μεγαλογνώμων, ἐχτρογνώμων, φρόγος, τελευτιργός, φρονεῖς τῶν ἀρχομένων, σωτὴρ, προχειρὸς εἰς θυοργίαν, βράδυνος εἰς ὑμνοῦσαν, ἀσφαλὴς, ἀπλανής, ἀκειδεσθός πῶς τε, δικλῆς, ζυγὸς θυπεδός, θυπεσθγορός, δύνειτο δυνεός, μελέχιος, πῶς σπινός, ὑπὸ μελῆσιν τῶν ἐπαινῶν, φιλοστοργικός, πολέμιος μὲν, οὐ φιλοπόλεμος δέ, ἐφελύκτος, ἐφελύκτιος

ποιός, ἀνθρωποφύλαξ, πατριδούλης, ἀρχηγός, ὁ ἀρχηγός, νομοθετικός, διποικίμπροπος, θεοφίλος. ἡ γὰρ
 δι' ὅτις ἀλόγως αὐτὸν ἐπὶ αὐτὸν ἔχει, καὶ οὐκ ὀνόματι. Ea tamen si Latinus sermo cōmode non

possit reddere, ob Græcæ linguæ proprietatem, tamen in hoc certe uertemus quod quæat
 intelligi. Regem laudato his titulis. Pater, mitis, placidus, lenis, prouidus, æquus, huma-
 nus, magnanimus, liber, pecuniæ contemptor, haud obnoxius affectibus, sibi ipsi impe-
 rans, dominans uoluptatibus, ratione utens, acri iudicio, perspicax, circūspectus, ualens
 consilio, iustus, sobrius, numinum curam agens, hominū negocia curans, stabilis, firmus,
 infallibilis, magna cogitans, autoritate præditus, industrius, confectior negotiorum, solici-
 tus pro his quibus imperat, seruator, promptus ad beneficentiam, lentus ad uindictā, cer-
 tus, constans, inflexibilis, propensior ad iusticiam, semperq; attentus ad id quod de prin-
 cipe dictum est, libæ in morem, facilis aditu, comis in congressu, commodus alloqui ubi
 lentibus, blandus, expositus, curam agens suo parentium imperio, amans militū suorum,
 qui strenue quidem bellum gerat, sed qui bellum non affectet, pacis amans, pacis concili-
 ator, pacis tenax, appositus ad emendandos populi mores, qui ducē agere norit, ac prin-
 cipem, qui leges salutare sciat condere, natus ad benemerendum, diuina specie. Sunt au-
 tem multa quæ oratione dici possint, singulis uocabulis explicari non possint. Hactenus
 Pollucis sententiam expressimus. Iam si ethnicus moderator eiusmodi principem defor-
 mauit ethnico, quanto sanctius simulachrum proponi conuenit principi Christiano.

Nunc quibus coloribus tyrannum expresseit attende. *ἡ γὰρ ἀνθρώπος, τυραννικός, ὁμῶς,
 θυραύτης, βιάς, πλεονεκτικός, φιλοχρήματος, καὶ τὸ πλεόντων, ἐρασιχρήματος, ἀεπαί, καὶ τὸ
 ὁμῶς, διγμοβόρος, ὑπερβόρης, ὑπερβόρος, διὰ πρὸς πρὸς, διὰ πρὸς πρὸς, διὰ πρὸς πρὸς, διὰ πρὸς πρὸς,
 πρὸς, διὰ πρὸς πρὸς, διὰ πρὸς πρὸς, ἐμπληκτός, παραχολός, ἡθιωνῶν ἡθιων, ἀκρετής, ἀκρετής, ἀλόγιστος, μι-
 σάνθρωπος, ἀδίκος, ἀβέλλος, ἀνίστος, ἀνίστος, ἀνίστος, ἀνίστος, ἀνίστος, ἀνίστος, ἀνίστος, ἀνίστος,
 ἀνίστος, ἐπιθυμίας, ἐπιθυμίας, ἀπολαύς, ὑβρις, πολυμοποιός, βαρὺς, ἐπαχθὺς, ἀκάθικτος, ἀφώρητος.*

Quorum uerbōrū hæc ferme sententia est: Malum principem uituperabis ad hunc mo-
 dum. Tyrānicus, crudelis, effrenus, uiolētus, occupator alieni, auīdus pecuniarū: & quod
 uerbum est apud Platonem, pecuniarum cupiens, rapax: & quod dixit Homerus, popu-
 li deuorator, superbus, elatus, difficilis aditu, incommodus ad conueniendum, durus ad
 congressum, incomis ad colloquium, male irātūdus, irritabilis, terribilis, turbulentus, uo-
 luptatum seruus, intemperans, immoderatus, incōsideratus, inhumanus, infustus, incon-
 sultus, iniquus, impius, mente carens, leuis, inconstans, & qui facile decipiatur, male faci-
 lis, immitis, affectibus deditus, incorrigibilis, contumeliosus, bellorum autor, grauis, mo-
 lestus, incohercibilis, intolerabilis.

*Nibil inuisus
 deo q̄ malus
 princeps*

Cum deus longissime absit à natura tyranni, ue-
 rissimū est, illi nihil inuisus esse pestilente rege. & cum nulla bellua nocentior sit ty-
 ranno, consentaneum est nihil inuisus esse mortalibus omnibus, quā malū principem.
 Quis autem uel uiuere cupiat, superis & hominibus pariter exosus & execratus: Proin-
 de Octauius Augustus, ubi sensisset caput suum crebris coniurationibus peti, & alia op-
 pressa, protinus alia succederet, negauit tanti esse uiuere, ut omnibus inuisus, incolumita-
 tem suam tot ciuium sanguine tueretur. Proinde regnum, quod uirtute adminis-
 tratur ac beneuolentia, non solum quietius est ac iucundius, uerum etiam diuturnius ac sta-
 bilius: id quod ex ueterum annalibus facile poteris cognoscere. Nulla tyrannis tam muni-
 ta fuit, quæ diu constiterit. At quoties reipub. status in tyrannidem degenerauit, toties in
 exitium properasse compertum est. Multos timeat oportet, qui timetur ab omni-
 bus. Et tutus esse non potest, quem maxima pars hominum cupiat extirpium.

*Tyrannis nul-
 la diuturna*

Olim qui bene gessissent imperium, his diuini decernebantur honores: at in tyrannos
 ea lex erat, quæ nunc est in lupos aut urfos, ut præmium esset ex publico, qui publicū ho-
 stem e medio sustulisset.

*Diuini hono-
 res bonis regi-
 bus habiti
 Virtus primū
 reges fecit*

Primitus reges non ob aliud constituti sunt, populi cōsen-
 su, quā ob eximiam uirtutem, quam heroicam uocant, uelut diuinæ proximam, & hu-
 mana maiorem. Originis igitur suæ principes meminerint oportet, illud intelligentes, se
 ne principes quidem esse, si eo caruerint, quod primum principes fecit.

Monarchia

Cum mul-
 tæ sint formæ rerum pub. philosophorum omnium ferme consensus est, saluberrimā esse
 monarchiam, nimirum ad exemplar dei, ut rerum summa penes unum sit, uerum ita, si is
 ad imaginem item dei, sapiētia bonitateq; cæteris omnibus antecellat, & nullius indigēs,
 nihil aliud studeat, quā prodesse reipub. Quod si secus fuerit, pessimus reipub. status sit.

oportet, ut qui pugnet cum eo qui est optimus. Si princeps contingat omnibus abolutus uirtutibus, optanda sit pura ac simplex monarchia, uerum quando id haud scio an unquam cōtingat, quin potius magnum & exoptandum, si detur mediocris, ut nunc sunt res hominum, praestiterit monarchiam Aristocratiae & Democratiae admixtā temperari diluicq, ne quando in tyrannidem erumpat, sed quemadmodum elementa uicissim sese librant, ita simili moderamine consistat respub. Quod si princeps bene uelit reipublicae, sic interpretabitur, suam potestatem hac ratione, nō coerceri, sed adiuuari: sin minus, tanto magis expedit, ut sit quod unius uolentiam frangat ac retundat.

Cum multa sint dominandi genera, hominis in belluas, heri in seruos, patris in liberos, mariti in uxorem, Regiam dominationem omnium excellentissimam iudicat Aristoteles, eamq; maxime diuinam appellat, quod ea res quiddam homine maius habere uideatur. Quod si diuinum est agere regem, profecto tyrannum agere, nihil aliud sit oportet, q̃
Ex Aristotele eius uicem agere, qui deo dissimilimus est. Seruus seruo praestantior, ut habet pro uerbum, ut dominus domino potior, quod alia sit ars alia praclarior, alia functio alia melior. At principem in optimo sapientiae genere oportet praecellere. Ea est ratio recte administrandi rempublicam. Domini est iubere, serui parere. Tyrannus iubet quicquid lubuit: princeps, quod reipub. iudicari optimum. Qui nam igitur iubebit is, qui quid sit optimum ignoret? imo qui pessima pro optimis habeat, uel inscitia uel affectibus excacatus? Vt oculi est uidere, aurium audire, narium olfacere, ita principis est populi rebus consulere. At non potest alia re consulere, quam sapientia: ea si careat princeps, non magis consulet reipublicae, quam oculus uidebit excacatus.

Xenophon in Oeconomico libello scribit, diuinum potius quam humanum, imperare liberis ac uolentibus: sordidum enim, imperare mutis animantibus, aut coactis mancipijs: at homo diuinum est animal, ac bis liberum, primum natura, deinde legibus: ideoq; summæ uirtutis est, ac planè diuinæ, regem sic temperare imperium, ut beneficiū sentiat populus, seruitutem non sentiat. Caue solum eos tuos esse putes, quorum opera in popinis, in uenatu, in domesticis uteris ministerijs, cum saepenumero nulli minus sint tui, sed uniuersos ciues ex æquo tuos esse ducto. Quorum si quis omnino delectus sit, eum tibi proximum & coniunctissimū habeto, qui uir sit optimus, qui patriæ, qui reip. amantissimus. Cum uises urbes tuorum, nolito sic tecum cogitare, Tantarum rerum dominus sum, hæc omnia mei sunt arbitrij, in hæc mihi licet quicquid libet. Si uero, quod bono principe dignum est, cogitare uoles, ad hunc cogitato modum, Hæc mea credita sunt fidei, uigilandum igitur, quo meliora reddā quam acceperim. Cum innumeram tuorum multitudinem conspexeris, caue sic cogites, tam multos habeo seruos: sed tot hominum milia de mea pendent solitudine, uni mihi se suaq; tuenda crediderunt, me ueluti parentem spectant: tot milibus prodesse possum, si meipsum bonum praestitero principem: plurimum nocere, si malum. An non igitur magnopere curandum ne sim improbus, ne tam multis noceam mortalibus? Cogitato semper, dominium, imperium, regnum, maiestatem, potentiam, ethnicorum esse uocabula, non Christianorum. Christianum imperium nihil aliud esse quam administrationem, quam beneficentiam, quam custodiam.

Animus in corpore Quod si hæc quoq; uocabula te delectant, at illud memineris, facito, quod ab ethnicis quoq; philosophis & perspectum & proditum est, non alius modi esse imperium principis in populum, quam quale est animi in corpus. Dominatur animus corpori, quod magis sapiat quam corpus, sed dominatur magno corporis commodo potius quam suo: & *Cor in membris* animum regnare in corpore, felicitas est corporis. Quod cor est in corpore animantis, id est princeps in republica. Si cor syncerum est, quoniam sanguinis ac spiritus fons est, uitam impartit uniuerso corpori: sin uitiatum fuerit, exitium adfert membris omnibus. Verum ut ea pars in corpore animantis omnium postrema solet corrumpi, & in hac extremas uitæ reliquias superesse putant: ita decet principem, si quis morbus corripuerit populū, ab omni stulticiæ lue quam integerrimū esse. Vt in homine quod praestantius est imperat, nimirum animus: rursum in animo quæ pars est optima, ea praefidet, nempe ratio: & quod dominatur in uniuerso, id omnium est optimū, nempe deus. Ita quisquis in repub. tanquam in magno corpore imperandi parteis occupauit, est oportet bonitate, sapientia, uigilantiq; ceteros anteire. Et quāto magistratus antecellunt populo

tanto princeps antecedere debet magistratus.

Si quid inest animo mali, id à corpore contagio proficiscitur, quod affectibus est obnoxium. Quicquid autem habet corpus boni, id ab animo scatet, uelut à fonte. Vt autem præposterum sit, ac præter naturam, si mala ab animo manent in corpus, & corporis bona animi uitio corrumpantur: ita uehementer absurdum fuerit, si bella, seditiones, corrupti mores, prauæ leges, corrupti magistratus, & id genus aliæ reipub. pestes, ab ipsis principibus exoriantur, quorum sapientia componi decebat motus stultitia plebis coortos. At sæpenumero uidemus ciuitates populi industria bene constitutas ac florentes, principum euertere culpa.

Quam non Christianum est domini titulo sibi placere, quem non pauci à Christo alieni refugerunt: & quod esse cupiebant propter ambitionem, dici nolebant ob inuidiam. At Christianus princeps idem esse sibi fas putabit, uocari magnificum.

Octavius Augustus, quamuis scelere occuparet imperium, contumeliæ loco ducebat uocari dominum: & hanc appellationem à mimo delatam, coram uniuerso populo, uultu simul & uoce renuit, uelut eo uocabulo tyrannis exprobraretur. Et hanc hominis ethnici modestiam, non imitabitur princeps Christianus.

Si dominus es tuorum omnium, illi tibi serui sint necesse est. Proinde uidendum est, ne iuxta uetus prouerbiū, quot habes seruos, totidem habeas & hostes.

Cum natura genuerit omnes homines liberos, & præter naturam inducta sit seruitus, quod ethnicorum etiam leges fatentur, cogita quam non conueniat, Christianum in Christianos usurpare dominium, quos nec leges seruos esse uoluerunt, & Christus ab omni seruitute redemit. Siquidem Paulus Onesimum seruum natum, à baptismo fratrem prioris heri Philemonis appellat.

Quam absurdum est eos pro seruis habere, quos Christus eodem redemptos sanguine, in communem asseruit libertatem, quos ipsi tecum alit sacramentis, quos ad eandem immortalitatis uocauit hæreditatem: & ipsi seruitutis iugum inducere, qui communem tecum habent dominum, ac Principem Iesum Christum.

Cum Christianorum unus sit dominus, cur qui huius gerit uices, abs quouis malum administrandi formam petere, quam ab hoc, qui solus est totus imitandus? Ab alijs decerpere licet, si quid forte uirtutis admixtum habet. At in hoc absolutum est omnis uirtutis ac sapientiæ exemplar. Ea quidem stulticia uidetur, sed infidelibus: nobis si uere fideles sumus, dei uirtus est, & dei sapientia.

Iam nolim te sic tecum cogitare, At istud seruire est non regnare. Imò hoc est pulcherrimum regnandi genus, nisi forte deum seruire existimas, qui mundum hunc gratis administrat, cuius beneficium experiuntur omnia, cum ad illum nihil redeat præmij: nisi animus seruire uidetur, qui cum corpore non egeat, tanto studio consulit illius commodis: nisi oculus cæteris membris seruire putandus est, quod omnibus prospiciat.

Rem ita tecum expendas licebit, si quis omnes homines, quos tuos uocas, Circes arte uertat in sues aut asinos, nonne dices deterius factum tuum imperium? Dices opinor. Atqui plus iuris sit in sues aut asinos quam in homines. Licet quòlibet agere, licet distrahare, licet interimere. Proinde deterius fecerit imperium, qui liberos ciues uerterit in mancipia. Quo præstantius est in quod geris imperium, hoc magnificentius ac splendidius regnas. Consulit igitur tuæ maiestati, qui ciuium libertatem ac dignitatem tuetur.

Deus ipse, ne coactis imperaret, & angelis & hominibus liberum dedit arbitrium, quo splendidius & augustius redderet imperium suum. Et quisquam hoc nomine sibi magnus uidetur, quod metu adactis ciuibz, ceu pecudibus imperet.

Ne te fugiat, quicquid in euangelicis aut apostolicis literis de tolerandis dominis, de parando præfectis, de honorandis regibus, de pendendo tributo dictum est, id ad ethnicos principes esse referendum, quod ea tempestate nondum essent principes ulli Christiani. Tolerari iubet impios magistratus, ne quid perturbetur ordo ciuitatis, modo suo fungantur officio, modo ne imperent impia. Honorem exigit ethnicus princeps, Paulus honorem iubet dependi: uectigal exigit, uult solui uectigal: tributum exigit, iubet dari tributum. Nihil enim deterius sit his rebus homo Christianus, & illi suum quoddam habent ius, neque sunt per occasionem irritandi. At quid de Christianis addit? Vos, inquit, inter uos ne mini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Alioquin num ideo Christus debebat Cæsari tributum, quia legitur soluisse didrachmum?

Idem in euangelio cum insidiosè rogaretur, num gens ut tum putabatur, deo dicata, censum deberet Cæsari: non ista iubet exhiberi, exhibitum non agnoscit, & uelut ignarus, cuius sit imago & inscriptio sciscitatur.

Præposterum
comp. l. ed. à
principe

Princeps pa-
ter, non domi-
nus

Princeps libe-
ris imperat

Christus abso-
lutum exemplar

A fictione ar-
gumentum

Deus liberis
imperare non
luit

Quod accipien-
dum, obedite
præpositis ue-
stris etc.

Ius Cæsaris
ex euangelio

tatur. cum responsum esset, Cæsaris esse, maliciose tentantibus ambigue respondit: Date Cæsari quæ sunt Cæsaris, quæ dei sunt deo: simul eludens insidiosam quæstionem, & per occasionem ad dei pietatem inuitans, cui debemus omnia. Perinde quasi dixisset: Cæsari, quem ignoro, quid debeatis, uos uideritis. Illud potius spectate, quid debeatis deo, cuius negotium ago, non Cæsaris.

Verum ius principis Ne uero inter hæc cuiquam obrepat huiusmodi cogitatio, Quid igitur principi suum ius adimis, & plus tribuis ethnico quam Christiano? Imò principi Christiano suum ius uindico. Ius est ethnico principi, suos metu premere, ad seruiles operas adigere, exigere possessionib. expilare bonis, deniq; martyres facere; ius est ethnici principis. Num idem uis esse Christianor? Aut ius illius imminutum uidebitur, si minus hæc illi liceant? Non perit suum ius ei qui Christiane gerit imperium, sed aliter possidet, & quidem multo tum præclarior, tum tutius. Id ita esse, his argumentis colligas licebit. Primum tui non sunt quos seruitio premis, consensus enim principem facit. Verum ij demum uere tui sunt, qui sponte ac uolentes tibi parent. Deinde cum metu ad actos possides, ne dimidiatos quidem possides, corporum potiris, animi abs te sunt alieni. Cæterum cum Christiana charitas conciliat populum ac principem, ibi tua sunt omnia, quoties res postulat. Non enim postulat bonus princeps, nisi cum utilitas patriæ flagitat. Rursus ubi dominium est, non beneuolentia, quantumuis multum exigatur, certeminus habet princeps, quàm cum nihil nō habet. Nemo plus impetrat, quàm qui nihil imperat, sed promeretur.

Verus bonus Ad hæc honos qui tyranno exhibetur, ne honos quidē est, sed aut adulatio aut simulatio: nec obsequium, sed seruitus; nec splendor est uerus, quem ostētat, sed fastus: nec potentia, sed uis: quæ cuncta ueris nominibus possidet, qui Christianum agit principem. Nemini plus defertur honoris, quàm qui non exigit honorem: nulli libentius obsequuntur homines, quàm qui non requirit obsequium: in neminem libentius effundunt suas opes, quàm in eum cui commissas sciunt ad publicam utilitatem cum fœnore re redituras.

Mutuum ius populi ac principis Est mutuum inter principem ac populum commercium. Tibi populus censum debet, debet obsequium, debet honorem. Esto, sed tu uicissim populo debes bonum ac uigilantem principem. Cum exigis uestigal à tuis ueluti debitum, fac prius excutias temetipsum, num illis officij tui uestigal persolueris.

Ex Aristotelis Politicis Aristoteles negat dominij rationem esse sitam in possidendo, sed magis in hoc ut utarē seruis. Atqui multo minus principatus positus est in titulis & imaginibus, in exigendo censu, sed in consulendo.

Cum respublica corpus quoddam sit ex uarijs membris compactum, in quorum numero sit & princeps ipse, licet eximium, ea moderatione conueniet uti, ut omnibus bene sit, non ut attenuatis cæteris unum aut alterum uegetū ac saginatū euadat. Quod si princeps reipub. malis gaudet & alitur, neq; pars est reipub. neq; princeps, sed prædō.

Prodidit Aristoteles seruum uiuam esse domini portionem, si modo is uerus sit dominus. Est autem & amicitia parti cum toto, & utilitas utriq; ex altero. Id si uerum est inter herum & mancipium de lapide (ut aiunt) emprum, quanto magis inter plebem Christianam & principem Christianum? Princeps qui nihil aliud cogitat, nihil aliud agit, nisi ut quàm plurimum pecuniarum à ciuib. extorqueat, ut nummorum uim quantam potest maximam irretiat legibus, ut quàm plurimo uendat magistratus & officia, quæ so, utrum is princeps dicendus est, an negociator, an ut uerius dicam, prædō.

Se ledit princeps cum populi res ledit

Cræsus cum uideret urbe capta, Cyri milites magno tumultu discursantes, rogabat, quidnam facerent. Cui respondentem facere eos, quod uictor exercitus solet, diripere bonaciuium: quid inquit audior? An non hæc iam tua sunt, qui me uicisti? Cur igitur ista tua populantur? Hac uoce monitus Cyrus, militem à direptione cohercuit. Eandem oportebit semper obuersari principis animo, Hæc quæ extorquentur, mea sunt. Hi qui spoliuntur & atteruntur, mei sunt, quicquid in hos pecco, in meipsum pecco.

Fac ita geras imperium, ut facile gesti queas reddere rationem: quam si nemo exacturus est, hoc magis etiam à temetipso debes exigere. Futurum est enim, idq; breui, ut is abs te rationē exigat, apud quem nihil tibi profuerit principem fuisse, nisi quod tanto rigidiorē habiturus ea iudicem, quanto grandior potestas tibi fuerit commissa. Ut unus sis totius orbis monarcha, hunc exactiorē nec fallere poteris, nec effugere, nec terrere, nec corrumpere.

Postea quàm te semel reipub. dedicasti, iam non est tibi liberum tuo more uiuere: personam quam suscepisti, sustineas, ac tuaris oportet.

Nullus ad Olympicū certamen accedit.

accedit, nisi prius secum expendit, quid eius certaminis lex postulet. Neque queritur sibi molestum esse solem, aut pulverem, aut sudorem, aut si quid est aliud huius generis: quandoquidem hæc omnia cum ipsa ludi ratione coniuncta sunt. Ita qui suscipit imperiū, prius suo cum animo debet expendere, quas res principis officium exigit. Consulendum alijs commodis, propria negligenda. Vigilandum, ut alijs dormire liceat. Laborandū, ut alijs liceat ocīari. Summa præstanda morum integritas, cum in alijs mediocris innocentia satisfaciatur. Priuatis affectibus omnibus exuendus est animus: & publicum gerenti negociū, nihil nisi de publico cogitandum. Benefaciendum etiam ingratis, etiam non intelligentibus, etiam inuitis. Hæc si non placent, cur ad imperij munus accedis? aut cur forte traditum non cedis alteri? Quod si non licet, certe in huiusmodi quempiam reiſce functionem, cuiusmodi te ipsum præstare oportebat.

Officiū Principis

Apud Græcos sapientissime dixit sapiens quidam, quæ præclara sunt eadem esse difficilia. Proinde meminisse oportet, præstare bonum principem, rem quidem esse omnium multo pulcherrimam, sed eandem omnium longe difficillimam. Neque quicquam te moueat, si temporibus his quosdam uideris principes ita uiuentes, ut difficilior sit agere mediocrem patrem familiam, quàm eiusmodi principem: nec omnino temere dictum uideatur ueteri prouerbio, aut regem, aut fatuum nasci oportuit.

Difficillimū, sed pulcherrimum, bene imperare

Cum igitur ceteri mortales artem quam profiteri parent, prius adhibito studio discant, quanto maiori cura principem oportet ad ministrandi rationem prædiscere? Ac ceteræ quidem artes quatuor rebus potissimum constant, natura, præceptis, exemplis, & usu. In principe lenis ac mansuetum ingenium requirit Plato: nam aeres & concitatos, ut ad disciplinas quidē idoneos fatetur, ita ad rem publicam administrandam accommodos negat. Sunt naturæ uitia, quæ institutione curaque corrigi queant. At possit obtingere ingenium uel adeo stupidum, uel ita ferox ac uiolentū, ut in hoc formando frustra quis sumpserit operam. Neronis natura corruptior erat, quàm ut sanctissimus ille præceptor Seneca potuerit efficere, quo minus pestilentissimus euaderet princeps.

Prius discendum imperare quàm imperare

Præcepta statim ut diximus, instillanda sunt, eaquæ digna uero principe, & certa: & ob hanc causam Plato uoluit sero dialecticæ attingi a custodibus, quod hæc in utraque partem differat, & minus firmas reddat de honesto, aut inhonesto opiniones. Exemplum administrandi potissimum ab ipso deo petendum, & ab homine deoque Christo, e cuius dogmatis præcepta quoque sumenda erunt potissimum. Exercitatio, quæ postrema pars est, non perinde tuta est in principe. nihil enim magni sit, si citharas aliquot obterat, qui studet bonus esse citharædus. At graue fuerit affligi rempublicam, dum princeps discit administrare rempublicam. Assuescat quidem igitur iam inde a puero, sed quo melius iudicet, instructius decretis, assidere consultationibus, interesse iudicijs, adesse creandis magistratibus, audire regum postulationes, uerū ne quid statuatur, nisi multorum iudicio comprobatur, donec ætas & usus rerum certius iudicium pararit.

Vigilantiâ principis

Si uere dixit Homerus, non esse principis solidam dormire noctem, cui tot hominum milia, cui tantæ negociorum moles commissæ sunt, si non sine iudicio talem Aenēam suam fingit Virgilius, unde quæso principi sit otium, toros fallendi dies, imò perdendi maximam uitæ partem alea, choreis, uenatibus, morionibus, & his etiā nugacioribus, nugis?

Subuertitur respublica factionibus, bellis affligitur, latrociniorum plena sunt omnia, expilationibus immodicis plebes ad famem & laqueum adigitur, Opprimuntur ab iniquis proceribus tenues: corrupti magistratus, non quod ius est, sed quod libet faciunt, & inter hæc uelut ociosus, tum aleam ludit princeps?

Non licet dormitabundum esse, qui clauo assidet, & in tantis rerum periculis stertit princeps? Nullum mare tam graues habet tempestates unquam, quàm omne regnū assidue. Semper itaque principi uigilandū est, ne quid erret, qui non nisi plurimorum perniciē delinquit.

Magnitudo nauis, aut mercium præcia, aut uectorum numerus, haud facit elatiorē bonum nauclerum, sed attentiorē. Ita bonus rex, quo pluribus imperat, hoc uigilantior esse debet, non insolentior.

Ocium & negocium principis in quo

Si cogitaris, quantam sustineas prouinciā, nunquā deerit quod agas. Si consueris publicis delectari commodis, nunquam deerit quo oblectes animum, ut iam bono principi non uacet ineptis uoluptatibus ocij redium fallere.

Quod à sapientissimis uiris præceptum est, optimam uitæ rationem esse deligendam, non iucundissimam, quod ea quæ sunt optima, consuetudo denique soleat iucunda reddere, id principi cum primis est faciendum.

capit, si agricola, si olitor, si faber suis fruitur laboribus, quid principi debet esse iuctidius, quod si contempletur remp. sua opera redditam meliorem ac florentiorem? Vt negari non potest, operosam esse rem, bonum agere principem, ita multo est operosius, malum agere principem. Longe minus habent negotij, quæ naturam & honesti rationē sequuntur, quæ quæ fucis & arte constant. Cum apud te recoles, hoc bellum prudenter effugisti, bene seditionē illam quæ minimo sanguine cōpescui, illo uiro ad magistratum ascito, probe consului reip. meoq; nomini, si uere princeps es, mirū ni ingentem animo sentis uoluptatem. Atq; ea demū uoluptas Christiano digna est principe. huius materiā ipse tibi cotidie benefactis suppedita, plebeias illas oblectatiunculas uili popello relinque. Laudatur ab omnibus Solomon, qui cū integrū esset optare quicquid uellet, protinus accepturus quicquid perisset, non optarit opum uim, non totius orbis imperium, nō exitium inimicorum, non insignem famæ gloriam, non uoluptates, sed sapientiam; neq; quāuis sapientiam, sed eam, qua posset regnum sibi creditū cum laude administrare. E diuerso damnatur ab omnibus Mida, cui nihil auro fuerit antiquius. At cur aliud in historijs, aliud in uita iudicium? Optamus principi felicitatē, optamus uictoriā, optamus laudē, optamus longauitatē, optamus opulentia. Si uere diligimus principē, quin illud potius optamus, quod unū sibi optauit Solomon? Et ne stulte uideatur optasse, hoc nomine laudatus est a deo. Cur nihil minus ad rē pertinere iudicamus, quod id quod solum ad rem pertinet? Imo non desunt qui credant hoc ipsum ad imperij functionē officere, si sapiat princeps. Languescit, inquit, animi uis, & redditur timidior. At ista temeritas est, nō audacia: stupor, non animi uigor, ob hoc nihil timere, quod nihil iudices. Ex alijs fontibus petēda est principis fortitudo. Ad istū modū plurimū audent iuuenes, sed plus etiā furiosi. Salutaris est timiditas, quæ dū periculum indicat, docet uitare, quæ a turpibus ac perniciosis institutis cohibet. Plurimū perspiciat oportet, qui unus prospicit omnibus: plurimum sapiat necesse est, qui solus cōsultat uniueris. Quod deus in uniuerſo, quod sol in mundo, quod oculus in corpore, hoc oportet esse principē in republica. Prisci sapientes, quib. mos erat hieroglyphis uti, rerū ænigmati uiuēdi rationē adumbrātes, regis imaginē ad hunc representabant modū, ut oculū pingerent addito sceptro, uitæ rectitudinē, & animū nullis rationibus ab honesto deflectendū, cū prudentia, uigilantiāq; summa coniunctum, significantes. Alij regiū sceptrū ad hunc modum effingebant, in summo erat ciconia pietatis symbolum, in imo hippopotamus, animal efferū & noxiū: illud uidelicet innuentes, si quid in principe sæuiant affectus efferi, quod genus ira, uindictæ cupiditas, rapacitas, uiolentia, ut eos motus pietas in patriam uincat prematq;. Ad insolentiam fortunæ licentia, rerumq; successus inuitat, sed plus ualeat amor patriæ. Apud Thebanos inter sacras imagines uisebantur olim, autore Plutarcho, quæ sederēt sine manibus, harum prima oculis etiā carere. Quod sedent, admonet, magistratus ac iudices animo sedato esse oportere, nec ullis affectibus perturbato. Quod manibus carent, innuit eos ab omni munere corruptela puros & integros esse debere. Porro quod princeps oculis quoq; caret, significat regē adeo nō abduci munerib. ab honesto, ut nec ullius personæ tangatur respectu, quo tantū auribus rem accipiat. Quin & in ipsis quibus ornatur insignibus philosophari discat. Quid indicat uncio regia, nisi summā animi clementiam? Quid capitis diadema, nisi numeris omnibus absolutā sapientiam? Quid collo addita torques, nisi uirtutū omniū concentū & harmoniam? Quid gemmarū multiplici colorū gratia nitentiū lumina, nisi uirtutū excellentiam, & quod quicquid honestū id in principe eximium esse oporteat? Quid ardens purpura, nisi uehementē erga ciues charitatē? Quid insignia, nisi ut maiorū suorū decora uel æquet, uel superet? Quid gladius prælatus, nisi huius præsidio patriā oportere tutā esse, tū ab hostib. tū a scelerosis? Primū munus boni principis est, quod optima uelle: proximū, quibus rationibus euitari aut tolli mala, contra, bona, parari, augeri, confirmariq; possint, perspicere. In homine priuato fortasse satis est bona mens, cū & legibus admoneatur, & magistratus præscribant, quid sit agendū. At in principe parū est bona mente præditū esse, ut uelit optima, nisi accesserit sapientia, quæ commoneat, quibus uis id quod cupit, assequi queat. Quantulū interest inter statuam marmoream, Croesi aut Cyri inscriptā titulo, diademate sceptroq; magnifice insignitam, & principē sine pectore: nisi quod illa nullius incōmodo stupet, hic magno reip. malo stultus

Voluptates
principis quæ

Diuersum Mi
de ac Solomo
nis uotum

Ænigma
regis

Sceptrum re
gium

Imago princi
pis

Cultus & in
signia princi
pis

Bona mens
cōiuncta cum
prudentia

stultus est. Ne corporis aut fortunæ bonis temetipsum aestimes, sed animi. Nec aliorum laudibus te ipsum metiaris, sed tuis ipsius factis. Cum sis princeps, uide to ne quam admittas laudem, nisi dignam principe. Effert aliquis formam tuam, cogita ad istum modum laudari foeminas. Si quis admiratur facundiam, memineris istam sophistarum ac rhetorum esse laudem. Si robur & corporis vires prædicat aliquis, scias ita laudandos athletas, non principes. Proceritatē extollit aliquis, sic tecum cogita, hic me recte laudet, si quid ex alto foret detrahendū. Est qui diuitias tuas laudibus uehat, fac cogites ita laudari negociatores. Puta te nihil adhuc audisse dignum principe, dum audis istiusmodi præconia. Quæ nam igitur propria principum laus est? Nempe si à tergo pariter & à fronte sit oculatus, *ἀπὸ πρὸς*, ut inquit Homerus, *πρὸς ὅσῳ καὶ ὀπίσσω*, hoc est, si & plurimum sapiat, præterita respiciens, futura prospiciens, deinde quicquid sapiat, patriæ sapiat, non sibi: quāquam non alia ratione sibi magis potest sapere, & si patriæ sapiat. Si quis hoc pacto laudet medicum, formosus est, robustus est, ac bonis lateribus, bene nūmatus est, bellus est aleator, scite saltat, belle canit, docte ludit pila: nonne protinus tecum cogitabis, quid hæc ad medicum? At cum audieris eadem à stultis laudatoribus, multo magis cogita, quid hæc ad principem. In medico tria potissimum requiruntur. Primum, ut calleat artem medendi, noritque corporum & morborum uim, & quid cui malo debeat adhiberi. Proximū, ut sit bonæ fidei, neque quicquam spectet præter agrotantis salutem: nam multos ambitio, aut lucrum huc adducit, ut uenenum ministrent pro remedio. Tertium, ut iustā curam ac diligentiam adhibeat. At eadem multo magis præstanda sunt principi.

*Laudes dignæ
principe*

29

Aristoteles in Politicis suis, quid tandem exigit à principe uir ethnicus: num Nerei formam, aut Milonis vires, num Maximini proceritatem, num Tātali talenta & nihil horum. Quid igitur? Summam & absolutam uirtutem, in priuatis contentus mediocritate.

Si potes simul esse princeps & uir bonus, fungere pulcherrimo munere: sin minus, abijce principem potius quam ut ea gratia uir malus fias. Virum bonum inuenire licet, qui bonum principem non possit agere. At bonus princeps esse non potest, qui non idem sit uir bonus. Quanquam nunc eò redierunt quorundam principum mores, ut hæc duo multum inter se pugnare uideantur, uir bonus & princeps: planeque stultum & ridendum habeatur in principe prædicando boni uiri facere mentionem.

*Nemo princeps bonus
nisi uir bonus*

Regem agere non potes, nisi te ratio rexerit, hoc est, nisi in omnibus consiliū ac iudiciū sequaris, non animi cupiditatem. Nec alijs potes imperare, nisi prius ipse parueris honesto.

Ab sit procul ab animo principis uox illa plusquam tyrannica. Sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas. Ac multo magis illa quæ iam in publicam hominum execrationem abiit, Oderint dum metuant. Tyrannicum imò foemineum est, animi libidinē sequi, & pessimus diuturnitatis custos est, metus. Sit hoc perpetuū principis decretum, lædere neminem, prodesse omnibus, præsertim suis: mala uel tolerare, uel mederi, prout iudicabit in rem cōmunem expedire. Qui hunc animum non adfert ad rempublicam, tyrannus est, non princeps.

*Voces indignæ
in principe*

Si quis te pro principe tyrannum aut prædonem appelleret, nonne uehementer cōmoueberis, & atrociam parabis supplicia? & merito. Est enim atrox, nec ullo pacto ferenda contumelia. At illud mihi iam cogites uelim, quanto contumeliosior est in seipsum, qui uolens talis est, qualē ille prædicat? Nam grauius est esse furem quàm dici, et atrocius est uitare uirginem, quàm uitium exprobrare.

Ut bene audias, id certissima cōsequeris uia, si qualem te cupis prædicari, talem temetipsum exhibeas. Non est uera laus quæ extorquetur metu, aut tribuitur ab adulatoribus. Et male agitur cum fama principis, si huius præsidium in silentio minis indicio situm est. Iam ut maxime tua sileat ætas, certe loquetur posteritas. Quanquam quis unquam tam formidabilis fuit tyrannus, ut omnium linguas cohibere potuerit. In primis cauendum Christiano principi, quod grauiter à Seneca scriptum est, Inter eos qui reges appellantur, inueniri nonnullos, cum quibus si conferas Phalaridē, Dionysium, Polycratem, quorum & ipsa uocabula in omnium seculorum abominationem abierunt, indigni sint, qui tyranni uocentur. Neque enim refert qua uia, sed quò tendas. Qui ad cōmodum publicū spectat, rex est: qui ad suum, tyrannus. At quo tandē nomine censebimus istos qui suam felicitatem patriæ malis alunt, & re prædones agunt, nomine principes, sed falsissimos.

Benefactis prædicatur bona fama

Plato uetuit legibus suis, ne quis deum ullius mali causam diceret, propterea quod natura

P 4 bonus

bonus sit ac beneficus. At princeps dei simulachrū quoddā est, si uere princeps sit. Quantum igitur abhorrent ab hoc exemplari, qui sic rem gerunt, ut quicquid malorum in republi- ca cooritur, id ipsorum uitio cooriatur.

*Mire retortū
argumentum*

Nec audiendus est, si quis hic forte clamitet adulator: at istud est principem in ordinem cogere. Imò qui principi licere uult quod honestum nō sit, is eum in ordinem cogit. Quid enim est aliud principem in ordinem cogere, quā talem reddere, quale est hominū uul- gus: ut irā, ut libidini, ut ambitioni, ut auariciā seruat, ut stulticiā sit obnoxius: Indig- nū uero facinus & non ferendum, si hoc non licet principi, quod non licet deo. Non po- stulat sibi licere deus, ut secus agat quā honesti dicat ratio: quod si faceret, iam nec deus esset. Proinde qui principi licere uult, quod pugnet cum natura ac ratione principis, is de- mum illum principis honore spoliātum unumquempiam ē media plebe facit. Non pu- deat principem honesto parere, cui paret ipse deus. Neque se putet minus esse princi- pem, si ad summi principis imaginem pro uirili accesserit.

Hæc atq; huiusmodi boni principis semina statim inserāt in rude pueri pectus, hinc pa- rentes, hinc nutrices, hinc præceptor, hæc uolens discat, non coactus. Sic enim, cōuenit in- stitui principem, qui liberis ac uolentibus sit imperaturus. Discat amare uirtutem, horre- re turpitudinem, & ab inhonestis pudore, non metu coherceatur. Et quanquam nonnul- la boni principis spes in emendatis moribus ac moderatis affectibus est sita, præcipua ta- men est in rectis opinionibus. Nam mores malos aliquoties & pudor corrigit, depraua- tos affectus uel ætas emendat uel admonitio. Cæterū ubi persuasum est, id cū uirtute con- iunctum esse, quod procul abest ab honesto, & id egregium esse principis munus, quod plusquam tyrannicum est, hoc est ubi fontes sunt infecti, a quibus omnes uitæ proficiun- tur actiones, tum difficillimum fuerit mederi. Proinde in hoc primam ac præcipuā esse cu- ram oportet instituentis, sicuti dictum est, ut prauas uulgi opiniones penitus ex animo re- uellat si quæ forte infederint, & salutare Christianoq; principe dignas inserat.

DE ADVLATIONE VITANDA PRINCIPI.

T que id fieri non potest, nisi modis omnibus arceantur assentatores, cui pe- sti maxime obnoxia est magnorum principum felicitas. Iam ipsa ætatis sim- plicitas huic malo præcipue patet, partim quod naturæ propensione blan- dis magis gaudeat quā ueris, partim ob rerum imperitiā, quo minus su- spicatur insidias, hoc minus cauere nouit. Et ne quis hoc ceu leue malum

*Apophtheg-
ma argutum*

existimet negligendum, sciat florentissima summorū regum imperia, linguis adulatorum fuisse subuersa. Nec usquam graui tyrannide legimus oppressam rempub. ubi non præci- puæ partes tragœdiæ fuerint assentatorum. Perspectum habebat hoc Diogenes ni- fallor, qui rogatus, quod esset animal omnium maxime noxium, si de feris inquit sentis, ty- rannus, si de cicuribus, adulator.

Habet hæc pestis blādum quoddam uenenum, sed adeo præsentaneum, ut olim hoc dementati principes orbis domitores, nequissimis pal- ponibus sese ludendos & equitandos permiserint: & in omnium rerum dominos hi teter- rimi homunculi libertini, nonnunquam & serui dominabantur.

*Nutrices
principis*

Primum igitur prouidendū erit, ut nutrices adhibeantur, aut prorsus immunes ab hoc morbo, aut certe q̄ leuissime obnoxie. Nam ipse sexus solet huic malo peculiariter obno- xius esse: deinde plerūq; nutrices in matrum abeunt affectus, quarum uulgus liberorum ingenia sæpenumero corrumpit indulgentia: imò totum hoc genus quoad fieri potest, ar- cendum à futuro principe, natura penè ipsa duobus maximis affine malis, stulticiæ & adu- lationi.

Proxima cura erit, ut sodales adiungantur ingenio liberali, & alioqui in hoc formādi ab eo q̄ instituit, ut comes sint citra adulationē, ut ita consuescāt urbane loqui, ne quid tamen in gratiā fingant aut mentiātur. Nam de præceptore deligendo, iam dictū est.

*Ministri
principis*

Neq; mediocre momentū est in ministris, q̄ frequenter obsecundāt cupiditatibus puer- rorū, uel ob stultitiā, uel quod hinc emolumenti nō nihil ad se rediturū sperent. Oportebit igit hos, quoad fieri potest, cordatos & integros ad id muneris delegare, & insup monitis ac minis ab assentando detertere, ac rursum præmijs inuitare, ut sancte suo fungantur offi- cio. Qua quidē in re magnope conducet, si qui deprehensus fuerit hoc agere, ut alloquijs & obsequijs illiberalibus, Principis animū ad ea sollicitet, quæ parū digna sunt principe,

is in

is in aliorum exemplum publice det poenas, etiam capitis, si delicti modus hoc postularit. Neque hoc cuiquam crudele uideri debet, si cum furem, qui pauculos nummos forte nactus fustulit, capite puniamus, idque præter omnium legum ueterum exemplum: de eo extremum sumatur supplicium, qui id inficere uoluerit, quo nihil habet patria melius aut preciosius. Quod si rei nouitas obstat, quo minus persuaderi queat (tametsi Alexander Rhomanus imperator, Thurinum fumi uenditorem, palo alligatum, subiectis uiridibus lignis, fumo necari iussit) arte fieri potest, ut alia uia paretur exemplum, si qui forte de alio quopiam capitali facinore conuictus erit, tamen hoc titulo puniat, quod principis futuri mentem pestilenti adulatione corruerit. Si in poenis mali dati rationem conuenit expendere, plus lædit rem publicam pestilens adulator, qui primam illam principis ætatem tyrannicis opinionibus corrumpit & inficit, quam qui publicum ærarium expilaret. Qui principis monetam adulterarit, in hunc exquisitis supplicijs animaduertitur: & propemodum præmium est ijs qui principis animum corruerint.

Atque utinam saltem apud Christianos minus uerum esset illud Carneadis apophthegma, qui negauit quicquam recte disci à regum filijs, præter artem equitadi, quod cæteris in rebus omnibus omnes obsecudent & assententur: at unus equus quoniam haud intelligit, patricius insideat an plebeius, diues an pauper, princeps an priuatus, tergo excutit, quicumque parum scite insederit. At nunc sæpenumero uidemus fieri, ut non nutrices solum ac sodales ministrisque, principum liberis adulentur: uerum & ipse præceptor moderatorque puericiæ, suum agat negocium, non huc spectans ut principem dimittat meliorem, sed ut ipse discedat locupletior. Ad gratiam non raro loquuntur et ij qui de rebus sacris cõcionantur, aucupantes principis & aulicorum fauorem: aut si quid reprehendunt, ita mordent, ut tum maxime adulenti. Non hæc loquor quod istos probandos existimem, qui seditiosis clamoribus debacchantur in uiam principum, sed quod ab his citra contumeliã, boni principis exemplar proponi cupiam, nec probari per assentationem in Christiano principe, quæ in ethnicis damnarunt ethnicis: neque libere monent magistratus, neque satis amice cõsulunt consiliarij. Nam procures, quoniam niam fere studijs inter se dissentiunt, certatim omnes principis fauorem ambiunt, sed quo premant aduersariũ, uel nequam aniam nocendi ministrent inimico. Adulanti sacrifici, assentantur medici. Nam ab oratoribus aliunde missis, meras audire laudes, iam ubique solenne est. Superat una sacra anchora, quæ & ipsa sæpenumero fallit: nimirum ij quos uulgus confessores regios uocat: ij si integri forent ac prudentes, certe in illo altissimo secreto possent amanter ac libere monere principem. Verum plerumque fit, ut dum suis quisque cõmodis studet, publicæ utilitatis rationem negligat. Ac minus quidem lædunt poetæ rhetoresque, quorum nemini iam ignotum est institutum, principum laudes non ex ipsorum meritis, sed ex suo metiri ingenio. Longe pestilentius est magorum ac diuinorum genus, qui regibus longæuitatem, uictorias, triumphos, uoluptates & imperia pollicentur. Rursum alijs subitam mortem, cladem, molestiam, exilium minantur, abusi ad id spe metuque, duobus præcipuis humanæ uitæ tyrannis. Ad hunc ordinem pertinent prognosticæ, qui ex astris futura præfagiunt, quorum an ulla sit ars, non est huius loci discutere. Certe ut nunc uulgo utuntur, non mediocrem pestem adfert rebus humanis.

Sed est omnium pestilentissimum adulatorum genus, qui specie libertatis assentantur, ac mi-
ro quodam artificio dum repugnant, impellunt, dum obiurgant, laudant. Hos mire depinxit Plutarchus in libello cui titulum fecit, Quomodo dignosci possit amicus ab adulatore.

Sunt autem duæ ætates quæ potissimum expositæ sunt adulationi, pueritia ob rerum inscientiam, & senectus ob animi imbecillitatem. In quauis autem ætate stulticia, quæ semper philautiam commitem ducit. At recte monuit Plato, periculosissimum esse adulandi genus, cum quis ipse sibi palpo est, & ob id sese facile præbet alijs idem agentibus, quod ipse iam sua sponte agebat.

Est raris quædam adulatio & in picturis, statuis ac titulis. Sic Alexandro Magno adulat-
latus est Apelles, pingens eum fulmen manu torquentem. Et Octauius Apollinis effigie pingi gaudebat. Eodem pertinent immanes colossi, quos olim imperatoribus erigebant, supra modum humanæ magnitudinis. Fortassis hoc alicui leuiculus uidebitur, sed est non nihil & in hoc momenti, ut principem eo cultu habituque representent artifices, qui sapiente grauique principe maxime dignus sit. Et præstat aliquid agentem effingere, quod ad rem pertineat, quod ociosum, uelut Alexandrum in cognoscendis causis alteram aurem manu oppositam claudentem

Omnes adul-
tur principi

Disimulatum
adulationis
genus

Pictura adu-
latrices

claudentem. Aut Darium malum Punicum tenentem; aut Scipionem sponsam suam intactam restituentem, auro quod offerebatur reiecto. Huiusmodi salutaribus picturis decet ornari principum aulas, non ijs quæ lasciuiam, fastum aut tyrannidem doceant.

Tituli principis

Iam in titulis haud equidē negarim principi suū honorē esse tribuēdum, malim tamen eiusmodi, qui nō nihil admoneāt principē officij sui, hoc est, malim integerrimū, incorruptissimū, sapientissimū, elementissimū, beneficentissimū, cordatissimū, uigilantissimū, moderatissimū, patriæ studiosissimum uocari, q̃ inelytum, inuictissimū, triumphatorem, semper augustū, ut ne cōmemorem interim celsitudines, sacras maiestates, diuinitates, & his etiā adulantiores titulos. Probo mōrem quo nunc Rhomanū pontificē sanctissimi titulo honorant. Dum enim hæc audit assidue, cōmonefit quid ab illo præstari oporteat, & qd in illo sit pulcherrimū, nō si ditissimus sit, aut latissime imperet, sed si sanctimonia præcellat.

Quomō abutendum titulis solennibus

Quod si uitari nō potest, quo minus hæc audiat nonnunq̃ princeps uel inuitus, tamen haud oportet dissimulare, quibus magis delectetur. Alexander Seuerus usq̃ adeo fertur inuisos habuisse adulatores omneis, ut si quis salutasset abiecius, aut adulantius inflexisset caput, protinus cum cōuicio submoueret hominem: quod si dignitas aut magistratus quempiam à cōuicio uindicasset, hunc uultus austeritate castigabat.

Pater patrie

Præmonendus est igitur puer, ut hos titulos quos audire cogitur, in suum sibi ueracē cōmodum. Audit, pater patriæ: cogitet nullum unq̃ titulum principibus additū, q̃ patris patriæ, qui magis proprie quadraret in bonum principem. Id igitur sibi agendum, ut hoc titulo dignus appareat. Ita si cogitat, admonitio fuerit: sin secus, adulatio.

Inuictus dicitur, cogitet quā sit absurdum inuictum dici, quem uincit iracundia, qui quotidie seruit libidini, quem captiuum quō lubet ducit agitq̃ ambitio. Eum demum uere inuictum esse, qui nulli cedit affectui, nec ulla rerum specie ab honesto potest deflecti.

Cum serenissimus appellatur, succurrat principis esse officium, omnia tranquillare, omnia componere. Quod si quis per ambitionem aut iram, seditionibus ac bellorum tempestatibus perturbat ac miscet uniuersa, hunc titulus serenissimi non ornat, sed uitium illi suum exprobat.

Cum dicetur inclytus, cogitet nullum esse uerum decus, nisi quod à uirtute recteq̃ factis proficiscitur. Quod si quem conspurcat libido, contaminat auaricia, foedat ambitio, quid aliud est inclyti cognomen quā admonitio, si quis erret imprudens; cōuicium, si prudens peccet.

Titulorum adulatio

Cum audiet regionū titulos, non statim, cristas erigat, ueluti tantarum rerum dominus: sed sic cogitet, quā multis bonum principē deo.

Si celsitudines, maiestates, diuinitates ingeret aliquis, meminerit hæc non competere, nisi in eum qui ad dei exemplum administret imperium, coelesti quadā animi magnitudine.

Cum audiet solennes panegyricos, ne protinus credat, aut faueat suis laudibus, sed si talis nondum est, qualis prædicatur, admoneri se cogitet, detq̃ operam ut ijs laudibus aliquando respondeat. Si talis iam est, adniti debet, ut seipso melior euadat.

Quin ipsas etiā leges oportebit habere suspectas. Assentantur & hæc nonnunquam principi, nimirū uel collectæ uel conditæ ab his qui regibus aut imperatoribus erant additi. Cum negant principem teneri legibus, cum semet illi submittunt, cum ius in omnia tribuunt, caueat ne statim putet sibi licere quicquid animo collibuit. Bono principi tuti permitti possunt omnia, mediocri non omnia, malo nihil.

Libri libere monent

Ac prudenter quidem Demetrius Phalereus ad euoluendos libros inuitat, quod sape numero, quæ non ausint admonere principis amici, ex his cognoscat. Verū ad hoc prius antidoto præmuniendus est ad hunc modum. Hic quem legis, ethnicus est, tu qui legis Christianus. Hic cum multa præclare dicat, tamen exemplar boni principis parum recte adumbravit: caue ne quicquid usquam offenderis, id protinus tibi putes imitandum, sed omnia ad Christi regulam exigit.

Lectio mala in facit ingenium

Ac primum quidem delectus habendus in autoribus. Plurimum enim refert, quos libros primum legat & imbibat puer. Inficiunt animos colloquia mala. at nō minus lectio mala. Abeunt enim in mores & in affectus mutæ illæ literæ, præsertim si nactæ sint ingenium ad morbum aliquem procliuē: ueluti puer natura ferox ac uiolentus, haud magno negotio commouebitur ad tyrannidem, si non præmonitus antidoto, Achillem, aut Alexandrum Magnum, aut Xersem, aut Iulium legerit.

At hodie permultos uidemus, Arcturis, Lanslotis, & alijs id genus fabulis delectari, non solum tyrannicis, uerum etiam

tumulentis

rum etiam prorsus ineruditis, stultis & anilibus, ut consultius sit in Comœdijs, aut Poetarum fabulis horas collocare, quam eiusmodi deliramentis.

Quod si quis meo uelit *Que primum legenda principis* uti consilio, statim à tradita loquendi ratione, proponet Prouerbia Solomonis, Ecclesiasticum, & librum Sapientiae, non ut puer ab ostentatore interprete quatuor illis Theologorum sensibus torqueatur, sed ut paucis accommode cōmonstret, si quid ad boni principis officium pertinet. Cum primis autem inferendus est amor & auctoris & operis. Regno destinatus es, hic regnandi docet artem. Regis es filius, rex futurus, audies regem omnium sapientissimum, quid doceat filium suum, quem ad regni successionē prae parat. Mox euangelia. Et hic magni referet, quibus modis ad amorē auctoris & operis inflāmetur animus pueri. Non parum etiam sitū erit in dexteritate & cōmoditate interpretantis, ut breuiter, ut dilucide, ut plausibiliter etiam ac uiuide doceat, non omnia, sed quae potissimum ad principis munus attinēt, quaeq; ad perniciosissimas uulgarium Principum opiniones ex animo reuellendas faciūt. Tertio loco Plutarchi apophthegmata, deinde moralia. nihil enim his sanctius potest inueniri, cuius & uitas proponi malim, q̃ cuiusquam alterius. Plutarcho proximum locum facile tribuerim Senecae, qui scriptis suis mire exstimulat & inflāmat ad honesti studiū, lectoris animum à sordidis curis in sublime subuehit, peculiariter ubiq; de docens tyrannidē. Ex Politicis Aristotelis, ex officijs Ciceronis permulta decerpere libet, nō indigna cognitu. Sed sanctius hisce de rebus locutus est Plato, mea quidē sententia, & hunc ex parte secutus Cicero in libris de Legibus. nam de repub. interciderunt.

Iam uero nō negauerim, ex historicorum lectione praecipuam colligi prudentiam, uerum ex iisdem summā perniciem hauries, nisi & praemunitus, & cum delectu legeris. Vide ne tibi imponant celebrata seculorum consensu nomina scriptorum aut ducum. Herodotus, Xenophon, uterq; gentilis fuit, & plerumq; pessimum proponunt principis exemplar, etiā si in hoc ipsum scripserūt historiā, ut aut delectarent narratione, aut egregij ducis imaginem effingerent. Salustius, Liuius multa quidē praecclare, addo, erudite omnia, sed nō omnia probāt quae narrant, & quaedā probant haudquaquē probanda principi Christiano. Cum Achillē audis, cum Xersem, Cyrū, Darium, Iuliū, ne quid te rapiat magni nominis praestigiū. Magnos ac furiosos latrones audis. sic enim illos aliquoties uocat Seneca.

Et tamen si quid in horū gestis inciderit dignum bono principe, id curabis ceu gemam *Quomodo et mala exempla uertenda in bonum* ē sterquilinio colligere. Nullus enim unq̃ fuit tyrannus usq; adeo illaudatus, qui non aliquid immiscuerit, quae si uirtute gesta nō sint, certe ad uirtutis exemplū queant accommodari. Permulta sunt in Phalaridis epistolis, quae sancto quoq; rege uideantur nō indigna. Et satis regaliter in Perillum crudelitatis instigatorē, suum retorfit inuentū. Permulta furiose Alexander, sed recte à Darij mulieribus captiuis abstinuit, & recte mulierem reduci domum iussit, ubi sensit esse coniugatam. Haec igitur ē multis erunt excerpta, & uehementius accendunt ethnicorum, aut illaudatorum hominum exempla. Si sic sibi temperauit tyrannus & à Christo alienus, si iuuenis & uictor hanc sanctimoniam praestitit hostium feminis, quid me facere conuenit erga meas principem Christianum? Si tantum fuit animi mulierculae, quid à uiro praestari decet? Si id probro datū est ethnico principi, & ab ethnicis, quanto studio mihi uitandum, Christi religionem profitentis?

Porro quibus rationibus oporteat exempla per amplificationē conferte, satis opinor indicauimus in libello de Copia rerum. Caterū & uitiosa exempla in bonū deflecti possunt. C. Caesaris industriā, & animi sublimitatē, quam ille male praestitit ambitioni, tu bene impende patriae cōmodis. Clementiā quam ille simulauit ad parandā fulciendamq; tyrannidem, tu ex animo adhibe ad conciliandā ciuium tuorum in te charitatem.

Quin pessimorum principum exempla nonnunq̃ magis accendunt ad uirtutem, quam optimorum aut mediocriū. Quem enim non auocet ab avaritia, Titi Vespasiani uectigalē lotio collectum, & foedissimo facto par dictum: *Lucri bonus est odor ex re qualibet.* Et execranda uox Neronis, qua solet mandare magistratus, scis quid mihi sit opus, & curae ne quis quid habeat. His rationibus fiet, ut quicquid obuiū fuerit in historiographis, uertatur in exemplū recte agendi.

Et tanta ducum turba, fac optimos tibi deligas, uelut *Ex optimis optima imitanda* Aristidem, Epaminondā, Octauium, Traianū, Antoninū Pium, Alexandrum Mameā: nec hos tamen ita, ut totos uelis exprimere, sed quod in optimis sit optimū, id tibi deligas, alioquin est quod uites etiam in Dauid ac Solomone, regibus à deo laudatis,

Alioqui

Alioqui quid fingi possit infans, quàm hominem Christi sacramētis initiatum, Alexandrum, Iulium, aut Xersem sibi proponere, quorum uitam incessant etiam ethnici scriptores, si quibus iudicium fuit paulo sanius? A quibus ut sperari turpissimū est, si quid recte gesserunt, ita totos imitari uelle Christianum principem, extremæ dementiæ sit.

*Vetus instru-
mentum quo
modo legendū*

Præmonendus est princeps, ut nec ea quæ in sacris uoluminibus legerit, continuo putet imitanda. Discat Hebræorum pugnas & cedes, immanitatem in hostes, ad allegoriam esse uocanda, alioqui pestiferam esse horum lectionem. Longe aliud permissum pro ratione temporis illi populo, aliud traditum cœlesti populo Christianorum.

Quoties princeps librum sumet in manum, hoc animo sumat, non ut delectetur, sed ut melior à lectione discedat. Facile inuenit unde reddatur melior, qui hoc uehementer studet ut melior fiat. Magna pars bonitatis est, uelle bonum fieri, ueluti qui morbum ambitionis, aut iracundiæ, aut libidinis agnoscit & odit, & in hoc explicat librū, quo malo suo medeatur, is facile reperit, quo molestiam uel depellat, uel leniat.

*Quomodo monendus prin-
ceps*

A nullis auditur uerum syncerius, aut cōmodius, neq; minore pudore q̃ à libris. Sed tamen sic amicos assuefaciat princeps, ut qui libere monent, intelligant se gratiam inire. Est hoc quidem eorum qui cum principe cōsuetudinem agunt, ut in tempore, ut commode, ut amice moneant, sed tamen cōueniet etiam parum dextre monentibus ignoscere, ne recte monituri, ullo exemplo deterreantur ab officio.

In graui tempestate quantumuis docti nautæ patiuntur sese à quouis admoneri. At regno nunquam deest tempestas. Quis satis laudat Philippi Macedonū regis ciuilem prudentiam, qui liberum esse iussit eum à quo clam submonitus est, quod pallio subdusso in genu parum decore sederet. Quod ille fecit in re leuicula, id multo magis faciendum principi in rebus patriæ periculosissimis, uelut in suscipiendis peregrinationibus, in nouādis legibus, in pangendis fœderibus, in mouendo bello.

ARTES PACIS

Am tamen si prius scriptores uniuersam administrandæ reipublicæ rationem, in duplices artes secuerūt, pacis & belli, & prior & præcipua cura debet esse principis instituēdi in his rationibus, quæ ad pacis tempora sapienter moderanda pertinent; quibus hoc pro uicili cōmandum est, ne belli ratio hīs unq̃ sit opus.

Qua quidem in te uidetur illud in primis docendus princeps, ut ditionem suam norit: Id quod tribus rebus potissimū consequetur, geographia, historia, & crebra regionum & urbium lustratione. Studeat igitur in primis, regionum ac ciuitatū situm, originem, ingenium, instituta, consuetudines, leges annales ac priuilegia cognoscere. Nemo potest mederi corpori, nisi cognito. Nemo recte colit agrum, quem non nouit. Atq; hæc quidem diligentissime curat tyrannus, sed animus non nec distinguit bonum principem. Inquit corporis rationē medicus, quo facilius subueniat, inquit & ueneficus, sed quo certius occidat.

Amor principis in suos

Proximū, ut amet eam regionem cui inhi perat, nec aliter in eam sit affectus, q̃ in autum fundū bonus agricola, aut in suā familiam uir bonus. & illud in primis studio habeat, ut acceptā reddat meliorem, cuiusq; successori traditurus. Si liberi sunt, psuadeat patri pietas in filios: sin minus, psuadeat principi pietas in patriā. Ac sibi subinde ceu facies admoueāt ad excitandā in suos charitatem. Cogitet regnū nihil aliud esse q̃ ingens quoddam corpus, cuius ipse membrū aliquod insigne sit dignos esse fauore, qui suas fortunas omneis, qui suā incolumitatē unius fidei cōmiserint. Frequēter ingerat sibi eorū exempla, quibus ciuium suorum cōmoditas ipsa uita fidet antiquior. postremo fieri non posse, ut princeps noceat reipublicæ, quin ipse sibi noceat.

Ciuum erga principem beneuolentia

Deinde modis omnibus dabit operā, ut uicissim ametur à suis, sed ita, ut nihil se facit autoritate polleat apud eosdem. Ac beneuolentiā stultissime quidā incantamentis et aliis magicis sibi conciliare nitunt, cum nullum sit incantamentū efficacius ipsa uirtute, quod nihil esse potest amabilius, & ut ipsa uere bonū est & immortalis, ita uerā & immortalem cōparat homini beneuolentiā. Proximum huic philtro, ut amet qui cupiat te laudare, eadem uia sibi adiungat ciues suos, qua deus sibi cōciliat uniuersos, nempe beneuolentiā.

Falluntur & hi qui largitionibus, epulis, praua indulgentia sibi multitudinis amicitiam cōciliant. Et paratur hisce rebus nōnulla popularis gratia potius q̃ beneuolentia, uelut necq; uera, neq; duratura. Alitur interea mala populi cupiditas, quæ posteaquam

immensum increuit, iam nihil satis esse putat: & tumultuat, nisi per omnia cupiditatibus responsum fuerit: atqui istud est corrumpere tuos, non conciliare. Et his rationibus solet usu uenire principi in populo, quod stultis maritis solet, qui uxorum amorem quem uirtute & recte factis parare oportuit, blanditijs, muneribus & obsequijs eblandiunt. Fit enim denique ut nec amentur, & pro frugi ac bene moratis, fastidiosas habeant & intractabiles, pro morigeris querulas & obstreperas. Aut quod euenire solet mulierculis, quæ uiros suos ueneficijs ad amorem adigere nituntur, ut pro sanis habeant dementes.

Primum discat uxor, quomodo & quibus nominibus sit amandus maritus, deinde ille talem præstet, qui recte possit amari: Ita populus assuescat optimis, & princeps quod optimum est, præstet. Diu diligenter, qui iudicio diligere cœperint.

In primis igitur qui uolet amari à suis, cum præstet principem, qui mereatur amari: deinde non nihil profuerit tenere rationem, qua commodius irrepit in animos omnium. Hoc primum agat princeps, ut qui sunt optimi, optime de se sentiant, & ab illis probetur, qui sunt omnibus probati: hos habeat familiares, hos in consiliū adhibeat, hos ornet honoribus, hos plurimū apud se ualere patiat. Ad hunc modum cōpendio fiet, ut omnes de principe quod optime sentiant, qui fons est omnis beneuolentiæ. Noui principes per se non ita malos, qui non ob aliud in odium publicū uenerint, nisi quod nimium licere paterentur ijs de quibus uniuersa multitudo male sentiebat, ex horum moribus principū ingenium æstimante populo.

Equidem optarim principē natum & educatū apud eos quibus sit imperaturus, quod optime coeat & coalescat amicitia, quoties à natura proficiscitur initium beneuolentiæ. Vulgus & bona ignota horret oditque: contra, mala nota nonnunquam amantur. Ea res geminū adferet cōmodum: nam & princeps propensior erit in suos, & omnino magis pro suis habebit, & populus magis ex animo fauebit, & libentius agnosceret suum principē. Et hac de causa non perinde mihi probantur, receptæ iam principū cum exteris, & maxime cum semotis nationibus affinitates. Magnam uim ad beneuolentiā conciliandam habet genus & patria, & uelut quidam cōmunis utriusque genius. Huius bonam perire partem necesse est, germanū illum ac natium affectū confundente matrimoniorum mixtura. Verum ubi natura mutuae charitatis fecit initium, ibi conueniet eam cæteris item rationibus augere & cōfirmare: ubi secus est, ibi tanto sollicitius adnitendū, ut mutuis officijs, & moribus fauore dignis, beneuolentia colligatur. Sed quod sit in cōiugijs, ut initio uxor obsequatur uiro, & uir non nihil concedat & indulgeat uxoris ingenio, donec utroque alteri cognito, paulatim coalescat amicitia, idem fieri conuenit in principe aliunde ascito. Mithridates omnium gentium quibus imperabat, linguas edidicerat, quas numero uiginti duas fuisse proditū est. Alexander Magnus apud quantumuis barbaras nationes agens, initio cultum & mores imitabatur, hac uia sese in illorum insinuans beneuolentiā. Idem laudatum est in Alcibiade.

Nihil æque multitudinis animum alienat à principe, quam si foris agere gaudeat, quod negligi uideat ab eo, cui præcipue uellet esse curæ. Tum quod exigitur, quoniam alibi consumitur, perire sibi putat, nec principi dari uectigal interpretatur, sed alienis prædam obijci. Proinde neque patriæ quicquam molestius aut perniciosius, neque principi periculosius quam longinquæ peregrinationes, præsertim si diutinae sint. Nam ea res omnium opinione, & Philippum nobis ademit, & non minus affixit ditio, nem illius, quam bellum tot iam annos cum Ghelrijs gestum.

Ut inter apes rex medio agmine cingitur, nec usquā prouolat, ut cor in meditullio corporis, ita conuenit principem semper obuersari inter suos.

Duæ potissimum res sunt, ut in Politicis tradit Aristoteles, quæ subuertunt imperia, odium & contemptus. Odio opponitur beneuolentia, contemptui autoritas. Itaque principis partes erunt diligenter obseruare, quibus hæc parentur, illa uidentur. Odium cōflatur saeuitia, uiolentia, contumelijs, morositate, difficultate, rapacitate. Et facilius concitatur odium, quam excitatum placetur. Modis omnibus igitur cauendum bono principi, ne qua occasione à charitate suorum excidat. Crede mihi, magno satellitio nudatur, qui fauore populi destituitur. Contra beneuolentia multitudinis cōciliatur his moribus, ut dicam in genere, qui plurimum absint à tyrannide: clementia, comitate, æquitate, ciuilitate, benignitate. Benignitas extimulat ad officium, præsertim si conspexerint ijs esse præmiū apud principem, qui de reip. benemereantur. Clementia, male sibi cōscios inuitat ad meliorem frugem,

Quomodo paranda populi beneuolentia

Affinitates principum noxiæ

Philippi diutina absentia

De tuendo imperio

Benignitas Clementia

dū uenia spem ostēdit n̄s qui superioris uitæ errata nouis benefactis studet pensare. gr̄a interim & integerrimis cōtemplatione naturæ humanæ. Ciuitas ubiq; aut amorē gignit, aut certe lenit odium, uerum ea in magno principe longe gratissima multitudini.

Ciuitas Contemptus potissimū contrahitur studio uoluptatū, libidinis, uinolentię, comessationum, aleæ, morionum, scurrarum, tum aut stulticiæ socordiaq;. Et his diuersis rebus paratur autoritas, nimirū prudentia, integritate, temperantia, sobrietate & uigilia. His igitur rebus sese cōmendat princeps, qui uere cupiat autoritate pollere apud suos. At ridi- cule quidam ita se magni habendos credunt apud suos, si strepitu, cultu luxuq; sese q̄ maxime ostentēt. Quis enim magnū putat principē auro aut gemmis ornatū, cui norunt omnes tantū esse quantum uult? Et interim quid aliud ostentat q̄ calamitatē suorum ciuium, suo dispendio hunc alentiū luxum? Deniq; quid aliud docet hac ratione suos, nisi semina rium scelerū omnium? Sic colatur, sic utatur bonus princeps, ut ex huius uita ceteri

Contemptus unde

Vita prin- cipis proceres ac ciues, frugalitatis ac sobrietatis exemplū capere possint. Sic agat domi, ut nullius interuentu deprehendi possit. Et foris haud decet usquam principē conspici, nisi semper aliquid agitantem, quod ad publicā faciat utilitatem. Ex oratione certius

Oratio prin- cipis q̄ ex amictu principis animus cognoscitur. Spargitur in uulgus quicquid ab ore principis fuerit exceptum. Proinde summam oportet esse curam, ut ea quę loquitur uirtutem sapiant, & mentem bono principe dignam prę se ferant.

Nec prætereundum est Aristotelis hac in re consiliū, ut princeps qui uolet odiū suorum effugere, ac beneuolentiam alere, quę sunt odiosa, deleget alijs, quę plausibilia per se faciat. Hoc pacto magna pars inuidiæ defluet in eos, per quos res administratur, præsertim si fuerint & aliās inuisi populo. Rursus in beneficijs solida gratia ad unū principē pertinebit. Addam & illud, cōduplicari beneficij gratiam, si cito, si alacriter, si ultro detur, & si uerbis amicis commendetur. Quod si quid negādum erit, id blande placideq; fieri conueniet. Si quid puniendum, minuendum nonnihil de præscripta legibus poena, & ita sumendum supplicium, ut appareat principem huc inuitum descendisse.

Ministri & amici prin- cipis Neq; satis est, si princeps suos unius mores integros & incorruptos præstet reipubli- cæ. Non minus adnitendum, ut quoad licet, uniuersam suam familiam, proceres, amicos, ministros, magistros sui similes habeat: hi membra sunt principis, & horū sceleribus conflatum odium in ipsum redundat principem. At istud difficillimū est, inquit aliquis. Facilius fuerit, si curet optimos in suam familiam allegere: deinde si fecerit, ut hi intelligant ea maxime placere principi, quę maxime sint in rem populi: alioqui fit sæpenumero, ut negligente aut etiam conuiuente ad ea principe, sceleratissimi homines sub prætextu principis, tyrannidē exercent in plebem: & dum uidentur illius agere negociū, pessime confusunt eius nomini. Alioqui tolerabilior est reipub. status, ubi princeps ipse malus est, q̄ ubi principis amici mali. Vnum tyrannū utcunq; ferimus. Quandoquidē unius auari- ciām facile populus explet: unius libidini, non magno negotio fit satis: unius sæuitiam satiare licet, at tot tyrannos explere grauissimum est. Omnis nouatio quoad fieri poterit, fugienda principi. Nam etiam si quid in melius cōmutetur, tamen ipsa nouitas offendit. Nec unq̄ sine tumultu cōmutatus est uel reipub. status, uel publica ciuitatis consuetudo, uel leges olim receptæ. Proinde si quid erit eiusmodi ut ferri possit, non erit innouandum, sed aut tolerare cōueniet, aut cōmode ad meliorem usum deflectere. Rursus si quid erit eius generis, ut tolerandum non sit, id erit corrigendum, sed arte ac paulatim.

Scopus prin- cipis Per magni refert, quem scopum sibi proponat is qui gerit principatū. nam si parum recte destinarit, tota aberrat uia necessum est. Summū igitur boni principis decretū esse debet, ut non solum tueatur præsentē reip. felicitatem, uerum etiā florentiorē reddat q̄ acceperit. Cæterū cum tria sint bonorū genera, ut Peripateticorū more loquamur, uide licet animi, corporis, & externa, cauendū erit ne horum ratio præpostere habeatur, ut ciuitatis felicitatem externis illis bonis potissimū metiatur. Nam hæc quidem non oportet alio pacto comparare, nisi quatenus ad animi corporisq; bona pertinent: hoc est, ita demum existimet ciues suos esse felicissimos, non si ditissimos habeat, aut optima corporis ualitudine, sed si iustissimos ac temperatissimos, si q̄ minime cupidos, si q̄ minime feroces aut faciosos, si q̄ maxime concordēs. Cauendū & illud, ne pulcherrimarū rerū falsis uocabulis decipiatur, quo quidem ē fonte quicquid est malorum in orbe, ferē scateo ac pro-

ac proficiscitur. Neque enim uera felicitas est, cum populus ocio luxuque diffluit: neque uera libertas, ubi cuique quod libuit, licet. Nec seruitus est, ad legum honestarum præscriptum uiuere, neque tranquilla respublica, cum ad omnem principis nutum obsecundat populus, sed cum bonis pareatur legibus, & principi bene consulenti iuxta legum dictamen. Nec æqualitas est, idem omnium præmiū, idem ius, idem honos: imò hæc est nonnunquam summa inæqualitas.

Illud in primis admonendus est princeps gubernaculis admouendus, precipuam reipublice spem sitam esse in recta educatione puerorum, id quod prudenter docuit Xenophon in institutione Cyri. Nam rudis ætas ad quamuis disciplinam sequax est. Proinde cum primis habenda cura de ludis publicis ac priuatis, de uirginum institutione, ut statim sub optimis & incorruptissimis præceptoribus, simul & Christum imbibant, & honestas literas reique publicæ salutes. Hac ratione fiet, ut non sit opus multis legibus, aut supplicijs, nimium ciuibus suapte sponte, quod rectum est sequentibus.

Schola publica et educatio

Tantam uim habet educatio, ut Plato scripserit, hominem recte institutum, in diuinum quoddam animal euadere, contra, perperam educatum, in immanissimam quandam degenerare beluam. Nihil autem magis refert principis, quam ut ciues suos habeat quam optimos.

Danda erit igitur opera, ut protinus assuescant optimis, propterea quod quæuis musica suauissima est assuefactis. Et nihil est difficilius, quam reuellere hominem ab his quæ longiam usum in naturam abierunt. Nihil autem horum fuerit admodum difficile, si princeps ipse quæ sunt optima sequetur.

Optimis assuescendum

Tyrannidem sapit, imò sycophanticum est, ita tractare plebem, ut immanem aliquam beluam tractare solent bestiarum, quibus id in primis studio est, ut obseruent, quibus rebus deliniatur, aut irriteretur, deinde utcumque commodum uideatur commouent, aut demulcent, ut grauitur dictum est à Platone. Nam istud est abuti plebis affectibus, non illi consulere.

Quod si populus erit intractabilis, & suo ipsius bono repugnans, tum aut obsecundandum erit ad tempus, & paulatim ad tuum institutum inducendus, uel arte quapiam, uel furo salutari. Quemadmodum uinum cum bibitur, primum parit, donec sensim illapsus uenis totum hominem in suum ius rapiat.

Aliquando obsecundandum populo

Et si nonnunquam negociorum procellæ, & opiniones publicæ, principem nonnihil reuocant ab instituto, cogiturque seruire temporis, tamen haud desinet, quoad potest reniti, & quod hac non successit, alia conari uia.

DE VECTIGALIBUS ET EXACTIONIBUS

SI quis excutiat ueterum annales, reperiet plerasque seditiones ex immodicis exactionibus ortas fuisse. Proinde curandum erit bono principi, ut quam minimum irriterentur hisce rebus animi plebis. Gratuito si potest imperet. Sublimius est principis officium, quam ut mercenarium esse deceat. Et bonus princeps habet, quicquid ciues possident amantes. Fuere complures ethnici, qui ex rebus bene pro republica gestis, nihil in ædes suas intulerunt, præter gloriam. Fuit unus & alter, qui hanc quoque contempserint, ueluti Fabius Maximus, & Antoninus Pius. Quanto magis oportet Christianum principem, conscientia recti contentum esse, præsertim cum ei militet qui nullum recte factum non amplissimis præmijs repensat. Sunt quidam qui nihil aliud agant apud principes, quam ut nouis subinde titulis repertis plurimum emungantur à populo, ac tum se principum rebus probe consulere credunt, perinde quasi hostes sint suorum ciuium. Atqui hos qui libenter audit, is sciat se à principis uocabulo plurimum abesse.

Cauende exactiones iniuste

Hoc porius studendum, & in hoc excogitandæ rationes, ut quam potest minimum exigatur à populo. Commodissima fuerit augendi uectigalis ratio, si princeps sumptus superuacaneos amputarit, si ministeria ociosa retecerit, si bella & his simillimas peregrinationes uitauerit, si officiorum rapacitatem cohibuerit, & si magis studeat recte administrandæ ditioni suæ, quam propagandæ.

Consiliarij mali

Alioqui si exactiones auaricia metietur aut ambitione, quis tandem futurus est exigendi uel modus uel finis? Quandoquidem infinita est cupiditas, & semper urget & intendit quod coepit, donec iuxta prouerbiū uetus, nimium tensus rumpatur funiculus, & in seditionem demum erumpat uicta populi patientia, quæ res florentissimis quondam imperijs exitium attulit.

Cupiditas immensa

Quod si necessitas flagitat, exigi nonnihil à populo, tum boni principis est, id his rationibus facere, ut quam minimum incommodorum perueniat ad tenues. Nam diuites ad frugalitatem uocare fortassis expedit. At pauperes ad famem & laqueum adigi, tum inhumanissimum est, tum parum tutum.

*Sumptus prin-
cipis ad osten-
tationem aut
uoluptatem*

Illud etiam atq; etiam secum cogitet pius rex, dum studet augere suum satellitiū, dum neptem aut sororem splendide uult elocare, dum liberos omneis sibi pares reddere, dum proceres suos locupletare, dum peregrinando opes suas gentibus ostentare, quā inhu-
manum est, ob hæc tot hominū milia domi cum uxoribus & liberis fame necari, inuolu-
are alieno, ad rerum omnium desperationem adigi. Nec enim istos uel inter homines re-
censuerim, nedum inter principes, qui e pauperculis extorquent, quod turpiter perdant
scortis aut alea. Et huiusmodi quosdam audimus esse, qui hoc quoq; ius suum esse putent.

Quin & illud secum expendat, quicquid semel inductum fuerit per occasionem tem-
porum, quod ad principis aut procerū lutrum attinere uideatur, id nunquam potest abo-
leri; cum sublata exigendi necessitate, non modo tollendum esset onus populi, uerū etiam
farcendum ac reponendū, quoad fieri possit, superiorum temporum dispendium. Proin-
de qui bene uult populo suo, cauebit exemplum pestilens inducere. Quod si gaudet cala-
mitate suorum, aut eam negligit, nihil minus est quā princeps, quocunq; uocetur noie.

*Aequalitas
fortunarum*

Curandum interim, ne nimia sit opum inæqualitas, non quod quenq; per uim bonis
exui uelim, sed quod ijs rationibus utendū, ne multitudinis opes ad paucos quosdā confe-
rantur. Nam Plato ciues suos neq; nimium diuites esse uult, neq; rursus admodum paupe-
res, quod pauper prodesse non possit, diues arte sua prodesse nolit.

Quid quod ne locupletantur quidem aliquoties exactiōibus huiusmodi principes. Id
qui cupit cognoscere, recenseat quanto minus proau receperint à suis, & quanto benefi-
centiores fuerint, quantoq; magis rebus omnibus abundarint, quod bona pars horum in-
ter digitos exigentiū & recipiētium dilabatur, & minima pars ad ipsum redeat principē.

Quarum igitur rerum usus infimæ quoq; plebi cōmunis est, has q; minimum grauabit
bonus princeps, ueluti frumentū, panis, ceruisiæ, uini, pannorū ac cæterarum item rerum,
sine quibus humana uita non potest transigi. Atqui hæc nunc potissimū onerantur, idq;
non uno modo, primum grauissimis exactiōibus quas redemptores extorquent, uulgu-
as filias uocat, deinde portorijs, quæ & ipsa suos habent redemptores, postremo monopolijs,
ex quibus ut paululū compendij redeat ad principem, dispendio mulctantur tenues.

*Magnum ue-
stigal par-
simonia*

Igitur optime quidem, ut dictum est, augetur principis census, cōtractis impendijs, &
hic quoq; iuxta prouerbiū, magnum uestigal parsimonia est; tamen si uitari non potest,
quin exigatur aliquid, & ita res populi flagitat, onerentur barbara ac peregrinæ merces,
quæ non tam ad uitæ faciunt necessitatem, q̄ ad luxum ac delicias, & quarū usus diuitum
est peculiaris, ueluti byssus, serica, purpura, piper, aromata, unguenta, gemmæ, & si quid
est aliud huius generis. Nam hinc incommodū sentient ij tantum, quōrum fortunæ ferre
possint, nec ob hanc iacturam ad inopiam redigentur, sed fortasse reddentur frugaliore,
ut pecuniæ iactura, morum bono farciatur.

*De moneta
principis*

In cudenda moneta bonus princeps præ-
stabit eam fidem, quā & deo debet & populo, neq; sibi permittet, quod atrocissimis sup-
plicijs punit in alijs. Hac in re quatuor ferme modis expilari populus solet, id quod nos
aliquandiu uidimus a morte Caroli, cum diutina anarchia quauis tyrannide perniciosior
ditionem tuam affligeret. Primum ubi nomismatis materia mixtura quapiam uitiat, de-
inde cum ponderi detrahitur, præterea cum circuncisione minuitur, postremo cum æsti-
matio nunc intenditur, nunc remittitur, ut cunq; uisum est principis fisco conducere.

DE BENEFICENTIA PRINCIPIS

Vm propria bonorum principū laus sit benignitas ac beneficentia, qua tan-
dem fronte principis uocabulum sibi uindicant, quibus omnium consilio-
rum summa huc tendit, ut cunctorum incōmodo suis cōsulant rationibus.
In hoc igitur erit ingeniosus ac uigilans princeps, quo pacto possit de omni-
bus benemereri, quæ res non est tantum in dando sita. Alios iuuabit libera-
litate, alios fauore subleuabit, alios afflictos autoritate sua liberabit, nonnullis ingenio con-
sulet. Et hoc aio erit, ut eum diem sibi perisse putet, quo nō beneficio suo iuuerit aliquem.

*Benefaciendū
de repub. bene-
merentibus*

Nec tamen temere collocanda est Principis liberalitas. Sunt enim qui inclementer ex-
torqueant à bonis ciuibus, quod in moriones, delatores, & uoluptatū ministros effundāt.
Intelligat respublica ijs potissimum expositam principis benignitatem, qui publicis com-
modis quāmaxime consulant. Virtuti præmium sit, non affectui.

Illud beneficentiæ genus maxime sectādum est principi, quod cum nullius incōmodo
aut certe

aut certe iniuria coniunctum est. Nam alios spoliare, ut dices alios, hos pessundare ut illos euehas, adeo non est beneficium, ut geminum potius sit maleficium, præsertim, si quod dignis ademptum est, ad indignos transferatur.

Non abs re fictis poetarum fabulis proditum est, deos nusquam accedere solitos, nisi magno quopiam bono eorum à quibus excipiebantur. At cum aduentante principe, ciues si quid est elegantius in supellectile abdunt, filias insigni forma recludunt, adolescētes ablegant, opes dissimulant; ac modis omnibus contrahunt sese, nōne re ipsa satis indicāt, quam de eo habeant opinionem, cum id faciunt, quod facerent adueniente hoste aut prædone? Cum ad principis aduentum ipsi timent quæ illius officij fuerat tueri, si quis forte insidias aut uim pararet? Ab alijs timēt insidias, ab illo uim quoq; cum alius queritur se pulsatum, alius abductam uirginē, alius stupratam uxorem, alius negatam mercedulā, papæ quantum hic aduentus abest ab illa deorum imagine: cum ciuitatū, ut est, quæq; florentissima, ita maxime suspectū habet principem: cum ad principis aduentum sceleratiores existunt, optimus quisq; & cordatissimus cauet & contrahitur: ut nihil loquatur, certe facis prædicant quam habeant de Principe opinionem. At respondeat aliquis, Non possum meorum omnium continere manus, ego quod in me est præsto. Fac intelligant tui, id te uehementer & ex animo uelle, dispeream ni continebunt. Et ita demū populo fidem facies, hæc inuito te fieri, si nōn patieris impune fieri. Fortassis Ethnico principi satis erat in suos esse benignum, in externos iustum modo. At Christiani principis est, nullū pro exteris ducere, nisi qui sit alienus à Christi sacramentis, ac ne hos quidem iniurijs laceSSere: suos quidem ciues in primis agnoscere, ceterū de omnibus benemereri de quibus possit.

Quamquam illud perpetuo studendum est principi, ne cuiquā omnino fiat iniuria, tamē iuxta Platonis sententiam diligentius est cauendū, ne quid laedantur hospites, quam ne ciues, propterea quod hospites amicorū & cognatorum auxilio destituti, magis obnoxij sunt iniurijs, unde & Iouem ultorē habere putabantur, cui ex re Xenio fecere nomen.

De legibus condendis aut emendandis.

Primæ leges sub optimo principe, præcipue beatam reddunt ciuitatem aut regnum, cuius tum felicissimus est status, cum principi paretur ab omnibus, atq; ipse princeps paret legibus, leges autem ad archetypū æqui & honesti respondent, nec aliō spectant q̃ ad rem cōmunem in melius prouehendam.

Bonus, sapiens & incorruptus princeps, nihil aliud est quam uia quædam lex. Dabit igitur operā, non ut multas condant leges, sed ut quàm optimas, maximeq; reipublicæ salutare. Nam bene institutæ ciuitati, sub bono principe, & integris magistratibus, paucissimæ leges sufficient. Sin secus fuerit, nullæ quamlibet multæ satis erunt. Non optime agitur cum agrotis, quoties indoctus medicus pharmaca pharmacis accumulat.

In cōdendis autem legibus illud in primis cauendum erit, ne quid oleant fisci luctum, ne priuatam procerum cōmoditatem, sed ad exemplar honesti, et ad publicam utilitatem referantur omnia, & eam utilitatem non ad uulgarem opinionem, sed ad sapientiæ regulam exigant, quam oportet ubiq; principibus in consilio esse: alioqui ne lex quidem erit, fatentibus & ethnicis, ni iusta sit, ni æqua, ni publicis cōmodis consulens. Nec protinus lex est, quod principi placuit, sed quod sapienti bonoq; principi placuit, cui nihil placet, nisi quod honestū & e re pub. sit. Quod si distorta fuerit regula, ad quam exæquanda fuerant praua, quid futurum est, nisi ut per huiusmodi leges, etiam quæ recta fuerant deprauentur.

Et Plato uult leges esse quàm paucissimas, maxime de rebus leuioribus, ueluti de pactis, cōmercijs, uectigalibus. Nec enim ex multitudine legum nasci salutem reipub. non magis quàm ex multitudine pharmacorum. Vbi princeps integer est, & officio suo fungitur magistratus, nihil opus multis legibus: ubi secus habet, ibi legum abusus in perniciem uertitur reipub. dum & bene conditæ leges horū improbitate alio detorquent.

Iure notatus est Dionysius ille Syracusanus, qui tyrānico consilio plurimas tulit leges, alias super alias ingerens, easq; ut sit à populo negligi patiebatur, quo cunctos ad hūc modum sibi redderet obnoxios. At istud non est leges cōdere, sed laqueos tendere.

Et merito reprehensus est Epirades, qui legem tulit ut liberū esset cuiq; cui uellet sua relinquere, hoc interim agens ut ipse filiū quem oderat, posset exheredare. At primū nō intelligebat populus hominis technā, utrum ea res deinde grauem perniciē attulit reipub.

Eiusmodi leges proponat princeps, quæ non solum pœnam denuncient fontibus, uerum etiam quæ persuadeant non esse peccandũ. Proinde errant qui putant leges paucissimis uerbis esse comprehendendas, ut tantũ iubeant, non etiam doceant, imò magis in hoc sint occupatæ, ut deterreant à peccando rationibus quàm pœnis. Etiam si hanc Platonis sententiam non approbat Seneca, sed audacter hoc quidem magis quàm erudite.

Non temere
quis disputet
de legibus.

Idem non permittit iuuenibus disputare de æquitate legis, senioribus permittit moderate. Verum ut non est uulgi, temere censere leges principũ, ita principis est curare, ut eas ferat leges, quæ bonis omnibus placeant, ut meminerit infimis etiam sensum esse communem. Laudatus est in hoc M. Antoninus Pius, quod nihil unquàm egerit, quod omnibus per literas etiam non conatus sit approbare, redditis causis curid iudicari expedire reipub.

Eleganter Xenophon in Oeconomicis prodidit, cætera quoque animantia duabus rebus potissimum adduci ad obtemperandũ: cibo, si quod fuerit abiecius, aut delinimento, si generosius, uelut equus: et plagis, si contumacius, uelut asinus. At homo cum sit animal omnium generosissimum, non tam minis ac supplicijs cogi, quàm præmijs oportebit ad officium inuitari legibus.

Leges igitur non solũ pœnam irrogent delinquentibus, sed præmijs quoque prouocent ad benemerendũ de reipub. Quod genus multas fuisse uidemus apud ueteres. Si quis fortiter fecisset in bello, optabat præmiũ, & si cecidisset, liberi ex publico alebantur. Si quis ciuem seruasset, si quis hostem à mœnibus depulisset, si quis salubri consilio succurrisset reipublicæ, erat officio præmium.

Premia rudes
inuitant

Quanquam autem egregij ciuis est uel nullo proposito præmio, quod optimum est ferui, tamen expedit huiusmodi illectamentis, rudium adhuc ciuium animos ad honestum dium inflammare.

Qui generoso sunt animo, honore magis capiuntur: qui sordidiores, lucro quoque ducuntur. Omnibus igitur hisce rationibus lex sollicitabit, honore & ignominia, lucro ac damno. Porro qui prorsus serui sunt ingenio, uel potius beluino, hi uinculis ac flagris domandi sunt.

Ad huiusmodi honoris & ignominia sensum iam inde à puericia assuescant ciues, ut intelligant non opibus aut stemmatis deberi præmiũ, sed recte factis.

In summa huc modis omnibus spectet principis uigilantia, non ut tantum puniant admissa, sed illò multo magis respiciat et incumbat, hoc in primis agat, ut caueat, ne quid admittatur supplicio dignum.

Vt enim melior medicus qui morbum excludit & arcet, quàm qui pharmacis expellat acceptum: Ita non paulo præstabilius est efficere ne facinora patrentur, quàm si perpetrata puniantur. Id autem fiet, si causas ex quibus animaduernerit potissimum nasci flagitia, uel recidat si queat, uel certe premat & attenuet.

Vitiosa opinio
fontis malorum

Primum igitur ex uitiosis de rebus opinionibus, ut dictum est, uelut è corruptis fontibus maxima pars facinorum scaturit. Id igitur in primis agendum, ut ciues habeas optimis institutos rationibus: deinde magistratus non solum sapientes, uerum etiam incorruptos.

Ac recte monet Plato, nihil non tentandũ, & omnem, quod aiunt, mouendum esse lapidem, priusquàm ad ultimum ueniat supplicium. Agendum argumentis, ne quis peccare uelit, deinde deterrendi metu numinis malefactorũ uindicis, præterea minis supplicij. Quibus si nihil proficitur, ad supplicia ueniendũ, sed leuiora, quæ medeantur malo, non quæ tollant hominẽ. Quod si nihil horum procedit, tum denique ceu membrũ deploratum & immedicabile, ab inuito legibus resecandũ, ne pars sincera trahatur in uitium.

Quemadmodũ fidus ac doctus medicus non adhibet sectionem aut uisionem, si malagmate, aut potione tolli malum possit, nec unquàm ad illa descendit nisi morbo coactus. Ita princeps omnia tentabit remedia, priusquàm ad capitale supplicium ueniat, cogitans rempublicum esse corpus: at nemo membrũ amputat, si diuersa uia possit sanitati restitui.

Vt probus medicus in apparandis remedijs haud aliò spectat quàm ut quàm minimo agentantis periculo morbus pellatur: ita bonus princeps in cõdendis legibus, nõ aliò respicit quàm ad publicam utilitatem, utque populi malis quàm minimo medeatur incommodo.

Bona facinorũ pars hinc potissimum nascitur, quod ubique plurimi fiant diuitia, contempta sit paupertas. Dabit igitur princeps operam, ut sui ciues uirtute ac moribus æstimentur non censu. Idque primũ in seipso ac suis exhibeat. Quod si conspexerint principem ostentare diuitias, & apud illum ut quisque ditissimus est, ita plurimi fieri, ad magistratus, ad honores, ad officia nummis patere uiam, istis nimirum rebus incitantur animi multitudine ad opes per phas nephasque parandas.

Et ut

Et ut magis in genere loquamur, pleraque rerum publicarum omnium sentina, ex ocio nascitur, quod diuersis rationibus affectant omnes, cui qui semel affueti sunt, si desit quo alant illud, ad malas artes confugunt. Hoc igitur aget principis uigilantia, ut quantum potest minimum habeat inter suos turbam oculosorum, & aut ad opus adigat, aut expellat e ciuitate.

Plato mendicos omnes procul e sua republica pellendos putat. Quod si qui senio morboque fracti, suos non habent a quibus aluntur, ipsi, gerontotrophij, & nosuntotrophij publicis consulendum erit. Qui ualer & paruo contentus est, non eget mendicitate.

Sacrificulos qui ad quantum sacra quaedam circumserebant oppidatim, quo religionis praetextu sectarentur ocium ac luxum, Malsilienses in ciuitatem suam non recipiebant. Et fortassis expediat reipublicae monasteriorum esse modum. Est enim & hoc oculi genus quoddam, praesertim quorum uita parum probata fuerit, & ociosam ignauamque transigant uitam. Quod de monasterijs dico, idem de collegijs sentiendum.

Ad hoc genus pertinent, redemptores, institutores, foeneratores, proxenetae, lenones, eufores uillarum, ac uiuatiarum, grex ministrorum, ac stipiatorum, qui apud nonnullos tantum ambitionis aluntur gratia. His cum non suppetit, quod luxus oculi comes efflagitat, ad malas artes degenerant. Est & militiae negotiosum oculi genus, sed multo pestilentissimum, ex quo semel omnium bonarum rerum exitium, & omnium malarum rerum colluies proficiscitur. Haec igitur flagitiorum seminaria si princeps arcebit e suo regno, multo minus erit, quod legibus puniat. Habendus igitur honos utilibus artificijs, nec iners ocium nobilitatis titulo donandum, ut obiter & hoc indicem. Non quo bene natis suum honorem detrahant, si respondeant maiorum imaginibus, & ipsi rebus praecellant, quae primum nobilitatem pepererunt. Alioqui si tales hodie plerisque uidemus, molles ocio, uoluptatibus effeminati, omnium bonarum artium imperiti, tantum belli comessatores, strenui aleatores, ne quid dicam obscenius, quid est obsecro, cur hoc hominum genus calcearijs aut agricolis praefatur? Nam olim patricijs oculum datum est a sordidioribus opificijs non ad nugandum, sed discendas eas disciplinas, quae ad rempublicam administrandam faciunt.

Ne sit igitur turpe si ciues opulenti aut patricij suos liberos arte doceant sedentariam. Primum dum eius studio detinentur adolescentuli, cohercebuntur a multis flagitijs; deinde si nihil erit opus arte, ea neminem onerat. Sin (ut est instabilis rerum humanarum fortuna) deerit, tum arte non modo quaeuis terra, sicut habet prouerbiu, sed quaeuis etiam alia fortuna.

Veteres illi quoniam intelligebant plurimum malorum nasci ex luxu & profusione, sumptuarijs legibus occurrerunt, creatis in hoc censoribus, qui immodica impendia, in conuiuijs, in uestitu, aut in aedificijs cohiberent. Id si cui durum uidetur, non licere cuique suis rebus pro sua uti & abuti libidine, cogitet multo durius esse ciuium mores per luxum eo delabi, ut capitis supplicio sit opus: & humanius esse, cogi ad frugalitatem, quam uitij ferri in perniciem. Nihil inutilius quam ex admissis ciuium, lucrum redire ad magistratus. Nam qui dabit operam, ut quod minimum existat malorum, cui expedit quod plurimos esse nocentes?

Et par est, & apud praefatos fieri consuevit, ut multatitia pecunia potissimum ad eum rediret, qui laesus esset, nonnulla portio ad aerarium publicum, in uehementer odiosis nonnulla etiam ad delatorem. Verum hoc odij, non priuato cuiusquam affectu, sed reipublicae communi modo aut incommodo metiendum. Illuc in uniuersum spectent leges, ne cui fiat iniuria, nec pauperi, nec diuiti, nec nobili, nec obscuro, nec seruo, nec libero, neque magistratu, nec priuato. Verum in hac partem magis propendeant, ut imbecillioribus subueniatur, quod humiliorum fortuna magis exposita sit iniurijs. Quod igitur in fortunae praesidijs diminutum est, id legum exaequet humanitas. Proinde acrius puniant uiolatum pauperem quam offensum diuitem, corruptum magistratum quam perfidum plebeium, facinorosum patricium quam obscurum.

Cum iuxta Platonem duplex sit poenae genus, in altero uidendum est, ne supplicium acerbius sit quam pro re commissa, ideoque non erit temere ad ultimum supplicium ueniendum: neque facinoris ratio nostris erit aestimanda cupiditatibus, sed aequo atque honesto. Cur enim passim simplex furtum capite punitur, & adulterium penae impunitum est, idque contra ueterum omnium leges, nisi quod apud omnes nimium in precio est pecunia, & huius iacturam non ex re, sed ex suo metiuntur animo? Cur autem hodie minus sauiatur in adulteros, in quos olim uehementer sauebant leges, non est huius loci, rationem reddere.

Ad alterum genus, quod ille uocat exempli, per quod raro ueniendum erit, nec tam agendum, ut immanitate poenae deterreantur ceteri, quam nouitate. Nihil est enim tam horridum, quod non contemnatur assuetudine: nec aliud inutilius, quam ciues supplicij assuescere.

Vt in morbis non sunt tentanda noua remedia, si ueteribus succurri malo possit: ita non sunt condendae nouae leges, si ueteres ministrent aliquid, quo malis reipublicae medearis.

Leges quomodo antiquae

Leges inutiles si sine magno malo non queant abrogari, paulatim sunt antiquandae, aut certe corrigendae. Nam ut periculosum est temere nouare leges, ita necesse est ut curatio nem pro corporum ratione, sic leges ad praesentem reipublicae statum accommodare: quaedam salubriter instituta, salubrius abrogantur.

Consuetudo non excusat errorem

Multae leges recte quidem sunt institutae, sed eas officiorum prauitas ad pessimos usus detorsit. Nihil autem perniciosius bona lege, ad malas res deflexa. Ab his igitur tollendis aut emendandis, non oportet principem fisci iactura deterreri. Nec enim compendium est, quod sit cum honesti dispendio coniunctum, maxime cum sint eius generis, ut plausibilis etiam sit earum abrogatio. Neque uero sibi blandiatur, si leges huiusmodi compluribus in locis inualuerunt, ac diutina iam consuetudine inueteratae sunt. Nec enim hominum numero constat honesti natura, & hoc diligentius est tollendum, quo magis inueterauit malum.

Et ut unam atque alteram exempli gratia commemorem, receptum est nonnullis in locis, ut peregre mortui bona occupet praefectus aliquis regis homine: id cum salubriter sit institutum, nempe ne hospitis res sibi uindicent, ad quos iure non pertinent, & tantisper sint in manibus praefecti, donec extant haeredes certi: nunc iniquissime huc detortum est, ut siue extet haeres, siue non extet, hospitis bona ad fiscum pertineant.

Abusus bene conditarum legum

Recte quondam institutum, ut quod apud furem deprehensum repertum esset rerum, id princeps aut huius nomine magistratus occuparet, nimirum ob id, ne si passim eas uindicandi ius esset, per fraudem ad alienos dominos aberrent, uerum simul atque constaret cuius essent, tum illi restituerentur. At nunc quidam, quicquid apud furem compererint, id non minus suum esse ducunt, ac si ex paterna hereditate obuenerint. Quod & ipsi satis intelligunt impudenter iniquum esse, sed honesti ratio, lucri ratione uincitur.

De portorijis

Olim bono consilio fuit inductum, ut in confinijs ditionum essent praefecti, qui importationum aut exportationum curam agerent, nimirum quo negociator aut uisitor tutus a latrocinij commearet: ut si quid cui foret ereptum, princeps intra suae quicunque ditionis limites curaret, uti nec damno plecteretur negociator, nec praedonem esset impunitus: & fortasse tum ciuilitatis gratia dari coeptum est nonnihil a negociatoribus. At nunc passim huiusmodi portorijis retinetur uisitor, uexantur hospites, expilantur negociatores, & cum indices crescat exactio, tamen de tuendis illis nulla mentio est: Ita cuius gratia primum constitutio nata fuit, penitus sublatum est, & res salubriter instituta, uitio administratum prorsus in tyrannidem uersa est.

De naufragio eiec-tis

Constitutum est olim, ut res naufragio eiec-tae, praefecto maris occuparentur, non ut in illius aut in principis ius caderent, sed ut per hos caueretur, ne ab iniustis dominis occuparentur, & ita demum publicae fierent, si nullus extaret, qui iure uindicaret. At hodie quibusdam in locis, quicquid quocumque modo perijt in mari, id ueluti suum occupat praefectus, ipso mari immitior. Nam quod tempestas reliquum fecit miseris, id ille uelut altera tempestas eripit.

Vide igitur ut omnia in diuersum exierint. Fur punitur, quod rem alienam occuparit: atqui idem facit magistratus, in hoc adhibitus ne fieret, & per hunc bis spoliatur dominus rei, in hoc ipsum constitutum, ne quid cui periret. Et per hos maxime uexantur ac spoliantur negociatores, qui hoc consilio sunt inducti, ne uexaretur aut spoliaretur uisitor. Et per hos fit, ne bona redeant adiustum dominum, quos lex in hoc adhibuerat, ne penes alienum dominum essent. Sunt huiusmodi plurimae constitutiones, apud multas nationes non minus iniquae quam ipsa iniquitas. Verum non est huius instituti rem publicam ullam taxare. has ut omnium fere communes, & omnium iudicio damnatas, docendi gratia recensuimus. Et sunt fortasse quae citra tumultum antiquari non possint: at horum antiquatio fauorem etiam conciliat principi, & qua nullum lucrum oportet uideri maius, honestam opinionem.

Leges obligant omnes ex aequo

Vt principe, sic lege nihil oportet esse communius aut aequius: alioqui fit, ut quod egregie Gracius ille sapiens dixit, Nihil aliud sint leges quam casses araneorum, quos maiores aues facile perrumpunt, muscis duntaxat irretitis.

Quam

Quemadmodum princeps, ita & lex semper esse debet propensior ad ignoscendum quàm ad puniendum, siue quod per se benignius, siue quod magis respondet ad mores dei, cuius ira lentissime ad uindictam procedit: siue quod non recte elapsus, ad poenam repeti potest, iniuste damnato succurri non potest. Is etiam si non perijt, quis tamen alterius aestimabit dolorem?

Legimus olim huiusmodi fuisse non principes, sed tyrannos, à quo rum factis oportet Christianum principem, quàm longissime abesse, qui scelera commissa, suis priuatis incommodis aestimarent, ut ijs leue furtum esset, si quis pauperculum bonis nudatum, unà cum uxore & liberis ad laqueum aut mendicitatem adigar: grauissimum uero & multis dignū crucibus, si quis principalem fiscū, aut rapacem quaestorē uel nummulo fraudasset. Item maiestatem laesam clamitarent, si quis de pessimo quoque principe mutaret, aut de pestilente magistratu paulo liberius loqueretur, cū Adrianus imperator eth-

Crimen laesae maiestatis quod metiendum

Adrianus

Nero

nicus, alioqui nec inter bonos habendus princeps, laesae maiestatis crimen nunquam admiserit: & ne crudelissimus quidem Nero delationes huiusmodi admodum affectarit. Et alius quidam, neglectis in totū huiusmodi criminibus, dixerit, In ciuitate libera, linguas item liberas esse oportet. Nullis igitur commissis facilius ac libentius ignoscet bonus princeps, quàm quae ad priuatā suam iniuriā pertinent. Nam cui facilius est eiusmodi cōtemnere principis? At huic ulcisci quod facile est, tam est inuidiosum & indecorū. Cū enim ultio pusilli & humilis animi sit argumentū, nihil minus competit in principē, quem oportet animo esse excelsio magnoque.

Non satis est principē ab omni crimine abesse, nisi criminis etiā suspicione specieque uacauerit. Quamobrem non solum perpēdet quid mereatur is qui deliquit in principē, sed quid alij iudicaturi sint de principe, & suae dignitatis respectu nonnunquam ignoscet inmerenti, & suae consulens famae, ueniā dabit ueniā indignis.

Nec statim illud occlamet aliquis, hac ratione parū consuli principū maiestatem, quam sacrosanctam & inuiolatam esse, e repub. potissimum est. Imò non alia uia rectius consulti tur illius magnitudini, si populus intelligat eum tam uigilantem, ut nihil eum fallat: tam sapientem, ut intelligat quibus in rebus sua sit uera principis maiestas: tam clementem, ut nihil suarum iniuriarum ulturus sit, nisi cogeret utilitatis publicae ratio. Cēsar Augusti maiestatem, & clariorem & tutiorem reddidit Cinnæ donata ueniā, cum tot supplicijs nihil profecisset.

Maiestas principis

Is demum principis maiestatem laedit, quisquis id imminuit, quo uere magnus est: at animi bonis magnus est, & populi rebus sua sapientia florētibus magnus est. Hæc qui deterit, maiestatis est accusandus. Plurimum enim aberrant, nec prorsus intelligunt ueram principis maiestatem, qui sic eam putant augeri, si quod minimum ualeant leges & publica libertas, quasi duæ quædam res sint, princeps & respub. Quod si faciendæ est collatio inter ea quæ natura coniunxit, ne componat se rex cum quolibet suorum, sed cum uniuerso resp. corpore: Ita uidebit quāto pluris sit illa, tot egregios uiros ac foeminas complectens, quod unicum principis caput. Respublica, etiam si princeps desit, tamē erit respub. Floruerunt enim etiam amplissima imperia, nullo principe, uelut in Democratia Romanorum & Atheniensium: at princeps esse nullo modo potest sine repub. denique resp. principem complectitur, non contra. Quid est enim quod principem tantum facit, nisi cōsensu obsequentium? At qui suis bonis, hoc est uirtutibus, magnus est, is etiam adempto imperio magnus erit.

Proinde palam est istos peruersissime iudicare, qui principis dignitatem his rebus metiuntur, quæ principis amplitudine sunt indignæ. Proditorem uocant (nam id uocabulum odiosissimum esse uolunt) qui principem ad ea deflecentē, quæ nec ipsi decora sunt aut tuta, nec patriæ conducibilia, liberis consilijs ad meliora reuocat. At qui illum plebejs opinionib. corrūpit, qui in uoluptates sordidas, qui in comellationes, in aleam, & alia id genus dedecora præcipitat, num is dignitati principis consulit? Fidem uocant, quoties per assentationē stulto principi mos geritur: proditiōne, si quis turpibus cœptis obsistat. Imò nemo minus amicus est principi, quod qui turpiter assentando demeritat & abducit à recto, qui bellis inuoluit, qui persuadet expilationes populi, qui tyrannidis artem docet, qui illum bonis omnibus facit inuisum: hæc est uera proditio, & non uno supplicio digna.

Vera proditio principis

Fides uera

Plato uult νομοφύλακας, hoc est, eos qui seruadis legibus præfeciti sunt, incorruptissimos esse. Et bonus princeps in nullos debet seuerius animaduerte- re, quod in eos qui corrupte leges administrāt, quanquā ipse princeps νομοφύλακων primus est. Expedit igitur ut leges sint quod paucissimæ, deinde quod æquissimæ & ad publicam utilitatem

Nomophylaces

utilitatē cōducibiles, præterea populo q̄ maxime notæ, unde ueteres eas in tabulis & albo descriptas publicitus exhibebant, quo cunctis essent cōspiciuæ. Foedū est enim quosdam legibus cassium uti uice, nimirum hoc agentes, ut q̄ plurimos irretiant, nō consulentes reip. sed ueluti prædam captantes. Postremo ut uerbis apertis minimeq̄ perplexis descriptæ, ut ne magnopere sit opus quæstuosissimo isto hominū genere, qui se iureconsultos uocant, & aduocatos: quæ sanè professio quondā optimatibus uiris fuit peculiaris, & dignitatis habebat plurimum, lucri q̄ minimum, nunc & hāc corrumpit quæstus, nihil non uitians. Plato negat ullum hostem existere posse pestilentiorē patriæ, quā eum qui leges arbitrio subiiciat hominis, quæ sub optimo principe ualent plurimum.

DE MAGISTRATIBVS ET OFFICIIS

Magistratū
integritas

Aristoteles

Magistratus
ē senibus pot
tissimum el
gendi

Decrepita
senectus

Ordo ciuita
tis aut regni
res elegantiss.

Princeps me
dicus reipub.

Princeps sum
ma pars reip.

Magistratus
pure creandi

Quando pure
creantur ma
gistratus

RINCEPS quam integritatem in se præstat, eandem debet, aut certe proximam à suis officiarijs exigere. Neq̄ satis esse ducat, mandasse magistratū, sed plurimum refert, quomodo mandet, deinde uigilādum, ut incorrupte mandatis fungantur. Prudenter & grauiter admonet Aristoteles, frustra condi

bonas leges, nisi sint quorum opera bene conditæ seruentur, imò sit alioqui nōnunquam ut optime conditæ leges, uitio magistratuum in summam reipublicæ perniciē uertantur.

Quamquam magistratus non censu, non imaginibus, nec annis est eligendus, sed potius sapientia & integritate, tamen magis cōuenit, ut natu grandes ad huiusmodi munia adhibeantur, unde reipub. pendet incolumitas, non tantum quod senibus & plus adest ex usu rerum prudentiæ, & affectus sunt moderatiores, uerumetiam quod apud populum nonnihil autoritatis illis conciliat senectus. Proinde Plato uetat, ne legum custodes adhibeantur minores annis quinquaginta, ne maiores septuaginta. Sacerdotem non uult esse minorem annis sexaginta: nam ut est ætatis maturitas quædā, ita est ætatis processus, cui

missio, muniumq̄ omnium relaxatio debeatur. Quemadmodum chorus res est elegans, si quidem ordine constet & harmonia, contra, ridiculum spectaculum, si gesticulaciones unā cum uocibus confundantur. Ita præclara quædam res est ciuitas aut regnum, si suus cuiq̄ detur locus, si suo quisq̄ fungatur officio, hoc est, si princeps quod se dignum est agat, si magistratus suas obeāt parteis, si plebes item bonis legibus & integris magistratibus obtemperet. At ubi suum negocium agit princeps, & magistratus nihil aliud quā compilant populum, ubi plebes nō obtemperat honestis legibus, sed principi ac magistratibus, ut cunq̄ res tulerit, adulari, ibi turpissima quædam rerum confusio sit, oportet.

Primum ac summum principis studium oportet esse, ut quā optime mereatur de re publica: at non alia re melius potest mereri, quā si curet ut magistratus & officia uiris integerrimis ac publici commodi studiosissimis committantur.

Princeps quid aliud est quā medicus reipublicæ? At medico non satis est, si ministros habeat peritos, nisi sit ipse peritissimus ac uigilantissimus: Ita principi non sufficit, si magistratus habeat probos, nisi sit ipse probissimus, per quem illi & deliguntur & emendantur.

Ut animi partes non omnes perinde ualent, sed quædam imperant, aliæ parent, & tamen corpus tantum parerit: Ita principem summam reipub. partem plurimū sapere, & ab omnibus crassis affectibus alienissimum esse oportet. Ad hunc proxime accedent magistratus, qui partim parent, partim imperant: parent principi, imperant plebi.

Ergo præcipue reip. felicitas in hoc sita est, ut pure creentur magistratus, & pure mandentur officia. Deinde sit actio male gestæ muneris, quemadmodum antiquis erat actio re petundarum. Postremo statuatur in hos seuerissima animaduersio, si conuicti fuerint.

Pure creabuntur magistratus, si princeps eos asciscat, non qui plurimo emant, nō qui improbissime ambiant, non qui cognatione coniunctiores, nō qui ad illius mores aut affectus cupiditatesq̄ maxime sint accommodi, sed qui moribus sint integerrimis, & ad functionem mandati muneris aptissimi.

Cæterum ubi princeps unum hoc agit, ut quā plurimo uendat officia, quid tandem ab ijs expectet, nisi ut itidem reuendant, & quomodocunq̄ damnum suum sarciant, & cauponentur in administrando, quemadmodum negociatione sunt consecuti. Nec hoc ideo minus perniciosum reipub. uideri oportet, quia consuetudine pessima apud plerasq̄ nationes receptum est, cum ethnicis etiam fuerit improbatum, & Cæsareæ leges iubeant eos, qui iudicijs præsunt, principali salario esse inuitandos, ne qua sit illis ansa faciendi quæstus.

Olim

Quoniam gravissimum crimē erat corrupti iudicij: at qua fronte punit princeps iudicem, qui muneribus corruptus pronunciauit, aut pronunciare noluit, cum ipse iudicandi munus a se vendiderit, & hanc corruptelam prior suum docuerit iudicem: Hoc præstet princeps erga magistratus, quod illos præstare vult erga plebem.

Corruptus
iudex

Prudenter admonet in Politicis Aristoteles, super omnia cauendum esse, ne ex magistratibus lucra proueniāt ijs, qui ea gerunt: alioqui geminum incommodum hinc sequi. Nam primum hac ratione fieri, ut avarissimus quisque & corruptissimus ambiat, imo occuperet & inuadat magistratum, & populus duplici discrucietur molestia, tum quod ab honoribus excluditur, tum quod lucro priuatur.

Magistratus
non debet esse
quæstuosus

DE FOEDERIBVS.

IN pangendis foederibus, quemadmodum & cæteris in rebus, non aliò spectabit bonus princeps, quàm ad publicam utilitatem. Alioqui cum hoc agitur, ut commodius habeant principes populi rebus attenuatis, non foedus est appellandum, sed cōspiratio. Siquidē qui hoc sunt animo, duos populos ex uno faciunt, procerum & plebis, quorū alter alterius malo melius habeat, uerū id ubi fit, ibi non est res publica. Inter omnes Christianos principes arctissimum simul & sanctissimum foedus est, uel ob hoc ipsum quod Christiani sunt. Quorsum igitur attinet cotidie tot foederibus agere, perinde quasi omnes omnium sint hostes, & humanis pactis sit impetrandum, quod non impetrat Christus? Vbi multis syngraphis res agitur, argumentum est, non optimam agi fidem, & sæpenumero fieri uidemus, ut ex his plurimæ nascantur lites, quæ in hoc adhibebantur, ne quid existeret litium: cum fides intercedit, & inter bonos agitur, non est opus admodū multis & anxijis syngraphis: cum inter improbos & malæ fidei res agitur, syngraphæ pariunt etiam litis materiā. Idem inter bonos ac sapientes principes, etiam si nullum intercedat foedus, constat amicitia: inter stultos ac malos, ex ipsis foederibus, quæ in hoc adhibebantur, ne bellum exoriretur, bella nascuntur, dum inter innumeros articulos hunc aut illum uiolatū queritur aliquis. Foedus in hoc ferri solet, ut bello finis imponeretur: at hodie foedus appellant, in hoc initū, ut moueatur bellū. Nec aliud est istorum foederatio, quàm belli molimina: & ut cunq; se res inclinant, ita ambulant foedera.

Quis debeat
esse foederum
scopus

Vt multe syn
graphæ, ita
multa foedera
signum est ma
læ fidei

Foederum in
commoda

Principū ea debet esse fides, in præstandis ijs quæ recipiūt, ut simplex horū promissum sanctius sit quouis aliorū iureiurando. Quàm igitur foedum nō præstari, quæ solennibus foederibus pacta sunt, interpositis etiā ijs rebus, quibus apud Christianos nihil potest esse sanctius: Et tamen uidemus id cotidie usu uenire, nihil addo, quorū uitio: certe sine uitio non potest accidere. Si quid in foedere uiolatū uidebit, nō statim huc inclinandum, ut uniuersum foedus irriteretur, ne uideatur occasio captata recedēdi ab amicitia. Quin magis adnitendū, ut quæ minimo incommodo sarcitur id quod ruptū est: quin expedit aliquoties ad quædā conuiuere, quandoquidē nec inter priuatos homines diu cohæret necessitudo, si cuncta ad uiuam, quod aiunt, exigant. Neque statim id sequaris, quod dictat ira, sed quod publica suadet utilitas. Dabit operā bonus ac sapiens princeps, ut cum omnibus pacē habeat, sed præcipue tamen cum finitimis, qui plurimū noceant infensi, prosint amici, & sine quorum mutuo commercio, ne durare quidem possit resp. Et facile coit & cohæret amicitia inter eos, quos lingua communis, regionū propinquitas, ingeniorum ac morum similitudo conciliat. Est tanta inter quasdam nationes rerum omnium dissimilitudo, ut prorsus ab illorum abstinuisset commercio longe cōsultius sit, quàm arctissimis etiam astringi foederibus. Sunt quedam ita procul dissitæ, ut etiam si bene uelint, prodesse nihil possint. Postremo sunt quedam adeo morosæ ac foedifragæ & insolentes, ut etiam si finitimæ sint, tamen inutiles sint ad omnem amicitiam. Cum his consultissimum fuerit, nec bello dissidere, nec arctioribus foederum aut affinitatū uinculis alligari, quod & bellum, semper sit exitiale, & quorundam amicitia non multo bello tolerabilior.

Principis fi
des summa

Cum finitimis
habenda fides

Hæc erit igitur una regiæ sapientiæ pars, gentium omnium ingenia moresque cognoscere, id partim ē libris, partim ē sapientum & expertorum commemoratione consequetur, ne sibi necesse putet cum Vlyse per omneis terras mariaque circūagi. Ac de cæteris quidem haud facile sit certū aliquid præscribere. Illud in genere licet pronūciare: nō oportere archiis astringi his, quos religio diuersa a nobis alienat, ueluti cum ethnicis: aut quos naturæ prolietia, alpiibus aut fretis interiectis, a nobis separat, aut quos immensum locorum spatium penitus

Princeps om
nium ingenia
gentiū habeat
perspecta, &
cōsuetudines
cognitas

penitus à nobis semouit, hi nec ad nos accersendi, nec à nobis impetendi sunt. Cuius rei cum plurima suppetant exempla, tamen unum, quod è proximo sese offert, pro omnibus suffecerit. Est quidem Franciæ regnum, rebus omnibus omnium multo florentissimum: at multo esset florentius, si ab Italia impetenda temperasset.

DE PRINCIPVM AFFINITATIBVS

Princeps affi-
nitatem cum
suis aut situ
proximis iun-
gat

QVIDEM multo saluberrimum iudicari reipublicæ, si principum affinitates intra regni fines continerentur, aut si quid recedendum sit à limitibus, cum proxime finitimis duntaxat iungerentur, sed ipsi, qui ad amicitiam fidem sint idonei. Atqui non decet (inquunt) regis filiam nisi cum rege aut regis filio copulari. At isti priuatorum sunt affectus, suos quantum possint euehere, à quibus oportet principem alienissimum esse. Minus potest nubet principis soror, quid tum postea, si id magis expediat uniuerfis: Et illi plus dignitatis adferat neglecta sororis coniugij dignitas, quam si mulierculæ affectum publicis commodis prætulisset.

Qualis uxor
sit ducenda
principi

Priuata quædam res est principum matrimonium: at huc rerum humanarum summam penè uocari cernimus, ut sæpenumero nobis eueniat, quod olim Græcis ac Troianis in Helena. Quod si placet adhibere delectum principe dignum, seligatur ex omnibus, integritate, modestia, prudentiaque commendata, quæ optimo principi monasteria sit uxor, & illi liberos utroque parente patriæ dignos generet. Satis honesta est quocunque sanguine nata, quæ bono principi bonam præstat uxorem.

Ex affinitati-
bus mala

Illud in confesso est, nihil æque expedire in rem omnium, atque ut princeps uehementer amet suos, & ab ipsis uicissim ametur. Ad quod ingens habet momentum patria, communis corporum & animorum similitudo, & nescio quid natiuæ fragrantia, quam arcana quædam geniorum affinitas addit: at hinc magna pars pereat oportet, si hæc omnia confundant imparia matrimonia. Vix enim fieri potest, ut sic natos, toto pectore agnoscat patria, aut sic nati, toto pectore sint dediti patriæ.

Pro patria
pax ex ueris
fontibus con-
cordiæ

Et tamen uulgus hæc uelut adamantina publicæ concordia uincula putat, cum hinc res ipsa doceat maximos rerum humanarum tumultus exoriri, dum hic queritur ex sponsalium pactis præteritum nescio quid, hic offensus re quapiam sponsam abducit, ille murato consilio renunciat priori, & aliam ducit in thalamum, alius aliud quippiam causatur. Sed quid hæc ad rem publicam? Si principum inter se affinitas præstaret orbi tranquillitatem, optarem omnes sexceteris affinitatibus esse colligatos. At quid ante paucos annos profuit affinitas, quo minus Iacobus Scotorum rex in festis copijs inuaderet Angliæ fines: Et fit aliquoties, ut post diutinos bellorum tumultus, post innumeras clades, tandem affinitate contracta, res componatur, sed utraq; parte iam malis delasata.

Illud agendum principibus, ut æterna quædam pax coeat inter omnes, & in hoc conferant sua consilia. Ut affinitas pacem conciliet, certe perpetuam non potest. Altero defuncto, soluitur concordia uinculum. Quod si ueris rationibus pax constaretur, ea stabilis esset ac diuturna. Sed dixerit aliquis, liberorum propagatione coniunctionem eam perpetuam reddi. Cur igitur inter hos maxime bellatur, inter quos summa propinquitas est? Immo per hanc propagationem potissimum oritur regnorum commutatio, dum ditionis ius aliunde alio transfertur, dum hinc decedit aliquid, & illic accrescit, quibus ex rebus grauissimi tumultus exoriri solent.

Igitur hisce rationibus non fit ne cooriantur bella, sed fit, ut atrociora moueantur & crebriora. Dum enim regna regnis affinitate connexa sunt, quoties unusquisque offensus est, is affinitatis iure concitat & ceteros, ut ex qualibet leui offensa, magna pars orbis Christiani statim ad arma moueatur, & immensa Christiani sanguinis iactura placatur unius hominis stomachus. Ab exemplis consulto tempero, ne quid offendam quenquam. In summa, huiusmodi affinitatibus, principum res fortassis augentur, at populi res atteruntur & affliguntur. Cæterum bonus princeps non aliter iudicat suas res prospere habere, nisi cum reipublicæ commoditatibus consulitur: ut ne dicam interim, quod hac uia non admodum humaniter agitur cum ipsis populis, quæ nonnunquam in procul semotas regiones, ad homines, lingua, specie, moribus, ingenijs dissimillimos, uelut in exilium relegantur, felicius apud suos uiciuræ, ut aliquanto minore strepitu. Quanquam autem hanc consuetudinem uideo receptiorem, quam ut sperem posse conuelli, tamen uisum est admonere, si quid forte præter spem euenierit.

DE PRINCIPVM OCCVPATIONIBVS IN PACE

RINCEPS igitur Christi decretis, & sapientiæ præsidij instructus, nihil omnium habebit charius, immo nihil aliud habebit charum, quàm populi sui felicitatem, quem oportet uelut unicum corpus ex æquo, tum diligere, tum curare. Et in hoc unum omnes cogitationes, omnes conatus, omnia studia destinabit, ut ad eum modum administret prouinciam sibi creditam, ut & Christo rationem exacturo probetur, & apud mortales omnes honestissimam sui memoriam relinquat. Siue domi sit princeps siue in secessu, laudatum illum Scipio nem imitetur, qui negabat se unquam minus esse solum, quàm cum solus esset, aut minus ociosum esse, quàm cum esset in ocio: quod is quoties uacaret à reipublicæ negotijs, semper animo secum agitabat aliquid, quod ad ciuitatis salutem aut dignitatem pertineret. Imitetur Aeneam Vergilianum, quem prudentissimus poeta frequenter, alijs dormientibus, multa per noctem suo cum animo uoluentem facit, quo rectius suis consuleret. Et Homericum illud omnibus regiarum parietibus, sed magis regum animis inscribi decet,

Principis
officia

ὁ γὰρ πάννυχον ἐν δ' αὖ βελήφορον ἄνδρα,
ὅς λαοὶς ἐπιτετραφίται, καὶ τὸς αἰμὲν.

Quorum carminum hæc ferme sententia est.

Haud decet hunc solidam noctem indulgere sopori,

Cui populi commissi, & tanta negotia cura.

Siue uersetur in publico, semper aliquid agat, quod ad rem communem faciat, hoc est, nisi quam non principem agat.

At magis decet principem in publicis uersari functionibus, quàm abditum agere. Quoties autem prodit, aduigilet, ut ipse uultus, incessus, & præcipue sermo talis sit, ut populum reddat meliorem, memor, quicquid fecerit aut dixerit, ab omnibus obseruari cognoscique. Nec enim probatum est sapientibus uiris Persarum institutum, apud quos domi abditam uitam exigebant. Et hac una uia studebant à suis magnificeri, quod nunquam conspicerentur, & rarissime sui copiam facerent populo. Quod si quando prodibant, nihil aliud quàm fastum barbaricum & opes malo populi immodicas ostentabant. Reliquum æuum aut lusus, aut furiosis expeditionibus transigebant, perinde quasi deesset quod pacis temporibus agat egregius princeps, cum tanta semper pateat pulcherrimorum facinorum seges, si modo adsit principe dignus animus.

Reges Persarum publico abstinebant

Et sunt hodieque nonnulli, qui putent id esse parum regium, quod solum est regibus pulcherrimum, in publicis functionibus uersari. Quemadmodum et episcopi nonnulli, nihil minus suum esse ducunt, quàm id quod unum episcopo dignum est, docere populum: ac miro consilio, quod peculiare est episcoporum, id ueluti indignum in alios relegant, quod sordidissimum, id sibi potissimum uindicant. At non puduit Mithridatem, non minus eruditione quàm imperio nobilem regem, suo ore, nulloque interprete populo ius reddere, quod ut faceret, uiginti duas linguas ad plenum legitur perdidicisse. Nec Philippus Macedonum rex parum decorum regi iudicauit, quod cotidie cognoscendis causis sederet. Nec Alexander magnus, huius filius, quanquam alias ad insaniam usque ambitiosus, cui morem hunc fuisse proditum est, ut altera aure manu obturata cognosceret, dicens sese alteram illam integram seruare diuersæ parti.

Mithridates

Philippus

Alexander

Verum quo magis ab hisce rebus abhorreat nonnulli, peruersa educatio principum in causa est. Etenim iuxta uetus prouerbum, quam quisque nouit artem, in hac se libenter exercet, refugiens ab ijs, in quibus intelligit se parum ualere. Qui fiat igitur, ut qui inter assentatores & mulierculas primum prauis opinionibus, deinde uoluptatibus corruptus, primos illos annos in alea, choreis, & uenatu consumplerit, postea gaudeat in his uersari functionibus, quarum usus diligentissimam requirit meditationem.

Principi nullam deest quod agat

Homerus negat principi tantum esse ocium, ut totam noctem edormiat, & isti nihil aliud student, nisi ut nouis subinde uoluptatibus totius uitæ tedium fallant, perinde quasi nihil omnino sit quod agant principes. Bono patrifamilias nunquam deest quod curet in una domo, & principi deest quod agat in tam uasta ditione.

Bonis legibus occurrendum est malis moribus, corrigendæ leges deprauatæ, tollendæ malæ, prospiciendi magistratus integri, puniendi aut cohibendi corrupti. Exquirendæ rationes, quibus tenuem plebeculam quam minimum grauet, quibus ditionem suam latrocinij ac maleficij liberet, idque quam potest minimo sanguine, quibus suorum perpetuam concordiam

cordiam alat ac stabilit. Sunt his minutiora quædam, sed non indigna quamuis magno principe, lustrare ciuitates, sed hoc animo, ut omnia reddat meliora: quæ parituta sunt, cõmuniat, publicis ædificijs ornet, itē pōtib. porticib. tēplis, ripis, aquæductibus, loca pestilentia obnoxia purget, uel mutatis ædificijs, uel desiccatis paludib. Amnes incõmode fluentes, alio deriuat. Mare pro commoditate publica uel admittat uel arceat. Neglectos agros colendos curet, quo magis suppetat annonæ uis, parum utiliter cultos aliter colī iubeat, ueluti ne illic uineta sint, ubi uinum cultura indignum prouenit, & frumenta gigni possunt. Huius generis sex milia sunt, quæ curare principi sit pulcherrimum, bono principi etiā iucundum, ut nihil unquam sit opus, uel ocij tædio bellum quarere, uel alea fallere noclem. In his quæ ad rempublicam pertinent, conuenit principem esse non luxuriosum aut profusum, sed splendidū, uelut in publicis ædificijs, aut ludis, in excipiendis legationibus, si quæ populi causam agant. In his quæ priuatim ad illum pertinet erit frugalior & contractior, partim ne publico sumptu sibi uiuere uideatur, partim ne cõues suos luxuriem doceat, multorum malorum parentem.

Video ueterum permultos in hoc errore fuisse, & utinam hodie nullos idem habeat error, ut huc omnes conatus suos intenderent, non ut meliorem redderent suā ditionem, sed ut maiorem: quibus illud sæpenumero uidemus euenisse, ut dum propagando studēt imperio, etiā id perderēt quod possederant. Non ab re tantopere laudata est illa Theopompī uox, qui negauit sua referre quā ingens relinqueret liberis suis imperium, modo melius ac stabilius. Et laconicum illud prouerbiū dignum mihi uidetur, quod omnium principum insignibus ascribatur, *παρταυ ἑλαχον, τὰυτην ὥσμε*, hoc est *Spartam fortitus es, hanc orna.* Hoc sibi penitus persuasum habeat bonus princeps, nihil à se geri posse magnificētius, q̃ si quicquid est hoc regni, quod fors dederit, florētius reddat, ac modis omnibus ornatus. Laudatus est à doctissimis uiris Epaminōdæ ducis animus,

Epaminondas

cui cum per inuidiam magistratus esset delegatus, humilis ac uulgo contemptus, ita gessit, ut deinceps inter honestissimos habitus à maximis uiris ambiretur, negās magistratū dignitatem adferre uiro, sed uirum magistratui.

Quo pacto re-

gnum floren-

tius reddatur

Id cōsequetur, si quemadmodum ex parte demonstrauimus, eas res curet maxime, per quas respublica stabilitur & illustratur: eas rursus excludat, & arceat, quæ reipublicæ statum reddūt deteriore. Aduuatur enim maxime boni principis exemplo, sapientia, uigilantia; magistratuum & officiorum integritate, sacerdotum sanctimonia, ludimagistrorum delectu, æquis legibus, & ad uirtutem conducentibus studijs. In his igitur augendis & confirmandis sit omnis boni principis cura. Læditur autem diuersis, quæ facilius excludentur à republica, si stirpes ipsas ac fontes conabimur tollere primum, unde hæc nasci deprehendimus. In huiusmodi rebus sollicitum & ingeniosum esse, Christiani principis est philosophia. In hac salubriter conspire, in hac sua simul conferre consilia, id demum Christianis dignum principibus.

Quemadmodum corpora cœlestia, si uel paululum tumultuentur, aut recto cursu diuariant, non sine graui humanarum pernicio id faciunt, id quod palam uidemus in defectibus solis ac lunæ. Ita summi principes, si quid aberrēt ab honesto, aut si quid ambitiohe, ira, stultitiæ peccent, id protinus ingenti totius orbis malo faciunt. Nec enim ulla unquam eclipsis sic afflixit hominum genus, ut Iulij pontificis, & Lodouici Galliarum regis dissidium, quod nuper & uidimus & fleuimus.

DE BELLO SVSCIPIENDO

Vnusquam oporteat principē præcipiti esse consilio, tum haud alibi contentior erit aut circumspectior, quam in suscipiendo bello, quod alijs ex rebus alia nascentur incommoda, ex bello semel omnium bonarum rerum naufragium oritur, omnium malarum rerum pelagus exundet. deinde quod non aliud malum hæreat tenacius. Bellum è bello seritur, è minimo maximum, ex unico geminum, ex ludicro serium & cruentum nascitur: & alibi nata belli pestis in proximos etiam, immo in procul etiam diffitos propagatur.

Bonus princeps nunquam omnino bellum suscipiet, nisi cum tentatis omnibus, nullatione uitari potuit. Hoc animo si fuerimus, uix unquam existet inter ullos bellum. Denique si uitari non potest res tam pestilens, tum proxima cura fuerit principis, ut quā minimo suorum malo, quā minimo Christiani sanguinis impendio geratur, & quā pos-

testocryssime finiatur.

Primum illud expendat princeps uere Christianus, quantum inter sit inter hominem paci ac beneuolentiae natum animal, & inter feras ac beluas praedationi, bellorumque natus: ad haec quantum inter sit inter hominem, & hominem Christianum. Deinde contempletur, quam expectanda, quam honesta, quamque salutifera res sit pax. E diuerso, quam calamitosa simul & scelerata res bellum, quantumque malorum omnium argumen- tum secum trahat, etiam si iustissimum sit, si quod omnino bellum iustum uocari debet: postremo sepositis affectibus, uel tantisper rationem in consilium adhibeat, dum uere supputari, quanti costaturum sit bellum, & num id quod bello denique petitur, tanti sit, etiam si certa sit uictoria, quae non semper optimae causae fauere solet. Expende curas, sumptus, pericula, molestum & longum apparatus. Accersenda barbarica fex sceleratissimorum hominum, & dum princeps erga principem animosior uideri uis, etiam data pecunia blandiendum ac seruiendum militi mercenario, quo quidem hominum genere non est aliud uel abiecius, uel execrabilius. Nihil bono principi charius, quam ut suos habeat quam optimos. At quae maior aut praesentior morum pernicies, quam bellum? Nihil Principi magis in uotis, quam ut suos incolumes, ac rebus omnibus florere uideat. At dum bellare discit, iuuentutem tot periculis obicere cogitur, & una saepe hora tot orphanos, tot uiduas, tot orbos senes, tot mendicos, tot infelices reddit.

Nimio constabit orbi principum sapientia, si quam tetra res sit bellum, pergant experimento discere, ut senex aliquando dicat, non credebam bellum esse rem adeo pestilentem. Sed o deum immortalem, quam innumeris totius mundi malis istam didicisti sententiam. Intelliget aliquando inutile fuisse, regni propagasse fines: & quod initio lucrum uidebatur, summum fuisse detrimentum, sed interim tot hominum milia uel extincta sunt, uel afflicta. Haec e libris potius discenda sunt, e commemoratione seniorum, e finitimorum periculis. Tot iam annos ille aut ille princeps pro tali ditione digladiatur: quanto plus incommodi fuit illic quam commodi? Eiusmodi res instituet bonus princeps, quae perpetuo placeant. Quae affectu sumuntur, tantisper probantur, donec eo tenemur affectu: at quae iudicio suscipiuntur, & iuueni placuerunt, eadem placebunt & seni. Verum id nusquam magis obseruandum, quam in suscipiendo bello.

Plato seditionem uocat, non bellum, quoties Graeci cum Graecis belligerarentur: idque si quando incidisset, modestissime iubet geri. Quo nam igitur nomine uocandum censemus, quoties Christiani cum Christianis digladiantur, tot uinculis inter sese connexi? Quid cum id ob titulum, nescio quem, ob priuatum odium, ob stultam aut iuuenilem ambitionem & crudelissime geritur, & in multos prorogatur annos?

*Bellum inter
Christianos
non bellum,
sed seditio est*

Sic principes quidam imponunt sibi: est omnino bellum aliquod iustum, & mihi causa iusta est suscipiendi. Primum an omnino iustum sit bellum, in medio relinquemus, cui non uidetur sua causa iusta: Et inter tantas rerum humanarum mutationes ac uicissitudines, inter tot pacta foederaque nunc inita, nunc rescissa, cui possit deesse titulus, si qualiscunque titulus satis est ad mouendum bellum? At pontificiae leges non improbant omnne bellum. Et Augustinus alicubi probat. Laudat & diuus Bernardus milites quosdam. At Christus ipse, at Petrus, at Paulus ubique diuersa docent. Cur horum autoritas minus apud nos ualeat quam Augustini aut Bernardi? Augustinus uno aut altero in loco bellum non improbat: at tota Christi philosophia dedocet bellum. Apostoli nusquam non improbant: atque illi ipsi sancti doctores, a quibus uolunt uno aut altero loco probatum bellum, quot locis idem improbant ac detestantur? Cur his omnibus dissimulatis captamus quod alat nostra uitia? Postremo si quis rem excutiat diligentius, is reperiet a nemine probatum hoc bellorum genus, quo nunc uulgo conflamur.

*Christus &
Apostoli bellum
ubique de-
testantur*

Quaedam artes ob hoc reiectae sunt a legibus, quod nimium affines essent imposturae, & plerumque dolo tractarentur, uelut Astrologia & Alchimistica, quam uocant, etiam si fieri potest, ut aliquis hisce rebus recte utatur. Id longe iustius fiet in bellis, quorum etiam si possit aliquod esse iustum, tamen ut nunc sunt res mortalium, haud scio an ullum eiusmodi reperire liceat, hoc est, cuius autor non sit ambitio, aut ira aut ferocitas, aut libido, aut auaritia. Saepenumero fit, ut procures profusiores quam pro re familiari, data opera, bellum suscitant, quo suorum etiam expilationibus rem augeant domi. Fit aliquoties, ut principes inter se colludent, & fictis titulis rem gerant, quo magis attenuent populi uires, &

publicis malis parteis suas stabiliant. Quapropter bonus & Christianus princeps omne bellum quantumuis iustum, suspectum habere debet.

At inculcant non esse ius deferendum. Primum istud ius magna ex parte ad priuatum principis negocium pertinet, si quid illi accreuit ex affinitate. Vt iniquum sit hoc tam im-
mensis populi malis persequi, & dum nescio quam ditionis accessionem persequeris re-
gnum uniuersum expilare, & in extremum discrimen adducere. Offendit princeps prin-
cipem in re leuicula, eaq; priuata, nempe in affinitate aut alia simili; quid hoc ad uniuersum populum?

Omnia bonus princeps publicis metitur commoditatibus, alioqui ne princeps quidem fuerit. Non idem est ius in homines & in pecudes. Bona pars impe-
rij, consensus est populi, ea res primo reges peperit. Quod si quod dissidium ortum fuerit
inter principes, cur non potius ad arbitros itur? Sunt tot episcopi, tot abbates & eruditi ui-
ri, tot graues magistratus, quorum sententia rem confici decebat potius, quam tot stragi-
bus, tot expilationibus, tot orbis calamitatibus.

Primum suspectum esse debet Christiano principi suum ius, deinde si maxime cõstet,
expendere oportet, an tantis totius orbis malis sit uindicandum. Qui sapiunt, malunt ali-
quoties rem perdere quam persequi, quod hic perspiciant minus esse dispendij. Mallet
(opinor) Cæsar concedere de iure suo, quam monarchiam illam ueterem persequi, & ius
illud quod illi deferunt iureconsultorum literæ.

Contra bellū
remedia

At quid erit tutum (inquiunt) sine
mo ius suū persequatur? Persequatur sane, si id expediat rei publicæ, modo ne nimio con-
stet ciuibz ius principis. At nunc quid usquam tutum est, dum suum quisq; ius tam ad-
uiuum persequitur? Videmus bella ex bellis nasci, bella bellis succedere, nec ullum tu-
mukuandi modum aut finem. Satis igitur constat hisce rationibus nihil agi. Proinde di-
uersa tentanda remedia. Ne inter amiculos quidem constabit necessitudo, nisi alter alteri
nonnunquam concesserit. Maritus sæpe quædam condonat uxori, ne scindat concor-
diam. Bellum quid gignat nisi bellum? At ciuilitas ciuilitatem inuitat, æquitas æquita-
tem.

Mouebit & hoc principem pium & clementem, quod perspiciat ex tam im-
mensis malis, quæ bellum omne secum inuehit, maximam partem ad eos redire, ad quos
bellum nihil attinet, quiq; his calamitatibus sunt indignissimi.

Posteaquam princeps uniuersorum malorum subductis calculis summam collegerit
(si tamen unquam colligi possit) tum ita secum cogitet, unus ego tot malorum autor sæ-
ro: Tantum humani sanguinis, tot uiduæ, tot luctu funestæ domus, tot orbi fenes, tot indi-
gne egentes, tanta morum, legum, ac pietatis pernicies mihi uni imputabitur: hæc mihi
luenda Christo.

Non potest princeps ulcisci hostem, nisi prius hostilia fecerit in
suos. Expilandus populus, accipiendus miles, non sine causa Maroni dictus impius. Ex-
cludendi ciues ab hisce regionibus, quibus antea suo bono fruebantur. Includendi ciues,
ut includas hostem. Et sæpenumero fit, ut atrociora committamus in nostros, quam in
hostem.

Bellum sum-
ptuosius pace

Vt difficilius ita pulchrius est, extruere præclaram ciuitatem, quam demo-
liri. Videmus autem ab idiotis & priuatis condi florētissimas urbes, quas principum iræ
demoliuntur. Et sæpenumero maiore negocio & impensa demolimur oppidum, quam
aliud nouum condi poterat. ac bellum tanto sumptu, tanto dispendio, tãto studio curaq;
molimur, ut decima earum rerum portione pax constare potuerit.

Eam gloriam semper affectet bonus princeps, quæ sit incruenta, & cum nullius con-
iuncta malo. In bello ut optime res eueniat, tamen alterius partis felicitas, alterius est per-
niciēs. Sæpenumero flet & uictor nimio emptam uictoriam.

Si non mouet nos pietas, si non orbis calamitas, certe moueat honos Christiani nomi-
nis. Quid censemur loqui de nobis Turcas & Saracenos, cum uideant tot iam seculis a-
deo nihil cõuenire inter ullos principes Christianos? Nullis fœderibus coherere pacem?
Fundendi sanguinis nullum esse modum? & minus esse tumultus inter ethnicos, quam
inter eos qui ex Christi doctrina summam profiteantur concordiam?

Quam fugax, quam breuis, quam fragilis est hominum uita, & quot obnoxia calami-
tatibus, quippe quam tot morbi, tot casus impetunt assidue, ruina, naufragia, terramo-
tus, fulmina: Nihil igitur opus bellis accersere mala, & tamen hinc plus malorum quam

Officium con-

cionatorum

ex omnibus illis. Concionatorum partes erant, dissidiorum affectus ex animis uul-
gi penitus reuellere. Nunc fere Gallum odit Anglus, Anglum Gallus, non ob aliud, nisi
quod

quod Anglus est. Britannum odit Scotus, tantum quia Scotus est, Germani Italus, Elueti Sueuus, atque item de cæteris, regio regioni inuisa, ciuitas ciuitati. Cur hæc stultissima nomina magis nos distrahunt, quam cōglutinat omnibus cōmune Christi uocabulum?

Ut donemus aliquod bellum esse iustum, tamen quoniam uidemus in hanc pestem in sanire mortales omnes, sacerdotum prudentiæ fuit, in diuersam partem auocare plebis ac principum animos. Nunc uidemus hos nonnunquam esse belli faces. Non pudet episcopos uersari in castris, illic crux, illic Christi corpus, & cum re plusquam Tartarea miscent cœlestia sacramenta, & in tam cruento dissidio adhibent summæ charitatis symbola. Quodque magis est absurdum, in utrisque castris adest Christus, uelut ipse secum pugnans. Non sat erat inter Christianos tolerari bellum, nisi summus etiam haberetur honos.

Sacerdotum
partes

Si non tota undique Christi doctrina cum bello pugnat, si unum proferre possint illi, belli nomine commendatum, bellemus Christiani. Permissum erat Hebræis bello conflictari, sed consulto deo. At nostrum oraculum, quod assidue nobis in Euāgelicis literis resonat, à bello deterret, & tamen belligeramur infanlius quam illi. Dauid alijs uirtutibus deo fuit gratissimus, & tamen uetuit ab hoc sibi conditum templum non ob aliud, nisi quod sanguinarius, hoc est, bellator esset. Solomonem pacificum in hoc delegit. Si hæc acta sunt inter Iudæos, quid de nobis fiet Christianis? Illi Solomonis umbram habebant, nos uerum Solomonem, pacificum illum Christum omnia conciliantem, quæ in cœlis sunt, & quæ in terra.

Bellum in
Turcas.

Ego nec in Turcas bellum temere suscipiendum esse censeo, primum illud mecum reputans, Christi ditionem longe diuersa uia natam, propagatam, & constabilitam. Neque fortasse cōuenit alijs rationibus uindicari, quam quibus orta propagataque est. Et uidemus huiusmodi bellorum prætextibus iam toties expilatam plebem Christianam, nec aliud quicquam actum. Iam si fidei negotium agitur, ea martyrum tolerantia, non militum copijs aucta illustrataque est: sin de imperio, de opibus, de possessionibus pugna est, etiam atque etiam uidendum est nobis, ne res ea parum sapiat Christianismum. Quin ut nunc sunt ferè, per quos huiusmodi bella geruntur, citius fiat, ut nos degeneremus in Turcas, quam illi per nos reddantur Christiani. Primum hoc agamus ut ipsi simus germane Christiani, deinde si uisum erit, Turcas adoriamur.

Verum de belli malis aliàs plura conscripsimus, quæ non est huius loci repetere. Tantum illud hortabor principes Christiani nominis, ut omissis fictis titulis & fucatis prætextibus, serio totoque pectore hoc agant, ut tam diutina tamque fœda bellandi rabies inter Christianos finiatur, & inter eos quos tot copulant pignora, pax & concordia coeat. In hoc ingenium explicent suum, in hoc uires expediant, in hoc consilia conferant, in hoc neruos omnes intendant. Qui magni uideri student, sic se magnos probent. Id si quis præstiterit, is rem longe splendidiorē confecerit, quam si totam Africam armis subegerit. Nec admodum difficile factum fuerit, si suæ quisque causæ blandiri desinat, si sepositis affectibus priuatis, rei communis negotium agamus, si Christus nobis sit in consilio non mundus. Nunc dum suum quisque negotium agit, dum pontifices & episcopi de ditione & opibus anxij sunt, dum principes ambitione aut ira feruntur præcipites, dum his obsequuntur sui compendij gratia omnes, in has nimirum rerum procellas incurrimus stultitiæ ductu. Quod si communi consilio, commune negotium ageremus, etiam ea quæ cuique priuata sunt, magis flourerent. Nunc & hoc perit, pro quo solo digladiamur.

Principes fini
studiosi pacis

Neque mihi dubium est principum illustrissime, quin hoc sis animo: sic natus es, sic ab optimis & integerrimis uiris institutus. Quod super est, precor, ut Christus optimus maximus tuos egregios conatus bene fortunare pergat. Dedit ille incruentum imperium: Idem uelit semper esse incruentum. Ille princeps pacis dici gaudet: Faxit idem, ut tua bonitate tuaque sapientia tandem ab insanissimis bellis liceat feriari. Pacem nobis

commendabit, etiā præteritorum malorum recordatio, & tui
beneficij gratiam, superiorum temporum calamitates conduplicabunt.

Tom. 4

R 3

ISOCRATES AD NI-

COCLEM REGEM DE INSTITVTIONE PRINCIPIS,

Des. Erasmo Roterodamo interprete.

Que regibus
donandaAdulatio re-
gum pestisIncommoda
regniOfficium
principis

AETERI quidē Nicocles, qui regibus soliti sunt adducere uel uestes, uel aes, uel aurum factum, uel aliud eiusmodi rerum quippiam, quarum ut ipsos habet inopia, ita uobis exuberat copia, mihi planē uidentur manifestam exercere negotiationem, non dare munus, eademq; longe callidius uendere, quā illi qui quæstum huiusmodi profitentur. Ego uero munus hoc pulcherrimum simul & utilissimum fore iudicari, quodq; maxime deceat tum me donare, tum te accipere, si tibi rationem queam præscribere, quibus rebus expe-

tendis, rursum quibus fugiendis, oprime ciuitatem pariter & regnum administrare possis. Nam cum alia permulta sunt, quæ priuatos homines reddant emendatiores, tum in primis illa, primum quod non affluant delicijs, sed pro cotidiano uictu solliciti esse cogantur: deinde leges quarum præscripto omnes illi gubernantur. præterea autem admonendi libertas, quodq; liceat & amicis inuicem increpare, & inimicis insectari mutuo, si quid peccatum fuerit. Adhæc poetæ quoq; nonnulli præcepta literis prodiderunt, ut consentaneum sit his omnibus rebus eos reddi meliores. At regibus nihil harum

rerum suppetit. Imò quos magis quā cæteros oportebat admoneri, posteaquam imperium adepti sunt, ij semper admonitore carēt, propterea quod & mortalium pleriq; non adeunt ad illos, & qui cum illis habent consuetudinem ad gratiam confabulantur. Siquidem nati & opum plurimarum possessionem, & rerum maximarū administrationem, dum his occasionibus haud recte utuntur, effecerunt, ut complures ambigant utra uita magis sit eligenda, eorum ne qui priuatam quidem, sed placidam & humanam agunt uitam, an regum. Nam quoties ad honores, ad opes, ad potentiam illorum respexerint, dijs

pares existimant, quicunq; regno potiuntur. Rursum ubi secum perpēderint metus & pericula, singulisq; consideratis deprehēderint alios extinctos ab ijs, à quibus minime conueniebat, alios in familiarissimos maximeq; domesticos peccare compulso, nonnullos esse quibus horū utrūq; euenerit: tum contra satius esse iudicant, quodcunq; uitæ genus amplecti, quā cum eiusmodi malis uel uniuersæ Asiæ imperium tenere. Porro cōmutationes huiusmodi fortunæ rerūq; tumultus hinc proficiscitur, quod uti sacerdotiū, ita regnum quoq; cuiuslibet hominis esse credūt, cum res sit una rerū omnium humanarū ma-

xima, quæq; summā desyderet prudentiam. Itaq; cōsulere quibus rationibus possis in singulis negocijs recte administrandis officio fungi, ut & bona conserues, & mala euites, eorum munus est, qui tecum perpetuam habent consuetudinem. In genere uero, & quæ uitæ studia spectare conueniat, & in quibus exerceri, ipse conabor explicare. Iam quidē an munus hoc cū absolutum fuerit, argumento suo respondeat, haud facile fuerit statim initio cognoscere, propterea quod permulta tū carmine tū prosa oratione conscripta, donec adhuc in cogitatione & animo componentium uersarentur, magnā sui præbuerūt expectationem. Cæterū eadem absoluta iam & alijs ostensa, opinionē multo spe inferiorem consecuta sunt. Quanquam hic sanè conatus laudi dandus fuerit, si quæ ab alijs omissa sunt peruestigemus, & imperij gerendi rationem præscribamus. Siquidē hi qui priuatos instituunt, ipsis tantū profunt. Verum si quis eos qui multitudinē imperant, ad uirtutē adhortetur, hic nimirū utrisq; profuerit, tum ijs qui gerunt imperiū, tum ijs qui parent imperio, dū pariter & his regnū stabilius, & illis gubernationē mitiorē reddit. Primū munus. Etenim si caput & totius negocij uim recte constituerimus, huc respicientes melius de cæteris quoq; partibus differemus. Iam illud nemo inficias ibit opinor, regum esse parteis, ut reip. malis finem imponant, & felicitatē tueantur, & ex pusilla magnā reddant, quando quidem & cætera, quæ in cotidianis incidunt negocijs, horū gratia sunt agenda. Quin illud quoq; in confesso est, quod qui hæc præstare ualeant, deq; hisce rebus sint consulturi, nō oporteat esse socordes, sed huc eniti, ut cæteris antecellant prudētia. Demōstratum est eū eiusmodi illos habituros imperiū, cuiusmodi rationib. ipsi præpararint animū suum.

Proinde

Proinde nullis athleticis sic cōuenit exercere corpus, ut regibus animum. Siquidē quæ uel in omnibus ludis publicis proponuntur præmia, nulla parte conferri possunt cū his quæ uobis quotidie sunt proposita. Hæc itaq; reputantem adniti decet, ut quātum cæteros antecellas honoribus, tantundem & uirtutibus eos præcedas. Neque uero putes in reliquis quidem rebus curam ac diligentiam conducere, id autem ut meliores reddamur, nihil habere momenti. Nec tantæ infelicitatis condemnes mortales, ut artes excogitauerimus, quibus ferarum ingeniū cicaremus, mitiusq; ac melius reddamus, nobilissimis ad uirtutem parandā nihil prodesse queamus: sed contrā magis ita sentiens, institutionem simul & curam animum adiutare posse, & eorum qui tecum uiuunt prudentissimis temet adiunge, & alios quoscunq; uales accersere. Nec ullius poetæ celebris aut sophistæ, puta te rudē esse oportere, sed illorum quidem auscultatorem te præbe, horum uero discipulum. Ita temet ipsum compares, ut & inferiorum sis iudex, & superiorum æmulus. Nam id genus exercitamentis celerrime talis euades, quales statuimus esse debere eos qui recte gesturi sint imperium, quicq; rempublicam, sicut oportet, sint gubernaturi. In primis autem ipse temetipsum in consilium adhibeto, siquidem absurdum existimas deteriores imperare præstantioribus, & stultiores præire prudentioribus. Nam quo uehementius cæterorum amentiam contempseris, hoc diligentius tuam ipsius mentem excoles. Ergo hinc quidem incipiant oportet, qui munus aliquod cum laude gesturi sint. Super hæc autem & ciuū & ciuitatis amantem oportet esse Principem. Neque enim equis, neq; canibus, neque uirris, neque ulli denique rei quisquam recte possit imperare, nisi gaudeat ac delectatur ijs quorū curam agere debet. Curæ sit tibi multitudo, & illud super omnia spectes, ut ita imperes, ut gratus & charus sis tuis, haud ignorans & inter oligarchias, id est respub. in quibus penes paucos est rerū potestas, ut inter alias respub. eas maxime diuturnas esse, in quibus maxime habetur ratio multitudinis. Porro hanc ita recte moderaberis, si nec lines, ut quis faciat iniuriā alicui, nec patieris iniuria affici quenq;, uerum illud agas, ut optimis quidem honores tribuantur & præmia, cæteri uero nulla in re per iniuriā lædantur. nam hæc prima maximaq; recte administrandæ reipub. sunt elementa. Si quæ leges erunt aut cōsuetudines ciuitatis parum rectæ, eas tolle ac muta. Atq; in primis da operam, ut eas q; optimas excogites. Quod minus poteris, quæ apud alios bene constituta sunt, imitare. In uniuersum leges conquire, quæ & iustæ sint, & reipub. conducibiles, & inter sese consentientes. Deinde quæ & lites quā paucissimas pariant, & exortas quā potest ocysime finiant. Siquidem has res omnes habeant oportet bene conditæ leges. Fac ut earum obseruatio lucro sit ciuib; forensis autem tractatio damnoſa, quo nimirum hanc fugiāt, ad illam sint promptiores. In controuersijs ciuū inter se dissidentū, ita iudicis officio fungere, ut nec ad gratiam alicuius, nec secum pugnantes feras sententiās, uerum semper de causis ijsdem, eadem item pronuncies. Nam & decet pariter & expedit, ut leges bene conditas, ita regum quoq; de iure sententiam certam & immutabilem esse. Ciuitatē tanquam paternam domum gubernato, in apparatu quidem splendidus ac regalis, cæterum in munis obeundis accuratus ac diligens, quo pariter & laudem consequaris, & facultates suppeditent. Magnificentia ostentes, non in ullis hisce sumptibus, qui protinus euanescent, sed cum in his quæ iam ante diximus: tum in possessionū pulchritudine, & in amicis beneficentia, propterea quod huiusmodi sumptus, non solum tibi manent, uerum etiā posteris tuis utilitatem relinquent ijs quæ insumpsisti potiore. In his quæ ad deorum cultum pertinet ita facito, quemadmodū est à maioribus præscriptū. Existimes autem nullum sacrificium pulchrius, nullum esse cultum maiorem, q̃ si te ipsum uirum optimum iustissimumq; præstiteris. Siquidē sperandū est homines eiusmodi citius à dijs boni quippiam impetraturos, quā istos qui multas faciunt uictimas. Primos honores tribue coniunctissimis, uerissimis, amicissimis. Eam putato tutissimam corporis tui custodiam, si & amicos habueris uirtute præditos, & ciues tibi bene uolentes, & si ipse prudentia polleas, nam hisce potissimum rebus, & parare & tueri regnum possis. Priuatorum domos curato, existimans & eos qui sua profundunt de tuo dependere, & qui industria rem augent tuis addere facultatibus. Quicquid enim possidet qui ciuitatē incolunt, id propriū est bene fungentiū principatu. Adeo per oēm uitā appareas obseruās et amās uerū, ut tuis dicis citius habeat fides, q̃ cæterorū iurijurando. Cunctis quidē hospitib; tutam præbeto ciuitatem,

Que res stabile faciant imperium

Respublica diuturnior per se non multitudine hominum habetur

De iudicijs

Quibus maxime sit habendus bonus

R 4 & in

Principis dicta per futurandum
Parallela de Regi

& in contrahentibus legum obseruantem, ceterum ex his qui in eam perueniunt plurimi fa-
 cito, non eos qui tibi munera adducunt, sed qui abs te cupiunt accipere. Etenim si hos in
 precio habueris, plus laudis apud ceteros consequeris. Adimito metum ciuibus, neque
 uelis admodum formidabilis esse ijs qui nihil peccant. Nam utcumque reddideris alios affe-
 ctos in te, ita & tu in illos eris affectus. Ne quid omnino feceris per iracundiam, uidearis id
 facere, quoties ita postulabit tempus. *Hactenus seuerus appareas, ut nihil te lateat eorum*
quae fiunt, mitis autem, ut poenas irrogas commissis minores. Ita Principis dignitate osten-
 dere studeas, non sauitia & atrociter puniendo: sed hoc agens, ut omnes ingenio tuo su-
 perentur, & te rectius quam ipsi possint suae salutis consulere putent. Esto bellicosus rei mi-
 litaris scientia, ac belli apparatu, pacificus autem nihil praeter ius & aequum usurpando.
 Sic cum inferioribus ciuitatibus commercium agito, ut superiores tecum agere uelles. Cer-
 ta non de rebus quibuslibet, sed de his duntaxat, quae tibi si uiceris emolumentum sint alla-
 turae. Viles & ignauos existimato, non qui suo bono superantur, sed eos qui suo malo su-
 perant. Magnanimos existima, non eos qui maiora complectuntur, quam tueri queant: uerum
 qui moderata quidem concupiscunt, sed quod conantur possunt efficere. Felices &
 imitandos puta, non hos qui imperium parauerunt amplissimum, sed eos qui quod conti-
 git, quod optime gesserunt. Existima te perfectam felicitatem assecuturum, non si cunctis mor-
 talibus cum terrore periculoque imperes, uerum si te ipsum talem praebueris uirum qualem
 oportet: atque ita agens, ut res praesentes postulant, moderata concupiscas, nec horum quae
 quam tibi desit. Amicos facito, non quoslibet id ambientes, sed qui tua digni sint indoles:
 nec eos cum quibus iucundissime sis uicturus, sed quibus adiutibus quam optime rem
 publicam gubernaturus. Diligentissimus esto in explorandis ijs quos in familiaritate ab-
 legis tuam, memor futurum, ut omnes qui tecum non habent consuetudinem, te similem
 arbitrentur ijs quorum uteris familiaritate. *Negotijs quae per te non geruntur uiros eius-*
modi praefice tanquam omnium quae illi commiserint culpa tibi sit imputanda. Fidos existima,
 non qui quicquid dixeris feceris uel laudant, sed qui errantem increpant. Permite pruden-
 tibus libere loquendi facultatem, ut si quid extiterit de quo ambigas, habeas cum quibus
 rem expendere possis. Qui tibi arte adulantur, discerne ab ijs, qui te cum beneuolentia co-
 lunt, ne porior sit malorum quam bonorum conditio. Ausculta quae loquuntur, alius uicissim de
 alio, dans operam ut noris & qui sint qui loquuntur, & de quibus loquantur. *Pari poena affi-*
cito, & qui mendacio calumniantur aliquem, & qui facinus admittunt. Tibi ipsi non minus
 atque alijs imperato, idque maxime rege dignum esse ducito, si nulli serueris uoluptati, sed
 cupiditatibus tuis magis quam ciuibus domineris. Nullam uitae consuetudinem temere
 neque citra delectum admittas, sed huiusmodi exercitijs consuesce delectari, e quibus tum
 ipse profecturus sis, tum alijs melior esse uidearis. Ne quid his rebus efferri uidearis, quae
 & mali praestare possint, sed uirtutis nomine tibi placeas, in qua nihil tibi commune sit cum
 improbis. Honores uerissimos puta, non qui metu deferuntur in propatulo, sed quoties
 ipsi apud sese animum tuum magis quam fortunam suspiciunt. Si qua re parum honesta te
 continget delectari, fac clam id facias. Quoties autem in maximis uersaberis negotijs, tum
 populum testem admitte. Ne postules ut ceteri quidem compositae uiuant, reges autem in-
 compositae. Quin magis tuam temperantiam alijs exemplum facito, gnarus totius ciuita-
 tis mores. Principis imitari uitam. Hoc argumento cognosces te recte imperare, si eos qui
 bus imperas uideris tua cura reddi, simul & opulentiores & temperantiores. Magis eni-
 tere ut honestam famam liberis tuis relinquas, quam ingentes opes. Quippe mortales sunt haec,
 illa immortalis: & per famam pecunia parari potest, fama uero numis emi non potest. Ad
 haec pecunia contingit & malis, famam nemo parare potest, nisi qui uirtute ceteris ante-
 cellat. In uestimentis & corporis ornamentis delicias ostende, in ceteris autem uitae mu-
 nijs temperans esto, sicuti regem decet: ut & qui te conspiciunt, ex apparatus aspectu dig-
 num imperio iudicent, & qui tecum uiuunt, admirantes animi uim, eandem quam illi de
 te habeant opinionem. Considera semper quid uel dicas uel facias, ut in errata quae minima
 incidas. Potissimum quidem est ipsum rerum punctum attingere: ceterum quoniam id per di-
 ficile cognitu, malis citra illud subsistere quam praeterire. Magis enim ad mediocritatem
 facit, quod diminutum est, quam quod redudat. Simul & urbanus esse stude, & gravis. Pro-
 pterea quod hoc quidem regem decet, illud autem ad uitae consuetudinem est accommodum: quoniam
 id est

*Beneuolentia
 erga prin-
 cipem*

*Pro quibus
 certandum*

*Veri princi-
 pis amici*

*Ab omni spe-
 cie mali prin-
 cepts absit*

Ad est omnium difficillimū. Reperies em̄ plerūq̄ fieri, ut qui graues uideri affectant, frigidi sint, & rursum qui student urbani esse, humiles uideantur & abiecti. Proinde utrisq̄ his rebus sic utendum est, ut quod mali utriq̄ adiunctum est, euites. Quicquid eorum quę regem scire conuenit, uoles cognoscere, id partim usu, partim philosophia cōsequere. Nam philosophię studium uiam ac rationem ostendet tibi, negociorum autem exercitatio pręstabit, ut in obeundis rebus possis uersari. Obserua & quid faciant priuati, quid reges, & quis uniuscuiusque rei euentus. Nam si pręteritorum memor eris, rectius de futuris statues. Absurdum esse puta, inter priuatos esse qui mortem oppetere non recusent, quo de functione laudentur: reges autē nō hoc esse animo, ut his in negocijs uersent, ex quibus uiuentes honestam cōsequantur opinionem. Imagines tuas ita stude relinquere, ut uirtutis tuę magis quā corporis sint monimenta. Enitere quidem in primis, ut in tuto sit & tua & ciuitatis incolumitas. Ceterum si te in discrimen traxerit necessitas, potius apud te sit cum laude mori, quā cum dedecore uiuere. In omnibus factis tuis imperij rationē habe, daq̄ operam, ne quid indignum isto honore admittas. Ne commiseris, ut totus intereas, uerum quando corpus mortale sortitus es, animam immortalē, immortale animi monimentum studeo relinquere. Curę tibi sit de rebus honestis loqui, ut assuefactus eadem & sentias quę dixeris. Quę tibi consultant uisa sunt optima, ea re perficito: quorum æmularis gloriam, horum imiteris & facta. Quę liberis tuis consuleres, ea uelis ipse sequi. Aut utere quę a nobis dicta sunt, aut quę his meliora. Sapientes existima, non istos qui de rebus minutis exacte cōtendunt, sed qui de maximis recte differunt: neque hos qui felicitatem pollicentur alijs, cum ipsi multarum inopia rerum urgeantur, sed qui modeste de seipsis uerba facientes, & in rebus gerendis, & cum hominibus uersari possunt, neque uitę commutatione perturbātur, uerum aduersam iuxta ac secundam fortunam ferre norunt. Neque mirum tibi sit, si in his quę dicta sunt a nobis permulta sunt, quę te quoque non fugiebant, quandoquidē ne me quidem ea res latebat. Imo sciebam, cum tanta sit priuatorum hominum ac Principum multitudo, nonnullos esse qui hęc dixissent, nonnullos qui audissent, nonnullos qui alios eadem facientes conspexissent. rursum alios qui nonnulla huius generis exerceant ipsi. At enim in uerbis quę ad uitam instituendam pertinent, non oportet spectare nouitatem, quibus neque nouum aliquid, neque incredibile, neq̄ quod abhorreat ab hominum opinione, licet inuenire: uerum hunc elegantissimum esse iudicato, quisquis eorum quę dispersa sunt in aliorum cogitatione, q̄ maximā uim coacervare potuerit, deq̄ his quā optime dicere. Nam & illud sciebā, tum poemata, tum oratione libera cōscriptos libros, utilissimos quidem ab omnibus existimari eos qui uiuendi tradūt pręcepta, atqui non eosdem audiunt libentissime: atque idem illis accidit in his, quod erga admonentes solet, quos ita laudant omnes, ut tamen nolint illis accedere: pręoptāt autem cum ijs qui peccant habere commercium, quā cum ijs qui a peccando deterrent. Id ita esse Hesiodi, Theognidis & Phocylidis poësis fuerit argumento. Siquidem hos nemo non fatetur, ad mortalium uitam instituendam optimum dedisse consilium. Ceterū hęc cum dicant, malunt tamen ea sequi quę ipsorum suadet amentia, quā quę illorum monita. Adde quod etiam si quis e poëtis eximijs exciperet, quas uocant sententias, in quibus illi potissimum elaborarunt, non aliter & erga has essent affecti. Libentius enim audirent abiectissimam comœdiam, quā pręcepta tanto artificio cōscripta. Et quid attinet recensendis singulis immorari. In summa si mortalium ingenia considerare uolumus, nimirum comperiemus maximam horum partem, neq̄ cibis gaudere saluberrimis, neque studijs honestissimis, nec actionibus optimis, nec disciplinis utilissimis, sed modis omnibus cum utilitate pugnantes sequi uoluptates, eosq̄ pro temperatis & industrijs haberi, qui nihil earum rerum agunt, quę ad recte uiuendum requiruntur. Proinde qui possis huiusmodi probari mortalibus, uel admonens uel docens, uel de re quapiam cōducibili uerba faciens, qui si quid dixeris, ut inuidet recte sentientibus, ita simplices arbitrantur eos, quibus nihil est ingenij. Porro rerū ueritatem usq̄ adeo fugiunt, ut ne suas quidē ipsorum res nouerint. Quin magis molestū est de proprijs cogitare, iucundū de alienis differere hoc autē sunt animo, ut malint corpore male affecto esse, q̄ mente laborē hunc capere, ut de re quapiā utili cōsiderēt. Ceterū in mutua qdē uitę inter ipsos cōsuetudine deprehēdas eos, aut male dicentes, aut male audiētes. Rursus quoties soli sunt, repies eos nō consultātes, sed

Vera regum gloria

Isocraticū est bonam uoluntatis partem proxijs & perorationib. consumere

sed optantes. Atqui hæc sanè dicta sunt, non aduersus omnes, sed eos duntaxat, qui ipsi quæ diximus uitæ sunt obnoxij. Illud igitur perspicuū est, ei qui studeat uel facere quippiam, uel scribere, quod uulgo placeat, nō saluberrimos, sed fabulosissimos sermones esse querendos, propterea quod his quidem audiendis delectantur, cæterum cum ipsos labores & certamina spectant, molestia afficiuntur. Quas ob res admirandus est Homerus, nec non primi illi tragœdiæ repertores, qui perspecta penitus hominum natura, utraq; formula ad poematis argumentū sunt abusi. Vt enim ille certamina præliac; semideūm expressit fabulis, ita hii fabulas ad certamina uitæq; actiones deduxerunt, ut ea non iam audiamus solum, uerum etiam spectemus. Itaq; propositis id genus exemplis ostensum est, ijs qui studerent auditorem delectare, ab admonendo consulendoq; abstinendum esset: cæterum eorum facienda, tum dicenda quibus perspexerint delectari multitudinē. Atq; hæc quidem idcirco breuiter dixi, quod existimem conuenire, ut tu qui non unusquispiam es e populo, sed populi rex, haudquaquā eandem cum reliqua multitudine de rebus habeas opinionem, neq; rerum honestatem, neq; hominum beneuolentiā uoluptate metiaris, quin magis ex recte factis illos æstimes. Præterea uero quoniā de exercendo ingenio, diuersa est philosophorum sententia, nōnullis ita censentibus, e disputatorijs & ad contentionem paratis rationibus prudentiores reddi eos qui ad hæc animū adiunxerint, alijs rursus e ciuilibus & de republica gubernanda præcipientibus, nonnullis ex alijs quibusdam literis id contingere autumantibus, cum illud interim apud omnes in cōfesso sit, ei qui fuerit recte institutus, ex horum unoquoq; colligi consulendi facultatem, nimirū oportet omnisam biguis ad id quod certum ac confessum est accedere, & ad huius rationē illa de quibus dubitetur explorare. Quāquam illud in primis obseruandum ijs qui recte uelint statuere, ut in omni negotio, quid locus, quid tempus, quid rei ratio postulet, considerent: quod si minus possint, certe istos qui de gerendis negotijs in genere præcipiunt, cū nihil intelligant eorum quæ ad rem pertinent, reſciant reprobentq;. Siquidem palam est eum qui sibi ipsi nequaquam sit utilis, nec alios prudentes redditurum. Porro qui sapiant & cordati sint, quicq; plus cæteris perspicit, hos magnifico colitoq;: memor nullam omnium esse possessionem æque frugiferam, æque regalem, atq; eum qui possit recte consulere. Existimes autem futurum per illos, ut imperium tuum amplissimum reddatur, qui quāplurimum adiuuare possint animum tuum. Igitur ego quidem quæ noui admonui, atq; his muneribus te honoro, non quæ tu merebaris, sed quæ ipse præstare potui. Cæterum illud optato, ut cæteri quoq;, quemadmodū in initio diximus, non uulgata ista tibi adducant munera, quæ uos pluris emitis à donantibus quàm à uendentibus emeretis, sed huiusmodi potius donaria, quibus si diligenter utaris, idq; quotidie nullum intermittens diem, non solum nō cōteres quod in illis solet usu uenire, uerum etiā tum maiora reddes, tum meliora.

Duplex Ho/
meri poesis

Princeps su/
pra uulga/
res opinioēs

Ex circumstan/
tijs rerum ca/
piendum con/
siliū

✠ ERASMVVS ROTERODAMVS

HENRICO GLAREANO, SVO S. D.

ANTE complures annos, cum Senæ ualeitudinis confirmandæ gratia, menses aliquot cōmorarer, Alexandrum archiepiscopū titulo diuī Andree, felicissimæ indolis adolescentem, apud quem tum diuersabar, uarijs thematjs, quas Græci *μῆτις* uocant, exercui. Ex his à me neglectis, nescio quo casu, seruatum hoc unum inter schedas reperi. Id hac lege ad te mitto, ut si non probas, abijcias quò meretur. Sin approbas, nostro exemplo tuos item adolescentes hoc genus argumentis exerceas, atq; etiam si uideatur, libellum hunc cæteris lucubrationibus meis adiiciendum cures. Bene uale Glareane, Heluetiæ tuæ decus.

459

DES ERASMI ROTÉ

RODAMI IN GENERE CONSO-

LATORIO. DECLAMATIO DE MORTE.

VAM acerbum uulnus ex optimi pueri decessu pater acceperis, *Infirmitas* quidem ex meo ipsius dolore facile coniecturam facio. Quare uehementer sim inhumatus, si parentem in tam tristi casu lugere uetem, cum alienus ipse non queam non lugere. Impudens autem merito uidear, si tuo dolori parem mederi, cum mihi ipsi medico sit opus, siq; patri coner lachrymas abstergere, cum ipse lachrymarum nullum ad huc modum facere possim. Quanquam enim hoc fortunæ telum, *Beneuolentia* patrum peccus altius ferire debuit, tamen illud tibi præstare solet

singularis quædam sapientia, ut omneis casus humanos non solum forti & infractione uerumetiam alacri perferas animo. Proinde tibi constes oportet, ut animi dolorem, omnino iustissimum (quis enim neget?) si nondum potes abijcere, certe premas ac modereris. *Propositio* Cur autem non etiam abijcias; uidelicet, ut quod ab idiotis impetrat paucorum dierum spacium, id à sapientissimo uiro impetret ratio. Nam quæ matercula tam impotenter filij mortem luget, cui dies non ægritudinem leniat primum, deinde penitus etiam adimat? Nisi quam animo deijci, sapientis est: at in his casibus quibus omnes ex æquo, maximi pariter ac minimi sumus obnoxij, dolere immoderatus, extremæ uerborum mihi uidetur esse. Quis enim ignorat, nisi prorsus incogitans, hac se lege natum esse, ut quâdocumq; uocaret deus, sit protinus hinc emigrandum? Itaq; qui mortem hominis deplorat, quæso, quid aliud quam se mortalem esse deslet? Aut cur potius mortem deplores quam natiuitatem, cum utraq; iuxta secundum naturam sit? Perinde ac si quis gratias agat, quod ad conuiuium sit admissus, queratur autem sese dimitti. Quod si quis uelut è sublimi specula uniuersi mortalium generis conditionem uitamq; contempletur, non merito delicatus sibi uideatur, si inter tot orbitatis exempla, inter tam densa senum ac iuuenum funera, grauius discrucietur animo, perinde quasi soli nouum aliquod ac magnum malum acciderit, quasiq; unus tamquam alba, quod aiunt, gallinæ filius, extra publicam aleam statui postulet. Quas ob res sapientissimi mi legum conditores, uti lucum aliquem parentum affectibus indulgent, ne uidelicet à quibuslibet *ἀνθρώπων* illam exigere uideantur, à nonnullis etiam Stoicis damnata, ita eum modicis sane finibus circumscripserunt. Siue quod intelligerent, in id genus casibus, qui cum omnium sunt communes, tum uero non fortunæ iniuriæ, sed ipso naturæ cursu atque ordine inducuntur, breuem mœrorem sufficere uel infirmioribus, utpote natura utilius quod inflixit, leniente, sensimq; cicatricem obducente. Siue quia perpenderint, dolorem non solum inutilem esse ijs quibus impenditur, uerumetiam perniciosum ijs à quibus sumitur, grauem ac molestum amicis ac familiaribus, uitæq; socijs. Iam uero si quis rem recta reputet uia, an non dementia species esse uidetur, ultro malum malo addere, & cum fati iacturam nulla ratione sarcire possis, tamen ultro tibi perniciem accerere? Perinde ut si quis ab hoste nonnulla facultatum parte spoliatus, quicquid reliquum est, id omne fratus in mare deijciat, adq; eum modum fortunam suam deplorare sese prædicet. Quod si nos parum mouet Mimus ille nobilis, & quouis etiam philosopho dignus, Ferras, non culpes, quod uitari non potest, certe Dauidis sapientissimi regis exemplum pulcherrimum in mentem ueniat. Cui simulatque pueri, quem tenerrime diligebat, mors est nunciata, confestim solo erexit sese, puluerem absterxit, cilicium abiecit, desinens de lotus & unctus, uultu mutato, alacris ad epulas accessit. Id factum admirantibus amicis. Quid est, inquit, cur me iam conficiam dolore? Nam antehac, utcunque spes erat fieri posse, ut meo lactu flexus deus infantem seruaret, nunc nullis illè lachrymis ad nos reuocari potest, nos ad illum breui properabimus. Quis tam demens, ut cuiquam supplex esse uelit, quem certo sciat precibus non commoueri? At morte nihil inexorabilius, nihil surdus, nihil rigidius. Arte mansuescunt ferae, uel immanissimæ. Est quo frangatur marmor, est quo mollescat adamas, nihil est quo mortem delinias. Ea nec formæ parcit, nec optibus, nec ætati, nec imperijs. Atq; ob id ipsum equiore ferenda animo, uel quod inuitabilis, uel quod

uel quod tam ex æquo cōmunis omnibus. Iam uero quid ego tibi recensere pergam? Ethnorum exempla, qui suorum interitum excelsio infra cōq; tulerint animo. A quibus animi fortitudine superari Christianos, nōne turpissimum uideatur? Nunc tibi succurrat nobilis illa, meritoq; literis omnium celebrata Telamonis & Anaxagoræ uox, Sciebat me genuisse mortalem. Succurrat Pericles Atheniensium dux, nō tam eloquentia, quā animi fortitudine celebris, qui cum intra quadriduū duobus mirificis adolescentulis orbus esset, solito uultu, atq; adeo coronatus, etiam in concione disseruit. Succurrat Xenophon ille Socrate præceptore dignus, cui cum inter sacrificandum mors filij esset nuntiata, coronati modo deposuit, atq; eandem mox reposuit, simulatq; fortiter in acie cecidisse cognouit. Succurrat Dion Syracusanus, qui cum in amicorum consensu nōnihil agitarēt, ac subito tumultu in ædibus coorto, sciscitatus quid esset rei, didicisset filium de tegulis lapsum interisse, nihil commotus, iussit extincti corpus mulieribus rite sepeliendum tradi, sese quod instituerat nō omittiturum. Hunc imitatus Demosthenes, amissa filia charissima atq; unica, septimo ab eius obitu die coronatus, & candido uestitu ad populum prodijt. Cuius facti, & fidem cōfirmavit & illustravit gloriam, Aeschinis inimici criminatio. Succurrat rex Antigonus, cui cum nuntiaturum esset, filium in extraordinario conflictu concidisse, paulisper cunctatus, & intuitus eos qui renunciarāt, magno quidem animo, Sero, inquit, interisti Alcinoe (nam id erat filio nomē) qui tam temere in hostes te cōiecteris, neq; tuæ salutis, neq; meorū memor monitorū. Quod si Romana te magis capiunt exempla, respice Pulvillum Horatiū, cui Capitoliū dedicanti cum nuntiaturum esset, filium uita defunctum esse, nec manum à poste remouit, neq; uultum à religione ad priuatum dolorem flexit. Respice Paulum Aemiliū, qui intra septem dies duobus amissis filijs, progressus in concionem, ultro populo Romano gratulatus est, quod publicam fortunæ inuidiam domestico luctu redemisset. Cogita Q. Fabium Maximum, qui cum filium consularem, & egregijs clarum gestis amisisset, consul in concionem prodijt, & encomium filij recitauit. Intuere Catonem Censorium, cui cum filius natus maior obisset, singulari ingenio, summa uirtute iuuenis, ad hæc prætoriam designatus, nihil tamen hoc casu commotus est, ut reipublice negotia segnius administraret. Occurrat Martius, cognomento Rex, is cum filium summæ pietatis, magnæ spei, postremo unicum amisisset, orbitatē suam adeo infra cō tulit animo, ut statim à rogo iuuenis curiam peteret, ac Senatū legis ferendæ causa euocaret. Occurrat L. Sylla, cui filij mors nihil omnino acerrimam illius in hostes uirtutem contudit, nec effecit, ut falso sibi Felicis cognomentum usurpasse uideretur. L. Bibulus postero statim die, quā utrunque filium interfectū cognouit, ad solita officia processit in publicum. Huius collega C. Cæsar, cum Britanniam peragraret, & filie mortem didicisset, tamen intra tertium diem imperatoria obiit munera. M. Crassus in Parthico bello, cum filij caput pilo præfixum conspiceret, nam id hostes ludibrij causa propius accedentes ostentabant, cōiitjs etiam exasperantes calamitatē, usq; adeo nō est animo cōsternatus, ut repente per omnes ordines equo circūuectus clamaret, suū hoc malū priuatum, cæterum publicā reipub. salutem in militum incolumitate sitam esse. Atq; ut omittam exemplorum agmen, Gallos, Pisones, Sæuolas, Metellos, Scauros, Marcellos, Aufidios, Claudius Cæsar cum eum amisisset, quem & genuerat & adoptauerat, ipse tamen prostris laudauit filium, in conspectu posito corpore, interiectio tantummodo uelamento, quod Pontificis oculos à funere arceret, & flente populo Romano, solus non fleuit pater. Atque ut hos quidem imitari pulchrum, ita turpissimum sit, non præstare uiros cum animo, quem foemine præstiterunt. Cornelia duos filios, Tib. Gracchū & C. Gracchū, & occisos uidit & insepultos. At consolantibus amicis, miseramq; dicētib; : Nunquam, inquit, non felicem me dicam, quæ Gracchos peperit. Sed quid nos hæc ex præcorum natalibus repetimus? Quasi uero non quotidiana uita satis exemplorum suppeditet? Circumspice uicinos, circumspice cognatos & affines, quot reperies etiam mulierculas, quæ mortem liberorum moderate ferant? Intantum non opus est ad hanc rem magnis philosophiæ præsidijs. Nam si quis modo secum animo reputarit, quā calamitosa sit hæc nostra omnis uita, quot periculis, quot morbis, quot calibus, quot curis, quot incommotis, quot uitijs, quot iniurijs sit obnoxia, quā exigua pars eius nobis abeat, non dicam cum uoluptate, sed non aliqua aegritudine contaminata, deinde quā fugax etiam ac præceps propemodum.

propemodum etiam gratulabitur ijs qui maturius eam reliquerint. Breuitatē grauiter exprefsit Euripides, qui uitam mortalium dieculam unam appellat. Sed melius Phaleretus Demetrius, Euripidem castigans, qui eam non potius temporis punctum dixerit. Optime uero Pindarus, qui uitam hominum umbrā somnium appellat. Res duas maxime nihil coniunxit, umbram & somnium. ut planē quā sit inanis hāc uita, demonstraret. Porro quā eadem sit calamitosa, probe perspexisse uidetur antiqui Poetæ, qui mortalium genus nō alio epitheto rectius insigniri posse iudicarunt, quā si eos *μολυβρεὺς καὶ διδύμους*, id est, calamitosos ac miseros cognominarent. Nam prima pars æui, quæ quidem optima putatur, sese nescit. Mediam protinus negociorū tumultus, curæq; excipiunt. Extremam morbi ac senectus occupat, ut de felicissimis interim agamus. Quis igitur non optimo iure probet illam Sileni sententiam, optimum esse non nasci, proximum, quā ocysime aboleri? Quis non approbet Thracum institutū, qui natescentes luctu lamentisq; excipiūt: rursū exeuntes ē uita, gaudio gratulationibusq; prosequi solent? Quod si quis ipse sibi narret, quæ suis auditoribus solitus est Hegesias, is et suam mortem optabit potius quā horrescet, & suorum obitum æquissimo feret animo. At obstreperit interim paternus dolor. Ante diē perijt, perijt adhuc ephēbus, perijt optimus, ac singulari pietate filius, uitæq; longissima dignus. Queritur naturæ uires inuerti, quod filio pater, iuueni senex superstes sit. Sed obsecro te per deum immortalem, quid tandem appellas ante diē? Quali uero non unusquisque uitæ dies & supremus esse possit. Alius inter materni latebras uteri, uix dum homo præfocatur, & inter fingentis adhuc naturæ manus intercidit. Alius dum nascitur, alius dum uagitur in cunis, abripitur: alius in ipso statim æui flore, uix dum percepto uitæ sensu perit. Ex tot hominum millibus, quā paucis datum est ad senectæ limen, quemadmodum uocat Homerus, pertingere? Hāc nimirum lege deus animum in huius corpusculi præsidio constituit, ut quocunque diē, quocunque momento iusserit decedere, protinus inde sit exeundum. Neque uero quisquam ante diē euocari sibi uideri possit, cum nulli sit certus diē præscriptus, sed is demum legitimus sit diē quemcunque imperator ille noster supremum esse uoluerit. Nos si sapimus, unumquemlibet perinde ut supremum operiemur. Quanquam in tanta uitæ breuitate fugacitateq; quantulum quæso refert, paulo serius an maturius eximaris? Neque enim magis interesse uidetur, quā cum plures ad capitis supplicium ducuntur, primus, tertius, an octauus feriaris, nihilominus mox feriendus. Quid enim aliud ipsa uita, quā perpetuus quidam ad mortem cursus? Nisi quod commodius cum his agitur, qui a tam laboriosa uitæ functione maturius dimittuntur. Verum ut amentis est, iniussu imperatoris ē castris excedere: ita stulti atque ingrati, missionem a duce celerius datam non libenter amplecti, maxime si iam non sine laude discedat qui dimittitur, siq; ad præmium, non ad ignominiam auocatur. Neque enim conuenit æui spaciū solstitijs metiri. Recte factis æstimanda est ætas, ut is diu uixisse putetur, non qui plurimos annos *ἑτάσιον ἄχθος ἀπέχων*, ut inquit Homerus, terram pressit, & numero addidit, sed qui gnauiter peracta uitæ fabula, honestam sui memoriā posteris reliquit. An quæteris quod statim tibi talem filium dederit deus, qualem optasses post annos multos euadere? Quid quod neq; usque adeo præmature defunctus est noster adolescens. Iam uicesimum attigerat annum, quā quidem ætate, mea sententia, optimum est mori, quia uiuere dulcissimum. Iam patriæ ciuem bonum, iam patri filium pium, iam æqualibus conuictorem iucundum, denique superis bonam & integram mentem præstiterat. Decessit uitiorum ignarus, calamitatum imperitus. Porro quid allatura fuerit uita longior, incertum. Certe plerunque fieri uidemus, ut posterior ætas, & grauioribus uitæ adolescentiæ puritatem inficiat, & pluribus calamitatibus iuuentutis felicitatem cōtaminet. His omnibus seu malis, seu periculis illum mors cito subduxit. Nunc denique tuto gloria ripotes, te filium optimum habuisse, uel habere magis. Sed habueris tantum, non habeas etiam. Vtrum potius æquum est, discruciarī te quod amiseris, an gaudere, qui talem habueris? Vide ne parum grati sit animi, meminisse repetiti muneris, non meminisse dari. Magnum profecto munus, filius pius, sed ita datum, ut ad tempus eo fruereris, nō ut perpetuo tuum esset. Sic enim tecum considera uir sapientissime, imò sic pariter considera tuus. Si quis princeps summi præcij summæq; artis tabulā nobis dedisset utendam, utrum eam, quādocunque collubatum fuerit reposcenti sereno uultu reddemus, gratias insuper agentes

Confutatio

agentes, an tristes ad hunc modum cum eo exposulabimus? O te crudelē, quā precioso munere nos spoliasti, quantam uoluptatem nobis ademisti, quā cito rem tam egregiam nec opinantibus eripuisti. Nōne is optimo iure, tam ingratis querimonijs ad hunc responderit modum: Hocceine pramiū pro meo officio reportor? Itāne nihil meministi, nisi hoc tantum quod bellissimam tabulam amisisti? Excidit animo, gratis & ultro commo-
Transitio dāsse me: uos tot iam dies mea benignitate pauisse oculos, animum oblectasse. Quod dedi, benignitatis erat: quod reposco, meo iure facio, uobis aliquid ex me lucri fuit, iacturā nihil fuit, nisi quod uestro uitio id esse propriū sūgebatis, quod erat cōmodatitium. Proinde perire uobis uidetur, quod repetitur, imō quo preciosior, quo iucundior ea res fuit, quam utendam permisi, hoc magis atq; magis mihi debetis. Nec ante tempus repetitū uideri oportet, quod citra iniuriam poterat non cōmitti. Hęc ratio, si nullo pacto refelli poterat, cogita quanto iustius natura dolorem ac querelas nostras huiusmodi sermone possit reprehendere? Atq; his nimirum rationibus dolorem nostrū leniri conueniebat, etiam si mors totum hominem tolleret, neq; quicquam nostri post funus superesset. Nunc si saltem hoc credimus, de quo nihil addubitauit Socrates ille Platonicus, uidelicet hominem ipsum animum esse, corpus hoc nihil aliud esse, quā animi uel organū, uel domicilium, aut ut uerius dicam, sepulchrū & carcerem, unde cum emergerit, tum demum sui iuris esse, multoq; quā antea felicius uiuere, quid est quod mortem incusemus, quādoquidem usque adeo nō perit ille qui moritur, ut tum deniq; nasci uideatur potius? Et nobis animo frui licet, quod oculis nō cernimus, nihilo secius quā amicis absentibus cogitatione frui solemus. Et haud scio, an aliquanto suauius, quā si eos coram oculis cōspiceremus, propterea quod corporum conuiuius, non raro nobis offensarum materiam consueuit ministrare, & consuetudinis assiduitas, amicitiae iucunditatem nōnihil imminuere. Eius rei si desideras exemplum, an non sat argumento sunt apostoli, qui tum demum uere frui Christo, uereq; amare cōeperunt, posteaq; illis corporea præsētia fuisset adempta? Sic est profecto, bonorum amicitia animorum non corporū coniunctione constat. Qui uere amant, animos amant, non corpora. At animorum copulam nulla uis, nulla temporum, nulla locorum intercapedo potest dirimere. Porro nimis quā puerile est, amicū iam perisse putare, simulatq; sub oculis esse desierit. Tu quoties libebit, filium tibi cogitatione sermonibusq; præsētem reddes: ille uicissim tui meminit, sentitq; penitus animi tui affectus, non nunquam & in somnis occurrit patri, & arcanis quibusdam modis animi utriusq; sese complectentur & confabulabuntur. Quid autem prohibet, quo minus iam nunc imaginē cū illo te uiuere, qui cū paulo post es uicturus? Quātulum enim est hoc omne quod uiuimus? Sed hactenus ijs remedijs sum usus, quibus cum Ethnico quolibet agere poteram. Nunc quid pietas, quid Christiana fides à nobis impetrare debeat, paucis considerare mus. Iam primum si maxime misera mors esset, tamen oportebat boni consulere, quod nulla uia corrigi poterat. Rursum si totum extingueret hominem, æquus tamen ferenda, quod tot huius uitæ calamitatibus finem imponat. Porro si animum originis aetheræ graui corporis ergastulo liberat, propemodum etiam gratulandum ijs qui e uita decesserint, et in felicem illam libertatem postliminio redierint. Nunc uero cum haud dubie pias animas ex huius uitæ procellis, ad immortalitatis portū transmittat, ac ne pilum quidem hominis perimat, quippe corporibus quoq; ad immortalitatem aliquando reuocandis: utrum quæso lugere, an magis gratulari cōuenit ei, quem ex hoc turbulentissimo uitæ pelago in tranquillam illam immortalitatis stationem mors matura transuexerit? Age paulisper huius uitæ (si modo uita est appellanda) sordes, erumnas, pericula in unum congerere: rursus e diuerso eius uitæ cōmoda, quæ pios hinc ereptos manent compone, & facile uidebis, hoc homine nihil esse iniustius, qui summum bonum, ad quod unum nati conditiq; sumus, perinde quasi maximum malum deploret. Orbem te clamitas, cum filium cœlo genueris, cuius ceu numinis cuiusdam memoriā, ut sacrosanctam uenerari possis, qui cœlitus tui curā agens, res tuas ceu dexter aliquis deus bene fortunare ualeat. Neq; enim ille, aut non sentit res mortalium, aut solitam in parrem pietatem unā cum corpore depouit. Viuit profecto, mihi crede, uiuit ille, adestq; præsens nobis, & hoc ipsum nostrum colloquium audit sentitq; ac fortassis hunc ipsum lucem nostrū ridet ac damnat. Quod ni corporum horum moles obstitet, fortassis & audiremus eum lachrymas nostras huiusmodi

iusmodi dictis increpantem. Quid istuc est quod agitis? Quid senectutem uestram inutili, ne dicam amenti luctu conficitis? Quid iniquissimis querimonijs, fatum, fortunam, mortem in ius trahitis? An mihi ex istius uitæ malis exempto, & in hanc felicitatem euectio inuidentis? Sed bona uerba. Nō inuidet nec paterna pietas, nec amicitia candor. Verū quid aliud sibi uult ista cōploratio? An lachrymis dignū cēsetis, quod ē seruitute in libertatem, de erumnis ad felicitatem, de caligine in lucem, de periculis in tutum, de morte ad uitam, de morbis ad immortalitatem, de tot malis ad summum bonum, de caducis ad æterna, de terrenis ad cœlestia, deniq; quod ab hominum colluue ad angelorum cōtubernium sum traductus? Iam appello uestros istos animos. Quæso, per uestram in me pietatem, si uobis esset in manu, me ad istam reuocare uitam, num essetis reuocaturi? At quo tandem flagitio tantum odium cōmerui? Si reuocari nolitis, quorsum attinent istæ querelæ, nō solum inutiles, ut dixi, uerum etiā impiæ. Porro nisi me immortalitas iam dudū omnis doloris expertem reddidisset, ego uicissim uestras istas lachrymas alijs lachrymis deflerem, & tam crassam animi uestri caliginem cōmiserarer. At nostram ipsorum uicem deploramus, inquitis. Verum isthuc sane haud amantium est, sed ad sese respicientium, & uel alieno incommodo suis rebus consulere uolentium. Sed age quid tandem isthuc iacturæ est, quod mea mors uobis attulit? an quod cōspectu meo frui non licet? Atqui nihilo secius interim memoria nostri frui licet, tanto quidem felicius, quāto tutius. Nam id quod res est, existimate me malis omnibus præreptum, quæcūq; in uita homini possunt accidere, & quorum magnam partem uestra uiuacitas experta est. Non est qui uobis obsequiū exhibeat, sed est qui apud deum Opt. Max. pro uestra salute patronū agat, ut sedulum, ita & efficacem. Denique quantum hoc momenti est, quod nostram dirimet cōsuetudinem? Vos modo pro uestra uirili date operam, ut pie peracta uitæ fabula, mors dignos reperiat, qui huc traducamini. Hæc, inquam, si nobis loqueretur filius, nōne merito nostri luctus nos pudefceret? His fermè rationibus, animi mei uulnus lenire soleo, quæ tibi cōmunia facere uolui, non quod his remedijs magnopere egeres: sed arbitratus sum congruere, ut qui cum mihi luctus esset cōmunis, cum eodem & consolationem cōmunicarem. Cæterum ut quæ fusiussimè disserta sunt, in epilogum contraham, hoc pacto efferuescentē animi tui dolorem coercebis. Mortuus est filius, genueras mortalem. Tanto bono priuatus sum, red-

Prosepeia

Confutatio

Epilogus

Sed interim filio frui non licet, at animo licet, & mox ipso totus toto frueris. Si quid nouisti rectius istis, candidus imparti: si nō, his utere mecum, ac bene uale, quod quidem uult etiam ipse filius.

DIXI.

Tom. 4

8 2

DES ERASMI ROTERODAMI

DECLAMATIVNCVLA.

Oratio Episcopi respondentis ijs, qui sibi nomine populi gratulati essent,
& omnium nomine obedientiam quam uo-
cant, detulissent.

H VNC ego profecto diem festiuium in primis, niueaq; (quod dicti so-
let) insigniendū gemma duco, filij charissimi, quo mihi in uita nū-
lus illuxit adhuc, uel ornator, uel iucundior. Incredibilem enim ani-
mo capio uoluptatem, non tam ex honore, quem mihi summo con-
sensu, studijsq; flagrantissimis detulistis (neq; enim me fugit hic ho-
nos, quanto cum onere coniunctus sit) neq; rursus ex laudibus ora-
tione nostra mihi tributis, quas mihi nec arrogo, nec agnosco: sed ta-
men uestra omnium tam pia alacritas impendio me delectat, uestra
am religiosa aggratulatio totum me gaudio perfundit, propterea quod nihil addubitem,
quin sanctissimā istam læticiam, non simulatio, non theatrica uanitas, non mortalis affectus,
sed numen aliquod pectoribus uestris illapsum excitarit. Proinde lætū ac felix omen
accipio, negociū hoc uestrum superis probari, iisdemq; bene fortunantibus, mihi pariter
ac uobis feliciter cessurū. Onus grauissimū imponitis, & hoc imponitis grauius, quo
studijs ardentioribus uosipso meæ traditis fidei. Sed eadem uestra pietas, quæ sarcinam
addit, bonam ponderis partem adimet. Meam sollicitudinem quā & meum exigit offi-
cium, & uestra promeretur fiducia, obediēdi promptitudo leniet. Mihi minus graue fuerit,
pro charissimis meis filiis aduigilare, & facile consulitur ultro parentibus, ac penē prae-
uolantibus. Quare laudes istas non tam meas q̄ uestras, quibus me disertissime studiosis-
simeq; exornastis, deinde quæ uicissim à me uestræ pietati debebantur, eas omnes cōmu-
niter in Christi principis nostri gloriā referamus, cuius nī fallor, auspicijs res tota hæc ge-
ritur, ut iuxta uocem eximij Pauli, in omnibus & per omnia prædicetur deus, à quo ceu
fonte profluit, quicquid usquam in uita mortalium boni est, cui uni debetur omnis honor
& gloria. Is tum mihi tum uobis omnibus est uotis quā maxime puris & ardentissimis
implorandus, ut me talem reddat pastorem, qualem uestra meretur pietas, qualemq; mor-
do uestra depinxit oratio. Formam agnosco, meritum non agnosco, nisi quod sedulo me
adniscum recipio, ut pastorem sentiat, non prædonem: patrem, non tyrannum: opulē-
torem, non oppressorem: medicum, non expilatorem: breuiter ut intelligatis me hoc quib-
quid est muneris, uobis gessisse non mihi. Pios ac honos uos mihi concredidistis, dabunt
opera, ut uos uobisipsis reddam meliores. Qui episcopatum redditibus censuq; metitur,
quiduis potius est quā episcopus. Ego mihi non alia ratione uidebor splendens & opu-
lentus episcopus, quā si conspexero filios meos pietatis ac uerorum bonorum quotidia-
nis accessionibus Christo reddi gratiores. Has opes, hanc gloriam, hanc felicitatem, uos
ex parte mihi præstare ualeatis, adiuuante Christo. Non est optandum fieri præfulem,
boni gregis præfulem esse optabile est. Quo sanē nomine iam nunc, qua par est animi læ-
ticia, summo pastori grator, mihiq; gratulor, qui me mystico hoc coniugio, sponsæ incon-
taminatæ spōsum dederit, atq; optimi lætissimiq; gregis custodem esse uoluerit, gregis, in-
quam, neq; uitij morbidū, nec tabidū, nec hulcerosū, neq; dissidijs intestinis male dissipatū,
neq; socordiae macie fœdū, neq; pullo uellere, sed fidei synceritate, uitæq; integritate sani,
constantia ualidi, mutua charitate collecti, pijs studijs uegeti, morū innocentia niuci. Do-
tes istas iam pridem magnas in uobis, ut confidam indies auctum iri, facit ista uestra singu-
laris alacritas, qua uestrum obsequium, uestram obedientiā sic desertis, ut facile appareat
id ex animo fieri magis quā ex solenni receptoq; more. Qua ex re, mihi credite, non se-
cus sum affectus, atque olim erat Dauid ille regum sanctissimus, gaudio gestiens inenarra-
bili. cum aspiceret populum suum, ultro & alacriter ad tēpli structuram donaria congeren-
tem. Quod enim bono pastori (qui in suos parentis affectus, aut si quid est parente aman-
tius, sumere debet) spectaculum exhiberi queat gratius ac iucundius, quōdne (ut Pauli
uerbis dicam) animo sentiri possit gaudium abundantius, quā ut filios suos uideat in
Christi charitate gestiētes & alacres? Itaque cuius affectum mihi sentire uidetur, eiusdem
uerbis

uerbis precor, semperq; precabor, ut istam in uobis uoluntatem cōseruet, neq; conseruet modo, uerum etiam augeat atq; dilaret. Porro meo nomine uos Solomonis exemplo, me cum deum Opt. Max. orabitis, ut qui per uos onus hoc imposuit, idē impertiat cōlestem illam, semperq; ipsius throno assidentem sapientiam, ut mihi iugiter adsit mecumq; laboret, quo liceat gregem mihi traditum cōlesti pastori bona fide annumerare, auctioremq; ac uegetiorem reddere, ut hęc custodia, quam uos hodie summa cum alacritate detulistis, ego maxima cura suscepi, mihi pariter & uobis feliciter cedat, sed ita ut meus conatus, & uestrum obsequium in Christi gloriam exuberet, cui nos seruimus, dum uobis praemus, uos paretis, dum nobis auscultatis. DIXI.

SO CLARISSIMO PRAESVLI TRA-

IECTENSI PHILIPPO, DES. ERASMV ROTERO/
DAMVS S. D.

RATVLARER tibi Philippe Praesul, non minus uitae ornamentis, quam sumorum ducum imaginibus clarissime, quod tanti muneris honore sis auctus, ni compertū haberem, quam inuitus susceperis, quamq; grauate optimi maximiq; principis Caroli autoritate fueris adactus, cuius alioqui charitati nihil non eras daturus. Atque haec ipsa res spem nobis certissimā facit, fore ut cum laude perfungaris suscepto, quandoquidē Plato uir exquisitissimi, planeq; diuini iudicii, non alios existimat ad rempub. gerendam idoneos, quam eos qui huc nolentes pertrahuntur. Auget autem nostram de te fiduciam, quoties in mentem uenit, & cui tu succedas fratri, & quo patre sitis ambo profecti. Nam Dauid germanus tuus, uir eruditus iuxta ac prudēs, permultis annis sic locū istum tenuit, ut suis ornamentis, plurimū splendoris ac dignitatis addiderit ipsi muneri, per se licet amplissimo, multis ille quidem modis magnus ac suspiciendus, sed in hoc praecipue salutaris reipub. quod nihil ducebat antiquius pace publica, hac quoq; in parte patrem Philippū Burgundiae ducem referens, uirum nulla non re maximū, sed tamen pacis artibus cum primis insignem, & aeternae hominū memoriae cōmendatum. Qui tibi hoc etiam impensius erit exprimendus, ut nō tantum filius patri, sed ut Philippus Philippo respōdeas. Intelligit iam dudum tua prudentia, quid abs te populus uniuersus expectet. Triplex onus humeris sustines, patris exemplum ac fratris, tum horum temporū fata (quid enim aliud dicam?) nescio quo modo ad bellum pertrahentia. Vidimus ipsi nuper, ut quidam amicis quam hostibus grauiores, nihil intentatū reliquerint, ne bellorū aliquando finis esset: rursus ut uix expresserint alij qui reipub. principiq; ex animo bene uolunt, ut pacem cum Frācis semper optandam, hisce uero temporibus etiam necessariā amplecteremur. Cuius sane rei indignitas mouit animum meum, ut tum pacis undiq; profligatae querimoniam scriberem, quo nimirum hac ratione, iustissimum animi mei dolorem uel ulciscerer, uel lenirem. Libellum ad te, ceu primitiolas nouo Episcopo debitas mitto, quo diligentiū tueatur tua celsitudo pacem utcunq; partam, si non patiar eam obliuisci quanto negotio nobis constiterit. Bene uale.

QVERELA PACIS VNDIQUE GENTIVM EIECTAE

PROFLIGATAEQVE, AVTORE DES. ERA
SMO ROTERODAMO.

Pax loquitur.

I ME licet immerentem, suo tamen cōmodo, sic auersaretur, eijcerent profligarentq; mortales, meam modo iniuriā & illorum iniquitatē deplorarem: nunc cum me profligata, proptinus fontem omnis humanæ felicitatis ipsi à semet arceant, omniumq; calamitatū pelagus sibi accersant, magis illorum mihi deflenda est infelicitas, q̃ mea iniuria: & quibus irasci tantum maluissē, horū dolere uicem, hos cōmiserari cōpellor. Nam utcūq; amantē ab se propellere, inhumanū est: bene merentem auersari, ingrātū: parentem ac seruatricem omnīū abfligere, impiū. Ceterū tot egregias cōmoditates quas mecum adfero, sibi metipsis inuidere, proq; his ultro tam tetram malorū omnīū lernam accersere, an non hoc extremæ cuiusdam dementiæ uidetur? Sceleratis irasci par est, at sic furis actos, quid aliud q̃ deflere possumus? Qui non alio sanè nomine magis deflendi sunt, q̃ quod ipsi sese non deflent, nec alio magis infelices, q̃ quod infelicitatē suam non sentiunt, quando nonnullus gradus est ad sanitatē, morbi sui magnitudinem agnoscere. Etenim si ego sum Pax illa diuorum simul & hominū uoce laudata, fors, parens, alitrix, ampliatrix, tutatrix rerum bonarū omnium, quas uel cœlum habet, uel terra, si sine me nihil usquam florens, nihil tutum, nihil purum aut sanctū, nihil aut iucundū hominibus, aut gratum superis: si contra hæc omnia, bellum semel omnium malorū, quicquid usquam est in rerum natura, Oceanus quidam est, si huius uitio subito marcescunt florentia, dilabuntur aucta, labascunt fulta, pereunt bene condita, amarescunt dulcia: deniq; si res est adeo nō sancta, ut omnis pietatis ac religionis sit maxime presentanea pestis, si nihil hoc uno infelicius hominibus, nihil inuisius superis, quæso per deum immortālē, quis credat istos homines esse, quis credat ullam sanæ mentis micam inesse, qui me talem, tantis impendijs, tantis studiis, tanto molimine, tot technis, tot curis, tot periculis student eijcere, tantumq; malorum uelint tam chare emere? Si me ad istum modum spernerent feræ, leuius ferrem, & in me admissam contumeliā naturæ imputarem, quæ ingenium immite in se uisset: si mutis pecudibus essem inuisa, condonarē inficitia, propterea quod his ea uis animi negata sit, quæ sola dotes meas queat perspicere. At o rem indignam ac plusquam prodigiosam, unum animal ædidi natura, ratione præditū, ac diuinæ mentis capax, unum beneuolentiæ cōcordiæq; genuit, & tamen apud quantumlibet efferas feras, apud quantumuis brutas pecudes, mihi citius locus sit quàm apud homines. Iam tot orbium cœlestium, licet nec motus sit idem, nec uis eadem, tamen ijs tot iam seculis constant uigentq; fœdera. Elementorum pugnantes inter se uires, æquabili libramine pacem æternam tuentur, & in tanta discordia, consensu commercioq; mutuo concordiam alunt. In animantium corporibus q̃ fidus membrorum inter ipsa consensus, quàm parata defensio mutua: Quid tam dissimile quàm corpus & anima: Et tamen quàm arcta necessitudine connexuerit hæc duo natura, nimirum declarat ipsa diuulsio. Proinde ut uita nihil aliud est quàm corporis & animæ societas, ita sanitas omnium corporis qualitatū concentus est. Animantia rationis expertia in suo quæque genere ciuilit̃ cōcorditerq; degunt. Armentatim uiuunt elephanti, gregatim pascuntur sues & oues, turmatim uolant grues & graculī, habent sua cōmunicionia, pietatis etiam magistra, mutuis officiis sese tuentur delphini, nota est formicarum & apum inter ipsas concors politia. Sed quid de his loqui pergo, quæ tamen ratione uacant, sensu non uacant. In arboribus, in herbis amicitiam possis agnoscere. Steriles sunt quædam, nisi marem adiungas, uitis uulmum amplectitur, uitem amat persica. Vnde quæ adeo quæ nihil sentiunt, tamen pacis beneficium sentire uidentur. Sed hæc rursum sentiendū

sentendi vim non habent, ita quod uitam habeant, ijs quæ sentiunt finitima sunt. Quid æque brutum atque saxorum genus? Dicis tamen his quoque pacis & concordia sensum inesse. Ita Magnes fer: ū ad sese trahit, attractum tenet. Quid quod inter immanissimas etiam feras conuenit? Leonum inter ipsos feritas non dimicat. Aper in aprum nō uibrat dentem fulmineum, lynce cum lynce pax est, draco nō sauit in draconem, luporum concordiam etiam proverbia nobilitarunt. Addam quod magis etiam mirum uideatur, impij spiritus, per quos cœlitum atq; hominum concordia prius rupta est, & hodie rumpitur, tamen inter se foedus habent, suamq; illam qualemcumq; tyrannidem consensu tuentur: solos homines, quos omniū maxime decebat unanimitas, quibusq; cum primis opus est ea, neq; natura tam alijs in rebus potens & efficax cōciliat, nec institutio coniungit, nec tot ex consensu profecturae commoditates conglutinant, nec tantorum denique malorum sensus & experientia in mutuū amorem redigit. Figura communis omnium, uox eadem, & cum cætera animantium genera corporum formis potissimum inter se differant, uni homini indita uis rationis, quæ ita sit illis inter ipsos communis, ut cum nullo sit reliquorum animantium communis. Vni huic animanti sermo datus, precipuus necessitudinum conciliator, insita sunt communiter disciplinarum ac uirtutum semina, ingenium mite placidumq; & ad mutuam beneuolentiam propensum, ut per se iuuat amari, & iucundum sit de alijs uel gratis benemereri, nisi quis prauis cupiditatibus, ceu Circes pharmacis corruptus, ex homine degenerarit in beluam. Hinc est uidelicet, quod uulgus quicquid ad mutuam beneuolentiam pertinet, humanum appellat, ut humanitatis uocabulum non iam naturam nobis declaret, sed mores hominis natura dignos. Addidit lachrymas, exorabilis ingenij documentum, quo si quid forte inciderit offensæ, & amicitia serenitatem nubecula aliqua offuscarit, facile redeant in gratiam. En quot rationibus natura concordiam docuit? Nec his tamen contenta mutua beneuolentia lenocinijs, amicitiam homini non solum iucundam esse uoluit, uerum etiam necessariam. Eoque tum corporum, tum animorum dotes ita partita est, ut nemo sit omnium tam instructus, quin infimorum etiam officio nonnunquam adiuuetur: nec eadem attribuit omnibus, nec paria, ut hæc inæqualitas mutuis amicitijs æquaretur. Alijs in regionibus alia proueniunt, quo uel usus ipse mutua doceret commercia. Cæteris animantibus sua tribuit arma præsidiaque, quibus sese tuerentur, unum hominem produxit inermem, atque imbecillum, nec prorsus aliter tutum, quam foedere mutuaque necessitudine. Ciuitates reperit necessitas, & ipsarum inter se societatem docuit necessitas, quo ferarum ac prædonum vim iunctis uiribus propellerent. Adeo nihil est in rebus humanis, quod ipsum sibi sufficiat. In ipsis statim uitæ primordijs perisset hominum genus, nisi conditum propagasset coniugalis concordia: nec enim nasceretur homo, & mox natus interiret, atque in ipso uitæ limine uitam amitteret, nisi obstetricum amica manus, nisi nutricum amica pietas, succurreret infantulo. Atque in hunc usum uehementissimos illos pietatis igniculos iniecit, ut parentes etiam illud ament, quod nondum uiderunt. Adiecit mutuam liberorum erga parentes pietatem, ut illorum imbecillitas horum præsidijs uicissim subleuaretur, fieretq; illa cunctis quidem ex æquo plausibilis, sed Græcis aptissime dicta *ἀλλήλων ἀδελφότης*. Accedunt huc cognationum & affinitatum uincula. Accedit in nonnullis ingeniorum, studiorum formaq; similitudo, certissima beneuolentia conciliatrix, in multis arcanus quidam animorum sensus, ac mirus ad mutuū amorem stimulus, quem ueteres admirati numini seu genio ascribebant. Tot argumentis natura docuit pacem concordiamq; tot illecebris ad eam inuitat, tot laqueis trahit, tot rebus compellit. Et post hæc quamnam ista tam ad nocendum efficax Erinys, his omnibus disruptis, disciectis, discussis, insatiabilem pugnandi furiam iniecit humanis pectoribus? Nisi primum admirationem, deinde sensum etiam mali adimeret assuetudo, quis crederet humana mente præditos istos, qui sic iugibus dissidijs, litibus, bellis inter sese certant, rixantur, tumultuantur? Postremo rapinis, sanguine, cædibus, ruinis, sacra profanaque miscet omnia: nec ulla tam sancta foedera, quæ illos in mutuam perniciem debacchantes queant dirimere. Vt nihil etiam accesserit, satis erat commune hominibus uocabulum, ut inter homines conueniret. Sed esto nihil apud homines profecerit natura, quæ plurimū ualet & in beluis, ita ne nihil & apud Christianos ualuit Christus?

Parum efficax sit doctrina naturæ, quæ maximam uim habet in his quoque quæ sensu uocant; ceterum cum hac multo præstantior sit doctrina Christi, cur ea se profitentibus non persuadet id quod unum omnium maxime suadet, nempe pacem mutuamque beneuolentiam, aut saltem hanc tam impiam efferamque belligerandi insaniam dedocet. Cum hominis uocabulum audio, mox accurro uelut ad animal mihi propriè natum, confidens fore ut illic liceat acquiescere: cum Christianorum audio titulum, magis etiam aduolo, apud hos certe regnaturam etiam me sperans. Sed hic quoque pudet ac piget dicere, Foras, basilicæ, curiæ, templa sic undique litibus perstrepunt, ut nusquam apud Ethnicos æque. Adeo ut cum bona pars humanæ calamitatis sit aduocatorum turba, tamen hæc etiam ad litigantium undas paucitas sit, ac solitudo. Ciuitatem aspicio, spes ilico oboritur, inter hos saltem conuenire, quos eadem cingunt mœnia, eadem moderantur leges, & uelut una uelut clou nauis commune continet periculum. Sed o me miseram, quàm hic quoque dissidijs omnia uitata comperio, adeo ut uix domum ullam reperire liceat, in qua mihi sit dies aliquot locus. Sed plebem omitto, quæ maris ritu, suis æstibus rapitur, in principum aulas, uelut in portum quendam me recipio. Erit, inquam, certe apud hos locus paci, plus hi sapiunt quàm uulgi, ut qui sint plebis animus, atque oculus populi. Tum eius uices gerit, quid dicitur est & princeps concordiæ, à quo quidem cum omnibus, tum his præcipue sum commendata. Et omnia bene pollicentur. Video blandas consalutationes, amicos complexus, hiæres compotationes, ceteraque officia humanitatis. At o rem indignam, apud hos nec umbram ueræ concordiæ licuit cernere. Fucata fictaque omnia, factionibus apertis, clancularijs dissidijs ac simultatibus corrupta sunt uniuersa. Denique adeo apud hos non esse sedem paci comperio, ut hinc potius omnium bellorum fontes ac seminaria. Quò me posthac conferam infelix, posteaquam toties fefellit spes? At principes fortasse magni sunt potius quàm eruditi, magisque ducuntur cupiditatibus, quàm recto animi iudicio. Ad eruditorum greges confugiam, Bonæ literæ reddunt homines, Philosophia plusquam homines, Theologia reddit diuos. Apud hos certe dabitur conquiescere, tot circumactæ ambagibus. Verum prohdolor, en hic quoque bellorum aliud genus, minus quidem cruentum, sed tamen non minus insanum. Schola cum schola dissidet, & ceu rerum ueritas loco commutetur, ita quædam scita non traſciunt mare, quædam non superant alpes, quædam non tranant Rhenum, immo in eadem academia cum rhetore bellum est dialectico, cum iureconsulto dissidet theologus. Atque adeo in eodem professionis genere, cum Thomista pugnat Scotista, cum reali nominalis, cum Peripatetico Platonius, adeo ut ne in minutissimis quidem rebus inter hoc conueniat, ac sapenumero de lana caprina atrocissime digladiantur, donec disputationis calor ab argumentis ad conuicia, à conuicijs ad pugnos incrudescat, & si res pugionibus aut lanceis non agitur, stylis ueneno tinctis sese confodiunt, dentata charta dilacerant inuicem, alter in alterius famam letalia linguarum uiibrant spicula. Quò me uertam, toties experta mihi data uerba? Quid superest, nisi una ueluti sacra ancora Religio? Huius professio licet sit Christianorum omnium communis, tamen eam isti peculiariter profitentur titulo, cultu, ceremonijs, qui uulgo sacerdotum cognomento commendantur. Hos itaque procul intuenti cuncta spem faciunt, portum mihi paratum esse. Arrident uestes candidæ, meoque colore insignes, uideo cruces pacis symbola; audio dulcissimum illud fratris cognomen, eximie charitatis argumentum, audio salutationes pacis, læto omne felices, cerno rerum omnium communionem, coniunctum collegium, templum idem, leges easdem, conuentus quotidianos. Quis hic non confidat paci locum fore? Sed o rem indignam, nusquam ferè collegio conuenit cum episcopo, parum hoc, nisi & ipsi inter sese factionibus scinderentur. Quotus quisque sacerdos est, cui non sit cum aliquo sacerdote lis? Paulus rem non ferendam censeat, quod Christianus litiget aduersus Christianum, & sacerdos cum sacerdote, episcopus cum episcopo certat? Verum his quoque forsitan ignoscat aliquis, quod longo tempore usu propemodum in prophanorum consortium abierunt, posteaquam eadem cum illis coeperunt possidere. Age fruantur ipsi sanè suo iure, quod ceu præscriptione sibi uindicant. Vnum hominum genus superest, qui sic astricci sunt religioni, ut etiam si cupiant, nullo pacto queant excutere, non magis profecto, quàm testudo domum. Sperare apud hos mihi fore locum, nisi toties frustrata spes me prius desperare docuisset. Et tamēne quid inter am relinquam

*Aduocatorum turba. Bonæ
pars humanæ calamitatis.*

*In aula non umbra q
rebus concordie.*

Religio

relinquam, experiar. Quæris exitū? A nullis resiliū magis. Nam quid speretis, ubi religio cum religione dissidet? Tot factiones sunt, quot sunt sodalitia, Dominicales dissidet cum Minoritis, Benedictini cum Bernardinis, tot nomina, tot cultus, tot ceremoniarum studio diuersæ, ne quid omnino conueniret, sua cuique placent, aliena damnat & odit quisque. Quia idem sodalitium factionibus scinditur, obseruantes insectantur Coletas, utriusque tertium genus, quod à conuentu cognomen habet, cum nihil inter istos conueniat. Iam ut par est, omnibus rebus diffisa, optabam uel in uno quopiam monasterio latitare, quod uere tranquillum esset. Inuita dicam, quod utinam non esset uerissimum, nullum adhuc reperiri, quod non intestinis odijs ac iurgijs esset infectum. Pudor sit recensere, quàm nihili de nugis triticisque quantas cieant pugnas uiri senes, barba pallioque uerendi, postremo, ut sibi uidentur, impetisse tum eruditi, tum sancti. Arridebat spes nonnulla, fore, ut alicubi inter tot coniugia qualiscunque daretur locus. Quid enim non pollicetur, domus communis, fortuna communis, lectus communis, liberi communes? Denique corporum ipsorum suum mutuum, ut unum potius hominem credas è duobus conflatum, quàm duos? Huc quoque sceleratissima illa Eris irrepsit, totque uinculis copulatos dirimit dissidijs animorum. Et tamen inter hos citius contingat locus, quàm inter eos, qui tot titulis, tot insignibus, tot ceremonijs absolutam charitatem profitentur. Tandem illud in uotis esse cœpit, ut saltem in unius hominis pectore daretur locus. Ne id quidem cōtigit, idem homo secum pugnat, Ratio belligeratur cum affectibus, & insuper affectus cum affectu conflictatur, dum aliò uocat pietas, aliò trahit cupiditas: rursus aliud suadet libido, aliud ira, aliud ambitio, aliud avaritia. Et huiusmodi cum sint, non pudet tamen illos appellari Christianos, cum modis omnibus dissideant ab eo, quod Christo præcipuum est ac peculiare. Vni uersam eius uitam contemplare, quid aliud est quàm concordie mutuique amoris doctrinam? Quid aliud inculcant eius præcepta, quid parabola, nisi pacem, nisi charitatem mutuiam? Egregius ille uates Esaias, cum cœlesti afflatus spiritu, Christum illum rerum omnium conciliatorem uenturum annunciar, num satrapam pollicetur: num urbium euerforem, num bellatorem, num triumphatorem? Nequaquam. Quid igitur? Principem pacis. Siquidem cum omnium optimum principem intelligi uellet, ab ea re denotauit, quam omnium optimam iudicasset. Neque mirum ira uisum Esaiæ, cum Silius Ethnicus Poeta hunc in modum de me scripserit,

Pax optima rerum, Quas homini natura dedit.

Concinat huic mysticus ille Citharædus: Et factus est, inquit, in pace locus eius. In pace dixit, non in tentorijs, non in castris. Princeps est pacis, pacem amat, offenditur dissidio. Rursus Esaias: Opus iustitiæ pacem appellat, idem sentiens, ni fallor, quod sensit Paulus ille, & ipse è Saulo turbulento redditus tranquillus, & pacis doctor, cum charitatem cæteris omnibus arcani spiritus dotibus anteponens, quo pectore, qua facundia meum encomium detonuuit Corinthijs? Cur enim non gloriatur sic laudari à uiro tam laudator? Is aliàs Deum pacis appellat, aliàs pacem Dei uocat, palam indicans hæc duo sic inter sese coherere, ut ibi pax esse non possit, ubi Deus non adsit: nec illic esse Deus possit, ubi pax non adsit. Itidem & pacis angelos in diuinis libris uocatos legimus, pios ac Dei ministros, ut per se liqueat, quos belli angelos oporteat accipi. Audite strenui bellatores, uidete sub cuius signis militetis, nimirum illius, qui primus dissidiū seuit inter Deum & hominem. Quicquid calamitatum sentit mortalitas, huic dissidio debet acceptum ferre. Friuolum est enim quod argutantur quidam, in arcanis litteris Deum exercituum, & Deum ultionum dici. Permultum enim interest inter Iudæorum Deum, & Christianorum Deum, etiamsi suapte natura unus & idem Deus est. Aut si nobis quoque placent tituli ueteres, age sit exercituum Deus, modo acies intelligas uirtutum concentum, quarum præsidio uitia demoliantur homines pii. Sit ultionum Deus, modo uindictam accipias, uictorum correctionem, ut cruentas strages, quibus Hebræorum libri referti sunt, non ad laniandos homines, sed ad impios affectus è pectore profligandos referas. Sed ut quod institutum erat, persequamur, quoties absolutam felicitatem significat arcana littera, pacis nomine id declarant. Velut Esaias: Sedebit, inquit, populus meus in pulchritudine pacis. Et alius: Pax, inquit, super Israel. Rursus Esaias admiratur pedes annunciantium pacem, annunciantium bona. Quisquis Christum annunciat, pacem annunciat. Quisquis bellum

bellum prædicat, illum prædicat, qui Christi dissimillimus est. Age iam, quæ res dei filium pellexit in terras, nisi ut mundum patri reconciliaret: ut homines inter se mutua & indissolubili charitate cōglutinaret: postremo, ut ipsum hominem sibi faceret amicum: Mea igitur gratia legatus erat, meum agebat negotium. Atque ob id Solomonem sui typum ferre uoluit, qui nobis. *εἰρηνοποιός*, id est, pacificus dicitur. Quantumuis magnus erat Dauid, tamen quia bellator erat, quia sanguine fuerat inquinatus, non sinitur extruere domum domini, non meretur hac parte gerere typum Christi pacifici. Iam illud interim perpende bellator, si prophanant bella, numinis iussu suscepta gesta; quid facient quæ suavit ambitio, quæ ira, quæ furor: Si pium regem polluit effusus sanguis Ethnicorum, quid faciet tam ingens effusio sanguinis Christiani: Obsecro te Christiane princeps, si modo uere Christianus es, contemplare tui principis imaginem, obserua quomodo regnum suum inierit, quomodo progressus sit, quomodo hinc decesserit, & mox intelliges quomodo abs te geri uelit, nimirum ut summa curarum tuarum pax sit, & concordia. Nato iam Christo, num bellicis tubis insonant angeli: Clangorem tubarum audiere Iudæi, quibus bellare permissum est. Hæc congruebant auspicia, quibus fas erat odisse inimicos, At genti pacificæ longe aliam cantionem canunt pacis angeli. Num classicum canunt: Num uictorias, triumphos, trophæa; pollicentur: Minime. Quid tandem: pacem annunciant, congruentes cum prophetarum oraculis, & annunciant non ijs, qui cades spirant ac bella, qui feroces ad arma gestiunt, sed qui bona uoluntate propensi sint ad concordiam. Prætexant quæ uelint suo morbo mortales, ni bellum amarent, non sic iugibus bellis inter se conflictarentur. Age Christus ipse iam adultus, quid aliud docuit, quid aliud expressit, quàm pacem: Pacis omine suos subinde salutat, Pax uobis, eam; salutandi formam suis præscribit, uelut unice dignam Christianis. At; huius præcepti non immemores Apostoli, pacem præfantur in suis Epistolis, pacem optant ijs, quos unice diligunt. Rem præclaram optat, qui salutem optat, sed felicitatis summam precatur, quisquis pacem precatur. Hanc ille toties in omni uita commendatam, uide quanta sollicitudine commendet moriturus. Diligatis, inquit, inuicem sicut dilexi uos. Ac rursum: Pacem meam do uobis, pacem relinquo uobis. Auditis quid relinquat suis: num equos: num satellitium: num imperium: num opes: nihil horum. Quid igitur: pacem dat, pacem relinquit: pacem cum amicis, pacem cum inimicis. Iam illud mihi cōsideres uelim, quid à cœna mystica, iam imminente mortis tempore, supremis illis precibus flagitarit à patre. Rem optat, non haud uulgarem poposcit, qui se sciebat impetraturū quicquid peteret. Pater, inquit, sancte, serua eos in nomine tuo, ut sint unum, sicut & nos. Vide, quæso, quàm insignem concordiam exigit in suis Christus: non dixit, ut sint unanimes, sed ut sint unum: neque id quocunq; modo, sed sicuti nos, inquit, unum sumus, qui perfectissima & ineffabili ratione sumus idem: & illud obiter indicans, hac una uia seruandos esse mortales, si mutuam inter sese pacem aluerint. Porro quod huius mundi principes insigni quopiam suos notant, quo possint à cæteris dignosci, præsertim in bello: uide qua tandem nota Christus insignierit suos, non alia uidelicet, quàm mutua charitatis. Hoc inquitens argumento cōgnoscent homines uos esse meos discipulos, non si sic aut sic uestiamini, non si his aut his uestiamini cibis, non si tantum ieiunetis, non si tantum psalmorum exhauseritis, sed si dilexeritis inuicem, neque id sane uulgari modo, sed quemadmodum ego dilexi uos. Innumenta sunt philosophorum præcepta, uaria sunt Moyse, plurima regum ædicta, unicum est, inquit, præceptum meum, ut ametis inuicem. Idem orandi formam suis præscribens, nonne in ipso statim initio mire admonet concordia Christianæ: Pater, inquit, noster. Vnius est precatio, una communis omnium est postulatio, una domus, eademque familia sunt omnes, ab uno patre pendent omnes, & qui conuenit eos iugibus bellis inter sese conflictari: Quo ore compellas communem patrem, si in fratris tui uiscera ferum stringis: Iam quoniam unum hoc uoluit altissime inlidere suorum animis, quot symbolis, quot parabolis, quot præceptis concordia; studium inculcauit: Se pastorem uocat, suos oues. Et obsecro, quis unquam uidit oues pugnantibus cum ouibus: Aut quid faciunt lupi, si grex ipse semet inuicem lacerat: Cum se uitis stirpem uocat, suos uero palmes, quid aliud quàm expressit unanimitatem: Portentū uideatur piaculis procurandum, si in eadem uite palmes cum palmite bellet: & ostentum non est, si Christianus pugnet cum

tum Christiano: Postremo si quid omnino Christianis sacrosanctum est, cettè sacrosanctum esse debet, ac penitus animis illorum insidere, quæ Christus extremis illis mandatis tradidit, ueluti testamentum condens, ac filiis ea commendans, quæ cuperet illis nunquam uenire in obliuionem. At quid aliud in his docet, mandat, præcipit, orat, nisi mutuum inter ipsos amorem? Quid illa sacrosancti panis, & calicis philotesii cõmunio, nisi nouam quandam & indissolubilem concordiam sanxit? Cæterum quando sciebat non posse constare pacẽ, ubi de magistratu, de gloria, de opibus, de uindicta certamẽ est, ideo penitus affectus eiusmodi reuellit ex animis suorum, uetat in totum ne malo resistent, iubet ut de male merentibus bene mereantur si possint, bene precentur male precantibus. Et Christiani sibi uidentur, qui ob quatumuis leuem iniuriolam, magnam orbis partem in bellum pertrahunt: Præcipit ut qui in suo populo sit princeps, is ministrum agat, nec alia re præcellat alijs, nisi quod melior sit, & pluribus prolit. Et non pudet quosdã ob pusillam accessiunculam, regni pomœrijs addendam, tantos ciere tumultus? Docet auum & liliorum ritu in diem uiuere. Vetat solitudinem in posterum diem extendere, uult totos e cœlo pendere, diuites omnes excludit e regno cœlorum: & non ueretur quidam ob pecuniolam non exolutam, fortasse nec debitam, tantum humani sanguinis effundere? Atq; his temporibus hæ uel iustissimæ suscipiendi belli causæ uidentur. Profecto haud aliud agit Christus, iubens ut unum quiddam à se discant, miti esse animo, minimeq; feroci. Cum iubet relinqui donarium ad aram, nec prius offerri, quàm cum fratre reditum sit in gratiam, nonne palam docet rebus omnibus anteponendam esse concordiam, nec ullam uictimam esse Deo gratam, nisi commendante mer? Respuebat Deus Iudaicum munus, fortassis hædum, aut ouem, quod à dissidentibus offerretur: & Christiani sic inter sese belligerantes, sacrosanctam illam uictimam audent offerre? Iam cum se gallinæ pullos sub alas aggreganti facit ad similem, quàm apto symbolo depinxit concordiam? Ille congregator est, & qui conuenit Christianos esse miluios? Eodem pertinet, quod lapis dictus est angularis, utrunque parietem committens & continens: & qui conuenit, ut huius uicarij totum orbem ad arma commoueant, regnaq; regnis committant? Summum illum conciliatorem habent principem, ut iactant, & nullis rationibus ipsi sibi possunt reconciliari. Conciliauit ille Pilatum & Herodem, & suos in concordiam redigere non potest: Petrum adhuc semijudaum, qui in præsentis capitis discrimine, dominum ac præceptorem tueri parabat, obiurgat ipse qui defendebatur, gladiumq; iubet recõdere: & Christianis ob leuissimas causas nunquam nõ exproptus districciusq; est gladius, idq; in Christianos. An ille se gladij præsidio defensum uelit, qui moriens deprecatur pro necis autoribus? Omnes Christianorum literæ, siue uetus legas Testamentum, siue nouum, nihil aliud quàm pacem & unanimitatem crepant, & omnis Christianorum uia nihil aliud quàm bella tractat: Quænam est hæc plusquam ferina feritas, quæ tot rebus nec uinci potest, nec leniri? Quin potius aut Christianorum titulo gloriari desinant, aut Christi doctrinam exprimant concordia. Quousque uita pugnabit cum nomine? Insignite quantumlibet ædes uestesq; crucis imagine, non agnoscet Christus symbolum, nisi quod ipse præscripsit, uidelicet concordia. Congregati uident euntem in cœlum, congregati iubentur operiri spiritum cœlestem. Et inter congregatos se semper uersaturum promiserat, ne quis speraret usquam in bellis adesse Christum. Iam igneus ille spiritus, quid aliud est quàm charitas? Nihil igne communius, citra dispendium ullum ignis igni accenditur. Vis autem cognoscere spiritum illum concordia parentem esse? exitum uide. Erat, inquit, cunctis cor unum, & anima una. Tolle spiritum e corpore, cõtinuo dilabitur omnis illa membrorum compago. Tolle pacem, & perit omnis Christiana uita societas. Tot hodie sacramentis infundi cœlestem spiritum affirmant Theologi. Si uerum prædicant, ubi peculiaris spiritus illius effectus, cor unũ & anima una? Sin fabulæ sunt, cur tantum honoris hisce rebus defertur? Atque hæc sanè dixerim, quo magis Christianos suorum morum pudeat, non quo sacramentis aliquid detraham. Nam quod populum Christianum Ecclesiam uocari placuit, quid aliud quàm unanimitatis admonet? Qui conuenit castris & Ecclesiæ? Hæc aggregationem sonat, illa dissidium: si pars Ecclesiæ gloriaris esse, quid tibi cum bellis? si ab Ecclesia semotus es, quid tibi cum Christo? Si eadem omneis habet domus, si communem habetis principem, si eidem militatis omnes, si

sacramentis

sacramentis iisdem estis initiati, si iisdem gaudetis donatiuis, si iisdem alimini stipendijs, si commune petitur præmium, quid ita inter uos tumultuamini? Videmus inter impios istos commilitones, qui mercede ad cædis peragenda ministerium conducti ueniunt, tam esse concordiam, non ob aliud, nisi quod sub iisdem militant signis, & pietatem profitentes tot res non conglutinant. Itane nihil agitur tot Sacramentis? Baptismus communis omnium, per hunc Christo renascimur, & execti mundo Christi membris inserimur. Quid autem tam idem esse potest, quàm eiusdem corporis membra? Ab hoc igitur, neq; seruus est quisquam, neq; liber, neq; Barbarus, neq; Græcus, neq; uir, neq; fœmina, sed omnes idem in Christo sunt, qui omnia redigit in cõcordiam. Scythas ita iungit paululum sanguinis utrinq; gustati e calice, ut pro amico nihil cunctentur & mortẽ oppetere, Ethnicis etiam sancta est amicitia, quam mensa communis conciliauit: & Christianos cœlestis ille panis, ac mysticus ille calix non continet in amicitia, quam ipse sanxit Christus, quam illi quotidie renouant, ac repræsentant sacrificijs. Si nihil illic egit Christus, quorsum opus hodie tot ceremonijs: si rem seriam egit, cur sic à uobis negligitur, quasi rem ludicram ac scenicam egerit? Audet quisquam ad sacram illam mensam amicitia symbolum, audet ad pacis conuiuũ accedere, qui bellum destinat in Christianos, & eos parat perdere, pro quibus seruandis mortuus est Christus, eorum haurire sanguinem, pro quibus suum sanguinem fudit Christus? O pectora plusquam adamantina, in rebus tam multis consortium est, & in uita tam inexplicabile diffidium? Eadem nascendi lex omnibus, eadem senescendi moriendiq; necessitas. Eundem generis principem habent omnes, eundem religionis autorem, eodem omnes redempti sanguine, iisdem omnes initiati sacris, iisdem aluntur sacramentis, quicquid ex his redit muneris, ab eodem proficiscitur fonte, & ex æquo commune est omnibus. Eadem omnium Ecclesia, deniq; præmium idem omnium. Quin cœlestis illa Hierusalem, ad quam suspirat uere Christiani, à pacis uisione nomen habet, cuius interim Ecclesia typum sustinet. Et qui fit, ut hæc tantopere discrepet ab exemplari? Adeo nihil promouit tot uis solers natura, nihil ipse Christus profecit tot præceptis, tot mysterijs, tot symbolis? Vel ipsa mala cõciliant & malos, iuxta prouerbiũ: Christianos inter se, nec bona, nec mala ulla conciliant. Quid humana uita fragilius, quid breuius? quot ea morbis, quot casibus obnoxia? Et tamen cum plus habeat ex sese malorũ q̃ ut ferri possit, tamẽ maximã malorũ partẽ ipsi sibi accersunt demetẽs. Tãta cæcitas humanos animos occupat, ut nihil horũ perspiciãt. Sic præcipites aguntur, ut omnia naturæ Christiũ uincula, omnia fœdera rûpant, diffecẽt, diffringant. Pugnant passim atq; assidue, tumultuãdi nec modus, nec finis. Colliditur gens cum gente, ciuitas cum ciuitate, factio cum factione, princeps cum principe, & ob duorũ homuncionũ, qui mox uelut ephemera sint interituri, seu stultitiã, seu ambitionem, res humane sursum deorsum miscentur. Missas faciã ueterum bellorũ tragœdias. Repetamus decẽ ab hinc annis acta, ubi non gentiũ crudelissime pugnatũ est terra, mariq;: Quæ regio nõ Christiano sanguine commaduit? Quod flumen, quod mare, non humano cruore tinctum est? Et o pudor! pugnant immanius, quàm Iudæi, quàm Ethnicis, quàm feræ. Quicquid bellorum Iudæis gestum est aduersus Allophylos, id Christianis gerẽdum erat aduersus uitia, quibus nũc cum uitijs conuenit, cum hominibus bellum est. Et tamen Iudæos diuina iussio ducebat ad pugnam. Christianos, si prætextibus detractis, rem uere æstimes, transuersos rapit ambitio, agit ira pessimus consultor, pertrahit habendi nunquam satiata cupiditas. Atq; his ferẽ cum exteris res erat, Christianis cum Turcis fœdus est, inter ipsos bellum. Iam Ethnicos tyrannos ferẽ gloriæ sitis ad bellum extimulabat, atq; hi tamen sic Barbaras atq; efferas nationes subigebant, ut uinci expediret, & uictor de uictis benemereri studeret. Dabant operam, ut quàm fieri posset, incruenta esset uictoria, quo simul & uictori honesta fama præmium esset, & uictis solatium uictoris benignitas. At pudet meminisse, quid pudendis, quàm friuolis de causis, Christiani principes orbẽ ad arma concitent. Hic obis letum ac putrem aliquem titulum, aut reperit, aut commentus est. Quasi uero ita magis referat, quis regnum administret, modo publicis commodis recte consulatur. Ille cœlestis tur omissum nescio quid in fœdere centũ capitum. Hic illi priuatim insensus est, ob spem fam interceptam, aut scomma liberius dictum. Et quod est omniũ sceleratissimum, qui tyrannica arte, quod populi concordia potestatem suam labefactari sentiant, dant

stabilis

stabiliri, subornent qui data opera bellum excitent, quo simul & coniunctos dirimant, & infelicem populum licentius expilent: id procurant scelestissimi quidam, qui populi malis aluntur, & quibus pacis tempore non multum est quod agant in repub. Quæ Tartarea furia uenenum hoc in pectus Christianum potuit immittere? Quis hanc tyrannidem docuit Christicolæ, quam nec Dionysius ullus, nec Mezentius ullus, nec Phalaris ullus nouit? Beluæ uerius quàm homines, & sola tyrannide nobiles, nec usquã cordati nisi ad nocendum, nec unquam concordēs, nisi ad opprimendam rempub. Et hæc qui gerunt, pro Christianis habentur, audent humano sanguine undiq; polluti, ad sacras ædes, ad sacras aras accedere. O pestes in extremas insulas deportandas. Si Christiani corporis unius membra sunt, cur non gratulatur quisq; alienæ felicitati? Nunc prope iusta mouendi belli causa uidetur, regnum finitimum, rebus omnibus paulo florentius. Etenim si uerum fateri uolumus, quid aliud commouit, & hodie commouet tam multos ad armis lacessendum Franciæ regnum, nisi quod est unum omnium florētissimum? Nullum latius patet, nusquam senatus augustior, nusquam Academia celebrior, nusquam concordia maior, & ob hoc ipsum potestas summa. Nusquam æque florent leges, nusquam illibatio religio, nec Iudæorum commercio corrupta, uelut apud Italos, nec Turcarum aut Maranorum uicinia infecta, quemadmodum apud Hispanos & Hungaros. Germania, ne quid dicam de Bohemis, in tot regulos dissecta est, ac regni ne species quidem ulla. Sola Francia ceu flos illibatus Christianæ ditionis, & uelut arx quædam tutissima, si qua fors tempestas ingruat, tot modis impetitur, tot artibus incessitur, nec ob aliud, nisi cuius gratia conueniebat gratulari, si qua uana Christianæ mentis esset in istis. Atq; his tam impijs factis prætextitur titulus pius, sic sternunt uiam ad propagandum imperium Christi. O rem monstruosam, parum consultum putant reipub. Christianæ, nisi pulcherrimam ac felicissimam ditionis Christianæ partem subuerterint. Quid quod in his tractandis feras etiam ipsas feritate præcedunt? Non omnes pugnant beluæ, nec ferarum, nisi in diuersum genus conflictatio est, quemadmodum & ante diximus, sæpius inculcandum, quo magis inhæreat animis. Vipera non mordet uiperam, nec lynx lyncem discerpit. Ac rursus ille cum pugnant, suis pugnant armis, illas armauit natura: homines inermes natos, o deum immortalem, qualibus armis armat ira? Tartareis machinis impetunt Christiani Christianos. Quis enim credat bombardas, hominis inuentum esse? Nec ille tam densis agminibus in mutuum exitum ruunt. Quis unquam uidit decem leones cum decē tauris congrederi? At quoties uiginti milia Christianorum cum totidem Christianis ferro decertant? Tanti est lædere, tanti est haurire sanguinem fratrum. Nec illis ferè bellum est, nisi cum famæ, aut cura sobolis in rabiem agit. At Christianis quæ tam leuis iniuria est, ut non uideatur idonea bellandi occasio? Si faceret ista plebes, ut cuncq; prætexi poterat incitiam. Si iuuenes, excusari poterat ætatis imperitia. Si prophani, non nihil eleuaret atrocitatem facti personæ qualitas. Nunc ab ijs potissimum uidemus oriri bellorum semina, quorum consilio moderationeq; populi motus componi conueniebat. Contemptū illud & ignobile uulgus condit egregias urbes, conditas ciuilitate administrat, administrando locupletat. In has irrepunt satrapæ, & ceu fuci, quod aliena partum est industria, surripiunt, & quod à plurimis bene congestum est, à paucis male dissipatur, quod recte conditum, crudelissime diruitur. Quod si prisca non meminerunt, repetat qui uolet, secum hisce duodecim annis gesta bella, causas expendat, comperiet omnia principum gratia suscepta, magno populi malo gesta, cum ne tantillum quidem ad populum attineret. Iam quod olim foedum habebatur apud Ethnicos, caniciem galea premere, ut inquit ille, id apud Christianos laudi ducitur. Turpe senex miles Nasoni, & istis magnifica res est bellator septuagenarius. Imò ne sacerdotes quidem ipsos pudet, quos olim deus nec in sanguinaria illa & inclementi lege Moyse, uoluit ullo sanguine pollui: non pudet Theologos Christianæ uitæ magistros, non pudet absolutæ religionis professores, non pudet episcopos, non pudet Cardinales & Christi uicarios, eius rei autores ac faces esse, quam Christus tantopere detestatus est. Qui conuenit mitræ & galeæ? Quid pedit cum gladio? Quid Euangelico codici cum clypeo? Qui conuenit pacis omine salutare populum, & orbem ad turbulētissimas pugnas concitare? pacem dare lingua, re bellum immittere? Tun' eodem ore quo Christum pacificū prædicas, bellum laudas, eademq; tuba Deum canis & satanam?

franc. regnum

Tun' apud cōcionem sacram, cuculla tectus, ad cædem incitas simplicem populum, qui ex ore tuo doctrinam expectabat Euangelicam? Tun' apostolorum occupans locum, pugnantiæ doces cum apostolorum præceptis? An non uereris, ne quod de Christi præconibus dictum est, Quam speciosi pedes nuntiantium pacem, nuntiantium bona, nuntiantium salutem, in diuersum uertatur, Quam foeda lingua sacerdotum, adhortantium ad bellum, incitantium ad mala, prouocantium ad perniciem? Apud Romanos adhuc impie pios, qui pontificium maximum iniret, ex more confirmabat iureiurando, se manus ab omni sanguine puras seruaturum, adeo ut ne læsus quidem ulcisceretur, Atq; huius sacramenti fidem constanter præstitit Titus Vespasianus, imperator Ethnicus, idq; laudi datur à scriptore Ethnico. At o prorsus sublatam è rebus humanis frontem, apud Christianos Deo dicati sacerdotes, & qui his quoque sanctius aliquid præ se ferunt monachi, ad cædes, ad strages inflammant principum ac plebis animos. Et Euangelij tubam Martis tubam faciunt, oblitæ dignitatis suæ sursum ac deorsum cursitant, nihil non tum faciunt, tum patiuntur, dum bellum excitent: & per hos principes alioqui fortassis quieturi, ad pugnam inflammantur, quorum auctoritate tumultuantes sedari conueniebat. Immo quod est prodigiosius, belligerantur ipsi, idq; earum rerum gratia, quas & apud impios contempnere philosophi, quarumq; contemptus proprius ac peculiaris est uiris apostolicis. Ante paucos annos, cū fatali quodam morbo mundus ad arma raperetur, Euangelici præcones, hoc est, Minores ac Dominicani quidam è suggesto sacro classicum canebant, & ultro ad furiam propensos magis accendebant. Apud Britannos animabant in Gallos, apud Gallos animabant in Britannos. Omnes ad bellum instigabant. Ad pacem nemo prouocabat, præter unum aut alterum, quibus penè capitale fuit me uel nominasse. Cursitabant ultro citroq; sacrosancti præfules, & dignitatis & professionis suæ oblitæ, publicum orbis morbum opera sua exacerbantes, tum hinc Iulium pontificem Romanum, hinc reges ad maturandum bellum instigantes, perinde quasi non satis ipsi sua sponte insanirent, & tamen hanc manifestariam insaniam magnificis titulis præteximus. Huc patrum leges, huc piorum hominum scripta, huc arcanæ scripturæ uerba impudentissime detorquemus, ne dicam impie. Imò iam eò propè rediit res, ut stultum & impium sit aduersus bellum hiscere, & id laudate quod in primis ore Christi laudatum est. Parum consulere populo, parum fauere principi uidetur, qui suaserit rem omnium saluberrimam, & ab omnium pestilentissima dehortetur. Iam ipsa castra sequuntur sacrifici, præfunt in castris episcopi, & relictis ecclesiis suis, Bellonæ rem agunt. Imò gignit iam bellum sacerdotes, gignit episcopos, gignit Cardinales, quibus Campi legatus honorificus titulus, & apostolorum successoribus dignus habetur. Quo minus mirum, si Martem spirant, quos Mars genuit. Et quo malum sit insanabilius, tantam impietate pietatis specie prætexunt. Vexilla crucem habent. Miles impius, & nummis aliquot ad lanienam ac cædem conductus, crucis insigne præfert, & belli symbolum est, quod solum dedecere bellum poterat. Quid tibi cū cruce scelerate miles? Istis animis, istis factis, dracones, tigrides, ac lupi conueniebant. Istud signum eius est, qui non pugnando, sed moriendo uicit, qui seruauit, non perdidit, quodq; cum primis admonere te poterat, cum quibus hostibus tibi res sit, si modo Christianus es, & qua ratione uincendum sit. Tu salutis insigne gestas, ad fratris perniciem properans, & cruce perdis eum, qui cruce seruatus est? Quid quod ab arcanis illis & adorandis sacris, nam hæc quoq; pertrahuntur in castra, in quibus in primis summa Christianorum concordia repræsentatur, curritur in aciem, dirum ferrum in fratris uiscera stringitur, & facinoris omnium sceleratissimi, quo non aliud esse potest impijs spiritibus gratus. Christum faciunt spectatorem, si tamen illic dignatur adesse Christus. Denique quod est omnium absurdissimum, in utrisq; castris, in utraq; acie crucis signum reuertet, in utrisq; sacra peraguntur. Quid hoc monstri est? pugnat crux cū cruce, Christus aduersus Christum belligeratur? Hoc signum Christiani nominis hostes terrere solet. Cui nunc oppugnant, quod adorant: homines non una digni cruce, sed uera. Quæso, quid in hisce sacris orat miles, Pater noster? Os durum, audes eum appellare patrem, qui fratris tui iugulum petis? Sanctificetur nomen tuum. Qui magis dehonestari poterat nomen Dei, q̃ istiusmodi inter uos tumultibus? Adueniat regnum tuum. Sic oras, qui tanto sanguine tyrānidem tuam moliris? Fiat uoluntas tua, que tamadmodū in cœlo, ita & in terra. Pacem uult

nult ille, & tu bellum paras: Panem quotidianum à communi patre petis, qui fraternas exuris segetes, & tibi quoque mauis perire, quam illi prodesse: Iam quoniam ore dices illud: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, qui ad paricidium festinas: Deprecaris periculum tērationis, qui tuo periculo fratrem in periculum pertrahis: A malo liberari postulas, cuius instinctu summum malum fratri machinaris: Plato negat appellandum bellum, quod Græci moueant aduersus Græcos. Seditio est, inquit. Et istis sanctum etiam bellum est, quod ob quamlibet causam tali milite, talibus armis cum Christiano gerit Christianus: Ethnicorum leges, culeo insutum in profluentem abijciunt, qui ferrum fraterno sanguine imbuerit. An minus fratres sunt, quos Christus copulauit, quam quos sanguinis propinquitas: Et tamen hic præmiū est paricidio. O miseram bellantium sortem. Qui uincit, paricida est: qui uincitur, perit, nihilo secius paricidio obnoxius, quod paricidium conatus est. Et post hæc execrantur Turcas uelut impios, & à Christo alienos, quasi uero cum hæc agunt, ipsi Christiani sint, aut quasi Turcis ullum spectaculum exhiberi possit iucundius, quam si conspiciant illos mutuis telis sese confodientes. Immolant, ut aiunt, Turcæ dæmonibus, at cum his nulla uictima sit acceptior, quam si Christianus mactet Christianum, quæso, quid aliud facis quam illi: Tum enim gemina fruuntur hostia spiritus impij, cum pariter & qui mactat, & qui mactatur sit uictima. Si quis Turcis fauet, si quis amicus est dæmonibus, hostias huiusmodi frequenter offerat. Sed audio iamdudum, quid excusent homines in suum ipsorum malum ingeniosi. Cogi se queruntur, & inuitos ad bellum pertrahi. Detrahe personam istam, abijce fucos, tuum ipsius pectus consule, reperiēs iram, ambitionem, stultitiā huc pertraxisse, non necessitatem. Nisi forte hac fini necessitatem metiris, si nō per omnia satis fiat animo. Ad populum phaleras, Deus fucis non deluditur. Atque interea solennes aguntur supplicationes, magnis clamoribus petitur pax, uociferantur immani boatu, ut pacem nobis dones, te rogamus, audi nos. Nonne iure optimo Deus istis responderit: Quid me ridetis? Rogatis ut depellam, quod ipsi uobis accersitis uolentes: Deprecamini, cuius ipsi uobis estis autores. Si quælibet offensa bellum parit, cui tandem non est quod queratur: Inter uxorem & maritum incidunt ad quæ sit cōniendum, nisi malis dirimi beneuolentiā. Quod si quid eiusmodi sit ortum inter principes, quid opus erat mox ad arma rapit: Sunt leges, sunt homines eruditi, sunt uenerandi Abbates, sunt reuerendi Episcopi, quorum salubri cōsilio tumultus rerum componi poterat. Cur nō hos potius arbitros faciunt, quos haud possint tam iniquos nascisci, quin minore malo discessuri sint, quam si armis experiātur: Vix ulla tam iniqua pax, quin bello uel æquissimo sit potior. Prius expende singula, quæ bellum uel postulat, uel adducit, & quantum lucri feceris intelliges: Summa est Romani pontificis autoritas. Ast cum gentes, cum principes impijs bellis tumultuātur, idque annos aliquot, ubi tum Pontificum autoritas, ubi potestas Christo proxima: Hic certe erat expromenda, nisi ipsi similibus tenerentur cupiditatibus. Vocat Pontifex ad bellum, paratur. Vocat idem ad pacem, cur non obtemperatur itidem? Si pacem malunt, cur Iulio bellandi autori tam alacriter obeditum est, Leoni ad pacem & cōcordiam prouocati uix quisquam obtemperat: Si uere sacrosancta est Romani pontificis autoritas, certe maxime ualere par est, quoties ad id prouocat, quod unice docuit Christus. Ceterum quos Iulius ad bellum exitiale potuit excitare, cum Leo sanctissimus pontifex nō idem possit, tot modis ad Christianam concordiam prouocans, declarant sese, Ecclesiæ prætextu, suis seruissæ cupiditatibus, ne quid dicam acerbius. Si ex animo tædet bellorum, dabo consilium, quo concordiam tueri possitis. Solida pax haud constat affinitatibus, haud foederibus hominum, ex quibus frequenter exoriri bella uidemus. Repurgandi fontes ipsi, unde malum hoc scatet, prauæ cupiditates tumultus istos pariunt. Et dū quisque suis inseruit affectibus, interim affligitur respub. nec tamen assequitur hoc ipsum quisque, quod malis rationibus affectat. Sapiant principes, & populo sapiant, non sibi, ac uere sapiant, ut maiestatem suam, ut felicitatem, ut opes, ut splendorem his rebus metiantur, quæ uere magnos & excellentes faciunt. Sint eo animo erga rempublicam, quo pater erga familiam. Ita se magnū existimet rex, si quam optimis imperet: ita felicem, si suos felices reddiderit: ita sublimem, si quam maxime liberis imperet: ita opulentum, si populum habeat opulentum: ita florentem, si ciuitates perpetua pace florentes habeat. Atque hunc principis animum imitentur

proceres ac magistratus. Omnia reipub. commodis metiantur, & hac uia rectius suis confuluerint commodis. Rex qui hoc sit animo, num is facile commouebitur, ut pecuniam à suis extorqueat, quam Barbaro militi numeret. Suos ad famam adiget, ut impios aliquot duces ditet. Num is suorum uitā tot periculis obijciat. Non opinor. Hacenus exerceat imperium, ut meminerit se hominem imperare hominibus, liberum liberis, postremo Christianum Christianis. Huic uicissim tantum deferat populus, quatenus ad publicam utilitatem conducit. Non aliud exigit bonus princeps. Mali uero cupiditates retundet ciuium consensus. Adsit utrinque priuati commodi ratio. Plurimum honoris habeatur ijs, qui bellum excluderint, qui cōcordiam restituerint ingenio consilioque suo. Denique qui hoc modis omnibus moliatur, nō ut maximam militum ac machinarum uim comparet, sed ut ijs nō sit opus. Quod pulcherrimum facinus, tot imperatorum unus Diocletianus animo concepisce legitur. Quod si bellum uitari non potest, ita geratur, ut summa malorum in eorum capita recidat, qui belli dedere causas. Nunc principes tuti belligerantur, ductiores hinc crescunt, maxima malorum pars in agricolas ac plebē effunditur, ad quos nec attinet bellum, nec ipsi belli causam ullam dederunt. Vbi principis sapientia, si hac non perpendit, ubi principis animus, si hac leuia ducit. Inuenienda ratio, qua fiat ne toties mutantur, ac uelut obambulent imperia, quod omnis rerū nouatio tumultū gignat, tumultus bellum. Id facile fiet, si regum liberi intra ditionis fines elocentur, aut si quem libeat finitimis adiungere, spes omnibus successionis præcisa esto. Nec fas sit principi ditionis portionem ullam uendere aut alienare, perinde quasi priuata sint prædia, libera ciuitates. Nam liberae sunt quibus rex imperat, seruiunt quos tyrannus premit. Nunc huiusmodi matrimoniorū uicibus fit, ut apud Hybernos natus, repente imperet Indis, aut qui modo Syris imperabat, subito rex sit Italiae. Fitque ut neutra regio principem habeat, dum priorem relinquit, & à posteriore nō agnoscitur, nimirum ignotus, aliocum mundo natus. Atque interim dum illud parit, dum euincit, dum stabilis, alterum exhaurit proteritque, non nunquam amittit utrunque, dum utrunque complecti studet, uix alteri administrando idoneus. Semel inter principes conueniat, quid quisque debeat administrare, ac ditionis fines semel datos, nulla proferat aut contrahat affinitas, nulla conuellant foedera. Ita sua quisque portionem enitetur quam potest ornatissimam reddere: dum in unam omne studium intendet, hanc conabitur rebus optimis locupletatam suis liberis relinquere. Atque hoc sane pacis futurum est, ut ubique floreat omnia. Ceterum inter sese, non affinitatibus, aut facilijs fodalitatibus, sed sincera puraque amicitia copulentur, maximeque simili communi studio benemerendi de rebus humanis. Principi uero succedat, uel qui genere proximus, uel qui populi suffragijs maxime iudicabitur idoneus. Ceteris sat sit, inter honestos haberi proceres. Regium est nescire priuatos affectus, & omnia publicis cōmodis aestimare. Ad hac longinquas peregrinationes uitet princeps, imò pomeria regni nunquam transire uelit, memineritque dicti longo seculorum cōsensu probati, Frons occipitio prior est. Locupletatū se existimet, non si quid alijs ademerit, sed si sua reddiderit meliora. Cum de bello agitur, ne adhibeat in consiliū iuuenes, quibus ideo bellum placet, quod experti non sunt quantum habeat malorū: neue eos, quibus expedit turbare publicam tranquillitatem, quicque populi calamitatibus aluntur, ac saginantur: senes cordatos & integros accersat, & quorum pietas patriæ spectata sit. Nec temere ad unius aut alterius libidinem bellum moueat, quod semel coeptum, haud facile finitur. Res omnium periculosissima, non nisi totius populi consensu suscipiatur. Belli causæ statim præcidendæ sunt. Ad quadam conuiendum, comitas comitatem inuitabit. Nonnunquam emenda pax. Ea si ratione subduxeris, quid bellum fuerit exhausturū, & quot ciues ab exitio serues, paruo empti uidebitur, etiam si magno emeris, quando præter ciuiū tuorum sanguinem, plus erat bello impendendum. In eas rationem, quantum malorum uitaris, quantum bonorum tuearis, & impendij non poenitebit. Fungantur interim suo officio præsules, sacerdotes uere sint sacerdotes, monachi professionis suæ meminerint, theologi quod Christo dignū est doceant. Conspirent omnes aduersus bellum, in hoc latent omnes. Pacem publice priuatimque prædicent, efferant, inculcent. Tum si minus possint efficere, ne ferro decernatur, certe ne probent, ne intersint, ne rei uel tam scelerata, uel certe tam suspecta, ipsis autoribus, bonos habentur. Satis sit in bello cæsis, in prophano sepulchrum dari. Si qui boni sunt in hoc

pag. 496a

hoc genere, qui certe paucissimi sunt, non ob hæc fraudabuntur suo præmio. Caterum impij, quæ maxima turba est, minus sibi placebunt, honore detractio. De his bellis loquor, quæ uulgo Christiani cum Christianis, leuibus aut iniustis de causis committunt. Nec enim idem sentio de his, qui simplici pioque studio uim incurfantium Barbarorum depellunt, & suo periculo publicam tranquillitatem tuetur. Nunc trophæa sanguine tincta eorum pro quorum salute Christus suum fudit sanguinem, reponuntur in templis, inter apostolorum ac martyrum statuas, quasi posthac pium sit futurum, non fieri martyres, sed facere. Abunde magnum erat, hæc in foro, aut armario quopiam reposita seruari: in sacras aedes, quas purissimas esse decet, nihil recipi cōuenit, quod sanguine sit inquinatum. Sed antiquitas in templis reponere uictoriæ monumenta. Verum, sed in quibus sacrificabatur dæmonibus, non deo. Sacerdotes Deo sacri nusquam adsint, nisi ad dirimenda bella. In hæc si consentiant, si eadem ubique inculcent, plurimum habitura momenti est concors autoritas. Quod si hic fatalis est humani ingenij morbus, ut prorsus absque bellis durare nequeat, quin potius malum hoc in Turcas effunditur: Tametsi præstabat et hos doctrina, benefactis, uitæque innocentia, ad Christi religionem allicere, quàm armis adoriri. Attamen si bellum, ut diximus, omnino uitari non potest, illud certe leuius sit malum, quàm sic impie Christianos inter se committi, collidique. Si mutua charitas illos non adglutinat, certe cōiunget utcumque communis hostis, & qualiscumque syncretismus erit, ut absit uera concordia. Postremo magna pars pacis est, ex animo uelle pacem. Quibus enim pax uere cordi est, hi omnes pacis occasiones arripiunt: quæ obstant, aut negligunt, aut amoluntur, permulta ferunt, dum tantum bonum sit incolume. Nunc ipsi bellorum seminaria quarunt: quod ad concordiam facit, eleuant, aut dissimulant etiam: quod ad bellum tendit, ultro exaggerant, exulcerantque. Pudet referre, ex cuiusmodi nugis, quantas excitent tragedias, & ex quàm minuta scintillula, quæ rerum tempestates exoriantur. Tunc illud iniuriarum agmen uenit in mentem, & suum quisque malum sibi exaggerat. At benefactorum interim profunda obliuio, ut iures affectari bellum. Et sæpe principum priuatum quiddam est, quod orbem ad arma compellit. At plusquam publicum esse debet, ob quod bellum suscipiatur. Quin ubi nihil subest causæ, ipsi dissidiorum causas sibi fingunt, regionum uocabulis ad odiorum alimoniam abutentes: & hunc stultę plebis errorem alunt magnates, & in suum abutuntur cōpendium, alunt sacerdotes quidam. Anglus hostis est Gallo, nec ob aliud, nisi quod Gallus est. Scoto Britannus infensus est, nec aliam ob rem, nisi quod Scotus est. Germanus cum Franco dissidet, Hispanus cum utroque. O prauitatem, disiungit inane loci uocabulum, cur non potius tot res conciliant? Male uis Britannus Gallo. Cur non potius bene uis homo homini: Christianus Christiano? Cur res friuola plus apud istos potest, quæ tot naturæ nexus, tot Christi uincula? Locus corpora dirimit, non animos. Separabat olim Rhenus Gallum à Germano, at Rhenus non separat Christianum à Christiano. Pyrenæi montes Hispanos à Gallis seiungunt, at iidem non dirimunt Ecclesiæ communionem. Mare dirimit Anglos à Gallis, at non dirimit religionis societatem. Paulus apostolus indignatur audire inter Christianos has uoces: Ego sum Apollo, ego sum Cepha, ego sum Pauli, nec impia cognomina sinit secare Christum omnia cōciliantem: & nos commune patriæ uocabulum grauem causam iudicamus, cur gens in gentis internitionem tendat? Ne id quidem satis nonnullorum animis bellorum audis, prauè dataque opera dissidiorum ansas quarunt, ipsam diuidunt Galliam, & ea uocabulis distrahunt, quæ nec maria, nec montes, nec uera regionum nomina distrahunt. E Gallis Germanos faciunt, ne uel nominis consortio coalescat amicitia. Si in actionibus odiosis, uelut diuorij, nec litem facile recipit iudex, nec quilibet admittit probationem, cur isti in re omnium odiosissima quamlibet friuolam causam admittunt? Quin potius id quod res est cogitant, mundum hunc communem esse patriam omnium, si patriæ titulus conciliat: ab ipsa maioribus ortos omnes, si facit amicos sanguinis affinitas: Ecclesiam unam esse familiam, ex æquo communem omnibus, si domus eadem copulat necessitudines, in hanc partem ingeniosos esse par est. Toleras quædam in socero, non ob aliud nisi quod socer est: & nihil toleras in eo, qui religionis cōsortio frater est: Multa condonas generis propinquitati, & nihil condonas affinitati religionis: Certe nullum uinculum arctius alligat, quàm Christi sodalitas. Cur id solum ob oculos obuersatur, quod animum exulcerat? Si paci faues;

uestire monumenta in templis

sic cogita potius, in hoc læsit, sed sæpe aliàs profuit, aut alieno impulsu læsit. Postremo, quemadmodum apud Homerum dissidij causas, quod inter Agamemnonem & Achillem intercesserat, in Aten deam reijciunt, qui uocant ad concordiam: ita quæ excusari non possunt, aliquando fati imputentur, aut malo cuiuspiam si libet Genio, & in hæc odium ab ipsis hominibus transferatur. Cur magis ad perniciem suam sapiunt, quàm ad tuendam felicitatem? Cur ad malum, quàm ad bonum sunt oculatiores? Qui paulo cordatiores sunt, expendunt, considerant, circumspiciunt, priusquam priuatum quoque negotium aggrediantur. Et clausis oculis præcipites in bellum ipsi sese cõijciunt, præsertim cum semel admissum, excludi non possit, quin è pusillo sit maximum, ex uno plura, ex incruento cruentum, maxime cum hæc procella non unum aut alterum affligat, sed uniuersos pariter inuoluat. Quod si uulgus hæc parum expendit, certe principis & optimatum partes sunt, hæc secum reputare. Sacerdotum est ista rationibus omnibus insulcare, uolentibus ac nolentibus ingerere. Hærebunt tandem si nusquam non audiantur. Ad bellum gestis: primum inspicere, cuiusmodi res sit pax, cuiusmodi bellum, quid illa bonorum, quid hoc malorum secum uehat, atque ita rationem in eas, num expediat pacem bello permutare. Si res quædam admirabilis est, regnum undique rebus optimis florens, bene conditis urbibus, bene cultis agris, optimis legibus, honestissimis disciplinis, sanctissimis moribus: cogita tecum, hæc felicitas mihi perturbanda est, si bello. Contra, si quando conspexisti ruinas urbium, dirutos uicos, exusta phana, desolatos agros, & id spectaculum miserandum, ut est, uisum est, cogita hunc esse belli fructum. Si graue iudicas sceleratam conductionum militum colluuiem in tuam regionem inducere, hos ciuium tuorum malo alere, his inseruire, his blandiri, immo horum arbitrio teipsum ac tuam incolumitatem committere: fac cogites hanc esse belli conditionem. Si abominaris latrocinia, hæc docet bellum: si execraris paricidium, hoc in bello discitur. Nam qui uereatur unum occidere commotus, qui leui aut oramento conductus tot homines iugulat? Si præsentissima reipub. pestis est, legum neglectus, silent leges inter arma. Si foedum existimas stuprum, incestum, & his turpiora, horum omnium bellum magister est. Si fons omnium malorum est impietas, & religionis neglectus, hæc belli procellis prorsus obruitur. Si iudicas pessimum esse reipub. statum, cum plurimum possunt qui pessimi sunt, in bello regnant sceleratissimi: & quos in pace suffugas in crucem, horum in bellis primaria est opera. Quis enim melius per deuiam ducet copias, quàm latro exercitatus? Quis fortius diripiet aedes, aut spoliabit templa, quàm parietum perfossor, aut sacrilegus? Quis animosius feriet hostem, & hauriet ferro uitalia, quàm gladiator, aut paricida? Quis æque idoneus ad iniiciendum ignem urbibus aut machinis, quàm incendiarius? Quis æque contemnet fluctus, marisque discrimina, ac pirata diutinis prædationibus exercitus? Vis palam cernere, quàm res sit impia bellum, animaduerte per quos geritur. Si pio principi nihil antiquius esse debet, quàm suorum incolumitas, huic bellum in primis inuisum sit, oportet. Si principis felicitas est imperare felici, pacem potissimum amplecti debet. Si præcipue optatum bono principi, ut imperet quàm optimis, bellum detestetur oportet, unde scatet omnis impietatis sentina. Si suas opes esse putat quicquid ciues possident, bellum omnibus rationibus uitet, quod ut felicissime cadat, certe facultates omnium atterit, & quod honestis artibus partum est, in immanes quosdam carnifices erogandum. Iam illud etiam atque etiam perpendant, suam cuique blandiri causam, & suam cuique spem arridere, cum illa sæpenumero pessima sit, quæ commoto uideatur æquissima, & hæc non raro fallit. Sed finge causam iustissimam, finge exitum belli prosperissimum, rationem fac in eas omnium incommodorum quibus gestum est bellum, & commo- ditatum quas peperit uictoria, & uide num tanti fuerit uincere. Vix unquam uictoria contingit incruenta. Iam habes tuos humano sanguine pollutos. Ad hæc supputa morum, publicæque disciplinæ iacturam, nullo compendio sarcendam. Exhaustis tuum fiscum, ex- pilas populum, oneras bonos, ad facinus excitas improbos, neque uero cõfecto bello, pro- tinus & belli reliquæ sopitæ sunt. Obsolescunt artes, includuntur negociatorum cõmer- cia. Ut hostem includas, prius temetipsum à tot regionibus cogereis excludere. Antebel- lum omnes finitimæ regiones tuæ erant, pax enim rerum commercijs facit omnia cõmunia. Vide quantam rem egeris, nunc uix tua est, quæ maxime tua est ditio. Ut oppidu- lum excindas, quot machinis, quot tentorijs opus est. Imitatitiã urbem facias oponere, ue- ram

ueram eueras, at minoris aliud uerum oppidum extrui poterat. Ne liceat hosti prodire ex oppido, tu exul à patria sub dio dormis. Minoris cōstaturum erat, ædificare noua mœnia, quàm ædificata machinis demoliri. Vt ne computem hic, quod pecuniarū effluit inter exigentium, recipientium, ac ducum digitos, quæ sanè pars est non minima. Quod si horum singula ad uerum calculum reuoces, ni compereris decima impendiorū parte pacē redimi potuisse, patiar æquo animo me profligari undique. Sed parū excelsi animi tibi uideate, si quid remittas iniuriarum: imò nullum est certius argumentum humilis animi, minimeq; regij, quàm ulcisci. Maiestati tuæ nōnihil decedere putas, si cum finitimo principe agens, & fortasse cognato, aut affini, fortassis aliàs bene de te merito, de tuo iure dedas aliquantulum. At quanto humiliter deijcis maiestatem tuam, dum barbaris cohortibus, & infimæ sceleratorum feci, nunquam explendæ, auro subinde litare cogeris, dum ad Cares uilissimos simul ac nocentissimos blandus ac supplex mittis legatos, dum tuum ipsius caput, dum tuorum fortunas illorum credis fidei, quibus nihil est neque pensi, neque sancti: Quod si quid iniquitatis uidebitur habere pax, caue sic cogites, hoc perdo, sed tanti pacem emo. At dixerit argutior aliquis, Facile donarim, si res ad me prius pertineat. Princeps sum, negotium publicum, uelim nolim, ago. Non facile bellum suscipiet, qui nihil nisi publicum spectat. Atqui contra uidemus omneis ferè belli causas ex his rebus nasci, quæ nihil ad populum pertineant. Vis hanc aut illam ditionis partem uindicare, quid istud ad populi negotium? Vis ulcisci qui filia renunciauit, quid hoc ad rem publicam? Hæc expendere, hæc perspicere, uere sapientis, uereq; magni est principis. Quis unquam aut latius imperauit, aut splendidius Octauio Augusto? At is cupiebat etiam deponere imperium, si quem uidisset reipublicæ magis salutarem principem. Merito laudata est ab egregijs autoribus uox illa cuiusdam Imperatoris, Pereant, inquit, filij mei, si quis alius melius sit reipublicæ consulturus. Hos animos reipublicæ præstiterunt homines impij, quod ad Christi religionem attinet: & Christiani principes usque adeo uilem ducunt populum Christianum, ut grauissimo orbis incendio priuatas suas cupiditates uel ulcisci uelint, uel explere: Iam audio quosdam ita tergiuersantes, ut ne gent se tutos esse possent, nisi uim improborum acriter propellant. Quir igitur inter innumeros Imperatores Romanos, soli Antonini Pius & Philosophus petiti non sunt? Nisi quod nemo tutius regnat, quàm qui paratus est & deponere, utpote quod reipublicæ gerat, non sibi. Quod si nihil uos mouet, neque naturæ sensus, neque pietatis respectus, neque tanta calamitas, certe Christiani nominis probrum animos uestros in concordiam redigat. Quota mundi portio tenetur à Christianis? Atque hæc tamen est illa ciuitas in ædificato monte sita, spectaculum facta Deo & hominibus. At quid sentire putandum est, quid loqui, quæ probra in Christū euomere Christiani nominis hostes, ubi uident Christianos sic inter sese concertare, leuioribus de causis quàm Ethnicis, crudelius quàm impij, machinis tetricioribus quàm ipsi? Quorum inuentum est bombardæ? Nonne Christianorum? Et quo res sit indignior, his induntur apostolorum nomina, inculpantur diuorum imagines. O crudelis irrisio. Paulus ille pacis hortator perpetuus, Tartaream machinam torquet in Christianum: Si cupimus Turcas ad Christi religionem adducere, prius ipsi simus Christiani. Nunquam hoc illi credent, si quod est, perspiciant nusquam magis scire, quàm apud Christianos, id quod Christus unum omnium maxime detestatus est. Et quod Homerus Ethnicus demiratur in Ethnicis, quum suauium etiam rerum, ut somni, cibi, potus, choreæ, musices satietas sit, belli infelicitis nullam esse satietatem: id apud eos uerissimum est, quibus ipsum etiam belli uocabulum abominandum esse oportuit. Roma furiosa quondam illa bellatrix, tamen Iani sui templum aliquoties uidit clausum. Et qui conuenit apud uos nullas esse bellandi ferias? Quo nam ore prædicabitis eis Christum pacis autorem, ipsi perpetuis dissidijs inrer uos tumultuantes? Iam quos putatis animos addit Turcis uestra discordia? Nihil enim facilius quàm uincere dissidentes. Vultis illis esse formidabiles? Concordes estote. Cur ultro uobis & præsentis uitæ iucunditatem inuidetis, & à futura felicitate uultis excidere? Multis malis per se obnoxia est uita mortalium; magnam molestiæ partem adimet concordia, dum mutuis officijs alijs alium aut consolatur, aut iuuat. Si quid boni obtinget, id tum suauius, tum communius reddet concordia, dum

T 4 dia, dum

Confutatio

Confutatio

Bombardæ Nomine
dicitur Inuentum

día, dum amicus impartit amico, & beneuolus beneuolo gratulatur. Quàm friuola sunt, quamq; mox peritura, pro quibus inter uos tumultus est. Mors omnibus imminet, non minus regibus quàm plebeijs. Quos tumultus ciet animalculū, mox sumi in morem euaturum. In foribus adest æternitas. Quorsum attinet, pro rebus istis umbraticis perinde moliri, quasi uita hæc esset immortalis? O miseros, qui felicem illam piorum uitam nō credunt, aut non sperant; impudentes qui sibi pollicentur e bellis ad eam iter esse, cum illa nihil sit aliud quàm ineffabilis quædam feliciū animorum cōmunio, cum iam ad plenum contingeret, quod Christus tam enixe rogauerat patrem cœlestem, ut sic inter se iungerentur illi, quemadmodum ipse patri iunctus est. Ad hanc summam concordiam qui possitis esse idonei, nisi eam interim pro uirili meditemini? Ut nō subito ex spurco heluone sit angelus, ita nō subito ex bellatore sanguinario, martyrum & uirginum socius. Eia satis iam superq; fufum est Christiani, si parum est humani sanguinis, satis in mutua debacchatum exitia, satis hæc genus Furijs Orcoq; litatum, satis diu quæ Turcarum pascant oculos, acta est fabula. Salsam aliquando postnimum diu toleratas bellorum miseras resipiscite. Quicquid hæc genus insanitum est, satis imputetur: placeat Christianis, quæ quondam prophætis placuit, superiorum malorum obliuio: posthac cōmunibus consilijs in pacis studium incumbite, & sic incumbite, ut non stupeis, sed solidis atque adamantinis uinculis coeat, nunquam dirumpenda. Vos appello principes, de quorum nutu potissimum pendet res mortalium, qui Christi principis imaginem inter mortales geritis, agnoscite regis uestri uocem ad pacem uocantis, existimate totum orbem diutinis fessum malis, hoc à uobis flagitare. Si quid cui dolet etiamnum, æquum est hoc publice omnium felicitati donare. Maius est negotium, quàm ut leuibus causis debeat retardari. Appello uos sacerdotes Deo sacri, hoc studijs omnibus exprimate, quod Deo gratissimum esse scitis: hoc depellite; quod illi maxime inuisum. Appello uos Theologi, pacis Euangelium prædicate, hanc semper popularibus auribus occinite. Appello uos Episcopi, alijsq; dignitate ecclesiastica præminentes, ad pacem æternis uinculis astringendam uestra ualeat auctoritas. Appello uos primates & magistratus, ut sapientiæ Regum, ut pietati Pontificum uestra uoluntas sit adiutrix. Vos appello promiscue, quicumque Christiano nomine censemini, consentientibus animis in hoc conspirate. Hic ostendite quantum ualeat aduersus potentum tyrannidem multitudinis concordia. Huc pariter omnes omnia sua consilia conferant. Iungat æterna concordia, quos tam multis rebus coniunxit natura, pluribus Christus. Communibus studijs agant omnes, quod ad omnium ex æquo felicitatem pertinet. Huc inuitant omnia, primum ipse naturæ sensus, atq; ipsa, ut ita dicam, humanitas. Deinde totius humanæ felicitatis princeps & autôr Christus. Ad hæc tam multa pacis commoda, tot belli calamitates. Vocant huc ipsi principum animi, iam uelut afflante Deo, ad concordiam propensi. En pacificus ille placidusq; Leo, signum omnibus extulit, ad pacem inuitans, uereq; Christi uicarium agens. Si uere oues estis, sequimini pastorem. Si filij, audite patrem. Vocat ille non titulo tantum Christianissimus Galliarum rex Franciscus, qui pacem nec emere grauatur, nec usquam suæ maiestatis habet rationem, modo publicæ paci consulat: hoc denique uere splendidum ac regium esse docens, de genere humano quàm optime mereri. Vocat huc clarissimus princeps Carolus, incorruptæ indolis adolescens. Nec abhorret Cæsar Maximilianus, nec detrectat inclytus Angliæ rex Henricus. Tantorum principum exemplum, cæteros libenter imitari par est. Maxima plebis pars bellum detestatur, pacem orat. Pauculi quidam modo, quorum impia felicitas à publica pendet infelicitate, bellum optant. Quorum improbitas, ut plus ualeat, quàm bonorum omnium uoluntas, æquum sit nec ne, uos ipsi expendite. Videtis hæc genus, nihil actum fœderibus, nihil promotum affinitatibus, nihil ui, nihil ulciscendo. Nunc contra periculū facite, quid possit placabilitas, quid beneficentia. Bellum è bello feritur, ultio trahit ultionem. Nunc gratia gratiam pariat, & beneficium beneficio inuitetur, isq; regalior uideatur, qui plus de suo iure concesserit. Non successit quod humanis studijs gestum est: at fortunabit ipse Christus pia consilia, quæ se autore & auspice uiderit suscipi. Aderit dexter, aspirabit, fauebitq; fauentibus ei rei, cui fauit ipse plurimū, priuatos affectus publica uincat utilitas. Quanquam dum huic consulitur, & sua cuiq; fortuna melior reddetur: principibus regnū erit augustius, si prijs ac felicibus imperent, ut legibus regnent magis quàm armis: proceribus

proceribus maior ueriorq; dignitas, sacerdotibus ocium tranquillius: populo quies uberior, & ubertas quietior: nomen Christianum formidabilius crucis hostibus. Deniq; singuli singulis, & omnes omnibus chari simul & iucundi eritis, super omnia Christo grati, cui placuisse summa felicitas est. D I X I.

Querelæ pacis per Desiderium Erasmum Roterodamum finis.

ILLVSTRI D^o CHRISTOPHORO

A SCHIIDLOVIETZ, PALATINO ET CAPITANEO
Cracouensi, regni Poloniae Cancellario, Des. Eras-
mus Roterodamus S. D.

TO T tantisq; malis undiq; contaminata est uita mortalium uir non imaginibus tantum illustris, ut Homerus conferens sortem nostræ conditionis cum singulis animantium generibus pronunciarit, nulum esse animal homine calamitosius: Silenus iudicarit, optimum aut non nasci, aut quàm ocysime aboleri: Plinius existimarit, nulum munus homini datum à superis maius aut melius, q̃ uita breuitatem, & interim nulli negatam facultatem abrumpendi uitam, si uideatur. Apud Lucianum Pythagoras, cuius anima fingitur subinde mutato domicilio, per omnia uirorum ac mulierum, bipedum & quadrupedum corpora fuisse peregrinata, fatetur se longe suauius uixisse, quàm esset rana, quàm quum esset rex. Atq; hæc quidem licet absurda dictu, non ita multum abessent à uero, nisi cœlestis ille philosophus nobis persuasisset, æternam felicitatem esse paratâ his qui totius felicitatis proaram ac puppim, ut aiunt, in ipso collocarint. Ea spes tantâ habet uim, ut in maximis etiam malis seruet ac tueatur alacritatem animi sibi bene conscij, præsertim quum hic interim adsit arrabosille mirificus & arcanus, qui quicquid habet hæc uita fellis uertit in mel. Ad hæc quoniam homo, sicuti corpore constat & animo, ita duplici genere malorum affligitur, quæsitum est & illud à sapientibus uiris, utrum grauiora sint mala corporis an animi: & pronunciatum est ab animi malis plus esse calamitatis. Quanquam ab hac sententia multum discrepat uulgus: Quotus enim quisq; est, qui non miserius esse ducat hydropicum esse quàm auarum: Sed idem felicius esse ducunt, habere corpus formosum, q̃ animum honestis disciplinis ac uirtutibus exornatum. Nec mirum si præpostere iudicant de malis ac bonis, qui corpus præferunt animo. Antiquitas præter casus & uitia, numerauit trecenta morborum genera: quibus accesserunt & indies accedunt ignotæ nouaq; morborum species, ueluti cum arte medicorum ex insidijs bellum gerentes. Quis autem enumeret animorum uitia? Atq; utinam numero tantum uincerent: Superant proh dolor, superant & alijs multis nominibus. Primū quod uitiat meliorem nostri partem: deinde quod quum corporis mala tantum afflicto reddant: animorum morbi reddunt etiam malos & infelices, eo quod à nobis accersantur. Iam sunt quædam corporum ægritudines, quæ cruciatum nesciant, ueluti phthisis. An uero est ullus hydrops, ulla febris, quæ sic discruciat corpus, ut pecuniæ studium, ut amor impotens, ut zelotypia, ut liuor torquet animum: Ad hæc corporis morbi crebrò medentur animi malis, quum ex animi uitio ferè nascantur et corporis mala. Grauiores existimantur corporis morbi, qui præter molestiam habent & turpitudinem. At huiusmodi sunt omnes animorum morbi: Non enim solum adimunt animi tranquillitatem, uerumetiam infamiam adferunt. Medici nullum morborum genus putant formidabilius, quàm quod ægroto mali sensum eripit. Sanabilior enim est podagricus, qui se miserum clamat, & medicum accersi iubet, quàm phreneticus aut lethargicus, quorum hic sibi uidetur sanus, ille medicum opitulari cupientem inuadit. At huiusmodi ferè sunt omnes animorum morbi: Quo quisq; grauius ægrotat, hoc minus admittit opem medicantis. Nam in his quoq; uarietas est. Longe facilius medemur luxui, libidini, &

ni & profusioni, ceterisque crassis, ut ita dicam animi morbis, quam ambitioni, quam inuidiæ, quam philautiæ, quam hypocrisi. Videas multos quibus non possis obijcere stuprâ, aut remulentiam, sed toti madent amore sui, ad hunc gnomonem examinât omnia. Si quis obliſtat, nullum uindictæ genus non moluntur, sceleratissimis interim cupiditatibus prætextentes honestos titulos. Quo quidem hominum genere nihil nocentius neque deploratius. De corporis morbis iudicat animus. Idem in animi morbis fieri non potest, quæ ea pars nostri laboret, qua iudicamus. Proinde quo remedio succurras illi, quod situm inexplibilem habendi uocat prouidentiam, qui liuorem appellat honesti zelum, qui cæcum amorem sui nominat prudentiam, maledicentiæ morbum fucat titulo libertatis. Accedit ad hæc quod cui pedes alligauit podagra, tamen oculis & auribus sanus est. At unusquisque animi morbus totum uitiat animum. Rursum cui res est cum calculo, ceteris morbis caret. At nullus est animi morbus, qui non secum trahat agmen uitiorum. Iam si par est ex contagij noxa morbum æstimare, a pestilentia tuti sunt senes, si Plinio credimus, nec ea quouis demigrat, sed ab Austrinis regionibus orta, ferè demigrat ad Occidentales. Sunt morbi qui non attingunt pueros, sunt qui parcunt sexui foeminino, sunt qui potentes impetunt, plebi parcentes, cuiusmodi ferunt lichenas: Sunt qui suis tantum ætatibus aut etiam regionibus sæuiunt. Elephantiasis & Gemurſa, quæ immigrasset in Italiam celeriter extinctæ sunt. Sudorem letiferum ante annos triginta non nouit Anglia, nec ea lues ferè transiit eius insulæ fines. Habent hæc mala tractus suos, habent uices suas, habent personarum atque etiam membrorum delectum. Animorum pestes nec ordini, nec sexui, nec ætati parcut ulli, nec ullis se limitibus continent, incredibili celeritate peruagantur orbem, nec inuicem sibi cedunt, quemadmodum uicissitudine sæuiunt, nunc pestilentia, nunc angina, nunc tusses, sed morbum morbus, uelut ansam ansa trahit: nec facile cedunt ubi semel incubuere. Iam si quis percõtetur, inter corporum morbos cui debeatur principatus: me iudice facile tribuetur ei malo, quod incerta origine, tot iam annos per omnes orbis plagas impune grassans, nondum certum nomen inuenit: plerique uocant poscas Gallicas, nonnulli Hispanienses. Quæ lues unquam pari celeritate percurrit singulas Europæ, Africæ, Asiæque partes? Quæ pernitius sese inserit uenis ac uisceribus? Quæ tenacius hæret, aut peruicacius repugnat articularumque medicorum: quæ faciliore contagio transiit in alterum: quæ crudeliores habet cruciatus? Vitiligo præter cutis deformitatem nihil habet noxæ, & curationem recipit. Lichenas foedo quidem furfure, primum faciem, deinde reliquum corpus operiunt, sed citra cruciatum, nulloque uitæ discrimine, etiam si remedium non admittunt, nisi cui mors sit anteferenda. Hæc lues quicquid in alijs est horrendum unam secum defert, foeditatem, cruciatum, contagium, uitæ periculum, curationem difficillimam pariter ac foedissimam, & tamen utcumque cohibita, subinde repullulat, non aliter quam podagra. Postremo si quis sciscitetur inter animi morbos, cui nocendi primatus tribuatur, nihil addubitem hanc illaudatam laudem, & ingloriam gloriam tribuere linguæ effreni. Pestis hæc neque simplex est neque recēs, uniuersos animi morbos complectitur, nec ulla fuit ætas tam sanis moribus, ut de hoc malo non fuerit quæſta. Verum ut febres ac pestilentia quædam, quum nunquam prorsus intermoriantur, tamen aliquando ex interuallo uelut erumpentes inundatione, latius & acrius sæuiunt, perinde quasi internicionem humano generi minitentur: Ita uidemus nunc hunc fatalem linguæ morbum miro contagio totum orbem occupasse: seque per aulas principum, per domos idiotarum, per scholas Theologorum, per sodalitates monachorum, per collegia sacerdotum, per militum cohortes, per agricolarum casas sparsisse, tanta uiolentia, ut honestis disciplinis, ut integris moribus, ut publicæ concordia, ut ecclesiæ procerum, ut prophanorum principum autoritati panolethriam quandam ac perniciem moliri uideatur. Dormitatum est initio aduersus orientem pestem, de qua modo diximus, nec adhuc uigilatur aduersus contagium, quum attracta lepra, leuiore malo, semoueatur ab hominum commercio. Sed maiore rerum humanarum exitio cessatum est hæcenus aduersus linguarum intemperias, & adhuc cessatur: Interim malum indies gliscens fit immedicabile. Exitere quidem nonnulli, qui quod solent imperiti medici, morbum sinistra curatione nihil aliud quam exacerbarunt. Hæc partes erant episcoporum qui Christianam prudentiam, qui Euangelicam eruditionem, cum animi moderatione coniunxerunt. Vtutis, scilicet rationibus, & compedibus quid hæcenus profectum sit uidemus. Nos tamen nec auctoritate nec

tate nec eruditione prudentiaq; praediti sumus, quantam morbi fatalis magnitudo requirit, tamen ad publicam orbis Christiani calamitatem ingemiscens, qualecunq; phar-
 macum attulimus, quo si malum hoc funditus tolli non potest, certe mitigetur. Ex ornatissimo viro Ioanne à Lasco cognoui plurimum praeclarae integritatis apud uestram gentem reside-
 re: ut Astrea, loquar enim poetarum more, fugiens e terris isthic ultima pressisse uestigia ui-
 deri possit: nec mediocriter florere rectis institutis, sub integerrimo uigilantissimoq; pra-
 sule Ioanne à Lasco Archiepiscopo, qui praesorum praesulum exemplum in hanc corru-
 ptissimam aetatem refert. Id eo facilius credo, quod in ipso qui haec narrat, eam morum syn-
 ceritatem modestiamq; perspiciam, ut parem haecenus non temere in quoquam alio reper-
 rerim. Quod si communis haec linguae pestilentia nondum uestram attigit Poloniam, uisum
 est hoc scripto uestrae gratulari felicitati. Sin & isthuc aliqua pars contagii serpsit, misimus
 antidotum. Id ut tui nominis auspicijs euulgaremus uir illustris, fecit modo dictus Ioan-
 nes à Lasco, qui mihi non desinit, admirabili quodam affectu tuas dotes ac uirtutes exi-
 mias praedicare, ut ipse quoq; successus admiratione laudum tuarum cogar primum te ti-
 bi, deinde toti Poloniae regno talem negociorum administratorem gratulari. Haec qui per-
 suasit, iuuenis quidem est, sed prouectis moribus, sed sensili iudicio. Nec fallitur tam ocu-
 latus, nec fingit qui haec tam constanter, tanto pectoris ardore deprae-dicat. Quod si hunc
 homuncionem non grauaberis in tuorum numerum ascribere, gratulabor & mihi, talem uel
 patronum uel amicum. Non me pudet huius ambitionis: Talium uirorum amicitiam in
 praecipua felicitatis parte numerare soleo. Quamquam quum principum uirorum fauo-
 res ambimus, non tam nobis ambimus quam optimis studiis, quam pietati, quae nunc quorum-
 dam seditiosis tumultibus ubiq; periclitantur: collapsura nisi tui similium autoritate stu-
 dioq; fulciantur. Ridiculus essem si nunc ambirem dignitates aut opes, propediem hinc
 emigraturus. Sarcinae sunt ista quae grauant euolare meditantem, haec tamen comitantur
 exeuntem. Si quid lucubrationibus meis, si quid per bonos uiros nostris hortatibus exti-
 mulatos, iuimus uel honesta studia, uel pietatem Christianam, hoc uaticum lubens me
 cum extulero. Sed nimium diu te remoror a lingua, in qua uereor necubi tua prudentia de-
 sideret ordinem magis digestum. Argumentum erat infinitae uarietatis, itaque dum singula
 cogor attingere, miscens interim sacra prophanis, uix effugi rerum confusionem, praeser-
 tim quum non uacaret expolire quod erat congestum. Bene uale. Basileae, postridie Id-
 Augusti, Anno M. D. XXV.

LINGVA PER DES-

ERASMVM ROTERODAMVM

ICTVRVS non de asini, quod aiunt umbra, sed de his quae
 praecipuum habent momentum ad humanae uitae uel felicitate
 tem uel perniciem, precor ut omnes, quandoquidem ad om-
 nes haec oratio pertinet, his auribus atque animis auscultetis,
 quas in rebus grauissimis maximisq; bene consulenti praebe-
 re soletis. Atq; illud in primis suo quisq; cum animo perpen-
 dat, si quis uestrum tamen deferat praesentaneum, quod uel
 ipso contractu subitam mortem adferret, idq; sic deferat inclu-
 sum uasculo, ut non posset abijcere, nonne is quamlibet alijs in
 rebus incurius, hic summa sollicitudine caueret, ne per impru-

*Exordium ab
 attentione et
 beneuolentia*

dentiam aut incuriam exitium conscisceretur, uel ipsi qui teneret, uel alijs quibus bene
 uellet, ueluti liberis aut uxori: Quanta cura seponeret eam pyxidem, quam religiose caue-
 ret, ne quid efflueret, aut ne quis spiritus letalis exhalaret, ne quis imprudens attingeret.
 Rursus si quis pharmacum circumferret, aduersus omnia morborum genera praesens ha-
 bens remedium, quo uel iuuentus retuocari posset, uel mors iam urgens propelli, an non is
 anxie sollicitus esset, ne qua pars rei tam preciosae periret, ex qua bene dispensata tam ad-
 mirabilis

Simile

mirabilis utilitas esset reditura, non solum ad ipsum qui teneret, verumetiam ad omnes quibus uellet cōmunicare: Non arbitror quenquam tam socordem esse, ut hic sit futurus incogitans. Qui sit igitur, ut mortalibus nullius rei minor cura sit quā linguæ, quum in hac circūferamus utrunq; & letale uenenum, & saluberrimum pharmacū: Nihil enim inter homines mala lingua nocentius, nihil eadem salubrius, si quis ut oportet utatur. Intellectum est id atq; etiam posteris proditū, à priscis illis sapientibus, qui cum Christi philosophiam ignorarent, tamen humana ratione plurima deprehenderunt, quæ non mediocrem adferunt utilitatem ad uitam honeste feliciterq; transigendam. Olim enim quum nondum opera Platonis, Carneadis & Chrysippi, didicisset esse loquax sapientia, sed breuib; dictis uelut oraculis traderetur, aut factis etiam, ueluti symbolis aphonis significaretur, Amasis rex Aegypti misit Pittaco, qui celebratur inter septem Græciæ sapientes, hospiti pecudem immolatitiam, postulans ut inde sibi remitteret partem quam iudicaret esse pessimam, ac rursus quam existimaret optimam, ratus futurum, ut duas partes dissimilimas remitteret. Is exactam linguam misit regi, significans in homine nihil esse melius bona lingua, mala nihil nocentius. Nam in cæteris animantibus nec pessima pars est lingua, nec optima. Age iam illud quisque secum reputet, si quis haberet pyxidē, qualis fuisse fertur Pandora, in qua plus esset inclusum mali quā illic erat, hoc est omnia corporum exitia, nec pauciora, sed grauiora animorum: tum in eadem essent totidem commoda quot incommoda, totumq; in hoc discrimen esset, si quis nō in tempore promeret, aut non ea moderatione qua oporteret: nōne is summa cura daret operam, ut disceret tam periculosi thesauri dispensationem, præsertim si tale periculū esset, ut lues ad neminem certius perueniret, quā ad promū condum? Etenim mala lingua non raro prodest ijs quos studet lædere, sed fieri non potest quin lædat autorem, si non damno rerum corporalium quod & ipsum ferē solet, certe grauiore iactura bonæ mentis. Ac pyxidem quidem eiusmodi si quis possideret, liceret uel in pelagus abijcere, sic ut ne læderet quenquam mortalium, nec iuuaret. At linguæ thesaurum uelimus nolimus nobiscū circumferimus. Quo religiosior est adhibenda cura, ut sobria moderatione, quā minimum mali nobis inde nascatur, sed quā plurima ad omnes dimanet utilitas. Nam hoc ita ferē natura comparatum uidemus, ut quibus ex rebus summa proficiscitur utilitas, ex iisdem nascatur extrema perniciēs. Quid corporibus cœlestibus salubrius, aut magis necessariū? At ex iisdem, si quando parum cōmode iungantur, quanta mortalium calamitas? Aere spiramus: uerum is infectus quantam stragem infert animantibus? Flumina & maria, præter alimoniam & opes quas affatim porrigunt, quantum habent cōmoditatum ad itinera uitæq; commercia? Verum ex iisdem concitatis aut exundantibus, quantū damni, quātum periculū? Vnde maior usus quā ex igni? Sed rursus unde formidabilius discrimen? Terra parens & alitrix rerum omnium, habet tamen suas cōcussiones, hiatus, ruinas, exhalationes pestiferas. Nec alia parit plus uenenorū, quā quæ frugum ac medicarū herbarum fertilissima est, qualem ferunt esse Africam. Atticæ mella celebrantur præ cæteris, sed eadem gignit mel maxime toxicum. Itaq; quod de uiris Atticis dictum est, eos aut insigniter probos esse aut insigniter malos, idem conueniet in mel Atticum. Adeo late patet illa sententia, Vbi mel, ibi fel, Vbi uber, ibi tuber. In remedijs nihil olim iudicatū est utilius elleboro: at idem secus q̄ oportet sumptum, certum affert exitium. Quid uipera nocentius? sed hinc habemus salutiferam theriacam. Iam olim apud omnes nationes male audit fortuna, quod uolubili rota quoscunq; lubitum est in summū euehat, alios ad ima præcipitet. At idem facit hominis lingua. Veteres unicuiq; mortalium duos addidere Genios, à quorum altero ueniat felicitas, ab altero calamitas. An hoc uerum sit nescio: certe uerissimum est, in linguis singulorū utrunq; genium inesse. Idem à prudētibus uiris obseruatum est, quod Plato dixit, in felicissimis & heroicis (ut ita loquar) ingenijs, ut uel summo bono uel summo malo sint reipub. Perspexit hoc in Themistocle puero præceptor illius, prædicens illum nihil mediocre, sed aut ingens aliquod bonum, aut insigne malum futurū patriæ. Eiusdem ingenij fuit Alcibiades, Caius Cæsar, Alexander Magnus, aliq; complures. Cato Uticensis quum Cæsaris aduētus magnum terrorem incussisset uniuerso senatui, iamq; omnium oculi in ipsum essent cōiecti, si quid opis adferret, qui primus hoc mali prædixisset, cecidit in eo temporū statu Pompeio summā rerum esse cōmittendam, cum hac clausula, ut tideret ne

Pandora
pyxis

Ex iisdem fer-
re summa per-
niciēs unde
summa uti-
litas

Cato de
Pompeio

ret ne quid detrimenti caperet respub. quod iudicaret fieri solitū, ut ab iisdem uiris ingen-
tia mala depellerentur, qui inuexissent. Ac reges fere aut magno orbis malo mali sunt, aut
magno orbis bono boni. Porro tametsi mala quę ueniunt ab astris aut elemētis, in totum
à nobis arceri non possunt, illud tamen efficit humana cura, ut leuius certe lædant. Atqui
si ex nocētissimis bestiis inuenimus remedia, si feras et immanes beluas studio cicuramus,
si terram hirtam uepribus ac noxijs herbis obsitam cultu reddimus frugiferam, & usibus
hominum obsequentem, si pullos equorum sic instituimus, ut quo suapte natura ferocio-
res sunt, hoc domiti sint aptiores obsequijs nostris, si iuuenum indolem erectam ac fero-
cem, & ad summam rerum perniciem euasuram institutione reuocamus ad summam fru-
gem, quid obstat quo minus idem faciamus in cicuranda lingua? Quoniam autem nemo
potest recte uti re quapiam, nisi uim ac naturam illius cognitam habeat, ne quod plerisq;
mortalibus ceteris in rebus usu uenit, ut ingenti suo malo dignoscāt à noxijs salubria, uo-
bis accadat in lingua: primum aperiā uobis quātas uitę pestes adferat lingua, si male gu-
bernetur: rursus quantas utilitates si non laxetur nisi in eos usus, in quos nobis à deo do-
nata est. Postremo tradam uelut artem ac rationem huius membri moderandi. Hortarer
hic potissimum mulieres, quę uulgo male audiunt hoc nomine, nisi uiderem ubiq; tot ef-
se uiros nocētissimę linguę, ut prę his mulieres sobrię moderatęq; uideantur. Par est igi-
tur, ut parem attentionem, in re tam necessaria cogniti, tamq; ad omnes pertinēte, requi-
ram ab omnibus. Primum igitur, quemadmodū ipsa natura ipso corporis habitu uidetur
in multis hominē admonuisse quid ipsum deceat: uelut erectio in cœlum corpore, docuit
contemptis humilioribus ac perituris rebus, ad quas eadem reliquas animantes abiicit,
altiora quādā, nec ullis mutationibus obnoxia esse quærenda. Pręterea quod hominem
finxit nudo molliq; corpore, monet nos nō ad bella more ferarū, quas uarijs armis instru-
xit, sed ad concordiam mutuamq; beneuolentiam natos esse. Ad hęc quod rationem in
cerebro, uelut in arce corporis, sedem habere uoluit, nimirum admonuit, omnes cupidita-
tes rationis imperio moderandas esse. Sic linguam ita finxit, ut si quis diligenter animad-
uertat, perspicere queat, naturam illud admonere uoluisse, nullū esse corporis membrum
exitabilius, si quis abutatur, nullum salubrius, si adsit diligēs cautaq; moderatio. Etenim
naturę prouidentia cuique corporis parti suum dedit locum, siue pro dignitate, siue pro
usus commoditate. Nam quum in cerebro, uelut in arce, sedem dederit menti, cor in præ-
cordijs, hoc est, supra diaphragma sub læua mamilla locum sortitum est, cui iunctus ter-
go spinę imminet pulmo, flabelli ritu spiritus hausti redditiq; uicissitudine cor præcipue
refocillans, quod frigore modico recreatur. Cor autē totum musculosum ac uelut ex ner-
uaceis filis contextum, duos habet sinus aut specus siue recessus, arcana spirituum ac san-
guinis receptacula. Pulmo spongię in morem leuis & cauernosus, ungulę bubulę forma
in duas fibras diuiditur, quo magis capax sit spiritus, motuq; alterno reddat ac recipiat.
Ventriculus sub ipsis præcordijs est, cui à dextris proximum est iecur, iecori annexum
fel est: ad leuam est lien. Inferiori uentriculo adhæret intestinum quod ieiunum appellant,
propterea quod nihil eorum quę accipit retinet, sed protinus in tenuius intestinum, sed si-
nibus uehementer inuolutum transmittit. Huic annexum est aliud intestinum transuer-
sum, quod cæcum appellant, huius extrema pars est intestinum quod rectum dicitur, per
quod excernuntur crassiores ciborum reliquię. Nam à renibus per uenulas albas, quas
ureteras dicunt, urina distillat in uesicam. Iam ea pars corporis qua coitus peragitur, infra
uentrem sortita est uelut extremum locum. Linguę uero ueluti cordis ac mentis interpre-
ti, in medio locum dedit, nimirum ut & cerebro subiaceret, nec procul abesset à corde, su-
perne in propinquo habens sensuum omnium organa, oculos, aures ac nares. Nam gu-
standi uis linguę peculiaris est: tametsi quidam, in quibus Aristoteles tactum esse uo-
lunt. Et prorsus extra controuersiam est gustum absque contactu non fieri. Ceterū an gu-
stum à reliquo tactu peculiaris aliqua differentia separet, non admodum ad hunc locum
pertinet. Certe tactus qui per omneis corporis parteis sparsus est, adeo non deest linguę,
ut uix usquam sit hęc sentiendi uis subtilior. Ab ima uero sui parte religata est à præcor-
dijs, domicilio cordis. Nec attinet hic in quæstionem uocare, utrum in cerebro an in cor-
de sit mentis humanę sedes, quum tanta sit utriusque cognatio, ut altero uitato, protinus
& alterum deficiat. Proinde quum naturę prouidentia linguę sedem in altissima corpo-

Diuisio

Renouata
attentioInitiū sapien-
tię à natura

Linguę ratio

Linguę situs

ris parte tribuerit, nōne satis declarauit nobis huius membri dignitatem: Deinde quod in confinio cordis & cerebri sitam esse uoluit humanæ mentis interpretem, an non euidenter docuit, eam non oportere discrepare à corde, sed obtemperantem esse rationi cui subiecta est: nec prius in uocem debere prorumpere, quàm adhibitis in consilium uicinis sensibus, præcipue auribus atque oculis, quibus inter corporis sensus principatus tribuitur: Sed multo magis consulendæ sunt interiores animæ uires, intellectus seu ratio ac memoria, quibus & ipsis sedes & officinæ sunt in cerebro. Vnde satis liquet quod præpostere faciant hi qui prius linguam laxant in uerba, quod audierint, aut uiderint, aut quod animo perperderint quale sit hoc de quo uelint loqui, aut quales hi sint apud quos uerba facienda sunt, quum oporteat huius membri ministerium omnium esse postremum. Quoniam autem hoc membrum non in simplicem usum nobis addidit, sed organum esse uoluit, primum sumendi potus ac cibi, deinde uocis proferendæ, tertio sermonis articulati, uidere est operæ precium, quàm exiguam & informem corporis portionem, rudique carnis massæ similem, ad tam uarium ministerium finxerit accommodam. Primum ipsam finxit carnosam membranulis ac uenulis interspersam admixta pinguedine, sed leuem tamen, ac facile quouis uolubilem, superne asperiolem, præsertim in medio ceu dorso quo palatum maxime contingit, etiam si hac quoque parte homini minus aspera est quàm animantium plerisque: inferne uero tota leuis: quodque uolubilius sit, adest illic perpetuus humor, ut ipsa uida ac lubrica in udis ac lubricis quodammodo natare uideatur. Ad imam partem quam latissima est, & in speciem uicinæ carnis desinit, duo coeunt itinera tenuissimo discrimine, quorum exterius Græci uocant ἀπὸ τοῦ πνεύματος πνεύματι, spiritum transmittit pulmōni, ac uicissim reddit. Alterum interius, quod à quibusdam stomachus dicitur, mollius est, ac cibum transmittit in uentriculum. Ipsi uiarum confinio imminet caruncula, quæ Græcis hinc dicitur ἐπιγλωττίς: huius officium est claudere meatum uocis: quo cibus ac potus citra noxam transmittatur in uentriculum. Rursus aliò se mouens, spiritui com meatu uitam aperit. Iam additus est linguæ peculiaris quidam humor, qui nisi misceatur cibo, deinde accedat contactus linguæ ac palati, non fit gustus. Eam uim licet per omnem linguam sparsam, tamen in posteriore eius parte tradunt esse acerrimam. Vnde hanc Græci quidam dixerunt γαστήρ. Communi quidē tactu diiudicat, quid asperum quid leue, quid calidum aut frigidum, tanta subtilitate, ut ne tenuissimus quidem pilus cibo admixtus illam fallat. Cæterum innumera sunt saporum discrimina, quæ peculiari contactu discernit. Quot sunt uini sapes? Hos omnes primo gustu agnoscit ac diiudicat. Quid igitur hic attinet commemorare piscium, pecudum, auium, herbarum, frugum, & aromatum infinitas differentias? Seruit accipiēdo cibo linguæ mobilitas, quæ se quum uult dilatat, contrahit, demittit, erigit, supinat, ac repandam facit. In cæteris animantibus longior, sed angustior, quorum nonnullis uice manus est, ut bubus in carpēdo gramine, canibus in bibendo: homini breuior est, sed latior ob formandas uoces. Vnde fit ut aues quæ imitantur uoces humanas, ferè linguam habeant cæteris pro portione latiorē. Quin & ipsa linguæ forma facit ad uocem promendam. Vnde pisces quoniam linguam habent à terrestribus animantibus differentem, omnino muti sunt. Nostra lingua qua contingit dentes primores, ac profertur, acutior est, ea pars proglottis Græcis dicitur. Ad formandos uero uocum sonos, seruit illi palatum quoque ac dentes, quibus se se uarijs modis affleuit, nunc diductis, nunc contractis. Seruiunt & labra, contracta, diducta, porrecta. Denique seruiunt & fauces cum suis & arteriæ musculis, quorum ministerio uox grandior, acutior, obtusior, blandior, austerior. Porro, quum singulis animantibus terrestribus natura peculiarem dederit uocem, solus homo unico linguæ plectro omnium uoces imitatur tanta similitudine, ut si tantum audias imitatore, credas uagire puerum, grunnire porcum, hinnire equum, uxorem cum marito rixari, coccyem certare cum lusciniâ. Expende nunc mihi literarum, syllabarum, ac uocum differentias, linguarum peculiare hiatu, stridores, ac sibila. Has tantas uarietates unicum illud plectrum effingit ac reddit in diuersarum gentium compluribus linguis. Nam ferunt Mithridatem regem uiginti duas linguas sic tenuisse, ut unicuique ius redderet sine interprete. Si hoc potuit homo barbarus, & regni negotijs distentus, quid faceret Atticus nulli rei uacans nisi formandæ linguæ. Itaque non omnino temere sic hominem notauit *enigma uetus*

uetus, primum quadrupes, deinde bipes, mox tripes, per omnes terras uolat, & omnium animantium linguis loquitur. Sunt autem iustices harmonię quędam, ac numeri modique, qui secreta quędam energia sedant aut mouent diuersos hominum affectus. Ea res quum diuersis organis peragatur ab artificibus, omnium uim ac potentiam unicum linguę plectrum complectitur. Hęc ad bellũ tuba est aut cornu, eadem receptui canit quum libet: ad hilaritatem tibia est, ad uoluptatem cithara, eadem quum uult lugubre canit. Miramur piscem *remoram* corpusculo pusillo nauim ingentem plenis uelis citatam repente sistere, & non miramur linguam haud ita multo maiorem remora, tot hominum milia quocunque libitum est uocare, reuocare, concitare, sopire, nec ciuitatem modo cum ciuitate, uerum etiam Africam, Asiam & Europam inter sese committere. Quid igitur hoc membro felicius: quid potentius: Sed rursum quid periculosius: Proinde natura talem addidit temperaturam, ut si quando res moram nõ patitur, sed præsentem orationem postulat, in promptu sit usus linguę. Sic *Croesi filius seruauit patrem*, & gladium in caput illius uibratum inhibuit. Cæterum quemadmodum natura uoluit linguam humanę uitę moderatricem esse promptam officio, ita diligenter admonuit, ne præcipiti petulantique facilitate perniciem adferret pro utilitate, exitium pro officio, uenenum pro remedio, eoque quum oculos *binos*, aures *binas*, nares *binas* addiderit, *unicam* duntaxat linguam dedit, quicquid aures sic finxerit homini, ut uelit nolit semper habeat patulas, quę nec claudipossunt nec auerti, quod tamen uidemus multis animantibus non esse negatum, nimirum ipsa re clamitans quod docet Iacobus in Epistola: Sit *autem omnis homo uelox* ad audiendum, *tardus* ad loquendum: Tum oculos quum non nisi tenui pellicula texerit, ad somnum duntaxat: linguam uelut in specum abdidit, eamque tot uinculis alligatam, superne sub extremis palati partibus, deinde ad utrumque latus faucium extremarum, tum retinaculis ad pectus tendentibus: inferne uero in mandibula inferiore usque ad uallum dentium quę pars Græcis hypoglossis dicitur, sic astrictram, ut nonnullis incisione sit opus quo loquantur explanate: atque adeo Varro putat linguam à ligando dictam esse. Ad hæc opposuit geminum uallum, ac repagula dentium *triginta duorum* (nam & Homerus significanter *ἑξήκοντα ὀδόντων* appellat) quo uel morso uulnereque coerceri queat, si minus obtemperet rationi. Nam & in prima statione collocauit dentes ad uulnerandum aptiores, quos ob id Græci *τομῆς* appellant. Neque raro usu uenit incautius inter edendum uoluentibus linguam, ut dolore admoneantur non temere proferendum hoc membrum. Mox & ualuas obiecit labiorum, uidelicet docens in lingua pretiosum esse thesaurum, quam sic recondiderit, sed cuius intempestius atque immoderatus usus summum habeat periculum, quam tot retinaculis cohibitam, non simplici munimento præsepsit, aduersus effrenem petulantiam non promendi uerba, sed fundendi temere quicquid in buccam uenerit. Quo uitio uix aliud fuit apud ethnicos etiam homines detestabilius, quod grauiter M. Cato summi probri loco obijcit M. Cœlio, non uitium appellans sed morbum, qui si quem teneat, non aliter illum uexet insatiabili libidine garriendi, quam ueternus bibendi atque dormiendi. Huius autem morbi tam impotentem ait esse uim, ut qui eo laborat, non solum ad quamuis occasionem indulgeat uitio suo, uerum etiam si desit qui audiat, ipse ultro conducatur conuocetque quorum aures oneret inani loquacitate, non aliter quam solent circumforanci phar macopole, qui posita mensa populum ad se pelliciunt ingentibus promissis. Atque hos magna linguę uolubilitate multa miracula facientes, audiunt quidem aliqui, nemo tamen illis auscultat, quod fide careat illorum oratio. Itaque uerba quidem illorum audiuntur ab his quibus nihil est quod agant domi: nemo tamen est omnium qui se illis quamlibet prodigiosa remedia pollicentibus, ausit committere si ægrotet. Eidem Cœlio M. Cato exprobrat parem facilitatem uel loquendi uel tacendi: Frustrum, inquit, panis conducitur potest, uel uti taceat, uel uti loquatur: significans homini nihil esse turpius quam habere linguam uilem pauloque uenalem, uel ad dicendum quidlibet, uel ad silentium, quum res postulat orationem, quod genus homines Græci non ineleganti uocabulo *γλωσσογάρσος* appellant. Verum de Catone fortasse nemo magnopere mirabitur, si uiro mere Romano, nec ullis Græcarum artium delicijs effœminato displicuit inepta garrulitas, quum Marcus Tullius qui totam ætatem consumpsit in eloquentiæ studio, cuiusque celebratur illud concedat laurea linguę, malit indifertam prudentiam, quam *stultam* loquacitatem, neque

*Remora piscis**De linguę uitio quid senserint præci*

quicquam arbitretur furiosius, quàm uerborum uel optimorum atque ornatissimorum inanem sonitum, nulla subiecta sententia. Etenim qui sic loquuntur nescire uidentur se loqui, sed quemadmodum de furētibz uariis dictum est, dant sine mente sonum, quum nec cogitent quid loquantur, nec intelligant suas ipsorum uoces, quæ non proferuntur, sed excidunt. Eoq; sæpenumero fit, ut quemadmodū non præcogitant quid dicturi sint, ita nec meminerint quid dixerint, adeo ut nonnunquam quæ temere dixerunt, pari impudentia se dixisse pernegēt. Homerus autem quum Thersiten proponeret omnium deterrimum turpissimumq; qui ad obsidionem Troiæ uenerant, nihil in eo describit accuratius, quàm immodicam, citraq; delectum, incōditam, clamorā pariter ac rabiosā loquacitatem. Sic enim habet carmen:

Thersites loquax

ὅς ῥ' ἐπεὶ φρεσὶν ἥσιν ἄκοσμά τε πολλὰ τε ῥέει

Θηροίπης δ' ἐπ' μὲν ὁ ἀμετροίπης ἐκολῶα

Μαΐ.

Modus in re quauis optimus etiam prouerbio dicitur, qui tamen nusquam indecentius aut periculosius abest, quàm in dicendo, unde Thersiten ἀμετροίπην uocat, nec eum dicit loqui sed tumultuari, ἐκολῶα. Multa nouerat dicere potius q̄ apta, eaq; nullo delectu, nulloq; ordine profundeabat, unde & ἄκοσμα uocat poeta. Quoniam autē huiusmodi linguæ uolubilitas intēpestiua fructu caret, sed officit magis, addit Μαΐ. Fere fit autē ut stultissime loquaces sunt, improbissime uociferentur, nec hoc uitium tacuit poeta: ὄψια, inquit, κεκληγώς. ac mox

Αὐτὰρ ὁ μαλ' ἀβόδῳ Ἀγαμέμνονα νέειν μύθεον.

Quod uitium falsissime taxasse ferunt Ciceronem, qui dixerit oratores argumētis impares sic ad clamorem, ut claudos in equum conscendere. Iam poeta Thersitæ dictionem, contentionem, & irritationem appellat, non orationem, & ideo non tacet Thersiten præceteris infensum fuisse Achilli & Vlyssi, quorum uterq; fingitur, & addicendum instructus, & ad rem gerendam strenuus. De Vlysse nō est opus ut doceam. De Achille, quoniam rerum gestarum gloria, eloquentiæ suæ laudem obscurauit, proferam Homeri testimonium, siquidē Iliad. i. de Phœnice, qui Achillis adolescentiam instituerat sic loquitur.

Διδ' αὖ σιέμεναι τὰ δέ τι πάντα,

μύθων τε ῥήτῃ ῥ' ἐμναί, προλιτῇ ῥὰ τε ὄργων.

Iam eloquentiam Nestoris Vlyssis & Menelai, quanquā diuersis uirtutibus placuerunt, tamen dissimilem facit Thersitæ loquacitati, Nestori tribuens orationem melle dulcius fluentem ex ore senili, Vlyssi tribuit grandē ac uehemētem, sed hunc diu cogitandum facit antequam incipiat dicere, & addit ingentem uocem e pectore depromi. Menelao tri-

Menelaus pauciloquus

buit argutam breuiloquētiā, ac dictionem nusquam aberrantem à re, contrā, Thersitæ affingit orationem amarulentam, deinde nullo rerum ac uerborū delectu, sed temere profusam, ut lingua cogitationē præueniret, postremo rabiose clamorā, & inani uerborum strepitu radentem aures. Proinde quum alijs oratio suauis, cordata grauisq; copiosa ubi res postulat, breuis & arguta cum opus est, apta rebus, temporī ac personis summam laudem parere soleat: Thersites dum sceptro percussus fundit lachrymas, risui est exercitui, suo malo discens tacere, qui loqui non didicerat, ne non uerum esset, quod scripsit Euripides: ἀχαλίνων σωματῶν ἀνόμους τε ἀφροσύνας τὸ τέλος δυσυχία. Non potuit significantius exprimere linguam temere uagam ac liberam, incogitanter effluentem quidlibet, nullo certo consilio perpendentem, quid deceat, quid expediat, quid non, quàm quod sic garrētis os dixit effrene, quodq; incogitantiā eius dixit exlegem. Quemadmodum autē equus nullo freno coercitus, sæpenumero tum sefforem tum seipsum in præcipitium aliquod, aut in paludem defert, perdens simul & periens: ita lingua nisi rectæ rationis moderatione coerceatur, exitium adfert, non solum his qui auscultant creduntq; dicenti, uerū multo sapissimē ei qui sic temere deblaterat. Qualem fructum adfert ager natura quidem bonus, sed neglectus, talem adfert lingua suæ permissa libidini. Nam ego τέλος in hoc Euripidis uerliculo, non finē ut hactenus literatis uisum est, sed uectigal arbitror significare. Vnicuiq; mēbro corporis scilicet usus est designatus, qui si rectus sit, nonnullā adfert commoditatem: sin minus, incōmodo quidem aliquo mulctatur qui abusus est, uelut qui perperam cernit, fortassis impingit, & aut tibiæ liuorē, aut fronti tuber cōciliat: uerum ut linguæ moderatio summā adfert & gloriā & utilitatem, ita si quis abutatur, pro fructu recipit exitiū. Fortasse leue damnum est pecuniæ dispēdium, uerū ut in primis preciosa possessio est honesta fama, ita grauissimū est damnum huius iactura. Sed hoc quoque grauius damnum

damnum amissio uitæ, uel ob id quod semel amissa, nullis artibus queat reparari, quæ pecuniæ iactura facile sarcitur, famæ licet ægre tamen aliquo modo corrigi potest: Sed omnium grauissimum est animæ iacturam facere, hoc est æternam perdere felicitatē, ac sempiternam mortem lucrifacere. Hæc omnia mala, quum potissimum nobis proficiscantur ab intemperantia linguæ, nōne uidetur hostis suæ salutis, qui tam frugiferi, sed eiusdē tam perniciosi membri curam negligit? Quoniam autem famæ iactura leuior habetur quàm pecuniæ, præpostero quidem iudicio, sed plurimum: hac de re prius dicam. Sunt uitia quæ conciliant odium aut inuidiam, uelut arrogantia & uiolentia: sunt quæ contemptum, uel luti luxus & libido, ignauia & stulticia, nullum tamen omnium reddit hominem uel uilior rem, uel magis aspernabilem, ac magis etiā inuisum quàm futilis & importuna loquacitas: Id arguunt tot probrosa ueterum cognomina, tot dictoria, prouerbia, fabulæ, quibus taxarunt homines huic obnoxios morbo, ut quū loqui non didicerint, tamen tacere non possint. Eupolis enim illos nō loqui, sed garrire dixit, depingēs huius generis quetpīam, λαλῆν, inquit, ἄριστος, ἀδωατὼτατος λέγειν. Sic poeta distinxit, λαλῆν & λέγειν quemadmodum Salustius loquentiam ab eloquentia: Satis, inquit, loquentiæ, sapientiæ parum. Nam ut eloquentia nunquam abest à sapientia, ita loquacitatis uitium semper cum stulticia coniunctum est. Celebris est & Epicharmi uersiculus, quo notauit hominem, impen-
dio garrulum, qui cum non ualeret dicendo, tamen ob linguæ uitium tacere non posset, οὐ λέγειν, inquit, ἄλφνός, ἀλλὰ σὺ γὰρ ἀδωατὼτατος. Aristophanes poeta multis insignibus uocabulis, ac uelut in hoc ipsum confictis depinxit hominem improbæ loquacitatis: ἀνδρω-
πον, inquit, ἀγχιωπὸν, αὐθαδέσομον, ἔχοντα ἀχάλινον, ἀκρατῆς, ἀπύλωτον σῶμα, ποδὶ λαλῆν, πομπή, φακελοῖ ῥήμενα. Sunt quos etiā si ratio non cohibet à stulta garrulitate, tamen coercet pudor, & idcirco posuit agrestem improbitatem, ἀγχιωπὸν appellans. Deinde quoniam isti solent magnis clamoribus asseuerare omnia, neque cuiquam concedere, ut semper in-
scitiæ comes est confidentia, αὐθαδέσομον uocauit. Porro effrenem linguæ petulantiam, & quandam ut ita dixerim, garriendi temulentiam, deniq; futilitatem nihil quamuis arca-
num cōtinentis, tribus aptissimis uerbis denotauit, ἀχάλινον, ἀκρατῆς, ἀπύλωτον σῶμα, quo-
rum primum sumptum est ab equis freno carentibus, alterum à uino indiluto, tertium ab ædibus quæ carent foribus, quod malū Græci simili uerbo dicunt ἀθυρωγλῶτην καὶ ἀθυ-
ρωσομίαν. Orationem exuberantem ac superfluis redundantē Græci dicunt ποδὶ ἡολογίαν, quod uitium in eruditorum etiā scriptis & deprehenditur & excusatur. Iam ποδὶ λαλῆ-
ν significanter dixit Aristophanes hominem qui præter modum esset garrulus, ut intel-
ligas eum duplici nomine intolerabilē, partim quod meras nugas effutiret, quod ipsum puerile ac muliebre est, uel insani potius, partim quod hoc ipsum faceret immodice. Ter-
tia uox elegāter ex tribus dictionibus est composita, ex πόμπῃ, quod sonat fastum & ar-
rogantiam, & φακελός quod declarat fasciculum siue congeriem, & ῥῆμα quod fluo signifi-
cat, unde & ῥῆμα & ῥῆσις, ut intelligas sermonem citra delectum temere profluentē, non sine arrogantia. Quin & alijs probrosis appellationibus Græci genus hoc hominum de-
notant. Etenim quum dicendi gnaros appellent ῥῆπρας ac λογίους, istos moleste loqua-
ces uocāt λαλῶν, φλυαγῶν, ἀδολέγῶν, nec minus ignominiosis uocibus designant hos La-
tini, linguaces, locutuleios, garrulos, uerbosos, uaniloquos, nugones, blaterones ac rabu-
las appellantes: nec loqui dicuntur, sed nugari, garrire, blaterare, loquitari, rudere, ganni-
re, obstrepere, obtundere, obturbare, coaxare, rugire, latrare, mugire, grunnire, cornicari, crepitare, tinnire. Quin & sophistarum loquacitas, tamen si non indocta, magno odio fuit apud ueteres. Iam uero quot prouerbijs exagitatus est olim hic hominum morbus, sum-
ptis undique metaphoris ab omni rerum & animantium genere, quæ strepitu suo mor-
lestiam adferunt auribus. Hinc illa: Turture aiunt loquacior est, pica, graculo, sturno ue
loquacior: Magis obstreperus anser, Cicada uocalior, Caute aut littore loquacior, Ma-
gis garrulus quàm Citeria. Quin et ipsum hominem garrulum & obstreperum uocamus Architæ crepitaculum, qui finem loquendi facere nescit, Dodonæum æs, Arrhabium ti-
bicinem, Spernologon, Dauliam cornicem, Tellenitiam echo, balneatorem. Quin & ni-
hil non effutientem, si quid arcani creditum sit, dolium pertusum appellant. Morbum au-
tem ipsum significāter αἰνον μελλω dixere Græci, quod quemadmodū uulgus hominum uino calefactū solet effutire silenda, ita quidam loquendi libidine ueluti temulenti reddun-

Infamia lo-
quacitatisProuerbia in
loquaces;

Battus futilis

tur, quoque diutius garriunt, hoc effutiunt ineptiora. Battologiae conuictum habent etiam Euangelicae literae, licet à fabula natum, nimirum à Batto pastore, cui Mercurius qui boves abegerat, uaccam dedit ne furtum proderet: ille promisit se summa fide taciturum, mox reuersus mutata specie simul cum uoce, pollicitus est taurum cum uacca si furtum proderet, ac protinus ille: Sub illis motibus, inquit, erant, & erant sub montibus illis. Risisse traditur Mercurius, ac Battus battologiam imitatus, et me mihi perfide prodīs, me mihi prodīs ait, simulque infide linguae hominem uertit in lapidē, qui Latinis index dicitur, quo aurifices explorāt aurū, atque ut hic festiuiter adiecit poeta: Inque nihil merito uetus est infamia saxo. Ad hæc quemadmodū balneatores ob morbum garrulitatis iam olim male audiunt, ita male audiunt & tōsores, quod ad utrosque cōueniant homines ociosi & loquaces, quorum contagio redduntur ipsi quoque tales. Afficta est & huic rei fabula: De Mida auribus frequenter audistis: eas quum rex purpureis tiaris tegeret, tonsorem tamē famulum fallere non potuit. Is quum arcanum nec auderet proferre ob metum domini, nec tacere posset ob naturae uitium, secessit in agrum desertum, & in effossam terram deposuit uoces, quas cōtinere non poterat: Auriculas asini Mida rex habet. mox regesta terra fossam operuit, ne qua possent uenire in publicum, ipse abiit exoneratus. In eo loco post enatum est arundinetum: itaque arundines uocem ex ima terra haustam sparserunt in uulgus, sic ut nihil iam esset notius quā illud, Auriculas asini Mida rex habet. Nihil uetat ridere fabulam, modo quod subest uere serium figamus animo. Quot hodie uidemus huic tōsori similes, quibus si quid arcani credideris, sic parturiunt quasi rumpendi, nisi rursus in aliquē effutiant quod acceperunt? Quærunť aliquem sui similem, & multis obtestationibus stipulati perpetuum silentium, deponunt onus: Ille rursus quærit alterū, & hic rursus alium, ita fit denique, ut intra paucos dies populus sciat, quod uni creditū erat. Interdū & uulgus uerum uidet, est ubi peccet. Attamen insignis & euidentis morbus sit oportet, et à quo naturae sensus uehementer abhorrent, quē imperita multitudo tot scommatis, tot prouerbijis, tot conuictijs, ac fabulis proscindendū existimauit, quot nec furtum, nec adulteriū, nec incestū lapidauit. Si leue pondus habet unius cuiuspiā ē populo calculus, certe tot nationum ac seculorum cōsensus non potest uideri leuīs momenti. Denique nō hæc populi suffragia sunt, sed oraculum potius naturę. Iam uero perlongum futurū sit, si referre pergam, quot dicterij, quot apophthegmatis uiri graues ac sapientes hunc intemperantis linguae morbum taxauerint. Inter omnia dicendi genera laudatissimum est quod Atticum appellāt, quod id longissime recedat ab inani tumultu uerborum. Lacedæmonij uero, quorum alijs in rebus præ cæteris Græciæ nationibus laudatur integritas, cum primis inuisam habebāt inane garrulitatem, factis strennui, uerbis parcissimi, adeo ut nullum linguae artificium reciperent, quod artificio uicina sit fraudulentia, sic existimantes, oportere sermonem bonorum uirorum ē pectore proficisci, non ab arte. Quanquam & apud Romanos sero contigit honos Rhetoribus, diuque controuersum fuit, utrum orandi facultas ab arte proficiscatur an à prudētia, & Rhetorum præcepta, quæ post à Græcis tradita sunt, plus ne conducant ad bene dicendum, an officiant. Certe Ciceronis ætate non defuerunt quibus displicebat ea forma, qua perfecti oratoris uelut exemplar quoddam proposuerat. Sanē Bruto uiro singulari prædito integritate probata non est. Atque adeo in ipsa Athenarū urbe, omnium curiosarum artium uel parente uel nutrice, mire inuisum erat nomen sophistarum, qui tum temporis Rhetorice profitebantur, sed magis ad ostentationem quā ad res serias obeundas. Non hæc eō tendunt ut damnam artem, quam non grauatus est et Aristoteles philosophus tantus ac tam serius accurate tradere: sed ut intelligamus quod sit omnium sensui molestus futilis loquacitas, quum ars omnium ferē pulcherrima, ob huius affinitatem apud plerosque male audierit. Sed ad Lacedæmonios redeo, quibus adeo fuit inuisa loquacitas ut Ctesiphontem, uirum alioqui facundū ac disertum, qui se prædicarat de re quauis uel totum diem posse dicere, apud se uiuere passi non sint, quod boni oratoris esse diceret, habere sermonem rebus parem, ut nec breuior sit in dicendo quā res postulat, nec prolixior. Siquidem utrunque Theatricū est, quod profitebantur quidam loquaces ueriusque eloquentes, & res amplissimas in arcum cōtrahere, & res minutissimas in immensum uerbis attollere. Quin etiam iuxta rhetorum sententiā inter oratoris uitia uix aliud nocentius quā superflua uerborum congeries. Quid enim agas apud iudicem, uel audiendo defatigatum

Laconismus

*sermonem bonum uel bonum
a pectore proficisci non
ab arte.*

Ctesiphon.

*Inter oratores uita
uerborum yperius superflua.*

tum, uel ob turbā uerborū non tenentē quæ dixeris: Proinde merito laudatur illud Cleo-
 menis, apud quem quum Samiorum orator, oratione uerbosiore conatus esset persuade-
 re, ut aduersus Polycratem bellum susciperet, hunc in modum respondit: Quæ principio
 dixisti, non memini, eoq; nec media intellexi. Cæterum postrema mihi non placent. Nec
 huic dissimile est quod ferunt de Cleomene quodam altero Cleombroti filio, apud quem
 quū quidā haberet orationem æquo prolxiorem, ille offensus dicentē interpellans, quor-
 sum, inquit, mihi de rebus pusillis magna tæxis procemia: Decet enim ut oratio congruat
 rebus de qbus uerba facis. Nec infestiuiter huiusmodi morbū taxauit Aristoteles, apud
 quem quum quidā diu multumq; locutus subiecisset, uelut excusans suam loquacitatem
 apud Philosophū: Nugatus sum, inquit, apud te philosophe: Non per Iouem, respon-
 dit, apud me quidem. Nam ego ad nihil omnī quæ dixisti aduerti animum. Nihil à philo-
 sopho dici potuit grauius, nihil in loquutuleium acerbius. Festiū & illud Archelai rex
 gis, à quo quum tonfor impendio loquax, circūponens lintea, subinde rogaret quomodo
 uellet radi, Silendo, inquit. Neq; uero Lacedæmonijs tantū placuit breuiloquentia, quan-
 quam ab his Laconismus nomen inuenit, sed & Phocion uir apud Athenienses incorru-
 ptissimus, quū ambularet in foro cogitabundo similis, & ex amicis quidā illi dixisset: Vi-
 deris cogitabundus o Phocion: Istuc uero recte coniecias, inquit. Nam apud me perpen-
 do, num quid ex his quæ dicturus sum apud Athenienses refecare possim, aut prætermi-
 ttere. Mire taxauit obiter aliorum studium, qui magna solitudine meditantur ut quā
 copiosissima sit oratio. Qui mihi uidentur nō minus inepte facere, quā qui solliciti sunt,
 non ut lautum, sed ut longum sit conuiuium. Eam curam uir prudens iuxta ac probus, ad
 sermonis compendium transtulit. Idem Leosthenis orationem, qua conabatur multis
 magnificis, que promissis populum Atheniensem ad bellum concitare, dixit similem es-
 se cupressis, quæ quum pulchræ sint ac proceræ, fructum tamen nullum adferunt. Her-
 culem in primis colebant Lacedæmoni, nimirum potius exemplum bene gerendæ rei,
 q̃ bene dicendi. Itaque quū rhetor quispiam encomiū Herculis, quod ingēti studio com-
 posuerat, recitare uellet apud Antalcidā Lacedæmoniorū ducem, tanq̃ initurus amplissi-
 mam gratiā, ille non passus est: Quis, inquit, illum uituperat? Adeo iudicabat omnem
 orationem esse repudiandam, quæ nō fieret de rebus necessarijs. Siquidem apud eos qui
 de præclaris uiris male sentiunt, nonnunq̃ opus est oratione. Cæterum in eo laudando,
 quem nemo uituperat, sermonem absumere, perinde est, ac si quis patrocinetur alicui,
 quem nemo peragit reum. Quā uir hic non tulisset rabulam linguæ petulantia debac-
 chantem in mores proborum, qui dei sui laudationem ideo non tulit, quia non putabat
 necessariam: Huc pertinent & illa, quæ de Agide Archidami filio prodita sunt. Hic Ab-
 deritarum legatum, post uix finitam loquacissimam orationem rogantem, quid suis ciui-
 bus esset renunciaturus, ita taxauit: Renuncia, inquit, illis, te mihi tantum temporis pati-
 enter auditum fuisse, quantum tu dicendo consumpsisti. Simili dictio percussit oratorē Pe-
 rinthiorum, qui quum usus oratione prolxiore, rogasset, quid responsi relaturus esset ad
 suos Perinthios, quid aliud inquit, quā te uix fecisse finē dicendi, me uero tacendi. Nōn
 ne legationis huius fructum omnem interceptit linguæ loquacioris intemperātia: Huius
 generis ferè sunt orationes illæ solennes, quibus hodie principes torquētur uerius quā
 honorantur, dum suas laudes nonnunq̃ & falsas uel cū rubore, uel cum tædio coguntur
 audire, ne pereat oratori suus labor fortasse trimestris elaborādē orationi impensus. Age-
 silaus cuidam prædicanti sophistam quempiam, tanq̃ admirandum artificem, quod res
 minutas uerbis amplificarer: Ego, inquit, ne sutorē quidem bonum duxerim, qui magnū
 calceum inducat exiguo pedi. Vsq; adeo cordatis ac prudentibus uiris graue tormentum
 est inanīs linguæ uolubilitas. Et in hoc uitium ferè incidunt, qui dialecticorū ac rhetorum
 præceptis, declamatorijsq; palæstris, linguam potius armant uerbis, quā pectus hone-
 stis rationibus. Vnde non iniuria celebratur à sapientibus illud Agalictis dictum, apud
 quem quum quidam diceret se mirari, quod Philophane sophista non uteretur dicendi
 magistro. Decet, inquit, me esse illorum discipulum, quorum sum & filius. Quid didi-
 cerat uir cordatissimus à suis maioribus: non Epicheremata, aut Enthymemata, aut
 schemata, aut amplificandi rationes, sed exempla fortiter integrēque gerendi princi-
 patum. Quā credimus huic animo displicuisse stultam ac muliebrē loquacitatem,

qui dicendi rationem suapte natura frugiferam grauatius est ab artifice celebri disceret. Quid si hic incidisset in talem rabulam, qualem nobis depingit Flaccus in sermonibus, sic hærentem, ut excuti non posset, sic obstrepentem, & quibuslibet de rebus immodice garrulentem, ut ferri non posset. Quum sudor, inquit, ad imos manaret talos, dum quidlibet ille garriret, uicos, urbem laudaret. Denique fatalem diem sibi iudicabat instare, qui in hominem tam garrulum incidisset, & Apollinis ope se seruatum existimabat, quod tandem aduersarius forte obuius ad tribunalia distraxisset iugulatorem. Itaque quum sermo nobis potissimum in hoc datus sit à deo, ut homini cum homine conuictus sit iucundior, garrulitas facit, ut quod suapte natura suauissimum est, si quis sicut oportet utatur, id summam adferat uitæ molestiam. Videmus autem naturam in hoc maxime fuisse sollicitam, ut omnia conciliaret, quamlibet in speciem pugnantia. Huic conciliationi, uelut escam adhibuit uoluptatem: Per hanc commendauit gignendæ proles amorem, per hanc fouendi educandique studium: per hanc effecit, ut senex seni, puer puero, puer seni, senex puero sit amicus. Quin & leonum luporumque catulos fouemus, quamdiu nobis uoluptati sunt. Hoc naturæ lenocinium in re omnium optima, perdit garriendi morbus. Item & uinum quod natura peculiariter indulget ad discutiendam tristitiam, & exhilarandos mortalium animos, uitio nostro uersum est in fontem rixarum ac cædium, nec aliunde plus oritur molestiarum, quam ex eo, quod in molestiarum remedium datum est. Quis autem non horret hominem phreneticum? Nihil iucundius arbitror adesse temulento. Nihil enim furioso similis quam ira commotus & ebrius. Et utraque res adeo cognata est insaniam, ut non raro furor perpetuus excipiat iram pariter atque temulentiam. Quanquam & alias philosophi nihil interesse putant inter iram & insaniam, nisi quod ira furor breuis est. Nam bile deferuescente, redit animi sanitas, & uino concocto, redit sobrietas. Nihil autem similis ebrietati quam garrulitas, adeo ut uulgus de huiusmodi soleat dicere: Iste sibi conciliat ebrietatem loquendo. Atque hoc uidelicet turpius est nugacitas quam ebrietas, quod ultro nostroque uitio sit accersita, quum ad bibendum sæpenumero cogantur homines, quum sæpius obrepat imprudentibus temulentia, uelut inexpertis: nonnunquam & uinum imponat, uiolentius quam suspicabatur is qui bibit. Ita adolescens ille Terentianus, queritur sibi data uerba: Vicit, inquit, uinum quod bibi. At dum accumbebam, quæ mihi uidebar pulchre sobrius. Ideoque quæ effutiuntur inter pocula, solent Bacchi uiolentiæ condonari, & uino inscribi.

Pyrrhus Quemadmodum Pyrrhus Epirotarum rex petulantiam gratiam fecit militibus, quorum unus respondit, Etiā occidisset me rex, nisi lagena nos defecisset. Nec in omnibus tamen ebrietas gignit linguæ petulantiam, sunt quos mutos efficiat, & somni magis appetentes quam garriendi, ut iam non sit perpetuo uerum, quod proverbio dicitur, in ebrij lingua natari, quod latebat in corde sobrij. At quisquis suapte uicio linguæ temulentiam accersit, quid habet quod prætexat, aut quo titulo culpam deprecabitur? Et tamen uiolentius garrit, homo inutilis sobrius, quam quisquam ebrius, qui suapte natura non sit obnoxius huic malo. Iam habet ebrietas quæ uino conciliatur, comoda quædam ob quæ laudari quoque meruit à Platone. Discutit pudorem stupidum, serenat ingenij tristitiam, excitat animi torporem, rumpit inutile silentium, aperit quædam uitia, quæ profuerat in hoc prodi, ut per hilaritatem citra grauem offensam soluantur. Denique quemadmodum inter Lapithas & horum similes nonnunquam bellum nascitur ex poculis, ita inter multos ex compositiunculis nata est firma beneuolentia, ex inepta loquacitate quid potest decerpi commodi? Imò si philosophis credimus, uiolentia non est temulentia, nisi adsit linguæ petulantia. Pronunciant enim definiendo, nihil aliud esse temulentiam, quam nugacitatem ex immodico uini potu. Proinde non omnino reprehendunt uiolentiam, si adsit silentium, uerum accedens stulta loquacitas ex uiolentia facit temulentiam. Quin & uulgo qui uino facti sunt hilariores, bene poti dicuntur, ebrij non dicuntur, nisi lingua deliret. Atque hæc nugacitas, hoc quoque nomine leuior est, quod simul cum uino deferuescit, nec unquam molestum est nisi inter pocula, quum nihil agitur seriae rei. Garrulus autem nullo non tempore, nullo non loco molestus est sua temulentia, nusquam non obstrepat, in coronis, in concilijs, in tribunalijs, in uis, in ædibus, in nauibus, in uehiculis, in conuiujs, in rebus afflictis dolorem conduplicans, in rebus lætis ceu nubes ac tempestas quædam exorta contristat omnia. In uectatione plus adfert uertiginis quam ipsa uectatio, in nauigatione suo radio superat ipsam nauicam.

nauseam. In itinere pedestri, facundus comes pro uehiculo est, at garrulus pro sarcina est etiam in uehiculo. In computationibus in quibus laudatur loquendi tacendique uices, molestiam adfert pro uoluptate, dum per illum nec citharam audire nec fabulam spectare licet, nec aliorum accipere sermones uicissim ac reddere. In theatro enecat iuxta assidentem. In foro male perdit bonas causas, uel quia tadio iudicem occidit, absque delectu modoque uerba profundens, uel quia tales fide carent, etiam quum uera loquuntur. In serijs consultationibus diem eximit. Irrumpit in aedes molestus saluator, occurrit in triuijs, deducit, affectatur, inhaeret pice tenacius, semper interim aliquid auribus obganniens. In morbo totos dies ac noctes affidet agrotis, ipsa agitudine molestior, nonnunquam & mortem accelerat alioqui uicturis. Quietis turbat ocium, occupatis impedimento est, quo minus quod agunt peragant. Quin & in medijs bellis ac periculis, ubi res praesentaneam opem poscit, nihil aliud quam garrit ociosas fabulas. Nonnunquam & dormientibus narrat fabulam impatientia silentij. Moderate monentem ferunt homines, garrulus etiam quum laudat, molestior est uituperare. Quin obseruatum est eos quos hic habet morbus, quum toto die molesti fuerint uigilantibus, etiam in somnis multa garrire, nonnunquam effusientes quae praestiterat reticuisse. Itaque quum ex gentium consensu cubiculo debeatur silentium, utpote loco quieti dedicato, garrulus etiam eodem in lecto accubantem fabulis enecat, dulcem somnum oculis obrepentem auertens, occupantem interrumpens, ac ne noctem quidem quae rebus omnibus quietem adducere solet, patitur esse tranquillam, quum iuxta Maronis descriptionem,

Placidum iam carpunt fessa soporem
Corpora per terras, syluæque & saeva quierunt
Aequora, cum medio uoluuntur sydera lapsu,
Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæque uolucres,
Quæque lacus late liquidos, quæque aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
Demulcent curas, & corda oblita laborum.

4. Aeneid.

Nec lusciniæ, nec gracculus, nec ullum omnino genus auium tam loquax & obstrepens est, quin noctu consilescat. Cicada quamlibet garrula, non auditur nisi per solem discussis auroræ nebulis, sub uesperam obmutescit. Ranae serius garriunt, sed his quoque nox imponit silentium. Garrulus ne eam quidem noctis partem sinit esse tacitam quae a profundo omnium silentio conticiniū dicitur, nec putat ad garriendum intempestiuam, quae ideo dicitur intempesta, quod nullis negocijs gerendis, sed soli quieti sit accommoda. Nullus locus, nullum tempus quietem impetrat ab intemperanti lingua. Nec semper impune est garrulo, dum nec sub nouacula silens uulnus accipit, & inter edendum assidue nugans, cibo in arteriam asperam illapso strangulatur. Ridetur Matho quidam apud Martialem, qui dum in febris declamat, pro disertio habebatur insanus. Ridetur & Phryx quidam qui maluit nihil uidere, quam parcius bibere. At garriendi libido nonnunquam & animam eripit, dum qui decumbit ex uulnere aut apostemate, iussus a medico quietem ac silentium dies aliquot agere, non temperat a fabulis, sibi pro salute quam pollicebatur curator, exitium accersit. Dodonæi lebetes non tinniunt nisi impulsī, & licet semel moti tinnitum in longum proferant, tamen aliquando desinunt. Porticus illa loquacissima quam hinc, ut dixi, uocant Heptaphonon, post septies redditam uocem obticescit: garrulus ultro tinnitum suum incipit, & si tribus uerbis detur ansa loquendi, nullum omnino garriendi neque modum facit neque finem. Arrhabeus ille tibicen, pluris erat conducendus ut desineret, quam conductus fuerat ad canendum. At nulla mercede potest conducī ut desinat, qui semel loquendo factus est ebrius. Si Flacco credimus, habet hoc uitium fere cantorum sicut & poetarum ὁμιλῶν ἄνδρες, inter amicos Ut nunquam inducant animum cantare rogati, Iniussi nunquam desistant. Garrulus & iussus & iniussus cantionem incipit nunquam finiendam. Famæ domus apud poetas non resonat nisi tacta rumore. Garrulus immensam fabularum uim ex sese gignit uelut araneus. Certis horis diei coaxant ranae, non semper obstrepunt anseres, non omni parte anni molesta est garrulitate hirundo, non omnibus mensibus canit coccyx, cicadis humescens coelum imponit altum silentium, & lusciniæ fessa canendo desinit tandem: Garrulus nullo non loco, nullo non tempore molestus est.

Non missura cutem, nisi plena cruoris hirudo.

Garrulus

Garrulus infatigabilis nunquam inhaerere desinit, donec occiderit quem semel apprehenderit. Si quis immodico silentio molestus sit, mirum uideri non debet admodum, quum sermo datus sit ad consuetudinis humanae iucunditatem. At quisquis hoc ipso quod discutiendae molestiae datum est, molestiam adfert, quid aliud quam suo uitio mel uertit in aloem? Vehementer inamabilis sit oportet, quae cum Veneris cestum circumferat, tamen inuisa sit omnibus ob morum inelegantiam. Ita musis omnibus iratis natus uidetur, qui sermone in hoc hominibus à superis dato, ut amoris ac beneuolentiae sit conciliator, odium sibi parit apud omnes. Habet autem hoc uitium quiddam praeter ceteris infelicitatis, propterea quod auarus, aut libidinosus, aut ambitiosus, ut cunque fruatur sua cupiditate, solus garrulus maxime frustratur, eo quod expetit. Studet esse uoluprati, & se reddit inuisum omnibus: auct audiri, nemo minus inuenit qui praebent aures. Quonia autem ferè garrulitati iuncta est curiositas, & hic infelices sunt, quod cum omnia sitiant cognoscere, nemo quicquam illis credit. Etenim qui colloquuntur de rebus arcanis, si procul conspexerint garrulum, dimisso senatu fugiunt, quod si forsitan ille interuenerit, dicas superuenisse Mercurium aut lupum esse in fabula, ita subitum oboritur silentium. Discedit igitur ille lupus, ut aiunt, hians, aut si nihil pudet, & ultro garrire coeperit, non aliter quam nautae simul atque uiderint è scopulo quopiam spirare boream, suspicantes imminere iactationem ac nauseam, prius quam ueniat tempestas, in tutum se conferunt: ita diffugiunt qui conuenerant, ac mox ut garrulus ad dicendum os diduxerit, antequam ordiatur nunquam finiendum sermonem, alius aliò se se subducunt. Porro si praesenserint alicunde loquacis hominis interuentum, ilico soluitur conciliabulum, nec aliter quam si nunciato hostium aduentu subito castra mouenda sint, quisque sibi circumspicit quàm fugere liceat. Quod si quando non licet effugere, ueluti quum incidunt in eandem nauem, aut in idem uehiculum, aut in idem conuiuium, nemo libenter assidet illi qui norit hominem. Imò nemo lubens mercetur domum, cui uicinus sit homo immodice loquax, ac ne fundum quidem qui labore eadem infamia. In tantum hic quod uerum est quod dixit Hesiodus: *πῖμα νῆος γένηται*. Itaque Themistocles quum cupe-
Themistocles ret agrum uendere, quo redderet eum uendibiliorem, iussit praconem ceteris commendationibus et illud addere, quod haberet bonum uicinum. At pessimum habet uicinum qui garrulum ac futilem habet. Si tantum habet mali, sermonis immodicus & intempestiuus usus, etiam si nihil habeat praeter inanes & ociosas fabulas, quis feret istos, qui praeter loquacitatis tedium, iactant plus quam Thraconicas glorias, obtrebant, deferunt, mentiuntur, effutunt arcana, uoces euomunt, ipsis etiam qui coguntur audire periculosas? Verum haec alias. Nunc tantum hoc uitium tractamus, quod nonnunquam & uiris alioqui probis adesse uidemus. Quod enim garrulus peccat dicendo, hoc docti nonnunquam peccant immodico scribendi recitandique studio. Eiusmodi quendam nobis eleganter depinxit Martialis, & operae precium arbitror ipsum carmen referre: est enim cum primis elegans. Sic igitur habet:

Occurrit tibi nemo quod libenter,
 Quod quacunque uenis fuga est, & ingens
 Circa te Ligurinae solitudo,
 Quid sit, scire cupis, nimis poeta es.
 Hoc ualde, uitium est periculosum.
 Non Tigris catulis citata raptis,
 Non diptas medio perusta sole,
 Non sic scorpius improbus timetur.
 Nam tantos rogo quis ferat labores?
 Et stanti legis, & legis sedenti,
 Currenti legis, & legis cacanti.
 In thermas fugio, sonas ad aurem,
 Piscinam peto, non licet natare.
 Ad coenam propero, tenes euntem.
 Ad coenam uenio, fugas sedentem.
 Lassus dormio, suscitans iacentem.
 Vis quantum facias mali, uideres?
 Vir iustus, probus, innocens, timeris.

Res per se frugifera est recitare quæ elucubraueris, sed nimietas & intempestiuitas facit, ut recitator ægre sibi paret auditores corrogatos atq; etiam mercede conductos, etiam si iuxta Persium norit comitem horridulū trita donare lacerna, & calidum ponere fumen. Talem describit Regulum Plinius. Item Horatius in arte poetica, similem huic quēdam describit, cui iudices maluerunt ultro capsas cedrinas deferre, quàm audire recitatem. Hu iusmodi malum quoties urget, nihil est preciosius quàm pedes, quemadmodū scripsit Archilochus, quādoquidē in sola fuga salutis spes repolita est. Philoxenus in lapidicinas reduci maluit, quàm audire Dionysii carmina. Et Horatius optat citius iugulari, quàm gar rulum audire perorantem, Confice me. Atq; interim accidit, ut frequenter eadem sint au dienda, uel quia non semper suppetit noua dicendi materia, uel quia non meminit homo loquax, quid apud quos dixerit. Nunquam, inquit, tibi dixi de Rhodio adolescente? Plus milies audiui, sed narra obsecro. *Ἰς καὶ τρις τὰ καλὰ*, & tamen hoc ipsum uix fert aurium sensus, quo non alius fastidiosior. Quis autem ferat easdem nugas identidem inculcātem ac molestis centonibus onerantē aures non ociosas? Ciceronis orationes si quis frequen ter relegat easdem, sentiet tædium. Et Lysia oratio, quum prima lectione uehementer pla cuisset, iterum ac tertio lecta frigere uisa est ei cui scripserat, quum tamen affirmēt, huic ni hil ueneris ac gratiarum in dicendo deesse. Ad quod ille false respondit: An plus quàm se mel dices apud iudices? Solus Homerus admirabili fabularum uarietate uidetur effugisse fatietatem, tamen si non ubiq; quandoquidem multa reseculit Vergilius, nec caret alicu bi tædio, quoties lector eadē cogitur audire à mandante, & rursus à referente, quod apud Vergiliū rarissimum est. Laconibus autem usqueadeo placuit uerborum parsimonia, ut Anaxandridas quendam reprehenderit, quod apud Ephoros recta quidem loquutus esset, & utilia, sed pluribus quàm oportuit. Hospes, inquit, re opportuna, non opportune uteris. Hinc colligi potest, quātum habeat mali, de rebus friuolis immoderata loquacitas, quātum etiam tædij apud probos ac cordatos uiros, quum uitio data sit oratio frugifera, non ob aliud, nisi quod a quo prolixior. Quin in uniuersum perspicitur esse uerum, ubi cunque minus est cordis ac roboris, ibi plus esse linguæ. Auibus natura garritum & uo cum alienarum imitationem dedit, tauris & leonibus nō item. Et in pueris, senibus ac mu lieribus, quoniam imbecillior est animi uigor, lingua est intemperantior. Ciceronis facili tatem copiamq; nemo ferret, nisi tam esset felix, quanquam & is dictus est Asianus. Et ta men qui huius linguam & ingenium probabant, animi robori non sunt ausi fidere, quum res constantē ac fortem uirum desideraret. Demosthenes in dicendo non paulo astrictior est Marco Tullio, & tamen non tam probatum est pectus hominis quàm oratio. Inuicia quædam animi uis aderat utrique Catoni, & utrunque legimus in hoc fuisse miraculo, quod paucis uerbis magnam sententiarum uim complecterentur. Siquidem quum Ca to Senior apud Atheniensem populum uerba faceret, illud in primis admirati sunt, quod quæ ille Latine paucis uerbis absoluisset, interpretes, nam per interpretem loquebatur, uix longo uerborum ambitu potuerit reddere. Vnde cepit omnes hæc opinio, Græcis ora tionem è labijs, Romanis è pectore proficisci. Etenim qui certo iudicio perspectum ha bet quid sit honestum, deq; honesto certum habet animi decretum, nihil opus habet mul tis uerborum lacinijs, quibus quod sentit ac uult explicet. Nulli enim loquacius dicunt, quàm qui uel non intelligunt de quo differunt, uel parum attente cogitarunt de re quam tractant, uelut inter dicendum meditantes quid sit dicendum. Proinde nulli paucioribus uerbis explicant causam, quàm qui exactissime tenent dicendi rationem. Etenim quibus maxime cognitum ac perspectum est, quibus capitibus tota causa nitatur, & quibus argu mentis potissimum confirmari possit, his facillimum est omisissis superuacaneis necessaria dicere. Quod si arti accedat prudentia cum integritate coniuncta, facile uitatur loquacita tis uitium. Talis erat & Cato iunior, cognomento Vticensis, qui sententiarum pondere commouebat animos hominum magis quàm orationis ubertate, nec unquam prosiliit ad dicendum, nisi quum res ipsius orationem flagitaret. Talis erat & apud Athenienses Phocion, de quo nobis alio loco dictum est. Talis omnium ferme dictio quorum inte gritatem cum prudentia coniunctam admirata est antiquitas. Horum enim oratio simi lis est aureo nomismati, quod quum minimum habeat magnitudinis ac ponderis, tamen ualet plurimum: quum loquaciū sermo sic oneret auditoris aures uerbis multis quidem, sed in

In eunucbo

sed infrugiferis, quemadmodum qui ferreis obolis, aut æreis nummis oneratur, non multum adferētibus ad rationem. Nullis igitur molestior est loquacitas quàm ijs, quibus placuisse dicendo pulcherrimū sit. Grauius Aristoteles delassatus cuiusdam ineptis sermonibus, quum ille, ceu rem egregiam perorasset, subinde repeteret, an non hoc mirum Aristoteles? non istud, inquit, quod narras mirum est, sed illud potius mirum, si quis quum pedes habeat te perpeti queat. Habet enim & hoc tædij loquacitas, nec silere patitur auditorem, nec admittit sermonū uices, sed postulat ut identidem succinas aliquid uelut applaudens, aut exigēs ut pergat. Euge, pulchre: Quid tum postea? Admodum. Quid audior? No ui quendam pileo ἰσοπρεπῆ μεγαλοφροντα, sed eundem plus quàm scurrili loquacitate, qui ad quoduis nugamentum denarratum, mirum quàm indecore occinit illud ex Aristophanis fabula, ὅ ὅ ὅ ὅ, uelut exigens ab auditoribus applausum, ac ipse sibi quodam modo plaudens. Qui bonam fabulam recitat, non ante poscit plausum quàm dicat, ualete: garrulus quum nunquam dicat ualete, subinde iubet ad nugacissimas nœnias plaudere. Nec est contentus unica fabula, sed aliam ex alia ueluti linum è lino contextit. Talibus Ligurinis poterimus & nos dicere: uis quantum facias mali uidere? orationem rem omnium iucundissimam corrumpis, linguam qua non aliud membrum utilius aut salubrius frustra deteris, iacturam interim faciens tantorum bonorum, quæ moderato linguæ usu parari poterant, ac thesaurum omnium preciosissimum profundis. In foribus, aiunt, hydriam, nihil enim aqua uilius. At quæ preciosa sunt non uno seruantur ostio. Neq; quisquam thesaurum domui credit, cuius ostia seras non habent, neq; pecuniam, opinor, credis marsupio, quod claudi non potest: & tu tam inæstimabilem thesaurum circumferens, ore semper hiantе obambulas? Et interim quum nihil sit facilius quàm tacere, tu exerces artem & ad rem & ad famam inutilem. Molestus es omnibus, sed præcipue cordatissimo cuiq;. Nemo tibi credit, ne uera quidem dicenti, teipsum propinas deridendum, nasoq; suspendendum, nec aliter excutis teipsum ab hominum consortio, quàm si parricidium admisisses. Quis enim non malit cum homine sceleroso, sed linguæ moderatæ consuetudinem habere, quàm cum homine nugaci, licet aliàs innocenti? Nec ipse frueris tuo morbo, & alios enecas tædio. Iam infelicius etiam est rideri, quàm haberi odio. Nihil enim habet in se durius infelix paupertas, quàm quod ridiculos facit, quemadmodum ait ille. Ad summū enim malorum uenit ille, qui cum sit calamitosus, nec fauorem nec misericordiam promeretur, sed risum lucrificat. Hoc tibi prorsus usu uenit. Sed haud scio, an hanc operam frustra sumamus, dum oratione cupimus mederi garrulo, qui quoniam tacere non potest, non recipit pharmacum, haud dissimilis ægrotis, qui medicinam reuomunt, prius q̃ totā hauserint. At Stertinius ille dum apud Flaccum oratione philosophica mæderi studet Damasippo, primum audire atq; togam iubet componere. Proinde quum sint multa uitia sceleratiora, tamen haud scio an ullum sit immedicabilius q̃ loquacitas. Nūc itaq; uideamus quantū habeat fructus & autoritatis, uel silentiū, uel parcus ac modicus linguæ usus. Quanq̃ & hanc in partem à nonnullis peccatur interim. Est enim ubi præstiterat loquutū fuisse quàm tacuisse. Multis probro datum est, quod linguam haberent uenalem, rursus alijs dedecori fuit, silentiū habuisse uenale, quibus dictus est bos insidere linguæ, & Demosthenes dictus est argentanginā pati, & prouerbij etiam nobilitatū est, Amyclas silentio perisse. Sed arbitror perpaucos esse mortales qui non possint uere dicere quod Simonides, Sape locutū fuisse pœnituit, siluisse nunquam. Quanquam huius responsi gloriam Valerius Maximus ad Xenocratem refert. Iam quod silendo peccatum est, sarciri potest oratione. At semel emissum uolat irreuocabile uerbū. Optimus quidem, ut habent proueria, modus est, cum in rebus omnibus, tum uero potissimum in oratione. At sicuti ex ijs qui aberrarunt à medio, leuius reprehenditur qui uergit ad profusionē, quàm ad auaritiā: ita cōtra minus peccat qui immodice taciturnus est, quàm qui intemperanter loquax. Illud enim uitium non modo turpius est, uerum etiam honestius. Certe cordata breuiloquentia nihil esse potest diuinius. Eoq; grauius dictum est à quodam loquendi magistros habere nos homines, tacendi deos. Raro produntur oracula, eaq; paucissimis uerbis comprehensa, atq; hanc ob causam plurimum habent autoritatis, ac deorum uoces esse creduntur. His simillima sunt ueterū sapientū dicta, qualia multa ferunt Pythagoræ, multa Socratis & aliorū sapientum titulo. Quid autem mirabilius præstantium

uirorum

Silentiu uenale.

urorum apophthegmatibus. In tanta uerborum parsimonia, quanta sententiae fecunditas: Priscorum aetas paucis legibus erat contenta. Atque haec quondam oraculorum breuiloquentiam referebat. Huiusmodi sunt Solonis leges apud Athenienses, Lycurgi apud Lacedaemonios, ac Romanis in omnes casus sufficebant duodecim tabulae, & ad excludendum in omnibus contractibus dolum satis erat unica formula, inter bonos bene agier oportet. Plato dixit reges deorum filios, & princeps nihil aliud est, quam uiua lex; unde reges maxime decet oratio uerbis astricta, sed sententiarum pondere efficax, cuiusmodi sunt oracula numinis, ac priscae leges. Quin & reliquae disciplinae liberales una cum moribus hominum a simplicitate prisca degenerarunt factae loquaciores, sed minus synerae. Declamatoria garrulitas corrumpit eloquentiam. Quid autem hodie operosius quam non ista musica, tot uocibus multarum autum garrutum imitans? Quid diceret Emeropes ille Laconum Ephorus, qui Phrynidis musici duas e nouem chordas incidit bipenni, dicens, ne corrumpas musicam, si nunc audiret in templis eadem organa referre tubas, cornua, lituos, tibias apertas, tibias obscuriores, tibias raucas, tonitrua, uoces hominum & uolucrum: Qualis est musica nostra, talis est cultus, talis uictus, talis aedificatio. Prisca simplicitas nusquam est, indies augescunt operosae deliciae. Proinde quam diu mores hominum erant incorrupti, sermo quoque fuit parcius, id quod facile deprehendat, qui priscos scriptores cum recentioribus conferat, uelut Hippocratem cum Galeno, Socratem cum Chrysippo. Nunc omnis sapientia in plus quam sophisticam garrulitatem degenerauit, & ob id sapientiae nomen amisit, atque in contemptum uenit, nec fere colitur, nisi ab ingenijs parum felicibus. Ne quid interim attingam de nostris legibus sine modo loquacibus. Itaque si ex oratione quaeritur delectatio, hanc perdit assidue garriens. Siquidem hic quoque uerum est quod scripsit Iuuenalis, Voluptates commendat rarior usus: ob hoc enim reges fere ignorant delectationem quae ex gemmis, ex purpura, e cibis ac uinis capitur, quod in his assidue uersentur. Quod si quis casus illos adigat ad famem ac sitim, tum fatentur intelligere sese, quanta uoluptate per omnem uitam fraudati sint, quum uehementer sitiens simplex a qua suauior sit quouis mulso, & glandes quoque placentas superent: Ita iucundior est illorum oratio, qui raro loquuntur ac paucis. Sin fructus petitur, nullus est orationis fructus nisi audiat. At id facit garrulitas, ne quis audire uel possit uel uelit. Et si forsitan audiat, nihil persuadet, qui fide caret. Nullus enim habet fidem ei, qui non ex iudicio, sed ex morbo disertus est, ne dicam interim quod loquacitatis uitium semper comitatur opinio stulticiae. Hinc illud uulgo factatum, uasa quae sunt inania plurimum sonare. Si silentium uero tamen si non semper e prudentia nascitur, tamen grauitatis ac sapientiae specimen habet. Vnde cuidam in conuiuio silenti, non ineleganter dictum est a quodam: Si sapiens es, rem stultam facis: si stultus, rem sapientem facis. Et in alium quendam, philosophus hic uideri poterat si siluisset. Nihil enim impatientius silentij quam stulticia. Ita cum Demaratus Lacedaemoniorum rex in confesso quodam silens, interrogaretur, utrum stulticia sileret, an ob sermonis inopiam: Atqui, inquit, stultus tacere non potest. Huic simillimum est, quod de Biante proditum est: qui quum in conuiuio quodam taceret, ac propterea tanquam insciens & inelegans taxaretur a garrulo quopiam: Imo quis, inquit, natura fatuus inter uina silere possit? Grauitate nimirum stulticiae conuictum a se depulsum in ipsum retorfit calumniatorem. Scitum est & illud Zenonis: Athenis quidam regio oratores accepturus, quoniam sciebat eos eruditis sermonibus oblectari, quo iucundius esset conuiuium, curauit & philosophos aliquot adhiberi, qui cum inter sese uicissim sermonibus colloquerentur, suum quoque ueluti symbolum in medium conferente, Zeno solus omnium nihil dicebat. Quod admirantes legati, quum illum comiter appellassent propinassentque, de te, inquit, Zeno quidnam renunciaturi sumus regi? Et ille, nihil inquit aliquid, quam Athenis esse senem, qui norit inter pocula silere. Tribus argumentis exagge-
rauit silentij pertinacis miraculum, quod senex, quum aetas ea ferme sit garrulitatis malo obnoxia: quod inter pocula, ubi uinum & exempla garrientium ad loquendum prouocant: denique quod Athenis, uidelicet in urbe omnium loquacissima. Eleganter itaque Heraclaeo rhetori patrocinatus est Archidamidas, cui quum quidam uisito uerteret, quod admissus in ipsorum conuiuium nihil dixisset, Imo uideris, inquit, ignorare, & hanc esse partem artis dicendi, dicendi tempus cognoscere. Eiusdem enim artis est apte tacere & apte dicere.

Reges deum filij

Musica nostra

Vasa inania plurimum sonant

Stulticiae silentij

Zenonis

Apte tacere & apte dicere

Tom. 4

X

dicere. Quemadmodum Alcibiades in Platonis conuiuio non existimat in bello minoris esse uirtutis bene fugere, quam pugnare gnauiter. Cantores enim qui peccant in silentijs, quibus uicissim interrumpunt uoces, declarant se musices imperitos esse, ac ne uoces quidē ex arte depromere. Ita qui iudicio potest silere, declarat sese quoties loquitur, iudicio loqui. Atq; ea demū oratio frugifera est, quæ non effluit, sed promitur ac dispensatur. Docent autē physici ferē steriles esse, quibus genitale semē profluit, quem morbū gonorrhœam appellant medici. Neque minus sterilis est illorum oratio, qui morbo loquuntur, nec tacere possunt etiam si uelint. Obseruatum est hoc à doctis, pueros qui serius incipiūt fari euadere lingua firmiore: Contrā qui præcoces sunt ad dicendū, imbecilliore esse plebeto. Sic & herbæ quæ subito grādesunt, minus habent uigoris: & materiæ quæ cito succrescunt in altum, minus habent roboris. Natura taciturnior erat Horatius, uerum is adhuc nobis loquitur. Vergilio Maroni solitus est insultare Filistus linguax & improbus, cuius impudentia quum eō processisset, ut Augusto præsentē Vergilium uocaret elinguem, poeta modestissimus qui semper illum patientissime tulerat, iussit tacere rabulam, se quum uellet ea tuba loquuturum quæ latissime foret audienda. Mox conuersus ad Augustum, Si hic, inquit, Cæsar tempus loquendi nosset, raro loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi quum aut taciturnitas tibi noceat, aut oratio alijs proffit. Tacet nunc insulsus Pero, tacet Carbilius, tacet Petilius, tacet Auitus, tacent omnes Vergiliomastiges, solus Maro loquitur. Euanuit illorum temporaria loquacitas. Maronis lingua nunquam si lebit. Sermo igitur qui paucissimis uerbis multam sententiæ uim complectitur, similissimus est semini sicco, minutoq; & in speciem contemptibili, quod terra conditum ingentem arborem effundit. Quin & in his qui ex dicendi copîa laudem affectant, solæ breues argutæq; sententiæ, quas quoniam rei denarratæ, aut argumentationi absolutæ solent accini, epiphonemata uocant, plausus & acclamationes excitant apud multitudinem, Velut in sagittariorum certaminibus, nō ille laudatur qui quàm plurimum emittit iaculorum, sed qui uel uno scopum ferit. Iam & apud philosophos breues sententiæ ceu decreta quædam, propter auctoritatem appellantur *ἀξιωματικα*. Nec auctoritate caruerunt, qui factis uelut mutis symbolis quàm uerbis indicare maluerunt, quod persuasum esse uolebāt. Heracles quum in seditione rogaretur à ciuibus, ut pro concione suaderet cōcordiam, ascendit pulpîum, & calicem impleuit frigida, ac farinam infusam, indice miscuit, ac bibit, itaque discessit, uidelicet ipsa re loquens, plerunq; seditiones ex luxu superfluarumq; rerum adpetentia nasci, Concordiam autem facile constare inter eos, qui modicis tantum ac naturæ necessarijs cōtenti forent. Simili compendio Scylarus rex Scytharum filijs suis, quos octoginta reliquisse dicitur, commendauit concordiam. Iam morti uicinus missilium fascem adferri iussit, mandauitq; adolescentibus robustis, ut qui posset, fasciculum ut erat colligatum frangeret, quum singuli tentassent, iamq; fatigati ac desperantes conari desisterent, ipse singulas hastas eductas e fasciculo, nullo negotio fregit. Non potuisset oratione quamlibet prolixa, iuuenibus efficacius persuadere, potentiam illorum inuictā futuram, si in fraternæ concordiæ fœdere perseverarent: Sin dissidijs alius ab alio disiungerentur, facillime posse superari. Aut quando Sertorius oratione quātumuis meditata persuasisset inconditæ barbaræq; Lusitanorum multitudini, ne cum Romanis copijs uniuersa acie Martis aleam experirentur, quod exemplo persuasit: Exhibitis duobus equis, altero ualidissimo, altero imbecilli, huic admouit iuuenem uiribus præstantem, illi seniculum inuolidum, iussitq; ut uterque caudam equi, cui fuerat admotus, uelleret. Sed quum iuuenis totam equi caudam complexus, frustra tentando defatigaretur: senex paulatim reuellens, facile totam caudam depilauit. Rursus Lycurgus qui duos canes produxit ad populum, alterum e generosis uenatoribus progenerum, sed domi ad ignauiam alitum, alterum ingenerosum, sed uenationibus exercitatum: deinde emissa e caueis fera, simul & cibus proiecius, generosus ille consuetudinem referens potius quàm naturam, ad cibum accurrit: alter ut erat educatus, omisso cibo in feram insilijt: an potuisset ullo sermone efficacius persuadere multitudini, quantum habeat momenti recta institutio: Simili commento Tarquinius, Tarquinius Sexto filio, per nuncium missum rogati quid de Gabijs faceret quos haberet in manu, nihil quidem respondit, sed nuncium cuius fidei parum credebatur in horum seduxit, eoq; præsentē uelut aliud agens, altissima papauerum capita, baculo quem

torre

forte manu tenebat, decussit, qui quum reuersus renūciasset quid uidisset, intellexit callidus iuuenis patris sententiam, nimirum ut primores Gabiorum aut in exilium ageret, aut decollaret. Cleanthes interrogatus quid interesset inter dialecticam & rhetoricam, pugnum ostendit, ac mox eandem manum explicatam protulit. Quantis uerborum ambagibus hoc alius explicuisset: Nemo tamen potuisset absolutius. Ex hac dictorum sententiosa breuitate præcipuam laudem sibi tulere Lacedæmonij, quemadmodum antea dicere cœpimus. Archidamus enim quum audisset quod Elei suppetias ferre uellent Arcadibus, nihil aliud scripsit per epistolam, nisi, ἀρχιδάμας ἡλπίς, εὐτυχία καλόν: Archidamus Eleis, quietem agere bonum. Sed illud λακωνικόν τὸν, etiam. Etenim quū Philippus à Lacedæmonibus petisset, utrum uellent ipsum in ciuitatem recipere an nō: illi nihil aliud rescripserunt in charta, quā unicam syllabam grandioribus literis ἐκ, id est, non. Idem quum ad eos Philippus misisset epistolam, plenam minis, inter quas erat illud, Si Lacedæmonicum agrum inuasero, funditus uos delebo: unica tantum uocula responderunt, αἶψα, id est, si, breuius etiam responsuri, si communi Græcorum lingua dixissent εἰ, quæ dictio in Apollinis templo dicata multorum eruditorum ingenia exercuit. Eidem atrociam minanti, nihil aliud rescripserunt quā διονύσιος γὰρ τὸ πινθεῖν, subindicantes illi cauendum, ne dum aliorū fines inuadit, ipse suo regno pelleretur: quod acciderat Dionysio, qui ex tyranno factus est ludi literarij magister. Idem ad Demetriū regem unicum tantum legatum miserant, quia de re quum uehementer indignaretur, subinde repetens, quod unum tantum misissent: Orator Lacedæmonius nihil commotus respondit, unum ad unum. Agésilas Menecrati cui cognomen erat Iupiter, quum is ad ipsum scribens, nō abstinuisset ab ambitioso titulo, sic exorsus epistolam: Μενεκράτης Ἰούπτερ. Agésilao χάρις. Rescripsit hūc in modum, Rex Agésilas Menecrati ὕμνησις, hoc est sanitatem, unius uerbi mutatione exprobrans illi insaniam, quī Iouis cognomine gloriaretur, quum nihil aliud esset quā homo, fortasse cæteris deterior. Quin etiam in bellis capitalibusq; periculis semper plus ualuit sermo breuis quā oratio uerbosissima ualuisse. Perierāt Tarentini milites de quibus antea meminimus, qui delati fuerant, quod inter pocula fanda atque infanda in Pyrrhum regem dixissent, ni quidam illorum compendio sic causam expedisset: Ni nos, inquit, rex lagena defecisset, occidisset te. Dux autem ille qui milites commissuros sic adhortatus est, Curate nunc corpora, apud Proserpinā cœnaturi: breui dictio efficacius exortauit animos omnium ad fortiter rem gerendam, quā si idem tētaisset uerbosa diūq; meditata oratione. Habet enim simplex ac nuda ueritas genuinā energiam & aculeos suos, quibus multo plus efficitur quā tumultu uerborum. Quemadmodum qui palæstricem callet, citius minoremq; negotio deijcit hominem, quā alius eius artis ignarus quamlibet uiribus pollens, ac uehementer tumultuans. Croesus Lydorum rex quum captus esset à Cyro rege Persarum, conspiciens exercitum uictorem hūc & illuc per urbem discurrere, percontatus est Cyrum quidnam illius milites tanto tumultu agerent. Quid inquit ille aliud, nisi quod uictores solent in uictos. Diripiūt tuam ciuitatem. Ad quem Croesus, Imò tua rex diripiunt, quādoquidem hic iam meū nihil est. Tam breuis oratio regis animum ueritate commouit, ut cœptam direptionem inhiberet, uetaretq; quod sublatum erat exportari. Epaminondas dux Thebanorum capitis postulatus est cum collegis, quod imperium Boeotiæ quatuor menses contra legem tenuisset. Atq; illis quidem suasit, ut crimen in ipsum transferrent, quasi coacti fecissent. Ipse autem apud iudices paucis uerbis causam absoluit, negans sese habere uerba rebus meliora, tantum hoc sibi uideri æquum, ut si pronunciarent ipsum esse necandum, crimen inscriberent columnæ, quo cunctis Græcis notum esse posset, Thebanos ab Epaminonda fuisse coactos, Laconicam D. antea annis intactam depopulari, Mefenen c c x x x . annis perpetuis seditionibus uexatā componere, Arcades item inter se dissidentes in cōcordiam redigere, Græcis restituere libertatem. Nam hæc erant gesta per Epaminondam in imperio contra legis præscriptum re-tento. Hæc breuis oratio tantum ualuit, ut iudices, ne suffragijs quidem collectis multo cum risu surgerent ac discederent, uidelicet rem uehementer impudentem esse iudicātes agi de condemnando eo, qui sic esset de suis bene meritus. De Scipione maiore referunt quiddā nō dissimile: cū em̄ M. Næuius Tr. pl. aut (ut quidam memorāt) duo Petilij eum apud populum detulissent reum, multisq; & grauib; criminibus onerarent: Hic dies est

Quirites, inquit, quo Carthaginenses & Hannibalē delecti: coronatus in capitolio eo, rem diuinā facitūrus. Qui de me suffragia ferre uolent, ferant. His dictis petebat capitolium: eum rem totus populus consequutus est, relictis accusatoribus: Ita non dicendo causam dixit efficacius. Traditū est & illud ab his qui rhetorices praecepta reliquerunt, frequenter quē nullis argumentis dilui possint, breui ioco expediri. Obijciebatur Ciceroni quod accepta pecunia reum defenderet, eaquē pecunia destinasset mercari domum, Is respondit, agnoscam crimen, si domum emero. Quum eas aedes mercatus esset, & impingeretur manifesta uanitas, elusit ioco, An nescitis, inquit, prudentis esse patrisfamilias, dissimulare, si quid uelit emere. Quorundam ea probitas est, ut uel ipso aspectu, soloquē nutu moueāt auditorem. Post Seianum unco tractum multi periclitabantur apud Tiberium Caesarem. Quumquē ceteri sese uarijs argumentis ac technis excusarent, Crispinus ingenue fassus est se fauisse Seiano. Quidni, inquit, fauerem illi, cui uidebam teipsum tantū tribuere? Persuasit nuda breuiloquaquē ueritas, quod aegre persuasisset proluxa elaborataquē oratio. Quum Themistocles apud populū Atheniensem diceret sese habere praeclarum consilium, sed quod tutū nō esset efferri apud multitudinē, permisit populus ut Aristidi diceret in aurē, & eius unius iudicio uel probaretur uel reijceretur. Erat autem de classe Graecorum exurenda. Id quum esset factum, Aristides ad populū: Nihil, inquit, audiui utilius consilio Themistoclis, sed eodem nihil iniustius. Tanta uerborum parsimonia reprobatū est hominis in Republica summi consilium. Narrant & piratam quendam quum ad Alexandrum Magnū adductus, rogaretur qua fiducia fuisset ausus infestare mare, Ego, inquit, quoniam id paruo nauigio facio, pirata uocor, tu quum idem facias numerosa classe, rex appellaris. Pirata dicebat, Tyrannus audiebat, & tamen uerbis tam paucis persuasit ueritatem. Magnus Pompeius destinarat omnes Mamertinos interficere, quod Marij partibus adhaesissent. Hunc adiit Sthenius eius ciuitatis princeps, ultro confitens quicquid factum esset, ipsius impulsu factum esse. Nam ego, inquit, & inimicis persuasi, & amicos coegi ut Marij partibus accederent. Pompeius miratus hominis animum, qui ciuium salutem anteponeret suae, & ipsum in amicitiam recepit, & Mamertinis in huius gratiam condonauit defectionis culpam. Si tantum ualuit succincta ueritas apud hominem factiosum, quid non efficeret apud integros uiros? Reperta est & in foeminis haec animi praesentia. Est enim quum accusaretur a fratre Testha Dionysij tyrani soror, quae Polyxeno nupserat, quod conscia fugae mariti non eum prodidisset, simpliciter ac fortiter respondit expositulati fratri. Num usque adeo me putas omnium mulierum pessimam & abiectissimam, ut si sensissem maritum hoc agere, non fuero illi perpetua comes exilij futura? Hoc dictio non solum amputauit omnem conscientiae suspicionem, uerum etiam pudicae probaeque matronae laudem abstulit. Aemilius Scaurus homo senex, multaque in republica autoritatis apud populū Romanū a Vario quodam non eiusdem existimationis homine, prodicionis accusabatur. Is paucis causam absoluit, Varius, inquit, Sucronensis ait Aemylum Scaurum rempublicā prodidisse, Aemilius Scaurus negat, Vtri creditis? Ad hanc uocem totius populi suffragijs atque etiam tribuni sententia absolutus est. Iridem Iphicrates dux egregius, quum apud populū Atheniensem prodicionis reus perageretur, percontatus est Aristophontem accusatorem, num ipse proditurus fuisset rempublicā, si quis pecuniam dedisset, quumquē is se facturum negasset, Quod igitur tu facitūrus non eras, ego feci. Tam breuis apologia reum absoluit a crimine. Proinde Graecis ita uisum est, Demosthenē quidem fuisse summum oratorem, Phocionem autem ad dicendum efficacissimum, non ob aliud opinor, nisi quod Phocion paucissima quidem, sed uera & ad rem pertinētia loquebatur, quum Demosthenes multa simularet ad gratiā populi. Vnde factum, ut unū Phocionem metueret Demosthenes, quum reliquos oratores facile cōtemneret. Ceterū ubi Phocion assurgeret dicturus, solitus est amicis in aurē dicere, ἡ τῶν ἐμῶν λόγων τοῦ πῶτος πωλεῖται, id est, mearum orationum securis adest: uidelicet efficacem ac uiuidam eius breuiloquentiam, facile dissecantē arte contorta enthymemata, securim appellans. Nec sine causa uulgo dictum est, mendaces esse multiloquos, quum iuxta tragicū dictum ἀπὸς ὁ μῦθος ἀλγος εἶναι. Sed exemplorum huiusmodi tanta uis est apud scriptores, ut superuacuum uideatur ea uelle persequi. Haec quae diximus, arbitror sufficere ad declarandum quā debeat magnos uiros uel silentium, uel orationis breuitas, quantoque plus obtineat autoritatis

Euripides

auctoritatis & grauitatis breuis & cōcisa sententia, quàm loquacium immensa garrulitas,
 etiam si nihil habeat uitij, præter immodicā dicendi copiam. Nunc is morbus ingens ma-
 lorum agmen secum adducit, insatiabilem de rebus friuolis garriendi libidinem, de nego-
 cijs alienis quæ nihil attinent, nec ad illum qui refert, nec ad eos qui audiunt, periculosos
 linguæ lapsus, quos uitare difficillimum est semper garrienti, futilitatem in efferendis ar-
 canis, pletunq; cum periculo dicentis, nonnunquam & illorum apud quos efferuntur, ua-
 nitatem, quæ fere comes est loquacitati, obreclationem aliene famæ, delationem ac syco-
 phantiam. Ad hæc enim mala paulatim proficit intemperantia linguæ, etiam si initio ni-
 hil aliud sit quàm puerile garrulitatis uitium, & risu quàm odio dignius. Prima laus ora-
 tionis est, ut apta sit, habita rei, temporis, loci ac personarum ratione. Hæc quo modo po-
 test obseruare, qui tacere non potest: qui non iudicio loquitur, sed morbo fundit uerba. Festiuitas
 Festiuitas orationis, ac ioci sobrij tempestiuq; plurimum habent momenti ad humanæ
 consuetudinis iucunditatem, ac moderata dicendi libertas inter amicos plurimam habet
 gratiam: uerum hæc non suo loco adhibita frequenter in graue discrimen pertrahit. Neq;
 enim passim ludendum dicentis, neque ubiuis licet *πὸ σὺν ὁρῶν, τὴν σκαλῶν σκαλῶν λέ-
 γειν*. Bene cessit adolescenti, qui rogatus num mater ipsius solita sit aliquando uentitare
 in aulam Cæsaream, nam adolescens oris liniamētis Octauium referebat: Mater, inquit,
 nunquam, sed pater sæpe. Hoc apud Augustum licuit, ciuili præditum ingenio, ac festiui-
 ter arguteq; dictis impense gaudentem. Apud Caligulam & Neronem non fuisset impu-
 nie. Captus quidam quum ad Antiochum regem duceretur, qui ducebāt hominē, iube-
 bant esse bono animo, expetitur enim regis clementiam, posteaquàm ad illius oculos
 uenisset. At ille nullam igitur, inquit, mihi spem salutis esse prædicatis, alludens ad regem
 Iulium. Is iocus per se lepidus, sed intēpestiuus, exitio fuit homini. Rex enim offensus eo
 dicto, sustulit eum in crucem. Apud Seuerum Cæsarem pessimā iniit gratiam scutra, qui
 uenienti cupresso coronatus occurrit, quumq; iussu Cæsaris submoueretur à congressu,
 procul his uerbis adulatus est: Totum fecisti, totum uicisti, nunc deus esto. Apud alium
 hæc adulatio tulisset præmium, apud imperatorem superstitiosum erat ingrata. At gartu-
 lus mauult amicum perdere quàm dictum, mauult pro se leuissima grauissimas dare pœ-
 nas, quàm non obsequi morbo suo. Quum Philippus Alexandri pater præsideret in au-
 ctione, unus ex his qui uendebatur exclamauit: Parce mihi Philippe, nam sum tibi pater,
 huius amicus: Philippo respondēte, unde nam, aut qui nam, o homo: Dicam, inquit, si pro-
 prius admittar. Admissus clam dixit Philippo, demitte pallium, nam isto modo parum de
 core sedes. Rex tempestiua hominis admonitione delectatus, hūc, inquit, uolo esse liberū,
 nam me latebat eum mihi tam beneuolum & amicum esse. Prudenter itaq; monuit suum
 Callisthenem Aristoteles, ad Alexandrum Magnum proficiscentem, ut cum rege aut ta-
 ro loqueretur, aut iucunda. Sed dum hic parum meminit huius admonitionis, sibi calami-
 tatem accersiuit. Nec omnino muliebri fuit consilium quod dedit Parysatis Cyri & Ar-
 taxerxis mater, quæ monere solet, ut qui regem aditurus esset, cum libertate byssinis uer-
 bis uteretur. Etenim si quando res ipsa poscit, ut rex admoheatur, ueritatis amaritudo, mul-
 ta uerborum dulcedine diluenda est. Quanquam hic non satis est spectare dignitatem aut
 ætatem hominis, uerum etiam temporis ac loci habenda est ratio. Nec ipsi Platoni tanto
 philosopho feliciter cessit sua libertas apud Dionysium Siciliæ tyrānum, ac ne Dioni qui
 dem, & tamen feliciter cessit aui, quæ quum frequenter interpellaret Philippum regem,
 uti causam suam cognosceret, atq; ille fatigatus respondisset sibi non uacare, Ergo, inquit,
 nec rex esse uelis. Philippus eo dicto tacius audiuit causam. Simile quiddam referunt de
 Adriano Cæsare, sic multis prædito uirtutibus, ut eas uitij penè superauerit. Diogenes
 ingressus castra Macedonū, quum eo adducto clamaret Philippus, *λατῶσθαι*, Rem,
 inquit, cōiectas: Nam prorsus huc ueni exploraturus num uere sic desipias, ut rumor est,
 qui quum possis tuo regno trāquille frui, malis Græcos laceffendo etiam de salute tua pe-
 richitari. Verum non idem licuerit cuilibet, quod licuit Diogeni, nec temere reperias, qui
 Philippi moderationem ac ciuilitatem referant. Imo ne mediocris quidē sortis homines
 tutum est laceffere dictis. Accidit enim non raro, ut fragili quærens illidere dentem, infrin-
 gat solido, ac male dicens peius audiat. Stultissimum autem est eos dictis & cauillis laceffe-
 re, quibus in promptu est *τοῖς φίλοις ἀντιμυθεῖσθαι*. Quū Polyxenus dialectices professor,
X 3 Diony

Dionysio iuniori dixisset ex more dialecticorum: Ego te redarguam: uerbis quidem, *re-* tulit ille, at ego rebus ipsis te refello. Ita Cleomenes Anaxandridæ filius, Argiuis ipsum ut peritum & impium lacerantibus, uobis quidem, inquit, in manu est male loqui, at mihi in manu est male facere. Cohibita est legibus ueteris comœdiæ licentia, posteaquam *læ-* sus exierat in rabiem: & Cynici uulgo pro canibus habiti sunt, non ob aliud nisi quod recte quidem arguerent uitia mortalium, sed absque delectu personarum, temporis ac loci. Porro ut non aliud hominum genus inuisus est his qui quibuslibet de rebus percontantes obtundunt aures omnium: ita multo magis omnibus inuisus est, qui linguam pro auribus habet perforatam, & quum omnium arcana curiosissime scrutetur, nihil tamen potest continere, etiam si capitis periculum immineat, non alijs solum, uerum etiam ipsi qui nullo negotio tacere poterat, nisi morbo tam graui teneretur. Eoq; summum inter homines plausum meruere, qui silentij fide præstitere cæteris. Quod enim facinus celebrius, quam Papyrij Prætextati, qui nec blanditijs, nec minis matris adduci potuit, ut effutiret quid esset agitatum in senatu. Quumq; illa iam adornaret uirgas, puer extemporali commento parentem elusit. At illa fabulam protinus in uulgus efferens, ridiculos concitauit tumultus, suamq; futilitatem denobilitauit. Pueri continentia honos habitus est. Consimili de re nō inamœnam fabulam refert Plutarchus in libello de nugacitate. Romæ compluribus diebus quiddam serium & arcanum agitabatur in senatu, de quo quum uarias set hominum suspicio, mulier quædam alijs quidem proba & pudica, mulier tamen, coepit maritum precibus ac blanditijs sollicitare, ut arcanum impartiret tacitura, silentij fidem, lachrymis, iureiurando, dirisq; imprecationibus pollicens: Addidit querimonias illas solennes, quod maritus uxori fidem non haberet. Ibi Romanus quo mulierculæ stulticiam redargueret, simulat se uictum uxoris precibus, Decreueram, inquit, tacere, sed uincor. Audi igitur, sed tacitura: Portentum horribile, quod à sacerdotibus nunciatum est, coturnix auream galeam in capite gestans, lanceamq; ferens, uolare uisa est, & hac de re consultat senatus, ambigentibus auguribus, utrum boni quippiam an mali monstrum hoc portendat. Tu uero caue ne cui dixeris. Hoc dicto, ibat in forum. At mulier, uelut orgeret abortus, nacta ex ancillis unam quæ prima occurrerat, coepit ea præse uerberare pectus, uellere capillos, clamans obiter: Heu mi uir, heu patria, quid calamitatis imminet nobis: his rebus ancillam ultro prouocans, ut quid esset mali percontaretur. Percontatur illa, hæc narrauit ordine rem omnem, & addidit clausulam solennem garrulis omnibus: Caue quisquam ex te sciat, sed sile. Mox ancilla dominæ similis, unam e conseruis nacta rem illi denarrat de coturnice. Illa uicissim amatori suo, qui forè aderat communicat: itaque breui fabula ab alijs ad alios transsiliens deuenit in forum, tanta celeritate ut præueniret eum qui commentus fuerat. Quum enim quidam notus illi factus esset obuius: modo ne inquit e domo uenis in forum? Modo admodum. Nihil ne igitur audisti? Nihil, sed est ne nouæ rei quippiam? Coturnix, inquit cum lancea galeaq; aurea uolare uisa est, atq; hac de re senatus cogitur. Ille uero ridens; Euge, inquit, uxor mea, quam probe abs te curatum est, ut arcanum tibi creditum me præcurreret in forum. Mox igitur adit primores, & exposita fabula ciuitatem ac senatum inani trepidatione liberat. Deinde domum reuersus expositulat cum uxore: Heus bona mulier, perdidisti me. Senatus enim rescituit arcanum hoc ex ædibus nostris prodisse in uulgus. Itaq; cogor incōtinentis linguæ tuæ dare pœnas, & abi re in exilium. Illa uero conturbata primum inficiari, mox, nōne hoc, inquit, cum trecentis audisti? Quos mihi, inquit, trecentos narras inepta? Quum tu me defatigasses precibus et lachrymis, ut indicarem arcanum, ex tempore commentus sum quicquid tibi credidi, uidelicet quo periculum facerem, quam esses linguæ continentis. Prudenter ille quidem qui citra periculum sumpsit experimentum uxoriæ fidei, non aliter quam qui noua oscula uolentes explorare num quā perfluant, aquam infundunt, non uinum aut oleum, ne magno constet experientia. Eadem cautione si fuisset usus Fuluius, non se pariter & uxorem coniecisset in exitium. Is erat Augusto Cæsari familiaris. Quem quum audisset iam senio grauem, ob desertam orbatamq; domum ingemiscentem, eo quod duobus nepotibus suis præmaturo funere elatis, ad hæc Post humo qui restabat per calumniam in exilium eiecio, uxoris filium imperij successorem instituere cogeretur, ideoq; pietate motus de nepote ab exilio reuocando cogitaret, reuersus domum, quod audierat, uxori suæ narrauit.

illa mox Liuiā. Liuiā grauit̄ cū Cæsare expostulauit. Si ista, inquit, iam pridē uerfabas in animo, quā nepotē reuocas? Quur me in odiū conijcis eorū qui in principatū successuri sunt? Postridie quū Fuluius harum rerū ignarus ex more uenisset ad Cæsare, eiq; dixisset χαῖρε; ille respōdens, nō retulit χαῖρε, sed *ὕγιαυε*, id est, sanus sis, uelut infantā exprobrans, non precās salutē. Quod salutādi genus quid sibi uellet, quū nō falleret Fuluiū; recta se domū recipit, & uxori, sensit, inquit, Cēsar arcanū, cuius me sciebat esse cōscium; per me tacitū nō esse. Proinde decretū est, mihi ipsi mortē cōsciscere. Tum mulier, & merito quidē, inquit, qui mulieris tot iam annis tecum uiuentis incontinentiā aut nō noris, aut si noras nō caueris. Sed age quanq; tu culpæ fueris autor, ego tamen in exemplo moriendī dux ero: simulq; arrepto ense seipsam cōfodit. Graues pœnas dedit Fuluius negligēti prouerbij, quod monet, nec sinuū, nec mulieri credendū esse, celebrisq; senectūq; Quod tacitū uelis, nemini dixeris. Atq; adeo si prouerbij credimus, mulieri ne mortuē quidē fīdendū est. Utinā autē à mulierib. tantū esset periculum. Nusquā non est tempestiuum illud Epicharmi, *ὡς ποτὶ μὲν ποτὶ ἀπιστοῦ*, tametsi foemineū genus magis lab orat huius mīhi infamia. Cato senior dicere cōsueuit inter amicos, se triū duntaxat rerum per omnes uitæ gradus pœnitentiā agere. Primum si quid arcani credidisset mulieri: Secundū, si quō pedestri itinere proficisci licuisset, eō nauigio peruenisset: Tertium, si quē diem per incuriā absq; fructu passus fuisset elabi. Felix quidē Cato, quum nunc plerosq; discruciet pœnitentiā, quod arctissimis etiā amicis ausi sint aliquid arcanae rei cōmittere, parumq; meminerint quod prudenter admonet Chilo: Sic habe amicum, tanquā aliquando futurum inimicum. Non probat hāc sententiā Cicero, uerū huic tutū non fuit uel fratri credidisse. Sunt enim amici, quibus & si non adsit perfidia, tamen deest prudentia, aut animi cōstantia, & superat animi propositū naturæ uitium, qualis inducitur in Ecyra Terentiana Parmeno seruus alioqui non malus, nisi quod quū aueret omnia scire, non poterat continere quod rescierat, quumq; negaret se prolaturū quod rogabatur audit à puella, Ah noli Parmeno, quasi tu non multo malis narrare hoc mihi, q̄ ego quæ perconter scire. Et agnosce quidē ille morbum suum, Nihilō secius tamen stipulatur silentium, si mihi fidem das te tacitū. Nullus autē est mortaliū tam continentis lingua, aut animi tam circumspecti, quin habeat uel unū, cui tantū ausit credere, quantū ipsi creditū est: Rursus hic alterū habet, hic rursus aliū, itaq; simul atq; discessum est ab unione, cito res ad plurimos propagatur. Simplex enim est & singulare quicquid unū est, nec excedit terminos suos, unde & *μὴν* dicitur. Verū *ἀνὲρ* initū est infinitæ differentia: Mox ut unū uno conduplicaueris, sequitur infinita numerositas: Ita secretū quādiu permanet apud unū, qui primus & solus nouit, reuera secretū est: Vbi se semel in alterū propagarit, in rumorē uertitur. Neq; enim in tua iam manu est reuocare quod emissum est, aut cohibere quod aliunde aliō transuolat suo arbitratu. Proinde Homerus subinde uerba dicit *ἠφίγντα*, hoc est, pennata, siue uolucris. Habet & sagitta pēnas suas, eā qui tenet, cohibere potest: qui semel misit, reuocare non potest, quo minus celeres cōmouens alas, huc & illuc circūuolet. At qui telum emissum, nō sese propagat, sed ut maxime sit nocuū, unum aut alterū interimit: At sermo semel emissus quū reticendus erat, totas saepe regiones in extremas calamitates inducit. Ea aus emissā sic uagat, ut una maneat: sermo pullulat ac multiplicatur & increscit, uersq; acquirit eundo, quemadmodū ait Maro. Nauis quæ semel portū egressa pelago se credit, tactis ancoris, utq; cohibetur, & patet in portū reditus: Caterū nihil est quo sermone alteri creditū uel coarceas, uel reuoces unde prodijt. Rursus telū emissum nō recidit in mittentē, sed alijs potius adfert exitiū. Verbum emissum, nulli certius exitiū adfert, q̄ ei, unde fuerat emissum. Hæc ita quū habeant, qua fronte de silentij fide cū alijs expostulat, qui sibi silentij fidem non seruauit: An non huic expostulatori merito dicitur, Quid me incultas impudens? Si quod credidisti efferrī non oportuit, cur mihi cōmunicabas? An putas aliū tibi magis fidum futurū, q̄ ipse fueris tibi? Ego si quid peccaui, tuo exemplo peccaui. Quid stultius, q̄ ubi tuam ipse fidem prostitueris, ad alienam confugeres? Sed dices; apud amicū deposui arcanum. At sciebas, & illi amico esse amicos. Et primū ipse tibi debebas amicum prestare. Si tui similis est, cui credis arcanū, merito periclitaris: Sin melior, hoc est, si continet quod creditum est, felicior es q̄ promereris: quippe qui repereris aliquid tibi fideliorē, quā sis ipse tibi. Ne debet quidē fidem silentij, cui tu morbo non

iudicio credis arcanū. Vt enim iuxta sententiā Epicharmi, nulla debetur gratia prodigo, qui largitur non ex benignitate, sed animi morbo: ita non debetur silentij fides, ei qui primus silentij foedus uiolauit. Ante cōplures annos cōnabam cū uiro prudenti iuxta ac docto, qui tū apud nostros regis sui nomine legatū agebat. Interuenit quidā Dominicanus, qui Romani pontificis negocia procurabat. Expetijt arcanū colloquium: Secessum est. Dominicanus aiebat arcanū esse quod uellet cōmunicare, non cōmunicaturus tamē, nisi iuraret se tacitū. Alter negabat se iuraturū in re, cuius ipse cognoscendae desiderio non teneretur. Si mihi, inquit, diffidis, ne cōmunicā: Sin fidis, quid opus iureiurādo: Quod etiam si intetcessisset & referret principem meū scire quod credidisset, nō cōclarem. Neq; enim iusiurandū hoc animo suscipitur à bonis uiris, ut dū alteri fidem seruat, principi suo fidem uiolet, cui ego, inquit, nō simplici nomine fidem debeo: Primū ut ciuis, deinde ut legatus. Si tale fuerit ut citra impietate & crimini uiolati officij sileri queat, polliceor silentium, non iuro, neq; enim soleo iurare temere, & is sum qui silere possim: Sin sectus, serua tibi mysterium. Hac oratione uictus ille cōmunicauit nugamentum, quod nec ad principem, nec ad legatū quicquā attinebat. Quin & mihi non raro uenit usu, ut ab eo qui cōmiserat arcanū serio multumq; monitus, rogatus, obsecratus, adiuratus, ne cui dicerem, praesertim tali, mox idē à cōpluribus audierim, & ab his ipsis quib. nominatim uertus eram cōmunicare. Ego admirans unde rescissent, fingebam me nō credere, rogabamq; quis istius fabulae fuisset autor. Affirmabant ac fidem etiā faciebant, sese ab eodē accepisse, qui mihi crediderat. Atq; hac quidē futilitas in rebus nōt magni momēti ridetur. Sed tamen hic gustus nos debet admonere, ne quid cui credamus, quod cum exitio nostro proferretur. Etenim quē morbus hic habet, etiā maiore tuo periculo peccaret, si detur occasio. Est quidē utrunq; uitio datum. Nam omnino nulli fidere tyrannicū est: quibuslibet credere, stultitiā & leuitatis, sed praestat, ut diximus, in latus deflectere, ubi & minus est periculi, & sciendi quod peccatū sit, facultas reliqua est. Certe qui sibi conscij sunt, quod affines sint huic morbo, à consilijs publicis, & à principū negocijs ac familiaritatib. abstinere debent, ne non suo tantū sed multorū exitio peccent, si minus contineant, quod reticendum erat, atq; illis usu ueniat quod solet uiperis, quā & ipsae feruntur in partu perire, dum à foetu dirūpuntur, & alijs nocituras bestias effundunt: aut quod euenire solet aurib. teneti lupum, aut pueris gremio gestantib. serpentes, quos dum continere nō possunt, & pereunt ipsi, & alios in periculū uocant qui cū ipsis uersantur. Hieron qui post Gelonē Syraculis tyrannidē gessit, negabat eos sibi molestos esse, qui liberius apud ipsū loquerentur, sed qui sermonē arcanū apud se efferrent: ab his dicebat etiā illos laedi, quibus arcana proderent aliorū, propterea quod nō solū odimus eos qui secretū quod tacitū uolebamur efferunt, uerum etiā illos qui quā nolumus audierint. Itaq; iudicabat sibi plus odij consulari apud ciues, per eos qui deferret clanculū aliena secreta, q̄ qui ipsum liberiorib. dictis inceferebant. Sed maiore periculo à potentib. accipimus arcanum, q̄ ad illos deferimus. Lysimachus rex adamauit ingeniu Philippiidis, comici poetae, eumq; inter familiares suos habitum omni beneuolentiā genere prosequabatur. Huic quū aliquando dixisset rex, quid rerum mearū tibi impartia Philippides, scite respōdit, quiduis inquires o rex, modo ne quid arcani. Quin & in bellis ut plurimū habet ad uictoriā momēti taciturnitas, ita frequēter ingentes adfert calamitates incontinentia linguā. Laudatur à doctis uox illa Ceciliij Metelli, quem quum quidam è tribunis militū iuniorib. interrogasset quid acturus esset, grauius respondit: Si scirem hanc tunicā esse consciā mei consilij, protinus exuerem & in ignem conijcerem. Antigonus rex, cui cognomentū fuit Magno, sciscitanti filio, quando conficturus esset: Quid inquit, num metuis, ne solus tubae signū nō audias: Fortasse poterat tuto uocē credere, cui crediturus erat regnū, sed iuuenē uolebat erudire, quantopere deceat imperatorem taciturnitas. Eumenes etiam fucum addidit silentio: etenim quum illi clam indicatum esset, Craterum aduersus ipsum cum acie uenire, nulli suorum rem indicauit, sed finxit Neoptolemū aduenire. Nam hunc ut ignauum ducē milites contempnabant, Crateri uero uirtutem & auctoritatem suspiciebant. Itaq; milites cōmisso praelio non prius intellexerunt Craterum fuisse ducem, q̄ illum inscientes occiderant. Tantam uictoriam peperit silentium ducis. Eumenis autem calliditas miraculo fuit omnibus, siquidem ipsa res persuasit, ne quis illi ob eum fucum succenseret. Et si quis indignatus

erat, praestabat ut cautum ac nemini fidentē reprehendī, parta uictoria, q̄ accepta clade, merito uituperari ob incontinentiā secreti. Nullum militū genus bello minus idoneū est q̄ loquaces. Aut enim intempestiuis conuicijs & ante uictoriam, ut aiunt, actis encomijs hostem iritant, aut proditis consilijs praemonent hostē ut sibi caueat, & officio iuuāt dum student laedere. Itaq; fit, ut imprudentes aut obstant uictoriae, aut eā reddant magis cruentam. Agathocles ex figuli filio rex Siciliae factus est, quod ipse quidem in tantum non inficiabatur, ut in conuiuijs aureis gemmatisq; poculis fictilia quaedā soleat admiscere, hoc argumento iuuenes ad uirtutem extimulans, ego, inquit, qui prius talia fingebam, ostēdis fictilibus, nunc ob uigilantiā ac fortitudinē talia facio. Is quum urbem Syracusas obsideret, quidam ē muris conuicia in eum iaculabantur. Figule, quando solues stipēdiū militibus tuis? Ille subridens, quum istam, inquit, cepero. Huiusmodi uoces quid aliud q̄ hostem accendebant ad rem acrius gerendam? Et Agathocles quidē moderate tulit eam petulantia, contentus dictum dicto retaliasse. Quum enim urbe capta uenderetur, qui iaculati fuerant ē muris conuicia, si me rursus, inquit, laccesseritis conuicijs, cōquerar apud dominos uestros. Verum ea petulantia Neronem aut Hannibalē animasset ad totius urbis internitionem. Id quod propemodū accidit ciuitati Athenarum, cui quū alioqui non esset admodū infensus Sylla, tamen ineptis cōuicijs quae dicaces quidā ē muris in ipsum iaculabantur, sic exacerbatus est, ut minimū abfuerit, quin florentissimā totius Graeciae ciuitatē funditus deleret. Proinde merito laudatus est Memnon dux, qui Darium iuuit aduersus Alexandrū, quod quendā ē mercenarijs militibus, dira conuicia iaculantē in Alexandrū, lancea perculserit. Ego, inquit, in hoc alo te ut pugnes aduersus Alexandrum nō ut maledicas. Quemadmodū apud Plautum audit coquus loquacior, manus tua huc conducta est non lingua. Multisq; cōuicijs profissi sunt, qui lingua belligerantur. Audit apud Vergiliū Drances. An tibi Mauors uetula in lingua pedibusq; fugacib. istis semper erit? Et apud eundē audiunt procaces Rutuli. Bis capti Phryges, haec Rutulis responsa remittunt. Nam ignominia plerunq; potentius habet calcar, q̄ collaudatio. Epaminondas uir alioqui miti ingenio Ctesippum Chabriae quē unice dilexerat filium, ob amici defuncti memoriā moderatissime tulit, tamen multū degenerantem à paternis moribus. Semel duntaxat eius lenitas adolescētis importuna loquacitate superata est. Quū enim hūc in expeditione quadam occupatū adolescens ineptis sermonib. obtunderet, percontans, consulens, quaedā etiā corrigens, ac ueluti collegam ducis agēs, tandē offensus ait: O Chabria Chabria, ego tibi pro nostra amicitia ingens persoluo praemium, qui filium tuū sustineam. Adeo uir egregius qui iuuenis stultitiā ac luxum alibi patientissime tulerat, loquacitatem in bello ferre non potuit, uel hoc ipso praefagiens inutilem futurū rebus gerendis, quod ibi linguam moueret ubi manibus potius & auribus erat urēdum. Similis militum loquacitas stomachū mouit laudatissimo duci, cui quum milites obstreperent, alijs aliud consiliū adferentibus, multos, inquit, hic imperatores uideo, sed paucos milites. Videbat in pugna futuros ignauos, qui tam strennuos sese praebant in consultatione. Haud lubens digredior à Phocione. Polyuectus proluxā orationē habebat apud populū Atheniensem de bello suscipiendo aduersus Philippū. Hunc quū Phocion uideret inter orandum sudantem & anhelum identidē sorbillare aquam ad refocillandos deficientes spiritus, erat enim estas media, & is qui dicebat obeso corpore. parest uero, inquit, Athenienses ut huic bellum suadenti fidem habeamus. Quid enim hic faceret in praelio thorace & galea onustus, quum loquens tantum de bello sic laboret, ut periclitetur ne exhalet animam? Praclarū est, quod de Scipione minore narrāt historici: Quū enim iuuenis quidam eo tempore, quo Carthago oppugnabatur, placentā in similitudinē urbis cōpositam, cui nomen indiderat Carthago, proposuisset cōuulsā diripiendā, ueluti symbolo praeludens urbis excidiū, dux illū equo mulctauit, & rogātī causam ob quā equo spoliaretur, quoniam inquit, me prior Carthaginē diripuisti. Nūc penē solēne est si quādo principes inter se belligerantur, inuicē illos exasperare delationib. picturis, titulis, & aetisculis ueteris comediae licentiā referentibus. Vidimus atrox bellū inter Juliu Pontificē eius nominis secundū, & inter Lodouicū Galliae regē eius nominis duodecimū. Nec alia re magis alter in alterum sic exarsit, quā utrinq; delatis aliquot uoculis liberius effusis. Rex enim, ut erat militari libertate, dixit illum ebriosum, id quod nemo Romae nesciebat esse uerum. Pontifex

irritatus

irritatus respondit, se tum fuisse ebrum, quū Gallos uocaret in Italiā: uelle rursus inebriari semel, & omnes propellere ex Italia, deinde fore sobrium. Huiusmodi dictis sic utrinque irritati sunt animi, ut totus orbis duorum senum dissidio concuteretur. Iisdē fere temporibus, quum Hentius Anglorū rex eius nominis octauus Romani pontificis patrocinium suscepisset aduersus Gallos, apud Parisios acia ex more comœdiæ, maiorem in modum prouocarunt Anglorū animos ad maturandū bellum, & odium uetus quod tempore factū erat initius, renouarunt. Necq̃ satis feliciter cessit Neruijs quos hodie Tornacos uocāt, quod dicaces quidam in Cæsare Maximilianū prætereuntem scommatū nescio quid torserint. Agebamus id temporis in Angliā, quum Italus quidam homo mire dextri ingenij sed parum felix eo legatus ueniret Iulij nomine, quo regē ad bellum in Gallos accenderet. Is posteaquā in concilio perorasset ex more, eiq̃ regis nomine responsum esset: regis quidē animū uehementer propensum esse ad propugnationē dignitatis pontificiæ, ceterū Britannia regnū iam diuturna pace defueuisse bello, & rem fore cum rege potētissimo, itaq̃ non posse repente fieri quod peteretur, sed opus esse temporis spatio ad tanti belli apparatus: Ille magis incaute q̃ seclerate, quū nihil esset necesse quicquam addere, subiecit sese eadē prædicasse Iulio. Ea uox excepta mox suspicionē iniecit magnatibus, quod pontificis oratorem professus, nonnihil faueret Gallo. Deinde quum obseruatus, deprehenderetur cum oratore Gallorū nocturnis horis miscere colloquium, abductus est in carcerem, omnibusq̃ fortunis exutus est, ne uita quidem incolumi, si uenisset in manus Iulij: Atq̃ hic linguæ lapsus effecit, ut rex qui forte prorogando negotio dissidium cōpositurus erat, bellum acceleraret. Inter omnia facinorum genera nullū habetur sceleratius aut inuisius, q̃ proditio. Et tamen hæc multis cum infamia, multam felicitatem peperit. Euthyocrates enim ex Macedonicis trabibus, insignem erexit domū. Philocrates magnam auri uim accepit, quam male partā, petus luxu perdidit. Euphorbo & Philagro per quos prodita est Eretria, rex agros concessit; alijsq̃ q̃ plurimis, si nō bonā famam, certe bonas diuitias conciliauit proditio. Garrulus idem facit, nulla gratia, nulloq̃ præmio, loquacitate sua, præmonet hostem allicitq̃, prodit patriam, liberos, uxorem, ac seipsum deniq̃, nihilo minus interim inuisus hostibus q̃ suis, propterea quod non cōsilio facit quod facit, sed morbo. Etenim qui iudicio ducitur ad perpetrandum facinus, obiectis cōmodis, augmentatis periculis, uel auocari potest ab instituto uel retineri potest in officio. De garrulo nihil est quod tibi pollicearis, quur illi quisquam debeat fidere. Atq̃ Aiaci quidem in temperantius maledico, non indignatur apud Homerum Nestor quod linguæ uirtū bene gerendæ rei strennuitate pensaret. At naturæ uitio loquax & aliorum uirtuti obstat, & ipse usq̃ adeo non præstat uirtute, ut nemo sit minus ad omnem honestam functionem idoneus. Proinde poetarū princeps Homerus quos ut egregios uiros proponit, eosdem facit & silentij tenaces. Vlysses tot modis prouocatus, constanter tamen dissimulat quis esset. Quin & ipse assidens uxori, nec diu desideratæ conspectu, nec illius lachrymis commouetur, ut ante tempus aperiat quis sit. Verum

οὐ μὲν γὰρ οὐδὲν ἔτι ἐλπίσιν ἔχουσιν
ὁφθαλμοὶ δ' ὅσιν ἀπὸ τῆς ἰσθμίου, καὶ σιδήρεος.
Ατρεμὰς ὃν βλεφάρῳ σιν.

Talem inducit & Telemachum filium, & Penelopen, ac deniq̃ nutricē anum, cuius garrulitatem uel sexus, uel ætas excusare poterat, ait enim,

ἔγω δ' ὅς εἰμι τοῖς ἀνδράσι καὶ τοῖς γυναιξίν.

Quin in medijs erroribus Vlysses fere dissimulat quis esset. Et apud Cyclopem ἄνδρα se fingit esse, & ignota specie obuizæ Palladi ficto commento dissimulat quis sit. Eandē silentij constantiam poeta tribuit & socijs eius, qui uiui deuorari maluerunt, quā quicquam eorum effutire, quæ silenda erant. Nec alium inducit Aeneam Vergilius.

Spem uultu simulat, premit altum corde dolorem.

Iam quum res cominus gerenda ferro est apud Homerū, Barbari magno clamore ruunt ad prælia: Græci taciti uim spirantes expectant hostem. Si quid discriminis est, tutiores ac formidabiliores nos hosti reddit silentium. Et si quid lætæ rei obtrigit, iactantia Nemesin prouocat: silentium seruat, augetq̃ quod partum est. Quin & in Cupidinis milita, si Nasoni credimus,

Qui

Qui silet est firmus, qui dicit multa puellis

Probra, satis fieri postulat ille sibi.

Socrates in bello oculos undiq; circumferebat & inconniuēter habebat intētos, linguam habebat astrictā. In cōuiuijs disputabat, ubi nihil erat periculi. Siue captatur occasio componendæ discordiæ, silentium præstat, ut id fiat facilius, uidelicet, non exacerbat odijs loquacitate. Sin decretū est hostem perdere, garrulitas præmonet hostem, ut sibi caueat, nec sinit insidias latere. Quin & hodie uulgus hominū quū audit duos inter se magnis clamorib; debacchantes, aiunt rem abesse à periculo fundendī sanguinis: Nimirū illud persuasum habet sensus cōmunis, bellaces non esse, qui sunt loquaces. Anseres laborāt infamia garrulitatis, ac Maroni dicuntur obstrepere. Et tamen hi quoties ē Ciliciā demigrantes Taurū montem, aquilīs differtū, transmissuri sunt, guttur obturant hausta arena, ore lapidē gestant, atq; ita silentes noctu transmittunt, ubi montis mediū superarunt deiciūt lapidē, ubi iam in tuto sunt, etiā arenā ē gutture reddunt. Quāq; hæc quæ Plinius narrat de gruibus, Plutarchus ad anseres transfert, certe grues hyemīs adueniunt, quemadmodum æstatis ciconiæ. Proinde turpe fuerit grues aut anseres, qui utriq; nescio quā obrem laborant infamia stultitiæ, hi apud Britannos, illæ apud Gallos, plus sapere q̃ homines. Qui spōsam ambiunt, citius ea potiuntur, si norint silere. Qui formosam habēt sponsam, tutius habēt si sileant. Nam tacitus pasci si possit coruus, haberet Plus dapis, & rixē multo minus inuidiæq;. Antalcidas Lacedæmoniorū dux, quū in Samothrace sacris initiaretur admonitus est à sacerdote, ut ex more sibi cōfiteretur quod in uita sceleratissimum perpetrasset: Nam apparet hoc cōmentos impios illos sacrificos, quo magis haberēt obnoxios, quos ad sua flagitiosa mysteria admisissent, ne facile resilirent à cōceptis, & offerret si turpitudine flagitiorū, efferret in uulgus arcana. Quid opus, inquit? Nā si quid tale mihi perpetrātū est, ipsi dii sciunt. Quāq; hanc historiā quidam ad Lylandrum referunt, qui quū in Samothrace consuleret oraculū, ac sacerdos ceu religionis causā, iuberet ipsum dicere, quid in uita teterrimū gessisset. utrū inquit, tuo an deorum iussu id fateri oportet, quū ille respondisset, deorum: Tu igitur, inquit, hinc abscede, & illis si percontentur dicam. Adeo ne superstitio quidem qua tenebatur, prudenti uiro persuadere potuit, ut deorum interpreti committeret quicquam arcani. Hinc apparet & apud priscos ethnicos ocultorum criminum confessionem fuisse religionis partem, & fortassis inde fluxit, quod hodie Franciscani, si quem ad instituti sui mysteria recipiunt, exigunt totius antea ciuitatis refectionem. Veteres illi compendium quærentes existimabant unius omniū grauissimī criminis conscientia satis esse ad reddendos obnoxios quos initiabant impuris mysterijs. Fortassis inter uirtutis exempla referri non potest, sed tamen ad silentij cōmendationē cum primis accommodum est, quod de Lacone puero quodā prodiderunt. Is uiuam uulpeculam, quam sodales furati fuerant, nam id certis diebus permittebatur publi Laconicæ, sub ueste celabat. Ea sc̃ uiens quū pueri latus usq; ad intestina laceraret, perpeffus est, donec abissent qui uulpeculā quærebant. Quū aut pueri dicerent, satius fuisse uulpeculā prodere q̃ ipsum sic lacerari: Imò præstat, inquit, cruciatibus immori, quā furtum prodere per ignauia ac mortis metum. Quid hic dicent uiri graues ac dignitate præditi, qui cum famæ uitæq; suæ periculo effutiunt, quicquid conceditū est: Apud Lacedæmonios ex institutione Lycurgi mos erat, ut natu maximus astans pro foribus cuique ingredientiū ad publica conuiuia diceret, cōmonstrato ostio, per hanc, inquit, ianuam nullum egreditur uerbum. Et Horatius idem refert inter leges conuiuij.

Ne fidos, inquit, inter amicos

Sit qui dicta foras eliminet.

Nec infestiuiter Martialis odisse se dicit memorem compotorem. An feliciter cesserit audax facinus Gygi, nescio, qui crudeli flagitio sibi parauit regnum. Certe Candaulem regem & principatu & uita priuauit linguæ futilis incontinentia, qui apud satellitem effugerit uxoris pulchritudinē, si quid Herodoto credimus. Lacedæmonij non ferebant uxores ab hospitibus laudari, quod oporteret illas solis maritis esse notas. Multo minus decet maritos apud alios iactare formā coniugum suarū. Sed his quoq; faciunt indecētius, qui quicquid in thalamo, quicquid in lecto cum uxore nugantur, deprædicant in cōuiuijs & in colloquijs apud quoslibet. Si turpe est efferre quod inter pocula dictū est, quanto turpius

pius est ea non continere, quorum oportebat solum cubile thorumq; cōscium esse. *Scurrilitas* Quidam dum faceti uolunt esse in scurrilitatis uitiū incidunt. Quid autē turpius, quā monachus aut episcopus scurra? Atq; utinam pauciores essent istiusmodi. Talibus non arbitror tuto committi confessionum arcana: Nam qui tacebit aliena mala, quā quisquis hoc morbo tenetur, ne sua quidē reticere possit. Aut qui cōsulet alieno periculo, qui seipsum mauiit in periculum conijcere, quā tacere. Interim in mentem ueniunt sycophantę, de quibus mōx dicam. Horum aliquis calumniabitur mihi non probari confessionem. Non damno confessionem sycophanta, sed hęc admoneo ne quem pōnēat approbatę confessionis, nisi forte medicinam damnat, qui periclitātī consult, ne se malo credat medico. Et quoniam medici incidit mentio, referam obiter & illud, quod Hippocrates iureiurando profundū silentium exigat a medicis: Adeo ne medicus quidem bonus esse possit qui linguam habet incontinentem. Et tamen hic si proferat morbum, tantum pudet facit laborantem. Sacerdos si effutiat, etiam in capitis discrimen adducit multos. Multi leuius esse ducunt agrotare, quā medicum perpētī impendit loquacem. Sunt enim quidā quos nemo libenter adhibet conuiuio, quod nimis & intempestiuiter medici sint, nihil habentes in ore, nisi paralytes, apoplexias, epilepsias, totamq; rationem Anatomię inter pocula differunt, lautissimum etiam conuiuium uertentes in nauseam. *Prouer.* Quanta sollicitudine sapiens Hebræus monet ne regibus detur uinum. Noli regibus o Lamuel, noli regibus dare uinum. Quid periculi, si bibant? Quia nullum, inquit, secretum ubi regnat ebrietas. Ergo ne regno quidem gerendū idoneus est, qui secretum continere nō potest. Herodes inter pocula donauit saltatriculę caput Ioannis Baptistę. Temere iurauit lingua iam effrenis uinolentia. Multi principes inter uina uoces effundūt, quę plurimis adferūt exitium. Plutarchus tradit apud Aegyptios nephas fuisse sacerdotibus gustare uinum. Nunc plerosq; uidemus ebrios baptizare pueros, ebrios audire confessiones, nec tum quicquā minus peccare, quā quum obdormiscentes non audiunt quid dicatur, nisi quod sic quoq; produnt interdum quod audierunt. Ante annos non ita multos accidit quod dicā: Quidam exorsus apud huiusmodi sacerdotem, ubi sensit hominem altum dormire, surrexit atq; abiit interrupto sermone. Hoc digressio successit alter: quūq; rursus obdormisset, excitauit hominē confitens, non, inquit, audis quę dico? Ille somno delirus, existimans eundem hunc esse qui prius cōperat confiteri, imō probe audio, inquit, dixeras te effregisse scrinium uicini tui, perge cetera dicere. Hoc meminerat ex confessione prioris, uelut insigne, tamen si dormitans ac semisomnis. At confessor ille incanduit, negans se unquam scriniorum fuisse perfossorem. Hoc casu qui successit rescituit superioris arcanum. Itaq; discessit uterq; uinctus ac pudens ob unius temulentiam. Non sine causa laudata est Publii Mimographi sententia: Cum absente loquitur, cum ebrio qui litigat. At stultius facit, qui ebrio prodit arcana. Nec enim solum perdit operā, uerum etiam & seipsum & alios adducit in periculum. Si quidem male coniectat, qui credit sacerdotem hic fore continentem, qui quotidie conspicitur indulgere uino, & in colloquijs effutire, quę ipsius quoq; retulerat obticuisse. Dixerit aliquis, in nugalibus nugatur, in sacris temperans est. Hoc alius credat suo periculo, tu ne credideris. Ac recte quidem institutum est a maioribus, ne quis nisi ieiunus peragat Synaxin, sed uidetur maius opera precium futurum, si cautum fuisset, ne quis nisi ieiunus doceat Euāgelium, aut confitentem audiat. Quos habet epilepsię morbus, non cadunt ubi uolunt, sed ubicunq; morbus eos corripuerit, etiam si stent in pręcipitio. Ita quos habet hic linguę morbus æque labuntur in maximis atq; in minimis, si inciderit paroxysmus, qui quāuis leui de causa prouocatur in talibus. Quin etiam in capitali causa foricum exemplo produnt seipsos, sibiq; nulla compulsi necessitate perniciem accersunt. *Ibycus* Quod enim accidit Ibyci poetę interfectioribus, etiam prouerbio celebratū est. Is dum occideretur in solitudine, grues forte superuolantes testatus est: post multum temporis quum sederent in theatro qui facinus hoc perpetrarant, & forte grues superuolarēt, in risum soluti, inter se susurros miscuerūt, dicentes: Ecce grues Ibyciultrices. Ea uox excepta est a proxime assidentibus, & Ibycus longo iam tempore desiderabatur. Itaq; suborta suspitione ad magistratus delatum est. Coniecti sunt in uincula, moxq; non gruum indicio, sed proprię linguę petulantiā proditi, dedere pœnas. Veteres dicebāt eos qui patrassent homicidium, aut aliud impiū facinus, a diris ultricibus agitari. At istis linguę

guæ incontinentia furtivum inceffit. Quod dicam accidit apud Anglos Londini, in ædi-
 bus in quibus tum agebam: Fur quidam per tegulas irrepsit in ædes uenandi gratia.
 Nec successit uenatus: prodidit hominem strepitus, ortus est tumultus, etiam uicinis con-
 currentibus. Ille uidens tumultum, miscuit se turbae uelut unus e numero uestigantiū fu-
 rem: atq; ita fefellit. Quum putarent furem elapsū, desitum est quærere. Fur quoniam
 frustra tentauerat elabi per fenestras uicinis arcentibus, decreuit exire per ostium, credēs
 futurum ut illic falleret, quemadmodum fefellerat in uenatu. Et fefellisset nisi tam parum
 continentem habuisset linguam, quā habebat manus parum abstinētes. Offendit pro-
 foribus complures de fure confabulantes. Et hic male precatus est furi, cuius gratia per-
 didisset pileum: Exciderat autem fugitanti pileum, quod exceptum est in hoc, ut eius in-
 dicio fur posset aliquando deprehendi. Ex ea uoce nata est suspicio. Captus est, confessus
 est, & pependit. Huic nō dissimile est, quod refert Plutarchus: Erat apud Lacedæmonios
 delubrum Palladis æreū, unde & cognomen additum Chalcoeco. Id sacrilegi quidam
 spoliabant, & reperta est in medio templi lagna uacua. Factio igitur populi concursu, ple-
 riq; disputabant, quid sibi uellet ea lagena. Hic quidam ex astantibus, si uultis, inquit, ex-
 ponam, quid ego coniectem de lagena: Arbitror enim sacrilegos, quum hoc facinus ador-
 narent Aconitum bibisse (tamen si quod Plutarchus refert de Aconito, cæteri scriptores
 tradunt esse peculiare cicuta, cuius uis multo uino diluitur, nam Aconitum arbitror esse
 immedicabile malum) atq; hoc consilio uinum detulisse secum, ut si rem perficerēt & la-
 tere contingeret, mero epoto ac ueneni uī diluta discederent incolumes: sin minus, expe-
 dito genere mortis quod doloris sensu uacaret, effugerēt quæstionis tormēta. Hæc quum
 ita narraret, non quasi diuinans, sed quasi rem cōpertam haberet, alius aliunde cœpit ap-
 pellare hominem. Heus tu quis es? Quis tenouit in hac urber? Vnde ista tam exacīe scire
 potuisti? Quid multis? deprehensus est miser, & sacrilegium confessus est. Verum hanc
 linguæ incontinentiā aliquis fortasse tribuet ultori numini: nec admodū refragabor, mo-
 do conueniat inter nos, numen hominis uitio uoluisse ad ultionem abuti. In eo quod
 nunc referam minus erat sceleris, & tamen non minus atrox pœna. Seleucus rex cogno-
 mento Callimachus, infeliciter Martem expertus aduersus Gallos, quum lacerato abie-
 ctosq; diademate, tribus quatuorue duntaxat comitantibus, equo per inuia fugeret, tan-
 dem labore fameq; deficiens ad uillam quandam coactus se recepit. Eius dominum na-
 ctus, panem & aquam petijt: Ille uero non hæc tantum, uerum etiam quicquid rusticana
 domus habebat summa cum comitate exhibuit. Interea regem intuitus agnouit, & gaudi-
 us est quod illum fortuna ad suam casam potissimum detulisset. Quod gaudium si conti-
 nere potuisset, retulisset aliquādo magnificum hospitalitatis suæ præmium: At quum ad-
 uiam usq; regem esset comitatus, ne quid omīteret officij, discessurus ait: Salue rex Se-
 leuce: Rex porrecta dextra ueluti resalutaturus & osculaturus hominem ad se traxit, si-
 mulq; cuiusdam e comitibus innuit, ut ceruicem gladio recideret. Idq; factum est. Sed infi-
 nitum fuerit, exempla loquacitatis omnia recensere, quibus tot regna, tot populos, tot ci-
 uitates funditus euerfas, & docent historiæ rerum antiquarum & quotidie uidemus. Syl-
 la relicurus erat obsidionem Athenarum, quod hinc urgeret Mithridates, qui occupa-
 rat Asiam, hinc Mariana factio, quæ rursus urbem inuaserat: sed dum seniculi quidam in
 tonstrina garrientes, inter cætera dixissent, quod heptachalcum esset incustoditum, eoq;
 periculum esse ne ex ea parte urbs caperetur: exploratores qui tum forte aderāt quod au-
 dierant in tonstrina Syllæ retulerunt. Ille mox coactis copijs intempesta nocte milites per
 eum locum induxit in ciuitatem, minimumq; abfuit, quin eam funditus deleteret, certe cæ-
 de & sanguine compleuit, adeo ut Ceramicum cruore fluxerit. Tantum attulit calamita-
 tis reipublicæ uox non suo loco dicta, quæ si clam dicta fuisset apud magistratum, ingens
 præmium promettebatur. Sæpe publicum malum, cum priuato coniunctum est, adeo fu-
 nestas res est lingua intemperans. Sub Neronis tyrannide diu gemuerat urbs Roma, uel
 orbis potius. Vnica tantum restabat nox, qua præparatis omnibus occidendus erat
 tyrannus. Et erat libera respublica, si is qui necandum Neronem susceperat, tam habuis-
 set continentem linguam, quā fortem animum. Is enim quum in theatrum proficiscēs
 uidisset hominem duci, ut Neroni exhiberetur, deploranti fortunam suam intempestiua
 misericordia commotus, dixit illi in aurem: Deos ora o bone, ut hic dies prætereat. Nam

De fure Bri-
tannoSacrilegus sui
proditor

De Seleuco

De Sylla

De Nerone

cras fat scio mihi gratias ages. Qui ducebatur suspicionem ex huius oratione conceptam ad Neronem detulit, malens suæ salutem, quam illius qui indicarat, aut publico bono cōsulere, præsertim quum incertum haberet, quis esset futurus coniurationis exitus. Protinus itaq; consolator ille sublimis raptus est, ad moti ignes & uerba. Quod ultro nulla necessitate coactus effutiuerat, diu inter tormēta negauit, donec cruciatus exprimeret ueri confessionem. Infelix eadem opera, & sibi peperit exitium, & publicam libertatem remoratus est. Qui coniurarent in necem Iulij Cæsaris, M. Tullium tamen si uirum bonum ut dicunt est, & tyrannidis osorem, excludebant ab huius facinoris conscientia, nō quod differerent illius animo, sed lingue. Atq; utinam tam feliciter oppressisset Antonium armis, & fortiter lingua prouocauit. At Zeno philosophus, ne coniurationis arcanum, cruciatu uiuus aliquando prodere cogeretur, suam ipsius linguam mordicus excisam, in tyranni faciem expuit. Nec immerito Leænæ mulierculæ ob admirandum silentij exemplum honos habitus est. Ea erat meretrix Harmodio Aristogitoniq; familiaris. Erat his cōiurationis conscia. Spem enim cum illis communem habebat, utpote mulier, re feliciter successuram: Biberat enim ex communi Cupidinis poculo, ac uelut ipsdem orgijs initiata, mysteriorum erat conscia: Cæterum ubi non successit, & de illis sumptum esset supplicium, illa uocata ad quæstiones, nullis tormentis adigi potuit, ut reliquos eius cōiurationis cōscios proderet. Athenienses admirati tam insignem mulieris cōstantiam, posuerūt illi leanam ex ære sed elinguem, ac pro foribus arcis dedicauere, ut leo declararet inuictā animi fortitudinem, cæterum quod linguam non haberet, silentij fidem significaret. At nō perinde gratus fuit populus Romanus, quanquam non minus admirandum exemplum est in seruo, & in fœmina. Marcus Antonius orator, incesti reus agebatur: accusatores seruū eius ad quæstiones postulabant, quod is eunti ad stuprum domino laternā prætulisse diceretur: Seruus erat etiamnum imberbis, & adstabat coram & uidebat rem ad suos cruciatus pertinere: Vbi domum uentum est, uideretq; dominum suum hac de re uehementer sollicitum, ultro hortatus est ut se iudicibus torquendum traderet, affirmans nullum uerbum ex ore suo proditurum, quo causa eius læderetur, huiusq; promissi fidem inter uarios ac sæuissimos cruciatus mira patiētia præstitit. At C. Plotius Plancus, quum ab hostibus ad eandem quæreretur, & serui diu torti constanter negarent se scire ubi lateret dominus, ultro prodijt, occidi malens, quam tam fideles seruos sua causa diutius cruciari. Non potuit plus honoris habere silentio suorum. Agésilæus Lacedæmoniorū rex, quum quidam facinorosus pertinaci silentio duraret in tormētis, quantam, inquit, animi constantiam hic præstat in re scelerata. Admiratus est uim animi, linguæq; continentia, & dolebat tā egregiam uirtutē absumi in re non præclara, uidelicet summā habitura laudem si recte fuisset collocata. Quum in tonstrina sermo uerteretur de tollenda Dionysii tyrannide, quā quidam dicebāt adamantinā esse & insuperabilem, tonsor intēpestiuo ioco ridens, qui nam, inquit, insuperabilem, quū ego subinde nouaculam admoueā illius gulæ: Delatū est hoc dictū ad Dionysium, & in crucē actus est tonsor. Quin & cōplures semet in exitū conijciunt auditate nunciandi res nouas. Cladem quā Athenienses in Sicilia maximā acceperant, tonsor quidam à seruo cuiusdā ex ea clade elapsi, cognouerat: mox relicta tonstrina, ueluti timens ne quis primū nuncij gloriā præriperet, quantū potuit ad urbem accurrit, totamq; ciuitatem rumore compleuit: Orta perturbatione, collectoq; populo, primum huius rumoris autor inquirebatur, protrahitur tonsor, iubetur rumoris autorem ædere, cuius illene nomen quidem tenebat. Illico rotæ alligatur miser torquendus, ut tristissimi rumoris confictor. Interea uenere qui certum cladis acceptæ nuncium adferrent: iamq; ad suas quisq; calamitates deplorandas domum abiit, relicto ut erat alligatus tonsore. Tandem quum sub noctem solueretur à carnifice, etiam tum percontabatur, ecquid accepisset de Nicia, & quomodo fuisset interfectus, nam is dux erat exercitus. Tanta morbi uis erat, ut eo quoq; tempore prius habuerit de malis alienis audire, quam suū deplorare malum, aut cauere ne quid in posterum tale accideret. Fit autem, ut quemadmodum quimolestia maleq; olentia pharmaca biberunt, etiam ad ipsos calices unde hauserūt solent transire, sic & illos oderimus qui rem uehementer tristē nunciant. Verū quid opus est huius mali exempla è ueteribus historijs petere, quum tota uita mortalium undiq; talibus plena sit. Simili morbo laborant, qui gaudent mala futura prædicere, quo uates & astrologi

logi uideantur, aut chiromantes. Hi sæpenumero malunt uitā perdere quā diuinationē. Quāquam Anglorum rex Henricus eius nominis septimus maluit huiusmodi diuinatorem deridere quā tollere. Is ex astris prædixerat regem eo anno periturum. Res est ad regem delata. Accersiuit hominem uerbis honorificis, dissimulans quod rescierat. Rex inter cætera percontatur hominem, num ex astris certa prædici possent, aiebat: num ipse esset eius artis peritus, annuebat, sperans se tanto pluris habitum iri à rege. Tum rex, dic igitur mihi ubi tu futurus es his festis natalitijs, instabat enim natalis domini, hærebatur. Quum urgente rege, negaret se posse certum prædicere, ergo, inquit rex, ego sum artis peritior quā tu; nam scio te futurum in turri: sic enim uocant locum munitum Londi no imminentiē, in quo seruantur, quos uolunt esse in tuto, simulq; innuit ut duceretur. Illic ubi satis refrixerat diuinandi calor, cum risu dimissus est. Atqui satius est ab huiusmodi diuinationibus temperare, quod periculum sit, ne non semper obtingat rex eadem ciuitate præditus. Ad hanc classē pertinent, qui consilijs non in tēpore datis, tum libi tum alijs accersunt perniciē. Promiserat sibi à Phalaride tyranno gratiā Perillus ænei tauri rex Consilium pertor, sed suo malo docuit esse uerissimū, qđ scripsit Hesiodus, & prouerbio celebratur malum

ὁ δὲ καὶ βελήτω βαλεῖσθαι κακίῃ.

Referam fabulam quam audiui Lutetiæ quum illic agerem, an ueram nescio, certe uerissimilem. Ostenditur in foro frumentario ni fallor, os cloacæ, in qua se sepeliri iusserit, quidam quem sero poenituit mali consilij. Viderat regem tristem ac sollicitum. Causa mœoris erat, angustia rei pecuniariæ. Is quo regem subleuaret, suaserat ut ex minutis etiam rebus quas rustici deferunt in urbem, unum aut alterum æreum nummulum exigeret, idq; in biennium duntaxat. Ex eo quū uiderent in urbe frequentissima colligi pecuniæ uim non modicā, uidelicet iuxta sententiā Hesiodi, ex multis minutis, cōfiato ingenti acervo, non remissum est, quod semel coeptum est dari, χαλεπὸν χορίων λύνα γένουαι. Immo ad hoc exemplum plures exactiones excogitatæ sunt. Qui dederat consilium, quum uideret se nō idē autoritatis habere in dissuadēdo, quod habuerat in suadendo, quo de seipso poenas sumeret incōsulti cōsilij, simulq; moneret alios ne ad eundē impingerēt lapidē, testamēto cauit, ut in ea cloaca sepeliretur, in quā totius illius fori sordes cōfluunt, in quo manet etiā nū in hūc usq; diē exactionis executio. Quæ hæcenus retulimus de linguæ uitij, serē sunt Lingua malitiosa eius generis, ut stultitiæ, aut si quis odiosius interpretetur, insanitiæ sint affinia quā malitiæ. Quæ si tantam adferunt perniciem rebus mortalium, quid sentiendum de his, qui destinata malitia sceleratissimum linguæ organum nunquam non torquent ac uibrant in priuatum ac publicum humani generis exitium? Qui studio uulgant ficta prognostica, ut populos ac reges inter sese committāt, dum hoc futurum prædicūt quod fieri uellent, dum nunc huic, nunc illi uictoriam aut cladem denunciant, qui data opera falsa renunciant, ut pertrahant in exitium quos uolunt, qui mendacijs circumueniunt ac perdūt innoxios, qui cœdis adulationibus dementant animos principum, qui uersutis cōsilijs miscēt res humanas, qui peierant, qui calumniantur, qui susurris ac delationibus dirimunt amicitias, fœdera, coniugia, qui seditiones concitant, qui fratris animum conuicijs exasperāt, qui docent hæreses, qui blasphemias euomunt in deum & in sanctos eius, ut leue iam uideatur quod summis orbis principibus non magis parcunt quā lupis ut aiunt. Circumspice quicquid est in orbe funestiarum tragœdiarum, comperies serē fontem malorū omnium fuisse malam linguam. Atq; utinam hæc lues tantum in aulis principum regnaret, ac non potissimum inter istos qui pietatis Christianæ columina uideri uolunt, qui Christianæ religionis & integritatis exemplaria haberi postulant. At ne mihi nimium proluxa sumatur hæc oratio de adulatoribus nihil dicam, quo genere bipedum nihil esse potest sceleratius, uel quod aliās à nobis in hos abunde dictum est, uel quod ex elegantissimo Plutarchi libello, quem nos latinum fecimus, petere possunt qui uolunt. De malitiosa uanitate dicentur pauca. Quod latet in hominis corde solus deus perspicit. Ceterum in hoc est lingua data hominibus, ut hac internuncia homo hominis mentem & animū cognoscat. Decet autem ut imago respondeat archetypo. Specula bona fide repræsentant imaginem rei obiectæ. Nam quæ mendacia uocantur, in hoc tantum adhibētur ut risum moueant. Eoq; dei filius, qui uenit in terras, ut per eum cognosceremus mentem dei: sermo patris dici uoluit, & idem ueritas dici uoluit, quod turpissimum sit linguā ab animo dissimulare.

Hypocrisis

dere. Nunc inter Christianos etiam, deum immortalem, quàm rara linguæ fides. Quàm multi sunt qui sic assuevere mentiri, ut se mentiri nesciant. Quod in comœdijs seruile iudicatur: in nostris moribus uix sacerdotibus ac monachis habetur indecorum, in prithoribus etiam uocatur prudentia. Ne quid interim commemorem de his quorum tota uita nihil aliud quàm mendacium est. Nec enim solum mentiuntur oratione, semper habentes in ore religionem, ecclesiam, & Christum, fidem & euāgelium, uerum etiam uultu ficto, ueste prodigiosa, cibis, titulis, ac ceremonijs orbi mentiuntur, non sine graui pernīcie religionis quam insincere profitentur. Tales erāt apud Græcos philosophi, barba, pallioq; raram quandam sapientiam pollicentes, semper habentes in ore uirtutem, honestum & libertatem, quum illorum pleriq; toti maderent uitijs plusquā uulgaribus, ac uentris gloriaq; essent mancipia. Tales erant apud Iudæos pharisæi, qui tristitia uultus, latis phylacterijs, alijsq; fucis apud imperitam plebem uenabantur opinionem sanctimoniarum. Quoniam autem utriq; uirtutem in lingua circunferebant, similiter audiunt utriq;. Siquidem dux ille fortis magis quàm eloquens, quum audisset philosophos in Academia de recte uiuendo disputantes, peracta diatriba, rogatus quid de his sentiret, nihil, inquit, superest, nisi ut quæ disputatis, rebus ipsis præstetis. Significabat illos de uirtute per omnē uitam nihil aliud quàm disputare. Quid autem audit à Christo pharisæus? Recte respondisti, hoc fac & uiues. Utinam autem non essent inter Christianos qui & philosophorum furcos & pharisæorum ambitiosam hypocrisim superarent. Præterierunt umbra, uenit lux, non decet filios lucis ullus fucus. In quos acrius sæuīt ueritas Christus, quàm in hypocritas. Aut quod nomen olim fuit infamius, quàm histrionum? Ethnicorum leges submouerunt ab honoribus, qui fabulam saltassent in theatro, & hoc sceleratissimū histrionum genus occupat omnes orbis honores, nusquam non exercens histrionicam, in coniugijs, in foederibus principum, in aulis regum ac Caesarum. In comœdijs exhibetur ille qui audit, non pudet uanitatis: ac respondet: non, dum ob rem: dicitur enim à lenone, & applauditur ei quod mox sequitur, sterquilinium. At in hominum uita, quàm multi sunt, qui Dorionem superant uanitate, dum ob rem, quum Platonum & Catonum personam gerāt. Pœnas dat legibus, qui natus uir, ueste mentitur fœminam, & ludus est quotidianus sub pallio philosophico, sub ueste sacrosancta agere scurram, lycophantā, impostorem, quædruplatorem, & quid non: pudet enim me pigetq; reliqua cōmemorare. Illis crimini datur uestitus mendax, etiam si nullum alioqui crimen sit admissum. His in omni genere facinorum uestis fucus patrocinator. Si semel recipitur mendacium, tolli fidem necesse est, qua sublata simul tollitur & omnis humanæ uitæ societas. Quis enim uelit pacisci cū eo, quem non pudeat mendacij? Aut quis amare hunc possit, qui nihil dicat ex animo? Nec temere uulgo dictum est, ostende mihi mendacem, ego tibi ostendam furem. Leuius esset hoc malum, nisi mentientium uanitas faceret, ut nec uera loquētibus fides habeatur, non ipsis tantum qui crebro mentiundo sibi merito fidem abrogarunt: neminem enim miseret plani, quem nemo subleuat fractio crure, quod toties illulisset accurrentibus, quū ille simularet crus esse fractum: uerum etiam alijs qui loquuntur ex animo. Quemadmodum creditores frequenter decepti à malæ fidei debitoribus, etiam his pernegant pecuniam, qui sunt illorum dissimiles. Et tamen leuius improbi sunt, qui naturæ morbo quodam ac libidine mentiendi peccant, quàm qui destinata malitia. Sunt enim qui studio spargunt uaticinia, quo concitent seditionem, & principes inter ipsos funesto bello committant. Nec desunt qui in hoc ipsum confingunt ostenta, somnia, & uisiones. Moriachorum hic ferè ludus est. Alij quos oderunt singulis annis semel atq; iterum sepeliūt, quo tristī rumore uel ad tempus discrutient amicos. Iam uero in consuetudinem abiit, fictis titulis & dere libellos famosos, & ipsius quem lædere uolūt in hoc nomine abuti. Ad hæc tam execranda flagitia nunc conuiuent leges. Sed præstat hæc interim missa facere, quo magis uacet ea persequi, quæ propius ad præsens institutum pertinent. Tantum illud addam, ne pudeat eos mendacij, quos non pudet parentis diaboli, quem autorem mendacij pronūciat diuina scriptura: contemnant linguam ueridicam, & stultā, si libet, appellent, qui nolunt esse membra Christi. Veniam ad periuros, quanquam omnis sermo mēdax iuxta doctrinam Euangelicam Christianis periurium est: imò omnis mala uita Christianorum periurium est. Atq; hæc ipsa iurisiurandi religio in hoc reperta est, ne mendacio falleretur proximus.

*In phormione**Horatius**Periurium*

ximus, ne fraude crearetur magistratus aut princeps, ne susceptus magistratus insincere gereretur, ne secus quam ex fide dicerent testes, ne secus agerent actores & patroni, ne secus pronunciarent iudices. Nunc mihi quæso reuolue priscorum annales, quando comperies tantum fuisse iurandi, quantum nunc est inter Christianos, & ubi plus periuriorum: iurandi nullus est finis. Iurat princeps inaugurandus, iurant magistratus, iurat populus: magnis ceremoniis res agitur. Excute iuratos articulos, & uidebis iusiurandum non minus esse ludicrum, quam est eorum qui suscipiunt professionem septem artium liberalem, aut iuris, aut Theologiæ. Iurant qui magistratum suscipiunt, & eum quidam ita gerunt, quasi iurauerint se peieraturos. Quoties autem iurant Cæsares, priusquam coronam sacram accipiant: Quoties iureiurando coeunt principum fœdera: quoties periurio rescinduntur: Iterum atque iterum iurant episcopo, qui sacris initiantur. Pontifici iurât notarij, & episcopi qui dicuntur à suffragijs. Quoties monachi iurant suis abbatibus: Excute facta, comperies periuriorum plena omnia. Nec interim iuratur per Iouem lapidem, aut per Herculem, sed per Christi crucem, per sacra dei Euangelia, per salutem animæ, & quasi hæc parum sint, scinditur ac distribuitur sacrosanctus ille panis, quo symbolo nihil esse potest religiosius. At lingua dirumpit hæc omnia uincula. Miramur in Petro quod ter dominum abnegarit, quem humano tantum affectu diligebat, cuius spiritum nondum senserat, quem nondum uiderat surrexisse, nondum uiderat ascendentem in cœlum: nobis ludus uidetur peierare, quasi sit aliud peierare per dei nomē, quam illum abiurare. Et interim hodie quoque submouentur à tribunalibus ac magistratibus infelicitè periuri. At si quorundam magnatum uitam excutias, quantum reperies periuriorum examen: Iam uero plus quam periurium habetur, si quis pro cinericio pallio sumat atrum, aut pro linea ueste sumat laneam. Nam apostasiam uocant, quod crimen olim atrocissimum erat illorum, qui abnegato Christi nomine defecissent ad cultum dæmonum. Nunc quum tota fere uita mortaliū talis sit, quasi baptismi sacramentū ludus sit, nullus agnoscit periurium, neminem pudet apostasias tam impiæ. Non hic patrocinator his qui temere deserunt honestum uitæ institutum, sed indico præposterum uulgi iudiciū. Veniam ad uenena linguarum, quibus nulla uipera, nullum aconitū, exitium habet præsentius. Damnantur etiam ethnicorū legibus, qui segetē excantant ex agris alienis, aut qui luem incantant: at quanto nocetior est lingua quæ dictis impijs eximit pietatē, quæ turpiloquio depulsa pudicitia immittit turpiū uoluptatū amorem, quæ principi pro clemētia insibilat crudelitātē & avaritiā, ac publicū fontē unde hauriūt omnes letalibus uenenis inficit: Exurūtur sagæ, quæ ueneficijs uim admovent animis hominū, aut noxam corporibus, quæ manes euocant, quæ magicis sacris litant dæmonibus, quæ fascino lædunt, etiam si ne horum quidē quicquam geritur absque linguæ ministerio, quemadmodum testatur Vergilius:

Pocula si quando sæuæ infecere nouerca,

Miscueruntque herbas, & non innoxia uerba.

Ac rursus. Baccare frontem

Cingite, ne uati, inquit, noceat mala lingua futuro. Atqui hæc omnia quū nocentes linguæ perpetuo designent in uita mortaliū, nemo miratur: adeo res in consuetudinē abiit. An ullum fascinū sceleratius est quæ corrupta iuuenum aut uirginum institutio? Quisquis docet impia; nonne miscuit aconitum? Qui rudem ætatem obscœnis sermonibus inficit, nonne uirus infundit immedicabilis: Et aduersus maleficorum artes traduntur quædam remedia, aduersus linguæ nocentis uenenū quod remedium inuenias: Sunt incantamenta quibus sopitur anguis, nullum est incantamenti genus, quo linguam obtreclatoris cohibeas. Iam quum natura, sæuæ nouerçe similior quàm matri, singulis uenenis, suū quoddam exitij genus attribuerit, atque hic crudeli uarietate copiaque luserit, uni linguæ tribuit omnia. Mala lingua quæ persuasit habendi sitim, usque ad fratrum circumuentionem, usque ad templorum spoliationem, usque ad eadem ac ueneficia, nonne plus noxæ dedit, quæ ulla diuinas, cuius morsum sequitur bibendi sitis inexplebilis, usque ad uenarū incisionem: Seps minutum animalculum est. Et tamen ea ueneni uis est, ut quem attigerit sic rotus extrahescat, ut ne ossa quidem supersint. At noxia lingua, quæ liuoris uirus instillauit in animum alterius, quo totus tum animo tum corpore contabescat miser, nonne præsentius indidit uenenum quæ seps habet, cui hæc inter omnia serpentis genera palma tribuitur, quod cum

Veneficiis

Venenorum
& male lin-
guæ comparatio

cætera uitam eripiant, solus hic ne cadauer quidem faciat reliquum: Iam age lingua, quæ pestilenti sermone uenenû ambitionis inseuit animo, ut adulatrix lingua, quæ sic demen-
tat hominem, ut sibi dijs æqualis uideatur, totusq; turgeat inani fastu, nōne plus mali de-
dit quàm ullus præster, cuius morsum sequitur prodigiosus corporis tumor? Homun-
cio qui sibi sumit diuinos honores, & erigitur aduersus omne quod dicit aut colitur deus,
nōne latius tumet feraki ueneno, quàm si præsteris dente tactus esset, cuius ueneno tume-
scit isti corpus ultra modum humanû, sed non usq; ad elephanti magnitudinem? At ani-
mus elatus tumescit usq; ad eius celsitudinem, qui immensus est & incomprehensus. Habe-
bat Alexander magnus suos instigatores, qui iuuenem suapte sponte furem magis in-
cenderent ad bellum, pollicentes nescio quod totius orbis dominiû, subinde uelut nouas
faces suggerentes, hæc regio tibi superest armis subigenda: hic populus te negligit. Interim
miser ille mox periturus, omnia cædibus ac sanguine miscebat, ne amicissimis quidẽ par-
cens, dum non sustinet à quoquam contemni. Is nōne peius uenenû ex sceleratis linguis
hauserat, quàm quos hæmorrhoids serpens momordit, cui hinc nomen est apud Græcos,
quod is quem percusserit toto corpore nihil aliud exudet quàm sanguinem? Rursum no-
cens lingua, quæ reuocat à corrigenda in melius uita, quæ incantat securitatem, quæ sua-
det molliter & absq; futuri sollicitudine uiuere, quæ dicit: Comedamus & bibamus, cras
enim moriemur, &, non est deo curæ quid agant homines, aut nihil habet momẽti nostra
sollicitudo, quãdo deus uelimus nolimus hoc de nobis facturum est, quod semel statuit. Lin-
gua inquam quæ huiusmodi dictis letalem socordiam instillauit in mentem hominis, nōne
uulnus inflixit aspidis morsu nocentius, quem profundus somnus sequutus mortem
adfert absq; sensu doloris? Sic & qui molliter uiuunt, ducunt in bonis dies suos, & in pun-
cto ad inferos descendunt. Age delatrix lingua, quæ procurat apud potentem, sed stul-
tum principem innocentis hominis proscriptionem, qui uelut iclus fulmine, prius interijt
quàm sensit plagam, an minus nocuit quàm serpens, cui nomen iaculo, quod sese sagittæ
in morem uibret, impetuq; per hominis tempora effugiat, tanta celeritate, ut mors nō sit
uulnere tardior? Basiliscus & oculis noxius est & mori, cui tam præsentanea ueneni uis,
ut ni protinus amputes membrum, nulla sit uitæ spes. An non inuidus fascinum habet in
oculis, qui fraternis bonis, quibus gratulari debebat non aliter ac suis, uritur, & morsum
addit, oculis nocentior: arrodens et carpēs quæ rectissime gesta sunt, interpretatione ma-
litiosa deprauans, quæ bene dicta sunt: ibi crimen hæreseos intentans, ubi fuerat laudan-
da pietas: ibi proditiōis insimulās, ubi fuerat approbandū salubre liberumq; consilium.
O basiliscum innocentem, si cum huiusmodi linguis conferatur. Præfens ac uelox uirus
est basilisco, quod subito per hastam transuolat ad dextram configentis: præfentius Nar-
co pisci, qui uulneratus hamo, uenenum per ferrum, per longum funiculum, per arundi-
nis nodos, ad ipsam tenentis dexteram trāsfundit: sed longius trāsfundit suum uirus ma-
la lingua, cuius sermo serpit ut cancer, nec finem facit donec orbis bonam partem perua-
ferit. Per uxorem inficit maritū, per discipulum parentes, per unum magistratū reliquos,
donec ueneni uis penetrauerit in aulas principū, atq; hinc in orbem uniuersum. Interim
illi Narcī torpentes ocio, nec alia re tuti quàm ueneno, depascuntur impune miseros: nec
enim illis alia res magis expedit, quàm ut nihil sapiant foeminae, stupeat uulgus, delirent
principes. Inter serpentes negant ullum uenenû immedicabilius quàm aspidis, quemad-
modum inter herbas nocendi palma defertur aconito, cui in hoc conuenit cum aspidē,
quod somno necat: & tamen nullum est omnino tam pestiferum uenenû, quin hominum
industria inuenerit remediū. Nam M. Varro tradit efficacē esse remediū, si percussus ab
aspide suam ipsius bibat urinam. Et aconiti uim diluit ruta & erynge in anseris iure deco-
cta, ne quid alias medicorum antidotos cōmemorem, quarum non est numerus. Sunt pa-
riæ rerum species, quibus abiguntur & arcentur noxiæ bestiae, ueluti ebuli herbæ suffitus,
quemadmodū & galbani, tamarici, id est fruticis genus sterile. Eandem uim habet odor
ac fumus costī arboris, & herbæ panaceæ, centaurei, peucedami, rapsi, abrotani, laticis ar-
boris. Fraxinus autem uim habet tam inimicam serpētibus, ut non solum succus eius po-
tus, aut ipsa uulneri admota opituletur læsis ueneno, uerum etiam ne matutinas quidem
aut uespertinas huius arboris umbras, quamuis lōgissimas, ullus serpens attingat. Quod
si sic includas serpētem, ut fugere non queat, nisi aut in ignem eat aut in fraxinū, in ignem,
potius

potius ibit. Id Plinius tāquam experimento compertum narrat. Idem efficit adustum cor-
nu cerui. Quin & ipsum animal serpentibus natura insensum halitu eos extrahit & cauet
nis ac necat. His itaq; remedijs legimus exercitus inter uenena fuisse tutos. Nam & Psyl-
lorum genti peculiarē uim indidit natura, ut non tātum ipsi tuti sint ab omnibus uenenis;
uerum etiā alijs à serpente percussis, carminibus saluacq; medicentur, atq; ex ipsis etiam
hulceribus sucu uirus educāt ac reuomāt innocui. Sed omnes humanas artes superat ui-
rulenta lingua. Inter oēs pestes, nulla formidabilior, mea quidem sentētia, q̄ ex morſu ca-
nis rabidi. Nam aspidis morſus somno necat mitissimo mortis genere, neq; cuiquam no-
cet contagio, quando quidem carnem animantis sic interfecti tradunt esse innoxiam. At
canis morſus præter mortem crudelem, præter animū rabie uitiatum, etiam crudeli con-
tagio trāsuolat ad plures. Et tamen huic quoq; malo tot antidotis occursum est. Vnius lin-
guæ uirus immedicabile est. Cicutæ pota uim diluit sumpta uini copia. Quædam uenena
secum ferunt antidotum. Scorpius admotus uulneri quod fecit, retrahit uirus suum. Qui
læsus est à Cantharide, sentit opem, si alas illius detrahas imponat uulneri. Idem affirmāt
de pilis rabidi canis. Utinam uel ex contusis maledicorū linguis pastilli fiant, quibus opi-
tulentur remedio quos læserunt ueneno. Sunt regiones in quibus nullum omnino uiuit
uenenum. Nec quoduis uenenum quibuscumq; reperias locis. At in quem tādē orbis an-
gulum fugies, ubi tutus sis à mala lingua, quæ nullum ueneni genus in se non completi-
tur? Proditū est historijs, quosdam sic antidotis munitos fuisse aduersus hæc, ut nullo ue-
neni genere lædi potuerint: sola lingua malum habet insuperabile. Hic adde quod noxiæ
bestiæ non temere quenquam lædunt nisi prouocata, uidelicet quum calcātur. Noxiæ lin-
gua ultro profert uirus suum, nec ullos grauius lædit, quā benemerentes. Familiaritas
ac fiducia simplex præbet anſam nocendi. Sic scorpius amplectitur priusquā inſigat cau-
dæ aculeum. Rursus non omne uenenum cunctis uenenum est. Ciconijs serpentes inno-
xium cibum præbent, homini lætiferū: Humanæ linguæ uirus exitiale est omnibus. Imò
bestiæ quædam quibusdam regionibus innoxia sunt. Nam dracones in sola nocent Afri-
ca, alibi placidi atque innoxij: & Persicum pomum in Italiā translatum toxicum habere
desijt. Rursus serpentes ferè nocturno frigore torpent innoxij, & aquæ quædam nocte
nocent pota, sine noxa luce bibuntur. Mala lingua nullo non loco, nullo non tempore,
paratum & expeditum habet uenenum. Atque inter uenena præcipue formidantur, quæ
fallaci specie blandiuntur, uelut inter sorba quæ pulcherrima sunt uenenum habent, &
fontes quidam, quum sint limpidissimi, potu mortem adferunt. Est & mellis genus quod
ceteris dulcius toxicum habet. Sunt quæ hoc nocentiora sunt, quod mutant colorem, ue-
lut chamæleon. Sunt quæ præter uirus celeritate ualent. At noxiæ lingua quid blādus? In
quas species non sese transformat? Quid autem uolubilius? Iam ex ipsis uiperis & acon-
tis plurima sunt remedia aduersus grauissimos morbos, ut natura malum abūde pensare
uideatur. At lingua mala nihil aliud quā uenenum est. Sunt & hoc nomine mitiora ue-
nena, quod scorpius non impetit scorpionem, & uipera uiperæ innoxia est. Homo solus in
hominem uenenum habet. Et interim horrescimus rubetas & colubros, hominem his
omnibus nocentiorē amplectimur? Membrum à basilisco percussum incontanter am-
putamus, & hominis maledici conuictū non fugimus? Quis tam demens est, ut uiperam
in sinu foueat? Nos uiperis omnibus nocentiores nonnunquam & lectio fouemus. Si Py-
thagoras uetuit, ne hirundinem recipiamus sub tectum, quum hæc auis uenenum ne-
ſciat, tantum garrulitate moleſta, nos uirulentum hominem non excludimus à consuetu-
dine? Scorpionem exhorrescimus, qui nec ferit nisi imprudentem, nec semper habet letale
uenenum, denique post ictum tuto uel pugno potest interfici, & admotus uulneri facit,
quod in fabulis fecit hasta Pelias: at mala lingua simile quiddam habet cum istis dæmo-
niacis, qui malis artibus immittunt malum cui uolunt, at iidem non possunt tollere quod
immisere. Serpit enim uirus uel inuito eo unde profectum est, & ita natura comparatum
est, ut lædere facillimum sit, mederi difficillimum. Multa sunt instrumenta subuertendæ
uitæ mortalium, lapides, gladij, sagittæ, tormenta, insidiae, bella, ueneficæ artes, uenena, in-
cursus ferarum ac noxiorum animantium, pestilentia, terræ concussio, fulmina, inunda-
tio, alijsq; casus innumerabiles, ex quibus uniuersis nō proficiscitur tārā pñicies humano
generi, quantam adfert sola lingua, cui debemus & illorum quæ modo cōmemorauī ma-

pilis rabidi canis morſu medantur

lorum partem maximam. Nullum calamitatis genus, grauius exitiorum diluuium inue-
hit quàm bellum : Atqui nullum esset bellum inter mortales, si nullæ essent malæ linguæ,
quæ belli causas subministrarent. Quot hominū milia quotidie subuertit calumnia : quot
adulatrix lingua : quot impiorum consiliorum incantatrix : quot inuidie fascino nocens :
quot obtreclatrix : quot conuitiatorum spiculis uiolenta : Repete ueterum monumenta, re-
lege quicquid est tragœdiarum, quicquid unquam gestum est à tyrannis crudeliter ac tra-
gice, comperies à mala lingua profectum initium. Tantum habet in se malorū membrum
illud minutulum ac molliculum, nisi adsit animus integer rector ac moderator. Hic oratio-
nis meæ cursum fortassis aliquis non omnino sine causa interpellabit : Tantum, inquit,
uituperas linguam noxiam, nos medicinam expectamus. Et istud suo loco præstabimus.
Atque adeo in animi pestibus bona medicinæ pars est, penitus nosse mali magnitudinē
eam si uobis è sacris etiam literis demonstraro, conabor & remedia cōmonstrare. De gar-
rulitatis morbo uideor mihi satis hæcenus differuisse. Illud tantum addam obiter, nemi-
nem nec breuius nec efficacius damnassee loquacitatis uitium, quàm ipsum dominum in
Euangelio, qui pronunciauit de omni uerbo ocioso reddendam esse rationem in die iudi-
cij. Quod autem est uerbum ociosum : Omnes fabulæ, omnes ioci, qui nihil cōducunt ad
salutem æternā. Quid igitur isti dicēt in die iudicij, qui totos dies nugacissimas nugæ gar-
rientes, & suum & aliorū ocium pariter & negociū perdunt : Adhæret ut dixi loquacitati
futilitas ac uanitas. Deus aut ut rarissime loquitur, & cōpendio loquit, ita loquitur uerissi-
ma simul & efficacissima. Semel loquutus est pater, & sermonē genuit æternum. Rursum
loquutus est, & omnipotenti uerbo cōdidit uniuersam huius mundi machinā. Rursum lo-
curus est per suos prophetas, per quos nobis tradidit sacros libros, sub paucis simplicibusq;
uerbis immensum diuinæ sapientiæ thesaurū occultantes : postremo misso filio, hoc est, uer-
bo carne uestito, protulit sermonē abbreviatum super terram, in uno uelut epilogo con-
trahens omnia. Coniunxit silentij fidem cum breuiloquentia, cum utroque summam &
efficacem ueritatē. Vbi silentij fides : Quia deletio chirographo mortis nulla iam sit men-
tio præteritorum criminum. Vbi breuiloquentia : quia legem ac prophetas duobus uer-
bis complexus est, confide & ama. Abolita est figurarum ac ceremoniarum infinita, ut
sic dicam, loquacitas, posteaquam emicuit ipsum corpus ac lux Euangelica. Vbi ueritas :
Quia quicquid tot seculis fuerat promissum, per filium præstitit. In libro Iob sic loquitur
Helio : Plenus sum sermonibus, & coartat me spiritus uteri mei, en uenter meus quasi mu-
stum absque spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit. Loquar & respirabo pau-
lum. Audis hominem loquacem & impatientem silentij. At deus, ut idem ait, seties lo-
quitur, & secundo id ipsum non repetit. Linguam autem ad garriendum præcipientem, sic
4 cohibet Sirach ille sapiens : Noli esse citus in lingua tua, & remissus in operibus tuis.
Quàm bene taxauit uulgos hominum mores, qui quum lingua sint præstrenui, factis
17 sunt ignaui. Solomon autem idem nos docet : Qui moderatur, inquit, sermones suos, do-
ctus & prudens est, & preciosi spiritus uir eruditus. Quàm bene coniunxit sermonis par-
simoniam cum prudentia, & animum silentij gnarum cum eruditione. Idem aliquanto
18 post : Qui prius, inquit, respondet quàm audiat, stultum se esse demonstrat & confusio-
3 ne dignum. Nouit sapiens ecclesiastes tempus loquendi, nouit & tacendi tempus. No-
5 uit & Amos propheta : Ideo, inquit, prudens in tempore illo tacebit, quia tempus ma-
lum est. Porro quoniam de rebus diuinis periculosa est garrulitas, recte admonet Za-
2 charias : Sileat omnis caro à facie domini, quia cōsurrexit de habitaculo sancto suo. Nec
aliud docet psalmo 64. iuxta ueritatem Hebraicam : Tibi silentium laus deus in Sion,
& tibi reddetur uotum. Rursum utrem musto periclitantem, quàm belle depingit nobis
Sirach. A facie, inquit, uerbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis. Ibidem
taxatur, imò docetur, qui ne sua quidem arcana potest reticere. Amico & inimico noli
narrare sensum tuum, & si est tibi delictum, noli denudare. Audiet enim te & custodiet te.
Audisti uerbum aduersus proximum tuum, commoriatur in te, confidasq; quod te non
20 dirumpet. Rursum aliquanto inferius. Est, inquit, correptio mendax & ira contumeliosi,
est iudicium, quod non probatur esse bonū, & est tacens, & ipse est prudens. Iterū ibidem.
Est, inquit, tacens, qui inuenitur sapiens, & est odibilis, qui procax est ad loquendum. Est
autem tacens & nō habens sensum loquelæ, & est tacens sciens articulum apti temporis.

Homo

Homo sapiens tacebit usque ad tempus, lasciuus autem & imprudens non seruabit tempus. Qui multis utitur uerbis, lædet animā suam: Ac mox, lapsus linguæ, quasi qui in paui mento cadit. Rursum: Ex ore fatui reprobabitur parabola, non enim dicit in tempore suo. Si bona sententia non suo tempore dicta reprobatur, quid dicendū de his qui stulta garrulitate obtundunt aures omnium? Solomon item: Quomodo, inquit, si spina nascatur in manu temulenti, sic parabola in ore stultorum. Iam probat mulieris unicum ornamentum esse silentium docent & Græcorum sententiæ. Nec tacuit Sirach noster, Mulier, inquit, sensata & tacita, non est immutatio eruditæ animæ. Quod decet foeminam, decet & adolescētem apud natu maiores. Audi, inquit, tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. A dolescens loquere in causa tua, uix cum necesse fuerit. Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum. De futili uero dicit Solomon: Qui ambulat fraudulenter reuelat arcana, qui autem fidelis est, celat amici commissum. Ab huiusmodi cauēdum esse docet Sirach: Ne sustineas, inquit, ex æquo loqui cū illo, ne credas multis uerbis illius. Ex multa enim loquela tentabit te, & subridens interrogabit te de absconditis tuis. Sic & Horatius: Percōtatore fugito, quia garrulus idem est. Iterum docet nos Sirach: Sapiēs in uerbis seipsum amabilem facit, gratiæ autem fatuorū effundentur. Idem rursum: Cor, inquit, fatui quasi uas confractū, & omnem sapientiam nō tenebit. Audis garrulum non solum esse stultum, uerum etiam indocilem sapientiæ: Nunc audi molestam garrulitatem: Narratio, inquit, fatui quasi sarcina in uia. Nam in labijs sensati inueniet gratia. Ac mox: Labia imprudentium stulta narrabunt, uerba autem prudentium statera ponderabuntur. Dixit idem ethnicus quidam: Qualis uir, talis oratio. Et iuxta Esaïam: Fatuus fatua loquitur. Atque iterum Sirach de futili lingua: In ore fatuorum cor illorum, in corde autē sapientum os illorum. Quid est gestare cor in lingua? prius effundere sermonem, quàm cogitaris, quid sit dicendum. Quid est habere linguam in corde? Est non nisi præcogitata tecum & expensa loqui: Atque iterum: Indisciplinata loquelæ ne assuescat os tuum. Est enim in illa uerbum peccati. Congruū huic illud Solomonis: In multiloquio non deerit peccatum, qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est. Et aliquāto inferius: Qui custodit os suum, custodit animam suam, qui uero inconsideratus est ad loquendum sentiet mala. De tonforum loquacitate crebro nobis dictum est. Nūc audiamus Sirach: Difficile, inquit, exiit negotians à negligentia, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. Nunc audi Ecclesiasten: Verba, inquit, oris sapientis gratia, & labia insipientis præcipitabunt eum. Initium uerborum eius stulticia, & nouissimum oris illius error pessimus. Non hic interim repeto, quot locis Paulus infectiatur *ματαιολογίαν*, quanta seueritate cohibet linguæ muliebris intemperantiam. Atque hæc quidem habentur uitia linguæ leuissima, stulta garrulitas, incontinentia arcani. At leuia uideri non debent, quæ tot locis damnat scriptura diuina, è quibus nos pauca duntaxat excerpimus. Nam his uitij, ut dictū est, adhæret uanitas. Quod in rebus diuinis est pater ex se progignens filium, hoc in nobis est mens, fons cogitationum ac sermonis: quod illic est filius nascens à patre, hoc in nobis est oratio proficiscens ab animo. Filius dictus est imago patris, adeo similis, ut qui alterutrū norit, utrūq; norit. Et in nobis animi speculum est oratio, unde celebratur illud à Socrate dictum: Loquere ut te uideā. Adductus erat adolescens elegante forma, ut ex aspectu colligeret indolē. At ille non uidebat adolescentē donec taceret, quod nō tam in uultu quàm in oratione reluceat animus. Medici nō tantum è facie, uerū etiam è lingua colligunt signa morbi. Certissima uero signa animi fani aut ægri, sunt in lingua, quæ mentis est facies. Ridentur multerculæ quæ fucis ptingunt faciem suam, sed magis rideantur uiri, si subinde sumant aliam personam, & nunc senes, nunc iuuenes, nunc rubicundi, nunc pallidi, nunc obesi, nunc graciles prodeant in forum. At istiusmodi sunt, quorum oratio disidet ab animo. Et hoc histrionum genus nemo miratur, nullus explodit. Si iuxta pro uerbiū similitudo gignit amorem, dissimilitudo odium, nihil inuisius deo, quàm mendacium, quum sit ipsa ueritas. Proinde lingua quæ mentitur, satanæ ueneno infecta est, & hinc pernicies, quemadmodum à ueritate salus. Lingua, inquit Solomon, fallax non amat ueritatem, & os lubricum operatur ruinas. Veritas lux est, mendacium tenebræ sunt. Horret lucem quisquis alienus est à ueritate. Porro mentiendi consuetudo facit, ut frequenter & imprudens mentiaris, non sine graui periculo, uidelicet hoc est, quod

est, quod adiecit: Et os lubricum operatur ruinas. Videas autem quosdam usque adeo assuetos mendacio, ut ipsi sibi uideantur uera dicere, etiam quum impudentissime mentiantur. Habet enim & in cæteris uitæ hoc malum assuefactio, ut posteaquam morbus usu uelut in naturam transijt, non sentiamus malum nostrum, iamq; palam & sine cautione peccemus: Atq; hinc ruinæ, non his tantum qui mentiuntur, uerum et alijs de quibus aut apud quos mentiuntur. Periculosum malum est, ubi quis ex uolubilitate linguæ proficit ad uanitatem: sed longe periculosius, ubi quis ex audacia mentiendi, proficit ad uanam garrulitatem. Proinde duo quædã ceu præcipua mala deprecatur, siue Solomon, siue alius quisquam sapiens Hebraeus, ueluti felix futurus si id consequatur ante mortem, linguæ uanitas & opulentia, aut huic contrariam egestatem. Vanitatem, inquit, & uerba mendacia longe fac à me. Quin & alterum malum non ob aliud horret, nisi quod ad mentiendum inuitat. Sic enim habet locus: Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum uictui meo necessaria, ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis est dominus: aut egestate compulsus furer, et peierem nomen dei mei. Nullum autem sceleratius mendacij genus, quam negare deum, quod affirmabant Stoici, nec multum dissentiunt Peripatetici, sed hoc quoque sceleratius est fateri deum esse, nec illi curæ esse res mortalium, aut certe fauere uitæ hominum. Id nonne sentire uidetur, quisquis audet per illius nomen peierare? Diuitiæ quidem abunde sunt infames, uel ipsa rerum experientia, quod doceant dei neglectum, præsertim si quis uitam inspiciat quorundam huius orbis monarcharum, quos uulgius propemodum pro dijs habet. Sed qua fronte tuentur sese, qui mendicitatem accersunt, & non solum id quod habent, si quid habent abijciunt, uerum etiam ociosæ mendicati semet astringunt, quum ipse Paulus nocturnis operis pararit sibi uictum, et his qui uenabantur ex alieno uiuere detractantes laborem, præceperit, ut manuum labore sibi pararent, non solum unde possent ipsi uiuere non grauatis alijs, uerum etiam unde liceret alijs egestate grauatis opitulari. Tamen si non est dissimulandum, mediocritatem fortunæ, magis in animo possidentis sitam esse, quam in modo facultatum. Talis erat ille Paulus uas electum Christo literis omnium prædicatus: sed hic electus à Christo, laudatus à laudatissimis, nullum inuenit imitorem. Verus pastor erat Christus, uerus imitator Christi fuit Paulus, quemadmodum ipse non ueret dicere: Imitatores mei estote, sicut & ego Iesu Christi. Itaq; mendaces apostolos, & Pauli dissimillimos, non potest non odisse deus, undique uerax. Etenim si displicent illi qui mentiendo profunt hominibus, quanto magis qui mentiendo perniciem adferunt & corporum & animorum, qui mendacio redigunt illos in potestatem satanæ, quos æterna ueritas Christus Iesus à mendacio satanæ liberauit: Nā ille non stetit in ueritate, sed mendax ab initio fuit & mendacij pater. Nec uenit incomitata perstis hæc, sed omnium uirtutum ruinam secum trahit, & omnium scelerum sentinam inuehit.

4 Declarat hoc dominus ipse loquens per os Osee, cõminans ultionem Israelitico populo: Non est, inquit, ueritas, & non est misericordia, & non est scientia dei in terra: Maledictum & mendacium & homicidium & furtum & adulterium inundauerunt, et sanguis sanguinem tetigit: propter hoc lugebit terra. Obserua gradus exitij, ubi non est ueritas, ibi non est misericordia. Veritas enim philosophorum ac pharisæorum supercilium habet pro misericordia. Vbi mendacium est, hoc est hypocrisis, ibi quantumuis abundant humanæ disciplinæ, tamen non est scientia dei, quæ sapientia iuxta Iacobi doctrinam proficiscitur è sublimi, nescia contentionis & amarulentia, sed casta, pacifica, modesta, tractabilis, plena misericordia & fructibus bonis, nihil hæsitans, uacans omni furo. Falsorum quidem non est scientia, nec habet dei scientiam, nisi qui credit sacris literis, has nemo uel intelligit uel credit, nisi quem afflauerit spiritus ille cœlestis. Absq; his per satanæ spiritum inundat maledictio: dum iurgijs & conuitijs incessimus errata proximorum, quæ mansueta fraternaq; monitione sanare debueramus. Ab hoc gradu deuenitur ad sceleratius mendacium, dum falsis etiam criminibus proximum uocamus in periculum. A calumniâ properatur ad homicidium, furtum & adulterium. Quam multis uitam eripit calumniâ: quam multos exuuit auitis bonis delatio: Et furtum oritur ex mendacio, iunctum homicidio. Quid superest: adulterium. Grauißimum est adulterare coniugem alterius, sed multo grauius adulterare famam proximi. Qui ferro necat hominem, uni tantum eripit uitam, & alioqui morituro: qui facultates alterius cõuertit in fiscum principis, eodẽ furto multos fugulat, uxorem

Periurium &
blasphemia

uxorem,liberos ac familiam,quos ad famem ac laqueum adigit. Verum his omnibus uideatur sceleratius alienæ famę constupratio. Tollitur uir bonus, sed nomine proditoris aut hæretici. Scimus quosdam in carcere iugulatos, & miris technis persuasum est populo, quod sibi mortem consciuerint, & huius infamiæ hæreditas trās mittitur ad uxorem ac liberos. O diluuium infelix, quod nobis effundit mēdaciū, sanguinem sanguini miscens, & impietatem ex impietate serens. Sic inuoluuntur quicunq; recedunt à synceritate scripturæ diuinæ. Rixantur, quum Paulus obsecret. Fucis agunt, & ceremonijs ueram pietatem mentiuntur, quoq; tueantur suam tyrannidē, nec ab homicidio temperant. Nam occidit & qui falsa docet, uenenū porrigens antidoti uice: dumq; dei gloriam sibi uindicat, impiū furtum cōmittunt: dumq; simplices animas, quas Christus sibi desponsauit, alienæ a domino, ac satanæ tradunt illudendas, sceleratissimum perpetrant adulterium. Nam & hunc sensum nobis tradit allegoria prophetici sermonis. Hoc nimirū est illud adulterium, quod toties in prophetarū libris deus detestatur, exprobrans ingrato populo suam munificentiam, & ingerēs sub oculos, à qua dignitate, quò turpitudinis semetipsum deiecerit. Quin & Hieremias mendacū adulterio iungit. Et in prophetis Hierusalem uidit similitudinem adulterantiū & iter mendacij. Vbi mēdaciū? Dicunt impijs ac blasphemis, pax erit uobis. Omnibus qui ambulāt in prauitate cordis sui dixerunt: Non ueniet super uos malum. Vbi iam adulterium? Quoties populus corruptus falsis dogmatib; cauponatium & adulterantium sanctam scripturam, recedit à deo salutari suo, subducit sese ab ecclesiæ consortio. O miserum ac deplorandum diuortium. Fastidit hunc adulterum auersantem ueritatem & adherentem falsitati, dominus in Euangelio. Sponsus enim erat, & sponsam quærebat simplicem, castam ac fidam, non habentem maculam, neq; rugam. O natio, inquit, praua & adultera, quousq; uobiscum ero: quā diu uos patiar? Talis & hodie uidetur Iudæorū natio: Non agnoscit sponsum, sed quem abnegauit mendacio, sustulit homicidio. Nec cessat illi suffurari suas oues, quas redemit suo sanguine, nec desinit illū in suis synagogis incessere blasphemijs, ad cuius nomē flecīt genu, quicquid in cœlis, quicquid in terris, quicquid apud inferos. Quā detestatur, quā abominatur hoc diuortiū Paulus in his quos abducos à iugo diaboli desponderat Christo: Despondi, inquit, uos uni uiro, ut uirginem castam exhiberetis Christo, sed uereor ne quā fiat, ut quemadmodū serpens astutia sua seduxit Euam, ita corrumpantur animi uestri à simplicitate quæ est in Christo Iesu. Nec dissimulat unde metuat hoc adulteriū, uidelicet non aliunde quā ex corrupta doctrina. Nā istiusmodi, inquit, pseudapostoli, operarij dolosi sunt, sumpta persona apostolorum Christi. Atq; haud mirum, quandoquidē ipse satanas trāsfigurat se in angelum lucis. Quis igitur fuit ille primus autor adulterij? Serpens ille uersutus, qui dolo circūuenit Euam, abutens illius uirginea simplicitate, & per Euam corripit uirum, ut sanguinem sanguini iungeret. Quomodo circūuenit? Mendacio: Non moriemini, sed eritis sicut dij. Ipse defecerat à ueritate sibi mentiens, ero similis altissimo: moxq; corruit, & inuidit stantibus. Quoq; uideretur esse uerax, deum facit mendacē, qui dixerat: Quacunq; die gustaueritis ex hac arbore, morte moriemini. Quantam stragem, quantum homicidiorū effudit in orbem hoc funestum mendaciū? Sed hac de re nonnihil attingemus, quum uentum erit ad linguam calumniatricē. Vnde fit, ut quoties deus hominum impietate prouocatus parat ultionem, non alio magis organo soleat uti q̃ linguæ mendacis. Etenim quem admodum apud Homerū Iupiter destinans Græcos afficere magna clade, mittit ad Agamemnonem οὐλον ὄνρεον, qui spem faceret Troiæ capiūdæ: ita à domino in libris Regnorum mittitur spiritus mendax in ore prophetarū, qui cōijciat regē in calamitatē, quam illius impietas merebatur. Caterum uehementer metuo, ne deus alienatus à nobis sceleribus nostris, frequenter talem spiritum immittat in ora p̃sulū ac theologorum nostrorū, quo deprauatis interpretationibus cogant ipsam etiā diuinam scripturam mētiri, eam detorquentes non ad correctionē principum aut populi, sed ad ipsorum compendium. Hinc strages animarū, hinc miseranda lues impiorū dogmatum, quos sanctus Iob uocat architectos mendaciorū, & cultores peruerforum dogmatū, hinc incendia dissidiorum. Nullum aut mendacij genus exitius, q̃ ex scriptura diuinitus inspirata, quæ fons est & regula ueritatis æternæ. Ex hac conteximus mendaciorū centones. Hauisse uident hunc spiritū & diuini, uētriloqui, arioli, aruspices, augures & astrologi, qui sæpenumero uanis pollicentur,

23

2. Cor. 11

3. Reg. 22

pollicitationibus stultos principes, & credulam plebem ad res novas concitant, non sine graui generis humani calamitate. Quoque fallant perniciosius, ex astris & ex inspectis manibus alijs pollicentur uictorias, alijs felix coniugium ac salubrem uitam, alijs summos honores, alijs opes Midæ. Nimirum hi sunt de quibus scribit Hieremias: Docuerunt, inquit, linguam suam loqui mendacium, & ut intus facerent laborauerunt. Ars est igitur illis mentiri, & sceleratam artem scelerator adiuuat & confirmat exercitatio. Nihil interim dicam de sophistis, qui præstigijs argutarum imponunt incautis, festinat enim oratio. Nec hic suscitabo famosam iuxta ac perplexam quaestionem, an alicubi liceat homini Christiano mentiri. Illud ausim pronuntiare, quemadmodum frequenter prudentia est, silere aut dissimulare quod uerum est, ita decet, ut qui semel ueritatis spiritum hauserunt, eique dedere nomen qui ueritas est, ab omni mendaciorum genere temperent. Quisquis mentitur sciens, periurio proximus est: quisquis autem peierat sciens, blasphemiae uicinus est, quia iam est extrema impietatis linea. Quò ne perueniatur, dominus Iesus prohibuit in totum ne iuraremus, neque per coelum, neque per terram, neque per caput alterius. Nunc pro quamuis leui negotio exigitur iusiurandum, nec minore leuitate peieratur. Apud ethnicos infamiae notabatur qui per deos prophanos, aut Iouem lapidem iurassent: apud Christianos per dei nomen peierare, propemodum ludus est, adeo ut plerisque non pudeat impie consuetudinis, per quam non possunt decem uerba dicere, nisi misceant iusiurandum, non obtestantes anserem, sed mortem ac uulnera Christi, sed uentrem & calceos dei, aliaque a quorum etiam commemoratione abhorreat religiosus animus. An isti metuant peierare, si qua solici tet utilitas, quum citra ullam necessitatem aut commodi spem quotidie deierent? Exhibetur in ethnicorum theatri impia uox.

An alicubi licet
tum mendacium

ἡ γλῶττ' ὁμῶμοχ' ἢ δὲ φρήν ἀνέμοος.

id est,

Iurata lingua est, animus iniuratus est.

Quin potius exploditur e uita Christianorum: Ridetur in Plautinis fabulis leno periurus, linguam habens qui rem solueret omnibus, quur inter Christianos in precio sunt qui idem faciunt quod leno? Olim in ludum uertebatur Venereum iusiurandum, nunc fere pro ludo ducitur omne iusiurandum solenne, ueluti quod iurat princeps populo, quod in scholis professionem septem artium liberalium suscipientes, non satis liberaliter iurant ex more potius quam ex animo. Quemadmodum in multiloquio difficillimum est uitare linguæ lapsum, ita qui crebro iurat, uix effugiet periurium. Apud præscos obtinebat olim religiosa consuetudo, ut pueri qui uellent iurare per Herculem, non sinerentur id facere sub tecto, sed iubebatur ire sub dium, ut uel hac mora discerent iurare parcius ac circumspectius. Sic enim publicum morem interpretati sunt uiri sapientes. Quidam addunt ipsum Herculem ad iusiurandum fuisse religiosissimum ac uerecundissimum, adeo ut per omnem uitam non nisi semel iurauerit, idque soli Phyleo Augeæ filio. Hoc exemplum ut posteris commendaretur, aiunt Pythiam hoc iusiurandi genus proposuisse Lacedæmonijs, addentem esse satius si citra iusiurandum affirmarent. Nos uel ad aras iuramus per Christum, non modo sub tecto per Herculem. Apud Romanos nefas erat flammæ Diali iurare. Huiusce religionis uarias reddunt causas, uel quod oporteat sacerdotis & corpus & animum inuiolatum esse, quum iusiurandum tormenti genus sit: uel quod absurdum sit ei non habere fidem in rebus humanis, cui diuina sunt credita: uel quod solennis iusiurandi clausula sit execratio, de uo uero me meamque familiam, si quid scies sefellero. Cæterum omnem execrationem, quoniam tristis sit & abominanda, non continere flammæ Diali, qui nec alijs malum imprecari solet. Vnde non iniuria laudata est illa sacerdos Athenis, a qua quum populus flagitaret ut Alcibiadem execraretur, respondit sese in hoc sacerdotium suscepisse, ut omnibus preceatur bona, non ut cuiquam imprecaretur malum. Sunt qui hanc quoque consuetudinis causam adferant, quod quum periurus uelut impius inuisus sit numini, & periurij periculo uicinus est quisquis iurat, ne si homo impius quique deos habet iratos pro ciuitate uota suscipiat, citius prouocet iram numinum, quam fauorem impetret. Hic fortassis obstrepet aliquis. Quid nobis cum ethnicorum institutis aut exemplis? Imò talibus exemplis uelut efficacissimis dominus Iesus percellere solet suæ gentis duritiam, ingerens illis Cananæam, eductores, publicanos, peccatores, reginam Sabæ, Niniuitas, Tyrios ac Sidonios. Si quidem turpissimum fuerit Christianis non audire uocem domini dei sui, qui ne quando per occa-

nem in-

hem incidamus in periurium, tanta seueritate uoluit nos in totum nō iurare, quum ethni-
ci uel instinctu naturæ, uel superstitione moti uerius quàm religione cauerint à iureiuran-
do. Nisi forte putamus quenquam Christi sanguine consecratū magis esse prophanum,
quàm Romanis olim fuerit flamen Dialis. Atqui nobis primum decalogi præceptū est,
profiteri deum esse, & unum esse omnibus cōmunem rerum omnium conditorem ac mo-
deratorem, in cuius bonitate tota nobis salutis spes sit collocanda. Proximum huic est ne
sacrosanctio illius nomine abutamur ad fallendum proximum. Deus enim non irridetur.
Solutus deus uerax est, unde tuto iurat ille per semetipsum, cuius uolūtas est immutabilis,
& cui in promptu est præstare quicquid promissit. Omnis autē homo mendax, cuius ani-
mus mutatur in horas, & si non muteatur animus, tamen frequenter non est nobis in ma-
nu præstare quod recepimus. An non igitur periurij periculo semet exponit, qui iurat ho-
mor? Proinde dominus iubet nostrum sermonem cōsistere intra uoces has, est, est, nō, non.
At diuus Iacobus ne hoc quidē arbitratur satis tutum, sed monet ut quoties pollicemur
nos aliquid facturos, addamus, si uixerimus, & si deus uoluerit. Has quidem condiciones
etiam si non explicentur, tamen in omni sermone Christianorū oportet esse comprehen-
sas. Ab hac pollicendi religione quantum abest istorum lingua, qui non uerentur dicere:
Sanabo te inuito deo pariter ac diabolo. Exhorrescitis manifestā blasphemiam. Ne placeat
igitur iurandi temeritas, unde nascitur blasphemia. Si fructum abominamini ueluti letife-
rum, radicem incidite. *Blasphemja* Græcis idem sonat, quod Latinis conuitiū, aut maledi-
cium. Est parasitorū ac scurrarum genus, quod ob conuitiatricem linguam formidatur à
probis uiris. Atq; utinam ipsa res tam esset execrabilis mortalibus, quàm inuisum est pa-
rasiti scurræq; uocabulum. Tanta autem uis est huius morbi, ut ne ab ijs quidem lacescen-
dis temperent, quibus in manu est si uelint. *ἡ δὲ φύσις ἀνθρωπίνης ἐστὶν αἰσχρολογία.* Huius sunt gradus ac
genera, & paulatim à leuioribus proficitur ad id quod est omnium grauissimū. Primum
enim nobis permittimus, ut in seruos aut ancillas cōuitijs debacchemur. Mox eadem pro-
cacia utimur in uxorem, liberos aut amicos, hac assuetudine tandem redditur lingua, quæ
libet in quemuis conuitia dicere prompta, quod de scurra prædicauit Flaccus. Ab his ini-
tjjs sumpta audacia, lingua uibratur in principes ac sacerdotes, nec uoces deniq; continet
per iugulū redituras, quum recte moneat sapiens Ecclesiastes: In mente tua regi ne maledi-
xeris, & in secreto cubilis tui ne maledixeris diuiti, quia uolucres cœli auferēt uocē tuam, &
& habens pennas annuntiabit uerbum. Habet & cor linguā suam, uidelicet cogitationē,
qua homo loquitur sibi. Qui tutus uult esse, hanc linguam imprimis cohibeat, ne maledi-
cium corde conceptum aliquo casu, uel ira, uel uino, uel prouocatione suffundatur in lin-
guam, & redeat per iugulum. Apud Hieremiā indignatur dominus his qui conuitia iacie-
bant in montes Israel: Audiui, inquit, uniuersa opprobria tua, quæ loquutus es de monti-
bus Israel, dicens: Deserti nobis dati sunt ad deuorandū, & insurrexistis super me ore ue-
stro, & derogastis aduersū me, uerba uestra ego audiui. Habet Israel, hoc est ecclesia mon-
tes suos, habet & mundus hic suos montes, illos erigit in cœlum rerum humiliū contem-
ptus, hos animi tumor extollit supra omne quod dicitur aut colitur deus. Sunt enim mon-
tes Gelboe detestabiles, super quos nec ros, nec pluuia gratiæ cœlestis descēdit: Sunt rur-
sum montes & colles, qui promissæ salutis spe alacres, exultant ut arietes, & gestiunt ut a-
gni ouium, laudantes dominū de cœlis, nescientes cuiquam maledicere, sed pro maledi-
ctis referētes benedicta. Quoties igitur auditis homines, Platone, Aristotele & Auerroë
turgidos, Moysen appellare magum, prophetas somniatores, apostolos rusticos & idio-
tas, agnoscite uocem impiorum montiū, blasphemias eiaculantiū in montes Israel. Quic-
quid autem in hos dicitur, qui spiritu Christi fuerūt afflati, in Christū ipsum dicitur: An,
inquit Paulus, experimentum quæritis, loquentis in me Christi? Eoq; subiicit apud pro-
phetam, & insurrexistis super me ore uestro. Postremo quisquis audet contemnere diui-
næ scripturæ auctoritatem, in qua uelut in altissimo monte nobis relucet æterna ueritas, et
unde nobis prorumpunt cœlestium oraculorum tonitrua: mons est execrabilis, & mon-
tibus Israel maledicit, eademq; opera maledicit deo, qui tales mōtes inhabitat. Est & illud
rectum blasphemiam genus, diuinam scripturam, quum auctoritatem illius non ausis refel-
lere, subdola interpretatione detorquere ad tuos affectus. Nō est ei negāda uenia, q in ex-
ponendis diuinis literis errore simplici labitur; Caterum qui idem facit astuta malitia, &

malitiosa astutia, non abest à crimine blasphemiae. A sacris ecclesiae doctrinibus quorum auctoritatem ueneratur ecclesiae consensus, quorumque memoriam habet sacrosanciam, alicubi dissentire, tam uitio dandū non est, quàm impium esset, si quis illorum auctoritatē uel it æquare canonicis uoluminibus, cæterū in Chrysostomū, in Augustinum, in Hieronymum procaciter insultare, non multum abest à blasphemia. Consimiliter de constitutionibus humanis addubitare modeste, tam impium non est, quàm impium esset, hominum cōstitutiones æquare præceptis dei. Verū oēs omnium hominum cōstitutiones pro sua quemque libidine ridere, conspuere, detestari, non uideo quātum absit à blasphemia. Idem arbitror sentiendum de conciliorum decretis, præsertim si consensus populi Christum profitentis accesserit. Iam si prophanis principibus maledicere tutum esset, tamē pī non esset, quod id quoque ueruerit dominus. Quæ à deo sunt, ordinata sunt, & omnis publica potestas à deo est. Hoc ordine luxato, quid sequitur nisi rerū omnium cōfusio? Dominus in Exodo præcipit: *Dñs nō detrahes & principi populi tui nō maledices.* Atque hoc præceptum agnoscit Paulus in Actis Apostolorū, ne quis causet per Euangelium abrogatum: Imò iubet ut uxor christiana morigera sit uiro ethnico, si modo ipse nō sit autor diuortij: iubet ut seruus Christianus obseruet dominū idololatrā: Iubet ut oēs subditi sint principibus suis, non solum bonis ac mansuetis, uerū etiam asperis ac morosis: Iubet publicis magistratibus pendi tributum, pendi uectigal, persolui honorem. Obsecrat ut offerant Deo uota pro regibus ac præsidibus, ut sub illis contingat tranquillus rerum status. At qui hæc præcipit docetque, non uidetur probaturus linguam procacem, quæ potentes nō sanat, sed ad atrociorē exacerbat tyrannidē. Et qui tales uult esse Christianos erga præfectos idololatrias, quid dicturus sit de nobis, si petulanter conuiitijs ac seditiosis clamoribus debacchemur in principes Christianos, atque etiā sacerdotes: Qui si boni sunt, honorem promerentur non conuiitia: sin mediocres: adiuuandi sunt ut proficiant: sin mali quidem sunt sed sanabiles, moderatis admonitionibus, & secretis ac blādis hortatibus corrigēdi sunt: sin intolerabiles ac deplorati, aut tolerādi sunt, donec deus ex auditu populi sui clamore, suo more puniat illos, aut ciuitatum & senatuum consensu cohibenda est illorū impotentia: sed interim cauendū, ne remedia sint grauiora morbo, & tyrannis uertatur in Anarchiam ac tumultum: perinde quasi lethargus pharmacis depulsus uertatur in phrenesin, aut podagra, iliumue dolor uertatur in apoplexiam. Est interim & malis principibus suis deferendus honos, ne populus assuescat & bonis oppedere. Cæterū Christianum nō est, malum malo propellere, etiam si deus nonnunquam impios punit per impios, malo nōdo malum adhibens cuneum. Quin & Petrus apostolici senatus princeps in epistola posteriorē, uehementer condemnat eos qui spernunt publica prædita auctoritate, qui uiros dignitate præcellentes, non uerentur conuiitijs incessere. Nec à Petro dissonat Iudas, quē sic emulatur non solū sententijs, uerū etiam ipso dictionis filo, ut alter Petrus esse uideatur. Nam & hic stomachatur in eos, qui pro sua libidine spernunt dominos suos, & maledicta congerunt in eos qui publica funguntur dignitate. Nec enim isti ideo oderunt principes ac magistratus, quod impij sint, sed quod per illos non liceat cuius facere quod libet. Non enim sine causa gladiū portant. Euenit igitur inconditæ multitudinī, quod euenire solet equis præferocibus, qui posteaque excusserunt sessorem, seipsos denique in præcipitium aut in foueā agunt. Periculosum est uni summam rerū concedere, & populus nihil aliud quam tumultuatur. Iustissimum igitur est, ut quemadmodum elementa sese mutua liberrimè coercent, continentque, sic potestas regum, reuerentia pontificū, auctoritas conciliorum, senatuum, ac primariarum ciuitatum, populique cōsensus, ita sese uicissim tēperant liberrimè ut res nec in tumultum exeat, nec in tyrannidem. Solet enim alterū malum ex altero nasci, uidelicet dum tyrannis uertitur in Anarchiam, & Anarchia dum cōpescitur, gignit tyrannidem. Itaque qui maledicit potestati, quā deus ordinauit, deo maledicit. Quemadmodum qui præfectū Cæsaris uiolat, Cæsare uiolat. Dicā amplius, quisquis homini Christiano maledicit, Christo maledicit: ut enim ille uisitur ac refocillat in mēbris suis, ita laeditur & ignominia afficit in mēbris suis. Qui sacerdotē execratur, nō ob aliud nisi quod sacerdos est, qui episcopū aspernatur, nō ob aliud nisi quod episcopus est, qui Christianū despiciunt, nō ob aliud nisi quia Christianus est, nōne palam Christū afficit ignominia? Ab his igitur blasphemijs quæ latent, proficitur ad extremū blasphemiae gradum. Fons autē omnium

idem

idem est. Vt enim qui sese carnis affectibus manciparunt, ideo detestatur principes ac magistratus, quod per eos non liceat impune quicquid libet, sic impij deum oderunt, quod sit inevitabilis ultor malefactorum. Et ideo quò suis pravis cupiditatibus utcunq; blandiantur, aut negant esse ullum deum, aut alium deum sibi fingunt, aut negant deo curæ esse res mortalium, sed omnia uel fato uel casu ferri. Vis audire Stoicam aut Auerroicā blasphemiam? ausculta quid dicat psalmus: Dixit insipiens in corde suo, non est deus. Nunc mihi uide blasphemiam fontem: Omnes abominabiles facti sunt in studiis suis, non est qui faciat bonum, non est usq; ad unum. Persuadent sibi mendacium, blandientes uitijs suis, quibus frustra pollicentur impunitatem, sed mentitur iniquitas sibi. Neq; minus peccant qui negant deum esse iustum, quàm qui negant esse deum. Iustus autem non sit, si nec pijs rependat præmiū, nec impios ulciscatur. Talibus indignatur apud Malachiā: Dixistis uanum est qui seruit deo, & quod emolumentum, quia custodiimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes corā domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ædificati sunt facientes impietatem, & tentauerunt deum, & salui facti sunt. Audiamus nunc blasphemiam omnium maxime execrabilem: quū populus Israeliticus abhorrens à legibus dei, fecisset sibi uitulum conflatilem, acclamabant: Hi sunt dij tui Israel, qui te eduxerūt e terra Aegypti. Quæ potuit esse maior in deum blasphemia, q̃ qui potētia, magnitudine, sapientia, bonitate superat omnē humanā & angelicā cogitationem, posthaberi bruto animati? Sed indignius etiā quod mortuo simulacro. Gentes dæmonia malunt colere q̃ uerū deum, quod hic detestatur omnē turpitudinē, illi fauent uitijs & alunt prauas cupiditates, nec offenduntur, quū in ludis ac fabulis tales inducuntur, qualem nemo uir bonus uellet esse suum filium, aut uxorem, atq; adeo ne famulū quidem. Tales dij placent, quia sub talibus licet, ut putant, impune scortari, mœchari, fallere, furari, occupare tyrannidem, mouere seditionē, quēadmodum Iupiter exaetio & exectio patre, regnum occupasse fingitur, & quēadmodum reliqui dij seditione mota Iouem cum suis fautorib; expulerunt. Fortassis hoc blasphemiam genus non temere nūc reperiās inter Christianos, quanquā hoc ipsum prodigiosum est reperiri. Reperitur enim omnino, nec eā linguā uersaniam uel sanare uel coercere potest tanta legum seueritas. Verum est aliud blasphemiam genus aliquāto quidem rectius, sed haud ita multo minus perniciosum, quoties populus, adulans suis principib; defert eis honores diuinos, & principes hoc honoris libenter amplectuntur. Itaq; sit interdum ut princeps pro ciuib; & consiliarijs habeat palportes & irrisores, populus uicē principū habeat demētes tyrannos, & utrinq; blasphemiam prouocatur deus. Est & aliud blasphemiam genus, non hoc quidē multo rectius, sed adeo uulgatū, ut nō habeatur pro blasphemiam. Si blasphemus est, qui dicit statue Iouis: Serua me: nō est blasphemiam, quū avarus dicit arcæ differtæ nummis, serua me, alioqui pereor. Si blasphemus est qui Ioui thure gratias agit pro incolumitate, pro diuitijs, pro regno, blasphemus non est, qui pecuniæ per fas nefasq; partæ felicitatē omnē suam refert acceptam: qui pro ea multo pertinacius depugnat, q̃ quisquam unquam depugnauit pro aris ac focis: ea perdita se clamat infelicem, & fugit ad laqueum. Videatur hoc impudenter à me dictum, nisi Paulus scribens Ephesijs ueritus non est auaritiā uocare idololatriā, hoc est simulacrorū cultum: nihil enim refert rem impiā Græce dicas an Latine, nisi quod Græca uox etiam apud Latinos magis est infamis q̃ uernacula. Idem scribens Philippēsisbus significat esse quosdā, qui uentrem habeant pro deo. Et ipse dominus in Euangelio Mammonam opponit deo, uelut alterum deum, cui seruiunt ac sacrificant ij qui pluri faciunt pecuniā q̃ deum. Rursum Paulus scribens Corinthis, declarat non uentrem tantum & Mammonam esse deum quibusdam, sed alios multos esse deos. Nam & si sunt, inquit, qui dicuntur dij, siue in cœlo, siue in terra, siquidem sunt dij multi, & domini multi, nobis tamen unus est deus pater ex quo omnia, & nos in illo, & unus dominus Iesus Christus, per quē omnia, & nos per ipsum. Quicquid igitur prætuleris dei præceptis, hoc tibi deus facis ac dominū. Scortator Venerē habet pro deo, luxui gulaq; seruies Comū habet pro deo, ebriosus Bacchum colit pro deo. Non maciat illis pecudē, sed seipsum illis pecudem facit ac sacrificat. Non incendit illis thura, sed obscenæ famæ suffitū adolet gratissimum dæmonib; talitū turpitudinū autoribus. Qui gloriatur in turpib; faciis, hymnos canit deo suo plenos blasphemiam in deum uerum. Vos igitur appello Christiani, si exhorrescitis,

quoties auditis aut legitis impiorum blasphemias in deum, mementote uitam omnium qui gulæ, qui libidini, qui liuori, qui ambitioni, qui diuitijs seruiunt, plenam esse blasphemiam, quæ quidem hoc ipso cõtumeliæ plus habet, quod ab his profiscitur, qui ueri dei nomen profitentur, quemadmodum expostulat apud Ezechielem dominus, quod nomen ipsius polluatur inter gentes, ob impiam uitam populi nomen dei titulo profitentis, factis autem negantis, quum dicitur, populus dei iste est. Quàm uero non congruit ut qui quotidie dicunt deo: Sanctificetur nomen tuum, imple uiuendo polluant sanctum nomen domini. Iam inter conuiciatricem linguam, & adulatricem seu obtreclatricem aut calumniatricem, nihil interest nisi quod interest inter eum qui gladio palam adortus iugulat, & eum qui per insidias aut ueneno tollit hominem. Clamat Semei furens in Dauid: Egredere egredere uir sanguinũ, & uir Belial: uidelicet hæc est linguæ rabies, de qua scribit Osee: Cadent in gladio principes eorũ, à furore linguæ suæ. Quid hac lingua crudelius, quæ calamitatibus uallatũ incessit dictis atrocibus, perinde quasi quis hominem collapsum, quem subleuare debebat, ultro saxo impetat. Tales habebat Iob consolatores, qui pro lenimentis dolorũ, obiurgatione conduplicabant ægritudinem. Neq; minima malorũ pars erat uxoris lingua: Adhuc tu permanes in simplicitate tuar. Benedic deo & morere. Nec prius facit ille Tobias erupit in lachrymas, q̃ ius uxoris lingua: Mani feste uana facta est spes tua, & eleemosynæ tuæ modo apparuerũt. Quin & ipse dominus princeps noster in cruce crudelissime confossus clauis ac spinis, crudelius etiam confoditur conuictijs: Descendat nunc de cruce, Vah qui destruis templum Dei. Dixit filius dei sum, liberet eum nunc si uult eum. Quæ spicula quamlibet ueneno tincta possint esse grauiora, quàm linguæ procacis iacular. Proinde ueluti rara quædam felicitas promittitur sancto Iob: à flagello linguæ absconderis, & non timebis calamitatem quum uenerit. Ab hoc uitio cum primis uult episcopum abesse Paulus, quũ ait: non percussorem, Græcè *μλκτρυ*. Multis enim absq; uulnere corporis uiolenta lingua subitã mortem attulit. Nec defunt, qui in hoc uibrant linguas in fratres, ut occidant. Ad hanc classem pertinent, qui quãlibet leui de causa rixas mouet, ac uel de lana caprina suscitãt tragœdias. **Rixantur** pastores Geraræ aduersus pastores Isaac: Nostra est aqua, unde & puteo nomen inditum calūnia. Quàm plena puteis huiusmodi nunc est Christianorũ uita: Qui contra cius est, quæ possessio, quod testamentũ, quod sacerdotiũ, quod munus publicum aut priuatum, unde nō scatent lites & iurgia: Totius contubernij iucunditatẽ contaminat lingua rixosa: Melius est, inquit sapiens, sedere in angulo domatis, q̃ cum muliere rixosa, & in domo cõmuni. Idem alibi dicit: Dolor patris filius stultus, & tecta iugiter perstillantia litigiosa mulier. Non omnibus adest rixosa mulier, sed cauendũ est, necubi adsit rixosa morositas, quæ nihil usq; patitur esse suaue, quam Græci uocãt dyscoliam, aut micrologiam, quo difficile sit cũ illis agere, quoniã de minutissimis etiam rebus odiose disceptent. Imò inter calumniam & conuictum hoc interest, q̃ calumniã nonnunq; fucũ habet: frequenter enim clanculũ agit, & si cogitur sese proferre, iustitiæ speciem prætexit, crimen intendens uel falsum, uel uerũ, sed hoc animo, ut falso etiã crimine ledere cupiat si possit. Conuiciator nō semper obijcit crimen, sed nōnunquam dedecus generis, aut calamitates malorum, aut corporis uitũ, quod is qui habet, nec sibi conciliauit, nec corrigere possit, si uelit: ueluti quũ spurium appellat spurium, aut luscum uocat luscũ, aut calcum calcum. Obtreclator hoc abest à calumniatore, quod uel clanculũ, uel in absentem uibrat linguã, serpenti similior quàm leoni, sed utroq; pestilentior est adulator, qui cõplexu strangulat, & melle litis uenenis occidit, perinde quasi si quis phalerno uino misceat aconitũ. Execrabile malum, sed quo uix aliud in hominũ uita receptius. Conuiciator inimicis saepe perit, indicans quid sit corrigendũ. Et calūniatoris improbitas, nihil nō reprehendere reddit nos in gerendis rebus circũspectiores, nōnunquam & illustrat famam nostrã, quum obscurare nititur. Idem facit obtreclator, uel hoc ipso se profitens inferiorẽ eo cui deponit, quod clanculũ agit susurris, nec audet cominus cõgredi. At assentator ex stultis reddit insanũ, ex infano insanabilẽ. Itaq; Solomon pronunciat adulatorẽ publicẽ dignam reuerentia: Qui dicunt, inquit, impio iustus es, maledicent eis populi, & detestabuntur tribus. Clamat & per Eiaiam dominus: Popule meus qui beatum te dicunt, ipse perit. cunt. & uia gressuum tuorũ dissipãt. Rursus admonet Solomon: Si te laudauerint, perit

cores, ne acquiescas illis. Rursum alibi: Verba susurronis quasi simplicia, & ipsa perueniunt ad intima cordis: Quum submiserit uocem, ne credideris ei, quoniā septem nequitiae sunt in corde illius. Quoniā ut ait Ecclesiastes: Melius est audire increpationē sapientia, super uirum audientē carmen stultorū. Habet habet illa Siren blādissimas cantiones, sed petticientes in amarū exitium. Hinc Sirach ille sapiēs. Qui sophisticē, inquit, loquitur, odibilis est, in omni re defraudabitur. Hanc pestem regibus infestissimam deprecatur sanctus ille Psaltes: Corripiet me iustus in misericordia & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Hoc hominum genus execratur et Ezechiel propheta: Qui dicunt populo, pax, pax, quum nō sit pax, qui linunt maceriā absq; temperamēto, qui consunt blandos, puluillos, sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite 140
uniuersae aetatis, ad capiendas animas. Nisi maximum malum esset adulatio, nō tanta solitudine deprecaretur Dauid: Domine libera animā meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa: Quod declararetur q̄ esset difficile huius mali remedium, audit à domino propheta clamans: Quid detur aut quid apponatur tibi ad linguā dolosam? Nec aliud remedium ostenditur, nisi ut opponamus sagittas potentis acutas, hoc est, sermonem dei, qui acutior est gladio ancipiti, pertingens usq; ad diuisionem animae & spiritus, & carbones desolatorios, ut ex his cognita nostra infelicitate desinamus nobis placere ex falsis adulatorū laudibus, & ex nostrarū opum diffidentia desolati per dei misericordiam respiremus ac reuiuiscamus. Tales enim sunt sagittae potentis scripturae: occidunt, sed occisos uiuificant. Tales sunt carbones poenitentiae, denigrant, ac dericiunt hominem: uerum ubi recāduerint, latitiam adferunt solidam ac perpetuā. Ceterum adulationem missam faciemus, & ad calumniā transibimus, si pauca dixerimus obiter de lingua proditrice, deq; lingua quae suggerit pernicioſa cōsilia. Talis erat lingua Ioab, qui sub specie blandi alloqui occidit Ammon: talis erat lingua Dalila, quae prodidit Samsonem: talis erat Iudae: Aue Rabbi. Pestilentis consilij exemplum habes in libris Regum, de Ionadab, qui uiam ostēdit Ammon, qua potiretur sorore quam turpiter adamabat, atq; hinc grauis malorum inundatio. Quis non execratur impiam Iezabelem, quae suo consilio pertraxit animum regis ad impietatem: Iam iuuenile consilium nōne Roboam maxima parte patrij regni spoliauit: Porro non esse uanum quod Graeco prouerbio dicitur: Malum consilium consulenti pessimum esse, declarant illi, qui dum subdolo consilio hoc egissent apud Darium regē, ut Danielem perderent, ipsi coniecti sunt in lacum, & à leonibus discerpti: iuxta id quod ait sapiens ille Sirach: facienti nequissimū consilium super ipsum deuoluetur, & non agnoscit, unde uenit illi. Idem alibi monet, ut à malis consiliarijs seruemus animam nostram. Ergo uitae periculum est à malo consultore, nī uallo te munias aduersus illum. Id quibus rationibus oporteat fieri, paulo post differemus. Nunc consideremus quanta pestis humanae uitae sit lingua calumniatrix, hoc est uere diabolica. Quod enim Latini calumniam dicunt, Graeci uocant diabolen, & hinc potissimum habet nomē ille communis humani generis hostis, atq; idem Hebraeis dicitur satan, quod nobis sonat aduersarium. Deus noster dictus est deus pacis, qui per filium reconciliauit mundū ipsi, deletō chirographo peccati, quo tenebamur rei mortis: & Christus prophetae dictus est consiliarius pacis. Huic semper aduersatur satan, qui primus omnium seuit inimicitia inter deum, & hominē, deum ipsum apud hominē suggillans mēdacijs: Non moriemini, sed eritis sicut dñj. Nec hodie desinit rescindere sartam per Iesum gratiā, calumniā nos apud deū. Christus aboleuit uera crimina nostra, dōnans nobis suam iustitiā: diabolus etiam falsis criminibus onerare studet pios homines, quēadmodū calumniatus est Iob: Nisi in faciem benedixerit tibi. Nōne uocat uirum sanctū in crimen blasphemiae: Christus nostram impietatem in se recepit, diabolus suam impietatem nobis conatur imponere. Christus pro nostris delictis interpellat patrem, ut seruemur, diabolus interpellat, ut pereamus. Non semper hoc agit per semetipsum, habet organa penē ipso sceleratiora. Quae nam, inquires: Linguas delatrices innocentium, imò non linguae sunt, sed gladij ueneno tincti: Lingua, inquit, eorū gladius acutus, & uenenum aspidū sub labijs eorū. Vnde quibus studio fuit sapientū apophthegmata colligere, referunt quiddā non infestiuū de Thearida Lacedaemoniorū ducē, qui rogatus num gladius, nam gladiū acuebat, sat esset acutus, acutior, inquit, calūnia. Quam multos olim iugulauit hic gladius, q̄ multos hodie iugulat: Audistis ex psalmis: Lingua eorū gladius: Et apud

Hieremiā dicunt qui linguā habent pro gladio: Venite percutiamus eum lingua. Videmus autem linguā gladij speciem habere, colorē ignis. Etenim mala lingua gladius est utrinque incidens, cælum ac punctum uulnerans, insuper & ueneno tinctus, & ut ait Iacobus, inflammatus igni gehennæ. Prætermittā exempla, quæ sub Neronibus, Caligulis, Claudijs, Syllis & Marijs, Dionysijs & Hieronibus, quæq; sub Christianis etiā principib. non nunquā produntur. Numerosiora sunt, quæ ut recēseri possint, notiora quæ ut debeāt. Ermano refertur quæ nobis suppeditat sacrae literæ. Huius gladij uenenu sensisti sanctissime Ioseph, proque fide erga dominū, proque continētia erga uxorem dominī, carcerem & capitis periculū pramiū loco retulisti: Ingressus est seruus Hebraeus ut illuderet mihi, et ad clamorem meū relicto pallio quod tenebā fugit foras. Quid te memorē castitatis ac pietatis exemplar Sufanna: perieras seniorū calumniā, nisi te dominus per Danielem ē linguarū impiarum gladijs eripuisset. O crudele lingue spiculum. Quid simile potest ullus gladius etiam si nocens ferrum ueneno reddatur nocētius: Vitam eripit, famā non potest eripere. Plus aliquid potest ad nocendum ingeniosa calumniā, quæ mortē adfert cum infamia. Petrus erat idem Ioseph antea calumnijs fratru suorum, qui detulerant illum apud patrē de crimine malo. Sic enim habet trāslatio Septuaginta, ac mea sentētia magis quadrat hæc figura Christo, quæ Iudæi multis criminib. accusarunt apud pontificē & præsidem. Nec probabile est Ioseph adhuc puerū detulisse fratres suos apud patrē, quū eisdē pessime de se meritos, postea nō criminatus sit, sed seruari. Quin & ipse sermonis cōtextus hic pro nobis facit. Sequitur enim: Israel autē diligebat Ioseph super omnes filios, eo quod in senectute genuisset eū. Ideo nihil egit fratru calūniā, quia pater diligebat illū præ cæteris. Postremo Chrysostomus interpretatur hūc sensum quē adduximus. Nec Hieronymus meminit huius loci correcti in traditionib. Hebraicis, quū alia minutiona uentilet agitetur. Qui locū mutarunt uidetur offēsi, quod putarēt non cōuenire Ioseph innocentia, crimen pessimum, & recte offēderentur, nisi mētio fieret de inuidijs fratribus & falso crimine. Alioquin magis offēdi debebāt, quod dñs noster longe Ioseph innocentior, accusatus fuerit blasphemia. Moliebatur quidem exitiū lingua diabolica, sed Deus alienā maliciā suis uertit in bonū. Siquidē fratrum calumniā magis etiā prouocauit charitatē Iacob erga Ioseph, et dominæ criminatio præbuit occasionē ut Ioseph ad maiores honores uocaretur à rege. Sic & Ioab apud Dauid regē, detulit Abner de rege benemeritū, ac regi quidē nō persuasit, sibi tamē persuasit ut per insidias occideret innocentē. Quid dicā de Iezabele, quæ quomoderetur dolori mariti, sinxit literas nomine Achab regis, easq; signauit anulo regio: signatas misit ad optimates ac ciues Naboth. Literarū hæc erat sētētia: Indicite ieiuniū, et sistite Naboth inter primores populi, simulq; submittite duos uiros filios Belial, qui falsum testimoniū ferant aduersus eū, dicentes: Benedixit Naboth deū & regē, & educite & lapidate. Quid hic potissimū admiremur, audaciā scelestæ mulieris, an primatū populiq; facilitatē impiā, qui talibus literis paruerint, an regis stultitiā, qui anulum suū crediderit uxori: Similem obedientiā Dauid reperit in suis ducibus, quū iuberet Uriam occidi. Vtina et nostri principes non haberēt suos ad huiusmodi facinora nimis promptos. Rex Britannæ præsulis optimi cæde nobilis, quū audisset à sancto Thoma archiepiscopo Cantuariensi anathemati deditos, quicunq; possiderēt ac tenerēt res aut loca ecclesiæ, uehemēter cōmōtus est, quod episcopus auderet episcopū agere. Hæc, inquit, excomunicatio generalis quoq; completitur, qui quasdam episcoporum domos ac prouētus occupo. Et adiecit: Non faceret hæc ille sacrificus, si famulos haberē quales oporteret. Ad hanc uocē tres ex eā proceribus profecti sunt Cantuariā, & uirum sanctissimū crudelissime necarūt. Quæ res palam impia præcipit, proditor est qui obtemperat, amicus qui deficit ac resistit. Siquidē hic considerandū est, non quid placeat irato, sed quid illi perpetuo sit placitum. Proditores erant Alexandri magni, qui lanceam illi reddiderūt, et uino & ira furēt, quæ Clytus cum confodit. Nam mox sequuta est calidū facinus, inutilis seraq; poenitētia. Quæ horrorem habuisset suis magnatibus, si cōstanter exarmassent ipsum, donec redisset mentis sanitas: Qui tum aderāt regi, aut pernegare debebāt arma quū cōmota mētis esset, aut nō debebant eripere, quū de seipso pararet sumere supplicium. Parēndū quidē est regibus, sed nec regēs agūt. Nunc præpostere facimus, morē gerentes illorū cupiditatibus, ubi nequam oportet, nō obtemperātes, ubi recta præcipiunt. Hoc autē obsequij genus nihil aliud præstat.

præstat, nisi ut pro regibus habeamus tyrannos. Ipsa principum fortuna sat habet crudelitas, etiam si nullus instigator oleum addat camino. Sylla sibi felicitis nomen ascriuit, quod multa feliciter gessisse uideretur. Verum inter omnes felicitates duabus potissimum sibi placere solebat. Primum quod pium Metellum amicum haberet, deinde, quod Athenas non euerisset, sed urbi totius Græciæ celeberrimæ pepercisset. Nec dubium est quin multi tum iratum huc instigarint, quorum uocibus si sese credidisset, non minus illi displicuissent Syllæ, subuersis Athenis, quam post ipse sibi placuit, seruatis. Cōiunximus in differendo proditorem, adulatorē, & malum consultorē, quod hæc inter se cognata sint uitia. Vulgo proditor dicitur, qui populi ius defendens obstat cupiditatibus monarchæ. At qui principem prodit tyrannidis, quum bis sit proditor, tamē uir bonus habetur ac fidelis. Si principes odissent uere proditores, in nullos magis fauere deberent quam in adultores, & infidos consiliarios. Quum Pompeius magnus Cæsaris potentiam fugiens peteret Aegyptum, iamque non procul abesset à Pelusio, agitur inter regis adhuc pueri consiliarios utrum recipiendus esset Pompeius an excludendus. Variantibus sententijs, inopia meliorum uocatus est in consilium Theodotus quidam Chius. Is regis puero datus erat præceptor in arte Rhetorica. Itaque rogatus sententiam, censuit Pompeium nec recipiendum in regnum, nec repellendum, sed receptum occidendum, addens malo consilio, dictum illiberale, mortuos non mordere. Persuasit. Itaque uir tantus, ex tot periculis incolumis, unius Græculi lingua petijt. Verum consultoribus illis suum consilium, iuxta uetus prouerbum, pessime cessit. Cæsar enim ingressus Aegyptum, autores necis Pompei pessime perdidit. Theodotus aliquamdiu profugus, ubi tandem in Brutum manus incidisset, mali consilij poenas dedit. Consilium enim non est attemperandum ad præsentis principum cupiditates, sed illorum cupiditates ad ea quæ per se sunt honesta deflectendæ sunt. Quæ turpiter suadentur, tantisper iucunda sunt dum manet affectus, at rerum exitus facit, ut diu doleamus quod ad breue tempus delectauit, & excremur eos, qui nobis mali negotij suscipiendi fuerunt autores. Nam principes homines sunt, eosque uarijs distentos negotijs, nonnunquam & rerum imperios multa saltant. Hic bonus ac fidelis consultor, plane homo homini, quod aiunt, deus est. M. Antonius quum obtineret Asiam, quoniam obsequens animo suo & assentatorum uocibus immensam pecuniæ uim prodigebat, multos præter ius suis fortunis spoliabat, & prouinciã non ferendis exactionibus onerabat. Itaque quum imperaret Asiaticis altera uestigalia, nec dubium est, quin ea res subuersura fuisset Antonium, dexter aderat Hybreas, qui fideli consilio simul & Asiaticis & Antonio prospexit. Exige, inquit, bis eodem anno uestigal Antoni, si potes efficere, ut eodem anno bis æstatem, ac geminum autumnum habeamus. Mox ubi docuisset Antonium Asiaticos ipsi pendisse ducenta milia talentorum, adiecit: Si hæc tam ingens pecunia ad te delata non est, fac eam ab illis repossas, qui à nobis exegere. Rursum si tanta uis auri ad te delata est & consumpta, nulla spes reliqua est. Hæc oratio libera quidem sed ueritate efficax, flexit animum Antonij, ut à secundis uestigalibus exigendis desisteret. Pessime cessit, ut dictum est, Roboam filio Salomonis iuuenile consilium. Erat apud Homerum Agamemnon nihil aliud optat ad rem feliciter gerendam quam decem Nestores. Naaman Syro saluti fuit seruorum consilium: Iam abibat indignans, lepræ malum impio murmure conduplicaturus. Reuocatur à seruis domino sapientioribus & sanatur. Sed ad calumniam redeamus, quæ potissimum impetit innocentes. Sic sublati sunt Socrates ac Phocion, sic Ostracismo eieci sunt Aristides, sic periclitatus est Epaminondas ac Scipio, Quid hos comemoro? Sic sublati sunt omnes innocentiae fons Iesus Christus. Tot mucronibus confossus est, pharisæorum falsorumque testium, denique totius populi: Tolle, crucifige eum. Quid criminum in eum non intendit calumnia? Sicarii uocantur qui ferro perimunt hominem, qui idem faciunt lingue gladio: Sicarii non uocantur, sed tamen sunt omnibus sicarijs sceleratiores: Venite, inquit, periclitamur eum lingua. Quid aufert percussor, nisi corporis uitam: crudelius est bonam famam eripere quam uitam. Et hoc moliebatur quidem Iudæus calumniator, ut gloriosum Iesu nomen in totum aboleretur. Caterum impios calumniæ conatus deus uertit in diuersum. Reuixit dominus, pro mortali corpore recepto immortalis, datum est illi nomen, quod superat omne nomen, siue in cœlis, siue in terris. Felicem euentum debemus omnipotentis bonitati dei, nec ideo tamen excusator est calumniatricis lingue malicia, si quum nihil intentatum

Malum consilium

4. Reg. 1

intuentum reliquerit, non assequitur quod uult. Per Christum omnibus feliciter cedit calumnia malorum, qui pro Christo calumniâ patiuntur. Stephano blasphemie crimen intentatum est, & damnatus perijt: imò seruatus est. Nunc quid illius nomine, uel gloriosius, uel gratiosius: Paulus dictus est subuersor legis, ac dux sicariorum, et uicit calumnia ad tempus. Nunc quid illius memoria sacrosanctius: Priscis illis Christum profitentibus, obijciebatur & magia & infanticidiû, quid profecit calumnia: Sibi peperit infamiâ, Christiano nemini gloriâ. Diuum Chrysostomum in exilium egit calumnia, & illud conata ut nomen illius eraderetur ex episcoporum catalogo. Quid nunc illo celebrius: Quid non molitæ sunt in sanctissimum uirum Hieronymum linguæ calumniatrices: Testantur hoc illius Praefationes & Apologiae. At cuius nunc magis floret memoria: Et si fas est hic miscere profanorum exempla: habuit Homerus suum Zoilum, Vergilius Peronem, Horatius Menelum, Ouidius Ibim, quorum nunc ne nomina quidem extarent, nisi beneficio eorum quibus obrectarunt, transissent ad posteros. Quemadmodum apud Ephesios nomen sibi parauit Erostratus incenso Dianæ templo, ita apud Athenienses hyperbolica maledicentia nobilitatus est Hyperbolus. Is tantum in hoc uacabat, ut singulorum uitia peruestigaret euulgaretque, multâ commatū materiâ suppeditans ueteris comœdiæ scriptoribus. Idem etiam molitus est Ostracismum Alcibiadi. Id erat damnationis genus, quo traditis in comitijs testibus ejiciebantur in exilium uiri primates, qui potentia, opibus & autoritate plebis inuidiam in se concitarent. Sensit Hyperboli conatus Alcibiades, et cum diuersæ factionis principe Nicias in gratiam redijt. Ita factum est ut Ostracismus in autorem reciderit. Cuius rei tamen postea poenitentia cepit populum Atheniensem. Nam ex eo tempore sublata est Ostracismi autoritas, quod eo uir obscurus & improbus, nec alia re potens quam maledicendo, damnatus esset, qui graue supplicium commuerat, quum hactenus Ostracismus expellendis ciuitate uiris egregijs inuidiæ multitudinis solatium adferre consueisset. Huic simillimum est quod ipsi uidimus, sed à nominibus temperabitur. Erat mihi Romæ domestica consuetudo cum quodâ, qui malis artibus festinabat ad dignitates & opes, nemini non inuidens præcedenti. Resignabat omnium literas, etiam à regibus missas, ut ex his strueret technas suas. In primis autem hoc agebat, ut duos archiepiscopos primæ apud suos autoritatis inter ipsos committeret, quod sciret alioqui non admodum inter illos conuenire. Subodoratus est hominis technas alter. Nam is Romæ tum agebat post in cardinalium coetum allectus. Sic igitur ultus est Hyperbolum. In illius odium reconciliatus est alteri archiepiscopo, & ostendit uiam qua possent hominem ulcisci, si uellet esse fautor artificij. De composito missum est diploma nomine principis, quo deferrebatur ei dignitas episcopi in Hyberniam. Nouerant enim hominem hoc misere sitire, eaque gratia mouere tot machinas. Ille cæcus cupiditate, nec sentiens diploma fucum esse, petit à Iulio confirmationem. Impetrauit, numerata pecunia, nullo pontificis periculo. Mox attonsa coma, rufus usque ad aures uertex, sumpta uestis linea. Quid multis: Totus episcopus prodijt in publicum. Dissimulabant huius technæ fabricatores. Vbi iam Romæ nulli esset obscurum quin se pro episcopo gereret, eaque de re iam ad amicos omnes perscripisset, & ab illis gratulatorias recepisset epistolâs, subornatus est qui in frequenti conuiuio proderet technam. Ab hoc rogatus est, cuius loci esset episcopus. Edidit loci titulum. Rogatus est an certum haberet uacare sedem. Affirmauit. Rogatus est, unde sciret esse mortuum cui uellet succedere. Multa fortiter mentitus est hac de re. Tandem ubi res cepit ad iurgium tendere, paucis aperuit mysterium subornatus ille. Episcopus, inquit, ille cuius locum tibi uindicas, uiuit & ualet. Inquire rem, sic esse comperies. Moxque rumor per totam urbem loquacissimam sparsus est. Quid faceret Hyperbolus episcopus non episcopus: Totos dies domi se continuit. Pudebat enim gestare uestem quam ante tempus induerat, rursum pudebat recepto pristino cultu confiteri se fuisse delusum, noctu tantum prodibat. Interim paucis diebus dolore contabuit. Apud ethnicos non aliud nomen fuit execrabilius quam delatorum, sectorum, quadruplatorum. Notatus est M. Tullius oratorum princeps, quod iocos affectarit immodice: unde & audiuit à Catone, dii boni quam ridiculum habemus consulem: sed eiusdem candor laudatur, quod quum rex esset fori, tamen admirabilem illam eloquentiam omnem consumpserit in patrocinio reorum. Neminem enim reum peregit, præter unum Verrē, cuius accusatio non tam accusatio fuit, quam prouinciarum quas ille opprefferat defensio. Catonis eximias laudes nonnullis obscurauit

obscuravit, quod toties in ius uocauit & uocatus est. Paulus Aemilius in repudiatam uxorem nihil criminis effutiuit, tantum ostenso calceo pulchro nouoque dixit se solum sentire qua parte pedem urgeret. Continentiam quam praestitit Aemilius in colloquijs amicorum, C. Caesar praestitit etiam in iudicijs, citatus testis, ut aliquid diceret in uxorem, cum qua fecerat diuortium, negauit se quicquam scire. Adeo uisa est illis uiris res ingenerosa & humilis calumnia, ut ne uera quidem crimina uellent in eas adere, quas a conuictu suo semouerant. Quin & gentium leges, calumniatorē ad talionis poenam uocāt, non solum lex Mosaica. Sceleratior est qui crimen falsum intendit proximo, quā mendax testis: nam & hunc ille subornat, & tamen in Deuteronomio deus testem calumniae conuictum iubet eodem affici supplicio, quo afficiendus erat is qui delatus erat si conuinci potuisset: Non misereberis, inquit, eius, sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges. Vnde hoc Satanæ malum irrepsit in uitam mortalium? Minus autem mirandum, si apud gentes repertus est calumniator, quæ pro deo colebant dæmonia. Neq; perinde mirandum de populo Iudæorū, quos semper torlit inuidia calumniae parens. Illud mirandum unde sic inundarit in uitam Christianorum, ut uitium omnium terribilissimū ob assuetudinem penē uitium uideri desierit. Excusarit fortassis quispiā principū aulam, quæ peculiari quadam natura sua pestes huiusmodi non secus ad sese attrahūt, q̃ cæcias, ut alunt, nubes. Sed an nō omni lachrymarū genere deplorandū, quod hæc diabolica lues sic grassatur inter eruditos, sic grassatur inter sacerdotes, sic regnat inter monachos? Quod nam in orbe ferarum genus reperias, quod simili uelania sese mutuo mordet, lacerat, discerpit? Quis nunc tutus esse potest a sycophantarum linguis? Non parcitur benemeritis, non parcitur senectuti, cui parcut & hostes in bello, non parcitur dignitati principum, non parcitur Episcopis, non summis pontificibus. Et quasi parum noxiæ habeat diabolica lingua, additur infamatrices picturæ, sparguntur famosi libelli, & hic tam sceleratus quæstus, alit multos typographos. Qui sustulit rusticum calceum pictum, membratim diffecatur ut seditionis autor. Nunc quid non loquuntur picturæ quæ passim euulgantur: Olim periclitabatur qui nomine suo proditor libellū famosum euulgasset, nunc passim ludunt libellis anonymis, aut fictos titulos praferentibus, quibus sic ab sese depellunt periculum, ut innoxios aspergant infamia. Deprehensi quid adferunt? Vndecunq; uenior quæstum, inquirunt. Est mihi alenda familia. Si uis alere, desinam facere quod facio. At quis audiat furem aut latronem sic agentem causam suam? Sed furari tutum non est, minus oportebat esse tutū quod furto sceleratius est, nisi forte uilior est homini fama quā pecunia. Quod si tuti potius quā honesti habetur ratio, prostituunt uxorem, discantq; ad calicem uigilanti stertere naso. Id certe per leges tutum est. Nunc in re tam atroci dormiunt leges, & impune licet cuiuis in cuiusuis debacchari uitam ac famam. Nunc uulgaris est calumnia, proximum appellare hereticum, hæresiarchā, scismaticum & falsariū. Et hoc imprimis faciunt qui faciūt se mortuos mundo, qui profitentē sese esse de numero illorū quibus Christus præcepit: Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persecutibus & calūniantibus uos, ut sitis filij patris uestri qui in coelis est. Ab hac forma, bone deus, quantum absunt, qui calumniantur immerētes, imò qui nocētibus linguis impetūt benemerentes: Quando pro conuictis benedicta referēt, qui pro salubri admonitione crimen hæreseos impingūt: Huiusmodi telis ueneno tartareo tinctis armati sunt isti pauperes spiritu, qui nec perā nec baculum circūferunt. Non habent ballistas, sed iuxta Hieremiā: Sagitta uulnerās lingua eorum, & extendunt linguā suā quasi arcū mendacijs. Non circūferunt uenenū in pyxide, quanquam & hoc faciunt nonnulli, sed iuxta Psalmographum: Os circūferunt plenum amaritudine, maledictione & dolo, linguam circūferunt sub qua latet labor & dolor: Sedent in insidijs cum diuitibus in occultis, ut interficiant innocentē. Quibus technis hoc hominum genus sese insinuat principum aulis? Quæ uenena quidam instillant in illorum aures? Et malitiam plusquam diabolicam religionis furore prætexunt, quumq; discrucientur zelo liuoris & odij, dicunt: Zelus domus dei comedit me. Nimirum hoc est quod sequitur in psalmo: Sedent in insidijs cum diuitibus in occultis, ut interficiant innocentem. Oculi eorum in pauperem respiciunt, insidiantur in abscondito, quasi leo in spelunca sua. Insidiantur ut rapiant, rapere pauperem dum attrahunt eum:

In laqueo

Deuter. 19

Famosi libelli

Calumnie mō
nachorum

In laqueo suo humiliabunt eum. O piscatores hominum. Apostoli piscabantur malos ad salutem: Isti bonos piscantur in exitium, linguam calumniatricem habent pro rete, qua quos uolunt attrahunt, & attractos quocumque genere sycophantarum opprimunt: ipsi se iudices faciunt actores ac testes. Quod si manifestior sit calumnia, quam ut dissimulari possit, allegant odium criminis, & prerogatiuam religionis. Imò quo crimen est atrocius, hoc grauius est puniendus, qui per calumniam intendit. Et æquum est scilicet ut innoxius extrema patiat, ne quis peius sentiat de cucullo Francisci aut Domini. Quin ipsi curant hoc, ne quis de eis male sentiat, aut loquatur. Tales esse studeant, quales haberi uolunt. Compendiaria uia est, ut quam plurimi fiant apud omnes. At designare quicquid libet, & cogere mortales, ut quod uident non uideant, quod sciunt, nesciant, quod execratione dignum est, laudent, an non plusquam tyrannicum est? Et hi sibi digni uidentur, quos mundus alat, ac ueneretur ociosos, atque utinam ociosos. Hi sunt qui uendunt sua benefacta, & quorum puris precibus restinguunt incendium iræ diuinæ. Quæso ne quis rapiat in contumeliam bonorum, quod in malos iure dicitur ut uel uidentur, uel corrigantur. Quamquam uidemus nunc ubique tantam malorum inundationem, ut propemodum liceat illud à psalmo usurpare: Omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, uenenum aspidum sub labijs eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est, ueloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Si Turca depellendus est à ceruicibus populi Christiani, nec milites habent nec pecuniam, tum allegant quietem religionis, & monachos oportere quam longissime abesse ab effusione sanguinis: at calumnia iugulare fratrem, linguæ spiculo confodere proximum nulla religio est, quod & ipsum attigit psalmus: Illic trepidauerunt timore ubi non eras timor. Si calceus sit integer Franciscanus, piaculum admissum est: si lingua sit homicida, religio est. Quadruplatores execramur, qui furti crimen intendant, aut damni dati litē mouent, quo lucri non nihil sibi concilient. & non execramur istos, qui falso intendunt crimen hereseos, ut uniuersas hominis facultates diripiant, simulque uitam auferant cum bona fama. Non gestant tela militaria, tamen si non desunt qui sicas occultant sub sacris pallijs, sed os istis pro armamentario est, quemadmodum dicit Salomon: Iaculum & gladius & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium. Quantumuis imponent hominibus furo sanctimoniam, tamen diuinam uindictam non effugient, etiam si ad sinum Domini aut Francisci confugiant. Hominem, inquit Salomon, qui calumniatur animæ sanguinem, si usque ad lacum fugerit, nemo sustinet. Quosdam à sæuitia legum tuentur aræ, sepulchra, templa, aut statuæ principum, calumniatori nullum est suffugium ab ira diuina. Veteres dicebant eos qui occidissent hominem, agitari diris ultricibus, nec istis deerunt suæ furie. Habebunt obuias ultrices deas citius quam credant. Deplorat & hoc malum humanæ uitæ sapiens Ecclesiastes: Vidi, inquit, uniuersas calumnias quæ fiunt sub sole, & ecce lachrymæ eorum qui calumnias sustinent, nec est qui consoletur eos, & in manibus calumniantium eos fortitudo, & non est eis consolator. Et laudauit mortuos super uiuentes, & melior super utrosque qui nondum natus est, qui nondum uidit opus malum quod factum est sub sole. Est ne igitur aliquod malum morte formidabilius? At sapiens pronūciat tale malum esse linguam calumniatoris. Vbi sunt igitur, qui parricidium execrantur, & calumniam pro ludo ducunt? Quod affirmauit Ecclesiastes, confirmat Ecclesiasticus: A tribus, inquit, timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit. Delaturæ ciuitatis & collectione populi & calumniam mendacem, super mortem omnia graua. Minitatur apud Olee dominus morti, quæ inter fratres diuidat. Ero, inquit, mors tua, o mors, & morsus tuus inferne. Nihil amore fraterno coniunctius, nulla societas arctior quam corporis & animæ, nullus charitatis nodus astrictior quam coniugij: hæc omnia uincula dirumpit amara mors, & tamen hæc nos transmittit in uitam feliciorē, calumnia nocetior est, quæ cum crudeliora designet, quam mors, tamen nullo commodo sua damna pefat. Mortem hoc moderatius ferimus: quod omnium sit ex æquo cois, quod necessitatis non uoluntatis, quod quis acerba sit nature, neminem tamen reddit impiū. Nihil autem est malorum quod non semel inuehat calumnia. Longum est omnia persequi. Circūferat quisque suos oculos, per domos priuatas, per collegia, per monasteria, per aulas principum, per ciuitates, per regna, & compendio discet, quantam ubique pestem ingerat lingua calumniatrix.

Si calum

Sic calumniæ copulem adulationē, fortasse uidebor tale iugum inducere, quale sit, si quis draconem iungat simiæ. Et tamen res tam diuersæ inter se cohærent. Quemadmodum enim reges dum uolunt unum lædere, multis adulentur necesse est, dumq; student unū in seruitutem redigere, prius ipsi multis etiā abieciissimis seruiant oportet: ita calumniator quū huic struit falsam calumniā, cogitur multis palpari falsis laudibus. Sic equus ut op^{er} primeret ceruū, sessorem in tergum, & frenum in os recepit. Iam in obtreccionis uitio, quā impudenter nobis ignoscimus, imò quā nobis blandimur, & festiui nobis uidemur, dum arrōdimus famam proximi. Deus qui prohibuit furtum in Leuitico, eodem in loco prohibuit calumniā & obtreccionē: Non mentiemini, inquit, nec decipiet unusquisq; proximum suum, non eris criminator nec susurro in populis, non stabis cōtra sanguinem proximi tui. Quā enim detestabile malum sit detractio docet Solomon: Cogitatio, inquit, stulti peccatū est, & abominatio hominū detractor. Qui male cogitat de proximo, linguam interim cohibens, non est quidem immunis à peccato, sed apud deū durat¹⁹ taxat nocens est. Verum qui passim uibrat uirulentam linguam in proximum absentem, is etiam apud probos homines abominabilis est & execrabilis. Metuit enim sibi quisq; à ueneno scorpionis, & odit hominem tali morbo obnoxium, etiā si uera prædicet. Nā quando quidem morbo id facit, non iudicio, & falsa prædicaturus sit, si ueniat in mentē. Quotusquisq; est hominū, in quē non aliquid uere dici possit? Quod si quis sit alienus ab omni uitio, tamen falsam etiā infamiam metuunt probi. Atq; ab insultu cōuiciatricis linguæ cauere licet, à susurronis lingua qui caueris tibi? Clāculum & ex insidijs impetit hominem coram blādus & amicus, & si quid exostules, abiurat se dixisse, quod apud multos non tacuit: Sed pestilentiores sunt, qui fuctū addunt morbo, præfati laudem ac beneuolentiam figurato morfu lædunt. Est uir bonus & mihi paternus amicus, eoq; gratulor illi quod feliciter illud iudiciū effugerit: uir est apprime doctus, sed utinā haberet tantū fidei, quātum habet ingenij. Amicus ille, sed magis amica ueritas. Hic niger succus loliginis, hæc est ergo mera. Sunt enim qui linguæ incontinentia, aut alioqui per occasionē sermonū prouocati effutunt quæ labem aspergunt proximo, quū tamen non adsit peruersus animus: Hi uere sicarij sunt, tegētes relū quo perimunt, hi uere scorpionis sunt, prius amplectentes, q̄ insigant aculeum, hi ueneficis omnibus scelerationes, qui letale uenenū melle prælinunt. Et has artes callent, quibus rhetoricam discere religio est. Imò qui damnant disciplinas omnes liberales, nec patiuntur quicquam disci præter nouum ac uetus testamētum, ab hac arte non abhorrent. Obtreccator quoniam odio duci uidetur, ferè caret fide. Itaq; reperta est illis ars, qua dissimulent odium, ac fidem sibi arrogant, quo certius lædant. Vitiū hoc maxime solet uideri familiare foeminis, nunc etiam ad uiros demigrauit, irrepsit in aulas principū, in scholas eruditorū, in collegia sacerdotum, in sodalitates monachorum. Nec opinor ullum fuisse seculum, quo latius regnarit hæc lues, q̄ hodie regnat per uniuersam ditionem Christianam. Dicitur diuus Augustinus hoc distichon affixisse mensæ suæ:

Quisquis amat dictis absentum rodere uitam,

Hanc mensam uetitam nouerit esse sibi.

Atqui hæc lex solet antehac etiā in publicis adscribi diuersorij, & obstrepebatur à reliquis conuiuijs, si quis orsus fuisset sermonē obtreccatoriū. Idem si contigisset in conuiuijs principum, ius erat olim caduceatori, quem nunc Galli heraldum uocant, panem impostum inuertere, aut scisso mensæ linteo declarare sermonem esse parum dignū mensæ principis. Nunc quid aliud auditur in omnibus cōuiuijs, nisi ille plus quā hæreticus est, ille colludit cum Luthero, ille nihil scit rei Theologicæ: Ille quū habeatur pro bono uiro, tale flagitium olim designauit, ille pudendis parentibus natus est, ille suū genus dehonestauit, ille decoxit. Huiusmodi delirij nunc laici, sacerdotes, ac monachi condiunt sua conuiuiā. Quā uero parum cōgruunt huius fabulæ partes. Inuocatione numinis cōsecratur mensa. A sacra lectione fit auspiciū cōuiuij. Mox ad obtreccatrices fabulas. Rursus gratiarum actio. Deinde reditur ad intermissas obtreccationes. Talibus fabulis transmittūt tempus, è quorū ore dominus uetuit ullum uerbum otiosum excidere. Vehementer indecorum sit in mensa uomere. At quis indecentius mensam cōuomit, quā qui bilem, qui odium, qui pestilens animi pus effundit in conuiuiū? Nec ulli peccant hic impudentius, q̄ hi quos potissimū oportebat sermone salutifero condire stultitiā aliorum. Qui Theologi dicuntur

dicuntur, & hoc cognomine gloriantur, quod de rebus diuinis loquātur, qua fronte nunc facti sunt maledicentiæ magistri: Non incesso ordinem, sed admiror in tali ordine reperiri qui suo ordini tam non respondeāt. Qui se prædicatores appellāt, pro sacris literis prædicant aliena mala, imò falsa crimina. Qui dicuntur obseruantes, quorū hic non obseruant linguam, quæ si sit infrenis, uana est omnis illorum religio: Horum sodalitates in hoc ualent, ut unius linguæ pus quàm ocysissime serpat ad omnes. Quod unus aliquis Franciscanus dixerit inter pocula, per ueredarios, quos illi nusquā non habent, spargitur intra mensem per uniuersum ordinem. Nec cōuiuijs solum ac mensæ reuerentiā abutuntur ad hoc malum, uerum etiam in prælectionibus sacris, in concionibus Euangelicis, in secretis confessionibus obtreçant proximo. Et ibi discit populus artem diabolicā, ubi cōueniebat discere disciplinā Euangelicā. Adolescentes à parentibus mittuntur ad scholas publicas, ut ibi discant artes liberales, atq; illic discunt à præceptoribus artem omnium illiberalissimā, uidelicet obtrečandi proximo. Et ars est quæ facillime discitur, difficillime dediscitur. Quin & hymnos quibus deū laudant, inficiunt hoc tartareo ueneno. Oremus deū, inquiūt, ut tales ac tales liberet ab hæresi Lutherana. Quin & ipsas sacras literas torquēt ad maledicentiā, deprauant Euangelium, deprauant Mariæ canticum ad uirulentam ac mendacem obtrečationem. Et hæc est religio quorundam, qui negāt ecclesiam posse consistere, nisi ipsoꝝ pietate fulciretur. Hi sunt illi cœlibes, qui diuinam ultionem iam uibratam ultorem gladium orbi, uertunt in misericordiam. Atq; interim sibi mire blandiuntur, quod dignis maledicatur, inquiunt, benedictio est nō maledictio. Sed illi dignitatem hanc æstimant ex leuissimis nugis. Est quispiam qui parum reuerenter loquutus est de hoc aut illo Franciscano, quū quotidie tot flagitia uulgus etiam deprehendat, nescio quanto ipsorum pudore, certe magno dolore nostro: protinus existimāt causam esse iustissimā, quorū ille sexies mille Franciscanorū linguis per uniuersum orbem infametur. De me decreueram nihil meminisse, at tamen unum quiddam referam, mihi compertissimū, sed eius generis, ut ridendum sit magis quàm execrandum. Franciscanus quidam legerat paraphrasim meam in Ioannem Euangelistam: Probabat omnia. Ventū est ad appendicem, quam adieceram non ob aliud, nisi ne uacaret charta. Et hæc placebat, donec uentum est ad imum calcem, in quo taxo quosdam, imò moneo cunctos, ut si uelint cum bona fiducia exire ex hac uita, ne figant ancoram spei suæ in quibus non oportet. Huiusmodi dum differo, hæc uerba subiſcio: Quod genus, ubi moriturus se tutū credit, si sepeliatur amicis ueste Franciscani, aut Dominicani. Ibi repente meus applausor uersus in obtrečatorem, damnauit omnia, etiā quæ prius approbauerat. Nec hoc contentus, insligauit sodales suos, ut senatus consulto edicerent, ne quis Franciscanus legeret libros Erasmi. Si dixissem in ueste Dominicani, & omissem Franciscani, fuisset illi Christianus. Nunc unica uocula factus sum illi hæreticus. Atqui quod illic obiter moneo, deberent ipsi in publicis concionibus docere populum, si modo cuperent esse quod haberi student. Neq; enim id assequuntur maledicendo, sed integre sancteque uiuendo cōsequuntur, ut sint bonus odor deo in omni loco. Expediūt, inquiūt, ut populus bene sentiat de nostro ordine. Sed magis expedit ut uulgus bene sentiat de sacerdotū ordine, quem sine controuersia Christus instituit. At rursus expedit ut sacerdotes qui uiuunt impie, quiue docent non pia, uel corrigantur admoniti, uel retegantur, ne seducant incautos. Et tamen in hunc ordinem isti solent seditiosa licentia uelut e plaustro, quod aiunt, debacchari, nec abbatibus nec episcopis parcentes, ac ne Romano quidem pontifici, quoties ipsis uisum est cōmodum. Qui boni sunt non offenduntur, si quid dicatur in malos. Qui mali sunt, sed sanabiles, admonitos sese iudicabunt non attactos, quum nullius nomen ædatur. Qui sunt insanabiles, horum maliciā oportet detegi, ne simplicibus imponant falsa specie sanctimonie. Quorū ipsi declamant e suggestis in omne genus mortaliū: Nimirum dicunt ut corrigātur uitia, Itane suorū uitia corrigi nolūt, quia nolunt argui? Monarche ferunt æquis animis admoneri libris æditis, atq; adeo reprehendi libere, modo adsit seditiosa petulantia: Et Franciscanus qui mansuerit neminem Euangelicā profiteť, uerbulo tactus extrema molit: & pro leui cōuitio, si tamen hoc conuitiū est, regerit crimen hæreseos. Si q̄s detrahat maiestati cucullæ, tot linguarū spiculis confodit. An hoc expedit populo, ut credat neminē dānari, q̄ sepeliat in ueste Franciscana? Sed expedit ipsis q̄ uiuūt, imò lasciuiūt ex publico. Verū interim ubi charitas illa quæ

profitemur

proffitentur apostolica, quæ non quærit quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christis. Non deficiet eos liberalitas populi si bene uixerint. Et si defecerit, habent suffugium, quod Paulus apostolus non solum indicauit uerbis, sed facis expressit. Ille uir tantus non ueritus est cōfuer coria nocturnis operis: & in tot milibus, quorum bona pars in ocio uiuit, nullus est qui dignetur opera manuaria uictum quærere si urgeat necessitas? Quis autē coegit illos abijcere sua, ut uiuerent de alienis? An pluris faciunt hominum cōstitutuunculas quàm Pauli doctrinam? Iam illud uide quàm non sit æquum: si cuipiam istorum benefacias, non habetur nisi ab uno gratia: si quem unum læseris, uniuersus ordo concitatur. Nec minus iniquum & illud, quod pro leui ioco dicto in cucullam, regerunt crimina plusquam capita. Etiam atq; etiam rogo, ne quis hæc in contumeliam bonorum dicta putet. Amamus pietatem, sub quocunq; pallio, sub quocunq; titulo. Nec ista dicuntur proprie in istos, sed in uniuersos, quibus opus est hac medicina. Deniq; & mihi ipsi hæc dico, ipse mihi monitor sum, ut uobiscum dediscam obtrectionem, sicubi sum obnoxius: quis autem nō est alicubi obnoxius? Si non sum obnoxius, ut caueam ne quando incidam in eam foueam. Est & aliud obtrectandi genus figuratum, quod committitur per aposiopelin, aut significationem. Congessit in me falsa crimina, ego si uera, sed malo meminisse quid me deceat: Illum quidam magnificiunt. At si scirent quæ scio, nihil addam. Et absit ut non uerear ea loqui, quæ ipse non ueritus est facere. Homines cætera prorsus ἀμύβη, hic tenent schemata rhetorum. Illud ridiculum, quod quum nusquam nō effutiant animi pus, tamen apud singulos deierant se nulli præterea dixisse, aut dicturos esse, & à singulis stipulantur silentij sacramentum, quum ipsi ne confessionis quidem, quam ut sacramenti partem tuetur, fidem habeant in religione. Secreti sigillum uocant quod rumor est, & secreti fides non alio proficit, quàm ad impunitatem, & fidem sycophantiæ. Si mordeat, inquit Ecclesiastes, coluber in silentio, nihilominus eo habet qui occulte detrahât. Nonnunquam & bonis uiris in rem pessimam abutuntur, præsertim si quos nouerint linguæ futilioris. Apud hos clam deplorant uitam huius aut illius, ut non obtrectare sed mederi uelle uideantur: Ille non intelligens fucum sycophantæ, quod simpliciter accipit, persuadet alijs, & illi rursus alijs: ita traducitur innocuus artificio sceleratæ linguæ, atq; obiter inficiuntur audiētium aures, lue ab alijs ad alios proserpente. Si flagitium est in proximum, quum opus non est euomere probra uera, quanto turpius est incerta pro compertis affirmare? Sed longe turpissimum est malitiose confingere crimina, quibus iugules proximum, quia gladio non licet. Charitas benigne interpretatur & mala, susurro etiam benefacia dictaq; deprauat. Et hoc sceleratior est susurro, quàm calumniator, quod ex palam intentato crimine, morietur is qui calumnia petitur ut se corrigat, si sibi male conscius est, & monetur quidem ab inimico inimice, sed beneficium quum est opus undelibet accipere gratum est: ab inimico sane melius accipitur hoc nomine, quod qui accipit liber est ab onere referendæ gratiæ. Cæterum obtrectator clancularius hoc pro uiribus agit, ut probum alterius sciant omnes, solus ipse nesciat quem unum referebat scire. Inter homicidas minus execrabilis est, qui palam ferro adoritur hominem, propterea quod id faciat suo quoq; periculo: ita minus est detestabilis calumniator, quod alium impetit nō sine periculo redituræ ad ipsum talionis. Cum obtrectatore si uelis agere, quando deprehendas autorem sycophantiæ, quæ per centesimum uix ad te peruenit: & qui primus dixit, dixit uni, dixit stipulatus silentij fidē, dixit præmisso uerbo benedicite? Licebit omnibus inficiari. Quod si totum crimen inficiari non licet, negat se sic dixisse, quemadmodum delatum est, & fingunt nouam orationis formam. Hic mendacio patrocinator uulgo notum humanæ memoriæ lubricum. Quis autem pudeat istos hoc inficiari, quod uni clam, aut in conuiuio paucis dixerunt, quum passim inficientur quod in publicis prælectionibus, aut etiā concionibus deprædicarunt? Quod tamen nulli faciunt impuniùs quàm isti, quibus cuculla clypei loco est. Volitant sursum deorsum toto terrarum orbe, quocunq; se conferunt domi sunt. Habent enim non solum sodales eiusdem cultus, uerum etiam domos habent ac mulierculas oneratas peccatis ac fautrices ordinis, quas in hoc lactant & captant. Itaq; quoties uisum est istis insigniter e suggesto debacchari in quempiam, subornant scurrā ad quoduis facinus promptum: locus dicendi datur cucullæ non homini: Nam eò delapsa est religio Christiana. Ille deblaterat digna atq; indigna, sceleratā peragēs fabulam. Quod sub-

Figurata obtrectatio

10

sistit, loco debet & populi modestiæ. Atqui loci religio non subuenit illis, qui in ipso loco facinus admiserunt, ueluti non est homicida tutus in loco sacro, qui illic occidit hominem. Age cum sycophanta, at ille iam aliò demigrauit, aut certe demigrasse dicitur. Age cum Priore, responderet: non est huius collegij, nec suspicabar illum talia dicturum. Vt iam maxime teneas autorẽ calumniæ, quò trahes illum in ius? A prophanis iudicibus & episcopis sexcentis diplomatibus exempti sunt, quidam etiam à iure sui ordinis. Quæredus igitur prouincialis, aut uicarius, aut generalis, ut ipse si uocant. Horum alius in aliũ reijcit causam, suæ quibusq; cucullæ fauentibus, etiam si factum non possint defendere. O religionem prophanam, o columnas ecclesiæ, o terræ salem. Non hæc, inquam, dicuntur in omnes. Nam hoc mihi crebro repetendum est. Sed inter hos boni qui sunt, quur mussant ad hæc facinoræ? Quin tales uel eiiciunt uel coercet: Sed plures sunt mali, & inter illos pessimi quiq; rem gerunt. Expendendum igitur, num ob paucos bonos quidẽ sed oppressos expediat tot agmina malorum alere, qui bonorum etiam pietate bonaq; fama abutuntur ad suam malitiam. Quid fingi potest magis indecorum? Cinericia ueste profitetur Euangelicam simplicitatem, & in lingua circumferunt diabolicam uersutiam. Basiliscus omnibus uenenis formidini est. Istorum technas metuunt etiam aulici, metuit & principes homines innocuos & inermes, nisi quod linguam circumferunt. Ostentant se ueste candida, & in lingua deferunt succum loliginis & sepiæ. Alij pullis uestibus profitentur sese mortuos mundo, quũ mortui fraternæ charitati, uiuant calumniæ & obtreccioni. Vendunt sua ieiunia, sed interim non ieiunant à mendacijs ac maledictis. Venter rugit ob inediã; lingua temulenta est. Abstinēt ab esu carniũ, at interim non uerentur a rrodere carnes proximi sui. Continent dentes à morſu pecudũ, & dentem uiperinum inſigunt proximo. Parcunt bubus & ouibus, & nō parcut fratri pro quo mortuus est Christus. O pharisaicam ac præposteram religionem Religio est curare ægrotum in sabbato, nec est religio per calumniã moliri necem innocẽti sabbato. Quorsum mihi iactas uentrem leguminibus & piscibus alitum, si linguam habes carniuorã? Non mordes gallinã, & mordes fratrem? Non uulneras ouem, & uulneras proximum? Non comedis uiscera pecudis, & comedis uiscera fratris? Mordet enim, omnino mordet, uulnerat & comedit fratrem, quisquis obtreccat fratri. Sic enim Paulus scribit Galatis: Quod si inuicem mordetis & comeditis, uidete ne mutuis morſibus consumamini. Quid prodest carnem fugere, si ipse totus es caro? Ex fructibus, inquit, eorum cognoscetis eos. Atqui detractio inter opera carnis uel principatũ obtinet. Nihil enim magis aduersatur charitati spiritus, q̃ inuidere fratri, odisse, obtreccare, infamare. Quorsum attinet uerbis profiteri Christũ, quũ re diabolũ agas? Abhorres à diaboli nomine, & crucẽ imprimis frontĩ, atq; hoc ipsum es quod exaceraris. Ac fortassis hic locum habet quod scripsit sapiẽs Hebræus: dum maledicit impius diabolũ, maledicit ipse animã suã. Obedis homini præscribenti ne coenes, & nõ obdis deo toties uetanti ne obtrecces proximo: Quoties enim præcipit proximi dilectionem, toties prohibet obtreccationem. Quid refert, si cella angusta claudi, si uirulenta lingua, si libellis sycophanticis per orbẽ uolites? Iactas psalmos & hymnos quos deo canis, sed eadem lingua canionem diabolo gratissimã, obtreccans proximo, sed eadem lingua qua deo uerbotenus benedicis, dei mēbris maledicis. Obseruas silentiũ quod indicit homo, atqui in hoc indixit homo, ut dedisceres obtreccationẽ. In hoc indixit sermonis ieiuniũ, non ut auidius temet ingurgitares ineptis sermonibus, sed ut consuesceres de rebus etiã honestis moderatius ac circumspectius dicere. Rides ac damnas istorum ieiuniũ, qui per inediã prouocata orexi, bibunt, eduntq; intemperatius. At tale tuum est ieiuniũ linguæ. Rogarit hic quispiam: Quid igitur? damnas cultum, solitudinem, ieiunia & obedientiam monachorum? Ego uero laudo ueluti pædagogen imbecilliũ donec proficiant ad perfectiora: superstitionem uel hypocrisim potius istorum damno, qui q̃ sunt in rebus externis religiosi, tam sunt irreligiosi in his, quæ ueræ sunt pietatis: Eos inquam damno, qui constitutionibus ad instituendam infirmorum infantiam repertis, abutuntur ad prætextum suæ malitiæ. Pie ieiunat, qui per ieiuniũ discit temperare, quũ cæteris membris, tum præcipue linguæ. Pie obedit præceptis humanis, qui per hoc discit parere legib. diuinis. Vtiliter gestat uestem candidam, qui per hanc admonetur præstare candidos mores. Pie canit hymnos deo, qui per hoc assueſcit non uibrare linguam maledicã in proximum.

ximum, sed benedicere deo in proximo, & proximo benedicere propter deum. Vtiliter se condit in cella, qui per solitudinē discit animi cogitationes ab huius mundi strepitu ad simplicitatem colligere. Recte seruat silentium ab hominibus indicium, qui per hoc discit nunquam laxare linguam, nisi quum aut urget necessitas, aut inuitat magna quædam utilitas proximi. Vt enim nemo recte imperat, nisi prius imperatis parere didicerit: Ita nemo recte loquitur, nisi qui prius didicerit silere. Nam apud oratores fortasse uerum est quod dicunt, dicendo fieri ut bene dicamus: Apud pios contra ex silendo fit, ut bene dicamus. Verum quale cor est, talis est lingua: siquidem ex corde proficiscitur oratio. Proinde qui cor habent instructum pudicitia, modestia, charitate erga deum & proximum, ex hoc uelut ex aromatorio uasculo exhalat gratissimus ac saluberrimus odor casti benignique sermonis. Contra qui cor habent plenum odij, liuoris, arrogantia, ac maleuolentia, quoties aperiunt os, halitum efflant tetrum ac pestilentem. Sepulchrum, inquit, patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, uenenum aspidum sub labijs eorum. Itaque qui ritibus, cultibus & ceremonijs profitentur absolutam pietatem, quum linguam habeant petulantem ac maledicā, quid aliud sunt quam sepulchra dealbata, sed aperta? Obturas nares ad exhalationem cloacæ, aut sepulchri, & non obturas aures ad longe pestilentiore exhalationem obrectatoris? Nemo libenter habet sedem iuxta paludem, aut cloacam publicam, ne ex uicinia contrahat luem corporis, & cum obrectatore libenter habes consuetudinem? Nemo libenter audit cominus loquentes, qui ex corruptis uisceribus animam exhalant grauem, quod medici prædicent corrupti spiritus contagium nocere uicinis, & tu te tutum putas, assidue uersans cum homine maledico? Est obrectandi genus, quum nostram culpam in alios transferimus. Didicerat hoc Adam à diabolo, Mulier quam deisti mihi, seduxit. Et mulier, decepit, inquit, me serpens. Immo sic obrectamus deo, & in opificē optimū malorū nostrorū causas reijcimus. Dederat mulierē, sed ut tu illi dux esses ad pietatem, non ut illi comes esses ad impietatem. Finxerat serpentem, non ut illi plus fideres quam deo, sed ut in omni genere animantium admirareris opificis sapientiam. Phariseus ille Euāgelicus etiam inter preces & gratiarum actionem obrectat publicano cæterisque mortalibus, & obrectat apud deum: Non sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, uelut etiam hic publicanus. Imitantur hoc genus & nostri pharisei, sed sceleratius. Phariseus enim tantum peccat arrogantia, isti Phormiana malicia: Oremus, inquit, pro omnibus qui benefaciunt nobis, ut deus seruet eos ab heresi talis. Et orandum est, ut deus quemadmodum conuertit Paulum, ita conuertat omnes qui amant Græcas literas ad mentem sanio rem, ex quibus nascuntur hæreses. Atque interim sibi faceti quoque uidentur cucullati scurræ. Nec pudet cum huiusmodi factis frequenter accedere ad mensam dominicam, ac linguis putidis contingere sacrosanctum domini corpus. Sed sibi persuadent eos esse dignos in quos talia dicunt. Hoc illis odium persuadet quod cæcum est, & iudicio caret. Ita sibi blandiuntur & latrones: hic abbas plus satis habet, & ad luxum abutitur quod habet, dignus est qui spoliatur. Ita frequenter monachos quosdam in uehiculis aut è suggesto loquentes audire est. Homines sumus. Oritur nonnunquam inter nos murmur & obrectatio: non est hoc uitium tam graue quam quidam existimant. Humanus est lapsus. Hæc ita prædicant, quo populo persuadeant nullum aliud inter ipsos uitium inueniri quam uulgarem obrectationem, quod utinam uere prædicarent. Sed qui sic exaggerant aliorum errata, qua fronte suum extenuant malum? Inuertant manticam, si uere religiosi uolūt haberi: Excuset eleuetque Christiana charitas proximi malum, in sua uitia sint censores rigidi. Quam seditiose debacchantur in concubenarios sacerdotes, hic tenent omnes amplificandi formas quas docent rhetores, nec uerentur apud populum asseuerare, mulierem quæ dormit cum sacrificio, grauius peccare, quam si coiret cum animante bruto. Non hæc à me finguntur. Vox ista audita est in publicis concionibus. Vbi uentum est ad ipsorum flagitia, quæ manifestiora sunt quam ut inficiandi sit locus, tum quod in alijs inexpressibilis erat impietas, fit lapsus humanus, fit imbecillitas humanæ naturæ, fit erratum alijs pluribus benefactis condonandum, & ob honorem ordinis suppressendum. Quum fraudatus est creditor, aut mercenarius, quum interuersum est depositum, aut interceptum testamentum, allegatur fauor religionis, respondetur deū non esse sua portione fraudandum. Quum datum est uenenum, aut intentata calumnia capitalis,

*Translatio
criminis in
alios*

allegatur zelus, & hostis ecclesiæ proscibitur quisquis parum fauet his, qui nutantem ecclesiæ humeris suis fulciunt. Et habent arcana dogmata, quæ nō communicant nisi mysterijs ijsdem initiatis. In his est, ut aiunt, fas piumq; esse ueneno clam dato tollere, qui pestem moliatur ecclesiæ: Certissimam autem pestem ecclesiæ, si quid decidatur ipsorum commodis uel auctoritati. At Paulus in gentibus eleuat idololatriam cum tota illa criminum abominabilium lerna, allegans tempora ignorantia, quibus deus ista quodammodo dissimulauit. Petrus impium facinus Iudæorum, quo dominum gloriæ damnatum in crucem egerant, excusat, imputans ignorantia quod acciderat. Paulus obstinatam Iudæorum maliciam, quoniam excusare non potest, oratione mitigat, appellans excecationem ex parte & ad tempus, quo sustinerentur ab alijs donec resipiscerent. At in sui ordinis homines quomodo tonat ac fulminat? Vbi non destomachatur in pseudapostolos? Appellat illos uentris mancipia, inimicos crucis, canes ac malos operarios. Si Paulus apostolus recte uociferatur in pseudapostolos, ne falleretur illorum technis simplex Christianorum populus, nō oportuit uere monachos in ullos magis scire lingua, quàm in pseudomonachos, & hic magis erat habenda ratio publicæ synceritatis, quàm priuatae saturitatis. Verum ne longius recedamus à linguæ uitijs, calumnia & obreclatione. Laqueo strangulatur, qui furto minuit rem alienā, & obreclator qui destinata malicia, omni genere calumniarum, manifestis mendacijs debacchatur in famam proximi, nec à libellis famosis & anonymis temperans, quo latius dimanet uenenum, ut purus accedit ad mensam dominicam, & laudatur zelus dei. Atqui rem chariorem eripit, qui famam eripit, q̃ qui pecuniam. Olim fur reddebat quadruplum, ut expediret fuisse compilatum. Quid restituet calumniatrix ac maledica lingua? Aut qua pensatione damnum datum sarciet? Iam si impium est malefacis, hoc est, damnis illatis, aut pulsatione contristare fratrum animum, qui generosæ sunt mentis magis commouentur maledictis quàm malefacis, & citius reconciliantur ijs, qui compilarint scrinium, aut uulnus inflixerint corpori, quàm qui famæ labem asperferunt. Nemo fert adulteratam uxorem aut filiam, sed grauius est adulterasse famam. Leges scruunt in eos qui dederint toxicum, at nocentius uenenum dat obreclator. Animus est idem dantis uenenum & calumniantis, uterq; molitur exitium: sed sapius occidit calumniatrix lingua, quàm ueneficium. Nam uenenum sapienter uertitur in remedium. Iam ut occidat uenenum, non occidit nisi cui datū est: linguæ uirus ad quàm plurimos dimanat, nec est in manu illi qui dedit cohibere cursum mali longelateq; uagantis, nihilo magis quàm his qui fontem publicum infecerunt. Et qui nihil aliud agunt in uita, quàm ut optimo cuiq; suum uirus afflent, blandiuntur tã exitiabili flagitio, nec animaduertunt quantopere detestati sint hunc morbum egregij uiri, quorum pietas est nobis sacrarum literarum testimonio commēdata. Ne declines, inquit David, cor meum in uerba malicia ad excusandas excusationes in peccatis. Si uere religiosi uideri uolumus, audiamus Solomonem salubriter admonentem: Remoue à te os prauum & labia detrahētia sint procul à te. Nec blandientes nobis ipsis, arbitremur uitam nostram esse acceptam deo, qui deus est pacis & charitatis, si linguam habeamus fraternæ charitatis diremptricem, odiorum ac maleuolentiæ architectricem. Sex sunt, inquit Solomon, quæ odit dominus, & septimum detestatur anima eius, oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes ad currendum in malum, proferentem mendacia, testem fallacem, & eum qui seminat inter fratres discordias. Vides ut obreclatorem coniunxit cum homicidis, & uelut omnium sceleratissimum extremo loco commemorauit. Sunt uitia quæ deo quidem nos reddunt inuisos, quum beneuolentiam concilient apud homines, quod genus est profusio, & in conuiujs splendor ac luxus. Cæterum obreclatio etiā malis hominibus inuisa est. Docet hoc Sirach ille, non minor inter sapientes Hebræorum, quàm Thales inter Græcorum: Susurro, inquit, coinquinabit animam suam, & in omnibus odio habebitur, & qui permanferit, odiosus erit, tacitus & sensatus honorabitur. Quanquam hic locus apud Græcos aliter legitur Susurro inquinat suam ipsius animam, & in uicinia odio habebitur. Vetus est prouerbium, *πῦμα καὶ οὐ γέτωμ*. Pessimum autem uicinum habet, qui habet susurronē. Susurro enim, ut idem dicit alibi, & bilinguis maledictus, multos empernat pacem habentes. Agelilaus Lacedæmoniorum rex, solitus est dicere, si quando contingat

contingat audire hominem laudantem aut uituperantem quempiam, non minus esse spectandos mores eorum qui dicunt, quam de quibus dicitur. Etenim qui laudat improbos aut improbe facta, declarat sese aut stultum esse aut improbum. E diuerso qui uituperat bonos aut benefacta, non solum reteggit illos de quibus prædicat, uerum etiam suos ipsius mores prodit. Obtreclator autem nulli cordato non est inuisus, dum sibi quisque meruit, sic cogitans, similia de me dices, si abessem. Antigonus abusus perfidia cuiusdam ad prodendum hostem, admirantibus amicis, quod potitus ijs quæ uoluit, nullam gratiam referret, respondit, sibi proditores esse tantisper charos, dum produnt, ubi prodiderunt inuisos esse. Octavius item Cæsar simile dictum iecit in Thracem quendam Rhumitalcem, proditionem sibi placere, proditorem nequaquam. Porro quod Tatijs Sabino- rum dux in Tarpeiam uirginem, quæ Tarpeiam arcem prodidit, stipulata præmium, quod Sabini gestarent in læuo brachio, coniectis armillis & scutis puellam obruit, fortasse conuenit priscis illis moribus. Certe probabile non est ullum prudentem ac bonum uirum ex animo bene uelle proditori. Verum quemadmodum qui felle aut uenenis bestiarum ad remedium opus habent, tantisper illis delectantur dum indigent, ubi desierunt egere, oderunt horrentque. Ita nemo diligit proditorem, nisi dum illius abutitur uitio. Vbi contigit quod per illum petebat, odit ac detestatur scelerosum, nec audet illi fidere, cuius perfidiam expertus sit in eos quibus cum primis erat præstanda fides. Sic opinor optimum quæque affectum esse in calumpiatores & obtreclatores, quibus nemo uere fauet, nisi uel insigniter stultus, uel egregie malus. Inter Solonis leges illa præcipue laudata est à prudentibus uiris, qua uetuit ne quis maledictum iaceret in defunctos, propterea quod pium esse iudicaret, eos pro sacris ducere, qui demigrassent e uitæ contubernio, & iustum ab his temperare, qui iam esse desissent, denique humanum ac ciuile, tandem inimicitiarum modum statuere, nec pati simultatem in immensum progredi. Quapropter ethnicis etiam execrabile uisum est, morderi mortuos, & cum laruis luctari. At his temporibus cui parcat lingua obtreclatrix: non sexui, non ætati, non cognationi, non contubernio, non meritis, non dignitati. Obtreclamus iuuenes senibus, quibus debebatur reuerentia, non parcimus uirginibus aut matronis, oblatramus cognatis ac fratribus, male loquimur de benemeritis, obmurmuramus præfectis, principibus & episcopis nostris. Ferendum si ethnicus obtreclat Christiano, cæterum Paulus indigne fert inter Christianos hanc inueniri pestem. Sic enim scribit Corinthiis: Timeo ne forte cum uenero, non quales uolo inueniam uos, & ego inueniar à uobis qualem non uultis, ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrations, inflationes, seditiones sint inter uos. Ne iterum cum uenero, humiliet me deus apud uos. Videtis in quo comiratu incedat detractio, uidetis quàm hoc malum non ut uulgare ac leue negligat Paulus. Apostolus ex præcepto domini non uult Christianos idololatriæ maledicere, sed potius pro maledictis referre benedicta. Sic enim scribit Romanis: Benedicite persequentibus uos, benedicite & nolite maledicere. At quid dices o Paule, si uideres nunc Christianos à Christianis, contubernales à contubernalibus, Theologos à Theologis, sacerdotes à sacerdotibus, monachos à monachis, denique defunctos à uiuis rabie canina alatrari, morderi, dilacerari? Si obsurduimus ad leges Christi, si contemnimus tanti apostoli monita, saltem audiamus leges Solonis. Cauit defunctis, cauit & absentibus. Si quis in loco sacro, si quis in iudicio, si quis apud magistratum, aut in conuentu populi ad publica certamina congregati conuicium dixisset in quempiam, cogeatur ei quem attigisset conuicio tres drachmas, ærario duas pendere. Quis locus, quod tempus nobis tam sacrum est, ut religio sit in proximum maledicta congerere? Olim nefas erat ab aris detrahare nocentem. Nunc ex ipsis aris linguæ telo proximum impetimus. O membrum anceps, unde tanta scatet pestis uitæ mortalium, unde rursus tanta manat utilitas, si quis ut oportet, moderetur. Verbum, inquit sapiens noster, malum immutabitur, ex quo partes quatuor oriuntur, bonum & malum, uita & mors, & dominatrix illorum est assidue lingua. Ad utrumque pariter principatum habet lingua, siue seruare uelis, siue perdere. Sed hanc sententiam æmulatus est ex Solomone, qui scribit: Mors & uita in manibus linguæ, qui diligunt eam, comedunt fructus eius. Mundus malorum est mala lingua, sed ediuerso:

utdelicet ipsa re docens, duo membra maxime esse rebellia, linguam ac pudenda, sed maiore cura coercendam esse linguam, quam pudenda. Factum est hoc à philosopho Scythia, ethnico & barbaro, probatum est ab ethnicis philosophis, & nos nobis plus quàm philosophi uidemur, si ueste tantum differamus à planis, scurris et sycophantis. Plura sunt quæ de mala lingua dici poterant, sed periculum est, ne quæadmodum Diogenes calcans cucurbitam Platonis, cum addidisset, calco fastum Platonis, audiuit, calcas tu quidem, sed alio fastu, ita mihi dicat aliquis: Debaeccharis tu quidem in linguam maledicam, sed alia maledicentia. Fateor enim & in malis insectandis modum esse debere, nisi quod huius mali nullus est modus, hisce præsertim temporibus. Nunc igitur indicabimus usum bonæ lingue, simul & aduersus malam linguam remedia commonstrabimus: quanquam huius quidem promissi bona pars mihi iam dudum præstita est, si quam perniciofa res sit mala lingua satis explicuimus. Si persuasimus quantus sit fructus ex moderata lingua, quanta perniciēs ex effreni, puto uos uestra sponte diligenter auscultaturos, quibus rationibus tantam utilitatem consequi liceat, tantumque uitare malorum. Iam igitur quemadmodum medicis prior est cura tueri corpus à morbis, quam uegetare, aut si morbus occupauit exhauriens, noxijs humoribus inanire, quam ea ministrare, quæ succum instaurent: ita nos prius conabimur indicare, quibus rationibus uitari possit, ne mali contagium ad nos serpat aliunde, & si qua obrepserit, quo pacto possit propelli, ac dedisci. Geminum autem hic periculum est, unum ex contagio, alterum ex noxa mali, quæ infert mala lingua his quos impetit. Vt enim & qui cum balbis assidue uiuit, discit & ipse balbutire, qui cum lippis habet assiduam consuetudinem, afficitur mali contagio, & si prouerbijs credimus, qui uicinus est claudis, discit & ipse claudicare: ita qui familiaritatem habet cum linguacibus ac maledicis, redditur illorum similis. Nullum enim uitium citius transuolat ad alium, quam hoc. Cæterum medendi quoque cura fuerit duplex. Non enim hoc solum agendum est, ut medeamur nostro malo quod contraximus, uerum etiam si fieri possit alieno. Quod si deploratum uidebitur, fuga fuerit tutissima, quæ non hic tantum laudatur in remedijs, quum ubique ualeat plurimum. Igitur ut hinc auspicemur medendi rationem, quoties senserimus hominem lingua temulenta, aut obreccationis ac uirulentia morbo obnoxium, si malum uidebitur inueteratum & immedicabile, quam primum subducamus nos ab illius consortio, non aliter quàm fugimus hominem lepra sordidum, aut pestilentia comprehensum. Primum enim qui cum talibus habet consuetudinem, non sine famæ suæ periculo id facit, quandoquidem talis quisque solet haberi, cum qualibus agit familiaritatem. Nec raro fit ut periculo inuoluantur, qui proferentem audire, quæ reticere fuerat tutius. Frequenter & afflantur malo qui consuescunt audire garrulos ac futes. Vitium enim quod prius displicebat, primum assuetudine minus ac minus offendit, mox etiam dulcescit & in uoluptatem abit ob innatum homini liuorem, & curiositatem aliena cognoscendi mala. Hic si uere Christiani simus, audiendus est Paulus apostolus, qui Corinthios ac per illos omnes nos salubriter admonet dicens: Si is qui frater nominatur inter uos est scortator, aut auarus, aut simulacrorum cultor, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere. Iam mihi considerate quanta sit pestis maledicentia, quæ autore Paulo tanto pacis ac mutua beneuolentia præcone, dirimat inter christianos etiam mensæ consortium, cum idem uxorem Christianam nolit ab idololatra uiro diuertere, nec seruum Christianum ab impio domino discedere. Deinde signandum & illud in cuiusmodi catalogo recenseat linguam maledicam, inter prædones, & idololatrias. Et fortassis ab idololatra minus periculi fuerit conuictori, quàm à maledico. Annotandum & hoc, quod maledicum & ebriosum eodem iugo copulat, uel quod ex temulentia nascatur linguæ petulantia, uel quod intemperantia linguæ, temulentia quædam sit, quemadmodum antea dictum est. Paulus non uetat, quominus uxor Christum professa, cibumumat cum marito pagano, nec ideo prohibet ne lecto comuni iungatur, & Christiano cum maledico Christiano non uult mensam esse communem. Insanus habetur qui non uitat ignem, & sanus uidetur qui cum maledicis habet familiaritatem: Cum obortum est incendiū, & podagricis & claudis ad fugam adest celeritas. Atqui ex Iacobo didicimus, malam linguam non esse linguam sed ignem, unde conflagratio profici scitur, non unis iam aedibus, sed ingentibus regnis, & hunc ignem fouemus in sinu, nec de fuga cogitamus. Vir, inquit Solomō, insipiens fodit malum, et in labijs eius ignis ardescit. Homo

Remedia

Fuga contagij

1. Cor. 5

Cibus cum maledico
non sumendus.

peruersus suscitatur lites & uerbosus separat principes. Et interim liber ac facetus uocatur, qui re uera incendiarius est. Si quando serpētis sibilus percussit aures, quam uelox fuga, & securus audis sibila uirulentæ linguæ. Referunt autem ueterum epigrammata, quendam multis annis podagræ uinculis affixum grabbato, quum adrepens uiperæ spiris esset complexa tibiam, subito morbi ueteris oblitum exilisse, nec postea sensisse malum: Tantus erat ueneri metus, & nos securi uiuimus cum homine linguæ procacis ac uirulentæ. Atqui docet nos psalmographus, nullum uirus esse præsentius. Venenum, inquit, aspidum sub labijs eorum. Neq̃ mitius loquitur Deuteronomij canticum: Vua eorū, uua felis & botrus amarissimus, Fel draconum uinum eorum, & uenenum aspidum insanabile. Si quis tibi porrigat cyathum felle draconū, aut aspidum ueneno temperatum, non exhorresceres. At nocentius uenenum tibi porrigit, obtreclator, conuiciator, sycophanta, aut adulator, atqui hoc auribus audis bibimus. Sunt speluncæ, quæ letale uirus exhalant. Ab his obturatis etiā naribus fugimus, & uerbis maledici præsentius efflantis uenenum inhiamus audiri. Sunt paludes quæ mephitim exhalant, etiā a uibus forte superuolantibus mortiferam, at nocētius est uirus quod efflat specus oris maledici. Audistis: Sepulchrum patens est guttur eorū. Nec dissentit Solomon: Fouea, inquit, profunda os alienæ, cui iratus est dominus incidet. Hanc sententiā recinit capite proximo. Fouea profunda est meretrix, & puteus angustus aliena. Scorto fouea est quæ nunquā dicit sufficit, unde dicas plurimum esse periculi uiris: Habet & manus furaces, habet uentrem deuorantem latifundia, sed nullum habet membrum lingua nocentius: hac blanditur, hac exagitat animū amaritis, hac concitat rixas, ac cædes, ferit inimicitias inter uxorem & maritum, inter filium ac parentes. O specum pestilentem, in hunc incidit cui dominus irascitur. Quibus autem irascitur dominus? Nimirum ijs qui magis auscultant fictis blanditijs putidi scorti, quam præceptis dei, qui citius obtemperant pellicenti in exitium, quam parentibus ad honesta uocantibus. Quencunq̃ uideris intemperanti lingua, hunc putato tibi scortum esse, ab hac fouea te subducito, ne quod alibi scriptura monet: Amans periculum peres in illo. Quanta sollicitudine excutimus, si quando obrepit scorpūs, priusquam complexus infigat aculeum: & tu iuxta dictum Ezechielis cum scorpionibus habitans, uenenum habentem ultro complecteris: Paulus in insula Melite uiperam quæ prorepserat herentem manui, protinus excussit in ignem, & nihil sensit noxæ: Tu hominem instillantem harescos uenena lentius foues ac retines, donec totus intumescas & incendaris, & concidas malo iam immedicabili. Catonis exercitus fugiens per libycas harenas inuenit remedia, aduersus indigenas bestias, quandoquidem uitare non licuit, & nos inter tot uenena securi dormimus: Nec enim ulla Africæ pars nocentiōres habet bestias, quam omnis uita mortalium, quocunq̃ fugeris. Ambulamus usq̃ ad mortem in hac solitudine magna atq̃ terribili, in qua serpētes sunt statu adurentes, scorpiones, ac dipsades, & quo formidabiliores sint, nullæ omnino aquæ. Ab his tantis malis quis tutus esse possit, nisi ductorē habeat deū, qui salutarē laticē elicit de petra durissima: Si ueris sumus Israelitæ, hoc est si dei præceptis obtemperantes, omnē fiduciā collocamus in illo, nullū ueneri genus nobis nocebit. Hoc em̃ promittit in psal. 90. Super aspidē & basiliscū ambulabis, & cōculcabis leonē & draconē. Quoniā in me sperauit liberabo eū, protegā eū quoniā cognouit nomē meum. Quod promittit psalmus, cōfirmat ipse Christus qui in psalmo loquebat: Signa autē, inquit, eos qui crediderint, hac sequētur: In nomine meo dæmonia eijciēt, linguis loquētur nouis, serpētes tollent, & si quid mortiferū biberint, non eis nocebit. Quisquis nō recessit à præceptis dei, discessit à ueneris linguarū. Caro nostra meretrix est, quæ non desinit nos ad exitiabiles uoluptates sollicitare, blandiēs, minitās, territās, deniq̃ nullū nō mouēs lapidē. Itaq̃ quū omnes malas linguas effugerimus, hac postrema erit nobis fugienda. *Habet caro linguā suam, habet spiritus linguā longe diuersam. Caro ueteri linguā loquitur, spiritus nouā habet linguā, sed ab illa longe diuersam. Si auscultaris linguæ spiritus, effugisti linguā carnis. Si quid obstrepit animus, citra noxā obstrepit. Audi sapientis cōsiliū indicātis quid hic fugiendū, quid sequendū. Fili mi, inquit, attende ad sapientiā meam, & prudentiā meā inclina aurē tuam, ut custodias cogitationes, & disciplinā labia tua conseruent. Ne intenderis fallaciæ mulieris. Fauus enim distillans labia meretricis, & mēdiū oleo guttur eius. Nouissima autem illius amara uelut absinthium, & lingua eius acuta sicut*

ta leuē gladius anceps. Pedes eius descendunt in mortem, & ad inferos gressus eius per-
netrant, per semitam uitæ non ambulant, uagi sunt gressus eius, & inuestigabiles. Nunc
ergo fili mi audi me, & ne recedas à uerbis oris mei, longe fac ab ea uiam tuam, & ne ap-
propinques foribus domus eius. Nō uerebor hic & ex apologis aliquid admiscere, quod
cum sacris literis consentiat. Credidit antiquitas esse satyros quosdam in nemoribus, *ser Apologus de Satyro*
mihomines & semicapros, alioqui dicaces. Ex his narrant quendam coactum hyemis ri-
gore, contulisse sese in casam hominis rustici. Receptus est ad focum, & ut est hoc genus
maxime curiosum, animaduertit hospitem inflare in manus. Rogauit cur id faceret. Res-
pondens, ut calefaciam, inquit, manus meas. Quum accubuissent, rursus hospes in polem-
tam plus satis feruidam inflauit, Satyrus admirans, rogauit cur id faceret. Vt refrigerem,
inquit, polētam plus satis calidam. Tum Satyrus, quid ego audio, inquit, idem ex eodem
ore caldum efflas & frigidum? Cum tali animante mihi non est animus habere domesti-
cam consuetudinem. Surrexit ac rediit in suam solitudinem, potius habens illic algere, q̃
apud talem hospitem refocillari. Quoq; minus mirum uideatur, hoc admiratū fuisse Sa-
tyrum, torsit ea res philosophorum ingenia, qui fiat, ut uniuersus halitus ore diducto si-
mul emissus tepesciat, contracto per angustum efflatus refrigeret. Nos certe monere de-
bet hic apologi non inutilis locus, ut à bilinguū cōmercio nos abducamus, qui dicunt *Esaie 4*
bonum malum, & malum bonum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponen-
tes amarum in dulce, & dulce in amarum. Ridentur in comoedijs uulgaribus Iani, qui fa-
ciem unam ostendunt à fronte, & alteram ferunt longe dissimilem à tergo: Ast animi fa-
cies est oratio. Quid autem prodigiosius quàm hanc esse tam uariam? Apud Solomonem
diuina sapientia detestatur os lingue. Detestatur & Ecclesiasticus bilingues, turpius
iudicans hoc crimen quàm furtum. Super furem, inquit, est confusio & pœnitētia, & de-
notatio pessima super bilinguem. Nec Paulus fert in episcoporum famulatio bilingues. *1. Tim. 3*
Quoniam autē uix fieri potest, ut in turba uersans, non incidat aliquoties in homines lin-
guaces, uidemus laudatissimos uiros relictis urbibus in uastissimas solitudines demi-
grasse, sic existimantes, innocentiam inter feras tutiorem esse quàm inter homines. Quod
si uitari non potest, quin tibi res sit cum multis, inter quos & linguaces sunt, duplex cura
superest. Primum ut hominis uitio medearis, si licet: sin minus, ne lædaris. Nec enim fru-
stra dictum à sapientissimis uiris: neminem lædi posse, nisi à semetipso. Primum itaq; fue-
rit in conciliabulis, in quibus admixti sunt homines prauæ loquacitatis, occupare sermo-
nes qui sapiunt pietatem, ne quam ansam arripiat intemperans garriendi quæ non opor-
tet. Excludit stultas & infrugiferas fabulas sacra lectio, aut problema ex eruditorum li-
bris prolatum, quod non exeat in contentionem. Quod si cœperit impudenter ingerere
suas fabulas garrulus, admonitione coercendus, aut falso dicto perstringendus. Salsissi-
me M. Tullius tetigit quēdam Catoni Iuniori obrectantem quod totas noctes potaret:
at non addis, inquit, quod totos dies ludit aleam. Nam Cato quum totum diem dedisset
ciuilibus negotijs, solitus est nonnunquam cum amicis in multam noctem proferre con-
uiuium, quod his interdum uacare nō liceret. Ast obrectator quod est mali excerptis, atq;
etiam deprauat, quod inest boni dissimulat. Lacedæmonius quidam garrulo cuidam per-
contanti quiddā quod non ignorabat, quum hominis morbum sensisset, prudens respon-
dit diuersum à uero. Quum uero percontator subiecisset mentiris: An non igitur, inquit,
ipse insigniter stultus es, qui perconteris quod sciebas? Rex quidam Britannia, quodam
è proceribus in conuiuio multa garriente in abbatem quendam prædiuitem, & commē-
morante quot genera ciborum, quot missus ad unius mensam inferrentur, finxit se mira-
ri abbatis ingluuiem: Ille uero quò magis delectaret regem hac fabula, quam existima-
bat esse perfacetam, studio exaggerabat omnia, non parum etiam, ut fit, affingens ueris.
Iam ubi tempus esset interpellandi blateronem, rogabat illum rex, abbas ille num gigas
esset aut cyclops. Respondit esse mediocri statura. Ventrem igitur, inquit, habet praua-
stum. Ait hac parte non multum præcellere cæteris. Quoniam igitur, inquit, recondit tan-
tum ciborum? Mihi non fit uerisimile quod narras. Hic rabula constrictus: Non solus, in-
quit, hæc comedit ô rex, habet conuiuas multos, & familiā numerosam. Phy, inquit rex,
quid igit noui narras, si multos habet cibos qui multos alit, alioqui quicquid tibi dictū est
in abbate, possis & in me dicere. Hac arte rex castigauit inepti cōuiuæ stultā loquacitatē.

Id est,

Id si fieri non possit, aut si frustra facturus uideare, cauendum est ne respondendo uelut alas augeasq; hominis intemperantiam. Sic enim tandem res exit in rabiem, siue probes quod dicitur, siue repugnes. Quidam tamen si tacent, tamen arridendo nutuq; fouent ineptientem. Citius desinet si tristis audias quod non recte dicitur, aut sic audias quasi nō audias, moxq; dato spatio sermonem alium inijcias, qui male coeptū extundat. Inciuitile quidem est interrompere sermonem hominis cordate loquentis: at pium est interrompere fabulas, quæ pestem adferunt animis auditorum. Noui quendam qui prudēti uasfricie delusit hominem periculose loquacem. Quum multa dixisset quæ nec audire satis erat tuum, hic interim ceu cogitabundus intendebat codici, quem uel hunc in usum circumferre solitus erat: quumq; rogaretur, qualia uiderentur ea quæ dixisset, ille uelut experrectus ē profundo somno: Dabis, inquit, ueniam, ne uerbum quidem accepi omnium quæ dicta sunt. Nam interea totus eram Brugis. Huc enim destinatus erat orator principis sui nomine. Siquidem ubi fabula fabulam excipit, ac lebetibus inuicem sese contingentibus loquacitas in orbem obambulat, nihil expectandum præter insanā linguæ temulentiam. Si succinis admodum, recte, pulchre, lepide, quid audio? quid narras, similiaq;, pergit ille garrire: si refers similem fabulā, ille pro tunc regerit duas: si repugnes, incrudescit pugna. Aut igitur frugiferis sermonibus seu lectionibus excludenda est inepta loquacitas, aut ad monitione coercenda, aut uultus tristitia corrigenda, aut sermonibus melioribus interpositis interpellanda, aut si nihil aliud licet, certe silentio, & auribus aliō intentis est pudesciendi. Quod si ne id quidem datur, ut obticescas, & aliquid respondere cogeris, optimum fuerit aliquid ἀπερὸς λόγου respondere, quo uel non animaduertere uel non intelligere quæ dicuntur uidearis. Nullus enim surdo libenter canit longam fabulam. Profuerit aliquoties & somnum simulare, si alia uia non datur elabi. Vehementer autem irritant linguæ petulantiam, qui inter loquēdum ad bibendū inuirtant. Nam hoc prorsus est oleum camino addere. Nec enim feliciter cessit apud Lucianum Aristaneto, quod Alcides Cynico, craterem ingentem mero plenum porrigi iusserit, existimans futurum, ut occupatus desineret esse molestus conuiuiis. Siquidem breue silentiū quod impetrarat uinum, ingens tumultus est consequutus, non aliter, quā qui iniecta materia conantur ignem extinguere, restinguunt quidem ad tempus flammam: cæterum eadem mox uictrix maior incendium mouet, & omnia corripit. Porro si qui sunt in quos nobis est autoritas, in his linguæ uitiū uel obiurgatione, uel admonitione, uel institutione diligenter corrigendum, uelut in liberis, discipulis, uxoribus, ac famulis. Vulgus enim in liberis uerbis castigat resignatam seriam, & negligit eosdem quiduis effutientes: Furtum punit, mendacium impune sinit. A teneris igitur unguiculis docendi sunt, quā indecora, quāq; pestifera res sit lingua effrenis. Mendacium quidam puniunt, garrulitatem risu excipiunt in suis: At qui garrulitas præludium est uanitatis, uanitas periurij, periuriū blasphemiarum. Liberos ac seruos ferē tales habemus, quales institutione fingimus. Cato Censorius multos bello captos emere consueuit, sed ætatis teneræ, quo facilius illos ad suos mores formare posset. Hos sic instituerat, ut nunquā alienas aedes ingrederentur, nisi iussu ipsius aut uxoris. Percontantibus quid ageret Cato, nihil aliud respondere solent, q̄ se nescire. Amicis huic affinis morbo ciuilius fuerit secreta admonitione mederi: Aut si non uidebuntur admonitionis pharmacum latuiri, profuerit illis præsentibus filium aut famulum acriter uerbis aut etiā uerberib. castigare ob linguæ uitiū. Hac arte pueri regno destinati, quoniam hos obiurgare aut cadere fortasse nec tutū sit nec utile, discunt in alijs casis aut obiurgatis, quid ipsi cōmereantur, eadem cōmittentes, ob quæ de illis poena sumitur. Licet & hac arte cōsulare pudori amici, quē uerearis admonere, si uelut per occasionē inuitur ad lectionē operis, in quo grauitur reprehenditur intemperantia linguæ. Cæterū apud discipulos, liberos, & uxore ac famulos, illud in primis erit cauendū, ne hoc ipsum quod in illis castigamus discant à nobis. Obiurgatio nostra caret pondere, si quod in alijs detestamur, ipsi moribus doceamus. Audit Chremes apud Comicū: Adeo hoc indignū uidetur, filius homo adolescens si habet unam amicā, tu uxores duas: Nihil pudere, quod ore illum obiurgabis: responde mihi. Et in alia fabula Clitipho contemnit patris admonitionē, quod illum audisset inter pocula iactantē eadē adolescentiæ suæ facinora, à quibus sobrius deterrebat filiū. Is mihi ubi adhibet plus paulo, sua quæ narrat facinora. Nō est periculum

In Phor/
mione
ἐαυτοῦ
τιμωρ,

periculum ex alijs facito, tibi quod ex usu fiet. Iam apud Plautum, senex Demianetus ac- in Asinaria
 cubans amica filij, quàm non decore loquitur: Decet uerecū dum esse adolescentem Ar-
 gyrippe. Seuera uero grauisq; admonitio, proficiscens à sene, qui se tam inuerecunde ger-
 rebat in oculis filij. Quanquam hoc exemplum quod inducit Plautus, inciuilius est quam
 ut conueniat comœdiæ. & tamen quod in fabula non ferimus, uidemus in uita Christiano-
 rum. Quas ineptias, quas obscœnitates nonnulli præceptores, ac parentes effutiunt
 præsentibus discipulis ac liberis: Recte monuit Satyricus ille:

Maxima debetur puero reuerentia, si quid

Turpe paras, ne tu pueri contempseris annos.

Imò si quando lubet nugari lingua, ne tu pueri contempseris annos, sed ablega quopiam
 etatem quamlibet teneram: etiam si tutissimum est, talem esse perpetuo, qualis haberi cu-
 pias tuis. Quàm male consulunt pudicitia uirginum suarum, qui præsentibus illis effu-
 tiunt parum uerecundas fabulas. Memoratur & illud inter eximias laudes Catonis senio-
 ris, quod ipse summa cura liberos suos erudierit atque instituerit, nulli pædago satis
fidens. Apud hos nō aliter uitabat obscœnum uerbum effutire, quàm si cum uirginibus
 uestalibus colloquium habuisset. Idem Censor Senatu mouit Manlium, quod uxorem
 oborto tonitru pauidam in conuiui complexus fuisset præsentem filia. Sapiens ille Sirach S. Sirach.
 non permittit patri ut uultu parum se uero filias suas intueatur, adeo tenera fragilisq; res
 est uirginitas: Filia, inquit, tibi sunt, serua corpus illarum, & non ostendas faciem hilar. Non ostendas faciem
rem ad illas. Olim apud Romanos foceri cum generis non ingrediebantur balneum. hilarum & filias.

Nunc cum uxoribus & sororibus balneum intramus, quasi studeamus eas prostituere,
 ac liberis arbitris quid non dicimus ac facimus cum uxoribus, ne dicam scortis, quos qui-
 dam etiam in lectum communem recipiunt, consciū uoluptatum connubialium. Et
 postea mirantur si parum castos habeant liberos, quos sic à teneris instituunt. Natura Remedia garrulitatis
 garrulum est seruorum ac mulierum genus. Ab his qua fronte exiges linguæ continen-
 tiam, si te subinde uiderint nihil non effutientem: Et miramur nos habere famulos pa-
 rum morigeros, si quid recte præcipimus, quum hos nugarum nostrarum habere gaude-
 amus non conscios modò, sed & ministros. Proinde non solum castigandi sunt, si pro-
 diderint arcanum, si mentiantur, si calumnientur, si sugillant alterius famam, si quid spur-
 ce dixerint, uerum etiam si nugentur ociosa, si nō inter rogati responderint, si rogatis plu-
 ribus responsionem occuparit natu minor, aut si præceptum ad respondendum fuerit, non
 satis intellecta sententia percontantis, ut mox audiat illud è prouerbij, *ἀμας ἀπύτου*, aut
 si incircūspectius respōderit, aut si pluribus quàm res postulabat. Non abs re fuerit hic re-
 ferre quod de Pisone narrat Plutarchus, qui quum ob cēbrei, opinor, debilitatem, nō fer-
 ret seruorum loquacitatem, præcepit illis ne quādo loquerentur, nisi ab ipso interrogati,
 nec amplius responderent quàm de quo rogarentur. Euenit deinde, ut Clodium honoris
 gratia uocaret ad conuiuium: & curarat apparatus tali magnate dignum. Itaq; quū iam
 uenisset cœnandi tempus, aderant quidem reliqui conuiuæ, solus Clodius cuius gratia ce-
 teros inuitarat, expectabatur. Interim subinde seruū nomenclatorem emittebat, explo-
 ratum num ueniret. Vbi uero iam immineret nox, nec spes esset uenturum Clodium, tan-
 dem ad seruū cōuersus Piso, Nōne, inquit, uocasti Clodium? Vocauit, inquit. Cur igitur
 non uenit? Quia excusauit. Quamobrē istuc nō statim dicebas? Quoniā, inquit, hoc non
 percontabar. Ridetur casus, sed tamen laudatur serui cōtinentia. Quanquam huiusmo-
 di nō arbitror temere reperiri, qui peccent in eam partē. Proinde multo commodioribus
 utemur amicis, uxoribus, liberis, famulis, ac discipulis, si hisce rationibus illos institue-
 rimus ad linguæ frugalitatem. Id facilius præstabimus, si qui malis alienis mederi para-
 mus, ipsi morbo uacemus. Qua de re iam dudū interpellat tēpus, ut aliquid dicamus. Lin-
 guæ morbus in hominibus aut est à natura insitus, aut ex assuetudine accessit, aut naturæ
 uitium corruptus conuicius & garriendi assuetudo confirmauit. Existimant enim medi-
 ci, & illud ad medendi rationem pertinere, si morbi causam & originem peruestigarint.
 Plurimū refert utrum pituita nata sit ex humore calido an frigido, & utrum febris orta sit
 ex immodica potatione, an ex sanguine corrupto. Sunt morbi quidā ueluti naturales à pa-
 rētib; traditi, qualis est in nōnullis paralytis, aut morbus comitialis, aut dolor dentium. Loquacitas
uitium ex qui-
bus causis
 Rursum sunt aliæ natiōes ad alios morbos, pcliuiiores. Itidē Græcus natura loquacior est
 Romanus

Romano, & hodie Gallus Germano. Et inter Græcos Atticus est Lacone lingua cor-
 Asianus utroq; Iam habet sexus & ætas peculiare morbos. Fœminæ propensiores sunt
 ad loquacitatis uitium quàm mares: sit hoc in genere dictum. Et adolēcentes pariter ac
 senes loquaciores ferè sunt, quàm qui uigēt ætate, siue id accadat ob rationis inopiam, si-
 ue quia natura linguæ promptitudine pensat, quod uiribus detractum est. Parce sodes, ut
 possis cum illa, audire apud Cornicum Nausistrata. Et Nestorem loquaciore facit Home-
 rus, qualem & Catonem seniore fuisse accepimus. Hæc ferè naturam hominis speciat.
 Verū si circumspectas causas, unde præter naturam accadat hoc mali, deprehendas ferè ab
 his fontibus proficisci, ex ocio, ex conuiuium morbidorum, ex curiositate, ex incogitantia,
 Loquacitas
 ex conuiuium
 stultitiâq; & ex intemperantia uictus. Vnde tonfores iam olim laborant infamia loquaci-
 tatis ut ante dictum est, quod in illorum officinis delideant ociosi, quibus nihil est quod a-
 gant domi. Ibi quoniam audiunt nautas facientes sua naufragia, militem de suis uictorijs
 gloriantem, alium item alijs de nugis blaterantem, uelut ex contagio redduntur & ipsi ta-
 les, quanquam ociosi nō sunt. Idem accidit balneatoribus, aurigis, nautis, & cauponibus.
 Vectores enim quoniam non est aliud quod agant, fabulis gaudent fallere tempus. Iam
 eadem opera de contagio dictum est. Curiositatem autem esse nutricem garrulitatis supe-
 rius opinor satis ostendimus, quanquam utraq; nutrit alteram. Porro quantum saturitas
 Curiositas ma-
 ter garrulita-
 tis
 & ebrietas habent momenti, ad linguæ licentiam, si non aliunde liqueret, perspicuum est
 ex conuiuijs uulgaribus, quæ quum initio quieta sint ac tacita, in quos uocum tumultus
 nonnunquam exeunt: Dicis esse pelagi fragorem. Apud Plautum fœminarum uox est:
 quum probe faburrata sumus, largiloquæ sumus, sed res uiris cum fœminis est commu-
 nis, nisi quod illas uincimus, nobis ipsis Suffeni, illis Catones. Iam sunt huius uitij causæ
 Cause pecu-
 liares
 quædam magis etiam peculiare. Sunt enim quædam argumenta de quibus affectu pe-
 culiari iuuat hunc aut illum uerba facere, ueluti prouerbio dicitur: Iucundam esse malo-
 rum actorū commemorationem, si modo eius generis sint, ut cum probro cōiuncta non
 sint. Gaudent enim ueterani milites, qui crebris prælijs Martem experti sunt, apud alios
 deprædicare suas pugnas. Gaudent nautæ referre sua pericula, gaudent hi qui uarias ac
 longinquas regiones adierūt, memorare quid ubi uiderint aut passi sint. Similiter eorum
 memoriā quæ uoluptati fuerunt, si modo uoluptas cum honestate cōiuncta fuit, iuuat
 refricare commemoratione. Veluti fœminis ferè iucundū est referre, quomodo primum
 adamata sint à sponis suis, & quibus muneribus quibusue blanditijs ambitæ. Denique
 quicquid uehementer nobis est cordi, siue iucundum sit siue molestum, de eo libenter uer-
 ba facimus. Prouerbiū habet: Vbi quis dolet, ibi & manum habet: At nihilo secius ue-
 rum est, ubi quid uel dolet, uel delectat, ibi quisq; linguam habet. Qui uehementer amat
 quempiam, libenter illius meminit: Rursum qui uehementer irascitur aut odit, agre silet
 quod excruciat animum. Ad hæc qui multum operæ posuerunt in arte quapiam, & in ea
 præcellunt cæteris, libenter sermonem iniiciunt, de his de quibus arbitrantur sese cū alio-
 rum admiratione posse dicere. Tales uidemus medicæ rei peritos, Astrologos, Alcumis-
 tas, & in historijs diligenter uersatos. Dicit aliquis, quorsum hæc tam multa repetis: Ni-
 mirum quo cognitis omnibus rei circumstantijs facilius uitemus intemperantiæ pericu-
 lum. Primum enim facile uitabimus nugacitatem linguæ, si semper simus seriæ cuiuspiā ho-
 nestatq; rei intenti, præsertim ubi nōs tempestas in garrulorum cœtum depulit. In curru,
 in naui, legere licet aliquid ex bonis autoribus, neq; quicquā idem uetat facere, si diutius
 commorari cogēris in tōstrinis aut in balneis. Cato ne in senatu quidem abstinebat à le-
 ctione, donec coirent patres. Plinius & in balneis & in cōuiuijs auscultabat lectorem. So-
 crates moleste ferebat colloquij musicam à cantoribus interrumpi. Malebat enim audire
 confabulantes de iustitia modestiâq; quàm phrygios aut lydios occinētes modos. Eri-
 men arbitror à priscis in hoc adhibitam musicam, ut sermones indignos conuiuii discer-
 rent. In quem usum uideo nonnullos accersere Moriones. Caius Cæsar etiā ex equo dis-
 cebat epistolas binis nonnunquam aut ternis notarijs. Epaminondas Thebanorum ge-
 nitor quum audisset quendā e ducibus in castris morbo perisse, dicebat se mirari, quod
 exercitu uacasset illi ægrotare. Iustius autem miretur aliquis, si qui multis magnisq; oc-
 cijs distinentur, ocium habeant ad audiēdas inanes fabulas. Quū toto uitæ genere
 deant aulici ac monachi, tamen ferè in linguæ intemperantia consentiunt, non ob-

nisi quod utriq; pariter uiuunt in ocio. Idem usu uenit apud eas nationes, ubi receptum est usu, ut quibus res est lautior, honoris gratia plures alant famulos ociosos, quod malum utinam apud solos Anglos comperiretur. At Heliogabalus Cæsar, solitus est suis libertis ac seruis mandare quædam in specie ridicula, uidelicet, ut contuocarent ad balneum omnes herniosos; aut ad conuiuium, ocio caluos, ocio luscus, ocio podagrosos, ocio surdos; ocio insigniter nigros, ocio insigniter longos, & ocio notabiliter obesos, ocio nasutos; ueluti Græcorum prouerbiū exhibens *ἄπυρ ὀκτά*. Mandabatq; iisdem proposito præmio, ut ad se deferrent millena pondo aranearum, & collecta dicuntur decem milia pondo aranearum. Admirantibus quid id faceret respondebat, ex hoc colligi magnitudinem urbis Romæ. Verum ille iudicabat esse satius seruos ac libertos aulae suæ, uel talibus nugis occupari, q̃ facere per ocium quod apud alios Imperatores facere solent, deferentes, calumniantes, uidentes fumos. Idem Heliogabalus in colle Quirinali Senatū muliebrem instituit, quem senatulum appellauit, ubi per Simiamirā Augustā prodita sunt senatuscōsulta ridicula de legibus matronalibus, quibus quo uestitu fas esset incedere, quæ quibus cedere deberent, quæ ad cuius osculum uenirent, quæ pilento, quæ equo saginario, quæ asinoueherentur, quæ carpeno mulari, quæ boum, quæ sella ueheretur, quæ offea, eborata aut argentata, quæ aurum aut gemmas in calciamentis haberent. Huiusmodi nugis matrem cū matronis quotidie uoluit occupari, ne quod solent in ocio uiuentes, publicis ac principalibus negocijs obstreperent. Simili commento Alcibiades elusit populi maledictionem. Quum enim nullus esset modus aut finis popularium conuictorum, canem insolite magnitudinis, septuaginta minis emptum, amputata cauda dimisit in ciuitatem. Is quū passim obambulare, & omnibus innotuisset esse canem Alcibiadis, miras omnium fabulas excitaui, quū ea res omnibus inepta stultaq; uideretur. Tandem amicis hac de re priuatim admonentibus, ac sermones qui de eo iactarentur deferentibus, nescit Alcibiades, planè, inquit, cessit ut uolebam. Nam hoc agebam, ut Atheniensem populum ad huiusmodi sermones auerterem, desinerentq; his occupati peiora de me prædicare. Est aliquid, fateor, à grauioribus malis ad leuiora deuocasse, nobis tamē illud potius conandum est, ut à turpibus ad honesta reuocemus, aut ad ea certe, quæ cum turpitudine coniuncta non sunt: quemadmodum ipse soleo famulis aliquid describendum, aut euoluendum tradere, non quod id mea referret, sed ne illi ocio corrumpere. Habet hoc inter cæteras dotes unicus ille studiorum altor Guilhelmus archiepiscopus Cantuarien. ut nec ipse sursum unquam esse ociosus, nec suorum quenquam patiaturo ocio torpescere. Quod exemplum utinam omnes imitarentur monachæ, aut certe episcopi, aut patres matresq; familias. Quid autem miraculi est, si hodie inter sacerdotes tam multos uidemus ociose loquaces? Vbi demurmurari illas statas preces, si tamen has quoq; pendunt, quoniā nec operam exercent manuariam, nec sacrarum literarum studio capiuntur, mox ad forū, ad popinas, ad compotatiunculas, ab his ad hemicyclia sese conferunt, ibi mutuis fabulis, & curiosis oculis alunt linguæ morbum. Et ab assuetis huic uitæ quid expectes, nisi meras naniās? Atq; interim ubi sacerdos ille quē nobis descripsit Malachias? Lex ueritatis in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius: In pace & æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate: Labia enim sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirēt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est: ubi sal terræ, quo cōditi oportuit populi stultitiam: Nos pro sale uehentū in lingua circumferimus. Itaq; multos uidemus in quos competat id quod apud eundē prophetam mox sequitur: Vos autem recessistis de uia, & scandalizastis plurimos in lege: Irritū fecistis pactū Leui, dicit dominus exercituum: Propter quod & ego dedi uos contemptibiles & humiles omnibus populis, sicut nō seruastis uias meas, & accepistis faciem in lege. Hæc non eo dicuntur, ut animos addam his qui nunc aspernantur & infestant sacerdotes bonos pariter ac malos, sed ut omnes exhorter ad uitam sacerdotio dignam. Mutatam uitam, sequetur populi fauor. Narrant Eugenium pontificem tale responsum dedisse diuo Bernardo, detestanti simoniam in Romana curia regnantem: ubi tu sustuleris murmura e monasterijs, ego tollam simoniam e curia mea. Atqui non erit difficile tollere linguæ malum e monasterijs, si delecentur silentio, si uiuent luxum ac temulentiam; si sacrarum literarum amore teneantur, si fugiant ocium, si uicissitudine precandi, legendi, scribendi, atq; etiā manibus laborandi, fallant ocij

tedium. Quid enim illis infelicius monachis, qui tædio contabescunt, ni comotationibus, uenatu, chartis, alea, & scurrilibus fabulis diem fallant, quum uere monachis omnis dies breuis sit: Proinde qui se senserint natura propensiores ad linguæ intemperantiam, aut alioqui contraxisse alicunde huius mali nō nihil, totos se tradant honestis occupationibus, quæ dulcescunt etiam, si assueueris. Proximum erit, ut aut secum uiuant, aut cū his agant consuetudinem, quorum conuictu dediscant seu naturæ seu consuetudinis uitium, uidentq; quod in ipsis est loquacium familiaritatem. Quis, inquit Ecclesiasticus, miserebitur incantatori à serpente percussor: & omnibus qui appropinquant bestiis: Sic & qui comitatur cū uiro iniquo, & obuolutus est in peccatis eius. Quoc; magis fugias, natura notas quasdam addidit, unde dignoscas linguæ morbum, plectri hæsitantiam, Battologiam quæ syllabas aut uoces easdem iterat, balbutiem, aut blesitatem, os insigniter angustum. Hæc signa tamen non omnino certa sunt, tamen frequenter arguunt naturæ uitium, uanitatem, garrulitatem, ac futilitatem. Sed utinam solos haberet linguæ morbus, quos hæ notæ reddunt suspectos. Vt cunq; deprehensum fuerit malum, fugitanda est talium consuetudo. Si medici præcipiunt, ut qui uelint consulere bonæ ualitudini corporum, uiuāt inter homines salubri corpore præditos, succulentos, iuuenes, & hilares, fugiantq; conuictum eorum, quos infelix corporis temperatura reddit graciles, pallidos, iracundos, morosos, aut febriculosos, aut comitialibus morbis obnoxios: quanto diligentius hoc curandum est nobis, ut ex bonorum familiaritate reddamur meliores, cauentes ne ex assidua malorum consuetudine, morbi contagium accersamus. Multo enim citius transibunt animorum uitia quàm corporum. Iam quemadmodum tutior est à morbo comitiali, qui synopes & capitis uertigines excludit pharmaciis: ita minus erit periculi à linguæ morbo, si malum huic cognatum & antitrophon, ut ita dicam, curiositatem uident, quod & ipsum ex ocio plerunq; ducit originem, ut non iniuria dixeris, curiositati garrulitatem esse generamanam. Siquidem utrūq; ocium habet patrem, stultitiam matrē ac nutricem. Quid enim stultius quàm quod apud ueteres fingebatur Morychus, proprijs negocijs neglectis, aliena scrutari, quales & apud Martialem ridentur Ollus & Afer: aut quid ineptius, quàm de rebus alienis garrere, nulla cum utilitate tua, sed multo cum detrimento grauiq; periculo, tum rei, tum famæ, tum uitæ, nec sine tædio audientium, certe nullo cū fructu. Sed quoniam niam hac de re Plutarchus elegātem ædidi libellum, nos breuitati consulemus. Stultitiæ simillima est incogitantia. Stultus enim iudicio fallitur: incogitans hoc peccat, quod non aduertit animum, quum res attentionem postulat. Stultitiæ est quod ferè uidemus ac ridemus idem fieri in dicendo quod in cantu aut saltatione. Qui minimum tenet artis cantionem aut saltationem primus incipit. Stultitiā effugiemus si prius animū orationis fontem cognitione ueri, & honestis opinionibus imbuerimus, antequam profiliamus ad dicendum. Deinde ne quando laxemus linguam ad dicendum, nisi morula interposita, quæ duo præstabit commoda. Primum ne respondeamus ad non intellecta, præterea ne precipitantes orationem respōdeamus aliquid cuius mox pudeat. Ea contatio quum omnem ætatem decet, tum præcipue adolescentiam. Neq; enim simpliciter uerum est quod dicit Seneca, nulli rei prodesse moram nisi iracundiæ. Profuit & in bellis Fabij cōtatio, ac mea quidem sententiā nusquam non habet locum illud, *Sat cito, si sat bene*. Quin ipsa consultatio, contatio quædam est, quam adhibere iubemur, non ut celeriter agamus quod opus est facto, sed mature. Alioqui fit frequenter, ut, quod ait Plato, qui initio celerior fuerit q; oportuit, serius ad finem perueniat. Hæc autem cautio magis adhibenda uidetur in dicendo, quàm in rebus gerendis, propterea quod quum in dicendo lapsus sit facillimus, nihilominus tamen periculi est. Quum uidemus aliquem facinus calidum, ut aiunt, aggredi, præmonemus illum, uide quid agas. Quin ipsi nobis hoc dicimus, quoties sentimus perorientem linguam: Expende quid dicas. Quoties igitur uerbum aliquod procurrat in linguam, antequā illi laxemus claustra dentium, sic cogitemus nobiscum, quis hic est sermo qui sic urget linguā ac ui conatur erumpere? Aut quò nunc se appellit lingua? Quid comodi fuerit si dixerò, aut quid incōmodi si reticuerò? Neq; enim quemadmodum deponimus onus, ita deponenda est & oratio. Qui deponit sarcinam exoneratur, qui deponit orationem magis etiam grauatur. Neq; enim unquam promendus est sermo, nisi quando aut nobis est necessarius, aut aliquid utilitatis aut uoluptatis honestæ allaturus uidetur audientibus.

auditoribus, ut hoc efficiat in hominum consuetudine quod sal efficit in cibis; qui parce, nec nisi cum opus est solet admisceri, alioqui gratiam non habet sed vitiat edulia. Quod si nec dicenti futurum sit utile quod uersatur in lingua, nec audientibus necessarium; nec uoluptatem ullam aut iucunditatem allaturum alijs, quorsum attinet proferre? Si paras iter, tecum cogitas, quid commodi si proficiat eor? Si uides ex itinere nihil commodi, etiam si nihil sit incommodi, mutas sententiam, dicens: Quid opus est incassum, & frustra hoc facere? Atqui hae uoces, frustra & incassum, non tam locum habent in gerendis negocijs, quam in proferendis uerbis. Nunc quum, ut ante diximus, ex leuissima re plerunque grauissima mala nascuntur, quanto diligentius expendendum est utrum magis expediat, silere an loqui. Vidi ego quosdam, qui ex consuetudine tussiebant, ructabant ac singultiebant. Quod si huc proficit hominum cura, quae iuxta sapientum dictum, in omni re ualet plurimum, ne dicam omnia, ut tussim ac singultum ex causis necessarijs nascentem, ægre quidem sed tamen expellant ac uincant, quid negocij fuerit linguae præcipitantiam dedisse? Quod initio uidetur impossibile, post mensuram exercitationem erit facillimum: mox abibit in naturam, quod habitu confirmatum fuerit. Occupare salutationem fortasse comitatus erit, ceterum in confesso multorum qui primus occupat sermonem, nisi uel auaritas id postulat uel functio, suam ipsius prodit intemperantiam. Proinde non sine causa laudatus est à laudatis uiris hic Sophoclis senarius:

Tarditas ad loquendum

ἢ γὰρ τι βυλῆς τ' αὐτῷ ἢ ἀργὸς τίλειθ'.

Quo significatum est non esse finem eundem consilij, qui cursus est. Laudatur enim & palmam fert quisque anteuerit in cursu, & ridetur qui tardior est: In consilijs frequenter contra uenit usus. Etenim si qui primus dixit, quod satis est ad propositam consultationem attulit, non debet qui rogatur posterior, ideo uel dissentire, uel addere superuacanea, ne nihil ferat laudis: quemadmodum apud Terentium faciunt tres aduocati, quorum unus ait rescindi posse, alter negat, tertius deliberandum amplius censet: atque utinam hanc ambitionem in comedijs tantum rideremus, ac non etiam in principum consilijs deprehenderetur hoc malum, nec quotidie fieret à medicis, quorum uix quisquam est qui citra exceptionem comprobet pharmacum ab alio præscriptum, aut si candidior est, ne parum medicus uideatur, adiicit aliquid his quae fere nimis multa sunt: imò satis feret laudis, si bonam sententiam candide laudando & comprobando, hominis synceri, minimeque suauitatis lucrifaciat opinionem. Sunt enim quidam uel tam inuidi, uel tam gloriari uidi, ut non ferant in alienam sententiam iri pedibus, ac iurgijs die eximunt potius quam subscribant bono consilio, cuius ipsi non fuerunt auctores. Quod si quid deest responsioni priorum, licebit citra arrogantiam docere si quid illos fugit, aut citra inuidiam impartire, si quid deerat. Hoc quoniam nunquam non est tempestiuum, saepe plurimum habet laudis, qui possemus omnium dixit. Ridetur in comedijs, sed saepius in uita communi, quoties alter respondet, prius quam is qui loquitur finierit sermonem. Itaque consultum fuerit interroganti quum iam dicendi finem fecerit, aliquod præbere temporis spatium, si quid his quae dixit uelit addere, aut si quid corrigere. Interim & ipse perpedit, quid aut quomodo conueniat respondere. Neque raro risui sunt, qui celeritate respondendi, quia non intelligunt quod proponitur, aliud pro alio respondent. Id ridiculum est in surdaltris aut imperitis linguae, in alijs saepenumero cum periculo coniunctum est. Dominus noster in Euangelio non nunquam respondet tacitis pharisaeorum cogitationibus, prius quam illi prodidissent quid uellent. Haec celeritas conuenit his quos afflauit diuinus spiritus: nobis prius loquentis mens discenda est, quam respondeamus, si uolumus apte respondere. Iam non inciuile tantum, sed & arrogans est, si quum quaestio proposita sit alteri, alius responsione præcipiat. Is enim præter quam quod sibi multum tribuere uidetur, etiam in alterum contumeliosus est, quasi iudicans illum parum idoneum, qui ad proposita respondeat. Etenim qui hoc facit, nonne uidetur dicere: Quid attinet ab hoc petere, qui nihil nouit? Aut quid opus quicquam ab alio petere me praesenter? Si qui rogatur parum erudite respondeat, ueniam meretur, qui prouocatus ut potuit respondit. At quantum risum meretur occupator ille, qui rogatum loco depulsi, si minus ut oportebat responderit? Quod si maxime satis fecerit interrogationi, tamen inciuilis & ineptus habetur. Audiuit olim Themistocles ab Euribiade, quum iuuenis ultro se ingereret ad discendum, etiam oportuna dicturus: O The-

miltocles, in certaminibus qui ante tempus assurgunt, alapis cædi solent. Et in consilijs turpissimum est non expectare dicendi uices. Admirati sumus olim Franciscani cuiusdam confidentiam qui præter Scotum nihil legerat. Agitabatur in mensa archiepiscopi Cantuariensis inter eruditos nescio quid quaestiuiculae. Id ubi sensit ille, nec satis è longinquo percipere potuisset quid ageretur, erectus clamauit, quid est, quid est istuc quod agitis? eo sanè uultu, quasi diceret: Vos frustra agitis, nisi ego nodum explicuero (& erant inter hos aliquot episcopi docti) quicquid autem est difficultatis à me poterit expediri, qui nihil nescio. Similis est istorum arrogantia, qui posita cathedra profitentur sese ad omnem quaestionem undecumque propositam ex tempore responsuros. At fortasse leue periculum est, rideri tantum. Noui quendam magni principis oratorem, qui ob suspicionem quod contra mandata moliretur aliquid, ductus erat in carcerem, id factum est sub noctem. Postridie rex cognito quod erat factum, misit è procerum numero duos qui docerent id non esse factum regis iussu, sed à satellitibus erratum esse in persona. Vix præfati fuerant se uenire iussu regis, quum ille sermonem interrumpens, incipit obsecrare supplex & abiectus, ut rex secum clementer ageret. At illi fuerant hominem cum excusatione regis dimissuri liberum: Verum ex oratione tam miserabili tamque abiecta, cōiectantes eum sibi male conscium esse, suppresso quod habebant in mandatis, ad principem suum redeunt, exponunt rem. Ille miser ad extremam calamitatē deductus est. Quanto malo fuit illi non meminisse quod docuit Iacobus apostolus: Sit autem omnis homo uelox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Si continuisset linguam suam, donec illi quod habebant in mandatis perorassent, ac tum respondisset constanti uultu, & suam ipsius innocentiam, & regiam æquitatem sibi notiores esse, quàm ut hoc suspicari posset regis iussu factum esse: quod autem à satellitibus esset admissum, non in ipsum admissum esse, sed in eum cui se putabant manus iniicere: primum calamitatem eam effugisset: deinde pristinam apud regem gratiam auxisset etiam, siue uere factum erat in scio rege, siue rex suspicans nonnihil decreuerat ea poena cōtentus esse, si sic monuisset ne pergeret nocturnis colloquijs cum hostis oratore congregi. Proinde probabile est morem, quem & hodie uidemus in Sorbonicis disputationibus, uel à prudentibus uiris profectū fuisse, uel ab ipsa necessitate inductum.

*Mos scho-
lasticus* Nulli fas est interrompere disputationem proponētis ac respondentis, nisi si quis ad hoc fuerit delegatus. Nec is qui dato silentio succedit proponit, nisi præfatus omnium ueniam ac pacem. Vbi proposuit, non respondet quicquam in hoc productus, nisi repetat quod propositum est, idque semel atque iterum, interim licet proponēti mutare, corrigere & addere si quid uelit. Hæc mora mutantis ac repetentis, nonnunquam tædio est auditoribus, sed tamen necessarium habet remedium aduersus tumultuosam uocum confusionem. Posteaquam incaluit contentio, dicendi finem imponit cœtus confidentium aut circumstantium, ut & alijs sit dicendi locus. Hic fateor nonnunquam flere iubetur, qui maxime erat audiendus, sed præstat quadam non audiri, quàm nihil audiri. Congruit autem hoc remedium peculiariter nationi Gallicæ, quæ quum sit humanissima, tamen præter linguæ facilitatem, habet in disputando quiddam calidius ac uehementius. In uniuersum uero quisquis dicit, frustra dicit, si desit fides & attentio. Sed utrunque sibi conciliat suspendens expectationem contatiuncula, quod ipsum etiam proditum est ab his qui diligētius de rhetorica cōscripsere. Quisquis enim sic incipit, caret suspitione fuci, quod inibi exrenata cogitare uideatur quid sit dicendum, non secum attulisse commentum, quo falleret. Et in consilijs præsertim graue quiddam minimeque uulgare dicturus uidetur, qui prius meditatur quid dicat. Itaque qui docent esse caput artis artem dissimulare, simulant hanc contationem, quo magis attentos magisque credulos habeant auditores. Talem Homerus inducit Vlyssē. Itaque non solum expendendum erit, quid proponatur, sed quo animo proponatur. Nec enim semper ideo percontamur, quod nobis responsione sit opus, sed nonnunquam amicos uerecundiores blandis percontatiunculis ad colloquendi necessitudinem prouocamus. Hic qui responsionis locum alteri præripit, animusque & res aliò conuersas, ad se trahit, nihilo facit ciuilius, quàm si quis ab alio uolentem osculo excipi, præueniens osculetur ultro, aut si quis oculos in alium conijcientis, in sese detorqueat obrutum. Si Octauo roganti adolescentem, qui ipsum oris liniamētis refectus cecebatur, num mater illius aliquando fuisset in aula Caesaris, simpliciter respondit: Non.

quum ille non simpliciter interrogaret, perisset iocus. Nunc quum adolescēs ex uultu ro-
gantis deprehenso cauillo respondisset, matrem quidem nunquam illic fuisse, sed patrem
sæpe, dictum in Cæsaris cognatas retorisit, non sine ingenij laude. Nec hodie pauci sunt,
qui fictis quæstiunculis excitant quorundam loquacitatē, ut rideant. Præsidebat in con-
uiuio negociatorum Dominicanus quidam, adhibiti sunt de industria, qui hominē prom-
ptum & confidentem rogatiunculis exagitant. Ille incontanter ad omnia & quidem se-
rio. Tandē inter quæstiones ad negotiationē pertinentes hanc proposuit quidam. Num
recte faceret, qui pactus lactis ouilli duo dolia, lac redderet gallinaceum. Ille nihil cōtutus
distinxit. Si lac, inquit, gallinaceū utilius sit illi cui redditur q̄ ouillum, satisfecit qui reddi-
dit. Rīsus omnīū consequutus est. Ciuiior erit hæc cōtatio, si qui rogatur excusans suam
imperitiā, respondendi partes alijs deferat, ut magis ad explicandū quæstionis nodū
idoneis, quemadmodū faciunt, qui poculum porrectum, urbanitatis gratia deferunt ipsi
qui porrigit, & acceptū ad alios uelut honoratiores deferūt. Nec pudeat interim, ingenuē
fateri, nihil in promptu esse quod auditu dignum iudicet, consultis libris, req̄ perpen-
sa, si
quid occurrat communicaturum. Ea modestia sapenumero plus laudis conciliat, q̄ si be-
ne respondeas. Proinde non probantur uiris sapientibus hi, qui studiosius affectant laur-
dem ex tempore dicendi, q̄ bene dicendi. Nec ulli magis abhorruerūt ab extemporaria
dictione, q̄ n̄ qui cæteris dicendi facultate præstiterunt. Demosthenem ferē de scripto di-
cere solitū tradunt, adeo ut ne populi quidem flagitationibus adduci potuerit, ut ex tem-
pore dicturus assurgeret. Marcus Tullius semel duntaxat hoc, quod sciam, fecisse legitur.
Sed idem quum ad diem præfinitum acturus esset causam apud centumuiros, Erotē ser-
uum libertate donauit, non ob aliud officium, nisi quod nunciaret, cognitionem in poste-
rum diem esse dilatā. Tam admirabili, tam exercitato dicendi artificij, qui potuisset etiam
extemporalī dictione cæterorum omnium curam uincere, tanta erat sollicitudo, ne quid
per incuriam secus diceret quā oportebat. Nimirum illos ad dicendum pigros & con-
tabundos reddebat prudentia, in nobis inscitia confidentiam parit. Itaq̄ grauiter admo-
net Sirach Hebræus, quod alibi referre cœpimus: Audi tacens, & pro reuerētia accedet 32
tibi bona gratia. Adolescens loquere in tua causa uix, cum necesse fuerit: si bis interroga-
tus fueris, habeat caput responsū tuum. In multis esto quasi inscius, & audi tacens simul
& quærens. In medio magnatum loqui ne præsumas, & ubi sunt sēnes, ne multum loqua-
ris. Non placet huic sapienti λόγος ἀκρίφαλος. Sed ineptior est quorundā oratio, quæ nec
caput habet nec pedes. Talis est eorum qui quum stulte respondeant, tamen nullum di-
cendi finem facere possunt. Satis erat ad id quod quærebatur respōdere, quod apud Pla-
tonem ab Euthydemo discit Socrates. Veluti si quis rogetur: Est ne pater domi? satis est si
respondeat, domi non est. Nam si plus scire cupiet qui percōtatur, addet, ubi igitur illum
conueniam? Quod si noto benignius uoles responsū dare, satis est dixisse, nondum re-
diit e senatu. Superuacaneum autem & ineptæ loquacitatis fuerit, si rogatus an pater sit
domi, dicat nudius tertius clanculum profectum iussū Senatus ad Cæsarem, totamq̄ le-
gationis historiam enarret. Nec facile diiudicari possit uter faciat ineptius, qui uicino ro-
ganti commodato patellam, offerat mortarium, an qui roganti infundibulum totam ob-
trudat supellectilem. Similis est istorum error, qui rogati de re quapiam, ueluti nacti gar-
riendi campum, altius rem repetunt q̄ oportet. Notatur ab Oratio, qui Troianum bel-
lum gemino exorditur ab ouo: sed grauius etiam peccant qui respondent, ὅτι γὰρ ὅτι ἀρα
ὡς ἀπὸ τῶν ὀνείων, altero mulgente hircum, altero subijciente cribrum, ut ait Demonax. Adeo
placet illis ἀφῶμα, τὸ Αἰσχρὸν σιωπᾶν. In causis forensibus testis loquacitas non raro per-
dit reū, uel quia plus respondens quā oportet, imprudens effutiat quæ lædunt, uel quia
difficillimum in multiloquio tibi constare, ac meminisse quæ dixeris, quum hinc maxime
coarguantur testimonia. De uicijs intemperantia iam non semel nobis dictum est. Ve-
riamur igitur ad causas magis peculiare, ubi uidetur illud in genere præcipiendum, ne
minem posse temperare linguam, nisi qui motus animi consuefecerit obtemperare ratio-
ni. Videmus enim hoc usu uenire his qui bilem habent immoderatam, ut quum certo sta-
tuerint aut obticescere, aut moderatissime respondere, tamē ira ceu turbo quidam insur-
gens excusso clauo rapiat linguam in omne conuictiorum genus. Idem efficit impotens
gaudij, aut dolor, aut metus, aut spes. Porro qui diligentī meditatione sic consuefecit ania

in causis pecu-
liaribus reme-
dia

mum suū, ut nihil magnopere neq; miretur, neq; oderit, neq; metuat, neq; speret, eadem
 opera moderabitur lingua, qua moderatus est animo. Quemadmodū enim frustra mo-
 neas phreneticum, sic incede, sic compone uestem, sic moderare uultum, ni prius pharma-
 cis expurgaris bilem, & alium corporis habitum induxeris: sic in uanum moneas cui do-
 minatur ambitio, ira, superbia, auaritia, libido, zelotypia, amor, odium, quem excruciat
 spes, aut metus præcipui humanæ uitæ tyranni: Sic loquere, sic moderare linguam, nisi
 prius persuaseris, ut rebelles animi motus rationis freno coerceat. Est autem ille præci-
 pua adhibenda cautio, qua nos sentimus maxime propēsos ad lapsum, quam ad rem plu-
 rimum adiuuabit, si sibi quisq; iuxta Pythium oraculum notus fuerit. Non sine causa lau-
 datur à multis Socratis patientia, qui præter naturā omnes affectus multa ui multaq; con-
 suetudine sic domuerat, ac cicurauerat ut prorsus *ἀπαθής* uideri posset. Ex animi toleran-
 tia parem corporis aduersus omnia quamuis dura patientiam comparauerat. Non in-
 ciantur philosophi longe difficilius esse ferre sitim quam famem, quum utrumq; sit diffi-
 cillimum. Socrates autem hac exercitatione sitim expellere consuevit. Posteaquā ex mo-
 re ueteris, ac ualeitudinis gratia corpus exercuerat, quo tempore maxime solet appeti po-
 tus, non sibi permittebat bibere, nisi primo cado iam alijs effuso: nō quod periculum me-
 tueret si cum cæteris bibisset, uerum ut irrationabilem appetitum doceret expectare ratio-
 nis imperium. Eadem arte durauerat corpus ad uigiliā, stationis, caloris, frigoris ac labor-
 is incredibilem tolerantiam. Qui sic habet domitas naturæ uiolentas cupiditates, is pote-
 rit & linguam prurientem cohibere. Qui uehementer sitiens imperare sibi potest, ut in to-
 tum abstineat à potu, facile temperabit sibi ne plus bibat. Idem qui quum est oblata di-
 cendi occasio, & linguam sentit ueluti sitire, ut sese effundat in argumento in quo libet
 uersatur, sibi potest imperare, ut in totū sileat, donec necessitas aut utilitas exigat oratio-
 nem, idem facile sibi temperabit, ne dicere exorsus semet multa nugacitate ingurgitet at-
 que inebriet. Ea dicendi moderatio non est perēda ab affectu dicentis, sed ab auditoribus,
 id fiet si consideres, non quid tibi iucundum sit dicere, sed quid alios iuuat, aut expediat
 audire. Si nauta aut miles nō prius desinet nugari de suis periculis ac uiciis, quam ipse
 satietur referendo, quamlibet Iliadem superabit narratio. Verum si cogitet quid hac ad-
 istos qui audiunt, iudicabit esse satius eos adhuc inhiantes ac suspensos dimittere, quam
 nauseantes ac uomiturientes præ saturitate. In fine comœdiarum solenne est addere, uale-
 te & plaudite: sic enim desinunt ut spectatorem adhuc famelicū dimittant. At nugacium
 narrationibus plerumq; pro plausu datur oscitatio, pro laude accinitur ohe. Quisquis igitur
 in his argumentis, in quibus libenter uersatur ob affectum naturalem, sese dicturi-
 tem cohibuerit, facile temperabit in cæteris. Athenodorus philosophus quum ob ingra-
 uescentem etatem dimitti petiisset ab Augusto, discessurus admonuit illud, ne quid iratus
 faceret dicerē, nisi prius Græcorū literas ordine recensuisset, uelut in his pharmacum
 quoddam inesset aduersus iracundiam, at philosophus indicabat moram interponendam
 esse. Cæsar delectatus eo dicto complexus hominem: Adhuc, inquit, te mihi est opus, &
 annum etiamnum apud se detinuit, ut eo magistro disceret silentium. Quir & nos nō de-
 mus tantum spatij linguæ ad garriendum erumpere gestiētī, quanto literarum numerum
 liceat percurrere: In comœdia Laches senex cū meretrice Bacchide colloquutus, sic apud
 se loquitur. Videndū ne minus propter iram hanc impetrē quam possim, aut ne quid
 faciam plus quod post me non fecisse satius sit. Persuasum habebat senex Bacchidem ob-
 stare, quo minus Pamphilus reuocari pateretur uxorem. Id si uerum fuisset, erat iusta sto-
 machandi causa. Quod si suo animo, ut tum erat affectus morem gessisset, non habuisset
 lætum exitum fabula. Nunc ciuilitate expostulanti, ciuilitate responsum est, cognouit erro-
 rem, impetrauit quæ uoluit, totus comœdiæ tumultus, iucunda catastropha solutus est.
 Si hoc faciunt homines idiotæ in comœdijs, quid decet facere sacerdotes & monachos
 Christianos, in concionibus, præsertim autem in ædendis libris: Quod apud Homerum
 Pallas facit Achilli, hoc in nobis debet præstare ratio. Tamen si Pallas illa tantum impet-
 gna reuocat, sat habet si stomachetur intra conuicia: At nostra Pallas ne id quid peti-
 tit, ut conuiuijs in quenquam debacchemur, etiam si temperetur à manibus. In nobis
 mus auscultare spiritui Christi, quoties nobis aurem uellicat, pro maledictis referenda
 sunt benedicta. Est quidem impotens affectus ira, sed magnam habet remedium.

Iuptas. Dulce est amanti sine fine gartire de suis amoribus, at non est eadem voluptas ijs, qui uacant amore. Amantes enim ob impotentiam affectus quo tenentur, non solum existimant, omnibus hominibus esse curæ quod agunt, uerum etiam res inanimas perinde quasi sentiant alloquuntur: Velut apud Plautum adolescens cum pessus & ostio litigat, sic cum leciulo uolupratis conscio, sic cum lucernula conscia, sic cum uiolis ac strophis & anulis ab amica missis, aut ad amicam ituris, prolixas miscent fabulas. Itidem & in Bucolicis argumentis pastores imaginantur, & pecori, & montibus, & syluis, & fluminibus suos affectus esse curæ. Dulce est in hostem lingua debacchari, sed apud eos qui nec amant, nec oderunt, ac fortasse ne norunt quidem, friget huiusmodi narratio. Noui quendam qui nuper coeperat discere Græcas literas, eas quoniam adamabat, quemcunque nancisci potuit, eum Græce salutabat, cum eo multa Græce confabulabatur, etiam si is nihil Græce sciret. Tanta erat ostentandi libido. At interim molestus ac ridiculus erat etiam ijs, qui Græce nossent, quod illis promptior esset lingua Latina. Refert Plutarchus de quodam, qui cum casti duos tresue libros Ephori legisset, nullum mortalium non obtundebat, recensendis quæ legerat, nec ullum conuiuium patiebat ut esse iucundum, identidem repetens Leucetricam pugnam usque ad omnium nauseam. Vnde uulgi locus illi cognomen addidit Epaminonda, quod insolentius iactaret eius ducis gesta, quam ipse solet qui gesserat. Huic uitio fere sunt affines, qui recens ex Academys domum redeunt in aliquo doctrinæ genere titulant ac lauream assequuti. Verum eam ostentandi libidinem, quam ipsum tempus postea mitigat & corrigit, præstiterat ipsa ratio cohibere. Vt igitur qui metuunt inundationem diligentius muniunt ripas, quæ maior esse solet fluminis impetus: ita conuenit illic diligentius aduigilare rationem moderatricem, quæ uoluptas quædam impensius proliscit ad dicendum. Socrates negabat sibi placere potum aut cibos, qui non sitientes aut esurientes illecebra quadam prouocarent ad bibendum atque edendum, quod gerunt sunt, mulsum, aromatites, placentæ, & Attica bellaria, quod ab his præcipue periculum sit intemperatiæ. Ab his igitur potissimum erit cauendum sermonibus, qui nos dulcedine quapiam rapiunt, & efferunt longius quam oportet. Consultum igitur fuerit, prius quam linguæ soluas repagula, circumstantias omnes expendere, qui sis qui dicere paras, quale sit de quo loqui cogitas, quales apud quos dicturus es, quid tempus aut locus possulet. Denique quid boni maliue ex oratione tua queat proficisci, uel tibi uel alijs. In his erunt quæ dicendi titillationem temperent aut silentium suadeant. Sunt & illæ partes pulsanda, unde iuxta rhetorū præcepta ducuntur argumenta suaserij generis: Num rectum sit, num honestum aut decorum, num utile, num tutum, num iucundum, num facile, num necessarium. Harum rerum consideratio gignet in nobis cautionem in dicendo. Vnde fit ut, quemadmodum attigimus, legamus eloquentissimos homines ægre ad dicendum assurgere solitos, & in orationis initio trepidos fuisse. Nimirum & hic prudentia timiditatem, inscitia confidentiam parit. Pericles qui ob admirationem eloquentiæ dictus est tonare ac fulgurare, suggestum ascensurus, Dijs uota facere consuevit, ne quod uerbum exideret imprudenti, quod minus ad rem pertineret. Et apud Romanos solenne erat, dictum pro concione uersiculis aliquot precari deos, ut quod dicturus esset, felix ac faustum esse uellent reipub. Ac decorum quidem sæpe pro loci, temporis, ac personarum ratione mutatur, ceterum futilitas, obreclatio ac maledictia & obscœniloquiū nusquam non est indecorum. Quanquam in nonnullis aliquod uitium tolerabilius est quam in alijs. Neminem quidem decet sermonis obscœnitas, quam Græci dicunt *ἀσχηρολογία*, uerum ea detestabilior est in sene quam in iuuehe, in sacerdote quam in milite. Rursus apud adolescentes quam apud uiros, apud liberos tuos quam apud alienos. Hic igitur quisque sibi disertus sit, malum omnibus circumstantijs exaggerans. Quid execrabilius quam canos, senes ac penè decrepitos turpitudinem exercere lingua, quam per corporis imbecillitatem exercere iam diu desierunt? Manus alligauit paralyssis, pedes occupauit podagra, trahuntur ilia, nutat tremulum caput, delirat animus, sola lingua lasciuit obscœnis fabulis. Qui uultus erant conuiuarum, quæ cogitationes, quum hæc fieri uideremus? Vidimus enim non semel. Qui post in illū iam digressum sermones: Referā quod ipse uidi in Italia, sed ita ne quæ attingam aut aspergam suspicione. Aderam tribus Græcis, quorum unus erat monachus, alter eruditus mediocriter, tertius puer XIII ferme natus annos. Monachus obli-

uione prætermiserat horam prandij. Itaque curatum est à nobis, ut cibi non nihil adferretur. Ille contentus erat duobus ouis, nec passus est adferri plus eduliorum, bibi item quam parcissime. Ipse mihi semper uisus est uir modestus ac bonus, nec incurius sacrarum literarum, tamen si præter uulgatam Græcorum linguam nihil noverat. Cultus erat tam uilis, tam horridus & squalidus, ut existimem Hilarionem illum cultius amicum fuisse. Hactenus omnia digna monacho. At non respondebant huius conuiuij bellaria. Amoto cibo, reditum est ad fabulas. Doctus ille protulit libellum Græce scriptum in quo referebatur miracula. Ferunt autem apud Græcos hunc esse morem, ut sacerdos à facto recitet apud populum, si quod alicubi miraculum accidit. Hoc quidam satanae discipulus fuerat imitatus, sic ut eadem esset præfatiuncula, qua sacerdos solet excitare plebis attentionē, rursus eadem clausula, qua populus audito miraculo consuevit accinere gratias & gloriam deo. In medio erant obscenitates, quales apud nos uix ullum scortum auderet in balneis proloqui. Ad harum recitationem meus monachus tanquam ad rem mire festiuam mire cepit hilarescere, gestire, solui in cachinnos, & ad singulas obscenitates accinebat clausulam solennem. Puer accumbebat in medio, cuius ætati conueniebant fabulae magis pudicæ. Equidem in monacho desiderabam rectam institutionem potius quam bonam mentem. Tales nimirum euadunt, qui nihil aliud discunt quam ceremonias. Oblatae fuerant carnes, & erat dies quo fas erat alijs uesci. Ille magna religione recusabat. Nec passurus erat uestem mutari. Et in ea re, quæ pertinebat ad ueram pietatē, tanquam irreligiosus. Saltem adolescentuli reuerentia debebat hominem à tam obscenis locis reuocare. Paulus non præscripsit cilicium aut sordidam uestem. Linguae castimoniam non uno in loco præcipit, uelut ad Ephesios: Omnis sermo malus ex ore uestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Rursum capite proximo: Fornicatio autem & omnis immunditia & auaritia, nec nominetur in uobis, sicut decet sanctos, aut turpitudine, aut stultiloquiū, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, sed magis gratiam ædificatio. Vanitatē inibi detestatur: dicens: Propterea, inquit, deponētes mendaciū, loquimini ueritatem unusquisque cū proximo suo, quoniam sumus inuicē membra. Quanta sollicitudine deterret Timotheum ab inanibus uerbis, quas ille *λενωφωριαι* appellat, quāto somacho detestatur inania & infrugifera loquentes, quos *ματαιολογες* appellat. Et Timotheo scribens, non fert ociosas & curiosas uiduas, quæ per alienas domos uagantur loquentes quæ non oportet. Eidem scribens detestatur inutiles contentiones, quæ sub eruditionis fūco gignunt dissidia, eas significanti uerbo uocat *λογομαχias*. Iam futilitas, maledictio & obtrectatio, præterquā quod est indecora Christiano, sæpe nec utilis est nec tuta. Futilitas obtrectatio talis habet nonnullam uoluptatis titillationem, sed inhonestam, sed quæ multā doloris usurā secum trahat. Effutisti quod erat reticendum, mox sequitur poenitentia perpetuaque sollicitudo, ne quod garriendi temulentia prouectus sic credidisti alienis auribus, nunc recare non possis, alij uicissim apud alios effutiāt, donec res permanet ad eos, quos minime tutum sit offendisse. Itidē breuis illa maledicendi uoluptas magno perpetuoque dolore retaliatur, dum iuxta prouerbiū: Vbi dixeris quæ uelis, audire cogeris quæ nolis. Et quædam modū scripsit Hesiodus: Vbi dixeris male, peius audis. Proinde qui paratus est in aliu dicere, seipsum examinet, num uacet omni crimine. Turpissimū autē fuerit, si qui calumniatur, deprehendatur in eodē esse crimine, quod intendit alteri, ueluti si in cōuicio luscus appellet luscum. Turpius etiā si furti crimē impingat in alterū, qui cōmisit ipse sacrilegium, aut si incesto contaminatus alteri de scorto calumniam struat. Nimirum isthuc est dicere festucam in oculo fratris, quū trabem in oculo tuo circumferas. Omnino fieri non poterit, quin minus præcipites simus futuri ad male loquendum de alijs, si manticarum nos inuersio, & quod à tergo pendet reuocetur in pectus. Hic itaque quem honesti ratio non cohibet à maledicendo, malī metus poterit cohercere, & linguae pruritum periculi cōsideratio, ueluti clauus clauū propellet. Profuerit & illud, animo recolere plurimorum hominum exempla, quibus incōtinentia linguae magno malo fuit, maxime si quid in cōmuni uel nobis ipsis hinc accidit. Prius itaque sibi quisque loquatur. Tantam calamitatem peperit unicus linguae lapsus, non cōmittam ut iterum ad eundem impingam. Conducit & hoc, si dum à se quisque rationem exigit acti diei, non minus diligenter cūculum uocet, si quid uerbis peccatum sit, quā facis, & si quid deprehenderit, præterquam

præstitetat continuisse, uerberet seipsum flagello Homérico,

ἡρώδης αὐτὸν ἐν τῷ φόνῳ ἐπέλυσεν ἰσθμῶν.

Hac exercitatione facile parabitur in dicendo frugalitas quædam ac sobrietas, & circumspectio cum prudentia coniuncta. Indicat & alterum remedium illè sapiens Ecclesiastes, ne facile commoueamur hominum maledictis. Id tale est, ut attracti conuicio recolamus, quod ipsi non raro maledixerimus alijs. Ea res faciet, ut moderatius feramus illatam iniuriam, & si nobis ignosci postulamus; æquum erit & alijs ignoscere. Ecclesiastæ uerba sic habent: Et quidem in omnes sermones quos loquentur impij ne dederis cor tuum, ut non audias seruum tuum maledicentem tibi. Etenim frequenter scit cor tuum, quod & tu maledixisti alijs. Ad quædam hominum maledicta conuiuendum est, sic ut audientes non audiamus. Alioqui si uenemur auribus quid quisque de nobis loquatur, famulorum sermonibus frequenter commouebimur. Diximus quemadmodum & aliorum petulantia mendandum sit, & nobis ab eo morbo cauendum, aut quomodo corrigendum malum quod collectum est: nunc locus monet ut pauca attingamus quo pacto fieri possit, ut quam minimum lædamur alienæ linguæ uirulentia seu futilitate. Hic nullum est remedium efficacius, quam ut homo sic moderetur omnem uitam suam, ne quid habeat maledici linguæ, quod iure meritoque in ipsum iaculari possit. Est quidem & mædax calumniæ, nec ueretur innocentes impetere, uerum uix unquam de nihilo mouet tragoediam, sed uel exaggerat, quod erat exiguum, uel deprauat quod ex se quidem syncerum nonnullam tamen speciem habet mali. Vertit in uenenum, quicquid exuxerit araneus, sed non adrepat ad quamuis herbam. Non enim attingit absinthium, & sunt materia à quibus abstinet in perpetuum. In Aristidem nulla orta est calumniæ, tanta erat morum integritas. Quod si quid mali rumoris oriatur aduersus innocentem, quoniam radicem non habet unde alatur, mox euanescit, & quod de nihilo natum est, in nihilum disperit: nonnunquam & in gloriam uertitur eius qui præter meritum aspersus est. Paulus apostolus non ignarus quanta sit sycophantarum malitia, monet ut non solum abstineamus ab omni malo, uerum etiam ab omni specie mali. Fatetur idolum & idolothytum nihil esse, & tamē ob impias hominum suspiciones iubet abstinere ab idolothytis, si quis ex accumbentibus monuerit, carnem esse immolatiæ. Fatetur esse fas ut qui altari seruit, de immolatis uiuat, & tamen hac potestate non usus est apud Corinthios, quia non expediebat euangelio. Iulius Cæsar Pompeiam uxorem repudiavit, quod rumor esset illam à Clodio uisitā, post quum Clodius incesti reus ageretur, ac Cæsar citatus quum testimoniū dicere iuberetur, negauit se quicquam tale suspicatum de uxore. Mox quum accusator subiecisset, quur igitur illam repudiasset? Quoniam, inquit, decet Cæsaris uxorem etiam rumore sinistro calumniæ uacare. Grauius quidem Cæsar, sed maiorem laudē tulisset, si hoc in seipso præstitisset, quod exigebat ab uxore. Cæterum quod ille non præstitit, nobis certe pro uirili præstandum est, ut cum Paulo omnia sustineamus citius, quam ullū offendiculum demus Euangelio, hoc est professioni nominis Christiani. Paulus in tantum uult episcopum omni uacare crimine, ut non existimet illum dignum eo munere, nisi probatus sit etiam illorum testimonio qui foris sunt. Sic enim ille uocat eos qui nondum amplexi sunt euangelicam professionem. Nec est quod metumamus calumniā, si Christo præstiterimus sincerā cōscientiam, quemadmodum eleganter docet Petrus apostolus in epistola priore. Et quis est, inquit, qui uobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Sed & si quid patimini propter iustitiā, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, ut non conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus uestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti uob rationem de ea quæ in uobis est spe, sed cum modestia & timore, conscientiam habentes bonam, ut in eo quod detrahunt de uobis confundantur, qui calumniantur uestram bonam in Christo conuersationem. Melius est enim ut beneficientes si uoluntas dei uelit, pati, quam malefacientes. Verū quoniam difficillimū est præstare uitā sic undique inculpatā, ut nihil inueniat calumniator, quod uel arrodat, uel deprauet, quærēda est ratio qua fiat, ut quod minimum noxæ nobis adferat maledica lingua. Ad id primū cōducit, si nobis bene conscij nō cōmoueamur maledictis, nec attracti cōuicio regeramus cōuiciū, sed aut obticescamus, aut placido sermone satisfaciamus calumniari. Ita citius cōquiescet exortū dissidiū si nullus irriter repugnādo, alioqui reciproca conuictio uicissitudo semper in deterius gliscēs tandem

Ne nobis hō
ceat aliena
maledictio

1. Cor. 9
1. Tim. 3

1. Cor. 4

tandem exit in manifestam rabiem. Nec pigeat hoc facere Christianum humilem, nec o-

1. Pet. 2 mmino culpa uacantē, quod pro nobis est passus omnī dominus, qui quum cōuitijs in-

cesseretur, non regerebat cōuitia, quū pateretur innocuus, non cōminabatur, sed omnem

ulcionem tradebat patri iuste iudicanti. Imō quod est eximie cuiusdā charitatis pro cru-

1. Cor. 4 cificentibus, pro subsannantibus & insultantibus orauit. Quod exemplum primus om-

nium retulit Stephanus, & post hunc magnus ille Paulus: Conuitijs, inquit, afflicimur, &

benedimus, persequutionem patientes sustinemus, maledictis incessimur, & obsecramus.

Docuit quod praestitit, & praestitit quod docuit. Benedicite, inquit, persequentibus uos, be-

Rom. 12 nedicite & nolite maledicere. Si fieri, inquit, potest, quod in uobis est, cum omnibus ho-

minibus pacem habentes, non uosmetipsos ulciscētes charissimi, sed date locū irae. Nec

nos moueat ille Nasonis uersiculus. Quae uenit indigne poena, dolenda uenit. Immo quae

uenit ex merito poena, dolenda uenit. Quum Phocion uir apud Athenienses optimus

bibiturus esset uenenum, & uxor muliebri more plorans, diceret: Mi uir innocens morie-

ris: Quid, inquit, uxor, an malles me nocentem mori? Idem rogatus, quid moriturus man-

daret filiis, ne quid, inquit, ob huius rei memoriam inquisitores sint Atheniēsiū populo.

Aristides quum ostracismo damnatus iret in exilium, amicis percontantibus, quid im-

precaretur Atheniensium populo tam ingrato, qui uirum integerrimum ac de repub. be-

nemeritum eijceret: Precor, inquit, illis tam perpetuam felicitatem, ut ne unquā illis Ari-

stides ueniat in mentem. Socrates per calumniam oppressus nihil unquam atrociter di-

xisse legitur in Anytum ac Melitum, tantum locans suo more, quod relederat in poculo

post epotum uenenum in terram effudit, dicens se hoc propinare Anyto ac Melito. Idem

Colapho percussus à quodam, admiranti cuidam quod eam contumeliā ferret tactus,

quid faciam, inquit: Tum alter, trahere hominē in ius. Hic ille ridens, quid audio: Si asinus

mihi calcem imegisset, uocarem eum in ius: Quidam ipsi sibi conuitium exasperant, in

peiores partem interpretantes omnia. Quanto cōsultius eleuare contumeliā, dixit ubi

ro calore percitus, dixit non ex animo, sed ex uino, dixit ab alijs instigatus, dixit ignarus

ueri, nec in me dixit, sed in eum quem me esse putabat. Tam multa sunt ethnicorū exem-

pla, qui moderatissime tulerunt hominum maledictiā, & nos qui Christiani dicimur,

pro leui conuitio, imō pro uerbulo parum reuerenter emisso, quas blasphemias, quae uer-

bera regerimus: Cleomenes Lacedaemoniorum rex maledicum quendam qui non cessa-

bat ipsum cōuitijs apud omnes lacerare, sat habuit facetō dicto castigare. An ideo, inquit,

male loqueris de omnibus, ne nobis uicissim sit octum de tua malicia loquendi? Demara-

ro regi Orontes asperius ac petulātius fuerat loquutus: eo digressō, quum ex amicis qui-

dam diceret: Acerbius se gessit apud te quā decet Orontes: Imō, inquit, in me nihil pec-

cauit: Nocent enim nobis qui ad gratiam loquuntur blandientes, non qui cum odio &

asperius. Similem moderationem praestitit Leotyehidas Aristonis filius. Quum enim illi

quidam renūciasset, Demarati filios de ipso male loqui, ille cōtemptim, per deos, inquit,

nihil miror, neque enim quisquā illorū posset benedicere: Vir prudens contumeliā ipsi

latam in naturā morbum reiecit. Nullus enim indignatur porco quod grunit, aut canē

quod latrat, aut anseri quod obstreperit, aut camelo quod blatterat. Lyfander item, quū qui-

dam in ipsum conuitijs debaccharetur, nihil cōmotus, age, inquit, hospes, age dic' in me

frequenter ac strenue, ne quid omittas, si forte sic animum tuū istis malis quibus plenus ui-

detur exonerare ualeas. Eiusdem moderationis est non perturbari cōuitio, cuius est non

cōmoueri laudibus. Pistarchus Leonidæ filius, quum accepisset ceu rem nouam, ipsum

ab homine maledico laudari, demiror, inquit, nisi si quis illi persuaserit me esse mortuum.

Ille quidem uiuentē laudare posset neminem. Sunt qui tradant Periclem ingenio fuisse fo-

roci. Et tamen uiris prae naturā hanc praestitit moderationē, prudentiā adhibens in eo

filium. In hunc quum imperitus quidam linguāque impotentis conuitijs debaccharetur,

uerbum illi non respondit, sed nihil cōmotus ingressus est porticū, inde sub oespe

pit redire domum. Euntem sequutus est maledicus, magis ac magis inardescens, quod in-

gligeretur. Vbi tandē uentū est ad ianuam, iamque nox esset, Pericles e famulo uocato

uit, ut accepto lumine maledicū domū deduceret. Si fas est ulcisci maledictiā, quid non

pulcherrimū uindictae genus. Cuius est quod fecit Pericles, sed non minus charitatis

mi quod Plato. Hunc quum esset dimissurus Dionysius, non semper habuit in animo

Calamities bestial
effrenis Lingue.

M.A. for N/S/24
T. S. 2023

facio, quum Smicythus retulisset, Nicanorem iam alium, passim honorifice de Philippo prædicare: Ergo uidetis, inquit, in nobis esse situm, ut uel bene uel male de nobis loquantur homines. Quum Telecro Lacedæmoniorum principi quidam renuntiasset quod pater de ipso male loqueretur. Nunquam, inquit, ista dixisset nisi causam haberet quur diceret. Huius frater quum quereretur quod isdem ortus parentibus, non similiter in precio haberetur à ciuibus. Id fit, inquit, quod tu nescis æque terre iniurias atq; ego. Huiusmodi moderationem legimus præter alios & in Tiberio Cæsare fuisse, ad quem quum deferrentur, quæ plurima uulgus in ipsum petulanter iaciebat, noluit ulcisci, sed respondit, in libera ciuitate & mentem & linguam oportere liberam esse. Rursum quum senatus censeret his de rebus instituendam esse cognitionem, quo poenis hominum petulantia coerceretur, respondit se occupatiorē esse, quàm ut talibus negocijs intendere uacaret, quorum actio si semel suscepta fuisset, nullum unquam ocium futurum alijs rebus tractandis. Claudius Cæsar quum Græcus quidam inter dicendum incallescens, dixisset οὐ γὰρ μοι πέος ἐγγύς γόσσω, dissimulauit conuiuium. Similis lenitas fertur Vespasiani. Referā exemplū unum aut alterum. Quum Cynicus quidam petulanter in eum latrasset, & illū post casu habuisset obuiū, nec ille uel assurgere uel salutare Cæsarem dignaretur, sed oblatraret etiā num nescio quid, satis habuit appellasse canem. Saluius quum patrocinaretur reo diuiti, ausus est dicere: Quid ad Cæsarem, si Hipparchus, nam id erat reo nomen, habet festerium milies? Ea uox ad Cæsarem delata est, quæ illum figurato morsu petebat, quasi Hipparcho per calumniam faceretur negocium, quo damnati facultates accrescerent fisco Cæsaris. At Vespasianus quum non ignoraret quo animo dictum esset hoc à causidico, tamen laudauit etiam, uidelicet detorquens ad suæ synceritatis argumentum, quod ille in Cæsaribus inuidiam effuderat. Hoc fecit ethnicus, qui Christū non nouerat, qui non legerat Euangelicas literas, cui in manu erat ulcisci si libuisset: & nos Christi philosophiā professi, uix etiam amicam ac blandam admonitionem pati possumus, etiam illa deprauātes quæ simpliciter & amanter dicta sunt. Quum lis esset inter senatorem, & equestris ordinis hominem de iurgio, ita pronunciauit Cæsar, non oportere quidem maledici senatori, ceterum remaledici ciuile fasq; esse. Hac sententia subleuauit inferiorem, & deterruit maiores: nec freti autoritate potentiaq; suā, conuiuitio lacefferent inferiorem, ni uellent audire paria. At noster imperator Iesus Christus nec remaledicendi ius facit. Archelaus aqua respergitus, quum ab amicis incitaretur ad uindictam: Non me, inquit, respergit, sed quem me esse putabat. Et nos si quid admonendi gratia dictum est in genere, rapimus ad priuatam conuulsiōem. Quò philosophos quosdam perduxit humana ratio, quò principes multos humana prudentia, eò nos nō perducit uel doctrina cœlestis, uel tot exempla capitis nostri. Iuuabit & illud, si quum in nos immerentes rabiosa petulantia debacchatur maledica lingua, sic nostro cum animo loquamur: Quid si deus hoc uoluit, ut per hunc dem poenas, olim male deuoratarum laudum adulatorum, & auide deuorata gloriæ, quam spretam oportuit: Dicamus igitur & nos cum Dauid: Sine maledicat, si forte dominus propicius misereatur mei. Per longum esset hic tractare quæstionem, quando & quatenus sit respondendum maledicis. Legimus, qui negligit famam crudelis est: & legimus, respondit stulto iuxta stultitiā suā. Et dominus noster ad quædam maledicta obtulit, ad quædam diligenter respondit. Audiuit Samaritanus, & dissimulauit: audiuit, dæmonium habes, & accurate refellit calumniam. Sunt probra quæ nobis non est in manu corrigere, ueluti si quis apud Scythas, aut ex pudendo genere, aut pauper natus esset: Ea silentio melius sopiuntur, nisi quod hoc boni licet ex hominis maledici uitio decerpere, ut admoniti conuiuitio, benefactis ac uirtutum eminentia fortunæ maculam aboleamus. Sin quod obijcitur uitium est, & nostra culpa admissum est, maleuolentiam inimici nobis uertamus in officium amici. Siquidem acrius calcar habet ad uitæ correctionem hostis exprobratio, quàm amici moderata monitio: Sin falsum est quod obijcitur, circumspicere conuulsiōem quam occasionē dederimus ei calumniæ: Mox amputabimus unde deprehendimus hoc maledictum pullulasse, & in reliquis cautiores erimus. Postremo satis respondit, qui facis dictisq; declarat apud omnes conuiuium in sese non competere. In fit, ne famia recidat in calumniatorem. Nec famam negligit, qui modis omnibus cauē, ne in merentem maledici possit. Est tamen ubi tempus, ac res postulat orationem, quæ

nostra infamia cum multorum periculo coniuncta est. Si Christus silens agnouisset pro-
 brum, quod in Beelzebub eijceret demonia, periclitabatur omniū salus. Et Paulus apo-
 stolus strenue tueretur autoritatem suam aduersus pseudapostolos, quod id omniū refer-
 ret. Episcopum falso traductum fœdi criminis infamia, non oportet dissimulare, ne po-
 pulus exemplum ad se trahat, aut episcopi doctrinam contemnat. Verum aliud est de-
 pellere crimen, aliud est recriminari. Est ubi cōueniat respondere stulto iuxta stultitiam *Proverb. 26*
 suam, ne sibi uideatur sapiēs. Est ubi non expediat respondere stulto iuxta stultitiā suam,
 ne reddaris illi similis. Respondit dominus captantibus pharisæis: Baptismus Ioannis
 utrū ex deo est, an ex hominibus, & cōpreheni sunt in astutia sua. Similiter responsum
 est de censu dando Cæsari, de sanando homine in sabbato. Non responsum est stultis iux-
 ta stultitiā suā, quū diceretur filius fabri, & uini potator. Respondit & Paulus stulto iux-
 ta stultitiā suā Elymæ mago, o plene omni dolo & omni fallacia, inimice omnis iustitię, *Act. 13*
 non desinis subuertere uias domini rectas, & nūc ecce manus domini super te, & eris cæ-
 cus & non uidens usq; ad tempus. Respondit & Petrus Ananiæ iuxta stultitiā suam. Id *Act. 5*
 raro factū est sub apostolis, qui poterant dicere: An experimentū quæritis habitantis in
 me Christi? Nobis hominibus magis cōuenit silentiū, aut breuis moderataq; responsio,
 nisi res aliō cōpellat. Ostendimus quomodo medendū sit alienæ linguæ morbo, cōmō- *Epilogus*
 strauimus qua ratione nostrū morbū uel euitare, uel tollere liceat. Indicauimus antidotū
 aduersus malæ linguæ nos impetentis uenena, quid superest, nisi ut exhortemur Chri-
 stianos oēs ad Christianæ linguæ studiū. Inter signa quæ comitarentur eos qui crederēt
 Christo, nominatim cōmemoratur & illud: Linguis loquētur nouis, quemadmodū ante *Lingua nova*
 diximus, additū est & serpētes tollent. Hactenus promiscuæ multitudinī loquutus sum,
 nunc procul absint prophani, Christianus appello Christianos. Si sumus quod dicimus, *Matth. 16*
 agnoscimus promissā ducis nostri. Is ascensurus in cœlū, his nouissimis uerbis cōfirma-
 uit animos suorū. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Signa autē eos qui cre-
 diderunt, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, ser-
 pētes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit, super ægros manus im-
 ponent, & bene habebūt. Hæc potestas sic est tradita primis illis euangelij præconibus,
 ut quod erat uisibile maneret ad tēpus, quod spirituale semper in omnibus remaneret.
 Habebant & gentes baptismos suos, quibus sese purificari credebāt, habebāt & profes-
 siones suas, pro delubris, pro focis & aris & occidebantur & occidebant. Habebāt & pe-
 culiāres initiationes suas, ac suæ quisq; religionis cēremonias ac ritus superstitione serua-
 bant. Qui Baccho initiabantur, nouerant sua mysteria, qui Cybeli aut Cereri, nouerant
 suæ religionis arcana. Habebant suos afflatus, habebant suos exorcismos, habebant &
 nouas linguas quas ante nunquam didicerant, id quod energumenis accidere dubium
 non est, medici putant citra miraculum accidere morbi ui. Aduersus serpentes habe-
 bant Marfos incantatores, habebant Psyllos qui innocui non solum attrectarent uene-
 na, uerum etiam ex alijs uenenum exurgerent. Dabat hoc illis natūitas. Habebant uer-
 ba & uoces, habebant Apollinis & Aesculapij phana, habebant annulos in morborū re-
 media. Hæc omnia oportet in nobis esse perfectissima, nisi uel sefellit nos dominus, uel
 nos falso titulo gloriamur. Nullus est ex uobis quin si perconter an credat Euangelio,
 incontanter responsurus sit, credo: an baptizatus sit, maxime. Audio constantem pro-
 fessionem, & uideo præter communem illam professionem, multos peculiariter initia-
 tos nō Baccho, non Cereri, nō Osiridi aut Isidi, sed probatissimis diuis Dominico, Fran-
 cisco, Benedicto, Bernardo, Augustino, Brunoni, Brigidæ. Et interim tamen Christi
 professio communis est omnium, cui etiam si nihil accederet, sufficiebat tamen ad exi-
 genda signa. Exigamus igitur inuicem à nobis, ubi signa professionis? Quisquis uere
 credens baptizatur, nascitur cœlitus, non iam Marsus aut Psyllus, sed homo cœlestis.
 Verum ubi uis tollendi uenena? Discipuli ab ethnicis tollebant uenena, nos ipsi uene-
 na miscemus & ethnicis & Christianis. Belligeramur, occidimus & sicis & uenenis.
 An nō hoc est serpentes immittere? Venenis ac noxijs bestijs plena sunt omnia, sed ubi
 Psylli Euangelici, qui incantamentis eruditæ linguæ propellant serpentes, qui suctu fra-
 ternæ consolationis & admonitionis eximant uirus e uisceribus hominum? Energu-
 menorum ubique plena sunt omnia, nisi forte credimus eos, qui afflati liuore, odio, ira,

ambitione, auaritia, sic infanis tumultibus cōcutiunt orbem, sic incendijs, rapinis ac ca-
dibus miscent omnia, non agitari spiritu satanae: sed ubi euangelici exorcistae: Video
qui in apostolorum locum succedant, sed ubi sunt qui in nomine Iesu profligant dæmo-
nia: Num elanguit uis diuini spiritus: num interit uigor illius omnipotentis nominis:
num diluta est potentia fidei: Qui fit igitur ut sic impune regnent impij spiritus: Quan-
ta morborum uis in populo Christiano: quanta turba capitalibus malis decumbentium:
Sed ubi sunt illae medicae manus, quae sacro contactu propellant morbos: Vbi noua lin-
gua quae praestat haec omnia quae diximus: Ea profligat dæmones, ea tollit serpentes, ea
quos contigerit sanitati restituit. Hauserant uenenum Romani seducti per pseudaposto-
los in Iudaismum. Quod ibi genus incantamenti non adhibet Paulus: Aegrotabant
Galatae: nam & his pseudapostoli salutiferam Pauli doctrinam admixtis uenenis infe-
cerant. Quid non facit hic mirabilis ille Psyllus, ut letiferum uirus ex animis illorū edu-
cat: nunc leniter palpan, nunc obiurgans & exprobrans, nunc docens & coarguens:
Vellem, inquit, esse apud uos modo & mutare uocem meam, quoniam cōfundor in uo-
bis. Qui magicis artibus utuntur, solent ferè requirere loci dolentis contactum. Et Pau-
lus ut sapiens incantator adesse cupit ut mutet uocem suam, uidelicet pro uarietate per-
sonarum ac mali. Hoc non poterat epistola. Corinthiorum autem ulcera quanta sollici-
tudine tractat ut medeatur, quomodo sese demittit ad suctum usque, nihil quamuis hu-
mile refugiens, modo uenenum educat: Vnum incantatorem, unum Marsum, unum
Psillum uobis ostendi. Superfunt & hodie praesertim apud Italos, qui genus suum ad
Paulum autorem referunt. Hi precibus quibusdam ac magicis remedijs succurrunt uul-
neratis à bestijs aut sagittis. Verum ubi sunt ueri Pauli nepotes, qui sacris incantamen-
tis medeantur animis mortalium: Baptismum uidemus in omnibus, fidei professionem
audimus, quanquam ipsa baptismi uis uideri non potest, quemadmodum nec fides au-
diri, signis tantum colligitur. Nec enim est ociosa, si latet, uim tamen exerit suam. Cer-
tissima uero indicia sunt in lingua. Proinde si uere Christum induimus, si uere in bap-
tismo exuimus ueterem hominem cum actibus suis, ac nouum induimus, qui secundum
deum creatus est, unde in nobis adhuc uetus illa lingua: Illa inquam futilis, garrula, pre-
ceps, mendax, amarulenta, rixatrix, conuitiatrix, delatrix, obtretratrix, impudica, peie-
ratrix, malefuada, impia ac blasphemar. Si uere Christi spiritum hausimus, aut si uere sum-
mus membra Christi, quum spiritus scientiam habeat uocis, quin auditur in nobis lin-
gua sobria, parca, modesta, pudica, circumspecta, ueridica, mansueta, pacifica, benedi-
ca, simplex, obsecratrix, consolatrix, exhortatrix, confitens, & gratiarū actrix: Legimus
in sacris literis uarias linguas, linguam serpentis ac diaboli, linguam canum, linguam ho-
minum, & angelorum, linguā terrenam ac coelestem, linguam paruulorum, ac linguam
dei. Quisquis mentitur, peierat, fallit, docet impia, persuadet iniqua, serit dissidiū inter
fratres, quisquis contendit, iurgatur, calumniatur, lingua diaboli loquitur. Si uere renun-
ciauimus diabolo, nosq; Christo addiximus, quur adhuc auditur in nobis lingua serpen-
tis: Si uere sumus filij dei, quur in nobis adhuc auditur lingua hominum: Qui de terra
est, terrenus est & ex terra loquitur. Tales adhuc erant apostoli quum dicerent: Domi-
ne quando regnum Israel: post facti coelestes, iam coeli enarrant gloriam dei. De lingua
canis meminit psalmographus. Canes erant qui clamabant: Tolle tolle, crucifige cruci-
fige. Canes erant, qui oblatrabant pendenti in cruce: Vah qui destruit templum dei. Ca-
nes erant qui clamabant: Non est spes salutis, nisi iuxta Mosi legem circumcidamini.
Hos canes uitari iubet Paulus. Quanquam sunt & boni canes, qui excubias agunt pro
domo dei, qui linguam habent medicam, & lingunt ulcera pauperis Lazari. Et sunt
canes custodes gregis, qui aduersus lupos muti sunt, aduersus oues uocem habent &
dentes. Nocentissimi canes sunt, qui non patiuntur audiri uocem Euangelicam. Re-
prehenduntur Iudaei, qui cor habebant incircumcisum. Utinam non essent inter Chri-
stianos, qui linguam haberent incircumcisam. Qui nihil aliud crepat, quam de aedifi-
cando, de agricolando, de elocandis liberis, hominum lingua loquitur, & adhuc nihil
aliud quam hominem se esse declarat. Qui loquitur inter perfectos sapientiam in myste-
rio absconditam, fortasse linguis angelorū loquitur. Sic enim Paulus scribens Corinthijs:
Si linguis hominum loquar & angelorum. At idem quū simpliciter erraret in Iudaismo,
depugnaret

depugnaret pro lege patriæ, nec agnosceret Christum legis finem, infantili lingua loquebatur. Quum essem paruulus, loquebar ut paruulus. Quanquã est & aliud paruulorum genus, qui malitia paruuli sunt, sensu perfecti, ex ore quorũ deus perfecit laudem suam. Est autem & lingua dei. Sic enim legis apud prophetas: Os domini loquutum est. Et in Iob: Vtinam loqueretur deus tecum & aperiret labia sua tibi, & ostenderet tibi secreta sapientiæ. Ad hanc linguam obmutescit omnis hominum & angelorum lingua. Quod enim stultum est dei, sapientius est hominibus. Hanc, opinor, linguam audierat Paulus raptus in tertium cœlum, sed huius arcanum humana lingua profari non potuit. Ceterum temperauit deus linguæ cœlestis sublimitatem, & loquutus est nobis moderatiora per filium suum Iesum, ut hunc audientes & imitantes salutem æternam consequamur. Obserua, te quæso Christiane, qualis fuerit Christi principis tui lingua. Num garrijt aniles fabulas, num iactauit suas laudes, num quem detulit, num quem occidit, num quem sefellit. Audierunt discipuli hanc linguam, & dicunt: Domine quò ibimus, uerba uitæ habes. Prædicabat gloriã dei, docebat errantes, corripiebat delinquentes, exhortabatur cessantes, consolabatur afflictos, benedicebat infantibus, sanabat ægros, profligabat impios daemones, purificabat leprosos, sedabat tempestates, excitabat mortuos, remittebat peccata, orabat pro impijs ut resipiscerent, gratias agebat patri. Ad regerenda conuitia linguam non habebat, ad interpellandum patrem pro suæ necis autoribus uocalis erat. Quir hanc linguam pro uiribus non imitamur, linguam modestam, linguam medicam, mansuetam, cœciliatricem omnium quæ in cœlis & quæ in terris? Sed nemo Christi linguam imitari potest, nisi Christi spiritum hauserit. Nec enim apostoli nouis linguis loqui cœperunt, nisi post acceptum cœlitus spiritum. Quum discipuli dicerent: Domine uis ut iubeamus ignem uenire e cœlo, qui consumat hanc ciuitatem, hominis lingua loquebantur. Rursum quum apostoli inter se disceptarent, quis esset maior in regno cœlorum, humana lingua loquebantur. Quum ascendentem in cœlum rogabant: Domine num hoc in tempore præsentaberis, & quando regnum Israel: adhuc humana lingua loquebantur. Sed acceptis linguis igneis, quid loquebantur? Non primatus, non præidentias, non latifundia, non uxores, non ædificia. Quid igitur? Loquebantur magalia dei, & loquebantur uarijs linguis sed consentientibus: erat enim illis cor unum, & anima una, quia spiritus unus impleuerat omnes. Hodie uero quum uidemus tot opinionibus dissidere philosophorum scholas, tot dogmatibus tamq; diuersis digladiari Christianos omnes, nõne referimus structurã turris Babel? Inter elatos qui potest consistare concordia, ubi nemo concedit alteri? Hoc non ignorans Paulus scribit Philippensibus: Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua uiscera miserationis, implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eandem charitatem habentes, id ipsum sentientes: nihil per contentionem, neq; per inanem gloriam. Vnde igitur inter nos tanta linguarum & animorum confusio, nisi ex arrogantia? Quir non potius in una stirpe, ut sumus eiusdem uitis palmites, & unũ sumus inter nos, quem admodum Christo iungimur? Quir non audimus Christum nobis ore Pauli loquentem: Fidelis Deus per quem uocati estis in societatem filij eius Iesu Christi domini nostri. Obsecro autem uos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in uobis schismata, sitis autem perfecti, sitis integri, in eodem sensu, & in eadem sententiã. Si membrũ a membro diuulsum est, ubi corpus? Si corpus a capite distractum, ubi uita corporis? Hoc nimirum est quod dicit Paulus nos uocatos in societatem filij dei, quòd per fidẽ insiti sumus illius corpori, quod est ecclesia: ecclesia uero congregationem sonat, non diuisionem. Quoniam autem non possumus adhærere capiti, nisi inter nos consentiamus, mutuãque charitate conglutinemur, ideo dicit: Sitis autem perfecti, hoc est integrum corpus, neq; mutilum, neq; conuulsum, sed solidum & coagmentatum in Christo, uinculo spiritus eius. Male habet Paulum quod apud Corinthios audiretur hæ dissidij uoces: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ, ego Christi. Quid diceret, si hoc seculo audiret confusas hominum linguas. Ego sum Theologus transalpinus, ego cisalpinus, ego Scotista, ego Thomista, ego Occanista, ego realis, ego nominalis, ego Parisiensis, ego Colonienfis, ego Lutheranus, ego Carolstadianus, ego Euange-

licus, ego papista: Pudet me referre cætera. O domus quàm dissipata es, ó ciuitas quàm dillecta es: O corpus, ubi nunc illa felix *irās*, extra quā quisquis est, in Christo non est: Quin desinimus extruere turrim Babel, turrim superbæ ac dissensionis, & incipimus instaurare Hierosolymam, ac templum domini collapsum: Vnde nobis exorietur Esdras aliquis, qui hanc linguarum confusionem redigat ad linguam Iudaicam, hoc est linguam profitentem ueritatem Euangelicam: Viderat enim Esdras Iudæos ducentes in rupta matrimonium mulieres Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas, & horum filij, uidelicet hybridæ, ut erant genere mixto, ita mixtam habebant linguā, semijudaice loquentes & semiazotice. Si unicus est populus Christianus, quur nescit linguam suam, quur peregrina linguā corrumpit linguam Euangelicam: Vxores in causa sunt, uxores alienigenæ, quas non nouit ecclesia. Quot sectæ sunt, quibus nos addicimus, tot uxores duximus barbaras. Hæ subuerterunt & Solomonem, ne quis sibi fidat commercium habens cum alienigenis. Quod igitur cōmutandæ linguæ remedium: Redeamus ad exordium Euangelij: Poenitentiam, inquit, agite, appropinquat regnū dei. Agnoscat suum quisque peccatum, uertat uitam in melius, & propiciabitur nobis Dominus, cuius ira merito sauiuit in nos. A planta pedis usque ad uerticem non est in nobis sanitas. Qualis populus talis sacerdos, & quales principes, tales magistratus ac præfecti. Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. Qualis præceptor, tales discipuli, qualis pater, tales liberi, qualis paterfamilias, talis familia. Omnes alij aliorum uitam ac doctrinam incessimus, nemo sua studet corrigere. In alijs etiam quæ recta sunt calumniatur, in nobis nihil non excusamus. Ergo à lingua confitente proficiatur exordium instaurandæ concordia. Desinamus esse filij ueteris Adæ & Euæ, quorū ille peccatum reiecit in uxorem, hæc in serpentem. Desinamus esse progenies Cain dissimulantis parricidium. Ne nobis placeat exemplum Ananiæ & Sepphoræ, ut mentiamur spiritui sancto, confiteamur deo, quod illum non latet, etiam si non confiteamur. Sit hic primum labium omnium unum. Imitemur linguam Dauid, quæ placauit iram dei, eumque quodam modo compulit rescindere sententiam. Imploremus cum Esaia misericordiam domini, dicentes: Rugiemus quasi ursi omnes, & quasi columbæ meditantes gememus. Expectauimus iudicium, & non erat, salutem, & elongata est à nobis. Multiplicatæ sunt iniquitates nostræ coram te, & peccata nostra responderunt nobis, quia scelera nostra nobiscū, & iniquitates nostras cognouimus. Peccare & mentiri contra dominum, & auersi sumus ne iremus post tergum domini nostri, ut loqueremur calumniam, & transgressionem concepimus, & loquuti sumus de corde uerba mendacij, reliquaque quæ inibi sequuntur. *As* sumamus planctum hortante Hieremia, oremus cum illo. Recordare domine, &c. *Rum* sum cum Daniele: Obsecro deus magne & terribilis, &c. Non pigeat quenquā nostrum iisdem uerbis implorare domini misericordiā, quibus implorarunt sanctissimi prophetae. Nunquam erit bellandi finis, si malitiam alienā nostra malitia superare conabimur, si errorem errori addemus, si quod prauè gestum est, prauè defendemus, quod inconsiderate dictū est, peruiaciter tuebimur. Sint principes ueri principes, sint episcopi, sint sacerdotes, monachi ac theologi, uere quod dicuntur. Oues uere sint oues Christi. Qui lapsus est lingua, benedicendo corrigat, quod male dicendo peccatum est, imitans *ex* emplum beati Iob, dicētis: Qui leuiter loquutus sum, respondere quid possum: Manum meam ponam super os meum. Vnum loquutus sum, quod utinam non dixissem, & alterum, quibus ultra non addam. Superbus exigit humilitatem à superbo, & superbus superbo repugnat, & auarus auarum spoliatur, & hæreticus hæreticum uocat: nec ullus pigrandi, prædandi, rixandi modus. Diruatur hæc turris, & cessabit animorum linguarumque confusio. Rebus undique perturbatis clamant, quid consilij: Quem potius confiditorem audiamus, quàm Petrū ecclesiæ principem: Humiliamini, inquit, sub potenti manu dei, ut uos exaltet in tempore uisitationis, omnem sollicitudinem uestram proicietes in eum, quoniam ipsi cura est de nobis. Valde superbus est qui se recusat submitti deo. Si principum & episcoporum dignitas non patitur, ut se submittant hominibus, men non pigeat illos sese præbere humiles in cōspectu dei, cuius potentia uelint se subditi sunt. Sic demum erunt uere magni. Populus item obediat præceptis domini.

subiectus sit omni creaturæ propter deum. Sic erit uere liber, si nulli seruiat peccato. Fugiamus multiloquiū, in quo nō potest deesse peccatum, quū dominus battologiam damnet etiam in orando. Amemus silentiū, diu discētes, quod doceamus, ueloces ad audiendum, tardī ad loquendum. Ne laxemus linguæ plestrū in sermones superuacaneos, cogitantes quod iuxta domini denunciationē, de quolibet uerbo ocioso reddituri sumus rationē in die iudicij, ac Paulum subinde monentem audientes, uitemus *ματαιολογίαν*, hoc est, omnem sermonem, qui non conducit ad negocium salutis æternæ. Sinamus fatuos fatua loqui, nos ambiamus ut de nobis dici possit: Os iusti meditabitur sapientiā, & lingua eius loquetur iudiciū, & iuxta Pauli doctrinam, Sermo noster sit semper sale conditus in gratia, ut sciamus quomodo oporteat nos unicuique respondere. Nullus sermo malus proficiatur ex ore nostro, consentiat lingua cum animo. Si ueritatem diligimus, absit mendaciū ab ore nostro. Si Paulo auscultantes, quæcunque sunt uera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si quæcunque uirtutis sunt, & ad laudem disciplinæ pertinent, cogitamus ac meditamur, eadem & lingua nostra sonet. Dices, quod autem præmium apostole? Audi maximum: Et deus, inquit, pacis erit uobiscum. Si cor amat Iesum, de Iesu sit nostra confabulatio, & ille dignabitur esse in medio nostri. Pro scurrilibus facetijs, audiat sermo bonus, qui confert ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Omnis amaritudo, ira & clamor & blasphemia, tollatur à nobis, cum omni malitia. Omnis autem scortatio, immunditia & auaritia, nec nomine inter nos, sed magis gratiarū actio, quod ab his malis nos liberarit diuina misericordia. Absit ebrietas insulsi loquacitatis mater, sed alacritas gaudiumque nostrum nascatur e spiritu sancto, quo pleni loquamur inter nos quoties conuenimus in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, cantātes & psallentes in cordibus nostris dño, gratias agentes semper pro omnibus in nomine dñi nostri Iesu Christi deo & patri. Pro ueneno calumniæ, tribuat lingua nostra fraternā correptionē: pro cōuicijs consolationē: pro deuotionibus, preces ad deū: pro obsecratione, blandā ac syncerā admonitionē: pro seminario dissidiorum, sermonem pacificum: pro ueneno cancri, sanam doctrinā: pro murmure, psalmos & hymnos: pro iurgijs, cantica spiritualia: pro stultis fabulis, sermonem scientiæ: pro criminatione proximi, priorum malorum confessionem: pro lapsu alienorum amarulenta insectatione, medendi studiū. Quanta cura fouemus membrum imbecille, quanto studio succurrimus membro uisitato aut uulnerato, quanta arte luxatum in suum locum reponimus: quā agere, & detrectantes ad extrema remedia descendimus, ut sectionem, aut uisurā adhibeamus. Postremo frustra tentatis omnibus, quā dolentes amputamus, cuius sanandi spes non est. Quir nō eandem charitatem ac mansuetudinem in sanando proximo præstamus? Quanta amarulenta lapsus humanos insectamur? Quanta interim indulgentia, ne dicā impudentia, blandimur nostris ulceribus? Quantum in alijs admonendis superciliū? Rursum quæ tragœdia: si quis nos uicissim uel leuiter admoneat errati? Adeo nō adest nobis in corripiendo fratre, simplex illa charitas, quæ nec suspicatur nec cogitat malum, ut etiā illa lædendi studio deprauemus, quæ recte dicta sunt, dum studemus in alienis libris esse ingeniosi, & ex aliena infamia nobis parare gloriam eruditionis. Liuorem & odium, quo toti mademus, quæstum & arrogantiam, qua toti turgemus, pretextimus zeli titulo. Et sic in aliena uitia debacchamur, quasi non oderimus sed inuideamus. Est quidem fateor episcoporum arguere peccantes, sed ea debet esse in arguēdo moderatio, ut qui arguitur intelligat sibi rem esse cum medico, non cum carnifice. Sic Paulus suum Timotheū obtestatur ut prædicet sermonem Euangelicum, ut instet oportune, importune, ut arguat, obsecret, increpet. Verum hæc præcipit illi qui iam præstabat episcopum *ἀνέγκλυτον*, in quem nihil criminis impingi poterat. Nec dixit simpliciter, argue, increpa, sed primo loco posuit, prædica uerbū. Primum est docere. Deinde inter argue & increpa, posuit obsecra, nec hoc cōtentus adiecit: cum omni lenitate & doctrina. Nos simpliciter errantem proximum cogimus tantū, nec dignamur docere. Quando reuocabimus fratrem ab errore si uiderit sibi rem esse cum inimicis? Odio cæci præcipitamus iudiciū, nec hic manifestos lapsus nostros corrigimus, ne quid decedat auctoritati nostræ. Atqui his rebus potissimum eleuatur Theologorum auctoritas. Oblatramus ignotis omnibus, damnātes quicquid nō intelligimus. Oremus

Colos. 4

Ephes. 4

Philip. 4

Ephes. 4

2. Tim. 4

igitur dominum, ut effundat spiritum suum in episcopos ac doctores ecclesiae, detque eis linguam eruditam, quam sibi datam gratulatur Esaias: Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lapsus est uerbo. Nimirum haec est lingua boni pastoris, quae nouit quod contractum est alligare, quod infirmum est solidare, quae clamorosa non est, sed efficax, non extinguens linum fumigans, nec baculum fractum cominuens: unde largiatur illis os Hieremiae, quod suo contactu purgare dignetur, suisque uerbis instruere, dicatque singulis illorum: Ecce dedi uerba mea in ore tuo, ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, ut euellas, & destruas, & disperdas, & dissipas, & aedifices, & plantes. Quantum malae suppellectilis circumfert, qui malam circumfert linguam, gladium ueneno tinctum, sicam, sagittam, incantamentum, fascinum, aconitum, & quicquid est usquam ueneni letalis. Contra sacerdos qui linguam habet ipso digna, quot in uno membro circumfert instrumenta: Pharmacum habet aduersus omnes animi morbos, antidotum praesentem aduersus omnia uenena, gladium spiritus quo refecat omnia noxia. Sic enim loquitur Esaias: Posuit os meum quasi gladium acutum. Habet sagittam qua feriat animos ad compunctionem & poenitudinem uitae superioris. Sequitur enim & hoc apud Esaiam: Et posuit me sicut sagittam electam. Habet tubam qua altum dormientes exprophetat ad uigilantiam ac sobrietatem, mortuos excitet ad uitam, uirgam ac sceptrum habet, quo regibus & reginis imperet, runcinam habet qua noxios affectus & impias opiniones reuellat e pectoribus hominum, uectem habet, qua demoliatur omnem substructionem erigentem sese aduersus ecclesiam dei, sarculum habet, quo disperdat radicatus ac dissipet omnem plantationem, quae non est ex deo, uomerem habet quo repurgatum noualem praeparet Euangelicae sementi, habet trullam cementaria, qua quod dirutum est instauret, habet ligonem, quo nouellas plantas inferat. Tam potentem ac felicem linguam precemur episcopis nostris, precemur principibus, magistratibus & populo cor docile, cor tractabile, cor carneum, cor auritum, & alatum, nec elinguet aurium, ut pastoribus ad meliora uocantibus libenter auscultent: alatum, ut eos strenue praecedentes per uiam Euangelicam, alacriter sequantur, nec desit lingua qua plebs imperat ad episcoporum benedictionem clare respondeat, Amen. Ita fiet, ut si omnes sinceris animis conuersi fuerimus ad dominum, ille uicissim factus propicius auertat hanc miserandam tempestatem a nobis, & reddita serenitate pariter omnes in domino gaudebimus. Sermonis cursus deduxit nos ad linguam angelicam, quae sacerdotum est & episcoporum, de qua quod dominus dederit prosequemur in libris de ratione concionandi, quae nunc aggredimur, eodem opitulante, cui debetur omnis gloria in aeternum.

LINGVAE PER DES. ERASMV ROT. FINIS.

DES ERASMV ROTERODAMVS

CLARISSIMO VIRO D. ANTONIO FVGGERO S. D.

NON sine causa, uir amicissime, ueterem de Ata querelam in tuis ad me literis renouas. Nullo enim unquam seculo illa magis suo nomini respondet, quam hoc, nec latius per omnium mortalium capita diuagata est, cui praeter innumeras calamitates hoc quoque mali iure ferimus acceptum, quod animorum beneuolentia coniunctissimi, consuetudine distracti uiuimus. In huius tamen incommodi solatium, non nihil remedium uideor mihi reperisse. Nam haec diebus quum inquirens nescio quid, chartarum mearum acruos excuterem, ultro arbitror, deo quopiam ita uolente, uenit in manus, quod ante annos aliquot uentum taram ex Xenophontis tyranno. Id quo minus tum absoluerim, praeter alia fuit & ista in causa, quod Graecus codex uideretur mihi parum emendatus. Ad hoc laboris integer reuersus, perpetuo cursu, citraque respirationem ad umbilicum deduxi. Apud scos nihil intererat inter nomen regis ac tyranni, quum postea tyranni uocabulum perit esse inuisissimum apud omnes, regis etiam apud eas duntaxat respublicas, in quibus uigebat Democratia. Alioqui quod Simonides subinde Hieronem appellat, nihil ciuilius esset, quam si quis cum pirata familiariter & amice confabulans, idem

dem appellaret illum piratam. Fateor hoc argumentum non per omnia temporum horum statui congruere, in quibus sub monarchis præpotentibus tranquillissime degunt, non ut tum singulæ ciuitates, sed amplissimæ ditiones, multa tamen insunt, quæ nostris quoque principibus non in utilia cognitu futura sint. In hoc libello tibi dicato quoties uersaberis, Antoni charissime, putato te cum Erasmo tuo colloqui. Ornatissimo uiro Ioanni Cholero, salutem ex me plurimam, quo uno nec inter amicos habeo quenquam candidiorem, nec inter patronos magis inuictum. Ex eius literis nil nisi meros amores spirantibus tantum capio, mihi crede, uoluptatis ac solatii, ut uix alia quapiam ex re tantundem. Bene uale. Datum apud Friburgum Brisgoæ, Idib.

Febr. Anno à Christo nato, M. D. XXX.

XENOPHONTIS RHETORIS HIERON SIVE TYRANNI

NVS. DES. ERASMO ROTERO/
damo interprete

IMONIDES POETA die quodam accessit ad Hieronem tyrannum, quumque ocium forte esset utrisque, Simonides hunc in modum locutus est: Vellēsne mihi explicare Hieron, ea quæ probabile est te melius nosse quam ego noui? Et quæ nam, inquit Hieron, sunt ista quæ mihi notiora possint esse quam tibi, uiro tam erudito, tantaque sapientia prædito? Noui, inquit, te cum esses priuatus, & nunc regno potentem noui; cum igitur utrumque uitæ genus sis expertus, uerisimile est hinc te nosse melius me, quid discriminis sit inter uitam regiam & inter priuatam, quantum attinet ad ea quæ uel uoluptatem uel molestiam adferunt hominibus. Quin

tu igitur, inquit Hieron, quoniam nunc adhuc sanè, priuatam agis uitam, comonefacis me commodorum & incommodorum quæ in priuata accidunt uitæ. Sic enim tibi, ut arbitror, maxime potero, quid inter hanc & illam intersit, explicare. Ad quæ hunc in modum Simonides respondit: Equidem mihi uideor hoc animaduertisse o Hieron, homines priuatam agentes uitam, uel uoluptate uel dolore affici, per oculos quidem, his rebus quæ cernuntur; per aures autem his quæ audiuntur, per nares item his quæ olfactu sentiuntur, per os uero tum esculentis tum poculis. Ea porro quæ spectant ad rem ueneream his corporis partibus sentiuntur, quas posuimus omnes. Tum frigida calidaque, dura & mollia, leuia & graui, toto corpore uidemur, inquit, diiudicare, atque ex illorum sensu uel delectationem uel molestiam percipere. Porro malis ac bonis interdum per ipsum animum ut mihi uidetur, afficimur dum his delectamur, illis offendimur, nonnunquam per utrumque communiter, hoc est, per animam simul & per corpus. Iam mihi uideor utrumque intelligere, quod somno delectamur, uerum id quo pacto, aut per quid, aut quando fiat, hæc mihi uideor nescire potius quam scire, quomodo sese habeant. Nec id forte mirandum, si quæ nobis uigilantibus accidunt, sensum sui præbent euidentior, quam ea quæ in somnis obueniunt. Ad hæc Hieron hunc in modum respondit. Ego sanè o Simonides, haudquaquam dicere possim, quomodo rex ulla alia re possit affici, præter hæc quæ commemorasti. Itaque hæc sanè non intelligo, quare uita regia priuatam antecedit. Tum Simonides. Atqui in his tamen, inquit, discrimen est. Nam ex bonis unoquoque rex ut multis partibus maiorem capit uoluptatem, sic ex hisdem minus habet molestiarum. Ad hæc Hieron. Non ita, inquit, ut dicis res habet o Simonides. Quin potius illud scito, regem ex hisce rebus ut longe minorem capere uoluptatem, quam priuati capiunt qui mediocri fortuna sunt, ita longe plus auferre molestiarum. Incredibilia narras, ait Simonides. Nam si ita esset ut narras, qui facilius est ut multi regnum affectarint, præsertim ex eorum numero, qui uidebantur esse uiri ea conditione, ut maxime sua sorte debuerint esse contenti; Rursus qui fieret, ut omnes tyrannis inuideant. Tum

Cc 4 Hieron

Hieron, Quoniam inquit, per Iouem uitam utranque non sunt experti, ideo sic tudent de negotio. At ego conabor tibi declarare me uera loqui, orsus à uisu, quandoquidem tu quoque, ut meminisse mihi uideor, ab hoc ipso sermonem ordiebaris. Primum igitur quum reputo quid afferant uoluptatis quæ cernuntur oculis, comperio tyrannos deterius habere, quam priuatos homines. In alijs quidem atque alijs regionibus alia atque alia sunt spectatu digna. Ad hæc uero spectacula omnia proficiscuntur priuati, inq; ciuitates quacumq; uoluerint se conferunt spectandi gratia quod in quaq; uisendum est. Tum ad solennes celebritates populiq; conuentus frequentissimos, in quibus uulgus putat esse res maxime spectatu dignas, iisdem licet accedere. Tyranni porro non multum indulgent spectaculis, raroq; interfunt, eo quod ipsis eò proficisci tutum non est, ubi non sint futuri superiores ijs qui adsunt. Nec quæ domi possident in tuto sunt, ut his apud alios depositis, liceat abesse peregre. Metuendum enim est, ne simul & principatu excutiantur, & facultatem amittant ulciscendi eos à quibus læsi sunt. Proinde forsitan dices tu quidem: Ista nimirum spectacula ueniunt ad tyrannos, etiam si domi maneant. Veniunt per Iouem ô Simonides, at non solum pauca e multis, uerum etiam quum eiusmodi sint, adeo chare emenda tyrannis, ut qui uel qualescunque spectacula adiderint, postulent longe maioribus præmijs breui tempore acceptis, à rege discedere, quam quæ per omnem uitam à cæteris omnibus acquirunt. Tum Simonides, Verum, inquit, quanquam inferiores estis in spectaculis, tamen potiores fertis in his quæ delectant aureis, quandoquidem laudum quibus nihil est auditu iucundius, nulla unquam uobis est penuria. Quorquor enim sunt qui uobiscum agunt consuetudinem, omnia quæcumq; uel dicitis uel facitis, laudant. Cæterum à conuicijs quibus nihil est auditu insuauius, liberæ sunt aures uestre. Nullus enim uult tyrannum coram & in os uituperare. Tum Hieron, Et quid, inquit, uoluptatis ex illis mas adferre eos, qui non maledicunt, ubi quis euidenter perspicit, quod hi omnes dum tacent male uolunt tyranno? Aut quid uoluptatis adferre putas eos, qui laudant, quum suspecti sint quod assentandi gratia laudent non ex animo. At Simonides, In hoc quidem per Iouem, inquit, tibi prorsus assentior Hieron, Laudes allatas ab his qui quam maxime liberi sunt, esse multo iucundissimas. Veruntamen illud planè uides te iam nulli mortali um persuasurum esse, quin in his quibus aluntur homines, uos longe plus uoluptatis capiatis. Nec istud, inquit, me fugit ô Simonides, ita pleriq; uideri, nos tum edere tum habere suauius hominibus priuatis, eo quod ipsi quoq; sibi uidentur iucundius coenaturi eam, quæ nobis apponitur, quam eam quæ ipsis apponitur. Non enim ipsa res uoluptatem adfert: Sed hoc illos delectat, quod apparatus superat ea quibus assueuerunt. Eoque cuncti mortales cupide expectant dies festos exceptis tyrannis: semper enim his splendidus est apparatus, nec ullam illorum mensæ diebus festis accipiunt accessionem. Primum igitur quod ad hanc uoluptatem, quam adfert spes, attinet, deteriore cōditione sunt reges quam priuati. Preterea, inquit, illud sat scio tu quoq; uel experientia compertū habes, quocumq; plura supra quàm sat est, ac redundantia apponuntur, tanto citius edendi satietatem oboriri. Ita fit ut ipso quoque tempore, quo cibum capis, si multa apponantur deterius habeas quàm ij qui moderato sunt uictu. Atqui per Iouem, inquit Simonides, citius per dū appetit animus, multo plus habent uoluptatis qui splendido uiuunt apparatu, quàm qui quibus tenuis uictus apponitur. Ad hæc Hieron. Itane inquit ô Simonides, putas eos qui re quapiam delectatur, hunc protinus maxime affici, ac uehementissimo amore carere eius negocij? Equidem prorsus arbitror, inquit. Nempe, igitur uides reges aliquando habentius ad suos apparatus ire, an homines priuatos ad suos? Nequaquā per Iouem, inquit, non sanè uideo, sed illubentius, ut uulgo quidem uideri possit. Tum Hieron. Quid autem, inquit, num ista multo studio arteq; confecta consideraſti, quæ regibus apponuntur, ac si austeracq; & his germana? Prorsus, inquit Simonides, consideraui, planeq; mihi ista uidentur esse præter naturam hominibus ascita. Quid igitur, inquit Hieron, istas estimas hoc genus epulas esse, nisi mollis ac delicijs effoeminati animi concupiscentia? Quidem ego sanè probe noui, quin nosti tu quoque forsitan, quod qui cupit, nihil opus habent istis arte additis condituris. Quin etiā uobis ex odoribus, inquit Simonides, istis preciosis quibus unguimini arbitror eos plus boni capere, quàm si illis

quam uos ipsos: quandoquidem & ingratos odores non sentit is qui se illis expleuit, sed hi potius qui ad eum qui deuorauit accedunt. Itidem, inquit Hieron, usu uenit in cibis: Cui perpetuo suppetit omne genus epularum, nihil illorum sumit cum appetentia, Verum cui quid raro contingit, is demum est qui cum uoluptate satiatur, si quid illi obijciatur. Solae igitur inquit Simonides, uenereae rei delectationes ueniunt in periculum, ne uideantur regi cupiditatem adferre. Hic enim solis uobis licet, ut quicquid uisum fuerit pulcherrimum, cum eo congredi. Nunc demum, inquit Hieron, commemorasti, in quo citra controversiam inferiores sumus hominibus priuatis. Principio namque pulcherrimum esse uidetur uxorem ducere ex his, qui tum opibus, tum potentia praecellunt, earum res putatur adiungere cum uoluptate dignitatis nonnihil ei qui duxit. Proximum autem est ex paribus uxorem ascendere: Caterum cum inferioribus contractum matrimonium, prorsus contemptum & iniucundum habetur. At regi, nisi peregrinam ducat, ex inferioribus ducat necesse est. Vnde fit, ut non admodum ad eum perueniat illud amabile, uigorque charitatis quae inter eiusdem ciuitatis coniuges intercedit. Iam uero & colit captarique a foeminis maxime elatis plurimum habet uoluptatis. Caterum quae ueniunt ab ancillis culturae, quum adsunt, nihil expleant animum. Sin desint alicubi, graues tum iras, tum molestias gignunt in nobis. Porro in puellarum amoribus, multo etiam minus habet uoluptatum tyrannus, quam in uxoribus quae ducuntur gignendae proli. Nam quod ueneris congressus si adsit amor plurimum adferant uoluptatis profecto perspicuum est nobis omnibus. At rursus amor cuius mauult innasci quam tyranno. Neque enim amor appetere gaudet ea quae in promptu sunt, sed ea quae sperantur. Proinde non aliter quam si qui nunquam expertus est sitim potum nanciscatur, itidem qui est expertus amoris, expertus est iucundissimae Veneris. Hunc igitur in modum loquutus est Hieron. Simonides uero arridens, Quid ais, inquit, Hieron? Negas puellarum amores inferi regum animis? Quomodo igitur, inquis, amas Dailocham, cui cognomen est pulcherrimae? Quoniam per louem, inquit, o Simonides non hoc amo quod ab ea consequi uidetur esse proclue, uerum ideo iuuat quod minime regem deceat hoc facere. Nam ego quidem diligo Dailocham, ob quaecunque sunt illa, quae fortassis natura hominis cogit a formosis petere. Caterum his potiri quae amo, ut cum mutua beneuolentia & a uolente contingat uehementer opto. Ut autem ui ab illa sumam, minus mihi uideor concupiscere, quam concupisco mihi ipsi malum quippiam facere. Nam ab inuitis hostibus aliquid sumere, rem equidem arbitror omnium iucundissimam. Sed a puellis uolentibus, gratia ut opinor, iucundissima uenit. Protinus enim ipse mutuus redamantis aspectus iucundus est, iucundae percontationes, iucundae responsiones, iucundissimae uero, & in primis uenereae tum lites tum contentiones. At inuitis puellis frui, latrocinio, inquit, mihi similis uidetur, quam uoluptati uenereae. Quanquam praedoni nonnihil adfert uoluptatis, partim lucrum, partim quod urit inimicum. At quam quis amat eius cruciatu gaudere, & amantem odisse, & attingere moleste ferentem, an non hoc graue ac miserandum est malum? Etenim homini priuato protinus argumentum est mutui amoris, ubi quae diligitur praestat officij quippiam, eo quod ueluti amans gratificatur: nouit enim illam quum nulla sit necessitas ex animo inseruire. Tyranno uero nihil est quod fidem faciat animi mutui. Nouimus enim eos qui nobis ob metum inseruiunt, quam possunt maxime assimulare amantium obsequia. Atqui a nullis plus insidiarum regibus tenditur, quam ab his qui se simulant amare maxime. Ad haec ita respondit Simonides, Ista uero quae haecenus narras mihi uidentur admodum exigui momenti. Multos enim uideo graues probatosque uiros esse, qui in hisce rebus sponte sunt alijs inferiores, quippe tum a cibis, tum a potu, tum ab obsonijs ac rebus adeo ueneris abstinentes. Ceterum in hoc longe praecellitis homines plebeios, quod ut res magnificas excogitatis, ita quod excogitatum est, celeriter perficitis. Ad haec, facultates habetis multas & optimas, possidetis equos uirtute praestantes, tum arma insigniter pulchra, mundum eximium uxoribus, aedes magnificentissimas, earumque rebus preciosissimis instructas. Adde his quod famulos, tum multitudinem, tum artibus praecellentissimos possidetis. Praeterea maxima uobis suppetit facultas, uel hostibus nocendi, uel amicos iuuandi. His ita respondit Hieron, Multitudinem popularem in iudicio de regno hallucinari nihil admiror. Nam uulgus hominum mihi uidetur omnino ex his quae patent oculis arbitrari, alios felices esse, alios contra miseros

seros. Regnum autem, possessiones quæ uidentur plurimi esse precij, explicatas, expolitasque spectaculo palam omnibus exhibet. Contra quæ molesta sunt, in animis regum tenentur abdita: ubi situm est demum hominibus, ut aut felices sint aut infelices. His igitur in rebus falli quidem plebesam multitudinē, ut dicebam modo, haud admiror: uos autem hæc ignorare, qui & mente uidemini perspicere melius, quam res pleraque cernitis oculis, id uero mihi uidetur admiratione dignum. At ipse o Simonides, & experimentis certo cognitum habeo, & tibi cōfirmo, tyrannos maximorum bonorum minime participes esse, Contra maximorum malorum illis summam adesse copiam. Protinus enim si pax hominibus uidetur ingens bonum, huius minima pars redit ad reges, Sin pro magno malo bellū habetur, huius multo maxima pars ad reges pertinet. Nam priuatis nisi ipsorum ciuitas bellum commune susceperit, protinus liberum est quocumque uoluerint proficisci, nihil formidantibus ne quis ipsos interficiat. Tyranni autem omnes, quoquo se conferant, quasi per hostilia castra proficiscuntur. Eoque necesse putant, ut & ipsi semper sint armati, & alios armigeros iugiter secum circumferant. Præterea priuati, etiam si quando proficiscantur in expeditionem, tamen simul atque domum se receperint, existimant sibi res esse tutas. Contra tyranni quum in suam peruenerint ciuitatem, tum intelligunt sese inter hostes esse plurimos. Quod si qui potentiores alij ducant exercitum aduersus ciuitatem, licet qui sunt extra moenia quoniam sunt inferiores, in periculo uideantur esse, tamen simul ac intra munitiones se receperint, omnes se credunt esse in tuto. At tyrannus ne tum quidem liber est à periculo, quum in domus suæ penetralia peruenerit, quin potius tum maxime putat esse cauendum. Insuper priuatis, interim per foedera, interim per pacem datur à bello requies, Tyrannis autem nunquā pax est cum his quos imperio premunt, neque quisquam tyrannus unquam foederibus possit fidere. Iam bella partim sunt quæ gerunt ciuitates, partim quæ tyranni cum his quos oppresserunt. Ex his sanè bellis quicquid est malorum ea tyrannus cum ciuitatibus habet communia, eo quod necesse sit & tyrannum & ciuitatem tum in armis esse, tum excubias agere, tum periclitari. Et si quid triste acciderit uicis, utriusque super hoc discruciantur. Atque hæcenus quidem par est illis bellorum conditio. Cæterum quæ iucunda accidunt ciuitatibus cum ciuitatibus bellum gerentibus, ea tyranni non habent. Nam ciuitates profecto si quando deuicerint hostes, haud dictu facile sit quantam capiant uoluptatē, dum inimicos cogunt terga uertere, quantam dum fugientes insequuntur, quantam dum trucidant hostes. Quam uero exultant ac gaudent de rebus præclare gestis, Quam illustrem referunt gloriam, Quam gaudent, arbitantes ipsorum opera rempublicā auctam esse. Tum illorum quisque iactat se & consilij fuisse participem, & quam plurimos dedisse neci. Difficile uero reperias, ubi non etiam agnoscant aliquid, narrantes se plures occidisse, quam reuera perierint. Vsq; adeo res istis uidetur speciosa, uicisse plurimos. At tyrannus ubi suspicatur, aut etiā re cōpertum habet esse, qui ipsi relucientur, postquam occiderit illos, nouit non totam ciuitatem in ipsius partes concessurā, neque nescit quod iam paucioribus sit imperaturus, eoque non potest hilaris esse, neque se iactat de facinore, sed rem eleuat quantum potest, excusatque sese, simul hoc agens, ut ne per iniuriā fecisse uideatur. Adeo nec ipsi quod geritur honestū esse uidetur. Deinde de occisis quos metuebat, nihilo magis ob id securus est, quin potius iam magis sibi curæ quam antea. Ac tyrannus quidem tale bellum habet perpetuo, quod ipse in me perspicuum facio. Nunc porro considera amicitias, quarum participes sunt tyranni. Primum enim quoniam magnum bonum hominibus est amicitia, hoc consideremus, Etenim quicquid uidelicet diligitur ab aliquibus, amantes libenter hunc intuentur præsentem, libenterque nefaciunt, & si quo decesserit eius tenentur desiderio, ac reuersum summa cum uoluptate excipiunt, cōmodis amici gratulantur, & si quid secus euenerit, opitulantur. Nec hoc solum ciuitates, amicitiam maximum esse bonum ciuitatibus, remque iucundissimam habentibus. Itaque multæ respub. legem habent ac morem, ut solos adulteros liceat impetrisse, idque eo, quod existiment illos esse corruptores amicitia, quæ uiris intercedit in rebus. Nam quoties uxor per calamitatem aliquam coitum admittit, ob id in rebus eas habet in pretio uiri, si modo appareat amicitiam inuiolatam synceramque, in rebus sanè tam ingens bonum iudico, amari, ut existimem reuera ei qui diligitur, uultu bonum.

re tum à dñs tum ab hominibus. Atq; huius possessionis tam præclare minus habent tyranni quàm aliorum quisquã. Quod si scire cupis o Simonides me reuera loqui, hoc modo considera. Firmissime uidetur amicitia, quas parentes habent erga liberos, ac liberi uicissim erga parentes, item quas fratres erga fratres, uxores erga maritos, deniq; sodales erga sodales. Quod si uis animum aduertere, cõperies priuatos ab his quos memorauì, potissimum amari, quum tyranni cõplures liberos suos occiderint, multi à liberis interfecti sint, quum multi fratres regnum ambientes, mutuo paricidio sese confecerint. Multos autem tyrannos comperies & ab uxoribus suis extinctos, & à sodalibus qui maxime uidebatur amici, necatos. Ergo qui ab his quos naturæ uis maxime propellit ad amandum, quos etiam huc compellit lex, usque adeo habentur odio, qui fieri posse credis, ut ab alio quoquam consentaneum sit illos amari? Adhæc, cui minimum habetur fidei, qui fieri potest ut non is in magno bono cæteris sit inferior? Nam quæ tandem uitæ consuetudo iucunda est, si desit fides mutua? Aut quis conuictus uiro cum uxore possit esse iucundus, si neuter alteri fidat? Imò quis famulus hero iucundus, si illi diffidat? At huius boni, quo quis habet quibus fidat, minima portio redit ad tyrannos. Quandoquidē ita uitam agunt, ut ne cibus quidem optimis fidant, sed hos priusquam hinc dñs libent, iubēt prægustare ministros, haud dubium quin ob diffidentia, ne quid uel in his etiam edant bibantue mali. Adde his quod cæteris hominibus patria sua cuiq; charissima est, eò quod ciues absq; stipendio sese mutuo satellitio protegent aduersus seruos: protegūt autem & aduersus facinorosos, ne quis ciuium per uim occidatur. In tantū aut occuparūt ne sit opus satellitio, ut multis legibus sancitum sit, nec eum esse purum, qui cum homicida cõmercium habeat. Vnde fit ut patriæ debeat, quod unusquisq; ciuium tuto uiuat. Contra tyrannis hoc quoq; uertitur in diuersum. Ciuitates enim non solum non afficiunt supplicio, sed magnifica præmia decreuerūt tyrannicidis: quumq; eos è templis ejciant qui priuatos homines occiderunt, his qui tale quid patrarunt, respublica statuas ponit in templis. Iam si putes, quia tyranni plus habent opum, ob hoc illis magis delectari, ne id quidem uerum est o Simonides. Imò quemadmodum athletæ quum plebeios & artis imperitos superant, non ideo sibi placent, uerū quum ab eiusdem artis concertatoribus superantur, hoc illos angit: itidē tyrannus, non inde gaudet, quod plura possidere uidetur priuatis, sed quum minus habet alijs tyrānis, tum discruciat, eò quod hos arbitratur sibi in diuitijs æmulos esse & concertatores. Ac ne contingunt quidem citius tyranno quàm priuato quæ concupiscit, propterea quod priuatus domum, aut agrum, aut famulum desiderat, tyrannus autem uel ciuitates uel amplam regionem, uel portus, uel munitas arces concupiscit, quæ difficilior maioreq; cum periculo parantur, quàm ea quæ concupiscunt priuati. Quin inter plebeios, uix paucos inuenies tam egenos, quàm plerique sunt tyranni. Neque enim multum & satis numero discernuntur, sed usu. Ita fit, ut priuatis multa sint quæ superant sufficientiam, pauca uero quæ desunt usui. Tyranno autem quæ multis partibus superant aliorum facultates ea minus sufficiunt ad necessarias impensas, quàm homini priuato: propterea quod priuatis liberum sit indies impendia quomocunq; uelint contrahere, quod idem tyranno concessum non est. Nam maxima pars impendiorum maxime necessariorum illis in corporis custodes insumitur. At horum stipendia decurtare exitiale uidetur. Iam qui quibus opus est iuste sibi parare possunt, quis eos commiseretur ut egenos? Rursus qui per egestatem huc compelluntur, ut malis ac turpibus artibus sibi comparent uictum, an non hos quis miseris & egenos optimo iure deputet? Tyranni uero multa prædari coguntur, & à templis sacrilegio, & ab hominibus rapina, eò quod nunquam illis sufficit pecunia ad sumptus necessarios. Perinde enim ac si bellum semper esset, coguntur aut exercitum alere, aut perire. Sed & aliam tyrannorum calamitatem tibi referam Simonides. Nouerunt tyranni non minus quàm priuati, probos, sapientes & iustos uiros, hos quum suspicere debent metuunt, fortes quidē, ne quid audeant libertatis amore, sapientes, ne quid machinentur, iustos uero, ne multitudo cupiat ab illis gubernari, quos posteaquam ob metum clam sustulerunt, qui nam fiunt illis reliqui, quibus urantur, nisi uel iniusti, uel intemperates, uel seruales: Iniusti quidem qui rempublicam gerunt, eò quod metuunt quæadmodum & tyranni, ne quando ciuitates libertati reddita ipsos opprimant: Intemperantes ob præsentem

ac tempo

ac temporariam potentiam. Porro qui serui sunt ingenio, ob id, quod ipsi ne cupiunt quidem esse liberi. Quapropter mihi quidem uidetur & hæc esse magna calamitas, quum alios iudicemus bonos uiros, cogi ut alijs utamur. Accedit his, quod tyrannū quoque oportet uelit nolit ciuitatis studiosum esse, siquidem absque re publica, nec incolumis esse possit, nec felix. Contra tyrannis ipsa compellit, ut propriam criminetur patriam. Neque enim fortes, neque bellaces ciues sibi parare gaudent, sed gaudent potius hospites ac peregrinos ciuibz potentiores reddere, atque horum adhibent satellitium. Quin etiam quum annonæ benignior prouentus adfert rerum ubertatem, ne tum quidem tyrannus quicquam remittit, arbitrans quod illos hoc abiectiores sit habiturus, quo fuerint pauperiores. Sed uolo Simonides & illas uoluptates tibi commemorare, quibus usus sum quum essem priuatus, quibusque me nunc spoliatum sentio posteaquam regnum adeptus sum: Ego quidem tum quum æqualibus agebam consuetudinem, gaudens illorum familiaritate, sicut & illi uicissim mea. Mecum etiam uiuebam, si quando quietem & ocium desiderabam. Versabar tamen ob id in conuiujs plerumque, ut omnium obliuionem caperem, si quid molestiarum adferret humana uita, frequenter eousque, ut & cantilenis, & hilaritatibus, & choreis animum perungerem, frequenter ad communem quoque satietatem tum meam, tum eorum qui aderant. Nunc uero nudatus sum his, quibus mea iucunda est consuetudo, eo quod sodales habeo pro amicis seruos. Quin & mihi facultas adempta est cum illis iucunde uiuendi, propterea quod nullam illorum erga me perspicio beneuolentiam. Vinolentiam uero & somnum non aliter quam insidias habeo suspecta. Iam uero metuere turbam, metuere solitudinem, metuere satellitj absentiam, metuere ipsos etiam custodes, ac nec inermes illos uelle habere apud sese, nec armatos uidere libenter, an non res est misera? Tum autem & peregrinis potius quam ciuibz fidere, ac barbaris potius quam Græcis, Postremo huc compelli, ut pro liberis habere cupias seruos, & ex seruis cogaris facere liberos, an non hæc tibi uidentur argumenta animi terroribus attoniti percussique? Porro non solum ipse metus quum insedit animo molesta res est, sed dum nusquam non adest ac circumfertur, fit omnium iucundarum rerum corruptela. Quoniam autem Simonides tu quoque non inexpertus es rei bellicæ, nam aliquando aduersus hostilem phalangen cominus in acie stetisti, recordare qualem cibum optaueris id temporis, aut quem somnum dormieris. Quales igitur tum tibi erant molestiæ, tales sunt tyrannorum, atque his etiam grauiores. Non enim à fronte tantum, sed undique se putant hostes aspicere tyranni. Hæc quum audisset Simonides, excipiens sermonem ita loquutus est. Nonnulla mihi uideris optime dicere. Nam bellum res sanè formidabilis est. Attamen nos Hieron, quum agimus in militia, prius delectis qui excubias agerent, secure tum coenam tum somnum capimus. Ad hæc Hieron. Sic habet per Iouem ô Simonides. Nam illorum custodum custodes sunt leges, itaque & pro sese metuunt & pro uobis. Tyranni uero mercede conductos habent satellites, non aliter quam messorum. Atqui nulla profecto res magis deberet commendare corporis custodem, quam fidelitas. Caterum multo difficilius est unum fidelem inuenire corporis custodem, quam uehementer multos operarios cuiuscunque uelis opificij. Quanquam & alioqui quum pecuniæ causa adsint satellites, si liceat illis exiguo temporis spatio multo maius accipere præmium occiso tyranno, quam accipiunt ab ipso ob diutinam custodiam, accipiunt. Alius uero nos suspicit hoc nomine, quasi summa nobis facultas sit benemerendi de amicis, contra omnium maxime ualeamus inimicos lædere. Atqui ne id quidem uerum est. Qui nanque possis inducere animum, ut amicis benefacias, quum certo scias, quod ubi quis plurimum beneficiorum abs te receperit, libentissime sese ut primum licuerit, subducitur ab oculis tuis. Siquidem ex his quæ data sunt à tyranno, nemo quicquam suum esse putat, priusquam illius potestatem exierit. Quo pacto autem dicere possis tyranno summam esse potestatem inimicis nocendi, quum certo sciat omnes sibi hostes esse, quoscunque tyrannide subditos habet, quos omnes nec interficere, nec in uincula conijcere potest, alioqui quibus deinde imperaturus sit? Verum quum sciat illos esse hostes, simul & ab illis sibi caueat oportet, & eosdem familiares habere cogitur. Quin & illud probe nosti Simonides, quod tyranni ciues quos metunt ægre conspiciunt uiuentes, rursus ægre interficiunt. Quemadmodum si quis equum habet egregium

egregium quidem, sed tamen expauescentem atque attonitum, & unde periculum sit, ne quod malum det immedicabile, ut grauate occidit illum ob uirtutem, ita ægre potest illo uti, obseruans ac sollicitus ne quod in periculis adferat exitiale malum. Idem & reliquæ possessiones quæ sic periculosa sunt, ut sint utiles, molestiam adferunt possidenti, rursum molestiam adferunt abijcienti. Hæc ubi ex eo audisset Simonides, Videtur, inquit, Hieron, præclara quædam esse res, honor, cuius amore mortales, & laboris quiduis subeunt, & quoduis adeunt periculum. At quum ista tam multa coniuncta sint tyrânidi mala, quæ tu cõmemoras, tamen uos ut apparet propensis animis tenditis ad illam obtinendam, uidelicet, quo sitis in honore. Atq; inseruiunt uobis omnes citra excusationē ad imperata quælibet. Quin & suspiciunt uos cuncti, assurgunt omnes e sedibus, cedunt uobis de uia, denique uenerantur uos, qui uobis semper adsunt omnes, tum dictis tum factis. Hæc sanè faciunt tyrannis qui sub illius ditione sunt, aut si quem aliū forte semper honore prosequuntur. Nam mihi quidem Hieron, hoc distare uidetur homo à brutis, quod honoris est appetens, quum cibo, potu, somno & uenere, cuncta animantia similiter gaudere uideatur. Honorum uero cupiditas nec brutis animantibus insita est, nec omnibus inest hominibus. Ac quibuscunq; insita est honoris & laudis auaritia, ij demum sunt, qui plurimū absunt à peccandis, pro uiris, ac iam non pro hominibus solum habendi. Quapropter mihi quidem non abs re ista omnia sustinere uideamini, quæ fertis in tyrânide, propterea quod supra cæteros homines honoramini. Nec enim ulla uoluptas humana, propius ad dei naturam uidetur accedere, quàm honore gaudere. Ad hæc Hieron, Atqui honores, inquit, o Simonides tyrannorum, tales mihi uidentur esse, quales ego tibi uenereas illorum uoluptates esse iam exposui. Neq; enim obsequia ab his qui non amant mutuo, beneficia nobis esse unq; uisa sunt, neque iucunda uenus quæ uel extorqueretur existimata est. Cõsimiliter igitur obsequia quæ deferuntur ab his qui nos metuunt, honores non sunt. Quoniam enim paco dixerimus, uel eos qui coacti assurgunt de sedibus, hoc animo assurgere, ut honorēt eos à quibus afficiuntur iniuria, uel eos qui decedunt de uia potentioribus eo decedere, ut honorent lædentes? Ac pleriq; sanè munera quoq; dant his quos oderunt, idq; tum quū metuunt maxime, ne quid mali ab illis patiantur. At ista magis arbitror seruilis facta esse iudicanda, quum honores mea quidem sententia, ex his rebus oriantur, quæ cum odio metuq; seruilis pugnat. Etenim quum homines sic affecti sunt erga quempiam, ut existiment eum uirum idoneum qui possit benefacere, putentq; suum esse cõmodum illo frui, postea hunc in ore habent, uehentes laudibus, eumq; spectant non aliter quàm si suum quisq; bonum intueretur, ac sponte decedunt de uia, sponte e sedibus assurgunt, amantes non metuentes, coronantq; ob uirtutē ac beneficia erga repub. muneribusq; honorare cupiūt, hi demum hi mihi uidentur eum & honorare uere, quicunq; talia præstant officia, & qui his se dignum reddidit, re uera uidetur honorari. Equidem eum qui sic honoratur, felicem arbitror, sciens illum non insidijs appeti, sed alijs potius esse curæ, ne quid illi secus accidat, eoq; sine metu, sine inuidia, sine periculis, ac planè feliciter uitam agere. Contra, tyrannus uelut ab omnibus ob iniurias condemnatus sit, ac morte dignus habeatur, ita mihi crede Simonides, noctes diesq; uitam degit. Hæc omnia quū Simonides audisset illum cõmemorantem, & qui sit, inquit, Hieron, ut si adeo misera res est tyrânidem gerere, idq; te non fugit, non abijcias tam ingens malum? Neque tu, neq; alius quisquam unquam lubens tyrannidem deposuit, ubi semel nactus est. Quoniam, inquit, o Simonides, isto nomine miserrima est tyrannis, quod ab ea non licet discedere. Quomodo enim quisquam tyrannus unquam suffecerit ad pecuniam rependendam ijs quos spoliauit? aut quomodo uincula repenset his quos detrusit in uincula, aut quomodo restituet tot animas extinctas his quos occidit? Sed si cuiquam alteri o Simonides expedit laqueo finire uitam, scito, inquit, me compertum habere, ut id faciat nulli magis expedire quàm tyranno, quandoquidem huic uni mala nec retinere nec deponere expedit. Ad hæc Simonides, At nūc o Hieron, te male animatum esse erga tyrannidem nihil miror. Nam quum amari cupias ab hominibus, tyrannidē tibi putas obstare quo minus hoc assequaris. Ego tamen uideor mihi posse docere te rationem, qua fiat ut non solum imperium nihil officiat, quo minus emeris, uerum etiam hic superes statum uitæ priuatum. Hoc autem considerantes an ita res habeat, nondum illud cõsideremus, an quod princeps potentior sit, ob id etiam plura

largiri possit, sed si in largiēdo paria faciant princeps ac priuatus, hic expende uter paribus beneficijs plus initurus sit gratiæ. Ordiam aut ab exemplis infimis. Primum conspectū alī quem salutet obuīum amice, hinc princeps, hinc priuatus: hic utrius appellationem iucundiorē fore putas salutator? Age uero, si ambo laudarint eūdem, utrius laudem existimas plus attulisse uoluptatis? Sacrificio peracto de uictima honoret eundē uterq; ab utro honor habitus uideatur gratior? Idem si laborantem æque curent ambo. An nō igitur perspicuum est, officia quæ præstantur à potentissimis, maximam item adferre uoluptatem? Iam ponatur officiorum æqualitas, An non hic perspicuum est, quod dimidium beneficentiæ à potentissimis profectum plus ualeat, quàm totum ab priuato profectū? Ad hæc mihi quidem uidetur etiā à dijs honos quidam & gratia comes addita uiro principi. Non solum enim formosiorē reddit uirum principatus, uerum etiā eundem hunc pulchriorem uidemus quum principatum gerit, quàm quum agit priuatum. Quin & colloqui gaudemus cum his qui honore præcellūt, magis quàm cum æqualibus nobis. Iam & adolescentulorū amicitia, quo nomine tu quoq; maxime tyrannidem incusabas, minime molesta est principis senectuti, minimeq; uenit in probri suspicionem, si cum quocunq; habeat familiaritatē. Quin potius hoc maximo est ornamento à principe magnificeri. Ita fit ut regnū & quæ molesta sunt auferat, & quæ sunt honesta magis illustret. Proinde quū paribus officijs uos plus ineatis gratiæ, quūq; uos longe plura præstare ualeatis officio iuuantis alijs, multoq; plura donandi facultatem habeatis, quomodo non cōsentaneum est uos magis etiā amari quàm nos priuatos? Ad hæc protinus Hieron ita respōdit. Quoniam o Simonides cogimur etiā magis quàm homines priuati ad exactiōnes, ob quas nos inuisos habent homines. Exigendæ sunt pecuniæ si uolumus habere quæ suppetant nobis in sumptus necessarios. Necessæ est etiā adigere ad custodiam, ubicunque satellitio est opus. Ad hæc plectendi sunt qui lædunt, prohibendi qui uim parant. Deinde si quando subito tempus urgens postulat, ut uel terra uel mari sit expeditio faciēda, res non est committenda temerarijs. Adde his, quod homini principatum gerenti, etiā conductio militis opus est. Qua quidem re non alia est sarcina ciuibz grauior. Non enim hos solum putant æquari tyrannis honore, uerum etiā rapinæ causa credunt ali. His ita respondit Simonides. At enim non dico o Hieron, harum omnium rerum curam nō esse habendam: Attamen functiones mihi uidentur, aliæ prorsus in odium adducere, aliæ rursus cum gratia beneuolentiæq; peragi. Itaq; docere quæ sunt optima, & eos qui ea pulcherrime præstant, laudibus & honoribus afficere, hæc quidem functio cum beneuolentiā coniuncta est. Cæterum qui secus quàm oportet agit quippiam, hunc cōuitijs afficere, cogere, multam dicere punireq; nam & hæc facere necessitas est, cum odio maleuolentiæq; coniuncta sunt. Censeo itaq; uiro principi sic agendum, ut si quid egeat coactione, hoc alijs exequendum deleget: cæterum quum præmia reddenda sunt his qui rem bene gesserunt, id per seipsum faciat. Quod autem hæc recte habent, testatur publica consuetudo. Quoties uolumus nobis musicū certamen exhiberi, præmia quidem proponit princeps, cæterum eos in unum cogendi negotium datur choragis, quemadmodum alijs & docendi, uimq; adhibendi eis qui minus recte se gerunt partes delegantur. Ita fit protinus, ut in his quod gratiosum est, per principem sit factum: quod uero contrā, per alios. Quid igitur uetat & alias functiones, quæ ad prohibendos homines pertinent, simili modo peragiri? Nam res publicæ omnes diuisæ sunt, aliæ per tribus, aliæ per classes, aliæ per manipulos, principes aut singulis partibus præsident. Itaq; si quis quemadmodum fit in choris, ita his quoque proponat præmia, tum ob egregiam armaturam, tum ob pulchre seruatum ordinem, tum ob equitandī peritiā, tum ob uirtutem in bello præstitam, tum ob iustitiam in cōuentis, uerisimile est hæc quoque cuncta acrius exercenda si adsit contentio, uincendiq; studiū. Ac per Iouem citius impelluntur quocunq; opus est, qui honoris sunt auidi, citiusq; conferrent pecuniam, si quando pecuniam exigat occasio. Et quod est omnium utilissimum, id minime tamen usitatum est, ut per certamen exerceatur agricultura. Hæc nimirum est, cui multum accesserit, si quis per agros ac uicos præmia constituat his qui quàm optime terram excoluerint, ijsq; qui ex ciuibz maxime in hanc rem incubuerint, is multa bona Reipublicæ præstiterit. Quandoquidem & crescent reipublicæ prouentus, & sobrietas occupatos magis comitabitur, & operi intentis minus orietur scelerum. Quod si quidem

tiam

nam negociatio conducit Reipublicæ, honos habitus ei qui hanc potissimum exercuerit efficiet, ut plures affluant qui merces importent. Iam si & illi honos habeatur, qui Reipublicæ utilitatem quampiam citra cuiusquam dolorem excogitarit, ne hæc quidem cura cessaret. Atque ut sermonem in pauca conferam, si cunctis esset perspicuum, non cariturum præmio, quisquis boni quippiam inuexerit Reipublicæ, plurimos ea res excitaret ad studium inueniendi quippiam boni. Sanè quum multis curæ est ciuitatis utilitas, fieri non potest, quin & plura reperiantur ingenio & obeantur functione. Quod si metuis ò Hieron, ne si multorum nomine præmia proponantur, nimij sumptus existant, cogita nullam mercem esse magis utilem, quàm quæ ab hominibus præmijs emittitur. Vides in equestribus, gymnics ac scenicis certaminibus, ut exigua præmia ad magnos sumptus, ad magnos labores, multumq; studium proliciunt homines. Tum Hieron: Ista quidem, inquit, ò Simonides mihi uideris recte dicere. Cæterum habes ne quicquam quod dicas de stipendiatis, quo minus habeamur ob illos odio, an dices principi qui parauit ciuium beneuolentiam, nihil iam opus fore satellitior? Ita per Iouem, inquit Simonides, opus tamen fuerit. Noui siquidem quod in equis accidere solet, idem usu uenire in quibusdam hominibus, ut quo copiosius ipsis suppetunt necessaria, hoc euadant ferociiores. Tales igitur magis reddit sobrios metus, quem adferunt satellites. Cæterum honestis ac bonis, nulla ex re mihi uideris tantum utilitatum præstare, quantum præstas ex satellitio. Nam alis haud dubie tu quidem illos tibi ipsi custodes. At iam heri complures à seruis suis interempti sunt. Profuerit igitur unum illud in primis, si præceptum fuerit satellitibus, ut perinde quasi essent omnium satellites ciuium, ita omnibus essent auxilio, si quid tale senserint. Sunt autem quemadmodum scimus omnes, aliqui facinorosi in ciuitatibus. Itaque si fuerit imperatum, ut satellites & illos custodiant, & iam in hoc ciues intelligerent illos sibi esse utiles. Præterea ut tueantur & hos qui in agris operantur & iumenta, hi nimirum, ut est probabile, tum securitatem, tum fiduciam præstare possent, simul & tuis, & ijs qui in ditione tua sunt operarijs. Nimirum sufficiunt & ad ocium sua custodia præstandum priuatis ciuibus, ut oportunis uacent negocijs. Ad hæc, ad hostium occultas subitasq; insidias uel præsentendas, uel arcendas, qui paratiores esse possint ijs qui semper armati sunt, & in acie compositi. Iam & in militia quid est ciuibus utilius mercenario milite? Siquidẽ uerisimile est, hos esse promptissimos, ad finitimas ciuitates, tum labore, tum periculis illarum gratia subeundis, tum custodia sua tuendas. An non est necesse, ut propter eos qui semper in armis sunt, pacem maxime exoptent? Nam qui ad pugnam instructi sunt, hi & amicorum tueri fortunas, & hostium res atterere possunt maxime. Ergo simul atq; ciues perspexerint satellites neminem lædere innocentem, sed eos qui male facere conantur cohibere: insuper & his qui per iniuriam læsi sunt opitulari, demum prospicere, ut suo periculo ciues protegant; qui fieri poterit, ut in hos non etiam pecuniam impendant libentissime, quum adhibeant ad ea quæ minoris quam hæc sunt momenti custodes. Oportet autem ò Hieron, ne de tuis quidem priuatis facultatibus grauatim impendere commodis Reipub. Nam mihi quidem uidentur ea quæ impenduntur Reipub. rectius collocari, quàm quæ priuatim insumuntur homini principatum gerenti. Hoc per singulas res consideremus. Vtrum existimas domum immenso sumptu magnifice extructam tibi plus addere ornamenti, an totam ciuitatem, muris, templis, porticibus, foris, portibus instructam? Vtrum autem ipse armis maxime formidabilibus exornatus, terribilior uidereris hostibus, an si tota ciuitas tibi sit pulchre armata? Porro census utro modo credis uberiores fieri, si tuos duntaxat in opere detineas, an si studio effeceris ut omnes ciues sint in opere? At posteaquam exercitium omnium pulcherrimum existimamus, studium equos alendi currusq; parandi, utrum putas tibi maiori futurum ornamento, si ipse quàm plurimos currus alas, mittasq; ad publica certamina, an si inter ciues tuos plurimi fuerint qui equos alant, plurimi qui in certamen eant. Vtram porro uictoriam pulchriorẽ esse iudicas, eam ne quam ex laude currus ferres, an quàm è Reipub. cui præsides felicitate? Nam ego sanè ne conuenire quidem arbitror, uiro principi cum priuatis decertare, qui si uicerit tantum abest ut sit admirationi, ut magis sibi conflet inuidiam, ut qui ex multorum domibus faciat impendia. Cæterum si uictus fuerit, omnium maxime

deridetur. Verum hæc mea ô Hieron sententia, tibi cum alijs ciuitatum præfectis certamen esse, Quos si superaris, tuam ciuitatem cui præsidēs, quàm felicissimam reddendo, illud certum scias, te in longe pulcherrimo inter homines magnificentissimoq; certamine uictorem fore. Atque in primis quidem illud effeceris, ut ameris ab his quibus imperas, cuius sanè rei tu percupidus es, tum uero uictoriæ tuæ non unum habiturus es præconē, sed omnes homines laudibus uehent uirtutem tuam. Insuper omnibus suspiciendus non tantum à priuatis, uerumetiam à multis ciuitatibus diligeris, nec priuatim modo futurus es admirabilis, sed & publice apud omnes. Ac tutum tibi erit si quo uoles ad spectaculum proficisci, licebit & hac ipsa in urbe manenti spectaculis frui. Semper enim apud te fuerit conuentus eorum qui cupiunt ostentare, si quis quid pulchri boni ue habeat, quum hi cupiant etiam inseruire. Præterea quisquis adfuerit tibi, tuarum partiū erit, rursus qui abest, te uidere concupiscet, ut non solum diligaris ab hominibus, uerumetiam ameris. Porro formas eximias non oportet ab te tentari, sed quum soliciteris à formosis ipse, ferendum erit. Metum autem adeo nullum habiturus es, ut alijs potius metum ac sollicitudinem iniecturus sis, ne quid tibi accadat quod nolint. Quin & habiturus es tuos ultro parentes imperatis, uidebisq; illos ex animo tui curam gerere. Quod si quid inciderit periculi, non solum uidebis illos pugnae socios, uerumetiam propugnatores. Multis quidem muneribus etiam ultro delatis honoraberis, non tamen egebis cuicunq; tibi bene uolenti hæc impertieris, quum omnes habiturus sis tibi de tuis bonis gratulantes, omnes item non aliter pro tuis priuatis commodis quàm pro suis proprijs decertantes. In tuis itaque thesauris habes quicquid est opum penes amicos. Age Hieron dita fidēter amicos, sic enim ditas te ipsum. Auge Rempub. sic enim tibi ipsi potentiam adiunges. Para Reipub. belli socios, puta patriam esse domum tuam, ciues uero sodales, amicos existima tuos ipsius liberos, filios uero non aliter habeas quàm animam tuam, huc interim adnitens, ut hos omnes beneficentia superes. Etenim si amicos tibi adiunxeris benefaciendo, haudquaquam tibi poterunt obsistere inimici. Hæc omnia si præstiteris, illud certum habeto, te tibi paraturum, quo non alia inter homines possessio uel pulchrior, uel beatior, quandoquidem quum felix sis, tamen tibi nullus inuidebit.

F I N I S

DES ERASMVVS ROT CLARISS

LL. DOCTORI IOANNI RINCO S. D.

ITERAE tuæ uir ornatissime, quibus & pro tua prudentia sagaciter diuinas imminentes Germaniæ calamitates, & eas pie deprecaris, permouerunt animum meum, ut ad omnipotentem illum pacificatorem, & ut Paulus uocat *μωρτω*, precationem conscriberem, qua simul omnes dominum, iratum quidem ut uidetur, sed exorabilem appellemus. De non mouenda Camarina, amanter tu quidem ac fideliter, sed serò mones. Et merebatur hoc quorundam scurrilis improbitas, nec deerant amici qui per literas huc hortarentur. Bene uale uir amicorum candidissime. Friburgi v die Martij, Anno Christo nato M D XXXII

P R E C A T I O A D D O M I N V M I E S V M .

pro pace Ecclesiæ.

D O M I N E Iesu Christe, qui pro tua omnipotētia condidisti creaturam omnem uisibilem pariter & inuisibilem, pro tua diuina sapientia ordine pulcherrimo gubernas ac digeris uniuersa, pro tua ineffabili bonitate seruas, tueris, ac uegetas omnia, pro tua immensa misericordia, restituis luxata, reformas collapsa, mortua reuiuificas, dignare quæsumus tandem ad unice delectam tibi sponfam ecclesiam flectere uultū tuum, sed illum placidum ac propitium quo serenās omnia quæ in cœlis, quæ in terris, quæ supra cœlos infraq; terras sunt, flectere digneris oculos illos mites ac misericordes, quibus Petrum ecclesiæ tuæ summum pastorem intuitus es, ac mox resipuit, quibus turbam palantem aspexisti, & misericordia commotus es, quod ob inopiam pastoris errarent, uelut oues dissipatæ disiectæq;. Vides pastor bone quā uaria luporum genera irruperint in caulas tuas, quorum quisq; clamat hic est Christus, hic est Christus, ut in errorem pertrahantur si fieri possit, etiam perfecti. Vides quibus uentis, quibus undis, quibus procellis factetur tua nauicula, extra quam nulli uis esse salutem. Quid superest, nisi ut illa demersa fluctibus, pereamus omnes? Hanc tempestatem accersuerunt nobis scelera nostra, agnoscimus & confitemur. Agnoscimus tuam iustitiam, & nostram iniustitiam deploramus, sed appellamus tuam misericordiam, quæ iuxta propheticum psalmum, superat omnia opera tua. Multum iam poenarum dedimus, tot bellis attriti, tot exactionibus exhausti, tot morborum ac pestilentiarum generibus afflicti, tot inundationibus concussi, tot portentis è cœlo minantibus territi, nec inter hæc mala subinde noua lassescentibus, ullus undecunq; portus apparet, sed atrociora uidentur impendere. Non querimur de seruitute tua misissime seruator, sed agnoscimus hic quoq; tuam misericordiam, longe si quidem atrociora merueramus. Verum noli clementissime Iesu perpendere quid nostris meritis debeat, sed quid tuam deceat misericordiam, sine qua nec angeli possent subsistere, nedum nos lutea uascula. Miserere nostri redemptor exorabilis, non quod ipsi sumus digni, sed hanc sancto nomini tuo da gloriam. Ne permittas, ut Iudæi, Turcæ ac cæteri, qui uel non nouerunt te, uel inuidēt tuæ gloriæ perpetuo glorientur de nobis, dicantq;, ubi est deus eorum, ubi redemptor, ubi seruator, ubi sponsus, quem iactant? Hæc opprobria in te recidunt, dum ex nostris malis æstimatur tua bonitas: desertos credunt, quos non intelligunt emendari. Olim quum in naui dormires, & exorta tempestas minaretur omnibus exitium, ad inclamationem paucorum discipulorū. experrectus es & mox ad uocem tuam omnipotentem, sub sedere fluctus, consiluire uenti, tumultus subito uersus est in tranquillitatem magnam. Agnouerunt elementa muta conditoris imperium. Nunc in hac longe grauiore tempestate qua periclitantur nō paucorum corpora, sed innumerabiles animæ, ad totius ecclesiæ tuæ periclitantis clamorem, rogamus ut expergiscare. Tot hominum milia clamant, Domine serua nos, perimus. Tempestas uicit humanam industriam, imò uidemus opitulari uolentium conatus in diuersum cedere. Tua uoce opus est domine Iesu. Tantum dic uerbo consilescet tempestas, & protinus illucescet optata tranquillitas. Parsurus eras tot sceleratissimorum hominū milibus si in Sodomis reperti fuissent decem iusti. Nunc tot sunt hominum milia, qui diligunt nominis tui gloriam, qui suspirant decorem domus tuæ, an non ad horum preces, iram tuam remittes, ac ueterum misericordiarum tuarum recordaberis? Non cœlesti tuo artificio nostram stultitiam uertes in tuam gloriam? Ne improborum mala uertas in ecclesiæ tuæ bonum? Sol enim tua misericordia tum maxime adesse, quum rebus maxime deploratis, hominum nec uires nec prudētia possunt opitulari. Tu solus res quamlibet discordes redigis in concordiam, unicus pacis & autor & tutor. Tu Chaos illud uetus, in quo nullo ordine nulloq; decore confusa iacebant discordia rerum semina, digessim, & admirabili ordine, quæ natura pugnant æterno fœdere sociasti. At quanto turpius est chaos, ubi nulla est charitas, nulla fides, nulla fœdera, nulla legum, nulla præpositorum reuerentia, nullus dogmatum consensus, sed uelut in dissono choro suam quisq; canit cantionem? Inter cœlestes or

Tom. 4.

Dd 3 bes

bes nullum est dissidium, elementa suum quæque locum seruant, suis quæque funguntur muneribus. Et sponsam tuam in cuius gratiam condita sunt uniuersa, sines perpetuis dissidijs ire pessum. Patieris, ut impij spiritus discordiarum autores, in tuo regno tyrannidem exercent impune. Patieris illum fortem, quem semel expugnatum deturbasti, rursus occupare tua castra. Quum mortalis inter homines uersabaris homo, ad tuam uocem aufugiebant daemonia. Emitte quæsumus domine spiritum tuum, qui dispellat à pectoribus omnium tuum adorabile nomen profitentium, spiritus impios, luxus, auaricia, ambitionis, libidinis, uindictæ, discordiaque magistros, & ut propheticijs uerbis utamur: Cor mundum deus & rex noster crea in nobis, & spiritum sanctum innoua in uisceribus nostris, spiritum sanctum tuum ne auferas à nobis. Redde nobis lætitiã salutaris tui, & spiritu principali confirma sponsam tuam, ac sponsæ tuæ pastores. Per hunc spiritum terrena coelestibus conciliaſti, per hunc tot linguas, tot nationes, tot hominum tam uarias formas in unum ecclesiæ corpus compegisti, quod tibi capiti suo per eundem spiritum cohæret. Eum si dignaberis in omnium cordibus innouare, cessabunt & illæ calamitates externæ, aut si minus cessabunt, certe te diligentibus cedent in lucrum pietatis. Digerere hoc chaos domine leſu, expandat se spiritus tuus super has aquas male fluctuantium dogmatum. Et quoniam spiritus tuus qui iuxta prophetæ sermonem continet omnia, scientiam habet etiã uocis, fac ut quemadmodum cunctis in tua domo uersantibus, una lex est, unum baptisma, unus deus, una spes, unus spiritus, ita sit & uox una catholicam ueritatem profitentium. Ascendens in cœlum triumphantium more sparsisti ex alto preciosa missilia, dedisti dona in hominibus, dilargitus es uaria spiritus tui munera. Rursum ex alto renoua ueterem munificentiam tuam, da ecclesiæ tuæ labascenti, quod dedisti nascenti. Da principibus timorem tui, ut sic Remp. administrent, tanquam breui tibi regum regi rationem de singulis reddituri. Da rhono tuo semper assistentem sapientiam, ut quid sit optimum factu perspiciant animo, factisque persequantur. Da pastoribus, quibus tuas uices delegare dignatus es, prophetiæ donum, ut arcanas scripturas, non ex humano sensu, sed ex tuo afflatu interpretentur. Da charitatem triplicem, quam à Petro stipulatus es ouium curam illi demadaturus. Da sacerdotibus tuis sobrietatis & castitatis amorem. Da populo tuo bonam uoluntatem obtemperandi præceptis tuis, ac promptitudinẽ obsequendi ijs per quos iuxta tuum animum uoluisti res humanas administrari. Ita fiet, ut si principes tuo munere, te digna impèrent, si pastores te digna doceant, populus bene imperantibus ac pia docentibus obtemperet, ecclesiæ simul cum ordine redeat pristina tum dignitas, tum tranquillitas, ad tui nominis gloriam. Niniuitis internecioni destinatis, simul ut ad pœnitentiam conuersi sunt, pepercisti: & sponsam tuam pedibus tuis aduolutam aspernaberis. Quæ pro sacco habet suspiria, pro cinere lachrymas. Pollicitus es ueniam ad te cõuerſis: sed hoc ipsum tui muneris est, ut quis ad te toto pectore conuertatur, ut omnia bona nostra redundent in tuam gloriam. Conditor es, instaure plasma tuum. Redemptor es, serua mercem tuam: Seruator es, ne sinas interire qui toti pendent ex te. Dominus es, asſere possessionem tuam. Caput es, subueni membris tuis. Rex es, da legum tuarum reuerentiam. Princeps es pacis, inspira nobis charitatem mutuam. Deus es, miserere supplicum, esto iuxta Pauli dictum, omnia in omnibus, ut uniuersus ecclesiæ tuæ chorus, concordibus animis, & consonantibus uocibus pro impetrata misericordia gratias agat patri & filio & spiritui sancto, qui ad absolutum concordia exemplum, personarum proprietate distincti estis, natura unum,

quibus laus & gloria in æternum,

Amen.

F I N I S

DES-ERASMI ROTERODAMI

CARMEN AD GVLIELMVM COPVM BASILIENSEM

De Senectutis incommodis, Heroïco carmine, & iambico

Dimetro catalectico.

Nica nobilium medicorum gloria Cope,
 Seu quis requirat artem,
 Siue fidem spectet, seu curam, in quolibet horum
 Vel iniquus ipse nostro
 Præcipuos tribuit Gulielmo liuor honores.
 Cedit fugitq; morbi
 Ingenio genus omne tuo. Tetrissima porro
 Senecta morbus ingens,

Nullis arceri ue potest, pelli ue medelis.

Quin derepente oborta,

Corporis epotet succos, animiq; uigorem

Hebetet, simul trecentis

Hinc atq; hinc stipata malis, quibus omnia carptim

Vellitq; deteritq;

Commoda, quæ secum subolefcens uexerit ætas,

Formam, statum, colorem.

Partem animi memorem, cum pectore, lumina, somnos

Vires, alacritatem,

Autorem uitæ igniculum, decerpit, & huius

Nutricium liquorem,

Vitaleis adimit flatum, cum sanguine corpus,

Risus, iocos, lepores.

Deniq; totum hominem paulatim surripit ipsi,

Neq; de priore tandem

Præterquam nomen, titulumq; relinquit inanem.

Cuiusmodi tuemur

Passim marmoreis insculpta uocabula bustis.

Vtrum hæc senecta quæso,

An mors lenta magis dicenda est: inuida fata, &

Impendio maligna,

Vt quæ deteriora labantis stamina uitæ,

Pernicitate tanta

Accelerare uelint, rapidisq; allabier alis.

At floridam iuuentam

Vsq; eadeo male præcipiti decurrere filo,

Vt illius priusquam

Cognita fat bona sint, iam nos fugitiua relinquunt.

Et citius atque nosmet

Planè uiuere senserimus, iam uiuere fracti

Repente desinamus.

At cerui uolucres, & cornix garrula, uiuunt

Tot seculis, uigentq;

Vni porro homini post septima protinus, idq;

Vixdum peracta lustra,

Corporeum robur cariosa senecta fatigat.

Neq; id fatis, sed ante

Quam decimum lustrum uoluitans absoluerit ætas,

Tentare non ueretur

Dd 4

Immortalem

Immortalem hominis, duclamq; ex æthere partem.
 Et hanc laceffit audax,
 Nec timet ingenij sacros incessere nervos,
 Sua si fides probato
 Constat Aristoteli, sed quorsum opus obsecro tanto
 Autore, quando certam
 Ipsa fidem, heu nimum facit experientia certam.
 Quam nuper hunc Erasimum
 Vidisti media uiridem florere iuuentas
 Nunc is repente uersus,
 Incipit urgentis senij sentiscere damna,
 Et alius esse tendit,
 Dissimilisq; sui, nec adhuc phœbeius orbis
 Quadragles reuexit
 Natalem lucem, quæ bruma ineunte Calendas
 Quinta anteit Nouembreis.
 Nunc mihi iam raris sparguntur tempora canis,
 Et albicare mentum
 Incipiens, iam præteritis uernantibus annis,
 Vitæ monet cadentis
 Aduentare hyemem, gelidamq; instare senectam.
 Eheu fugacis, ohe
 Pars ueluti melior, sic & properantior aui
 O seculi caduci
 Flos nimium brevis, & nulla reparabilis arte,
 Teneræ o uir, o iuuentæ,
 O dulces anni, o felicia tempora uitæ
 Ut clanculum excidistis,
 Ut sensum fallente fuga, lapsuq; uolucris
 Furtim auolastis, ohe
 Haud simili properant undosa relinquere cursu,
 Virideis fluente ripas.
 Impete nec simili, fugiunt caua nubila, siccis
 Quoties aguntur euris.
 Sic sic effugiunt tacitæ uaga somnia noctis
 Simul auolante somno,
 Quæ desiderium, curas & præter inaneis,
 Sui nihil relinquunt.
 Sic rosa, quæ tenero modo murice tincta rubebat
 Tenui senescit austro.
 Atq; ita, me miserum, nucibus dum ludo puellus,
 Dum literas ephebus
 Ardeo, dum scrutor, pugnasq; uasq; sophorum,
 Dum rhetorum colores,
 Blandaq; mellifluæ deamo figmenta poësis,
 Dum necto syllogismos,
 Pingere dum meditor tenuis sine corpore formas,
 Dum sedulus per omne
 Autorum uoluo genus, impiger undiq; carpo,
 Apis in modum Matinæ,
 Pædias solidum cupiens absolvere cyclum,
 Sine fine gestienti,
 Singula correptus dum circumuector amore,
 Dum nil placet relinqui,

Dumq;

Dumq; prophana sacris, dum iungere græca latinis
Studeoq; moliorq;
Dum cognoscendi studio, terraq; mariq;
Volitare, dum niuofas
Cordi est, & iuuat & libet ereptare per alpeis,
Dulceis parare amicos
Dum studeo, atq; uiris iuuat innotescere doctis,
Furtim inter ista pigrum
Obrepsit senium, & subito segnescere uireis
Mirorq; sentioq;
Vixq; mihi spacium iam defluxisse ualentis
Persuadeo iuuentæ.
Quur adeo circumspecte parceq; lapillis,
Quur purpuris & ostro
Mortales utuntur, & ætas aurea, tanto
Preciosior lapillis,
Et quouis auro, quouis preciosior ostro,
Prodigitur, inq; nugis
Conteritur miseris nullo uecorditer usu,
Siniturq; abire frustra
Adde quod illa queant sarciri perdita, Crassos.
Spires tibi licebit,
Et Lydos spires Cræsos, iam Codrus, & Irus:
Sed quod semel seuera
Pensilibus fuis Clotho deuoluerit æuum,
Id nec uenena Circes,
Nec magicum Maia nati gestamina, sceptrum
Neq; dira Theſſalorum,
Medæ succis reuocare precamina possint.
Non si uel ipse diuum
Nectare te saturet pater, ambrosioq; liquore:
Nanq; his alii iuuentam,
Arceri senium, scripsit nugator Homerus.
Non si tibi efficaci
Rore riget corpus Tithoni lutea coniunx.
Non si ter, octiesq;
Phaon per Chias Venerem transuexeris undas.
Non si tibi ipse Chiron
Omneis admoueat, quas tellus proferit, herbas.
Nec anulus, nec ulla
Pharmaca, cum neruis annos remorantur eunteis.
Atqui ferunt Magorum
Monstrifico sisti torrentia flumina cantu,
Iisdem ferunt relabi
Præcipites amnes, uerso in contraria cursu.
Et Cynthia uolucres,
Et rapidas Phœbi sisti, figiq; quadrigas.
Sed ut hæc stupenda possint
Carmina, non speres tamen improbus, ut tibi quondam
Aut iam peracta uitæ
Secula, iterum referant, aut prætereuntia sistant,
Sol mergitur, uicissimq;
Exoritur nouus, & nitido redit ore serenus.
Extincta luna rursus

Nascitur, inq̃ uices nunc decreſcente minuta
Sensim ſeneſcit orbe.
Nunc uegeta arridet tenero iuueniliter ore.
Redit ad ſuam iuuentam.
Bruma ubi conſenuit, zephyris redeuntibus annus.
Et poſt gelu, niueiſq̃
Ver nitidum, floresq̃ reuerſa reducit hirundo.
At noſtra poſteaquã
Feruida præterijt ſeculis labentibus ætas,
Vbi triſtis occupauit
Corpus hyems, capitiſq̃ horrentia tempora, poſtquam
Niue canuere denſa,
Nulla recurſuri ſpes, aut ſucceſſio ueris,
Verum malis ſupremum
Imponit mors una, malorum maxima, finem.
More Phrygum inter iſta
Incipimus ſero ſapere, & diſpendia uitæ
Incogitanter actæ
Ploramus miſeri, & conſumptos turpiter annos.
Horremus, execramur.
Quæ quondam heu nimium placuere, & quæ uehementer
Mellita uiſa dudum,
Tum triſti cruciant recolentia peſtora felle
Fruſtraq̃ maceramur.
Tam rarum ſine fruge bonum fluxiſſe, quod omni
Bene collocare cura
Par erat, & nullam temere diſperdere partem,
At nunc mihi oſcitant
Qualibus heu nugis, quanta eſt data portio uitæ.
Satis hæcenus miſelle
Ceſſatum, ſatis eſt dormitum, pellere ſomnos
Nunc tempus eſt Eraſme
Nunc expergifci & tota reſipiſcere mente:
Velis dehinc, equiſq̃,
Et pedibus, manibusq̃, & totis deniq̃ neruis
Nitendum, ut anteaſti
Temporis, & ſtudio iactura uolubilis æui
Vigilante farciatur,
Dum licet, ac dum triſtis adhuc in limine primo
Conſiſtimus ſeneſtæ,
Dum noua canicies, & adhuc numerabilis, & dum
Pilis notata raris
Tempora, duntaxat ſpaciũ effluxiſſe uiuentis
Iam clamitant iuuentæ,
Nec tam præſentem iam teſtificantur adeſſe
Quã nunciant citatum
Ferre gradum, & ſterilem procul aduentare ſeneſtam.
Cuiuſmodi uidetur
Tum rerum facies, quum autumnũ frigore primo,
Iam uernus ille pratis
Deceſſit decor, ac languēſcunt lumina florum.
Iam iam minus nitenteis
Herbas affirmes, Boreasq̃, geluq̃ nocentis
Iam prætimere brumæ,

Ergo

CARMEN

Ergo animus, dum totus adhuc constatq; uigetq;
 Et corporis pusillum
 Detrimenta nocent, age iam meliora sequamur.
 Quicquid mihi deinceps
 Fata aut superesse uolent, id protinus omne
 Christo dicetur uni.
 Quo, cui uel solidam decuit sacrarier, ut cui
 Bis, terq; debeat,ur,
 Principio gratis donata, hinc reddita gratis,
 Totiesq; uindicta,
 Huic saltem pars deterior, breuiorq; dicetur.
 Posthac ualete nugæ,
 Fucataq; uoluptates, risusq; iociq;
 Lusus, & illecebræ,
 Splendida nobilium decreta ualete sophorum,
 Valete syllogismi.
 Blandæ Pegasides, animosq; trahentia Pithiæ
 Pigmenta, flosculiq;
 Pectore iam soli toto penitusq; dicato,
 Certum est uacare Christo.
 Hic mihi solus erit studium, dulcesq; Camœnæ,
 Honos, decus, uoluptas.
 Omnia solus erit, neq; quicq; ea cura (quod aiunt)
 Mouebit Hippoclidem,
 Terrea si moles, compagoq; corporis huius
 Marcescet obsolescens,
 Mens modo pura mihi, scelerumq; ignara, per illum
 Niteatq; floreatq;
 Donec summa dies pariter cum corpore mentem
 Ad pristinum nouata
 Conuiuium reuocabit, & hinc iam uere perenni
 Pars utraq; fruatur.
 Hæc facito ut rata sint, uitæ exorabilis autor,
 Vitæq; restitutor.
 Quo sine nil possunt unquam mortalia uota, &
 Vires labant caducæ.

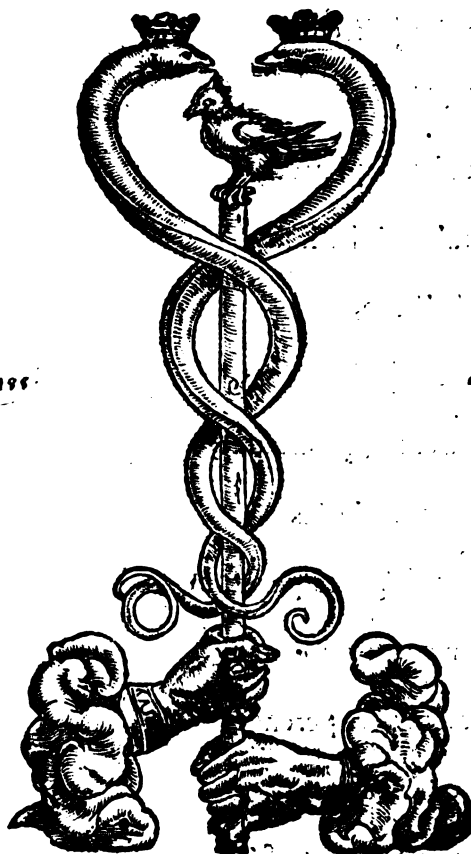
TOMI QUARTI OPERVM DES. ERASMI
 ROTERODAMI FINIS

SERIES CHARTARVM
 abcdefghijklmnopqrstuxyz. ABCDEFGH
 IKLMNOPQRSTVXYZ. Aa Bb Cc Dd
 Omnes terniones.

Basileæ in officina Frobeniana, per Hieronymum Frobenium
 & Nicolaum Episcopium Anno
 M. D. XL.

*Pesiculosus est velle quod non deest in quo quod vult
efficiere potest.*

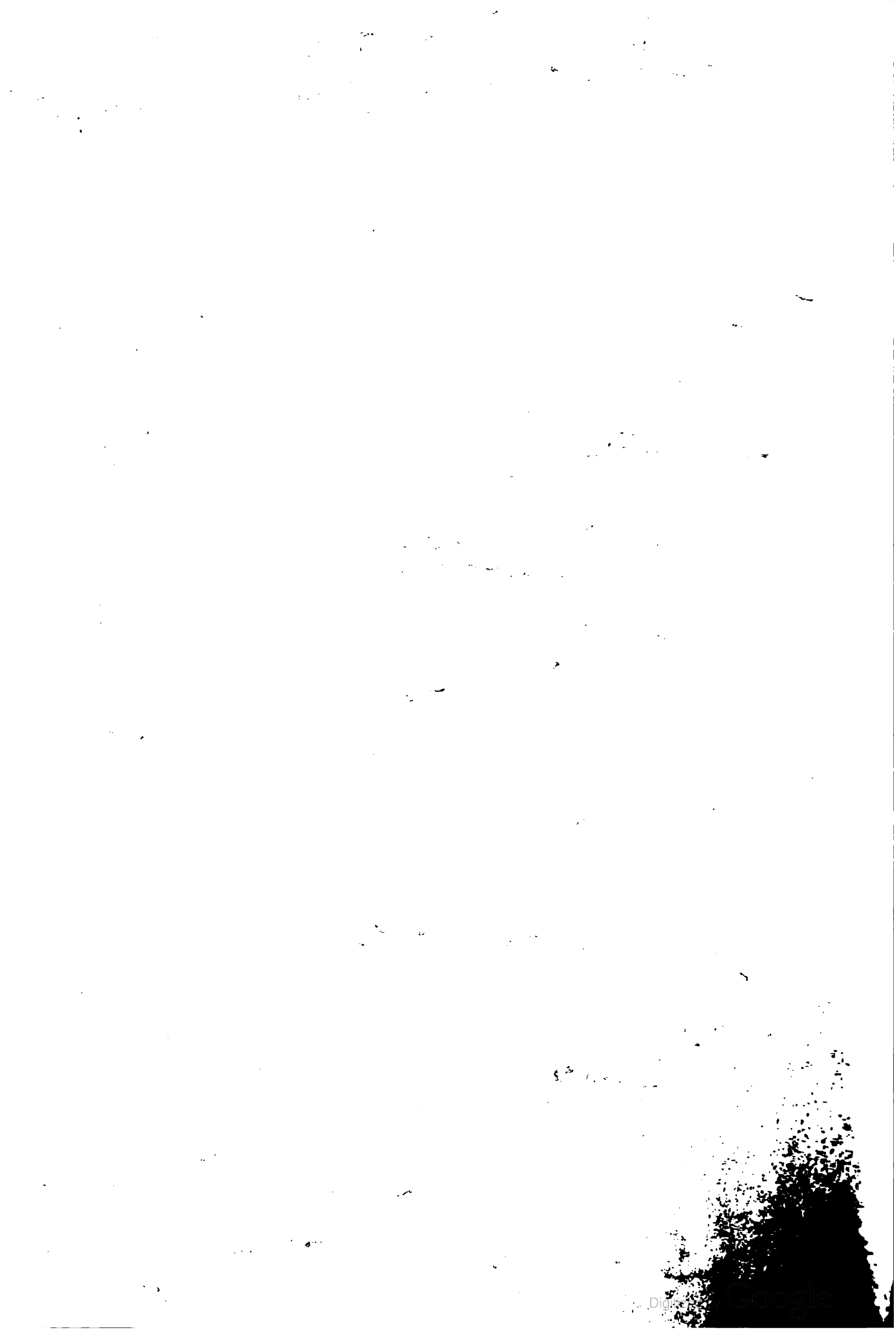
Rogm / planda / autus. 198.

INSTITUTIO PRINCIPIS HENRICI PRIMO REGIS
ANGLIÆ ET FRANCIE

PRINCIPIS HENRICI PRIMO REGIS
ANGLIÆ ET FRANCIE
INSTITUTIO

PRINCIPIS HENRICI PRIMO REGIS
ANGLIÆ ET FRANCIE
INSTITUTIO

(X) 110057

